

LJUBLJANSKI ZVON

Ljubljanski
ZVON.

Leposloven in znanstven list.

Uredil:

Viktor Bežek.

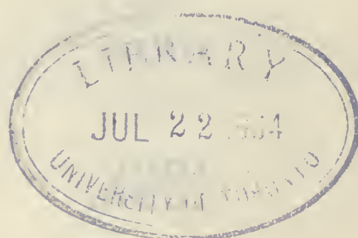

XVIII. leto.

1898.

V LJUBLJANI.

Tisk „Národne tiskarne“.

LIBRARY
JUL 22

KAZALO.

I. Poezije.

	Stran
Adrija. *Kette*	548
Ah, ti bori. *Aleksandrov*	729
Berač Škrbec. *Sigma*	166
Bolnik. *Dolenc*	322
Bratu Josipu na grob. *Ivan Šorli*	745
Breme. *A. Aškerc*	321
Brez miru. *Borut*	429
Brodnik. *Vojanov*	283
Buddha v brahmanski knjižnici. *A. Aškerc*	1
Ciganka. *Vojanov*	620
Človek. *Dolenc*	322
Črez leto dni. *Borut*	36
Domov. *Vojanov*	283
Drobne pesmi. *Z.*	340, 420, 480, 486
Gazela. *Maksimilijan*	557
Gizela. *Aleksij Nikolajev*	449
Golobčka dva. *Aleksandrov*	258
Golobici. *E. Gangl*	97
Izdajavec. *Márica II.*	663
Iz starih časov. *Feodor Sokol*	129
Jesen. *Maksimilijan*	692
Jesen. *Mihael Mihajlov*	658
Kadar smrt mi grob izkoplje. *Sigma*	742
Kadi se njiva . . . *A. Aškerc*	515
Kaj ne, da čuden sem. *Aleksandrov*	495
Kaj trese . . . *I. N. Resman*	275
Kaj zame . . . *I. N. Resman*	275
Kmečka balada. *Aleksij Nikolajev*	525
Kritikom. *Kette*	551
Laesio Maiestatis. *Feodor Sokol*	130
Meka. *Aleksandrov*	258
Moja maksima. *Zor*	410
Moj Bog! . . . *Dragotin Kette*	705
Moj vinski kot. *Vojanov*	333
Narodna pesem. *Aleksandrov*	525

Stran

Na tujem v temni sobi. *Ivo Brežnik* 219
Nedolžnost. *Aleksij Nikolajev* 350
Ne joči se mi, dekle ti! *Milena* 620
Ne vem, kdo bolj je tožen. *Aleksandrov* 468
Nje podoba . . . *Feodor Sokol* 612
Noč na poljani. *Zor* 106
Norec Dimitrij. *Aleksandrov* 257
Patra Feliksa zdravilo. *Vojanov* 578
Pavliha na jutrovem. *Anton Aškerc:*
V. Dovtipni veliki Mogúl 65
VI. Šejhova kočija 66
VII. Obed pri šahu Azimu 67
VIII. Čudna dežela 193
IX. Kako se godi v Sužnji vasi 194
X. Zanimiv slučaj 196
XI. Modri maharadža 385
XII. Hadži Hilmi 386
XIII. Allah v zadregi 387
XIV. Moteno zborovanje 513
XV. Kako je molil sultan Akbar v svoji dvorni džamiji 514
XVI. Skrbni radža 641
XVII. Bakšiš 642
XVIII. Na sultana Osmana manevrih 643
Pa zakaj? . . . *Feodor Sokol* 601
Po dolgem času v znani vasi. *Ivo Brežnik* 237
Pred rajem. *Sigma* 167
Sanje. *Feodor Sokol* 601
Skrb. *Vojanov* 626
Snežinke. *Sigma* 167
Stari Kiš. *Aleksij Nikolajev* 499
Studenček. *I. N. Resman* 275
Svidenje. *Aleksandrov* 673
Še malo časa. *Rudolf* 47
Ulomki. *Srpoš* 435
Utrinek. *Oto Zupančič* 692
Utrujen. *Ivan Cankar* 727
Vasovavci. *Vida* 97
V božjo čast. *Feodor Sokol* 182
Veš, kako je bilo tisti čas! *E. Gangl* 151
Vetru. *Iv. Pucelj* 97
V jesenskem gozdu. *Ivan Šorli* 708
V parku. *Ivan Sistov* 681
V tovarni. *Ivan N. Resman* 673
Zimska silhueta. *I. N. Resman* 742
Zimski žarki. *Oto Zupančič* 728
Zvečer. *Ivo Brežnik* 237

Stran
Ženska in vino. *Vojanov* 333
Ženske. *Feodor Sokol* 601
Življenja borba. *Dolenc* 322

II. Leposlovni spisi.

Brez službe. *Jos. Kostanjevec* 238
Dogodek. *Karel Dolenc* 645
Fata morgana. *Márica Nadlišek* 2, 87, 152, 205, 241, 284, 421, 469, 531, 621, 664
Ironija. *Zofija Kvedrova* 748
Kako je gospod adjunkt rešil svojo čast. *Trošan* 69
Kako so sveži bili, kako nežni cveti . . . *Karel Senčar* . . 682
Kotanjska elita. *Jos. Kostanjevec* 26, 107, 169, 220, 300, 361, 436, 487, 552, 602
Koscek življenja. *Makarij Novoselec* 709
Moj prijatelj. *Jos. Kostanjevec* 451
Napoleonov samovar. *Radoslav Murnik* 388
Pismo iz Ljubljane. *A. Aškerc* 721
Piščalka. *J. Gol* 259
Rezika. *Zofija Kvedrova* 743
Sveti večer v roparskem brlogu. *Dolenjski* 48
Sestanek na Rušah. *J. C. Trošan* 323
V bedi. *Iv. Pucelj* 27
Vera. *Zofija Kvedrova* 730
Visoka ljubezen. *Radoslav Murnik* 131, 197
Zakaj nisi bil mož? *Jos. Kostanjevec* 579
Za zabavo. *Iv. Pucelj* 516

III. Poučni spisi.

Adam Mickiewicz. *Dr. Fr. Vidic* 687
Fr. Palacky. *Dr. Fr. Vidic* 496, 559
Gregor Aleksandrovič Potemkin (1739—1791). *Ivan Steklasa* 334, 481, 592, 659
Henrik Ibsen. *Fr. Göstl* 293
Ivan Ilešič, slaven vojak. *Fridolin Kavčič* 746
Iz Prljekovine v Rim. *Fr. Ilešič* 463
Kopitar in Vuk. *Dr. Fr. Vidic* 16
Moderno kritično stališče. *Borut* 79, 145
Morfinizem. *Ivan Göstl* 231
Nekaj o človeškem govoru in glasu. *Dr. Jos. Rakež* . . . 526
O epidemski blaznosti. *Fr. Göstl* 98
Pravilnost našega jezika in »stara slovenščina«. *Fr. Ilešic* . . 542, 613, 674
Slovenski pravopis. *Fr. Levec* 276

Stran
Spomini na Janka Kersnika. *Dr. Fr. Zbašnik* 351, 411
Švedski pesnik — po rodu Slovenec. *A. Aškerc* . 627, 693, 750
Vseučilišče v Ljubljani. *Dr. Milivoj Savič* 736
W. E. Gladstone. *Fr. Svetič* 430

IV. Listek.

Abecedna vojska. Donesek. *Ivan Kunšič* 316
Aškerc Anton, slovenski pjesnik. (Mijo Vamberger) . . . 255
Aškerc v švedščini 757
Bezenšekova »Bolgarija in Srbija« 119
Biserojla. Speval Ivo Ivanovič Bučar. *B—r—k* 504, 566
Cesarica Elizabeta † 631
Ćorović Svet. Iz moje domovine. Črtice. *R. P.* 512
Časnikarski shod slovanski v Pragi. Poroča *Ivan Kunšič* . . 440
Dainkovo in Čopovo pismo do Šafaříka. *Dr. M. Murko* . . 376
»Der Süden« 511
Egiptovski slovnik. *K.* 576
Flajšhans Vaclav dr., »Knihy české v knihovnách švédských a ruských«. *K.* 704
Florinskij T., prof., Kritiko-bibliografičeskij obzor« itd. *K.* . 575
Gebauerjeva slovnica. *K.* 576
Germovih slik razstava. *A. Aškerc* 636
Glasbene Matice koncerti. *—oe—* 124, 315, 758
Glasbene Matice »Izvestje za l. 1897/8« 568
Glasbene Matice »Pesmarica«. *K. Hoffmeister* 383
Glasbene Matice petindvajsetletnica. *—oe—* 60
Glaserjeve »Zgodovine slovenskega slovstva« III. del. *Dr. Fr. Vidic* 310
Govekar Fran 256
Hostnika M. M. »Ruski slovar in ruska slovnica«. *Semjon Semjonovič + B.* 504
Hošek Ignác, O poměru písní národních k místnímu nářečí. *I. Kunšič* 512
Hrvatske Matice knjige za l. 1897. *P.* 189
Hrvatske Matice »Poročilo«. *R. P.* 511, 760
Hrvatske narodne pjesme. Skupila in izdala Matica Hrvatska . 384
Ilustrovana slovenska poezija. *A. Aškerc* 757
Ilustrovani narodni koledar Drag. Hribarja. Leto X. 1898. *Š.* 119
Izvestja srednjih šol 502
Jagić: »Die Aufgaben der Erforschung der südslavischen Dialekte. *Fr. Vidic* 59
Jagićeva šestdesetletnica 500
Jelovšek Vladimir. »Simfonije«. *R. P.* 760
Južnoslovansko časopisje. *R. P. + B.* 120
Kaspretova-Mayerjeva »Zgodovina srednjega veka«. *K. + B.* . 56

Stran

Kaspretova trditev glede Lendovšekove-Štritofove »Slovenske čitanke za Nemce«. *A. Štritof* 55
Korunove skladbe. *K. Hoffmeister* 123
Knezove knjižnice IV. zvezek *X—X* 250
Knjižna naznanila 442
Knjižnice evropske. *A. Aškerc* 768
Kopitarjeva knjižnica. *I. Kunšič* 510
Koseskega slavnost 663
Lampetovo »Cvetje s polja modroslovskega«. *A. Š.* 371
Listnica uredništva 127, 320, 384, 447, 576, 768
Loschi, dott. Giuseppe. »Resia« itd. *S. Rutar* 572
Majar Matija in Božena Němcová. *Ivan Kunšič* 574
Majaron Anton †. *J. C. O.* 371
»Martin Krpan« v nemškem prevodu. *A. Aškerc* 757
Medved, dr. A., »V Marijinem Celju«. *Romar* 668
Mencingerjeva šestdesetletnica 249
Mittheilungen des Musealvereines für Krain 58
Mohorjeve družbe knjižni dar za l. 1898 755
Molba. Uglasbio Karlo Pienta. *R. P.* 761
Murko, dr. M.: Prvi usporedjivači sanskrita sa slovenskim jezicima 120
Musoni, dr. Fr.: »Le terre Slovene nel IX. secolo 384
Mustafa Rešid, Bajukderska Venera itd. *R. P.* 512
Muys, dr. Gottfried † 754
»Na razstanku«. *A. Aškerc* 564
Narodne slavnosti 574
Naznanilo 64
Nehring, Dr. Alfred: Über Herberstein und Hirsvogel. *P.* . . 192
Nikolića Mihovila pjesme. *R. P.* 760
»Nova nada« 63
Nove skladbe. *—oe—* 574
Ob ispitanijah itd. N. Solčavskago. *A. Aškerc* 768
Olaf Broch, »Studien« itd. *I. K.* 575
Palackega slavje 441
Parmova »Stara pesem« 256
Pavlinov »Prirodopis rastlinstva«. *Ferd. Seidl* 632
Pesjakova Lujiza †. *—šar* 308
Petdeset let na prestolu 753
Poljski slovnik. *K.* 576
Pogovor Besnome Rolandu itd. *R. P.* 762
Polonskij Jakov Petrovič. *A. A.* 767
Popravki tiskovnih pomot 128
Poziv slovenskim pisateljem 576
Prešernova nova izdaja. *A. Aškerc* 633
Prešernova »Nova pisarija«. *Fr. Ilešič* 507, 569
Prešernove akrostihide. *L. P.* 255
Prešernovo pismo do Čelakovskega. *V. A. Francev* . . . 379

Stran

Prešernov sonet »Hoc scio pro certo, quoties qum stercore certo«. *L. P.* 187
Prešernov sonet »Relata refero«. *L. P.* 185
»Prosvjeta« 447
Resmanova petdesetletnica 309
Ročni kažipot po Goriškem, Trstu in Istri za 1898 . . . 119
Rutarja Simona »Samosvoje mesto Trst in grofija Istra«. *Dr. Fr. Kos* 313
Schreinerjeva-Bezjakova »Prva nemška vadnica«. 55
Slovanska knjižnica 503
Slovanský přehled. *A. Aškerc* 767
»Slovenische Dichter. * * * 757
Slovenska novejša literatura. *Dr. Fr. Vidic* v »Mladosti« . . 256
Slovenske Matice knjige za l. 1897. 118
Slovenske Matice letopis za l. 1897. 183
Slovenske narodne pesmi. III. snopič. Uredil dr. K. Štrekelj. *Dr. Vidic* 374
Slovenski umetniki v tujini 256
Slovensko gledališče. *Z.* . . 61, 125, 190, 317, 381, 637, 700, 758
Slovensko pjesništvo u najnovije doba 256
Slovník naučný Ottův. *Dr. Vidic* 443
Spinčiča Bogomira »Slovenischer Sprachquetscher. *I. Kunšič* . 503
Stiasny Ljudevit. »V Petrograd.« *Fr. Kos* 443
»Stimmen aus Bosnien« 573
Strossmayrjevega svečenikovanja šestdesetletnica 183
»Šol nam dajte«. Spisal *D. L. Selski* 573
Štirideset napevov za šolske pesmi. Na svetlo dal Anton Kosi. *Iv. M—a* 501
Šubičeva »Elektrika«. *A. Š.* 252
Tavčarjevih povesti II. zvezek 119
Trojka. Povest. Spisal dr. Fr. D. *Fr. G.* 249
Varjačić Ljudevit: Mislim pokojnicama hrvatskim pedagozima i učiteljima 447
Vedeževavka. *Dr. J. Vošnjak* 63
»Za vseučilišče v Ljubljani.« Spomenica. *A. Aškerc* . . . 756
Zvonovim čitateljem 118
Zupanc, dr. Jernej †. *—šar* 308

Štev. 1. V Ljubljani, dne 1. januarja 1898. Leto XVIII.

Buddha v brahmanski knjižnici.

Indska legenda.

In ko je bil Buddha Gotama
V Benares priromal nekoč,
Naproti mu šli so brahmani
Iz svetlih palač in iz koč.

Vse ulice pisane ljudstva
Ko grede neštetih cvetic,
Cvetočih v najpestrejših barvah . . .
Kaj tod radovednih je lic!

»Ah, slekel je plašč svoj kraljevi
Ta lepi princ! Nori čudak!
Glej v halji meniški ga žolti,
Glej, kak je sedaj siromak!«

»»Za mizo je sedal bogato,
Prepolno najslajših jedi;
Zdaj hodi od hiše do hiše
In sam o beraštvu živi!««

»»»In žen je tam imel najlepših,
Ljubezni užival sladkost;
Vsej sreči ubežal je zemski,
Najvišjo uči nas modrost! . . .«««

Tako so o njem govorili,
Tako šlo od ust je do ust.
Udivljenje tu, spoštovanje . . .
Tam čul se dovtip je kak pust . . .

In ljudstva se pisana reka
Vali in vali tja šumeč . . .
Sred množice, sred svečenikov
Gotama koraka molčeč.

In vodijo ga po pagodah,
Kjer himne se svete pojo;
Vse, vse znamenitosti mestne
Zgovorni mu žreci kažo . . .

»In v tej-le palači, o Buddha,
Leži naš najdražji zaklad!«
S ponosom reko mu, privedši
Do krasnih visokih ga vrat.

In stopi črez prag, gre za njimi . . .
V dvorani veliki stoji . . .
Ob stenah, od tal pa do stropa
Knjig tisoč in tisoč leži . . .

»Glej spise preslavne, stoletne,
Ved naših globoko modrost!
In glej komentarje debele . . .
Iz njih govori učenost!

Ljubezen do bratov trpečih
Pa jedro je naukov teh;
Usmiljenje diha, sočutje,
O Buddha, iz bukev ti vseh!«

»»Žal, vidim!«« — odvrne jim Buddha —
»»Ljubezen je v knjigah tu zdaj;
Iz src preselila človeških
Na ta-le je pusti se kraj.

In ker iz src živih prenesli
Na mrtvih ste knjig jo strani,
Zato tako prazna so srca,
Zato pa ljubezni v njih ni . . .««

A. Aškerc.

Fata morgana.

Piše Evgen Štefanič.

I.

Stara Margareta Rodičeva je bila prejela od svojega sina Hinka pismo, s katerim ji je naznanil, da pride za nekaj dni domov v soboto ob 6. in 20 minut zvečer.

To je bil odgovor na njeno pismo, s katerim mu je bila sporočila, da je postarni oče, nje mož, zadnji čas zelo opešal, pred nekoliko dnevi pa da je legel, in da je že prav slab.

Od četrtka, odkar je bila prejela pismo, so se ji tresle stare rokė in noge še bolj nego navadno od same razburjenosti.

In ko je nazadnje — veliko prepočasi nestrpni starici — vendarle napočila sobota, dan težko zaželjenega prihoda njenega sina, tedaj je ukrenila in povedala bolniku, da mora ta dan napraviti kosilo prej, da potem pospravi naglo in se preobleče, da pride še začasa na kolodvor.

Stari in slabi nje mož si je brisal solze iz oči, ko sta govorila o sinu, vstati pa vendar ni mogel, dasi bi bil rad, da bi bil sprejem lepši in veselejši.

Dasi je bilo od njenega stanovanja pa do kolodvora le dobre tri četrti ure in je imel vlak priti šele dvajset minut po šestih zvečer, je vendar šla z doma že ob polupetih. In bojeè se, da ne bi vendar prišla prepozno, češ, ker morda nje ura doma zaostaja, je ustavila par mimo gredočih neznanih ljudi ter jih vprašala, koliko je ura. Dasi

so bili njih odgovori ugodni, se je vendar nervozno še tesneje zavila v veliko črno ruto in mrmrala: »Četrt ure še manjka do petih — do petih — torej je še poldrugo uro časa . . . Morda pa vendar ni res.« In ustavila je še druge ljudi ter se čudila, da je šele peta ura.

Ko je prišla na kolodvor, ni bilo ondu žive duše, ker baš o tem času ni prihajal, niti odhajal noben vlak. Izza perona se je čulo žvižganje strojev, s katerimi so premikali strojevodje tovorne vagone po progi naprej in nazaj, a vsaki žvižg je starico vnovič vznemiril. V čakalnici sta bila le dva financarja, ki sta prebirala nekaj starih listov; ko ju je vprašala, kdaj pride vlak, in koliko je treba še čakati, sta ji nevljudno odgovorila.

Od pričakovanja vsa razburjena, je nemirno stopicala semtertja. V svoji neučakljivosti je zlogujoč prečitala vse napise na avtomatih in na tehtnici, ne da bi jih razumela; pregledala je vse anonse in živobojne reklamske razglede o raznih slovečih kopališčih in zdraviliščih — in ko se je naveličala vsega, je stopila na cesto ter gledala mimo drdrajoče vozove in mimo gredoče ljudi, toda brez prave pozornosti.

»Kakšen je neki Hinko?« je ugibala starka. — Videla ga ni bila že dolgo — cela štiri leta. V tem hipcu je prišel mimo eleganten gospod s španjolsko majhno, ozko brado.

»Tak, prav tak je naš Hinko,« si je mislila ženica ter dolgo gledala za onim. »A vlaka še ni!« je zdihovala starka, odpiraje si črni šal na prsih in iztegujoč ob njem koščene roke.

Vlaka res še ni hotelo biti. Tu in tam se je pokazal kak postrežček, ki je privlekel težek, velik kovčeg iz kolodvorskega skladišča ter ga privezal na svoj voziček. Nabralo se je polagoma tudi nekaj ljudi, ki so takisto prišli čakat svojih znancev in prijateljev, a tudi še veliko prerano.

Okoli šeste je pridrdral prvi omnibus ter se ustavil pred izhodom.

»Ho-tel Post«, je zlogovala starka. Kmalu za njim je pridrdral drugi ter se postavil vštric.

»Ho-tel E-le-fant«, je ugibala zopet poluglasno Rodičevka ter se veselila svojih dalekovidnih oči.

Pridrdral je, okorno bobneč po mestnem tlaku, še tretji in četrti, še peti in šesti omnibus; za njimi so se pa postavili izvožčki drug za drugim, se razgovarjali glasno, kolnoč po vsaki besedi in norce brijoč o mimo idočih, zlasti ženskih.

Prihajalo pa je tudi čakavcev več in več, in v čakalnici je bilo že vse živo. Gledat so hodili mnogi tudi k steklenim vratom, ali že ne prihaja vlak.

Mahoma zasliši stara Rodičevka mrmranje med čakajočimi.

»Kaj je?« vpraša boječe poleg stoječo gospo.

»Vlak ima četrt ure zamude,« ji odgovori ta razdraženo.

»Moj Bog, kaj se je pripetilo?« je javkala starka, toda gospa je že ni več poslušala . . .

Slednjič je vendarle prižvižgal dolgi poštni vlak; vsi so se usuli k izhodnim vratom ter odpahnili starko daleč nazaj.

Njen obraz pa je postal strožji; zavila se je tesneje v ruto, se stisnila k steni ter gledala, kako so vreli skozi tesna vrata popotniki v čakalnico, nevoljni, da jih še v zadnjem hipu zadržuje vratar, zahtevajoč od njih vozne listke; nekateri so se pozdravljali, poljubljali s čakajočimi, potem pa glasno govoreč hiteli na ulico.

Hinko je bil med zadnjimi. Ugledale so ga takoj njene bistre, dalekovidne oči, ko je oddajal listek vratarju.

Bil je majhen, plavolas mož z dolgimi, plavimi brki in živimi, modrimi očmi.

Starka mu ni stopila ni za korak naproti, ampak trdno se tiščala k steni, kakor da bi bila k njej pribita.

»Bog vas živi, mamka!« je zakričal že z daleč Hinko, urno stopil k njej, jo objel in poljubil. Nerodno se je ona nasmehnila, še nerodneje ga poljubila, potem pa stopila izpod širokega kolodvorskega pristrešja na cesto, on pa za njo.

»Voz moram najeti,« je rekel Hinko ter odhitel naprej, da si dobi izvožčka.

»Saj ni daleč do nas,« je kričala za njim starka. »Škoda goldinarja — in goldinar bode hotel gotovo imeti,« je mrmrala sama pri sebi, videč, da je sin ne sluša.

Ko je prišla do sina, jo je rahlo dvignil na voz, sedel na njeno levo stran, in voz je zdrdral proti ubožnemu predmestju, kjer so Rodičevi imeli svoje stanovanje.

II.

Hinku Rodiču se je godilo, predno je postal zdravnik, prav tako, kakor se godi v obče siromašnim dijakom. Prebil je tudi on ves trud, napor, bedo in pomanjkanje, okusil grenko življenje siromašnega dijaka, toda pri tem ni omagal; podvizal se je ter zvršil brž ko mogoče medicinske študije. Dasi je bil bolj priden in marljiv nego talentiran, ali pravzaprav ravno radi tega se mu je posrečilo, da je o pravem času gladko dostal vse izpite. Dobil je tudi takoj na Dunaju

službo v neki bolnici; tu je mislil še nekaj let ostati, da se še bolj izpopolni v velikomestni praksi za svojo stroko. —

Po prvem pozdravu in kratkem pomenku je preiskal natanko svojega očeta ter se uveril, da ga je potlačila zastarela bolezen na pljučih, ki je sedaj postala nevarna, in da mu bode možno podaljšati življenje za nekaj časa le z največjo pazljivostjo in najboljšo postrežbo; to je tudi naravnost povedal materi, ko ga je prišla v njegovo sobo vprašat po očetovem zdravju . . .

Mladi Rodič je bil izredno priden in neumoren. Še za te kratke dneve je privlekel s seboj nekaj knjig svoje stroke ter tičal v njih malone ves čas, kolikor ga ni posvetil bolnemu očetu; to pa je storil tem raje, ker je bilo dan za dnevom neprijetno, jesensko vreme.

Tudi k materi v kuhinjo je večkrat pogledal, toda dolgo se ni nikdar pri njej mudil, kajti bil je izmed tistih ljudi, katerim nikakor ne ugajajo vsakdanji, navadni pogovori. Niti z materjo ni nikoli mnogo občeval; vedel je, da ga ima neizrečeno rada, da se ji po njem vedno toži, kadar je odsoten, tudi on sam je silno rad prihajal k njej domov — toda umeti se vendar nista mogla nikoli. Zato se ga je mati vsakikrat kmalu naveličala, a kadar je res odhajal, ni vedela, kam bi se dejala, kako se potolažila, osobito prve dni po njegovem odhodu . . .

Oče je ležal vse dneve, le kadar je bilo treba prezračiti in pospraviti po sobi, tedaj se je splazil z velikim trudom in le s sinovo pomočjo v Hinkovo sobo.

Bil je telesno jako slab, a duh mu je bil še vedno čil in zdrav; kajti stari Rodič je bil jako prebrisane glave in, dasi samouk, se je bil popel nad svoje kolege — bil je strojevodja v neki tvornici — ter se zanimal za vsa dnevna vprašanja, zlasti tudi za politična. —

Nekega dne ga pa ni bilo možno spraviti iz postelje, ker je bil preslab.

Hinko je prebiral knjigo v bolnikovi sobi, mati je pa zlivala bolniku zdravilo v grlo. Nenadoma se je mu zaletelo, da je močno zakašljal ter tako onesnažil nekoliko komaj na novo pregrnjene čiste rjuhe. Hinko je naglo vstal ter pridrževal očeta, mati pa je poluglasno mrmrala.

»Bog se usmili, kako sem se že naveličala tega življenja in te bolezni!«

Hinko jo je srdito izpod čela pogledal ter zaropotal z nogo, da ne bi bolnik slišal njene tožbe, ki bi ga bila gotovo hudo užalila. —

Staremu Rodiču je pa bilo čimdalje slabše. Prijatelji in znanci so ga hodili obiskovat, in Hinko se je vsakikrat jezil na mater ter ji očital nerahločutnost, ko je z obiskovavci poleg postelje tiho in skrivnostno govorila. Pravila jim je navadno o bolezni, ali Hinko je vsakikrat pretrgal tak pogovor ter jel glasno govoriti kaj drugega. — Ko je videl, da je prijateljev preveč, jim je zabranil vhod k bolniku.

Neko jutro je prišla mati skrivnostno k sinu ter ga jela prositi, naj on prigovarja očetu, da napiše oporoko, češ, da je poleg nje in Hinka še drug sin Rodičeve prve žene. Ostro jo je zavrnil od sebe, strmeč o toliki ženski praktičnosti, javljajoči se ob takih trenotkih. In radi česa? Radi nekaterih dragocenosti bolnikovih, ki so bile vse skupaj vredne komaj par sto goldinarjev!

Dasi je vedel, da ga kraj bolnega očeta ne čaka veselje, vendar ni slutil, da se je svojcem v teku let tako odtujil po svojem mišljenju in čuvstvovanju . . .

Ko je prišel njegov polubrat nekoč obiskat očeta, se je zgrudil na stolico poleg postelje ter jel ihteti in glasno jokati, dasi brez solz.

»No, hočejo »ad oculos« dokazati svoje žalovanje«, si je mislil Hinko. —

Solnce se je sililo izza jesenskih oblakov; Hinko je zaprl knjigo ter se odpravil na izprehod. Prej je še pogledal k očetu, potem pa stopil v kuhinjo in se poslovil pri materi, ki je baš gladila perilo.

Iz svojega predmestja je dospel Hinko kmalu v dolg, gost drevored, koder so se igrali in skakali šolski otroci.

Zamišljeno je stopal. Motili bi se, ako bi sodili, da so se mu misli vrtele zgolj okolo neprijaznih domačih razmer. Njegov duh ni nikdar miroval ter se niti sedaj ni mogel zadovoljiti z ozkim domačim obzorjem; nehote mu je uhajal tja na Dunaj, kjer so ga čakali imenitni, njemu zanimivi posli — ko ga nekdo prijateljsko udari po rami.

Bil je Franjo Perič, njegov tovariš iz gimnazije, s katerim se je tudi na Dunaju često srečaval, dasi Rodiču ni bil nikoli prav simpatičen. Perič je pohajal tačas tehniko in je bil sedaj inženir.

»Je-li plavolasa ali črnooka?« ga vpraša Perič, šegavo se smehljaje.

»Katera?« odvrne nekoliko nevoljen Rodič, ker je zmočen v svojem razmišljevanju.

»No, ona, na katero si sedaj tako sveto mislil.«

»Ne vem ti povedati, kajti moj prijatelj mi ni pisal o tem; povedal mi je le toliko, da je bila operacija strašno nevarna, ker je imela žena že 45 let.«

Sedaj se je mladi inženir začudil ter neverno pogledal Rodiča.

»No da, mislil sem res na žensko; uganil si, ker me ona operacija silno zanima in mi je le žal, da me ni poleg.«

»Ah, kaj mene brigajo tvoje operacije in tvoje bolne ženske! Lepe, mlade, bogate in zdrave — te so za nas, brate!«

»Ali že zopet gori v tvojem srcu?« ga je vprašal zdravnik.

»Že zopet? Kako moreš vprašati »že zopet«? Pri mojih letih pa naj bi že ugasnil srčni plamen?! Ni za trenotek ne, a sedaj gori tem bolj, ker gori za boginjo — boginjo, znaš, ne za žensko . . .«

»Poznamo to,« je rekel zdravnik malomarno.

»Oh, ti nepoboljšljivi mizogin! Ali še sedaj ne priznaš, da je ženska krona stvarjenja, in da brez ženskih ne bi bilo življenje nič vredno?« se je razgreval Perič, napol resno, napol sarkastično.

Šla sta nekaj korakov molče dalje.

»Kje si nastavljen sedaj?« je vprašal zdravnik inženirja.

»Tu v mestu, a imel sem posla več mesecev blizu mesta na kmetih; tjakaj izletavam tudi še sedaj malone vsaki dan, in baš ondu biva sedanja moja sreča!«

»Aha, idila — pastirica ka-li?« se je prisiljeno šalil zdravnik.

»Kaj še! Bogatinka je, imenitne rodovine — a lepa in čista kakor angelj!« . . .

In zasmejal se je neprijetno zvonko.

»Seveda to ti bolje veš, nego kdo drugi; saj ti je gotovo morala dati račun o vsakem pogledu in poljubu, če ga je kdaj komu privoščila. Ali si ji pa ti tudi položil račun o vseh »ljubeznivostih,« ki si jih izvršil v svojem neumorno delavnem življenju?« se je rogal Rodič zaljubljenemu inženirju.

»Molči! Bog ne zadeni, da bi o tem količkaj zvedela moja prečista golobica! Odkar zahajam k njej, sem se docela izpremenil ter postal celo drug človek. Ona me je pretvorila popolnoma, in iskreno sem ji vdan. Ona pa je tudi vredna tega, to ti povem. — Cenijo jo — poleg vse njene lepote in čednosti — na stotisoč.«

»Čestitam, čestitam! Toda sedaj oprosti — jaz moram zopet domov; oče mi je nevarno bolan.«

»Servus, brate,« je rekel inženir veselo ter mu živahno stisnil roko, kakor da mu je Hinko povedal baš prijetno novico.

»Budalo« je zamrmral zdravnik med zobmi — »srečno budalo!« ter se obrnil in hitel proti domu. —

Ko je stopil v očetovo sobo, se je nemalo začudil, ko ni našel očeta ondukaj; šel je urno v svojo ter — ostrmel. Na glavi polhovo

kapo, na hrbtu težko zimsko suknjo, noge zavite v razne gorke cunje — tako je sedel bolnik pri Hinkovi pisalni mizi in — pisal.

Sina ni bil slišal, ko je vstopil. Roka se mu je silno tresla, glava omahovala na prsi, in njegovega čečkanja — saj ni bilo pisanje — ni bilo možno razbrati. Pišoč je pa starček ihtel, ihtel, da se mu je treslo staro, slabo telo.

»Moji ženi . . . uhuu . . . uhuu . . . Mar-ga-re-ti . . .« je jecljal starec.

»Kaj delate, oče?« ga je vprašal Hinko, toda nežno, da se starček ne bi prestrašil.

»Te-sta-ment —« je stokal starec; — »ma-ti — ta-ko hoooče —«

In grenke solze so mu zalile oči in mu močile suhi, nagubani obraz.

»Saj ga ne morete sedaj; naredite ga popoldne ali jutri, ko bodete bolj čvrsti,« ga je tolažil Hinko, kolikor mogoče mirno, dasi mu je ta prizor trgal srce in mu zbudil v njem nepopisno ogorčenost radi brezobzirnosti materine.

Rahlo je prijel očeta pod pazduho ter ga previdno peljal v njegovo spalnico in položil v posteljo, potem pa trdo stopil k svoji mizi, pograbil počečkani papir, ga zmečkal v pesti ter ga potisnil v žep.

Ko je prišel v kuhinjo, ga je mati jezno prijela:

»Zakaj nisi pustil, da bi bil oče spisal oporoko? Sitnosti bodemo imeli in nič druzega!«

»Zato, ker imam človeško srce,« je odgovoril Hinko srdito.

Nevoljno mrmraje, je šla starka v sobo k bolniku ter zaloputnila vrata za seboj. Toda moža si vendar ni več upala nadlegovati s testamentom.

Hinko pa je odslej večinoma presedeval pri bolnikovi postelji, hoteč ga obraniti vsakršnih nerahločutnih nadležnosti. —

Naduha pa je vedno bolj dušila starčka. Pri vsakem popadku je Hinko urno vstal, privzdignil očeta na blazini in, kadar se je odkašljal, mu vlil tešilnega zdravila.

Toda bolniku se je naglo hujšalo, in skoro je spoznal sin, da so očetu ure štete.

Drugi dan potem, ko je stari Rodič pisal oporoko, proti večeru, se mu je jelo blesti, in zmedeno je govoril noč in dan in nikogar ni več spoznal. Ko mu je tri dni potem sin dajal zdravila ter ga privzdigoval na postelji, mu je v rokah ugasnil brez trpljenja . . .

Dasi Hinko ni bil mehkočutne naravi, in dasi ga je bila zdravniška praksa dodobra utrdila proti sentimentalnosti ob smrtnih

posteljah, se mu je vendar tačas v silni bolesti skrčilo srce, in ulile so se mu gorke solze. Stara Rodičevka pa je ihtela in glasno jokala ob moževi postelji . . .

Črez teden dni je odpotoval Hinko zopet na Dunaj, se zopet krepko oklenil svoje prakse ter zaril v svoje strokovne študije.

III.

Rošerjevi pradedje so bili pravi Francozje in so se nekdaj pisali Rocher; toda že dolgo so bivali v Slovencih ter pisali sedaj svoj priimek s slovenskim pravopisom.

Njih veliko, krasno posestvo je bilo dobro uro oddaljeno od mesta. Imeli so sicer tudi še več vinogradov, hiš in prodajalnic na raznih krajih; bivali pa so večinoma le tu, kjer je bilo ne predaleč od mesta in vendar na kmetih. Vila je bila opremljena z vrtom in gozdom in sploh z vsemi prirodnimi in umetalnimi ugodnostmi, ki si jih more privoščiti bogastvo, združeno z dobrim okusom.

Rošer je bil veletržec; s svojim bistrim umom, s svojo podjetnostjo in recimo tudi — srečo je še vedno pomnoževal svoje imetje, katerega je bil itak že veliko podedoval. Njegova soproga Adela pa ga je tako vrlo podpirala v gospodarstvu, da ga ne bi bila mogla bolje.

Imela sta le dvoje otrok, starejšo hčer Teodoro — katero sta pa imenovala Bogdano ali kar Dano, odkar je gospod Rošer stopil v narodni tabor — in pa mlajšega sina Nikolaja, ki pa je tedaj pohajal še nižjo gimnazijo.

Veselje je bilo priti v to rodbino, tako srečna je bila videti ta četverica ljudi; pa tudi mnogobrojni posli so delali in hodili okrog z vedrimi, zadovoljnimi obrazi — najpristnejši dokaz gospodarjevih dobrin.

Kadar pa je Rošerju laskavo opomnil ta ali oni:

»Dobro se godi ljudem, ki so pri vas,« je le-ta navadno odgovoril:

»Za pošteno delo pošteno plačilo — ali je to kaka dobrota od moje strani?«

Dasi je družila četverico vzajemna ljubezen, je bila vendar Dana središče, v katerem se je zbirala ljubezen vseh treh.

Dana je bila bolj mila nego lepa. Dobrota in blago srce ji je odsevalo z vsega obličja, posebno pa iz globokih, velikih, rjavih oči.

Imela je dvaindvajset let, in svet se je čudil, zakaj se še ni vdala tako bogata devojka, ki je vrhu tega prav čedna.

Imela je seveda mnogo čestivcev in snubačev, in zategadelj jo je tudi često dražila njena prijateljica Olga ter dejala, da Dana

vzpričo prirojene sramežljivosti ni za ta svet; toda niti eden izmed vseh moških, ki so se ji bližali, se ni mogel ponašati, da ga Dana kakorsikolibodi odlikuje mimo drugih, ali da bi bil prejel od nje znak večje naklonjenosti.

In res je bilo videti, kakor da Dana ni ustvarjena za ta svet; bila je pobožna in sicer iskreno pobožna, ne pa šablonski, kakor velika večina današnjega ženstva. Ta pobožnost je bila videti nekako prirojena, nikakor ji ni bila po odgoji vcepljena; kajti niti Rošer, niti njegova soproga se nista odlikovala po izredni pobožnosti, odgojila pa se je bila v dekliškem zavodu, v katerem je v prvih letih verstvo poučeval po dve uri na teden mlad, koketen katehet . . .

— Na veselice in koncerte je zahajala le radi svojih staršev, ker ni na njih našla onega užitka, ki ga iščejo in tudi najdejo navadna dekleta.

Na enem teh koncertov jo je vprvič videl inženir Franjo Perič, in ugajala mu je takoj; ko je pa tudi zvedel o njenem bogastvu, je takoj sklenil, da mora biti njegova. Pozvedoval je natanko o njenih razmerah in navadah; sicer se je rogal na tihem njeni naivnosti in pobožnosti, toda kot realni politik je računal z obstoječimi razmerami ter po njih ukrenil svoj vojni načrt.

Ker je kot izkušen strateg prav dobro poznal razne ženske naravi, je takoj ugenil, da Dana ni izmed običnih deklet, katera je lahko z laskanjem pridobiti. Ni ji torej laskal po šabloni, nego hlinil globoko, toda nežno ljubezen ter ji neprestano sledil z milobno koprnečimi pogledi. —

Rošerju se je Perič takoj prikupil radi svojega veselega značaja, in veletržec ga je prijazno povabil, naj poseti njega in družino v vili.

Rošerki je Perič takisto ugajal in — čudo veliko — celo pri modri Dani, katere srce je bilo videti nasproti moškim zagrajeno s trojim oklepom, je Perič našel milosti. Res je zahajal k Rošerjevim češče in češče ter se znal prikupiti Rošerju bolj in bolj, da mu je kot praktični inženir pri vili, kjer so ravno nekaj dozidavali, to in ono nasvetoval.

Vila ni stala tik ceste, nego je bila od nje ločena in zagrajena z ozkim vrtičem, v katerem so bila nasajena poleg izbranih domačih tudi tuje rastline in drevesa. Za vilo je bil vrt za zelenjad, za njim velik sadovnjak, za tem pa se je skoro neposredno pričenjal gozd. Krasen je bil ta gozd s svojimi vitkimi, vonjavimi jelkami in macesni, med katerimi so se vile ozke, z belim peskom posute steze, ob njih pa

bile na najlepših mestih nastavljene klopi. Ob vhodu v gozd je bil most črez majhen potok, ki je napravljal tam globlje v gozdu celo slikovit slap. Prav tik mosta na oni strani je stala prekrasna smreka; pod njo si je dala Dana napraviti velik križ iz neobtesanih debel; tu sem je hodila opravljat svojo večerno molitev ter kitit razpelo s svežim cvetjem. — V svojih elegantnih, svetlih, večinoma belih oblekah je bila videti Dana, kadar je klečala s sklenjenimi rokami in z velikimi, v križanega spasitelja uprtimi očmi, prav kakor kaka nadzemska prikazen . . .

Ko je tako prihajal inženir, vedno takten in kavalirski, vedno govoril o tem, kar je njo najbolj zanimalo — o literaturi — ter hvalil kakor ona idealiste ter obsojal materijalizem in naturalizem — včasih neprisiljeno, le mimogrede hvaleč njeno iskreno pobožnost — tedaj se je začelo buditi v njenem srcu neko čuvstvo, katerega prej ni poznala.

Proti večeru so zahajali Rošerjevi navadno v gozd.

Mimo razpela idoč, je upognila Dana vselej koleno ter se prikrižala, a on se je odkril tako globoko, da je ona morala opaziti. Kadar je pa odhajal, je vselej prijel nežno njeno mehko in tenko ročico ter jo spoštljivo primaknil svojim ustom.

Dana je imela sedaj poleg svojih misli o Bogu, o veri in o večnosti in o drugih svojcih tudi misel — o inženirju. Večkrat so se ji med molitvijo silile v spomin njegove besede, katerih glas se ji je zdel vedno tako mil, in pred oči ji je stopala njegova podoba in njegove oči, polne ljubezni. Pa takoj se je zopet skesala in prosila v svojem srcu: »Odpusti mi, o Bog, saj tega jaz nisem sama kriva; ustvaril si nam ti srce in čuvstvo.« Mislila je o njem mnogo po dnevu, pri različnih delih — saj je tudi ona izdatno pomagala pri gospodinjstvu. — Kadar se je pa solnce nagibalo k zahodu, ji je srce utripalo močneje. Vsaki dan je postala nestrpnejša; često je zbežala v gornje nadstropje, razgenila pri kakem oknu težke zavese ter pogledovala tja doli, ali že ne drdra proti vili mala elegantna kočija inženirjeva z malim iskrim konjičem. In če jo je res ugledala, tedaj je naglo odšla v svojo sobo, si pridrževala utripajoče srce ter nestrpno čakala, da so ji prišli naznanit Franja Periča.

Nekega večera, ko je inženir ostal sam z Rošerjem v salonu, mu je dejal Perič tiho, nekako sramežljivo:

»Izpovedati vam moram, gospod Rošer, da se prenaša neka govorica po mestu — žal, da se dostaje vaše hčerke, gospice Dane.

Ker sem tej govorici kolikor toliko vzrok jaz, a mi je nad vse drago ime vaše častite družine in še posebno gospice Danice, tedaj vam moram izjaviti, da se bodem kot poštenjak odslej ogibal — dasi s težkim srcem — vaše prijazne hiše, ali pa —«

»Ali pa?« je ponovil Rošer, z dobrohotnim smehljanjem zroč na resnega inženirja.

»Ali pa«, je rekel odločno inženir, »moram upravičiti to ljudsko govorico. Ali bi se vi protivili, gospod Rošer?«

»Protivil? Ne, ne, dragi Perič — v tem času, kar se poznamo, sem vas spoznal za moža, ki bi utegnil osrečiti mojo hčerko. To vam pa tudi odkrito povem, da Dane ne maram nikakor siliti; ona odločuj sama o svoji usodi. Torej glejte, kako opravite pri Dani!«

Perič ga je za te besede zahvalil z nemim, resnim poklonom; vstal je ter šel iskat Dane. Ker so tedaj pri Rošerjevih ravno pobirali hmelj in druge pridelke, je tudi Dana imela dovolj posla; plačevala je sama delavke, ki so brale hmelj, ter sprejemala od njih listke.

»Gospodična Dana,« je rekel Perič nežno, »nekaj moram govoriti takoj z vami.«

»Takoj, prosim — ti osem, ti deset keblov, na!«

»Kaj vam je, gospod inženir? Zdite se mi tako razburjeni,« je dejala Periču ter namignila, naj stopita nekoliko dalje proč od delavk.

»Razburjen sem res radi vas, gospodična — da naravnost povem — hudobni jeziki so izpletli o naju kar cel roman — in zato se moram jaz« — je govoril obotavljajoč se, kakor v vidni zadregi, in s tresočim se glasom — »posloviti od vas, samo da vas varujem zlobnega klevetanja — ali pa če ste mi milostni, če ste mi le količkaj naklonjeni, tedaj ne oprezajte, ampak upravičite tisto govorico — bodiva skoro — svoja — Dana, smem-li upati?«

Zardela je bila do las, sramežljivo povesila glavo, toda ni mu odtegnila rok, katere ji je on poljuboval s solznimi očmi . . .

Odslej je bil Perič kot srečen zaročenec vsakdanji gost pri Rošerjevih. — V tej dobi je tudi bilo, da ga je srečal Hinko Rodič, kateri pa ga ni maral dalje izpraševati o njegovi sreči, ker ni Peričeve ljubezni smatral za resno; saj se je spominjal, da se je Perič že večkrat bahal s takimi imenitnimi zarokami, katere pa so se bile doslej še vse izjalovile, bodisi proti njegovi volji, bodisi, da jih je Perič sam razdrl iz sebičnih pomislekov . . .

IV.

Perič in takisto tudi Rošer sta želela, da bi se bila poroka mladega para praznovala spomladi ob enem z Rošerjevo srebrno poroko. Toda Dani ni nikakor ugajala tako nagla zveza ter je celo odločno prepovedala, naj o tem več ne govore; sama je hotela določiti rok, a tako naglo nikakor ne. Vdala sta se roditelja njeni volji kakor vselej ter sklenila, da se bode obhajala spomladi samo njiju srebrna poroka.

Rošerjeva sestra, ki je bila omožena na Dunaju, je bila že večkrat povabila Rošerico in Dano k sebi črez zimo; sedaj sta sklenili porabiti to priliko ter takoj po božiču posetiti sorodnike na Dunaju.

Dana si je za ta namen že pripravljala mnogo različnih oblek, in pri tem ji je pomagala že dalje časa spretna šivilja iz mesta.. Poznala je svojo teto in je vedela, da bi se ta kar zgražala, ako bi se njena nečakinja, nečakinja dvornega svetnika prikazala češče v isti toaleti na pogostih sprejemnih večerih in zabavah, katere je prirejala v svojem krasnem stanovanju.

Šivilji in Dani pa je tudi le-te prijateljica Olga pridno pomagala. Olga je bila vsakoletni jesenski gost v Rošerjevi rodbini.

Dasi je imela Dana mnogo znank in tudi zaupnejših prijateljic, vendar ni bila nobeni tako vdana kakor Olgi, a tudi ta je bila v Dano vsa zaljubljena, nič manj ali celo bolj nego inženir Perič.

Kadar se je bližal oni letni čas, ko se je imela preseliti za nekaj časa k Rošerjevim, tedaj se je je vselej lotila ona nepopisna nestrpnost, ki jo menda izkušajo samo zaljubljenci.

In kadar je dospela v Rošerjevo vilo daleč tam od juga, tedaj je bila vsa srečna, posebno, kadar sta bili ona in Dana sami in sta v dolgih, srečnih pogovorih odkrivali druga drugi svoje misli, želje, dvome in nazore.

Nekaj dni, predno je Rošerica odpotovala z Dano, je pripeljal Perič k Rošerjevim svojega »najboljšega prijatelja,« kakor ga je imenoval sam — Ivana Nemca; le-ta je bil kot poštni oficijal pred kratkim prestavljen semkaj, v svoje rojstno mesto.

No, Perič Nemca menda ni bil vvedel pri Rošerjevih iz druzega vzroka, nego da se pobaha pred svojim najintimnejšim tovarišem z najnovejšim triumfom svoje zmagovitosti. —

V svetli, bogato opravljeni obednici so sedeli Perič, Nemec, Dana in Olga. Pogovor je bil splošen, dasi sta govorila skoro vedno le Olga in Nemec.

Pobijala sta drug druzega. — Nemec je bil inteligenten in okreten človek, toda nekako površno misleč; poleg tega je bil oster zbadljivec in pa velik cinik. Osobito o ljubezni je trdil, da je to le beseda brez vsebine, ker ni takega čuvstva, nasproti pa da je zopet mnogo čuvstev, za katera nedostaja besed.

»Ne, ne, gospica, tako vi samo govorite, a delate drugače — kakor vi, tako vsaka druga; verujte mi, da je vsaki ženski glavna misel, edina skrb — mož in le mož. Česa ne bi storila vsaka za moža!«

»Ali ste že bili v nevarnosti, da bi vas ujela katera?«

»Mene?« je zategnjeno odvrnil Nemec, katerega je nepričakovano vprašanje spravilo v vidno zadrego. »O, tega se ne bojim, dobro sem oborožen za take napade. Iz svoje izkušnje pa vam lahko povem, da je n. pr. največja sovražnica Slovanov že izpremenila svoje nazore o nas in se zanimala za nas, ako se ji je le med Slovani obetala kaka »poštena partija«; najbolj načičkana gizdavka se začne skromno nositi, ako zve, da nje »vzor« ljubi skromnost, in lahkoživa Eva hlini sramežljivost in ponižnost, misleč, da s tem ustreže možu, katerega bi rada uklenila v svoj jarem; da, še celo to sem zapazil, da se je sramežljivo in pobožno dekle delalo lahkoživo ter se spuščalo celo v ciniške pogovore na ljubo svojemu lahkomiselnemu izvoljencu.«

»No da, toda vse le iz gole ljubezni —«

»Ali, Olga!« jo je pokarala Dana; »kam si vendar zašla?«

»Mene to celo zabava, Dana!« —

»Tako, sedaj ga še podpihuješ, da bo drugič bolj pogumen;« — jo je zavrnila Dana s prisiljenim nasmehom, sama pri sebi pa je sklenila, da je za prvi poset ta človek precej drzen.

»Gospodična Dana, saj so — ali če hočete — smo tudi moški taki,« se je izkušal opravičiti Nemec; »ako nam obeta zatajevanje in hlinjenje več koristi, tedaj se radi boljše delamo, nego smo, vsaj pred zakonom. Saj je naravno, da moški, hoteč ugajati svoji izvoljenki, prikriva kar najbolj svoje slabosti ter se izkuša pokazati v najboljšem svitu.«

»Toda, prijatelj, ta preobrat provzroči ravno ljubezen,« se je vmešal Perič ter hotel še nekaj dodati, toda Nemec ga je tako pomenljivo pogledal in se tako ironski nasmehnil, da so Periču ostale besede obtičale kar v grlu.

»Ta preobrat traje le za medenih tednov, potem se pa skoraj pokažeta oba v pravi podobi,« je završil Nemec svoje dokazovanje.

Porogljivi njegov smeh in pomenljivi pogled ni ušel niti Dani, niti Olgi ter je celo poslednjo nekoliko zmedel, kar se le pač ni dostikrat pripetilo.

Dano pa je zaščegetalo v grlu; Olgi se je otožno nasmehnila, rekla pa ni ničesar, ker se je bala, da ji glas ne bi izdal, da ji je bliže jok nego smeh.

Ko je Nemec videl, da so njegove besede imele tak nepričakovan učinek, je napeljal pogovor na Dunaj in na ondišnje zabave ter obljubil Dani, da jo gotovo obišče, ko pride prihodnji mesec po opravkih tja.

»Prinesem vam novosti o Periču, ali smem?«

»Prosim, prosim,« je dejala vljudno Dana, »drago mi bode tam videti rojaka.«

»Da dobi Dana točna poročila o meni, zato poskrbim jaz in pa pošta,« je dejal Perič ter stisnil Dani roko.

»Ali si menda ljubosumen?« se je hotel pošaliti Nemec, toda uvidel je takoj, da je izgovoril neumnost, ter se je požuril zabrisati neugodni vtisk — rekoč: »Doktor Rodič je tam, in veselim se ga, ker se vobče strinja najino mišljenje. Ali ga poznate, gospica?

»Poznam ga že več let,« je rekla Olga, »in tudi predstavljen mi je bil na Dunaju na koncertu »Slovanskega pevskega društva«. Dana mi je ravnokar povedala, da je prosil za tukajšnje mesto okrajnega zdravnika in je menda tudi dobi.«

»Ni-li imeniten dečko?« je vprašal Nemec.

»Res, prav čeden človek. Toda čudno se mi zdi, da se vidva strinjata v mislih in nazorih,« je rekla Olga.

»Hvala lepa za poklon,« se je smehljal Nemec ter se globoko poklonil.

»Res, ugajal mi je,« je dejala Olga ravnodušno, kakor da ni zapazila Nemčevega ironsko-pikrega poklona, ki pa je slabo prikrival njegovo užaljenost; v srcu pa se je veselila, da ga je bila tako v živo zadela ter se vsaj malo osvetila za oni neprijetni trenotek, ki ga je bil on provzročil ubogi Dani.

V sobo sta stopili dve krščenici ter jeli pogrinjati in pripravljati za južino; oni štirje pa so ostali ter stopili k oknu, ob katerega vnanje šipe je pljuskal droben dež, ki ga zaganjal močan, žvižgajoč veter.

Olga je hotela stopiti z Nemcem k drugemu oknu ter pustiti Dano samo s Peričem, toda Dana se je oprijela nje roke ter jo tesno tiščala k sebi.

Črez nekaj minut so pa sedli krog pogrnjene mize, h kateri sta jih povabila na južino Rošer in Rošerica. Pogovor pa se je sukal samo okolo vsakdanjih, navadnih stvari.

(Dalje prihodnjič.)

Kopitar in Vuk.

V spomin prenosa njiju posmrtnih ostankov v Ljubljano in v Belgrad.

Spisal **Fr. Vidic.**

opitar in Vuk — dve nerazdružni imeni! Kadarkoli se imenuje eden izmed njiju, se dvigne v spomin tudi ime drugega; saj sta skupno in složno delovala za povzdigo kulturnega ugleda svojih narodov in slavističnih študij, tako da smemo dela Vukova imenovati tudi Kopitarjeva. Da, najsijajnejši sad Kopitarjevega dela in uma je bil njegov vpliv na Vuka, in Vuka, kakor nam je danes pred očmi, si ne moremo misliti brez Kopitarja. Tako tesno spojeno je bilo delovanje teh dveh velikih mož!

Ko se je Kopitar iz Zoisove hiše, v kateri je občeval s tedanjimi slovenskimi literarnimi veljaki, preselil na Dunaj, da bi se učil prava, ga je spremljala posebna sreča. Ukvarjati se je sicer moral s početka z mnogimi lekcijami, da si je z njimi zagotovil gmotni obstanek; a kmalu se je obrnilo na bolje. Postal je cenzor za »slavica« in pozneje tudi za novo grščino in rumunščino, ob enem pa je dobil službo v dvorni knjižnici. Tu si je brzo naklonil zaupanje svojih predstojnikov, tako da so mu skoro poverili zbirko rokopisov. V dunajskem družabnem življenju pa je stopal neverjetno naglo od stopinje do stopinje, više in više ter naposled postal nekako središče literarnega gibanja.

K temu mu je pripomogla zlasti njegova živahna nrav in prirojena gibčnost, potem pa tudi znanje z veljavnimi osebami, n. pr. z grofom Osolinskim, prefektom dvorne knjižnice i. dr. Tudi politične razmere so bile baš ob Kopitarjevem nastopu Slovanom ugodne; kajti odločilni krogi so v stiskah Napoleonovih bojev iskali opore in zaslombe pri Slovanih. In Kopitar je bil zares dober in veren Avstrijec. —

Njegovo delovanje je bilo v prvi dobi preveč razpršeno in raztreseno; trošil je svoje moči v slovstvenih malenkostih, ki bi se nam bile celo izgubile, da nam jih ni Miklosich zbral in podal v »Kopitars kleinere Schriften«. Kopitar se je bil namreč z vso silo strastne svoje nravi in z mladeniškim navdušenjem oklenil žurnalistike. Pisal je v razne liste (n. pr. v »Oesterreichischer Beobachter«, »Wiener Literatur-Zeitung«, »Wiener Jahrbücher«; iz le-teh je hotel ustvariti

glasilo zapadnih slavistov) ocene, naznanila, refleksije o slovstvenem, prosvetnem in političnem razvoju svojega časa. Pri tem je vedno poudarjal, da ni smeti z vida puščati kulturnega položaja in napredka slovanskih narodov, a središče vsega slavofilskega stremljenja naj bi bil — po Kopitarjevih mislih — Dunaj. To svojo naklonjenost do Dunaja, ki je bila ob enem združena z odločno mržnjo proti Rusiji, je včasih tako ognjevito pokazal, da je stari, modri in razsodni Dobrovský ni odobraval.

Kakega večjega dela pa se Kopitar v tej dobi ni lotil. Njegova naznanila in njegova obsežna pisma, ki jih je pisal v tem času, zlasti Dobrovskemu, katerega je jako veselilo dopisovanje s Kopitarjem, in ki je tudi obširno odgovarjal svojemu »Slavinu«, so sicer sijajni dokazi njegove marljivosti in duhovitosti, toda od Kopitarja smo smeli po pravici več pričakovati! Res so vsi njegovi spisi duhoviti, in vedno je bil poln dalekosežnih misli, novih načrtov, toda njegovemu delovanju je nedostajalo tiste mirne koncentracije duševnih sil, ki je potrebna za temeljito rešitev obsežnih, važnih vprašanj.

Te razcepljenosti Kopitarjeve je bil kriv obširni krog mnogobrojnih znancev in preobilno njegovo sodelovanje pri žurnalistiki; to je pozneje tudi sam pripoznal. Saj je pisal v vse liste in pisal je mnogo, ker je pisal lahko. Pisal pa je tudi pikantno, kakor je imel sploh nekaj francoskega v svojem značaju; nekoliko pa se je bil navzel te lastnosti tudi iz latinskih satirikov. — Pri vsej tej mnogoposelnosti ni utegnil misliti na večja dela, in pozabil je celo na »freisinške spomenike«; šele v poznejši dobi so dozoreli znamenitejši plodovi njegovega duha, med njimi slavni »Glagolita Clozianus«. —

Rano je začel Kopitar občevati s Srbi; že l. 1809. je pisal o »Karlovških condiscipulih«, ki so ga opozorili na Obradovića, o katerem je potem spisal par člankov. Znana sta mu bila tudi Janković in Mušicki, in že tedaj je poudarjal, da rabi čista srbščina kot književni jezik. Seznanil se je tudi z metropolitom Stratimirovićem, ki pa ni bil s Kopitarjem zadovoljen, ker je le-ta nemilo sodil in obsodil tedanjo pokvarjeno cerkveno slovenščino. Tudi med Mušickim in Kopitarjem se ni razvilo živahno občevanje.

Čez dve leti pa je dobil moža, ki mu je vse druge nadomestil; to je bil: Vuk Štefanović Karadžić! Odkar se je Kopitar l. 1814. povrnil s svojega potovanja v Pariz — pri tej priliki je posetil tudi London, Oxford, Florenco, Milan in Rim — se je zanimal edino le za Vuka in za srbsko slovstvo.

Izza poraza samostojne srbske države na Kosovem polju (1389) je imela skozi stoletja srbska književnost edino zavetje v samostanih. Te žalostne razmere so zbudile Srbom — med njimi tudi ogrskim — željo po šolah in uku. Ker ni bilo od nikoder pomoči, so se obrnili nekateri srbski veljaki v Rusijo, in od tam so poslali Srbom učitelje in učne knjige. Pod vplivom ruskih učiteljev in ruskih knjig pa se je razvila iz stare cerkvene slovenščine, ki se je bila na Srbskem itak že navzela mnogo srbskih posebnosti, nekaka rusko-srbsko-slovenska mešanica, ki je bila različna od žive narodne govorice; tej mešanici je napovedal boj Vuk.

Že Dositej Obradović je bil spoznal, potujoč po Dalmaciji, potrebo narodnega književnega jezika; njemu gre zasluga, da je začel poudarjati, da je neumestna navdušenost za staro cerkveno slovenščino kot književni jezik, češ, naj tudi v književne namene rabi narodna govorica. Toda svojih vsekakor pravih in zdravih misli se Obradoviću ni posrečilo docela oživotvoriti. Imel je premalo slovniškega talenta, in pot do smotra mu ni bila še dovolj jasna, dasi so ga v njegovem prizadevanju podpirali še drugi, kakor Pavao Solarić, Luka Milovanov, Lukijan Mušicki; a vsi so ostali na polu pota. Da prodere in zmaga vzvišena ideja, za to je bilo treba večjega genija. In ta se je našel; bil je Vuk Štefanović Karadžić.

Vuk se je poslavil v dvojnem pogledu: kot reformator književnega jezika in pa kot zbiratelj narodnega blaga! Toda nobenega teh dveh smotrov ne bi bil dosegel, da ni dobil navoda in pomoči od Mušickega in pa zlasti od Kopitarja.

Ko je Vuk dovršil nekoliko naukov pod vodstvom Mušickega in se poslovil od Petrinje, kjer ga radi starosti niso sprejeli v gimnazijo, se je vrnil v Srbijo in dobil tu tajniško mesto. Ko pa je l. 1813. prišla Srbija pod turško oblast, je moral Vuk ostaviti domovino in je prišel v Karlovce, kjer ga je Mušicki podpiral, od tod pa je šel na Dunaj. To je bil važen in odločilen korak za njegovo poznejše življenje in delovanje.

Takoj po svojem prihodu na Dunaj je Vuk pričel občevati s svojimi rojaki. Frušić in Davidović sta tačas izdajala »Novine Srbske«, in okoli njih se je zbirala srbska omladina; tu se je tudi Vuk seznanil z večino svojih rojakov. V »Novinah Srbskih« je priobčil Vuk svoje prve spise ter je kmalu zaslovel med sotrudniki.

Brž v začetku svojega delovanja je napisal Vuk za »Novine Srbske« znamenit članek o propadu Srbije v obliki pisma do Karadjordja; rokopis je prišel v roko cenzorju — Kopitarju! Vukov

čisti narodni jezik je Kopitarju tako ugajal, da se je začel zanimati za Vuka ter ga celo posetil. Kopitar je namah spoznal, da je sedaj našel moža, katerega je že dolgo iskal, da bi mu vlival svoje nazore in misli. In od tega trenotka se je razvil tisti velikanski plodonosni vpliv Kopitarjev na Vuka, iz katerega se je spočel preporod srbske književnosti; kajti, kar je Vuk postal srbstvu in srbski književnosti, je postal po Kopitarju!

Kopitar, ki je bil sam romantik z dušo in srcem ter je privoščil vsakemu jeziku in narodu enako skrb in negovanje, je sedaj tudi Vuka navduševal za srbski narodni jezik, in Vuk se je pod njegovim vodstvom odločil, da prouči in preosnuje narodni jezik ter začne nabirati narodne zaklade. Naučil se je od Kopitarja, kako treba položiti temelj narodnemu književnemu jeziku.

Sicer pa je bil Vuk prinesel kal teh nazorov že s seboj, tako da sta si prišla oba v svojih mislih takorekoč drug drugemu naproti. Vuk je bil namreč opazil, da je že Mušicki povpraševal po narodnih pesmih, a on tedaj ni imel poguma, da bi se oglasil. Ko je bival pozneje v Srbiji, mu je prišla nekoč v roke zbirka pesmi — bil je Kačićev »Razgovor« — in tedaj je spoznal, da se Mušicki ni šalil, ko je pozvedoval za enakimi proizvodi. Prišedši na Dunaj, je bil Vuk prinesel s seboj rusko pesmarico, in ta mu ni dala miru; saj je vedel, da imajo tudi Srbi mnogo takih narodnih zakladov. Toda Vuku je nedostajalo podjetnosti.

Tu je posegel vmes Kopitar ter ga napotil k nabiranju narodnih pesmi, opozarjajoč ga na Kačića, Fortisa in Herderja in kažoč mu njih zbirke — in 1814. l. je izšla »Mala prostonarodna slaveno-srbska pesmarica«. Zasluge Kopitarjeve za izdajo je priznal sam Vuk v pismu do Mušickega.

Uspeh te zbirke je bil zagotovljen; poleg Kopitarja, ki je preskrbel prevod v prozi ter ga poslal Goetheju, je bil najboljši pospešitelj Jakob Grimm, ki se je prav tedaj mudil na Dunaju. Grimm je že nekaj časa poprej proučeval razmerje med umetnim in narodnim pesništvom ter se je pokazal tudi pri tem kakor drugod temeljitega misleca; sedaj se je seznanil tudi z Vukom ter se učil srbski, da bi mogel čitati srbske pesmi v izvirniku. Za »Wiener Literatur-Zeitung« je napisal laskavo in poučno oceno, v kateri je s kritičnim očesom spoznal in poudaril prednosti srbskega narodnega pesništva. Boljšega in sposobnejšega zagovornika si Vuk pač ni mogel želeti. —

L. 1815. je Vuk še vedno nabiral pesmi ter jih izdal še isto leto kot drugi zvezek; posvetil jih je Kopitarju, ki jih je tudi kratko

naznanil. L. 1814. pa je izdal Vuk tudi »Pismenico«, v kateri je razpravljal o jeziku svojega naroda in njega pravopisu. —

Kopitar je bil zadovoljen s svojim nčencem in ponosno je pisal Dobrovskemu 1815. l.: »Ravnikar in Laibach und Jarnik in Klagenfurt, der Vuk in Karlovitz, etc. — sind mein einiger Trost pro Cisdanubianis.«[1]) — Toda to Kopitarju še ni bilo dovolj, in z dalekosežnim svojim pogledom je zasnoval takoj nove načrte. Že l. 1815. je pisal Dobrovskemu: »Praeter pjesmaricae continuationem, non dimittam illum quin et lexicon serbico-altslavico-germanicum confecerit. Quam omnes hi Serbi, qui nunc, Vlkium excipio, vo iskušanje sunt Russos adorandi, veram altslavicam nescientes! quam illi omnes post tuam grammaticam resipiscent! Pjesmaricae exemplum cum male scripta mea versione verbali per Bertuchium misi Göthio . . .« In v septembru istega leta mu je pisal: »Mein Vuk macht jetzt ein serbisches Lexicon. Dürfen wir Ew. Hw. auch unter die Praenumeranten auf die Fortsetzung von Vuk's пѣснарица setzen? . . .« Nato je odgovoril Dobrovský (20. okt. 1815. l.): »Auf alle Schriften Vuks mögen Sie auf 2 oder 3 Exemplare pränumerieren.« —

Vuk se je res takoj lotil slovarja. Da ga ne bi ovirale v delu materijalne skrbi, ga je vzel l. 1816. k sebi Mušicki, ki je bil tedaj upravitelj samostana v Šišatovcu. Kopitar je Vuka toplo priporočil, pišoč Mušickemu: »Er wünscht wenigstens das Latein noch zuzulernen, ich wünsche das auch, sowohl weil jeder Unterricht dem Genie immer auch nützt, als beinahe noch mehr, damitt mittelmässige Köpfe, die aber die Schulen durchgemacht haben, ihn nicht über die Achseln ansehen sollen.« — Vuk je v Šišatovcu marljivo delal; zbiral je pesmi in besede za slovar, Mušicki pa ga je vrlo podpiral. Pa tudi Kopitar ni miroval; pošiljal mu je razne pomočne knjige in mu dajal svete, katere je sam dobival od Dobrovskega.

S početka niti Kopitarju, niti Vuku še ni bilo docela jasno, v kolikem obsegu naj se izda slovar. To kaže oznanilo iz meseca marcija l. 1816.; a že tedaj so se začele gonje proti njiju nameram. Kake nazore so imeli ljudje o Vukovem delu, dokazujejo njega besede: »Bilo je onda učenih Srba u Beču, koji su sav ovaj posao držali za bezposlicu, i govorili mi u oči, da ne kvarim artije uzalud.« Metropolit Stratimirović pa je celo zaukazal Mušickemu, da mora Vuka zapoditi, češ: »Teraj Vuka iz manastira, jer ću inače ja oterati i tebe i njega . . .«

[1]) Op.: Skoro vsi citati iz pisem so iz Jagićevega zbornika »Письма Добровскаго и Копитара«. St. Peterburg 1885. *Pis.*

In Vuk se je jeseni l. 1816. res vrnil na Dunaj. Tukaj ga je izdatno podpiral Kopitar. Vuk je pisal Mušickemu, da ga Kopitar vsaki dan obiskuje, in da skupaj pregledujeta slovar. Delo je dobro napredovalo, in dne 23. marcija 1817. l. je pisal Kopitar Dobrovskemu, navajajoč vzroke svojega molka: »Die zweite (Ursache) ist Vuk's reinserbisches Lexicon (etwa 70 Druckbogen), dazu ich das Deutsche und Lateinische seit October bis jetzt machen musste; nun sind wir bereits an der Feile, und in etwa 6 Wochen beginnt der Druck. Sie werden damit wohl nicht durchaus, doch im Ganzen sehr wohl zufrieden sein . . .«

A tako naglo ni šlo, kakor sta si mislila Kopitar in Vuk. Meseca avgusta l. 1817. je pisal Dobrovský: »Vuk und Ihnen wünsche ich zur Vollendung des serbischen Werkes Glück, und würde dazu beytragen . . .« slovar pa je izšel šele meseca decembra 1818. l. Kopitar je želel, da bi Dobrovský povzdignil svoj glas v prid slovarju: »Ex Vukii lexico videbis, quam non serbice scribant obscuri, sed miro barbare . . . Sed ante omnia fac recenseas Tu lexicon Vuki; mihi non credent & tu melius longe probabis.« Toda Dobrovský ni ustregel njegovi želji. — Ker je bil Vuk v silnih denarnih zadregah, je vzel nekoliko izvodov svojega dela ter l. 1819. odpotoval na Rusko, najbrže, da si zagotovi kako pomoč. Povsod so ga prijazno sprejeli; seznanil se je z odličnimi osebami — s Karamzinom, Rumjancovom, Adelungom — in obiskal je vsa glavna mesta.

Medtem pa se je doma in po Nemškem širila slava njegovega dela; Jakob Grimm ga je laskavo ocenil. Za slovar je imel največjo zaslugo Kopitar, ki je sam sestavil nemški in latinski del in predlagal fonetiški pravopis. Tudi biser Vukovega slovarja, etnografski opis raznih običajev srbskega naroda, je Kopitarjeva zasluga.

Vrnivši se iz Rusije na Dunaj, je našel Vuk ondukaj Dobrovskega, katerega je bil Kopitar naposled vendarle zvabil na Dunaj. Z njim se je prepiral o raznih točkah, ker Dobrovský ni bil vedno istih misli, kakor Kopitar in Vuk. — Doma pa gonja zoper Vukov slovar še ni bila ponehala; njegov jezik so nazivali »svinjarski«, ker je v delo sprejel tudi obscene izraze — po nasvetu Kopitarjevem! A to Vuka ni oviralo; priznanje na Ruskem in Nemškem ga je navduševalo, in tudi doma si je bil že priboril precej pristašev. Polemike, katere je moral vojevati s svojimi rojaki, so njegov ugled le še povišale ter razglasile njegovo ime. —

Koliko gmotne podpore je dobil Vuk na Ruskem, ni znano; istina pa je, da je bil tudi izza ruskega potovanja v denarnih za-

dregah; včasih je moral zastaviti ali prodati celo svoje knjige. Tako se mu je zgodilo, ko je hotel l. 1820. v Srbijo. Kopitar mu je tudi tedaj pomagal. Dobrovský je namreč pisal Kopitarju (14. maja 1820): »Die Prager Vereinigung gedenkt alle Bücher, die Vuk feil bietet, um die angesetzten Preise zu nehmen.« Kopitar je hitro odgovoril in se potegnil za Vuka (26. maja 1820.): Vuk will in 14 Tagen schon nicht mehr hier sein, sondern wahrscheinlich auf dem Wege nach Belgrad, nisi quid aliud evenerit pro alio loco, ut scis tu solus . . . Ich glaubte in Ihrem Sinne zu handeln, weñn ich ihm noch fl. 60 W. W. zu den vorigen fl. 40 à conto gäbe (denn za неволю verkauft er, wie Sie wissen) und wollen Sie bis dare, cito dando, so weisen Sie den noch übrigen Rückstand von (glaub' ich) fl. 160 hier à vista an für die Bücher, die ich dagegen in Verwahrung nehmen will.« — Dobrovský je bil zadovoljen s predlogom Kopitarjevim in se je samo jezil, da Vuk ni poprej ničesar omenil, češ: »Und gerade muss auch Vuk jetzt eilen. Warum rückte er mit der Sprache nicht heraus, solange ich in Wien war.«

Meseca junija 1820 l. je bil Vuk že v Srbiji. Govorili so tedaj, da ustanovi šolo, ali da bode Milošev tajnik; toda že prihodnje leto je bil zopet na Dunaju.

L. 1823. je bil Vuk v Halli, kjer se je hotel poprijeti medicine. Na Nemškem je občeval z najodličnejšimi možmi: s Vaterjem, Grimmom, Goethejem, in Kopitar je z veseljem poročal Dobrovskemu (31. dec. 1823.): »Grimm und Goethe nehmen sich Vuk's an; ersterer übersetzt seine Gramm. ins Deutsche et imprimitur jam Lipsiae, letzterer seine Lieder im Journal für Kunst und Alterthum etc.« —

L. 1823. je izdal Vuk tretji del narodnih pesmi, prihodnje leto pa je že pričel drugo izdajo. Prvi zvezek je z velezanimivim vvodom priporočil Grimm, Kopitar pa je priobčil v časopisu »Wiener Jahrbücher« jako obširno, preko 100 strani obsegajoče naznanilo. Medtem pa so izšle narodne pesmi tudi v nemškem prevodu iz peresa gospe Talvjeve v Halli. —

Kdaj se je vrnil Vuk z Nemškega, ni lahko določiti; meseca aprila l. 1824. je bil v Temešvaru, jeseni l. 1825. pa zopet na Dunaju. Od tod je pisal Mušickemu jako otožno pismo, v katerem mu je bridko potožil o bedi. Vuk ni pretiraval, toda res pa je, da ni znal gospodariti.

Ondaj je ostanovil Vuk časopis ali almanah »Danico«, v kakeri je priobčeval jezikovne in zgodovinske članke, med drugim tudi životopis Miloša Obrenovića. Prvi letnik »Danice« je provzročil ne-

prijetnosti avtorju in — cenzorju Kopitarju! Le-ta je ves ogorčen pisal o tem Dobrovskemu: ». . . wegen des letzteren hat der prétendu-Gelehrte und effectivement verhätzschelt despotische Vukomastix (oder λυκόμαστιξ) SS. den Censor belangt als Profanator des Heiligen.«

Na poziv Milošev je potoval Vuk l. 1829. v Srbijo, kjer je zbiral zakone; a temu delu ni bil prav kos. Ker se je poslej nekoliko razprl z Milošem, se je vrnil l. 1832. zopet na Dunaj, kjer je ostal z majhnimi presledki do smrti. —

Kako je cenil Kopitar Vuka, dokazuje tudi pismo Dobrovskega Köppenu (14. I. 1826.): »Ihm (namreč Kopitarju) ist Vuk über Alles!« Skrb za Vuka je pokazal Kopitar večkrat. Rusko svetopisemsko društvo je nagovorilo Vuka, da je prevedel novi zakon. Toda cenzor Stojković je po svoje popravljal rokopis ter ga naposled pod svojim imenom izdal. Vuk je potem sam na svojo roko izdal odlomek z naslovom »Ogledi svetoga pisma na srpskom jeziku« (1824) v dokaz, da je njegovo delo boljše. Podlo ravnanje Stojkovićevo je seveda tudi nervoznega Kopitarja ogorčilo in v pismih do Köppena je večkrat radi tega zagrmel. Tako je pisal dne 15. sept. l. 1825.: »Für Vuk danke auch ich Ihnen. Ich glaube, es ist Pflicht, einen so guten Kopf zu protegiren ohne sich durch das Geschrey der obscuri viri irre machen zu lassen. Anzi, ihm dagegen beizustehen. Der Bund der Serben und R. wird durch uns nicht leiden, wenn es auch die obscuri tausendmal drucken lassen . . . Aber dass man dort den armen Vuk bestohlen hat (ein plagium ist noch ein schändlicherer Diebstahl)! Soll man denn von euch immer nur solche Dinge hören und erfahren? . . . Der sl. v. Engel hat euch schon wegen des Nachdruckes von Raitsch Vorwürfe gemacht. Nun lasst ihr gar Ms. schnell abschreiben und gebt sie in (schlechter) Uebersetzung und mit noch schlechteren Zusätzen, mit Nennung des Bestohlenen heraus! O mores! Wenigstens sollt ihr den Dieb anhalten, alles dafür ihm zugekommene an den unglücklichen Familienvater auszuliefern, und dafür mit Nase und Ohren nach Sibirien zu wandern.« In dne 1. okt. l. 1825. je zopet pisal: »Das ist doch infam, dass ein Subalterner ihrer affaires étrangéres ein anvertrautes Ms. übersetzt und vor dem Original drucken lässt, dafür Tausende einstreicht, und der arme Autor, Vuk darben muss! Nur Ehrlich währt lange. Euer plagiarius ahnt gar nicht das Unrecht, und nennt Vuks Ms. in der Vorrede. Welche Barbarey! oder Schamlosigkeit?«

Kopitar je izkušal izposlovati Vuku denarno podporo, da bi le-ta lahko potoval po Srbiji in izdajal svoja dela. Zato se je obrnil

do Köppena pišoč mu (14. febr. 1826.): »Vuk ist durch das unwürdige Plagiat des — German in wahrer Verzweiflung. Ich darf mit gutem Gewissen, und Grimms, Ihrem und aller Competenten dabei bleiben, ihn für den besten Kopf Serbiens, den ich kenne, zu halten; vor allem ist er ein grammatisches Genie . . . Könnte ihm nicht der Minister, von Seite der Academie oder sonst, auf ein paar 2 bis 3 Jahre den kleinen Nothpfennig von etwa hundert Dukaten pro Jahr anweisen, um ihn entweder für die erscheinenden Slavica im Süden in Evidenz zu halten, oder was noch besser wäre, ihn mit dieser Summe und Empfehlung nach Serbien zu schicken, um dort was Romanzow versäumt hat, das Bulgarische, Macedonisch-slavische, Walachische und Albanische befriedigender zu studieren. Die Ausbeute würde nicht nur die slavische Sprachkunde, sondern auch die Geschichte, Geographie, Manuscriptenkenntniss etc. bereichern und dies alles um nur ein hundert Dukaten jährlich. Auch ich würde daher von ihrer Sendung des Vuk profitiren, in jeder Hinsicht als Slavist, als Walachist und als Albanist.«

Köppen je bil voljan ustreči Kopitarjevi želji; govoril je o tej stvari z ministrom Šiškovom, ki je obljubil svojo pomoč. Köppen je vse to sporočil Kopitarju in mu velel, naj Vuk sestavi načrt, Kopitar pa je odgovoril (22. marcija 1826.): »Vuk bittet, wenn Sie schon etwas für ihn beim Minister thun wollen, es bald zu thun, ut bis des, cito dans.« Vuk je meseca maja poslal Kopitarju zahtevane pogoje in načrte ter dostavil: »Ако нађете за добро, ви можете ово моје писмо послати г-ну Кепнену; само му пишите особито, ако што мисли чинити, нека гледа брзо, док се га нијесам ђе какога другог посла примио.«

In l. 1834. je Vuk res potoval preko Dalmacije v Črno goro. Tako je spoznal tudi zapadne dele srbskega naroda. Sad njegovega potovanja so bile že l. 1836. na Cetinju izdane »Srpske narodne poslovice.«

Iz vsega tega je jasno, kako tesno je bilo spojeno življenje in delovanje obeh mož. To pa je bila tudi najlepša in najsijajnejša doba v Kopitarjevem življenju. Dasi je šele sedaj napočila doba njegovih večjih del, zlasti epohalnega »Glagolita Clozianus«, vendar Kopitar ni bil več zadovoljen in srečen. Ko je bil l. 1829. legel v grob v Pragi njegov »mojster« Dobrovský, se je nadejal Kopitar, da se prenese težišče slavistiških študij na Dunaj, in da jim bode on glava. A z nevoljo je opažal, da se ustanavlja v Pragi novo središče, ki je dobivalo svojo veljavo po Šafařiku; le-to novo zvezo je sledil mladi naraščaj, Kopitarja pa so se nekako ogibali. Vse to je moža hudo bolelo; postal je nekako pobit in otožen ter je svoji užaljenosti tudi

v pismih dal večkrat duška. Pridružile so se še neprijetnosti radi naučnega slovnika in radi izdaje Florjanskega psalterja, ki so ga zapletle v polemike, ki so ga hudo bolele. Postajal je zdražljiv, občutljiv; žalilo ga je, ko je videl, kako je osamljen, in jako je pogrešal tiste presrčne odkritosti, ki je vladala med njim in Dobrovskim. V Pragi pa ga niso razumeli, ga krivično sodili in obkladali z malo laskavimi priimki, kakor »Hofslavist«, »Mephisto« i. t. d. . . .

Ko se je drugikrat povrnil iz Rima (1843), je začel bolehati. K bolezni na pljučih se je pridružila še duševna bolest, ker so ga mučile gmotne skrbi. Svoje prihranke je bil namreč izročil rojaku dr. Gostiši, češ, naj jih naloži na obresti, ne da bi bil zahteval pismenega potrdila od njega. Ko pa je Gostiša nagloma umrl, ni hotela vdova nič o denarjih vedeti, in Kopitar je izgubil svoj imetek, kakor je Miklosich dejal, okoli 20.000 gld.

Tako se je torej z grdim disakordom končalo njegovo zanimivo, viharno in nemirno življenje, in dne 11. avgusta l. 1844. je preminil pri svojem prijatelju Jenku. Neko tolažilo in zadostilo mu je bilo pač odlikovanje in priznanje, ki mu je proti koncu življenja dohajalo od vseh strani. Pokopali so ga na Marksovem pokopališču na Dunaju, kamor mu je dvajset let pozneje (1864. l.) sledil tudi njegov drug — Vuk . . .

Kopitar in Vuk sta si priborila vsaki za svoj narod nevenljivih zaslug; Kopitar, skozi katerega življenje se vleče kakor rdeča nitka ljubezen do slovenskega naroda, je s svojo učenostjo proslavil slovensko ime po širnem svetu, Vuk pa je s svojim delom položil temelj novemu književnemu življenju srbskega naroda in seznanil svet z nedosežno lepo narodno poezijo srbsko.

Naroda, slovenski in srbski, sta se torej po pravici čutila dolžna, da pokažeta na kar najdostojnejši način svojo hvaležnost vernima, velikima sinovoma; in kakor sta oba velikana skupno delovala in si bila soseda tudi po smrti, tako so tudi Slovenci in Srbi vpričo zastopnikov drugih slovanskih rodov skupno dvignili in prepeljali njiju posmrtne ostanke v domovino — v belo Ljubljano in v Belgrad (10. okt. 1897. l.). In sedaj sta ločena ter počivata vsaki v svoji domovini, katero sta toli ljubila; »mogočna Sava pa« — tako je prav poetiški završil dr. Murko svoj govor o Vuku — »ki tako lepo veže tri najbližja plemena na slovanskem jugu, bo nosila mimo bele Ljubljane in šumela pod Belgradom Vukovim ostankom pozdrave naših snežnikov in drugih gorskih velikanov, zelenih hribov in cvetočih poljan Kopitarjeve domovine!«

Kotanjska elita.

Povest. Spisal Premec.

Prvi del.

I.

Gospod profesor Julij Traven je imel danes v kotanjski, vrlo napredujoči mestni čitalnici imenitno predavanje. Izbral si je bil zanimiv predmet: »študijo o francoskem naturalističkem romanu«. Kotanjci so se ponašali, da so vrlo izobraženi ljudje, ki znajo o leposlovnih pojavih, o perečih estetiških vprašanjih in drugih takih imenitnih stvareh popolnoma samostojno in nepristransko govoriti in soditi. Ako najde pisatelj milost »v njih očeh«, tedaj bi bil zanj to velikanski uspeh.

Ni torej čuda, da se je bila zbrala ta večer v čitalniški dvorani mnogobrojna množica kotanjske elite.

Gospod profesor je že stal na odru za malo, z zelenim prtom pregrnjeno mizico. Zastor se ni bil še dvignil, a on se je poravnal še nekoliko na stran premaknjeno belo kravato, pogladil nato redke in kratke, svetlorumenkaste brčice pod ravnim, na koncu nekoliko debelejšim nosom in se suho odkašljal.

Nekoliko so se mu pač tresle roke, in pogrelo ga je hipoma nekaj okoli srca, ko je razgrinjal pred seboj rokopis. In moral je nekoliko počakati, kakor bi se hotel oddahniti, predno se je ozrl ter dal znamenje, naj se dvigne zagrinjalo.

Tedaj so zaškripali in zacvilili nenamazani škripci — in salonsko obleko gospoda profesorja, beloto njegove srajce in kravate so zdajci kritično motrile svetle in bleščeče oči v prvih klopeh sedečih in zaupno šepetajočih dam.

Gospodje v ozadju so privzdignili glave, prekrižali roke na prsih, nekateri uprli poglede v strop, kjer se je ščeperila v sredini velikanska, v zamazano rdeči barvi se svetlikajoča lira, a drugi so nastavljali roke na ušesa, da gotovo ne bi zdrknila mimo njih kaka tehtna beseda gospoda predavatelja.

Dame so bile videti jako zadovoljne s poklonom gospoda profesorja, kajti ena mlajših — bila je danes menda prvič vpeljana v čitalnico — je celo nehote tudi nekoliko nagnila glavo, kakor bi hotela vrniti poklon; a takoj si je domislila, da to menda vendar ni običajno, in rdečica ji je šinila preko lic, da si ni upala ozreti niti

na desno, niti na levo. A neki gospodič v njeni bližini je bil z bistrim okom to zapazil, in ni se mogel zdržati, da ne bi bil poluglasno hehetnil. Moj Bog, kako tesno je bilo tačas ubožici pri srcu, ko je takoj slutila, da velja hudomušni smeh njeni neokretnosti. Izpod dolgih, gostih in črnih trepalnic so ji zasvetile drobne solzice. Kako se je veselila tega dneva, a zdaj jo je doletela tolika sramota! Kako bridko se je kesala, da je tako silila v čitalnico! —

Tudi gospod profesor Traven je bil nekoliko v zadregi. Nikakor mu ni hotela beseda prav iz grla. A tedaj so se začuli šumni klici: pst! — pst! psssst! — tiho! — tiho! —

Šum je naposled ponehal, in Traven je ponovil nekoliko stavkov, katere je bil že preje izgovoril, a ne da bi ga bil kdo razumel spričo splošnega šuma. Izprva je govoril nekako tesno, a črez dalje gladkejše in pogumnejše. Da, gospod profesor se je v svojem dolgem govoru celo potrkal nekolikokrat po ozkih prsih.

Dolgo je govoril in dokazoval, da naturalizem, realizem, verizem in vsi drugi njega izrastki nimajo nikakršne bodočnosti, ker se mora občinstvo naposled obrniti s studom od proizvodov, katerih junaki so zajeti iz najgnusnejših smeti, iz gnojnice, iz podmestnih, vso nesnago odvajajočih odtokov.

»In tako, čestita gospoda, sem dokazal«, je sklenil Traven predavanje, »da francoski naturalisti, njim na čelu Balzac, Flaubert, brata Goncourta, Daudet, Zola, Maupassant, in kolikor je drugih njim enakovrstnih pisateljev svoje rojake pred svetom le grde; postavili so francoski narod takorekoč na sramotilni oder, da nanj lahko sleherni pokaže, češ: »glejte jih, to so Francozi!« In vendar se ti pisači še ponašajo: »mi smo pravi pisatelji, naša je bodočnost!« In verujejo jim ljudje, in začeli so jih posnemati pisatelji vseh narodov, in ako se ne motim, ako me ne varajo tanki čuti moji, se je zaneslo seme naturalizma tudi že na slovenska slovstvena tla, in semtertja že klije iz njih plod, ki nas, rodoljubne opazovatelje, navdaje z upravičenim strahom, da se tudi deviška književnost naša ne oskruni. Takemu podlemu pisarjenju, ki bi bilo za nas skrajnje pogubno, in ki bi naš krepki, zdravi, nepokvarjeni narod omehkužilo in popačilo, se moramo upreti z vso močjo, z vso žilavo vztrajnostjo! — Naše ženstvo, naše zgledne gospodinje, naše zveste zakonske polovice, naše krepostne gospodične, cvet vsega ženstva, te da bi se slikale po onem francoskem kroju, po katerem je ženska — zakonska ženska — stoprav tedaj interesantna, kadar je že nekoliko prepovedanega sadu okusila?! Ne, ne in še enkrat — ne! Slovesno protestujem proti takim

namislekom in naglašam, da je slovensko ženstvo (pri tem se je Traven damam vnovič poklonil) popolnoma nepokvarjeno, zvesto in moralnim zakonom docela in iz srca vdano! — Opiraje se na te neovržne dokaze, si torej upam na vsa usta še enkrat izjaviti, da smo Slovenci narod, ki nikdar in nikakor ne sme dopustiti, da v njegovi idealni književnosti poženejo enake strupene in kužne gobe, kakor v francoskih in drugih književnostih; narod pa, kompetentni sodnik, bode vedel, kako mu je sprejemati take proizvode, in s kako hvalo mu gre obsipati njih pisače! In s tem, gospoda moja, sem rešil današnjo svojo nalogo!« . . .

Po sobani je zdajci završelo ploskanje z rokami, zagrmelo teptanje z nogami in zaorilo klicanje: »Bravo! bravo! dobro! Živel profesor Traven!« . . .

Traven pa se je skoro zajokal za odrom spričo tolikega uspeha. A zatem se je kmalu prikazal med občinstvom.

Sluga čitalniški mu je donesel stolico zraven prve klopi, kjer so sedele nekatere odličnejše dame, a med njimi tudi dvajsetletna gospodična Matilda Severjeva.

»Dobro, gospod profesor, dobro ste jih dali! Ah, da bi imele gospe vedno in povsod takih zagovornikov, kakršen ste vi — gotovo se ne bi kazale po naših pisačih ljudem v taki luči, da kolje oči vsaki poštenosti!«

Tako je govorila okrogla gospa sodnica Travnu in mu pokroviteljski podala roko.

»Prav res, prav res«, so se oglasile po vrsti druge ter mu po zgledu sodničinem molile nasproti roke in ročice — okrogle, bele in polne, ali pa ozke, dolge, koščene.

Traven pa se je z blaženim smehljajem na drobnih, suhotnih ustnicah priklanjal na desno in levo in hitel:

»Moja dolžnost! — Nič nego moja dolžnost! — Dolžnost vsakega pravega moža, milostne!«

Tudi gospodična Matilda Severjeva se je sklonila proti njemu, in njene podolgovate, mandeljnasto oblikovane oči so za trenotek kakor občudujoč obvisele na njegovem starikavem, pergamenastem obrazu. In kakor bi jo preotimalo popolnoma neko čuvstvo, se je stresla po vsem životu in, naglo, skoro nestrpno mu odtegnivši žametastomehko, drobno ročico, se je naslonila na sedežu ter zrla srpo predse.

Travnu je šinila mimogrede temna senca preko oči, toda samo za trenotek, in že mu je legel v tem hipu prejšnji laskavi smehljaj okoli ustnic.

In spustil se je na doneseni stol ter pričel razgovor z gospo sodnico.

Vtem se je oglasil na odru drobni glas zvonca, in zastor se je zopet krčil kvišku.

Kmalu nato se je razlegal med občinstvom glasen smeh, da so se nekaterim gospodom tresli rejeni trebuščki, in da se je gospodu dekanu, ki je častitljivo sedel spredaj med mestnimi krasoticami, začela zibati težka zlata verižica, spenjajoča se mu nizdoli po prsih in lesketajoča se v svetlih žarkih, katere so metale mnogoštevilne luči raz nizko viseče lestence. In tudi dame so skrivale glave za raznobojnimi pahljačami, in smejalo se je staro in mlado. Hipoma pa je vse umolknilo, zrlo na oder, napenjalo oči in ušesa — toda samo nekoliko časa — in že se je sprožila druga salva bučnega smeha.

Na odru se je namreč predstavljal »Krojač Fips«, Kotanjcem najpriljubljenejša burka. Kadar se je igral »Fips«, tedaj je bila sobana vselej še posebno natlačena; kajti občinstvo kotanjsko ni poznalo večjega užitka, nego ga podaje uprizoritev takih glum, kakor je »Krojač Fips«, zlasti če so bile glavne uloge poverjene tako izkušenim diletantom, kakor so bili Kotanjcem na razpolaganje. —

Po igri se je pričela prosta zabava.

V sobani se je priredil ples, in zasvirala je lehkoten valček uniformovana mestna godba, katera je bila že prej med posameznimi točkami sporeda pokazala svojo veliko spretnost. Debeli kapelnik, kateremu je ozka čepica čepela prav vrhu temena, da je bil videti zabuhli obraz še debelejši in mastnejši, je mahal, držeč drobno svetločrno paličico v tolsti, nalik pokrivači obsežni roki, na vse strani toliko živo in sploh delal z vsem životom, da so se mu pri tem vzdigovale celo pete, in da so mu neprestano udarjale takt tudi mišice na obrazu, katerega so mu venomer zalivale debele kaplje potu, udirajoče se raz nizko, široko čelo. Mladina je tedaj ostala v plesni dvorani, iz katere so v naglici spravili sedeže — namreč hčerke z materami, nadobudni mladi gospodiči in pa nekaj ostarelih in okorelih samcev.

Drugo pa se je razkropilo po stranskih sobah; posedli so stolove okoli raznih miz in mizic ter se z razgovori o krasnem uspehu večera, o katerem treba seveda obširen dopis spisati za dva slovenska dnevnika v glavnem mestu. Da pa pri tej dušni zabavi tudi niso zabili materijalnejših užitkov, se razume samo ob sebi, in za ta večer nalašč najete mnogobrojne natakarice so vrlim Kotanjcem in Kotanjkam vse prepočasi izvrševale nujna naročila.

Za štirivoglato mizo v kotu so se nastanili nekateri pevci pevskega društva »Zveza«, in vsakikrat, ko je ponehala godba v dvorani, so se začeli odkašljevati, in iz krepkih njih grl je zaorila pesem za pesmijo, da se naposled že res ni bilo čuditi, da so se jim spričo njih neumornosti grozno razsušila grla, in da so zategadelj použili nečuvene množine piva, ki so ga jim plačevali navzočni mestni mogotci.

Ko se je bil začel ples, je postal profesor Traven nekam nemiren. Nikjer ni imel obstanka. Zdaj se je ustavil nekoliko pri plesavcih in opazoval njih vrvenje z odra, kamor si je bil postavil stol; kajti sam ni plesal. Z odra je krenil v gostilniško sobo, kjer je počasi in v kratkih požirkih posrkal kozarec piva. Videti je bilo, da mu nič prav več ne ugaja. Takoj je zopet pristopil k večji družbi, izpregovoril nekoliko besed ter zopet odšel v dvorano.

Tako je taval semtertja, dokler ni opazil, da sedi gospodična Severjeva sama v kotu na divanu. Takoj se mu je lice razvedrilo, kajti edino to, da je bila gospodična Matilda dozdaj vedno okupirana, da je plesala dozdaj vsako turo, a med posameznimi presledki se izprehajala ob rokah svojih plesavcev — edino to je menda delalo gospoda profesorja nervoznega in nemirnega. —

Traven je stopil ob strani dvorane do divana in zasedel z Matildinim privoljenjem prostor ob njeni levici.

»Vidim, gospica, da se izborno zabavate, kajti bilo mi je treba dolgo čakati, predno sem bil tako srečen, da stopim vsaj za hipec na vašo stran!« je izpregovoril Traven ter izkušal dati svojim nekoliko medlim očem živahnejši in ljubeznivejši izraz.

»Ah, res je, uganili ste, gospod profesor; zabavam se prav izvrstno«, odgovori ona in pogleda nanj izza pahljače s svojimi mokroblestečimi očmi, da je omočen povesil svoje. A zazdelo se mu je, da se mu ona roga, in takoj je umolknil.

»Kaj vam je, gospod profesor?« ga vpraša ona.

»Nič, gospodična, verujte, prav nič! Mislil sem samo — no, čemu bi vam skrival? Mislil sem tako-le, da se vi menda samo norčujete iz mene in iz moje — simpatije . . .«

Izpregovoril je zadnje besede tako tiho, da ga je jedva slišala, a čutila je iz njegovih besed prikrito bolest, in ni si upala dvigniti oči.

Traven je hotel nadaljevati, a tedaj je pridrsal mlad plesavec, dolg in suh, ter se poklonil Matildi.

Hipoma sta se zavrtela po gladkem plesišču, in rešena je bila, da ji ni bilo treba odgovarjati sentimentalnemu Travnu.

Ta pa je zrl za njima, in natihem je klel nepoklicanega mladiča, ki ga je zmotil prav v tem trenotku. —

Odzdaj je bil Traven še nervoznejši in nemirnejši. Čakal je na divanu, da se vrne ona po končanem plesu, a čakal je zastonj, kajti raje se je izprehajala ob roki plesavčevi, in ta se je bil celo nekaterikrat izzivajoče in škodoželjno ozrl po Travnu — tako se je vsaj njemu zdelo. In ko je začela godba nov komad in je hotela Matilda sesti, je bil pri njej takoj drug plesavec, in tako je šlo dalje in dalje, da ji niso privoščili niti odduška. Toda ona ni bila videti ni najmanje utrujena; Travnu se je celo dozdevalo, da ji ugaja, da ji ni treba sedati na prejšnje mesto. — Ni mu bilo več obstati na mestu! —

Videl je, da ga je mati Matildina, ki je sedela na nasprotni strani med nekaterimi živahnimi postarnimi damami, že večkrat pogledala; slutil je, da pričakuje, da pride k njej in se ji pokloni. Toda Traven ni bil v tem hipu nikakor voljan, da bi zabaval priletne gospe, čeprav je bila ena izmed njih mati — Matildina. — Vstal je in se pomešal še za nekoliko časa med grudo gospodov, ki so baš prerešetovali današnje njegovo predavanje, in nekateri so izražali dvome, da bi bile res vse ženske take, kakršne je slikal nocoj idealni gospod profesor Traven. Ko je le-ta stopil med nje, mu je takoj zaklical sodnik Perko:

»Stavim, ljubi moj, da si zaljubljen črez ušesa, sicer ne bi bil znal tako ginljivo predavati o naših — Ksantipah!«

Sodnik se je bil v naglici zagovoril in brž se je ozrl, da li ga ni slišala boljša polovica njegova ali katera druga dama. Toda nobene ni bilo blizu. In sodnik se je pomiril, a drugi so se spogledavali in se smejali.

»Kar sem govoril, pri tem ostanem in sem popolnoma prepričan, da ženstvo nas osrečuje in povzdiguje, blažeč naše strasti, in da sploh ono učinja, da je življenje vredno življenja«, je odgovoril čemerno Traven.

A ko je uvidel, da je bilo vino že vsem nekoliko razgrelo glave, in ko je začutil, da je osamljen s svojimi nazori, se je tudi tu kmalu priporočil in odšel.

Kmalu nato je drdrala njegova kočija iz mesteca proti četrt ure oddaljeni njegovi vili. —

Matilda Severjeva je pa skoro nato prisedla k svoji materi. Ta ji je takoj pošepnila:

»Slabo si se obnašala nocoj proti Travnu! Vidi se mi, da je bil užaljen, in to so spoznale celo druge gospe!«

»Moj Bog, mama, jaz si nikakor nočem domišljevati, da bi bila jaz kriva njegove nocojšnje zlovoljnosti!«

»Kdo zna, ali nisi? — On je zelo občutljiv, in tebi bi bila prisodila nekoliko več tenkočutnosti!« . . .

Noč se je krčila, in nad bližnjimi gorami se je že svitalo, ko so se odpravljali iz čitalnice zadnji gostje. Godba je svirala še zadnjo polko, po katere taktih se je vrtelo le še nekoliko izmučenih, bledih parov. Svetilke so pojemale; nekatere so bile že ugasnile ter so kazale dolge, žareče in kadeče se utrinke, ki so razširjali po dvorani neprijeten, zagaten vonj. V tej polutemi se je vzdigoval iz nepoškropljenih špranj pod nogami plesavcev gost in suh prah, da so začeli vsi pokašljevati in se izgubili drug za drugim iz dvorane. Okoli miz v gostilniški sobi je še čepelo nekaj »krokarjev«, ki so leno iztegovali noge izpred sebe in počasi srebali črnca, katerega jim je donašala takisto zaspana natakarica, ki je pri bližnji točarnici vsaki hip zadremala, da so jo morali nenasitni ponočnjaki za vsako čašo in steklenico posebej zdramiti; a ona jih je natihem proklinjala. —

II.

Tisto leto pred temi dogodki se je vil nekega lepega pomladnega dneva dolg mrtvaški izprevod izpred vile, v kateri je zdaj stanoval profesor Traven. Tedaj so bila drevesa okoli vile posuta z bujnim cvetjem, s katerim so se poigravali rumeni solnčni žarki; a od bistrega, ob bregovih gosto zaraslega potoka se je glasilo veselo ptičje petje, mešajoče se med tožne glasove, ki so odmevali izpred cinaste, pozlačene, z venci in trakovi skoro popolnoma zakrite krste.

Akordi toli pretresljivega žalnega psalma so doneli iz vrste z belimi koretlji opravljenih in s črnimi štolami odetih duhovnikov — žal, da so se ti akordi le za silo ujemali, a eden izmed pojočih spremljevavcev je celo preglasno in neprijetno vmes hreščal, tako je venomer kazil harmonijo ter preprečil korenito tisto žalno iluzijo, kateri se človek tako rad vda ob takih prilikah, zlasti ob divnih glasovih veličastnih žalostink.

Za njimi so stopali počasnih, umerjenih korakov nosači ter si brisali z rokami znoj, ki jim je silil izpod čela; menjavali so se slednji hip z drugimi, kajti krsta je bila težka, a gorko pomladansko solnce jih je neusmiljeno žgalo v lice. Na njih ramah se je zibala težka krsta, kakor bičje ob vodi.

Zadaj je stopal profesor Traven, a za njim se je vila dolga vrsta meščanov, katerih ravnodušni ali celo veseli obrazi so bili v

čudnem nasprotju z žalobnim izprevodom; nekateri izmed njih so se po običajni navadi ali bolje razvadi celo prav živahno razgovarjali.

Tako se je bližal izprevod mestecu. Na vsakem voglu, pri vsakem oknu se je stiskala glava pri glavi; nastalo je suvanje in rvanje, ker je hotel vsakdo prav gotovo videti krsto, kakršna se ne vidi vsaki dan. In vzdigovale so matere svoje otroke in jim šepetale:

»Vidiš, kako je lepo, Janezek!«

In otroci so iztegali ročice in kričali:

»Jej, jej — det-te!«

»Ah, moj Bog, ti bogatini imajo še po smrti, kar hočejo«, je vzkliknila neka ženica.

Izprevod pa se je vil po dolgi ulici v cerkev, in z visokih lin so žalostno-otožno brneli zamolkli glasovi težkih zvonov.

Po vlažnem cerkvenem vzduhu se je razširil vonj po kadilu; iz svetlih, z drobnimi luknjicami posejanih škropilnic je brizgnila na krsto blagoslovljena voda, a tudi po navzočnih, da so se svetle kaplje blestele in tresle na črnih, temnih oblekah. In pele in govorile so se obične molitve v enakomernih odmorih.

Zopet so zaškripale nosilnice, zaškrtali venci in trakovi, in krsta, ki je stala prej sredi cerkve na tleh, je zopet plavala ob glavah nosačev.

Ko je stopil izprevod iz cerkve in se bližal obzidanemu pokopališču, katerega kameneni spomeniki so molili vrhove črez rob zidu, se je oglasil v pokopališki kapelici zvonec, da je bilo slišati, kakor bi se drobni in rezki glas njegov odbijal od svetle cinaste krste in se tresel po jutrnjem vzduhu.

Bolj ko se je bližala množica pokopališču, bolj je polegal šum, dokler ni utihnil popolnoma in vsakemu leglo na prsi nekaj tesnega, nekaj mrtvaško-hladnega . . .

Na pokopališču se je odprla rakev družine Travnove. Iz temnega, v zemljo vdolbenega, obokanega prostora se je svetlikalo nekoliko pokrovov že dolgo tukaj počivajočih krst Travnove obitelji. Po tleh na okoli je ležalo nekoliko preperelih vencev in trakov, in ob vhodu je bila naslonjena nizka lestvica.

Ljudstvo se je usulo okoli rakve, radogleda mladina se je naselila celo po obzidju in po križih.

Opravile so se zadnje molitve.

Pod krsto so se napele vrvi, in začeli so jo spuščati počasi, počasi nizdoli v odprto žrelo — ali tedaj je nekdo po nerodnosti

izpustil vrv na enem koncu, in krsta je zdrknila s prednjim koncem v rakev, da je zaškripalo in zaječalo votlo in grozno.

V tistem hipu pa je zaječal tudi profesor Traven. Dozdaj je bil videti miren in vdan, a ob tem slučajnem neljubem dogodku so se ga namah polotili bolestni občutki.

Prostemu ljudstvu, ki je vse polno vraž in bujne domišljivosti, je slučajna nerodnost nosačeva dala povod, da je začelo ugibati, da vse to ne pomeni nič dobrega, in na uha so si šepetali drug drugemu, kaj pač čaka mrtveca na onem svetu, a njegove obitelji na tem . . .

Krsta je bila kmalu zopet v redu, in mestni dekan, ki je izprevod vodil, je odmolil. —

Kmalu nato je stopal profesor sam iz mesteca proti vili. S povešeno glavo je hodil, ne veseleč se lepega dne, ki je zbujal in navduševal krilate pevce po obcestnem grmovju, ki je oživljal vso naravo.

Ko je stopil doma v vežo, so v pritlični sobi na desno ravno razdirali mrtvaški oder, na katerem je ravnokar še počival pokojni njegov brat Ivan. Okna so bili širom odprli, in v sobo so se usipali topli žarki pomladanskega solnca, in v njih so se svetlikala snežnobela pregrinjala, s katerimi je bil zastrt visoki oder; po vzduhu je še plaval dim in vonj po svečah, po cvetju, po kadilu.

Travna je neznansko pretresel ta prizor, in naglo je krenil po stopnicah v gornje prostore.

V eni manjših sob mu je stopila nasproti visoka, črno oblečena, a nekoliko že upognjena gospa. Oči so ji bile črno obrobljene in od joku zardele, in okoli suhih, tankih ustnic ji je trepetal trpek izraz. Bila je njegova mati, pa tudi mati ravno pokopanega Ivana.

Sin se je molče sklonil in ji poljubil visoko, z globokimi brazdami razorano čelo, katero so obkrožali na gladko razčesani, večjidel že beli, v črno mrežo spuščeni lasje.

Poprijel jo je rahlo pod pazduho ter jo peljal do divana, ki je stal med dvema oknoma ob steni; nanj je skoro onemogla zdrknila. V pričo preostalega ji sina jo je vnovič premagala neutešna žalost z neodoljivo silo ter ji pretresala ves život; konvulzivno je zaihtela ter krčevito lomila roke. Vzpričo tega elementarnega pojava materine toge je sicer kar onemel, čuteč, da bi bila tu vsaka tolažilna beseda neumestna, in vedoč, da solze najbolj olajšujejo prekipevajoče srce.

Stoprav po dolgem odmoru, ko se je materi za hipec polegla strastna žalost, jo je zaprosil z rahlim glasom, naj mu kaj natančnejšega pove o pokojniku in njegovi nesreči.

»Ah, ljubi moj, - to je bilo grozno! Kdo bi si bil kdaj mislil, da tako umre kateri ud družine naše!«

Razvneli so jo zopet spomini, in drhtelo ji je celo telo. Le z največjo silo se ji je trgal iz ust stavek za stavkom, in večkrat ji je ustavil besedo krčevit jok.

Iz njenega pripovedovanja je zvedel Traven, da je v nedeljo zjutraj, že nekoliko pozno, velel brat zapreči, da se odpelje v Log, kjer je imel nekaj opravila. Pred odhodom je rekel, da se vrne še pred obedom. A takoj je dostavil, kakor v šali: »Ako me ne bode domov do obeda, me ni treba več čakati, kajti ne bode me sploh nikoli več!« — Mati ga je karala, češ, da se ne sme norčevati iz takih reči, in v tem hipu ji je tudi šinilo v glavo, da je bil Ivan kupil pred nekaterimi dnevi mlado in lepo, a tudi zelo plašno kobilo. Postalo ji je tesno okoli srca, in velela mu je, naj se nikar ne vozi s to živaljo. Ali on ji je odgovoril: »Odvaditi se mora plašljivosti, zato moram voziti z njo!« A šegavo je dostavil, hoteč jo podražiti radi nje vraževernosti: »Na, mama, zadnji poljub!« Stisnil jo je k sebi in položil ustnice na nje čelo, a nato je takoj odšel po stopnicah; kajti že ga je nestrpno čakala iskra kobila, nevoljno ceptajoč ter s kopiti kopajoč po tleh.

Ves čas, kar jo je bil zapustil, ni imela potem mati nikjer miru. Obhajale so jo zle slutnje, prav taki občutki, kakor pred smrtjo njenega moža. In niti takrat, niti zdaj je niso varali! Proti poldnevu je dospela njena nestrpnost do viška, a tedaj so se začuli pred vilo čudni glasovi; vrveli so ljudje kakor v mravljišču, stiskali glave, šepetali in zrli v njena okna. In tedaj je zagledala med gručo moških na nosilnicah — njega — bledega, brez življenja. — Stemnilo se ji je pred očmi; obupen krik se ji je izvil iz prsi, in nezavestna se je zgrudila.

Ko se je zavedela, je ležala na postelji, a zraven nje je stal zdravnik dr. Bric. —

Kaj se je potem godilo v njenem srcu, ko se je zopet zavedela grozne nesreče, tega ni moči povedati. —

Nezgode pa ni bil nihče drug kriv, nego Ivan sam. Naglo, kakor je bil vedno vajen, je ukazal voziti hlapcu. Ko sta bila na zadnjem, jako ostrem ovinku, od koder se že vidi Log, in kjer visi cesta nizdoli, je hipoma vstal neki berač iz obcestnega jarka. Kobila se ga

je ustrašila, se postavila na zadnji nogi, se takoj zopet spustila na prvi ter potem kakor blisk naglo zdirjala, a pri tem krenila preveč na rob ceste. Z vso močjo je treščil v tem hipu voz ob obcestni kamen, in hlapec in Ivan sta odletela s sedežev. Hlapcu se ni zgodilo nič, ker je bil priletel na kup peska, a Ivan je zadel z glavo ob kamen, da mu je takoj kri brizgnila skozi usta in ušesa, in takoj je nezavesten obležal . . .

Dolgo, dolgo sta še sedela mati in sin v mali sobici, sedaj nema, v tihi žalosti, sedaj zopet zdihujoč in ihteč. Sin je tolažil, kakor je vedel in znal, in naposled se mu je res posrečilo omiliti divjo nje žalost, ko ji je na nujno nje prošnjo obljubil, da pusti službo in se naseli doma.

Ko je videla, da sin še nekoliko omahuje, je še pristavila:

»Jaz se ne bi mogla privaditi drugod. Kjer sta mi umrla mož in sin, tam bi rada počivala tudi jaz! Ali bi me mogel pustiti samo?«

»Nikakor ne«, odgovori sin resno. »Iz ljubezni do vas, mama, se odpovem službi in se nastanim doma. Ali resnično vam povem, da moj duh ni več tako prožen, da bi se odrekel dosedanjemu življenju ter prevzel tako veliko gospodarstvo. Ako dovolite, prodam hišo v mestu ter si obdržim samo to vilo in nekaj travnikov ter vinograd. To in pa knjige moje mi bodo zadostovale!«

Travnovka se je vdala in dva dni potem je odšla s sinom na Češko, kjer je služboval na neki gimnaziji; tu sta ostala do konca šolskega leta, tedaj pa je Julij Traven izstopil iz državne službe.

(Dalje prihodnjič.)

Črez leto dni.

Kam sem zašel? Poznam to mesto. —
Pred letom tu sedeval sem z nezvesto.
Na vejah pevke zibale krilate,
Krasile s pisanim se prtom trate.
I nama cvetla je vigred . . .

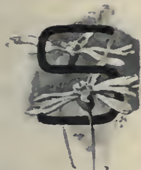
Poznam še vse jih, blagih ur svedoke:
Kot lani vir vre iz razpoke,
V pomladnih glasih ptičev roj se skuša,
Kali poganja nove vsaka ruša.
Ha, ha! Kaj mar nam — lanski cvet . . .!

Borut.

V bedi.

Spisal **Laščan.**

ilno mrzel, neizrečeno neprijazen popoldan meseca decembra je bil.

Droben, suh sneg je škripal pod nogami, kakor staro, zasušeno obuvalo naših gorjancev. Po zidnih pajčevinah in drevesnih vejicah se je svetilo ivje, kakor biseri na diademih. Za nizkimi griči pa se je dvigala gosta, siva megla, obetajoča nov sneg — sneg in mraz.

Kdor je mogel, je tičal pri peči ter kolikor mogoče užival dobrote in ugodnosti zimskega življenja. Le od tu ali tam je šinila kaka dekla s keblom pod pazduho k studencu, drgajoč si ozeble, krvavo-razpokane roke in tresoč se mraza; hitro je stopicala s kratkimi, drsajočimi koraki, upognjena nekoliko naprej.

Iz zaduhlih, soparnih, prevročih hlevov so izganjali hlapci in pastirji živino na vodo. Pastirji so se tresli v tankih, ozkih, platnenih hlačicah, se prestopali z noge na nogo, si pritiskali rdeče, ozeble nosove, poganjajoč z glasnim krikom zaležano, leno živino, ki je po opolzki poti počasi, oprezno stopala, previdno prestavljajoč nogo pred nogo. — Hlapci so si meli roke, jih tlačili v ozke, raztrgane žepe, jih vlekli zopet na dan, dihali vanje vidni, soparni vzduh, si trli ozeble, luskinaste uhlje ter si vlekli kosmate, težke kučme do tilnika. Stopali so tiho, brez razgovorov, brez običnih šal in burk.

Iz vaških, starih, z mahom porastenih, ometanih, pa tudi neometanih, ravnih in krivenčastih, visokih in nizkih dimnikov se je dvigal modrikast, prozoren dim; kjer pa ni bilo dimnikov, se je valil skozi strešne line gostejši in bledejši dim v velicih kolobarjih, se dvigal ter se spajal s sneženo, gosto, mrzlo meglo. . . . . .

Na zunanjih oknih so se pojavile lepe, bele, ivjaste cvetlice, ki so se naglo razraščale do vrha kakor srobot; potem so se debelile, se razvijale v popolnejše, lepše ter se naposled zgostile, da se ni videlo ne v sobo, ne iz sobe.

Okrog poslopja so se preletavale sinice, sipale s perotnicami sneg in ivje raz tanke vejice, živahno obračale lisaste glavice na vse strani, pazno motreč z malimi, črnimi očesci, kje bi se iztaknil suh, gorak prostorček, da bi se prebila noč. S kratkimi, topimi, premraženimi kljunčki so si gladile vsled mraza sršeče perje. Okrog kozolcev so kričale jate sitnih vrabcev, iščočih si zavetja v gorki stelji.

Na vasi je postajalo prazno. Tu pa tam so se zagledale gospodinje druga drugo, prišedši v skladalnico po drv, si pokimale ter zakričale druga drugi:

»Mraz je, mraz!« —

»I — kdaj naj pa bo, če ne sedaj. Čas je!«

Zgrabila je po tem neizogibnem pogovoru vsaka naročaj drv in hitela v kuhinjo, glasno topotajoč z nerodnimi, težkimi obuvali, otepajoč z njih sneg in ledene drobce.

Uh — ta zima! —

V svoji uradni sobi je sedel župan Mihelič in pisal. Dasi je šlo že na večer, je vendar hitel, kakor da je danes zadnji dan.

Poznalo se je možu, da ve ceniti lagodnosti in udobnosti, pa da si jih tudi privošči. Pisalno mizo si je potegnil tik peči, noge ovil s težko, flanelasto plahto, pil na peči segreto vino in pisal, sloneč na miznem vogalu, pri čemer mu je pa jako napoto delal in oviral prosto dihanje obilni trebuh. S kratko, mesnato roko je slikal na papir velike, neenakomerne, neokretno zvite črke. Pisal je hitro, se oddihal enakomerno, segal po kozarcu na gorko peč in tiho mrmraje godrnjal:

»Toliko sitnosti . . . . . za to beraško plačo . . . . . za prazen nič . . . . . tisoč vragov!«

In hitel je in hitel — kakor je bilo videti z namenom, da bi še danes izvršil neko delo. Na koncu topega, debelega nosu mu je čepel nanosnik ter mu stiskal široke nozdrvi in ondi provzročal globoke sledove, rdeče odtiske; nanosni ščipavec pa je bil tudi vzrok, da so oče hohnjavo govorili, kar se je pa njim samim imenitno zdelo. Pri pisanju pa, ki jim ni šlo nič kaj izpod rok, jim je preko mesnatih ustnic pomoleval dobršno široki jezik.

Tak je bil pri delu, siten, osoren in oj — motiti se ga ni smelo.

Bogat je bil in zategadelj je menda tudi užival spoštovanje in ugled ter zaupanje pri občanih. Županoval je že mnogo let, in baš nezadovoljni niso bili z njim, samo malce ponosen je bil spričo svojih tisočakov in pa malo siten včasih. V njegovem zasebnem življenju pa marsikaj ni bilo v redu. Nekoč — tako so pravili — je morala mlada dekla sredi leta nemudoma proč od županovih. Od tedaj pa je najemala mati županja le stare dekle.

Nervozen je postal, ko je nekdo glasno, nerodno potrkal.

»Kdo? . . . Kaj? . . . Vraga! . . .«

Zadušil je za hipec v sebi jezo, ne vedoč, kdo pride; hreščeče se je odzval: »Naprej!«

Z nestalnimi, omahujočimi koraki je potisnila mlada, kakih dvajset let stara ženska svoje izmučeno, premraženo, drgetajoče telesce v sobo. Oblečena je bila v tanko, poletensko obleko, katera je siroto kaj slabo varovala sedanjega izrednega mraza. Bledi, izstradani, utrujeni obraz je pričal o skrajnji bedi. . . .

Župan je zravnal okrogli, tolsti život na kratkih, debelih nogah, se nagnil proti vratom, si popravil jekleni, zarjaveli nanosnik konec nosa in preko njegovih stekel je motril s strogimi pogledi deklino, ki je plašno obstala pri vratih.

Po nje tihem, zašepetanem pozdravu jo je ostro premotril ter jo potem ne baš prijazno ogovoril:

»Nu — česa želiš? — Kaj hočeš? — Saj vidiš, da imam toliko dela. — Česar si iskala — to si našla — sama sebi pripiši — jaz ti ne morem pomagati.« —

Porinil je plahto od nog in stopil prednjo. Takoj jo je pričel tišje, prijaznejše izpraševati, motreč jo z drznimi pogledi.

»Česa pa bi rada?«

»I — i, prišla sem k vam prosit dovoljenja, da bi se smela naseliti v Andrejčevi koči. — Prazna je — gospodarja nima, odkar je umrl Andrejec. — Ko bi mi vi dovolili —«

Po bledem, bolehnem licu so se ji usule svetle solze.

»Hm — tako! Nu, pa bodi! — Ali nisi mogla drugje ničesar dobiti?«

»Povsod so mi pokazali vrata — nikjer me nočejo niti prenočiti. — Štrukljevi so me pognali — ko bi — ko bi vendar lahko vsaj do božiča služila. — Moj Bog!«

Z uvelimi, koščenimi rokami si je zakrila lep, izjokan obraz in znova je zaihtela.

»Hm — hm — to je že-e tako-o! Kaj čemo! Zakaj pa si se spečala — z beračem?! — Sedaj pa trpi tudi nasledke!« —

Siroti pa je bilo neizrečeno hudo. Zdelo se ji je, da je v ognju, dasi jo je tresel mraz.

»No — kdo pa se je štel za tvojega?« jo je vsiljivo izpraševal z mehkejšim glasom, pohotno ji gledajoč v lepe, modre oči.

»Krznarjev France!«

»Sto vragov — tisoč vragov! — Ta — je pa lepa — uh no, — vidi se, ta ne bo tak, kakor je bil stari!«

Začel je letati po sobi, in nekako dobro se mu je zdelo, da je napravll sin tako pobožnemu očetu takovo sramoto. Spomnil se je v tem hipu, kako je Krznar rval zoper njega prav radi »takih« stvari, in sladko zadoščenje mu je napolnilo dušo.

»Ali — stari — ali že ve?«

Za hip je obstal pred njo in jo posluhnil. Njej pa so šle besede iz težka; vsako ji je bilo treba posebe izvleči.

»Ve — — zato sem pa morala takoj od Štrukljevih. — Povsod jih je pregovoril — da so me pognali. — Samo vi mi še lahko pomagate. — Ali dovolite?«

»No — no, pa bodi!«

»Bog naj vam poplača!«

Obrnila se je, da bi odšla.

»Čaj no — — kaj pa France pravi?«

»Da me bo — vzel. — Sedaj seveda še ne more — — toda sčasoma. — — Z Bogom!«

Šla je, Mihelič pa je drobil za njo:

»Punca, drugič pazi! — S takimi se ne pečaj — ki nima ničesar — ki ni sam svoj. —

* * *

Iz neotesanih jelovih brun za silo zverižena, z mahom in ilom zazidana in tu pa tam le malo ometana, je stala štirivoglata Andrejčeva koča v vsej svoji revščini in nagoti doli pod rebrijo za vasjo. Strešno sleme je bilo počilo pod vrhom, veter je bil odnesel ves pezdir in škopo, da je curkoma lilo v prazno, zaduhlo sobo. Niti vsakdanje gladne in požrešne, gnusne golazni ni bilo v tej podrtini; celo črvi in kukci so se bili izselili iz trhlih, popolnoma razjedenih hlodov, zapustivši za seboj rumen, droben prah in brezštevilno luknjic in rovov.

V sobi je stala razpokana, odrta in okrušena peč, za njo na tleh pa je ležalo kup gnile, preperele, plesnive slame. Stekla v malih, črvivih oknjakih ni bilo nebenega, zato so že bili poskrbeli vaški paglavci, ki so si jih volili za cilj, kadar so se izkušali in tekmovali, metajoč kamenje ali kepe.

Le-sem se je privlekla tisti večer Marica. Razbita okna je pomašila s slamo in starimi cunjami, v peč pa si nanesla z bližnjih plotov zmrzlih, ledenih drv. Dolgo se je trudila, da je ukresala ogenj. Skozi razpoke pri peči se je spuščal v izbo gost, smrdeč dim ter jo napolnil popolnoma. Mučno je bilo bivati v taki sobi, ko je gost, žgoč dim silil v oči in jemal vid, dušil dihanje in legal na pljuča — mraz pa je bilo vendarle.

Marica je zlezla na peč in se skljúčila v kepo, da bi se vsaj nekoliko ogrela. In v spomin ji je prihajalo vse . . .

Oh — kako nesrečno se je čutila!

Očeta ni poznala nikdar, mati ji je umrla, ko je bila še malo dete — — nihče je ni hotel poznati. Drugi ljudje imajo strice, tete in druge sorodnike, a ona ni imela nikdar nikogar.

Vedno je bila le za trpežno živino, za težko delo, brez vsake zabave; lepe besede ji ni privoščil nikdar nihče. Kvečjemu so jo pomilovalno gledali in se je ogibali. Ona pa se je vsemu temu privadila. Vsiljevala se ni nikomur, z delom pa se je pošteno živila. Zaradi nje spretnosti so jo radi jemali v službo; drugače pa se ni nihče brigal zanjo.

Pač!

Krznarjev France je bil prišel tisto leto od vojakov. Lep, postaven fant je bil. Kaj rad se je oče pobahal z njim.

Tisto leto je služila Marica pri Štrukljevih. Krznar in Štrukelj sta pa soseda. Njiju hiši, hlevi, kozolci in druga gospodarska poslopja se dotikajo.

Francetu se je zdela Marica jako zala, in oni predsodki, kateri so drugim ljudem odtujevali Marico, njega niso nič zadrževali. Da pa se je vdala ljubezni ona, do tedaj vedno zaničevana, teptana, preganjana sirota, to je bilo celo naravno. Do tedaj je ni bil še nihče prijazno ogovoril, nihče se ji nasmehnil; ta France pa je bil tako dober — tako prijazen in pa tako — lep.

In rada sta se imela . . .

Uh — — sedaj se je pa izcimila iz tiste ljubezni taka nepopisna nesreča. Sedaj se je bila ljudska ogorčenost proti njej podvojila. Obup se je polaščal njene mlade, neizkušene, trpeče duše, a molila je, molila . . .

Kam naj se obrne? Za službo ne bode, in je tudi nihče ne bi maral v službo jemati; France je nima vzeti na kaj, in stari bi ga tudi zapodil. . . . Grozna bodočnost!

In stemnilo se ji je pred očmi, kri ji je pa udarila močneje k srcu. . .

* * *

Staremu Krznarju so ljudje kmalu prinesli na nos, da se je njegov France spečal z Marico. Pri tej nepričakovani novici mu je trhli obraz kar prebledel; suhe, uvele, zategle ustnice so mu posinjele, in krč jih je pričel pretegovati in krčiti. Usnjate, koščene roke so mu omahnile kakor mrtvoudnemu — bati se je bilo, da ga zdajci popade božjast.

Joj! Saj pa je bil to res grozen udarec; zadelo ga je najhujše, kar ga je sploh moglo. Ves čas svojega življenja, od mladih let do

sivih las, se je zvesto varoval vsake oskrumbe, in res, dasi se mu je dalo marsikaj očitati, toda v tej stvari je bil čist kakor zlato; prav zategadelj, ker je imel v tem pogledu tako čisto vest, prav zato je bil tako ostro nastopil proti županu Miheliču v nekem takem slučaju — sedaj pa se je pripetilo to njemu, poštenjaku Krznarju, v njegovi rodbini. — Oh, ta sramota! — Da je z visokimi obrestmi neusmiljeno drl dolžnike, da jih je bil že nekaj pregnal z doma, zastran tega mu ni vest nič očitala; — da se je pa njegov sin toliko izpozabil, njegov edinec, njegov France — to ga je neizrečeno peklo!

Ko se je zopet zavedel, ga je od srama kri zalila tako, da je kar divjal; pulil si je lase, si trgal telovnik ter grozovito klel; nazadnje je pograbil težko, ostro sekiro z obpečne klopi in skočil skozi vrata — v hlev — iz hleva pod kozolc — od tod v skedenj — dalje v listnico — zopet v hišo — zopet v hlev — po stopnicah pod streho. — In skakal je besno, zdivjano, kakor mladec dvajsetih let. Zaripljen obraz se mu je krčil, gubančil in zopet iztegoval. Preko penastih ustnic in rumenih, škrbastih zob pa mu je bruhala kletev za kletvijo. — Tekel je okrog poslopja — enkrat — dvakrat — in zopet. — Potem pa je omagal in legel v posteljo.

Franceta niso mogli priklicati tisti dan, naslednjega dne še tudi ne; preteklo je še več dni, in še ga ni bilo na izpregled.

Ljudje so si že pravili, da je šel v Ameriko, drugi pa so zopet pobijali to misel, češ, saj ni imel potnine, ter ugibali, da služi v mestu...

Ko se je Krznar nekoliko osvestil ter okreval, je najpreje izposloval pri sosedu Štruklju, da je le-ta pognal Marico iz službe; potem pa je tudi poskrbel, da je nikjer drugod niso hoteli v službo, niti pod streho; nekateri so ga slušali pač samo iz bojazni, ker so mu bili dolžni.

Na ta način se je stari Krznar nadejal, in to mu je delo dobro, da mu pojde Marica izpred oči. Ko pa je zvedel, kje se je naselila Marica, je znova zbesnel ter grozno klel župana, »razuzdanca« Miheliča; rad bi bil izposloval tudi pri tem, da bi ji vzel dovoljenje za naselitev, toda s tem bi se bil globoko ponižal pred onim, katerega je prej sam zaničeval; to je bilo pa le prehudo!

Niti gospodarstvo, niti delo ga ni več veselilo, niti denarne špekulacije in oderuštvo. Po cele ure je stal pri oknu, gledal skozi potne šipe na cesto in klel. Govoril ni z ženo, ni s hlapci, ni s sosedi, z nikomer. Grbil se je, gubančil, ginil in se staral . . . V srcu je imel črva, ki ga je grozno ujedal. . .

Naposled pa se je premagal ter šel k županu. Dasi se ga je nadejal Mihelič po zadnjih dogodkih, vendar se je nemalo začudil, ko ga je zagledal pred seboj. Vse sovraštvo ga je hkratu minilo; dobil je sijajno zadoščenje za vse žalitve in sramoto — ponosni nasprotnik se je pred njim ponižal! Oj, kako mu je to dobro delo!

»Kaj pa bi rad, kaj, sosed?«

Izredno dobre volje je bil tačas župan Mihelič.

»Hudo je, če človeka preganja nesreča, kjer si že bodi, najhujše pa je, če ga pri otrocih. Sam veš, kako je! — — Radi tega sem prišel k tebi — — pomagaj mi — — odpusti, ako sem te kdaj žalil — —.«

Podal mu je velo roko, skesan, pobit, skrušen.

Bolj ne bi bil mogel razveseliti Miheliča, a ta, hoteč svojo zmago kar najbolj izkoristiti ter se je dodobra nasititi, se je delal nevednega in je Krznarja še dalje natezal:

»Kako naj ti pomagam — zakaj?«

»Saj veš, ona Marica ondi — — zakaj si ji dovolil, da se je naselila? — — Odpravi jo! — — Sicer bo to moja smrt — —.«

Mil, otročje mehak je bil glas Krznarjev.

»Pregnati je ne morem, domačinka je; sicer bi jo morala rediti občina.«

»Moj Bog! — — hm — — mati njena vendar ni bila iz tega kraja — — navadna vlačuga!«

»Zapoditi je ne moremo. Toda, toda — zlepa bi se morda dala. Zlagoma jo moramo odpraviti. — Vrzi ji par stotakov — pa se pobere za vedno od tod!«

Obema se je zdela ta misel ugodna; ukrepala sta.

»Ti — — eh — — Mihelič! Pokliči jo sem!«

Krznar se je tipal na levi strani po telovniku, medtem pa je poslal Mihelič po Marico.

Za par hipov je bila dekla nazaj.

»Semkaj ne more — leži; včeraj je povila hčerko!«

K sreči je dekla izginila skozi vrata, da ni opazila, kako se je pri tej novici izpremenil Krznar; kar obsteklel je, pobledel kakor krpa, potem se pa stresel po vsem životu kakor šiba.

Ko se je zavedel, je poskočil brezumno, krčevito stisnil župana za roko ter ga potegnil za seboj.

»Pojdi z menoj — — prosim te — — ona mora od tu — — naj me stane pet sto — — tisočak — — dva — — tri — —«

Slušal ga je Mihelič, Krznar se mu je že smilil. Komaj ga je dohajal župan, tako je hitel stari oderuh po vrteh za vasjo k podrtini Andrejčeve koče. . . .

Nenavaden prizor je kaj malo ugajal možema. Na kupu slame je ležala skrčena Marica, zavita v stare, grde cunje; na prsi je krčevito pritiskala dete. Moža je obšla zona.

Obstala sta in — molčala. Med cunjami, sredi onega shujšanega obraza, v globokih, temno obrobljenih očesnih jamicah pa so se jima svetile nasproti lepe, modre, toda motne oči, zroč tako boječe, tako trepetajoče . . . . .

Dolg je bil molk.

»Marica!« je pričel župan, nekoliko ginjen; okrog srca mu je nekaj neznanega gomezelo, ko je gledal to žensko tako zapuščeno, tako bedno, ko ni imela človeka, ki bi ji zakuril peč v tem groznem mrazu, popravil ležišče, ji ponudil skledico juhe ter ji prvoščil vsaj dobro besedico . . .

»Marica! — Kaj ne, hudo ti je?«

»Sami vidite!«

S slabotnim, onemoglim glasom mu je pritrdila Marica; dete je pritiskala krčevito k sebi ter dihala globoko, težavno. Krznar je gledal v strop in dušilo mu je sapo, Mihelič pa je posredoval dalje:

»Hudo ti je, vidiš! — Toda mi bi ti lahko pomagali — — radi pomagali — —.«

One utrujene, izmučene oči so se nejeverno odprle.

»Denarja ti damo, mnogo denarja — — samo odtod pojdi! — — Drugje ti bolje postrežejo — bolje se ti bo godilo. Mi ti damo, kolikor hočeš — — le nazaj ne bi smela nikdar več. — Koliko hočeš? Reci, koliko hočeš!«

Upadli, mrtvaško bledi nje obraz je tedaj malce zardel, motne oči pa so se ji jezno zaiskrile; pozabila je svojo nemoč, se dvignila nekoliko pokoncu, dete pa položila na stran:

»Nemaram ga — vašega denarja, ne mogla bi ga rabiti! — Drži se ga kri — — in radi bi, da se ga še prime. — — Od tod ne pojdem — boljšega življenja nisem vajena — — rojena sem za trpljenje in zaničevanje! — Storite, kar hočete!«

Moža sta obstala. Tolikega odpora, toliko srčnosti in ponosa nista pričakovala, in Miheliča je bilo nekoliko sram.

Tedaj pa je povzel Krznar mehko, prijazno:

»Marica, pojdi od tod — — pojdi proč — — prosim te — — drugače me umoriš! Dam ti, kolikor hočeš — — pomanjkanja ne boš

trpela — — pojdi od tod — — lepo te prosim — — lepo te prosim — —.«

To je bilo nekaj nenavadnega. Segel je z desno roko v levi, notranji žep telovnika, izvlekel zamazan, oguljen, masten ovitek in ga s tresočo roko vrgel Marici na ležišče.

Pretrgal se je ovitek, in iz njega so se usuli desetaki.

»Vzemi Marica — — vzemi — — mnogo je — — stradala ne bodeš nikoli — — ali nočeš?«

Razburjen je bil do skrajnjosti. Miheliču pa je bilo tako tesno v tej zaduhli, črvivi izbi, v tej siromaščini; kar obrnil se je.

Marica pa je s tresočo roko porinila od sebe denar, ogorčena in razjarjena, ker se je hočejo iznebiti, da jim ne bi bila na poti.

»Nikomur ne delam nadlege — — pustite me v miru! — — Denarja vašega ne maram — — gnusi se mi. — — Od tod ne grem nikdar — — tu sem rojena — — tu sem bila teptana, zaničevana — — pa drag mi je ta kraj — — in tu naj umrem!«

Potem je zopet vzela dete k sebi ter se obrnila v steno. —

Odločna samozavest in trdna, neupogljiva volja je spravila Krznarja popolnoma iz ravnotežja.

Krznar se je pripognil k tlom; kakor maček je pobiral denar, ga mečkal in tlačil v žep. Potem pa je zdivjal na prosto, za njim pa je stopil Mihelič, počasi, ne da bi se bil kaj poslovil.

* * *

Tistega večera se je bilo stemnilo jako zgodaj.

Že trd mrak je bil, ko je hitel v vas Krznarjev France, nesoč na rami veliko, težko culo. Hitreje je stopal, bolj ko se je bližal domači vasi. Včasih je udaril prav z močjo z okorno, kovano peto ob zmrzla tla, da se mu je otresel sneg, katerega se je prav mnogo nabiralo na širokih, rjavih čevljih. Prišedši v vas, ni krenil domov; splazil se je skrivaj do enega svojih prijateljev in ondi je pozvedel, kje stanuje Marica, in da je že povila dete. Podvojil je korake po ozki, slabi gazi k Andrejčevi koči.

Vrata so bila le priprta, in ko se je zadel vanja s svojim čevljem, so glasno, rezeče zacvililа.

Močno se je prestrašila Marica; nikogar se ni nadejala po noči. Vstopil je v temno izbo ter z razprostrtimi rokami tipal okolo sebe.

»France, si ti?«

Slaboten otročji glasek se je hkratu odzval v temnem kotu na tleh.

»Da! Jaz sem. Kje pa si — — kje pa si?«

Počenil je in z rokami tipal po ilovnatih tleh, kje je ležišče. Temno je bilo kakor v rogu.

»Tu sem — — tu!«

Sklonil se je k njej in prijel dete v naročje. Poljubljal je je in ihtel in zopet je poljubljal. Za hip se je čutil srečnega in poljubljal je tudi Marico na mokro, solzno lice.

»Ne jokaj! — — nič hudega ti ne bode — — v mestu imam službo — — dobro službo — — stradala ne boš več — — prinesel sem ti kruha, vina, mesa. — — Daj, da nažgem luč — —.«

»Nimam luči!«

Novič je zaihtela, močneje, glasneje.

»Nikar se ne jokaj! — Slišiš? — Kmalu bode bolje — — črez mesec dni gotovo! Slišiš, da ne jokaj! — — Kaj pa ti je?«

»Tvoj oča me hoče pregnati; obetal mi je denarja — — naj se spravim od tod — — rotil, prosil, klel me je — — in denarja mi je ponudil mnogo — — dejal pa je, da mu moram izpred oči.«

Franceta je Maričino pripovedovanje razvnelo, in klel je očeta . . .

»To ni oče . . . .«

V tem je odvezal zavoj, ki ga je bil s seboj prinesel, ter ji ponudil mesa in vina; hlastno je segnila po njem Marica.

On pa je sedel poleg nje ter jo tolažil. Poljubljal je dete, poljubljal njo ter ji tiho govoril o lepši bodočnosti.

* * *

Eno po polnoči je že bilo udarilo na veliki zvon farne cerkve. Malokdo je še čul tačas, saj je spanec takrat najslajši.

Iz Krznarjeve hiše je stopil zdajci stari, potihoma zaprl za seboj vrata, se potipal v žep in krenil proti Andrejčevi koči. Težko je sopel. Včasih je malo obstal, se ozrl oprezno okrog, se tiho, priglušeno odkašljal in šel zopet dalje — in zopet obstal — se oziral — in šel zopet dalje.

Po mačje, tiho se je bil priplazil do koče. Posluhnil je malo; ko je bilo vse tiho, je izvlekel iz hlačnega žepa vžigalico, jo prasnil ob irhaste hlače in jo pritisnil v slamnato streho; potem se je spustil v dir.

Iz strehe se je zdajci pokadil gost, sivkast dim, za njim pa je švignil rdeč, sikajoč zubelj in objel hipoma vso kočo. Lahna sapa je hitro razpihala ogenj. Pričelo je goreti izsušeno, trhlo tramovje, za tem črvive lesene stene. V malih minutah se je zrušila stara podrtina ter pokopala pod seboj prebivavce. Niti vzklika ni bilo nobenega čuti;

vse, kar je bilo notri živega, se je bilo menda podušilo v gostem dimu, še predno se je kateri iz spanja zdramil.

Iz vasi ni bil nihče ognja zapazil. Šele popoldne tistega dne je prihitel v vas Lisjakov Tone ter je raznesel novico, da je pogorela Andrejčeva bajta. Zdajci je hitelo mlado in staro na lice mesta, a pamagati ni mogel nihče več.

Razkopavajoč pogorišče, so ugibali, kako je bil nastal ogenj; nekateri so menili, da je Marica sama zažgala ter si tako naredila konec svojemu bednemu življenju. Med ogorki in pepelom so našli mnogo docela prežganih človeških kosti.

»Sama je zažgala.«

»Bog jo bode kaznil.«

»Škoda je ni!«

»Kakršno življenje, taka smrt!«

Ostro so jo sodili in razkopavali dalje. Naleteli so tudi srebrno uro in žepni nož, ki so ju spoznali kot Francetovo lastnino.

* * *

Teden pozneje je šel Krznarjev pastir po steljo pod kozolc. Ondu pa je trčil s svojo debelo glavo ob nekaj trdega ter pogledal kvišku.

Veter se je igral z obešenim truplom, gugajoč je semintja; vrvica se je odvijala in zavijala, truplo pa se je sukalo in sukalo . . .

Tačas se je debeloglavi pastir tako prestrašil, da mu je kar srce zastalo in se z mesta ni mogel geniti — potem pa je z glasnim krikom kakor brezumen stekel v hišo.

Dolgo je trpelo, predno se je toliko oddahnil, da je mogel domačim dopovedati, kaj je videl.

Ko so šli pod kozolc gledat, so našli ondu obešenega — starega Krznarja.

Še malo časa.

Raz drevje veter listje siplje,
Narava zgublja zadnji cvet.
Nekdanjo bujno bo naravo
Pokrival kmalu sneg in led.

Raz drevje veter listje siplje.
Narava zgublja zadnji cvet.
Še malo časa . . . tudi mene
Pokrival bode sneg in led.

Rudolf.

Sveti večer v roparskem brlogu.

Spisal **Dolenjski.**

nano je, da se je 1878. l. vstaja v Bosni in Hercegovini nalik velikemu požaru udušila le polagoma; le počasi se je mesto za mestom osvojilo vstašem, in šele proti koncu leta so bili vsi večji kraji v avstrijskih rokah.

Vstaši so se razkropili; nekateri so šli domov, drugi so se poskrili po gozdih in brlogih ter so potem kot hajduki napadali male vojaške oddelke in mirne potnike, pa tudi sela in vasi, v katerih ni bilo nič vojakov ali orožnikov.

Vojaki še zmerom niso mogli počivati po trudapolnem vojevanju, temveč so morali biti vsaki čas pripravljeni, da se vzdignejo proti kaki hajduški četi.

Bilo je 24. grudna 1878. l. Polk, v katerem sem služboval, je bil nastanjen v majhnem bosenskem mestu blizu dalmatinske meje. Debel sneg je pokrival gomile naših junakov, kateri so bili padli na bojišču časti in slave, ali pa pomrli za legarjem daleč od svojega doma. Kamor si pogledal, povsod se ti je razprostirala dolgočasnost in puščoba.

Tudi po našem mestu je bilo vse prazno in tiho, le semtertja si videl korakati po ulici vojaka ali pa hlačati bosenskega širokohlačnika. Povsod si pogrešal ono živahno življenje, katero se razvija na dan pred svetim dnevom po drugih avstrijskih mestih.

Letos bomo torej prvikrat brez jelke? — Nikakor ne! Častniški sluge imajo že povelje, da oni okrasijo namesto nežnih rok drevesce in je postavijo v gostilnici pri »nadvojvodi Ivanu«, kamor smo navadno zahajali častniki na hrano. —

Da se napravi šaljivo žrebanje, je imel prinesti vsaki udeleženec dar s seboj.

Zavijal sem ravno v deveti papir neko stvar, ki je bila podobna onemu konjičku, ki zadaj piska — kar potrka nekdo trdo na vrata. — »Naprej!« zakličem.

Ordonanca mi poda listek ter odstopi. Hlastno ga preberem. — Gradovi, katere sem zidal v oblake, so se mi zdajci podrli, in upanje nekaterih veselih ur mi je bilo splavalo po vodi — odriniti mi je

bilo in sicer takoj, odriniti proti hajdukom in to na dan pred svetim dnevom, ko vse počiva in se veseli!

Iz malega zvonika samostanske cerkve v Górici se je milo razlegal glas zvonov črez hrib in plan, ki ju je pokrivala bela zimska odeja, ko je majhen vojaški oddelek pod mojim poveljstvom stopal počasi proti vzhodu.

Smrtna tihota je bila med moštvom; kar se oglasi Stariha, katerega smo zaradi njegovih burk Pavliho imenovali, ter reče: »No, Lazar, zakaj se kremžiš, kakor bi strgal hren ali rezal čebulo? Korajže, korajže je treba vojaku, potem pa beži pred njim tudi sam hudič!«

»Ljubi stariha, poguma mi ne manjka, a to zvonjenje mi pretresa srce; zdi se mi, da me spremljajo zvonovi na zadnji poti.«

»Lazar, ti si hipodrom« — hotel je reči »hipohonder« — »ne govori tako žalostnih reči, sicer zleze tovarišem srce v škornje, in kdo naj lovi potem roparje?«

»Nikomur nočem pobijati srca, a prav mi ni, da smo morali odriniti tako hitro; ostalo mi je komaj toliko časa, da sem mogel zakleniti skrinjico, v kateri hranim denar, ki sem si ga prihranil pri vojakih — izroči ga moji ženi; kupi naj si zanj lepo kravo in naj jo ima za spomin na revčka Lazarja, ki se morebiti še danes preseli v krtovo deželo; »ekstra bluzna«, ki je tudi v skrinjici zaklenjena, naj bo pa tvoja!« . . .

Stariha mu prestriže besedo: »Za božjo voljo! Lazar, kaj pa čenčaš! Ali delaš testament? Vedi, da s tem strašiš tovariše, kakor napaženi Marko vrabce v prosu. Taki ste vsi stiskači. Denar je vaš Bog, in kadar je treba, da se ločite od njega, takrat javkate kakor mačka, ko ji stopiš na rep. Cesar ne plačuje vojakov zato, da bi si množili s plačo svoj imetek. Mene ne skrbi, kaj bo z mojim prihrankom, ko umrem; kajti pošteno zapravim vse, kar dobim, in zraven tega sem vedno vesel, danes pa najbolj, ker imam zopet priliko, da se izkažem v boju proti roparjem. — Gotovo se še spominjaš tistega jutra pred zadnjim bojem, ko ti je spečemu pod drevesom padel list v odprta usta in te zbudil; ali si že morda pozabil, da si nato tako prebledel, kakor bi bil ležal že štiri dni v grobu? Že takrat si mi hotel zapustiti svojo »ekstra bluzno«. Pa nič žalega se ti ni pripetilo v onem boju, in prepričan sem, da tudi to pot prineseš zdravo kožo domov, kajti kopriva ne pozebe, in strahopetci imajo srečo.«

»Kaj? Jaz strahopetec?«

»Ničesar ne odvzamem, kar sem rekel; pristavim pa še, da ima vsaki zajec več poguma kakor pa ti.«

»Še danes boš drugače govoril o meni.«

»Vesel bom, ako se uresničijo tvoje besede.«

Lazar je bil hudo žaljen in ni črhnil besedice več.

Kažipot, ki nam je bil sporočil o roparjih in nas potem vodil, mi od daleč pokaže oni obrasteni hrib, na katerem so se baje skrivali lopovi, s pristavkom, da je treba že sedaj kreniti na desno, sicer bi oni prezgodaj zapazili pretečo jim nevarnost.

Ko smo prigazili do znožja omenjenega hriba, se je dan že poslavljal, in mračilo se je že. Vodnik me opozori na sivi dim, ki se je valil počasi izmed vrhov šibkih jelk in smrek.

»Tam-le«, pravi, »imajo roparji svoj brlog; le tiho in previdno — zasačimo jih ravno pri večerji!«

Omenjeni hribček je bil na treh straneh obrasten, na četrti pa gol. Vojake, ki so sedaj koračili skupaj, je bilo treba malo razprostreti.

Lazar, ki se je obnašal na poti tako malodušno, je hotel biti sedaj prvi. Poslal sem ga z nekoliko drugimi pešci pod poveljstvom Starihe na levo; na desno je pa odšla večja patrulja, jedro z vodnikom pa je ostalo v sredi. Tako razdeljeni smo koračili tiho, kakor bi miši lovili.

Hajduki so bili neprevidni; postavili niso bili nič varstvene straže; menda so se vsi gostili pri večerji, ne nadejajoč se nobene nevarnosti na sveti večer.

Sreča nam je bila mila, hosta in mrak sta nas podpirala — toda človek ne hvali dneva pred večerom!

Zmrzla snežna skorja, ki nam je hrstela pod nogami, nas je izdala; hajduki so nas zapazili, ko smo bili še dvesto korakov od njih oddaljeni.

Nepričakovani napad jih je pa prestrašil in zmešal tako, da so vse popustili ter se spustili v divji beg proti oni strani, kateri zapoveduje Stariha.

Ko Lazar zagleda bežeče tolovaje, plane za njimi, kričeč: »Stojte in vdajte se!«

Hajduki se niso zmenili za te klice, temveč so bežali, kar so mogli, Lazar pa za njimi. Kmalu se mu je posrečilo, da je enega izmed roparjev dohitel. Ker se mu pa ta ni hotel vdati ter je udrihal po njem z nekim železnim orodjem, mu Lazar z bodalom posveti tako, da se je hajduk takoj zgrudil.

Nedaleč od njega pa se je rval Stariha z drugim roparjem, ki je srčno sukal nož ter se uspešno branil. Tedaj pa je Lazar prihitel poveljniku na pomoč, in v tem trenotku je zabodel Stariha nasprotnika v srce, da je bilo precej po njem.

Tudi drugi vojaki so napeli vse svoje moči, da bi ujeli kakega tolovaja; ker se jim pa to ni posrečilo in se hajduki za njih klice niso nič zmenili, so začeli na-nje streljati, a zaradi hoste in mraka brez uspeha.

Medtem se je bilo nebo stemnilo, in oster veter je drevil padajoči sneg, da se je vse kadilo, in v tem metežu in nastopajočem mraku so izginili hajduki.

Ker jih zaradi teme ni kazalo dalje zasledovati, smo vzdignili mrtveca in ranjenca ter se povrnili z njima v špiljo.

Ondu je sanitatni vojak preiskal ranjenega hajduka ter izjavil, da je rana sicer nevarna, da se je pa nadejati, da mož okreva, ako ga prej ne obesijo.

Izpraševal sem potem ranjenca, zapisal njegove izreke v zapisnik in ga dal nato položiti v brlogu na tla, ki so bila postlana z mahom.

Improvizovani zdravnik je preiskal tudi mrtveca ter konstatoval, da je tolovaj umrl vsled zaboda v srce. Da se ga čim preje iznebimo, sem takoj zaukazal izkopati jamo. Stariha, ki je tudi včasih v domači cerkvi sveče prižigal in se najbolj razumel na cerkvene obrede, je prevzel svečeniško opravilo, in črez pol ure je krila že črna zemlja roparja.

Preiskal sem potem brlog. Bil je ob znožju strme skale ter imel prostora za kakih 50 ljudi; pred vhodom je bilo nekaj podstrešja. Notri je bilo pripravljeno ognjišče, in na njem je bilo pečeno jagnje, s katerim so se baš lopovi mastili, ko smo jih iznenadili. Na desni strani vhoda smo zapazili najprvo kup drv, na teh pa dve odrti ovci, a tri žive so bile še privezane na kolec v drugem kotu špilje. Na koncu brloga smo našli meh s črnino, ki so jo bili roparji skoro gotovo ugrabili kakemu Dalmatincu. Po stenah pa so viseli handžarji in puške, katerih hajduki v naglici niso bili utegnili s seboj vzeti. —

Vojaki, ki so gazili že več ur po debelem snegu, so bili zelo trudni. Do najbližje vasi je bilo še daleč; po noči, po neznanem torišču nam roparjev nikakor ni kazalo zasledovati — a v brlogu vsega zadosti, kar more utrujenega vojaka pokrepčati — nismo se torej dolgo pomišljali, ampak sklenili obhajati sveti večer v hajduški špilji...

Po storjenem delu se sladko počiva, pravi pregovor — a mi se še nismo smeli ravnati po tem izreku, kajti zlikovci bi utegnili dobiti pomoč ter se vrniti po pečeno ovco; pripravljeni smo torej morali biti vsaki trenotek na napad. Zavarovali smo brlog na vseh straneh ter čuvali celo noč. Pečena ovca pa nam je dobro dišala. In kdo vojakom, ki so bili tako vrlo zvršili svojo dolžnost, ne bi bil privoščil, da si spečejo tudi oni dve, ki sta že bili odrti?

Mastno pečenko pa je bilo treba pošteno zaliti. Stariha, ki je tudi natakarski posel najbolje razumel, je privalil iz temnega ozadja meh z vinom in napolnil tovarišem skledice — seveda pri tem ni pozabil sebe.

Ko so bile vse skledice napolnjene, je vzdignil Stariha svojo in Lazarja tako-le nagovoril:

»Dragi tovariš!

Kakor ni vsaki dan nedelja, tako se tudi že dolgo ni pripetilo, da bi se kdo tako čisto opral, kakor si se ti. Danes si pokazal, da si najprej hraber vojak, potem šele mož in oče. Odpusti mi, da sem te napačno sodil in te še celo razžalil. Veruj mi, da te sedaj vsi imamo za pogumnega vojaka.

Bog živi Lazarja, našega junaka!«

Lazar se je za te laskave besede ginjen zahvalil in podal Starihi-Pavlihi roko v spravo . . .

Stariha ni bil nikoli zaspan, to je bil že mnogokrat dokazal; še posebno pa je to noč povedal marsikatero šaljivo in tako pregnal zaspanec svojim tovarišem.

»Lazar, kaj ne, da se ti v brlogu na tolovajevi sedmini bolje godi nego tvoji ženi doma, ki nocoj skoro gotovo krhlje kuha in hruševko pije — pa tudi bolje nego tvojemu očetu, ki sedi v svojem kotu in puši tobak?«

Besedica »tobak« je zbodla Lazarja, in začel je tako-le govoriti: »Zadovoljen sem z današnjim dnevom, še bolj pa sem bil zadovoljen, ko sem se odvadil tobaka. Koliko sem si že prizadeval, da bi to storili tudi moj oče, a do sedaj je bilo vse zastonj. Pokade mi tobaka vsako leto za lepo kravo, pa kaj naj storim? Oče imajo izgovorjen kot, obleko, živež in tobaka, kolikor ga pokade.«

»Lazar, dam ti dober svet. Tvoja hiša je že zelo slaba, močan veter ali rahel potres ti jo gotovo zrušita; podri jo raji sam in sezidaj okrogle sobe brez kotov, potem stopi pred očeta in reci: »Oče, vi ste si izgovorili kot, kota pa sedaj moja hiša nima, torej tudi vi

izgubite vsako pravico, da bi stanovali pri meni.« — Ako te oče tožijo, izgube pravdo. Tako, ljubi moj! se lahko očeta iznebiš.« —

»Kaj pa bo potem s tobakom?«

»Oče pojdejo gostovat drugam, in ker so že zelo slabi, bodo raje tičali doma, in tako se raje odvadijo tobaka, nego da bi vsaki dan šli k tebi ponj.« —

Take in enake nasvete in zgodbice je Stariha pripovedoval in s tem in pa s pomočjo dalmatinske črnine dosegel, da so tovariši celo noč bistro gledali. —

Sveti dan je bil že davno napočil, roparjev pa le še ni bilo po pečeno ovco.

Ostali smo do osme ure v špilji ter si potem pri belem dnevu ogledali njih skrivališče.

Pobrali smo potem vse, kar je imelo kaj vrednosti, položili ranjenega hajduka na nosila, katera je bil v naglici stesal sanitatni vojak, zapalili brlog in nato zasledovali roparje proti selu Mrčenovce.

Stariha je to pot načeloval zadnjemu oddelku in vodil na tankem konopcu one tri backe, ki so jih bili našli privezane v brlogu.

Ko smo koračili kakor v mrtvaškem izprevodu proti omenjenemu selu, nas je srečal bosenski kmet in, ne meneč se za izprevod, je kričal: »Moje ovce, moje ovce! Hvala vam, da ste mi rešili vsaj tri; lopovi so mi jih pred včeranjim odgnali šest — dajte mi nazaj vsaj tri!«

»Potrpite malo, očka«, mu rečem; »pokličite mi kneza, in ako on potrdi, da je vse istina, kar govorite, potem le vzemite te ovce.«

Na kneževo in drugih potrdilo je smel odgnati kmet ovce; jaz pa sem dalje izpraševal kneza, kam so jo bili sinoči udarili hajduki.

Toda niti knez, niti kdo drugi v selu o njih ni hotel ničesar vedeti, dasi nas je bil privedel sled do sela in se tam izgubil; preiskali smo celo vas, a zasledili nismo nikogar . . .

Naš izprevod, ki je bil obložen s handžarji in puškami, se je sedaj počasi pomikal proti domu.

Ko smo na sveti dan ob štirih popoldne dospeli do samostanske cerkve v Górici, je zvonilo ravno večernice svetemu Štefanu na čast.

Ranjenec na nosilih je ječal bolj in bolj, in nosači postavijo nosilnico na tla; tedaj pa hajduk hipoma utihne in — za večno zaspi.

Mrtveca so sedaj namesto v bolnico nesli takoj v mrtvašnico.

Ko smo se bližali domu, je Stariha od zadaj pripihal in vzkliknil:

»Dragi Lazar! tvoje slutnje so se torej uresničile; imeli smo res pogreb, pa ne samo enega, temveč kar dva. Toda hvala Bogu, ti si to pot zopet odmaknil pete! Pa v tretje gre rado — pazi se!« . . .

Precej po svojem povratku sem sporočil polkovniku o vseh dogodkih, kateri so se bili pripetili v malem in kratkem boju, ter mu tudi pisal o Starihovem in Lazarjevem junaštvu.

Polkovnik ni bil skop s pohvalo; drugi dan si je dal predstaviti oba junaka, ju vrlo pohvalil ter povrhu še podaril vsakemu cekin.

* * *

Kmalu potem je vrhovno poveljništvo zaukazalo, da se stotnije zmanjšajo.

Meseca prosinca 1879. l. je odrinil večji oddelek rezervnikov preko morja v belo Ljubljano, med njimi tudi Stariha in Lazar . . .

Na svetega Matije dan istega leta je kupil Lazar na semnju v Moravčah za denarce, katere si je bil prihranil pri vojakih, lepo kravo; Stariha mu je pa mešetaril.

Še tisto spomlad si je dal Lazar sezidati tudi novo hišo, a ne po Starihovem načrtu, temveč po navadnem načrtu. Njegov oče je dobil v novi hiši zopet svoj kot, kjer je pušil z veliko slastjo tobak, katerega mu je prinesel sin iz blažene Bosne.

Cekin pa, ki mu ga je bil podaril polkovnik, hrani Lazar še dandanes in ga kaj rad pokaže vsakemu v potrdilo, da je res ustrelil roparja.

Drugače pa Stariha; ta ti ne ve povedati, je-li bil cekin bel, ali rumen. Zvest svojemu načelu: kar se pri vojakih prisluži, naj pri vojakih ostane«, je cekin precej zdrobil in potem nekoliko dni veselo in zadovoljno živel. —

Stariha in Lazar pa še dandanes, posebno pri čaši rujnega vinca, kaj rada pripovedujeta, kako sta obhajala sveti večer l. 1878. v roparskem brlogu.

LISTEK.

O g. prof. Kaspreta trditvi glede Lendovšekove-Štritofove »Slovenske čitanke za Nemce«, prijavljeni v zadnji številki lanjskega »Zvona«, da je polovico beril on izbral in priredil, kakor je baje razvidno iz aktov, ki jih hrani naučno ministrstvo, da pa je pozneje vse prepustil Lendovšeku, ki pa je obljubil, da omeni kolege Kaspreta tudi v vvodu — nam je poslal g. prof. A. Štritof sledeče pojasnilo: »Meni je bilo to vse do sedaj popolnoma neznano. Ko sem po smrti Lendovšekovi prevzel rokopis knjige, da ga na podlagi obširne uradne ocene izpremenim in popravim, nisem nikjer dobil najmanjšega sledu o kakem sodelovanju Kaspretovem. Tudi v dotičnem ministrskem aktu, vsaj kolikor sem ga imel jaz v rokah, se je kot pisatelj imenoval edino le rajni Lendovšek. Jaz torej nikakor nisem kriv, da se g. Kaspreta zasluga ni omenila kjersibodi, če že ne v predgovoru — kajti predgovorov ministrstvo nič več ne dopušča v šolskih knjigah. Ko bi bil jaz le količkaj vedel o tem, bi bil gotovo storil svojo dolžnost. — Sicer pa naj se pri vsem tem nikar ne pozabi, da je bilo prvotni rokopis, pri katerem je po lastni izjavi sodeloval g. Kaspret, v njegovi tedanji obliki vis. ministrstvo odklonilo; le-to ga je sprejelo šele, ko sem ga jaz temeljito predelal. *A. Štritof.*

Prva nemška vadnica za slovenske občne ljudske šole. Spisala H. Schreiner, ravnatelj, in dr. J. Bezjak, profesor na c. kr. učiteljišču v Mariboru. — Vęlja vezana 70 vinarjev. — Na Dunaju. V cesarsko-kraljevi založbi šolskih knjig. 1897. — Str. 148.

Ta knjiga je — vkljub svoji vnanji skromnosti — vprav epohalna v našem pedagoškem slovstvu. Ona je izpolnila srčno željo vsakega naprednega učitelja; kajti njej prisvajamo zmožnost, da izpodrine za vselej in za vedno tisto zastarelo metodo, ki se — navzlic in v porogo vsem veljavnim pedagogom — pri nas še vedno ščeperi pri pouku tujih jezikov, torej zlasti nemščine. Žalostno in sramotno je, pa resnično, da se je šele črez več nego 200 let po Komenskega smrti v Slovencih porodila knjiga, ki utemeljuje jezikovni pouk v Slovencem neizogibnem kulturnem jeziku — v nemščini — prav na istih načelih, kakor je osnoval Komensky pouk v tedanjem kulturnem jeziku — v latinščini — v svojih knjigah: »Janua aperta« in »Orbis pictus«. Podobnost med le-tem in Schreinerjevo-Bezjakovo »vadnico« je še večja, ker ima tudi le-ta nekaj podobic — hiša, soba, obleka, rokodelci, šola, zvezek, knjiga, ura, kuhinja, človeško truplo — ki naj pospešujejo nazornost pri pouku. Sploh to knjižico vsem učiteljem nemščine pisatelj teh vrstic lahko najtopleje priporoča, tembolj, ker je imel priliko, da jo je že v rokopisu natanko pregledal. —

Toda kakor so najboljši zakoni brezuspešni spričo trmoglavosti podložnikov, in kakor ostanejo najblažje naredbe brez uspeha spričo pasivne odpornosti njih izvrševateljev, takisto so najboljše učne knjige topo orodje v rokah indiferentnih učiteljev, katerih »vis inertiae« je nepremagljiv zadržek za vvedbo in izvršitev še tako koristnih preosnov. — Zato sta Schreiner in Bezjak kaj modro ukrenila, da sta obenem s »prvo nemško vadnico« izdala za njo rabo kratek, nemško pisan »navod« pod naslovom: »Anleitung zum Gebrauche des ersten deutschen Lesebuches für slovenische allgemeine

Volksschulen«. — Preis 40 h. — Wien. Kaiserlich-königlicher Schulbücherverlag. — Str. 27.

Ta knjižica je šele pravi ključ za nemški pouk po »vadnici«, ker — poleg potrebnih pojasnil o uredbi »vadnice« in poleg navodil za nje rabo — podaje tudi (na str. 8.—13.) kratko, pa jedrnato in točno karakteristiko analitične ali direktne metode, katero so kot edino pravo za pouk tujih jezikov priporočali vsi imenitni vzgojeslovci, od Ratkeja in Komenskega počenši, o katere upravičenosti in vrlinah pa se je treba naprednim in razsodnim učiteljem še vedno prepirati z zakrknjenimi gramatisti starega kopita; no, odslej ta neprilika preneha, in možno bo take nazadnjake kar na kratko zavrniti ter jih napotiti do Schreinerjevega-Bezjakovega »navodila«. Celo umestno bi bilo tudi, da bi šolske oblasti po slovenskih deželah še posebno opozorile učitelje, katerim je poverjen nemški pouk, na to »navodilo« ter od njih strogo zahtevale, naj ga temeljito prouče ter se ga vestno drže.

Tudi srednješolskim učiteljem, katerim je poverjen nemški pouk v nižjih slovenskih razredih, kateri se pa doslej niso mogli spoprijazniti z »novo« metodo, prav nujno priporočamo »navodilo«; uverjeni smo, da se po njega proučenju tudi oni izpreobrnejo iz gramatistov v analiste, za kar sta se zaman trudila prof. Štritof in pisavec teh vrstic. Tudi prizadeta srednješolska voditeljstva in nadzorništva nujno opozarjamo na »navodilo«, katero jih gotovo napoti, da analitično metodo, ki je bila doslej le bolj tolerovana, kot edino pravo potrdijo ter jo zakonito vvedo. —

Kot posebno zaslugo pa štejem Schreinerju in Bezjaku njiju vprav ingeniozni izumek, ki bo v zvezi z analitično metodo še posebno olajševal začetek nemškega pouka, ki je sicer tako težak; po njiju »vadnici« se namreč služi učitelj iz početka pri nemškem pouku z latinico, ne pa, kakor je bilo doslej navadno, z nemškimi črkami. To postopanje je tako naravno, da se vriva človeku kar samo ob sebi, in njega prevelika korist je jasna ko beli dan, a vendar ga doslej ni nihče iznašel; res, pravo Kolumbovo jajce! Schreiner in Bezjak sta v istini lahko ponosna na ta izumek, ki ga še povrhu tudi prav vrlo utemeljujeta na 5. in 6. strani »navodila«. —

Odkrito priznamo, da nas ni kmalu razveselila kaka slovenska knjiga tako, kakor sicer drobni knjižici: »vadnica« in »navodilo«; z njima se je vsekakor zvršil lep napredek v našem šolskem knjištvu.

Zgodovina srednjega veka. Po Fr. Mayerjevi knjigi za nižje razrede srednjih šol priredil Anton Kaspret. Cena trdo vezani knjigi 2 kroni, mehko vezani 1 krono in 60 vinarjev. Natisnila in založila sta knjigo, ki ima 96 strani, Ig. pl. Kleinmayr in Fed. Bamberg v Ljubljani.

Že po izdaji prvega zvezka nam je g. prevodivec v ustnem razgovoru zatrjeval, da je pri prelaganju, ker se mu ni bilo treba brigati za prireditev vsebine, vso pozornost obračal na jezikovno stran. Da je to res, nam ravno izišli drugi zvezek še bolj potrjuje. Z zadoščenjem smo opazili, da se je prof. K. popolnoma oklenil — tudi glede besedosledja — tiste pisave, ki jo tudi naš list sledi. To treba vsekakor pohvaliti; kajti kakor je brez ugovora resnično načelo, da bodi vsakršni pouk obenem tudi jezikovni pouk, t. j. da ustrezaj vsem jezikovnim pravilom, takisto je neizprosna zahteva, da bodi vsaka učna knjiga, pa razpravljaj o kateremkoli predmetu, glede jezika ugledna. Za vselej so prešli

tisti časi, ko so si učitelji pri pouku takisto kakor spisovatelji šolskih knjig lastili pravico, da smejo, imajoč pred očmi zgolj tvarino in predmet, suverensko mrcvariti učni jezik ter se svobodno rogati njega pravilom . . .

Na to stran smemo torej zadovoljni biti, tembolj, ker je po dosedanji prelagateljevi skrbljivosti pričakovati, da se pri prihodnjih ponatiskih odstranijo vse hibe, ki so se morda to pot še vtihotapile, ter da se prevod tretjega zvezka Mayerjeve knjige še bolj posreči.

Tudi to treba pohvaliti, da je g. pisatelj v prevedeno gradivo večkrat vpletel kako beležko iz domače zgodovine.

Odveč bi bilo, ko bi hoteli na tem mestu pohvalno omeniti ta ali oni odstavek v knjigi, ki se je vrlo posrečil, na drugi strani pa pograjati to, kar se nam zdi nedostatno. Vendar nočemo zamolčati nekaterih nedoslednosti glede pisave lastnih imen. Prof. K. piše Tos*c*ana (str. 64., v. 17.) in tos*k*anski (str. 33., v. 26. in str. 34., v. 22.), *C*ordova (str. 18., v. 5.) in *k*ordovski (str. 36., v. 17), *V*alter (str. 42., v. 16.) in *W*alter (str. 29., v. 7.), Norimberk (str. 58., v. 15.) in Nürnberg (str. 82., str. 13..), Piza (str. 40.) in Pi*s*a (str. 80., v. 29.), T*h*eodolinda (str. 8., v. 2.) in Teodorih (str. 2.) itd. — Napačne so oblike Emera*n* (str. 11., v. 30.), *Č*rngrob (str. 70., v. 34.), Inocent (str. 51., v. 1. in drugod), Avingnon (str. 65., v. 8.), prave pa: Emera*m*, *C*rngrob in Avignon. — Bolje je pisati Bregenz nego Bregnica (str. 11., v. 26.), St. Gallen, ne pa Št. Gol (str. 13., v. 14.), Freising in freisinški, ne pa brižinski (str. 29., v. 11.) itd. Všeč nam pa je, da piše prof. K. Speier, Mainz, namesto Spira in Moguncija. —

Glede vsebine je opomniti, da so razsodni slavisti — Jagić — dodobra ovrgli Konstantina Porfirogeneta pripovedko, da so se Hrvati in Srbi šele za bizantinskega cesarja Heraklija (610—641) naselili med Dravo in Jadranskim morjem. — Prof. K. piše (str. 20., v. 5.), da je leta 788. premagal Karolov sin Pipin tudi Slovene na prošnjo oglejskega patrijarha Pavlina; ta trditev ni nikakor zgodovinski utrjena. — Namesto vojvoda Erih Furlanski (str. 20., v. 14.) bi trebalo reči: furlanski vojvoda Erih. — Že leta 973. (ne pa 989!) je podelil Oton II. (ne pa III.) Škofjo Loko in njeno okolico freisinškim škofom (k strani 29., v. 10.). — Za izraz »Markgraf« je rabil pisatelj enkrat krajinski župan (str. 21.), drugikrat pa krajinski grof; za »Markgrafschaft« je zapisal enkrat krajinska župa, drugikrat pa krajinska grofija (str. 29.); navadno smo doslej rekli: mejni grof in mejna grofija, n. pr. mejna grofija Goriška, ne pa krajinska župa Goriška. — K str. 52., v. 13.: Koroška vojvodina (ne pa štajerska!) je obsezala v desetem stoletju dve marki. — Na str. 55., v. 11. naj se izbriše beseda nemški. — Vaclav Svetnik, Henrik Svetnik, Leopold Svetnik, Ludovik Svetnik, dvomimo, da se udomači namesto »Sveti«; saj tudi pravimo Debeli, Veliki, Modri, Smeli i. t. d. — Prof. K. piše cistercijanci (str. 55., v. 30.), toda: cistercitski (str. 36., v. 2. in str. 39., v. 21.) nam. cistercijanski. —

Na podoben način omenimo o priliki — dasi malce »post festum«, toda upamo, da dobri stvari v korist in za porabo pri bodoči drugi izdaji — nekatere nedostatke, stvarne in oblikovne, ki so se nam pokazali pri rabi »Zgodovine starega veka«. —

Nepopolna pa bi bila naša ocena, ako se ne bi z besedico dotaknili vnanje oblike, ki pri šolskih knjigah gotovo ni zadnja stvar; kajti ravno ona je

mnogo vzrok, da se kaka učna tvarina mladini prikupi ali odkupi. Naša mladina glede vnanje oblike skromnih svojih učil doslej gotovo ni bila razvajena. No, Kaspretovi prevodi niso nič manj lični nego Mayerjevi izvirniki, in kakor prvi zvezek, krasi tudi »Zgodovino srednjega veka« mnogo (26) čednih podob.

K. + B.

Mittheilungen des Musealvereines für Krain imajo v zadnjem nam došlem sešitku (IX. Jahrg., VI. Heft) zanimivo vsebino. Na prvem mestu je napisal prof. Ferd. Seidl obširno poročilo (str. 181.—194.) o dr. Fr. E. Suessa znameniti knjigi: »Das Erdbeben von Laibach am 14. April 1895«. Prof. Seidl lahko z zadovoljstvom konstatuje, da se uspehi Suessove obširne monografije bistveno ujemajo z nazori njegovega sestavka »o potresih na Kranjskem in Primorskem«, priobčenega v »Zvonu« l. 1895. — in sicer takisto glede fizikalnega bistva potresnega gibanja, kakor tudi glede tektonskega velikonočnega potresa ljubljanskega. — »Literaturbericht« pa prinaša (str. 195.—208.) izborno strokovno oceno prof. Pavlina o štirih »originalnih razpravah«, v katerih je najnovejši častivec »scientiae amabilis«, g. A. P. Winter v Ljubljani, opisal zanimivo rastlinstvo nekaterih kranjskih krajev ter jih priobčil v nemških botaniških časopisih. Naš rojak, prof. Pavlin, sam imajoč temeljito strokovno znanje, je v živahni polemiki s perečim sarkazmom osvetlil »originalnost« teh razprav ter dokazal, da niso nič druzega nego nerodni, bombastovsko našemljeni plagiati. No, prepričani smo, da se g. Winter vendar oglasi »v obrambo«! Kajti kdor je toliko drzen, da stopi s plagiatom na dan, si tudi upa poiskati in najti zanj — puhel zagovor. — Prav tako se je oglasil drugi »originalni« znanstvenik, gosp. prof. dr. Gratzy v Ljubljani, v istem zvezku »Mittheilungen«. V XI. štev. lanskega »Zvona« smo jasno dokazali, da je ta gospod »pietetno« priobčil pod — svojim imenom Krausov seznamek kranjskih duplin in literaturo o njih. Kljub temu si Gratzy v nekakem odgovoru v tem sešitku pod zaglavjem »Mittheilung der Schriftleitung« še vedno prisvaja »Autorschaft« »besonders in Rücksicht auf die richtige Bezeichnung der Orts- und Grottennamen des Registers gegenüber der vollsten Verwirrung bei Kraus«. Vsakdo razen Gratzyja pač vidi veljavo in jedro spisa v obsežnem izkazu raztresene literature o kraških duplinah, in tega je zmogel edino mnogoletni in znameniti preiskovavec naših duplin, Kraus. Ako naš psevdoavtor meni, da ima prav, naj iztrebi iz Krausove knjige »Höhlenkunde« pravopisne pomote in naj jo izda pod svojim imenom ter čaka — odziva! Nedavno izišla zgoraj omenjena Suessova monografija o ljubljanskem velikonočnem potresu ima nebroj popačenih krajevnih in osebnih imen. Ako bi bil Suess svoj rokopis dal popraviti vestnemu Gratzyju, tedaj bi imeli sedaj priliko slaviti znamenito delo: »Gratzy: Das Erdbeben von Laibach« . . .!

Sicer pa smo nalašč Krausovo lepo knjigo »Höhlenkunde« vzeli v roke ter se uverili, da Krausova »vollste Verwirrung« obstoji v tem, da piše — prav kakor Deschmann — krajevna imena po navadni izreki namesto po književnem jeziku; upravičena je naša slutnja, da Krausova »zmešanost« tudi v sestavku »Die Höhlen und Grotten in Krain« ni bila večja.

Z zadovoljstvom pa konstatujemo, da prof. Gratzy nič ne oporeka o ponatiskih iz prejšnjih letnikov »Laibacheričnih«, nego le zahteva, da radi vprašanja, kdo-li je avtor sestavka »Die Höhlen und Grotten in Krain« — Kraus ali Gratzy — naj se sramujemo mi! G. Winter pa sedaj pojdi in isto vrzi v lice prof. Pavlinu!

Die Aufgaben der Erforschung der südslavischen Dialekte, erläutert an dem Verhältnisse der serbo-croatischen Schriftsprache zur bosnisch-hercegovinischen Mundart von V. Jagić. (Iz »Anzeigerja« fil.-zgodov. oddelka dunajske akademije za l. 1897., št. XI.)

To je majhna, 18 strani broječa brošurica, s katero je prof. Jagić vnovič opozoril na potrebo dialektnih študij. Posebe se je oziral na razmerje srbohrvaškega jezika k bosensko-hercegovskemu narečju.

Hercegovina, južni del Bosne in južnozapadni Srbije so središče literarnega jezika, ki je dandanes v veljavi v Srbiji, Bosni in Hercegovini, Črni gori, Dalmaciji, Hrvaški in Slavoniji, v južni Ogrski, Istri in po Kvarnerskih otokih, in kateremu v znanstvu navadno pravijo »srbohrvaški«, pa tudi nazivki: »ilirski« (Istra), »bosenski« (Bosna), »slavonski« (Slavonija) se ponekod rabijo.

Lepoto bosensko-hercegovskega narečja so priznavali že v XV. stoletju, zlasti Dubrovčanje, in njih pesnik Palmotić se je raje služil s čistim bosenskim narečjem, nego z domačim, z italijanizmi pomešanim. Tudi Jernej Kašić iz severne Dalmacije v svojem delu »Rituale illyricum« (1640) in leksikograf Jakob Mikalja v svojem slovarju »Blago jezika slovinskoga« (1649) hvalita dičnost in blagoglasnost omenjenega narečja v primeri z drugimi. Njiju so sledili najboljši pesniki in pisatelji 17. in 18. stol. tembolj, ker je Bosna porodila lepo število slovstvenikov, zlasti frančiškanov, dočim je pravoslavnim duhovnikom še rabila le cerkveno-slovenska mešanica. — Tudi Vuk Karadžić, stvarnik modernega srbskega knižnega jezika, je zadel pri svojih naukih ob bosenskega pisatelja Divkovića ter se je divil krasoti njegovega jezika in, sam ga visoko ceneč, ga je toplo priporočil tudi svojemu učencu Gj. Daničiću, naj ga izčrpi v srbskem slovarju.

Toda poleg Divkovića je bila še cela vrsta drugih pisateljev: Posilović, Margetić, Bandulović, Ančić, Filipović, Dobretić i. dr., katerih Vuk niti ni poznal. Ker je naklonila sreča, da so bili i Vuk sam — ta genijalni jezikovni reformator — i njegovi predniki doma iz okrožja hrcegovskega, je celo naravno, da si je izbral Vuk z bistrim razumom in finim okusom ravno hrcegovsko narečje za srbski književni jezik, v katerem so pisana vsa njegova dela od l. 1818. dalje. Njemu se je pridružil še nadarjeni Daničić, in oba sta utrdila književno srbščino.

Malo časa po nastopu Vukovem si je pridobilo bosensko narečje tudi v zapadnem delu veljavo. Sicer so namerjali za Napoleonove vlade nekateri vvesti dubrovniško narečje v šole in urade novo oživljene Ilirije, in tudi Gajev ilirizem se je zatekel k jeziku sijajne dobe dubrovniške; toda iz idealnih višin Gundulićevega visokoslovja so se kmalu zopet spustili na realno podlago žive narodne govorice, v kateri je podal Vuk toliko krasnih primerov. — Največja zasluga pri tem preobratu gre našemu rojaku, slovstveno izobraženemu ilirskemu pesniku Stanku Vrazu. Ime ilirsko se je sicer pozneje opustilo, a današnja književna hrvaščina je povsem istovetna s srbščino. —

V Bosni se je tudi med vsemi južnoslovanskimi pokrajinami najprej uporabljala narodna govorica v pismenih spomenikih, n. pr. v listini Kulina bana (1189), in iz poznejših stoletij (iz 13., 14. in 15.) je velika množina majhnih spomenikov, ki so pisani v narodnem jeziku. Zlasti važne so listine, na katerih so zabeležene politične in trgovinske pogodbe med Bosno in Hercegovino in Dubrovnikom; kažejo nam zgodovinski razvoj srbohrvaščine, obenem pa tudi raz-

vitek mnogih dialektnih posebnosti. Zato pa je zlasti potrebno proučevanje današnjih živih narečij in sicer na licu mesta, in to Jagić v tej brošuri priporoča. Jagić navaja razne dialektne inačice in tenkote, ki bi se dale s proučevanjem na licu mesta določiti, n. pr. obseg ikanja, skupine *šć* za *št* i. t. d. Koristi od takih študij pa bi imela tudi zgodovina, ker bi se po njih včasih lahko določilo, kako so se plemena preseljevala in mešala i. t. d. Vse to se brez proučevanja današnjih narečij ne da doseči.

Jagićev migljaj ni ostal brez nasledkov. Kolikor je meni znano, je že letos s podporo dunajske akademije proučeval bosensko-hercegovska narečja docent dr. M. Rešetar. —

Tudi slovenska narečja so potrebna korenitega proučevanja. Dasi imamo že več monografij o raznih narečjih, vendar niso vse dovolj porabne, ker niso izdelane po enotnih načelih niti po istem sistemu, tako da si iz njih ni možno sestaviti enotne slike slovenskih narečij. Nadejati se je, da se tudi pri nas v tem oziru obrne skoro na bolje, in menda tudi ne bode treba predolgo čakati; kakor smo namreč zvedeli, se pripravlja par slovenistov, ki se bavijo z lingvistiko, da temeljito prouče naša narečja, tako da pojdejo na delo, oboroženi s potrebnim znanjem. Mnogo sreče in uspeha!

Fr. Vidic.

Petindvajsetletnica »Glasbene Matice«. Skromno je poslavila dne 8. decembra m. l. »Glasbena Matica« jubilej četrtstoletnice svojega obstanka. Slavnostna javna odborova seja opoldne in koncert zvečer sta bili edini točki znamenitega slavja. Odbor in pa pevska zbora »Glasbene Matice« sta torej edina faktorja, katera sta nastopila pri društvenem jubileju. Zakaj da ni tudi glasbena šola sodelovala pri slavnosti, ko je vendar šola glavni steber in poglavitni namen društvu, ni umevno; in le obžalovati je, da se ni priredila v zavodu se učeči mladini primerna šolska slavnost, s katero bi se ji zbudilo zanimanje za pomenljivi dan, ki bi ji ostal i za bodoče v trajnem, plodonosnem spominu. Pogrešali smo tudi od strani drugih slovanskih društev izrazov, rekli bi, kolegialne simpatije, s katerimi so sicer Slovenci darežljivi, kadar se vrši kako znamenitejše slavje tega ali onega narodnega društva. Morda je to zakrivil spored, ki ni nudil za take izraze kolegialnosti zadostne prilike, ker nikakor ne moremo verjeti, da pri slovenskih društvih in pri narodu slovenskem sploh ne bi bilo najti več ljubezni in spoštovanja za našo »Glasbeno Matico«. — Prepričani smo marveč, da je »Glasbena Matica« slovenskemu narodu v ponos kot eno najstarejših društev, kot društvo, katero je v prvih letih narodne probuje pomagalo dramiti in krepiti narodno samozavest s tem, da je izdajalo in ponujalo ljudstvu skladbe, vzrasle iz duše naroda samega, kot društvo, ki se je pozneje razširilo v prvo glasbeno šolo, v kateri se uči mladina celega naroda glasbe, in ki je danes tudi prvi in najznamenitejši koncertni zavod. Jubilej »Glasbene Matice« ni samo društven praznik, marveč je praznik vsega naroda in posebno slovenske glasbe sploh, ker je »Glasbena Matica« vsekakor prvi in najmogočnejši buditelj in pospeševatelj glasbe v Slovencih. Zato obžalujemo, da ni slovenski narod imenitneje slavil znamenitega dneva.

Koncertu, ki se je priredil v proslavo društvenega jubileja na večer dne 8. m. m., je bil namen, podati zgodovinski pregled slovenskega glasbotvorstva.

Namen je bil pač slabo izražen, kajti ponudil se nam je le koncert, pri katerem so bili znamenitejši slovenski skladatelji stare in nove dobe po poedinih svojih skladbah zastopani. A tudi skladatelji niso bili vsi zastopani; pogrešali smo imen zaslužnih in pomenljivih naših mož, kakor n. pr. Ivana Gerbiča, Davorina Jenka, A. Hajdriha, Gustava Ipavica in še celo vrsto drugih bolj ali manj plodovitih skladateljev. Zato smo pa slišali na tem koncertu Schantlovo uverturo in pa Haydnova zbora, katera nimata na dozdevno »zgodovinskem« koncertu nikakega upravičenega mesta. Bili so na sporedu Anton Foerster z najnovejšim zborom »Domu« za moški zbor, Kamilo Mašek s solospevoma »Nezakonska mati« in »Kam«, Fr. S. Vilhar s samospevom »Mornar«, z mešanimi zbori pa Anton Nedvěd (Oblakom), dr. B. Ipavic (Leži polje ravno) in P. Hugolin Sattner (Studenčku) ter narodne pesmi: Fleišman-Hubadova »Luna sije«, »Bom šel na planin'ce« in »Ljub'ca povej, povej« v Čerinovi ozir. Hubadovi harmonizaciji. Kot orkestralni skladatelj je bil zastopan Viktor Parma z intermezzom iz opere »Ksenije«. — Omenjamo pa s priznanjem tudi Ganglov vzorno in navdušeno sestavljeni slavnostni prolog, katerega je pesnik v začetku koncerta sam predaval.

Dopolnjeno je prvo četrtstoletje društvenega obstanka, prva mladeniška doba v društvenem razvoju, polna bojev in nad. Nastopa drugo četrtstoletje; upamo in iskreno želimo, da bode to doba obilega sadu v prid vsega naroda.

—oe—

Slovensko gledališče. Blagovoljni čitatelji se morda začudijo, češ, da smo se iz prednjih delov »Zvonovih« zopet preselili v ozadje pod staro streho. No, stvar je ta: Sodimo, da v »Gledališka pisma« spadajo le bolj imenitni razgovori o premierah, izvirnih igrah in sploh gledaliških novostih, ki so večje nego enodnevne vrednosti; razgovor o njih naj bi bil zaokrožena, samostojna študija. Nikakor pa se ni baviti »Gledališkim pismom« z registrovanjem in zabeleževanjem vseh gledaliških prestav, izmed katerih mnoge nimajo druzega pomena, nego da izpolnijo večer. —

Tak pregled domačih predstav bomo podajali tudi odslej, kakor v pretekli sezoni, pod zgornjim zaglavjem v »Listku«. A onih prestav, o katerih smo itak v »Gled. pismih« obširneje poročali, nam tu menda ni treba posebe omeniti. —

Da so bili v prvih dveh mesecih gledališke sezone zastopani na našem odru že vsi znamenitejši proizvodniki nemške veseloigre, temu se ne čudi, kdor ve, kako se trudi intendancija našega gledališča na vse kriplje, da bi privabila več občinstva v Talijin hram — žal, da brez posebnega uspeha.

»Doktor Blažič«, veseloigra v petih dejanjih, katero je po Adolfu L' Arrongeu (Dotcor Klaus) poslovenil Anton Trstenjak, in ki se je igrala dne 21. oktobra, ima vse prednosti in vse napake L' Arrongevih iger. Brez one finosti, ki jo nahajamo v francoskih igrah, a tudi brez onih robatosti, katerih so druge nemške igre enake vrste prepolne, se odlikujejo L' Arrongevi dramatični proizvodi po neki ljubki dobrosrčnosti. Seveda pisatelj semtertja tudi rad nekoliko pomoralizuje, kar gotovo ne povzdiguje umetniške veljave njegovih del. Najnovejši njegovi igri sta »Anna's Traum«, s katero je imel le malo uspeha, in pa »Mutter Thiele«, o kateri ne vemo, se je li sploh že uprizorila, ali ne.

Sicer pa se pogreša v vseh L' Arrongevih dramatičnih proizvodih takisto prave poezije, kakor v delih njegovih vrstnikov in drugov pl. Moserja — čigar

»Knjižničarja« smo videli na našem odru spet dne 23. novembra t. l. — in pa pl. Schönthana, čigar burka »Ugrabljene Sabinke« se je predstavljala dne 21. novembra.

Najplodovitejši izmed te trojice je pač pl. Moser, ki je večinoma sam, deloma pa tudi skupno z L' Arrongem in Schönthanom spisal do — sto iger. Tudi se nam dozdeva, da ima izmed omenjenih pisateljev Moser še najzdravejši humor; vsekakor pa je njegov »Knjižničar« izmed najboljših nemških veseloiger sploh.

Gledališki list je oznanil to igro kot glumo. Kako se nazivlje v izvirniku, nam ni znano. Res se nahaja v igri mnogo tacega, kar spada v glumo, toda brez dvojbe se »Knjižničar« sme prištevati k veseloigram in sicer tem bolj, ker je v njej par prav poetiških mest.

Nasprotno pa so Schönthanove »Ugrabljene Sabinke« bolj gluma, nego veseloigra. Tudi Schönthan še vedno deluje; njegovo najnovejše delo je veseloigra »Renaissance«; o njej pravi kritika, da je sicer naravno zapleten in razpleten dramatiški proizvod, toda brez življenja in še bolj brez vsake poezije.

Dne 23. oktobra se je predstavljala s prav lepim uspehom zopet enkrat »Maria Stuart«, dne 1. novembra je napolnila gledališče kakor vsako leto Raupachova žaloigra »Mlinar in njegova hči«, a 6. novembra smo videli prvič na našem odru znamenito Scribejevo veseloigro »Kozarec vode«.

Morda se v nobenem drugem Scribejevem delu ne kaže tako očito, da Scribe ni bil zgolj tvorničar dramatiških proizvodov, temveč zares tudi umetnik. Pred vsem je vzorna v tej igri tehnika, potem pa izredna duhovitost, ki preveva skozi in skozi to njegovo delo; baš zategadelj pa mora pozorno slediti to igro, kdor hoče imeti kaj užitka pri nje uprizoritvi, kajti duhovitost nadvladuje v njej daleč srce — in to je menda edini, toda občuten nedostatek te igre.

Na nje uprizoritev smemo biti vsekakor ponosni, ker se je v njej jasno pokazalo, da naši igravci tudi v veseloigri zmorejo kaj, če le hočejo.

Končno naj omenimo to pot izmed dramatiških predstav le še Sudermannov igrokaz »Dom«, ki se je tudi s prav lepim uspehom predstavljal dne 12. novembra.

Kar se tiče našega igralnega osebja, priznamo, da smo vobče z njim prav zadovoljni. Večina igravcev stoji na prejšnji višini, pri posameznih pa se kaže tudi nekoliko napredka. Tako se radi pridružimo mnenju tistih, ki trdijo, da sta se gospodična Ogrinčeva in gospod Kranjec s pridom mudila črez poletje v gledališki šoli na Dunaju. Zlasti nam ugaja Kranjčeva strogo umerjena in dobro premišljena igra. Pa n. pr. tudi gospod Lovšin, o katerem smo že skoraj obupavali, napreduje. Že lani nas je bil presenetil kot Paulet v »Mariji Stuartovi«, a letos nas je prav prijetno iznenadil v tej igri in tudi še nekaterih drugih ulogah. Samo učiti se je treba, potem že gre! — Izvrstna moč utegne postati gospodična Hilbertova, katero je intendancija letos naši drami pridobila. Gospodična je še mlada, a razpolaga že sedaj z obilico igravske tehnike. Obraz njen in ves njen životek se radovoljno vdajata njeni volji; to priča njena mimika in vse njeno kretanje in gibanje . . . Semtertja se ji kaka potezica v obrazu morda brez potrebe še nekoliko preveč poostri, toda ako se bo vztrajno vadila, se popne sčasoma do tolike virtuoznosti, da bode vsako posamezno gibico na licu imela v svoji oblasti. —

Operne predstave pa smo imeli meseca oktobra in novembra sledeče:

Izmed že znanih oper se je pela »Karmen« dne 7. in 9. oktobra in pa 14. novembra, »Rigoletto« dne 18. in 19. oktobra in »Fra Diavolo« dne 16. in 20. novembra.

Novih oper smo imeli v tem času dve, in sicer se je pela dne 29. oktobra in pa dne 4. in 9. novembra »La traviata« (Dama s kamelijami), opera v štirih dejanjih po Dumasa ml. »Dame aux Camelias«, spisal F. M. Piave, poslovenil A. Funtek, uglasbil Giuseppe Verdi, dne 26. in 30. novembra pa velika opera v treh dejanjih »Ples v maskah« (Un ballo in maschera), istega pisatelja in skladatelja kakor »La traviata«.

Opera »La traviata« je bila zložena že dve leti potem, ko se je »Dama s kamelijami« prvič igrala v Parizu, torej leta 1854. Izredni talent Verdijev za dramatične kompozicije se kaže tudi v tej skladbi. Semtertja nam done iz te skladbe zvoki na uho, ki smo jih čuli že v njegovih prej zloženih operah, ne da bi baš mogli očitati skladatelju, da se ponavlja.

V operi »Un ballo in maschera«, ki je bila zložena leta 1859., se kaže nekoliko manj stremljenje po vnanjih učinkih, kakor smo jih sicer navajeni v Verdijevih operah, a je godba v njej zato bolj značilna, izrazita in tekstu prikladna. Baš radi tega pa, ker godba v tej operi ne hlasta toliko po vnanjem efektu, je menda širšim krogom tudi manj pristopna, in zategadelj se je bati, da se jim ne priljubi tako, kakor so se jim priljubile nekatere druge opere Verdijeve. A značilna kakor za vse skladbe Verdijeve je tudi za »Traviato« originalna in presenetljiva kombinacija tonov in pa živahna zvenivost zvokov.

V opernem osebju nam ni zabeležiti velikih izprememb. Gospodična Ševčikova in gospodje Nolli, Raškovič in Fedyczkowski so nam stari dragi znanci, na katere smo večjidel lahko ponosni. Gospodični Ševčikovi bi pač pripomnili, da se nam je videla v operi »Ples v maskah«, kar se tiče igre, nekoliko razmišljena. Nekoliko več sočutja bi bila morala vendar kazati v smrtnem prizoru, nego ga je! Upamo, da se kaj takega več ne ponovi! Saj smo dozdaj gospico Ševčikovo vedno tudi kot igravko čislali. — Lep napredek je pokazal gospod Rus kot Lorenzo v operi »Fra Diavolo«. — Nova moč je gospodična Horvatova, ki je stopila na mesto lanske altistovke. Ta gospodična je jako dobra pevka in inteligentna igravka, ki se odlikuje zlasti po živahnem in ognjevitem temperamentu, ki je za uloge kakor »Karmen«, vsekakor potrebna lastnost. *Z.*

»Nova nada«. Zbornik zabavi i pouku. Knjiga I. Svezak 1. in 2. Izdao Vladimir J. Tcharski. U Zagrebu. Tisak »Dioničke tiskare«. 8°. Vsaka številka šteje 80 str. Poleg pesmi — tudi nekaj slovenskih — prinaša list povesti, kritične in bibliografske sestavke in beležke. Morebiti izpregovorimo še kdaj o tem listu.

Vedeževavka. V svojem romanu »Pobratimi« sem opisal neko jako senzitivno gospo, katera je v hipnozi čitala izrek, ki ga je bil doktor zapisal, dasi ni mogla videti, ne vedeti, kaj je bilo v zagrnjenem listu . . . Moj prijatelj dr. Turner je tačas v svoji v »Sl. Narodu« priobčeni oceni tega dela dejal, da on v spiritistovske pojave tako malo veruje, kakor v čudesa. Te dni pa sem čital v medicinskih listih poročilo znanega francoskega nervopatologa profesorja G r a s s e t a, ki ga je bil predložil akademiji des sciences et lettres v Montpellieru. Neki dr. Ferroul v Narbonnu mu je namreč pravil o gospe, katera zna čitati skozi neprozorna telesa. Prof. G r a s s e t, hoteč se o tej prečudni lastnosti prepričati, je zapisal doma v Montpellieru na list sledeči vrstici:

Le ciel profond reflète en étoiles nos larmes;
Car nous pleurons, ce soir, de nous sentir trop vivre.

Spodaj je še zapisal po eno besedo rusko, nemško in grško z dotičnimi črkami in potem datum. List je tako zganil, da je bila pisava znotraj, in zavil ga v stanijolski papir in položil v lepljen zavitek s črnim robom. Ker je dr. Ferroul omenil, da motvoz ovira včasih gospo, da ne more čitati, je Grasset skozi kuvert vtaknil buciko ter jo pritrdil z velikim črnim pečatom. To pismo je dne 28. oktobra l. l. po pošti poslal dr. Ferroulu v Narbonne.

V jutro dne 30. oktobra je prof. Grasset prejel sledeče pismo dr. Ferroula: »Danes zjutraj sem prejel vaše pismo, v katerem sem našel vašo vizitnico in zapečateni kuvert. Šel sem h gospe, da bi jo na 4. uro popoldne k sebi povabil. Ko je slišala, čemu, je menila, da se to lahko precej zvrši. Vaš zapečateni kuvert je ležal na moji pisalni mizi v mojem stanovanju, ki je od stanovanja gospe najmanje 300 *m* oddaljeno. Naslonjen na mizni rob sem potegnil z roko preko njenih oči, da jo hipnotizujem. Nato je rekla: »Ti si pretrgal kuvert.« — »Da, pa pismo, ki ga naj čitaš, je v zapečatenem, znotraj ležečem zavitku.« — »Da, srebrni papir je zraven . . . V njem je pisano: Le ciel profond reflète en étoiles nos larmes; car nous pleurons, ce soir, de nous sentir trop vivre, potem nekaj besed, katerih ne znam čitati, zatem Montpellier, dne 28. oktobra 1897.« — Celi ta poskus je trajal 1 do 1½ minute.« —

Prof. Grasset je pripomnil, da dr. Ferroul ni vedel, kaj je bilo v pismu, katero je zapečateno, kakršno je bil prejel, nazaj poslal v Montpellier. Grasset je le-to pismo predložil akademiji, kjer so ga pregledali ter se prepričali, da ni bilo odprto. Prerezali so zavitek in strmeč našli v njem list z gori navedenim citatom. Akademija je izvolila nekatere svojih članov, ki pojdejo v Narbonne, da se na licu mesta prepričajo, ali ima res dotična gospa tako prečudno lastnost. Stvar je gotovo zanimiva, in ako se dokaže, da ni vmes kaka prevara, bi s tem le bili potrjeni oni mnogi zgodovinsko po zanesljivih pričah dokazni slučaji »druzega vida«, kakor pravijo tej lastnosti. Ko bode akademija objavila, kar se je dognalo, vam spet sporočim.

Dr. J. Vošnjak. [1])

[1]) Dasi smo tudi mi glede spiritistovske vede neverni Tomaž, vendar smo velecenjenega pisatelja beležko radi sprejeli in takisto radi sprejmemo obljubljeno poročilo o končni rešitvi navedenega spiritistovskega slučaja, ne le radi splošne zanimivosti, ampak tudi kot komentar k njegovim spisom.

Naznanilo.

Upravništvo »Ljubljanskega Zvona« si usoja naznaniti častitemu učiteljstvu, da bo dobivalo od novega leta dalje »Zvon« za znižano ceno in sicer za 4 gld. na leto, 2 gld. na pol leta, ter se nadeja, da gg. učitelji in učiteljice spričo tega v prav obilem številu pristopijo k naročnikom »Zvonovim«.[1])

[1]) Pri tej priliki iskreno zahvaljujemo slavno uredništvo »Učiteljskega Tovariša«, katero je, objavljajoč to novico, s toplimi besedami priporočilo svojim kolegom in koleginjam obilno naročevanje »Ljubljanskega Zvona«.

Štev. 2. V Ljubljani, dne 1. februarja 1898. Leto XVIII.

Pavliha na Jutrovem.

V. Dovtipni veliki mogul.

O ti dovtipnež stari ti,
Mogúl Džegán ti šégavi!
In krasno mesto tvoje Delhi
In mramornati dvorec tvoj!
Gradili niso ga ljudje — —
Ne, ne verjamem, kar mi praviš —
Duhov je modrih delo to.
In kras, ki videl sem ga v njem,
Ah, to je živa indska bajka!

* * *

Bil gost njegov sem tisti dan.
Sama sedela sva za mizoj.
In neprenehoma nosili
V posodah sužnji so jedi,
Nosili vina sladkega,
Nalivali ga nama v čaše.
Vesela bila sva oba,
Oba sva bila dobre volje.
Tedaj pa reče mi mogul —
Pod turbanom je pisanim
Mož imel ga črez mero dosti —
Tedaj pa reče mi: »Pavliha!
Jaz sam ne vem, kako je to:
Ugajaš mi čimdalje bolj,
Prav, kakor da sva stara znanca!
Zaupal bi ti danes vse . . .
No, pojdi z manoj poštenjak!
Pokažem nekaj za slovo ti . . .«

In šla sva. Stopal sem za njim
Po mehkih, dragih čilimih
Po koridoru dolgem, tesnem . . .

»Stoj! Tu skoz lino to poglej!« —
Mogúl Džegán veli mi tiho.

Pogledal sem skoz okence
Zamreženo skrivnostno tisto.
In gledal sem in gledal sem —
Nagledati se nisem mogel!
Bedim li, ali sanjam? kaj?
Cvetličnjak živih rožic poln,
Najlepših, bujnih in dišečih.
Po vsem si vzhodu jih nabral.
Vse barve! Vidim snežnobelih,
Ko oglje črnih, rjavkastih.
Tu popje nežno, polrazvito,
Tam rože zrele, že razcvetle . . .
Ta lišpa pred zrcalom se;
Ko bajadera druga pleše;
Tam ona poje; ta-le plete;
Ta čita . . . ona tam leži,
Na otomani lena dremlje
Polnaga mlada odaliska . . .

»Tvoj harem? Res? Ah, imenitno!« —

»»No, kaj? kaj praviš ti nato?
Ugaja-li ti to življenje?«« —

»Ne, brez zamere, o mogúl!
Ne! Veš, več žen . . . Ne! To ni zakon!
Čeprav so lepe . . . To ni nič!
Tam v naših krajih je drugače!
Tam vsak po eno le ima,
Po eno ženo vsak tam ljubi,
Zadovoljuje se le z enoj!« —

»»Kaj praviš, ljubi moj Pavliha?
Nikar tako mi ne govori!
Poznam Evropo vašo jaz,
Potoval sem po krajih vaših.««

In tu potrkal me mogúl
Po rami moji je z desnicoj
In zvito se mi nasmehljal
In pošepetal na uho mi:

»»Razlika je — o, ne tajim! —
Med musulmani in kristjani,
Razlika je med šegami;
Razlika je v ljubezni vaši,
Razlika je v ljubezni naši . . .
Razlika je, a veš ti — kaka?

Mi res po več imamo žen,
Po več žen ljubimo mi često.
A žene, ki jih ljubimo,
Imamo vse pod enoj strehoj,
Imamo vse pod svojoj strehoj . . .
Po več žen ljubite i vi
Tam po Evropi vaši včasi.
A žene, ki jih ljubite,
Vse ne živijo v eni hiši,
Ne bivajo vse v vaši hiši . . .««

VI. Šejhova kočija.

Vse vrti se mi po glavi.
To vrvenje, to drevenje,
Pisano ko perški čilim,
Hrupno ko bazar.

Tu slonim, tu ob priroču
Pa si svaljkam papirosko.
Toliko, da ne podere,
In da s saboj me ne nese
Množice prival.

Kaj ljudi tod hodi mimo,
Kaj se vozi jih v kočijah!
Most se ziblje, težko stoče,
Most črez Zlati rog . . .

»Zdaj prihaja, zdaj prihaja!
Glejte, glejte! Danes prvič
V novi vozi se kočiji.
Štirideset tisoč zlatov,
Čujte, bratci, dal je v Beču
Za svoj gala-voz!«

»»Kdo je to?«« — jih vprašam, Turke —
»»Kdo se vozi v tej kočiji?«« —
»Veš, to naš je šejh-ül-Islam,
Oče Ibrahim.«

»Je že tukaj, je že tukaj!
Ah, dva para iskrih belcev
Stopata pred zlatim vozom
Ko labodi štirje lahki . . .
Allah s taboj, šejh!

To li tisto je uboštvo,
O katerem govoriš nam,
In ki nam je priporočaš
V džámiji ti ves navdušen?
Takšno tebi li pobožnost
Priporoča knjiga modra,
Sveti al-korán?

Ali v takšni je kočiji
Mohamed se vozil prorok?
In svetniki slavni naši,

Islamskega neba zvezde,
Pospešniki sreče ljudske,
Del velikih čudotvorci:
Mar živeli so v razkošju?
In naduti so li bili
In ošabni in prevzetni,
Kakor, šejh, si ti?

Pa seveda ti si večji,
Višji, kakor ti svetniki —
Ki ljudje so bili smrtni —
Ti si večji kakor prorok
Mohamed in si svetejši!
Človek nisi ti navaden —
Ti si polubog!« . . .

To je gledal šejh-ül-Islam,
Grdo gledal iz kočije
Na druhal to bosonogo,
Na te lačne postopače!
Voz ustavi za trenotek,
Jezen reče jim:

»»O brezverci vi brezbožni!
Allaha se ne bojite?
Vem, vem, kdo vas naučil je
Takih misli bogokletnih;
Dobro vem, kdo vam ostrupil
Glave vaše, srca vaša . . .
Satan, satan sam prinesel
Strup je ta med nas!««

VII. Obed pri šahu Azimu.

Zamaški pokajo ko puške v boju,
Šampanjec vre iz prašnih steklenic,
Šumi in peni v čašah se kristalnih . . .
In mi ga pijemo veselih lic.

V posodah zlatih poslal nam na mizo
Divjačine je gozd od vseh strani;
Rib morje podarila sta in reka,
In s sadjem zrelim vrt nam pir sladi.

In kruha polja so poslala ravna,
Poslala žita ga brezmejnih njiv . . .
Bolj imenitno pač še nisem kosil,
Odkar Pavliha sem, odkar sem živ.

In godci pesmi godejo poskočne,
In pevcev zbor nam dela kratek čas,
Zamorski sluge strežejo nam črni
In švigajo ko škratje okrog nas.

Hej, to je družba! Svetle uniforme . . .
Omizju lišp cvetoč je venec dam;
Med pašami in hodžami in šejhi
In kani pa sedi šah Azim sam.

Zapada solnce že nad Teheranom,
Pošilja zadnje žarke nam v slovo . . .

A tam — kdo gleda skoz odprta okna?
Ta čudna lica! Kaj pomenja to?

Upadli in sestradani obrazi . . .
Globoko vdrte njihove oči . . .
Narašča množica prikazni bledih,
Koščene roke svoje k nam moli:

»Daj kruha nam, o šah, daj kruha, kruha!
Mori po ulicah šakál nas — glad!
In lačni hodimo na tlako delat
In lačni hodimo mi vsak dan spat . . .«

»»Ah, vrzite jim, vrzite ostankov!
Beračit prišel ves je Teheran . . .
Ta sodrga! A kje je policija?
Dam pomnožit še jutrišnji jo dan«« . . .

Jezi se stari šah na Perze svoje,
Razžaljen, razjarjen v duše dnu;
Menca na stolu, godrnja: »»Ta lakot!
Še pri kosilu mi ne da miru!««

A nove trume se vale pred konak . . .
Pri glavi glava . . . Kaj je teh ljudi:
Razcapancev in sužnjev bosonogih!
Pred vrati drznih tristo grl kriči:

»Ostankov ne! Mi celih čemo hlebcev!
Pridelan kruh mi jesti čemo svoj;
Za mizoj hočemo sedeti polnoj,
Iz skled zajemati, o šah, s teboj!« . . .

Odpro se vrata . . . množica se vsiplje . . .
»»Vi žreci, vi ste krivi!«« — vpije šah —
»»Ah, slabo ste moliti jih učili!
Kaj ve to ljudstvo, kaj je božji strah!«« . . .

To bila je zmešnjava med omizjem!
Ne vem, kako se končal je obed . . .
Na tihem srečno sem odnesel pete
In na skrivaj odišel v daljnji svet.

A. Aškerc.

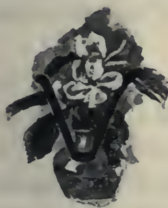

Kako je gospod adjunkt rešil svojo čast.

Spisal **Trošán.**

I.

se to je gola resnica, in jaz se ne pogreznem od sramote! Da bi me videl ta trenotek gospod sodnik... ali kontrolor Smolka — bila bi se po kolenih. In jaz, moj Bog, jaz se niti ne čutim ponižanega! . . . Kako se bo to končalo?« . . .

Okoli in okoli ozke dolinice, pokrite z mehko, duhtečo travo, so stale visoke bukve z gladkimi, belimi debli in rogovilastim, košatim vejevjem. Izza listja se je bleščalo, kakor bi se usipali kristali in diamanti. Ob robu kotline se je prikazoval smaragden studenec, ki se je, poluglasno šepetaje, takoj zopet izgubljal v tenkem curku med mahom in kamenjem. Od vseh strani je prihajalo tisto čudovito gozdno šuštenje in trepetanje, ki je bilo toliko skrivnostnejše in nemirnejše, kolikor tesneje se je ovijal mrak starodavnih debel in sivih, poraščenih skal, kolikor dalje in širje so segale sence s črnimi rokami. Od daleč je zvenelo trkanje detlovo — tu in tam so se zdaj pa zdaj začuli zategnjeni, tenki glasovi, kakor bi se kdo dotikal strun na goslih — velik, črn hrošč je krožil po dolini kakor v sanjah, in njegovo brenčanje se je spajalo v čudovito harmonijo z enakomernim šumenjem bistrega studenca . . .

Gospod c. kr. sodni adjunkt Malar je stal v travi bos, gologlav in brez telovnika, v nedolžni zadregi, s pol čemernim, pol očaranim obrazom. Nanosnik mu je bil zdrsnil prav na konec nosa, levi del

malih, svetlih brčic je štrlel navzgor, desni pa se je izgubljal v posameznih razstrtih skupinah nad ustnicami. Gosti, rjavi lasje so mu viseli neredno po čelu in sencih, nekateri kodri pa so mu brezobzirno silili v skrbno zarezane kotelete.

»Jaz, najbolj izobražen, najduhovitejši človek vsega trga! . . . Da bi me kdo videl v takem položaju . . . In vkljub temu — vrag vzemi vso izobraženost! . . . Jaz jo ljubim, to je neovržen faktum, in — basta!« —

Zrak se je stresal kakor v valovih, in odmevalo je daleč po gozdu, za trenotek močneje in potem zopet tišje in tišje.

Gospod adjunkt se je zravnal na prste, pritisnil pesti ob boke in odgovarjal z mogočnim glasom: »Ho-o-o-oj!«

Obraz mu je bil zardel; oziral se je na vse strani s sklonjeno glavo in pol odprtimi, naivno se smehljajočimi ustnicami. V grmičevju je zašumelo, kakor bi se bila zbudila plaha žival; počila je odkrhnjena, trhla vejica — dve okrogli, drobni ročici sta razgrnili gosto razraščeno leščevje — in ona je prihitela na plano v urnem teku, vsa rdeča in zasopljena.

»Ta Čuka, kam je bila zašla! Tako sem letala — poglej, ti, ali nisem vroča kakor ogenj! Le deni mi roko na obraz! . . . Zdaj pa sem jo zagnala tja za pregrajo; ne more nikamor . . .«

Stala je tik pred njim in se ga oklepala za roko. Pod jopico so padale in se dvigale nežne, komaj razcvetle prsi; kratko, malo črez kolena segajoče krilo je plavalo in trepetalo na finih, valovitih črtah njenih ledij; gole nožice so bile rjave in razpraskane od trnja in bodičevja.

Gospod c. kr. adjunkt ji je gledal v oči z ljubeznijo in razkošjem, prsti pa so se mu potapljali v zlato morje njenih las in se igrali z mehkimi, svilenimi kodri. Priklanjal se je vedno nižje, vedno bližje modremu žametu njenih oči; tam globoko za njim, v senci mehkih trepalnic, je vstajala gorka svetloba, rožnata in sinja in vijoletna — vstajala višje in mogočneje in se izgubljala v črnih oblakih — a hipoma so zableščali novi, ozki žarki, kakor solnčni prameni skozi kostanjevo listje ob zahodu. Poljubil jo je bil že včasih na čelo, na ustnice, na lica . . . a kako bi jo poljubil na njene velike oči, prav na mehke punčice, da bi čutil njih gorkoto, da bi jim izpil žareče solnce . . .

»In ti tako stojiš — kaj nočeš več? Oj, časa je še na kupe . . . Torej naprej; okleni se me! Zdaj že znam — skoro kakor ti.«

Zavrtela sta se po travi v urnem valčku.

»Tra-lá-la-lá — tra-lá-la . . .«

Gospod adjunkt je pel z enakomernim, nosljavim glasom.

Naslanjala je glavico na njegove prsi, svetle, razpletene kite pa so se ji vile črez ramena in prsi.

Ob robu tratine je čepel v grmu mlad zajec, bulil vanja z velikimi, neumnimi očmi in stresal z ušesi; studenec je šepetal med mahovjem z libelami in metulji; veliki črni hrošč se je bil naveličal letanja ter sedel na visoko cvetico, ki se je zazibala pod silnim bremenom; detel je bil splezal še višje na drevo, trkal v navadnem taktu in čakal noči. Solnce se je bilo zavilo v prašno meglo in padalo na obzorju; njegovi žarki so postajali krvavi in lezli po deblih vedno višje proti vrhovom.

Tinica se je zdrznila, pogledala na zahod in se izvila njegovemu objemu.

»Glej, pozno je; končajva! . . . Čuka, Čuka, Čuká-a!«

Gospod adjunkt je šel v travo in si začel obuvati nogavice — ona pa je odhitela v grmovje.

II.

Adjunkt Malar je bil popolnoma pameten, razborit človek, brez vsakih vzvišenih idealov, visoko letečih misli ali romantično nadahnjenih želj — skratka, bil je c. kr. sodni adjunkt v najboljšem pomenu besede. Vse Brezovje ga je visoko spoštovalo kot človeka, ki nima nobenih nepotrebnih muh, redno hodi v pisarnico, kakor se spodobi, ob svojem času pije in keglja, ne ostaja zvečer nikdar črez deseto uro na cesti in občuje familiarno samo s finejšo družbo. Da je bil zgled vestnega uradnika in dobrega državljana, dokazuje tudi dejstvo, da se je bil pospel še jako mlad do službe c. kr. sodnega adjunkta.

Zdaj pa je bil hipoma začutil, da živi poleg svojega pisarniškega še drugo življenje, tako nenavadno in čudovito, da je stresal z glavo in pljuval pod mizo, kadar je premišljeval sam sebe trezno in brez predsodkov. Vsaki čas mu je prišlo nehote na jezik vprašanje: »Kako se bo to končalo? Kaj bo iz tega?« —

Toda bilo mu je neprijetno to vprašanje; pogledal je v stran, odložil pero in se zamislil v njene žametne oči, v njene nedolžne, za izrezano srajčko drhteče prsi, v njene polne, gorke, do komolcev rjave roke in snežnobele lakti . . .

Ko je odhajal iz gozda po grapavem, kamenitem klancu, se je oziral nazaj in poslušal. Tam od daleč je zvenelo njeno petje — čist, tenak glasek, kakor bi prihajal iz srebrne strune,

»Tam za goro, oj tam za goro
Škrjančki, škrjančki veselo pojo . . .«

To ga je spominjalo, kako se je tod izprehajal prvikrat sam in ves zamišljen v čudovite vozle orientalskega vprašanja. Sicer se ni brigal mnogo za politiko, za vnanjo še posebno ne; toda zdelo se mu je potrebno, da zine včasih med pošteno družbo kakšno pametno. Predno pa je o stvari govoril, jo je kot vesten človek resno in natančno pretehtal. In adjunkt Malar pač ni mogel nič za to, da je bilo v Brezovju prav v tem času orientalsko vprašanje na dnevnem redu.

Obstal je za trenotek, snel nanosnik in se globoko oddahnil. Pod njim na ravnini so se svetile bele hiše brezovške, po travnikih pa se je vila temna Brezovščica, skrita v senco vrb in topolov. Krog njega so se širili daleč na okrog pusti, valoviti lazi, ograjeni s trnjem in visoko razraščenim leščevjem; na razpotjih ilovnatih, razritih klancev se je dolgočasila tu pa tam temnolista, rogovilasta tepka; in kakor bi bil izgrešil pot med neštetimi grapami in blatnimi jarki, je pricurljal iz kakšnega kota umazan studenec ter se takoj zopet izgubil tiho med peskom in kamenjem. V daljavi so se bleščali visoki bukovi gozdi, zaviti v trepetajočo meglo solnčnega prahu . . .

»Svetege Miklavža cerkvica,
Gori je namalana merkvica . . .«

— Kakor bi bil zažvrgolel škrjanček prav blizu njega. In takrat jo je videl prvikrat; sedela je v senci pod visoko bukvo, Čuka pa se je pasla nedaleč ob meji.

Kako se mu je zgodilo v tistem trenotku, ni mogel nikdar razumeti. Ne da bi premišljal, je preskočil mejo in se mimogrede oprasnil po roki ob dolgo robido. Ona je vstala in strmeč gledala vanj z velikimi žametnimi očmi. In izpregovoril ni niti besedice. Prijel jo je za roko in poljubil na ustnice — silno in nezavestno . . .

Ni se spominjal, da bi jo bil videl kdaj poprej. — A še potem, ko je sedel poleg nje v senci in si igral z njenimi rokami, ji je gledal v oči in ponavljal srečen in pijan od ljubezni:

»Ti dušica moja, kako te ljubim . . . ljubim . . . ljubim . . .«

Toda polagoma je izpustil njene prstke, in zapeklo ga je v srce, kakor bi bil storil nekaj nepoštenega, pregrešnega, ko se je dotaknil teh nedolžnih, polotroških lic.

Ona je molčala; blažen in obenem boječ smehljaj ji je plaval krog ustnic. Gospod adjunkt je iskal besed; toda položaj je bil tako čudesen, da ni mogel najti nič umestnega. V glavi se mu je vrtelo, prihajale so mu na misel različne opombe, vljudni izgovori; do-

mislil se je v zadregi celo orientalskega vprašanja — njegov jezik pa je ponavljal nehote vedno isto: »Kako te ljubim . . . ljubim . . .«

In prišel je često; hitel je nervozno po strmih klancih, obstajal za hip in prisluškaval, da-li ne začuje njenega glasu. Ona pa ga je pričakovala; stala je na prstih pod bukvo, držala roko nad očmi in se ozirala v dolino. In kadar je prišel, se ga je oklenila krog vratu in se mu tako nedolžno in zaupno smejala, da si je ni upal poljubiti. Gladil ji je laske nad čelom ali jo božal po licih.

Zavedel se je vselej docela šele, kadar je stopal med belimi brezovškimi hišami proti domu.

»Kakšna bajka, moj Bog, kakšna bajka! Kakor dva otroka . . . In nazadnje — kdo je, od kod je? Kaj hočem z njo? Čemu se igram tako bedasto? . . .«

Spomnil se je svojega vzvišenega smotra, da jo izobrazi in kolikor mogoče usposobi za »boljšo družbo«. Kupil ji je črne nogavice, da ne bi gledal njenih rjavih, razpraskanih nožic; prinesel je s seboj nemško slovnico, s katero pa ni dosegel posebnih uspehov; zakaj na njegovo veliko žalost ni imela Tinica nobenega smisla za kakšno »resno stvar«. Naposled jo je učil plesati ter žel velikanskih napredkov . . .

Oblila ga je rdečica, in strahom je pogledal krog sebe vsakikrat, kadar se je spomnil v brezovški družbi tega svojega hvale vrednega delovanja.

Tinica pa je ležala tačas doma na postelji, in po obrazku ji je plaval srečen, ljubezni poln smehljaj. Videla ga je še vedno pred sabo in čutila na licih njegove vroče roke . . .

III.

Tu pa tam se je prizibala po poti debela kmetica v šumeči, zelenopikasti obleki, z molitvenikom in belim robcem v rokah. Pogledala je strmeč gospoda adjunkta, se ozrla še enkrat za njim in nadaljevala svojo pot. Srečal je par deklet s širokimi, rdečimi obrazi in bujnorožnatimi rutami; šumele so molče mimo njega, si pritiskale robce na usta in se spogledale s smehljajočimi, pol zatisnjenimi očmi.

Solnce se je vzdigalo izza gozda, da so goreli zeleni bukovi vršički v bleščečih žarkih. Malinovo pa je ležalo še v senci pod njim, zakopano v globoki, razgrapani kotlini. Nizke, s preperelo, črno slamo krite koče so visele neredno razmetane ob klancih in kamenitih, ozkih strugah hudournikov; nekatere so se skrivale med stare, temne hruške in kazale le tu pa tam koseček umazanobelega zidu.

»Kakšno gnezdo!« je vzdihnil Malar. »Kakor pokopališče! . . .«

Odšel je bil iz Brezovja še pred solnčnim vzhodom. Ko je hitel po znanih potih proti Blatnemu dolu, se je namenil trdno, da konča to stvar, naj že bo kakorkoli.

»Večno vendar ne more trajati, in vrag vedi, kako bi še naposled prišlo . . .«

V gozdu je vstajalo življenje; toda nje še ni bilo. — Trava je bila rosna in vsa polegla; zavihal si je bil hlače nad gležnje, črevlje pa si je bil premočil, da mu je postajalo hladno v noge. — Včasih je zatrepetala veja nad njim, in na klobuk in suknjo se mu je usulo par debelih kapelj . . .

Ugibal je, kaj naj ji poreče, da je ne bi preveč užalil; kako naj ji pojasni svoje »stališče« in razloži svoje »nagibe in razloge.« Toda kar mu je prišlo na misel, vse se mu je zdelo filistrsko in neumno. Sprva se je bil namenil, da ostane doma, ali pa, da si izbere za jutrnje in večerne izprehode drug kraj. Toda z nekakim strahom je v tistem hipu zavrgel to misel.

»Ne, ne, tega ne . . . nikakor ne . . . Videti jo moram in se posloviti . . . Oh moj Bog, to prokleto življenje . . .«

Čemu je vzdihnil, tega sam ni vedel. Bilo mu je tesno; rad bi imel koga pri sebi, da bi se znesel nad njim. Vsaki kamen, ob katerega je slučajno zadel z nogo, ga je nenavadno razljutil; s palico se je maščeval nad robidami, ki so se ob poti dotikale njegove suknje.

Onkraj gozda ni bil prej še nikdar. Kadar je prišel prezgodaj, je čakal Tinice vselej ob robu kotline, kjer sta imela zadnje čase plesne vaje. Danes pa je bilo rosno in dolgočasno. Šel je počasi naprej in zašel po kolovozu v Malinovo.

Zoprno mu je bilo, da je srečaval ljudi; zdelo se mu je, kakor bi mu vsakdo hudomušno pomežiknil. Ob pogledu vegastih, polurazpadlih koč in zanemarjenih klancev mu je postajalo še neprijetnejše; čutil se je zelo nesrečnega.

Hipoma je obstal in se naslonil na leseno vrtno ograjo ob nizki koči z umazanim, očrnelim zidom in majhnimi okni.

»Na . . . tu imaš svojo ihto, ti otrok! Ali te bom učila ubogati! Tu imaš, na, tu imaš svojo ruto, pa krilo, ti nehvaležnica! . . . Jaz te redim — hvali Boga, da te ne vržem na cesto . . .«

Čulo se je glasno ihtenje . . . trdi, nerodni koraki in ropot, kakor bi kdo siloma prevračal par stolov.

»Druge pa gredo vse . . . vsako nedeljo . . . In jaz ostajem doma, zmeraj . . . zmeraj . . .«

»»Tiho!««

Na cesto je stopila okrogla, nerodna ženska z veliko, rdeče obrezano knjigo in rožnim vencem v roki. Pod zmršenimi, sredi čela spojenimi obrvmi je dremalo dvoje medlih, mrtvih očes; mali nos se je izgubljal med zateklimi, mastnimi lici.

»Ali ti pokažem! . . . Jezus, taka ihta! . . . Pa le daj še tako!...«

Mrmraje, z visoko privzdignjenim krilom se je zibala po klancu navzgor.

Stopil je na prag. Vrata v sobo so bila na iztežaj odprta — in za mizo je sedela ona, obrazek z rokami zakrit. Oblečena je bila v zeleno, obnošeno krilo; pod vratom in na lakteh pa se je svetila izprana srajca, na rokavih tu pa tam s temnejšim platnom zakrpana.

Telo se ji je stresalo od ihtenja, izza prstkov pa se je prikazala včasih svetla solza, zdrknila po roki navzdol in kanila na krilo.

Malar je pozabil v tem hipu vse svoje namene. In ko se je nagnil k njej in se dotaknil njene roke, ne bi bil živ človek prisodil njegovemu glasu toliko nežnosti in ljubezni.

»Tinica! Ne jokaj, Tinica!«

Na licih so se ji poznali še sledovi solz; toda kakor bi jih bilo poljubilo solnce, so zasijala v mehkem smehljaju.

»In zdaj mi povej, kaj je bilo . . . To je tvoja mati, ki je ravnokar odšla?«

»»Oh ne . . . teta! In kakšna je! Noče mi kupiti ne krila, ne rute, in jaz ne morem k maši . . . To je tako . . .««

Stisnila je ustnice, v očeh pa so se ji prikazale nove solze.

»In tvoja mati, kje je tvoja mati?«

»»Umrla je; oče tudi. Tega je že tako dolgo, da skoro ne pomnim več. Zdaj pa nihče več ne mara zame; teta je zelo huda, in jaz se je bojim.««

»Ti ubožica, ti dušica moja . . .«

»»Včasih me je tako strah tukaj; ali če mislim, da si ti pri meni — je vse svetlo . . .««

Posadil jo je v svoje naročje in pritiskal k sebi in poljubljal; njene roke so mu počivale na ramah, in glava njena je slonela na njegovih prsih.

»Tako lepo je pri tebi . . . Jaz bi šla s tabo, stran od tod . . .«

»»Še malo dni, Tinica, in potem —««

»In potem?«

»»Prideš k meni, stran od tod . . .««

Malar je govoril v nezavesti, zaljubljen, kakor še nikdar ne do tega trenotka, omamljen od sreče in sočutja.

Solnce je prisijalo v Malinovo, ko je hitel po klancu proti gozdu. Ozrl se ni nikamor, mislil ni ničesar; telo pa mu je od trenotka do trenotka zatrepetalo, in prsi so se mu stiskale in širile; daleč za sabo je slišal veselo petje, in nevede je pričel glasno spremljati:

»Tam za goro, oj tam za goro . . .«

Tinica je stala na pragu; pozabila je bila nedeljo in mašo in novo krilo; v njenih očeh pa je trepetala mehka, modra svetloba.

IV.

Malar je sedel v svoji sobi. Ura je bila odbila že dve črez polnoč. Na mizi je gorela svetilka s širokim, modrim reflektorjem, in tu in tam, na tleh, na zofi, na robu belo pogrnjene postelje so dremali nje medli, hladni žarki. Gospod adjunkt je stiskal obraz v dlani, se naslonil zopet na stol nazaj, vstal in hodil od stene do stene, da so škripale gladke deske pod njegovimi koraki.

»Jaz sam sem' jo oblatil . . . Proklet ta večer!«

Videl je pred seboj rdeče, zabuhle obraze brezovške finejše družbe; dal jim je radovoljno svojo ljubezen, da so jo krohotaje in zabavljaje našemili v harlekina.

Davno že so govoričili zaupno po kotih: »Gospod adjunkt . . . ni sicer drugačen, kakor je bil doslej — toda vkljub temu se mu pozna na očeh, na smehljanju, na vsaki besedi, da se mu je nekaj pripetilo . . .«

Teden dni pozneje so šli še dalje: »Gospod adjunkt je zaljubljen — to se pravi: resno zaljubljen . . . Pa kje jo je iztaknil? To je vprašanje, ki je je treba rešiti!«

In brezovška elita je zastavila svojo čast, da je reši.

Predvčerajšnjim pa je raznesla dacarka zanimivo novico: »Znanje ima z neko deklo — kje in kako, to je še v megli . . .«

Na kakšen način je prišla dacarka do tega senzačnega odkritja, ni vedela živa duša; tudi ona sama ne. Toda brezovška gospoda je bila kakor elektrizovana. Ugibanja, kombinacije, poizvedovanja je bilo polno na vseh koncih in krajih. In Malar je bil padel sinoči naravnost v to splošno vznemirjenost — tisti hip, ko je vstopil v gosposko sobo Dolarjeve gostilnice, je čutil vsakdo razgret in nervozen: »To je trenotek!«

Gospa davkarjeva je bila toliko spretna, da ga je zvabila poleg sebe, ne da bi bil kdo opazil njen trud in smoter.

Sprva se je le na redko zabliskalo iz težkih, sivih oblakov; tu pa tam se je začula dvoumna opomba, je zazvenel iz nežnih ženskih ust ironski smeh brez pravega vzroka.

Gospodu adjunktu je bilo nekako tesno; pogledal je zdaj tega, zdaj onega, povešal oči in pil. Toda kakor bi ga bilo udarilo po sencih, se je hipoma zavedel: »Odkrito je . . .«

V obraz ga je zapeklo, in mokrino je začutil v očeh — od sramu, ali srda, tega takrat ni vedel.

Kontrolor Smolka je začel pripovedovati lepo povest o romantičnem mladeniču, kako vzdihuje po duhtečih travnikih in zelenih holmih za svojo ljubico, kakor sentimentalni španski ovčar z mandolino v roki in cvetjem v zlatih kodrih.

Malar se je smejal veselo in glasno kakor vsa družba, toda iz zadrege ni vedel, kam bi se ozrl, in vsaki hipec je pil, da bi si zakril obraz. Obroč je bil odbit, in skrivnost se je polagoma jasnila na splošno radost in zadovoljnost. Adjunkt se je kazal mirnega; toda vsako svojo besedo je čutil kakor klofuto na lastnih licih. Razlagal je svoje »ljubkovanje z neumno punco« kot zabavno anekdoto, kakršnih je včasih treba, da se živci vznemirijo. Vestno se je čuval, da se s kakšno neprevidnostjo ne bi osmešil »pred vsem svetom«... Gledal je, kako skrunijo nedolžni obraz njegove ljubice, njeno čisto dušo — kako vlačijo po blatu njegovo ljubezen. A ni si je upal braniti, da se ne bi »osramotil«. Smejal se je in govoril najglasneje, obenem pa se studil samemu sebi . . .

Dacarko je dušil kašelj od smeha, davkarica pa si je brisala oči z robcem in vzdihovala: »So was! Aber so was!« . . . . —

»Sam sem jo oblatil!« si je ponavljal Malar bolan in prepadel, ko je hodil pozno v noči po svoji sobi. Njegova ljubezen, njegova ljubica, napol še otrok, nedolžen in zaupljiv, njiju skrivni večerni sestanki, ves lepi, zeleni gozd in celo zapuščeno Malinovo — vse se mu je zdelo doslej, kakor ovito v mehko, jasno solnčno svetlobo. Tako solnčno so živeli v starih pravljicah kraljeviči s svojimi kraljičnami na belih gradovih . . . A kako je on pretrgal zagrinjalo! Oblatil je, kar je bilo lepega, in predenj je stopila naga njegova sebičnost . . .

Ko je hodil drugo jutro počasi proti Blatnemu dolu, je zapazil prvikrat, kako pusto je vse krog njega.

Valoviti, neskončni lazi, poraščeni z visoko, orumenelo travo — trnje in robidovje ob strmih klancih, posutih s sivim, ožganim kamenjem — tu pa tam visoko drevo z dolgimi, črnimi vejami in

redkim, povešenim listjem — nedaleč pred njim samotni Blatni dol z bledim, na lahko šumečim bukovjem . . . vse zaspano, dolgočasno do smrti!

»In tako se je moralo končati! Kaj ostane zdaj . . .? Prokleti večer!«

Slišal je njeno petje in začel hitreje stopati. V prsih ga je žgalo, kakor bi se mu dotikalo srca žareče železo.

»In vendar si prišel! Kako sem te čakala! . . . Poljubi me . . .«

Položila mu je roke krog vratu, toda počasi so zdrknile po njegovih ramah navzdol, in plašna jih je pritisnila k svojim prsim. Smehljaj je izginil z njenih ustnic, in oči so se ji od strahu razširile.

»Tinica, jaz sem prišel . . .«

Govoril je tiho in gledal v stran, da ne bi videl njenih oči. Očital si je: »Čemu sem prišel? Kaj delam tukaj še po vsem, kar se je zgodilo tam doli? . . . tega ni bilo treba . . .«

»Prišel sem, da se poslovim . . .«

Odgovorila ni ničesar.

»Da se ne vidiva nikdar več.«

Nagnila je glavo in povesila roke. Malarju se je meglilo pred očmi; zdelo se mu je, da se visoke bukve zibljejo in objemljejo.

»Daj mi roko, Tinica!«

Ona se ni genila; prijel jo je za roko; drobni prstki so ležali v njegovih hladno in mrtvo . . .

Nato pa se je obrnil in odšel počasi, ne da bi se bil ozrl. Na klancu je obstal in poslušal. Iz gozda se je izvil tenak, trepetajoč glas:

»Tam za goro . . . oj tam za goro . . .«

Ali zamrl je tiho in bolestno, kakor se je rodil . . . Zavel je veter, in visoke bukve so šumele in se nagibale . . .

Gospod adjunkt se je prijel za klobuk in hitel navzdol.

Moderno kritično stališče.

Spisal Borut.

Odkar je vvel Aškerc s svojo zdravo, krepko epiko na našem Parnasu živahnejši, resničnejši ton, odkar so nekateri mlajši pisatelji po zgledu Jurčiča, Kersnika in dr. Tavčarja z geslom: »istina nad vse« razširili tesne meje našega pripovednega slovstva ter naše leposlovje glede snovi potegnili na svobodnejša pota — izza tistih časov hrumi po naših časopisih, zdaj glasneje, zdaj tišje, strasten literaren boj, ki se suče posebno okoli vprašanja, ali je objektivni realizem[1]) upravičen, ali so snovi, ki jih uporablja ta smer, umetniške, ali ne, in je-li način, po katerem uporablja te snovi mlajši pisateljski naraščaj, dopusten, ali ne. — Ni ga skoro dneva, da nas ne bi doletelo dvomljivo veselje, da se seznanimo s kakim novim, kritičnim »talentom«. Vse govori in piše sedaj o umetnosti, prav kakor, da je le-ta kaka srenjska paša, na katero sme gnati vsakdo svoje sestradane — misli. Poleg neznatne peščice dobrih ocen prihajajo na dan take neslanosti, take fraze, da se je res čuditi smelosti njih duševnih očetov.

Nekateri teh »kritikov« devajo realizem kratkomalo v nič; odrekajo mu vsako pravico do obstanka; kličejo zlasti radi na pomoč »moralo« ali celo »dogme« ter odločno zahtevajo, da naziraj umetnik svet skozi neki »idealistični pajčolan«. No, s takimi, seveda nedokazanimi in — nedokaznimi trditvami pričajo pač le sami o sebi, da sodijo ne samo svet, ampak še bolj umetnost skozi sicer manj idealistični, a tem mračnejši pajčolan tesnosrčnosti in naivnosti.

Nekoliko svobodnejši, nego ti nerazsodni kritikastri, so nekateri drugi člankarji, ki realizma ne zavračajo kar »a priori«, katerim pa se vendarle pozna, da ne vedo prav, kam bi se deli. Danes hvalijo, jutri grajajo; vse njih razpravljanje visi nekam v zraku, fraze so pri njih na dnevnem redu, prav po Goethejevem receptu: »Wo Begriffe fehlen, da stellt ein Wort zur rechten Zeit sich ein.«

Spričo te mizerije v naši kritiki mi bodi dovoljeno, da, opiraje se na kratek, »Schweine« naslovljen članek nemškega umetnika in pisatelja Hermana Bahra, ožigosam vsaj nekatere kričeče napake naših »ocenjevateljev« in, razbistrujoč stališče pravih poznavateljev

[1]) Tako hočemo imenovati to smer. Izraza „naturalizem“ se nalašč izogibljemo; zakaj, o tem pozneje.

umetnosti napram realizmu, napišem nekako, seveda nepopolno »apologijo« te smeri.

Omenjeni članek Bahrov je provzročila kontroverza o neki realistični sliki, katera visi letos v monakovski secesiji. Na tej sliki je upodobljena kopa prasičev[1] . . . Slika je naslovljena: »Mir v svinjaku«.

Ta snov je bila povod najstrupenejšim napadom na dotičnega umetnika, napadom, ki pa niso prihajali toliko od resnih kritikov, nego bolj iz nevešččega občinstva, ki ima povsod navado, da zanikuje, kar mu ne prija, ali česar v svoji umstveni in čuvstveni omejenosti ne razume. Dasiravno se ni mogel nihče ubraniti velikemu umetniškemu vtisku one slike, se je vendar poudarjalo, da take in enake snovi niso za umetnost, in zabavljali so slikarju, češ, da je »ekscesiven naturalist«.

To postopanje »kritike« Bahr rezko obsoja. Nazor, da so stvari, katerih sploh ni smeti slikati, se zdi Bahru naravnost neumetniški. Vse stvari, piše Bahr, imajo pravico, da pridejo po umetnosti do svoje absolutne, splošne veljave, čeravno so nekatere zato bolj pripravne od drugih. Vse stvari so vendar samo pojavi večnega v slučajnem, in naloga umetnosti pač ni nobena druga nego ta, da jim ona snemaj ovoj površne vsakdanjosti ter nam jih prikazuj take, kakršne so po svojem bistvu.

To pa velja za vse stvari brez izjeme; razlika med posamičnimi predmeti je samo v tem, da se dado nekatere lažje uporabiti, da leži pri nekaterih lepota takorekoč na površju, a pri drugih treba velikega napora, velike genialnosti, predno se jim pride do skritih krasot. Krepkega umetnika seveda mičejo vprav take trdovratne stvari najbolj, kajti le na njih mu je mogoče pokazati in dokazati svoj izredni talent. Skozi vse oklepe, pajčolane, goščave izkuša genialni umetnik prodreti do ujete, začarane lepote; neprenehoma išče v svoji notranjosti onih čuvstev, ki bi mu na mah rešila vse skrivnosti. Ko pa pride res tako daleč, da vidi povsod skozi zunanjo lupino na dno, se mu morajo umakniti vsi razločki med boljšimi in slabšimi, med bolj ali manj vzviženimi predmeti; vsi mu postanejo enako dobri, enako vzvišeni, v vseh opaža isti lepi obraz, obraz svoje čuteče duše.

[1]) »die sich wollüstig verdauend gelagert, mit Inbrunst dem Genusse des Lebens hingegeben, von Behagen schnaufend, einem meditativen Schlummer überlassen, während ein anderes (scil. Schwein) einsamer im Gemüthe und mehr zum Eremiten angelegt, wie von inneren Scrupeln getrieben und um die Räthsel der Welt besorgt, von der Herde weg gegen ein glänzendes Feld hin, langsam und in Gedanken versunken geht . . .«

V podkrepilo tem svojim trditvam navaja Bahr nekatere izreke Goetheja in Schillerja, ki sta se mnogo in jako rada bavila s temi vprašanji.

Tudi Goethe je spočetka ločil snovi v bolj umetniške in manj umetniške, češ, da je od stvari samih zavisno, ali nam vzbujajo vzvišenejša, ali pa navadnejša čuvstva. Pozneje pa je pač izprevidel, da so stvari same po sebi mrtve, in da je le od človeka, rabečega jih kot izraz svoje notranjosti, zavisno, kaj iz njih napravi, kako veljavo jim da; izprevidel je Goethe, da zanima umetnost obče človeštvo le zaradi tega, ker mu prikazuje stvari, ki niso le stvari v vsakdanjem pomenu, ampak tiči v njih tudi nekaj občečloveškega, to je: umetnikova duša, umetnikovo čuvstvo. »(Es) deucht mir das Leere und Gehaltreiche mehr im Subject, als im Object zu liegen. Das Gemüth ist es, welches hier die Grenze steckt, und das Gemeine oder Geistreiche kann ich auch hier wie überall nur in der Behandlung, nicht iu der Wahl des Stoffes finden« . . . pravi Schiller. In Goethe se je izjavil l. 1827. napram Eckermannu: »Unsere deutschen Aesthetiker reden zwar viel von poetischen und unpoetischen Gegenständen . . . im Grunde aber bleibt kein realer Gegenstand unpoetisch, sobald der Dichter ihn gehörig zu gebrauchen weiss.«

Potemtakem je naravnost brezmiselno, ako govori kdo glede naše »svinjske« slike o »naturalizmu«. Množica seveda še vedno misli trdno, da treba soditi po snoveh, a ne po načinu, kako se katera snov obdeluje. »Kdorkoli piše o delavcih, o bedi, o nedostojnosti, njega smatra (namreč množica) za naturalista, dočim se kretaj idealist v fraku med samimi princi.« Zato treba vedno in vedno poudarjati, da je brez pomena, kaj kdo riše, pač pa, da je odločilnega pomena, kako riše: ali nam predočuje predmete samo v njih vsakdanjosti, torej diletantovski, ali pa kaže v njih kot v simbolih nekaj notranjega; ali iztika samo zunanjo lupino stvari, ali pa izkuša prodreti do njih absolutnega pomena. In ker prasiči na tisti sliki niso izključno le prasiči, nego obenem predstavniki razmišljajoče ponižnosti, tihe sreče in gorke vdanosti, zato je stvaritelj tiste slike takisto pravi umetnik, kakor tisti, ki izkuša doseči iste čuvstvene efekte s sliko, recimo kake pokrajinske ali samostanske idile.

Snov torej pri umetniškem ustvarjanju nima pomena. Iz tega sledi, da tudi ne morejo imeti pomena vsi oni pomisleki, ki bi jih kdo stavil s kateregakoli snovnega stališča. Taka stališča so n. pr. moralno, versko, narodno i. t. d. Vsa ta stališča namreč delajo razlike med snovmi samimi in snovem samim pripisujejo odločilno

važnost v umetnosti. S takih stališč razpadajo vse snovi v moralnoumetniške in nemoralnoneumetniške, oziroma v verskoumetniške in brezverskoneumetniške, oziroma v narodnoumetniške in narodnoneumetniške i. t. d. Jasno je ko beli dan, da so krive vse take razdelitve; umetnost ni, da bi visela tej ali oni stvari z nosa, kakor puranu capetelj.

Kot odločilen faktor v umetnosti smo spoznali v prejšnjih vrsticah nekaj povsem druzega, snovem, ki so indiferentne, celo nasprotnega. Rekli smo, da v umetniških proizvodih *ni* gledati na snov, pač pa na to, *ali* je sploh, in *kako* je v njih upodobljena umetnikova *notranjost*.

Kaj pa je umetnikova notranjost? Nič druzega, nego njegova *individualnost*, njegova *subjektivnost*. Kje pa tiči le-ta? Razume se, da se ne prikazuje v *objektivnem*, umstvenem delovanju umetnikovem, temveč edino le v njegovem *čuvstvovanju* in v *pojavih* tega *čuvstvovanja*. Potemtakem bi smeli reči: Kdorkoli upodablja svoja čuvstva v katerisibodi snovi, ta je umetnik.

Toda priznamo, da bi bila taka opredelba še pač nezadostna. Namen umetnosti je vendar tudi, da *deluje na ljudi*; torej mora umetnik svoja čuvstva upodabljati na tak način, da čuti tudi še kdo drug isto, kar je čutil on sam; upodabljanje mora biti tako, da *preko* občutkov, ki nam jih zbuja, ali pa tudi ne zbuja snov *sama*, čutimo z umetnikom. Snov mora priti čim bolj v ozadje, umetnik čim bolj v ospredje . . .

Sedaj pa samo še vprašamo, katera izmed svojih čuvstev sme umetnik izražati, in na katere načine izmed preobilice vseh onih, ki ustrezajo zahtevam našega prejšnjega dokazovanja, jih sme izražati, da je njegovo delo še umetniško?

Ako tvorne in potemtakem tudi receptivne umetniške nadarjenosti nočemo omejiti le na nekatere kulture, ali vere, ali narodnosti, ali celo le na nekatere osebe, ki bi bile tako srečne, da bi imele v monopolskem zakupu umetniška čuvstva in načine umetniškega ustvarjanja — oziroma — ako nočemo pripoznati prav toliko *bistveno* različnih »umetnosti«, kolikor je različnih kultur, ali ver, ali narodov, ali celo oseb — in da tega nočemo, je pač jasno vsakomur, kdor ve, da vse tė »bistveno različne« evropske, arijske, krščanske, slovanske itd. »umetnosti« niti niso, niti ne morejo biti kedaj *v istini* bistveno različne, nego, da bi jih spajalo navzlic vsemu našemu razkrajanju in omejevanju vedno in vedno nekaj bistveno skupnega — »umetniškega«, od postranskih atributov »evropska«, »arijska«,

»krščanska«, »slovanska« itd. različnega — skratka, ako nočemo zagaziti v ta absurdni dilema in se sprijazniti ali z monopolizovanimi umetniškimi čuvstvi in načini, ali z brezštevilnimi, »bistveno različnimi« umetnostmi: moramo reči, da so za umetniško ustvarjanje porabna katerasibodi človeška čuvstva, in takisto porabni katerisibodi načini. Kdorkoli upodobi v katerikoli snovi katerosibodi izmed svojih čuvstev na katerisibodi, toda tak način, da more preko snovi čutiti z njim tudi še kak drug človek, tisti je umetnik [1]) v najširšem, občečloveškem pomenu besede.

Iz tega stavka sledi drugi:

Umetnost v najširšem, občečloveškem pomenu besede je izražanje notranjosti kakega človeka po kaki snovi, izvedeno na tak način, da morejo čutiti preko te snovi tudi drugi ljudje tisto, kar je čutil izraževatelj. —

Na podlagi teh dveh opredelb odgovorimo brez težave vsem onim radovednim kritikom in »stališčarjem«, ki povprašujejo: »Kaj je čisto človeškega ali občečloveškega v umetnosti?« — Kaj drugega neki, nego čuvstvovanje in izraževanje čuvstev na tak način, da se budi sočutje! Najsi bo kdo mohamedanec, ali katolik, ali fetišijanec, Jesaja, Prešeren, ali Byron — ako je le krepak umetnik, učinka na nas ne izgreši. Slovani nismo vsi, kristjani nismo vsi, brezverci nismo vsi, »moralni« nismo vsi, a vsi normalni ljudje vsega sveta čutimo, vsi izražamo svoja čuvstva, vsi poznamo sočutje.

Razlika je le v načinih, kako čuvstva izražamo, torej le na formalno stran. Razlika mora biti torej tudi v umetnosti, a tudi ondi le v načinih umetniškega izražanja, potemtakem zopet le v formalnem obziru.

O teh načinih, o teh formalnostih v umetnosti govori estetika, ali bolje rečeno, govore estetike. Zato konstatujemo prav lahko mohamedansko, slovansko ali celo Aristotelovo estetiko, a ne moremo takisto govoriti o mohamedanski, slovenski ali Aristotelovi »umetnosti«, nego le o eni in isti umetnosti kat' exochén.

---

[1]) Vsaki človek je kos umetnika. Med velikim umetnikom in navadnim človekom je v tem obziru le kvantitativen razloček. Kali umetniškega daru, čeprav po ogromni večini nerazvite, imajo vsi ljudje, in morajo jih imeti, kajti sicer ne le ne bi mogli aktivno ustvarjati, nego tudi pasivno ne bi mogli sprejemati nikakršnih umetniških vtiskov. Veliki umetniki bi ustvarjali vprav zastonj, ali kvečjemu v lastno zabavo. — To misel prav lepo izražajo A. Grüna besede, da zadnji poet pojde s tega sveta, kadar umre zadnji človek.

Kakor vse imenovane estetike, tako tudi krščanska ali celo katoliška estetika[1]) ni nič »občnega«; tudi ona zagovarja izmed legije veljavnih ali pa tudi neveljavnih načinov umetniškega ustvarjanja samo eden tak način.

Ako pa krščanska estetika ni nič občnega, tudi krščansko stališče, ki na njej sloni, ne more biti občno. A bržko to stališče ni občno, že ni umetniško stališče. To je namreč samo eno in občečloveško. Kdor tega ne uvidi, je podoben človeku, ki sodi po konju vse — četveronožce.

Kar smo tu rekli o krščanskem stališču v umetnosti, velja seveda za vsa druga ekskluzivna: narodna, verska, ateistovska, nemoralna in bogsigavedi katera stališča še; vsako izmed njih je omejeno, torej ni umetniško.

Ker je umetnost občečloveška, mora biti tudi umetniško stališče občečloveško in mora obenem sloneti na tem, kar je v umetnosti občečloveškega.

Tak važen občečloveški moment v umetnosti pa je pred vsem čuvstvo.

Umetnika si ne moremo misliti brez globokega čuvstva. Dočim navadni ljudje svoje srce zanemarjajo ali celo zatirajo, ker bi jih mehkočutnost ovirala v krutem boju za obstanek, v katerem odločujeta le premoč uma in premoč telesa — črpa umetnik vse svoje sile prav iz čuvstva. Najsi bo tako ali tako, vedno je neguje, vedno je spoštuje; z vsako žilico svojega bitja se mu vdaje, kjerkoli more, je izkuša upodobiti. Čuvstvo mu je edini suveren pri umetniškem ustvarjanju. Temu suverenu pokorava vse drugo, podjarmlja ideje[2]) prav tako, kakor snovi, vzete iz realnega sveta. Tudi ideje mu niso nikdar glavni ali celo edini smoter v umetnosti. Tudi one veljajo umetniku le toliko, kolikor in kakor jih baš rabi za izražanje svojih čuvstev, kolikor jih »nazira« s srcem, bodisi, da je to naziranje trajno, ali pa, da ga je preobladalo samo v trenotku ustvarjanja. Tako je stališče vsacega zavednega umetnika, in tudi Goethe se je o njem točno iz-

[1]) Mimogrede bodi omenjeno, da je tudi katoliška estetika sama po sebi že napačna. Kakor smo zgoraj videli, je estetika glede umetnosti edino le nauk o umetniškem izražanju, torej povsem formalna. Katoliška »estetika« pa je prevesno snovno materijalistična, kar dokazuje že sam značilni pridevek »katoliška«.

[2]) »Die Ideale sind etwas in der Natur Vorhandenes, also für den Künstler ebensogut ein Rohstoff, wie irgend ein Gegenstand, bloss feinerer Art. . . . Richard Dehmel: Lebensblätter, pag. 14.

razil.[1]) Čuvstvo je umetniku telo, snov samo obleka, ki se mora prilegati telesu.

Naivno bi bilo torej, ako bi kak kritik trdil, recimo o Heinejevi pesmi »Wallfahrt nach Kevlaar«, da jo je mož zložil nalašč in zgolj zato, ker se je hotel poleg vsega svojega »brezverstva« »pokloniti vzvišeni, vsakomur imponujoči krščanski ideji in dogmi«; Heine v tej pesmi ni upodobil niti krščanske ideje, niti dogme, nego izključno oni posebni čut, ki obhaja človeka, kadar sreča procesijo pobožno prepevajočih romarjev. Hoteč to čuvstvo izraziti, je uporabil omenjeni motiv, ne da bi bil poprej dolgo premišljeval, ali je krščanski, ali pa drugoverski.

Nekaj povsem sličnega pripoveduje Julij Hart[2]) o francoskih dekadentih in simbolistih; pravi namreč, da le-teh verska čuvstva ne zanimajo toliko kot verska čuvstva, nego kot umetniški porabna čuvstva sploh.

Čuvstvo je torej »conditio sine qua non«, je bistvo vsega umetniškega ustvarjanja. Kakor je gotovo, da nedostojni prizori umetniškemu proizvodu ne kratijo absolutne, umetniške vrednosti, tako gotovo je tudi, da nedostajanja krepkih, pristnih čuvstev ni moči nadomestiti z vzvišenimi idejami ali z moralizujočimi tiradami. Kajti, da je to mogoče, potem bi izginila sleherna razlika med poezijo in filozofijo, etiški nadahnjene kritike bi bile ideal vsemu umetniškemu stremljenju.

Kjer je snov prva, bodisi iz moralnih, verskih ali formalnih ozirov, tam ni umetnosti. Resnico tega stavka spoznavamo dan za dnem.

Kdo se ni že dolgočasil ob lepo zvonkljajočih rimah naših domačih, formalistovskih eklektikov! Vse nahajamo v njih proizvodih: vzvišene ideje, dovtipne »pointe«, gladke verze — samo nečesa v njih ni: v njih ni gorkih, resničnih čuvstev. Ti »spevorečniki« ali nimajo samosvoje individualnosti, ali pa je ne znajo pokazati. Od naših Prešernov, Levstikov, Gregorčičev so podedovali pač izvestne snovi in vnanje oblike, a nezmožni so, da bi to mrtvo dediščino sami iz sebe poživljali. Misel, ideja in stik — to jim je vse, čuvstev pa ali sploh nimajo, ali pa se ščeperijo s ponarejenimi. In vendar so zlasti krepka,

[1]) »Ich habe all mein Wirken und Leisten immer nur symbolisch angesehen und es ist mir im Grunde ziemlich gleichgiltig geblieben, ob ich Töpfe machte oder Schüsseln.«

[2]) Julius Hart, Geschichte der Weltliteratur II. pag. 965.

iskrena čuvstva, česar iščemo pri vsakem umetniku, dočim si idej in misli pribavimo bolj pregledno v katerisibodi učeni knjigi.[1])

Posebno, kadar zaidejo ti naši literatje na strogo versko polje, postanejo skoz in skoz frazasto-banalni; da pišejo in pesnikujejo »in usum delphini«, to se jim vidi iz vsake vrstice, in neka vsiljiva tendencioznost jih dela naravnost neprebavne. Kot snovni materialisti seveda mislijo, da take njih proizvode že verska snov sama povečuje in povišuje, toda motijo se; psalmom n. pr. ali pa pesmi »dies irae, dies illa« one pretresujoče sile nikakor ne daje s n o v, nego edino pesnikova d u š a. To se razvidi že iz tega, da te pesmi ne delujejo nič manj na ateista, nego na žide ali kristjane.

No, in kaj naj rečemo o naših brezspolno-idealistnih, guvernantovskih romanih, ki so nekaterim naših kritikov tako na srce prirasli, da si brez njih slovenske literature niti misliti ne morejo? Sodba in — obsodba pač ni težka. Tudi ti »romani«, ne glede na to, da ne slikajo življenja resnično, česar jim mi s svojega stališča niti ne štejemo preveč v zlo, delujejo večinoma s ponarejenimi čuvstvi. Kakor teh romanov avtorji, tako so tudi njih »junaki« brez sleherne individualnosti; liki »vitezi žalostne postave» se vlačijo od prizora do prizora, vzdihujoč pod hladno lesenostjo svojih marionetovskih duš. To je smrtni greh teh romanov; spričo tega greha jim vsi »pošteni, svetli prizori«, vse »podobe vzornih kreposti« ne pomagajo nič, pa naj jih je še toliko nakopičenih po njih peglavjih; ti romani ostanejo, kar so: izrodki slabotnega diletantizma, kateremu ni mesta v umetnosti.

---

[1]) Ob njih razmišljajočih in »pojasnjujočih« proizvodih prav radi pritrjujemo Richardu Dehmelu, ki pravi:

> Will ich dir meine Gedanken reichen,
> Schreib' ich Artikel oder dergleichen.
> Gedichte sind keine Abhandlungen,
> Meine Gedichte sind Seelenwandlungen;
> Selbe vollziehen sich aus Gefühlen,
> Die den ganzen Menschen aufwühlen . . .

(Konec prihodnjič.)

Fata morgana.

Piše Evgen Štefanič.

V.

(Dalje.)

o sta se Perič in Nemec vračala v mesto, je dejal spotoma le-ta tovarišu:

»Imenitna goska je tvoja nevesta! Kdo ve, ali ti ne uide prvi večer po poroki? To je dekle iz srednjega veka; noče razumeti, čemu je poklicana ona in vsaka ženska sploh. Jaz se le čudim, da se je tebi vdala.« —

»No, stalo me je tudi precej truda.«

»Verjamem.«

Molčala sta nekaj časa.

»Sicer pa naj do poroke vlada ona, po poroki pa bom jaz. — Napačna pa vendar ni; znaš, to je tudi posebna slast, dobiti za ženo tako nedolžno, naivno igračico. — A propòs! Kaj ti je bilo treba govoriti o preobratu moža v zakonu?«

»Oprosti, nevede sem zašel«, je dejal Nemec ter se potuhnjeno muzal. Perič se je takoj pomiril ter je dobrovoljno dejal prijatelju:

»Ivan, zakaj se pa ti ne lotiš Olge? Ona je tudi bogata in ni napačna.«

»Premodra je za-me,« je dejal ironski Nemec ter se mefistofelski zasmejal — »in pa meni se tako dobro godi brez vezi —!«

»Kam pojdeva nocoj?« — je vprašal po kratkem molku Perič.

»Kam?! K Lizi seveda!«

Vesel Peričevega predloga, je udaril Perič parkrat z bičem po konju, da je jel dirjati in sta bila znanca prav kmalu v mestu in v gostilnici »Pri Lizi«.

V ozki, ne posebno čisti Zamorski ulici je bila stara gostilnica, ki se je še vedno imenovala »Pri Lizi«, dasi ni bilo ondu že davno več one Lize, po kateri so imenovali gostilnico.

Perič je bil tam vsakdanji gost, ki je obično pripeljal s sabo še kakega znanca; včasih jih je pa bila velika razposajena družba v mali zakajeni, gospodi odločeni sobi. Kadar pa je bil Perič sam, ga je bujna plavolasa točajka Netka zabavala v dolgih večerih, sedeč po dovršenih opravilih poleg njega.

Ko je tisti večer stopil z Nemcem v gosposko sobo »pri Lizi«, je bilo že več drugih gostov, samih Peričevih znancev. Naročene večerje jima pa ni prinesla Netka, ampak druga mlajša, izzivajoča lepotica kostanjevih las in temne polti.

»Pepica, kje je pa Netka?« jo je sladko vprašal Perič ter jo prijel okoli pasu.

»Stoj!« je rekel Nemec; »te se mi ne dotikaj; kaj ne, Pepica, da si samo moja?«

»Eh, kako pa«, je dejala ta; »Netka pa pride pozneje — obe prideva,« je dejala pomenljivo Nemcu.

Gostje so izpraševali Periča o novem mestnem vodovodu, in pogovor je postal splošen in živahen — kar eden izmed družbe pogleda na uro ter vzklikne, da skoro zamude predstavo; tedaj so naglo plačali in odšli v gledališče.

Nemec in Perič sta ostala sama, a kmalu sta se jima pridružili Netka in Pepica.

Pili in kadili so vsi štirje ter bili čim dalje boljše volje. Prijatelja sta šla vsaki na drug konec mize, da sta bila lahko še bolj prosta ter lahko še bolj intimno občevala vsaki s svojim dekletom, včasih tiho šepetaje, včasih pa se glasno smejoč.

»Glej, Pepica, kako lep parček sta Netka pa Perič! Kaj ne da, človek bi ju kar naslikal!«

»Ka-a-aj?« je vprašal raztegnjeno Perič, ki ga je bilo imenovanje njegovega imena zmotilo v sladkem občevanju.

»Ivan — gospod Ivan pravi, da sta vidva kaj lep par, in da bi vaju najraje naslikal.«

»Saj je fotograf-amateur, naj le poskusi svojo pripravo!« je rekel Perič.

»Res, krasna misel — saj do mojega doma je le par korakov; vrnem se takoj.«

In hotel je iti.

»Ti si pa res fotograf-specijalist, da fotografuješ tudi po noči!« se mu je rogal Perič.

Nemec je bil nekoliko v zadregi, in da bi to prikril, se je glasno prisiljeno zasmejal, Perič mu je pomagal, a točajki, ne vedoč, zakaj se smejata prijatelja, sta se tudi smejali s srebrnima, zvonkima glasoma.

Smejali so se tako vsi štirje nekaj časa, in ko so nehali, je začel zopet ta ali drugi, in zopet so udarili vsi v glasen, vprav epidemski smeh.

Ko so črez nekaj časa vendarle nehali, je rekel Nemec s prisiljeno resnim glasom:

»Jutri prideva opoldne sem obedovat; prinesem s seboj aparat in vaju naslikam tako objeta, kakor sta sedaj. Imenitno!«

Privil je še on Pepico k sebi ter dejal:

»Glej, tak-le parček sta vidva.« —

Pozno je že bilo, ko sta prijatelja ostavila gostilnico »pri Lizi.«

»Ti, ti Nemec«, je jecljal Perič, nekoliko vinjen, »pa da bi ona slika . . .«

»Ne bodi siten; saj napravim le eno sliko in jo dam tebi, da se boš včasih zabaval še ob spominih.« —

Ko je Nemec videl, kako Perič nesigurno tava, kakor da bi šel po temi, mu je zaigral krog ustnic oni čudni, njemu lastni mefistofelski nasmeh. Sam pri sebi pa je dejal: »Škoda bi vendar bilo, da bi se obesila Dana na to-le nacifrano budalo — in z njo vsa ona dota in ves oni sijaj!« —

Drugega dne po obedu je Nemec res naslikal Periča v objetju z Netko; doma je sliko izvršil in naredil še eno tako. —

Zvečer sta bila že zopet »pri Lizi«. Sedela sta ob svoji navadni mizi, a sama in malobesedna.

Točajki sta imeli opraviti okoli gostov v drugi sobi.

»Jutri bo torej odhodnica Danina in njene matere?« je vprašal po daljšem molku Nemec.

»Jutri, da«, je dejal Perič — »saj prideš?«

»Ne utegnem, imam službo.«

Umolknila sta zopet. Perič je vrtel v roki kupico vina, Nemec pa si je s prsti v laseh podpiral glavo.

Znaš, Franjo, da si ne bi bil nikoli mislil, da si tak naivnež v ljubezni; objemi krog pasu, poljubi na čelo, na roko — to je vse, kar smeš pri svoji nevesti.«

»Kaj morem, ako ni drugače?«

»Pri takih treba — odločnosti; na videz ti bo huda in v tistem hipu morda tudi v resnici huda — potem bo pa na samem premišljevala, da je tvoja strast vendarle lepa, in privadi se tvojim burnim objemom in vročim poljubom; in ko se prepriča, da te k temu sili strastna ljubezen, se ji še bolj prikupiš.«

»Tudi o njej — o Dani, misliš tako?«

»O vseh enako.«

Perič se je zamislil. —

Vreme je bilo že več dni deževno, vlažno in gorko, in Nemec, katerega je vselej ob takem vremenu mučila nevralgija, je bil prav slabe volje. Čakala niti nista, da prideta Netka in Pepica, ampak odšla sta nenavadno zgodaj.

VI.

Tisti večer, predno sta odpotovali Dana in nje mati, je bila v Rošerjevem salonu večja družba.

Razen Olge in Periča ter Rošerjevih — je prišel tudi Nikola z mestne šole nalašč za to priliko — dalje Josip Vid, jurist v poslednjem letu, ter njegov brat Milan, gimnazijski profesor; mlad, parfumovan lajtnantček s skrbno zaokroženimi brčicami in tesno se oprijemajočo uniformo; lepa, mlada in vesela učiteljica, Josipa Vida zaročenka; poštna upraviteljica, neznatna, tiha stvarca, katere ni nihče zapazil, razen, kadar so ji ponujali jedi; in naposled dve mestni dami, Danini prijateljici — ena izmed njiju, Zdenka, fina, jako muzikalna, zelo naobražena, toda že stara kakih osemindvajset let; Dano je učila klavir. Zdenka in Dana sta se imeli prav radi, in kadar je Dana bivala v mestu ter se učila glasbe, krojitve, risanja in šivanja, ji je bila Zdenka ljuba družica.

Z Zdenko je še prišla lepa, mlada, interesantna gospa Elza, katero je Zdenka tudi učila klavir; predstavila jo je bila Dani že pred letom dni. Bila je ta gospa Elza soproga Poljaka Vronskega, a čudovito tiha in skromna. — O svoji mladosti in o svoji rodovini Vronska ni govorila nikdar, dasi je Zdenka poskušala večkrat izvedeti kaj iz nje, osobito zato, ker so jo včasih mučili čudni dvomi. — O svojem možu je pa često govorila, pravila tudi, kak čudak da je; a Zdenka ga ni videla nikdar, dasi je hodila Vronsko poučevat na dom že celo leto.

Iz pogovorov in iz vsega ponašanja je sicer Zdenka kmalu razvidela, da je Elza Vronska najbrže iz prav preproste rodovine in neizobražena, a vse to je znala Elza jako spretno prikrivati in sicer ne najmanj z modro redkobesednostjo, ki pri ženskih ni baš tako navadna, a jo zato moški tem bolj čislajo.

Poleg tega je bila Elza jako plemenitih misli in vedoželjna, in Zdenka jo je imela res rada.

Dasi je bila videti bogata, je Elza vendarle živela preprosto; niti ni zahajala v mnoge rodbine, niti ni sprejemala mnogih posetov, niti ni potratno živela.

Ko je Zdenka po očetovi smrti ostala z materjo s praznima rokama, je ponujala svoje zmožnosti po časopisih, in prav po tej poti

se je z njo seznanila Elza, katero je učila Zdenka razen klavirja tudi petje in francoskega jezika.

Elza je bila vitke, lepe, polne rasti s krasnim, finim izrazom in posebno lepimi, globokimi, izrazitimi očmi pod gostimi, jako razkroženimi obrvmi in gostimi, dolgimi, kostanjevimi lasmi, katere si je na lahko in rahlo spletala, tako da so ji vedno uhajali preko ušes. Nje obraz je bil vedno čudno strog in resen ter tako bled, da je bilo videti, kakor da boleha ta ženska za bledico.

Zdenka in Dana sta večkrat govorili o njej ter si rekli, da je gotovo v svojem življenju izkusila kaj izredno bridkega, ker je tako otožna in do vseh nezaupna.

Zdenka jo je vpeljala med svoje znance ter ji predstavila tega in onega; a Elza se je kazala vselej tako boječo, tako nezaupno in najrajša se je ogibala novega znanja.

Ko je nekoč prišla Zdenka nenadoma k Elzi, je srečala tu njenega soproga Vronskega, sicer že postarnega, a jako olikanega in naobraženega moža. Odslej je niso več mučili dvomi o Elzi, in postala je njej in Vronskemu prav intimna prijateljica.

Ker Vronska nista imela nič otrok, je sprejela Elza od siromašne matere triletno dekletce; a ko je je dobro nahranila, oblekla in obula, jo je zahtevala mati nazaj, češ, da ji sosede očitajo, ker je zavrgla svojega otroka.. —

Zdenka je bila tudi priča marsikateremu burnemu prizoru med Elzo in Vronskim; često sta se pri obedu sprla. Za neznatno malenkost, za nedolžno besedo, katero je Elza razumela krivo, je včasih vzkipela, in ob takih prilikah se je pojavila vsa njena neomika.

Dasi je Zdenka kot nepristranska svedokinja morala skoro vselej obsoditi njo ter pritrditi Vronskemu, vendar ji Elza tega ni štela v zlo, in kadar je odšel nje soprog po svojih trgovskih opravilih, je bila kmalu zopet tiha, skromna, boječa Elza . . .

Tudi Dani se je bila Elza navzlic vsem svojim posebnostim prikupila, in zato je pisala ona Zdenki, naj pripelje na nje odhodnico tudi Vronsko s seboj. — O Vronskem seveda ni bilo misliti, da pride s soprogo vred, ker je vedno pravil, kako mora živeti redno kakor ura; pa saj so že bili navajeni znanci videti na sestankih in posetih lepo, mlado Vronsko samo . . .

Mladi lajtnantček, videč skrivnostno, interesantno damo in v svesti si svoje neodoljivosti, ji je jel takoj dvoriti. Tudi pri večerji je sedel poleg nje, ji stregel prav brižno, se ji nerodno laskal ter hitel zmagovito si sukati brčice, pomenljivo upiraje svoje glupe oči v njene.

Elza se mu je le nasmihala, a govorila je po svoji navadi prav malo — segrela pa se zanj čisto nič ni.

Ko je pozneje sedel lajtnant poleg Josipa Vida in ga je ta dražil z lepo ženo, mu je nevoljno odgovoril:

»Ba, čemu mi bode, ko je mrtva kakor kamen!« —

A Josip Vid je nato pripomnil nekaj o kislem grozdju . . .

Profesor Milan Vid je pa sedel poleg Zdenke ter se divil nje duhovitosti in izobraženosti, a še mnogo raje so mu uhajale oči na mnogo lepši vis-a-vis — na živahno učiteljico, mnogo lepšo zaročenko mlajšega njegovega brata. Olga je sedela poleg Rošerja, nasproti svoji ljubljenki Dani; le-tej je bila Peričeva nenavadna vsiljivost nocoj skoro zoprna, osobito, ker je dobro opazila, da se ogreva tem bolj, čim več pije raznovrstnih vin.

Da bi oni fini Perič ne poznal mere v pijači! In vendar res; takega ni še videla nikoli!

Po večerji so prosili Zdenko, naj bi jim zapela. Ni se dala dolgo prositi.

Ker se je spremljevala najrajša sama, je sedla h klavirju.

Igrala je dovršeno, a njen mehki, ljubko topli glas je zazibal vso družbo v nekako sanjavo blaženost, kar se dogaja vselej pri umetniških užitkih po — izvrstnem obedu.

Zdenka je potem še zaprosila Josipa Vida, da je z njo zapel duet iz neke opere, Olga ju je pa spremljala.

Rahločutni, senzitivni Dani je šla glasba res do srca, in globoko jo je čutila.

Drugi pa so se le delali, kakor da umetniški uživajo; zaklopili so oči ter tako, napol dremaje, prebavljali bogati obed. —

Ko je Perič slišal lahno oddaljujoče se korake, je pogledal brzo k vratom ter videl Dano; naglo je vstal in šel za njo.

»Dana, jaz ti imam povedati nocoj mnogo, mnogo pred tvojim odhodom — iz oči v oči — stopi z mano tu sem v budoarček svoje mame!«

Rekši ji je ponudil roko ter jo odvedel naglo v bližnjo sobico, katero je medlo razsvetljevala raz strop viseča rožnobojna luč.

Povlekel jo je za sabo na divan ter ji hitel šepetati: »Dana, Dana, poljubi me — poljubuj me nocoj, poljubuj mnogo brez konca in kraja za mnogo časa in bodi — moja!« —

Obilo vino mu je močno dišalo iz ust, katera je s silo pritiskal na Danine ustnice, da se kar ni mogla geniti, niti odpreti ust; groza jo je izpreletavala, ko ga je videla tako besnega, pijanega!

Branila se je in ga pehala od sebe, ali njegove roke so jo držale kakor klešče — bil je vedno silnejši in drznejši . . .

S pretrganim, zadušenim glasom je dejala:

»Pustite me, drugače zavpijem!«

Vstala mu je iz naročja, in ko je planil za njo, tedaj ga je pehnila nazaj s tako silo, da je omahnil na divan; ona je pa zbežala v svojo sobo.

Perič pa je sikal na divanu, vzdihoval v onemogli jezi. »Nemec, Nemec, ta ni, kakor vse druge — jaz bedak . . .«

Dana, ko se je nekoliko umirila, se je vrnila k družbi, vedoč, da bi jo utegnili pogrešati. V njenem srcu je vse kipelo, v njeni duši vse trepetalo.

Ko je vstopila, ji je skočila Olga naproti, ji dela roko okrog pasu in dejala:

»Iz jeze, da te ni bilo tu, sem ves ta čas dvorila lepi Elzi; saj veš, da so lepe ženske moja slabost.«

Ko pa je videla Danin bledi obraz, se je kar ustrašila.

»Kaj ti je, duša, angelj?«

»Povem ti potem, ko pojdeva leč — pusti me! — Kje je Perič?«

»Odšel je, ko se je prav kratko in naglo poslovil.« —

Drugo jutro se je Rošerica začudila, da ni bilo Periča na kolodvor, in vprašala je Dano o njem.

»Pusti me, mama; ne govori mi več o njem — meni se Perič — in sploh vsi moški studijo, silno studijo!« —

VII.

Rošerica in Dana sta bili sami v ženskem kupeju dunajskega brzovlaka. —

Dasi se je Dana pomenkovala z Olgo pozno v noč in se ji je bila popolnoma izpovedala, ji je bilo vendar še vedno neznosno hudo pri srcu, ter neki notranji čut jo je silil, da se izpove svoji materi, ker drugače ne bode imela miru. In vendar, kako bode mogla materi razložiti, da noče o Periču nič več vedeti? . . .

Glava jo je bolela, oči so ji bile udrte, v sencih ji je pa bílo in jo bodlo tako, da si jih je čestokrat stiskala z obema kazavcema, nabirala čelo in zapirala oči.

»Gotovo sta z Olgo bedeli in govorili vso noč, zato te pa sedaj glava boli,« je izpregovorila mati.

»Govorili sva res dolgo, a tudi potem, ko je ona že bila zaspala, nisem jaz mogla zatisniti očesa.« —

»Uboga, uboga moja dragica, ali je bil razpor s Peričem . . .«

»Stojte, mama! Nikakor mi . . .«

Tedaj jo je Rošerica prijela ljubeznivo okolo pasu, jo pritisnila bliže k sebi in si položila njeno glavo na svojo ramo.

»Umiri se, dete, izkušaj zaspati!« jo je tolažila Rošerica.

»Ne, mama — prej ti moram povedati vse, in potem bom morda šele mirna. Toda kaj ne, da z očetom opraviš vse le ti; ti mu piši ter mu reci . . .«

»Storim, dete, kakor ti hočeš!« —

»Veš«, je pričela šepetaje — »ko sta sinoči pela Zorko in Zdenka a Olga ju je spremljala, sem hotela malo iz sobe« . . .

Umolknila je.

»No in potem?«

»Potem? . . .«

»Je prišel Perič za teboj, kaj ne da?« —

»Da, in bil je tako grdo pijan . . .«

»Ne — zdi se mi, da je bil le dobre volje, otrok moj!«

»Potem je pa bilo še hujše« . . .

Šepetaje je govorila materi na uho, dasi sta bili čisto sami v v kupeju. —

»Dobro, pri očetu opravim vse jaz, če hočeš in če misliš, da ti ne bode žal.«

»Nikoli, mama, nikoli!« —

Vzela je malo, fino pelerino, se zavila vanjo, naslonila glavico na materino ramo ter zatisnila oči.

Rošerica ji je gladila mehke, svilnate lasce, jo božala preko sencev črez glavo, da je Dana kmalu prav trdno zaspala . . .

Ko se je prebudila, je bila mirnejša, in tudi glava je ni bolela več tako hudo.

Zaužila je s slastjo nekaj jedi in pijače, potem pa je govorila z materjo kakor navadno o vsakovrstnih rečeh.

* * *

Istega dne popoldne se je pripeljal Perič k Rošerju.

Veletržec je sedel v dobro segreti obednici ter prebiral novodošlo pošto, ko je vstopil Perič.

Rošer ga je pogledal nekoliko začudeno, inženir pa se je delal, kakor da ni razumel tega pogleda, ter stopil naravnost k Rošerju, ki je bil vstal ter mu ponudil roko.

Sedla sta.

»Zdaj ste torej sami?« je dejal Perič.

»Sam — in ako se ne privadim bolje — danes mi je namreč grozno dolgčas — poletim najbrže še jaz za njima, ko odpravim še nekaj sitnih opravkov.«

»In gospodična Olga, je-li tudi ona odpotovala?« je vprašal Perič, dasi je dobro vedel, da se odpelje ob istem času, kakor Dana, samo na nasprotno stran.

»Tudi, tudi — ali je niste videli davi z njima?«

»Ne; ni me bilo na kolodvoru . . .«

»Ah, kaj mi pravite! Pa ne da bi bili zaspali, ka-li?«

»Zaspal? Vso noč nisem zatisnil očesa!«

»Potem pa ne vem . . .«

»Gospod Rošer«, mu je segel Perič v besedo — »vi si gotovo ne morete misliti, kako jaz ljubim Dano . . . in ta nepopisna ljubezen in pa — mea culpa — tudi vino, ki me je sinoči bilo razgrelo — to je krivo, da sem se ji zameril . . .«

»Mislim si, da so pač le malenkosti; taki razpori se menda često dogajajo med zaljubljenci« — je dejal Rošer — »upam, da ne bode tako hudo.« —

»Ne vem . . . Prišel sem prav radi tega, da bi hoteli vi biti tako dobri ter ji vi pisali, kako . . . no, kako sem skesan in žalosten . . .«

»Bolje bode, če to storite sami«, je dejal Rošer, smejoč se.

»Ne upam si . . .«

»Storite, storite; jaz ji samo povem, da ste bili tu in ste se skesano izpovedali — dasi še ne vem, v čem obstoji vaša pregreha.«

Ker je Rošer uvidel, da mu Perič ne more odkriti usodne tajne, je ukazal prinesti vina in mrzlih jedi; a inženir se je sedaj kmalu razvedril ter zopet — upal.

Pri večerji pa ni hotel ostati, češ, da ga družba pričakuje v mestu.

Ločila sta se veselo — iskreno kakor vselej . . .

Tretjega dne po odhodu svoje žene in hčerke je dobil Rošer dolgo pismo; ondukaj mu je pisala soproga med drugim tudi to-le:

— »Niso-li bili opravičeni moji dvomi? Kolikokrat sem Ti, posebno zadnje čase, dejala, da mi Perič ne ugaja, ter da nas je od začetka vse le slepil s prikupljivo zunanjostjo in ljubeznivostjo! — Zdaj pa sem natanko izpregledala . . . In one stvari, katere smo slišali o njem, tudi niso bile neosnovane — žal, da ne. — Sreča je le, da se je izpozabil, in da ga je Dana zavrgla kar sama od sebe. Da,

ona Te lepo prosi, da ga ji nič več ne omeniš, kakor da ga mi vsi sploh ne bi bili nikdar poznali . . . Revica si ne more odpustiti, da se je zagledala v tega nevredneža, dočim je zavrgla, Bog ve, koliko vrednih mož. Se-li spominjaš, da sem se čudila radi tega? . . . Tvoja sestra nama vedno pravi, da sva pravcati provincijalki, toda jaz Ti povem, da sem se že docela naveličala prisiljenih poklonov in tega hrupnega življenja v stolnem mestu, in da bi že prav rada odpotovala odtod, ako ne bi bilo radi Dane, kateri želim, da se razvedri . . .«

Rošer ji je odgovoril še tisti dan ter ji povedal, da je bil Perič res pri njem, skesan in potrt, toda on prepušča Dani sami, naj stori, kakor hoče; ona bode najbolje vedela, pri čem da je.

Potem je še dodal:

»Stvar mi je pa silno neprijetna, ker sama veš, da nas bodo imeli ljudje radi tega v zobeh . . .«

Nekaj dni je bil potem Rošer še vedno slabe volje.

* * *

Ko je še tisti večer po posetu v vili inženir dobil Nemca, mu je nevoljno povedal, kako sta se razšla z Dano — in da ženska, kakršna je ona, ne odpusti tako kmalu take razžalitve ali morda celo nikdar več.

Nemec se mu je potuhnjeno smejal, potem pa je rekel:

»Veruj mi, da ti odgovori že na prvo pismo, ako ne popolnoma spravljivo, pa vsaj prijazno . . . Dan za dnevom se ji bode zdela stvar neznatnejša, dokler je ne bode smatrala za bagatelo.«

Perič, ki je bil vzkipel v srdu, ko je bil zagledal Nemca, se je zopet utešil po teh njegovih besedah.

Ko sta se jima pozneje pridružili še Netka in Pepica, je pozabil Perič kraj svoje bujne ljubice kmalu vse.

Nemec pa je bil nocoj bolj zamišljen, tako da je Pepica užaljena zbežala od njega, pričakujoč seveda, da skoro pride za-njo; toda takrat se je zmotila. — Nemec je obsedel pri mizi, podpiraje si glavo, ter je z ironskim smehom motril nasproti mu sedeči parček, Periča in Netko.

»Sedaj je celo slika nepotrebna«, si je dejal.

Kmalu je odšel; Perič pa je še ostal »pri Lizi«. —

Zunaj je bilo silno mrzlo; bril je oster veter ter podil Nemcu v obraz zmrzel dež, da ga je kar skelelo. Upognil je glavo, potegnil

kapo na oči, vtaknil roki v žepe svojega dolgega menč kova ter stopal naglo domov.

»Bogat, bogat in le bogat mora biti človek — vse drugo na svetu ni nič! — Čast — nič, lepota — nič, ljubezen — nič. — Denar sveta vladar — le za denar se treba boriti — seveda ne v službi — ako bi avansiral vsako leto, v službi ne obogatim ... A ona ranjena golobica se mi ponuja sedaj kakor nalašč . . .«

(Dalje prihodnjič.)

Golobici.

Kam se dvigaš, lepa golobica,
Gori pod oblake v sinji zrak?
Tebi je prešibka perutnica,
V smrt te nese tvoj polet šibak!

V zadnjih hipih v senci vej zelenih
Čaka te golobec beli tvoj —
Prsi krvavečih, prestreljenih
Več ne sme, ne more za teboj.

Tam v višavah sokol sivi kroži,
Žejen tvoje vroče je krvi,
A po tebi tvoj golobec toži,
In srce drhteče ga boli . . .

E. Gangl.

Vasovavci.

Potrkali na okno
Nocoj so ji trije,
Prijazno govorili
Vso noč ji na srce.

A dekle je prevzetno,
In bilo je zaman . . .
Kako pa, da ji danes
Obrazek je rosan?

Ko šel je mimo okna,
Zaukal je na glas,
Zaukal fantič pravi
In šel — k sosedi v vas.

Vida.

Vetru.

Zavej mi veter sem gorak,
Privej mi v sobo sveži zrak!
Tako mi dobro deje,
Kadar tvoj dih zaveje.

Potem lahno na vas, naprej,
Na ono okno tja zavej,
Kjer s cvetkami devica
Zakriva rožna lica!

In tam na ličece lepo
Odloži ji poljubov sto —
V uho pa ji šepeči
O rani ti moreči!

P. Kocélj.

O epidemski blaznosti.[1]

Spisal **Fran Göstl.**

godovina nam našteva več primerov, da se je neke vrste blaznost pojavila v večjem obsegu ter se v kratki dobi toliko razširila, da jo smemo imenovati naravnost epidemsko.

I.

Velik je bil vpliv križarskih vojen. Krščanstvo se je takrat prelepo razcvetlo in je praznovalo tisti čas svojo junaško dobo. Papeška moč je dosegla svoj vrhunec, a tudi vladarji so si pomnožili svoje imenje in svoje dohodke; plemenitniki so si pridobili mnogo veljave, mesta so se povzdignila, kmetje si nekoliko opomogli, trgovina in obrtnost sta se razcvetli, znanosti in umetnosti so se pospeševale.

Tolik preobrat je našel na vseh progah duševne in gmotne prosvete seveda velik odmev v življenju in mišljenju zapadnih narodov. Pravi smoter, za katerega se je navduševalo toliko hrabrih vitezov in junakov, se pa ni dosegel docela; svete dežele so bile le za malo časa otete nevernikom, in da bi le-te popolnoma pregnali iz onih krajev, za to je bilo na zapadu vedno manj moči in volje. Tedaj pa se je pojavila čudna nova prikazen: križarska vojna otrok.

Leta 1212. je trdil na Francoskem neki pastir, Etienne (Štefan) po imenu, da se mu je sam zveličar na paši prikazal v podobi ubo-

---

1) Ko sem prelistaval razne starejše zapiske, mi je prišla v roke ta razprava, katero sem pred leti čital v književnem odseku »Slovenije«, a pozneje sem jo nekoliko predelal in izdatno razširil.

Viri:

Güntner: Seelenleben des Menschen. Wien & Prag. 1861. (splošno).

Haeser: Geschichte der Medizin und epidemischer Krankheiten. Jena. (splošno).

Staré: Obča zgodovina. Srednji vek. III. (o križarski vojni otrok).

Schlosser: Allgemeine Geschichte V. (križarska vojna otrok). — VI. (bičarji).

Ljubljanski Zvon. 1882. Rutar: »Bičarji in skakači na Slovenskem«.

» » 1883. Wiesthaler: »Volkodlak in vampir«.

Valvasor. Ehre des Herzogthums Krain (o čarovnicah).

Alte und neue Welt. 1875. Dr. Carl Gravs: Springerprozession in Esternacht.

Beermann: Alt und Neu Wien (o bičarjih in čarovnicah na Dunaju).

Mnoge beležke iz drugih manjših sestavkov in razprav.

gega romarja ter ga pozval, naj gre dečkom svoje dobe oznanjevat sveto vojno. Na Nemškem pa je oznanjeval križarsko vojno deček Nikolaj. — Francoski romarčki so potovali, povsod gostoljubno sprejeti, proti Marseillu, kjer so se ukrcali. Toda dve njih ladji sta se na morju v viharju potopili, ostale pa so brezbožni in brezvestni kupci polovili ter otroke prodali v sužnost. — Otroci iz Nemčije so romali črez Alpe v Genovo. Mnogi so že med potjo poginili od gladu, žeje in vročine ter od nenavadnih težav na daljnjem potovanju. Na Genoveškem so nekateri v bližnjih mestih in trgih stopili v službe za pastirje, hlapce in dekle, drugi so se vrnili v domovino vsi revni in nadložni, nekatere pa so sprejeli imovitejši Genovčanje za svoje; tako n. pr. je smatrala rodbina Vivaldi, ki je bila pozneje toli imenitna, kot začetnika svojega rodu ubozega nemškega romarčka.

Oduševljenost za križarsko vojno je bila med mladino splošna. Na Francoskem se je napotilo v sveto deželo blizu 30.000, na Nemškem skoro 20.000 otrok, dečkov in deklic od 8. do 16. leta. Ti otroci so bili živo uverjeni, da brez orožja premagajo in preženo nevernike iz svetih krajev. A tudi mnogi odrasli ljudje so trdno verovali, da se posreči čudesna pobeda tem nedolžnim otrokom, ter da jih vodi volja božja. — Mnogi otroci, katerih svojci niso pustili od doma, so skrivaj utekli, drugi so pomrli od žalosti, ker se niso mogli ali smeli udeležiti te vojne.

Ni dvoma, da se je takrat blaznost pri otrocih epidemski pojavila in to obenem na Francoskem in Nemškem. Saj je znano, da se v pričetku moške dobe pojavi želja po junaških činih, pogum in predrznost. To gibanje pa so porabili lokavi sužnjetržci sebi v korist; pospeševali in podpirali so po možnosti to mladinsko navdušenje — in to pri tedanji splošni verski prenapetosti in sanjavosti ni bilo ravno težko. Sužnje pa so takrat zelo ropali, kupovali in prodajali, zlasti Saraceni in Tatarji, ki so si na ta način naplenili mnogo bodočih vrlih junakov in pa krasotic za hareme. —

Zgodovina nam poroča še o drugih primerih otroške potoželjnosti. Leta 1458. so romali otroci k Sv. Mihaelu v Normandijo. Večinoma so otroci že med potjo pomrli lakote in mraza; kar jih je ostalo, so jih sužnjetržci polovili ter poslali v robstvo. Tudi znana pravljica o podganolovcu (uporabljena v Wolffovem eposu in po le-tem tudi v Nesslerjevi operi), ki je iz osvetoželjnosti privabil z glasbo ter ugonobil vse otroke nizozemskega mesta Hamelna, ima najbrže nekaj slične zgodovinske podlage.

II.

Druga, po raznih krajih razširjena bolezen je bila manija za ples in skakanje.

Bilo je l. 1012. na sveti večer. Verno ljudstvo se je zbiralo v cerkvah k polnočnici. A v Kolbingu na Danskem se je sešla dvanajsterica kmetov v krčmi in plesala ves čas, ko se je opravljala služba božja. Zato pa jih je duhovnik Rupert proklel, in za kazen so morali celo leto plesati. Tako nam pripoveduje pobožna pravljica, menda najstarejša beležka o skakačih. Nekoliko pač opominja na to prikazen oni divji in razposajeni ples, s katerim so slavili Grki in Rimljani boga Bakha in pa ples, s katerim še dandanašnji razposajenci praznujejo Pusta.

Ples je sploh pravzaprav verskega izvora; saj je v vseh poganskih verah bistven del bogoslužja. Tudi pri skakačih in plesačih zasledimo povsod verski moment. Leta 1375. je začelo v Utrechtu na mostu naenkrat dvesto ljudi plesati, in trdili so, da ne morejo popreje prenehati, predno ne pride duhovnik s sv. Telesom mimo; a most se je udrl pod njih težo, in potonili so. — Leta 1375. je začelo ljudstvo v Aachenu v več cerkvah in trgih naenkrat plesati in skakati, in odtod se je ta bolezen razširila brzo črez Holandijo in Belgijo ter ob Renu. Tako se je pojavilo v Kölnu petsto, v Metzu tisoč plesačev in skakačev. Tožili so o raznih bolestnih tiskah; morali so jih ovijati z mokrimi cunjami, in potem jim je odleglo. Kot vzrok svojega stanja so navajali, da se jim zdi, kakor da bi stali v krvi, ki jim sega do ust, in boječ se, da ne bi se v nji utopili, so morali skakati. Tudi so imeli razne halucinacije. Mnoge so smatrali za obsedence in jih slovesno zaklinjali, in to je baje nekaterim pomagalo.

Leta 1418. so se pojavili plesači v Strassburgu, štiriintrideset mož in žen; ozdraveli so šele, ko so jih v svečani procesiji peljali h kapelici sv. Vida. (Odtod izhaja tudi ime »chorea major st. Viti« in nemški »Veitstanz«). — Da bi se bila pozneje ta bolezen še kdaj ponovila v tolikem obsegu, ni znano.

Plesači so se protivili tudi duhovščini in tedanji modi, zlasti ondašnjemu obuvalu, kljunasto zavitim črevljem; bili so torej nekakšni reformatorji. Sčasoma so se jim pridružili razni lahkoživci in, hlineč njih bolezen, stregli svoji razkošnosti in poltnosti. —

Ta bolezen je vsekako zelo zanimiv pojav ter spominja na tisto vrsto blaznikov, ki jim pravijo manijaki, ki se ure in ure neprestano zvirajo in skačejo v najraznejših in najnapornejših pregibih, ne da bi se utrudili.

Tudi otrok se je prijela ta bolezen. Leta 1237. jih je več nego sto skakaje in plesaje potovalo iz Erfurta v Amstadt, ki je dve milji oddaljen; več jih je od prenapornosti pomrlo, drugi pa so se baje do smrti tresli spričo čudne živčne bolezni.

Kdo še ni nič slišal o tarantizmu, tistem konvulzivnem plesu in skakanju, katerega s svojim pikom baje provzroči v Italiji živeča tarantela? Dasiravno sodimo, da je pri tarantizmu tudi nekoliko domišljivosti in pa nekoliko sleparstva, vendar je nekaj analogije med njim in preje opisano blaznostjo. —

Skakači so se prikazali v 16. veku tudi na Slovenskem. V Kotoru plešejo še dandanašnji na čast sv. Tripuna (Trifone) poseben, zmerom hitrejši in hitrejši ples. Na Zalostni gori poleg Mokronoga še romarji »vrtec igrajo«. Znamenita pa je procesija v Echternachtu na Luksenburškem, ki se je neki od leta 1376., gotovo pa s konca 15. veka ohranila kot cerkveni obred do današnjega dne; vsaki binkoštni torek gre procesija pod vodstvom duhovščine s cerkvenimi prapori in križi v cerkev h grobu sv. Willibrodta. — Otroci, dečki in deklice, mladeniči in dekleta, možje in žene, po stanu in spolu ločeni, v vrstah, po štirje do šest v eni vrsti se drže z rokami za robec ter pojo litanije sv. Willibrodta, pomočnika v vseh nadlogah. Po pet stopinj naprej in po tri nazaj, včasih tudi po tri naprej in po eno nazaj, skačejo po ritmu glasbe, ki je jako veselega značaja. Za pot nekaj črez tisočdvesto stopinj rabijo skoro dve uri, udeležencev je neki očividec naštel plesavcev črez osem tisoč, godcev črez sto in pevcev sedemsto. V ondotni cerkvi neka slika iz leta 1553. predstavlja to procesijo. Leta 1777. je volilni knez Klement Vaclav Trierski prepovedal godbo in ples pri procesiji, cesar Jožef II. pa ves izprevod. Vendar so se morale prepovedi spričo ljudske razburjenosti preklicati, in procesija se obhaja še dandanes. —

V Sevilji plešejo deški pevci v cerkvi. Tako se je ohranil tudi še drugod spomin na plesače in skakače. Na Slovenskem se nahajajo sledovi o plesačih razen že omenjenih cerkvenih plesov še po Štajerskem, Kranjskem, Goriškem; le-tu so se skakači leta 1584. pojavili pri sv. Luciji blizu Tolmina. — Nekoliko sorodnosti s plesaštvom kaže tudi nekdanji običaj, ki je bil razširjen po nekaterih naših krajih, da so se kmetje procesije sv. Telesa udeležili na konjih, kakor nam Valvasor poroča.

III.

Plesačem in skakačem so bili nekoliko podobni bičarji. Prvič so nastopili v Italiji v onih časih, ko je dežela mnogo trpela po borbah med cesarji in papeži. Leta 1260. so se začele na otoku Siciliji zbirati velike tolpe spokornikov, ki so s procesijami potovali od kraja do kraja ter drug drugega bičali. (Tisti čas so se pojavili tudi na Dunaju). S svečami v levici, vedno se bičaje, so se pomikali v procesijah po ulicah ter napovedovali gorje vsemu človestvu, ako se ne spokori. — Črez Alpe so se razširili po nemških in slovanskih deželah; krog l. 1290. so se prikazali v Ogleju. Pri ljudstvu so bili priljubljeni, a mogotci so jih preganjali, češki in poljski kralji so jih siloma iztirali.

Po grozoviti kugi, ki se je pričela leta 1348., se kot črna smrt splošno razširila po Evropi ter pomorila skoro tretjino prebivavstva, so se bičarji razprostrli daleč po Nemčiji in sosednjih deželah.

Znano je, da se pri groznih, morilnih kugah ter vobče pri izrednih pogubnih nezgodah človeštvo vdaje dvema nasprotnima ekstremoma: velikemu razkošju, samopašnosti in poltnosti, češ, da negotovi čas pred pretečo smrtjo porabi še kolikor mogoče ter se naužije vseh mesenosti — in pa asketični, pretirani pobožnosti, hoteč z raznimi pokorami izbrisati svoje pregrehe in potolažiti razžaljeno božanstvo; tako je tudi omenjena kuga rodila asketično bičarstvo. Od cerkve do cerkve, od mesta do mesta je potovala velika množica ljudi brez razločka spola, starosti in stanu, bičaje se in prepevaje spokorne psalme. Kamor so prišli, so jih sprejeli prebivavci s slovesnim zvonjenjem; mnogi gledavci so bili tako ginjeni, da so se jim pridružili in se metali nagi na zemljo ali v trnje in po zimi v sneg.

Ta pokora se je ponavljala skozi triintrideset dni zjutraj in zvečer. Iz početka so pobožno živeli; kmalu pa so se jim pridružili pohotniki in tatovi, uporabljajoč lepo priliko, tako da je papež Klement VI. radi teh izgredov njih obhode prepovedal. Toda navzlic temu so se še leta 1626. bičarji zopet na Dunaju prikazali.

Tudi bičarstvo je seveda tolmačiti kot pojav verske blaznosti.[1])

[1]) Da preprečimo zlovoljno in napačno razlago, naj omenim, da blaznost imenujemo medicinski vsako dušno nenormalnost, torej vsako bolezen možganov, ki so središče duševnega delovanja; seveda se znanstvena in lajiška terminologija vselej ne ujemata.

IV.

Nizozemski škof Kornelij Jansen je bil nasprotnik jezuitov in ustanovnik verskih razkolnikov »janzenistov«. Ko je njegov pristaš Francois de Paris umrl l. 1727. v Parizu, se je obila množica zbrala pri njegovem grobu; možje in žene, starci in otroci so tam popadali na tla, dobili konvulzije, t. j. so se krčevito zvijali ter so s krčevitim kričanjem oznanjevali janzeniške nauke. Kmalu se je število konvulzionarjev na osemsto namnožilo, in najbrže bi se bili še bolj, da ni dal Ljudevit XV. siloma zapreti onega pokopališča.

V.

Vera v čarovnice je več stoletij zahtevala ogromno število žrtev. Obdolženke, zlasti stare žene z nagubanim obrazom so po obsodbi javno sežigali. Zanimiv popis čarovniške pravde na Slovenskem je priobčil Lesar v popisu ribniške doline. — Blaga cesarica Marija Terezija je prepovedala l. 1747. sežiganje čarovnic in to prepoved je l. 1769. ponovila. Vera v čarovnice je do tedaj bila splošna med omikanci in prostaki, a med narodom se je vzdržala deloma še do današnjega dne. In baš ta vera je po cerkvenih in državnih zakonih provzročila toliko umorov. Sicer so vsi stari paganski narodi verovali v čarovnice, in stari Sasi so jih že tudi s smrtjo kaznovali, toda cesar Karel Veliki se je z vso strogostjo uprl temu nekrščanskemu početju; šele v 14. in 15. veku se je začelo tisto grozno preganjanje in mučenje nesrečnih žrtev tedanje krive vere. In baš krščanstvo, ki je sicer z ljudomilimi nazori toliko storilo za prosveto, je kolikor toliko zakrivilo to gonjo s svojim naukom o hudičevi moči in oblasti. Papež Inocenc VIII. je v svoji buli: »summis desiderantes« iz leta 1484. vero o čarovnicah potrdil in njih preganjanje zapovedal. Proti temu nasilstvu so se borili, žal, da z majhnim uspehom, mnogi duhovni in posvetni učenjaki, a drugi so je zopet zagovarjali.

Dasiravno je bila večina obdolžencev žrtev nespametnosti ali sovraštva; dasiravno so mučila prisilila marsikako izpoved, ki je bila storjena le v obupnosti spričo neznosnih bolečin, a smrtna kazen je bila nasledek bodisi priznanja, bodisi tajitve — saj sta bila sodnik in ljudstvo že preje prepričana o zvezi hudiča z obsojenko — vendar je brez dvoma bilo nekoliko čarovnic istinito prepričanih o svoji nadnaravni moči, in to spričo neke blaznosti.

Valvasor nam pripoveduje mnogo zanimivega o čarovnicah. Znani Ivan Geiter je nekoč pridigoval, da čarovnic v istini ni. Neka

stara ženica pa ga je hotela prepričati o »coprnicah«; legla je doma v korito, se mazala, nato začela skakati, in ko se je prebudila, je pripovedovala, kje da je bila. —

Mazilo, pripravljeno iz raznih omotičnih rastlinskih sokov, in pa omotične pijače igrajo sploh veliko ulogo v vseh čarovniških pripovedkah, in prav to nam vsaj deloma tolmači to prikazen. Verjetno je, da so si zlasti stare histerijske ženske bodisi spričo tedanje splošne vere v veliko hudičevo oblast in moč, bodisi radi mnogih svojih grehov domišljale, da ima hudič posebno oblast nad njimi. Že spričo te trdne vere so bile take ženske v nenormalnem položaju, a omotična mazila in opojne pijače in morda tudi mesečnost — vse to skupaj je provzročilo, da so bile o svoji čarovniški moči trdno uverjene. Saj je znano, da imajo nekateri blazniki slične halucinacije; ker pa je bilo čarovništvo skozi več stoletij močno razširjeno, je smemo takisto prištevati epidemskim blaznostim.

VI.

Zelo razširjena je bila zlasti pri slovanskih narodih vera v volkodlake in vampirje. Je-li ta vera ostanek nekdanje vere o preseljevanju duš, ali pa spomin na verstvo Grkov, nočem tu razpravljati, pač pa naj iz temeljitega spisa Wiesthalerjevega v »Ljublj. Zvonu« posnamem, kar in kolikor je za mojo razpravo potrebno in primerno.

Vera v volkodlake je bila razširjena pri Grkih. Likaon, sin Pelasga, prvega arkadskega kralja, je nekoč Zenu daroval dete, a ko je žrtvenik poškropil s krvjo, se je izpremenil v volka. Vera v volkodlake je bila znana tudi starim Rimljanom, Keltom in Slovanom. — Na Francoskem je bila razširjena ta vraža zlasti v 16. veku; to nam dokazujejo mnoge volkodlaške pravde, manj razvita pa je bila med južnimi Romani.

Iz volkodlaških vraž se je izlegla popolna bolezen, ki jo zovemo likantropijo (licanthropia). Ti bolniki so si domišljali, da so volkovi, ter da se plazijo po noči po pokopališčih, razgrebajo mrliče, tulijo in trde, da se ločijo od volkov le s tem, da jim je dlaka na znotraj obrnjena, volku pa na zunaj. S silno pohotnostjo so združevali zverinsko krvoželjnost, in v slast jim je šlo posebno človeško meso.

Pri mnogih slovanskih, osobito južnih plemenih, se je volkodlaštvo spojilo z vampirstvom.[1]) »Volkodlak« n. pr. Srbom ne znači

[1]) Da je vera v vampire tudi Angležem znana, sem uvidel iz (nemške) opere Marschnerjeve, katere libreto je posnel po neki povesti lorda Byrona; tu se nam kaže vampir pod hudičevo oblastjo in je proklet, da zapeljuje svoje ne-

samo človeka, v volka izpremenjenega, ampak še dokaj hujšo pošast, vampirja, to je mrtveca, ki v grobu ne strohni in ne najde pokoja, marveč ondi dalje živi ob svojih in svojih sorodnikov in znancev krvi, katero jim hodi po noči izsesavat. Sicer pa se je vera v vampirje udomačila pri vseh slovanskih rodovih. Mnogo takih pravljic je zapisal Valvasor, ki tudi pripoveduje, da se je možno ubraniti vampirjev s tem, da se njih truplo v grobu prebode s kolcem. Še leta 1870. so v zapadni Prusiji poskusili to staro sredstvo proti vampirstvu, in Jagićev arhiv poroča o volkodlaški pravdi, ki se je vršila v Istri l. 1882.

Omenil sem to vražo in iz nje izvirajočo bolezen, ker se je včasih, n. pr. l. 1732. na Srbskem in Ogrskem pojavila v mnogo večjem številu nego sicer; zategadelj jo smemo tudi vvrstiti med epidemske blaznosti.

VII.

Samomor je sicer vobče ponajvečkrat nasledek blaznosti, včasih pa se dogajajo samomori v tolikem številu brez posebnih tehtnih razlogov, da se smejo smatrati kot učinki epidemske blaznosti. Plutarh pripoveduje, da so mileške device brez vsakega vzroka zdivjale ter zblaznele, tako da so ljudje mislili, da je zrak zastrupljen; nato so si želele vkljub vsemu pregovarjanju smrt, in mnoge so se res tudi obesile, dasi so kolikor možno pazili nanje. Ko so bila vsa sredstva proti tej nenavadni bolezni neuspešna, se je domislil nekdo zdravila, ki je pomagalo; javno so namreč razglasili, da bodo truplo vsake samomorke sramotno prepeljavali po mestu.

Tudi v novejšem času je bilo v nekaterih krajih zdaj pa zdaj izredno mnogo samomorov, n. pr. konec prošlega in v pričetku tega stoletja v nekaterih francoskih in sosednjih nemških mestih, ne da bi bili zasledili pogoje, ki sicer provzročajo pomnožitev samomorov.

---

veste ter jim kri izsesava. Vampirja nam opisuje tekst tako-le: »Nun gehst du, ein grausiger Leichnam, einher — Bestimmt dich vom Blute derer zu nähren, — Die dich am meisten lieben und ehren — Im Inneren trägst du die verzehrende Glut — . . . Was durch dich lebt, ist durch dich verloren. — . . . Es reizt dich der Teufel, es treibt dich die Wut — Du musst es saugen, das theuere Blut! — So lebst du, bis du zur Hölle fährst — Der du auf ewig nun angehörst; — Selbst dort weichet vor deinem Blick — Die Schar der Verworfenen mit Schrecken zurück. Denn gegen dich sind sie engelrein — Und der Verdammte bist du allein!

VIII.

Lahko bi navedel še mnogo primerov rahlejše epidemske blaznosti. Tako se je n. pr. l. 1841. in 1842. na Švedskem prikazala pri mnogih ženskah verska ekstasa. L. 1856. je pričelo v Piemontu dvaindvajset ljudi, med temi le en fant, brez vzroka plezati na drevesa, krčevito se pri tem zvijaje, a l. 1857. in 1858. so si v južni Nemčiji ženske odrezavale kite itd.

* * *

S tem, da sem zbral in podal v skupnem pregledu vrsto pojavov, katere sem označil kot »epidemske blaznosti«, nisem nikakor namerjal znanstvene, strokovne razprave, nego hotel sem jih le združiti v nekako kulturno sliko. Priznam, da se da ugovarjati združitvi tako heterogenskih prikazni v enem okviru, in tudi skupni naslov se bo morda komu zdel neprimeren; toda saj tudi meni ni rabil kot »terminus technicus«, nego kot nekako vnanje združilo pojavov, ki so sicer daleč vsaksebi in bi se morali z medicinskega stališča na različne načine tolmačiti, ki pa imajo v kulturnozgodovinskem pogledu mnogo sorodnosti in sličnosti.

Noč na poljani.

Konec je že vendar dneva
Trudnega, nemirnega,
Legel je popotnik v travo
Sredi polja širnega.

Ko pa ležal je in gledal
V tihe zvezde vrh neba,
Prišla mu je v srce misel,
Misel žalostna bila:

»Ni mi starišev prijaznih,
Dobrih sester, bratcev ni . . .
Oh, da mogel bi počiti
Vsaj pri ljubici gorki!

Lepa, gizdava devojka
Postelj bi narejala
In ozirala se name
In poredno smejala.

Govora se bi veselil
In smehljanja njenega,
In nič več se ne bi čutil
Tako zapuščenega . . .«

Ko tako je gledal v zvezde
Vrh neba večernega,
Zašumele so mu trave
Sredi polja širnega:

»Kaj pač govoriš, popotnik!
Da jih nimaš starišev?
Nimaš sestric, nimaš ljube,
Nimaš jih tovarišev?

Stariši, prijazni bratci
V senčnih ti drevesih so,
Dobre sestre svetle zvezde
Gori na nebesih so.

Stariši, prijazni bratci
Sence ti hladne dajo,
Dobre sestre, svetle zvezde
Te prijazno gledajo,

Ljubica, krasna poljana,
Pa v naročaju drži
In šepeče tajne bajke,
Dokler ne zaspiš na nji.«

Zor.

Kotanjska elita.

Spisal Premec.

(Dalje.)

Oče Travnov je bil veletržec v Kotanju. V svojem zakonu je imel samo dva sina: Julija in Ivana. Ko sta bila odrasla, ju je poslal v mesto v šolo, kjer naj bi se kolikor možno izobrazila, a potem naj bi prevzela gospodarstvo, katero jima je hotel razdeliti vsakemu na polovico. Toda Ivan ni imel prav nobenega veselja do učenja; Julij pa je takoj pokazal, da se mu je učenje resno priljubilo. Izdeloval je šole z odliko in po dovršenem zrelostnem izpitu je šel na Dunaj, da se posveti filozofskim študijam; profesorski stan mu je bil ideal, in ni ga mogel oče pregovoriti, da bi ostal doma. Zato je izročil vse gospodarstvo mlajšemu sinu Ivanu, a Juliju se je odločil v denarjih izplačati njegov delež. Julij je bil zadovoljen in nikdar se ni pokesal zaradi tega. — Pred dvema letoma je bil umrl stari Traven, a zdaj se je ponesrečil brat Ivan, in tako je bil Julij skoro primoran popustiti priljubljeni stan ter prevzeti domače posestvo. —

Po letu so se nastanili v Travnovi vili različni rokodelci, zidarji, mizarji, slikarji, da so jo pripravili za dostojen sprejem gospoda profesorja, in ko je le-ta došel s svojo materjo v početku meseca avgusta, je bila vsa vila temeljito prenovljena.

Traven si je začel opravljati in urejevati sobe po svojem okusu. Za delavnico, pisarnico in obenem biblioteko si je izvolil visoko, precej veliko in zračno sobo s štirimi okni, izmed katerih sta bili obrnjeni dve proti jugu, in od koder je bil krasen razgled na dolgo, valovito kotanjsko polje, kjer se je po letu zibala visoka, zlatorumena pšenica, menjujoča se s še višjo, nalik grenadirjem ponosno se vzdigujočo turščico in z bujno zelenimi senožetmi. V ozadju pa je bila ta planjava obkrožena z nizkimi, prisojnimi vinskimi goricami, izza katerih so se vzdigovali nekateri strmejši goli in beli vrhunci.

Ta soba, ta razgled, ta tišina in mir, ptičje petje okoli vile, žuborenje bistrega potoka v nje bližini in oddaljenost od mesta — vse to je bilo kakor nalašč za krotkega, idealnega Ivana. Tukaj je hotel preživeti večino življenja, se zakopati v svoje ljubljence, stare klasike, a vrvenje sveta opazovati od daleč! —

Takoj drugi dan po njegovem prihodu so mu postavili hlapci v gori imenovano sobo velikanski zaboj ter, odbivši pokrov, odšli.

Traven si je primaknil stol bliže zaboja, razganil in odstranil nekaj zavojnega papirja z vrha ter potem začel jemati iz njega knjigo za knjigo. Vsako je vzel v roko tako varno, tako rahlo, kakor bi bila iz same pene, in kakor bi se bal, da se mu razprši v tem hipu. Obračal je svoje ljubljenke v roki na vse strani in jih ogledoval tako iskreno in božal in gladil, kakor bi mu bili otroci lastnega duha.

Knjige je pokladal na mizo, a vse so bile na hrbteh zaznamovane s črkami in številkami. Z mize jih je razvrščal po številkah v veliko knjižno omaro, ki je zavzemala ves kot med dvema oknoma in je bila z mnogimi policami razpredeljena.

Kmalu so se svetili v lepih vrstah hrbtovi raznih klasikov, starih in modernih, a tudi peščica beletrističnih proizvodov slovenskih je bila med njimi. V srednjih in nižjih policah so tičala raznih narodov in časov strokovna in učenjaška dela, brošure, izvestja, semtertja celo kak rokopis. Vse police so se polagoma napolnile, in Traven je zrl zadovoljno in ves srečen na bogato zbirko, svojo ljubljenko; potem jo je skrbno zaklenil, a še dolgo opazoval, kakov efekt napravlja skozi velike, z motno brušenimi okraski ozaljšane šipe, s katerimi so bila opremljena omarna vrata.

Ko je to dovršil, si je uredil pisalno mizo, napolnil njene predale z vsemi pisarskimi potrebščinami, a naposled sedel na rahel, prožen fotelj ter poskušal, kako bi se dalo v ti sobi — sedeti, brati, pisati, sanjariti!

No, kdo bi mu zameril! Traven je bil še vedno samec. Od narave nekoliko boječ, se je že izza mlada najraje bavil s študijami, a pri tem je bil pozabil vse druge potrebe. Ko se je zavedel, da bi morda vendarle bilo prav, ako bi si ustanovil svoje ognjišče, da bi imel kaj svojih okoli sebe vsaj na starost, tedaj se mu je hkrati zazdelo, da je že prestar, in domišljal si je, da ga ne more vzeti nobena iz ljubezni. In otresel se je vsakikrat teh misli ter se vdal zopet z vso dušo svojemu poklicu, in tako so mu zares potekala — mlada leta. Ali on je bil zadovoljen in srečen!

Ko je Traven popustil službo in se nastanil v Kotanju, je imel že petinštirideset let, in soditi je bilo, da ostane večen samec.

Toda usojeno mu je bilo drugače.

III.

Drugi dan po Travnovi naselitvi v vili je bila nedelja, in Traven je vprav pisal v pisarnici dolgo pismo nekemu kolegu-prijatelju, ko zasliši okoli enajste ure in pol korake na stopnicah, odkašljavanje, šepetanje — a takoj nato tudi trkanje na duri.

Traven zakliče skoro nekako nevoljen:

»Prosto!«

Med vrati se zdajci pojavijo drug za drugim štirje gospodje v raznolikih, staroverskih in novodobnih salonskih oblekah, malce neneokretno se klanjajoč že od daleč osuplemu profesorju, ki je radovedno pričakoval, kaj bode.

Prvi gospod, visokega, precej obilnega života, skrbno obritih, zabuhlih lic in na kratko ostriženih, črnikastih las, je stopil sredi sobe in se ponosno zravnal.

»Velečastiti gospod profesor,« je izpregovoril in se vnovič poklonil, »pred saboj vidite deputacijo odbora kotanjske čitalnice, katere deputacije člane si vam usojam sedaj predstaviti! — Ta gospod je sin veletržca Ravna, blagajnik naše čitalnice; — ta je davkarski oficijal gospod Rudolf Skok; — tu učitelj gospod Ivan Brus — oba marljiva in vestna odbornika naše čitalnice! A moja malenkost — jaz sem davkarski kontrolor — Štipko Leščnik, obenem tajnik čitalniški. Torej mislim, da to smo vsi!«

Slavni čitalniški odborniki so pristopali drug za drugim ter se klanjali Travnu, ki je vračal poklone na vse strani ter podajal roko vsakemu po vrsti, kakor jih je imenoval gospod Štipko.

Ko je bilo predstavljanje formalno dovršeno, je izpregovoril Traven:

»Gospodje, prosim, sedite!«

In ponujal jim je stole.

Toda gospod Štipko Leščnik je živahno ugovarjal: »Ne, gospod profesor; dokler ni oficijalni del našega pohoda dovršen, ne smemo! Torej potem! — Torej mi, kar nas je tukaj, predstavljamo obenem tudi veseliški odsek slavnoznane kotanjske čitalnice. Ker nameravamo imeti prihodnjo soboto veselico z igro in s petjem, je torej sklenil naš odsek, da vas, velečastiti gospod profesor, osebno in »in corpore« povabi na ta večer. Torej zdaj smo mi vsi tukaj in vas vljudno vabimo! Torej blagovolite sprejeti in blagohotno uvažiti to iskreno vabilo!«

»Prevelika čast! Prevelika čast!« je hitel Traven.

»Torej, s tem je končan oficijalni del našega pohoda,« je takoj pritaknil gospod Leščnik in prijel za stol.

Traven jim je tedaj ponudil še enkrat stole, in sedli so.

Gospod Štipko Leščnik se je spustil, utrujen od oficijalnega posla, toda zadovoljen, na ponujeno stolico in takoj položil debeli svoji nogi drugo vrh druge ter z napeto pozornostjo opazoval vsako kretanje

prof. Travna, ki je bil v tem pristopil k omari, ki je stala v kotu, ter jo odklenil.

»Bog ti daj pravo pamet!« je govoril sam pri sebi Štipko Leščnik.

Gospodje Raven, Brus in Skok pa so modro in nepremično sedeli na stolih ter motrili kontrolorja, ki je lokavo namežikaval s svojimi drobnimi očmi.

Ko je Traven privlekel iz omare podolgovato, rumeno steklenico, je gospod Leščnik zadovoljno zaklopil oči ter komaj slišno cmaknil z jezikom, in vidno blaženstvo se mu je razlilo po tolstem obrazu.

»Gospodje, izvolite kupico pikolita«, je dejal Traven ter natakal vitke, kristalne čašice.

Trčili so.

»Ah!« je viknil kontrolor nehote.

»Oh!« je pritrdil oficijal.

Traven pa je dejal:

»Ali vam ugaja, gospoda?«

»Izvrsten! Izboren! Koliko pa je star?« je vprašal Leščnik, izvedenski cmakajoč z jezikom.

»Petnajst let, gospoda!«

»Ah!«

»Oh!«

»Ta pa, ta!« —

»Kdo pa je predsednik čitalniški?« vpraša Traven.

»Gospod sodnik Perko, izboren, veleizobražen, torej duhovit, značajen mož! Torej —« je hitel Leščnik v eni sapi.

»Sam bi se bil prišel danes predstavit, ali zadržan je danes dopoldne; sporoča pa vam po meni, da si bode štel v čast, ako vas bode mogel pozdraviti na sobotni veselici,« se oglasi Raven.

»Ako mi bode le mogoče, pridem,« odgovori Traven.

In razgovarjali so se dalje. Kontrolor je razložil Travnu ves čitalniški aparat, navedel vse posamezne odseke, naštel najimenitnejše ude ter naposled izrazil željo, da bi se vpisal v čitalnico tudi gospod profesor, čemur je le-ta radovoljno pritrdil.

Šele ko je bila prazna steklenica, so se odborniki poslovili pri Travnu in odšli zadovoljnih obrazov in s premnogimi globokimi pokloni.

* * *

V soboto zvečer se je res oglasil gospod profesor v čitalnici. Seznanil se je ondi z vsemi mestnimi odličnjaki, kolikor jih še ni poznal izza prejšnjih let, ko je bil prišel vsako leto domov na velike

počitnice, posebno pa z vsemi novimi uradniki. Zadnja leta pa ni bil nič prišel v Kotanj, ker je porabil ona dva prosta meseca večinoma za potovanje po staroklasičnih deželah svojih idealov — po Italiji in Grškem. Zato je bil v teh letih mnogo prejšnjih znancev zgrešil, nekaj se je bilo pa tudi novih dostojanstvenikov nabralo med razumništvom kotanjskim.

Tiste veselice pa se je udeležila tudi gospodična Matilda Severjeva s svojo materjo, ki je bila vdova po pokojnem davkarju Josipu Severju.

Slučajno je bil prisedel Traven po veselici s sodnikom k mizi, kjer je sedela z materjo Matilda.

Ta je bila srednje-velika, vitkostasna plavolaska z izredno lepimi, mandeljnato-podolgovatimi, velikimi in sanjavimi očmi in rožne, skoro prozorne, belordeče polti.

Traven ji je sedel ravno nasproti. Nehote ji je večkrat pogledal v zardeli, razžareli obraz, ki si ga je hladila s pahljačo od nojevih, puhastih, belih peres, koketno jo vihteč z nežnimi, dolgimi prsti krasno oblikovane, polne roke, katere rožnato polt so še bolj povzdigovale rumene, do lakti segajoče rokavice . . .

Travnovo skoraj popolnoma okorelo srce je tačas prvič vztrepetalo, začelo hitreje biti, in začutil je, da se je izvršila v njem nenavadna izprememba . . .

Ko je prišel pozno po noči domov, ni dolgo mogel zaspati. Semtertja je taval po sobi, a pred očmi mu je stala vedno in vedno njena podoba.

»Kako si neumen!« si je dejal stokrat in stokrat. »Ona mlada, ti priletcn; ona lepa, ti še za silo ne! Kako bi te mogla kdaj ljubiti? — Otresi se tega brezmiselnega čuta, dokler je še čas, dokler ni prepozno! Principiis obsta!« . . .

Govoril si je, zabičeval sam sebi, da bi bila to velika budalost, a pri vsem tem je vedno in celo vedno intenzivneje mislil nanjo. In ko je zaspal, se mu je vpletla podoba njena celo v sanje. —

Bistrooka in praktična mati Matildina pa je tisti večer z zadovoljstvom opazila, da si je pridobila njena hči Travnove simpatije. Hitro si je napravila strateški načrt.

Ko sta se vračali s hčerko proti domu, je rekla tej:

»Ako me vse ne vara, vpraša Traven v kratkem po tebi! Glej tedaj, da ga ne odpodiš s kako nepremišljenostjo!«

»Ali mama«, je ugovarjala hčerka, »saj vendar veš, da sem si že izvolila — Maksa!«

»Eh kaj! Pusti ga! Makso nima nič, Traven je petičen, jako petičen — poleg nemale pokojnine!«

»Ne morem, mama!« je zastokala hčerka.

»Molči, dete! Nemožno ni nič na svetu, ako se le hoče.« — Sicer si pa že še premisliš. Za sedaj pa pustiva to stvar!« —

Ko se je odpravljala skoro zatem Matilda v svoji sobi k počitku, se je naslonila ob posteljo, si zakrila obraz in plakala in plakala, dokler se ni začelo svitati tam daleč nad gorami . . .

Traven je od tistega dne zanemarjal svoje knjige. Nobenega miru, nikakega užitka ni več našel v mirni svoji sobi. Vpisal se je v čitalnico in skoro cele dneve, da, cele tedne je prebil v mestecu, samo da se je sešel kdaj z njo v čitalnici, kjer se je na večer rada zbirala kotanjska gospoda. Ko je zapazila Matildina mati, da ostaje Traven zvečer v mestecu, in da je skoro slednji večer v čitalnici, je takoj uredila, da je bila tudi s hčerko vedno tam.

Tako je postajal Traven vedno intimnejši prijatelj gospe Severjeve, a obenem si je domišljaval, da je ganil tudi srce lepe Matilde. Ta ga je verno poslušala, se prijazno z njim razgovarjala in se proti njemu jako vljudno vedla — vse to spričo ostrih instrukcij in neprestanega zabičevanja praktične matere. —

Ljudje so že ugibali in govorili, da bode v Kotanju v kratkem nov zakonski par. Traven, katerega so zategadelj znanci že dražili, ravno spričo teh govoric ni hotel še zahajati k Severici na dom, dokler si ni bil popolnoma v svesti, da mu je Matilda res naklonjena.

Pri neki ugodni priliki ji je razodel svoje čuvstvo proti nji, in ona — mu ni odrekla. Toda pri vsem tem je bila tako hladna proti njemu, da ni vedel, pri čem da je. Včasih si je domišljal, da je najsrečnejši človek na svetu, a že črez nekoliko trenotkov ga je zopet spravila njena hladnost v obupnost . . .

Ko so se bila v čitalnici osnovala predavanja, je nastopil večkrat tudi Traven. Tako je bil tudi onega dne prevzel predavanje o »francoskem naturalistiškem romanu«, s katerim se je mislil še posebno prikupiti Matildi, in katero je dovršil na splošno zadovoljstvo občinstva. Toda tisti večer se ni bil končal baš na njegovo zadovoljnost . . .

Ko je dospel oni večer Traven domov, je bil sam s seboj skrajnje nezadovoljen; sklenil je, da takoj jutri napravi odločilen korak, naj velja, kar hoče. V takih razmerah še nadalje prebivati, ne da bi vedel, pri čem da je, se mu je videlo neznosno.

IV.

Mati Travnova je bila najraje vedno sama in ni sprejemala skoro nič posetov. Sedevala je sama v svoji sobi ali v vrtni lopi, s kakim ročnim delom se baveč, in žalovala po svojem možu in sinu še vedno, kakor prvi dan.

Kadar jo je obiskal Julij, tedaj se je z njim najraje razgovarjala o prošlih dneh, ki so bili zanjo tako svetli, tako srečni! Živela je s svojim možem v zglednem zakonu od začetka pa do njegove prerane smrti. Po smrti njegovi bi se bila lahko omožila; saj je bila še v najboljših letih, in marsikdo se je oziral za njo ne le spričo tisočakov, katere ji je bil zapustil mož v popolno last in razpolago, ampak tudi radi njene izredne lepote. Toda žena je čutila, da ne bi mogla živeti z nobenim več v takem zakonu, kakor s pokojnikom. Zato je ostala sama in je živela le spominu njegovemu in obema sinoma. In pri tem se je starala. Usoda je hotela, da se ji je ponesrečil še sin Ivan, in od takrat se je še bolj odpovedala svetu nego prej . . .

Tisti dan po čitalniški veselici je sedela kakor po navadi v svoji sobi pri oknu in zrla po široki planjavi, kjer so se iskrili žarki jutrnjega solnca na snegu, da se je lesketala in svetila bela odeja, kakor bi bila posuta s samim srebrom in suhim zlatom.

Okoli desete ure je stopil v njeno sobo Julij. Bil je videti resen in v nekaki zadregi. Pristopil je k nji, jo poljubil ter ji sedel nasproti!

»Kaj ti je, sin moj?« izpregovori starka. »Videti si bled in izmučen!«

Julij se je sklonil k nji, jo prijel za velo desnico in jo božal.

»Nič se ne boj, mama, nič mi ni! — Toda — toda — nekaj imam na srcu, kar ti težko povem — a povedati ti moram!«

Ona povzdigne oči k njemu ter ga pazno motri.

Črez nekoliko časa pa izpregovori:

»Skoro sem uganila, toda — govori ti!«

»Saj mi ne bodeš huda, ljuba mamica, kaj ne da ne? — Glej, rad jo imam, tako rad! A zdaj sem prišel še po tvoje dovoljenje!«

»Veseli me, sin moj, da si se odločil. Jaz ne bodem več dolgo, a ti potrebuješ že zdaj in bodeš vedno bolj potreboval skrbne gospodinje! Katera pa je?«

»Gospodična Matilda Severjeva!«

Starka se ustraši.

»Moj Bog, moj Bog! Dete moje, kaj pa misliš?«

Julij je prebledel in je sedel kakor okamenel.

Črez nekoliko časa pa nadaljuje starka:

»Jaz sicer ne poznam one gospodične, toda toliko bolj poznam njeno mater! Vsaj po nekdanji govorici jo poznam! In jabolko — pravijo — ne pade daleč od drevesa!«

»Torej govori,« sili sin.

»To je bilo pred več leti. Severica je bila še mlada, lepa žena, a tudi naduta in koketna. Njen mož je bil poleg nje revček; delala je z njim, kakor je hotela, a on ji je bil naposled slabši nego sluga. K njim je zahajal čestokrat iz Ljubljane mlad lajtnant, vitek, ozek črez pas kakor osa in golega, dekliškega obraza. Govorilo se je, da je njen bratranec. No, s tem bratrancem je izginila nekega dne gospa Severica, a gospod Sever je dejal, da je šla v toplice. Toda dolgo je ni bilo. No, nekega dne pa je prišel Raven z Dunaja, kamor je bil šel po opravilih, ter je pripovedoval, da je srečal Severico z onim golobradim lajtnantom v operi na Ringu. Ta novica se je hitro raznesla po mestu, in vse je pikalo ubogega Severja, češ, v katerih toplicah je njegova milostna. Sever se je skrival in si ni upal več med ljudi. — Toda nekega dne, a šele črez nekaj mesecev, se je ona vrnila — in Sever je bil takoj potolažen. Kar se pa prej ni bilo zgodilo — kajti davkar in davkarica dolgih osem let nista imela nič otrok, to se je sedaj zgodilo. — Severica je namreč dobila hčerko, in veselja ni bilo ne konca, ne kraja. — To je moja povest, ti pa sodi!«

Julij je zrl srpo skozi okno. Videti je bilo, da bije v srcu hud boj.

Naposled je zmagala njegova idealna narava, in izpregovoril je nekoliko tiho, skoro hripavo, pa odločno:

»Ako je mati grešila, čemu naj bi se pokorila hčerka? Prepričan sem, da bode Matilda navzlic temu zgledna soproga!«

»Toda, kaj poreko ljudje?« vpraša mati.

»Res je nekoliko sitno to, in ako bi bil prej to vedel, bi me bilo morda obvarovalo in ozdravilo. Toda zdaj sem ji dal takorekoč že besedo — torej ne odstopim samo spričo takega vzroka!«

Mati zmaje z glavo in pravi:

»Nočem biti nasprotna tvoji sreči, preveč si mi pri srcu — in morda tudi vse tedanje ljudsko govorjenje ni bilo docela upravičeno. Morda bode res hčerka drugačna — toda — svarila sem te! — Nevesta mojega sina pa postane gotovo tudi moja hčerka!«

Traven jo je hvaležno zopet poljubil in odšel v svojo sobo, kjer se je začel preoblačiti. Prej je pa še hlapcu naročil, da pripravi kočijo in vpreže belca.

Tisti čas sta sedeli Severica in Matilda pri zajutrku. Sinočna veselica ju je bila utrudila, in vstali sta bili pozno.

Severica je bila še vedno lepa žena, in ko je tako sedela v dolgem, belkastem, s čipkami črez in črez posutem lahkem zjutranjem krilu, ji ne bi bil nihče prisodil petdesetih let; njena polt je bila videti še prožna in sveža, in njene oči so bile še vedno živahne in sijajne. Matilda pa je bila danes nekam trudna, njen pogled je bil moten in nje obraz otopel.

»Še enkrat ti moram povedati,« je karala mati Matildo, »da si pozabila vse moje opomine, da se nisi sinoči vedla dovolj taktno proti Travnu!«

Hčerka je molčala.

»Vse mi pokvariš! Traven se naveliča . . .«

»Naj se!«

»In sreča, katero lovim že toliko časa zate . . .«

»In zase!«

»Molči! — Sreča pobegne, a ti bodeš plakala, ko bode prepozno!«

Nekoliko časa je bil molk. V kletki je zapel kanarec — tako glasno, tako veselo!

»Vidiš,« povzame mati zopet besedo, »kakor živi brezskrbno v kletki ta ptiček, tako brezskrbno življenje te čaka poleg Travna. In kar je še največ, Traven se ti bode dal ovijati okoli prsta, kakór bodeš sama hotela! Sama bodeš gospodinja, on ti bode ponižen sluga! Bogastvo, razkošje — česar si poželiš — vse, vse ti bode na razpolaganje! — Kaj pa te čaka pri Maksu? Še zdaj nima službe; ubog je, predno prileze do kakega poštenega zaslužka, utegnejo preteči leta — a ti se v tem postaraš, in zate ne bode maral več niti Makso, niti kdo drugi! Iskal bode premožne neveste. Lepota, na katero se menda zanašaš, je od danes do jutri! In kaj si brez nje? Izgubi jo — potem se kar zarij med staro šaro!« . . . Še mnogo druge praktične filozofije je razložila modra Severica, a Matilda je le molčala, mati pa je kovala železo, dokler je bilo vroče . . .

Videti je bilo, da ne ostanejo besede materine docela brezuspešne. Matilda je razmišljala in vobče je morala materi pritegniti. Ljubila je sicer Maksa Lovrina, ki je bil tedaj medicinec na Dunaju, z vso žarovitostjo in iskrenostjo prve ljubezni, toda nepretrgani in nujni materini praktični opomini in migljaji so kolikor toliko vendarle

vplivali na dovzetno hčerko, in nasprotovala je materi in Travnu samo še iz navade, iz kljuboželjnosti. Naposled se je nje mladostni, šibki idealizem razkadil v nič pod pritiskom materinega utrjenega realizma, in pripravljena je bila, da se vda Travnu. A idealno svojo vest je izkušala na ta način potolažiti, da je pisala Maksu še vedno strastna, zaljubljena pisma . . .

Pred hišo se je ustavila kočija, in takoj nato so se začuli koraki po stopnicah. Mati in hči se spogledata; hkratu sta si mislili obe:

»Kaj, ko bi bil on?«

Predno je še Traven potrkal na vrata, je pošepnila mati hčeri:

»Steci v svojo izbo, preobleci se, pa pridi v posetnico, ko te pokličem!«

Hčerka je zardela in izginila.

Severica pa je naglo pogledala v zrcalo, potegnila s plosko roko nekoliko po laseh, ki so bili malo v neredu, in zadovoljen nasmeh ji je legel na polne ustnice.

Takoj nato je Traven potrkal in vstopil.

Severica mu je stopila nasproti z izbrano vljudnostjo, ko ga je zagledala pred seboj v fraku, klaku in laku, in izpregovorila je z najslajšim glasom:

»Oprostite, gospod profesor, da ste me še našli v zjutranji opravi — ali nisem se nadejala cenjenega vašega poseta! Izvolite v naš salonček!«

Odprla je vrata in na rahlo potisnila Travna v precej veliko sprejemnico, ki je bila opremljena z ne prav modernim, toda še dokaj dobro ohranjenim pohištvom, a ona jo je vedno le imenovala »salonček«. —

»Izvolite sesti, gospod profesor! Ah, kolika čast, da nas posečate, da ste prišli v mojo hišo vi, najuglednejši mož našega mesteca! Ah, tolika vljudnost!«

Travnu ni nič preveč ugajala gostobesednost gospe Severice; čutil je, da je vse to laskanje gola hinavščina. Morda on v svoji preproščini in poštenosti sicer tega niti ne bi bil opazil, a po današnjem pogovoru s svojo materjo se ni čutil nasproti Severici v konverzaciji več tako neprisiljenega, kakor prej; neka nezadovoljnost proti nji je bila pognala kali v srcu njegovem . . .

»Gospa, čudite se mojemu pohodu,« je izpregovoril Traven. »Toda po marsikakem znaku iz zadnjega časa uganete morda njega pravi vzrok. Zato ne bodem razdiral mnogo besed in vas kar naravnost vljudno prosim — roke gospodične hčerke vaše!«

Severica se je delala osuplo, a prsi so se ji burno dvigale od veselja.

Traven pa je nadaljeval:

»Kot pošten mož obetam vaši hčerki takšno bodočnost, kakršno more obljubiti moška, resna, a globoka ljubezen; le ljubezen do nje — samo ljubezen me je prisilila, da sem danes nastopil to pot do vas!«

»Toda, gospod profesor,« je pripomnila Severica, hlineč osuplost in zadrego — »moja hči je revna in nima razen vzgoje nič dote! Vi lahko dobite bogato nevesto! Ali vam ne bode kdaj žal? —«. Uprla je vanj oči, kakor bi mu hotela kot skrbna mati pogledati na dno duše. Toda Traven ni umaknil pogleda; počasi in resno je dejal:

»Jaz ne zahtevam od vaše hčerke druzega, nego toliko ljubezni in spoštovanja, kolikor ga imam jaz do nje!«

Tedaj je Severica odprla vrata in zaklicala:

»Matilda!«

Takoj pa je pristopila zopet k Travnu in dejala patetiški:

»Vaša ponudba je vsekakor izredno častną za nas; zato vam z veseljem in ponosom izročam, kar mi je najdražje na zemlji!«

Skozi odprta vrata pa je zdajci vstopila Matilda. Njeno vitko in vendar bujno-stasno telo je odevala elegantna domača obleka iz temno-zelenkastega atlasastega satina, ki je delala njeno polt še bolj rožnato in svežo. Izmed vseh oblek se ji je podala ta najbolje, zato jo je Matilda oblekla vselej, kadar je hotela napraviti poseben efekt.

Traven je vztrepetal pri njenem pogledu; bil je zmešan kakor nezrel gimnazijec in ni vedel, kaj bi izpregovoril.

Severica pa je izpregovorila:

»Gospod profesor je ravno zdaj vprašal za tvojo roko — odgovori mu še sama!«

Lahkih korakov je izginila v sosednji sobi. Traven pa je pristopil k Matildi, privzdignil desnico njeno k svojim ustnicam in ji šepetal:

»Ali smem upati?«

Ona je molčala, a roke mu ni odtegnila.

Tedaj pa je postal pogumnejši. Držeč jo za desnico, je ovil levico okoli njenega vratu pa položil trepečoče svoje ustnice na njene.

Nehote se je stresla pod poljubom njegovim, a vrnila mu ga je rahlo, komaj čutno. Vendar mu je pri tem rahlem, komaj dahnjenem dotikljaju šinila neka nepopisna slast po vseh udih, da je

zaklopil oči ter ves blažen stiskal ustnice svoje zopet in zopet na njene, dokler ga ni njena roka rahlo potisnila na bližnji fotelj.

Tedaj pa je sedla tudi ona, in razgovarjala sta se dolgo, dolgo. Pozneje je prišla in prisedla še mati, in še tisti dan je bilo domenjeno vse, kar je bilo potrebno.

Ko se je odpravljal potem Traven od Severjevih, ni niti več mislil na današnji pogovor s svojo materjo. Tako blažen, tako srečen je sedel zopet v svojo kočijo, kakor ne bi imelo nikdar zatoniti solnce njegove sreče . . .

(Dalje prihodnjič.)

LISTEK.

P. n. Zvonovim čitateljem. Že često se nam je od mnogih strani izrekala želja, ki smo jo sicer tudi gojili sami, naj bi razen dolgih nadaljevalnih povesti in razprav prinesla vsaka Zvonova številka tudi nekaj završenih sestavkov. Kakor so se p. n. čitatelji uverili, smo že tudi res v zadnjem času izkušali ustreči tem zahtevam. Toda ta način urejevanja provzročuje tehniške težkoče glede na razpredelitev in porabo itak tesno umerjenega prostora. Zato smo se po prijateljskih nasvetih in svojem preudarku odločili, da na prva mesta postavimo krajše povesti in članke, ki se končajo v eni ali dveh številkah, a daljše povesti naj slede proti koncu. To javljamo p. n. pisateljem in čitaljem, da se ognemo vsaki zameri, češ, da razlikujemo odličnejša ali manj odlična mesta v listu, in da si z njih razvrščevanjem usojamo nekako klasifikovati objavljene spise. Ponavljamo, da so nas k ti izpremembi napotili zgolj tehniški pomisleki.

Knjige Slovenske Matice za l. 1897. so ravnokar izšle. Ker jih opišemo in ocenimo v prvi prihodnji in v naslednjih številkah, naj za sedaj omenimo, da je naše odlično slovstveno društvo podalo letos Slovencem ne le jako obilen, nego tudi krasen dar: podalo je slovenskemu narodu celih sedem knjig najlepše leposlovne in znanstvene vsebine. Knjige so pa te-le: 1.) *Knezova knjižnica.* IV. zv. (Spisa: I. Moja hoja na Triglav. Spomini Janeza Mencingerja. — II. Prenos Kopitarjevih smrtnih ostankov v Ljubljano. Fr. L.) — 2.) *Zabavna knjižnica.* X. zv.: Trojka. Povest. Spisal dr. Fr. Detela. 3.) *Slovenske narodne pesmi.* III. snopič. I. Pripovedne pesmi. Uredil prof. dr. K. Štrekelj. — 4.) *Slovenska zemlja.* II. del. Samosvoje mesto Trst in mejna grofija Istra. II. snopič. Spisal S. Rutar. — 5.) *Zgodovina slovenskega slovstva.* III. del. 2. zv. Spisal prof. dr. K. Glaser. — 6.) *Elektrika, nje proizvajanje in uporaba.* I. del. Spisal Ivan Šubic, c. kr. ravnatelj. — 7.) *Letopis za l. 1897.* Uredil Anton Bartel. (Spisi: I. Črtice o naši domovini pred prihodom Slovencev. Dr. Fr. Kos. — II. Ivan Vajkard Turjaški. Ivan Steklasa. — III. O jedru tragedije in drame sploh. Dr. J. Pajk. — IV. Francoska ljudska šola na Kranjskem. I. Vrhovec. — V. Jan Kollar. Dr. M. Murko. — VI. Bibliografija slovenska. R. Perušek. — VII. Letopis »Slovenske Matice«. E. Lah.

Tavčarjevih povesti je izšel II. zvezek, obsegajoč sledeče novele, novelete in črtice: I. Otok in struga. — II. V Karlovcu. — III. Valovi življenja. — IV. In vendar. — V. Tat. — VI. Gospod Ciril. — VII. Čez osem let. — VIII. Soror Pia. — Ker je tudi s tem zvezkom završen šele en del mnogobrojnih leposlovnih proizvodov Tavčarjevih, tudi še sedaj ne objavimo obširnejše študije, ki bo umestna stoprav ondaj, kadar izidejo vsa glavna pripovedna dela Tavčarjeva. Toda že sedaj moramo opozoriti naše čitatelje na lepi essay, ki ga je o njih objavil »Slovenski Narod« v štev. z dne 21. in 22. m. m. pod naslovom »Romantična srca«, in v katerem je vrlo plastično in resnično označeno bistvo Tavčarjeve muze. Rodoljubnemu, izobraženemu našemu ženstvu pa ne vemo priporočati primernejšega čtiva, nego so Tavčarjeve povesti.

Še enkrat Bezenšekova „Bolgarija in Srbija". Naši čitatelji sami dobro vedo, da niso prazne besede, ki smo jih o neki priliki izjavili, da polemike načeloma ne bodemo gojili. Vendar si to pot ne moremo kaj, da ne bi najodločneje obsodili zlovoljne ocene, ki jo je posvetil dičnemu delu Bezenšekovemu v 23. štev. lanjskega letnika »Dom in sveta« g. A. Fekonja. Le-temu ocenjevatelju v celem delu Bezenšekovem ni nič prav, tako da se nam zdi kakor človek, ki ga vse boli. Nikakor nas ni volja zavračati premnogih očitkov in popravkov, ki jih g. Fekonja podaje na rečenem mestu na str. 733.—735. — G. Bezenšek jim bode vedel že sam odgovoriti ali pa tudi ne odgovoriti, in takisto jih bode častita družba sama uvaževala, ali pa tudi ne; toda nekega Fekonjevega očitanja ne moremo dovolj visoko pribiti. Konstatujoč, da je vsekakor za nas Slovence Srbija bolj »posebno zanimiva« že zato, ker je »bliže srajca nego suknja«, in da nam je Srbija bližja po zemljepisni legi, srbski jezik razumljivejši od bolgarskega in mnogo Srbov biva tudi v avstrijsko-ogrski monarhiji, zahteva g. A. Fekonja z resnim obrazom, da bi bilo naravno, da se opišejo Slovencem najpreje Srbi in zatem šele Bolgari«. Tu pač lahko pomagamo g. Fekonji z ravno tako preprostim kakor uspešnim nasvetom: mnogo grajano knjigo družbe sv. Mohorja naj razdeli na dvoje (med 132. in 133. stranjo), prestavi oba dela, Srbijo pred Bolgarije, in naj si ju tako da vezati. — Toda šalo na stran! Poznali smo doslej g. Fekonjo kot marljivega, dasi bolj analistovskega ali kronistovskega, nego pragmatiškega slovstvenika; naj vztraja pri tem poslu, in ondaj izvrši še marsikatero zaslužno delo — kritikovanja pa naj se okani tudi v bodoče, to mu resno svetujemo.

Ročni kažipot po Goriškem, Trstu in Istri za 1898. Uredil Josip Krimpotič. IV. letnik. Cena 40 kr. Trdo vezan 60 kr. (s pošto 5 kr. več). V Gorici. Tiskala in založila »Goriška tiskarna« A. Gabrščck. 1897. Prav lična je ta knjižica, in dokler smo razkosani na toliko dežel in deželic, so taki specijalni kažipoti potrebni našim rojakom v posameznih kronovinah. — Poleg 99 strani stvarnih podatkov in mnogo praznih listov za beležke obsega »Ročni kažipot« tudi še obilico oglasov narodnih in pa Slovencem nesovražnih tvrdk; ta zaznamek bo izvrstno služil zavednim Goričanom, ki se v svojem trudapolnem, mučnem političnem in gospodarskem boju ravnajo po načelu »Svoji k svojim«.

Ilustrovani narodni koledar. Leto X. 1898. Uredil in izdal Dragotin Hribar. Str. 142. Navdušeno pisani vvodni članek je posvečen »petdesetletnemu jubileju vladarstva našega presvetlega cesarja Franca Jožefa I.« Zabavni del letos ni tako raznovrsten, kakor druga leta; leposlovnega spisa sploh ni. Življeto-

pisne črtice o Luki Jeranu, Miklosichu, Simonu Robiču in Janku Kersniku (Miklosichev in Kersnikov životopis sta iz Vidičevega peresa) so zelo različne vrednosti, in v nekaterih so posamezni dogodki le površno med seboj zvezani. Zgodovinska razprava je Radicsev »Ljubljanski knezoškof Tomaž Hren na Spodnještajerskem«. To je primerno in stvarno po virih sestavljena spomenica k tristoletnici imenovanja Tomaža Hrena za ljublj. škofa dne 18. vinotoka 1597. l., kaze jo pa obilni germanizmi in slovniški pogreški, katere je seveda zarezati na rovaš Radicsevemu prevodivcu. O. Hrizogona Majerja »Rast, moč in razpad osmanske države« je spretno in pregledno sestavljena črtica o državi »bolnega moža« in primeren spis, ker je ravno vzhodno vprašanje razburjalo preteklo leto duhove. »Važni dogodki v l. 1897.« završujejo zabavni del. Pridejane slike in obrazi so splošno dobro uspeli, le Jeranov obraz in slika »Kdo je učil tičice peti?« se nista posrečila. Želeti bi pa bilo, da bi bil urednik pridejal kako pojasnilo o »Nadvojvodi Ivanu« in gradu Orthu in še posebno o življenju Ivana Ortha. Zunanja oprava koledarjeva je lična; spominjamo le, da so bili elegantno vezani eksemplarji prejšnjih let vezani v platno, a ne v papir.

Š.

Prvi usporedjivači sanskrita sa slovenskim jezicima. Napisao dr. M. Murko. (Preštampano iz CXXXII. knjige Rada jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti.) U Zagrebu. Tisak Dioničke tiskarne 1897. To je zadnje delo, ki smo je prejeli od našega neumornega rojaka, kateremu se vprav divimo takisto spričo temeljitosti kakor spričo preobsežnosti njegovih študij. Mi, ki nam je — tudi v vedi! — vrhovno načelo: εἷς οἰωνὸς ἄριστος ἀμύνεσθαι περὶ πάτρης — izrekamo s tega svojega stališča samo željo, naj bi se g. Murko malo češče tudi nas domislil, kličoč mu kakor ptičica kralju Matjažu:

»Predolgo v čislu tuje 'maš,
Dežele meriš druge vse,
Al' v skrbi nisi sam svoje!«

Sodimo, da si je že ustvaril dovolj globoko podlago in dovolj krepko zaslombo, na kateri lahko zasnuje tisto delo, ki mu mora vsekakor biti glavni smoter njegovega delovanja, in s katerim neposredno pomaga pospešiti zgradbo narodne prosvete. Vsekakor je upravičeno pričakovanje, da po razpravi »Deutsche Einflüsse auf die Anfänge der slavischen Romantik« nas dr. Murko skoro razveseli z nadaljevanjem, kako je vplivala nemška romantika na južnoslovansko in še zlasti na slovensko romantiko — ter tako zapaži eno izmed zevajočih vrzeli v naši slovstveni povestnici. »Srajca nam je bližja nego suknja«, bi rekel kritik g. Fekonja.

Južnoslovansko časopisje. Slovstvo je v tesni zvezi z vsem narodnim življenjem, še posebno s socijalnim in političnim razvitkom narodovim, in zato se ni čuditi, da so nam rodile izpremenjene razmere, ki jih poznamo vsi, vrsto novih knjižnih proizvodov — leposlovnih časopisov in zabavno-poučnih smoter — ki so pričeli izhajati ob novem letu. Ne trdimo, da se vsa ta nova podjetja razrastejo v krepke veje, in obhaja nas skoro bojazen, da tolikim novinam bode nedostajalo pisateljev in — in kar je še važnejše za njih izdavanje — naročnikov. Toda najsi tudi usahne ta ali ona veja — bujno brstenje in poganjanje novih mladik nam je porok o zdravju in mozgovitosti celega drevesa. Vprav z navdušenjem pa pozdravljamo veseli pojav, da so kar tri izmed novih podjetij osnovana na podlagi južnoslovanske vzajemnosti ter so otvorjena enako

Hrvatom in Srbom kakor nam. Že njih število — kar troje hkrati — nam je porok, da ti pojavi praktične južnoslovanske vzajemnosti niso morda nezreli poskusi posamičnih fantastov, nego da so se organski razvili iz dejanskih razmer in potreb, dasi morda kolikor toliko pod pritiskom unanjih neprijaznih sil po tistem zakonu, da pritisku sledi odpor. Saj je itak nenormalna prikazen, da je isto slovansko pleme (južni Slovani = Sloveni!), ki je še dandanes skoro homogenska jezikovna masa, ločena na več književnih jezikov, in le skrajnje neugodne razmere so preprečile, da se ni takoj izprva izcimil skupen južnoslovanski književni jezik. Več ugodnih prilik za zedinjenje so zamudili naši kratkovidni prvaki, in Bog ve, kdaj se vrne zopet taka ugodna prilika; kajti ako se na kakem torišču, pa si bodi še tako omejeno, izcimi poseben književni jezik, ga je silno težko razveljaviti, dasi bi ga bilo morda jako praktično nadomestiti s sorodnim knjižnim jezikom, ki ima veliko večji obseg. V sedanjih razmerah je pač edina možna rešitev južnoslovanske vzajemnosti ta, ki so jo poskusili hkrati kar trije novi listi s tem, da odpirajo svoje predale vsem trem narečjem brez razlike. Iskreno, prav iz dna srca pozdravljamo to misel, tem bolj, ker se je je oklenila tudi naša izobražena mladina; kajti to nam je porok, da se med našim naraščajem vendarle izgublja tista nespametna omejenost, tisti tesnosrčni separatizem in provincijalizem, ki je še tako ukoreninjen med našo starejšo generacijo. Koliko so nas k temu izpametovanju pritirali naši skupni nasprotniki s svojo brezobzirnostjo in s svojim geslom o »gemeinbürgschaft«, tega nočemo tukaj raziskovati. A naše geslo bodi za sedaj: vsaki izobraženi južni Slovan umej čitati proizvode v kateremkoli južnoslovanskem jeziku. — Razumeje se, da kar najtopleje priporočamo svojim rojakom časopise, ki jih sedaj navedemo.

1. Narodna misao. Dr. Erazmo Barčić in dr. Franjo Potočnjak sta izdala poziv na naročbo, v kateri velita, da je uverjenost o narodnem edinstvu Srbov in Hrvatov prešinilo vse boljše elemente, kar taje samo oni, katerim je do tega, da se ta dva naroda nikdar ne sprijaznita. V to edinstveno kolo spadajo tudi Slovenci, ki so meso od njih mesa, kri od njih krvi. Tri plemena — tri imena. Ta edinstveni narod potrebuje središča, ki bi bilo smotra vsega, kar bitno deluje na obče, skupno življenje tega naroda. V ta namen bode izhajala »Narodna misao« od novega leta po trikrat na teden, tiskana s cirilico in latinico, in pohajajoč iz načela, da so Slovenci, Srbi in Hrvati en edinstveni narod, bode z enako ljubavjo in brigo motrila vse pojave narodnega življenja. »Narod naj bode svoj in zase, a nikjer tuj in za drugega.« — »Narodna misao« bode izhajala v ponedeljek, sredo in petek ob 11. dopoldne na štirih listih. Cena ji bode 1 gld. za mesec, 6 gld. za pol leta, 12 gld. za celo leto. Uredništvo in upravništvo se nahajata v Zagrebu v Gajevi ulici št. 45. II. nadstr.

2. »Mladost«. Gospodje Gvido Jeny, Dušan Nikolajev Plavšić in Vladoje Šmit-Jugović kanijo izdavati list, ki se hoče truditi, da poda književnikom organ, kjer si bodo mogli ustvariti svoje mišljenje, ker jim nazori njih očetov nič več ne prijajo; oni so si prikrojili svoje mišljenje zase, za svoj svet — mladina se ne sme zadovoljavati, da gleda z rokami navzkriž na ono, kar so očetje sezidali — ona hoče dalje zidati. Nova doba — nove zadače. »Mladost« hoče prinašati članke, ki bodo dokazovali, da ljudska duša ni opustelo, izčrpljeno polje, ampak plodno polje, na katerem lahko požene bujno rastlinje novega življenja; »Mladost« se hoče ozirati na vse, karkoli vidi pri drugih narodih zdravega in celega.

»Mladost« se bode bavila z modernim življenjem, kakor se javlja v znanstvu in umetnosti, zlasti tudi z vprašanjem o naravi in položaju žene. »Mladost« izhaja v elegantni opremi v veliki osmerki po dvakrat na mesec; vsaka številka ima najmanj dve in pol pole z umetniško prilogo. Cena s poštnino za četrt leta 2 gld. za dijake 1 gld. 25 kr. Vsi listi, naročbe in denar se pošiljajo na katerega izmed imenovanih izdajateljev na Dunaj.

3. »Nova doba«, list zedinjene hrvaške, srbske in slovenske mladine za književnost, politiko in socijalna vprašanja. Uredništvo završuje svoj program s temi-le besedami: »Delali bodemo tako, da stopi nova doba najpreje v življenje mladeži, in potem da napoči v vsem našem narodu.« List se bori za edinstvo hrvaško-srbsko-slovensko. List izhaja v začetku vsakega meseca in stane na leto 3 gld. 50 kr., s pošto 3 gld. 60 kr., za dijake, delavce in male obrtnike 2 gld. 50 kr,, s pošto 2 gld. 60 kr. Listi v zameno, pisma in naročnina se pošiljajo uredništvu »Nove dobe« v Prago (Kra. Vinohrady. Skrétova ulica č. 15). — Prva številka ima to-le vsebino: Novo doba. — Hrvatski ideali. Српска народно-црквена автономија. Položaj in zadača Slovencev. O kritici. O socijalnom pitanju. Vuk in Kopitar. Malo odgovora. Земљорадничке задруге у Србији. Dopisi iz Gradca, Zagreba in Budimpešte. Bilješke.

4. »Iskra«. Ilustrovani književni list. Beograd. Urednik Andra Gavrilović. Parna radikalna štamparija. Z novim letom je jel izhajati ta veliki list v obliki »Leipziger illustrierte Zeitung«. Izhajal bode po dvakrat na mesec, vselej na 16 straneh. Urednik je znan slovenskemu občinstvu kot spisovatelj književnih pisem o Slovencih, katera je naš list o svojem času pohvalno ocenil. Prvi list prinaša razen povesti in pesmi še študijo Pavla Pavlovića o »Gorskem vencu«, potopisne črtice »Iz Bara v Podgorico«, iz peresa prof. Simona Rutarja, književne lističe iz leta 1860.—80. »Na Kosovo«. V pismih opisuje prof. R. Perušek dosedanje delovanje »Glasbene Matice« ljubljanske. — R—ar javlja iz Prage o novejših pojavih beletristike. — Cena listu je na leto 24 frankov v zlatu. — Naročnina se pošilja izdajatelju A. M. Stanojeviću, rokopisi uredništvu: Knežev spomenik br. 7. Beograd. *R. P.*

— Že izza septembra lanjskega leta izhajajo v Celju po enkrat na mesec na celi poli Svobodni glasovi. Poučno-zabaven list za slovensko ljudstvo. Stanejo celo leto 1. gld. 20 kr., za pol leta 60 kr. Posamezne številke po 10 kr. Lastnik, izdajatelj in urednik Rok Drofenik. — Že ime izdajateljevo obsega cel program in javi tega lista tendenco. In res, vsaka vrstica v »Svobodnih glasovih« streže njih tendenci, in kdor je le-te pristaš, ta ima pač lahko veselje nad listom, tako strogo in dosledno izvršuje svojo zadačo s pomočjo — poezije in beletristike. Prvi poučni članek v današnji »Zvonovi« številki dokazuje, da bistvo poezije je to, da vzbujaj čuvstva. A baš po tem svojem bistvu — kot vzbujevavka čutil — je poezija moč, silna moč, in zato se ni čuditi, da so to moč že od nekdaj porabljali in jo še porabljajo in zlorabljajo razni činitelji — državni in verski mogotci, pa tudi njih nasprotniki — vsem bodi poezija krepka dekla, ki jim izvršuj najtežji posel — podjarmljevanje sovražnikov in pridobivanje novih pristašev. — Toda brez ozira na tendenco treba priznati, da je v doslej izišlih »Svobodnih glasovih« mnogo lepega leposlovnega gradiva v poeziji in prozi, in tudi študija, ki jo piše *—n—n* je dosti temeljito zasnovana. Škoda, da se v jeziku često

prezirajo vedoma ali nevedoma zakoni knjižne slovenščine. — Obžalovati je tudi, da napovedujejo »Sv. gl.« boj slovenski »buržoaziji« (glej prvo »beležko« v 3. štev.). Slovenski narod je preboren, da bi si mogel privoščiti luksus stanovskega boja, ki je vrhu vsega celo nepotreben; kajti narodno vprašanje je pri nas obenem socijalno vprašanje; ako si izvojujemo ravnopravnost, bo za vse Slovence do nedogledne prihodnjosti dovolj kruha. A tega narodno-socijalnega boja treba da se udeležuje celokupni narod slovenski; le tedaj bo uspešen, ako se ge lotijo vsi stanovi, ki šele vsi skupaj tvorijo narod. Pogubno pa bi bilo, ako bi se narod razcepil na stanove (meščanstvo, kmete in delavce), ki bi se drug druzega pobijali.

(Dalje prihodnjič.)

Frana Koruna skladbe. V lepem in kaj okusnem zvezku je izdal podjetni knjigar L. Schwentner v Brežicah prve skladbe Ivana Koruna. Obseg je raznovrsten: moški zbori s spremljevanjem klavirja in brez spremljevanja, mešani zbori, pesmi, klavirske skladbe in celo mali kanon za klavirski trio. Taka raznovrstnost je dandanašnji nenavadna. Takih kolektivnih zvezkov že zdavnaj ne izdajejo več resni umetniki, ampak sedaj vvrščajo v isti zvezek le skladbe, ki so si sorodne i glede proizvajanja i glede značaja in smeri, ali pa take, ki izhajajo vse iz ene misli ali iz enega naslova, kakor n. pr. Schumannove: Kinderscenen, Davidsbündlertänze, ali pa iz enega motta, kakor n. pr. istega skladatelja C-dur fantazija. A najsi bodi! Morda je hotel gospod Korun izbrati in podati najboljše, kar je spisal, in se hotel pokazati prav sprva z vseh strani. Da smo odkritosrčni, moramo že od kraja priznati, da nismo zasledili nikake, niti najmanjše individualnosti v celi zbirki navzlic njeni raznovrstnosti! Nisem morda iskal kaj povsem novega, vendar sem pa smel zahtevati vsaj malo lastne glasbene invencije, saj eno samo samostojno, resnično misel, nekako svitanje fantazije. A že prvi zbor ima najnavadnejše floskule, zastarele »liedertafelske« smeri, takisto drugi zbor, tretji zbor, in tudi osma številka s fugatom je brez najmanjše misli. Klavirske točke niso skladbe za klavir, marveč zbori, pisani na dveh vrstah, tu in tam opremljeni z neokretnimi pasažami, a izrečne »liedertafelske« smeri, pesmi pa — in te so najnegodnejše — kakor n. pr. »Svarilo« in »Delavčeva hči« kažejo plesni ritem, toda odurnega načina, prepletenega celo s frazami nemških salonskih skladeb (glej trio v »Delavčevi hčeri«). Širna puščava brez misli, grozna dolgočasna praznota, ki je ne zakriva niti zunanja tehniška oblika. Gospod Korun ve sicer očividno dobro, kaj da je imitacija, on zna celo spisati kanon, tudi ne dela nikakih harmonskih napak, marveč je v harmoniji dosti spreten — toda česar mu nedostaje v stvarnem oziru, invencije, fantazije, živosti, tega ne kaže niti v tehniškem pogledu. Takisto je pogrešna oblika Korunovih skladeb; v nji ni nikakršne plastike, nikakršnega melodiškega, niti dinamiškega priliva in odliva, ni onega stopnjevanja in upadanja, ki je podstava krasoti, kajti zaman iščeš v njegovih skladbah oživljajoče, krepke fantazije. Skladba Korunova nima, česar treba umetnosti: ona ni izvor talenta. Vrhu tega ne najdemo v rečenih skladbah niti ne umetniške noblese.

Morda se bode toli ostri obsodbi začetniških poskusov protivilo javno mnenje. Kritika v naših dnevnikih pozdravi gotovo prav prisrčno »nadepolni talent, ki obeta še mnogo dobrega«. Toda ako bi vsaki izmed teh »kritikov« svoje ime objavil, bi postala veljava takih kritik hipoma kaj smešna. Vi vsi, ki hvalite in priporočate v dnevnikih take in podobne stvari, ne veste, da pospešujete na-

mesto umetnosti nekaj, kar ni »umetnost, pristopna širšemu občinstvu«, kakor se izražate, ampak nekaj, kar sploh ni nikaka umetnost. S tem grešite zoper svoj narod bolj nego tisti, ki širi, čeprav nemoralne (?), pa vendar umetnosti polne knjige, kakršne vznemirjajo »Rodoljubkinjo«. Prezirate, da z vednim proteževanjem duha praznega diletantizma nikakor ne povišujete, ampak le ponižujete in diskreditujete domačo umetnost. Ne veste, da bode, kogar ste prevarali s svojo milostno »kritiko« trikrat kaj slabega kupil, v četrtič pa zavrgel v istini dobro stvar, in da se je bode branil kupiti! S svojimi dobrohotnimi ocenami škodujete ne samo produkciji, marveč tudi založnikom.

K. Hoffmeister.

Drugi koncert »Glasbene Matice« dne 12. januarja. Beethovna 3. simfonija v Es-duru, op. 55. (Eroica); Saint-Saënsov koncert za cello z orkestrom, op. 33.; Karla Bendla balada »Sveti večer« za mešan zbor, soli in orkester. Po vsebini je bil drugi koncert gotovo prav odličen. Slavna »Eroica« iz dobe, ko se je Beethoven popolnoma samostalno razvijal i v duševnem i v glasbenem oziru, iz dobe, v kateri se je najsijajneje kazala zrelost in plemenitost krepkega njegovega značaja, je po lastnem priznanju gigantskega skladatelja izraz njegovega republikanskega mišljenja. Svobodo je obožaval republikanec Beethoven kot prvi pogoj vsakega idealnega razvoja, in ravno visoka ideja svobode je navedla Beethovna do junaške simfonije, do eroike. Nenavadne in presenetljive so harmonske in melodiške kombinacije v ti zmagoviti skladbi, podobni življenju junaka. Ognjevitost in smelost, strast in poetiški humor se spajajo v nji v veličastno mogočnost. V nji občudujemo danes steber vsi orkestralni glasbi. Proizvajanje tega veledela klasične smeri čislamo tem bolj, ker je smatramo za sredstvo do napredka. — Saint-Saënsov koncert za cello je hvaliti kot skladbo, ki odkazuje cellu kot koncertujočemu instrumentu prvo in odlično mesto; zato se ne izgublja to glasbilo v glasovju velikega orkestra, marveč prevladuje vedno samostojno in simpatično. Cellist gosp. Julij Junek se je predstavil kot odličen član v vrsti ljubljanskih glasbenikov; zbudil je s krepko, vzneseno igro takoj s početka pozornost. Mehak in prisrčno zabarvan je ton njegove igre, in gospod Junek je kot spreten in siguren virtuoz, ki mu je prirojena glasbeniška inteligenca, zazibal poslušavca v prijeten stan brezskrbnosti, brez katere ne more biti uživanje popolno. — Karla Bendla »Sveti večer« je zložen na besede češke narodne balade Jaromira Erbena. Besedilo je dokaj poetiška in nežna parafraza o božični vraži češkega naroda ter je podalo melodiški iznajdljivosti liriški ustvarjajočega Bendla najlepše točke za skladanje. A ker se je čutil Bendl opravičeno vselej tudi spretnega dramatika, mu ni zadoščala skladbi edino primerna lirika; vsled tega je vsilil dramatiški svoj talent dostikrat prav neumestno v skladbo, dasi dramatiških konfliktov v besedilu ni kar nič najti. Preveliki glasbilni in glasovni aparat, s katerim deluje Bendl, je spričo tega v nenaravnem nasprotju z nežnim čarom uglasbene besede. Z neprikladnim dramatiškim stopnjevanjem glasbenega izraza druži Bendl še drugo čutno napako, da ponavlja po nekatera mesta brezkončno in zmislu protivno posamezne stavke in stihe. Ponavljanje pevane besede je le malokdaj umetniški opravičeno, ker je nenaravno in torej neumetniško; toliko manj je pa opravičeno ponavljanje celih stihov. Navzlic tem nedostatkom je vendar »Sveti večer« zanimivo in odlično delo; značilno in plemenito ritmizovana melodika je sveža in živahna, krepost in toploto čutiš iz vsakega takta. Posebnega čara je

že prvi ljubki družinski spev pri kolovratu: »brž, na okrog, urno sukalo«, ki se vrača in vpleta še na marsikaterem mestu. Svatbeni zbor, št. VI., je smatrati za višek skladbe, za biser temperamentne zborske skladbe. Končni zbor, ki je zasnovan vprav po Dvořakovo, završuje skladbo zelo veličastno. *—oe—*

Slovensko gledališče. Zadnji mesec starega leta nam je prineslo naše gledališče nekoliko znamenitih večerov. Med take smemo po vsi pravici šteti večer dne 2. decembra, ko se je prvič na našem odru igrala »Tretja hči«, veseloigra v treh dejanjih, ki jo je ruski spisal Viktor Krylov, a poslovenil A. Funtek.

Igra ni brez nedostatkov; dejanja obsega malo, in še to je za dramo le preveč prozorno.

Zakrutin, precej preprost posestnik blizu Petrograda nekje, ima tri hčere: Vero, Nado in Ljubo. Starejša, Vera, je silno učena in se tudi zaveda svoje učenosti; srednja, Nada, je bolj preprosta in tudi bolj ponižna, a zato izvrstna gospodinja; najmlajša, Ljuba, pa je pravi pravcati »enfant terrible«, ki se ne briga za to, kaj je po smešnih konvencionalnih nazorih dostojno ali nedostojno, ki žlobudra, kakor ji nje še popolnoma otročje srčece veleva, in ki za sedaj ne pozna težje naloge, nego kako bi se veselila življenja.

K Zakrutinu pripelje kneginja Suramska svojega sinčka Bobyja z namenom, da mu izbere eno izmed teh njegovih hčera za nevesto. Spremlja ju njen brat, upokojeni general Osetrov.

Vera in Nada izkušata na vse načine, da bi se prikupili knjeginji; Ljuba pa ostane, kakršna je: vesela, živa, blebetava. — Knjeginja se zgraža nad njeno razposajenostjo in je kmalo uverjena, da more postati žena njenega Bobyja le ali Vera, ali pa Nada. Tega prepričanja pa nima gledavec, kateremu izda že naslov igre, da je odločilna uloga odmenjena najmlajši hčeri. Vsekakor bi bilo torej morda boljše, da bi bila igra naslovljena drugače; kajti sedanji naslov spominja človeka nehote one vrste narodnih pravljic, ki se pričenjajo vse tako-le nekako: »Bil je oče, ki je imel tri sinove . . .« Znano je, da je izmed teh sinov vedno najmlajši namenjen za kaj posebnega, in da baš on navzlic vsem navideznim oviram doseže to, kar ni usojeno starejšima dvema.

Tako tudi že iz naslova naše igre gledavec lahko posname, da gotovo dobi naposled Bobyja Ljuba, in zato zanima gledavca le način, kako se to zgodi zoper odločno voljo knjeginje in pa obeh starejših sester, kateri si prizadevata na vso moč, da bi si priborili ženina. —

Vnanja tehnika drame ni slaba, kajti prizori in nastopi se vrste lepo in primerno drug za drugim; zato pa o notranji tehniki skoro ni, da bi govorili. O kaki krizi, peripetiji ali katastrofi ni tu ne duha, ne sluha; Boby se hkrati zave, da ljubi Ljubo, in reč je pri kraju! V tehničnem oziru je torej »Tretja hči« popolnoma moderno delo, ker se nam kaže v ti drami le epizoda iz resničnega življenja, ne da bi bilo dejanje umetno zavozlano iz razvozlano. In vendar zanima ta igra gledavca od konca do kraja! Da, če se gleda na končni smoter, ki ga mora kolikor toliko imeti vsaki dramatični proizvod — če se jemlje namreč v poštev zabava in duševni užitek, ki ga ponuja brez dvojbe ta igra gledavcu — potem se mora priznati, da je »Tretja hči« izvrstno dramatično delo.

Odkod izvira pač nenavadni učinek te igre?

Pred vsem so značaji v ti drami jako živo in plastično risani, akoravno se nam n. pr. značaj Bobyjev ne zdi povsem verjeten. Izborni karakterizaciji posa-

meznih oseb je zlasti pripisovati uspeh »Tretje hčere« . . . Vsekakor dokazuje »Tretja hči«, kolike važnosti je v vsaki drami to, da nam stopajo značaji v nji plastično pred oči.

Zanimata pa nas v ti igri posebno oseba Osetrova in pa Ljuba. Zlasti Ljuba je tako ljubo dekletce, da postane gledavec nestrpen, ako je nekoliko časa ni na izpregled.

Nadaljnji vzrok za lepi uspeh te igre je tudi to, da preveva vse delo neka dobrodejna svežost in pristen poetiški duh. »Življenje je poezija« — v tem reku je brez dvojbe mnogo resnice, in o tem nas je prepričala znova »Tretja hči«, dasi Krylov ni dosleden realist. Ženski značaji, kakor Vera, Nada in Ljuba, so gotovo možni in menda tudi popolnoma resnični, a da bi se tri hčere enega in istega očeta, ki žive v istem ozračju, v istih razmerah, razlikovale tako med seboj ter vplivale tako malo druga na drugo, to se mora zdeti vsakemu nekoliko neverjetno, četudi ni pristaš atavizma. Vsekakor pa je naša sodba taka, da je igre take vrste, kakršna je »Tretja hči«, navzlic vsem nedostatkom, ki jih po naših nazorih ima ta drama, više ceniti, nego še tako natanko po dramatičnih predpisih zgrajen stvor, ki pa je brez življenja . . .

Mogoče, da se nam je »Tretja hči« primililа tudi radi tega tako, ker smo v ti igri čutili kolikor toliko, da je ruski živelj soroden našemu. Naj navedemo samo en primer; nam so se zdele jako značilne besede služkinje Melanije, ki s tako ljubeznivo naivnostjo pripoveduje Ljubi, da so jo podkupili v ta namen, da bi njo prevarila, rekoč: »Rubelj mi je dal! . . . Naj ga da, če ga da, ali ni res? . . .« Mi smo se pri teh besedah nehote spomnili narodnega pregovora: »Tisti ni neumen, ki vzame, neumen je tisti, ki da!« To je povsem isto stališče, kakor ga zavzema Melanija, ki se da podkupiti in vzame rubelj z namenom, da pri prvi priliki izda vso nekano Ljubi, zoper katero je obrnjena . . .

Tudi igralo se je prav dobro, in zategadelj prav iz srca izrekamo željo, da bi prišla ta igra še večkrat na vrsto. —

Še znamenitejšo premiero nam je prinesla v gori omenjeni dobi opera; dne 30. decembra se je pela prvič »Halka«, najbolj slovita opera znanega poljskega skladatelja Stanislava Moniuszka.

»Halka« je pravi biser slovanske operne literature. Libretna vsebina je sicer precej navadna. Preprosta kmetiška deklica, katero je zapeljal in potem ostavil mož boljšega stanu, je bila že neštetokrat predmet raznim leposlovnim proizvodom. Tudi vnanjege dejanja nam libreto ne nudi preobilo, a zato se nam slika pa tem živeje duševno žitje posameznih junakov, in baš radi tega se ne more trditi, da je libreto slab; kajti psihološko razmotrovanje daje skladatelju več prilike za izražanje čuvstev in ostro karakterizovanje v godbi, nego unanje dejanje. Zlasti značaj Halkin je psihološki dokaj fino izveden, in Halkine uloge se ne bi bilo treba sramovati nobeni igravki-umetnici. Kako ljubi Halka z vso silo svojega srca onega, ki jo je pahnil v sramoto, kako koprni po njem noč in dan, kako se izpremeni nje ljubezen v maščevalnost in maščevalnost v obup — vse to je izraženo v libretu sicer na preprost, a vendar pretresljiv način. Toda godba nadkriljuje daleč besedilo. Iz vse te Moniuszkove opere nam udarjajo na uho glasovi, ki so od pristnega čuvstva prešinjeni ter nam prodirajo naravnost v srce. In kako ljubko domači, kako znani se nam zde ti glasovi! Odkod to? — Odtod, ker odmeva iz Moniuszkove skladbe čuvstvovanje prave

slovanske, nam sorodne duše. »Halka« je neovržen dokaz za to, da so ostali Poljaki — navzlic temu, da je bilo njih kulturno življenje morda bolj pristopno tujemu vplivu, nego kateregakoli drugega slovanskega plemena, do danes pravi Slovani, in da nikdar niso zatajili svojega slovanskega značaja.

To je tudi vzrok velikanskemu učinku, ki ga je napravila ta opera na naše občinstvo. Malokdaj je pelo naše operno osebje s takim navdušenjem ter igralo s tako vnemo, in malokdaj so pozdravljali obiskovavci našega gledališča kako predstavo s takim entuziazmom, kakor »Halko«. To je bilo zopet enkrat nekaj, kar so umela naša srca, in pri ti operi se je zopet sijajno pokazalo, da kri ni voda. Izredna oduševljenost se je pojavljala med celo predstavo in je dobila često duška v burnih živio-klicih, ki so bili seveda namenjeni v prvi vrsti genialnemu skladatelju, potem pa tudi — Poljakom-Slovanom.

Prepuščajoč našim dnevnikom podrobno strokovno oceno o uprizoritvi, igri in petju, dovoljujemo si pri tej priliki le še namigniti intendanciji našega gledališča, da je po našem mnenju glede gledaliških del zdaj na pravi poti, in da se bo dalo v bogatem slovstvu bratovskega nam naroda poljskega dobiti še marsikaj, kar bo izborno prijalo našemu občinstvu. —

Dva lepa večera smo imeli tudi dne 18. in 21. decembra, ko je gostovala na našem odru odlična umetnica zagrebškega gledališča gospa Borštnik-Zvonarjeva.

Prvi večer je nastopila v Sudermannovem »Domu« kot Magda. V ti ulogi se je odlikovala po zares umetniškem razumevanju in finem nuancovanju, dasi bi si bili mi po svojem okusu želeli v njeni igri še nekoliko več temperamenta in pa živahnejšega pointovanja pri izraževanju ogorčenosti in užaljenega ponosa.

V vsakem oziru izvrstna pa je bila gospa Borštnik-Zvonarjeva kot» Cvrček« v znani Birch-Pfeifferičini igri istega naslova. — Naj bi nam dala gospa Borštnikova še večkrat priliko, občudovati njeno umetnost! —

Razen nekaterih repriz smo imeli meseca decembra (14.) tudi prvo operetno predstavo v ti sezoni; pela se je znana Costa-Milloeckerjeva opereta: »Ali je to dekle!« V nji sta nastopila kot gosta gospa Polak-Bohinčeva in gospod Podgrajski. Zadnjemu se je poznalo, da je prišel nekoliko iz vaje, odkar ne igra več redovito. *Z.*

Listnica uredništva. Feodor Sokol: Vse Vaše sedaj nam poslane pesmi kažejo lep talent. Če boste napredovali, prorokujemo Vam, da postanete v kratkem vreden tovariš tistim najmlajšim poetom, ki jih je »Zvon« omenil v 9. številki lanskega leta. Živeli! V formalnem oziru bo treba seveda še resnih študij. V štiristopnih trohejskih verzih mora — kakor v peterostopnih (srbskih) — po drugem stopu biti odmor (diereza): — ᴗ — ᴗ — ‖ — ᴗ — ᴗ; konec drugega stopa se mora vselej končavati s koncem kake besede. To pravilo je neobhodno potrebno zlasti tedaj, kadar verzi nimajo stikov (rim, srokov). Dobri verzi so torej:

»On, ki hodil ‖ je k Lokusti
Tja v predmestje ‖ slaboglasno,
Hodil vabit ‖ lepe žene . . .
Noč zagrinja ‖ širno šatorišče . . .

Metrično slabi verzi pa so n. pr.:

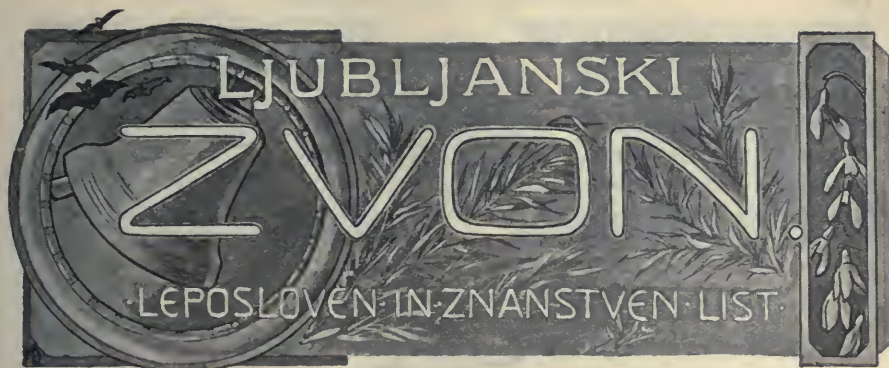
Spečih zmago ‖ vitih Makedoncev
Tu in tam sto ‖ jijo gruče

Glasno se po ‖ menkovaje . . .
Kaj se je zgo ‖ dilo, vprašaš? . . .

Popravite torej svoje poezije tako, da bodo ustrezale temu pravilu! — Vid: Rekli smo Vam že, da niste brez talenta, pa ker ste še tako mladi, ne morete še kaj zrelega spisati. Vadite se za poznejše čase. Nekaj Vašega pa natisnemo že zdaj o priliki. — Sigma: Razen ene pridejo polagoma vse v list. Nadaljujte! Živeli! — Novoselec: Talent. Nadaljujte! Pride. — Faust: Kaj »faustovskega« sicer nič ni v Vaših verzih, nič krepkoizvirnega, nič novega, vendar brez talenta niste. O priliki nekaj. Mislimo pa, da bi raje sodelovali pri kakem mladinskem listu. — Rado: Mlinarjeva hči je pol predolga. Skrčite jo in popravite, potem bomo videli. — Pošiljatelju »Vande«: Vaš lepi poem je pol predolg! Ker ste še tako mladi, pustite spis ležati vsaj še dve leti. Med tem pa se le vadite! Talent imate! — Hrabroslav R: V kak mladinski list! — J. S.: Nič za nas. — Vaclav Krokar: V Vaših epskih verzih tiči zdravo realistično jedro. Oblika pa je silno površna, zvihrana in zatorej neužitna. Menda ste nam poslali kar prvi osnutek. Naglasi Vaši so tu in tam čisto krivi. Kdo izgovarja, kakor Vi: Agáta, blažénstvo, dražéstno, krásnejše itd.? Predelajte korenito in ravnajte se po Horacijevem receptu: »Nonum prematur in annum!« — D. Š.: Še negodno. — Zvezdan: Poslanega, žal, še ne moremo porabiti. Nadaljujte. Vederemo. — Ivan: Če hočete, da izrečemo svoje mnenje o poslani pesmi (»Od naju kdo je večji grešnik?«), napišite jo tako, da jo bodo mogli lahko čitati urednik, stavec in korektor. Čas je zlato, in pa res ne vemo, čemu bi se moral človek jeziti z razvozlavanjem zanikarno pisanih manuskriptov! Nečitljivo pisane pošiljatve bomo v bodoče popolnoma prezirali in jih brez pardona metali v peč. To naznanjamo ne samo Vam, ampak še mnogim drugim. Prosimo tudi, da naj gospodje pesniki svojih pesmi ne pišejo na majhen papir za pisma, nego na tako zvano malo kancelijske (celo) polo, po potrebi tudi na veliko polo. — B. H.: Nemških prevodov slov. poezije »Zvon« seveda ne more prinašati. No, Vaš trud ni prazen. Na nemščino prevajajo svoje leposlovne spise tudi večji narodi. Dr. Albert, prof. na dunajski univerzi, je izdal n. pr. že več nemških prevodov iz češke poezije in je s tem nemalo koristil ugledu češke literature. Dobri prevodi iz naše beletristike ne bi škodili niti nam. Zatorej bi svetovali vsem tistim pisateljem in pisateljicam, ki si upajo dovršeno prevajati našo poezijo na nemški jezik, da naj stopijo med seboj v nekako dotiko, prevode svoje pa naj poverijo osebi, ki je najbolj vešča slovenskemu in nemškemu jeziku, ki pa ima tudi dovolj leposlovnega duha, da zna presoditi, kateri prevod je dober in vreden, da se pokaže Nemcem. Taka »zadruga prelagateljev« bi s svojim »glavnim urednikom« na čelu imela tudi določevati, kaj naj se sploh prevaja, kje naj se prevodi objavljajo itd. Znano nam je, da se posebno nekateri akademiki v Gradcu in na Dunaju pečajo s prevodi iz slovenščine na nemščino. Morebiti pride ravno iz teh akademiških krogov v kratkem kaka modra inicijativa.

Popravki nekaterih tiskovnih pomot v 1. štev. letošnjega letnika. Na str. 11. v 19. vrsti od zdolaj čitaj: o dr*a*gih svojcih nam. o dr*u*gih svojcih; na str. 22. v 3. vrsti od zdolaj *u*stanovil nam. *o*stanovil; na str. 34. v 3. vrsti od zdolaj sin nam. sicer; na str. 58. v 13. vrsti od zgoraj tektonskega *izvora* nam. tektonskega.

Štev. 3. V Ljubljani, dne 1. marcija 1898. Leto XVIII.

Iz starih časov.

Noč zagrinja širno šatorišče
Zmagovitih, spečih Makedoncev,
Temna noč brez lune in brez zvezde...
Mirno spijo vtrujeni vojščaki,
Le ob ognju čuje pazna straža.
Tam ob gozdu, blizu reke šumne,
Mož junaški, s temnim, resnim licem,
V tla upira svoj pogled otožni;
Krešejo se v njem skrivnostni ognji...
Misli temne se pode mu v glavi,
Misli, ki jih nimajo drugovi,
Nehote mu ustne šepetajo:
»Zopet zmaga! Jutri gremo dalje,
Zopet čete padejo sovražne,
Novi nam se narodi udajo . . .
Dalje, dalje hoče Aleksander,
Pol sveta po njem smo že vklonili;
Vse trepeče, pričakuje v strahu,
Kdaj se naša kopja zablesčijo . . .
In ponosno stopamo po mestih,
Vse nas gleda slavne zmagovavce,
Vse je polno, vse se gnete bliže,
Da bi zrlo kralja, zrlo vojsko;
Vsakdo misli, vsakdo nas blagruje:
»Srečne vrste s takim voskovod-
jem! . . .«
Srečni smo? . . . Ha! Tudi jaz sem
srečen? . . .
Pač, ker morem žgati in moriti,
Smem teptati polja rodovitna,
Da bo gladen me proklinjal revež;
Mirno srečo rušiti v družinah,
Smem jemati dobrega očeta
Deci nagi, slušati nje joke
In kazati zraven trdo lice,
Ko srce mi krvavi tu v prsih . . .
Jaz, ki rad bi vsem ljudem pomagal,
Moram bol le, suženjstvo množiti! . . .
In zakaj li? . . . Šel sem v boj krvavi,
Ker zahteva morda Makedonska? . . .
Ker sovragi nam pretijo silni? . . .
O tedaj bi pustil rad domovje,
Žrtvovati hotel kri, življenje,
Hitel bi na boj kot lev razdražen . . .
A nesrečna ni nam domovina,
Večja nje je moč in nje veljava,
Nego kdaj je bila v prejšnjih časih;
Vklonil se ji je i Grk oholi!
Mir, ne boj bi nam donesel sreče! . . .
A ta mladi orel, Aleksander,
Časti žejen noče mirovati —
In za njega slavo krvavimo . . .
Le za njega slavo! . . . Saj potomci
Poreko pač: pol sveta premagal
Aleksander, kralj je Makedoncev!
A nihče ne spomni se Kirila,
Ki je moral zapustiti deco,
Zapustiti jokajočo ženo,

Zapustiti drage svoje v bedi . . .
In kako je reva mi jokala,
Ob slovesu me obimši zadnjič! . . .
In tožila je bogovom večnim . . .
In kako so plakali otroci! . . .
Kdo skrbi pač za črvičke lačne,
Ako smrt jih ni že preskrbela? . . .
In ko vrnem se, če kdaj se vrnem,
Vse bo prazno, hiša, srce prazno . . .
O bogovi dobri, kako da pustite,
Da jih gine sto, ko hoče eden!« . . .
Sklonil glavo je vojščak na prsi,
Zaiskrila solza mu je v oku,
Vzdih se težek mu izvil iz prsi,
In zamislil spet se je globoko . . .
Nejevoljno stresne včasih z glavo,
Misli dalje, težke, mučne misli,
A umeti vsega le ne more . . .

Feodor Sokol.

Laesio Maiestatis.

Oj, ponosno stopa Rufus,
Bistro gleda okrog sebe,
Pa odzdravlja na vse kraje.
Vse ga gleda, se mu klanja,
I vojščaki, i meščani,
I očetje senatorji . . .

Kdo bi rekel, da je Rufus
Bil nekdaj le boren sužnik,
Ljubljenec on carjev prvi,
Ki mu Neron vse zaupa,
On, ki hodil je k Lokusti
Tja v predmestje slaboglasno . . .
Hodil vabit lepe žene . . .
No, opravil to in ono . . .

Danes imel je opravek
Izven mesta, uro daleč,
In sedaj se vrača urno,
Da pove, kaj je dosegel . . .

Ljudstva poln je forum širni,
Gruče tu in tam stojijo —
Vsi si nekaj šepetajo.
»Kaj zgodilo se je, Tite?«
Ruf čudeč se starca vpraša.
»Kaj zgodilo se je, vprašaš?«
Odgovarja stari Titus,
Nizko se mu priklonivši:
»Znano ti je, da je velel
Naš premodri cesar Neron,
Naj se vrže na kolena
Vsakdo, kadar on gre mimo . . .
A ko šel je prej pe trgu,
Srečal ga je neki tujec —
A pomisli, jasni Rufus:
Ni se zgrudil črv pred carjem! . . .
Sam ga Neron je prebodel,
Kaznoval je sam zločinstvo,
Razžaljenje Veličanstva! . . .«
»A tako? No, prav je storil!«
Mu prikima z glavo Rufus
In koraka mirno dalje,
A ne gleda več krog sebe;
Vidi nekam se zamišljen . . .
Pa obraz mu ni baš resen.
Okrog ustnic se mu ziblje
Rahel posmeh, poln sarkazma:
»Razžaljenje Veličanstva? . . .
Hm! Naj bo! . . . A vendar, Neron —
To se zdi mi — Veličanstvo
Ti sam žališ pač največkrat! . . .«

Feodor Sokol.

Visoka ljubezen.

Spisal **Radoslav Murnik.**

1.

ročne noči, tako-le okolo kresa, pripovedujejo sanjava drevesa na pogorskih slemenih gorenjskih solidnim čukom in gluhi luni bridko zavozlani roman dveh božjastno zaljubljenih slovenskih veveric!

Med Šmarno goro in Triglavom ni bilo, pravijo, zlepa ne kmalu nobene take krasotice, da bi se bila mogla tudi le od daleč malo poskusiti z gospodično Veverelo, elastično devico trde dote, pa mehkega srca.

Njenega velevitkega životka ni odlikovala samo naravnost očarljiva rast, ampak tudi neka elegantna poskočnost! Prožnostni koeficient njenih mišic je bil izredno visoka številka. Sneg je bila njena prebela koža! Roke? — Slonova kost! Mramor njene prsi! Vrat? — Alabaster, alabaster! Seveda je te nenavadne dražesti zakrivala čudovito nežna dlaka rjave, na trebušku bele barve. No, pa kaj! Zato njeni izvedeni častivci vendar niso nehali veselo ukati, češ, da bi se pokazali omenjeni čari naenkrat v pravem svitu, ako bi se dala preljuba Veverela količkaj ostriči pa obriti.

Vrhu vse te kosmate lepote je kaj živahno migala snažno umita glavica, ki ni mirovala nikoli nobenih pet sekund! Cvetoča lica so primerjali izurjeni kavalirji rožam, čelo pa večinoma elizijskim po-

ljanam, ker ni bilo na njem niti najmanjšega realističnega mozoljčka, da bi tam po nemarnem zgago in napoto delal idealni milini. Koralne ustnice so se jim zdele počenemu rubinu podobne, kadar se namreč krasotica ni bila ravno najedla zrelih borovnic. I kaj pa šele njene oči, oči! Kdo neki ne bi bil v kratkem židane volje, gledajoč taka-le dva sladka rjavkasta rebusa?

O — kadar je pogledala zala Veverela v deževnih dneh tako delikatno, kakor je že znala, tja proti gorenjskim snežnikom, vselej se je slabo vreme izpremenilo, in jela sta se tajati led pa sneg na najvišjih planinah v senci! Cenjene lilije so vzletele po zraku, da je samo izpregovorila! Le dvakrat, trikrat je kam stopila — in nikoli več ni zrasla tamkaj nobena nespodobna trava, ne hinavska kopriva, ampak same talentirane vijolice pa šmarnice pa jagode pa kaj enakega, kar dobro dene! Koderkoli je skakala ali plezala, povsod jo je spremljala vonjava ambra in vse blage dišave.

Navzlic vsem tem redkim vrlinam mladega telesa pa je nadkriljevala Veverela vsakdanje gospodične tudi duševno! Zlasti se je zanimala za leposlovje. Vsako zimo je komaj komaj pričakovala nove pratike in se kar ni naveličala ogledovati mičnih ilustracij, katerih je toliko, in vendar vsaka zopet drugačna! Grenko zabeljeno novelo naivne grofice Genovefe je znala s pikami in vejicami na pamet, poleg tega pa tudi še pet različnih voščil za novo leto! Najraje pa je prebirala tisto slavno povest o nesmrtnem junaku z velikanskim nosom. Ta čudni Ahasver ni mogel in ni mogel umreti; zakaj, kolikorkrat je dušo izdihnil skozi usta, vselej se mu je v prostorne nosnice ujela in vznak zopet nazaj zlezla.

In — neverjetno: materinskega jezika je ni bilo prav nič sram! Govorila je milo materinščino večkrat javno vpričo drugih na glas! Biti slovenske krvi, to se ji je zdelo jako kratkočasna burka, ne samo v kuhinji, ampak tudi na promenadi pa na veselicah!

Prav nič čuda torej, da so si hoteli neštevilni gospodje in gospodki v najboljših službah malone oči izbuliti, kadar je šla čarovita Veverela z gospo V e v e r u z o, svojo strogo mamo, po drevoredu na dober zrak. poskakovat! Nekateri izmed njih so začeli zgolj od ljubezni vsakovrstne neumnosti uganjati in bolj ali manj izvirno noreti za zornomilo milozorko. Toda ljubka Veverela ni bila nimalo metuljnica in se je za take sladkosnede poglede presneto malo zmenila pa lepo skrivaj uživala tajno sladkost prve ljubezni!

2.

Junak Veveran je bil brez repa 25 centimetrov dolg.

Damam je njegova prikazen tako ugajala, da so dobile mrzlico, kadar so ga le zagledale brhkega mladeniča! Marsikatera žarnooka veverična je v prostih urah inkognito za njim zdihovala, jokala, bledela, venila . . .

Rep je imel lepo na prečo poglajen. In tako ga je pa vendar naravnost pokoncu nosil, da mu ga ni bilo para v devetih farah na okolo po Gorenjskem med Šmarno goro in Triglavom!

Pa škoda ga! Mladi Veveran je bil rojen revež in povrhu — o Sodoma in Gomora! — povrhu pa še . . . pesnik!

Nobenega počenega leščnika ni imel svojega premoženja, temveč preko devetsto orehov okrogle veljave dolga . . .

In o tem je živel, on, povrhu . . . pesnik!

Pravzaprav pa je bil plemenitega rodu; kronika starega gvardijana priča tako-le:

». . . Veveranov praded je v križarskih vojskah lačnim vojščakom salame ino safalade s česnom vred tako dober kup prodajal, da so mu podelili plemstvo brez sitnosti. Odsihmal mu je bilo ime Veveran vitez Safalado-Salamenski.

— Žlahtni plemenitaš ino komplicirani vitez se je vdal prevzetnosti! Zmotila sta ga stanovski napuh ino grb, bivši trgovec z delikatesami se je naselil v svoji ožji domovini kot — roparski vitez!

— Kdorkoli mu je prišel mimo gradu, vsakega vam je do kože oskubel ino grdo ogulil.

— Kadar pa je bil plemeniti tolovaj slabe volje, je tudi klal ino ubijal ino moril vse od Medvod notri gori do Kranjske gore inklusive na najbolj različne načine, ki si jih je mogel doma s svojoj roparskoj domišljijoj izmisliti!

— Tako je torej hudo romantično pa tudi hudo razuzdano ino pohujšljivo živel ino sploh ni bil dosti prida za dober zgled drugim kristjanom.

— Preslavna policija je kmalu izprevidela, da mora biti tukaj nekaj narobe! Bistro oko pravice mu je zdobra ino zlepa namežiknilo, naj vendar odjenja! Hudobni vitez ino tolovaj pa jo je uganjal le še huje in huje! Naposled je celo varuhe postave ino zakona minila vljudna potrpežljivost. Zbrali so se in se z mnogoj mukoj ino težavoj posvetovali preko pol leta; drugi semester pa so jo kar naenkrat — takorekoč bliskoma! — z vojščaki ino hlapci nanj udarili! Srečali so ga na cesti, ki vodi iz Tržiča v Berlin. Tukaj so ga zasačili prav

tačas, ko si je prizadeval v potu svojega rdečega obraza z velikoj spretnostjoj, da bi nekega bogatega kupca sredi pota z bridkoj sabljoj na pol razklal!

— Trgovčeva trda glava, no, malo pa tudi vojščaki ino hlapci so parirali divje prime ino terce zlobnega aristokrata.

— Ino srečno so ga pregnali! —

— Merodajni krogi pa so se še tisti semester zopet zbrali in optima forma na sejo ino se dokaj temeljito posvetovali, kako bi se te kočljive zadeve bolje lotili.

— Ino lejte! — Dogodil se je slaven čudež; rodile so gore; obsodili so pravični sodniki Veverana viteza Safalado-Salamenskega prvič na beraštvo, drugič pa na smrt!

— Zdaj pa so se nemudoma vzdignili, da bi šli peklu zapisanega ino natanko obsojenega hudodelnika lovit vse od Medvod notri gori do Kranjske gore.

— Ino lejte! Še tiste kvatre so ga ujeli ino zvezali, zvezanega pa varno v sodno hišo spravili ino ga v keho izpustili. Nato pa so krvavo pravdo naglo zopet lepo od konca ino kraja pričeli, da bi se vendar ne zmotili tukaj ali pa tam!

— Ino tiste dni so ga pridno pitali. Najraje in z velikanskoj tehnikoj je jedel krvave ino jetrne klobase. Pa tudi trijeta ni zaničeval ob delavnikih.

— No, ni jim izpodletelo modrim možem, ampak dokazali so očividno, da res ni imel pravice, ko je klal ino ubijal! Zatorej so ga nekega jutra na vse zgodaj obsodili na smrt!

— Žlahtni tolovaj pa se je bil vsled izbornih pojedin ino pozorne postrežbe tako zredil, da ga niso mogli nič več skozi vrata potegniti. Postal je bil blaziran roué in ravnodušno pozdravil smrtno obsodbo, rekoč:

— »Bon jour. Tako dobro se ne bom imel zlepa nikjer nikoli več, najsi tudi bi se še tolikanj pehal ino rval z bridkoj sabljoj ino svetloj sulicoj. Vsaktero delo mi smrdi zdaj, ko sem vsega dobrega vajen. Ino ker me vi ne morete obesiti, se bom pa sam! Bon jour.«

— Potem si je še enkrat, dvakrat obrisal mustače; še dvakrat, trikrat pisano pogledal po Gorenjskem ino se pozneje, po južini, sam sebe v rokavicah za vrata obesil.« —

Tako priča kronika starega gvardjana.

Od tolikanj pokvarjenega pradedca seveda ni pričakovati duševno zdravih potomcev! In res se je mladi Veveran, zadnji cvet

tega imena, zarana docela izpozabil, izpridil, pohujšal, pokvaril in si potemtakem kaj lehko nakopal sramotilni predikat . . . pesnik!

Poleg tega mu je demonski bacil ljubezni toliko nagajal, da je junaškega ljubimca že opoldne luna trkala tam med Šmarno goro in Triglavom.

3.

Veveran pa Veverela sta se letala gledat, kadar sta le količkaj utegnila.

Nje je bilo vsaki centigram sama ljubezen in ljubezen. Ako je slišala ali brala le začetno črko njegovega imena, je že zardela do ušesnih čopov in bliskovito švignila tja kam v stran na bližnjo pripravno smreko, svoje razbeljene občutke premišljevat . . . Zgolj od ljubezni je večkrat kar mežala; celo jesti se ji ni prav ljubilo! Marsikateri pot je, oreh gledajoč, kar meni nič tebi nič nehala grizti in se trdovratno zagledala Bog ve kam v oblake! In če ji je padel oreh iz krempeljčkov, ali mar mislite, da je to opazila?

»Ah!« je vzdihnila marsikdaj, »ah, jaz, Veverela, sem pa res najbolj, najbolj srečna izmed vseh slovenskih veveric starega in novega časa!«

Takih in enakih se je iznebila zaslepljena devica zdaj pa zdaj in plezala lačna domov . . .

Še huje pa jih je uganjal Veveran, pesnik in revež. Ta pomilovanja vredni mladenič je bil na drobno in na debelo zaljubljen! Od zore do mraka je po gozdu kozolce prebračal in se na glavo postavljal. Nekatere čase pa mu še po noči ni dalo miru, in na noben način ni mogel spati doma, ampak gnalo ga je luno objokavat, dokler se ni tresel od mraza, kakor ostrižen pes ob novem letu!

Lepa Veverela je zahajala v »Glasbeno matico«. Seveda sta tudi take prilike praktično porabljala . . . Točno je je čakal Veveran na zmenjenem kraju. In ni bilo drugače — na veliko škodo črnim sonatinam sta zabrenkala za tem ali drugim oglom zopet in zopet visoko pesem ljubezni — vse kar brez not . . .

Skoraj edino temu je dati na rovaš, da je postajala glasbena izomika nadobudne mladenke nekam enostranska, in menda le radi tega je nadarjena deklica malone vsaki teden za svojimi součenkami zaostala za par klasičnih taktov.

Pri plesnih vajah sta jo vselej kaj kmalu poplesala z obširnega polja javnosti za bližnje diskretno grmovje . . . Tukaj sta brez prič od sreče plamtela in neutrudno ponavljala poljube pa objeme. Kakor

hitro pa sta zavohala strogo mamo Veveruzo, sta se točno potuhnila in se začela prav zmrzlo držati.

Glavne rendez-vous pa sta imela po noči na visokem, na stari smreki sredi gozda, malo na levo od Šmarne gore. Toda tudi, kadar nista smela ali mogla skupaj, sta se vendar strašno dobro imela: mislila sta prav svojeglavno drug na drugega!

O ljubezen, sladka ljubezen!

Sama dobra teta Afrodita si te je v olimpskem razkošju izmislila na svojega godu dan!

4.

»Karamba!« je klel intrigant Veverompež v svojem brlogu po španski. — Zakaj Veverompež je bil evropsko izobražen Veverompež in je znal po domače, po laški in francoski, po ruski in angleški, po španski in češki in nemški tako gladko preklinjati, da bi ga poslušal človek lačen in žejen noč in dan! —

Dolgočasno se je iztegoval po mahu in premišljeval raznotere grde pregrehe svoje črne duše. Spomin mu je nagajivo blodil v pretekle čase, v tiste srečne dni, ko je Veverompež pometal ceste pod Golovcem. — Takrat je bil veljaven mož, in nič ni kazalo, da bo kdaj zagazil tako globoko . . .

Vsaki dan je bil trikrat sit; zato ga je pa tudi kmalu napuh prevzel! Vsled oholosti in ošabnosti je izgubil zaporedoma ponižnost duha, treznost, metlo in mestni zaslužek.

Toda ljubili so ga bogovi: naenkrat je bil — diurnist!

Ali predobro se mu je godilo, in velika je bila njegova prevzetnost! Preobjedel se je! Tako je odebelel, da so ga tudi najboljši prijatelji komaj spoznali! Vsega dobrega sit je pa vsakemu grdo zabavljal! Zato so se ga gospoda tudi tukaj naveličali in ga zapodili.

Ali še vedno je užival blago naklonjenost grških svetnikov...

Po njih topli protekciji je bil imenovan za praktikanta pri izpraznjevanju mestnih kanalov. Ko je pa le zopet in zopet skakal črez ojnice, so odločilni krogi nemirnemu duhu pot pokazali, in izgubil je sijajno službo.

Padal je, padal reva in naposled prav, prav nizko padel: izgubil je sleherno iskrico spoštovanja do samega sebe, nehal je biti ud boljše družbe, in vendar si ni dejal mlinskega kamena okolo vratu, ampak nemarnež je postal — o Jeriho in Kafarnaum! — zdaj je postal . . . pisatelj!

Ta sramota!

Veverompež je imel očitno slab okus: sam vase se je bil zaljubil in ni spoznal, da »gunca namesto pegaza le junca«! Dal si je svoj psihološki havelok razkošno preobrniti in začel pisati visoko izpodrencane romane, slabo desinficirane novele in same take prismojenosti. Ko so njegovi rojaki to zvedeli, so se ga jeli ogibati kakor steklega psa.

»Bežite, bežite, pisatelj gre!« so zagnali že od daleč krik, kadar so ga zagledali. In ko se je bližal, so otroci strahu umirali in matere stoje omedlevale; možje pa so lezli nepreoblečeni naravnost v dimnike!

O Kafarnaum in Jeriho!

Veverompež pa, hinavec hinavski, je poskušal zavaliti breme svojih grdoslovnih pregreh in nagot stari materi na nedolžni hrbet! Toda zastonj se je upiral, da ni pisatelj, zastonj se je rotil, da nima nobene sposobnosti in da je popolnoma nedolžen. — Slava se ga je prijela in držala kakor smola!

Stara mati, izprašana branjevka, pa je imela toliko zdravega okusa in ženskega takta, da je umrla v 24 urah zgolj od sramote...

Vse to pa mu je bilo dovolj povoda, da se je preselil z nehvaležnega Golovca. In napotil se je s svojimi škandaloznimi rokopisi proti Šmarni gori.

Na frančiškanskem mostu pa ga je srečala pamet, ki je bežala pred evropskimi dekadenti v sredo centralne Afrike.

Veverompež malone da ni ponorel od samega veselja, ko jo je zazrl! Priklonil se je razburjeni devici prav do tal. Pamet pa mu je navzlic silni naglici prijazno odzdravila, ga žalostno pogledala od glave do tal in mu pokimala, češ: »Naj pa bo, no, ker si ti!«

In že je čutil luskine na očeh . . .

Ročno si jih je snel in jih zagnal z vsemi svojimi kužnimi romani v Ljubljanico!

Še tisto noč se je pojavila med domačimi raki pogubna kuga! Zjutraj ni še dobro sedem odzvonilo, in že so bili vsi mrtvi! Kaj kmalu se je razširila huda ljubljanska kuga celo do tam, »kjer Donava bistri pridruži se Savi.« Prešernovemu povodnemu možu so vsi lasje v paradi pokoncu stali! Ah, in glava ga je bolela, glava! Tako čudno mu je bilo, kakor da bi imelo v njegovih ubogih možganih tisoč in tisoč norih ježev maskarado ali volilni shod . . . Ljubohlepna njegova gospa soproga, poskočna Urška (rojena Šefer), je imela te dni res prave križe s svojim možem, take sitnosti ji je prodajal! Reva, sama vsa otekla in obvezana, si kar ni vedela pomagati! Vsi koketni pogledi radožive venerile ga niso potolažili . . . Naposled pa ga je

omrežljiva veseljačica vendar zopet ozdravila in to z lepo zbirko kislih arnikov in z nebrojnimi valovi domačega brinovca! . . .

Veverompež pa je skakal in skakal in srečno priskakal tjakaj malo na levo za Šmarno goro in se tam tihotapski udomačil. Postal je velesoliden in se posvetil branjarstvu. Zlato poezijo je gojil le takrat, kadar mu je obetala kaj zlata. Posebno pa se je gnal za ganljive nagrobne govore, katere je snoval in pilil za slehernega narodnjaka, veljaka in prvaka tačas, ko se je dotična reva, še zdrav in čil in vesel, radoval božjega solnčeca.

Svoje mrtvaške govore je delil v tri razrede. Govor prvega razreda je bil najdražji in najdaljši in sploh tak, da se je jokalo vse, kar leze in grede! Vobče pa je bil Veverompež že po naravi tako ustvarjen, da so prišle vsakemu solze v oči takoj, ko se je govornik pokazal. Ako pa občinstvo ni hotelo biti tako ginjeno, kakor bi se bilo spodobilo, tedaj jim je on sam zajokal vodilni jok. Potem so se mešani zbori kmalu spustili za njim in javno uživali veselje vzvišene žalosti . . .

Kot branjevec pa je bil tako podlo prijazen, da je voščil svojim znancem in drugim srečno novo leto že o svetem Jakobu!

Vse svoje misli in želje pa je poklanjal trohlemu mamonu! Kmalu je bil oderuh in obče čislan mož . . . Ker pa je vedel, da se denar lože priženi kakor pridela, se je jel dobrikati stari Veveruzi; po tej bližnjici je nameraval ugrabiti Veverelo, oziroma njenih osemdeset tisoč orehov dote.

Zdaj pa mu je prišel mladi Veveran navzkriž! Zato se je hotel Veverompež strašno nad njim maščevati! S krinko prijaznega protektorja mu je pomagal skakati na pegaza in rimati srce na želje in želje na gorje, dokler ni bil naivni Veveran z dušo in telesom . . . pesnik, to je individuum, ki ni za nobeno rabo. Toda Veverompežu še ni bilo dosti; pridušil se je, da bo svojega tekmeca uničil na ta ali oni podli način!

»Karamba!«

5.

Rrrrrrrr!

Stara Veveruza se splazi sredi noči iz postelje k telefonu.

»Halo! — Kdo tam?«

»Tukaj Veveruza! In tamkaj?«

»Tukaj-le pa Veverompež! Milostiva, poljubljam vam vse štiri! Prosim, ne vznemirite se! Vaša gospodična hčerka in pa tisti onegavi Veveran —«

»O! O! O!«

»— se sladkata na Veverenčevi smreki.«

»Krč! — Me že ima! — O! — Komaj diham! — Vseh devet slabosti! — Takoj bo treba nekoliko omedleti! — Hvala pa konec!«

Rrrrrrrr!

6.

Luna sije.

Na nebu so zvezde, na Veverenčevi smreki pa Veveran, Veverela in prepovedana ljubezen.

»Ali je Peter doma?« je vprašal on ljubico z razburjenim glasom in jo nežno prijel za fini nosek. —

»I kaj pa, ljubi Veveran!« se mu je nasmehnila vsa blažena...

»No — kaj pa dela?« je šepetal radovedni ljubimec. —

»Hlače šiva!« je tremolirala presrečna Veverela sentimentalno...

Mladenič pa jo je strastno pritisnil k sebi in vzkliknil ves očaran:

»O — kako si moja! Kaj ne — kako je to lepo, ako se objemajo sanjajoče drevje pa naše tožne misli, nočna sapa pa žalostne sence, različno hrepenenje pa vonjava vijolic, lune svit pa sladke koreninice — objemajo v zlatih arabeskah — kaj-li?«

»Lepo! Lepo! Ah!« je dejala in prosila: »Povej mi no še kaj podobnega — lepo te prosim!« —

In začel ji je pripovedovati zapleteno novelo o jari kači, pozneje pa celo ves krvavi kriminalni roman o steklem polžu. —

Take prijetne pogovore sta imela! Včasih pa sta bila oba od same zaljubljenosti čisto tiha. Držala sta se za krempeljce in si zdaj pa zdaj pogledala v oči, večkrat tudi v luno ali pa tudi brez posebnega namena kar tako gori kam na vrh smreke . . .

V rajski radosti nista najmanje slutila, da je telefon ravnokar zapel ti skrivni ljubezni mrtvaško pesem... Veveran je bil tako sladko razburjen, da je začel improvizirati:

»Bum! Bum! Hopsasa!
Naju trka lunica!«

Kar naenkrat pa je zaljubljenega lirika strašno streslo! Nervozno je uščipnil Veverelo za vrat, pokazal med borovnice in plašno oznanil:

»Parbleu pa tudi jemnasta!«
Glej — — tam-le švedra
Tvoja jezna mama!«

Vsaka beseda nam kaže dovršenega mojstra! Priznati je treba, da je prihajalo čudno kipeče in vrveče bistvo njegove poskočne umetnosti iz ogledovanja večne narave. V njegovih verzih imponira duh,

veje nekaj, kar vsakega, tudi nerodnega bravca ali poslušavca prevlada in zmagoslavno osvoji: silna moč življenja! Ta samostalna motritev socijalnih problemov, ta ostri vid, utapljajoč se do dna duše in pa ta kapriciozni razum za komplicirane značaje — vse to je, po domače povedano, zares čudno!

Ta eksotična oblika nam je le živ dokaz, kako temeljito je študiral pesnik svet, kako eksaktno je obsojal vsako umetno čuvstvovanje, in kako neomejeno je spoštoval strogo mater svoje mile, mile ljubice tudi v najbolj kočljivi zadregi! Kaj pa, da je izgubil tako kmalu svoje prvotne jambe? No — dvakrat genialno izpremenjeni ritem je nepričakovani razburjenosti tolikanj primeren, da vsakdo takorekoč kar na obe ušesi sliši, kako strahotno »švedrajo« mama tamkaj po romantičnem gozdu, najbrž v kakih hinavskih copatah! Zlasti pa je zadel nadobudni pesnik tisti ogrevajoči pridevnik »jezna« tako ostro in značilno in narodno-diskretno, da je kaj! Katera moderna mama pa tudi ne bi bili dandanes ob teh žalostnih časih slabe volje, kakor hitro bi zagledali svojo višjo hčerko s kako moško osebo na smrekovi veji v tihi, uročni noči skupaj na samem tam med Triglavom in Šmarno goro? — Med tem pa se je tresla razjarjena Veveruza srdito prekrižanih rok doli med rosnimi borovnicami in mokro gozdno travo. V mesečini je fosforesciral njen obraz, podoben prekuhanemu krompirju, ki ga je naslikal novodobno prismojen slikar in povaljal po ti pisani mistifikaciji dva predpustna mačka . . . Potrebno omedlevico je bila spretno in srečno opravila in odpravila; bila ji je pa res neizogibno potrebna že zaradi tiste imenitne družbinske politese višje matere in pa še posebno zaradi znanih farizejskih jezikov. — Na dolgo in na široko so jele vzdrhtavati razdraženi dami tanke ustnice. Oči, od togote vroče in suhe, so ji bile seveda že zdavnaj za večjo nevihto pravilno nabasane!

In usuli so se pelotonski pogledi na zaljubljeno dvojico!

»Veverela!« je hripavo zatrobentala razkačena milostiva. — Jezica jo je zavedla za pol tona previsoko.

Veveran pa Veverela sta molčala.

»U! — U? — U! — — To je pa prepovedan rendez-vous!« se je zadrla ljuta gospa Veveruza zdolaj za pol tona prenizko. —

Veverela je prva oživela in tiho zašepetala: »Vsaki rendez-vous je prepovedan; drugače pa nič ne velja!«

»Naju že imajo!« se je zdramil malo pozneje tudi Veveran in se polagoma rešil nerodne sugestije. »Veverela, ali ti nisem takoj rekel? Tvoja mama pa tudi precej vse ugane, no! — In še celo

rimano se izvoli jeziti! Ma foi, to je že višji luksus! Toda — ljubica moja, upoštevajoč kočljive razmere teh neprijetnih momentov, se poslavljam od tebe, žal, kar v prozi in te naglo tisočkrat objamem in poljubim. Adijo, srček! Ne zameri, ljuba duša, vidiš, meni se mudi!«

In ne da bi plaval v meglenih višavah idealnih fantomov, se je podvizal v poskočnih anapestih na sosednji hrast, odkoder je z vzneseno dikcijo in pravim pesniškim vzletom krenil na nova pota in svojemu delovanju iskal motivov v realnem svetu . . . Skokoma pa si je izmislil novo pesmico, ki je pozneje, kakor vse druge njegove, postala narodna:

»Pa smo fantje vas'val',
Pa se nismo nič bal',
Pa pri nas je korajža!«

»Ali se mi ne spraviš precej doli?!« je zarevskala Veveruza od spodaj na tleh s strahovitim glasom. —

Veverela pa se ni genila in je reva nepremično čepela na svoji smrekovi veji . . .

»Ali si slišala? — Veverela!« se je razlegalo po tihem gozdu, da so se zbudili vsi ptički in se trumoma veselili škandaloznega prizora...

»Ah, mama! — Luna, luna! — Mesečnica sem — luna me trka!« —

»Tako! Tako!« je cvilila stara. »Le čakaj, jaz ti bom že dala luno in zvezde in mavrico! Kaj sta počela tukaj?« —

»I s kom pa, mama?« —

»Ne bodi no čudna! — Kaj še vprašuješ? — Z onegavim Veveranom! Misliš, da ga nisem videla? Sram te bodi! — Kaj sta delala?«

»Nič. Sladke koreninice sva jedla.« —

»Že dobro. Alo, brž doli, ti nemarno dekle ti!« —

Veverela se je bridko zajokala . . .

»Kaj se cmeriš! — No, ali bo kaj?«

»Saj vem, da me boš!« je ihtela mlada. Stara pa je napela druge strune . . .

»Nič te ne bom, ne! Le lepo doli pridi, Vevereličica moja, da pojdeva skupaj domov! Le nič se ne boj!« — —

In uboga Veverela se je dala naposled vendarle pregovoriti, kolikor tudi je bila navihana . . . Počasi je splezala doli med rosne borovnice, vse okapljane od solza. Komaj pa obstane revišče pred Veveruzo, že zgrabi zverinska mati svojo hčerko grdo za lase!

Luna sije.

7.

Solnce sije.

Stari Veveruzen, znan skopuh, se je bil vrnil z dolgega kupčijskega potovanja domov, pil svojo zjutranjo cikorijo in tako jezno migal z ušesi, da se je kar veter delal! Pred njim pa je stala njegova objokana hči, - prelepa revica Veverela. Oba sta molčala, vsaki po svoje, zlasti pa mlado dekle.

Trdosrčni ata Veveruzen so bili namreč hudoben volk v nedolžni uniformi južnoslovanske veverice!

Ta preoblečena zverina je znal tako pisano izpod čela pogledovati, da bi se ga bil ustrašil sam Menelik na konju! Vsaki pogled šivanka! Kar se reče — nikoli nič ni privzdignilo zagovednega tirana tisto, kar je večno žensko. Zato se ga je pa tudi uboga hčerka tako bala, kakor menda zlepa nikogar drugega na božjem svetu! —

Naposled je odložil žlico, se obliznil in Veverelo tako ciankalsko pogledal, da se ji je zazibalo pred očmi! Zapuhal je parkrat kakor razžaljena mačka in se zadrl v mladenko:

»Kaj? — Kaj takega sem moral zvedeti? — Plesnovajska ljubezen! — Pa že zdaj? — Tak-le otrok! — A? — Bolna ljubezen! — Pa tega berača se mi greš lotit? — Tebe bo satan na biciklju jemal, zapomni si to! Le kar naglo se mi izpametuj, ti brna zaljubljena! Izbij si ga iz glave! Kaj? — Tiho! — Ne gani se mi! — Prej bo Triglav črez Savo skočil, predno se vidva dobita — ti kvatrna kavka ti! — Le še enkrat naj kaj enakega slišim! Hodi, ti razkuštrano rebro Adamovo — hajd klečat!«

Tako kanibalsko jo je odpravil! Klasično zarobljeni pomenki Cmokavzarjevi in Ušpernini so prava salonska konverzacija v primeri z negalantnimi besedami, katere je izvolil uporabljati kosmati gospod hribovec Veveruzen.

In solnce je mrknilo.

8.

»Slava Apolonu, vam pa dober večer, velečastiti gospod Verompež!« je ponižno pozdravljal mladi Veveran starega intriganta, ki je, ležeč v svojem brlogu na hrbtu, molil vse štiri kvišku in spletal spletko za spletko . . .

»Gloria vsem muzam! — Kaj bo dobrega?« je vprašal Verompež in vstal. —

»Prišel sem vas pobarat, če se vam zdim že zadosti prismojen, ali ne?«

»Izvoli sesti tukaj-le na mehki mah, predragi mladenič! — Tako, vidiš! — Zdaj pa povej, s čim misliš, da si izpolnil zahteve višje idealne prismuknjenosti?«

»Pesmice delam, velerodni gospod, pesmice!« —

»To je že nekaj, no!« je dejal Veverompež in se zopet zavalil na hrbet. —

»Pa zaljubljen sem tudi!« je nadaljeval Veveran. —

»No, to je skoraj ravno toliko vredno, kakor prvo!«

»Pa kozolce preobračam vse vprek po gozdu pa v mravljišča se na glavo postavljam«, se je bahal mladenič, pričakujoč obile pohvale . . .

»A! — To ne zaleže mnogo!« ga je razočaral Veverompež! —

»Pa ob štore se butam, da mi potrkava po možganih!«

Lokavi intrigant je prezirljivo zmajal z glavo . . .

»Kadar sem truden in ves obtolčen, obutan in opikan, pa poslušam, kako trava rase! Ali ni to dovolj prismojeno, častitljivi gospod?«

»Nekaj zdravega zrna je res v vsem, toda premalo! Premalo klenega zrna, prijatelj, premalo!«

»Ali, dragi gospod Veverompež, vi me vendar ne zapustite v ti zadregi in mi gotovo pomagate, svetujoč mi kaj koristnega?« —

»No — to ti moram reči, da si vsaj na pravi poti! Toda izmisliti si moraš kaj novega! — Take neumnosti, kakršne ti uganjaš, take je že Cervantes davno, davno opisal na dolgo in široko! — Tvoje prismojenosti so le reven plagiat! — Noreti moraš izvirno!«

»Bom . . . Tudi umreti hočem . . . še ta teden!« se je požuril povedati Veveran, kateremu se je zasvetil nov žarek upanja!

Veverompežu pa so se male oči diabolski zabliskale! Komaj se je brzdal in zakrival svoje veselje, da se bo tako zlahka iznebil nevarnega rivala . . .

»Samomor?« je preudarjal kritično. »Hm, ni napačno, ne! Pa lepo te prosim, mladi prijatelj, umori se originalno! Le originalno!«

»O — že vem, že vem, kako!« je vzkliknil mladenič veselo. »Tako izvirno se ni še nikdar nihče od tega sveta poslovil, kakor se bom jaz! Zdaj pa, upam, mi priznate, da sem prismuknjen, kolikor me je?«

»Seveda, potemtakem si res prava prismoda! Tudi najhujši sovražnik ti tega ne bo odrekal! V svetovni literaturi ti ne bo para od severa do juga, od vzhoda do zahoda! — Srednješolski dijaki te bodo krepko preklinjali, ker se bodo morali za maturo vse natanko učiti, kdaj da si prišel na svetlo, in kdaj da ti je zaklenkala zadnja

ura, in pa kaj si vse onegavil na tem malovrednem globusu . . . Prelagatelji vseh narodov se bodo trgali za čudno povest tvojega prismojenega življenja in tvoje izvirne smrti. In le vse tako naredi, da ne bo lahko prevajati v tuje jezike! Sto let po tvoji smrti bodo začele skrbeti blage duše za tvojo nevenljivo slavo . . . In prišli bodo kritiki in vojskovali literarne vojske za to in to pesem, za ta in ta izraz. V potocih bo tekla zelena in črna alizarinska kri, da bi gnala mlinske kamne tri — zakaj šlo bo za to, kaj si ti mislil o ti vejici tukaj in tam o ti piki . . . Tako boš razširil slavo domačega duha po vsem omikanem svetu! Samo originalno, lepo te prosim! Le nobenega plagiata nikar!«

Veveran ni bil malo ginjen po teh zavedljivih besedah izučenega hinavca. »Gloria vsem muzam, vam pa prisrčna hvala, velečastni gospod Veverompež! Slava Apolonu! — Lahko noč!« —

— Odslej je mladi Veveran dan na dan bolj bledeval . . . Da bi pa svoje grenke žalosti ne pozabil niti trenotek, in pa tudi zato, da bi dal svoji izvirni togi vidno znamenje, si je napravil debel vozel v svoj prekrasni rep!

Tako originalno zavozlan je melanholično po gozdu skakal, dokler si ni nalezel hudega nahoda. Toda za to ni dosti maral, ampak izposodil si je okarino!

Na to okarino je zdaj tako tanko piskal in tako žalostne modulacije izpuščal, da so gosenice umirale! Pa tudi trdnejšim hroščem je bil kaj nevaren! Nekateri izmed njih so prostovoljno znoreli, ne da bi se dolgo pripravljali; druge pa je gnal nepremagan stud do življenja snedenemu molohu vsakdanjega samomora v široko žrelo. Le par gluhih polžev je odneslo srečno pete in pezo svojega neasekuriranega življenja.

Poleg vsega tega pa je tudi prav pridno kozolce preobračal in se z glavo ob štore bunkal. Kjer je našel mravljišče, tam se je hitro vanje na glavo postavil in z zadnjima nogama po zraku migal. Kdorkoli je srečal tega reveža vseh revežev, vsakdo ga je pomiloval . . . Vztrajnemu Veveranu pa to ni bilo dovolj! Kadar je obunkan in opikan ležal ves truden v travi, takrat je pozorno motril vozal na svojem repu in tako z nazaj obrnjeno glavo premišljeval, kako bi se bolj izvirno preselil na drugi svet?

O ljubezen! Bridka ljubezen!

Sam neostriženi satan si te je izmislil, ko so ga zobje najhuje boleli!

(Konec prihodnjič.)

Moderno kritično stališče.

Spisal Borut.

(Konec.)

rav navadno je, da idealist, ako nima posebno krepke individualnosti, zdaj pa zdaj zaide v šablonski formalizem in v snovni materializem. Ne da bi zajemal sam iz sebe, ne da bi črpil kolikor možno iz svoje subjektivnosti, lovi po svetu objektivne ideje in misli, da je zadosti, ako nam jih poda v bolj ali manj lepi vnanji obliki.

Ti napaki se objektivni realisti dokaj lože izognejo. Realistom je kot neizogiben pogoj zmeraj pred očmi geslo: Piši, kakor opazuješ; za drugo se ne brigaj! Naravno je, da jih sili to stališče z neudržno močjo vedno in vedno od knjige v živo naravo in k svojemu opazovanju. Tako se v vsakem trenotku zavedajo svoje individualnosti. In to je nemala prednost te struje.

Ker objektivni realizem posebno krepko in jasno poudarja naše načelo, da sme in more biti vse, kar pozna človek vidnega in nevidnega, izraz njegove notranjosti, in ker se tega načela brezobzirno drži tudi v praksi, si je nakopal mnogo zagrizenih nasprotnikov. Da so duša vsemu antirealizmu snovnomaterialistični kritiki, temu se pač ne bo čudil, kdor se spominja našega prejšnjega dokazovanja. Dočim pri brezidejnih in temnonelogičnih dekadentih ni najti mnogo snovi, je le-te pri objektivnih realistih črez mero dosti; pri objektivnih realistih je torej »Eldorado« materialističnih kritikov. Z velikim, dasi prikritim veseljem brozgajo po njih »nemoralnih« popisih, razkrajajo njih »gabne« junake in se hudujejo na njih »materialistične« tendence.

Pred vsem kali tem kritikom srčni mir strašni dilema glede resničnosti in neresničnosti realističnih snovi. Danes se jim zdi svet, kakor ga slikajo realisti, »gola fotografija« realnega sveta, jutri zopet menijo, da je vse skupaj, kar nam prikazujejo realisti, pravzaprav le »gnusna, lažniva« paslika istinitih razmer.

O »goli istini« izpregovorimo morda pozneje kaj.

Kar se pa dostaje »lažnivosti« — vi vsi, kar vas je, vi Homerji, Shakespearji, Goetheji . . . ali veste, kaj ste vi? Vi ste — lažniki. Tudi vaše slike o svetu se ne ujemajo z resničnimi odnošaji. Nihče še ni videl vaših boginj, vaših duhov in hudičev, kakor ni še nihče videl nikdar onih propalic, ki nastopajo po realističnih romanih. No, mi

tujim in domačim realistom samo čestitamo na tako odlični, čeprav »lažnivi« družbi. Obenem pa konstatujemo, v kake neskladnosti vodi snovni materializem, vedno poudarjajoč snovi in le snovi.

Da bi objektivni realizem čim lože vrgli ob tla, so si snovni materialisti izmislili bajko, češ, da glavni namen realističnih spisov je — »vzgojevati in poboljšavati«. Snovni materialisti in izmed njih še posebno moralisti, ki si ne morejo misliti spisa brez »ususa delphini«, obračajo stvar celo tako, kakor da so se realisti sami izjavili v tem smislu. Na takih umišljenih podstavah seveda ni težko kar z enim samim hladnokrvnim zamahom obglaviti ves realizem, češ, kakšno vrednost imej smer, ki še svojega priznanega smotra ne le ne doseza, marveč mu celo nasprotuje!

To je vse prav lepo in na videz prav logično, toda ona premisa je neresnična: mi vemo, da realisti ne smatrajo poboljševanja kot glavnega namena svojih romanov. Ako bi to kdaj storili, bi podpisali sami sebi in svojemu umetništvu testament.

Kakor sploh ni in ne more biti naloga umetnosti, da zastopaj kak etiški princip, kak znanstven sistem ali kak verski nazor, tako tudi ne more biti glavni namen realistov umetnikov, da bi poučevali in »svarili«. Kakšen razloček pa bi bil sicer med realističnim romanom in med kako pridigo? Bistven gotovo ne; pridiga bi imela edini namen, da poučuj, roman pa glavni ta namen.

Ako imajo umetniški proizvodi kdaj kako moralizujočo ali drugo takšno tendenco — in po navadi jo res imajo — jo morejo imeti le kot nekaj postranskega; vsaki umetnik bodi najprej umetnik in potem šele, ako hoče, tudi filozof ali učitelj. Sicer pa lahko rečemo, da tendenca ni baš prednost kakega umetniškega dela. Čim bolj se zna umetnik emancipovati od snovi, realne in idejne, čim bolj jo rabi le kot pripomoček za izražanje svoje notranjosti — ali z drugimi besedami — čim subjektivnejši je napram nji, tem dovršenejši je v umetniškem obziru njegov umotvor, tem bolj je občečloveški.

Vsi oni torej, ki napadajo kako umetniško delo zaradi njegove tendence, tega dela ne sodijo z umetniškega stališča po njegovi absolutni umetniški veljavi, nego s postranskega stališča po njegovi postranski veljavi v etiškem, filozofskem ali verskem pogledu. Oni ne razločujejo med pisateljem kot umetnikom in med pisateljem kot učenjakom, ampak ga ocenjujejo tako, kakor da je spisal v prvi vrsti kak filozofski sistem, kak politiški članek ali molitvenik. Dobro! Samo naj se potem ne bahajo, da so podali umetniško kritiko, da so dotičnega umetnika »umorili«, ali karsibodi, kajti, najsi tudi dokažejo,

da so vse ideje v njegovem proizvodu krive, vsi prizori nedostojni, vse tendence nemoralne, proizvod je morda vendar umetniški in to tem bolj, čim večja umetniška individualnost skozenj proseva, in čim bolj je v njem izražena.

Raz to stališče treba nazirati tudi objektivni realizem.

Ako nam slikajo objektivni realisti[1]) z veliko natančnostjo nemoralne ljudi in pikantne prizore, ako govore v svojih romanih o materialističnih idejah in hipotezah, kakor so atavizem, podedljivost itd., ne delajo tega zato, da bi zbujali v nas s surovo golo snovjo surove strasti, oziroma, da bi zagovarjali znanstveno vrednost teh teorij, nego vse to so jim samo pripomočki, s katerimi nas izkušajo pripraviti do tega, da z njimi vred občutimo strašno bedo človeštva, da se nam rodi usmiljenje do ubogih, teptanih bitij, katerih nemoralna podivjanost ne izvira toliko iz svobodne volje, kolikor iz nesrečnih družabnih razmer, iz nezdravega »milieuja«, v katerem so se rodila, in v katerem so vzrasla. Objektivni realisti nam bude na eni strani globok čut popolne odvisnosti in nezmožnosti napram naravnim močem, ki delajo z nami, kakor se jim poljubi, napram življenju, kateremu so naši ideali prazen nič — na drugi strani pa nas navdajajo s trdnim zaupanjem, z gorečo ljubeznijo do življenja, do narave, ki je ne smemo sovražiti, kateri ne smemo nasprotovati, dasi nas tepe, nego moramo verovati vanjo. Ona že ve, zakaj nas muči in trapi; ona ima s človeštvom gotovo svoje posebne namene, ki jih mi niti razumeti ne moremo; kadar pride za to čas, zaceli že sama vse rane...

Evo vam biserov, skritih za lupinami! No, naši snovni materialisti teh biserov ne poiščejo, ampak so kakor otroci; od zunaj otipavajo školjko, se jeze na trde, morda nekoliko nesimetrične ali celo blatne lupine in zavržejo nazadnje vse skupaj kot nič vredno stvar, ne pa da bi lupine razgrnili in si iz njih vzeli zaklad.

Upodabljajoč taka in enaka čuvstva, pa objektivni realisti še nikakor ne poudarjajo absolutne vrednosti teh čuvstev v keteremkoli pogledu; nočejo nam jih vsiliti, niti jih ne hvalijo, niti ne grajajo, nego se jih le odkritosrčno izpovedajo pred vsem človeštvom. »Tako smo čutili mi,« pravijo; »čutite tudi vi z nami, ako hočete in morete!« Oni nam poročajo samo dejstva brez komentarja. Ko bi svoja čuvstva obenem obsojali ali hvalili, bi dajali s tem že svojim delom tendenco, a ta bi morala biti tudi v tem, kakor sploh v vsakem primeru le postranska stvar. —

[1]) V mislih so nam tu n. pr. »Les Rougon-Macquart« E. Zole.

Toda tudi ne glede na vse naše dosedanje dokazovanje bi bilo skoz in skoz krivo, ako bi ocenjevali realistična in sploh umetniška dela s kateregasibodi moralnega stališča.

Koliko nasprotujočih si etičnih nazorov je že bilo in jih je še pri različnih narodih, in vendar imajo vsi ti narodi eno in isto umetnost. Tudi moralni nazori našega časa niso nič absolutnega, nego se vedno in vedno izpreminjajo, kakor baš človeštvo napreduje; ne smemo jih torej šteti za kriterij pri vprašanju, ali je kak proizvod sploh umetniški, ali ne.

Takisto jih ne moremo rabiti za kriterij pri vprašanju, ima-li večjo ali manjšo umetniško vrednost kak umetniški proizvod.

Grki so imeli gotovo dosti manj razvita, slabša etiška načela, nego jih imamo mi kristjani. In vendar njih kiparstvo, ki je pristen izraz njih za nas semtertja moralno inferiornih čuvstev, daleč nadkriljuje kiparstvo srednjega veka in nove dobe.

Potem pa še nekaj. Ako se postavimo na tako moralno stališče, kako naj sodimo o kakem subjektivno »nemoralnem« umetniku? Ako smo povsem dosledni, moramo njegovim delom odreči vsako umetniško veljavo; ako pa smo manj dosledni, bi ga sicer priznali kot umetnika, toda samo kot inferiornega, in postavili bi nadenj vse »moralne« umetnike. Skoz in skoz »moralni« pesnik »Abune Solimana« bi potemtakem kraljeval visoko nad »nemoralnim« Heinejem ali Verlainom.

Kar smo omenili tu glede moralistov, velja »mutatis mutandis« tudi za vse tiste kritike, ki stoje na kateremkoli verskem, krščanskem ali še ožjem stališču. Teoretično vrednost teh stališč smo osvetlili že zgoraj; sedaj si ogledimo samo še njih dejanski uspeh.

Svoje stališče zagovarjajo ti kritiki tako-le:

Versko stališče, pravijo, je neizogibno; kajti, »kdor bi se postavil na neversko stališče, ta bi moral dosledno zavreči najlepše bisere svetovne literature, ki so do malega vsi versko »nadahnjeni«. Potem pa naštevajo: »Odisejo«, »Božjo komedijo«, »Osvobojeni Jerusalem«, »Izgubljeni raj«, »Vede«, Shakespearjeve in Schillerjeve drame in končno tudi — Goethejevega »Fausta«.[1])

[1]) Da je Goethejev Faust versko delo, to je najnovejša iznajdba teh kritikov! Kolikor je znano nam, ki nimamo diplome, je rešen v ti drami človeškega življenja problem z golim dejanskim človekoljubjem. — Pa pustimo to! Tudi »umetniški« kritiki ne morejo preštudirati kar vsakega obskurnega delca, ki je je kdo kdaj zagrešil. Da pa Goethejevega Fausta »ni možno umeti brez verskega stališča«, to pa priznamo. Ker nastopajo v njem Bog, angelji, svetniki in hudiči, je očividno potrebno, da bodi vsakdo, ki se ga loti, podkovan vsaj v — malem katekizmu.

Kaj ne, kako jasno, kako logično! A vkljub vsi logiki to umetno postavljanje in razstavljanje besedic »verski« in »neverski« ni nič drugega, nego prazno dialektično igračkanje brez sleherne vrednosti. Stotič bodi ponovljeno: Stališče v umetnosti ne bodi ni versko, ni neversko, kajti tudi to stališče bi bilo omejeno in zato nerabno — vsi ljudje niso brezverci — nego stališče v umetnosti bodi — umetniško, in ker je umetnost sama občečloveška, vsekakor občečloveško. Če pa že iz katerihkoli obzirov ne more biti tako, pa bodi vsaj dosledno in se opiraj na trdno definicijo o umetnosti!

Take definicije iščeš pri naših stališčarjih zaman.

In tudi doslednosti iščeš pri njih zaman.

Svoje omejeno stališče označujejo sami tako-le: »Zato se mi brez nedoslednosti stavimo na stališče, da je naša katoliška vera gola resnica, in obenem jako cenimo in slavimo proizvode svetovne literature.« Oni torej ne »cenijo« samo vernega Danteja, nego cenijo tudi brezverskega Goetheja ali Heineja ali Turgenjeva, in pripoznavajo, da so tudi proizvodi teh pisateljev, če že ne kaj izvrstnega, pa vsaj nekaj »vredni«.

Našim kritikom se morebiti ni ne sanja, da bijejo s tem zaključkom sami sebe po zobeh. In vendar je tako. Kajti dočim poudarjajo na vse grlo, da mora kritik, ki bi se »postavil na brezversko stališče, dosledno zavreči prav vsaki umotvor, ki ni brezverski« — jim kar noče v glavo, da velja isto načelo tudi za katoliškega kritika, in da mora tudi katoliški kritik, ako noče zabresti v protislovje, dosledno odklanjati vsaki umotvor, ki ni — katoliški.

Ker pripoznavajo naši kritiki poleg specifično krščanskih umetnikov tudi nekrščanske ali celo brezverske, zato njih stališče ni več krščansko, oziroma versko, nego vsekakor splošnejše.

Dosledno krščansko stališče je tem kritikom samim grozno neprilično, in poslužujejo se ga samo takrat, kadar se jim zdi potrebno, da »umore« kakega domačega pesnika ali pisatelja.

Kakor žonglerji v cirkusu svoje medene krogle, tako premetavajo oni psevdokritiki svoja »kritična« stališča, da se človeku kar bliska pred očmi. Zdaj prileti na vrh katoliško, zdaj krščansko, zdaj celo le versko stališče. V isti sapi, ko grajajo Aškerca s krščanskega stališča, hvalijo Ilijado z verskega.

Preostaje nam sedaj še, da izpregovorimo o »pohujšanju«. Kar je pri kometu rep, to je namreč pri moralistih pohujšanje. Kakor senca jim je vedno za petami in jih plaši in straši.

Torej naj umetnik samo zaradi tega, ker se je bati slabih vplivov bodisi na nezrelo mladino ali pa celo na »dorasle«, zataji v umetniškem delu svojo individualnost, najdražji zaklad, ki ga hrani, edino sredstvo, s katerim morda pribori svojemu proizvodu umetniško vrednost in trajno veljavo?! Taka insinuacija pač ni nič manj nesmiselna, kakor če bi kdo zahteval, naj se odpravi železnica spričo mnogih nesreč, ki se na nji dogajajo. Kdor se boji, ostani doma za pečjo ali pa potuj peš, samo pogumnejših ljudi ne nadleguj s svojim zoprnim javkanjem!

Ne rečemo, da ne bi mogli neke vrste spisi pohujšati nezrele mladine, zanikujemo pa to glede doraslih. Kako je možno varovati mladino takih knjig, o tem razpravljati ni naša naloga; o tem naj premišljujejo vzgojitelji in učitelji. Doraslega človeka pa, ki ga oblada in pohujša kaka nedostojna, toda umetniški obdelana snov, takega človeka proglasimo kar a priori za pokvarjenca, ki ga nikakor ni možno še bolj pohujšati, pa bodi knjiga, ki jo čita, »nemoralna«, kakor le hoče; kajti ako niti napram hladnim, bledim posnetkom iz življenja — in taki posnetki so vendar tudi v najboljšem primeru vsi umetniški proizvodi — ne more obdržati moralnega ravnovesja, kako naj ga obdrži napram vročim, mamečim prelestim realnega življenja samega, ki se prav malo zmeni za to, ali pohujšuje, ali ne, in kateremu se ni mogoče ogniti na tako preprost način, kakor kakemu »nevarnemu« spisu! Če se kdo po umotvorih pohujša, je vedno sam kriv.

Pri umetniškem — poudarjamo — umetniškem delu more govoriti o pohujševanju samo snoven materialist. Pravi poznavatelj umetnosti se ne ozira nikdar na snov, kakršna je sama po sebi, ampak vedno le na to, kaj je po nji izraženo, in kako je izraženo. Snov ne le da nima v umetnosti nobenega pomena, nego baš obratno — čim neznatnejša je, tem večja je zasluga umetnikova, ki jo je znal navzlic temu porabiti. Kaj pomenijo zvezde, krasne cvetice, lepe ženske, to čutijo tudi navadni ljudje. Drugače pa je z neimenitnimi ali celo grdimi stvarmi; le-te nam predstavi subjektivni umetnik s take strani, da zasledimo tudi v njih nekaj zanimivega. In prav tu se pokaže umetnikova moč.

Da prisvaja človeštvo od stoletja do stoletja vedno več snovi umetniškemu ustvarjanju, prav to je znak velikanskega razvoja človeškega. Kako malo umetniških motivov so imeli n. pr. stari Hebrejci! Porabljati so vedeli skoro izključno le teološke ideje; vse

drugo jim je bila mrtva tvarina, kateri niso znali izvabiti iskre. Danes je pač drugače, a nikakor ne slabše.[1])

Ponovimo še enkrat ob kratkem jedro svojega dokazovanja: Vsa snovno-materialistična stališča, posebič vsa moralna, verska, dogmatična in narodna, so pač razna stališča glede raznih načinov umetniškega izražanja ali glede raznih snovi ali raznih čuvstev, nobeno izmed njih pa ni umetniško stališče »kat' exochén«, nego vsako izmed njih je omejeno in pretesno.

»Odlomke velike izpovedi« imenujejo kritiki dela velikega pesnika Goetheja; take »izpovedi« napram občemu človeštvu so pač tudi proizvodi vseh drugih slavnih umetnikov. Svobodno so le-ti v svojih umotvorih izražali svoj obup in svoje veselje, svoje molitve in svoje kletve, svoje poltne zmote in svojo angeljsko nežnost. Malo so se brigali za tesnosrčne kritike; »pritoževali se niso veliko o premali prostosti«, nego so si jo čisto navadno kar — prisvajali. S tem so vsekakor dokazali oni velikani svojo duševno nadvlado nad nami, ki šele v dolgih člankih dokazujemo to samo po sebi umevno, umetniško svobodo; pokazali pa so s tem tudi — pot našim pesnikom in pisateljem.

[1]) Naj omenimo na tem mestu še dve opredelbi o umetnosti, ki se z našo zgoraj navedeno definicijo bistveno ujemata. Prvo je izrekel nemški pisatelj in kritik H. Bahr, drugo pa nemški pesnik R. Dehml.

»... Das Leben fühlen, durch das Gefühl das Wesen aus der Hülle holen, fühlend sich selber in den Dingen und die Dinge in sich selber und seine Einheit mit der Schöpfung finden — das war immer der Sinn der Kunst ...«

»Was ist denn Künstlerschaft anderes, als die Fähigkeit, die Welt vom Ich aus so zum Ausdruck zu bringen, dass diese Ichwelt nun auch anderen sinnliches Besitzthum wird, werden kann oder muss!«

Kakor mi, tako tudi ta dva umetnika ne razločujeta niti med snovmi, niti med čuvstvi, niti med načini umetniškega izražanja.

Veš, kako je bilo tisti čas?

Veš, kako je bilo tisti čas?
Skupaj sva sedela in slonela
Ti ob meni si, ob tebi jaz,
In ljubezen v srcih je gorela.

Skozi streho senčnatih je vej
Solnčni žarek se prikradel k nama —
Kot ta žarek, dekle moje, glej:
V duši čista je ljubezen sama!

In ko željno sem ozrl se v te,
Lica, dekle, so ti pobledela —
Meni vztrepetalo je srce,
Oh, in duša me je zabolela!

E. Gangl.

Fata morgana.

Piše **Evgen Štefanič.**

(Dalje.)

VII.

Razen navadnih sprejemnih večerov sta napravljala dvorni svetnik Langman in njegova soproga, Rošerjeva sestra, v zimski sezoni več soarej, na katere sta vabila mnogo gospode, zlasti iz višjih uradniških krogov dunajskih.

Tak večer sta napravila Langmanova dne 27. januarja — baš ko sta še bili Rošerica in Dana na Dunaju.

Lepi, veliki prostori so bili sijajno razsvetljeni. V dolgem plesnem salonu, kjer je stal le klavir in ob stenah mehki divani pa mehke stolice ter ob vhodu dve lepi palmi, je visela raz strop bogata svetilka najmodernejšega sistema.

Sluge v livrejah s svetlimi, bleščečimi gumbi so hodili neslišno po sobah semtertja in, srečujoč se, govorili takisto tiho, dasi še niso prihajali gostje. Obraze so zvijali v resne, mračne, važne gube, kakor bi imeli rešiti težke probleme, a imeli niso sedaj drugega posla, nego da so — čakali.

V svoji sobi je dovrševala gospa dvornega svetnika svojo toaleto. Na mehkem, nizkem fotelju je sedela Rošerica že napravljena; sledila je z očmi vsakemu gibljaju svoje svakinje.

Z drobnimi, kratkimi prstiči si je le-ta pripenjala še tu in tam kaj po svoji črnorumeni obleki, sedaj tu, sedaj tam uravnavala kodrček ter si navezavala na vrat niz biserov.

Zdajci je Rošerica globoko zdihnila.

»Nikar ne zdihuj, ljuba moja; saj te nisem hotela žaliti,« je dejala svetnikovka ter je obrnila od zrcala proti Rošerici polovico svojega debeluhastega obraza.

»Hotela sem te opozoriti na nedostatke tvoje hčere. Seveda je samota največ vzrok njene prenapete pobožnosti in pa — oprosti — njene nedostatne omike.«

»Prosim te.«

»Ne, nikar ne govori — povem ti odkrito, da bi morala biti Dana v svojih razmerah izobražena povsem drugače in boljše. Saj si slišala kakor jaz — ko se je oni teden govorilo v krogu o tem in onem, ni vedela ona o nobeni stvari ničesar. Ni imela pojma o najbolj

znanih svetovnih pisateljih, niti o slikarstvu, niti o klasični glasbi, dočim so vsa druga dekleta njenih let govorila — kakor si videla — o vsem tem tako lahko kakor o svojih oblekah in klobukih.«

»Draga moja, ne očitaj mi, ker tu ni kriv nihče! Dana ni imela nikdar veselja do učenja in do knjig; zato pa je tem pridnejša in pripravnejša za vsako delo. Sama reci, ali sva vedeli medve kaj o vsem tem, kar mi tu govoriš, pa sva se vendar omožili.«

»Prav — toda svet napreduje vedno bolj, zato se tudi od ženstva zahteva dandanes več nego nekdaj.«

»Pomisli tudi, ljuba moja, da je Danina želja, da ostane vedno le na deželi in da sva prišli k vam le na mnogo tvoje prigovarjanje, in Bog ve, kako dolgo naju zopet ne bo več v take kroge.«

»Pa če bi morala Dana, ko se omoži, ostaviti deželo ter priti z možem, recimo sem-le?«

»Ah, ne bo prilike, veruj mi.«

»Kdo ve? — Dekle je lepo in bogato; možem iz naših krogov je pa treba denarja, dasi so v visokih službah.« —

»Dana noče celo nič slišati o možitvi od zadnje —«

»Uh, kakofa si ti provincijalka!« je vzkliknila svetnikovka priljubljeno svojo frazo slovenski, potem pa dostavila nemški: »Ali veruješ v take otročarije?« . . .

Lahno potrkavši, je vstopila Dana v novi, beli krepovi obleki, pošiti s finimi, svetlo-modrimi trakovi; krog pasu je imela za dlan širok istobarven trak, ki je bil zadaj zvezan v umetno, široko petljo, a njegova konca sta se spuščala doli po obleki prav do roba širokega krila. V temnih laseh je imela šopek svežih potočnic.

»No, glej, glej, kako je mična naša provincijalka,« je dejala Langmanica, smehljaje se; potem pa dodala, kakor bi nadaljevala prejšnji pogovor:

»Draga Adela, pojdi, če že hočeš, toda njo mi le pusti; ona se mora priučiti takemu življenju. Nekoliko se je že — kaj ne da, mala?«

»Še vedno mi je težko in nerodno, tetka, in tudi upanja nimam, da bi se vdala tako kmalu; jaz sem tako grozno nerodna in tako silno v zadregi —«

»O moja refna, mala provincijalka!« je rekla svetnikovka zopet slovenski; vstala je, stopila k Dani, ji privzdignila glavo ter jo vprašala:

»Ali ti kaj močno bije srčece, ker pride nocoj tudi tisti tvoj Nemec, ki te gleda tako čudno?«

»Ne maram ga!« je dejala Dana, ko so stopale vse tri po mehkih, debelih preprogah v salon . . .

Dva dni pred tem večerom je bil prinesel sluga gospem, ki so še sedele po zajutrku dolgo v obednici ter se pogovarjale, posetnico ter dejal, da je dotični gospod vprašal po gospe Rošerjevi. Bil je to Nemec, ki je bil res prišel na Dunaj ter zvest svoji obljubi res posetil Rošerico in Dano.

Sicer se je Nemec vrlo zavedal, da pač ni tako intimen znanec, da bi ju moral ali smel posetiti, toda njegov hladni, računjajoči razum je prevladal tudi to pot ter mu velel: zakaj ne? Na tujem je človek vesel, če sreča znanca-rojaka in čeprav ni ta znanec-rojak Bog ve kako intimen.

Rošerica ga je sprejela prijazno, Dana pa hladno. Ko ga je zagledala, se je takoj spomnila onega njegovega pogovora z Olgo.

Toda to ga ni skrbelo; izkušal je, da se tem bolj prikupi gospema, in konec poseta je dobil zadoščenje, da ga je vprašala Langmanica, kako dolgo ostane še na Dunaju.

Ko ji je dejal, da ostane še nekaj dni, ga je povabila na sijajno soarejo — in to je smatral Nemec za posebno odlikovanje in dobro znamenje.

Večer je bil jako živahen. Gostje so se razdelili na več skupin, kakor je nanesel slučaj, ali kakor je kazalo komu bolje.

Dvornega svetnika, velikega diplomata Langmana so obstopili in se mu laskali vsi oni, ki so se nadejali od njega kakršnesibodi pomoči v svoji karijeri; vsakdo je upal, da ostane naposled vendar vsaj za trenotek z njim sam, ter da mu pri ti priliki namigne o svoji želji.

Njegova žena je prijela Dano, rdečo kakor makov cvet, za roko, ji pošepetala na uho: »Du kleine Landpomeranze!« ter jo peljala do divana, kjer je sedelo več deklet in se zabavalo z mladimi gospodi, večinoma poročniki in mladimi uradniki.

Postala je tam nekoliko z njo, da jo je vvedla v pogovor, potem pa odšla. Ustavljala se ni nikjer dolgo, a bila je povsod; sedaj se je tu šalila z mladim svetom, sedaj tam v krogu politikov zinila kako besedo o politiki, potem je stopila v kolo, kjer so se dame razgovarjale o najnovejši modi ter dodala svojo sodbo; a če je vstopil nov gost, ga je takoj videla, sprejela najljubeznivejše ter ga hitro vvedla v krog, kjer se je čutil najbolj domačega.

Dani je bilo kmalu neprijetno v krogu mladega, šalečega se sveta. Govoriti ni znala kakor drugi: lehkotno, živo, duhovito, četudi

brezmiselno; zato je v prvem ugodnem trenotku zbežala k svoji materi, ki je bila v krogu starejših dam.

Kar se ji zopet približa svetnikovka ob roki mladega gospoda.

»Evo ti, Dana, to je naš strafnik, tudi Slofenec — g. Rodič,« je dejala slovenski, a potem nemški: »to pa je moja nečakinja.«

»Prepuščam jo vam, gospod doktor,« je nadaljevala nemški — »nji je vsa naša družba nekam neprijetna, ker je še ni vajena.«

Rodič in Dana sta se poklonila drug drugemu, potem pa je rekla Dana slovenski:

»Poznala sem vas po imenu, gospod doktor!«

»Jaz vas tudi, ako se ne motim — ali niste tam v bližini mesta M . . .?«

»Da, od tam. Pravili so, da pridete tudi vi k nam za zdravnika — ali ne?

»Morebiti, gotovo še ni.«

Dana, ki je doma s svojimi stariši, bratom in prijateljicami govorila največ in najraje le nemški ter celo trdila, da slovenščine ne zna dobro, je bila nocoj sredi tuje druščine vesela, da je mogla z Rodičem govoriti slovenski.

Rošerica se jima je pridružila, in kmalu so bili vsi trije v živahnem slovenskem pogovoru.

Ujemali so se v ljubezni do istega kraja; zato so govorili o njem, o ljudeh in o vsem, kar se je tikalo njega, prav odušev1jeno.

»Vaša mamica je prišla sama k nam, gospod doktor, ker je mislila, da bi utegnil imeti moj mož pri vašem imenovanju kaj vpliva,« je povedala Rošerica.

Rodič je lahno zardel, se začudil, nasmehnil ter dejal:

»Čudna ženska! Dan na dan dobivam list za listom; kliče me, vabi in prosi, naj vendar prosim za tisto zdravniško službo.«

»Ubožica!« je dejala Rošerica sočutno.

»Ali vam bode žal ostaviti Dunaj?« je vprašala Dana.

»Da, gotovo žal.«

»Radi družbe?« je vprašala naivno-radovedno Dana, toda Rošerica jo je pogledala pomenljivo karajoče, da je zardela še močneje.

Rodič, ki je vse zapazil, je dejal mirno z lahkim nasmehom:

»Ne radi družbe, radi svoje stroke, gospica! Na deželi ne bom imel prilike, da bi nadaljeval svoje študije in se spopolnjeval.«

»A tako?« je rekla Dana, dasi ga pravzaprav niti umela ni.

V tem je pristopila svetnikovka z Nemcem ter rekla:

»Zdaj je prišel nekdo k meni ter tožil, da se nocoj v mojem salonu mnogo govori po ruski.«

»Po ruski?« je vprašala Rošerica.

»No da; jaz sem rekla, naj se nikar ne boji, ker je to le slovenska, ne ruska govorica; a zdaj sem vam pripeljala še enega vaših. — Poznate se vsi, kaj ne da? Pazite samo, da mi ne govorite slovenski preglasno, kajti tam je dopisovatelj našega »Tagblatta«, pa bi se lahko zgodilo, da bi jutri čitali: »V Langmanovem salonu je bila sinoči silna slovanska zarota«.«

Rekla je vse to na pol šaljivo, na pol resno, jim zažugala s kazavcem ter naglo odšla.

Nemec je pozdravil vse tri ter potem uprl v Dano tako dolg pogled, da jo je spravil v silno zadrego.

»Nesramnež!« si je mislila v svojem srcu Dana, se obrnila k Rodiču ter ga vprašala:

»In vi, gospod doktor, kdaj pridete k nam, to je: doli v naš kraj, ako vas bodo imenovali?«

»Ako me bodo res, pridem spomladi.«

»Ah, to bo imenitno,« je dostavil Nemec.

»Do danes vas nisem še videla tu-le pri teti,« je dejala Dana Rodiču.

»Zadrževali so me opravki in mnoge sitnosti, da me res dolgo ni bilo tu.«

»Aha!« — se je vmešal Nemec v pogovor — danes je prišel, ker sem mu včeraj povedal, da je tu nečakinja gospe svetnikove.« —

»O gospodični Rošerjevi mi je pravila gospa Langmanova mnogo prej nego ti — ko gospice še ni bilo tukaj; a dasi sem res želel spoznati svojo bližnjo rojakinjo, vendar nikakor nisem utegnil priti«.

»No, no, ti, ki si se vedno bal in ogibal znanja z lepim spolom, si že res vrlo napredoval A vi, gospica, si te besede lahko zapišete v beležnico, kajti zastavim svojo moško besedo, da tako ni še govoril o nobeni ženski.«

»Zato pa veste, gospod doktor, da znam ceniti vaše redke besede in redko vašo lastnost,« je rekla Dana.

»Opreznosti je treba,« si je mislil Nemec, potem pa se navidezno začudil, kakor da je šele sedaj slišal godbo iz plesnega salona, se poklonil Dani ter jo prosil, da bi smel z njo plesati.

Poklonil se je Rošerici, namignil Rodiču ter odšel z Dano v plesno dvorano.

»A vi ne plešete, gospod doktor?« je vprašala Rošerica Rodiča.

»Ne!« je odgovoril zdravnik. —

Rošerica se je pridružila skrbnim materam, ki so gledale svoje hčerke v lahnem plesu; zdravnik je pa postal malu tu, malo tam ter kmalu potem odšel.

Ob eni popolnoči je prišla Dana v svojo sobo, poklcknila, kakršna je bila — v plesni toaleti — pred razpelo ter dolgo kleče molila.

Toda sredi molitve so ji uhajale misli na današnji večer, in jezila se je, da ji danes molitev ne gre prav iz srca.

Potem se je naglo razpravila, naglo legla ter takoj ugasila luč in se silila, da bi zaspala. Toda spanca le ni hotelo biti. Nebroj misli se ji je podilo po glavi, in srce ji je bilo močno.

Izkušala je moliti, šteti, da bi v tem zaspala, a kar tudi to ni nič pomagalo, je jezno vrgla raz sebe pretoplo odejo, prižgala luč, oblekla gorko haljo, obšito s finim astrahanom, obula baržunaste cipele ter sedla k pisalni mizi; in vse, kar ji je vrelo v možganih, je vrgla na papir ter napisala Olgi sledeče pismo:

»Ljuba Olga!

Pišem Ti ob dveh po noči, ker ne morem spati, in spati ne morem gotovo radi tistega bedastega Nemca, ki me je mučil nocoj skoro ves večer. Kaj mi hoče? Zakaj naju je posetil? Antipatija zoprna! Bog mi odpusti!

In ako bi tudi ne bil njegov prijatelj (nocoj mi je sicer pravil, da prijatelj onega ni nikdar bil, ker se nista mogla baje nikoli umeti), ali akotudi ne bi bil z njim prav nič znan, bi mi bil vendar prav tako zoprn, kakor mi je.

Vem, da si bodeš mislila, da je ta antipatija v nasprotju z mojo vero in mojo pobožnostjo, ali jaz si ne morem pomagati, niti se premagati.

In morda bi se bila drugače nocoj v prvič dobro zabavala.

Prišel je namreč doktor Rodič, veš, tisti, ki je prosil k nam za okrajnega zdravnika — à propós, saj je tvoj znanec. No, on je domači zdravnik moje tete, in meni je takoj ugajal, dasi sem govorila z njim le nekaj navadnih fraz. Popolnoma drugače se vede, nego ti nacifrani mladi ljudje, ki zahajajo sem k teti.

Veš, kako je prišel k teti? Nekega dne sta se teta in stric peljala na izprehod v bližnjo okolico. Prišedši iz mesta, je kočijaž konja nekoliko pognal, a ta sta začela dirjati in dirjati; v tem hipu je hotel otrok črez cesto, in mahoma je bil pod konjema. Voz je bil

odprt; misli si: Teta je videla nevarnost, a ni mogla niti zavpiti od samega strahu; potem je videla preplašeno mater, ki je planila iz hiše z izbočenimi očmi, — čula je neki krik, a potem — ni videla in slišala dolgo nič.

Zvrnila se je v kočiji nazaj ter se onesvestila. Stric je poslal iskat najbližjega zdravnika, najbližji je pa bil slučajno Rodič. Teta je prav zadovoljna z njim ter noče nič čuti o njegovem odhodu.

Kako sem bila radovedna nanj, ko mi je teta pravila o njem, ali kakor nalašč ga ni bilo, ker sem ga želela. Mislila sem, da ga spoznam šele doma, toda nocoj je vendarle prišel.

Ti si tudi rekla, kaj ne, da Ti je bil simpatičen takoj, ko so Ti ga predstavili. — Toda kaj čenčam nocoj o možeh, saj sem sklenila za trdno, da nočem, da bi me še kateri zanimal. Občevati moram z njimi, ker ni drugače ali — hočem, da grem mimo njih kakor mimo kipov?

Moja teta je dobra, samo velikomestna dama je, jaz pa »refna provincijalka«, kakor mi vedno pravi. Strogo pazi na ugled svoje hiše, in sreča ji sije raz obraz, ko hvalijo njo ali strica.

Povem Ti odkrito, da komaj čakam ure, ko pridem zopet domov; tu se ne čutim domače, toda teta naju ne pusti, posebno mene ne, češ, da se moram naučiti, kako se živi med velikim svetom, toda rečem Ti, da sem vsaki dan bolj nerodna in bolj — nezadovoljna.

Veš, če pride Rodič k nam, bode on edini naš moški gost. Nemec mi je dal sicer sladko nado, da pripelje k nam v počitkih svojega brata, bogoslovskega profesorja na tukajšnjem semenišču, ki pride baje k njemu na počitnice. Jaz si kar ne morem misliti brata tega ciničnega Nemca kot duhovnika. Gorje mu, ako ni drugačen, nego je ta njegov sebični, špekulativni brat. Kaj sem hotela? Morala sem lagati ter reči, da nas bode jako veselilo.

Zakaj ne more, ne sme človek govoriti tako, kakor misli? Zakaj mu nisem mogla reči: Ni treba, da pridete; odveč mi je že en Nemec, kaj pa šele dva!

Toda ne; laskati se moraš. — Oh, bedasti svet!

Zdenka mi je pisala, da jo vabiš k sebi v Trst; daj, daj, saj je revica tako potrebna razvedrila; nanjo so tudi prišle vse nesreče obenem.

Oh, Ti si ne moreš niti misliti, kako zna ta Nemec računiti. Izprehajaje se po dvorani, se Ti hipoma ustavi, vzdigne glavo, pogleda v strop, in pri tem mu štrlí njegov »vnebovpijoči nos«, kakor si ga Ti imenovala, in njegove široke nozdrvi so tedaj obrnjene

navpik proti stropu. Mahoma Ti izračuni, koliko oseb bi lehko stalo v dvorani, koliko nese taka-le hiša hišnemu gospodarju, koliko bi stalo, če bi bila tako in ne tako zgrajena — ah, povem Ti, da ga je imenitno poslušati . . .

Rodič je obetal, da pride še k nama, predno odpotujeva, in tedaj, upam, da se pogovorim kaj več z njim. Nemca ne bo več, hvala Bogu, ker mora odriniti.

Rodič ni nikdar vesel, morda je pa »ranjen«.

Glej, kakšni so prijatelji!

Nemec mi je po ovinkih pravil mnogo nelepih reči o P . . . . u ter mi dejal, da sem baš za časa izpregledala, kakov propad je bil pred menoj. Laskal in dvoril mi je pa nocoj tako, da moram res misliti, da bi me rad ujel — toda saj veš, da gre celo neumna žival le enkrat na led.

Zdaj sem sama zgolj kamen, led. Toda povej mi Ti: Je-li to bila ljubezen do P. . . . a, ki je tako kmalu izginila brez najmanjšega sledu, brez najmanjše rane na mojem srcu? Kakšna je neki ljubezen? Gotova sem bila, da je moje čuvstvo bilo pravo . . . Veš, kaj mi je rekel Nemec? — »Ko bi ga bili ljubili s srcem, ga ne bi bili mogli pozabiti tako hitro — vi ste ga ljubili le bolj z razumom«. — Veruješ? — Papa je nevoljen radi ljudi, ki bodo govorili, kakor je navada; meni pa ni nič do ljudi . . . Ali tu notri, tu notri je prazno — ne — notri je nekaj, kar me vedno grize, naj še tako letam od zabave do zabave, naj tudi plavam v razkošju in sijaju. — In v molitvi? Moj Bog, tako malo mislim sedaj na molitev! V molitvi samo, upam, da najdem utehe, toda vselej je ni. Se-li spominjaš, kolikokrat sem Te vprašala, kaj more vendar biti tisto, kar Ti ne da, da bi mirno živela in uživala?

Ti si srečna — Ti praviš, da Te ne muči nič drugega nego strah, da ne bo vedno tako — strah pred kako nezgodo.

Rada bi vedela, ali imajo vsi ljudje v sebi kakega takega črva . . .

Sedaj, ko sem dala malo duška svojim mislim in čuvstvom, upam, da zaspim — tu vstajamo šele ob desetih, veš! Potem pa zopet oni dirindaj kakor prejšnji dan.

Bog Te živi! Dana.«

IX.

Ko se je bil po očetovi smrti Rodič vrnil zopet na Dunaj, je redno pohajal vse znanstvene zdravniške poskuse, se vnovič vglobil v študije ter verno zasledoval tudi medicinsko strokovno slovstvo.

Ko je prišel neko jutro pred vrata svoje bolnice, je stala tam kočija, iz katere je bila stopila preprosta žena. Obrnjena je bila v voz in prigovarjala je nekomu prav milo. Naprosila je še kočijaža, in oba sta privedla iz voza mlado, komaj osemnajstletno dekle, ki ni moglo ni stati, ni hoditi.

Žena — menda mati njena — in izvozček sta jo pridržavala pod pazduho, in tako je stopicala v bolnično vežo.

Rodič se zato ni zmenil — saj je videl vsaki dan po več takih prizorov — ter je šel na svoj oddelek.

Ko je proti večeru zopet prišel v bolnico, so ga kolegi pozvali v drugo sobo, kjer je ležalo ono dekle, ki se je bilo došlo davi zdravit.

Pri postelji je stala ona preprosta žena — njena mati, ki jo je bila zjutraj semkaj spremila. S široko odprtimi očmi je gledala zdravnike nezaupno ter jim skoraj zabranjevala pot do hčere.

Prejšnja dva kolega sta se umaknila Rodiču, ki je takoj pregledal bolno dekle, uvidel nevarnost ter rekel materi:

»Operacija je neizogibna, dasi jako nevarna; brez operacije pa gotovo umre.

Žena je hotela nekaj ugovarjati, toda Rodič je dejal kratko:

»No, če nočete, je to vaša stvar. — Toda po operaciji morda dekle še ozdravi, drugače pa ni nobene nade. —

Drugo jutro okoli desete ure je hotel Rodič baš oditi iz operacijske sobe, ko mu pride dekličina mati naglo naproti.

Na njen vprašujoči pogled je Rodič odgovoril:

»Dekle je bilo prešibko, preslabo, zato ni — moglo — umrla nam je —«

»O razbojniki razbojniški!« je kričala mati. »Poskušate in se igrate z ubogimi ljudmi in, če se vam pri nas posreči in rešite z operacijo ubogega človeka, potem šele isto poskušate pri bogatinih za drag denar. Razbojniki — rabite živali za take poskuse, a ne ubogih ljudi!« —

Rodič je obstal kakor okamenel. Lahko bi bil ženo pognal ali ukazal, naj jo zapode, toda ne da bi bil to storil — stal je pred vrati, kakor bi bil k tlom pribit. Žena pa je vpila čim dalje bolj:

»Ah, zakaj nisem poslušala ljudi, ki so mi svetovali, naj je ne peljem, naj je ne pustim v bolnico, ker so ondi sami krvniki, ki mi jo gotovo umore — res, krvniki ste, ostudni krvniki, ki se igrate in poskuse delate z življenjem ubogih ljudi!«

Ko je Rodič videl, da se je bilo okoli njiju nabralo precej osebja, je velel slugam trdo:

»Odpeljite to žensko, ki v svoji razburjenosti ne ve, kaj govori!«

Po teh besedah je odšel s trdimi, počasnimi koraki, ženska pa je še vedno za njim vpila:

»Vem, vem, kaj govorim — in proklinjam vas in vso vašo zdravniško druhal, pa me tudi zaprite, če me hočete!« —

Rodiču se do današnjega dne niti sanjalo ni nikoli, da bi mu mogel kdo tako nesmiselno očitati, da dela z ubogimi ljudmi eksperimente.

Besede besneče žene so mu zvenele po ušesih še dolgo potem, ko je ostavil bolnico, in po ulicah idoč, se je parkrat ozrl, ker se mu je zdelo, da ga nekdo zmerja.

Sam s seboj pa je govoril: »Torej taki predsodki so še vedno med ljudmi, da so ji odsvetovali, naj ne da dekleta v bolnico, ker so tam krvniki. Torej tako misli ljudstvo, tako sodi — grozno!«

Prišedši v svojo sobo, se je zdravnik, ki je bil sicer na videz tako trd, resen mož, zvrnil izmučen na divan ter si z bolestnim glasom ponavljal vedno in vedno: »Jaz krvnik — jaz razbojnik. — Proč, proč, proč od tod! . . .«

Še tisti dan je vložil prošnjo za okrajnega zdravnika.

* * *

Ko je tisti večer prišel doktor Rodič od večerje v svojo sobo, je sedel na mali divan v kotu, si naslonil komolec ob blazino ter si podprl glavo s trdo stisnjeno pestjo. Dolgo je sedel tako ter gledal mračno predse.

Vstal je potem naglo, segel na predalnik po lično škatlico, si vzel iz nje svaljčico ter si jo prižgal. Sicer Rodič ni bil hud kadivec, a sedaj, ko je bil slabe volje, si je zažigal cigaretko za cigaretko, da je bila mala sobica skoro vsa v dimu. Perič se je izprehajal naglo po sobi gori in doli.

Ko je sedel zopet k mizi, je zagledal pisma in dopisnice, ki so mu bile došle tisti dan, in katerih še ni bil prečital. Med drugimi je bilo tudi materino pismo, katero je že od daleč spoznal po okornih, otroških, velikih črkah.

Vedel je že naprej, kaj je v pismu; saj se je ponavljalo vedno eno in isto: moledovanje, naj bi vendar prišel domov.

Odprl je je ter prečital; ko je je del iz rok, je dejal poluglasno:

»No, kako dolgo bode z menoj zadovoljna?«

Pismo je bilo kakor vselej jako sentimentalno. Razlagala mu je, kako je sama, da utegne umreti vsaki čas, a sina ne bode blizu,

da bi ji zatisnil oči. In on bi lahko prišel, on, saj dobi službo v v mestu ali okolici, kadar jo le hoče.

Ona ne gre — ne gre nikakor za njim, ker hoče umreti doma, počivati ondu, kjer leže njeni stariši, njen mož in njen otrok. In umrla bi gotovo, ko bi šla na Dunaj — si je domišljevala starka. Prvič kako bi prepotovala toliko ur ona, ki se še na vozu ne more voziti dolgo — in s kom bi se mogla zmeniti na nemškem Dunaju, ko ne zna ni besedice nemške? Sin je pa ves dan po opravkih. — Ah, pride naj, pride vendar domov in naj ostane vsaj, dokler njo pokopljejo, potem pa naj gre v božjem imenu, kamor se mu zljubi...

Potem ko je Hinko prečital materino pismo, je pregledal še drugo, tretje pisanje, potem pa tudi prelistal časnike, ki so bil večinoma strokovnjaški.

Vstal je in otožno-ironski nasmeh mu je zaigral krog ustnic:

»Pojdimo torej na deželo! Deloval bodem à la Tolstoj na polju človekoljubja za kmeta in delavca; saj pravi oni veliki Rus, da delovanje na korist svojemu bližnjiku je vir največje zadovoljnosti, ki se močno približuje sreči. Pa ne! tudi na kmetih ne bodem mogel uspevati v svoji stroki; saj je znano, da se ljudstvo na deželi boji zdravnika kakor vraga. Ali je tudi naše, moje ljudstvo tako? Ne vem, ker poznam žalibog svoj narod malo ali celo nič — sramota res, velika sramota!«

»No, če ga še ne poznam, pa je spoznam,« je dejal, prižgal svečo, ugasil svetilko ter odšel v spalnico.

Razne misli so se mu podile po glavi, druga je podila drugo... Kazalo se mu je njegovo truda in učenja polno življenje v različnih barvah . . . videl se je v ozki sobi petega nadstropja, videl se gladnega . . . videl vse trde gosposke glavice, katere je moral poučevati... videl se v boljši sobi, pri tečnih jedeh . . . Sredi teh vizij pa se mu je prikazala lepa, mlada, tiha, skromna devojka, katero je ljubil bolj, nego vse na svetu . . . eno, dve, cela tri leta jo je ljubil, in ona tudi ni bila hladnokrvna za njegovo ljubezen. Toda on je bil boječ in v družbi ženskih celo neokreten. Kolikokrat si je dejal: danes ji povem! moram ji in hočem ji povedati, da jo ljubim, da bo moja žena, ko dovršim študije. A povedal ji vendar ni nikoli! Včasi je zagovarjal sam sebe; češ: Saj me bo čakala, saj je že dve leti, odkar ve, kako se zanimam zanjo . . .

Prešlo je bilo skoro tudi tretje leto. — Tedaj si je dejal često: »Ko dobim doktorsko diplomo, tedaj se ne bom bal več, in ona me bode morala še bolj ceniti, ker sem ravnal tako moško in je nisem

zasnubil kot nezrel mladenič, katerega bodočnost je še negotova, ampak kot doktor, doktor!«

Ko je pa po velikonočnih počitnicah prišel zopet na Dunaj, je bila že zaročena in njega ni niti pogledala; zdelo se mu je, da se jezi, srdi nanj, in da ga zato prezira, zaničuje . . .

Sedaj je že dolgo, kar je poročena. — Eh, njena mati je bila vedno praktična žena, jako praktična! . . . »Pač sem bil tepec, da sem se bal onega tihega, ljubkega, milega dekleta, a bal sem se je pa vendar; kadarkoli sem ji hotel povedati, da jo ljubim, mi je vselej zastala beseda . . .«

In zopet se je jezil sam nase, se udaril po čelu ter si dejal: »Tepec, tepec, prav se ti godi, zdaj bodi pa sam! — Sam? Uh, na svoj doktorat jih dobim lehko deset na vsaki prst . . . toda nje nikoli, nikoli več!« . . .

X.

Po dolgih, mrzlih, neprijaznih hodnikih nekega dunajskega dijaškega semenišča so gromko odmevali hitri koraki v veliko obednico hitečih dijakov. Mlajši so skakljali in tekli, starejši so pa že hodili bolj moško, umerjeno.

Ko so bili že vsi posedli po svojih prostorih okrog dolge, pogrnjene mize in je bil prefekt že odmolil z njimi običnо molitev, je stopil na prag obednice mlad, visok, slok duhovnik. Lice mu je bilo bledo, ki se je videlo še bledejše radi ogljeno-črnih las, preprosto nazaj počesanih. Z mehkimi rjavimi očmi je hotel kazati srd, toda pogled ni hotel izgubiti svoje navadne milobe; bil je mil, dober, otožen kakor sploh izraz vsega njegovega lica.

Postal je na pragu, pogledal vse dijake na okolo, potem pa dejal mirno, pa krepko:

»Beg, pridi po obedu v mojo sobo!« Rekši je zopet odšel z lahkimi, a odločnimi koraki.

Med dijaki je pa nastalo šepetanje; vsi so se ozrli v Bega, ki je zardel do las, in kateremu je obtičala od samega strahu jed v grlu.

Med jedjo so se dijaki navzlic prefektovemu opominjanju šalili z Begom ter mu pretili:

»Aha, Beg, aha, lepa te čaka — Nemec se ne šali!«

Ko so se po jedi zopet prekrižali, je rekel prefekt:

»Beg, sedaj pa pojdi, profesor Nemec te že gotovo čaka.«

Toda črez par minut je že pritekel Beg do svojih tovarišev ter dejal:

»Ne morem sedaj k profesorju, ker ima pri sebi nekega gospoda, gosta menda.« —

In dijak je bil srečen, da je le ukor odložen — do jutri je še dolgo — da ga le sedaj, da ga le danes ne prime radi onih nesrečnih zaljubljenih poezij!

Profesorja Nemca je pa baš tedaj posetil njegov brat, poštni oficijal.

Oče obeh Nemcev je bil uradnik. Poročil se je pozno, skoro že starec, s hčerjo svojega kolege, ki je bila mnogo mlajša od njega.

Prvi njiju otrok je bil slaboten deček. Cele noči je prebedela uboga mati ob njegovi postelji, ker je bil vedno bolan, šibek, slab, in mati sama ni upala, da ji ta otrok ostane živ; a živel je pa vendar, dasi je bil vedno tako slab, bled, tih in miren.

Ob nedeljah ga je mati vodila k maši; kadar pa je prišel iz cerkve domov, je pogrinjal stol, poklekoval, govoril nerazumne besede, nepopolno izražujoče cerkvene obrede, ter v vsem posnemal mašnika pred oltarjem. Oče mu je rekel navadno le kaplan, in to ime se ga je prijelo.

Ko so ga vpraševali: — »Kaj boš, ko boš velik?« — je odgovarjal: »pod palan«.

Ob tretjem letu sta dobila Nemčeva zakonska druzega sina, ki je bil pravo nasprotje prvega; čvrst in zdrav, nagajiv, razposajen, je kmalu nadlegoval in strahoval vse druge otroke razen svojega brata.

Divji, neukrotni Ivo je bil proti svojemu bratu sama ljubeznivost in dobrota in vedno ga je branil, ako mu je hotel storiti kdo kaj žalega.

In tudi tihi Vladko, katerega je priroda obdarovala vsaj navidezno z največjo hladnokrvnostjo, je nežno, a krepko ljubil mlajšega brata, ki pa je bil videti starejši, ker je bil bolj krepak — in ta bratovska ljubezen je med njima vedno vztrajala tudi potem, ko sta odrasla in si postala po mišljenju in po vedenju povsem tuja.

Ivo Nemec, oni računjajoči, ciniški človek, ki ni ljubil nesebično nobene stvari na svetu, je ljubil nesebično — da, skoro idealno svojega brata, in le-ta ga je smel trdo opominjati in strogo karati, dasi vsi ti ukori niso nič izdali.

Vladko je vedel marsikaj nelepega iz življenja svojega brata, zgražal se je nad tem ter se med mašo čestokrat spominjal svojega brata . . .

Sedela sta v Vladkovi sobi drug poleg druzega na divanu pri mizici, na kateri je stala na podstavku steklenica rumenega vina in dve čaši.

»Prišel sem res največ radi tebe sem; bil sem namreč v skrbeh, da nisi še popolnoma okreval, dasi si mi to zatrjeval v svojih listih. S to potjo pa sem še opravil nekaj službenega in — kot dulce cum utili — sem prišel pogledat neko punco, za katero se zanimam.«

»Dunajčanko!« je vprašal profesor.

»Ne, tam od nas je doma; sedaj je tu samo na posetu pri svoji teti z materjo.«

»Jo li ljubiš?«

Ba! — ljubim?! — jaz ne vem, kaj je to. Prikupila se mi je, ker je čedno dekle — in tebi bo prav prijetna svakinja, ker je tako pobožna kakor ti, če ne še bolj.«

»Take, upam, pač ne boš varal —«

»Ne, ne, tega ne — ali legal bi, ko bi rekel, da bi jemal baš njo, ako ne bi bila bogata. Vidiš, proti tebi sem še vedno tako odkritosrčen, kakor tedaj, ko sva bila otroka.«

»Ivo, tvoje početje ni pošteno! Varuj se, da te ne zadene kazen prej ali slej!«

»Zrel in star sem menda zadosti, da ne boš mislil o meni, da naj bi si nakladal na rame ženo, ki ne bi imela ničesar, da bi potem ona, jaz in otroci stradali — da, stradali — ob moji plači. — To je pač vrhunec življenske filozofije, da živiš ugodno in udobno, obdan z vsem možnim konfortom — a vse to dobiš le — z denarjem. Na ta prvi in najvažnejši faktor bi se morali ozirati najprej vsi zakonski kandidatje, potem ne bi bilo toliko revščine na svetu.«

»Ne govori mi tako, Ivo, da me ne razsrdiš! Najdi si v božjem imenu ženo — upam, da bo boljše zate — toda izberi si jo po srcu!« —

»Ne, brate! Jaz sodim in motrim vse — tudi ženske — le z razumom, z računjajočim razumom. No, v počitnicah prideš k meni; če ne bom že poročen, bom pa zaročen, in prepričan sem, da boš zadovoljen z menoj.«

Vladko je molče kimal z glavo, Ivo je pa radostno tlesknil z rokami in dejal veselo:

»Ah, brate, ko bom poročen, kako ti bom lahko kneževski postregel! Plavali bodemo v obilnosti — na to srečo pa pijva, brate!«

Mefistofelski izraz v njegovem licu je za hipec izginil, in mesto njega mu je zasijalo vse obličje v neki otroški blaženosti.

In v ti sreči se je zamislil v svoja in bratova otroška leta, in oba sta ob ljubih spominih kmalu pozabila, da sta po mišljenju tako nepopisno različna. Zatopila sta se v minole lepe, brezskrbne dni, polne nedolžne porednosti in neskaljenega veselja, spominjala sta se roditeljev, katerih nista imela več, budila šolske spomine — dokler se nista nad vsem tem veselo nasmejala oba, vstala ter odšla iz semenišča v šumotno dunajsko življenje.

(Dalje prihodnjič.)

Berač Škrbec.

»Glejte, glejte! Škrbec spet je v vasi
V stari suknji, suknji imenitni,
V kteri stal je pred cesarjem samim,
V kteri kdaj je cvenkal z rumenjaki,
Ktera zdaj mu služi mesto vreče.
Škrbec, brbec slabo napreduješ!«

Dalje stopa siromak po vasi,
Ne meneč se za poredno mladež;
Težko stopa, s trudnimi nogami,
Trudnim srcem in obrazom bledim.
Vzdihovaje in pokašljevaje
Vstavi se na pragu znane hiše:
»Dragi bratje v Kristusu gospodu!
Danes vas ne prosim lačen kruha,
Postelj gorko nudite mi danes,
Naj zaspim saj zadnjikrat v življenju
Pri ljudeh na gorkem in na mehkem!« —

»»Ha, ha, Škrbec!«« čuje se iz veže —
»»Z vinskim škratom sta si preprijazna;
Hudomušen zlezel ti je v glavo.
Kjer prespal si vse noči brezskrbno,
Tam počiješ i nocoj najslaje.«« — —

Tri še koče prosi prenočišča,
Tri še koče mu velijo dalje.
Dalje?! Kam? Črez polje, skozi šumo —
In nocoj še?! Bože moj — in takšen! — —

Zjutraj gobar iz sosednjo fare
V vas prinese žalostno novico,
Da leži tam v gozdu Škrbec — mrtev.

Sigma.

Pred rajem.

Kaj govorite, vi ljudje, —
Da več se čuda ne gode?

Nocoj, nocoj! ah krasna noč,
Popisati mi ni je moč'.

Pred vrati rajskimi sem stal,
Med vrati sveti Peter, žal!

— Če ne takoj bi smuknil v raj,
Uživat srečo vekomaj —

In gleda sveti me vratar,
In reče zvesti mi ključar:

»Že zopet eden. Čudna noč!
Kaj pač iz svojih grešnih koč

Zemljani hodite sem gor
V duhov nebeških sveti zbor?

Znaš, ta pogumni tvoj obraz
Kreposti prave ni izraz.

In kakor berem ti v očeh,
Zaljubljen bil si v smrt in greh.

Le lepše živi kot doslej,
Pa pridi leto osorej!« —

»Oj bodi mil mi, bodi blag,
Ti Peter, svetih duš prvak!

Saj ne bi te nadlegoval,
Da nisem v svetem pismu bral

Besed, ki jih je Marko sam,
Učenec tvoj, zapisal nam.

Tako približno se glase:
»Gospod zre samo na srce.«

In to srce tak' slabo ni,
Kot pa se, Peter, tebi zdi;

Sovraži svet, ta grešni svet,
Ta čudni svet — ta smešni svet,

Ki zre pohujšanje povsod
V telesu, duhu in drugod . . .

Oj Peter, svetih duš prvak,
Le spusti me črez rajski prag!«

Nasmeh zamaje mu brado,
In reče mi svetnik: »Naj bo!

A predno vrata ti odprem,
Sprijazni se mi s svetom vsem!« —

Ozrem se z blaženih višav,
Zakličem spravni mu pozdrav:

»Odpuščam ti, krivični svet!«
— — — — — — — —

In zdaj sem — oh! —
Na svetu spet!

Pa še recite mi, ljudje,
Da več se čuda ne gode!

Sigma.

Snežinke.

I.

»Ha, ha, to vem, da za menoj
Solze preliva vroče;
Ha, ha, to vem, brez mene ni
Živeti mu mogoče . . .«

Tako pred tovar'šicami
Srce se tvoje baha;
Kot meni ti, se tebi jaz
Poredno smejem: Ha, ha . . .!

II.

Kakor led srce je tvoje,
Zmrznil bi na njem ti lehko;
Ali vem, kako pomoči,
Da bo spet gorko in mehko.

Žarko solnce — nov ljubimec —
Nanje posijati mora,
Raztopi ga, da mu v tebi
Komaj bo dovolj prostora.

III.

Tam na kraju gozda mirno
Sanjata drevesi, glej!
Ki nad nama združevali
Senco sta košatih vej.

Smreka je še zdaj zelena,
Kakor bila je tačas;
Samo lipa, samo lipa
Izgubila svoj je kras . . .

Tudi najini dve srci
Nista združeni kot prej.
Kdo, nestanovitna lipa,
Pa med nama je? Povej!

IV.

To srce je moje čudno,
Kot otrok za vse dovzetno,
Kteri, kadar trga zvončke,
Pomlad hvali ti prijetno.

Kadar zaduhti poletje,
S srcem vsem se ga oklene,
Dražji ni mu sad jesenski,
Kakor zime mraz ledene.

Ti si mi pomlad, poletje,
Ti si mi jesen in zima.
Ni li to srce otročje,
Da te vselej rado ima?

V.

Res je lep tvoj novi ljubček,
Izobražen je visoko;
Ko te sreča, se odkrije
In prikloni se globoko.

In potem se roko v roci
Vodita naprej po cesti;
Ti seve mu o ljubezni,
On ti poje o nevesti . . .

Oj ta sreča! Oj te nade!
Kaj če varale bi vaju?
Škoda, da smo v mrzli zimi,
Da v cvetočem nismo maju! . . .

VI.

Le odplovi, kamor želja
Silna ti veleva! —
Radostne k slovesu pesmi
Duša ti prepeva.

Res sijala včasih sreča
V najini je družbi,
Vendar z mirnim srcem tvoji
Odpovem se službi!

Sam gospod bom v svojem srcu! —
Le odplovi, kamor
Želja ti veleva silna,
Le odplovi, Amor!

Sigma.

Kotanjska elita.

Spisal Premec.

(Dalje.)

V.

Približal se je predpust. Kotanjci so letali od veselice do veselice; čitalnica je prirejala plesne venčke skoro vsako soboto zvečer, a semtertja so napravljali večere z godbo in plesom tudi posamezni gostilničarji na svojo roko. Tako se niso mogli nikdar oddahniti nekateri strastni plesavci in so bili upreženi večer za večerom.

Med to vrvenje je posegel tudi profesor Julij Traven, kateri je za neko sredo večer povabil vse čitalniške odbornike in še nekatere odličnejše ude čitalniške k sebi v vilo, da se poslovi od »samskega svojega stanu«. Prihodnjo soboto se je imela vršiti njegova poroka z Matildo Severjevo. Ker je želela njegova mati, da se vrši ženitovanje popolnoma mirno in samo med domačimi, ni profesor povabil na dan poroke nikogar razen potrebnih dveh prič in nevestinega druga. Zato je pa odškodoval svoje znance tisto sredo prej.

Pod večer so se začeli zbirati v vili povabljeni gostje. Nekateri so prišli peš, drugi so se pripeljali, a nekateri so prifrčali celo na kolesih, ker je bila pot suha in dokaj dobra. Vsi pa so bili videti vzhičeni in veseli, nadejajoč se, da se bode nocoj marsikaj »obralo«.

V pritličju Travnove vile je bila za sprejem pripravljena dolga in visoka soba na desnici. Na sredi je stala podolgovata, z belim prtom pregrnjena miza, a na nji fini, prozorni, zlatopisani krožniki z umetno zavitimi snežnobelimi prtiči. Zraven krožnikov so se svetile na nizkih, steklenih stojalih srebrne žlice, vilice in noži z umetno izrezljanimi ročaji. Na sredi mize pa so se ščeperile v gručah podolgovate in ozke, široke in trebušnate, nizke in ploščnate buteljke z živobojnimi, zeleno, rdeče, zlato, srebrno obrobljenimi etiketami, na katerih so bila pisana sladka imena: »Lacrimae Christi 1848«, »Marsala 1864«, »Cipro«, »Malaga«, »Cesarsko vino 1870«, »Rulandec« i. t. d. i. t. d. —

Ko je gospod Štipko Leščnik zagledal te baterije, je takoj stopil nekoliko za vrata, da ga ne bi vsakdo videl, ter si je napravil nekoliko bolj ohlapno pretesno toaleto.

»Tako! Zdaj bo dobro!« je šepnil sam pri sebi. »Človek ni vsaki dan v taki nepriliki!«

Nato je potegnil telovnik nekoliko niže in sedel na stol, katere je bil začel odkazovati Traven.

Posedali so po vrsti: sodnik Perko, davkar Coklič, kontrolor gospod Štipko, oficijal Skok, učitelja Brus in Raven, župan Svetlič; na drugi strani pa: advokat dr. Klinar, zdravnik dr. Bric, sodni adjunkt Smolič in še trije trgovci iz mesta — torej vsa elita kotanjskih gospodov.

K njim je prisedel na spodnji konec mize Traven . . .

Takoj so začeli nositi na mizo sluge, katere je bil najel Traven nalašč za nocojšnji večer iz prvega mestnega hotela. Zvijali so se med dolgimi vrstami gosto nameščenih povabljencev kakor jegulje, se priklanjali nalik marijonetam, a pred vsem decentno molčali, kakor markerji v Sacherjevih »chambres séparées«.

Najprej je prišla na vrsto rumena, cinkasta, gostotekoča ragoujuha, za katero so se vrstili podolgovati krožniki z živordečo, v tanke, prozorne zrezke narezano, okusno svinjsko gnjatjo, po kateri se je svetil drobno nastrgan hren nalik novemu snegu. Za gnjatjo so priplule na steklenih, kristalnih, nečkam podobnih, plitvih skledicah rdečepikaste postrvi na gosti zelenjadni polivki. Ko so odšle tudi te že po poti vsega posvetnega, se je prikazal »beef alla mode«, a za njim »belo stegno« s karfiolami. Ko so nadalje polzeli po uglajenih grlih tolsti kopuni s sladko in kislo salato, tedaj so se začele vrstiti razne testenine in pecivo . . .

Vsaki pot pa, ko so se prikazali strežniki z novimi jedili na vratih, si je kontrolor Štipko vnovič priredil toaleto. —

Toda ni se samo jedlo; takoj po juhi so začeli pokati zamaški, in v dolgih čašah se je penila in iskrila rujna kapljica, in kmalu je bilo vse židane volje.

Tedaj je pa vstal sodnik Perko in napil Travnu ter njegovi gospici nevesti. In izpraznili so se kozarci.

Takoj nato je vstal še notar, ki je kot ud »kluba beletristov« napil njega predsedniku. — Traven je bil namreč že dolgo predsednik omenjenega kluba — in zopet so trčili in pili.

Zdravnik dr. Bric, kateri je bil nekje že celo popoldne pil in se ga je bilo vino že dobro prijelo, je tedaj s hripavim svojim glasom zavpil:

»Upamo, da bo v prihodnje gospod profesor vse drugače predaval o francoskem naturalističkem romanu!«

»Zakaj?« — »Kako to?« — »Oho!« so se začuli glasovi.

Traven pa je sedel kakor na trnju.

»Zato . . . zató, ker . . . gospica nevesta . . . že v kratkem poskrbi, da se mu otresejo oni ideali . . . kakor se otresejo . . . zreli . . . leščniki,« je jecal zdravnik.

Nekateri so takoj zagnali bučen krohot, a drugi treznejši so grdo pogledovali vinjenega zdravnika . . .

Ta neprijetni intermezzo je kaj različno vplival na zbrano gospodo kotanjsko. Nekaterim se je zdelo prav, da jo je bil Traven skupil, in muzali so se, da je bilo videti, kako jim je ugajal ta prigodek, drugi pa so se srdili nad surovostjo zdravnikovo.

Traven pa ni črhnil besedice. Ugriznil se je v ustnice, a črez nekoliko časa je dejal s prisiljenim nasmehom:

»Gospoda, pijmo!«

In zopet so pili . . .

Tedaj pa so nekateri gospodje zamenjali sedeže; pevci so posedli skupaj, in skoro nato so zapeli:

»Lepa naša domovina!«

Šele petje je zopet spravilo v tir prejšnjo zabavo. Vse se je zopet radovalo, in pili in prepevali so še dolgo v noč . . .

Ko so odhajali, so bili skoro vsi nekoliko preglasni, in ako bi bil sprožil zdravnik zdaj prejšnjo svojo puščico, bi se bil jedva kdo našel, ki mu ne bi bil pritrdil . . .

* * *

Ko se je bila poslovila nocojšnji večer nevesta Travnova od svoje matere in se zaprla v svojo sobo, je sedla na nizki fotelj pred toaletno mizico ter naslonila lepo glavo v svojo desnico.

Dolgo je slonela nepremično; samo zdaj pa zdaj si je otrla z batistnim robcem solzo, ki ji je silila iz lepega očesa. Navzlic vsem prepričevalnim dokazom materinim — navzlic vsemu svojemu razmotrovanju in opravičevanju, češ, da ni mogla drugače ravnati v takih razmerah — navzlic vsi lepi bodočnosti, katero ji je slikal Traven, ni mogla udušiti vesti, ki ji je vedno, posebno pa še v tem hipu očitala nezvestobo. — Vse njeno dozdanje življenje se ji je razgrnilo pred dušo, tu veselo, tu žalostno — a vmes ji je sijala kakor svetla zvezda ljubezen do Maksa, ki še zdaj ne ve, da jo je izgubil, ki si zdaj še mordo domišljuje in živi v bajnih ljubezenskih sanjah — kaj poreče, kadar zve, da ga je ona zapustila tako brezvestno? Ali se ne bode morda spričo tega celo ugonobil, kakor se

jih je iz enakega vzroka ugonobilo že mnogo? In stemnilo se ji je pred očmi, in stresla se je kakor v mrzlici . . .

»Še je čas! Še nisem Travnova!« si je dejala, a takoj je zopet sklonila glavo, in nova bolest ji je prešinila drhteče telo.

Naglo je vstala, položila predse na mizo duhteč, droben list papirja ter se zamislila.

Sveča na mali mizi je že dogorevala in razširjala le medlo, tresočo se svetlobo po listu, a ona je pisala, pisala; a na drobne vrstice z malimi, skorò neznatnimi črkami ji je zdaj pa zdaj kanila grenka kaplja iz mokrih oči ter zalila semtertja poteze posameznih črk.

Ko je odložila pero, je prijela list ter ga vnovič prebrala; slovel je tako-le:

»Dragi moj Makso!

Roka se mi trese, in srce mi krvavi, ko Ti pišem ta drobni in morda tudi zadnji list. Ti ne veš, koliko trpim, in gotovo tudi nikdar ne zveš, kaj se godi v moji duši v tem trenotku! Ljubim Te, da, ljubim edino le Tebe na celem, na vsem širokem svetu! Ljubim Te, kakor ljubi zemlja svoje solnce — ljubim Te z dušo in telesom — do groba — a pri vsem tem ne morem biti Tvoja! Čudne se Ti bodo zdele moje besede, meni sami se dozdevajo čudne — prav gotovo ne more biti v tem hipu vse v redu v moji glavi — a jaz Te ljubim! Ali, dragec moj, pomisli, smili se mi moja mama, katera živi skoro v revščini, in jaz ji lahko takoj pomagam! Samo zaradi nje sem porabila priliko, katera se mi je nudila — in zdaj sem — ne ustraši se! — nevesta profesorja Travna, ki je obenem največji bogatec v našem mestu. Na Tvoje blago srce apelujem, da mi oprostiš, da se ne bodeš hudoval na svojo Matildo. Saj je še mnogo deklet na svetu, in Ti jih lahko dobiš, kolikor se Ti jih poljubi! V soboto bode poroka! — Madeži, katere vidiš na ti pisavi, naj Ti svedočijo, da nisem pisala tega lista z lahkim srcem; ti madeži so posušene solze moje! Jaz Ti ohranim na večne čase spomin v srcu svojem — in tudi Tebe na kolenih prosim, da me vendar ne zavržeš in ne obsodiš popolnoma!

Še enkrat prosim — odpusti — in sprejmi tisoč gorečih poljubov od svoje še vedno in vsekdar Te ljubeče

Matilde.«

— Ko je pismo prebrala, je še dolgo zrla na črke, ki so ji pred očmi plesale. Sama si ni bila v svesti, ali je prav storila, da mu je pisala tako obupno pismo — ali je tudi vse istina, kar je v njem navedla. Pred dušo ji je stopil Traven, ugodnosti na njegovi

strani, in nekaj ji je reklo: »Kar si pisala, je laž! Tvoja ljubezen do Maksa ni taka, sicer bi se bila Travnu odpovedala!«

In že je iztegnila roko, da bi zapalila list nad svečo, da bi pisala kako drugače. Toda v tem hipu so jo preoteli drugi čuti, in zapečatila je drobni list.

Po sobici se je razširil vonj po pečatniku — a kmalu nato je legla Matilda oblečena na svojo posteljo, kjer ni mogla zatisniti očesa še pozno v noč . . .

Drugi dan pa je oddala pismo na pošto, in proti vsakomu se je vedla tako, da nihče ni mogel slutiti sinočnih njenih notranjih bojev . . .

* * *

V soboto potem se je vršila Travnova poroka z Matildo. Med raznimi čestitkami, katere sta prejela nova poročenca, je bila tudi brzojavka z Dunaja, glaseča se na ime Matildino. Slula je:

»Hvala, da si me obvestila. — Najprisrčnejše čestitke!«

Matilda je bila sama, ko je dobila to brzojavko. Prečitala jo je dvakrat, trikrat, a potem je krčevito zmečkala papir med drobnimi prsti ter ga potisnila v žep. Kruto so jo bile zadele kratke besede, in celi dan ji je stiskalo prsi . . .

Šele, ko je s soprogom svojim odpotovala v Švico, ji je nekoliko odleglo, in zazdelo se ji je, da je menda storila prav, ko se je Travnu vdala, ker Makso bi jo bil tako prej ali pozneje zapustil, sodeč po neusmiljenem brzojavnem odgovoru.

»Hvaležen mi bode, ker sem mu prihitela naproti! — Bog ve, koliko časa je že želel, da bi prišlo tako!« . . .

In na potovanju ji je bilo vse tako novo, tako nenavadno, da je pozabila vse neprilike zadnjih dni z Maksom vred ter živela samo trenotku . . .

VI.

Severica je živela še vedno v mestu na starem svojem stanovanju. Toda odkar je odpotovala hči, so ji postajale njene sobe dan za dnevom tesnejše, in nestrpno je pričakovala dneva, ko se povrne mladi par s potovanja. Za gotovo je vedela, da je tedaj hči ne zapusti, in da se bode tudi ona lahko preselila v kratkem k njima. Zato so ji pa že med tem časom zrasle perotnice, da se je začela vsiljevati v najboljše družine, do katerih prej ni imela vstopa. In res — zdaj, ko so se bile razmere toliko izpremenile, so ji bila vrata povsod odprta . . .

Šele črez mesec dni se je vrnil Traven s svojo soprogo in se takoj nastanil zopet v vili.

Tedaj je prihitela prva k njima Severica, burno objela hčerko ter jo poljubljala brez konca in kraja. — Hči je bila sicer matere vesela, toda povabila je ni, naj ostane pri nji. Traven je bil vljuden z njo, a tudi on ni niti črhnil, da bi se preselila k njima.

In Severica je odšla poparjena. Toda takoj je sklenila, da sama ob sebi ne pojde več v vilo, ampak da počaka, dokler je ne pozoveta sama. Da pride kdaj ta trenotek, je za gotovo pričakovala.

Traven je bil srečen. Soproga mu je bila videti vdana v vseh rečeh, in dozdaj še ni bila prišla med njima niti besedica navzkriž.

On je nadaljeval prejšnje svoje življenje, posedal v biblioteki, čital, pisal; in ona je sedela večji del zraven njega, ali pa pri materi njegovi, katera je Matildo rada videvala okoli sebe. Zvečer pa sta se vozila skupno na izprehod v mesto, kjer sta se navadno ustavljala v čitalnici, semtertja obiskala Severico, ali pa sta zavila včasih tudi po bližnjih vaseh.

Tako jima je poteklo življenje dan za dnevom v miru, v vedni zadovoljni enoličnosti. In to je Travnu in materi njegovi tako ugajalo, da je bil on v ženo svojo vsaki dan bolj zaljubljen, in da si je že sam sebi čestital, ko je našel v nji toliko kreposti in vdanosti, toliko čuta za idilsko domače življenje.

In v ti svoji zaljubljenosti in zadovoljnosti niti opazil ni, da se je začela soproga dolgočasiti, da je bila večkrat razmišljena, in da mu včasih v svoji raztresenosti ni odgovorila niti na najbolj zaljubljena vprašanja.

Njena nrav ji pač ni pustila, da bi bila za dolgo pokopana v taki samoti pri postarelem možu in pri vedno žalostni materi njegovi. Dasi se je trudila, da bi zadušila v sebi take pojave, se jim vendar ni mogla nadalje ustavljati.

Da bi imela zraven sebe vsaj še mater svojo, pa bi bilo kratkočasnejše! To ji mora mož dovoliti, da pride k nji mati! V vili je zadosti prostora za vse, a pri tolikem bogastvu tudi ni treba krčiti in skopariti, ako se pomnoži družina za eno ali celo več oseb.

Neko dopoldne, ko sta sedela sama s soprogom v vrtni lopi, se skloni Matilda k njemu in dahne rahel poljub na njegovo lice. Nato ga prime za roko pa pravi, napol šepečoč, kakor v največji zadregi:

»Dragec, glej, jaz sem tako zadovoljna s svojim stanjem in si ne želim nobene izpremembe! Toda kadar pomislim, da je mama

moja tako osamela, tako zapuščena v mestu, da nima nikogar, tedaj si ne morem kaj, da se mi ne bi smilila v srce. In iz tega pomilovanja mi izvira dan za dnevom bolj vroče hrepenenje, da bi se preselila ona k nama . . . Kaj praviš?«

Pogledala mu je naravnost v oko, a tedaj je tudi videla, da se je Traven ustrašil.

Dolgo ni mogel najti primerne besede, a naposled je dejal naglo, skoro hripavo:

»Srček moj, ali nisi zadovoljna samo z mano? — Jaz sem popolnoma srečen, samo da sem v tvoji bližini, in druzega ne potrebujem. Kaj nama hočejo tretje osebe? In tvoji mami tako ničesar ne manjka. Vsega ji lahko daš, karkoli poželi, in vsaki dan naju tudi lahko obišče. Toda da bi stanovala tukaj, tega ne morem, ne smem, ako ne spričo druzega, vsaj spričo svoje matere, katera je tako vajena te tihote, te samote! Kaj ne, da me ne bodeš več silila?«

Hotel se ji je približati, a tedaj je izkusil prvi upor od nje.

»Ti nočeš?« je vzkliknila. »Tudi dobro!«

Rdečica ji je zalila lice, naglo je vstala in zbežala v svojo sobo, kjer se je zaklenila. Ni je bilo na izpregled niti k obedu, niti k večerji...

Traven je bil potrt. Prva senca na dozdaj vedno jasnem solncu zakonske sreče njegove-ga je zadela nenadno, a toliko huje . . .

Pod večer ni mogel Traven več prebiti. Izginila mu je bila iz srca nevolja na soprogo, in vest mu je začela očitati, da je bil z njo pretrd. Stopil je tedaj pod noč pred njeno sobo in prosil, naj mu odpre. Toda od znotraj ni bilo nobenega glasu. Moral je oditi.

Drugo jutro pa je mehki mož stopil k materi ter ji razodel, da vzame k sebi še taščo svojo. Dolgo je bilo treba, da jo je pregovoril. Šele, ko ji je zatrjeval, da je od tega odvisen mir v hiši in njegova nadaljnja sreča, se je mati vdala; toda pripomnila je:

»Ti misliš, da si s tem ohraniš mir in zadovoljstvo v hiši; a jaz ti povem, da je to prva stopinja k neslogi in nemiru! Toda branila ti ne bom; jaz ne bodem več dolgo . . . Samo to te prosim, da se mi tašča tvoja ne bode vsiljevala, kajti zadnje dni hočem preživeti v miru!«

Traven je odšel pobit od matere. Njene besede so ga storile neodločnega. A ko je pomislil, da mu morda žena nikdar ne odpusti, ako ji ne stori te ljubavi, je naglo stopil v njeno sobo.

Vrata so bila danes odprta, a Matilda je sedela na divanu s povešeno glavo, in oči so ji bile rdeče od joka. Še zdaj so bile polne svetlih solz, ko jih je povzdignila.

Traven je hipoma pozabil vse; skočil je k nji ter ji poljuboval solze raz oči pa ji božal gladko lice in govoril:

»Odpusti, drago dete! Saj veš, da ti izpolnim vse! Včeraj sem se samo šalil! — Daj, nasmejaj se!«

In ona se je nasmehljala skozi solze, in Traven je bil ves blažen. Sedela sta z roko v roki na divanu, in on je za tisti dan pozabil celo svoje knjige.

Ona pa je za gotovo vedela, da bode odzdaj njena volja volja Travnova, ali da ji bode odslej Traven — pokorni sluga!

Takoj popoldne je dal Traven napreči, in peljala sta se z ženo k Severici.

»Oh, moj Bog,« je dejala Severica, »jaz imam zase že dovolj in prav rada živim tukaj v miru. Čemu bi vama delala nadlego? — Toda, ako le po sili hočeta, se nočem braniti; storim vama to ljubav!«

Toda pri vsem tem ni mogla popolnoma zatajiti veselja, ki se je je polastilo, ko ji je bilo jasno, da je — pričakala, da se ji je tako na lepem izpolnila najsrčnejša njena želja. —

Traven je dal takoj pripraviti dve sobi za svojo taščo, in le-ta se je preselila k njemu že črez dva dni.

Zdaj je bila Matilda zadovoljna. Pustila je svojega moža, da je delal, kar se mu je poljubilo; a ona je imela v nekolikih dneh od njega že dovoljenje, da se je vozila z materjo sama na posete tudi med dnevom, ali kadarkoli se ji je poljubilo. In to dovoljenje je tudi obilno izkoriščala. Le redko je prešlo popoldne, da bi bila ostala doma.

Toda ako se poseti delajo, treba, da se tudi sprejemajo. In ni bilo dolgo, ko so se začele v Travnovi hiši oglašati različne družine, in začelo se je hrupno življenje, vse drugačno od prejšnjega.

Travnu to ni bilo po volji, ali bil je že toliko pod peto, da si ni upal ugovarjati, posebno, ker je vselej priskočila ženi na pomoč tudi mati njena. Moral je zanemarjati svoje knjige in se kazati v vsem posetnikom gostoljubnega hišnega gospodarja; to ga je pa delalo nemirnega, nervoznega.

Največ je pri tem trpela Travnova stara mati, ki je bila vajena, da je živela mirno v svojem zatišju; a zdaj čestokrat ni imela miru niti po noči. Večkrat je očitala sinu, kako ga je svarila pred taščo, in da se je vdal preveč ženi; a on ni bil mož, ki bi si bil vedel pomagati.

Čestokrat se je razjokal pri materi in obljubil, da napravi konec tem orgijam samo zaradi nje.

A kadar je stal ženi svoji nasproti, kadar je odprl usta, da bi izpregovoril, je vselej onemel — zadoščal je k temu samo pogled iz očesa njenega.

V svesti si svoje onemoglosti, si ni upal več tolikrat se prikazati svoji materi. Le-to pa je začela tlačiti starost, da se je videlo, da ne bode več dolgo.

Severica si je izmislila vsaki dan nov načrt za zabavo, a hčerka je bila vesela, da ima za svetovavko in pomočnico mater, ki je tako genialna v izumovanju vedno novih veselic. Saj je bilo vendar bogastvo Travnovo za to, da se obrne v veselje, ne pa da bi trohnelo na kupu!

Matilda je živela vedno v neki omotici in ni utegnila misliti na kaj drugega, nego na zabavo. Ko je videla, da druge gospe pušijo, je začela pušiti tudi ona — najprej cigarete; a skoro je prekosila svoje vrstnice ter pušila nazadnje celo viržinke — kar ji je posebno dobro pristajalo, kakor se ji je laskala mati. To pušenje pa je provzročilo, da so postale fine poteze njenega lepega obraza bolj trde, bolj moške, kakor je bilo sploh vse njeno vedenje v kratkem podobno bolj moškemu, negoli ženskemu.

Traven pa ni imel nikdar graje proti svoji ženi. Všeč mu sicer ni bila njena nenasitna zabavohlepnost, njeno nekoliko premoško vedenje, a glede drugega ponašanja ji ni imel kaj očitati. Tudi je bila proti njemu še vedno dovolj vljudna, a proti drugim gospodom se je vedla dostojno, vedno v gotovih neprekoračenih mejah.

Tega — žal — ni nikoli pomislil, kaj bi se zgodilo, ako bi se ji drznil odreči kako željo. Toda ker je svojo voljo popolnoma zatajil ter se vselej podredil njeni, tedaj je živel še dovolj zadovoljno . . .

Mati Travnova je slabela od dne do dne bolj, in Traven je posedal pri nji po cele dni. Tedaj je tudi Matilda izprevidela, da ne bi bilo prav, ako starka ne bi imela miru v zadnjih hipih; in zadnje dni res ni hotela sprejemati posetov, pa tudi sama ni nikamor zahajala. Tudi ona je s Travnom vred bivala pri starki. Severica pa se je v svojih sobah sama dolgočasila, in le redkokdaj je stopila k bolnici v sobo, ker ji je bilo vselej silno zoprno, ko je morala gledati bolnika. Z materjo Travnovo si pa še posebe nista bili naklonjeni, zato se je je izogibala kolikor možno. Hrepenela je samo, da bi se stvar skoro preobrnila, da bi se zopet začelo prejšnje življenje.

Traven pa je bil s soprogo zdaj popolnoma zadovoljen, saj je kazala v teh razmerah dovolj takta, in videti je bilo, da ni — brez srca.

Neki večer je bilo bolnici posebno hudo. Pri nji sta bila sin in njegova soproga. Videti je bilo, da ne preživi noči.

In res — proti polnoči so se ji začele hipoma krčevito dvigati prsi; preobračala je oči, a Traven in Matilda sta sama klečala ob njeni postelji.

Traven je držal v roki blagoslovljeno svečo in ji je potisnil med prste drobno posrebrnjeno razpelce.

Črez dobro uro je že ni bilo več . . .

Dva dni pozneje se je zopet vil dolg izprevod iz vile proti mestecu na pokopališče, in za krsto je zopet stopal Traven, a z njim tudi soproga njegova in tašča . . .

Zopet je osamela vila za nekoliko časa. Takoj drugi dan je odpotoval Traven z ženo in taščo v Ljubljano, kjer je mislil nekaj mesecev prebiti, dokler vsaj nekoliko ne pozabi smrti materine.

VII.

Traven se je bil nastanil s svojo družino v hotelu »pri Slonu«, kjer je najel dve sobi, eno zase in za ženo, a drugo za taščo. No, sobi so rabili večinoma samo po polnoči in dopoldne, kajti popoldne so prirejali redno izlete v okolico, s katerih so se vračali redkokdaj pred polnočjo. Traven je imel dokaj znancev v Ljubljani še izza dijaških let, in ti so se Travnovim pridruževali o prostih urah, in v njih veseli, omikani družbi sta se Matilda in mati njena počutili v kratkem prav dobro. In zadovoljen je bil tudi Traven, ko je videl, da se žena ne dolgočasi in ne sili domov . . .

Neko jutro, ko odpre Matilda vrata svoje sobe in slučajno pogleda po dolgem hodniku, hipoma prebledi. Čutila je, kako ji polje kri k srcu, ki je začelo takoj hitreje in burneje utripati, da so se skoro slišali njegovi udarci.

Proti nji je stopal visokorastel mladenič lepega, odkritega obraza, kratko pristrižene, proti koncu koničaste, črnikaste brade.

Matilda se je hotela naglo umakniti, toda že je bilo prepozno. Oni je bil takoj vštric nje ter je obrnil svoje žareče oči nanjo.

Tedaj je pa obstal. Zdelo se je, kakor išče v svojem spominu, kje je že videl ta obraz; toda to se je vršilo samo trenotek, in že je vedel, koga ima pred seboj.

Mehanski je segnil po klobuku ter se priklonil, in sarkastičen nasmeh mu je legel okoli rdečih, polnih ustnic. Potem je ponosno šel mimo nje z visoko povzdignjeno glavo.

Ona pa je vztrepetala. Naglo je zaloputnila duri ter, skrajnje razburjena, hitela naravnost v materino sobo.

Tam se je vrgla na divan, si zakrila obraz z obema rokama in ihtela in ihtela.

Mati se je ustrašila, pristopila k nji, ji privzdignila glavo, ji božala lice, čelo, ji gladila lase in vpraševala po vzroku njene žalosti.

Toda hči jo je pahnila od sebe in viknila:

»Ti si kriva, samo ti!«

In zopet si je zakrila obraz in ihtela še glasneje, da se ji je krčilo in vzdrhtevalo celo telo.

Ko se je črez dolgo časa zopet umirila, je vzela vode pa si izplaknila rdeče oči, pristopila k oknu, je odprla in zrla nekoliko časa na ulico, da so se posušili in izginili sledovi joku na njenem obrazu.

Tedaj se ji je zopet približala mati.

Toda Matilda se je sklonila ter stopila mimo nje v svojo sobo, ne da bi se ozrla nanjo . . .

Severica pa je zastonj ugibala, kaj je hčeri. Domišljevala si je najrazličnejše možnosti, toda do pravega zaključka le ni mogla priti. Vest pa se ji je navzlic temu oglasila, in miru tisto dopoldne ni našla nikjer . . .

V svoji sobi se je začela Matilda oblačiti za obed, katerega so navadno imeli spodaj v jedilnici hotelski. Travna ni bilo v sobi, prebiral je v kavarni časopise. Ona pa si je za danes izbrala ono obleko, o kateri je vedela, da ji pristaja najlepše. Poklicala je sobarico, in ta ji je pomagala dokončati okusno, moderno-koketno frizuro njenih lepih las.

Ko je bilo vse izvršeno in je bila zopet sama v sobi, tedaj je pristopila k visokemu ogledalu.

Z nekakim strahom je pogledala tja noter, odkoder ji je nasproti odsevala cela njena podoba.

»Ah!« je vzdihnila črez nekoliko časa. »To sem jaz in tudi nisem več jaz!«

Zatemnelo ji je oko, in pikro se je nasmejala.

»Zdaj mi je jasno, zakaj se je tako porogljivo in zlobno posmehnil! — Žal mu ni, da je izgubil tako ženo, tako . . . tako . . . okroglo in moško debeluško. Ah!«

In kmalu bi se bila zopet razjokala, a sedaj od jeze.

»Moj Bog, vsa ta moja oblačila, vsi ti praški in esence me ne morejo več predrugačiti — ne morejo več napraviti iz mene one prejšnje Matilde Severjeve!«

No, Matilda je vsekakor pretiravala. Ni bila baš še tako strašilo, kakor se je slikala sama sebi. Res je, da je bila postala nekoliko bolj okrogla in zajetnejša, da so bile njene črte na obrazu bolj trde in moške, ali grda vendar ni bila! Še vedno jo je delala neka gibčnost in nenavadna živahnost toliko interesantno, da je moškim še vedno utegnila biti nevarna.

In kolikor dalje se je ogledovala v zrcalu, toliko bolj se je blažila njena nevolja. Spoznala je bila na sebi še vedno neke potezice, katere so bile ostale neizpremenjene ali so bile celo ugodnejše — in naposled se je celo nasmehnila.

»Hočemo videti!« je hušknila sama pri sebi.

Tedaj pa je vstopil Traven. Niti sanjalo se mu ni, kaj se zdaj godi v duši njegove soproge.

Videč jo pred zrcalom, je stopil k nji, ji položil roko okoli pasu in zrl z njo vred v zrcalo.

Bil je srednje velik, suhljat, starikavega, pergamenastega, skoro golega obraza, samo z nekolikimi redkimi brčicami pod nosom in medlih, rjavkastih oči. Nehote ga je primerila onemu, katerega je videla danes v jutro na hodniku, in obšla jo je zopet neka groza, neka nezadovoljnost s samo seboj.

Toda on tega ni opazil. Privil se je bliže nje in naslonil glavo svojo na njeno ramo.

Moj Bog, kako ji je bilo to zoprno v tem hipu! Najraje bi se ga bila takoj otresla in mu glasno in umljivo povedala, da ne mara zanj; naj nikar ne dela takih neumnosti, saj je dovolj star!

Toda, ko ga je zopet videla v zrcalu tako neznatnega, a zraven tako srečnega, da se ji sme laskati, tako strastno zaljubljenega, tedaj jo je obšlo neko usmiljenje do njega, in čutila je, da se ji mehča nekaj v srcu, in da tega moža tudi sovražiti ne more.

Hipoma in skoro nevede mu privzdigne glavo in mu pritisne rahel poljub na čelo . . .

Kmalu nato je poklicala mater, in skupno so odšli doli v obednico.

Tam je že sedelo nekoliko vsakdanjih gostov na svojih navadnih prostorih. Tudi Travnovi so imeli že svojo stalno mizo.

Takoj, ko so vstopili, je premerila Matilda, kakor bi trenil, vse navzočne, a takoj je videla, da ni med njimi njega, katerega so iskale njene oči.

»Menda ga tudi ne bode«, si je dejala.

In nekako nemirno in nezadovoljno je sedla zraven soproga.

Toda ni še preteklo dolgo časa, ko stopijo v salon štirje mladi gospodje in med njimi — on!

Odloživši svoje ogrtače, so sedli kakor nalašč k mizi, ki je stala tik Travnove.

Matildi je prihajalo vroče, in roka se ji je tresla, da bi lahko zapazil vsakdo njeno razburjenost.

A onemu je legel zopet na ustnice oni porogljivi nasmeh, in sedel je nalašč tako, da je lahko opazil vsako kretanje Matildino.

»Kaj ti je, Matilda?« jo vpraša Traven. »Morda ti je slabo — bleda si!«

»Nič, nič — kmalu bode bolje«, je hitela ona ter izpraznila naglo pol kozarca vode. In v tem hipu je bila zopet mirna in je odvrnila prostodušno pogled svojemu nasprotnemu sosedu.

Tedaj se je pa ozrla tudi Severica okoli sebe in nenadno je pogledala v lice — Maksu Lovrinu!

Takoj ji je bilo jasno, kaj je danes Matildi . . .

Pri sosednji mizi pa so se menili oni štirje povsem mirno, a morda nalašč nekoliko glasneje.

»Kako presenečenje, da se snidemo črez dve leti tako nenadoma v Ljubljani! Ali se še spominjaš razhodnice na Dunaju, Makso?«

»Ah, da! Kdo bi pozabil krasnega večera?«

»Kaj pa ti, Peter? V kateri bolnici si se vežbal ti?«

»Žalost božja, jaz sem bil obe leti v Ljubljani! Kmalu sta pretekli in ni ga bilo večera, da ga ne bi bil imel pod širokim svojim klobukom.«

»Kaj pa Ivan?«

»Ah, Ivanček! Tudi ta je bil tukaj, pa na gosli nam je sviral uspavanke, kadar smo se ga bili nažurili!«

»Ti Makso si pa bil ves čas na Dunaju?«

»Da! Kaj sem pa hotel? Meni je pač vse enako, kjer bivam; saj nimam tako nikjer več nobenega izmed svojcev!«

»No, zdaj se pa zopet razkropimo po svetu, in Bog ve, kdaj bomo zopet vsi skupaj! — Veste kaj, ali ne bi bilo prav, da se snidemo drevi v kakem skrivnem kotiču katerekoli gostilnice, da po stari navadi v slovo zopet zakrokamo?«

»In zraven povabimo še kake tovariše iz prejšnjih let! — Peter, kje je pa Dorče?«

»Pri deželnem sodišču je praktikant; jako soliden fant!«

»Dobro, tudi ta mora biti zraven!«

»In Drejec, Starina, Mlekuž — vse zbobnamo skupaj!«

»Moj Bog, čemu smo tako »nobel« in smo prišli kosit k »Slonu«? Ali ne bi bilo bolje, da bi si bili prihranili te novce za drevi?«

»Jej, kak kmetavzar si še vedno ti, Peter! Povsod ti gleda slama iz črevljev! Zdaj, ko nastopiš imenitno zdravniško službo tam doli v Beli Krajini, bodeš menda vendar včasi pokukal v take jedilnice?«

»Ba . . a, kaj še! Najboljša pijača se ne dobi baš v hotelih!«

»Kam pa misliš ti, Makso?«

»Jaz sem dobil službo v Kotanju!«

Makso je izgovoril te besede nalašč še nekoliko glasneje, in res so napravile nameravani učinek.

Traven se je ozrl in pogledal natančneje Maksa, Matilda je zardela, a Severici je nehote zastala sapa.

Tedaj je pa k Travnovi mizi prisedel še nekdanji kolega, profesor Čopič, ki je zdaj služboval v Ljubljani in je bil še vedno samec. Takoj je začel imeniten razgovor o ljubljanskem blatu, kje da ga je največ, kam bi se lahko prodalo za gnoj, koliko bi vrglo in kaj bi se vse lahko napravilo iz skupljenih novcev, morda celo nova deželna bolnica.

Zdaj je bila torej prišla vrsta na mlade zdravnike, da so poslušali imenitno razpravo starega profesorja, da so si namigavali, se drezali pod mizo z nogami, in Peter je opomnil:

»Saframent! Ko bi jaz požvečil vedno toliko brezpotrebnega, pa ne bi zraslo na vsem Francoskem toliko vina, da bi mi ugasilo žejo!« —

(Dalje prihodnjič.)

V božjo čast.

Če hodiš po zemlji slovenski,
Pri cerkvi pač cerkev uzreš;
Do lepše od cerkve Šentjaške
Le težko pa, težko dospeš.

Tri leta sedaj je preteklo,
Popravili vse se na njej;
Zvonik so pokrili prekrasno,
Pa zboljšali uro potlej . . .

Bučeče so orgle kupili,
Nov orglar je sviral na njih,
Nato so zvonove prelili,
Ker starih je glas bil pretih.

Zvonili ves božji so teden,
Opoludne in pa zvečer,
Naslišati niso se mogli,
Načuditi glasu nikjer.

In bili so skoraj nevoljni,
Umrl da te dni ni nikdo;
Zvonili potem bi še dolgo,
Ni škofu še niso tako! . . .

In Bog jim je želje uslišal,
Umrl jim je stari Boštjan.
No srečen pač starec ta tuji,
Da smrt ga je vzela tak dan! . . .

Prosjačiti več že ni mogel,
Zlomila ga starost hudo,
Pozabljen zaspal je v seniku,
Pozabljen, zapuščen tako! . . .

In takrat so peli zvonovi,
Čast božjo veselo znaneč,
Ko v bornem seniku umiral
Je človek — glad, žejo trpeč! . . .

Feodor Sokol.

LISTEK.

Josipa Jurja Strossmayrja nebrojnim častivcem si usoja pridružiti se o izredni priliki šestdesetletnega njegovega svečenikovanja tudi uredništvo »Ljubljanskega Zvona« v imenu vseh v njegovem kolu združenih pisateljev in čitateljev. V skromni, toda tem bolj iskreni čestitki svoji se drzne uredništvo »Lj. Zvona« mimo vseh drugih jubilarjevih vrlin in zaslug poudariti zlasti to, da je on, najodličnejši Jugoslovan, vedno z enako ljubeznijo brez izjeme zrl na vsa plemena jugoslovanska, in sicer tudi v dobah najhujših bratomornih bojev. A dandanes ta njegova ideja že zmagovalno prodira — kar gotovo navdaje prevzvišenemu slavljencu srce s ponosom in zadoščenjem. Gotovo ponavljamo le Njegove Prevzvišenosti same najiskrenejšo željo, ako vzkliknemo, naj Ga Bog očuva toliko let, da vzvišena Njegova ideja prodere do popolne zmage.

Letopis Slovenske Matice za leto 1897. Uredil Anton Bartel. Založila in izdala Slovenska Matica. V Ljubljani. Natisnila »Narodna tiskarna«. 1897. Str. 338. —

Vobče moramo priznati, da se je letošnji »Letopis« zopet primaknil za korak onemu idealu, ki smo si ga mi ustvarili in tudi že očrtali o publikacijah »Slov. Matice« sploh in še posebe o »Letopisu« njenem, ki obsegaj po naših mislih samo take poučne članke in v zgolj taki obliki, da vsaki izmed njih zanimaj vsakega izobraženega čitatelja; kajti ne moremo pritegniti Stritarju, ki je v svojem »Zvonu« menil, da je zadovoljen, ako v vsaki številki vsaki naročnik najde vsaj nekaj, kar mu ugaja; nego mi sodimo, da inteligentnim slojem narodovim namenjene knjige bi morale biti take, da bi vseskozi ugajale vsakemu izobražencu. Seveda je ta smoter le idealen, in urednik »Zvonov« predobro čuti, kako on sam daleč zaostaja za njim glede poučnega dela svojega lista in sicer spričo — nedostatnega gradiva. Največ so te nedostatnosti pač krivi naši učenjaški pisatelji, ki so z malimi izjemami še vedno prepričani, da temeljitost in poljudnost sta nezdružna pojma.

Zgodovinski članki v letošnjem »Letopisu« prevladujejo (Kosov, Steklasov, Pajkov, Vrhovčev), kakor sploh treba priznati, da je pri nas zgodovinska stroka jako dobro zastopana.

Dr. Franca Kosa »Črtice o naši domovini pred prihodom Slovencev« (str. 1—38) so seveda temeljite in trezno premišljene kakor vse pisateljeve razprave, ki se dostajejo stare naše zgodovine, v kateri je dr. Kos priznan strokovnjak; z njimi si je on že tudi ustvaril široko podlago, na kateri nam prej ali slej zgradi vekovito poslopje celotne domače zgodovine. — Nekaj pripomenj, ki nam jih je o le-ti Kosovi razpravi poslal strokovnjak, objavimo o priliki.

Prof. Ivan Steklasa je (str. 39—112) v istem gênru, kakor v lanskem »Zvonu« Trenka, obdelal Ivana Vajkarda Turjaškega (1615—1677) ali pravzaprav zgodovino dunajskega dvora za vlade Ferdinanda III. in Leopolda I. Dasi bi mi ravno Steklasovim razpravam želeli več poljudne preglednosti brez vse podrobne navlake, po kateri zgodovinski spisi dobe nekak analistovski prikus, vendar treba s pohvalo priznati, da obdeluje Steklasa zgolj domače snovi, in da se rad loteva takih zgodovinskih našincev, katerih lice so nam pristranski tuji povestničarji iz katerihkoli vzrokov popačili.

Z razpravo »O jedru tragedije in drame sploh« (str. 113—146) pa nas je nje pisavec, g. dr. Janko Pajk, vprav presenetil; kajti hladnokrvno je z njo podrl največjo učenjaško avtoriteto ne le starega veka, nego — vsaj za nekatere discipline — vseh časov — Aristotela. Ne očitamo g. pisatelju, da se je lotil velikana, katerega so nekateri oboževali in še obožujejo kakor malika n. pr. v logiki: saj smo že sami doživeli, kako se je zdrobila v nič slava tega ali onega veljaka-učenjaka, na katerega besede so preje vsi vprek slepo prisegali; tudi mi sami smo imeli že davno skromne pomisleke, zakaj si nekateri današnji učenjaki niti v estetiki, niti v logiki ne upajo prav popeti se nad Aristotela, dasi je naše obzorje po pretcku več nego 2000 let veliko širje, nego je bilo Aristotelovo; radi tudi priznavamo, da je slava Aristotelova morda semtertja tradicionalna, bajevita, da se je na njegovo ime — kakor na ime tolikih drugih slavljencev — nanizalo mnogo lavorik, ki so se ugrabile nekaj Aristotelovim prednikom, nekaj pa njegovim nastopnikom. Toda vsi ti upravičeni ugovori in pomisleki še nikakor ne zadostujejo, da bi na njih podlagi Aristotela vrgli med staro šaro. A to je storil dr. Pajk tako hladnokrvno, a tudi tako lahkotno, da se mi upravičen zdi vzklik urednika »Dom in Sveta«: »Tako pisati o največjem umu starega veka, je več kakor drzno«. Ne moremo si sicer misliti, da bi se bil g. pisatelj za tako sodbo in obsodbo Aristotelovo odločil brez temeljitih študij, in v polemiki, ki jo je pričel v »Edinosti« proti izreku urednika »Dom in Svetovega«, gotovo pojasni svoje stališče ter navede kaj dokazov za svojo trditev. — Po le-ti razpravi sodeč, pa jako dvomimo, da se g. pisatelju posreči strmoglaviti Aristotela z visokega vrhunca, na katerem še vedno stoji; vsaj po naši skromni pameti je baš to, kar dr. Pajk Aristotelu očita in oponaša, največja prednost Aristotelove metode pred Platonovo in vsako drugo špekulativno filozofijo. Ali je imel Aristotel kaj »iznajdniškega uma, visokih pristnih idej, velikih smotrov,« tega mi v svoji skromnosti nočemo odločevati; to pa smelo trdimo, da je to le na hvalo in slavo Aristotelu, ako ga imenuje dr. Pajk »preiskovatelja, tedaj empirika, ki od dejstev dohaja do načel, ki je sploh bolj opazovavec nego modroslovec, tako da iz njegovih izrekov . . . in razjasnil starogrško preteklost mnogo bolj razumevamo, nego iz subjektivnih dedukcij in trditev povestnikov.« Saj ta empirska, induktivna metoda je edino zdrava pri vsakem spoznavanju, ne le v naravoslovnih vedah, temveč tudi v filozofskih problemih, in k ti metodi so se po več nego dvetisočletnem špekulativnem, skoro brezuspešnem pustolovju baš v zadnjih desetletjih povrnili preiskovavci filozofskih zadač. Kako se da uporabiti induktivna metoda na polju estetiških in poetiških problemov, nam je bistro pokazal W. Scherer v postumni svoji »Poetiki«. Toda z njo se dr. Pajk ni okoristil, kakor je videti; in to obžalujemo, ker sodimo, da bi bila potem njegova razprava dobila celo drugačno lice. Potem bi bil »utegnil zanimati naše učenjake njegov spis«; tako pa je dr. Pajk samo pomnožil nebroj špekulativnih definicij o bistvu poezije, oziroma o izvoru tragike in sicer — s sledečim »nemerodajnim mnenjem, da tragedija ima svoje korenine najbrž v rahlem ustroju človeške narave, katera je vsakršnim premembam in vsakojakim vplivom podvržena in zato za enake čute drugih neskončno prejemljiva.« — Potemtakem je pač upravičen naš dvom, da bi se mogli z dr. Pajka razpravo količkaj okoristiti »naši mladi nadepolni dramatiki«, katerim jo je g. pisatelj v prvi vrsti namenil. Sicer pa se lahko potolažimo; tudi Grkom Eshila, Sofokla

in Evripida ni ustvaril Aristotel, nego ravno narobe je bilo — in menda bo tudi pri nas Slovencih tako. —

S »Francosko ljudsko šolo na Kranjskem« (str. 147—161) je prof. I. Vrhovec vnovič dokazal, da izmed vseh slovenskih povestničarjev najbolje razume o predmetih svoje stroke poljudno razpravljati. — Strokovnjaška opomba nam je došla doslej samo ena, namreč k Vrhovčevi opazki na str. 152. njegovega spisa, češ, da g. pisatelj dela z njo krivico Dimitzu, kajti Napoleonov »Catechisme de l' Empire française« ni bil morda kak »katekizem« politične in državljanske vednosti nego res pravi krščanski nauk ter je imel namen povsod povzdigovati Napoleonovo dinastijo; v četrti zapovedi božji se je n. pr. med drugim učila tudi pokorščina do Napoleona in vse njegove rodovine.

Dr. M. Murko (str. 162—224) nadaljuje in menda tudi završuje svoj v »Letopisu« Matičinem pričeti životopis Jana Kollárja z II. delom, obsegajočim Kollarjeva dela. Ta spis Murkov se bistveno pač ujema — primerjati nismo utegnili natančno — z dotičnim oddelkom njegove nemške v našem listu na str. 188. lanskega letnika ocenjene knjige: »Deutsche Einflüsse auf die Anfänge der böhmischen Romantik«. Ta spis je menda posamičen plod obilih in temeljitih študij, s katerimi si pisatelj hoče zasnovati trdno podlago za končno monumentalno zgradbo učenega dela: »Vpliv nemške romantike na slovansko«. — Naše Matičarje seveda Murkov spis ne bode vseskozi enako zanimal, in želeti bi bilo, da bi bil g. pisatelj zlasti razpredel one razstavke svoje razprave, ki se tesneje dostajejo našega slovstva, n. pr. razmerje med Kollárjem in pa Prešernom in Vrazom, dalje vpliv Kollárjevih idej na Hicingerja in Trstenjaka in le-tega nasledovavce.

Z Bibliografijo slovensko (Slovensko knjištvo od 1. januarja do 31. decembra l. 1896. Sestavil R. Perušek; str. 225—260) in pa z običnim Letopisom »Slovenske Matice« (Sestavil E. Lah; str. 251—338) se završuje lični letošnji »Letopis«.

Relata refero. »Kakor sem kupil, tako prodajam« — tako nekako bi smeli menda sloveniti navedeni latinski izrek, s katerim se navadno zavarujejo poročevavci, kadar ponavljajo taka poročila, za katerih resničnost sami nočejo jamčiti in prevzemati poroštva. »Relata refero« je nadpis tretjemu onih ršenov, ki jih je v »abecedni vojski« pod skupnim nadpisom »Literarische Scherze in August Wilhelm v. Schlegel's Manier« izpustil razdraženi »doktor-pesnik« Prešeren nad svojega in Čopovega nasprotnika Kopitarja. O prvem teh sršenov, ki ima naslov »Error typi«, je prinesel nekaj pojasnila »Lj. Zv.« XVII. 245. Druga teh zabavljic je znani sonet:

Apêl podóbo na oglèd postávi . . . .
. . . . »Le čévlje sódi nàj Kopítar!« —

Ta zabavljica je osnovana na klasični pripovedki, katero nam je ohranil Plinij (hist. nat. XXXV. 8. 34) posneto po »Memorabilijih« Valerija Maksima (VIII. 12.). — Ta klasična pripovedka nam pojasnjuje postanek pregovora: »ne supra crepidam sutor« (črevljar se drži kopita!).

Tretja zabavljica (Relata refero) je zopet sonet, zložen v nemškem jeziku. V naslednjem ga priobčujemo v slovenskem prevodu:

Da mož, ki knjížno delo proslavílo
Že anno osem ga za literata,

Zdaj toliko izbrusil vam je blata,
O tem vam hočem dati razjasnilo:

Ker se gospodu ravno ni zljubilo,
Podpisal se je tajnik zraven data;
Še zdaj je zanj zakladnica bogata
Ta knjiga, ki posoja mu obilo!

Kar je v ti knjigi o Slovanih brati,
Da Schlözer na miljone jih našteva,
To v vsaki recenziji mož premleva.

I zdaj zajel bi bil iz tega vira,
Ker pa ni v njem kvasu za srd prepíra,
Zajel je torej enkrat v svojem blati. —

Kopitar, tajnik gospoda barona Zoisa, je bil izdal anno 1808. slovensko slovnico, katera pa na naslovnem listu nima pisateljevega imena. Naslovni list Kopitarjeve slovnice ima namreč sledeče besedilo: »Grammatik der slavischen Sprache in Krain, Kärnten und Steiermark. Laibach bey Wilh. Heinr. Korn. 1808.« — Šele na zadnji strani slovnice (460) nahajamo poleg data: »Wien den 1. Hornung 1809.« — tudi podpis »Kopitar«. —

Prešeren nam sam pojasnjuje vsebino svojega zabavljivega soneta s sledečo opombo: »Mémoires de l' Académie Celtique« naznanjajo slovnico slovanskega jezika na Kranjskem, Koroškem in Štajerskem, ki je izešla 1808. v Ljubljani kot delo g. barona Zoisa, rekoč: »On la doit au zèle et aux lumières de M. de Zois, membre de l' Académie Celtique«, imenujoč ga koj za tem »savant et zélé philologue«. — Prešeren sam Kopitarju s tem ne odreka avtorstva, a toliko poreden pa je le, da s pogrevanjem tega časniškega naznanila oholemu nasprotniku gorjupo ponagaja. Kakor je slišal, oziroma čital, tako pove — relata refert. —

Avgust Ludovik Schlözer je bil nemški zgodovinopisec. Rojen 5. julija l. 1735. v Gagstedtu, je študiral v Witenbergi in Göttingenu bogoslovje in orientalske jezike, šel potem kot domači učitelj v Stockholm, potem v Upsalo. Na Švedskem je spisal v švedskem jeziku »Poskus zgodovine trgovstva«. L. 1759. se je vrnil zopet v Göttingen ter se lotil medicinskih študij. Potem se je napotil z ruskim zgodovinopiscem Müllerjem kot domači učitelj in literarni pomočnik v Petrograd. Tukaj je obdeloval srednjeveško rusko zgodovino iz kronik in domoljubnih pisateljev. L. 1792. je postal pristav na akademiji in učitelj na odgojevališču Razumovskega ter se je popolnoma ločil od Müllerja, ki je nastopil sedaj proti njemu kot odločen protivnik. L. 1767. se je zopet vrnil v Göttingen kot profesor politike. Najvažnejša njegova dela so: »Občna severna zgodovina« (2 zv., Halle 1771) in »Prevod ruskega kronista Nestorja« (5 zv.' Göttingen 1802—1809). Posebnih zaslug si je pridobil za statistiko. L. 1804. od ruskega cara povzdignjen v plemenitnika, je umrl 9. septembra l. 1809.

Kopitar je tega zgodovinarja visoko čislal in posebno pogosto navajal. Poglejmo si n. pr. samo začetek njegove slovnice; Die Million Slaven in Inner-Oesterreich, mit deren Grammatik sich gegenwärtiges Werk beschäftigt, sind ein kleiner, aber alter und nicht unwichtiger Zweig der ausgebreitetsten aller Völkerfamilien auf Gottes Erdboden (Schlözers Nestor, Göttingen 1802).

In dalje zopet piše: . . . »Denn von Ragusa am adriatischen Meere an, nordwärts bis an die Ostsee und das Eismeer, ostwärts bis nach Kamtschatka in der Nähe von Japan hin, trifft man überall slavische Völker. Kaum hat je ein Volk der Welt seine Herrschaft oder Sprache weiter ausgebreitet. Ueber 50 Millionen Menschen zählt der slavische Volksstamm heutzutage« . . . (Schlözers Nordische Gesch. Halle 1771). — Odprimo še njegovo slovnico na 205. strani: »Lasst uns Slaven alle ein und das nemliche Alphabet gebrauchen: fünfzig Millionen Menschen einer Sprache und eines Alphabets! Welches Volk wird dann sein, wie das Slavische!!« . . . To so tedaj Kopitarjevi »der Slaven Schlözerische Millionen«. —

Konec soneta: »zajel je enkrat mož iz svoj'ga blata« meri na Kopitarjev surovo netaktni citat: »quoties cum stercore certo«. — Pravi odgovor na omenjeni citat je pa dal pesnik v četrti zabavljici, ki je tudi sonet, zložen v nemškem jeziku.

»Hoc scio pro certo, quoties cum stercore certo« — je naslov četrte zabavljice v Prešernovem dodatku: »Literarische Scherze in A. W. Schlegels Manier«. V prevodu slove ta sonet:

Nemerodajna naša sodba pravi,
Da se na zemlji, v zraku in povsodi
Le, če je stvar s stvarjo si kaj v sorodi,
Med njima le tedaj združljivost javi,

Kristal ni z blatom družen po naravi,
Zlato in biser z brnjo vkup ne sodi;
Naj čisti lik karkoli kaj oškodi,
Nesnage sled se hitro spet odpravi.

Kaj morejo pač tebi vsi porogi,
Ki jih napisal je v terzitskem slogi,
Ki je neplemenit izbruh zavida? —

Vse blato Nilovo na kup naj skida,
Prijatelj, tebe s tem pač ne omaže,
Marveč le svojo svinjsko čud pokaže. —

Ta sonet je dostojen odmev na brezstiden zaključek znanega Kopitarjevega pisma do Metelka, ki je bilo pod naslovom »Ein Wort über den Laibacher ABC-Streit« objavljeno v 27. št. Ilirskega lista z dne 6. julija 1833. l. Dotično polemiško pismo se je končalo s citatom sledečih besed Leona Srednjeveškega:

»Hoc scio pro certo, quoties cum stercore certo,
Aut vinco aut vincor, semper ego maculor.« —
»Vselej oblatim se pač, naj zmagam li, ali podležem,
Kadar se z blatom borim, — prav za gotovo to vem.«

Prešeren hoče reči: »Tebe, prijatelj Čop, in plemenitega tvojega značaja ne more omazati in onesnažiti s tako brezstidnimi nadevki, kakor je »stercus« (govno). Kdor tako piše, kaže s tem le svojo govnaško čud.« —

Peta in zadnja teh zabavljic se glasi v prevodu:

Prijatelj, ti strmiš, kako li in od kod
Je boj nasprotnikov zašel na tako pot? —
Kdor si pač že pomagati ne zna drugače,
Navadno se posluži naposled — gorjače. *L. P.*

Akrostihida pri Prešernu Razen akrostihide sonetnega venca »Primicovi Julji« in akrostihide v sonetu: »Marskteri romar gre v Rim, v Kompostelje«, katera obsega dedikacijo »Matevžu Langusu« (cf. Lj. Zv. IX. 305) je najti pri Prešernu še eno, četudi nepopolno, in sicer v nemškem sonetu, o katerem je že bilo pod naslovom »Korni volkovi« govorjenje v Lj. Zv. XVII. 123. in 377. Ko sem zadnjič priobčil prevod omenjenega nemškega soneta in potem prevodu v dodatek napisal opombe, še nisem slutil, da obsega nemški original akrostihido, katera nam na prvi pogled pojasni, kam da sonet meri. Razlaga sicer ni bila napačna, in akrostihida jo samo potrjuje. Besedilo nemškega soneta pa je sledeče:

An bösen Wunden leidend muss entsenden
*P*oiantos Sohn die Pfeile, die vom Bogen
*A*lcídes' sicher stets ihr Ziel erflogen,
*U*m Wölf' und Schlangen von sich abzuwenden.

*Sch*wer wird es ihm sie also zu verschwenden,
*E*rliegen, wenn der Seher nicht gelogen,
*K*ann Troia nicht, bis er nicht hingezogen
Und seine Pfeile nicht den Kampf beenden.

*S*teht ab von mir, dem schmerzdurchwühlten, wunden,
*E*rprobet nicht des Liedes sichre Pfeile,
*L*asst den das bess're Ziel, das sie gefunden.

*Z*ähmt euren Muth, auf dass euch nicht ereile
*I*hr Wurf, ich warne euch in guten Stunden,
Chorwölf'! euch wird Lykambes Tod zu Theile.

Čudno se mi je zdelo vselej, kadar sem ta sonet čital, to, da je pesnik podčrtal začetno besedo v prvem, osmem in štirinajstem granesu, zlasti ker sta videti prvi dve podčrtani besedi (*An* in *Und*) precej malovažni. Da je v zadnjem granesu beseda *Chorwölf'* podčrtana, to se nikomur ne more zdeti tako čudno, ker je to samostalnik in velepomembna beseda. In res je to že Levstika napotilo, da je pesmi, ki ima v rokopisu samo naslov »Sonett«, dal naslov »Chorwölfe«, kar sem tudi jaz sprejel. Če pa stvar natančneje preudarimo in si mislimo, da vsako podčrtavanje mora nekaj pomeniti, tedaj uganemo, da spadajo podčrtane besede v polnem obsegu v akrostihído, dočim nam je pri ostalih granesih v besedilo akrostihide vpoštevati samo začetnice (in to tudi zložene, n. pr. *sch* v začetku petega granesa).

Potemtakem dobimo med podčrtano besedico »An« v prvem in podčrtano besedo »und« v osmem granesu iz zaporednih začetnic do sedmega granesa ime »Pauschek«. Zaporedne začetnice med podčrtano besedico »und« v osmem granesu in podčrtano besedo »Chorwölf'« v štirinajstem, to so začetnice 9. do 13. granesa (SELZI) nam ne dajo nikakršne zveze, nikakršnega pomena. Iz tega se da sklepati, da Prešeren svojega soneta glede akrostihide še ni bil opilil in dovršil. — Jaz bi sodil, da je nameraval predrugačiti še predzadnje tri verze tako, da bi bil dobil akrostiško zvezo (SEINE). Če je moje domnevanje

upravičeno, tedaj bi se imela popolna akrostihida glasiti: »An Pauschek und seine Chorwölf«. —

To bodi v dopolnilo in potrdilo razlage na 379. str. Lj. Zvona (XVII. l.).

L. P.

Matica hrvatska je razposlala svoj književni dar za leto 1897. Za letni donesek treh goldinarjev dobodo članovi letos te-le knjige.

1. Kučera Oton. Vrieme. Crtice iz meteorologije. Sa 113 slika i 6 karata. VIII. 352 str. vel. 8⁰. — Meteorologija zanima ljudi, ker je vreme zvezano z vsakdanjim življenjem posebno nekaterih stanov, n. pr. brodarjev, kmetov, v novejšem času zlasti tudi turistov i. dr. Meteorologija je v širjem smislu nauk o fiziki atmosfere, v ožjem pa nauk o uporabi občnih zakonov na vprašanje o vremenskih premenah. Resultate tega nauka tolmači pisec v poljudni odeji, zanimivo in poučno za vsakoga, tudi za nestrokovnjaka. Pisec razpravlja o vzduhu (zraku), o toplini, o tlaku topline, o vodi v zračnem oceanu, o gibanju zračnega oceana, o svetlobi v njem in končno o pogajanju vremena.

2. Vjekoslav Klaić. Bribirski knezovi od plemena Šubić do godine 1347. VIII. 176 str. 8⁰. — Znani zgodopisec popisuje glasovito pleme Šubićev, ki se je odlikovalo kot nositelj županske časti bribirske in potem fevdalno-kneževske časti do one dobe, ko so knezi bribirski morali ogrskemu kralju Ljudevitu I. l. 1347. odstopiti svojo trdnjavo Ostrovico in jo zameniti za grad Zrin v »Slovinski zemlji«. — Pisatelj želi podati svojim rojakom še zgodovino tega plemena od one dobe, ko so se izpremenili v Zrinske v Zrinu in pozneje v Medmurju, toda obljubiti tega ne more.

3. Pinter Robert. Njemačka književnost do smrti Goetheove. XVI. 456 str. 8⁰. V vvodu pravi pisatelj, ki je sestavil svoje delo na resultatih najboljših nemških književnih povestnic, da se je trudil spisati književno zgodovino v zvezi s politično in kulturno zgodovino nemško in obče evropsko, in da je presojal estetiško vrednost pesniških del ne z izključno modernega stališča, ampak objektivno z obzirom na kulturo in estetiške nazore onega časa, v katerem so pesniška dela postala.

4. Šenoa, sabrane pripoviesti. Svezak osmi. 380 str. — Ta zvezek prinaša povesti »Prosjak Luka« in »Branka«. — Šenoine povesti so tako ljubke, da bodo izvestno ugajale tudi onim čitateljem, ki dajejo sicer prednost novi struji leposlovja.

8. Turgenjev Ivan S. Izabrane pripoviesti. Svezak treći. 416 str. — Ta zvezek prinaša »Lovčeve bilježke«, katere je prevedel Marko Divković. Mnogim Slovencem bode ta prevod razumljivejši od slovenskega prevoda Remčevega, katerega je izdala Matica Slovenska.

6. Fürst Ida. »Kraljević Radovan«. Tragedija. 76 str. — Snov je vzeta iz hrvaške zgodovine l. 1091. — Na pozornici sicer igra ni dosegla posebnega uspeha.

7. Osman — Aziz. Bez svrhe. Slika iz života. 204 str. 8⁰. Pisatelja riše — kakor tudi že v nekaterih drugih slikah iz življenja — mohamedovski živelj v Bosni-Hercegovini, ki mora propasti spričo ukočenosti in brezbrižnosti tobožnjih izobražencev, hodž in imamov nasproti zahtevam moderne kulture.

8. Novak Vjenceslav. Dvie pripoviesti. 160 str. — Daroviti pisec podaja v povesti »Francuzovo razkuće« sliko iz hrvaškega Primorja, v

drugi povesti »Što je krivo« pa riše uradnika, kateremu je vršenje službe neusmiljena brezobzirnost.

9. Tresić Pavičić dr. A. Simeon Veliki. Tragedija u pet činova. 154 str. — Tragedija je napisana v stihih. Dejanje se dogaja v Bolgarski, pred ozidjem carigrajskim in v Hrvaški od l. 924. do l. 927. Na koncu so pridane osnovne ideje in povestna snov te tragedije. Tragedija prikazuje velikega cara bolgarskega Simeona, ki je na žalost padel v boju s Hrvati, a da jih je premagal, bi bil postal Karel Veliki južnega Slovanstva.

10. Miler Ferdo. Tri vesele igre. 156 str. — Igram je naslov: »Stričeva oporoka«, »Prva kiša«, »Začarani ormar«. — Nekatere igre tega pisatelja so se predstavljale na zagrebškem odru ter so našle prijaznega sprejema.

Kot založni knjigi je izdala Matica ter ju morejo dobiti nje članovi za znižano ceno 1 gld., oziroma 40 kr. — dva prevoda:

11. Cezar. Galski i gradjanski rat. Preveo, uvod i bilježke napisao Kol. Rac. XXXVI. + 346 str. in

12. Platon i Xenophon: Symposion. Preveo, uvod i bilježke napisao Fr. Petraćić. VIII + 148 str.

Druga knjiga Hrvatskih nàrodnih pjesama. Dio prvi. »Junačke pjesme« (za članove je cena 1 gld. 50 kr.), uredio dr. Stjepan Bosanac, še ni dotiskana in se okolo 1. aprila razpošlje naročnikom.

Uprava »Matice hrvatske« prosi lanske članove Matičine, katerih se znaten broj letos še ni prijavil in svojih doneskov plačal, da to blagovole vsaj do konca meseca marcija storiti. Ako pomislimo, da pripadajo članovi Matice takemu sloju narodovemu, da lahko utrpe brez posebne žrtve letni donesek treh goldinarjev, in da dobe zato izbornih poučnih in zabavnih knjig 160 tiskanih pol, tako da pride na en krajcar prinosnine 11 tiskanih strani, tedaj se sme Matica po pravici nadejati, da se vsi lanski članovi požurijo ter vplačajo svoje doneske, in da se oglase tudi novi članovi, ki se še vedno sprejemajo za leto 1897., dokler je knjig na razpolago. Slovenske čitatelje pa vnovič pozivljemo, da se za ta mali denar okoristijo z ugodno priliko ter si pridobe zabave in pouka in se obenem izvežbajo v prelepem, našemu tako sorodnem jeziku hrvaškem, katerega bi moral vsaki izobraženi Slovenec ne samo čitati nego tudi govoriti.

P.

Slovensko gledališče. Edina novost, ki smo jo videli meseca januarja na našem odru, je Brachvoglova žaloigra »Narcis«.

»Narcis« je bil spisan leta 1856. Dočim Brachvogel s prejšnjimi dramatičnimi poskusi ni imel sreče, si je pridobil s tem proizvodom hkrati svetovno slavo.

Dejanje te igre nima zgodovinske podlage, ves proizvod je zgrajen na neistinitih premisah. Res je sicer, da je Jeanne Antoinette Poisson, poznejša markiza de Pompadour, mogočna favoritinja Ludovika XV., imela moža, a razmerje med njim in njo je bilo docela drugo, nego nam je slika Brachvogel v »Narcisu«. Najmanj pa je res, da je on, obupan in na pol blazen, vedno in vedno iskal svojo izgubljeno ženo; saj je on prav dobro vedel, kje je njegova žena in kaj je. Res je temveč, da so ga bili od začetka odstranili iz Pariza, pa da se je tja kmalu spet vrnil ter prevzel posel, pri katerem ga ni mogla doleteti usoda Brachvoglovega Narcisa.

Sicer pa je glavni junak Brachvoglove igre že sam na sebi tak, da si je težko misliti, da bi bil kdaj v resnici živel. Vsaj dandanes takih junakov — na pol filozofov, na pol blaznikov — prav nič ne poznamo.

Dasi je imel »Narcis« navzlic temu tako velikanski uspeh, in da ta igra tudi danes še ni izginila iz repertoarja, je zlasti temu pripisavati, ker se nezgoda, ki je zadela Narcisa, v življenju često ponavlja, in baš v ti nezgodi tiči pravi tragiški moment. — Igra pa je tudi zato efektna, ker je pisatelj posamezne situacije jako dobro pogodil, ker je dejanje izvrstno stopnjeval ter znal raznim čutom, zlasti strasti in srčni bolesti, dati povsod prava izrazila. Zlasti zadnji prizor, ko spozna Narcis markizo de Pompadour kot svojo nekdanjo ženo, je veledramatičen in učinkuje na gledavca s tako elementarno silo, da popolnoma pozabi na vse pomisleke, ki mu jih vzbujajo one dokaj prisiljene mahinacije, katerih posledica je ta prizor.

»Narcis« je bila dolgo »paradna« uloga raznih igravcev-umetnikov, in nič se ne čudimo, da si jo je privoščil tudi naš Inemann. Uloga je težka, a hvaležna za tistega, ki — kaj zna. Gospod Inemann jo je igral jako naravno in nam je podal v nji junaka, ki smo ga umeli in smo torej tudi čuvstvovali z njim. To iz gori povedanih vzrokov ni baš lahko, in Narcis ostane le prelahko neumljiv, ako se ne igra tako, kakor ga je igral g. Inemann. — Izborna je bila tudi gospica Terševa (markiza de Pompadour). Sploh bi se mogla vsa predstava imenovati vzorna, ako ne bi bile nekatere postranske osebe tako strašansko nerodne. Naj bi se vendar že tudi pazilo na malenkosti, ki le prevečkrat uničijo dober vtisk, ki bi ga sicer predstava naredila! Saj vtepsti komu v glavo, kako mu je stati, in kako mora držati svoje pokrivalo v rokah — vendar ne more biti tako težko; ako pa kdo takim najprimitivnejšim zahtevam ne more zadostiti, naj se sploh raje na oder ne pusti! . . .

Razen »Narcisa« smo imeli meseca januarja še šest dramatičnih predstav.

Dne 6. januarja se je predstavljala znana Mosenthalova igra »Debora«. Na razvitek dejanja v ti drami slabo vpliva tendenca, ki se kaže le preveč vsiljivo. Zlasti proti koncu poide igri popolnoma dramatična moč.

Dne 9. januarja je napolnil gledališče Costov »Brat Martin«, kar nas prav veseli glede na to, da se naše gledališče letos nikakor ne more ponašati z obilim posetom. Toda na drugi strani nam vzbuja trpke občutke nevesela prikazen, da ne mikajo našega občinstva boljše igre, kakor n. pr. »Tretja hči«, ki se je igrala drugič dne 21. januarja. Zlasti nam ne ugaja, da je šolska mladež tako glasna tedaj, kadar se ploska budalostim, in da baš k igram, kakršna je »Brat Martin«, tako rada pritiska. Ali naša mladina res ne čuti potrebe po boljši hrani? . . . To bi bilo žalostno znamenje!

Dne 13. januarja se je igral spet enkrat »Pariški potepuh«, dne 23. januarja pa na korist režiserja, učitelja in igravca »Dramatičnega društva« g. Rudolfa Inemanna po daljšem premoru Nisslerjeva »Čarovnica pri jezeru«. Le-ta igra je polna pretirane sentimentalnosti in smešnega patosa, katerega so nekateri naši igravci s svojim nenaravnim deklamovanjem le še pomnoževali, ko bi se bili morali marveč potruditi, da zadenejo kolikor mogoče naravni ton.

Gospoda Inemanna smo pri raznih prilikah že toliko hvalili, da lahko opustimo naštevanje njegovih igravskih vrlin. Mi si nič drugega ne želimo, nego da bi imelo naše gledališče več tako izbornih igravcev, kakor je on. Toda to pa moramo pripomniti, da pri izbiranju svojih benefiških predstav nima posebne

sreče. Kaj je bilo treba poseči po »Čarovnici pri jezeru«, ko je toliko drugih iger, v katerih so vse lepše uloge, nego je v ti igri!

K boljšim dramatičnim predstavam, ki smo jih imeli meseca januarja, moramo prištevati »Kovarstvo in ljubezen«; le-ta žaloigra se je predstavljala dne 27. januarja. Zanimiva je bila nje uprizorltev zlasti radi tega, ker sta bili poverjeni težavnejši ulogi gospici Ogrinčevi (Lujiza) in gospodu Kranjcu (Wurm). Gospica Ogrinčeva je igrala svojo ulogo naravno in neprisiljeno, z neko preprosto prisrčnostjo, ki je na gledavca vplivala jako dobro. Sploh je gospica Ogrinčeva prav porabna moč in, če se bo vztrajno učila, bo brez dvojbe še napredovala.

Gospod Kranjec se nam je zdel v nekaterih potezah preenoličen, in njegovi pokloni n. pr. so bili nekoliko preveč »narejeni«; vobče pa moramo reči, da nam je gospod Kranjec v ti ulogi podal nov dokaz svoje nadarjenosti.

Operne predstave smo imeli v januarju štiri, in sicer se je 1., 11. in 25. januarja ponavljala »Halka«, 18. januarja pa se je pel prvič v ti sezoni »Ernani«.

Opereta je bila ta mesec samo enkrat na vrsti, in sicer se je 15. januarja pela »Mam'zelle Nitouche«. — Apropòs! Kdor se hoče prepričati, koliko zmorejo v plagiatstvu Nemci, ter se poučiti, v čem se razločuje francoski okus od nemškega, ta naj si pogleda o priliki »senzacijonalno« glumo s petjem »Eine tolle Nacht«, ki zdaj polni nemško gledališče, dasi ni nič druzega, nego iz finega v podlo travestovana »Mam'zell Nitouche«.

Z.

Nehring Dr. Alfred. Über Herberstein und Hirsfogel. Beiträge zur Kenntnis ihres Lebens und ihrer Werke. Mit 10 Textabbildungen. Berlin 1897. Dümmler (VIII + 100 strani, vel. 8⁰.). Cena 3 marke.

Ta knjiga je za Slovence zanimiva, ker se peča z našim slavnim kranjskim rojakom, čigar življenje in znanstvene zasluge tudi pri nas niso zadosti znane in cenjene. Žiga Herberstein je v svojih potopisnih knjigah pričal, da so še v 16. veku lovili v gozdovih iztočno-evropske planjave zobre (zôber-Wisent-bos bison, ki ga Nemci sicer navadno, toda krivo nazivljejo tudi »Auerochs« = »Urochs«). Trditve Herbersteinove so jeli sumničiti, češ, da niso utemeljene. Da bi se osvedočil o resnici Herbersteinovih podatkov, se je lotil pisatelj proučevanja Herbersteinovega življenja in njegovih del in uspehe svojega preiskavanja je podal v gori imenovani knjigi. Posebno važne so opazke Nehringove o različnih izdajah Herbersteinovih spisov. Podobe v teh knjigah so obrnile njegovo pozornost tudi na norimberškega bakrorezca Hirschvogla. Posrečilo se je doktorju Nehringu dokazati, da predstavljajo mnogi bakrorezi »Hirsfoglovi«, kateri so bili dosedaj sicer opisani, a nikakor raztolmačeni, epizode iz Herbersteinovega potovanja in podobe knežjih oseb, s katerimi je prišel Herberstein v dotiko, n. pr. s sultanom Solimanom. — Pisatelj je dokazal, da je imel Herberstein v svoji dunajski hiši rogove zobrove in turove, takisto tudi parklje in kože teh živali. — Naposled so v knjigi še podatki o prvotni obliki podob v Herbersteinovih delih.

P.

Štev. 4. V Ljubljani, dne 1. aprila 1898. Leto XVIII.

Pavliha na Jutrovem.

VIII. Čudna dežela.

Kje sem, kje sem? Kam sem zášel?
Čilim zelen pred menoj!
Zelen čilim — polje ravno . . .
Preko polja romam jaz.

In ob desni in ob levi
Gor visokih vrh na vrh;
Temni gozdi, cvetne loke,
Potok tod in tam šumlja.

Klasje zlato ziblje veter
Tam po njivah . . . kak pogled!
In po drevju sadje sočno
Med poslopji tod zori.

Kaka čuda, kaka čuda!
Vinske trte vidim vrt;
Solnce vroče pa iz grozdja
Ognjeviti čara sok.

Dalje, dalje! . . . Reka bistra
Po dolini se vali . . .
Še korak — ah, morje sinje
Ko zrcalo se blešči.

Hiše bele po obronkih
In pri trgu pisan trg!
Tamkaj mesto me pozdravlja,
Tu stoji samotna vas . . .

O Pavliha, o Pavliha!
Glej, ko ti bi pevec bil,
Tu zapel bi in zavriskal:
‚Raj je ta-le divni kraj!'

Raj? . . . Ob cesti tu počivam,
V lipe senci se hladim;
Hodi ljudstvo mimo mene,
Jaz pa gledam ljudstvo to.

Kje sem, kje sem? Kam sem zášel?
Čudne šege, čuden kraj!
Kogar vidim, nosi spone,
Vsak verige nosi tod!

Vsakdo ne! O nekateri
Hodijo svobodni vmes,
Brez verig, brez spon sramotnih . . .
Kdo li srečniki so ti?

Pa sem res že radoveden!
Starčka tam-le vprašam zdaj;
S turbanom na glavi sivi
Bliža mi se domačin.

Težko tudi ti verigo
Vlečeš z nogoj za seboj?
Sedi k meni, očka, v senco!
Naj te vprašam to in to!

Čuj, povej mi, kaka šega
Čudna je med vami tod:
Vsak verigo vlači s saboj,
Kakor suženj z njoj rožlja.

Ne boli vas to železje?
Vas ne žuli, ne teži?
Spone niso vam na poti
In prav nič vas ni jih sram?

Naj ti snamem te okove,
Naj te, naj osvobodim!
Ne le tebe — vse rad rešil
Jaz bi sužnjih vas vezi . . .

To pogledal me osuplo
Stari mož je od strani,
Nezaupno se približal,
Odgovoril mi tako:

»Kaj — verige?! Kdo jih nosi?
Jaz ne vidim jih nikjer!
Ne razumem te, popotnik;
Star sem, slab spomin je moj.

Stoj!« — ozrl se je krog sebe,
Tiše spregovoril mož —
»Praviš, videl si verige?
No, mogoče, da je res!

Mi sami, veš — čudno, je-li? —
Več ne vidimo verig;
Mi sami pa tudi skoro
Že ne čutimo jih več!

To je pač pri nas navada,
Stara šega že je to!
Stara, stara! . . . Kar jaz pomnim,
Zmerom bilo je tako.

Porodil sem se v verigah,
Z njimi skoro ležem v grob;
In zato mi jih ne snemaj . . .
Vajen sem jih z mladih dni.

Tisti pa, ki brez železja
Prosti hodijo okrog,
To so naši gospodarji
In sinovi njihovi . . .

Čudne res so šege naše.
Kaj drugače je drugod?
Morda, morda! . . . Svet je velik!
Allah s taboj! Srečno pot!«

Ko pa hotel sem še druge
Oprostiti sužnjih spon:
To so bili hudi name!
Rekli so, da sem brezverec . . .
Komaj, komaj sem ušel!

IX. Kako se godi v Sužnji vasi.

In tiste dni príšel sem v Sužnjo vas,
Ogledat ljudi si in šege.
Veliko že slišal sem praviti
Po poti o Sužnjevaščanih.

Pred belo gostilno na sredi vasi
Prinesel velblod me je mršav;
Prijahal od daleč sem prašen ves
Ter truden in lačen in žejen.

Lepo mi postreže prijazni krčmar,
Nasiti lepo, napoji me . . .
»Pač dobro, da prišli baš danes ste k nam,
Pavliha-efendi!« — mi reče.

»K slavnostni vam skupščini shajajo
Prav zdaj starejšine se vaški;
Prevažen tam predlog postavi se
V izredni ti óbčinski seji . . .«

In šel sem poslušat in mislil gredoč,
Kaj pač bi utegnilo biti? . . .
Aha! . . . Da, to bode! . . . Že svita se mi
Po glavi . . . To bode — seveda!

Ta Abdallah-paša! Ta stari krvnik!
Petnajst let že tod gospodari!
Trepeče pred njim ves ta lepi okraj;
Uradnik pristran je, krivičen!

No, sultan, seveda, ta rad ga ima,
Pošilja mu zlate redove!
In paša vzdiguje še više svoj vrat.
Kdor Turek ni, tega pritiska . . .

Sedaj pa do grla ga sit je okraj,
So siti ga Sužnjevaščanje.
Otresli so s sebe ves sužnji strah svoj . . .
Bil skrajnji že čas je . . . v resnici!

In v seji slavnostni se skuje protest,
Protest proti Abdallah-paši,
In proti njegovi pristranosti
Odpošlje se sultanu tožba!

To bode, to bode! . . . In že sem stal tam,
V dvorani sem bil magistratni;
Ves óbčinski svet že svečano je zbran . . .
Župan ga sam baš nagovarja:

» . . . Mi sèšli smo danes se samo zato
Na sejo, tovariši dragi,
Da častni občan imenuje se nov,
Nov častni ud občine naše.

In kdo bi bil vreden najvišje časti,
Ki mi podeliti jo smemo?
Z obrazov vam čitam njegovo ime . . .
Gospoda, vi vsi ga poznate!

Predlagam: Naš novi je častni občan —
Naš kajmakam, Addallah-paša!
Naš ljubi, mogočni, zaslužni gospod . . .
Ohrani ga mnogo let Allah!«

»»Ohrani ga Allah!«« — odmev zagrmi
Iz grl starejšin sužnjevaških —
»»S predlogom se pametnim strinjamo vsi!«« . . .
Tu, tam kdo vmes rahlo zakašlja . . .

X. Zanimiv slučaj.

To je bilo blizu Ispahana.
Šel po cesti prašni sem za rana.

Nad menoj škrjanček je vesel
Pesem jutranjo visoko pel.

Solnčece nad goroj že gorelo,
Prav pošteno v hrbet me je grelo.

V se zamišljen sem korakal sam . . .
Čuj! Kdo tarna, kliče, vpije tam?

Ha! Razbojnik kak tam koga davi?
Preiskuje žepe mu, ga gnjavi!

»Na pomoč!« . . . Spet! . . . Pospešim korak . . .
Gledam, slušam . . . Najdem te! Ni vrag!

Tukaj! V cestnem jarku vznak leži mi
Mož neznan pa kislo se drži mi! . . .

»Tu ležim oh, oh, že ure tri!
O pomagaj mi sedaj vsaj ti!

Allaha sem klical in svetnike:
Rešite iz stiske me velike!

Vsi so gluhi! Klical sem zaman . . .
Glej, Pavliha, živ sem pokopan!

Klical brate svoje in krajane
In sosede že sem in vaščane,

Naj iz jame kdo bi spravil me
Ter na noge bi postavil me:

Nič! . . . Ah, nihče se me ne usmili,
Ne pomaga nihče v hudi sili . . .«

Revež res si — rečem — bratec moj!
Kritičen je položaj ta tvoj!

Kaj pa . . . Sam si že poskušal vstati
Ter iz jarka sam se izkopati? . . .

»Sam?! . . . Kaj praviš? . . . Meniš, da bi šlo?
Nisem mislil še dozdaj na to!«

Glej — in vzpel se, vzdignil se od tal je . . .
In pokoncu že na nogah stal je!

A. Aškerc.

Visoka ljubezen.

Spisal **Radoslav Murnik.**

(Konec.)

9.

ad tihimi gozdnimi slemeni se je prikazala luna in dajala zaljubljeni dvojici sijajno potuho.

Veveran in Veverela sta namreč že zopet skupaj čepela na tisti prepovedani smreki!

— Prav čisto nobenega uspeha ni imelo surovo vedenje odurnega ate Veverana; pa tudi tiranska mati Veveruza je zbadala svojo hčer v raznoterih variantah, ne da bi bilo kaj izdalo. Veverela, mučenica svojega ljubečega srca, je tiho in zadovoljno trpela. In čim huje so delali z njo, tem bolj goreče je ljubila svojega Veverana! Iz neznatne prvotne iskrice je vzplamtel polagoma velikanski kres!

Vsaki večer je privezala Veveruza nesrečno devojko z nitko k svoji postelji! In vselej, kadar se je po noči zbudila in legla na drugo stran, je nategnila nit, da bi se preverila, ali je izgubljeno dekle res doma ali ne? Komaj so pa mama zaspali, že se je prebrisana devica lepo tiho odvezala, privezala namesto sebe kamen na nitko in odskakljala naravnost tja proti Veverenčevi smreki!

Že sinoči sta se Veveran in Veverela tako zmenila, da drug brez drugega ne marata več živeti! Ukrenila sta, da bodeta o prvi ugodni priliki umrla v prijetni druščini, in kar se bo dalo originalno . . .

Zato je bil danes zjutraj pogumni ljubimec nabral nevarnih pisanih gob mušnic in pa šopek ciklamnov s koreninicami vred, da bi imela drevi oba zadosti . . .

In res sta se kmalu hudega dvojnega strupa najedla!

»Ah — Veveran!« je vzdihnila Veverela po dolgem strašnem molku. »Mene pa tako čudno žge, da ... Ali tebe tudi, ljubček?«

»I kaj pa! — In sicer zmeraj huje . . . Parbleu!«

»Ah — ljubi, ljubi Veveran! — Mene . . . mene je nocoj tako strah, da . . .«

»A — nič se ne boj, ljubica, saj si moja! — Le še malo počakaj! — Takoj bova na smrt zbolela . . . Ne bo dolgo, ne!«

»Ah — predragi Veveran! To je res nerodno!« —

»Kako praviš?« je vprašal žalostno zavozlani Veveran . . .

»Še na zadnjo uro imava take sitnosti! Ah!«

»Parbleu, da je res!« jo je tolažil in hitro odgriznil še pol strupene koreninice! Večjo polovico ciklamna pa si je galantni revež od ust pritrgal in jo prijazno in kavalirsko ponudil svoji izvoljenki...

»Ah, hvala lepa! Ne bom. Imam že dosti . . . Ah, ah, ti ne verjameš, kako me to skeli, skeli!«

»Jaz sem pa žejen, da še ne zlepa tako! In strahovito se potim!«

Utihnila sta ... Skozi gozd pa je potegnila sentimentalna sapa...

»Ah — Veveran — meni — meni je — — slabo!« je zajecala Veverela v silnih težavah!

»Meni tudi!« je mrmral letargično Veveran, strupa in vsega posvetnega sit. In nategnil je vozel na repu močneje in močneje!

»Kaj?« je klopotala z zobmi . . .

»Nič posebnega . . . Zdaj pridejo še krči in delirij. Pa bo, kar bo!«

»Srečno . . . ljubček . . .«

»Srečno, ljubica!«

In pristopila je neodvratna parka s klasičnimi škarjami, bela žena, grška smrt.

»Ha!« mu je ušlo, ne da bi vedel, kako in kaj — in nehal je trpeti.

»Ah!« je vzdihnila ona narobe. Počakala je, da je imela po ženski navadi zadnjo besedo. Še enkrat se je ogledala v ogledalcu! Potem pa ji je klonila glavica . . .

In devet prehlajenih krokarjev pa devet mrtvaških čukov jima je začukalo in zakrokalo strašno odslovnico v razuzdanih disonancah in s silovito dinamiko modernega kakofonstva!

Na biciklu pa je pribezljal z zverinskim spurtom sam satan, generalni agent za peklensko firmo Astarot & Belial, v »cycling dress« s paradnim cekarjem po dva rekruta.

Ali omenjeni cekar je bil že ves natlačen z drugimi dušami. Zato je požokal brutalni kolesar Veverelo z Veveranom vred v otlino pnevmatičnega obroča! In tako jadrno je odcepetal proti Hadu, da je precepetal najmlajši peklenski rekord za tri kisle sekunde!

Parbleu! Parbleu!

10.

Živel je pa tiste dni moder in sloveč zdravnik, namreč gospod »doktor« Vevericinus, specialist za smrt.

Glavno njegovo delo so bile debele črne bukve z ošabnim naslovom: »Vaš testament!« — ali — »Tako morate umirati!«

Kot doktorand je imel mnogo otepanja s podkovami in staro konjederko. Toda neka krčevita častilakomnost mu ni dala in ni dala miru!

In nekoč, ko je bil ravno prav dobre volje, se je kar po domače in brez takse sam sebe za doktorja promoviral.

Početkoma je zdravil homeopatično; in velika je bila njegova slava! Toda hudobni prijatelji so prežali nanj in ga nekega dne zatožili, da je zastrupil s petimi kroglicami celo obitelj s staro materjo vred! Ne bodi len, je nesel doktor Vevericinus svoja obrekovana zdravila na semenj. In tam je pojedel sredi naroda vso svojo homeopatično apoteko!

Dokazavši svojo in svojih kroglic nedolžnost, se je prelevil v zagrizenega aleopata. Ordiniral je pa samo kamilice; komur te niso pomagale, temu je nemudoma kri izpustil! Doktor Vevericinus ni dal nikogar živega pokopati! Kdor je njemu le enkrat zaupal, tega se ni prijela nikoli več nobena kuga. Za majhen denar je bil preskrbljen na vse večne čase. To zlato resnico so morali, dasi neradi, priznati celo najhujši nevoščljivci, ki jih je imel lečnik vse polno na desno in levo, spredaj in zadaj. Zato so se pa njegovi presrečni rojaki tudi po pravici lahko bahali z njim in nekam široko hodili, da prebiva med njimi tako presneto učen duh! Pa že zdaj — ko je bil mož vendar še živ — so se skrivaj srdito pravdali o primernem mu spomeniku od samega santonina in rabarbare, dobro zabeljene s kamiličnim čajem pa marijaceljskimi kapljicami.

»Aqua fontis composita!« je klel praktični učenjak danes že na vse zgodaj in strahovito smrčal. Ob tem pa si je natakal preljubega marsalca; zakaj z drugim vinom ne bi si bil po nobeni ceni umazal stanovitnega značaja. — »Ali res nikogar ne bo?«

Ni še dobro izrenčal, že ga je prišla Veveruzina dekla klicat . . .

»Ješ, ješ! Hitro! Hitro!« je sopihala. »Ješ . . . gospod doktor!«

Doktor Vevericinus je zasmrčal krepkeje in se jezno zadrl nad razburjeno žensko: »Hitro, hitro! — Pulvis trium diabolorum! — Kaka beseda je to: »hitro«? — O ti nerodna babja logika ti! Kam »hitro«? — Kam, slišiš, kam . . . to je poglavitno, limonada communis! — Vidiš . . . in to mi povej . . . slišiš? — No, ali bo kaj ali ne, ti pasja vijolica!«

»Na Veverenčevi smreki . . . ješ . . . ješ, ješ, ješ!«

»Valde bene . . . Takoj pridem! — Čemu se pa tako grdo kremžiš . . . acetum pestilentiale?«

»Na Veverenčevi smreki . . . ješ . . . sta se naša gospodična Veverela Veveruznova pa še nekdo strupa najedla . . . ješ . . . in umrla . . . ješ, ješ . . . in . . . ješ, ješ, ješ!«

»Brrrrr, bacillula anaesthetica! — Ali mi nisi precej tiho? Strup in smrt pa vse potrebno bom že jaz sam konstatiral! Taceas . . . balsamum Asae foetidae!«

»— in zato so me pa gospa sem poslali, da vas —« je jokala služabnica rahlo v predpasnik in včasih milo pogledala slavnega dedca z neobrisanimi očmi na višnjevi nos.

»Oleum Crotonis! — Mir! — Ustavi se!« je renčal razkačeni učenjak in začel počasi kamilice precejati.

»Ješ . . . saj še« — je poskusila zopet pogovor.

»Silentium! Tiho —! Pilula perpetua!« je zatulil ljuti gospod in pihal kakor devet gadov. Potem pa se je šel tolažit s kupico marsalca . . .

To ugodno priliko je hotela jezična krščenica seveda takoj praktično porabiti in se nameravala spustiti v daljnji zagovor svojega govorniškega talenta, pozneje pa dodati nekoliko upravičenih pritožb zaradi neznanih latinskih izrazov, ki so se ji zdeli dokaj sumljivi in bržkone takega pomena, da ne bi utegnila neomadeževana čast višje dekle ne le imeti nobenega dobička, ampak celo — izgubo!

»Ješ . . . potemtakem še nas kdo kmalu te stare pravice ne bo imel, da bi se jokal in govoril, kolikor se mu ljubi? A — če pa to ni preveč, prosim, kaj pa je potem še preveč? — To je pa že res od sile! — Tako-le jim bom povedala in jih prijazno pobarala, gospod doktor, zakaj vendar —«

»Brrrrr —! Nič pobarala . . . mikstura gummosa! Povej doma, da se priporočam in da precej pridem! Apage, emplastrum adhaesivum! Slišiš —? Alo, le izkidaj se — sulfur sulfuricum concentrasissimum!«

— Napolnivši štefan precejenih kamilic in izpraznivši bokal marsalca, je odsmrčal doktor Vevericinus naglo na kraj žalosti. Tam se je trlo že vse črno sorodnikov, prijateljev in znancev, ki so se mu umikali spoštljivo na vse strani.

»Festino, festinare, festinavi, festinatum — Hitim, hiteti . . .« je skrivnostno mrmral in kaj sladko pozdravil Vevereline stariše. Trda Veveruza se je silila prav žalostno mežati, da bi zakrila nepopisno nevoljo in pa to jezo — o to jezo, ki jo je na tihem davila, da se ji je izpozabila hči tako grdo! Stari Veveruzen pa je stal prevzetno kraj nje, češ: »Naj bo, kar hoče; saj ne bo zastonj —! Vse bomo plačali! Saj imamo!«

Veleučeni vrač se je sklonil smrčeč in ječeč nad mlado Veverelo, ležečo vštric Veverana pod smreko v travi. In podvizal se je:

»No? M-m-m? — No, no! Puella, puellae . . . slaba je! Velerodna gospodična, blagovolite, prosim . . . Vaš jeziček? — M-m-m . . . ne gane se! — Žila? — M-m-m —! Nič? — Nič! M-m-m! — Srce —? M-m-m? Nič? — Nič! Aha! — Diabolus, diaboli! Kaj je? Kaj ni? M-m-m! In kaj ni? In kaj je? No —? Pa zakaj? — In ta-le adolescens, adolescentis tukaj? Oho —! M-m-m! Lej ga, lej ga! A, a, a!«

Tedaj pa je zagledal zdravnik nekaj ostankov strupene zadnje pojedine.

»Quod non!« se je nasmehnil pomilovalno. »Suha teorija! M-m-m! Ergo: agaricus muscarius cyclamenque europaeum! Lep slučaj —! Tinctura amara nesrečne ljubezni pa komplicirana smrt! Izborno . . . Vsled strupa se jima je nervus vagus petkrat prisadil in aorto zavozlal, tako da se je izredila bula in zadrgnila vse bližnje vene pa arterije . . . Veveran in Veverela, gospoda moja, sta se torej pravzaprav — od znotraj obesila! Vsled tega sta dobila po metastazi oslovski kašelj in pike na pljučih. Vse to pa je udarilo na možgane! M-m-m!«

In še enkrat ju je pretipal in odvozlal Veveranu vozal izvirne žalosti na repu . . . Modro je zmajal čelato glavo in učeno odkimal:

»Naka! — Tukaj ne pomagajo nobene kamilice več!»

Da bi se pa tem gotoveje ognil vsaki znanstveni blamaži, je spretni možicelj s svojim pipcem obema mrličema povrhu še kri izpustil, kolikor se je dalo . . .

Nato je vzel doktor Vevericinus, specialist za smrt, ročno svoj štefan s precejenim vraštvom, slovesno pogledal naokolo in samozavestno oznanil strmečemu narodu debelo resnico:

»Oba sta fundamentaliter mrtva! Ambobus! Ambabus! Ambobus!«

Tačas ga zgrabi Veverompež od zadaj za frak: »Oba, doktore?«

»Oba, oba!« kima lečnik. »Priporočam se, amice!«

»Car-r-ramba!«

11.

Oseminštirideset ur pozneje je bil pogreb! —

Vse gorenjske veverice, kar jih je živelo tiste dni med Šmarno goro in Triglavom, so prihitele izkazat Veveranu in Vevereli zadnjo čast. Nebrojno je bilo deputacij tudi iz drugih krajev, kjer spoštujejo zvesto ljubezen. Živalca kraj živalce, rep ob repu so stali pogrebci tako tesno drug pri drugem, da ne bi bila mogla pasti na tla nobena cepljena dlaka.

»Caramba!« se je jezil intrigant Veverompež, ki se je ril skozi množico. Hinavec hinavski! Da je spravil zaupnega Veverana pod zemljo, to mu še ni bilo dovolj, ampak hotel je pritirati svojo živinsko zlobo na vrhunec bestialnosti in govoriti Veveranu kot svojemu »najboljšemu prijatelju« nagrobni govor!

Marsikatero brco je bil dobil med rebra in tudi kam drugam, kamor je že priletelo, predno se je mogel postaviti na svoje »govorniško« mesto. Polagoma je ponehalo med zbranim narodom mrmranje in bučanje, podobno grmenju morskega valovja. Zavladala je grobna tihota . . . In odkašljal si je grešnik Veverompež in pričel:

»O ti preljubi Veveran in prijatelj!

— Tako žalostno se je torej stvar izcimila, da smo te morali izgubiti — izgubiti tebe, ki te je razumelo le tako malo mož našega naroda! Zakaj posvetnega blaga nisi nikoli maral, ampak narobe si hrepenel lačen v jasne višave, kjer se tako naglo zmeša navadnemu filistru. Ti si bil svojega naroda najlepši cvet!

— Veverana ni več . . .

— Ne da bi kaj čakal nagrad, je vzorno stradal in polagoma nastradal okolo tri sto liričnih biserov, ki visoko nadkriljujejo vso našo drugo lirično limonado. Poljubila ga je bila Vila v zibelki . . .

— Ah . . . en sam poljub — pa toliko trpljenja!

— Zdaj pa nastopite, oj vi njegovi nasprotniki, vi leposlovni opravljivci, vi domišljavi potomci pokvekarja Terzita! Podvizajte se in postavite se zaporedoma na rodoljubno glavo in molite svoje narodnjaške kompete za pokoro proti nebu, vi, ki ste merili njegova dela z vsakdanjim vatlom banalne kritike in se silili zatreti njegovo

koncentrirano individualnost! Zdaj mu hočete zavaliti težak kamen na grob; vzidali mu bodete tudi obligatno spominsko ploščo! Pa kaj mu morejo pomagati vsi ti stroški zdaj — lepo vas prosim! Spokorite in poboljšajte se; če ne, pa ne vem, kako bo! — O . . . le poglejte ga, kako vam plove, prečist genij, v sijajnih višavah, kako sedi brez bolečin na pegazu in vam kaže — fige! Lejte, lejte, kako se vam ironično smeja, junak, nektarja in pa ambrozije sit!

— O ti vzvišeni Veveran! Prekmalu ti je odstrigla nemila Atropos nit življenja deloma s strupenimi gobami, deloma s ciklamnom! Za teboj vzdihuje ves fin de siècle z nami vred . . . Kaj da si nam bil, vemo šele zdaj, ko so utihnile tvoje lirične orglice na vekomaj, oj ti naš ponos, naša dika, oj ti idealni . . . pesnik brez honorarja —! Slava ti! Slava —! Slava —!«

Pa tudi Veverelo je hotel zlobni Veverompež hinavsko pohvaliti! Zakaj jezilo ga je, da Veveran ni sam umrl, ampak zavedel tudi bogato dekle s seboj na drugi svet in zmešal račune. Nadaljeval je torej: .

— »In kaj naj pa o tebi porečem, o ti prezvesta ljubica Veverela? Ó — ti zvezda repatica, o — ti biser vseh veveric! O peč razbeljenih občutkov! O slavna ljubica slavnega pesnika! Kako čisto, kako krepko, kako natančno si bila zaljubljena! Bodi ti zemljica lahka, o ideal idealnih idealov! — Mi pa, vrli pogrebci in slavna gospoda, kaj bomo pa mi zdaj-le ukrenili pri ti ugodni priliki? — — Vi se jokate? — O le solzite se, le! Vaše vroče solze so najlepši dokaz, da Veveran ni bil zastonj zaljubljen, poetičen, lačen in zavozlan! In zato, slavni ljudje in vrli pogrebci, ga bomo zdravi in veseli posnemali po svojih skromnih močeh in tako sijajno pokazali, kako smo ljubili in častili Veverana pa Veverelo oba pred pogrebom, in kako ju častimo in ljubimo tudi po pogrebu. Večen jima bodi in slaven spomin v srcih našega naroda! — Živio!« —

Uspeh tega govora je bil velikanski! Najstarejše veverice niso pomnile, da bi se bilo kdaj kje najokalo toliko joka in nastokalo toliko stoka, kolikor se ga je ta čudni dan! Veverompeža samega se je lotil nekak strah, ko je videl pred sabo toliko proste žalosti! Predno je prav vedel, kaj in kako, ga je že obsula črna množica nevarnih amaterskih fotografov in nastavila svoje stroje vanj . . . Za njimi pa so prišle še mnogo bolj nevarne sentimentalne device; vsaka izmed njih je hotela vsaj par dlak slavnega govornika za spomin! — In tako je prišel Veverompež ves »al Fiesco« ostrižen domov.

Veverana in Veverelo so pokopali sredi gozda skupaj pod tisto usodno smreko. Mlademu pesniku so vdolbli na kamen njegovo veleizvirno labodnico:

Mladezen!
Ljubezen!
Bolezen!
Ciklamen ·in gobe!
Pa tudi narobe:
Gobe! Ciklamen!
Na zdar! Amen!

Veverelini stariši pa so dali kraj tega postaviti kos granita z lapidarnimi črkami:

Tukaj počiva naša velerodna

❋ V E V E R E L A ❋

gospodična in devica,

umrla po dolgi in mučni ljubezni.

Kmalu potem je zadela Vevereline roditelje strašanska nesreča! Veveruza je bila namreč prenesla vso hčerino doto in jo varno poskrila; zdaj se pa kar ni mogla spomniti, kam jo je bila vtaknila, zlomka vendar —! Od same togote si je jezik odgriznila in prav tiho poginila. To je bilo Veveruznu preveč! Neverjetno razjarjen, si je privezal na tešče hišni ključ za vrat, skočil v mlako sredi jarka in utonil brez testamenta. Pa tudi antipatičnega Veverompeža je dosegla v kratkem leposlovna pravica! Pri belem dnevu, z vedrega neba je padel nanj razbeljen meteor in ga vsega pokril, še predno je mogel slavni grešnik zakleti: »Caramba!«

V te prekrasne slučaje se je pa dr. Vevericinus, specialist za smrt, doma tako hudo zamaknil, da je namesto kupice marsalca izpil kozarec — vode! Hipoma se je zgrudil. Še tisto minuto je bil »fundamentaliter« mrtev . . .

Brez števila balad so kovala nadobudna pevčeta in tudi renomirani pesniki Vevereli in Veveranu na čast in slavo, in med narodom so se jele širiti prečudno sladke pravljice . . . In še vedno, zlasti pa v uročnih nočeh — tako okolo kresa — se spominjajo sanjava drevesa na pogorskih slemenih gorenjskih božjastno zaljubljene dvojice in pripovedujejo, kako je vzplamtela in ugasnila idealno žalostna visoka ljubezen!

Fata morgana.

Piše Evgen Štefanič.

(Dalje.)

XI.

Konec februarja sta prišli Rošerica in Dana z Dunaja domov.

Dana se ni bila v ničemer izpremenila; vrnila se je po mišljenju in vedenju prav taka, kakršna je bila šla z doma. Le njeno lice je bilo nekoliko upadlo, bledo vsled napornega življenja in prečutih noči. Navaditi se ni mogla, da bi spala po dnevu, dasi je prečuvala noči, in in to je pustilo svoje sledove v modrih očesnih obročkih in bledih licih.

Doma je našla vse v starem redu; le k farni cerkvi, kakor so ji dekle takoj povedale, je bil došel nov, mlad, jako živahen kaplan mesto prejšnjega bolehnega, postarnega deficienta.

Ko je prišel prvikrat v Rošerjevo hišo, da se gospodarju po običaju predstavi — Rošer je bil tudi župan — ga je le-ta povabil, naj jih pridno obiskuje; in mladi, družbe željni kaplan je to tudi rad obljubil. Tako sta bila novi kaplan in Rošer že prav dobra prijatelja, ko sta se vrnili Rošerica in Dana.

Vedno mu je Rošer pripovedoval o svoji ženi in Dani, osobito je o le-ti rad mnogo govoril, mu kazal razne njene slike, pravil o njeni — po njegovih mislih — pretirani pobožnosti ter mu tudi povedal o zaroki, ki je bila splavala po vodi. Kaplan je bil torej o vseh razmerah prav dobro poučen, in Rošerjeva soproga in hči sta mu bili o svojem prihodu že kakor stari znanki. —

Drugi dan potem, ko sta se Rošerjevi vrnili, je bila nedelja.

Šli sta k maši ob desetih, ki jo je bral vedno kaplan.

Njena klop je bila prav pred velikim oltarjem, tako da ni mogel Dani uiti radovedni kaplanov pogled. Tudi med mašo, ko se je obračal k ljudstvu, se ji je zdelo, da jo je večkrat pogledal.

Popoldne po blagoslovu je prišel k Rošerjevim ter ostal pri njih do večera. Ko je hotel zvečer oditi, ga je Rošer še ustavil, da je ostal še pri večerji.

Govoril je živo, lahkotno, zroč odkrito vsem v obraz, brez vsakega svetohlinstva. Smejal se je pa tako zvonko in prijetno, da je

bil njegov smeh kar nalezljiv; s smehom pa je postajal njegov dobrodušni, naivni, gladko obriti obraz še naivnejši.

Razgovarjal se je o vsem; le če se je zasukal pogovor na cerkvene in verske reči, je bil oprezen ter ni nič prikrival, da se o teh predmetih izven cerkve ne pogovarja rad.

Odhajaje je Dani krepko stisnil roko ter dejal glasno:

»Nadejam se, gospica, da bodeva midva še prav dobra prijatelja!« —

Že prvi teden po Roševičini in Danini vrnitvi je prišel k Rošerjevim tudi Nemec.

Še niso bili od kosila vstali, ko ga je kuharica naznanila.

Ko je vse pozdravil, je rekel, da je moral priti, da pozve, kako se je damama godilo in ugajalo na Dunaju. Sililo pa da ga je k temu srce (poudarjal je besedo srce).

Razvil se je pogovor o stolnem mestu, in Dana je pripovedovala nenavadno živahno o svoji teti in o soarejah, za katere ne bi dala niti sence ene same domače smreke. Nemec ji je živahno pritrjeval ter dostavil, da je življenje na kmetih res najlepše in najugodnejše, ter da je tudi njegova želja, da bi prišel kdaj za stalno na kmete!

Rošer je pravil, kako je bil za odsotnosti svoje žene in hčere sam, ter je šegavo poudarjal, da mu je mladi, živahni kaplan vrlo nadomestoval njiju družbo.

Ker je bil vedno ponosen na svoje posestvo, osobito na svoj čarobni gozd, je predlagal, naj bi si ga gost ogledal.

»No, kaj pravite, gospod Nemec, našim smrekam?« je vprašal veselo Rošer.

»Res, nišem še nikdar videl takih; prekrasne so, in ves gozd je morda ostanek Adamovega raja,« je laskavo odgovoril Nemec.

Prišli so bili v dolinico, v kateri je napravljal bistri potoček slikovit slap. Tu je stopila Dana oprezno po polzki, ozki, strmi stezi, ki je držala do slapa.

»Kam greš, Dana?« je vprašal Rošer.

»Pila bom,« je odgovorila ona.

»Gospica, evo vam papirnate kupice,« je dejal Nemec, ki je bil v par korakih pri nji. Pomagal ji je črez ozko brv, lahko in gorko ji roko stiskaje.

»Jaz pijem kar tako,« je dejala, »ker sem že navajena.

»Saj je vendar pripravnejše, če zajmete s kupico, a mene s tem osrečite,« je dejal, gledaje jo milo.

Vzela je kupico, zajela ledeno-mrzle vode in pila.

Ko je hotela ostalo vodo v kupici izliti na tla, ji je Nemec naglo vzel kupico iz rok ter izpil ostanek na isti strani, kjer je preje pila ona.

Dana se je delala, kakor da tega ni zapazila, in hotela je molče oditi.

On jo je kakor prej prijel za roko ter jo črez brv in črez ozko stezico spremil zopet v dolino.

Rošer in Rošerica sta se med tem razgovarjala o ribniku, katerega so bili pred kratkim napravili pod slapom, ter o krapih, katere so ondu redili.

Nazaj grede je blizu hiše Nemec omenil, da odide v mesto, Rošer pa ga je po svojem gostoljubnem običaju povabil, naj ostane še pri večerji; on sam da mora za pol ure po opravkih ter da ga za ta čas mora prepustiti svoji ženi in hčeri.

Nemec se je vljudno zahvalil ter stopil z damama zopet v obednico.

Ko je črez nekaj časa odšla tudi Rošerica, sta Dana in Nemec molčala nekoliko trenotkov; potem se je on stresel, kakor da se je za nekaj odločil, ter rekel:

»Vam li smem, gospica, odkrito govoriti?«

»Prosim — meni sploh ugajajo taki ljudje, ki govore naravnost in neprikrito.«

»Bodete pa li tudi vi tako odkritosrčni?«

»Odkritosrčnost je, ne vem, ali moja dobra, ali slaba lastnost, ki mi je menda že prirojena,« je odgovorila Dana.

»Ste-li uganili, gospica Dana, čemu sem prišel na Dunaj, in čemu sem začel sem zahajati? — Vi molčite — zato naj vam jaz kot pošten človek in mož razložim že danes vse . . . Ko me je oni nesrečnež pripeljal v vašo bližino, od onega trenotka vas ljubim, kakor more ljubiti človek le enkrat v svojem življenju . . . Odgovorite mi — smem-li upati, da, ako mi zdaj še niste naklonjeni, ker me ne poznate — smem-li se nadejati, da me bodete vsaj sčasoma ljubili? . . . Od vašega odgovora je odvisna vsa moja sreča ali nesreča« . . .

Ker je ona zardela, se mu je to zdelo dobro znamenje; prijel jo je za obe roki in ju stisnil. Krepko mu jih je ona odtegnila, vstala in rekla odločno:

»Ako ste jeli radi mene zahajati k nam — rekli ste, naj govorim odkrito — ako zahajate radi mene, vam ni več treba priti.

V svesti sem si, da me ne ljubite, kakor vas ne ljubim jaz, in kakor sem si v svesti, da vas ne bi nikdar ljubila. Ako pridete kot gost k mojemu očetu in ste njemu ljubi, bodete tudi meni dobro došli — zaradi mene pa ne napravite več ni koraka.«

»Vi govorite, gospica, tako, ker vas je enkrat nekdo varal — toda on vas ni bil vreden — zato ne smete še vseh moških po njem soditi; dajte mi vsaj nado, da smem upati« . . .

»Nikoli! . . . Ne govorite mi več o tem — sicer vas takoj zapustim. — Naivna sem res, toda tako nespametna vendar ne, da ne bi vedela, zakaj ste se lotili baš mene — ko veste, da sem komaj z drugim — vašim dobrim prijateljem — pretrgala vez . . . Toda ne govoriva več o ti stvari — prepovedujem si odločno, da bi me še nadlegovali z enakimi stvarmi!« . . .

»Razumem, da govori iz vas užaljeni dekliški ponos; zato pa ne opustim nade, da bodete sčasoma drugače govorili,« je rekel Nemec, prisiljeno se smehljaje.

»Če bi drugače govorila, bi govorila s kom drugim — toda z vami nikdar ne, ker se mi smilita preveč vaša zapuščena ljubica in nedolžni vajin otročiček« . . .

Nemec se je kratko, prisiljeno zasmejal, da so se mu zasvetili beli krasni zobje, ter dejal:

»Oho — zanimali ste se vendar zame, da ste pozvedovali o moji prvi mladosti in mojih pregrehah« . . .

Ona pa ga je le zaničljivo pogledala, in ker je videla, da je nihče noče rešiti, ne oče, ne mati, iz mučnega položaja, je pozvonila ter dekli, ki je vstopila, ukazala, naj prižge luč.

»Gospod prosijo, da pripravite šah,« je dejala dekla; »pridejo takoj in bodo igrali z gospodom.«

»In kje je gospa?« je vprašala Dana mlado deklo.

»Pripeljali so iz mesta voz blaga za štacuno, in gospa so poleg.« —

Črez par minut je prišel Rošer ter sedel z Nemcem k šahu, Dana je pa vzela le radi lepšega ročno delce, delala pa ni.

Na večerjo je prišel tudi kaplan. Pogovor je bil živahen, Nemec ljubezniv in do Dane dvorljiv kakor vedno, da ni nihče mogel niti slutiti, da bi se bilo med njim in Dano pripetilo kaj posebnega . . .

»Mi pa ostanemo, kakor smo b'li« — je pripel drugi dan Nemec v posebno sobo »pri Lizi« ter udaril ondu sedečega Periča skoraj prekrepko po rami; le-ta pač ni slutil, da se je zadnji čas tako zanimal njegov »prijatelj« za bivšo njegovo zaročenko.

XII.

Mladi kaplan Zorko Dolenc je prišel k Rošerjevim malone vsaki dan. Kadar nista imeli dami drugod posebnega opravila, so bili vsi skupaj v obednici ali ob lepem vremenu na vrtu ter se razgovarjali, da je bilo Dani prav prijetno. Če pa ni bilo dam zraven, sta igrala Rošer in kaplan šah ter se tako uglobila v igro, da sta se vsakokrat začudila, ko sta pogledala na uro; tako naglo jima je mineval čas. —

Prišla je pomlad in z njo delo na polju in v vinogradih. Rošer je moral sedaj sem, sedaj tja k delavcem, in Rošerica je imela obilo posla z družino, z gospodinjstvom in s prodajalnico. Dane pa, ki je druga leta vedno tako rada pomagala pri vsakem delu, se je lotila to pomlad nekaka mehkužnost, neka sanjavost in včasih celo nekaka ne baš neprijetna oslabelost. Čestokrat je sedela po dolge ure, sanjajoč ali brezmiselno zroč predse. Včasih sta s kaplanom spremila Rošerja v vinograd ali na polje, in tedaj je bila Dana živa, neobično živa. Iskala sta cvetic, ugibala njih imena, si jih poklanjala drug drugemu, jih shranjevala, se pogledovala in zardevala. Poslušala sta slavčevo petje, škrjančevo žvrgolenje, čebeličino šumenje, a včasih sta mahoma vzdihnila oba hkrati, potem se pa glasno zasmejala.

Včasih pa sta sama sedela v utici, kjer je krog vitkih palic divja trta šele poganjala nežno, svetlo-zeleno listje, ter sta se razgovarjala, da jima je mineval čas po bliskovo. —

Vsako jutro je zahajala Dana k maši kakor prej, a sedaj ni mogla biti več tako iskreno pobožna in slutila je, da moti malo tudi njega s svojo prisotnostjo.

Prišli so lepi meseci: april, maj, junij ter prinesli lepih, solnčnih dni, pisanih trat in žgolečih ptic.

Še nikdar v življenju se ni zdela Dani priroda tako krasna in tako vabljiva; zanimala se je za vsako drevo, za vsak grm, za vsako cvetico. Druga leta je sedela najrajša doma, in oče jo je moral prositi, da se je peljala z njim v vinograd ali na daljnje polje, letos pa se mu je vsakokrat sama ponujala. Kaplan, ki je bil tudi ljubitelj prirode in dober pešec, je Dano in Rošerja čestokrat srečal, prisedel k njima na voz, in Dani se je zdelo tedaj življenje tako lepo, tako nepopisno lepo! . . .

Pozabila je vse; celo na gosta in strastna Olgina pisma je odgovarjala le kratko ali nič in tudi v mesto se je vozila le redko ter obiskala le v naglici Zdenko ali gospo Elzo Vronsko; mudilo se ji

je vedno le domov. Prejšnja leta je vabila Zdenko večkrat k sebi, a letos je bila najrajša sama.

Ugajali so ji posebno večeri. Čestokrat so sedeli vsi trije s kaplanom dolgo v noč v uti na vrtu; včasih sta ostala tudi sama in sta bila srečna, dasi sta morda le molčala, dasi si nista niti segala v roke. Njo je osrečevala le njegova bližina ter ji vlivala v srce in dušo neko blaženost, katere doslej ni poznala.

Včasih jo je mladi kaplan posebno razveselil, ko ji je odkrito in pred stariši z najnedolžnejšim glasom pravil, kako jo je videl v v cerkvi, kako je bila baje raztresena, ali kako se je med pridigo pogovarjala. Ljudje se niso čudili, ko so videvali kaplana vedno z Rošerjevimi, saj so tudi drugi »gospodje« zahajali v Rošerjevo hišo; da je pa ta bolj pogosto zahajal, so pripisovali njegovim mladim letom in njegovi živahnosti.

Rošer in Rošerica sta Danino izpremembo stavila na rovaš nje bivanja v stolnem mestu ter se niti mislila nista, da bi ta izprememba utegnila biti zasluga koga druzega.

Periča ji nista nikdar niti omenila; a ko bi ga ji tudi bila, nji bi ne bilo nič zato, govorila bi bila o njem lahko in popolnoma brez zadrege, kakor se govori o kateremsibodi navadnem znancu.

Slišala je v mestu o njem, da živi veselo, da se ji je tu ali tam smejal ter jo opravljal, govoreč o nji le izmišljene reči; a vse to je ni dirnilo nimalo, kakor da se ne bi čisto nič nje tikalo. Poslušala je mirno, zmajevala z ramama, a ko je le mogla, je hitela iz mesta domov.

Kadar ni bilo kaplana k njim, sta se gotovo zunaj srečala, ne slučajno, ampak po nekaki slutnji, ugibajoč po besedah, ki sta si jih govorila drug drugemu ob vsakem slovesu.

Ona je skoro vedno zvečer pripovedovala, kaj bode morala delati jutri, kam bode morala iti. Ko je druzega dne izvrševala natanko oni načrt ter šla, kamor je bila povedala, da pojde, ga je že gotovo tam dobila, ali je pa prišel skoro za njo . . .

Tako so jima minevali v blaženi brezskrbnosti veseli dnevi, kakršnih ni imel nobeden njiju doslej v svojem življenju.

Govorila si nista nikoli naravnost o medsebojni naklonjenosti — čemu? Ona je čitala v njegovih očeh več, nego-li ji je on mogel povedati z besedami; vsaki stisk njegove roke ji je segel do srca, a iz raznih besed in stavkov sta vedela drug o drugem, kako opazujeta in kako se zanimata drug za druzega, in kako sta si iskreno vdana.

Kadar je Dana premišljevala to razmerje, si je včasih želela, da bi ji on izrecno rekel: ljubim te! Toda hitro je zapodila te misli in si dejala: ne, ne — boljše je tako! . . .

To medsebojno srčno-idealno vez, katere nista zapazila niti roditelja, dasi sta se z Dano včasih šalila o »njenem ljubčku« — to vez pa so zapazile druge bistre, nepoklicane in zavidne oči.

Župnikova kuharica, katere jezika se je bal ves okraj, je skoro ugenila, zakaj zahaja kaplan vsaki dan k Rošerjevim, zakaj se tu in tam srečuje z Rošerjevimi; njena slabost je videla celo še dalje — stvari, katerih ni bilo.

Namignila je bila o ti stvari že parkrat gospodu župniku, toda ker ta spričo svoje dobrovoljnosti ni hotel razumeti njenih rahlih migljajev, mu je vse naravnost povedala ter pri tem pošteno pretiravala.

Župnik, ki mu je bil nad vse ljub in drag mir, se ji je toliko vdal, da je stvar kaplanu le od daleč in nežno omenil, češ, da nekaj govore ljudje, dasi je prepričan, da je ta govorica neutemeljena.

Kaplana je ta nepričakovani namigljaj silno užalil. Občevanje z Dano, tako idealno in poetično tako vzvišeno, pa je že v spotiko hudobnim jezikom!

Par dni ni šel k Rošerjevim, niti jih ni srečaval na poti, ker se je ves čas le doma držal.

Dani je to neizrečeno hudo delo. Sto misli in pomislekov ji je vstajalo in rojilo po glavi: Kaj mu je? Kaj ga je užalilo? Zakaj ga ni? . . . Sto in sto načrtov je že zavrgla, kako bi mu sporočila, kako mu povedala, da ji je hudo, ker ga ni nič k njim.

V nedeljo zvečer pa, ko so bili Rošerjevi baš pri večerji in so ravno govorili o njem ter se je Rošer pošalil, češ, da ima gospod kaplan morda »hausarrest«, tedaj je tenkoslušna Dana mahoma začula kaplanov glas v prednji sobi. V tistem hipu ji je prešla vsa slast do pričete večerje.

»Prav sedaj smo rekli, da ste gotovo v »domačem zaporu«, je rekel smeje se Rošer, kateremu se niti sanjalo ni, da je izgovoril resnico.

Kaplan je z dolgim, otožnim pogledom pogledal Dano, katera mu je odgovorila s prav takim dolgim pogledom, ki mu je govoril: Kako mi je bilo hudo! —

»Uganili ste, gospod Rošer — bil sem res v zaporu; zlobni ljudje nam zavidajo, da se razumemo in zabavamo tako dobro, pa nas opravljajo ter nam podlosti podtikajo!«

Dana je široko odprla oči, in ta vest se ji je zdela tako grozna, da je svoji jezi dala duška z ostro obsodbo takih podlih jezikov, podlih duš.

Njima obema se je videla ta kleveta grozovita okrutnost, ker se jima je zdelo, da so jima ti jeziki podrli vso srečo, ju razločili za vedno; namesto dosedanje tihe sreče jima je zijala nasproti obupna praznota.

Rošer in Rošerica sta se srčno smejala njiju razburjenosti ter dejala, da pač ni vredno, da bi se o tem še govorilo.

»In vendar« — je rekel otožno kaplan — »se bomo videvali od zdaj redkeje, gotovo redkeje!«

»Ne veste-li, kdo je to stvar raznesel?« je vprašala Rošerica.

»Kdo jo je raznesel?« je dejal Rošer. »Saj veš — iz farovža je prišla kakor vselej.«

»Da, od tam, odkoder je najbolj nevarno,« je dejal zlovoljno kaplan . . .

Ko je Zorko Dolenc odšel, je šla Dana hitro v svojo sobo, vzela papirja in pisala njemu — kaplanu.

Jezila se je nad podlostjo tega sveta, ki oskrunja njiju idealno občevanje; a vmes mu je vendar pisala, da si ne more kaj, da mu ne bi povedala, kako je trpela te dni, ko ga ni videla; vdana da mu je, kakor ni bila še nikoli nobenemu človeku, a ona da je trdno uverjena, da to ni greh . . .

Ko je završila to precej dolgo pismo, je dolgo časa pisala zopet Olgi.

Popisala ji je v obširnem pismu vso stvar od začetka do tistega dne, ko so naredili, kakor je za gotovo mislila, zlobni jeziki konec njeni sreči . . . »Bila sem tako vesela, zadovoljna in srečna, da sem pozabila ves svet in si nisem želela ničesar druzega. Ti me ne bi bila niti spoznala, ko bi bila prišla v tem času k nam; in vendar sem uverjena, da je le simpatija, prijateljstvo ali bratovska ljubezen, ki naju veže« . . . Tako je pisala Olgi med drugim.

Popisala ji je vse podrobnosti, odkrila v svojem pismu mnogo več, nego je mislila sama, tako da Olgi ni bilo težko spoznati, da Dana ljubi srčno in globoko ter resnično, kakor ni še ljubila nikoli poprej.

Ko je tako dala duška svojemu čuvstvu, je bila mirnejša; legla je spat in takoj zaspala trdno ter se zbudila, ko je bilo solnce že visoko. —

Drugi dan, ko so bili Rošerjevi proti večeru na vrtu, je šel kaplan mimo. Rošer je stopil naglo za njim na cesto, ga prijel pod pazduho ter ga peljal na vrt, dasi se je on nekoliko branil.

Sedeli pa so na vrtu le malo časa, ker se je iz daljine grom oglašal in so že začele padati debele kaplje. Stemnilo se je bilo skoraj popolnoma.

Rošerica je hitro bežala k deklam povpraševat, ali so že pospravile vse perilo. Rošer je hitel v hlev pogledat k živini, a Dana je naglo rekla kaplanu:

»Pojdite hitro z menoj!«

Stopila sta v obednico. Ona je hitro vzela iz žepa pismo z napisom ter ga vprašala:

»Poznate-li to pisavo?«

»Poznam,« je dejal on, a njiju oči so se utopile v dolgem, izrazitem, otožno-milem pogledu. Prijel jo je lahno okoli pasu ter položil svoje lice na njene mehke svilnate lase.

Ona je zaprla oči ter dihala nekaj trenotkov hitreje v neki nepopisni blaženosti.

Prehitro sta ju zdramila roditelja, ki sta vstopila.

Ko je prišel kaplan domov, je hitro prečital pismo, vzel ličen listek, na katerem je bilo z atlasom vezeno majhno rdeče srce, ter napisal spodaj:

»Pusti strah in moja bodi!
V dar srce ti podelim.

Narodna.«

Del je ta listek v zavitek in ga spravil v žep. —

Nekaj dni pozneje sta zopet sedela sama v gosto zarasteni utici. Molčala sta oba.

»Dana!« je zaklical na videz šegavo, pa vendar mehko kaplan.

»Kaj je?« je vprašala ona.

»Nič — rad vas imam« . . .

»Res? Koliko?«

»Jako, jako rad, iz vsega srca rad!«

Molčala sta zopet.

»Poljubite me, Dana, samo enkrat,« je prosil on tiho, nežno.

»Ne smem,« je hotela reči ona, toda ni utegnila, ker je prej čutila njegove ustnice na svojih.

Vstala sta molče in naglo ter stopila v hišo. —

Nekaj časa se je kaplan zopet nekoliko ogibal Rošerjevih; kmalu pa je pozabil župnikov migljaj, in ker se ni več govorilo, je zopet zahajal k Rošerjevim kakor prej.

Z Dano sta bila srečna; uživala sta vso srečo idealne platonske ljubezni. Nista si je odkrivala z besedami, a oba sta bila istih misli, da je v tem vrhunec ljubezni . . .

Prijateljica Olga pa se je med tem silno zanimala za to razmerje, katerega ji Dana v pismih ni odkrila popolnoma; zategadelj je prišla k Rošerjevim mnogo prej nego navadno.

Že prvi večer je izpravila s svojo premetenostjo iz Dane popolno izpoved, se čudila in jo vprašala:

»Ali ni to greh?«

»Jaz sem mu tudi že večkrat rekla, da je to greh; toda on me je zavrnil, da srčna ljubezen ni greh, kajti »ljubezen je bila, ljubezen še bo . . .««

»In tvoja vest ti ne očita ničesar?«

»Ničesar — mirna sem in srečna ter ne smem niti misliti, kaj bi bilo z menoj, ako ga ne bi več smela videti.«

»Vedno ne ostane tu, to veš,« je dejala Olga.

»Vem, pa nočem misliti o tem.« —

Sedaj sta imela še lepše dneve, ker sta se mogla češče videti, ker je bila vedno Olga poleg. Napravljali so daljnje izlete, čitali v gozdu ob slapu, se izprehajali o mraku po dišečem polju in se igrali ob potoku, metaje kamenčke vanj kakor otroci . . .

Ko so nekega dne sedeli ob slapu, je pripovedovala Olga — kakor da se je slučajno prav tisti hip domislila tega — kako je neki semeniščnik že klečal pred oltarjem, da bi dobil zadnji blagoslov ter bil posvečen v duhovnika, ko priteče v kapelico dekle in zavpije: »Franc, moj Franc!« Naglo je on vstal, zamrmral nekaj osuplim duhovnikom ter hitel z njo iz cerkve . . . »Ali je možno kaj tacega?«

»Lehko se zgodi kaj tacega, zakaj ne?« je dejal kaplan.

»In vi bi bili vstali, ko bi bila prišla v onem trenotku Dana?«

»Da, vstal bi bil,« je rekel kratko in odločno kaplan.

Dana je zardela v blaženi sreči, nad katero so se že zbirali črni, pogubonosni oblaki.

XIII.

Bilo je že pozno poletje; okrajni zdravnik je bil odšel že pred poldrugim mesecem, a Rodiča še vedno ni bilo. V Rošerjevi rodbini so o njem čestokrat govorili. Dana ga je bila že skoro pozabila, kakor je pozabila, da je Olgi o njem pisala kdaj odušev1jeno pismo.

Ko se je bila razdrla njena zaroka s Peričem, ko ga je bila kar hipoma izrvala iz svojega srca brez najmanjše boli, da, celo s preziranjem in zaničevanjem, ji je ostalo prazno, silno prazno, željno

ljubezni, a boječe. Peričeva prevara ji je v marsičem odprla oči, in odslej je vedela bolje ceniti sebe in druge.

Ko bi bil mesto Nemca, katerega ni mogla trpeti, že zato ne, ker ga ji je privedel Perič — ko bi bil mesto njega prišel kdo drug, ki bi ji bil ugajal, ki bi bil količkaj podoben idealu, kakršnega si je bila ona ustvarila o možu, ki bi jo ljubil tako, kakor si je ona mislila ljubezen — ko bi se ji bil razodel Rodič, ki ji je bil tako simpatičen takrat na Dunaju, se bolj zanimal zanjo, ji zatrdil, da jo ljubi — oprijela bi se ga bila že tedaj z vso svojo dušo.

Dovolj bi bilo tačas le nekoliko besed, in uvidela bi bila, da je Rodič pravo nasprotje Periču. Navdušena zanj, je pisala tedaj Olgi, in par dni ali morda celo ves teden je sanjala o njem. Toda on ni prišel več, videla ga ni več potem, in srce ji je postalo zopet prazno, silno prazno; lotila se je je otožnost, kateri ni našla utehe niti v molitvi, kakor nekdaj.

Tako sanjajoč, tako želeč ljubezni, je bila prišla domov, kjer je na njeno sanjavo dušo in na njeno otožnost še mogočneje vplivala prekrasna narava. In ko je našla moža po svojem srcu, ki je čutil in mislil kakor ona, ki je bil sanjav kakor ona, s katerim ni bilo niti treba govoriti, da sta se razumela, s katerim sta menjavala pomladanske cvetice, občudovala krasno naravo — tedaj se ji je zdelo, da ji pravi neki glas: priti je moralo tako! Kaj ji je bilo mari, da ljubi brez upanja! Kaj se je brigala za jutrišnji dan, ko je danes sijalo solnce tako lepo!

— Tako naglo — mislila si je včasih Olga — tako naglo se je zopet segrela. Olga ni vedela, da je bilo Danino ranjeno srce pripravljeno bolj nego kdaj prej za ljubezen. Olga, ki je bila Dani iz srca vdana in je bila zaljubljencema zvesta spremljevavka, je vendar videla malo dalje nego Dana sama; videla je Danino bodočnost ter si mislila: »Kaj potem, ako se dekle segreje preveč, kaj bode z njo, ako on odide — in da odide in morda celo prav kmalu, to je gotovo — kaj stori potem silno zaljubljena Dana?« . . .

Dana ni o tem ničesar hotela slišati, ako ji je račila Olga govoriti. —

Nekdaj je vprašala Dano prav zaupno, ali se ni izpovedala, odkar občuje s kaplanom, in kaj da ji je rekel izpovednik.

»Seveda se je malo jezil,« je rekla Dana, »toda zatrjevala sem mu, da je najina ljubezen tako idealna, tako vzvišena in brez vsake materijalistične misli! Izpovednik pa ni hotel slišati teh izgovorov ter

je rekel, da je tudi tako greh . . . Kaj hočem? Drugače ne morem — zato pa zahajam sedaj le redko k izpovedi.« —

Neko popoldne sta šli ona in Olga po poti, ki se zavije za cerkvijo na polje potem pa navzgor okoli nizkega, prijetnega zelenega griča.

Hodili sta počasi, držeč se za roko. Olga je pripovedovala Dani o raznem slovenskem berilu, ker je hotela, da bi se Dana vendar lotila domače slovenske literature, o kateri je vedela le malo ali celo nič.

Šli sta okrog griča navzgor, ko jima pade debel, zelen divji kostanj pred noge. Ozrli sta se okrog, pogledali na grič, a videli nista nikogar. Naredili sta par korakov, in čof! jima pade zopet debel kostanj pred noge; za par korakov je padel tretji, četrti, a videli še vedno nista nikogar.

»Kak deček je skrit za gričem! Le čakaj!« je dejala Olga ter tekla do ovinka, odkoder se je videlo na drugo stran griča.

»Le čakaj, ti poredni paglavec!« je kričala na ovinku.

Zvonek, prijeten smeh se ji je odzval, in kaplan, ki je bil sključen za gričem, se je vzravnal pokoncu.

Dani se je zdelo to nekaj tako lepega, nedolžnega, duhovitega in smešnega, da se je še dolgo, dolgo smejala.

»Ko ne bi bili davi rekli, da pojdete v mesto, bi si bila takoj mislila, da ste vi,« je rekla Olga; »tako pa se nama niti sanjalo ni, da vas srečava.«

»Pa kako oprezno so padali kostanji!« je rekla Dana; »vedno tako lepo pred naju.«

Kaplan se jima je pridružil, in počasi hodeč, ne da bi bili vedeli kdaj, so prišli po dolgem ovinku s polja na cesto ter se obrnili po glavni cesti nazaj proti domu.

Ko so bili že skoro blizu vasi, jih doteče voz. Stopili so na stran ter se ustavili, radovedni, kdo se neki pod noč vozi v vas. Na vozu je sedel zdravnik Rodič s svojo materjo.

Ugledavši Dano, se je Rodič naglo odkril, ona je pa odgovorila na kaplanov vprašujoči pogled, da je to novi zdravnik, doktor Rodič.

»Ah!« je dejala Olga, ki je bila nekoliko kratkovidna; »res, to je bil doktor Rodič?«

»Da! Menda se pelje šele na oglede,« je odgovorila Dana; potem so se pa zopet pogovarjali in se niso dalje menili za novodošlega zdravnika.

XIV.

Olga Nedeljkovičeva je bila poleg treh bratov edina še živa hči bogatega rentjerja. Svoj dom so imeli Nedeljkoviči tam doli v prijaznem trgovskem mestu ob morju. Stari Nedeljkovič se ni genil z doma celo leto, zato sta pa najstarejši in najmlajši sin potovala vsako leto gotovo po pet ali šest mesecev. Olgi, ki je tudi rada in mnogo potovala, je bilo treba le namigniti, da jo je spremljal ta ali oni brat.

Kamor je prišla, je imela dovolj znancev in prijateljev, in povsod so jo imeli radi, ker je vsled veselega temperamenta in svoje živahnosti oživljala vsako družbo.

»Kje je kak kraj, da ne bi imeli vi znancev?« so jo vpraševali često tu in tam.

»V Ameriki morda ne, a še tam nisem gotova, da ne bi naletela na znan obraz,« je Olga veselo odgovarjala.

Zato je pa bila njih hiša prava gostilnica, in nikoli ni nedostojalo pri njih gostov, kadar je bila ona doma.

Bratje so jo kar oboževali, osobito ona dva, ki sta bila doma. Srednji se je oženil, ko je bil dalje časa kot nadporočnik v tujini. Pazila je pa tudi nanju tako, kakor kaka mati — matere itak že davno niso imeli — ter je skrbela za njiju duševno zabavo, kakor za telesne ugodnosti.

»Kje najdem tako ženo, kakor si ti?« je zdihoval včasih starejši brat, kadar je pregledovala, predno je odhajal od hiše, ali je na njem vse v redu, ali kadar mu je pritrjevala gumb, ki je skoraj odpadel.

Dasi nista mislila na ženitev, se brata Olgina nikakor nista ogibala ženske družbe, zabav, plesov in mnogobrojnih Olginih prijateljic in znank, izmed katerih je mnoga nastavljala vse svoje čare, da bi se ujel kateri izmed obeh bogatih Nedeljkovičev — toda žal, da je bilo vse zaman.

O Olgi se je pripovedovalo, da je odbila toliko in tako raznovrstnih partij zato, ker so bile tri njene omožene sestre umrle kmalu po poroki.

Ona sama je pa pripovedovala svojim prijateljicam, da se zato ni omožila, ker doslej ni našla moža, ki bi bil napravil nanjo poseben vtisk, da bi bila zanj čutila kaj tacega, kar se imenuje ljubezen. Zaljubljevala se je le v lepe ženske, ki so ji kar razkosavale srce, kakor je pravila sama.

Mnogo njenih mlajših znank se je že bilo pomožilo, in vse te so že imele zakonske večje ali manjše križe na rami.

»Hvala Bogu, da smo stare device!« je često šaljivo vzklikala Olga, »da se nam brez teh križev in teh težav godi tako dobro!« — Prepotovala je bila vso Avstrijo, Italijo, Švico ter prekoračila tudi rusko mejo.

Med velikim številom bližnjih in daljnjih sorodnikov je bilo tudi mnogo revnih, katerim je vedno pomagala, a le-ti so bili navzlic vsem podporam vedno na njenih vratih.

Okoli takih bogatinov se radi zbirajo sorodniki, ki rasto kar iz tal ter se sklicujejo celo na kakega daljnjega pradeda ali prastrica.

Ob petkih pa se je vila kar cela procesija mestnih revežev do Olginega stanovanja; in vsem tem ni le dajala miloščine, ampak vsakemu tudi še dobro, prijazno besedo.

Kadar se je jeseni odpeljala od Rošerjevih proti domu, se je vselej ustavila med drugim tudi v malem mestecu, kjer je bival mož njene najljubše sestre. Starejši brat jo je že vselej tamkaj pričakoval, in oba sta ostala nekaj dni pri svaku. —

Ko je bila ostala neki večer sama v budoarčku svoje pokojne sestre ter je baš pregledovala toliko malih, nežnih, ljubkih stvari, s katerimi je njena rajna ljuba sestra napolnila oni mali prostorček, je vstopila, rahlo potrkavši, svakova kuharica.

Na Olgino vprašanje, česa da želi, ni bila odgovorila takoj. Poigravala se je s belim predpasnikom ter ogledovala mali pliševi vezeni okvirček, katerega je Olga baš držala v rokah.

»Oh, vse to je naredila naša ljuba gospa,« je dejala kuharica, ki je bila v hiši, ko je še živela pokojna Olgina sestra; »meni se vsakokrat stori tako milo, ko vidim te njene stvarce!«

Olga je vedela, da ni prišla kuharica k nji radi tega; zato jo je vprašala še enkrat:

»No, kaj je novega?«

»Dosti revščine je na svetu, gospodična« . . . je rekla kuharica.

»No, vam menda ni sile, ka-li?«

»Ne, ne, hvala Bogu! — Toda kadar vidim, da trpe drugi, me boli — resnično, da me boli srce!«

»Že vidim, da ste prišli prosit za katerega, ki trpi; povejte!«

»Tu-le pri tistih ljudeh, pri naših sosedih si je najelo neko ubogo, zapeljano dekle majhno sobico. Pravili so mi, kako je revna, kako hrano ima, in kako težko plačuje tisto luknjo, v kateri živi s svojim otrokom. Ponosna je pa tako, da ne vzame od nikogar ničesar; zato pa dela tem raje, in kar srečna je, če ji kdo prinese

mnogo dela. Mislila sem, da imate vi kaj šivanja ali vezenja, katero bi dali ti ubožici — ne pa kateri drugi.«

»Kdo pa je to?« je vprašala Olga, postavljaje okvir na prejšnje mesto.

»Pošteno dekle je bilo iz pristne rodbine. Zapeljal jo je neki uradnik — neki Nemec, katerega ni več tu . . . V družini ni mogla prebiti; oče jo je klel in preganjal, mati je vedno jokala — in tako je pribežala sem, kjer dela noč in dan, da preskrbi sebe in otroka.«

»Kaj je bil tisti Nemec po jeziku? Ali pa se je klical za Nemca?« je vprašala Olga, kateri se je takoj dvignila neka slutnja.

»Piše se za Nemca in na pošti je bil uradnik. — Oh, saj sem ga često videla, ker je pošta tam-le prav pred nosom.« —

»Dobro!« je dejala Olga. »Jutri pojdem nakupit perila, katero ji sama ponesem, da mi zašije in vveze imenski črki.«

Ko je drugega dne stopila Olga v ono sobico z velikim zavitkom na roki, je šivala mlada nezakonska mati pri oknu; poleg nje v zibelki je pa iztezalo nožice in ročice malo dete ter se pogovarjalo samo s seboj v nerazumnem otroškem jeziku.

Olga je naročila, kar je bilo treba, potem pa se je nagnila k detetu, mu nežno govorila; a dete jo je gledalo najprej plašno, potem smehljajoč v lice, a Olgi se je dozdevalo, da so bile poteze malega obrazčka popolnoma Nemčeve poteze. To naključje je na njeno dobro srce prav globoko vplivalo, in še tisti dan je pisala Dani o čudnem slučaju, ki je tako sijajno potrdil nezavestni instinkt, s katerim je Dana zavrgla Nemca.

(Dalje prihodnjič.)

Na tujem v temni sobi.

Ne kličeš me, ljubica?
Ne kličeš me? — Nisi zrahljala
Z rožnimi prsti blazine
Za mojo trudno glavo?

»Ivo, Ivo, moj ljubljeni Ivo . . .«
Po zraku zveni tvoj jasni glas,
In duša mi joče, trepeče,
Oh, kje si, kje si, ljubica . . .

Ne vidim te — le črne, zamazane
Črte mi slika duša v neskončnosti,
Le temne poteze . . . in v njih
Gore kot solnce tvoje oči . . .

Ivo Brežnik.

Kotanjska elita.

Spisal Premec.

(Dalje.)

XIII.

isto popoldne se ni hotela Matilda udeležiti izleta v Lavrico, katerega so namerjali napraviti, rekoč, da jo boli glava. Izleta torej niso napravili.

Gospe sta odšli v sobi, a Traven in Čopič, ki je bil celo to popoldne prost, sta šla v kavarno in odtod na izprehod na Rožnik. Ko sta se proti večeru vrnila, je bila videti Matilda čila in vesela in pri večerji je bila celo jako zgovorna.

Profesor Čopič je tedaj nasvetoval, naj ta večer gredo skupno na kapljico izvrstnega rofoška, ki ga toči v kolodvorskih ulicah znani gostilničar. Tako se jim ponudi prilika, da spoznajo tudi življenje po manjših gostilnicah.

Bili so zadovoljni.

Ko stopijo okoli desete ure v prvo gostilniško sobo, že slišijo iz sosednje glasno govorjenje. Videti je bilo, da je zbrana v nji večja družba.

Traven pristopi in pogleda skozi napol odprta vrata. Takoj pa se obrne k svojcem in pravi:

»Ah, tukaj so naši mladi znanci opoldanski! Toda niso sami, še cela vrsta drugih se jim je pridružila. — Pri drugi mizi so pa trije meni neznani gospodje, ki »dominajo«. Pustimo jih in ne kvarimo jim medsebojne neprisiljene zabave s svojo navzočnostjo! Sedimo sem-le k ti mizi!«

In sedli so za okroglo mizo v prvi sobi.

Ker ni bilo v ti sobi nič drugih gostov, a so oni trije »dominarji« v sosednji sobi bili tako zamaknjeni v svojo igro, da so pozabili govoriti, se je torej slišala razločno vsaka beseda glasne družbe k Travnovi mizi.

»Gospoda!« je govoril vprav debel glas. »Kar sem rekel, pri tem ostanem! Nobena ni vredna, da bi se zanjo žrtvoval! — Tako je! — Torej pijmo!«

»Tako je!« se je odzvalo takoj nekaj glasov, in zažvenketale so kupice.

»Jaz pa pravim, da ni tako! Vse niso enake!« je ugovarjal nekdo.

»Dokazov!« zavpije družba.

Oni je omolknil za nekoliko časa, kakor da bi nekaj razmišljal, a potem je dejal nekoliko manj samosvestno:

»Kaj hočete z dokazi? Jaz jih nimam, a moja Ljudmila, vem, da ni taka!«

»Jej, jej, kako si še vedno nedolžen, Ivanček,« odvrne takoj drugi, in vsa družba prasne v hrupen krohot.

»Toda ko nimam jaz dokazov za svojo trditev, pa podprite z njimi vi svojo,« je ugovarjal Ivanček.

»Dobro, dobro! Tako je!«

»Torej kdo začni?«

»Predlagam, da se pozovejo v to trije najstarejši in najizkušenejši gospodje!« govori prvi debeli glas.

»Torej?«

»Torej — Peter Voščenina, Andrej Suhor in Makso Lovrin!«

»Dobro, dobro! Živeli!«

»Eks!«

In zopet so trčili.

»Kdo naj začne? — Predlagam Petra!«

»Dobro torej,« odgovori Peter. »Toda, predno začnem, prosim, da se pripravite!«

Nekateri so se zasmijali, Peter pa si je menda zopet počasi natakal kupico, kajti slišati je bilo, kako je padala kaplja za kapljo nizdolu. Nato se je odkašljal ter dejal:

»Oh, ta večna žęja!«

In takoj je bila čaša zopet prazna.

»No, zdaj pa začnem! — Vsi me poznate, da sem nasproti ženskam trdega, neusmiljenega srca. Toda, žalost božja, nekdaj sem jo pa vendar izkupil! Na Dunaju, veste, sem stanoval nekaj časa v Ungarici na Kostanjevici; hišno številko sem že pozabil. V drugem nadstropju sem imel majhen kabinet z edinim oknom na dvorišče. A iz tega okna se je videlo na nasprotni strani prav tako okno, katero je bilo pa vedno zagrajeno s temnim, neprozornim zastorom. Toda kadar je bilo okno odprto, se je čestokrat razlegal skozi ta zastor do mene zvonek dekliški smeh, in po tem smehu sem slutil, da mora biti ona, ki tam prebiva, mlada in krasna. In pa kako se ji mora dobro goditi, da tega smeha skoro noben dan ne premanjka! — In lotila se me je prava pravcata ženska radovednost, da bi spoznal ono skrivnostno prebivavko svojemu nasprotnega ‚salona‘. Prečepal

sem tedaj vse proste ure pri oknu ter čakal, da bi se kdaj dvignil oni zastor, in da bi zagledal od obličja do obličja ono krasno vilo. Toda okno je ostalo vedno zamreženo, in dolgo, dolgo sem čakal zastonj! — Toda dovolite — nepretrgano govorjenje dela žejo! —

Nekega dne pa, ko sem stal zopet s knjigo v roki pri oknu, se hipoma dvigne zastor, in prikaže se moja vila, vijoč polne bele roke in vpijoč na pomaganje. Tam zadaj za njo pa se mi je zdelo, da je hušknila moška podoba v kot. Moj Bog, kako je zavrela kri po meni! Jaz, ki se nisem nikoli brigal za ženske, sem bil zdaj hipoma ves v ognju. Vedel sem, da je ona v nevarnosti, in malo je manjkalo, da nisem skočil s svojega okna naravnost v njeno sobo. Toda, ko sem naglo premeril z očmi globoki in široki prepad med obema oknoma, so se mi zazdele vendar moje dolge noge nekam prekratke, in zato sem samo zavpil tja črez: »Takoj! Takoj!«

In pograbil sem klobuk ter bil v nekolikih skokih doli po stopnicah in v sosednji hiši. Ko sem tako drevil tja gori v drugo nadstropje, so se nekje naglo odprla vrata, in oni zvonki glas je izpregovoril naglo in v eni sapi:

»Ah, hvala vam, gospod, da ste me rešili! — Ali ga niste srečali na stopnicah? Takoj, ko je zaslišal vaš glas, je planil k vratom, katera je bil prej zaklenil, in hipoma je izginil . . . Toda, kaj vam to pripovedujem tukaj? Prosim, vstopite!«

In stopil sem v njeno bivališče. Soba je bila taka kakor moja; v kotu je stala nizka postelja, na sredi sobe podolgovato-okrogla miza z nekaterimi stoli in za njo starinski, že oguljeni divan. — Toda, žejen sem, pijmo! — No, kaj naj vam jo opisujem! Bila je zares krasna — stara morda nekoliko nad dvajset — in čuda ni, da sem se ujel. Pripovedovala mi je, da je privatna učiteljica, da je skoro po cele dneve z doma, in da nima nobenega svojca na svetu. Danes da je bila slučajno sama doma, in da ni zaklenila vrat za seboj, ker je seveda še posebno neodpustno, ker je vedela, da ni gospodinje doma in je prav sama v celem obližju. Sedela da je bila pri oknu in opazovala mene skozi presledek v zastoru, kakor je sploh ves prosti čas porabljala, da me je dan za dnevom motrila skozi zastor, ker se ga je sramovala dvigniti, da ne bi bil jaz tega opazil. Tako da me tedaj pozna že prav dobro! No, ko je ondaj sedela tako utopljena v moj pogled, so se nagloma odprla vrata, in v sobo je planil mož, ki jo je zalezoval že dalje časa, katerega pa je ona očitno prezirala. Zaklenil je duri za seboj in se ji bližal. A tedaj je planila kvišku, odprla okno in me zaklicala.

»Vi ste torej moj rešitelj, jaz vaša večna dolžnica! Izvolite razpolagati z menoj,« je končala svoje pripovedovanje.

Toda, žejen sem, pijmo! — No, kaj bi vam pravil! V to žensko sem se bil zaljubil. Rad sem jo imel bolj nego zenico svojega očesa. In od zdaj sem prečepal vsaki večer po nekoliko ur pri nji; navadno vselej od sedme do devete. Kadar je odbila devet, me je vselej rahlo potisnila skozi vrata — in odšel sem . . .

Med nama je že bilo sklenjeno, da se vzameva, in jaz sem z veseljem študiral, da prej dosežem svoj smoter — da vzamem svojo Lucijo. — Toda žejen sem — pijmo! —

No, nekega dne sem se šetal, utrujen po študijah, po glavnem drevoredu v Pratru, kamor sem sicer jako redko zašel; ondi je navadno šetališče ali bolje vozarišče aristokraške haute-voléje. Nasproti mi pridrdra kabriolet s krasnima vrancema, in v njem je sedela poleg znanega dunajskega bogatinca in razuzdanca — no uganite! — moja varovanka — moja Lucija!

Ujela sva se z očmi in se nekoliko hipov strmo gledala, a meni se je stemnilo pred očmi, in zdelo se mi je, da se je zavrtelo vse okoli mene. Toda takoj nato sem se zdramil in se glasno zakrohotal . . .

»Ergo, quod erat demonstrandum! — Toda žejen sem — pijmo!«

Trčili so in pili. Peter pa se je po svojem pripovedovanju za nekoliko časa zamislil.

Traven in njegova družba so se spogledovali.

Eden izmed »dominarjev«, debeluhast mož, rdečega, zabreklega obraza, pa je bil med pripovedovanjem pozabil domine in je vlekel na ušesa Petrove besede. Druga dva sta ga opominjala, naj pristavi; a v svoji razmišljenosti je pristavil napačno ploščico in navzlic vsemu prigovarjanju je še večkrat krivo pristavil.

Vmes pa je često siknil:

»Ah, to so ptiči!«

»Kdo pa je ta mož?« vpraša Makso Petra.

»Eh, žalost božja, ali se mu ne bere raz obraz, da je deželni poslanec Bratovič?«

Bratovič pa je vzkliknil v drugič:

»Ah, to so ptiči!«

In igrali so dalje.

V tem je pa pričel svojo povest Andrej Suhor:

»Moje pripovedovanje pač ne bode tako zanimivo, kakor Petrovo,« je dejal, »dokaže pa, kar je treba dokazati. Peter je rojen novelist, jaz pa nisem! — Kakor vam je menda znano, sem bil na

gimnaziji vedno odličnjak in posebno izvrsten lingvist. No, to mi je pripomoglo, da sem dobil takoj prvo leto na Dunaju imenitno instrukcijo. Poučeval sem pri grofici R. njenega sina v predmetih šeste šole, vsaki dan po tri ure. Mladi grof ni bil zabita butica, narobe, prav duševno razvit je bil, a njegovi neuspehi so tičali povse drugod. Prav je imel! Hotel je uživati in užival je tudi, a mene to ni nič brigalo. Opravil sem svoje ure, spravil vsaki mesec petdesetak v žep, pa dobro! Navzlic vsemu temu sem ga pripravil tako daleč, da je imel konec leta samo ponavljati izpit iz grščine. No, grofinja me je povabila, naj grem z njo v M. na Nižjem Avstrijskem, kjer naj žrtvujem še dva počitniška meseca njenemu sinu, da vsaj prestane ta sitni izpit. Zato bodem pa imel pri nji hrano, stanovanje, pa — petdesetak! Bil sem zadovoljen.

Prvega avgusta — bil je zelo vroč dan — smo z zjutranjim brzovlakom zahodne železnice oddrdrali proti M. Bila je vesela vožnja skozi krasni, temnozeleni Dunajski gozd. Na mali zeleni postaji v M. nas je čakala dvovprežna kočija, kjer sta bila vprežena vitka, svetlo-črna ponija, katerih oprava se je svetila v žarnem solncu, da je jemalo vid. Na kozlu je sedel v zelenkasto-obšiti livreji debeluhast, skrbno obrit kočijaž, držeč se ravno, kakor bi mu bil potegnil kol od tilnika nizdoli in ga privezal na hrbtenico. Na peronu pa nas je čakal sluga Robert ter se priklanjal ter odkrival že od daleč in naglo priskočil, da je odnesel prtljago v kočijo . . . No, pa kaj vam bom pripovedoval te malenkosti? Zadosti je, ako vam rečem, da sem se čutil, ko sem stopil za grofinjo v kočijo, in ko je sluga zaloputnil durce za menoj. Šlo je naglo nizdoli po drevoredu, in še ne v dveh minutah, pa se je ustavil voz pred grofičino vilo.

Kaj bi vam pravil — zame je bilo v M. dobro; živel sem kot grof, in že sem mislil, da se ne bode treba nikoli posloviti od tega življenja, da sem uknjižen na vilo grofičino. Ali zdaj se je pripetilo nekaj posebnega!

Grofica je imela mlado hčerko, ki ni štela niti dvajsetih let; le-ta je pa živela večinoma le pri bratu grofičinem, baronu H., na grajščini njegovi v L. Ta nje ujec ni imel nič otrok, in mlada kontesa je bila edina druščina baronovki; včasih je prišla k materi v M. za kakih štirinajst dni. O taki priliki sem jo nekoč spoznal. Bila je dolga in vitka, kakor jelka v gori, a njeno lice žametno — samo mleko pa kri. Oči njenih pa vam ne bodem popisoval; zadosti je, ako vam rečem, da jaz še nisem videl enakih! Edino, kar jo je kazilo, je bil

dolg, zakrivljen, pristno aristokraški nos. Pa tudi ta se je zmanjšal spričo drugih njenih vrlin. —

Tako sem opazil nekega dne pri obedu, da ne more mlada kontesa — Rafaela ji je bilo ime — obrniti oči od mene; jasno je bilo, da sem ji ugajal. No, meni je bilo to prav; a pri vsem tem sem zardel kakor piruh in si nisem upal dvigniti oči k nji. Celo Roberta nisem videl, ki je stal že vdrugič za menoj in mi ponujal na belo orokavičenih dolgih rokah prozorni krožnik, na katerem je trepetala v polivki velikanska ščuka. Ko je videl, da ni nič iz mene, me je dregnil s komolcem, in šele zdaj sem planil po ščuki. Sam ne vem, kako sem še nadalje se obnašal pri tistem obedu. Iz skrivnega njenega smehljanja pa sem lahko sklepal, da sem napravil v svoji zadregi mnogo nerodnosti . . . Pa naj bo, kakor hoče — omamljen sem bil in od tistega časa sem gledal pri vsaki priliki in nepriliki skrivoma za njo.

Nekega imenitnega dne pa sva skupno sedela sama na verandi. Visoko po železnih drogih navzgor se je ovijala divja trta, pomešana semtertja z listjem, ki je bilo že od suše pordelo; a pod nama na desno se je širil po angleškem vkusu prirejeni, gosto zarasli park. Na levi se je leno premikal od vednega deževja motni Dunav mimo mogočnega, na trdi skali ponosno se vzdigujočega benediktinskega samostana« . . .

»Ad rem! Ad rem!« so opozorili nekateri glasovi Andreja.

»Prijatelji, lahko ste spoznali že iz tega, kar sem vam dozdaj povedal, da sem grozen — idealist. In kot tak že smem biti nekoliko dolgočasen in dolgovezen ter smem apelovati na vašo — potrpežljivost! — Toda bodi! — Iz vsega njenega tedanjega vedenja na verandi sem sklepal, da mora biti tudi ona vame grozno zaljubljena. In smilila se mi je ubožica, de bi tako po nepotrebnem trpela, ko ji je lahko takoj pomagano. Ker je sedela nekoliko v ozadju, in ker je celo verando, kakor sem že povedal, prepletala divja trta, se ni bilo bati, da bi naju kdo videl s ceste, vodeče mimo parka. Kakor nehote tedaj primaknem stol bliže nje, pa se ji hipoma ozrem v obraz, ne da bi umaknil svoje oči od njenih. In kaj mislite? Ona je hipoma umela, kaj hočem! Iztegnila je svojo polno, belo roko po mojem tilniku in me privila k sebi, da bi bil kmalu stol izpoddrsnil izpod mene. In šepetala mi je na uho: »Moj! Moj!« — Moj Bog, še zdaj me tako čudno ogreje okoli srca, ko se spomnim tega dogodka!«

»Žalost božja! Ti pa boljše pripoveduješ, nego jaz, torej dokaz bo eklatantnejši, sijajnejši od mojega! — To pa rečem, pijmo —

žejen sem!« se oglasi Peter, dvigne kozarec, udari z njim ob mizo ter ga v dušku zvrne v široko in vedno žejno svoje grlo.

»No, zdaj pa hitro končam,« je nadaljeval Andrej in po strani pogledal deželna poslanca, ki sta poslušala z odprtimi usti, sloneč ob rokah.

»Tako je bilo tedaj tisti dan! Odzdaj sva bila skupaj, kjer sva se mogla skriti pred očmi materinimi, bratovimi in neštevilnih domestikov. In nekega dne je tudi bilo, da sva se poljubovala v — biblioteki. Hkratu sva bila vstopila vsaki od svoje strani, potihoma kakor tatova, v visoko sobano, kjer so bile nakopičene po policah razne dragocene knjige, folijanti in rokopisi, katere si je bil nabavil pokojni grof, ki je bil velik prijatelj knjigam. Komaj sva se začutila sama za debelimi, težkimi hrastovimi vrati, ko si že padava v naročje, in — »Bravo! Bene! Benissime!« — se oglasi v tem hipu ženski glas izza velike omare, in pred nama se pojavi — grofica-mati! — Brr, še zdaj me izpreleti po vsem životu, ko se spomnim tega trenotka! Toda motite se, ako mislite, da sem stal osramočen pri ti sceni; motite se, pravim, ako mislite, da nisem vedel, kje mi stoji glava! Ne! Stopil sem ponosno prednjo in zagotovil sem staro grofico, da je moje nagnjenje — resno, in naj se nikar ne boji, da bi ji pustil hčer na cedilu!«

Grozen krohot je nastal okoli mize pri ti izjavi Andrejevi, in čuli so se posamezni glasovi:

»Ta pa zna, ta!«

Poslanec Bratovič pa je vzdihnil:

»Ah, to so ptiči!«

Andrej se ni dal motiti, ampak je nadaljeval resno:

»Vi menite sicer, da se šalim, toda to je gola, žalostna istina! No, ko sem mater tako obdelaval, se je hči izmuznila iz sobe, da nisem vedel kdaj. Toda faktum je bil, da je ni bilo več zraven! Grofica-mati pa me je pogledala, kakor hudouren oblak, iz katerega se zabliska vsaki hip, in ki hrani v sebi strelo in točo. Že sem mislil, zdaj pa zdaj plane nadme. Toda, kakor bi se bila premislila, me je samo strupeno-zaničljivo pogledala, stopila k steni pa pritisnila na žico. Namah je stal pri naju sluga Robert.

»Ukaži napreči k večernemu vlaku in spravi v voz reči tega gospoda!« je siknila.

Sluga se je poklonil in odšel. Takoj za njim pa je izginila iz sobe tudi ona in me pustila samega — kakor sv. Lavrencija na ražnju. — Kaj naj vam še povem? Predno sem odšel, sem dobil od

grofice zavitek, v katerem je tičal za štirinajst dni cel petdesetak. Toda zraven prvega zavitka mi je podal Robert še drugega manjšega, rekoč da je od grofične, in se je zraven tako skrivnostno namuzal, da sem menda zardel črez ušesa. S tresočo roko sem zgrabil drobni zavitek pa ga naglo vtaknil v žep. Kdo je bil veselejši in srečnejši od mene? Bil sem gotov, da mi je ona poslala naslov, kam naj ji pišem. Ah, ti preljuba in zvesta moja mačica! Komaj sem čakal, da bi bil sam v kupeju, da bi videl, kaj mi piše dušica moja... Ko sem sedel v vozu, potegnem iz žepa zavitek, pa ga nesem najprej k nosu. Ah, kako je sladko duhtel — po vseh sladkih dišavah sladkodišeče Arabije! Takoj nato ga pritisnem k ustnicam, in zdelo se mi je, da je mehek kakor prožne njene ustnice! Tedaj pa se hipoma odločim in ga prerežem ob robu. Iz njega pade droben listič, in na njem so stale — sam nisem verjel svojim očem — te-le besede:

»Ich denke, dass sich in der Welt
Alles bald wieder in's Gleiche stellt.«

Tedaj sem se pa hipoma iztreznil in spomnil sem se, da se vozim v — tretjem razredu, dočim sem še pred štirinajstimi dnevi košato se iztezal po mehkih blazinah prvega razreda . . . Tako je — vse so enake!«

Tovariši so ploskali, ko je končal Andrej, a on je v dušku izpraznil kozarec, za kar ga je Peter pohvalil prav velikodušno, rekoč:

»Tako je, to je naš princip! Zatorej pijmo tudi tebi na zdravje, preljubi moj socius dolorum!«

In pili so, da so skoro že vsi napol mežali.

Poslanec Truden pa je dejal Bratoviču:

»Nocoj je pa prijetno — kaj? Moj Bog, ti znajo govoriti; ti bi bili za deželni zbor — posebno ta, zadnji!«

Bratovič mu je prikimal in vnovič zatrdil:

»Res je; ah, to so ptiči!« —

»Torej, dva dokaza, treba še tretjega! Aló, Makso!« vikne v tem hipu Ivanček.

Tedaj je pa soproga Travnova vidno prebledela. Slutila je, da bode Makso morda tukaj pred vsem zborom, na lastna njena ušesa, razpravljal nekdanje razmere med njo in njim.

Traven je zapazil njeno zadrego pa dejal:

»Kaj ti je, ljuba moja? Videti si bleda!«

»Zopet me boli glava, in ako ti je ljubo, odidimo!« odvrne ona.

»Ah, počakajmo vsaj še toliko, da slišimo še zadnjo pravljico,« izpregovori Čopič, »ako vam je všeč, gospoda!«

In Traven je bil zadovoljen. Severica je molčala; no Matilda jih ni izkušala več pregovarjati. Spomnila se je, da jih je bil Makso tam notri gotovo opazil, in da bi se utegnil veseliti njene slabe vesti, ako se zdaj odstrani. S tem, da ostane, je hotela pokazati, da ji prav nič več niso mari one nekdanje budalosti.

Naslonila se je tedaj v kot in si podprla glavo.

A tam notri je že začel govoriti Makso Lovrin.

»Dobro sta pripovedovala in navidezno povoljno rešila svojo nalogo, gospoda. Ali oprostita, ako si vama jaz usojam nekoliko ugovarjati. Ako natančneje razkosamo ali analizujemo vaju razmerje do dotičnih dam, tedaj moramo priti vsekakor do zaključka, da je igrala v obeh slučajih vaju pamet kaj žalostno ulogo. Ti Peter bi bil lahko marsikaj videl že prej, in ni bilo treba šele čakati, da ti je odprl oči tisti kavalir v Pratru, ako se ne bi bil sprl s pametjo. Kje naj bi se bil vzel oni zvonki smeh skozi tisto zastrto okno, ako je bila tvoja učiteljica skoro po ves dan odsotna po hišah? In s kom naj bi se bila šalila in tako zadovoljno smejala, ako ni bilo pri nji nikogar, ako je stanovala tako sama, kakor sv. Anton v puščavi? In nadalje tisti manever, ko si ji hitel na pomoč? Ti si hitel kakor brezumen, a vendar nisi srečal na stopnicah onega, ki je tudi tako hitel od nje? Ali se je bil morda izpremenil v nevidno meglico?«

Začuli so se dobro-klici in smeh.

»Dobro,« nadaljuje Makso, »s tem je že tudi ovržen tvoj dokaz, da bi bila ona kriva tvoje nesreče. Ako torej ti ne bi bil tako nizko letal s svojimi možgani, gotovo ne bi bil nikdar dokazoval s tisto osebo, da so vse enake!«

»Kaj pa Andrej? Ali jo je ta bolje izvozil?« vpraša nekdo.

»Hm, o tem pa celo ni, da bi govoril! Ako hočemo soditi o takih rečeh, ondaj treba, da se nahajajo osebe v enakih, ali vsaj približno enakih okoliščinah, ne pa v diametralno nasprotnih. Pomislite — ubog dijak pa bogata grofična!«

»Žalost božja, ali nismo vsi ljudje?« vzkipi Peter.

»Dobro, preljubi moj Peter! Ali vsi nismo enaki ljudje, ali če hočeš, da se izrazim drugače, eni smo grdi, drugi ste lepi, eni ste bogati, drugi smo ubogi in tako dalje! Toda, da se ne pričkamo nadalje — naj velja dokaz Andrejev z ozirom na občečloveške prirodne zakone, katere sta že nekdaj vvedla v raju papa Adam in stara mama Eva!«

»No, pa ti bolje dokaži!« odvrne Andrej nekoliko užaljen.

»Oprostite, gospoda,« odgovori Makso, »moja povest ne bo dolga in tudi ne zanimiva. Kar ob kratkem vam povem, kar sem doživel. Tudi opustim ves poetični nakit, vsako nepotrebno besedo. — Torej, jaz sem ljubil lepo mlado deklico, in tudi ona je ljubila mene. To mi je vsaj zatrjevala stotisočkrat, in jaz sem ji prav rad verjel. Saj so bili pa tudi za naju vsi pogoji, da bi lahko bila skupno srečna! Ona je bila ubožna, jaz reven; ona enakega stanu z menoj, in ona je prav tako hrepenela, da bi dobil čim preje službo, kakor sem hrepenel jaz sam. In njena mati je tudi vedela za naju zvezo in naju je blagoslovila! No, jaz sem se pa učil, in že sem bil dovršil vse rigoroze in se pripravljal, da nastopim prakso, ko dobim od nje poročilo, da naj si poiščem drugo, ker se i ona poroči prav v kratkem z drugim, ki je pa nekoliko bogatejši od mene! — To je prav vsakdanje, kaj ne? Ko sem pa jaz strmel v drobne vrstice pred seboj, nisem verjel samemu sebi; črez dolgo sem se prepričal, da utegne biti vse to resnično. Ne rečem, da bi bil ta udarec prenesel kar tako, toda povem vam pa, da sem bil kuriran že v nekaterih dneh in to s preprostim receptom: »Ako nisi ti vreden nje, tudi ona tebe ni vredna!« Premagal sem se celo toliko, da sem ji voščil srečo na poročni dan. — To je moja povest in, mislim, tudi dober dokaz, da se najde malokje katera, ki ne bi bila enaka drugim!«

Ko je Makso končal, si je Matilda oddahnila.

»Torej, vendar ima še toliko sočutja do mene, da me ni postavil pred vsemi na sramotilni oder!« je bila prva njena misel.

Toda drugi čut je bil takoj ves drugačen! Polastila se je je neka skeleča srčna žalost, in v prsih ji je bilo tako tesno, da si je jedva upala dihati.

Pred očmi pa ji je stala bridka, prepozno spoznana resnica, da je izgubila z Maksom zlato srce, da ji je odbežala z njim sreča življenja — in to po lastni krivdi. In to ji je bilo hudo, tako hudo, da bi se bila kmalu vnovič razjokala in to pred vsemi, ki so sedeli okoli nje. Čutila je, da ji je potreba svežega zraka; opravičila se je, vstala ter odšla na dvorišče . . .

Zunaj je bila krasna noč. Visoko na nebu se je ščeperil bledi ščip, in ni ga bilo oblačka daleč na okoli. S kolodvora se je čulo prhanje lokomotiv, žvenket železnih odbijačev premikajočih se vlakov in semtertja kratek, rezek žvižg.

Matilda je sedla na klopico poleg zida ter globoko vzdihnila. Iz gostilniške sobe se je pa v tem hipu razlegal glasen smeh. Gotovo je bil zopet kdo razdrl kako žaltavo.

A skoro nato so ji udarili na uho glasovi klavirja. Igravec je potegnil nekolikokrat po klaviaturi kot — preludij, a takoj nato se je zaslišala pesem:

»Kdo bi vedno tožen bil,
To ne more biti,
Bog je pamet nam delil,
Tožnost pozabiti.«

Matilda je spoznala glas Maksov, ki je pel solo, a vmes je udarjal ves zbor zbranih mladeničev, in to je donelo tako tožno, tako srce pretresujoče v bajno, sanjavo-svetlo noč.

Ta preprosta pesmica je segala Matildi tako globoko v srce, da so ji stopile solze v oči, a glas Maksov je bil tako mehak, tako izrazit, da se je slišalo, kakor bi bil hotel dati duška neki tihi žalosti, ki skoro nečutno, kakor v lastni nezavesti, vendarle utriplje na dnu duše njegove . . .

Počasi in rahlo so se raztopili glasovi, in nastala je tišina. A v tem hipu je zaslišala korake po veži, in na dvorišču se je prikazal Makso. Bilo je videti, kakor bi iskal i on duška svojim čuvstvom v mirnem, svežem nočnem zraku.

Matilda se strese in hoče spet v sobo. Toda takoj se premisli in se stisne bolj v senco. Toda Makso jo je bil vendar zapazil in spoznal. Naglo je pristopil k nji pa dejal trdo, skoro ledeno:

»Nikar se ne bojte, gospa! Dasi bodeva odzdaj živela drug blizu drugega, vendar se nimate bati od mene niti najmanjšega kompromitovanja! To sem vam hotel povedati! Klanjam se vam!«

Obrnil se je takoj, a v tem hipu je viknila ona bolestno:

»Makso!«

Ustavila se mu je noga. Ozrl se je, in prsi so se mu burno dvignile. A takoj se je spet zdramil, povzdignil ponosno glavo in se vrnil k svojim tovarišem.

Kmalu nato je stopala tudi ona k svoji družbi, uničena, potrta . . .

Nedolgo potem so se odpravili Travnovi s Čopičem proti domu, a Traven je celo pot hvalil, kako izvrstno dobro se je zabaval nocoj, ko je zašel v obližje tako vesele družbe.

»Ta Makso Lovrin, ta mi zelo ugaja,« je dejal večkrat. »In Kotanjci si po mojih mislih lahko čestitajo, da so ga dobili. Ves čas me je mikalo, da bi se mu bil predstavil — pa saj je še čas za to!«

Profesor Čopič mu je pritrjeval, a Matilda in njena mati sta molčali.

(Konec prvega dela.)

Morfinizem.

Spisal Fran Göstl.

I.

sto, kar je človeštvu ob zmerni in previdni rabi v korist in blagoslov, mu je ob nezmerni in neprikladni rabi često v prokletstvo in nesrečo. Nikjer te resnice ne opažamo bolje, nego pri opojnih in omotičnih sredstvih. Obče znano je to o alkoholskih pijačah, manj o opiju in morfiju. Ker pa se njega raznovrstna uporaba širi vedno bolj tudi po naših krajih, je umestno, da se seznanimo z njim in njegovimi učinki.

Opij je rjava, zoprno vonjajoča, grenka strjena tekočina, ki jo narejajo iz narezanih, poluzrelih makovih glavic. Da so v maku snovi, ki povzročujejo spanje, je bilo že od pamtiveka znano, in Grki so pridevali bogu spanja mak kot simbol. Opij sam je bil znan že v starem veku. Je-li bila opojnina »nepenthes«, ki jo omenja Homer, opij, ali ne, o tem se sicer še niso zedinili učenjaki; a iz ohranjenih odlomkov medicinskih razprav razvidimo, da so opij Grki poznali in uporabljali. Dioskorid je opisal njegov bolečine olajšujoči, spanje in telesno zaprtje povzročujoči učinek. V srednjem veku je bil zlasti v zdravilu »theriak«, toda rabili so ga le medicinsko. Dandanes pa je opij jako razširjeno živilo, zlasti Kitajci ga uživajo ogromne množine, in lahko rečemo, da je opij največja nesreča za kitajski narod.

Na Kitajskem so sicer poznali opij že od 13. veka dalje, a uporabljali so ga izprva le za zdravilo. Ko so pa zapazili, da opij človeka omami in mu povzroči najslajše sanje, so ga začeli kaditi tudi zdravi. Kitajska vlada je spoznala veliko nesrečo, ki preti narodu, ter je pod smrtno kaznijo prepovedala trgovino z opijem. A zaman. Največ opija so dovažali Kitajcem iz Vzhodne Indije Angleži, in nje je prepoved kitajske vlade najhuje zadela. Toda Angleži si niso dali zlahka izpuliti ogromnega dobička, ki ga jim je donašala kupčija z opijem, in ko je Lin l. 1839. pokončal 20.000 zabojev opija, vrednega 9—12 milijonov dolarjev, se je vnela vojna. Visoko naobraženi angleški narod se ni sramoval pretakati krvi v prospeh nemoralne kupčije, pa bodi tudi nje nasledek propast kitajskega naroda. L. 1840. so Angleži blokirali Kanton, in l. 1841. so ga že osvojili. Ker je bila nevarnost za Nanking velika, so sklenili Kitajci mir in priznali Angležem pet pomorskih mest kot svobodna tržišča. Pozneje so Angleži svojo trgovino še bolj razširili. Leta 1798. so prodali na Ki-

tajsko opija za kaka 2 milijona gld., l. 1841. za 15 milijonov, l. 1858. za 70 in poslej vsako leto za kakih 130 milijonov. — A Kitajci sami so pričeli veliko konkurenco s tem, da pridelujejo opij zdaj tudi doma. Na Kitajskem je nad 5 milj. prebivavcev, ki iz navade uživajo opij; zelo mnogo opija použijejo tudi na Malajskih otokih.

Razen v Indiji pripravljajo opij zlasti tudi v Perziji in Arabiji. Glavno tržišče za te kraje je Smirna; odtod ga vvažajo v Evropo, na leto krog 200.000 *kg*. Ker se iz 50 makovih rastlin dobi le 1 *gram* opija, razvidimo, koliko se pridela maka v tistih krajih. Velikanske poljane posevajo z njim in sok nabirajo dan za dnevom. — V Indiji, kjer ima angleška vlada opij v monopolu, je nad $^1/_4$ milijona hektarov makovih nasadov. — Tudi v Evropi so poskusili mak zasajati in pridobivati opij, najpreje v Normandiji, potem na Würtemberškem. Pri nas raste sicer dosti maka, toda za uspešno pridobivanje opija treba, da je podnebje tako, da postanejo glavice dosti mlečnate, ter da ni drugih zadržkov glede pridelovanja. Nemški opij n. pr. je izboren, a delavci so mnogo predragi, a v Aziji skoro nič ne stanejo; zato je iz Azije importovani opij mnogo cenejši.

Opij kade v malih pipicah z lončeno glavico, ki ima tolikšno votlino, da se dene vanjo kroglica opija, velika kot grah. Omamljenemu kadivcu se porajajo silno srečne in mamljive fantazije in sanje. Izprva se opijevcu duh razigra, in se mu zbudi zavest duševne in telesne čvrstosti. Zatem pa pride reakcija, in kadivca se loti slabost in razdraženost. Le-to si izkuša zopet pregnati z vedno novim in vedno obilnejšim uživanjem opija. Seveda je ta užitek kvarljiv človeškemu organizmu; strastni opijevci izgube naposled vso energijo in odpornost ter si izpodkopljejo zdravje.

A opij tudi jedo, zlasti v Perziji. S tem si baje preženo glad in ojačijo telesne moči. Z majhnimi kroglicami pričenši in vedno večje uživajoč, se temu strupu tako privadijo, da použijejo dan za dnevom množice, ki bi vsakemu drugemu povzročile gotovo smrt; da, Malcolm sporoča o nekom, ki je lahko hkrati zaužil toliko opija, da bi se s tem moglo zastrupiti 30 ljudi! Tudi v severni Ameriki so se pojavili opijofagi in se vedno bolj množe. —

Kar je našim krajem žganje, to je Indijcem in Kitajcem opij. Stari opij je pri njih takisto v čislih, kakor pri nas staro vino, ter je posebna sladčica bogatašem. — Kakor pri nas pivnice, so ondi posebni lokali, »opium-shop«, zbirališča kadivcem opija — večinoma zamazane beznice, polne smradu iz nesnage.

II.

Opij je zelo kemiški kompliciran sestavek ter obsega 17 raznih alkaloidov; najvažnejši alkaloid je morfij, ki ga je običano v njem 12—15% in ki samočist povzroča bistveno iste pojave kakor opij. Morfij nam rabi zlasti v zdravstvene namene; ker namreč povzroča spanje, olajšujemo ali odstranjujemo z njim bolečine, preganjamo krče, dosezamo zaprtje. Zategadelj morfij dobro služi pri raznovrstnih boleznih in je tudi dober lek proti hudemu kašlju. — Opij, oziroma morfij, je tudi pri blaznosti neprecenljive vrednosti, zlasti pri melanholiki, včasih tudi pri porodniški blaznosti, pri nekaterih manijakih in pri akutni alkoholski blaznosti.

Seveda je njegov uspeh vedno zavisen od vešče in vestne porabe. Kajti morfij je strup, nevaren strup, in njega akutne in kronične posledice nazivljejo morfinizem.

Omenim naj mimogrede še neko med narodom zelo razširjeno razvado. Marsikatera mati kuha otroku makove glavice, da ga potolaži, in da rad in mnogo spi. Vobče dojenčki res mnogo jočejo ter so s tem često nadležni, toda ako se otrok neutešno joče, je to ravno znamenje, da se ne počuti dobro, in da je morda bolan. Treba je torej poskrbeti, da se vzroki bolezni in bolečin odpravijo, ne pa da se otroci z omotnim mamilom umetno teše. Često se je že dogodilo, da je tak makov pomoček naklonil detetu smrt. Prof. Cilenšek je navedel v svoji knjigi: »Naše škodljive rastline« mnogo svarilnih zgledov. Opij je sploh otroškemu organizmu zelo nevaren, in zategadelj ga zdravniki deci ne zapisujejo za lek, to le izjemoma in z največjo opreznostjo. —

Zrelo seme makovo sicer po mnogih krajih uživajo kuhano z močnatimi jedili, a v semenu ni skoro nič opija, in zatorej je njega užitek povsem neškodljiv. Iz semena iztisnjeno mlado olje pa včasih povzroči zaspanost, glavobolje ali omotico.

Morfij lahko učini akutno in kronično zastrupljenje. Akutno je posledica preobilega morfija, zaužitega ali v samomorne namene, ali pa po neprevidnem zdravniškem ukazilu; o njem tu ne bom razpravljal, opišem naj le kronično zastrupljenje ali morfinizem.

Pri kadivcih in zauživavcih opija iz navade se morfinizem običajno pojavlja tedaj, kadar je organizem že oslabljen in oškodovan, in sicer s slabim spanjem, glavoboljem, z netekom in neprebavljivostjo, s shujšanjem in oslabelostjo; obraz opijevcu upade in obledi, oči se mu udero in njih ogenj ugasne, duševne zmožnosti opešajo, in ubogi človek ni niti za občevanje, niti za delo.

Tudi v naših krajih se pojavlja morfinizem. Ko so začeli proti sredi našega stoletja injicirati morfij zoper bolečine in se je to sredstvo obneslo kot zelo zanesljivo in uspešno, tedaj se je polotila zdravnikov nekaka navdušenost za ta pripomoček; saj je gotovo silno ustrezalo njih ljudomilim namenom, ko so lahko hitro in zanesljivo krotili hude, včasih neznosne bolečine. Toda bolniki so se privadili morfiju tako, da so si ga tudi po bolezni zaželevali, si ga privoščevali tudi proti malenkostnim in neznatnim bolestim, da, tudi popolnoma zdravi, hoteč se v prijetni omamljenosti iznebiti in vsaj za nekaj časa pozabiti skrbi in neugodnosti in žalosti, katere prinaša življenje. Zdravniki pa so le preradi ustrezali tem željam ali pa so celo pripuščali, da so si bolniki delali injekcije sami, ter so tako pospeševali morfinizem. A bolniki, privajeni morfiju, so ga zaželevali vedno in vedno, in ako so jim ga zdravniki prepovedovali, so si ga izkušali pridobiti skrivaj na vse možne načine. Po mnogih žalostnih izkušnjah so pač sedaj zdravniki bolj oprezni ter ga bolj skopo uporabljajo, hoteč obvarovati svoje klijente pogubnega morfinizma, ki le bolj počasi, pa tem bolj gotovo uniči bolnika, nego prvotna bolezen, zoper katero se je morfij rabil.

Znamenito je, da se morfinizem večinoma pojavlja med razumništvom, zlasti v boljših, imovitejših slojih. To je prav naravno, ker ravno boljši ljudje mnogo preje pokličejo zdravnika in so tudi proti bolečinam vobče občutljivejši nego ubožci. Tudi to je umevno, da je največ morfinistov iz zdravniških in tem sorodnih krogov; saj je baš tem bilo sredstvo najpristopnejše. Lewinstein n. pr. je med 110 morfinisti naštel 82 moških in 28 ženskih — slabi spol prenaša vobče, to priznavajo vsi zdravniki, bolečine bolj pogumno nego moški — in med temi je bilo 32 zdravnikov, 8 zdravniških soprog, 1 zdravniški sin, 1 medicinec, 6 lekarjev, 1 lekarska soproga, 2 dijakonisi, 2 bolniški strežnici, 1 babica; torej 54, t. j. več nego polovico morfinistov je bilo medicinskih oseb ali so pripadale njih družinam.

III.

Z morfinizmom razumevamo torej pojave pri živčnem organizmu, ako je z morfijem prenasičen. Imenujemo pa tako tudi tisti živčni položaj, ki ne dovoljuje takemu organizmu, da je brez morfija dalje časa — 24 ur — brez telesnih in duševnih bolečin. — Pri tem razločujemo zopet pojave dvojne vrste: pojave vsled zastrupljenja z morfijem — in pojave, ki nastanejo, ako se morfija vajenemu organizmu ta pomoček odtegne; le-te imenujemo abstinenčne pojave.

Zastrupljenje pa se pokaže šele črez več mesecev, včasih šele črez eno ali več let; odvisno je le od individualnosti zastrupljencev. Pri morfinistu, čigar živčje je bilo preje popolnoma zdravo, se pojavi kesnejše in milejše nego pri takih, ki so bili že preje nervozni. — Obraz morfinistom obledi, oči postanejo motne, pogosto se pojavlja močen znoj, včasih tresljivot, bolečine, prevelika ali premala občutljivost, tudi eksantemi, in na injiciranih mestih se često narede uljesa. Bolnik ne prebavlja jedil in pogosto bljuje; zaprtost se menjava z drisko. Spanje je slabo, in telo pri tem shujša. Tudi duševne zmožnosti, spomin, razboritost in žilavost oslabe, in bolnik je za vsaki duševni in telesni napor nezmožen. Včasih nadlegujejo morfiniste tudi halucinacije.

Važno je vprašanje, je-li morfinist povsem zaveden in odgovoren za svoja dejanja. Krafft-Ebing pravi, da, četudi morfij ne vpliva tako silno kakor alkohol, vendar še ni videl nobenega morfinista, ki bi bil duševno p o v s e m normalen, in Lewin naravnost zanikava moralno odgovornost ter zahteva, da se osnujejo zanje, prav kakor za alkoholiste, posebna zavetišča in zdravilišča.[1])

Abstinenčni simptomi so različni po tem, ali se bolniku odtegne morfij povsem in hipoma, ali pa le polagoma in po malem. V prvem primeru se pokažejo že črez kakih 6 ur. Bolniki so zato slabotni, se močno pote, tresejo po vsem životu, so zelo nemirni, jočejo, razgrajajo, zahtevajo morfij ter si ga izkušajo pridobiti na vsaki način, četudi zločinsko. Večkrat nastopi zatem delirij, ki je zelo sličen alkoholski besnosti, in v teh halucinacijah se prikazujejo morfinistom zlasti živali. Včasih besnik tako obnemore, da je zdravnik prisiljen mu dovoliti zopet morfija.

Pri sukcesivni abstinenčnosti se takisto pojavlja onemoglost, grozničnost, bljevanje, driska, močno potenje in razni nervozni pojavi; včasih celo halucinacije, nemirnost, plašljivost, oslabelost spomina, pa tudi halucinatorni delirij, sličen alkoholski besnosti, ki jo imenujejo »delirium tremens«.

Prognoza ukoreninjenemu morfinizmu, katerega se ni moči odvaditi, je zelo dvomljiva za ohranitev življenja; neizogibna posledica oslabljenja je smrt; kdor se ga odvadi, lahko zopet okreva; toda nevarnost je v tem, ali ima bolnik dovolj energije, da se vnovič ne vda opijatu. Odvaditi se ga mora pod strogim zdravniškim nadzor-

[1]) Na Angleškem je zdravnik-morfinist z n a p a č n o opijatno ordinacijo povzročil smrt trem o t r o k o m (torej dvojni pogrešek), a sodniki so ga oprostili, ker ga kot morfinista niso smatrali dovolj odgovornega za svoje dejanje.

stvom, najbolje v kakem morfinskem zdravilišču, kjer odvado nadzirajo vešče roke in dobri čuvaji. Toda morfinistov, ki so sicer neozdravni spričo kake druge bolezni in so se morfinizmu privadili baš spričo svoje bolezni, ne kaže spravljati v morfinska zavetišča, ker bi jih tu mučili brez potrebe in uspeha.

Ali naj se morfinizem odganja namah, ali polagoma? Krafft-Ebing priporoča milejši način, češ, da je radikalno zdravljenje kruto in nevarno. Dovoli naj se bolniku »eksistenčni minimum«, to je tolika množina, poleg katere se bolnik še dobro počuti. Ker si morfinisti privoščujejo mnogo več opijata, nego bi jim ga bilo v istini dovolj, je to dostikrat zelo izdatna zmanjšatev. To dozo potem zdravnik krči in krči, tako da v 10—20 dneh morfij povsem odtegne bolniku. Schweninger pa zagovarja hipni popolni umak morfija, češ, da četudi je reakcija hujša, je vendar to bolje, nego tedne in tedne mučiti bolnika; tudi je za par kritičnih dni lažje morfinista osamiti in nadzorovati nego cele tedne ali celo mesece, in velike muke, katere bolnik pretrpi teh par dni, so mu krepko svarilo in močna obramba, da ne postane recidiven. — Načeloma je pač težko izključno prednost prisoditi Krafft-Ebingovi ali Schweningerjevi metodi; vsaka ima svoje vrline in hibe, in v konkretnih slučajih se je treba po resnem preudarku odločiti za prvo ali drugo. Pri obeh pa je skrbna zdravniška kontrola in lečenje posamnih simptomov neizogiben pogoj.

Da bi se uporabljal kokain kot sredstvo proti morfinu, kakor so nekateri nasvetovali in poskušali, se nikakor ne da priporočati, in sicer radi tega ne, ker se je bati, da se morfinist vda kokainizmu, ki je še mnogo opasnejši; izganjali bi torej hudiča z Belcebubom, in tak postopek je v zdravilstvu povsem nedopusten.

Pri bolnikih pa, katerih ni moči drugače lečiti nego z morfijem, se morfinizem prepreči s tem, da zdravnik opijata nikdar ne da bolniku samemu v roke. Odkar so zdravniki nevarnost morfinizma spoznali, so v istini postali zelo previdni in oprezni. —

Toda s tem, da se opijata odvadi, morfinist še ni popolnoma rešen; tedni in meseci minejo, predno se bolnik telesno in duševno toliko ojačil, da se ni bati, da bi ga premagale izkušnjave, in da bi zabredel v stare grehe.

Nazadnje naj na kratko omenim le en zgled morfinizma, katerega je popisal Krafft-Ebing, in ki živo potrjuje in razjasnjuje moje trditve.

Devetindvajsetletna žena iz povsem zdrave rodbine je pred štirimi leti od moža zdravnika prejela par injekcij zaradi hudega zo-

bobolja. Vsekdar je po njih občutila nekako zadovoljstvo in srečo. Ker je tudi pozneje imela mnogo skrbi in žalosti in so jo tudi pogosto boleli zobje, je postala morfinistinja; saj si je pomoček lahko pribavila iz moževe domače lekarnice. Ko se je pojavilo kronično zastrupljenje, se je lotila še kokaina, češ, da se z njim odvadi morfija. Pred letom dni so se že pojavili simptomi zastrupljenja in pred tednom delirij. Na kliniki so jo polagoma odvadili morfija, a kokain so ji takoj ustavili. In dasi je bila že popolnoma prepadla ter je bila videti že hudo otrovana po morfiju, se je potem, ko ni več uživala morfija, hitro pomladila ter zredila; jed ji je šla v slast, spala je mirno in trdno, in popustila jo je onemoglost in zlovoljnost; niti se je ni poslej nikoli več lotila poželjivost po opijatu, dasi je prebila v morfinskem zavetišču le nekaj nad mesec dni, in nič več se ni vdala morfinizmu.

Po dolgem času v znani vasi.

V dolu potok se vije
Sred polja kot kača srebrna;
Mlin bel, zidan ob njem stoji
V okviru temnozelenem,
V senci visokoraslih dreves . . .

Ti travniki, ta potok, ta mlin
In to polje, na polju kapela
In to dekle iz tihe vasi . . .

Bilo je . . . v mladem času;
Božje je jutro dihalo
Vsem božjim stvarem ljubezen,
In meni in tebi,
Dekle, iz tihe vasi . . .

Ivo Brežnik.

Zvečer.

Dan mre — rojeva se noč,
Tiha in mirna, brez zvezd . . .
Bojim se te, noč; objela
Me boš z vso težko močjo . . .

In potem, potem ne bo prostora
Za me na vsi širni zemlji.
Kam, kam naj bežim pred tabo,
Mogočna mati svinčenih misli?

Ivo Brežnik.

Brez službe.

Spisal Josip Milan Prosen.

1.

očasi, s tresočimi koleni in s tesnimi občutki sta stopicala Ivan in Anka po širokih, položnih stopnicah navzgor v prvo nadstropje do stanovanja tvorniškega ravnatelja. Iz časniškega naznanila sta bila zvedela, da iščejo za tvornico novega, oženjenega vratarja, ki bi poleg svojega posla tudi snažil in kuril prostore, postrezal gospoda ravnatelja in opravljal še druge malenkosti, ter bi za to imel prosto stanovanje, kurjavo, luč in dobival še dvajset goldinarjev na mesec; zraven da je tudi še nekaj postranskega zaslužka. Predstaviti da se pa morata oba, mož in žena . . .

»Lepa, prijetna službica bi to bila,« sta si mislila oba.

Na stopnicah sta nehote postala. Prsi so se jima dvigale naglo, krčevito, in v grlu ju je začelo nekaj tiščati in daviti, da sta težko, neenakomerno sopla, a srce jima je glasno utripalo . . . .

»Da le ne bi bilo zastonj!« vzdihne Anka.

On molči.

»Kaj pa, ako tudi tukaj ne bi bilo nič?« vzdihne naposled obupno.

Ta misel ga je popolnoma uničila, noge ga niso hotele več držati, in sesti je moral na stopnico. Z roko si je podpiral glavo in topo zrl v gladke, kamenene, bele stopnice pod nogami

»Ako ne bi bilo nič?« je ponavljala ona mehanski za njim. »Potem . . . potem . . .«

Zgoraj se odpro vrata, in začujejo se stopinje na hodniku.

»Pogum, Ivan,« šepne ona. »Nekdo gre. Pojdiva dalje!«

In vzdignil se je ter, oprijemajoč se ob gladki, železni držaj, stopal z Anko proti vrhu.

Nasproti jima pride gospod srednje starosti, majhnega, skoro pritlikavega stasa, velikega, debelega, topega nosu, pod katerim je štrlelo nekoliko kratkih, rdečkastih, ščetinastih in redkih brk, a izpod nizkega čela mu je gledalo dvoje drobnih, lokavih očes.

Po bliskovo je premeril najprej Anko, in trdi izraz na njegovem licu se je takoj ublažil. Zatem se je obrnil do Ivana, ki je v tem hipu snel pokrivalo raz glavo in ponižno pozdravil.

»Gospoda ravnatelja iščeta? — Hm, to je lepo! — To je res lepo, a kaj bi rada? — Povejta, česa želita!« je dejal prisiljeno prijazno.

Ko mu je Ivan razodel svojo željo, se je mož suho zasmejal in dejal s tihim, hohnjavim glasom:

»Tako torej! . . . To je lepo! — Hm, jaz sem ravnatelj, in vidva želita prazne službe? — No, pač ne bi bilo nemogoče, da jo dobita! To je lepo, kaj ne?«

In obrnil se je gospod ravnatelj zopet k Anki. Njegove oči so jo premerile vnovič od vrha do tal, in komaj viden, toda zadovoljen nasmeh mu je šinil preko debelih, visečih ustnic.

»Ali imata kaj izpričeval?«

Ivana je spravilo to vprašanje v zadrego, in dozdaj mrtvaško-bledo lice mu je zalila temna rdečica. Nekaj je zajecljal, a gospod ravnatelj se je sladko nasmejal, rekoč:

»Hm, že vidim, že vidim. Nič ne de! Pokažeta mi jih lahko drugič! Ha, ha! To je lepo, kaj ne?«

Ivan in Anka nista vedela, pri čem da sta. S povešeno glavo je stala ona in si gladila z desnico gube ponošenega krila . . .

»Ali smeva upati, gospod ravnatelj?« se oglasi Ivan.

»Hm, hm, danes vama ne morem povedati še nič gotovega! Jutri torej zvesta — to je lepo, kaj ne?«

»Ali naj se zglasiva jutri?« vpraša Ivan.

»Da, jutri koj po obedu, ob dveh popoldne! — Hm . . . to se pravi . . . hm . . . ni treba . . . hm, čemu bi hodila oba? — Vi lahko ostanete doma! To je lepo, kaj ne da? . . . Tukaj-le v ti sobi bom — prva vrata na levo! To je lepo, kaj ne? — Zadostuje torej, ako pride vaša žena . . . sama . . . Razumete?«

Nekaj čudnega je zvenelo iz njegovih besed, in Anka se je nehote stresla.

Toda Ivan je menil, da pač pride lahko ona sama, ako gospod ravnatelj to želi.

Poslovila sta se in stopala nizdoli z nekoliko ložjim srcem, a vznemirjena, kakor nad neko novo, neznano in nevidno usodo, ki visi nad njima.

2.

Jasno, zimsko popoldne je bilo druzega dne.

Ivan je sedel v majhni, velikemu tičniku podobni podstrešni sobi nesnažnega predmestja; skozi edino okno je videl samo na streho domače hiše, na nasprotni strani pa umazano-rdečkasto opeko drugih,

v daljavo se prostirajočih strmih streh, temni, sivkasti dim, valeč se nalik jesenski megli okoli dimnikov, semtertja trumo lahkoživih, izstradanih vrabcev, ki so silili v mrazu pod opeko, par golobov, sentimentalno se kljunčkajočih in grlečih v gorkem zavetju poleg visokega dimnika, in pa tam, skoro v nedogledni daljavi kos temnozelenega morja . . . Ta razgled! Pod njim pa je zijala globočina, katere odprtina pa je bila preozka, nego da bi bi mogel videti na dnu umazano dvorišče.

Sobica sama na sebi je bila snažna, dasi je bil pod že ves trhel in so se deske upogibale pod nogami. V kotu na desni je stala skromna postelja, zraven nje je čepela velika črešnjeva skrinja, a na nji nizka lesena zibel. V nasprotnem kotu se je stiskalo majhno železno ognjišče, toda nezakurjeno, zraven njega par stolic, in na tleh je samevala velika, cinasta umivalna skleda s temnorjavim vrčem za vodo.

Ivan je bil sam. Anka je bila baš odšla pozvedovat k tvorniškemu ravnatelju. Poleg njega se je igral trileten dečko, a v zibeli je brcalo drobno, poldrugoletno dekletce. Sedel je na skrinji in z desnico gugal zibel, da je odmevalo vedno enakomerno, zamolklo bobnenje od trhlih tal. Z levico si je tiščal podbradek in naslonjen je bil z laktom na koleno, da je bil ves sključen in upognjen.

V sobici je bilo silno mrzlo; otrok na tleh je stiskal v hlačne žepe drobne, od mraza temnomodrikaste ročice. Toda Ivan ni čutil, ni videl ničesar okoli sebe. Njegov duh je plaval v tem trenotku drugod; proniknil je bil v polpreteklo dobo, in vsi dogodki, veseli in žalostni, so se vrstili pred njim.

Kako je bilo še pred dobrimi tremi leti? Tistikrat je bil pač še vesel mladenič, poln lepih sanj, poln vere v lepo bodočnost. In kako tudi ne? Saj je imel njegov oče tam v rojstni vasi dobro založeno prodajalnico, imel poleg tega lepo posestvo, a on, Ivan je bil njegov edinec! Toda v pogubo mu je bilo to, da ni imel več matere! In nekega dne je bilo, ko se je zagledal v sosedovo Anko. Kdo je ne bi bil ljubil te krasne mladenke? Fantje so se tepli zanjo, okoreli vdovci so jo zalezovali, a strah je bila celo nekaterim ljubosumnim zakonskim ženicam. Toda Anka se ni brigala za nobenega . . . Pač — Ivana se ni ogibala! Na skrivaj sta se začela shajati, ob vsaki priliki sta tičala skupaj in nazadnje sta se ljubila z vso dušo, z vsem ognjem prve nerazsodne ljubezni. Toda Anka je bila sirota; imeli so jo pri sosedu, ki ji je bil stric, samo za deklo. Ali oče Ivanu kdaj dopusti, da se vzameta? — Težko! —

Kmalu se je pa zgodilo nekaj povsem nepričakovanega — Ivanov oče je začel sam laziti za Anko in jo je — zasnubil. Tedaj je pa strmeč zaznal, da se mu je skoro nadejati — vnuka! Hoj, to je bilo takrat vika in krika! To so bili lepi dnevi! — Starec je proklel sina, mu izplačal kot delež neznatno vsoto, in Ivan je moral zapustiti očetovo hišo . . .

Z vročenim mu denarjem si je napravil v oddaljeni vasici malo trgovino ter se poročil z Anko, ki mu je bila v tem že povila krepkega dečka. Toda Ivan ni bil ustvarjen trgovec — še predno so potekla tri leta, je moral trgovino pustiti; bil je ob novce, ki jih je bil vanjo vtaknil. — Vedno je še upal, da ga pokliče oče domov, ali kruto se je varal. Oče si ni hotel premisliti; poročil se je bil v tem z neko komaj dvajsetletno mladenko — pač menda samo iz jeze — in tako je izginilo Ivanu zadnje upanje . . .

Z malo preostalo vsotico je bil prišel Ivan pred par meseci v mesto, da bi si poiskal kako službo. Po cele dneve je tekal okoli ter vse iztaknil; toda čas ni bil ugoden — vse je bilo prenapolnjeno! A mala glavnica se je krčila od dne do dne . . . Dnevi so potekali, za poletjem je nastopila zima. Zraven hrane je trebalo zdaj tudi gorkote. In zdaj niso trpeli samo izstradani želodčki, tudi noge in roke so se obsule z debelimi, temnordečimi ozebki. Vsaki novi dan je prinesel novih skrbi, novih muk in bridkosti. Tako so romale vsaki teden manj potrebne stvari v zastavljalnico druga za drugo, in daleč ni bil več čas, ko je imela stati v kotu gola slamnica, ko ga vržejo z družino vred na cesto . . .

V to brezupno stanje jima je včeraj zasijal svetel žarek. In baš zdaj, ko so se mu vrstili vsi dogodki z elementarno silo pred duševnimi očmi — baš zdaj — kmalu — v tem hipu se odloči usoda njegova in njegove družine. — Oh, kako hvaležen bode tvorniškemu ravnatelju, ako se ga usmili, ako reši njegove ljube gladu in smrti! Kako vestno, kako natančno in s kako sveto potrpežljivostjo bode opravljal svojo službo! . . .

Solnce se je nagibalo že k zahodu; njegovi zadnji prameni so še z zlatom obsipali nekatere oddaljene strehe, a Anke še ni bilo domov.

Otrok v zibeli je bil polagoma zaspal, tudi deček na tleh se je bil zleknil po deskah in je rahlo smrčal. Ivan ga je zagrnil s staro. oguljeno suknjo, pristopil k oknu ter zrl v nastopajoči večer . . , Postajal je nemiren . . .

Tedaj so se pa odprla vrata, in vstopila je Anka. Bila je nenaravno bleda, izmučena in vzdvojena.

Hipoma je stala zraven Ivana, se tesno oklenila njegovega tilnika in zaihtela, da mu je pretreslo mozeg in kost.

»Torej nič?« je vzdihnil on.

Kako sta bila že navajena na ta vedni »nič«!

»Nič! — To se pravi — štirinajst dni imam pomisleka,« odgovori ona pretrgano, se nasloni na posteljo in zagrebe obraz v odejo.

»Pomisleka? Čemu pomisleka?« je ugibal Ivan in silil vanjo.

Zravnala se je pokoncu iu dejala odločno:

»Čuj, Janček moj! Čemu bi ti skrivala? — Glej, služba ti je na razpolago — toda — cena zanjo je — visoka!«

Onemu se je začelo svitati. Stisnil je pesti in zaškrtal z zobmi:

»O, le povej, le povej,« je sikal s prisiljenim nasmehom, »cena zanjo si — ti — ti — tvoja čast! — Prokleti svet! Ti prokleti svet!«...

3.

Tisto leto je bila huda zima. Snega sicer ni bilo, toda cele tedne je brila ostra burja, in piršele so po zraku dan za dnevom golomraznice iz nizke, okoli vrhov gora in gričev se plazeče meglene zástave. Sililo je skozi kožo, sililo skozi vsako še tako zadelano razo, sililo skoraj skozi zidove. — V podstrešnih izbah ni bilo prebiti, ako se ni kurilo noč in dan.

Anka je zdaj prečepela po cele dneve sama doma pri otrocih; kajti Ivan je letal po mestu, se ponujal povsod, tudi za najneznatnejša, najtežja dela. Toda on ni bil sam; z njim vred se je plazila in moledovala od hiše do hiše še vedno kopica enakih mu nesrečnežev; odganjali so jih povsod. Le redek je bil dan, da so Ivana vzeli za par ur na kako delo, da je semtertja ujel morda kje kako desetico. Edina dobrota je bila še ta, da je imel plačano borno stanovanjce še za celi mesec naprej . . .

Toda prišel je dan, ko ni bilo niti krajcarja več v žepu! Ko se je zjutraj zbudila Anka iz mučnih sanj, je bilo zadelano okno z debelimi ledenimi cveticami; voda v vrču je bila zmrznila, a pod ognjiščem je bilo samo še par drobnih polenc.

Na rahlo je odgrnila odejo, da ne bi zbudila otrok in moža, ki je bil stoprav proti jutru nekoliko zadremal od težkih, morečih skrbi. Počasi je zlezla na tla, a skozi razo v oknu je vlekla studena sapa, ji silila pod tanko nočno obleko, da se je začela tresti, kakor šiba na vodi. In ko se je oblačila v staro, volneno krilo z neko tiho naglico, je slišala, kako trepečejo z njo vred podnice pod nogami, kako se trese postelja, kako klopočejo prazni lonci na ognjišču.

Pristopila je k ognjišču. V nekem loncu je bilo še nekoliko mrzle, nezabeljene kaše od sinoči. Lahko bi jo bili pojedli sinoči, kajti nihče ni bil legel k počitku s popolnoma potolaženim želodcem, a mrvico je hotela prihraniti za lačne želodčke svoje dece za drugi dan.

Vzela je polenca v roke, jih ogledovala od vseh strani, kakor bi ji bila prirasla na srce. Že je bila odprla vratca, da bi jih vtaknila v ognjišče — toda ne! Počakati je treba, prehitro bi zgorela, in ko se otroka zbudita, bi že zopet bilo mrzlo!

Vtaknila je polenca zopet pod ognjišče. Oko se ji je zastrlo z neko skoro neprozorno meglo, na srce ji je legel kamen, in zopet je na tiho stopila k postelji, da bi na rahlo zlezla še enkrat pod odejo.

Ali tedaj je zajokal starejši otrok, takoj za njim se je zbudil mlajši, in odprl je oči tudi Ivan.

»Mraz je zunaj, le še spite,« je dejala Anka in tesneje je zavila odejo okoli njih.

Toda tu niso pomagale samo besede.

»Mamica, lačen sem,« je dejal deček in začel glasno jokati.

»Mama — acen —« je ponavljalo mlajše dete in zategnilo za starejšim.

A tudi Ivanu je bučalo po želodcu. Delalo se mu je kar slabo od glada. Stisnil je čeljusti trdo drugo ob drugo, si potegnil odejo črez glavo in se obrnil v zid.

Anka pa je stopila k ognjišču; s težkim srcem je vzela polence, zanetila in za silo segrela preostalo kašo. Bilo je je jedva za malo skledico. In stopila je z njo k postelji, vzela žlico, zajemala z njo in polnila ustca zdaj enemu, zdaj drugemu otroku.

Ko je bilo z jedjo že skoro pri kraju, je dejala možu:

»Ivan, še nekaj je kaše! Ali jo hočeš ti?«

»Še, mamica, še!« je vpil deček.

»'e, ma-ma, 'e,« je prosila deklica.

Ivan se je skrčil še tesneje in dejal:

»Otrokoma daj!«

In pitala ju je dalje, dokler ni bila skledica prazna.

»Tako, zdaj pa spita,« je dejala in ju zagrnila črez glavo, da ne bi videla dneva . . .

Tedaj pa sta se tudi Anki zašibili koleni, in prihajalo ji je vroče; mrzel pot ji je stopil na čelo, in — zlezla je zopet pod odejo ter se stisnila tudi sama v dve gube. —

Pred nekolikimi dnevi je bil očetu pisal Ivan, prignan od skrajnje sile, naj mu odpusti in pomaga v neznosni bedi. Danes je pričakoval odgovora.

In res — okoli devete ure je potrkal pismonoša na vrata. Željno je iztegnil Ivan po pismu drhtečo roko. Toda tedaj so mu plesale pred očmi na neznatni, odprti dopisnici te-le besede:

»Kdor tako spoštuje svojega očeta, ni vreden boljše usode!«

»Še enkrat poskusim po mestu,« reče črez nekoliko časa Ivan. Obleče se, vzame kepo ledu iz vrča in se drgne z njim po čelu in obrazu. Skoro nato je šel s tresočimi se nogami v mesto . . .

Anka je ostala zopet sama z otrokoma, ki sta še nekoliko časa spala, a potem hotela vstati in — jesti. Oblekla ju je, zapalila še zadnje polence in pristavila k ognju lonec — ledu. Ko se je ta raztajal in se voda za silo segrela, je poiskala v nekem kotu zadnji koščck sladkorja in ga vrgla v vodo.

»Morda ju to nekoliko segreje in potolaži, dokler ne pride Ivan. Saj Bog ne more biti tako neusmiljen, da bi nas zapustil popolnoma!«

Nalila je vsakemu skledico sladke vode, in otroka sta izpraznila željno vsaki svojo do zadnje kapljice. Toda kaj je to za celi dan?...

Zadnje polence je bilo zgorelo; v sobici je postalo mrzlo kakor prej. Burja je grozno bučala in stresala okno, ostrešje in zidovje. Otroka pa sta kričala, da ju zebe, in da sta tako hudo lačna. — Anki je krvavelo srce. Vzela je oba v naročje, ju stisnila na prsi ter počenila v kot za ognjišče, zagrnivši sebe in njiju s suknjo . . . Toda zazdelo se ji je, kakor bi prihajal danes ves ta studeni mraz od ognjišča, kakor bi bilo ognjišče samo krivo lakote in nesreče. In ostala je ter se preselila v drugi kot. A tudi tukaj ni bilo nič boljše, in lazila je iz kota v kot kakor v nekakem deliriju. Otroka pa sta vpila in vpila . . . Naposled sta vendarle zaspala na njenih prsih, a nizdoli po bledih ličcih so jima polzele še vedno solze, debele kakor lešniki . . .

V mraku se je opotekel Ivan v sobo.

»Nič?«

»»Nič!«« . . .

4.

Noč. Na jasnem nebu je plaval ščip ter bledo svetlobo lil tudi v podstrešno sobo k Ivanovim. Tukaj je bilo vse tiho, čulo se je samo dihanje otrok, katera sta bila še nedavno lačna zaspala in sta še vedno ječala v spanju. Vsaki njiju preglasni vzdih je roditelja dirnil skozi srce, da se jima je krčilo in vilo v neznosnih bolih.

Ivan in Anka nista mogla spati, in niti na to nista več mislila, da bi vsaj zlezla zopet pod odejo in se tako segrela vsaj za silo. Mraz jima je rezal do kosti, a želodec se je krčil v dozdaj neznanih bolečinah. Že dolgo se nista bila najedla do sitega, a danes nista imela v ustih niti mrvice . . .

Čepela sta vsaki v svojem kotu na tleh in se tiščala skrčeno, nepremično.

Kar se Ivanu hipoma zazdi ta soba popolnoma tuja. To pač ni njiju stanovanje, kjer zdaj čepita; to ni njiju postelja, katero tako mrtvaško obsevajo mesečni žarki, in to nista njiju otroka, ki vsaki hipec zaječita! Tuje, vse neznano, divje tuje! — In plašno se je oziral Ivan po sobici, kakor bi se bil priril vanjo tuj, hudoben človek, kaneč umoriti drage mu svojce . . .

»Zblaznel bom!« je zastokal Ivan in vstal. Siloma in le z neizrečeno muko se je otresel teh nenaravnih prikazkov.

Pristopi k ženi, se dotakne njenih las z mrzlično svojo desnico, in le-ta nehote spolzi nizdoli črez sence po njenih licih, mehko, laskavo.

Tedaj je vstala tudi ona in mu pogledala v oko — nemo, obupno. A on ji prime desnico in jo rahlo vleče za seboj proti oknu.

Zapaha sta cvileče zaškripala, okno se je odprlo, a v sobo je silil nenavadno studen, žgoč nočni vzduh, pomešan z ostrim vonjem premogovim, ki se je širil od tvornic in kolodvorov.

In pomolil je glavo skozi odprtino ter se zagledal za nekoliko hipov tja doli, kjer se je v globočini prostiralo temno dvorišče nalik globokemu brezdnu.

In nehote se je ozrla tja doli tudi ona.

Streslo ju je — razumela sta se!

In objela sta drug druzega — krepko, tesno, in ustnice so se jima združile v dolg, vroč poljub.

»Česa še čakava?« je šepnil Ivan.

A ona se je prva zdramila. Molče je pokazala na speča otroka in rekla odločno:

»Ne! — Zaradi njiju!«

5.

»Ah, moja stara znanka je zopet tu! — To je lepo! — Ali se je premislila? — To je res lepo! — Saj res, štirinajst dni je imela pomisleka, in danes je štirinajsti dan! To je lepo!« je hohnjal tvorniški ravnatelj in se zoprno nasmihal Anki, ki ga je bila prišla prosit usmiljenja — brez moževe vednosti.

Komaj je bila prilezla do tukaj, tako so se ji šibile noge. Večkrat bi bila kmalu omamljena telebnila na mestni tlak, ko je stopicala mimo gostilnic in hotelov, odkoder se je širil po vzduhu prijetni vonj po gorkih, svežih jedilih.

Postajala je, se oprijemala, omagovala . . . a zdaj je stala pred ravnateljem docela izmučena, zraven pa plaha, drhteča . . .

Ko je gospod ravnatelj zvedel po slugi, da ga išče ženska, ji je velel takoj v sobo. — Bil je ravno pri kosilu in rezal je rumeno pečenko, prigrizoval lepo bleščečo solato in si natakal v kristalno čašo rujnega, penečega vinca.

Anki je zaplesala soba pred očmi in oprijela se je bližnjega stola. A takoj se je spustila pred ravnateljem na kolena, povzdignila roke in prosila s solzami v očeh:

»Usmilite se naju! — Dajte nama službo, sicer pogineva!«

Gospod ravnatelj je molče nadalje rezal pečenko in opazoval Anko. In ugajala mu je v tem položaju s povzdignjenima rokama! Skozi ozko in tanko njeno obleko je ugibal okrogle, polne, dasi od stradanja morda nekoliko upadle ude. In ta obraz, po katerem so lile solze, in ki je bil zdaj od razburjenosti zardel, se je svetil prozorno kakor voščeno jabolko.

Niti mislil ni več na jed; prevzela ga je bila strast in sklenil je, da zmaga, naj velja, kar hoče.

Toda zdaj je tudi strahoma zapazil, kaj je Anki, in bal se je, da mu ne omedli. To bi bilo jako sitno!

In Anka, ki je opazila to izpremembo na njegovem obrazu, je začela upati. Mislila je, da ga je prevzel vendar še pošten čut — čut usmiljenja.

»Usmilite se,« je ponavljala, »usmilite se!«

Ravnatelj je stopil k nji, jo prijel za roko, in takoj se ga je zopet polastila strast.

Anka je planila pokoncu, kakor bi jo bil pičil gad.

Ali oni je sikal:

»Glej, to je lepo! — Jaz naj ti dam vse, a vidva meni nič! To je lepo! — Samo besedo iz tvojih ust — in služba — lepa službica — vama je zagotovljena!«

Anka je zaječala, se iztrgala in zbežala proti vratom.

Tedaj je uvidel, da je treba premeniti taktiko.

Zastopi ji pot.

»Nič se ne bojte; ako nočete, se vam ne zgodi nič žalega. — Morda se da stvar uravnati drugače! — Sedite, da se pomeniva!« je dejal polutiho, priliznjeno.

Ni se mogla ustavljati; čutila je, da vsaki hip omahne.

A on ji je predložil krožnik ter porinil prednjo pečenko in solato.

»Vzemite, nikar se ne branite!«

In Anka se res ni mogla braniti, tudi ako bi bila hotela. S tresočo roko je prijela nož in vilice, rezala naglo, požirala hlastno.

»Koliko se jih je že oglasilo v tem času za službo!« je govoril ravnatelj. »Toda bili so večinoma starci s starimi ženami, in všeč mi ni bil nobeden. Vi pa ste mi ugajali od prvega trenotka.«

Toda Anka ni poslušala njegovih besed. Vsa mrtva je bila na slastne grižljaje!

Natočil ji je kozarec vina. Pokusila je požirek.

Kako ji je začela kri nagleje krožiti po žilah! Novo življenje jo je obšlo, in takoj se ji je zdel drugačen svet, kakor bi se bila prebudila iz dolgih, mučnih sanj, kakor bi bila prebila hudo, nevarno bolezen . . .

Pokusila je vino v drugič, v tretjič . . .

Oko ji je zažarelo, neka nepopisna slast ji je objemala ude. In tedaj se je v nji le še podvojilo veselje do življenja.

Kako lepo je tako življenje v takih-le sobah, kjer razširja peč iz kota tako prijetno, tako dobrodejno toploto! In kako nepopisno sladko je, ako ima človek vsaki dan poln želodec! In kako je šele lepo in veselo v taki gorkoti in pri polni skledi z otroki, s tako lepimi otroki, kakor sta njena! Ah, to so udobnosti življenja!

Tako jo je domišljivost vedno bolj odvajala v svoje kraljestvo in ji ustvarjala krasne podobe . . .

Toda hipoma jo je streslo . . . Spomnila se je bede, v kateri tiči doma mož, tičita otroka, in v katero se povrne kmalu tudi ona. Zrla je pred sabo v globoki prepad pod oknom svoje sobe na dvorišče, videla tam doli v krvi moža, razkosana otroka, za katerima leti tudi ona . . . kri ji zastane . . . Brr — ne . . . tega ne!

Ravnatelj natoči drugi kozarec, in ona pije, pije v dolgih požirkih.

Vino je storilo svojo dolžnost.

Neka razkošna omotica se je polasti; oči ji postanejo motne...

Z vidnim veseljem jo je opazoval ravnatelj; oči mu plamte.

»Še en kozarček, ne?«

»Zakaj ne?«

Na svojih licih je začutila mokro sapo ravnateljevo ter se stresla, toda braniti se ni mogla; vdala se je drhteče, z nekim topim, bedastim smehljajem okoli ustnic.

»In služba je najina, kaj ne?«

»Gotovo — tukaj je plača za mesec naprej — lahko takoj nastopita«, je govoril pol ure pozneje ravnatelj in jo silil iz sobe.

Zmešana, z raznimi nasprotujočimi si čuvstvi je stopala nizdoli po stopnicah, na ulico, še vedno nekako odtegnjena realnemu življenju.

6.

Ko je stopila Anka v podstrešno sobo, jo je presenetil nenavaden prizor.

Po sobi sta plesala otroka z velikimi kosi mrzle pečenke in kruha v rokah, Ivan je sedel na skrinji in zvečil takisto pečenko in kruh, a po sobi se je širila prijetna gorkota od železnega ognjišča, na katerem je veselo kipelo in vrelo meso v velikem loncu. In na oknu se je bleščal liter črnine!

Anka je obstala. A Ivan je skočil k nji, jo privzdignil s krepkimi rokami od tal in se zavrtel z njo po sobi, da se je vse treslo in šklopotalo.

»Konec je bede! Veselo življenje nas čaka! Skrajnji čas je bil!« je venomer ponavljal.

In izvlekel je pismo iz žepa, v katerem se mu je naznanilo, da je oče na smrtni postelji, in da mu je odpustil ter ga kliče domov, da bi prevzel posestvo. Pošilja mu takoj petdesetak za selitev. Svoji ženi, s katero se nista nikdar prav razumela, je zapustil samo kot in hrano v hiši.

Ivan sprva sam svojim očem ni verjel, da je možno kaj takega. Preveč je bil že okusil hudega. Toda petdesetak ga je poučil o istinitosti.

Opazoval je Anko, kako sprejme to novico. Čutil je, da je samemu veselja preveč; mora je deliti z njim tudi ona takisto burno, takisto popolno . . .

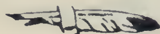
Toda Anka je stala na sredi sobe nema, zamišljena. Videti je bilo, kakor bi si siloma klicala v spomin nekatere dogodke, ki se vračajo sicer počasi, počasi, a z grozno istinitostjo . . .

Prijela se je za glavo, kakor bi ji prešinila možgane grozna bolečina, in viknila je s hripavim glasom:

»Prepozno!«

Nato je takoj zopet onemela . . . oči so se ji izbulile, okoli ustnic so ji stopile goste, belkaste pene.

Zblaznela je bila.

LISTEK.

Dr. Janez Mencinger je praznoval dne 26. marcija t. l. na sedanjem svojem domu v Krškem zdrav in vesel šestdesetletnico svojega rojstva. »Lj. Zvon« se radostno spominja te šestdesetletnice, saj je dr. Mencinger prijavil prav v njem svoje najboljše spise, izmed katerih se zlasti odlikuje klasični »Abadon«. Kot literat najobširnejšega duševnega obzorja je bil delaven tudi v «Novicah«, »Slovenskem Glasniku«, »Slovenskem Narodu« in pri Slovenski Matici«. Nadejamo se, da nam bo možno podati kmalu študijo o Mencingerju literatu. Danes pa mu izražamo iskreno čestitko ter kličemo z drugimi njegovimi častivci vred: Na mnoga leta!

Trojka. Povest. Spisal dr. Fr. D. (Zabavna knjižnica. X. zvezek. Založila in na svetlo dala »Slovenska Matica«.) — S tolikim veseljem in užitkom že dolgo nisem čital daljše slovenske povesti, kakor »Trojko«. Ne rečem, da je epohalna po svoji vsebini, da je kaj izrednega po svoji umetniški tendenci, da je senzacijsko duhovita, ali kaj takega. Ne, »Trojka« je docela priprosta povest brez velike ali celo nove ideje, brez posebnih, nenavadnih značajev — a vendar je lepo, pristno umetniško delo, ki dela čast naši literaturi v prozi. Takoj tu naj gospodu pisatelju iskreno čestitam, da je zamislil, osnoval in izvršil toli vzorno povest, ki je — po moji sodbi — obenem njegovo najbolj dovršeno delo. — O tehniki »Trojke« se mora reči, da je naravnost popolna. Kakor v dobri drami je podal dr. D. najprej izvrstno ekspozicijo, v kateri nas je seznanil z značaji trojice svojih junakov, nas vvedel v »millieu«, v katerem se nadaljnje dejanje vrši, ter nam s krepkimi, plastičnimi potezami prav zanimivo predstavil tudi glavne izmed postranskih oseb. In potem se povsem naravno, neprisiljeno začne viti, zavijati in razvijati povestna »nit«. Vse se vrši brez pretiravanja niti na dobro stran — kakor se je trdilo v nekem listku — niti na slabo stran; tu ni niti »angeljev«, niti »hudičev«, niti »slučajev«, niti »usode« . . . vse je dobro motivirano, nastopajoči ljudje so iz mesa in krvi, dogodki v razmerju vzrokov in posledic, zaključek pa utemeljen po značajih. Skratka: povest »Trojka« je izvrstna, in dokazuje velik napredek njenega pisatelja.

Gospod pisatelj znanega svojega mišljenja tudi v »Trojki« ni prikrival — nasproti poudarja na mnogih straneh povesti svoje konservativne nazore; a način, kako jih izraža, je docela umetniški. Pisatelj sam ne rine nikdar in nikjer svoje osebe med pripovedovanje, pisatelj sam nikoli ne poudarja svojih subjektivnih načel in stališč, nego se vedno kot objektiven pripovedovavec umika v ozadje. Dotična načela pa izražajo, dotična stališča zagovarjajo povsem neprisiljeno osebe, ki v povesti nastopajo, in priznati jim treba, da imajo prav z ozirom na svoje značaje, svojo odgojo, z ozirom na stopinjo svoje družtvene izobrazbe. Spoštujoč vsako prepričanje, ki je pošteno in iskreno, ne ugovarjamo niti svetovavcu, niti beneficiatu, ki sta besednika pisateljeva. Njiju nazore o veri, o Bogu, o slovstvu, o ženstvu, o dvoboju, o kmetijskih strojih, o postanku zemlje i. t. d. morejo pobijati in ometati modroslovci, literarni zgodovinarji, juristi, ekonomi, sociologi, naravoslovci . . . naša naloga more biti le ta, da presodimo »Trojko« s stališča umetnosti, ki ne vprašuje po snovi, nego le, kako

je obdelana snov! Kritika, ki ima snovno-materialistično stališče, je morda moralna, znanstvena, narodna, verska ali kako drugačna, toda umetniška ni. Dela Boccaccijeva, Goethejeva i. dr. so često »nemoralna«, dela Julesa Verneja i. dr. so znanstveno nedostatna, a umetniška so. Mnogo je pa del, ki so i moralna i nacionalna i znanstveno neprerečna . . . toda umetniška niso. Lahko je »pobiti« Shakespearja s stališča nravnosti, saj ni skoro drame, v kateri ne bi bilo dveh treh prav »naturalističnih« prizorov ali pogovorov; lahko mu je tu in tam očitati neverstvo, celo bogokletstvo; lahko ga je često osmešiti kot nevedneža v zgodovinski, zemljepisni in naravoslovni stroki . . . navzlic temu — ali često celo prav zategadelj! — pa je in bo Shakespeare gigant med literati-umetniki.

Stoječ na tem vzvišenem stališču umetniške kritike, se niti z besedico ne dotaknem idej v »Trojki«, nego jih prepuščam — občudujoč povest kot lep plod resničnega umetnika — strokovnjakom v — modroslovju, sociologiji, historikom i. dr. —

Povest se vrši na Dolenjskem in le v začetku nu Dunaju. Osebe so vzete bržčas iz istinitosti, iz življenja; saj so toli plastične in resnične, kakor bi bile naši dobri znanci. V središču dejanja stoji hiša oderuškega, izvrstno slikanega Majerja in njegove brezsramne in brezsrčne soproge. Glavna oseba pa je pravzaprav njiju lepa hči, moža željna koketa Irma; radi nje in okoli nje se vrši vsa povest. Za Irmo se zaporedoma in hkratu poganjajo trije vseučiliški tovariši: Lovro, Radivoj in Vladimir. — Dobrosrčni, večkrat ganljivo naivni Lovro popusti filologijo, ko je podedoval po svoji teti bogato grajščino, zaide v Majeričine in Irmine zanke, a se s pomočjo svojih staršev še srečno reši ter se oženi s plemenito in modro Milico iz vzorne rodbine Stojanove. »Doktorand« Radivoj je klasičen tip velikošolskega »švadronerja«; vsaka njegova beseda je patetična fraza in vsaki gibljaj komedijantovska poza. Značaj bahača Radivoja je izvrstno, s fino satiro in trpko ironijo slikan. — Vladimir je resnoben, marljiv in veleizobražen medicinec, ki se z Radivojem vred zagleda v Irmine oči ter pade v dvoboju z nesrečnim baronom Bergerjem, kateremu je bil ugrabil oderuški Majer vse imetje z gradičem vred, in katerega vodi Irma dotlej za nos, da ostane sama. Ko jo hoče tedaj oče prisiliti k zaroki z docela nesimpatičnim Emilom Jugom, pobegne Irma z Bergerjem v Zagreb; ker pa se mu noče vdati, ustreli Berger njo in še sam sebe . . .

Poleg tega glavnega dejanja je še več postranskih dogodkov, ki se vrše pri Stojanovih in Draganovih. — Tragična usoda Vladimirjeva je vprav značilna; saj je istina, da pokosi Slovencem smrt vedno in najrajše — najboljše sinove. — Konec povesti je, žal, nekam prenagel in prepovršen, vendar pa vrlo utemeljen.

»Trojka« kaže velik napredek v pisateljski karieri dr. D.; zato smelo izrekamo nado, da nam poda še več takih povesti, kakršno je njega najnovejše delo! Realizem, s kakršnim je pisana »Trojka«, se gotovo prikupi i staro- i novostrujarjem. *Fr. G.*

Knezova knjižnica. Zbirka zabavnih in poučnih spisov. — IV. zvezek. — Vsebina: Moja hoja na Triglav. Spomini Nejaza Nemcigrena. — Fr. L.: Prenos Kopitarjevih smrtnih ostankov v Ljubljano. — Cena zvezku 40 kr. —

»Bohinj še ni našel svojega zgodovinopisca; zatorej bi jaz jako rad zaslužil ime bohinjskega Herodota in pripovedoval dogodivščine domače deželice«. Tako piše dr. Mencinger v svojem najnovejšem delu. S tem je označil namen

svojih »spominov«, hkratu pa karakterizoval vse svoje dosedanje pisateljevanje. Bohinj in Triglav sta Mencingerju od početka njegovega literarnega delovanja torišče, središče ali vsaj veličastnokrasno ozadje vseh njegovih del. Naša gorenjska stran nima menda med Slovenci večjega občudovavca in spoštovavca od njega. V čarobnodivotno Gorenjsko, tja v zeleni, raju slični Bohinj, gori na bleščeče snežnike hrepeni, teži in stremi vsa Mencingerjeva rahla duša. Pri spominu na lepa mladostna leta, ki jih je preživel ob tihem, tajinstveno mirnem bohinjskem jezeru, ob krasnem slapu Savice, ob veselem »božjem očesu« blejskem, pri spominih na doživke po planinah, logih in gozdih mu žari oko še dandanes v mladostnem ognju, pero pa mu prekipeva od zadivljenosti in zanosa. Kadar nima kot zgodovinar, potopisec, geolog in mineralog, botanik in zoolog več realnega gradiva, takrat postane Mencinger celo pesnik, čigar bujnosmela domišljivost ustvarja potem najkrajše, najpoetičnejše, pa tudi najoriginalnejše prizore, vršeče se ob Triglavu ali vrhu Triglava. Mencinger si je torej že davno zaslužil ime »bohinjskega Herodota.«

V poslednjem svojem delu je podal pisatelj na 159 straneh celo vrsto »dogodivščin domače (to je bohinjske) deželice«. A ne samo teh. V genijalno ohlapni obliki turistovskih spominov je nanizal tudi veliko zbirko velezanimivih dogodkov in prizorov, ki so se vršili v 18. in 19. veku v Ljubljani, na Reki, v Karlovcu, v Padovi, v Benetkah, na Dunaju in po drugod . . . V teh nazovi-spominih M. zanimivo pripoveduje, kako so v 18. stoletju njegovi pradedje tovorili na laško stran, kako so včasih delovala kladiva sedaj propadlih fužin, kakšne nasledke je imel francoski državni prevrat za Bohinj, kako drakonski je bil l. 1799. župnik v Srednji vasi proti nezakonskim otrokom, kako se je vedel V. Vodnik na Koprivniku, in kako je direktoval na ljubljanski gimnaziji; dalje pripoveduje M., kakšne zasluge si je pridobil Zoizov oskrbnik za blaginjo Gorenjcev, ter kako je pisatelj sam študentoval po Dunaju s S. Jenkom, V. Mandelcem, Iv. Tuškom, Fr. Erjavcem, M. Valjavcem in V. Zarnikom. Popisuje tudi ljubeznivost Janežičevo do dijaških sotrudnikov pri »Slovenskem Glasniku«, in Janežič celo sam stopi na vrh Triglava — a le v sanjah Mencingerja, spečega v kupu sena . . . Že tega bi bilo dosti, a Mencinger pripoveduje poleg tega, med tem in po vsem tem še senzacijsko, slučajev in presenetkov polno povest o življenju, trpljenju in nasilni smrti čudaka-modrijana »Mlekojeda« . . .

Vsebine, dejanja je torej v »Hoji na Triglav« dovolj. Dasi pa je umel pisatelj prav spretno zaplesti glavno pripovedno nit s postranskimi, pritegniti moram vendarle kritiku v »Slov. Narodu«, ki imenuje to delo »duhovit literarni konglomerat, pikantno godljo, ki je hkratu potopis, životopis, povest, narodnogospodarsko-zoološko-filološka, kulturno-politična razprava, toda ne — spomini«.

Tega očitka se je branil M. sam v »Slov. Narodu« tako-le: »Ni lepšega spisa pod solncem, nego je do inrotulacije dospela pravda, ki se je dotikala malone polovice paragrafov in četrtine dvornih dekretov, ki so dičili rajni sodni red iz l. 1781. V taki pravdi nahajamo vzorne govore, »rdeča nit« se trga in skriva liki Pivka-Unec-Ljubljanica, in čim več je primotanih slučajev in drugih razvitek ovirajočih novot, tem zanimivejša je pravda. Novi sodni red je drugače osnovan, in ima vsaj to prednost, da bo nam odvetnikom dopuščal mnogo več časa. Ali bi ne bilo umestno, da te proste ure v to porabimo, da odslej pišemo romane (in hoje) v smislu privajenih pravil nekdanjega sodnega reda, od katerega smo se tako težko ločili? Neprekosen bi bil, da, novo dobo bi nam odprl

roman, katerega bi pisala dva advokata, vrsteč se poglavje za poglavjem in oba čisto nasprotnih nazorov. Tako sem pisal jaz pod vplivom poslavljajočega se starega sodnega reda. Moja »hoja« je: dolga vrsta slučajev, kratka sodba in suhoparni sodbeni razlogi, vse kakor v pravdah . . . .«

Dasi ima Mencinger kot pravnik morda prav, ga je vendar prav lahko zavrniti, češ, saj niti stari, niti novi sodni red ni odločilen za literaturo in kritiko. Navzlic temu pa treba priznati, da je Mencingerjeva »Hoja na Triglav« prezanimivo, satire, zdravega humorja in duhovitosti polno, z umstvenimi in srčnimi biseri bogato okrašeno delo, katero bode čital vsaki razumnik in izobraženec slovenski z naslado. Iz Mencingerjeva spisa bi bilo možno sestaviti celo vrsto aforizmov in »zlatih resnic«, ki so vse sad zrelega, globokega premišljevanja in premnoge izkušenosti vsestranski naobraženega, a tudi srčno blazega moža. Prizori, kakor sestanek pisateljev z Mino, Minin pokop, boj Mencingerjev z malim Bohinjčkom, ‚Trinos in Mlekojed' i. dr. kažejo Mencingerja ket poeta, plastičnega slikarja in realističnega pripovedovavca. — Jezik sam zase pa je vreden še prav posebne pohvale, saj se odlikuje z izredno bogatim besediščem in z jedrnatim, krepkim slogom. — Mi le želimo, da bi nam podal dr. Mencinger še mnogo toli zdravih in klenih del! —

Z zadovoljstvom pa naj dostavimo tu še pisateljev popravek slovstvene zgodovine dr. Glaserja, ki je trdil, da se je M. porodil l. 1836., a M. sam je izjavil, da se je rodil točno dne 26. marcija 1838. Mi pa izrekamo iskreno željo, naj M. ti dve leti, ki ju je tako v ceno pridobil, vsaj deloma posvetil slovenski knjigi! —

Fr. L. je podal v spisu o prenosu Kopitarjevih smrtnih ostankov po $1^1/_2$ str. dolgem vvodu nekatera uradna pisma, slavnostni popis, razne govore ter došle brzojavke.

Sicer pa IV. zvezek »Knezove knjižnice« toplo priporočamo; naj bi se razširil med vse narodne sloje ter se čital z razumom! *X—X*

Elektrika, nje proizvajanje in uporaba. Spisal Ivan Šubic. Natisnil Drag. Hribar v Celju. Izdala in založila »Matica slovenska«. 8⁰. LXIV + 96 str.

Z velikim veseljem smo prebirali pričujočo knjigo, s katero je zaslužni pisatelj položil temeljni kamen slovenski elektrotehnični literaturi. Temeljni kamen, pravimo; kajti še dokaj knjig in znanstvenih spisov bo treba, da bode Slovenec mogel v svojem jeziku si dobaviti rešitev vseh ugank, katere mu stavijo električna čudesa, ki se deloma že danes godijo in se bodo vedno češče dogajala vpričo njega. In vsakemu prihodnjemu pisatelju bo s Šubičevo elektriko pot uglajena, ali vsaj delo znatno olajšano, tako glede znanstvene vsebine, kakor glede terminologije in sloga, rekše načina razlaganja.

Glede vsebine bodi povedano, da je pisatelj tvarino, kolikor je ta del knjige obsega, proučil natančno in temeljito ter se pri tem skrbno oziral na imenitne novosti najnovejšega časa, kakor: pretvoritev ali transformacijo tokov, akumulatorje, Hertzeve poskuse i. t. d. Glede sloga pa treba pripoznati, da razlaga v gladkem, neprisiljenem jeziku izredno jasno in umljivo, tu pa tam rabeč prav prikladno izbrane nazorne primere; tako nam je posebno ugajalo razlaganje zaporednega in vzporednega stikanja galvanskih elementov, katere pisatelj tukaj primerja s »sesaljkami« (recte: sesalkami. Op. ocenj.). Tu pa tam se pisatelj pri

razlaganju predmeta vprav ogreje, tako da preide v ton ustnega predavanja, in da se čitatelju dozdeva, kakor da čita pismo dobrega prijatelja.

Glede terminologije se postavlja pisatelj na stališče, »da je posebno v tehnični vedi slovenjenje terminov, ki so danes skupna last vseh kulturnih jezikov na zemlji, ničevna in nepotrebna muka za pisatelja in čitatelja, da je potrata, katere se niti veliki narodi ne privoščijo.«

Čeprav imamo o upravičenosti slovenskih strokovnih izrazov svoje posebne nazore, katerih pa tukaj ne kaže razpravljati, vendar radi priznamo, da nam tudi glede terminologije knjiga ugaja. Vsekakor ni, da bi morala prva knjiga te stroke že priti z vseskoz dovršenim novoskovanim imenstvom na dan; kjer imamo lep in primeren domač izraz na razpolago, se ga pisatelj itak ne izogiblje; kjer ga ni zlahka pri roki, potrpimo; ako se bo razvijala naša znanostna književnost, razvije se z njo vred tudi imenstvo; saj rabijo tujke iz starih klasičnih jezikov tudi naprednejšim narodom, in tem starim tujkam se tudi naš jezikovni čut nikakor toliko ne upira, kakor tujkam iz m o d e r n i h jezikov, sosebno pa iz nemškega. Najpreje treba za zdaj pač, da se seznanimo s pojmi ter vvedemo stroko samo v slovensko književnost. Baš ono načelo, katero je vodilo pisatelja, kakor sam priznava, glede porabe strokovnih izrazov, je vzrok, da je jezik v njegovi knjigi tako neprisiljeno gladek, kakor da bi se bilo na tem polju že Bog ve koliko slovenskih knjig pisalo.

Vsebina knjige je sestavljena iz teh-le delov: P r e d g o v o r (str. 8—6), v katerem nas je zanimala pisateljeva izpoved, da mu je bila elektrotehnika »tolažilo in uteha«, kadar je moral skušati zle posledice strankarskegu boja na domači zemlji. — V v o d (str. 7—15), v katerem je razvita v kratkih potezah zgodovina elektrotehnike in so navedeni problemi, kateri še čakajo rešitve v prihodnjosti. — »O s n o v n i e l e k t r i č n i p o j a v i« (str. XVII—LXIV) obsezajo osnovne fizikalne zakone o elektriki. — »P r o i z v a j a n j e e l e k t r i č n i h t o k o v« (str. 1—67). 1. z galvanskimi elementi, 2. s termoelektričnimi elementi, 3. z dinamostroji. — A k u m u l a t o r j i (str. 68—83); — T r a n s f o r m a t o r j i (str. 84 do 92). Oddelek »p o r a b a e l e k t r i č n e e n e r g i j e« pa je v pričujočem delu knjige uspel samo do štirih strani, in pride torej v celoti šele črez leto Matičarjem v roke. Težko ga pričakujemo.

Kakor smo že rekli, je g. pisatelj svoj predmet prav izborno obravnal in razložil; njegova pisava priča o ljubezni do predmeta in jo torej tudi vzbuja čitatelju. Sledeče opazke naj pa g. pisatelj ne sprejme kot izreka strokovnega razsodišča, ampak kot vzporedno mnenje strokovnega tovariša, posvetujočega se z njim.

Teorija »naponske vrste« naj bi se po naših mislih uporabila edino kot faza iz zgodovine električne vede. Rabiti jo za razlaganje galvanskega toka, dandanes ni več upravičeno. Pojavi električne diference pri dotiki dveh kovin so za galvanizem brez vsake važnosti, in jako veljavni učenjaki še dandanes niso prepričani, je-li res dotika sama na sebi pravi vzrok one diference, ali pa drugi vplivi, ki so sorodni z onimi, ki delujejo v Voltajevem elementu. Po našem mnenju sloni teorija o galvanizmu na edinem dejstvu, da nastane električna diferenca pri dotiki kovine s primerno tekočino. Elektrobudni tvarini sta anoda in tekočina; katoda ima edino nalogo odvajati iz tekočine elektriko na najugodnejši način; v to svrho bodi katoda iz kar najbolj kemično indiferentne, dobro prevajajoče tvarine in pa ploščate oblike radi velikega upora tekočine.

Izraz: »krepka elektrobudna sila platine« (str. 8., v. 1.) nam torej ne ugaja; kajti elektrika, ki jo vzbuja katoda, je toku le na škodo, ker teče v nasprotno mer. Prednost platine ni krepka elektrobudna sila, ampak nasprotno: električna nedelavnost. — Razloček med prevodniki prve in druge vrste je po sedanjem višku vede v tem, da ostajajo prvi med prevajanjem toka molekularno neizpremenjeni, dočim drugi elektriko le v toliko prevajajo, kolikor elektrike s seboj prinašajo njih atomi, pomikajoči se med elektrodama. Ta smoter pa izvira iz stroge sorazmernosti med množino prevedene elektrike in množino ionov.

Izraz »lanec« rabi pisatelj za baterijo. Kolikor je nam znano, je »lanec« prvotno ime Voltajevega elementa, ker »lanec« pomeni sestav iz vrste tvarin: cinek — tekočina — baker — žica, torej l a n e c = v r s t a. Beseda »element« zaznamuje tak l a n e c kot sestavno enoto baterije. Da se dandanes »element« splošno rabi za »lanec«, je nekako tako, kakor če pravimo namesto »človek« »individuum«.

Za razlago elektrolize se nam dozdeva najkrajši način nekako ta-le: Na katodi se izločuje iz soli kovina, iz kisline pa vodik (kateri baš s tem posebno jasno dokazuje svojo kovinsko nrav). Ostala atomska skupina se izločuje ob anodi, a se precej dopolni ali s kovino anode (v sol), ali z vodikom vode (v kislino). Prvo se zgodi, ako je anoda tekočini kemično sorodna, n. pr. cinek, baker, nikelj itd.; drugo, ako je anoda nezmožna, da bi se spojila v sol, n. pr. platina, oglej. — Polarizacija se more prav kratko tako razložiti: »Kakor se iz cinkovega vitriola na katodi izločuje cinek, ki dela katodo anodi enako in s tem uniči tok: tako se izloči iz H_2SO_4 vodik, ki je kovinske nravi, in tudi katodo nekako galvanizuje in jo izpreminja v pločo, ki je po elektrobudnosti cinku podobna.« Kisik je pri razgovoru o polarizaciji najbolje v stran pustiti, kajti kisik ni kovinske nravi. Odprava polarizacije v Daniellovem elementu se lahko kratko tako razloži: Ker je v dotiki z bakrom $CuSO_4$ mesto H_2SO_4, se izločuje baker mesto vodika, in elektrobudna sila ostane torej neizpremenjena. — Glede kemičnih učinkov sploh opozarjamo g. pisatelja na epohalne novosti, katere so v zadnjih letih objavili Švedec Arrhenius, Holandec van t' Hoff in Nemec Ostwald, ki so dosedanjo v mnogem oziru mračno teorijo o elektrolizi čudovito razjasnili s pomočjo podstave »dissociiranih molekulov«. — Teorija o indukciji s pomočjo »silokaznic« je izvedena z velikim trudom in jako temeljito, a po naši sodbi bi ravno tukaj veliko manj besed zadostovalo. Pravilo o meri električnega toka (str. 24. zgoraj) je nejasno. Naj bi se bilo povedalo, da nastane tok v žici (ki je del sklenjenega prevodnika), kadar se premiče poprek skozi silokaznice; da je jakost toka odvisna od množine v časovni enosti presekanih silokaznic; in da se njegova mer izpremeni, ako se izpremeni mer silokaznic, ali pa mer gibanja v žici. Iz tega se izvaja, kaj se godi v ovojih tuljave, ako se magnet vanjo porine, ali če se železo v tuljavi pomagneti. Grammejev kolobar se potem lahko na podlagi tega jako na kratko in jasno raztolmači, in takisto Pixiijev stroj. Tudi razlaga Hefner-Alteneckovega bobna se nam zdi z nehvaležnim trudom izdelana, a žal, da brez slike na tem mestu ne moremo svoje ideje razložiti. Izborna se nam pa zdi razlaga elektromernih enot, katere še nismo v nobeni nemški knjigi enako jasne čitali. —

Položili smo knjigo iz rok s čutom hvaležnosti do pisatelja, ki se je s toliko vnemo lotil težke naloge, hoteč podariti narodu tako važno strokovno delo; a obenem izrekamo željo, naj bi knjiga našla med Slovenci prav mnogo

pazljivih čitateljev, ki bi izpodbodli g. pisatelja, da bi še večkrat posvetil svoj trud kaki drugi enako lepi, koristni, zanimivi, naš narod časteči knjigi.

A. Š.

Akrostihida pri Prešernu. Človeku se je sproti učiti, in več oči več vidi. S svojo sodbo v zadnji Zvonovi številki, češ, da je neki Prešernov sonet glede akrostihide še nedovršen, sem se bil prenaglil. Pozneje, ko sem bil že svojo najdbo razglasil ter odposlal »Zvonu« dotično beležko, sem se o ti akrostihidi razgovarjal z izbornim poznavateljem Prešerna, gospodom prof. Fr. Ž., in ta me je opozoril, da je bil za Prešernovih časov v Ljubljani tudi neki kanonik z imenom Stelzich, kar je bilo seveda meni dotlej popolnoma neznano. To ime je torej poleg Pavškovega obseženo v akrostihidi; kajti kakor v 5. granesu *Sch*, tako treba tudi v 9. granesu *St* in v 14. *Ch* kot zložene soglasniške skupine všteti v akrostihido tako, da se le-ta glasi: »An Pauschek und Stelzich«. — Mene je prej motilo to, ker je v 14. granesu beseda Chorwölf' podčrtana, kakor v 1. granesu *An* in in v 8. *Und*, da sem torej sklepal, češ, da treba tudi to besedo kakor oni dve celo vštevati v akrostihido.

Za podčrt besede »Chorwölfe« pa je najti takoj drug razlog. Že v »Lj. Zv.« XVII. 379 sem bil omenil, da stoji pod sonetom zapisana beseda »Christlich«. Te beležke si takrat, ker je nekoliko preoddaljena od besede »Chorwölfe«, nisem znal prav razjasniti. Domneval sem pač na tihem, da je morda hotel Prešeren ironski namigniti, da je nekrščansko ravnanje, če nasprotnika po mišljenju osebno preganjamo. Sedaj mi je ta nota razumljivejša. — »Christlich« je zamenilo za krepki izraz »Chorwölfe«. Pesniku se je menda ta naziv zdel vendar nekoliko prerobat, in mislil je, kako bi ga ublažil, ter je zato dostavil spodaj prekrepkemu besedilu zamenjalni izraz »Christlich«. Popolnoma se pa vendar ni bil še odločil za drugo inačico, ker prvotnega izraza ni izbrisal in *pre*črtal nego ga samo *pod*črtal; vsaj sta v metriškem oziru pač oba enako okorna.

Misel je torej menda ta: Krščansko vaju svarim, da me pustita pri miru; če ne, začnem vaju ožigati po Arhilohovo. Krščansko ravnanje je prej posvariti, a šelé po brezuspešnosti svarila naj sledi brezobzirno preganjanje. —

Anton Stelzich, doma iz Košetic na Češkem, je bil od leta 1835. dalje v Ljubljani častni kanonik in cesarski svetnik. Prešernov dotični sonet pa spada v leto 1835. ali 1836., ko se je nadaljevala gonja proti Prešernu in Kranjski Čebelici.

L. P.

„Anton Aškerc, slovenski pjesnik“. V 1.—8. številki hrvaškega leposlovno-znanstvenega tednika »Vienca« je pod tem naslovom objavil naš rojak profesor Mijo Vamberger temeljito in duhovito pisano študijo o našem pesniku-prvaku ter na podlagi Aškerčevih »Lirskih in epskih poezij« karakteriziral pesniški značaj in njegovo duševno obzorje. Iz dolge študije naj navedemo vsaj to-le mesto:

»Aškerčeva domena je romanca — zlasti socialne snovi — in balada z živimi prizori, kjer vlada energija, bojni krik in strast. Aškerc ni paysagist, marveč »slikar bojev« Vereščaginove vrste. Kakor je hotel Vereščagin s slikanjem krvi in ran zbuditi gledavcu mržnjo do vojne, te sramote človečanstva, tako hoče tudi Aškerc z bedo, neslogo in nevoljo v svojih pesmih zbuditi čitatelju mržnjo proti gnilobi in trhlosti v človeškem društvu, katere je žalibog vkljub vsi pro-

sveti še vedno veliko. Zato tudi Aškerc ni zaslužil graje, da v svojih pesmih iztika le po temnih straneh ljudskega društva in društvenega življenja. Kaj hočemo, ko so pa temne strani v večini, a jasne v manjšini! Tudi sam Dante je mogel svoj pekel tako živo in plastično opisati, ker je pomakal svoje pero v črnilo ljudske bede in nevolje. Toda, ko je došel do tega, da očrta slasti in radosti neba, se mu je ustavljalo pero, ker mu je ta svet nudil premalo gradiva. Pesnik naj le iztika svobodno po temnih straneh, ali ne zato, da jih proslavlja in bljuje grenek žolč pesimizma na svet ter neko brutalno mržnjo na ljudsko življenje, nego da nam zbudi sovraštvo do hudega, a ljubav in naklonjenost do dobrega — skratka, da dovede v naši duši neko katarzo, kakor jo izvršuje tudi drama. —

Slovensko pjesništvo u najnovije doba. Pod tem naslovom prinaša tednik »Narodna Misao« v Zagrebu vrsto feljtonov, v katerih govori A. K. Gorjančev o slovenskih pesnikih, ki so bili od l. 1890. pa do l. 1898. sotrudniki »Lj. Zvona«, »Doma in Sveta«, »Vesne«, »Slovenke«, »Zore«, »Svobodnih glasov«, »Nove Nade« in »Mladosti«.

O novejši slovenski literaturi. Pod tem naslovom je navedel, označil in ocenil dr. Fran Vidic v »Mladosti«, »smotri za modernu književnost i umjetnost«, glavne zastopnike slovenske nove struje, pred vsem Fr. Govekarja, K. Dolenca, Márico, Murnika in Aškerca.

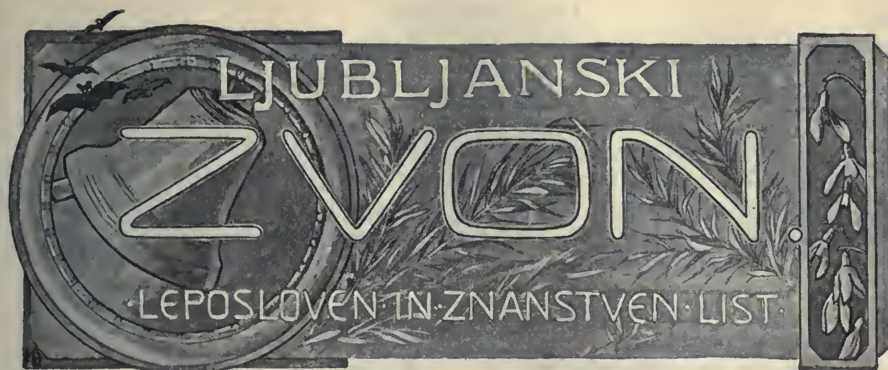
Fran Govekar. »Nova Nada«, jugoslovanski zbornik zabave i pouke, je prinesla v 4. in 5. zvezku pod gorenjim zaglavjem obširnejšo študijo, v kateri se bavi pisatelj J. Pečanov temeljito tudi z vzroki literarnega boja na Slovenskem ter prav simpatično ocenja Govekarjeve spise.

„Stara pesem". To novo enodejansko opero Viktorja Parme, komponista »Ksenije«, so dne 24. t. m. prvič peli na zagrebškem odru. Libreto ji je zložil po Heinejevi baladi »Es war ein alter König« italijanski libretist Menasci. Kritika očita, da je libreto nedramatičen, preveč lirski in skoro brez dejanja. Opera pa se odlikuje z veliko melodijoznostjo in briljantno instrumentacijo. Vvodna igra in pevski del opere dokazujeta, da je g. Parma duhovit in temperamenten komponist. Opera je dosegla najlepši uspeh. Prihodnjo sezono jo bodemo čuli tudi v Ljubljani.

Slovenski umetniki v tujini. »Nemo propheta in patria« ne velja o nikomer bolj nego o slovenskih umetnikih. Dasi imamo na vsakem polju umetnosti nekaj vrlih zastopnikov, vendar kličemo tujce v svoje dežele, da izpolnijo vrzeli, katere zijajo bodisi pri operi, drami, glasbi, ali pa v slikarstvu ali kiparstvu. Naši umetniki pa žive v tujini! G. Fran Pogačnik (Naval) je slaven in ljubljen operni pevec v Berlinu, g. Fr. Bučar v Darmstadtu, gdčna. Fanika Vrhunčeva v Poznanju, in pokojni tenorist Jos. Trtnik je umrl v Brnu; g. Ig. Borštnik in gospa Zofija Borštnikova igrata v Zagrebu, gdčna. A. Nigrinova pa v Belem gradu. Gosp. Josip Grm je slikar v Pragi, g. Iv. Vesel žanje najkrasnejše slikarske uspehe v Monakovem, in slikar g. I. Šturm biva na Dunaju. Da živi tudi slikarica M. Kobilca skoraj vedno v tujini, je znano. Gospoda kiparja Zajc in Repič prebivata vedno na Dunaju.

Vsi ti naši umetniki posvečujejo svojih talentov sadove tujcem, večinoma našega naroda neprijateljem! V zahvalo nam Nemci očitajo, da nimamo nikakršne svoje umetnosti in nič svojih umetnikov. ***

Štev. 5. V Ljubljani, dne 1. majnika 1898. Leto XVIII.

Norec Dimitrij.

»Hej, dvorjani vi, svetniki,
Hej, boljarji vi, velikaši,
Kaj pomenja ta vik in krik?
Vnovič vzrojili so divji ustaši?
Grad koj z vojaki utrdite,
Dajte ukaz ta mojim beričem,
Da na véliki, carski svet
Z vami pred prestol jih kličem!«

Sedel na prestol svoj dedni je car,
Prišli beriči so, prišli dvorjani,
Prvim nasmehne se zviti vladar,
Drugim pa milostno to-le oznani:

»Oj ve opore, državniki,
Ruši se plemstvo, prestol se maje,
Tolpi se klanja stolica sveta,
Vedni nemiri, vedne ustaje,
A nič pomoči, ah nič nasveta . . .
Svétniki modri vi, čujte,
Čujte in modro svetujte:
V milosti carski kot mesec bleščal bo,
Kdor mu najboljše ta hip svetoval bo — —«

»Spone, vešala, Sibirija!«
V svetli dvorani kot zemum se ori,
Dokler pred carjem se svojim do tal
Sklonil Dimitrij ni nori:

»Slava ti, car, ti si otec naš,
Venčan si, da nam caruješ,
Venčan, da rod pravoslavni miriš,
Da ga potešiš in da ga — kaznuješ...
Da pa kaznuješ, umiriš ga,
Dvigni svoj bič, namoči ga v krvi,
V krvi dvorjanov, svétnikov,
Hlapcev teh, teh klevetnikov —
Dvigni ga, otec, vseh carjev boš prvi!
Vtihnil takoj tvoj grešni bo rod,
Da, greh velik ima on na vesti,
Ker narodil se na beli je svet,
Ker če počivati, spati in jesti . . .
Stori, oj stori to, car, solnce žarko ti,
Če mar ti bleščeča je krona,
Gledal in občudoval, čuj, svet ves
Moč bo tega škorpijona . . .«

Aj, to zdajci zbledel
Vsak je dvorjanov in strepetal je,
Car je za hip ostrmel,
V drugič se zvito še bolj nasmehljal je.

Aleksandrov.

Meka.

(Vztočna romanca.)

Mučni molk v dalji peščeni —
Ni ga oblačka na svodu . . .
V Sahari tihi, ognjeni
Moslim mlad mre ob velblodu —

V trudnem se blesku oko mu
Tja proti jutru ozira,
V vročem se pesku težko mu
V nočni sen, večni zapira —

Azrael ponj prišel zdaj je,
On pa še videl ni Meke . . .
Ah, zaprt divni mu raj je,
Huris zgubljene na veke —

»Allah, oj Allah ti zviti,
Kismet naj tak ne vznemirja,
Ko sem na pot grozoviti
Zvabiš, da vničiš fakirja?

Kaj si postavil mi kočo,
Ne mi palače ustvaril?
Kaj za puščavo mi žgočo
Sužnjev na pot ne podaril?

Allah, oj Allah nebesni,
Rešena, čuj, je uganka:
Ali so raji pretesni,
Ali pa huris ti manjka . . .«

Ustni zbledita mu sinji,
Vgasne oko mu krvavo . . .
Čuj, sem od Meke v pustinji
Pesem se zlegne sanjavo . . .

Aleksandrov.

Golobčka dva.

Golobčka dva, golobčka dva
Na sleme sta mi sela,
Gosposko se priklanjala,
Drug k drugemu zaganjala,
Kot, radosti vzkipela,
Ljubezen drobnega srca
Na slemenu naznanjala
Ljubimčka bi si bela —

Laboda dva, laboda dva,
Ljubka kot lilja vzcvela,
Po jezeru sta plavala,
S perotmi sta vztrepavala,
In voda je šumela,
Kot z bori temnega gozda
Skrivaj pošepetavala
Bi sapica vesela —

In roža je stoletnica
V krasoti vsi drhtela,
Kot srci dve, ki sanjali,
Molče sta si naznanjali,
Kar duša hrepenela . . .
In kot dva bela parčka sta
Dva stasa se priklanjala,
Kri k srcu je hitela . . .

Aleksandrov.

Piščalka.

Idila. Spisal J. Gol.

fiii-fi-pfiii-iii . . . .!

Že on dan ji je bil zapretil sosedov ded, stari Krč, in ji prepovedal piskati na tisto svetlo piščal z okroglim, medenim ročkom na koncu. Njegova stara ušesa menda niso mogla poslušati v enomer tega zategnjenega, brlizgajočega glasu.

Lenica je služila za pastirico in je pasla prav v bližini, kjer je imel stari Krč uljnjak, in kamor je hodil redno vsaki dan opazovat in se veselit čebel. Ona je bila kaj živo, razposajeno dekle; zatorej se kar ni mogla vzdržati Krču na ljubo te nedolžne, čeprav včasih malo razposajene in preglasne zabave na paši. Res je nekaj tednov že v enomer piskala in pihala v lično izdelano piščalko sèbi v veliko zabavo, pa v največjo nevoljo sosedovemu dedu. Krč pa je bil izmed strastnih čebelarjev, kateremu niti v sanjah ne bi bilo prišlo na misel, da bi opustil prav radi Leničinega brlizganja vsakdanje pohode k ljubljenkam svojim tam v bregu.

Zato pa je prišlo sempatja do malega sporeka med Lenico in Krčem.

Ker pa je bil Krč siten in poleg tega nemalo trmast, in ker je bila Lenica poleg prirojene živahnosti tudi precej svojeglavo dekle in se vkljub večkratkim opominom ali ni mogla, ali ni hotela odvaditi razvade, je rasla napetost med njima bolj in bolj.

Naposled ji je zapretil ded povse resno, da ji vzame piščalko pri prvi priliki —

Pa da bi baš radi malo čudnih Krčevih muh ne smela piskati na svojo lepo piščal!

No, bodi si! — Toda danes ga ni doma dolgočasnega dedka; odkrevsal je bil zgodaj v jutro v bližnjo vas kupovat čebel. Pred večerom ga kar gotovo ne bo domov. Prav! Zato pa naj se odškoduje Lenica danes in se napiska in nakratkočasi dosita!

— Pfiii-fi-pfiii-iii . . . .!

Sicer pa, naj bi bil tudi pri domu stari Krč, naj bi sedel tudi celo popoldne gori v bregu pred uljnjakom na stari, razglodani tnali, s komolci oprt na sesušena kolena in z največjo slastjo in brljavim pogledom zroč nepremično v goste roje svojih ljubljenk — naj bi mu delo piskanje še tako hudo in mu brnelo še tako skozi ušesa, vendar bi hotela piskati Lenica vkljub temu danes prav tako! — Zakaj neki?

Pri sosedovih so bili porezali zelje na oni njivi tam preko vode. Tam je imel opravka danes popoldne sosedov Lovro. Lovreta pa je Lenica že itak kaj rada dražila. Najraje pa mu je nagajala s piščalko. No, zakaj? — Pri tem je imela že svoje posebne namene.

Glejte, ravno Lovro ji je bil podaril to piščalko. In ko ga je potem baš s to piščalko dražila, kjer in kadar je mogla — ali je smel biti Lovro mari hud zato? Kako? Ah, kako rad bi bil Lovro pač hud zato, kako rad bi se bil jezil nad njo radi piskanja in nagajanja, kako rad ji očito kazal jezo radi tega — pa ni smel ubožec Lovro, ni smel!

Baš to pa je bilo Lenici silno všeč, in neznansko prijetno se ji je zdelo nagajati in nagajati temu Lovretu. Služil je pri sosedu za hlapca. Prijatelja sta bila Lovro in Lenica od onega dne, ko ji je bil dal piščalko. Toda navzlic temu je dražila Lenica baš njega najraje. — Tudi danes mu hoče nagajati, nagajati dosita, in naj bi bil še slabejše volje, nego je videti danes. Tako-le:

— Pfiii-fi-pfiii- iii . . . .!

Čakaj, kdaj sta si že postala prijatelja s tem Lovretom. A pač!

Takoj drugi dan potem, ko se je bil udinjal Lovro pri sosedu za hlapca, je šel z vozom na polje — da, prav na ono-le njivo. Ob ti priliki se je moral peljati mimo nje. Že od daleč ga je gledala, kako je moško sedel na vozu, brezbrižno žvižgaje nekaj tako predse. Mislila je tedaj, da se niti zmenil ne bo zanjo, ko se bo peljal mimo. Kdo bi se pač menil za ubogo dekle, kakor je Lenica, ki še celo v svojem petnajstem letu — moj Bog — ni nič boljšega, nego revna pastirica. Lovro pa, pravijo, da je zdaj brez dvoma med malimi fanti

v vasi najgorši. — Sicer pa sta se imela srečati tedaj prvič tako od blizu . . . Vendar pravijo, da je Lovro jako prijazen. —

In Lovro je bil res prijazen. —

»Povej no, Lenica, ali ti je vroče, ali te pa zebe tako, da si rdeča v lica prav kakor makov cvet tam-le na njivi?«

Kaj mu je odgovorila nato? Res, še sama ne ve. Pa kaj takega jo vpraša! Tako jo je vendar bilo sram, in vroče ji je postalo kar mahoma v lica. Saj si še skoro pogledati ni upala tedaj Lovreta. Le med trepalnicami ji je samo za trenotek ušel pogled tja gori na voz, in prav v tistem trenotku se ji je tako čudno, sama ne ve kako, smejal Lovro in jo meril s svojim živim pogledom od nog do glave. Tega pogleda — no, tega si ne more reči, da je bil grd, ali neprijazen — vendar tega pogleda ni mogla prenašati Lenica in morala je povesiti oči pred njim.

V tem pa, ko je govoril, je vrtel Lovro med prsti neko svetlo, bleščečo reč — piščalko. Že tedaj se ji je zazdela lepa ta piščalka, in takoj, ko jo je pogledala, jo je poželela in si mislila: Oh, da bi jo . . . Toda Lovro jo je že hotel vtakniti v žep. — Ker je pa le še govoril in ji pravil nekaj — sama ne ve kaj — in ker jo je menda v enomer meril s tistim pogledom, mu je po neprevidnosti zdrsnila piščalka ob robu žepa na voz in odtod na tla. —

Lenici pa se je zdelo, da ne bi ravnala prav, če mu ne bi v tem hipu vrnila prijaznosti in mu ne bi pobrala piščalke. Saj jo je bil vendarle ogovoril tako prijazno, čeprav tako čudno, da jo je spravil v malo zadrego.

No, hitro in brez obotavljanja mu je pobrala piščal. — Pobiraje piščalko, pa je Lenica hitro in površno res še enkrat pogledala svetlo reč. Zakaj je ne bi bila; saj jo je imela v rokah. Kaj si more tudi, če je Lovro zapazil ta njen nič več nego radovedni pogled. A on si ga je razlagal brez dvoma napačno, meneč, da pogled ta ni bil samo radoveden, temveč tudi — poželjiv.

»Ali bi jo hotela vzeti od mene, Lenica, če bi ti jo ponudil in rekel —?«

»»Ne, ne! — Pravzaprav, he, lepa je res! Toda rabiš jo gotovo sam, in žal bi ti bilo zanjo potem. Le imej jo, Lovro!««

»Oho! Pa je ravno nočem, da veš, Lenica; prav zato ne, ker se je braniš ti. Rajši jo vržem takoj semkaj v grmovje. Daj sem!»

Bog ve, da bi jo bila kar najrajše skrila v žep, na prsi in zbežala z njo in je niti pokazala nikomur z golega strahu, da ji je ne vzame kdo, ali pa, da je res ne vrže Lovro v jezi med robidovje.

Tako ji je bila všeč ta Lovretova piščalka kar na prvi pogled. Že ji je omahovala roka, s katero mu je ponujala piščal.

»Torej, ali jo hočeš, Lenica?«

»»Rada! Toda —««

»Nič, nič! Le spravi jo pa imej jo za spomin. — Veš, loškemu gozdarju sem vodil on dan pse na lov in takrat sem rabil to piščal. Pozneje mi jo je podaril gozdar. No, saj veš, kaj hoče meni ta igrača: vrgel bi jo bil prej ali slej od sebe . . .«

V tem je bil pognal konja. Že je bila hotela skriti lepo darilo — kar je sitnež zopet ustavil, in tedaj mu je prišlo na um — oh, da bi ga res — nekaj tako neumnega. Moj Bog! Kako jo je še zdaj sram, kadar se spomni!

»Čakaj, zastonj ti je pa res ne dam! Za plačilo mi moraš zapiskati tu na mestu na piščalko in to na vso moč, da vidim, kako znaš. Res, res, Lenica; to moraš!«

Sprva se mu je branila, potem ga prosila in naposled mu hotela ubežati, da ji ne bi bilo treba piskati tu pred njim. Toda, kaj je pomagalo. V hipu je bil Lovro raz voz, jo prijel za roko in jo pogledal prijazno, nekako, kakor bi hotel reči: Ne brani se mi!

Ni mogla drugače. Obrnila se je naposled in s sramom je pritisnila piščalko na ustnice. Kar mogoče rahlo, komaj slišno je zapiskala nanjo.

»Beži, beži! Kakor ne bi imela niti malo sapice. Poglej, tako-le!«

In pokazal ji je. Znal je v resnici bolje.

»Tako ne morem, Lovro; res ne morem!«

»»Naj bo! Toda prav malo slabeje pa že moreš, Lenica!««

»Tudi ne morem!«

»»Pa še malo manje!««

»Ne morem!«

Vendar je mogla. Toda sram jo je bilo tedaj, jako sram, vkljub temu, da ji je bil povedal Lovro, kako lepo se poda svetla piščalka njenim rdečim ustnicam. Oh! — In naposled jo je prosil, naj njemu na ljubo zapiska še enkrat, še huje, nego prej. No, ona ga je ta pot skoro rada poslušala; seveda, saj ni videla njegovih nakan. Glejte, ko je zbrala vso sapo in zapiskala v piščal, da so se ji še bolj napela trda lica — jo je počil porednež z obema rokama po licih: bušk! —

Ah, kako mu je zamerila! — A na vso njeno jezo se ji je smejal nagajivec, odhajaje tako objestno nazaj! Toda le počakaj! Saj ji je ostala piščal; še žal mu bo po nji! A nazaj je ne dobi, naj jo

prosi zanjo na kolenih. Gotovo ne! — In še več! Prav s to piščalko se mora in se bo maščevala prej ali slej nad njim radi njegove porednosti. To bo sladko maščevanje! In ko mu bo jelo presedati njeno piskanje — dražiti ga hoče z vednim piskanjem ob vsaki priliki — ko ga nabole ušesa, tedaj ga bo brez dvoma naposled le skesalo po piščalki, in obžaloval bo, da jo ji je takorekoč vsilil tedaj. — Oh, naj bi jo potem poprosil zanjo, naj bi prišla prilika, ko se mu bo mogla na pol pomilovalno, na pol porogljivo zasmejati v obraz, češ: ne dobiš je več, nikdar več in to za kazen za svojo nagajivost — res, tedaj — se ji je zdelo — bi mu dostojno plačala, kar mu gre. —

Nato je kar iskala prilike, kako bi se mu mogla prav s piščalko osvetiti. In dražila ga je s piskanjem, kjer ga je videla, in kakor ga je mogla.

Pa kaj, ko ga ni mogla resno razdražiti s tem. Kaj še! S svojim piskanjem je dosegla baš nasprotno, nego je hotela. Če je slučajno delal kje v bližini in se mu je Lenica oglašala s piščalko, ga je to vedno veselilo. Obrnil se je ob takih prilikah navadno proti nji in se ji veselo smejal z brega sem. In tedaj je kar od daleč zopet čutila tisti njegov prodirajoči pogled, ki jo je delal tako nezmožno, tako slabo njemu nasproti. A kadar je bila Lovretu taka zabava posebno všeč, je privzdignil celo klobuk, tisti zeleni s krivimi peresci, nagnil glavo malo po strani in zaukal tako lepo in tako glasno, da je odmevalo od bližnjih gričev. Takrat pa se je polastila navadno tudi Lenice neka dotlej še nepoznana veselost, in resno se je morala premagovati, da je ni v hipu minila vsa maščevalnost. Oh, da! Mislila je in ugibala tedaj, ali zna še kdo izmed vaških fantov zaukati tako lepo, kakor Lovro, ali stoje tista kriva peresa še komu drugemu tako lepo za trakom, kakor Lovretu . . .

Moj Bog! vselej je mislila kaj takega. — Toda danes! Danes pa res ni videti Lovro kar nič pri volji. Danes, ko starega Krča ni pri domu, ko bi se imela Lenica napiskati dosita in se nanagajati Lovretu, tudi danes bi rada mislila na kaj veselega, če na drugo ne, vsaj, kako bi se namaščevala Lovretu, kako bi ga kaznovala še huje. — Pa ne more danes. Baš danes se Lovro niti ozrl ni semkaj preko vode!

Kaj bi si mislila o tem? Ali je mar prišel tisti trenotek, po katerem je tako hrepenela, trenotek, ko mu jame presedati njeno piskanje, ko ga nabole ušesa, ko ga skesa po piščalki? Brez dvoma; saj do danes je še vedno kazal, da ga veseli, in da mu je prijetno njeno piskanje. — A kako je to, da se ji ta trenotek, po

katerem je tako hrepenela, naposled vendarle ne zdi tako lep, tako prijeten, kakor si ga je bila naslikala v mislih. Saj bi pravzaprav šele zdaj imela priti vrsta nanjo, da se maščuje! Sama si priznava, da bi se morala osvetiti, a v prsih jo kakor nekaj tišči in zadržuje.

Morebiti — pravzaprav gotovo — da, gotovo tudi on ne more več poslušati »tega zategnjenega, brlizgajočega glasu,« prav kakor stari sosed Krč. Morebiti — gotovo! No tudi prav! A to jo že skoro jezi! Res! Prav zato mu mora nagajati danes, ga mora razjeziti popolnoma!

— Pfiii-fi-pfiii-iii . . . .!

Tako! Zdaj pa še enkrat, dvakrat, trikrat . . . in še mnogo huje!

— Pfiii-fi-pfiiii-iii . . .!

Kaj, ko se niti ne zmeni za njeno napenjanje in nagajanje! Niti ne pokaže, ali ga veseli, ali draži vse to. No, kaj bi ugibala? To se umeje, da ga draži kar najbolj — prav mu! Kako se hudo drži, kako hlastno dela in hodi po njivi, kako se kar namenoma obrača v nasprotno stran! Klobuk si je potisnil na čelo — oh, kako mu to slabo pristoji. Da bi mu vsaj mogla povedati, kako slabo!

»Lovro!«

Menda je ni slišal. — Čakaj!

»Lovro!!«

Niti ozreti se noče. Jezen je, resno jezen. No in če je jezen nanjo radi piskanja, se ji zdi, da se je maščevala nad njim dovolj, Gotovo! Krivico bi mu delala, če bi ga dražila še dalje. Ne, nič več ga noče dražiti, vsaj danes ne. Prav mirna hoče biti, niti zmeniti se noče zanj, in brez dvoma ga mine jezica prej ali slej. No, namen svoj je pa vendarle dosegla in sama sebi bi si najrajše prigovorila radi tega, da ji je zategadelj nekako dobro tam okrog srca, kakor bi bila storila in izpolnila svojo dolžnost. Res!

Zdaj pa mirno, prav mirno! Tako!

Nikakor ne bi bilo prav, da bi ga še dalje jezila, Lovreta. Ne, ne! In to s piščalko, katero ji je podaril on sam! Ne, to bi bilo nehvaležno, jako nehvaležno.

Ali ji ni bil podaril Lovro s to piščalko res veliko?

Od onega dne, ko sta si bila postala z Lovretom prijatelja, je bilo piskanje na podarjeno piščalko Leničina glavna in skoro edina zabava na paši. Stari Krč je tožil radi njenega piskanja, in ljudje, ki so hodili slučajno mimo, so se ji posmehovali, češ: petnajstletno, skoro popolnoma doraslo dekle, pa se še vedno tako po otročje zabava na paši! Toda kdo bi ji kratil veselje! Kakor doslej, tako je

tudi še potem vedno piskala in pihala v piščal, da so se ji rdečila in vzbočevala že itak rdeča lica še bolj, da so se ji krčila in nabirala mala usta v izredno majhen, rdeč, progast kolobarček, da ji je zmanjkovalo sape in so se ji napenjale žile na vratu in sencih. — Od piščalke se za vse nič ne bi bila mogla ločiti.

In za to piščalko, za tako darilo naj bi danes jezila Lovreta še bolj? Vest ji pravi, da ga ne sme; vest ji skoro očita, da je preveč tiščala z osveto, da bi mu bila morala odpustiti tisto malenkost kar tako, da mu je ona silno nehvaležna za vso njegovo prijaznost in naklonjenost.

Res, ta Lovro! — Kako je bil vedno prijazen z njo, odkar sta bila soseda. Ob vsaki priliki jo je ogovarjal, in če je le mogel, je napeljal svojo pot tako, da sta se kakor slučajno srečevala tu in tam. Tudi ona se mu ni umikala, kadar jo je imel srečati. Kako dolgo sta včasih še celo o mraku govorila kje tam na studencu ali kje drugje, kjer je imela ona zvečer, prišedši domov, opravka. Brez dvoma je govoril Lovro z njo rajši, nego s katerokoli drugo, in tudi ona — se ji je zdelo — ga je imela tako nekako čudno rada, kakor še nobenega, vse drugače, nego rajno mater, drugače, nego staro, pobožno teto doli v koncu vasi. Res, kako čudno ji je bilo včasih! Pri misli na Lovreta se je mudila nekaj tednov sem najraje in najdalje — često pozno v noč. Kolikrat je bila trudna in rada bi bila zaspala; po sili je tiščala trepalnice na oči, izkušala na nič misliti in zaspati — pa kar ni mogla. Vselej ji je postalo tako čudno mehko in pa obenem tesno tam okrog srca. Če je mislila in le dalje mislila, se ji je jelo nekaj tajati v prsih, in nato sta ji — kakor sami po sebi — kanili dve tako debeli, težki solzi na vzglavje, za tema zopet dve in potem zopet! —

Vendar je slišala včasih — stara teta ji je večkrat to zatrjevala — da ni lepo, če se mlado dekle le predolgo in prerado mudi pri misli na moškega.

Kaj, ko bi njena teta videla v njeno srce!

A vkljub temu si danes ne more kaj, da ji ne bi vstajali v duši vsi sladki spomini in vse hrepenenje z dvojno močjo. Kak razloček med Lovretom danes in pa prej kdaj! Hudo ji je in žalostna je radi njegovega čudnega ponašanja — toda, kadar se spomni, da tudi njemu preseda, kakor staremu Krču, ta »zategnjeni, brlizgajoči« glas, tedaj bi se res najraje jezila in togotila, če bi se mogla. Jezila in togotila bi se najprej nad seboj in nad svojo prirojeno mehkostjo,

ko bi ga rada, ko bi ga pravzaprav še morala jeziti — v tem hipu se ji zdi, da bi ga še morala — pa ga ne more, ne more.

Hm — kako bi se najraje razjokala, se grizla v ustnice in se jezila radi tega!

Ali je pa Lovro tudi vreden, da bi se jokala radi njega, da bi se jezila radi njega? Kdo ve, ali —?

Nato pa so jo obšle silno čudne, neprijetne, žalne misli, tako čudne, kakor še nikdar. Sama jih ni mogla opravičevati, tudi vabila in zadrževala jih ni prostovoljno; branila se jih je, kolikor se jih je mogla, trudila in prizadevala si je, da bi mislila na kaj drugega — a kaj, ko so se ji vsiljevale, vrivale in vstajale vedno znova.

Kdo ve, kdo ve, ali se mu pa ni morebiti zamerila kako drugače, nego baš s piskanjem? Toda s čim? Vest ji ne očita ničesar.

Pa vendar — no, naj bi se mu bila s čimerkoli, recimo ponevedoma, zoper svojo voljo. Potem pa bi ji bil zameril Lovro tako, da bi ji niti odpustiti ne hotel; trdovratno bi držal jezo in je niti pogledal ne bi več. Naj bi je pri vodnjaku niti ogovarjal ne več, pri studencu je niti srečati ne hotel in, če bi jo, bi šel hladno mimo, ji niti ponagajal ne, kakor po navadi!

Oh!

V tem trenotku je Lenica jasneje kakor kdaj poprej izprevidela, da je v resnici Lovro izmed vseh fantov najgorši, da nihče drug ne zna zaukati tako lepo, da tista kriva peresa ne stoje nikomur tako lepo za klobukom, kakor njemu.

Potem si je pa dejala tudi in si pripoznala, da bi se ona, če bi bilo na tem, hotela zameriti komurkoli rajše, nego Lovretu, celo svoji teti, čeprav bi se ji zdel to eden večjih grehov.

Potem pa še nekaj! — Priznala si je tudi, da bi ji bilo neizrečeno hudo — in ta misel je bila tista črna in neljuba, krog katere se je sukalo neštevilo drugih, zamotanih, temnih, neznanih —: ako bi občeval in govoril Lovro s katerokoli njenih tovarišic raje in mnogo prijazneje, nego z njo. — Naprej pa skoro ni smela misliti; kajti ako je mislila še dalje, se je zamotala v še bolj temne in neznane misli, iz katerih skoro ni vedela nazaj.

Te misli so se ji zdele kakor grde ponočne vešče, ki so jo obletavale vedno znova, vedno huje . . .

V tem pa so ji željno uhajali pogledi tja preko vode. Kako rada bi bila zapazila le en sam znak na Lovretu, ki bi ji bil odpodil, čeprav le za trenotek, te nadležne vešče. Toda zamanj! Na-

sprotno! Bilo ji je, kakor bi ji vdihal sam zli duh misli, drugo bolj črno od druge, drugo bolj neprijetno od druge.

»Kaj čuda« — ji je nekaj šepetalo — »kaj čuda, da se ne briga zate, revno pastirico! On naj bi se brigal zate, ki ga morebiti še letos sprejmejo med prave fante v vasi, in ki si bo lahko izbral dekle — dekle svoje mora imeti vsaki pravi fant — ki si bo torej izbral dekle vse drugod, nego na paši! On naj bi se —«

Uh, to je bilo bridko! —

»Kaj čuda — kaj čuda!«

Res, kaj čuda, da so se jele usipati Lenici nato doli po mladih, gladkih licih solze, solze preziranja in zaničevanja. —

Pri tem pa so ji vstajale pred očmi vedno nove slike. — Tudi dekleta, še celo tovarišice so jo očito in na skrivnem že tolikokrat prezirale radi njene nizkosti. Dekle petnajstih let — pa še vedno pastirica — nič več, nego revna pastirica! Ako so hodile ob delavnikih mimo in jo videle na paši, so se muzale, si porogljivo ožile ustnice v zaničevalen nasmeh in si štele v nečast, če je ona iz gole prijaznosti nagovorila eno ali drugo izmed njih. Ob nedeljah pa so se je sramovale, če je bila med njimi. — Očitale so ji v obraz, da ona še ni, da bi se štela med dekleta, da je preotročja, in ne vem kaj še.

To in še mnogokaj so ji oponašale naravnost in ob raznih prilikah. Vse to je bilo Lenici hudo, jako hudo, toda pomagati si ni mogla. Kako? Staršev ni imela. Tožila je parkrat svoji teti. Teta pa je bila stara, pobožna devica, ki pač ni mogla popolnoma poznati teženj in hrepenenja mladenke, kakršna je bila Lenica. Teta je želela — in ta želja se je zdela Lenici zapoved — naj se drži dosedanje hiše kot najpoštenejše v vasi, naj se ne prevzema že sedaj, naj prenaša voljno zaničevanje, naj potrpi še eno leto, ali dve, ko bo dovolj trdna, da bo mogla opravljati posel dekle, ali kakršenkoli že. — Iz strahu pred tetino zamero je prenašala do danes zaničevanje in preziranje. Toda, če jo zaničuje in prezira tudi Lovro radi tega potem — potem. —

To je bilo bridko! —

Ob kaki posebno bridki misli nam kaj rado privre na dan tisto morje solza, ki je sicer skrito nekje v naši notranjščini, in to z neko silo, kateri se kar ne moremo ustavljati. A ko smo se izjokali, se nam zdi, kakor bi bili s solzami vred izželi iz sebe ono, kar nas je težilo, dušilo, davilo. S tem pa se čutimo olajšane, pokrepčane, potolažene.

Tudi Lenica se je z jokom pomirila. Kolikor mirnejše in trez-nejše pa je bilo njeno premišljevanje, tem hitreje in trdneje je dozoreval v nji sklep, ki je imel biti odločilen za njeno prihodnjost. — Pastirica, uboga, zaničevana pastirica noče več biti in noče. Vse bi potrpela: trpela bi, naj bi se je sramovali radi tega vsi, naj bi jo prezirali vsi — vse to bi trpela in lažje pretrpela, nego da bi se je moral sramovati eden — Lovro je ne sme prezirati!

Pomagati si hoče po svojih močeh; pomagala si bo, kakor bo vedela in znala, svetovala si bo sama, hrabrila se sama, delala sama in prizadevala si sama!

In potem se mu ne bo treba sramovati je.

Zdaj pa se je gotovo sramuje, da, gotovo tudi on z drugimi vred. In če se je sramuje tudi Lovro, ali je to lepo? — Ne!

Lovro — Lovro!

Zamerila bi mu, ne zmenila bi se zanj, niti pogledala ga ne bi več, prezirala bi ga in zaničevala tudi ona — vse to, če bi mogla. Pa ne more!

In ko je sedela ob potu na groblji kamenja tako sama in zapuščena, se ji je približala tiho in zaupljivo njena najljubša ovčica, mala Bička, ji položila glavico v naročje in jo zrla z malimi, črnimi, malce mokrimi očmi tako zaupno, mirno in proseče v obraz. Pa Lenica se ni zmenila ni za mlado prijateljico. In Bička je, čudeč se radi tega, iztegnila kratki vratek in prišla z mokrim gobčkom v najbližjo bližino Leničinemu obrazu. Potem pa, ko sta pritekli dve solzi, debeli kakor leščnika po Lenininih licih doli do podbradka, je iztegnila mala Bička še tisti kratki jeziček in hotela lizati po Leničinem obrazu. Tu pa je iztegnila Lenica v trenotku roko in udarila prijazno živalco po gobčku, češ: »S teboj se niti ne menim več!«

Mala Bička pa je nato žalostno povesila glavico in boječe legla Lenici k nogam.

Pa niti v tem trenotku se Lenici ni smilila revna živalca!

Lovro — Lovro!

Pst! —

»Bom šel na planince
Na visoke gore —«

Lovro, da, Lovro! To je napev tiste njemu priljubljene! Oh da!

»Pa bom slišal od daleč
Zagorske zvone . . .«

Oh, ta Lovro! — Saj res niti ne zna držati jeze. Toda Bog varuj, da bi se ozrla proti oni strani. Lovro pač ne sme zapaziti, v kako zadrego jo je bil spravil s svojo slabo voljo.

— Fifiu-fiu . . . .!

Kaj ta žvižg? Že zopet. — Ali velja nji? Ali naj pogleda proti oni strani, ali naj se mu odzove? Kako rada bi se, toda ne — vsaj tako dolgo ne, da se prepriča, velja-li nji ta žvižg ali ne.

— Fiu-fiu . . . .!

Lovro je zopet žvižgal. To pot se ji je zdel ta žvižg nekako proseč, prisrčen. Da je veljal nji, o tem ni dvomila niti za trenotek več. Kako ji je ta zavest polnila srce z nekim veselim nemirom! Saj Lovro vendarle ni tako trmast, tako hudoben, kakor si ga je bila naslikala v svojih mislih poprej. Gotovo obžaluje zdajle prejšnjo svojo slabo voljo — oh in to slabo voljo njegovo — nič nego slabo voljo — si je tolmačila poprej tako črno, tako temno! Gotovo mora biti tudi njemu hudo v tem-le trenotku, če se ona na vse njegovo prizadevanje in klicanje ne oglasi tako dolgo . . .

No, ali nji poprej ni bilo tudi hudo, prav tako hudo?!

Trmoglavost se je oglašala polagoma v Leničinem srcu. —

Priznati si mora, da se ji je v hipu, ko je začula prvi žvižg, zoper njeno voljo bila zasukala glavica proti oni strani. Pa Lenica je umaknila pogled še za časa, da Lovro tega ni mogel zapaziti. Moj Bog, kje je pa tudi smel! Ali mu ne bi zbudilo baš to prevzetne misli, da je ona nestrpno in s hlastjo čakala njegovega žvižga? Tega pač ni bil zapazil, kaj takega ne sme zapaziti! Ne, ne! Rajše se premaga; mora se premagati!

— Fiu-fiu . . . .!

Kako ji je tolklo srce! Roke, s katerimi si je dotlej zakrivala oči, ji je vlekla neka nevidna moč raz obraz.

Sicer pa res ni prav, da bi sedela tu na kamenju tako žalostno in si zakrivala obraz. Vstati pač sme in se delati vesela; saj ni treba, da bi baš on zapazil, kako hudo ji je bilo, ker bi morebiti potem nekoliko uganil, nekoliko pa si domišljeval, da ji je baš radi njega bilo hudo. No, nevoljo svojo mu pa vendarle hoče malo pokazati. Oglasi se mu pa ne in tudi pogleda — no, tudi pogleda ne proti oni strani — nalašč ne.

Tudi svojih solz se mora sramovati. Kako je pač mogla jokati za tako malenkost! Petnajstletno dekle, pa joka kar tako za prazen nič; sama sebi bi skoraj pritrdila, da je res otročja.

Potem pa ta jeza, zopet za prazno malenkost, za golo domišljevanje. Moj Bog! Kako se je mogla toliko izpozabiti do male, prijazne Bičke! Tako se ji smili revica! Oh, da; takoj ji hoče postreči — čakaj — polno pest soli naj ji da. Tako! Revica! — No res, kar

je sklenila Lenica, to seveda mora obveljati. Ločila se bo prej ali slej od svoje Bičke — res, toda pozabila je ne bo, ne, ne! Revica! Vsekakor jo hoče tudi pozneje obiskati, jo pogledati, pogledati, poskrbeti zanjo.

A solze ji kar vedno še po malem zalivajo oči, kakor se tudi trudi izbrisati zadnji sled, da je jokala. — Baš malenkost bržkone le ni bila to, za kar je jokala tako — i no, vendarle ne več, nego domišljavost, prazna domišljavost.

Čakaj — kako da ji hodi ravno to na misel v tem trenotku — včasih, ko je bila še otrǫk, je tudi kaj rada jokala. Tedaj si je večkrat zatisnila obraz prav rahlo z rokami in z mokrimi očmi gledala med prsti proti solncu. In pri tem je z veseljem in zanimanjem opazovala, kako so se ji prelivale pred očmi solnčne barve, kako so solnčni trakovi, kakor goreči žarki, rezali to prelivanje, se daljšali, se ožili ali pa širili na vse strani in se naposled tudi sami poizgubljali med pisano, barvno zmesjo.

Včasih se ji je zdel tak prizor kaj lep.

Tudi danes je sijalo solnce jesensko. Z zadnjimi žarki se je poslavljalo za ta dan in zdaj pa zdaj je imelo izginiti za gorami tam onkraj vode. — Ali naj poskusi tudi danes? — Tako!

— Fiu-fiu-fiii . . . .!

Oh tudi! Kaj se ji je še utegnilo pripetiti! Kako je pač mogla pozabiti, da tja proti oni strani — proti Lovretu — ne sme pogledati niti za trenotek, da se mora premagovati in skrivati pred njim svojo vznemirjenost! Kaj si bo vendar vse mislil o nji!

No, in vrhu tega ji še očita vest, da se ni čisto zoper svojo voljo obrnila proti oni strani, da ni bil sam slučaj kriv, da sta se Lovro in ona srečala s pogledom tja preko vode. Kako pa je bilo tudi drugače mogoče! Ko je gledala skozi prste v zahajajoče solnce, je bila kar hipoma izginila tista mrežica raz oči, in obenem s to solzno mrežico je prešlo tudi tisto umetno prelivanje. Potem pa je, kakor za kratek čas, sledila z očmi umikajoči se podolgasti senci, ki se je kakor temna pajčevina razprezala preko bližnjih travnikov in njiv. Seveda je morala naposled zagledati tudi Lovreta na njivi, kjer je stal pri polno naloženem vozu in gledal sem preko vode naravnost proti nji. Ali je potem čudno, da sta se srečala s pogledi? — No potem pa, v trenotku, ko je menila umakniti svoj pogled, je segel s prsti v usta in zabrlizgal glasno in močno, kakor morebiti še ni nikdar, le da njo ostraši tem huje, tem bolj.

Sicer pa zakaj pravzaprav ne bi se smela ozreti tja na Lovreta, saj ji še nikdar ni storil kaj resno žalega.

Pač no! Da jo je s svojim čudnim vedenjem poprej spravil v tako črne, neprijetne misli — tega mu res skoro ne bi smela odpustiti kar tako. Pa vendar — roko na srce — vkljub temu sama ne ve, če bi ji prav zdajle zažvižgal še enkrat, ali bi se mogla toliko premagati, da ne bi nalašč in svojevoljno hotela pogledati tja na njivo.

— Fiu-fi . . . .!

O, še zasmejala se mu je vsa blažena, in tudi on se je zasmejal, dobro je videla, da se je, ko sta se ujela z očmi v drugič. Da, da!

V tem trenotku ji je bilo zopet tako lahko, tako mehko pri srcu, kakor, kadar je pozno po noči na svojem ležišču mislila nanj.

Vse prejšnje neprijetne misli so se v hipu razkadile, kakor jutranja poletna megla ob solncu.

Saj pa tudi ni mogoče — zdajle je bila Lenica za trdno prepričana, da ni mogoče — da bi jo bil tudi Lovro, kakor njene tovarišice, preziral in zaničeval radi njene službe. Kako? Ali ji ni ravno na paši in na tem mestu podaril piščalke? Ali je ni potem prav na tem mestu največkrat in rad ogovarjal, se ji smejal in oglašal, kadar ga je baš s tega mesta dražila s piščalko? In če je bil danes slučajno slabe volje — da bi se mu bila ona kako zamerila, kakor si je domišljevala poprej: tudi to se ji zdi nemogoče. — Ali ni veliko grje ona ravnala, ker ga je za to malenkost sodila kar naprej tako slabo, tako nizkotno? Sama si mora priznati, da je delala v mislih svojih Lovretu res veliko krivico. Za to krivico pa bi bilo treba zadoščenja! Gotovo! No, in kaj naj mu stori?

Že ve! — Ko bo peljal zdajle tod mimo, tedaj ga hoče ona — tedaj ga hoče, da: ona ga hoče prva nagovoriti. In kaj naj mu reče, kaj naj ga vpraša?

Kaj neki? — Prav ta čas, ko pojde mimo, poseže Lenica polahkoma po piščalko, pritisne jo prav tako na lahko na usta, da niti zapazil ne bo, kdaj — ostrašiti ga hoče tako tem bolj — in zabrlizga tako hudo — tako-le:

— Pfiii-fi-fi-fi-iii . . . .!

Res, tako mu naredi!

— Ujuhuhu!

Oh! Kako se je zopet neusmiljeno izpozabila! Lahkomiselna Lenica! Ne oziraje se na to, da jo opazuje Lovro na oni strani, je bila zapiskala v svoji lahkomiselnosti tako močno, kakor kdaj poprej.

V odgovor pa to glasno, krepko ukanje, kakor včasih poprej. — Moj Bog, kako ji je čudno! Kako ji polje srce! Kako ji sili kri v glavo!

Lovro — Lovro!

Zdaj šele ve, zdaj ve za trdno, da ni zaničevana, da ni prezirana — vsaj od Lovreta ne. In to ji zadostuje! Lovro je ne zameta, nasprotno — in kako rada misli na to — Lovro se zanima zanjo še vedno, Lovro čuti z njo, njemu je izmed vseh deklet ona, le ona najbolj všeč. Da, dobro to ve Lenica, čeprav ji izrečno tega Lovro še nikdar ni omenil. Vendar Lenica čuti to, nekaj ji pravi, da je tako.

Oh, kako se čuti lahko pri ti misli. Zdi se ji, da bi se liki ptica dvignila v zrak in zletela. —

Sedeti tako na miru pa res ne more! Saj se vse na okrog veseli z njo! Strnad ji doli z veje z vso vnemo drobi veselo svojo pesem — poprej ga niti zapazila ni. Gorska grapa doni in žubori tako prijetno od kotline do kotline po globoko razjedeni strugi, kopaje v mehko, travnato zemljo — poprej niti za trenotek ni čula tega kratkočasnega žuborenja. In čreda njena — kako jo zvedavo, veselo ogleduje, čudeč se menda Leničini nenavadni živahnosti. Tudi mala Bička oznanja svojo notranjo zadovoljnost, dobrikaje se in mahljaje s košatim volnatim repkom.

Zakaj res se tudi Lenica ne bi veselila? Piščalka! No, zdajle naj zopet enkrat vedoma, prostovoljno in z namenom prav krepko zabrlizga nanjo:

— Pfiii-fififi-iii!

Saj Lovro ni hud. Kaj še! Sicer se ne bi bil ozrl tako hitro in tako z veseljem. — Zakaj pa se ni poprej oziral tako hitro in tako z veseljem? Nekaj mu je bilo, nekaj ga je jezilo, žalostilo. Kaj neki? Radovednost jo muči. No, pa saj ji gotovo sam pove, morebiti še danes, ko bo peljal mimo.

Pravzaprav: ali mu res hoče zabrlizgati, ko bo peljal mimo? Nič prav se ji ne zdi, mu tako od blizu brlizgati. Poprej je bila sklenila, da ga ogovori. Saj bi bilo menda res še najbolj umestno. Res nagovoriti, nagovoriti ga hoče.

Lovro je bil naložil in pognal proti domu.

Zdaj in zdaj bi se imel prikazati izza ovinka.

Kako ga hoče nagovoriti? V trenotku bo tu, in ona niti ne ve, kako naj ga ogovori, kaj naj mu reče. Kako je vendar zmešana po nepotrebnem; tako ji je vroče, tesno. — Je že tu!

»Lovro — Lovro, ali si še hud?«

Nato pa se ji je posmejal, češ:

»Veš, Lenica, najrajše bi bil, ko bi le mogel. No pa če te vidim pred seboj, pa se mi že — ne vem, kako to — kar nagloma razkadi tista jeza.«

» Pa nisi bil jezen radi mene, Lovro?«

»»Radi tebe, radi tebe! Le nič ne vprašuj in pa nevedne se ne delaj.««

»Gotovo ne vem, Lovro, s čim bi se ti bila zamerila?«

»»Aha!««

»Bog ve, da ne vem, Lovro! Prav gotovo ne vem!«

»»No, kaj je bilo nocoj po noči! Seveda ne veš, kaj ne!««

»Nocoj po noči? — Kako, ko sem prav nocoj spala tako trdno, kakor le kdaj. Niti enkrat se nisem prebudila celo noč, verjemi mi, da ne. — No, in kaj bi bilo takega?«

»Ali res ničesar ne veš, Lenica?«

»»Res ne!««

»Dobro! Toda, da si mi nagajala nalašč in me pustila nalašč čakati in stati pod oknom dobre pol ure v vetru in mrazu — res potem bi si te bil zapomnil za vedno. Ne veš, kako sem dolgo, rahlo in komaj slišno trkal na steklo in te prosil in rotil, da se mi oglasiš vsaj za par besedic — toda zaman. To moraš misliti, da me je jezilo!«

»Verjemi mi, Lovro — niti sapice nisem slišala, čisto, čisto nič. Veš, da bi se bila sicer oglasila — pravzaprav, ne vem — vendar, če bi bilo vse prav tiho in varno okrog, a sicer —«

»Beži, beži!«

»»In kaj bi mi bil povedal?««

»I, kaj neki. — Sicer ti pa še lahko pridem povedat; le pazi, kako boš spala te dni!«

Pomenljivo ji je pomignil nato, zapokal z bičem in pognal dalje.

Kaj bi ji bil povedal! To, kar se sploh pove ob takih prilikah. Sama sicer še ne ve. Pa čemu bi premišljevala o tem!

Dolgo časa je zrla za njim. In ko je opazovala tega brhkega, postavnega Lovreta, ko je vedela, da je ta Lovro ne zaničuje in prezira, kakor drugi, ko je videla, da je bil vzrok njegove današnje nevolje ves drug, nego si ga je domišljevala ona, tedaj si zopet ni mogla kaj, nego si priznati, da tista kriva peresa ne stoje nikomur tako lepo za trakom, in da ne zna nihče zaukati tako jasno in krepko, kakor on.

Tam pod klancem pa se je ustavil z vozom, da bi počil. — Prav zdaj se mora še enkrat ozreti nazaj, res. Čakaj:

— Pfiii-fififi-iii . . . .!

Še enkrat!

— Pfiii-fififi-iii . . . .!

V trenotku pa je posegla od zadaj preko Leničine rame koščena, zgubana roka, zgrabila hlastno piščalko in jo potegnila Lenici iz ust. V prvem strahu se Lenica ni mogla braniti. Stari Krč jo je bil zalotil ravno o pravem času, ko se je vračal iz sosednje vasi. Prav tedaj se ga je Lenica nadejala najmanj.

»Tako-le, vidiš, malica, tako-le!« — Škodoželjno se ji je smejal, da se mu je bleščal zadnji še ostali zob iz ustne votline, da so se mu udirale tanke, suhe ustnice globoko v brezzobe čeljusti. Staro, vodeno oko pa se mu je divjeveselo svetilo, da je uhitel tako na lepem to nagajivo Lenico.

»Prosim, oče Krčev, lepo prosim, dajte mi jo nazaj. Niti piskati, niti nagajati vam nočem nikoli več. Prav lepo prosim!«

»Ha, ha, ha! Vidiš, Leničica, he, tako naj bo, da bova menjala za enkrat, he, tako, da bom enkrat jaz piskal, pa ti poslušala, he! Tako-le, vidiš!«

Dolgo se je napenjal starec pred njo, piskal in nagajal ji, in ko je odšel, ji ni vrnil piščalke, vkljub temu, da ga je prosila skoro ihteč. Pač ni vedel stari Krč, da je vzel Lenici poleg piščalke tudi edino zabavo in pa lep, sladak spomin. No, da je vedel trdi starec tudi to, bi se bil smejal bržkone še bolj lokavo, še bolj škodoželjno.

Lovro pa je s klanca sem gledal ves prizor.

Zvečer pa, predno je šel spat, si je ogrnil kamižolo in se iztegnil kakor slučajno za polico nad okno, kamor je bil spravil dedek Leničino piščalko.

Nato je šel na vas.

A o polnoči je že stal pod Leničinim oknom.

Dolgo mu baje ni bilo treba trkati in čakati. Saj je imel važen opravek, in upravičen je bil njegov nocojšnji pohod. Vzeto blago naj se vrne lastniku!

Poleg tega pa je imel po eni strani on mnogo povedati Lenici in ona njemu. — On ji je baje povedal, da bo sprejet še do novega leta med prave fante, da bo kot tak moral imeti svoje dekle, pa da to dekle ne bo nobena druga, nego Lenica. — Ona pa mu je povedala, da je že prestara, prevelika in premočna, da bi služila še vedno za pastirico, da se bo takoj po novem letu ponudila za malo deklo pri sedanjem gospodarju, pa da se bo izmed svoje črede najtežje ločila od male, prijazne in krotke Bičke.

Pozno sta se ločila.

Drugi dan je bil kaj lep dan. Tak dan in tako vreme je črez vse ljubil stari Krč, da si je ogledal in se nagledal dosita svojih krilatih prijateljic. Takega dne je sedel vselej po celo popoldne pri uljnjaku gori v bregu na starem razglodanem tnalu, s komolci uprt na sesušena kolena in z največjo slastjo sledeč s pogledom drobnim čebelicam.

Tudi ta dan se je solnčil pri uljnjaku. Vendar mu danes zopet ni bilo dano uživati neskaljenega veselja. Sem gori z bližnjega travnika, kjer je pasla sosedova Lenica, mu je bil na ušesa zopet vedno znova tisti zategnjeni, brlizgajoči glas piščalke:

— Pfiii-fi-pfiii-iii . . .!

Studenček.

Ni kriv ne studenček,
Ne hladna vodica,
Da zvenel je venček,
Da bleda so lica . . .

Oj slana na lice
In venček je pala —
Še letos plenice
V studenčku boš prala . . .

I. N. Resman.

Kaj trese.

Kaj trese se roka ti bela,
Kaj bega v zadregi oko —
Drugačno si sliko imela
O meni z imenom samo?

Ime si po pesmih poznala,
Ki v mladih rode se le dneh . . .
Zdaj vidiš, da jesen je pala,
Da niti so bele v laseh . . .

Zgubančilo čelo se z leti,
In čas je pobelil lase . . .
A v srcu pomladni so cveti —
Do smrti bo mlado srce . . .

I. N. Resman.

Kaj zame.

Kaj zame okno vsaki dan
Odpiraš in prestavljaš rože?
Svet pravi sploh, da sem ravan
In čeden in prav gladke kože . . .

Da dosti bilo to ti kdaj,
Pač glasno vse po mestu dvomi —
Ti terjaš novcev, Bog zna kaj,
In plemstvo ali čast z diplomi.

Da z delom se živim na dan,
Gotovo ni še tebi znano,
Sicer bežala koj bi stran —
Za zastor skrila se pred mano . . .

I. N. Resman.

Slovenski pravopis.

Spisal **Fr. Levec.**

sled razpisa visokega c. kr. ministrstva za bogočastje in nauk z dne 24. rženega cveta 1895. l., št. 10.324, mi je naročilo c. kr. osrednje ravnateljstvo c. kr. šolsko-knjižnih zalog na Dunaju, naj sestavim na podlagi *Pleteršnikovega slovarja* za naše šole slovenski pravopis, ki naj bi obsegal potrebna pravopisna pravila in pravopisni slovar, poleg tega pa tudi kratko, jasno, občeumevno in končnoveljavno določil tiste mnogovrstne oblike iz slovenskega oblikoslovja, ki se pišejo doslej ali očitno napačno, ali pa pravilno, toda na razne načine.

Obotavljal sem se prevzeti naročeno delo, dobro vedoč, da je ž njim združena velika odgovornost; naposled sem se pa vendar vdal ponovljenemu pozivu, ker me je izučila petindvajsetletna izkušnja v šoli in zunaj šole, da je takšna pravopisna knjiga učencem, učiteljem, pisateljem in izobraženim Slovencem sploh živa potreba, zlasti v današnjih časih, ko piše malone vsak pisatelj svoj jezik; ko se ravna vsak časopis po svojem pravopisu; ko celo naši veljavni knjižni zavodi v svojih spisih glede raznih jezikovnih oblik niso dosledni; ko mnogokrat niti šolske knjige istega razreda v pisavi niso edine in ko morajo učenci večkrat z novimi knjigami in časih celo z novimi učitelji menjati pravopis, da pišejo naposled tako mešanico, da je vestnemu učitelju prava muka popravljati slovenske domače in šolske naloge.

Da je v takih razmerah silno potrebno uravnati slovenski pravopis vsaj za šolske namene, tega menda ne bode nihče oporekal. Saj se je želja po taki uravnavi že mnogokrat izražala v prijateljskih pogovorih, po javnih listih in ob uradnih učiteljskih posvetovanjih. Da je pa zdaj visoka učna uprava sama sprožila to pereče vprašanje, za to ji moramo biti res hvaležni.

V zmislu prejetega naročila sem sestavil »Slovenski pravopis«, ki je bil te dni na Dunaju dotiskan in se v kratkem izroči raznim ocenjevavcem v presojo. Ker pa svoji knjigi po obstoječih predpisih nisem smel dodati pripomenka, naj tukaj razložim, po kakšnih načelih sem jo sestavil. »Slovenski pravopis« je razdeljen v dva dela: *A.* Pravila, *B.* Slovar. Pravila razpravljajo o slovniških in pravopisnih naukih. Vsakemu pravilu je *ob robu* pristavljeno število — vseh je okoli 800 —, da ga je laže poiskati in tudi da se lehko nanje skli-

cujem, kadar nanese prilika, da bi moral iznova govoriti o njem. Ravnotako stoje v slovarju poleg vseh besed, ki so v kakšni zvezi s pravili spredaj, tudi dotična števila, ki kažejo, kje je najti spredaj pojasnilo.

Prvo poglavje v pravilih nas seznanja z najvažnejšimi in najpotrebnejšimi nauki iz slovenskega glasoslovja. Marsikomu bi se utegnil zdeti ta oddelek nekoliko preobširen; toda kdor pomisli, da ima premnogo naših pravopisnih nedoslednosti svoj pravi vzrok v tem, ker se premalo brigamo za glasoslovna pravila našega jezika, ta bode morebiti odobraval, da sem ravno na to poglavje slovenske slovnice obrnil svojo posebno pažnjo. Kdor se korenito seznani z glasoslovjem, ta ne bode omahoval, kako naj piše n. pr. prem*e*kníti ali prem*a*kniti, januar ali janu*v*ar, Gabriel ali Gabri*j*el, patriarh ali patri*j*arh, ladja ali lad*i*ja, začuden ali začud*j*en, veli*k*ega ali veli*c*ega, poja*s*njen ali poja*š*njen, mo*š*ki ali mo*ž*ki, te*ž*ki ali te*š*ki, dru*š*tvo ali dru*ž*tvo, v*z*trajen ali v*s*trajen, *v*stati ali *u*stati, sovetnik ali svetnik, smoter ali zmoter ... ker mu glasoslovje za vse take dvomne stvari podaja stalna pravila. Tudi vem iz svoje mnogoletne izkušnje, da učitelj ne more dijakom niti oblikoslovja, niti debloslovja razlagati uspešno, ako nimajo v glasoslovju trdne podlage, da jim je pa močno olajšano učenje in umevanje jezikovnih oblik sploh, ako so jim jasni vsaj najvažnejši glasoslovni nauki.

V drugem poglavju sem izkušal stalno določiti tiste besedne oblike, ki se doslej pišejo ali očitno napačno (n. pr. edn. daj. gospe*j*, mn. rod. gosi*j*, ljudi*j*, Slomš*e*ka, Tolst*oja*, č*e*gav, toli-k*o*šen, kolik*o*šen, nikdo, ni*j*, ni*j*sem, ni*j*mam, predé, krijé, plešé, kupujé ...), ali pa ki se pišejo sicer pravilno, toda na razne načine. Iz mnogih zgledov zadnje vrste naj tukaj navedem samo dva. Koliko truda in dragega časa smo zadnja leta potratili učitelji s tem, da bi se učenci zavedali pravila: Pri moških in srednjih samostalnikih (*o*-deblih) piši v edninskem mestniku za trdimi končniki *u*, za mehkimi pa *i*, n. pr. na travnik*u*, pri kraj*i*; na jezer*u*, na polj*i* ... Toda kako neznatne uspehe smo dosegli! Naravno! Znanstveno raziskavanje slovenskega jezika je namreč pokazalo, da že naši pisatelji XVI. veka niso poznali tega umetnega razločka; pokazalo je, da je *u* ravnotako pravilen in upravičen kakor *i*, bodisi pri trdih ali pri mehkih deblih. Jaz sem se odločil za *u* brez ozira na trda ali na mehka debla; to pa zategadelj, ker piše tako pretežna večina slovenskih pisateljev in ker pišejo tako tudi

naši južni bratje. Zakaj dasi sem te misli, da zavoljo ljube sloge in zavoljo knjižnega zbliževanja ne smemo odnehati niti v najmanjši stvari, kjer bi s tem žalili svojstvo slovenskega jezika, se mi vendar zdi nespametno delati umetne zapreke tam, kjer se Hrvatom z ozirom na govorico našega naroda lehko približujemo. — Kako naj pišemo dalje: na visok*i* zelen*i* gori, pri svoj*i* ljub*i* star*i* materi, ali pa: na visok*ej*, zelen*ej* gori, pri svoj*ej* ljub*ej* star*ej* materi? . . . Oboja oblika je pravilna. Toda če damo učencem v šoli v tej stvari popolno svobodo, bodo mešali *ej* in *i* ter mnogokrat pisali n. pr. na visok*ej* zelen*i* gori, pri svoj*ej* ljub*i* star*ej* materi . . ., kar se vendar ne more odobravati. Tudi tukaj sem se z ozirom na občno rabo odločil za *i*.

Takih in enakih podvojnih pravilnih oblik je vse polno v naši slovnici. Povsod sem sprejel, oziraje se na Pleteršnikov slovar, na Škrabčeve opazke in na občno pisavo veljavnih pisateljev, samo po eno obliko, da bi s tem učiteljem in učencem olajšal delo in učenje v šoli.

Ker se v tej knjigi nisem mogel ozirati na skladnjo, nekaterih sintaktičnih stvari in posebnosti se pa nikakor nisem mogel ogniti, sem jih nekoliko uvrstil v drugem poglavju na primernih mestih, zlasti pri pridevniku in zaimku, nekoliko pa v slovarju. Sploh pa sem v oblikoslovju z malimi izjemami vso tvarino porazdelil na podstavi Sketove slovenske slovnice, ker je ta knjiga uvedena po vseh naših šolah, učiteljem in učencem tedaj dobro znana, in sem se smel zategadelj marsikatere stvari samo dotekniti, ko bi bil moral drugače obširneje razpravljati o njej.

Tretje poglavje razpravlja najprej o takih tvoritvah samostalnikov, pridevnikov in glagolov, ki jih pišemo v novejšem času mnogokrat napačno, n. pr. me*stj*an, bra*l*ec, grižlj*ej*, spisa*telj*, davkar*ija*, gospodič*in*a, žival*ic*a, pism*ic*e, družb*in*, bož*ij*, slovens*k*, pleśn*j*iv, prejš*n*i, daln*j*i, s*o*vetnik, *v*krasti, *u*stopiti, vzpeti se . . .; potem pa podaja pravila, kako nam je pisati domača in tuja osebna in krajna imena. Ker se v pisavi takih imen ne skladajo niti naši najboljši pisatelji in ker so tudi naše šolske knjige v tem oziru spisane po individualnih nazorih dotičnih pisateljev, je nastala v pisavi novih kakor starodobnih lastnih imen po šolah in časopisih velika zmešnjava, ki jo je treba na vsak način odpraviti; zakaj tega vendar ne moremo trpeti, da bi se pisalo Odyssej poleg Odisej, Muricocušlag poleg Mürzzuschlag, Škofjaloka in Škofja loka poleg Škofja Loka,

Dolenja Vas in Dolenjavas poleg Dolenja vas, Novomesto in Novo Mesto poleg Novo mesto . . . Komur bi se pravila, kako je v slovenščini pisati starodobna občna in lastna imena, zdela preobširna in prerazsežna, tisti naj pomisli, da ta knjiga ni namenjena samo gimnazijam, kjer učenci v tem oziru res ne potrebujejo toliko pravil, ampak tudi drugim šolam, v katerih dela učencem pisanje starodobnih imen veliko preglavico.

O pisavi novodobnih tujih krajnih imen sem vobče sprejel to načelo, da tam, kjer imamo Slovenci za tuje lastno ime že domačo ali pa slovenščini vsaj glasovno bliže stoječo obliko, nam je pisati to; kjer je pa nimamo, tam nam je pridržati za tuje ime neizpremenjeno tujo obliko ter ji, če je treba, v oklepaju dodati, kako se izgovarja slovenski. Tako n. pr. imamo za tuja imena Leipzig, München, Roma, Quieto, Venezia, Paris, Arva, Turocz . . . domača imena Lipsko, Monakovo, Rim, Mirna, Benetke, Pariz, Orava, Turec . . . Za imena, kakor Basel, Mainz, Marseille, Schweiz . . . smemo pisati slovenščini glasovno bliže stoječe stare oblike Bazileja, Moguncija, Marsilija, Švica . . . Kadar pa za tuja imena, kakor: Meiningen, Mürzzuschlag, Wirtemberg, Ajaccio, Reggio, Gozzo, Autun, Bordeaux, Lille, Erzsebetvaros, Nyiregyháza, Rozsahegy, Csongrad . . . nimamo domačih oblik, tedaj pridržimo tujo obliko ter pišemo: Meiningen, Mürzzuschlag, Wirtemberg, Ajaccio (Ajačo), Reggio (Redžo), Gozzo (Goco), Autun (Otén), Bordeaux (Bordóz), Lille (Lil), Erzsebetvaros (Eržebetvaroš), Nyiregyháza (Njiredžháza), Rozsahegy (Rožahedž), Csongrad (Čongrad) . . .

Osebna imena germanskih in romanskih narodov ostanejo tudi v slovenščini vedno neizpremenjena Goethe, Schiller, Schiaparelli, Byron, Rousseau . . .

S tem pa nečem reči, da bi v spisih, ki so namenjeni preprostemu narodu, tujih lastnih imen ne smeli pisati tako, kakor se izgovarjajo; saj bi jih narod drugače ne znal brati.

V četrtem poglavju se mi je zdelo potrebno podati nekoliko pravil tudi o besednem redu v slovenščini, ker smo se zadnja leta v tej važni stvari popolnoma ločili od narodne govorice ter krenili na popolnoma napačno pot. Dotična pravila sem skoraj od besede do besede zajel iz razprave prečastitega gospoda p. Stanislava Škrabca o naših predslonicah in naslonicah v »Cvetju z vrtov sv. Frančiška« (XIV., l. 3. 4. in 5.). Napačna pisava slovenskih

naslonic, kakor je zdaj sploh navadna, dela naš jezik »gekünstelt«; tako je rekel Miklošič ob neki priliki zadnja leta svojega življenja. V zadnjem zvezku »Knezove knjižnice« sem v Mencingerjevi povesti »Moja hoja na Triglav« s pisateljevim privoljenjem pri tiskovni korekturi krenil na staro pot ter vse naslonice postavil tako, kakor jih govori narod in kakor zahteva p. Stanislav Škrabec. Veseli me, da je veljaven slovenski list tako pisanje izrecno pohvalil; s tem, da odkrito priznavamo napako, tudi kažemo, da se hočemo v prihodnje napake ogibati.

V petem poglavju — kdaj pišemo velike začetnice; kako pišemo sestavljene besede; kako razstavljamo ali delimo besede na zloge; katera znamenja rabimo v pisanju posameznih besed — in v šestem poglavju — o ločilih — mi je bila za glavno vodilo izvrstna knjiga »Hrvatski pravopis«, ki ga je po naročilu kr. deželne vlade v Zagrebu l. 1893. za hrvaške šole spisal dr. Ivan Broz. Večina pravil, ki jih podaja Broz o navedenih tvarinah za hrvaški jezik, se tako lepo sklada tudi s slovenskim jezikom, da sem jih nekoliko kar neizpremenjenih sprejel v svojo knjigo. Oziraje se na Broza pa sem se moral v pisanju sestavljenih besed nekoliko ločiti od Pleteršnika. Njegov slovar piše namreč mnogo sestavljenih prislovov in veznikov narazen, n. pr. brž ko ne, do cela, do dobra, iz nova, na robe, veči del, v eno mer, v obče, da si, bodi si, če ravno . . . Toda če pišemo sploh kvišku, morebiti, nato, navkreber, navzkriž, potem, seveda, včasih, vedno, zares, zmerom, zmirom, zakaj, zategadelj, zavoljo . . ., res ne vem, zakaj ne bi smeli pisati tudi bržkone, docela, dodobra, iznova, narobe, večidel, venomer, vobče, naizust, vnovič, šele, poleti, pozimi, podnevi, odtod, dasi, bodisi, čeravno, dasiravno . . .

Nauk o ločilih sem moral nekoliko koreniteje obdelati, ker doslej še nobena slovenska učna knjiga o tem predmetu ni podala nadrobnih, dovoljnih in popolnih pravil; ker pri pisateljih o rabi ločil odločuje največ subjektivno mnenje; ker se niti naše šolske knjige v tej stvari ne skladajo in ker je nastala vsled tega po naših šolah prava anarhija. Naši učenci doslej niso imeli nobenega zanesljivega učnega pripomočka, da bi v njem poiskali svéta, kako jim je pisati ločila, ampak v tem oziru so bili večinoma odvisni od svojih učiteljev, ki so pa kakor pisatelji premnogokrat o tej stvari različnega mnenja.

Pridejani slovar obsega vse tiste besede, o katerih govore spredaj pravopisna pravila, ali pa take, ki se doslej pišejo napačno,

ali pa ki se pišejo pravilno, toda na razne načine. Tukaj moram omeniti, da ima naš jezik mnogo dvolikih besed, in marsikdo se prav po nepotrebnem ogiba te ali one oblike, češ, da je napačna. Tako n. pr. imamo včasih poleg časih in časi, ploča poleg plošča, umetelen poleg umeten ... Prepričan sem, da bi našemu jeziku delali silo, ko bi v takih primerih zahtevali, da je pisati samo včasih, ploča, umetelen ..., ker so oblike časih, časi, plošča, umeten ... ravnotako pravilne in knjižne besede. V mnogih takih primerih sem vzel obojo obliko v slovar; splošna raba pa naj določi, kateri je dati prednost.

Slovar podaja tudi nekoliko redkih domačih in precej obilo iz drugih jezikov izposojenih besed, ker uči izkušnja, da se ravno take besede premnogokrat pišejo napačno.

Sestavljaje slovar sem se povsod ravnal natančno po Pleteršniku; samo pri peščici besed, kakor sonce, drhal, gluhonemica, mornarnica, ledevje, seminar ... sem odstopil od njega, ne da bi vsiljeval svoje subjektivno mnenje, ampak ker sem tukaj pritegnil veljavnim in doslej še neopovrženim razlogom gospoda p. Stanislava Škrabca.

Kar se tiče teh besed, bi utegnilo zlasti sonce zbuditi obćen upor; toda Škrabec je dokazal (Cvetje, III. 1. 3. in 4. in drugod), da tako ne govori samo naš narod, ampak več nego petdeset milijonov Slovenov, in da so sonce pisali vsi slovenski pisatelji od Trubarja in Dalmatina do Kopitarja in Metelka. Samo Krelj, ki je naš jezik nekako umetno in časih celo prisiljeno zavijal, piše na enem mestu solnce; toda tako je mogel pisati samo po konjekturi, kakor to besedo pišemo tudi mi. Omenjam tudi, da je še celo Prešernu (Poezije, 1847.) solnce popolnoma neznana oblika. Zgodovina te besede v preteklih tristo letih zatorej odločno zahteva, da opustimo korenoslovno pisavo solnce, ki se je več ne zavedamo, in da se poprimemo fonetične oblike sonce. Gotovo bi bilo nespametno, ko bi učili v naši slovnici: Piši solnce; toda črke *l* ne smeš izgovarjati!

Morebiti se mi bode tudi očitalo, da za svoja pravopisna pravila, zlasti za ona v oblikoslovju, ne podajam nobenih dokazov.

Na take očitke odgovarjam že naprej, da po mojih mislih znanstveni dokazi ne spadajo v šolsko knjigo, ki najprej ugajaj praktični potrebi. In kaj naj dokazujem? Vse? Tega ne more nihče zahtevati! Ko bi pa samo nekatere oblike podprl z znanstvenimi dokazi, bi pa najbrž tudi nikomur ne ustregel; zakaj kar je temu jasno brez dokazov, to onemu le težko dopoveš z dolgim do-

kazovanjem. Kje naj bi tedaj začel, kje nehal? Kakor bi namreč začel razpravljati o oblikah, bi dokazovanja ne bilo konca; iz posameznih pravil bi se razvile daljše in krajše razprave; moral bi posegati v staro slovenščino, v zgodovino našega jezika, in dokazov bi največkrat ne umeli ravno tisti, ki bi jim bili namenjeni, in knjiga bi popolnoma izgrešila svoj praktični namen. Zadostuje naj, ako tukaj še enkrat ponovim, da je ta knjiga osnovana na podlagi Pleteršnikovega slovarja. V stvareh, ki jih nisem mogel zajeti iz tega slovarja, sem se ravnal največ po slovniških opazkah in pomenkih, ki jih je zadnjih šestnajst let priobčil gospod p. Stanislav Škrabec na platnicah »Cvetja z vrtov sv. Frančiška«, in po Brozovi knjigi »Hrvatski pravopis«, ki jo je znanstvena kritika tudi zelo pohvalila. V mnogih stvareh pa sem si poiskal svéta tudi v Miklošičevi, Metelkovi, Šumanovi, Janežičevi (Sketovi) slovnici, dalje v dr. Oblakovih in dr. Štrekljevih spisih in v jezikoslovnih razpravah, ki so jih razni slovenski pisatelji zadnja leta objavili po slovenskih časopisih.

Zgledi, ki ž njimi pojasnjujem pravopisna pravila, so vzeti malone vsi iz raznih slovenskih šolskih knjig. V tem oziru sem se poslužil obče priznane pravice, da smemo za šolo primernega gradiva nabrati, kjerkoli ga dobimo. [1])

In tako izročam svojo drobno knjižico Slovencem, iskreno želeč, da bi jo praksa potrdila, kritika pa resno in ostro presodila ter me opozorila na napake, ki so še v njej. Ko bi vsaj nekoliko pripomogla iz našega lepega jezika odpraviti dozdanje pravopisne hibe in nedoslednosti, bi bil s tem najlepše povrnjen moj nemali trud.

Ako neznani mi gg. ocenjevavci odobre moj »Slovenski pravopis«, potem dobi nekakšen uraden značaj in bo vsled tega vsaj za vse naše šole obvezen. S tem bi že nekaj dosegli, pa še ne vsega. Zakaj znano je, kako strastno prebirajo naši dijaki nove slovenske knjige in slovenske časopise in kako slastno pobero vsako novo besedo in novo obliko, če je tudi napačna, ter jo zaneso v šolske naloge. Za to svojo trditev bi lehko povedal mnogo značilnih zgledov. Tako n. pr. je neki dnevnik pred nekaj leti nekolikokrat zapisal dotlej pri nas nenavadno obliko ne zmeneč se, in takoj sem jo zasledil tudi v dijaških nalogah. Do letos so dijaki pisali pravilno obliko spoznati, a nekemu listu je prišlo na misel, da se mora pisati izpoznati, in glej ga spaka, že ga moram črtati v vsaki nalogi! Časopisne napačne oblike, kakor: Smolkin govor, Šenoinove povesti, Zolin roman . . . so brž zasejale v dijaške

[1]) V. Kermavner. Vadbe v skladnji latinski I., predgovor.

naloge osat, kakor: Trdinina pisava, Jerišina pesem, Jerinin malin itd. Zatorej sem živo prepričan, da noben uradni pravopis ne odpravi iz našega jezika pravopisnih napak in nedoslednosti, ako ga ne sprejmo tudi naša knjižna društva, naši časopisi in naše tiskarne. Samo tedaj, ako ukaže vodstvo vsake tiskarne svojim korektorjem in predsedstvo vsakega knjižnega društva svojim urednikom, da morajo vse tiskovine popravljati po uradnem pravopisu — (kadar pisatelji izrecno ne žele, da ostani njih pisava neizpremenjena) — bomo sčasoma dosegli svoj namen.

Domov.

Prehodil mnogo sem sveta,
Prebrodil mnogo sem voda.
Krasan za me bil svet je nov,
In vendar sem prišel domov.

Jezike slišal sem krasne,
Ki se v tujini govore.
Da čujem spet domači glas,
Prišel nazaj sem v rodno vas.

In žensk sem videl broj neštet,
Ki tuji kitile so svet.
Pa lepše, kakor ženske te,
Domače ženske se mi zde.

Jaz ljubim jezik naš in svet
In ljubim pestri ženski cvet —
Vse to mi da moj dragi dom,
Zato ostal v tem domu bom.

Vojanov.

Brodnik.

Tri leta brodnik že vozari
Črez Savo deročo ljudi,
Tri leta upira se valom
In nikdar še bal se jih ni.

Že dostikrat blisek je švigal
In grom iz višine bobnel —
Pa vedno — če treba — je z dlanjo
Krmilo in veslo prijel.

In večkrat o polnočni uri,
Ko vešče imele so ples,
Prebrodil je s čolničem Savo
Ter vriskal radostno je vmes.

A danes mu roka trepeče
In s čolnom se Sava igra. —
»Brodnik! He! Čuj! Kaj ti prignalo
Nocoj pač je strah do srca?

Si morda oči se prestrašil,
Ki v mladi obraz ti strme?
Pač deklica ti je urekla,
Ki peljež jo onkraj vode?«

Vojanov.

Fata morgana.

Piše Evgen Štefanič.

(Dalje.)

XV.

Oni večer, ko so kaplan, Zorko, Olga in Dana srečali Rodiča, ki se je peljal v vas, so se z Rošerjem dogovorili, da napravijo v soboto izlet k sv. Marjeti, cerkvici vrh hriba, do katere so potrebovali tri pičle ure. Olgi, ki je morala drugi dan v mesto, so naročili, naj povabi na ta izlet tudi Zdenko, o kateri so vedeli, da je ljubiteljica narave in takih izprehodov.

Prišedši v mesto, je šla Olga takoj in najprej k Zdenki, toda ni je dobila doma. Povedali so ji, da se vrne popoldne.

Točno opoldne je prišla Zdenka od lekcij domov z mračnim, jeznim obrazom. Pojedla je svoje borno, dan za dnevom enako kosilo, čemerno odgovarjala stari, gluhi materi, kateri je nesreča zatemnila spomin, da je povpraševala čestokrat po eni in isti stvari, bolj z mimiko nego z besedami — ter je komaj čakala, da bi vstala izza mize.

Urno si je prižgala smodko, ki ji je postala po obedu obligatna, legla na kratki stari divan, si pokrila s predpasnikom eno stran obraza, da bi lehko kadila. Toda solze so ji privrele iz oči, in jela je ihteti; ugasila je smodko ter jo vrgla daleč od sebe. Njeno lice in blazine so bile hkrati mokre od solz.

»Strašno življenje, prokleti grozni moj stan!« je sikala med zobmi, vsa zalita s solzami.

Onega dne so ji bile odpotovale na deželo tri najboljše družine, in razjezila se je tako nepopisno z dvema trdokornima svojima učenkama.

Vsaki dan je legla po obedu tako trudna na isti divan, si prižgala smodko in čitala ali strmela predse.

Kadar je bila bolj zadovoljna, tedaj je opravljala to z nekako slastjo ter si govorila: »To je še najboljše, kar imam na svetu: po precej dobrem obedu dobro, izbrano, duhtečo svaljčico!«

Toda takih dni je imela uboga Zdenka bore malo, da bi se čutila zadovoljno in veselo. Druge dni pa se ji je zdela vsa njena usoda še nesrečnejša, še bolj črna in neznosna.

»Pač nisem zastonj Smolarjeva,« je dejala sama sebi poluglasno, ko so ji misli uhajale daleč nazaj v prošlost.

Zamislila se je v tisti čas, ko je bila še prav malo, razvajeno dekletce.

Njen oče je bil slikar, ne imeniten, toda v onem mestu s kraja edini. Zaslužil je mnogo, ker je slikal po vseh imenitnejših hišah in palačah; a tudi po cerkvah in v gledališču so njemu dali prenavljati slikarije.

Najlepše table z najelegantnejšimi anonsami so bile iz njegove roke. Kadar je utegnil, je slikal tudi pokrajine, toda rekal je, da mu to nese le malo dobička.

Zdenka je bila Smolarjeva edina hči. Njen oče je sicer skrbel, da bi se temeljito izobrazila, in ker je bila posebno za glasbo nadarjena, je v ti stroki izborno uspevala. Lahkoživi oče seveda ni mislil, da si bode hči morala s tem kdaj služiti kruha. Toda pri Smolarjevih se je živelo veselo in razkošno; v njih stanovanju, ki je bilo prav v sredini mesta, je bilo vsega v obilnosti. Veseli, družbe željni oče je radodarno vabil goste v hišo; a le-ti se seveda niso branili, saj so vedeli, da jih čaka pri Smolarjevih zabava in pa dobra postrežba.

Zdenki je kajpada ugajalo tako življenje, kakor bi ugajalo vsakemu dekletu v teh letih. Mladi gostje so se ji laskali; a eden onih ji je dvoril bolj nego drugi ter ji povedal, da jo ljubi. Le-ta ji je prvi govoril o ljubezni, o kateri je ona pozvedovala le iz knjig ter le prepevala v romancah, in ona se ni povpraševala, ga-li ljubi ali ne. Mislila je, da je razburjenost in ono sladko čuvstvo, ki ji zbuja v srcu njegovo laskanje že — ljubezen, in — zaročila sta se . . .

Kmalu potem je zadela Zdenkinega očeta apopleksija, da ni mogel pregibati pol života, in življenje v Smolarjevi hiši se je izpremenilo kar na mah. Nesreča jih je zalotila nepripravljene; od mnogih zaslužkov si niso bili ničesar prihranili, vse je bilo izginilo v veselem življenju. Smolar ni mogel več delati, a delavci, katere je navzlic temu obdržal in vodil, so ga sleparili, kolikor so mogli, dasi jim je bil Smolar vedno dober, velikodušen gospodar.

Gostov je hipoma nestalo, a Zdenkin zaročenec se je na strani svoje zaročenke brez gostov vidno dolgočasil. Začel je tudi on prihajati redkeje in redkeje, dokler ga ni zmanjkalo popolnoma! Zdenko je ta izkušnja izmodrila in izpremenila popolnoma.

Njen zaročenec je poročil kmalu potem debelušno njeno znanko.

Ob tem spominu je Zdenka poluglasno siknila med zobmi: fej! ter govorila: »Seveda, s čim pa sem ga zabavala jaz? Govorila sva o Schumannu, Schubertu, Mozartu, Chopinu, Dvořaku, Munkačiju ali

Vereščaginu, o bednem očetu, o naši nesreči — a tako bore malo o ljubezni. Z njo pa je smel govoriti in je govoril najbanalnejše in najtrivijalnejše stvari. Toda po njem mi ni žal; njeni stariši so pač znali bolje loviti može nego moji — a vreden ni, da bi se ga spominjala! Podlec, brezznačajnež!« —

Stopila ji je pred solzne oči kar na mah druga podoba. Njeno lice je dobilo kar hipoma nežnejši, otožno se smehljajoč izraz . . . Vtopila se je v milejše spomine . . .

Ko je prišla nekega dne od lekcije domov, je stal pred njih vrati voz.

Ko je stopila v stanovanje, jo je oče milo poklical k sebi. —

»Ah, to je Zdenka, ona Zdenka, katero sem pestoval in vozil na izprehode! Moj Bog, kako je zrasla!« —

Čudeč se je Zdenka gledala moža, ki je govoril te navadne, preproste besede tako milobno, s tako božajočim glasom in s tako ljubeznivim, prijaznim, mehkotoplim pogledom.

Bil je ta neznanec visok in slok, temnih las in temnomodrih oči, temne polti in temne brade, pa jako inteligentnega obraza.

»Dajte, da vam stisnem roko, gospodična Zdenka!«

Prijel jo je za roko ter jo držal med obema svojima, jo stiskal in božal.

»Da, da, Zdenka moja,« je rekel oče s solznimi očmi — »ti se gotovo ne spominjaš tega gospoda.« — Sedita oba,« je dostavil. Toda Zdenka bi bila ostala vso večnost s svojo roko v njegovih rokah, zatopljena v njegov ljubeznivi pogled, ki je bil nepremično uprt v njeno lice.

— »Seveda ti si imela šele štiri leta, ko je Pavel odšel v Monakovo na akademijo. — Oh, Pavel, kako ste jo imeli radi in ona vas tudi!« —

— »Oh, to je Pavel, o katerem sem slišala že toliko, toliko,« si je mislila Zdenka ter ga premerila še enkrat z očmi.

Prišel je k njenemu očetu v delavnico, ko je imel petnajst let; njen oče, ki je bil pravi poštenjak, je spoznal Pavlovo nadarjenost ter, dasi je vedel, da bi Pavel njemu samemu lahko mnogo koristil, je vedno nesebično prigovarjal njemu in njegovim starišem tako dolgo, da so ga poslali na slikarsko akademijo, ko je imel osemnajst let.

Ker je bil izredno nadarjen, je postal z leti imeniten in slaven slikar, o katerega umetnosti so poročali časniki na dolgo in široko. — Smolarjevih ni pozabil, pisal jim je ob godovih in novem letu, četudi samo par besedic na posetnici. Ob takih prilikah je pa šlišala Zdenka o njem vedno iste pogovore, katere je znala že na pamet.

Zvedel je bil Smolarjevo nesrečo, in dasi ni nihče izmed Smolarjevih potožil ni z eno besedo zaradi nastale bede, jim je sam od sebe pomagal na razne fine in plemenite načine.

Ostati si je bil namenil v mestu nekaj dni; vsaki dan je prihajal k Smolarjevim, kjer sta se z Zdenko menila po ure in ure neprisiljeno, zanimivo in lepo o vsem, tako da se je čutila kakor prerojeno.

Pripovedoval ji je o njenih otroških letih, se spominjal iz tiste dobe mnogih podrobnosti, katere so stopile tudi nji sedaj živo pred oči; pravil ji je o daljnjem nemškem mestu, o svoji ženi Nemki in o otrocih, izmed katerih je bil dal krstiti eno hčerko za Zdenko prav na čast in za spomin na malo svojo prijateljico Zdenko Smolarjevo.

Ko je odpotoval, je nastalo Zdenki življenje vprav neznosno; kajti Pavel je bil zbudil takoj v prvem trenotku v nji neko božanstveno čuvstvo, katerega ni moči popisati, in katerega ni hotela imenovati z navadno besedo »ljubezen«, ker je zlorabila prav to besedo nekdaj tako pregrešno, rabeč jo za čuvstvo, ki je bilo drugačno, oj tako drugačno od tega, kar je čutila za Pavla. In s to besedo, katero zlorabljajo dan na dan tudi najpodlejši ljudje za svoje strasti — s to besedo naj bi ona oskrunjala ono sveto, ono božansko čuvstvo, ki je je čutila za Pavla!

Ne, ne, za njeno čuvstvo ni bilo besede; bilo jo je treba samo videti, kadar je dobivala njegova pisma, kako se ji je razlila vselej neka rajska sreča po njenem licu ter na mah preustvarila vse njeno bitje. Odgovorila pa mu je vsakikrat tako presrčno, tako odkrito, da sama ni vedela, kako iskreno se izpoveduje s svojimi listi.

Bilo ji je to dopisovanje vse njeno veselje, vsa njena sreča. Z mislijo nanj, z njegovo naklonjenostjo in z njegovimi neprecenljivimi listi se je tolažila v bridkih in mučnih urah, z mislijo, da jo ume, da ji je iz srca vdan ta toli vzvišeni mož — s to mislijo si je sladila svoje grenko življenje.

Po njegovem vplivu, o, gotovo po njegovem vplivu ji je pisala njegova žena ter jo vabila vsaj za nekaj dni na njih posestvo. Toda Zdenka ni mogla iti, si ni mogla privoščiti tega edinega veselja, edine sreče. Ko je tudi ne bi bili zadrževali doma bolni oče, gluha mati, nezanesljivi delavci, ne bi bila mogla iti; kajti kje naj vzame toliko denarja za daljnje potovanje?

Sprejeti ni mogla za sedaj ljubeznivega vabila, toda nadejala se je, da se ji posreči pozneje kdaj. Pridno bo delala in hranila, da si prihrani toliko, kolikor ji bode treba.

Med tem pa je čitala in se veselila njegovih pisem in svojih odgovorov, v katerih mu je razlivala vse svoje srce . . .

Kakor strela z neba je zadela ves svet, ki se zanima za moderno umetnost, novica o nagli smrti znanega slikarja, Zdenkinega prijatelja — Pavla Rendića. Časniki so poročali, da se je zbodel v roko, a da se za neznatno rano niti zmenil ni, kakor se to običajno dogaja. Toda črez noč je jela roka naglo otekati, bolečine so nastale hude in so bile čim dalje hujše, in zdaj je bila vsaka pomoč zastonj; kri se je bila zastrupila.

Zdenka je bila nekaj časa kakor omamljena, nezavestna, brezumna. Zamislila se je vsaki hipec, gledala debelo s svojimi velikimi očmi, gledala njegovo sliko ter vpirala dolge, dolge poglede v njegove premile oči, in četudi se je silila misliti, da je on, Pavel, ki ji je nekoliko razjasnil temno življenje, da je ta Pavel mrtev — vendar ni mogla razumeti smrti, si ni mogla predstavljati, da je on pokopan, ni mogla pojmiti, da ni več tega človeka s tako redkimi lastnostmi, da gnije, da trohni pod zemljo — ne, ne, to ji ni šlo v glavo.

Pavel da je mrtev? On da ne gleda, da ne govori več? Kako so ga položili v grob? Kako neki leži . . . je premišljevala Zdenka včasih dolgo, dolgo.

Mahoma ji je pa šinila zopet misel v glavo: Videla ga ne boš nikdar več, nikdar več!

Nikdar več? je vpraševala sama sebe — nikdar! — Kaj je to, nikdar?

On da je umrl, on, ki je bil tak velik duh, duh, ki je ustvaril toliko prekrasnih del, slik, med drugim tudi to-le, ki visi nad mojo pisalno mizo — pa da bi tak duh izginil?

Da bi njegovega velikega duha preživel ta-le kos platna, na katerem je slikal? Ne, ne — njegov duh živi gotovo; kajti bil je prevelik, da bi mogel kar tako izginiti. Hotela bi imeti o tem dokazov, hotela bi biti prepričana — kakor je ona-le Dana — da njegov duh živi, da jo vidi! Oh, kako bi bila v taki-le veri srečna! —

Dva meseca potem so pokopali njenega očeta, in dasi ga je srčno ljubila, je vendar ob njegovi smrti zopet le mnogo mislila baš na Pavlovo smrt . . .

Solze so se ji bile naposled posušile, toda oči so jo žgale, močno žgale . . .

— »Gospodična Mina s svojo teto je tu,« je rekla mati na priprtih vratih.

Ker ji je Zdenka odgovorila le tiho, je ni slišala starka ter jo je jela klicati glasneje.

»Ali čuješ, Zdenka, Mina in njena teta sta tu; vstani!«

»Uuh!« je zdihnila jezno Zdenka ter dejala glasno:

»Prosi, naj malo počakata!«

Izmila si je obraz s hladno vodo, toda oči so ji od joka vendar ostale zabuhlo-rdeče.

»Zaspanka zaspana, ki vedno le spi!« je rekla Minina teta Ema, gospodična okoli štiridesetih let.

»Glej,« si je čestokrat dejala Zdenka, »kako se je ta ohranila do štiridesetih — gotovo mnogo bolje od mene, ki jih imam šele osemindvajset. Pa saj ni čuda — nobene skrbi, nobene misli, ki bi ji nabirala čelo, nagubavala lice, taka-le se ohrani kakor meso v dimu.«

»Prišla sem grozno trudna in izmučena domov,« je rekla Zdenka »pa sem malo zasnula.«

»Glejte, Zdenka, hotela sem vedeti, ali vam ugaja moj novi klobuk,« je rekla teta Ema ter jela odpenjati zaponke, s katerimi je bil pripet papir, ki je bil v njem njen najnovejši ljubček — klobuk.

»Ali ni lep, kaj pravite?«

»Lep, lep, krasen!«

»Pa je bil tudi edini pariški model, zato sem ga plačala tudi nekoliko slano.«

Mina pa je začela pripovedovati, da je naročila na Dunaju neko prekrasno blago za jesen, blago, ki je tako zelo moderno in tako silno »chic«, a klobuk da si naredi iste barve po tetinem vzorcu.

»Pač imata mnogo časa in lehko mnogo mislita na toaleto,« je rekla Zdenka.

»Druzega dela Mina res nima, ker ga noče imeti,« je rekla teta Ema.

»Ah, delala bom, ko bom starejša, sedaj hočem še uživati.« —

»In lenariti, kaj ne?« je dostavila Zdenka.

»Dokler morem, zakaj ne bi?« je rekla malo užaljena Mina.

S tabo je škoda besed, si je mislila Zdenka, a rekla je samo:

»De gustibus« . . .

»Res je, kar pravite,« je rekla teta Ema, »jaz se ubijam ves dan z delom, a ona mi noče nikdar nič pomagati« . . .

— Zdenka je kakor nevede pogledala na uro.

»Ali imate sedaj lekcijo?« je vprašala Mina.

»Da, gospa Vronska pride danes sem, ker je njen klavir razglašen.«

»Ah, pojdiva torej hitro, hitro!« je dejala teta Ema ter se hitela poslavljat, potem ko je bila klobuk zopet zavila.

Zdenka se je ironsko nasmehnila in ju hotela spremiti do vrat, toda teta Ema se je zopet ustavila in rekla:

»Ni prav, da hodite z njo, vi izgubite s tem mnogo.«

»Smešno!« je dejala Zdenka; »jaz da bi izgubila! Česa? Zakaj?«

»In vendar — svet! Onadva živita kar tako na veri, ne da bi bila poročena; in kakor smo to zvedeli mi, takisto vedo tudi drugi« ...

»Jaz pa moram iz vseh razmer soditi, da sta poročena,« je rekla srdito Zdenka. »Toda ako tudi ne bi bila, vem iz večletnega občevanja, da živita tako zgledno, da sta si tako zvesta, da ju nikakor ne bi mogla obsojati. — In pa ve, ve mi prihajata s takimi rečmi na dan,« se je razvnemala Zdenka čedalje bolj — »ve, ki vedno vesta povedati, koliko ljubimcev ima ta ali ona zakonska žena, kako vara ta in oni svojo soprogo itd.« . . .

»Ali se sme?« se oglasi nekdo med poluodprtimi vrati.

Emi in Mini je že šinila vsa kri v glavo, in že sta se ozirali, kam bi se skrili, ko vstopi — Olga.

»Samo en hip, samo en hip!« je zaklicala Olga, pojoč vsa upehana. »Pa kaj da sem vas tako prestrašila?« je vprašala, pogledavši Emo in Mino.

»Mislili sta, da gre Elza,« je odgovorila Zdenka mesto njiju.

»Ah, še vedno tiste pravljice!« je rekla Olga.

»Niso pravljice, zvedela sem, da je gola resnica,« je rekla malo užaljena Ema.

»No, in ako bi tudi bila,« je rekla Zdenka; »jaz je ne zapustim, iskreno sem ji vdana, in z obema me veže odkrito prijateljstvo.«

»No, no, ko bi bila resnica, bi morala vendar malo pomisliti,« je rekla Olga; »saj veš, družtvo . . . ljudje . . .«

»Konvencionalnost in nič nego sama konvencionalnost,« je dejala Zdenka.

»Zato pa bi vi, gospodična Ema, ki veste toliko povedati o ti ubogi gospe Elzi, gotovo rada sedela poleg baronice Laubejeve, o kateri zna vse mesto, da je bila prej baronova dekla; toda kot baronici se ji vse klanja. Leto po poroki pa je bila ta nekdanja dekla že sita starega barona, katerega je tako lepo ujela, in sedaj kar očitno ljubimkuje s svojim učiteljem glasbe; in vendar bi si vi šteli v čast sedeti na njeni strani, ker je seveda poročena in pa baronica.«

»Vi torej zagovarjate svobodno ljubezen?« je vprašala Olga.

»Ne, tega ne; svobodne ljubezni vobče ne morem zagovarjati; jaz zagovarjam le dvojico Vronsko, o kateri pravite, da ni postavno zvezana, s katero se bojite priti v dotiko, dasi živita zgledneje nego mnogo, mnogo, da ne rečem, nego večina zakonskih.«

»O ne, ne, zdaj še posebno nočem priti z njima v nobeno dotiko, in hvala Bogu, da smem reči, da nisem nikdar prestopila praga njiju hiše,« se je jezikala teta Ema.

»Jaz tudi ne več potem, ko sem slišala to,« je rekla Mina.

»Idita torej brzo, da se vaju ne prime njena in moja nečast, kajti vsaki hip pride Elza.« —

»Uh ti pritlikavci, ti mali, nizkotni duhovi, te hinavske moralistinje, ki ne prizanesejo nikomur, ki ne vedo upoštevati razmer, ki so često močnejše nego človek!« je vzkliknila Zdenka, ko je zaprla vrata za načičkano teto in še bolj načičkano nečakinjo.

»Veste, Zdenka, morali bi se pa vendarle informovati o Vronski,« je prijazno pripomnila Olga.

»Jaz? — informovati?! To naj storita onidve, ki hodita vsaki dan po dvakrat razstavljat svoje čare na mestno šetališče; meni ni treba informacij, ker predobro poznam njo in njega in se zanašam bolj na to, kar vidim s svojimi očmi in slišim s svojimi ušesi, nego na vse informacije.«

»Vem — osobito mi je on vprav imponoval,« je priznala Olga; »toda Elza je morda le iz tega vzroka tako nezaupljiva in boječa, in dalo bi se morda pomagati, ako bi vedeli za gotovo.«

»Povem še enkrat, da ne verujem tem govoricam,« je dejala Zdenka; »toda ako bi bilo res, se lehko zanesete, da storim vse, kar bo v moji moči, da zaprem usta tem klepetuljam.« —

V tem je pozvonilo; Zdenka je odprla, in vstopila je Elza z lahkim nasmehom, boječa in hladna kakor vselej.

Ko se je Olga po svoji navadi polaskala Elzi, češ, kako je srčkana, lepa in ljuba, je povabila Zdenko v Rošerjevem imenu na izlet, katerega napravijo v soboto.

»Ali bode treba zopet peti in igrati, ker me vabite?« je vprašala Zdenka, ki je bila še vedno razdražena.

»Kako je ježasta — kaj ne, gospa, kako zna biti sršasta ta-le Zdenka? Toda mi ji ne zamerimo, ker vemo, da je nervozna, silno nervozna.« —

Ko je Olga odšla, je sklenila Zdenka roke okoli Elzinega vratu ter dejala:

»Draga, draga moja, dovolite, da izmečem ves svoj srd na ta ničevi, zlobni svet!«

In Zdenki so zopet solze zalile oči; strastno je dajala duška svojemu srdu nad svetom, tožila Elzi o jari gospodi, ki ji niti točno ne plačuje trdo zasluženega denarja, o trdoglavih učenkah ter o srečni, našemljeni teti in njeni nečakinji, ki stanujeta v isti hiši ter jo vedno dražita z neumnostmi.

Elza jo je gledala sočutno s svojimi milimi očmi, jo mirno poslušala, ne da bi najmanje segla v besedo. Naposled je dejala:

»Revica, smilite se mi; pa pomislite, da imamo vsaki svoj križ.«

»O vi — kaj bodete vi govorili o križih, ki imate tako dobrega moža, da čita vsako željo že v vaših očeh ter je nesrečen, ako vam je ne more izpolniti.«

»O, ni vse tako, ne, in posebno on ni tak, kakor si ga vi mislite.«

Zdenka je uprla svoj pogled Elzi v lice, ki je bila hipoma vsa zardela, ter je rekla:

»Boljšega moža pač težko najdete.« —

»A propos,« ji je segla v besedo Elza; zadnjič ste izrazili željo, kako bi radi šli na Pavlov grob in k njegovi vdovi; sinoči sem to mimogrede omenila svojemu možu, pa mi je kar sam dal to vsoto ter rekel, da jo morate sprejeti. Petdeset — ali vam bode dovolj?«

Hipoma je Zdenka skočila kvišku, strastno objela Elzo ter hitela govoriti:

»Moja zlata, zlata Elza, moja najboljša prijateljica, ali vam smem reči — ti?«

»Ne, ne, nikar preveč zaupljivosti!« je dejala Elza, braneč se.

Zdenka je odstopila nekoliko ter jo molče gledala, stiskajoč v roki zavitek z denarjem.

»Toda ta denar mi le posojate,« je rekla Zdenka; »dam vam zanj toliko lekcij iz klavirja, francoščine in petja, kolikor znese vsota.«

»Ne, moj mož ni mislil tako; on hoče, da vam jaz darujem to malenkost. Ne bi vam bila povedala, da mi je dal on ta denar, da vam nisem sama prav včeraj pravila, da sem s svojimi penezi na suhem; kar sem prihranila, vse je šlo za novo pohištvo.«

»Bog obvaruj!« je rekla Zdenka. »Vi mi ta denar le posojate, in jaz vama ostanem gotovo še vedno veliko dolžna . . . Sprejmem ga, ker me silno vleče tja gori, da se sama prepričam, da ga res ni več.« —

Potem sta sedli obe h klavirju in začeli vaje, ob katerih je Zdenka bila tempo z nogo ob tla, a Elza je štela.

(Dalje prihodnjič.)

Henrik Ibsen.

Ob njegovi sedemdesetletnici spisal **Fr. Göstl.**

rama »Catilina«, s katero sem pričel svoje pisateljevanje, je nastala po zimi l. 1848.—49., torej v mojem 21. letu. Živel sem takrat v Grimstadtu in moral si sam pridobiti, kar sem potreboval za življenje, ko sem se pripravljal za dijaške izpite. Čas je bil zelo viharen. Februarska vstaja, upor na Ogrskem in v drugih deželah, vojna v Schleswig-Holsteinu — vse to je vplivalo odločilno in trajno na moj razvitek, ki je bil tačas še jako skromen. Pisal sem patetične izpodbudnice Madjarom, jih rotil, naj se krepko potegujejo za svobodo in človeštvo ter naj vztrajajo v pravični borbi proti trinoštvu; napisal sem dolgo vrsto sonetov na kralja Oskarja, ki so ga pozivali, kolikor se spominjam, naj odločno opusti vse malenkostne ozire ter naj nemudoma pohiti na čelu svoje vojske na pomoč bratom ob skrajnji meji schleswiški. Ker sedaj — v nasprotju s tedanjim prepričanjem — dvomim, da bi bili moji navdušeni pozivi le količkaj koristili ogrski ali škandinavski stvari, smatram za srečo, da so ostali le v rokopisu.

Tak je bil moj položaj, ko sem čital, pripravljajoč se na izpit, Sallustovega »Katilino« in Ciceronove govore proti temu Rimljanu. Kar požiral sem te knjige, in nekoliko mesecev pozneje je bila moja drama dovršena. Kakor se razvidi iz mojega dela, nisem bil istih misli o Katilinovem značaju in ravnanju, kakor stara rimska pisatelja, in tudi sedaj še vztrajam pri tem, da je moralo biti nekaj izredno velikega ali vsaj veljavnega na tem možu, s katerim je Cicero, ta neumorni zagovornik večine, pričel boj zelo previdno šele tedaj, ko se mu ni bilo več bati nobene nevarnosti pri napadih. Naj pripomnim tudi to, da je še dosti druzih zgodovinskih oseb, katerih posmrtna slava je še bolj nego Katilinova provzročena po njih odporu proti svojim sovražnikom.

Moja drama je bila napisana v tihih nočnih urah. Svojemu blagemu in dobrosrčnemu, a povsem svoji trgovini vdanemu gospodarju sem moral, kolikor se je pač dalo, krasti prosti čas za svoje nauke, in od teh ur sem si zopet prikradel kak trenotek za pesnikovanje. Tako mi je preostajala samo noč za moje pesniške posle.

Svojim bližnjikom sem seveda moral prikrivati, da se pečam s tako brezmiselnim poslom — s spisovanjem igre; a povsem brez

zaupnikov edenindvajsetletni pesnik vendar ne more ostati, in tako sem razodel dvema prijateljema sovrstnikoma, s čim se skrivaj bavim.

Mi trije smo se nadejali od »Katiline« jako mnogo. Pred vsem pa ga je bilo treba prepisati na čisto, predložiti pod psevdonimom gledališču v Kristijaniji in poleg tega še izdati v tisku. Eden mojih zvestih tovarišev je oskrbel prepis, drugi je z njim odpotoval v Kristijanijo.

Po dolgem, mučnem čakanju so se pričele pojavljati zapreke. Gledališko vodstvo je vrnilo igro z zelo prijaznim, a vendar odločno neugodnim odgovorom. Prijatelj je hodil z rokopisom od knjigotržca do knjigotržca, a vsi so se izrazili precej enako, kakor gledališki vodja. Oni, katerega ponudba je bila najugodnejša, je zahteval samo toliko in toliko za tisk; o nagradi ni bilo niti govora.

Te izkušnje pa nikakor niso omajale mojega prijatelja vere v mojo zmago. Pisal mi je, da je baš to prav dobro znamenje; jaz naj le sam založim svoje delo, potrebne novce mi posodi on, dobiček si bodeva delila; zato pa bo on oskrbel vse trgovske posle.

Pot me je dovedla med tem v Kristijanijo. Malo preje je bil izšel »Katilina« v knjigotrštvu. Igra je zbudila v dijaških krogih pozornost in zanimanje, a kritika se je mudila le pri napačnih verzih in smatrala sicer vobče dramo kot nezrelo delo. Znamenitega dobička mala izdaja ni donesla; moj prijatelj je hranil del izvodov, in spominjam se, da je nekega dne, ko so se najinemu zadružnemu gospodarstvu nakopičile nepremagljive ovire, srečno prodal tisto skladalnico nekemu branjevcu kot »makulaturo«.

Tako pripoveduje pesnik sam v predgovoru k drugemu, predelanemu izdanju tega svojega prvenca (1875), kateremu je ohranil — morda baš spričo razmer, v katerih je nastal — več ljubezni nego drugim svojim mladostnim delom.

Trnjeva je bila pot, ki je dovedla Ibsna do svetovne slave. Mnogo in vztrajno se mu je bilo boriti, preden je dosegel njegov genij priznanje in veljavo. —

Ibsen je bil porojen dne 20. marcija l. 1828. v Skienu, mestecu ob Kristijanijskem zalivu. Pradedje njegovi so bili pomorščaki, oče bogat trgovec, mati, rojena Altenburgova, nemškega rodu, hči bogatega trgovca v Skienu. Detinska leta je deček preživel brezskrbno in srečno. L. 1836. pa je zadela očeta velika trgovinska nesreča, in rodbina je obubožala ter se preselila v bližnjo vas. Življenje v Skienu je bilo živahno in veselo; vaška samotnost pa je dečka naklonila, da se je sprijaznil in zanimal za naravske krasote. Tudi za uk je bil

bistre glave, in obiskaval je realko v Skienu (na kateri je bila latinščina obvezni predmet). Toda neugodne gmotne razmere niso dopuščale starišem, da bi bil sin dovršil študije; bilo je treba, da si skoro sam poišče kruha, in zato je l. 1844. vstopil kot učenec v lekarnico v mestecu Grimstadtu. Tu je v prostih urah nadaljeval svoje nauke in se pripravljal na zrelostni izpit. Imel pa je tudi dovolj prilike, da je spoznaval ljudi in značaje, kajti lekarnica je bila zbirališče vseh pohajkovavcev.

Revolucijonarno gibanje v Evropi je navdušilo tudi njega za svobodo ter mu narekovalo prvo dramo »Katilina«. —

L. 1850. je Ibsen vstopil v Kristijaniji v Heltbergovo pripravnico, da se usposobi za sprejemni izpit za vseučilišče; poleg tega se je tu živahno udeleževal političnega življenja. Da bi si izboljšal gmotni položaj, je vstopil v uredništvo nekega opozicijskega tednika. Kot žurnalist in pa po svojih delih je skoro zaslovel tako, da je dobil poziv, naj sprejme vodstvo novoustanovljenega gledališča v Bergnu s pogojem, da napiše vsako leto po eno dramo za bergensko gledališče. Dovolila se mu je obenem štipendija za trimesečno potovanje v inozemstvo, da prouči praktično gledališko vodstvo. Dasi mu bivanje v malem mestu ni obetalo posebnih ugodnosti, je vendar sprejel to ponudbo. Zveza z gledališčem je postala usodna in pomembna za njegovo književno delovanje.

* * *

Gledališče v Bergnu je bilo ustanovljeno v dobi velikega narodnega navdušenja, ki se je tedaj pojavljalo povsod. To narodno navdušenje je pač bilo tudi vzrok, da si je pesnik izbiral za svoja dramatiška dela predmete iz prošlosti, iz zgodovine svojega naroda. O porabi zgodovinskih snovi pa pravi sam, da jih smatra le za posodo, v kateri se pojavlja pesniška ideja.

Toda te drame vobče niso uspele ter tudi niso za nas tolike veljave; edina romantična igra: »Slavje na Solhaugu« je (2. dan januarja l. 1856.) dosegla velik uspeh.

L. 1857. je bil Ibsen poklican v Kristijanijo za voditelja norveškega gledališča. Ostavil je Bergen, kjer se je bil seznanil s hčerko pastorja Thoresna, Suzano, ki mu je l. 1858. postala zvesta družica za življenje. — V Kristijaniji je dotlej vladalo dansko gledališče, in rodoljubi so imeli mnogo ovir in nasprotovanja pri ustanovi norveškega. Ibsen je ustanovil »norveško društvo«, ki naj bi se borilo proti vsaki tuji premoči ter delovalo za napredek domačega življa

na umetnostnem polju. Temu društvu za predsednika je bil izvoljen slavni Björsen, Ibsen pa za podpredsednika. Vendar so bili vsi napori brez pravega uspeha; l. 1852. je norveško gledališče bankrotovalo.

Politične razmere in neprijetnosti domačega malenkostnega obzorja so Ibsnu provzročile mnoge neprilike; gnalo ga je v tuji svet, prosil je državne štipendije za potovanje ter odrinil z njo preko Nemčije v Italijo.

Rim, ki je pesnikom in umetnikom neusahljiv vir novih idej, ki jim je najkrepkejša izpodbuda k delovanju, je mogočno vplival na pesnika. Tu je pričel vrsto dram, katerih ost je naperjena proti sedanji družbi; tu je šele zaslovel, v domovini in izven domovine so ga pričeli čislati in spoštovati.

Že igri »Komedija ljubezni« (1862) in »Kandidatje za prestol« (1863) sta dali povod mnogemu nasprotovanju in raznim ugovorom; saj sta pa tudi bili izzivajoči, bojeviti. V prvi je Ibsen izrazil svoje dvome, v drugi pa svoje upe o končni zmagi svojih idej. V Rimu je spisal l. 1866. »Branda« in 1868. »Peera Gynta«, ki drug drugega dopolnjujeta. »Pastorja Branda« so po pravici nazvali modernega »Fausta«; v njem je hotel pesnik pokazati pozitivno, v »Peeru Gyntu« pa negativno, kaki bodimo. Zložil je tudi veselo igro »Zveza mladine«, ki se je v prvič uprizorila dne 18. oktobra l. 1869. v Kristijaniji ter si pozneje pridobila obče priznanje.

L. 1868. je zapustil Rim ter šel v Draždane. Tu je dogotovil mistično-zgodovinsko igro v dveh delih »Cesar in Galilejec«. — Potoval je od tu mnogo po Evropi in se mudil v raznih večjih mestih; bil je tudi gost egiptovskega podkralja pri otvoritvi sueškega prekopa. Naselil se je potem v Monakovem, a pred nekaj leti se vrnil v domovino, v Kristijanijo.

V teh letih se je porodila vrsta socialnih dram Ibsnovih. Boj, brezobziren boj proti vsemu, kar je lažnivo, nezdravo in gnilo v našem družinskem in družabnem življenju, je stožer Ibsnovih socialnih dram. Ibsen je apostol resnice in zato trga brez pomisleka in brez usmiljenja krinko raz obraz vsemu in vsakemu licemerstvu ter kaže vse podlosti in pregrehe, ki se ščeperijo v našem zasebnem in javnem življenju.

Te drame, ki so med seboj vse v neki dasi vobče le premalo znani in upoštevani zvezi, so Ibsnu pridobile mnogo vdanih spoštovateljev, a tudi mnogo strastnih nasprotnikov; z njimi zlasti se je poslavil Ibsen po vsem svetu. In vendar te drame nikakor ne uspevajo na odrih tako, kakor bi bilo pričakovati. A to je razumevno.

Že njih snovi niso take, da bi se omilile veliki množici, in pa tudi njih oblika je večini občinstva pretežka; dasi brez fraz in deklamacij, so navzlic vsi preproščini vendarle umetniške. Običino se pričenjajo s katastrofo, in v igri se psihološko analizujejo značaji oseb. Analitiške drame pa množice ne zanimaje toliko, kakor sintetiške. Kakor so pisane brez besednega lepotičja, zahtevajo tudi, da se igrajo naravno — in kako malo je naravnih igravcev najti med igralnim osebjem po najslavnejših odrih. Kolikor so jih uprizorili na Dunaju priznani umetniki, so napravile vedno globok vtisk. Kaj pa znači baš zanje izborna predstava, o tem smo se uverili pri Zacconiju in njegovi izvrstni družbi; ta nedosežni umetnik je dosegel v »Strahovih« v ulogi, katera bi marsikakega drugega pokopala, največje in najzasluženejše priznanje.

* * *

»Stebri naše družbe« kažejo obče spoštovanega moža, ki je dobrotnik in veljak v svojem kraju, ki si je pa ves ugled in vso veljavo pridobil s sebičnostjo in lažnivostjo. Ta drama je izmed Ibsnovih postala najpopularnejša. — V »Nori« nam kaže licemerstvo in egoizem v zakonu ter zagovarja zahtevo, da bodi žena istopravna z možem, da bodi tudi ona samostalna. Zvršetek igre — ko Nora ostavi moža in otroke — se je zdel mnogim nemoralen; Ibsnu pa se vidi baš v tem prava moralnost, da zadružno življenje, zgrajeno na laži, ne more trajati nadalje brez prevelike škode za moža in ženo. Zlasti »Nora« je provzročila mnogo razprav in prepirov; Ibsen ni posegal vmes, pač pa je onim, ki so trdili, da se naj tak zakon vzdrži iz ozirov na otroke, odgovoril v novi drami, v »Strahovih«, katerih vsebina je ta-le: Gospa Alvingova, ki spozna moževo prevaro, mu sicer uteče, a se vrne in se žrtvuje zanj in za sina; skrbno čuva, da nihče ne zve o njegovih pregrehah, ter mu stavi v asilu spomin za večne čase. In vendar iz te neistinitosti ni blagoslova; pregreha preide na sina in ga uniči.

»Strahovi« so zbudili najstrastnejše nasprotovanje. Nato je Ibsen zopet odgovoril v novi drami, v »Sovražniku svojega ljudstva«. Mož, ki z dušo in telesom deluje za blaginjo svojih someščanov, je spoštovan, dokler je njegovo delovanje njim v korist; ko pa izprevidi, da je ta ljudska blaginja osnovana na neistinitosti, ko se prične boriti proti nji in pride s tem v navzkrižje z gmotnimi koristmi svojih someščanov, tedaj postanejo bivši njegovi prijatelji in podpiratelji najstrastnejši sovražniki in preganjavci. V ti drami se Ibsen bolj nego v vseh drugih obrača proti množici, katera nima niti razuma, niti

pravičnosti, niti poštenja. A kakor niti največji dobiček ne premore, da bi junak utajil svoje prepričanje, tako ga tudi največja sila ne ustraši, da bi se nehal boriti.

Kdor prouči te Ibsnove drame, ta mora imeti neomejeno spoštovanje do njega kot človeka. A vzvišena tendencija nič ne škoduje delom Ibsnovim v leposlovnem oziru; drame njegove so proizvedene tako izborno, značaji tako plastično orisani, da se moramo diviti Ibsnu kot pesniku. Morda je v nekoliko opravičena trditev, da pretirava, nikakor pa ni res, da bi bil Ibsen pesimist. Kdo bi trdil, da nam podaje neverjetne ali nemožne razmere, nasproti mora vsakdo priznati, da je vse zajeto iz življenja. Ibsen ne slika le slabih in pregrešnih oseb, on nam podaje tudi krepostne in značajne. A tudi njegovi grešniki niso povsem propalice; ne slika nam jih le zato, ker so grešniki, temveč da uvidimo vso nesrečo in bedo, ki izvira iz pokvarjenih naših razmer, da vržemo s sebe te spone ter se popnemo do boljših, častnejših, vrednejših razmer. V tem smislu preveva njegova dela najblažji idealizem.

L. 1884. je priobčil Ibsen dramo »Divja raca«, temno in skrivnostno delo, in odslej se misticizem vedno pojavlja v njegovih delih. Tudi v ti drami se bori za resnico, priznava pa, da ima navadni človek vsaki svojo »življensko laž«, in ako se mu vzame in uniči ta, vzame in uniči se mu tudi njegova sreča. Sicer je najti tudi že v prejšnjih dramah marsikaj simbolskega ali mističnega, vendar ta element ni v njih tako prevladoval, ni bil njih glavni in prvi živelj. — »Divji raci« so sledila dela: »Rosmersholm« — »Pomorska gospa« — »Hedda Gabler« — »Stavbar Solness« — »Mali Eyolf« in »Ivan Gabriel Borkman«. — »Rosmersholm« smatrajo nekateri za Ibsnovo najpopolnejšo dramo; v nji nam je zvršil poveličevanje zatajujoče se ljubezni, v nji se razodeva pesnikovo filozofsko naziranje. — V »Pomorski gospe« mu je morje simbol skrivnostnega in tajinstvenega življa v človeški duši. — »Mali Eyolf« nam propoveduje, da moramo samoljubno poželjenje podrediti dolžnostim in požrtvovalnosti, le v tem je prava sreča. Z »Malim Eyolfom« dopolnjuje Ibsen predhodnico, »Stavbarja Solnessa«, ki je drama nezadovoljstva. V stavbarju in njegovi žalostni usodi se nam zrcali človeštvo, ki išče zadovoljstva in sreče po napačnih potih, izgrešivši pravo pot. »Borkmann« nam slika pregreho proti ženi in postavi ter velikodušno ljubezen žene, ki se žrtvuje za nevredneža.

* * *

Ibsnu so pogosto očitali, da riše patološke značaje; da, znana nam je zelo zanimiva medicinska razprava, v kateri se mu očitajo mnoge nemožnosti in neverjetnosti v njegovih opisih bolezni, in na ti podlagi se mu dokazuje neistinitost njegovih oseb. Ti kritiki naj pomislijo, da sicer res, zlasti v zadnjih delih Ibsnovih misticizem provzročuje nejasnost, a pomislijo naj tudi, da je Ibsen polemiške naravi, da hoče biti reformator človeštva, filozof, in da ga nam kot takega kažejo tudi njegove drame.

Ibsnove drame ne bi smele ostati neznane slovenskemu odru. »Nora« je edina, ki se je v Gestrinovem prevodu uprizorila l. 1892. v Ljubljani. Da se ni ponovila sedaj, ko je ves izobraženi svet slavil sedemdesetletnico pesnikovo, je gotovo obžalovanja vredna zamuda. — »Salonska knjižnica« nam donese nekatere prevode Ibsnovih del, in upamo, da se le-ta potem udomačijo tudi na našem odru. Saj uspevajo — dasi ne tako, kakor bi zaslužila — povsod ter so občinstvu vir oduševljenja in duševnega užitka ter zanosa. — Mnogo slave je užil pesnik ob svoji sedemdesetletnici, in to mu je lahko v zadostilo za vse nasprotovanje, ki mu ga je naklonilo ljudomilo slovstveno delovanje. Saj vidi, kako njegove ideje prodirajo in si pridobivajo vesoljni svet. Proslavljali so ga zlasti njegovi rojaki in njih veliki ljubitelj in pospeševatelj umetnosti, kralj Oskar; a tudi pri drugih narodih skoro ni bilo odra, ki ne bi bil proslavil sedemdesetletnice pesnikove z uprizoritvijo kakega njegovega dela. Da bi se tudi Slovenci bolj nego dozdaj pobrigali zanj, da bi proučevali njegove spise ter po njih začeli čislati in ljubiti tega »norškega« velikana, k temu naj pripomore kolikor toliko poleg vse svoje skromnosti in nedostatnosti ta spis. [1])

[1]) O Ibsnu je napisan sicer že nebroj razprav in razpravic. Izmed večjih del pa sem porabil pri tem sestavku le dve, namreč: životopis in literarne ocene: »Henrik Ibsen«. Norveški spisal Henrik Jaeger. Ponemčil H. Zschalig — in literarna predavanja »Ibsens Dramen« dra Emila Reicha.

Kotanjska elita.

Spisal Premec.

Drugi del.

I.

a mestnem trgu blizu stolnice je bila na dvonadstropni hiši takoj v pritličju nabita mala, črnobleščeča deščica, na kateri so se ščeperile velike zlate črke, tvoreče lepoglasno ime: »Makso Lovrin, doktor vsega zdravilstva.«

Neko jesensko jutro se je pred to hišo ustavila Travnova kočija, in iz nje je izstopil Traven sam. Naglo je krenil v vežo, potrkal na desnici na vrata in takoj stopil v ordinacijsko sobo Lovrinovo.

Doktor je sedel sam za hrastovo pisalno mizo ter čital neko brošurico, menda strokovnjaški časnik, pušeč drobno cigareto.

Ko je zagledal Travna, je doktor naglo vstal, mu šel nasproti, in stisnila sta si roke prav prijateljski.

Traven je bil videti zelo dobre volje. Drobne ustnice so se mu vedno krožile na smeh, in blaženstvo in sreča sta mu odsevali celo iz sicer medlih oči. Ves je bil nekako bolj gibčen in elastičen nego sicer.

»Ah, hvala vam lepa, doktor,« je hitel; »vi edini ste tvoritelj moje sreče! Vas samega mi je zahvaliti, da se kmalu uresničijo najsrčnejše moje želje!«

Makso se je bridko nasmehnil.

»Prosim, gospod profesor, storil sem samo svojo dolžnost, in ako se mi je posrečilo, je že to dovolj častno zame! Torej nobene hvale! Prosim, izvolite sesti!«

In sedla sta.

»Moj Bog, kako sem bil že obupal o vsem! A tedaj mi je dobra sreča naklonila misel, da bi se obrnil do vas. In nisem se varal!«

»Jako me veseli, gospod profesor; čestitam vam, »odgovori Makso.

»Ah, danes zjutraj je bilo, ko sem se zbudil zelo čemeren. Nič mi ni bilo prav, in glava me je bila že začela boleti. Ali tedaj mi je razodela pri zajutreku soproga veselo novico, katere se nisem nadejal, da bi jo še kdaj slišal. Pomislite, črez dolga tri leta! — Takoj sem ozdravel, in prva moja pot je bila k vam, da vas zahvalim. —

Toda zdaj več ne utegnem, hiteti moram domov! Pavel Pavlovič se najbrž že dolgočasi. — Upam, da nas na večer posetite! Ako ne bi prišli, bi bilo to jako neljubo nam vsem. Moj Bog, kako vas je treba že nekoliko časa sem vedno siliti, ako vas hočemo imeti med seboj! Pavel Pavlovič je vse časti vredna, vsakdanja osebnost; menda ne izostajate spričo njega?«

»Nikakor ne, gospod profesor. Ako mi bode le možno, se odzovem cenjenemu vašemu vabilu!« odgovori Makso.

»Torej do svidenja, gospod doktor!«

»Klanjam se, gospod profesor!«

Makso je spremil Travna do vrat.

Ko je kočija oddrdrala, je sedel spet k mizi in si podprl glavo v desnico. Neka temna senca mu je šinila preko visokega, belega čela; bridek in pomilovalen nasmeh mu je legel na ustnice, in vzkliknil je poluglasno:

»Ah, ta dobri, a tako slepi, tako neumni mož!«

Skomizgnil je z ramami in stresel z glavo, kakor bi se hotel otresti jako neljubih in neprijetnih misli.

»Počakajmo, hočemo videti, kaj bode iz tega! Zrelo jabolko samo odpade! Da bi Travna opomnil? Ne, on tega niti ne bi verjel; tu bi trebalo vse drugačnih dokazov! — In slednjič — kaj meni mar?«

Začel si je zavijati novo cigareto, vstal, leno legel vznak na divan in začel izpuščati sive kolobarčke proti stropu ter čakal potrpežljivo, ali se morda poljubi kakemu pacijentu, da se zglasi . . .

V tem je dospel Traven domov.

Okoli vile so bila drevesa naložena s sadjem, da se je pripogibalo njih vejevje skoro do tal. Stare jablani so ponujale debela, rdečkasta jabolka; na visokih hruševih drevesih so visele dolgopeceljne, podolgovate, rumenokožne hruške, in na vrtinčastih češpljah se je stiskalo med perjem svetlomodro ovočje. Vse je bilo videti tako sveže, tako sočno, tako živobojno, kakor bi bilo ponarejeno iz prosojnega, pobarvanega voska.

Ob južnem zidu vile same je že rumenelo široko, globoko narezljano listje vinskega trsa, spenjajočega se ob debeli cinkasti žici, in pod listjem se je sramežljivo skrivalo dolgo, svetločrno mastno grozdje, okoli katerega sta imela opravka rumenokljuni kos in srebrnopisani škorec. Izmed vsega tega krasa se je pa svetila bela vila, kakor nevesta, katero je obsul nebroj čestitajočih svatov.

Po beli, z drobnim okroglim kamenčevjem posuti vrtni poti se je izprehajala Travnova soproga. Bila je videti nekoliko bleda in raz-

mišljena, in njeno še vedno lepo oko je bilo nemirno. Med levimi prsti leve roke je tiščala veliko, temnordečo rožo ter je z desnico nervozno trgala list za listom s cvetnega njenega oboda, da se je listje stlalo po tleh, in da se je za njo poznala dolga, krvavordeča črta.

Poleg nje je stopal visok, lep mož, vitkega stasa in krepkih. toda gibčnih udov. Oblečen je bil v častniško uniformo in v roki je vrtel šibko palico iz bambusa.

Tudi on je bil videti nekoliko nemiren in govoril ji je nekaj polutiho, naglo, skoro vsiljivo.

In ona se je včasi ozrla nanj, in iz njenega žarečega pogleda je odsevala — strast.

»Ne vem, Pavel, morda se še premislim. Saj veš, da žrtvujem zate vse, prav vse — mater, moža, življenje . . . Ali, kaj bi pa bilo potem, ako bi me ti zapustil! Kaj bi bilo iz mene — iz —«

Umolknila je in ozrla se vanj z nekim strahom.

On je pa položil roko na srce, povesil glavo in dejal skoro žalostno;

»Ti mi ne zaupaš?«

»Odpusti, Pavel«, je hušknila naglo in mu stisnila roko.

Tedaj so se začule stopinje. Častnik je naglo izginil in odšel na nasprotni strani proti vili.

Od ceste sem pa je prihajal Traven.

Od daleč je postal in se zamaknil v pogled lepe žene. Iz vsakega njegovega kretanja, iz vsake najneznatnejše poteze se je poznalo, kako ljubi svojo soprogo, kako mu drhti srce v prsih, ko se ozira po nji.

Pristopil je k nji in stopal dalje po poti ob njeni levici. Tu se je hipoma ustavil.

»Ah, dušica moja, ti ne veš, si ne moreš misliti, kako sem srečen! Poželi od mene karkoli, ničesar ti ne odrečem, srčece moje!«

Matilda ga je molče poslušala.

»Glej to sadje,« je nadaljeval Traven; »dozdaj sva je gledala in trgala sama. Toda ko pride prihodnja jesen, tedaj pa prineseva pod te hruške, pod te jablani — drobno, nežno stvarco — najinega sinčka ali hčerko, ki iztegne male svoje ročice po lepem sadju; in midva ga privzdigneva in mu utrževa najlepši plod in mu ga položiva v naročje. Ah, krasno! Kaj ne, dušica?«

Matilda se je nasmehnila.

»Beži, beži, norček!«

»Toda glej, tam prihaja tvoja mati,« pravi Traven. »Ali si povedala tudi nji že kaj o tem? Zakaj ne, dušica? Ali ne bode naju sreča toliko večja, ako zvedo vsi zanjo?«

»Kam pa misliš, dragec?« odgovori Matilda. »Čemu bi takoj pravila vsemu svetu to novico? Ali misliš, da se zdi ta stvar vsakemu tako imenitna, kakor nama? Pojdi, pojdi!«

»Ne? Ako ti ni ljubo, pa molčiva! Saj res, prav imaš! Toda midva se bodeva vendar večkrat pogovarjala o tem, kaj ne, dušica? — Kje pa je Pavel Pavlovič?«

»Bržkone v svoji sobi,« odgovori Matilda malomarno.

V tem je dospela Severica do njiju. Bila je videti še vedno sveža in čila, a postala je še okroglejša in bujnejša, da je bila skoro neokretna.

Izprehajali so se vsi trije po vrtu in parku, dokler jih ni poklicala kuharica k obedu.

II.

V Kotanju ni bilo nič garnizije, spričo tega je bilo tudi mestece po letu nekoliko bolj mrtvo. Toda pred dvema mesecema so bile v okolici velike jesenske vojaške vaje, ki so donesle Kotanjcem več življenja. Skoro je ni bilo hiše v mestu, da se ne bi videla v nji uniforma, da ne bi rožljale po nji dolge in težke sablje dragoncev, topničarjev in drugih častnikov. Dvakrat na teden pa je svirala na mestnem trgu vojaška godba, in kotanjska gospoda se je šetala po njenih taktih, in kotanjske gospodične so vztrajno koketovale z vitkimi oficirji. Marsikatero srce se je v ti dobi — izgubilo, in našel je je navadno kak golobrad poročnik ter je nanizal k drugim, ki so mu visela predrta in strta na nizu lepih spominov, kakor hrošči, katere nabode na trnje veliki srakoper. Koliko žarečih pogledov, koliko mehkih dotikljajev nežnih in krepkih rok, koliko pridušenih vzdihljajev, koliko jezic in malenkostnih spletk se je zvršilo tedaj v Kotanju, ki je bil sicer tako idilski, tako filistrski. —

Tudi v malih predmestnih hišah med prostimi vojaki in preprostimi hčerami iz nižjih mestnih slojev — tudi tu je bilo nenavadno življenje. Na vsakem voglu, na vsakih vežnih vratih, na kamenitih klopeh pred hišami, povsod so postajali pod večer čvrsti uniformovani fantje, s čepicami, nagnjenimi nekoliko na stran, a kratka, v črnem usnju tičeča in prepasana bodala koketno sukajoč okoli pasu. Iz ozadja pa so se svetlikali beli predpasniki, žareli rdečelični drobni obrazki, se iskrile modre in črne in rjave oči. In na

oknih že skoro ni bilo več cvetja; populjeni so bili rdeči klinčki, razredčen je bil rožmarin, in rože že skoro niso imele več popja...

Na vrtu hotela »pri črnem orlu« je bila zbrana neki večer že pozno v noč družbica treh mladih častnikov.

Na vejah mogočnega kostanja so visele svetle sablje, in ob njih se je motno odbijala luč nekaterih že zakajenih svetilnic.

Oni trije pa so sedeli in se zvirali na stoleh okoli okrogle, z belim prtom pogrnjene mize.

»Tako je — častna beseda! — tako je! Ta Pavel Pavlovič — ta ima piramidalno srečo! — Tako je! — Ali še nič ne veste! — Častna beseda!« je nosljal mladi, sloki lajtenant Josipovič in si vihal in vlekel drobne črne brčice pod dolgim, več nego obilim nosom.

Desno nogo je iztezal na bližnji prazni stol, a levo koleno je tiščal skoro do pod brade.

»Torej vendar resnično? Kolosalno! To je impertinentna sreča!« je vzklikal nadporočnik Ljubič.

»In nas eden, tristo medvedov, nas eden nima nikoli te sreče! — Prokleto!« je viknil poročnik Resec, kateremu je bil ves podolgovati obraz razoran in posut z velikimi brazdami, katere so mu bile urezale hude koze.

»Tako je — častna beseda — tako je! — Ta Pavel Pavlovič, ta zna, ta pa zna! — Častna beseda, a mi pa ne znamo!« je dejal leno Josipovič.

»In zakaj zna? — Zato ker pozna življenje — častna beseda! — zato ker pozna ljudi, zato ker vidi vsakemu v dušo,« je nadaljeval Josipovič. »Tristotisoč medvedov! Mi se pulimo za te naivne, za te nedolžne goske, ki so komaj odrasle otročji srajci! Piramidalno! Prokleto neumno! In tako zabiti smo, da ne vemo, kje je boljše grozdje, da ga ne vidimo, kjer se nam ponuja samo!«

Izpuhnil je gost oblak dima iz svoje havanke in iztegnil še levo nogo na stol ter se naslonil pol na mizo, pol na deblo kostanjevo.

»Natakar, še en vrček!« je pozval Ljubič. Hkratu je iztegnil izpod rokava belo manšeto ter zabeležil nanjo s svinčnikom že deseto črto — znamenje desetega vrčka.

»Torej nadaljuj, Josipovič,« pòzove Resec in napol zameži, da bi bolje slišal.

»Čemu so pa ti moderni zakoni? — Častna beseda! — Čemu so, vas vprašam? Vse prav za nas! Tako je! Tam je za nas polje, tam je tisto zrelo, sladko grozdje! Mar ni res? — Več nego resnično! — In — častna beseda! — ta Pavel Pavlovič, ta ima imeniten nos;

ta koj zavoha one pikantne zakonske razmerice pri najmanjši razpočici! Kolosalno! — Predlansko leto v Brucku, lani v Zagrebu in letos, piramidalno, letos pa — tukaj v tem neznatnem gnezdu! In — častna beseda! — taka dama!«

»Kje sta se pa seznanila!« vpraša Resec.

»Vrag ga vedi — častna beseda! — tega ne vem povedati! A faktum je, da tja zahaja, in faktum je, da bodemo slišali še lepe reči. Tristo vragov, nič vere mu ne dam, da ne odpelje tudi te, kakor je ono v Brucku, kakor ono v Zagrebu! Piramidalno! In morda jo še kdaj srečamo ob njegovi roki tam ob sinji Adriji, in morda jo še kdaj potegnejo ribiči s svojimi mrežami iz morja, kakor so ono iz Save. Prokleti človek, ta Pavlovič! Častna beseda!«

»Torej pijmo,« izpregovori Ljubič in izprazni kozarec. »Na zdravje vseh dam, ki so s svojimi možmi nezadovoljne, pa vse časti vredne in piramidalno požrtvovalne!«

In zopet je poklical natakarja, ki je dremal v sobi, in ta je donesel na novo vsakemu vrček peneče se pijače. In na manšetu se je pridružila nova črta dolgi vrsti prejšnjih.

Tedaj pa je ob vhodu zarožljala na drobnem kamenčevju jeklena sablja, in proti mizi je stopal ponosno vzravnan, lepega, kakor izklesanega obličja in temnih, globokih, kakor živo oglje žarečih oči — nadporočnik Pavel Pavlovič.

»Ah, že zopet znana družbica najmarkantnejših, najinteresantnejših, najlepših polkovnih častnikov,« se je poklonil Pavlovič in odpasaval dolgo sabljo ter se ironski nasmehnil.

»Hm, Pavel Pavlovič, še tebe je manjkalo! Tebe, najduhovitejšega, najdovtipnejšega, hiperpiramidalno srečnega nadporočnika, in družba je — izpopolnjena!«

Pavel Pavlovič ni odgovoril. Prisedel je k mizi, si naročil vrček piva in se zamislil.

»Prokleta sreča, nima je vsakdo!« je siknil Ljubič.

»Grozno resnično!« pritrdi Resec.

»Ali nekdo jo ima!« de Josipovič in pogleda Pavloviča, ki je sedel še vedno nem.

Ta privzdigne glavo in si pogladi lepo, črno, »à la Boulanger« pristriženo brado. Ironski nasmeh mu leže zopet okoli ustnic, in malomarno izpregovori:

»Pri moji veri, čemu pa tudi vi ne poskusite svoje sreče? Ti Resec, ti Ljubič, ti Josipovič — poskusite svoje talente! Moj Bog, ali nimate oči? V tem Kotanju se najde semtertja imenitna družba,

posebno kar se tiče ženstva. Omožene se dolgočasijo s svojimi možmi, neomožene koketujejo z možmi omoženih, drug se zaletava v druzega! In verujte mi, da si naberete neminljivih zaslug v ime zdrave pameti in dobrega okusa, ako posežete v to mravljišče; in ako vam pri tem obvisi kak individuum na rokah, se ga potem lahko zopet otresete, ko ste se ga naveličali! Kaj vam to mari, da so vse tako — neumne!?«

Z rafinirano ironijo in popolnoma hladnokrvno je Pavel Pavlovič razkladal te svoje ciniško-epikurejske nazore.

»Torej ganite se,« je dokončaval svoj govor. »Lahka je prilika, da pokažete svoje talente!«

»Škoda, Pavlovič, da nas nisi poučil prej! Zdaj je prepozno,« odgovori Josipovič.

»Ah, saj res, pojutranjem odidete! Škoda, sicer bi vas bil jaz kam vlekel!«

»Ti praviš, odidete? Kaj pa ti, ali misliš ostati tukaj?« vpraša Ljubič.

»Uganil si, brate! Mene je povabil profesor Traven, da se naselim v njegovi vili. In danes imam že dopust v žepu — za cel mesec,« odgovori smeje se Pavlovič.

»Ti vražji človek!« sikne Josipovič.

»Ah, kaj smo rekli!?« pristavi Resec.

»Za nocoj bodi dovolj, truden sem nekoliko,« de črez nekaj časa Pavlovič. »Plačajmo — natakar!«

In plačali so, si pripasali sablje, katere so kmalu potem rožljale po razdrapanem in slabem mestnem tlaku ter zbudile semtertja psa-čuvaja, da je s hripavim lajanjem začel motiti nočno tihoto.

* * *

Prav tisti večer se je vračal dr. Makso Lovrin iz bližnje vasi že pozno v noč proti domu. Poklicali so ga bili k nevarno obolelemu človeku že v mraku. Pot ga je vodila mimo Travnove vile.

Doktor je po bližnjih vaseh hodil vedno le peš in le, ako je bila skrajnja sila, se je vozil.

Tudi danes je hodil počasi po prašni cesti. Ko je stopal mimo vile, ni bilo čuti tam nič več živega, niti luči ni bilo videti nikjer.

Vse je bilo tiho, mrtvo, osamelo. Samo listje na drevju je šuštelo v lahnem nočnem vetriču, in iz potoka za vilo je bilo slišati enakomerno pljuskanje valčkov, ki so se odbijali ob nakopičenem

kamenju. Iz bližnje luže na polju so se čuli otožni glasovi žab, a na visokem topolu je živahno ragljala rega.

Tam daleč nad gorami so se kopičili sivi, fantastične nestvore oblikujoči veliki oblaki, a na jugozahodu se je semtertja zablisnilo, da so za hipec pobledele redke zvezde na obzorju.

Makso je postal pred vilo. Nehote je pristopil k železni ograji in naslonil glavo obnjo. Zrl je nekoliko časa gori v temna okna, a kmalu nato se je odmaknil ter stopil dalje.

Ali v tem hipu se mu je zazdelo, da so zaškripala v ozadju okna. In takoj nato so se zaslišale rahle, škripajoče stopinje po drobnem kamenčevju. Pod drevesi pa se je prikazala visoka, temna moška postava.

Makso je osupnil. Instinktivno se je pomaknil bliže ograje in se sklonil nekoliko k tlom.

Oni pa je stopil skozi vrata v ograji na cesto in šel mimo Maksa, ne da bi ga bil opazil.

Makso je spoznal takoj prihajoča kot častnika ter videl, kako je tiščal k sebi sabljo, da ne bi rožljala po tleh. Šele, ko je bil izginil za bližnjim ovinkom, se je začulo tudi enakomerno pritrkavanje sablje ob cesto in kamenje.

Tedaj je nadaljeval svojo pot tudi Makso.

»Ah, že tako daleč! Tega vendar ne bi bil verjel,« je sikal Makso sam pri sebi. »Ubogi Traven!«

Polastil se ga je grozen dušni nemir, kakor še nikoli v življenju. Mrzlično se je tresel od razburjenosti. Od obcestnega grmovja si je utrgal mladico, vtaknil nje konec v usta in jo nervozno grizel in zvečil med zobmi. Nevede je pospešil korake.

Temna častnikova postava je bila vedno pred njim.

In v Maksu je vzkipelo, ko je videl onega, kako stopa mirno, hladnokrvno in enakomerno pred njim, kakor da bi imel najlažjo vest na vsem svetu.

Makso je stisnil nehote pesti, zavrtelo se mu je v glavi, in desnica mu je nevede segla za pas, kjer je v rjavem usnju tičal majhen, nabit samokres. In stisnil je samokres v roko in odstranil varnostni zaklep. V vedno rastočem deliriju je pospešil še bolj korake, in kolikor bolj je hitel, toliko bolj je vrelo in kipelo v njem.

Pavel Pavlovič pa je mirno in z največjo slastjo vlekel dim iz svoje smodke, in njen vonj je že dosegel za njim hitečega Maksa.

Ko je Pavlovič začul korake za seboj, se je ozrl, a takoj je nadaljeval svojo pot.

Že je stal pred vhodom k »črnemu orlu«. Makso pa je hitel dalje. Samo še petnajst korakov je bil oddaljen od onega.

In tedaj si ni bil več v svesti svojega dejanja in nedejanja; lotilo se ga je neko blazno veselje. Postal je, vzdignil samokres in — meril.

Ali v tem hipu je izginil Pavlovič v »črnem orlu«.

Makso je zaječal, ali kakor bi trenil, se je vzdramil iz one omotice. Ta globoki vzdihljaj mu je olajšal notranjost, in kakor težka mora se mu je odvalilo od prsi, in grozno in jasno mu je stalo pred duševnimi očmi, kaj bi bil skoro učinil.

Potegnil je levico preko čela in si obrisal debele znojne kaplje, ki so stale na njem.

In vtaknil je samokres zopet za pas . . .

Ko je prižigal črez nekoliko minut luč v samotni svoji sobi, je bil že skoro popolnoma miren. Samo na obrazu se mu je čitala nenavadna izmučenost.

Legel je na divan. Roke so se mu še tresle od prestane grozne razburjenosti, a ustnice so mu šepetale:

»Moj Bog, moj Bog! Ali je res nikdar ne pozabim?«

(Dalje prihodnjič.)

LISTEK.

Dva nova groba. — † Lujiza Pesjakova. Ko so se jele vračati pevke s toplega juga, se je poslovila s slovenskega Parnasa ptica, ki nam je prepevala dalje, nego traje navadna doba človeškega življenja. Dne 31. marcija je preminila odlična slovenska pesnica Lujiza Pesjakova. V pesniškem vzdušju ji je klila mladost, saj se je solnčila ob duševnih žarkih doktorja Franceta Prešerna, ki je bil koncipijent njenega očeta dra. Chrobata. Občujoč z našimi odličnimi pesniki: z Levstikom, s Cimpermanom in dr. je pozneje ustvarjala in spopolnjevala svoje poezije. Nad vse je ljubila dična pokojnica našo mladino. Nji je posvečena velika večina njenih pesniških proizvodov. Starejši »Vrtci« so polni nežnih pesmic, katere je zasadila vanje Lujiza Pesjakova. Dasi gosposke rodbine hči, ni zametavala preprostęga naroda, izmed katerega je rada zajemala snovi svojim poezijam. Kako ljubek je n. pr. dramatiški prizor »Na Koprivniku«! Ni nam mogoče danes opisati vrlin Lujize Pesjakove, njenih slovstvenih del, njenih zaslug za vzgojo slovenske mladine, njene velike ljubezni do umetnosti — to stori skoro spretnejše pero — ob njenem grobu priznajmo žalujoč: Ločila se je od nas znamenita slovenska žena, kateri je za vsekdar zagotovljeno častno mesto v naši prosvetni zgodovini.

† Dr. Jernej Zupanc. Malo dni potem — dne 11. aprila — je umrl starosta slovenskih rodoljubov: oseminosemdesetletni beležnik, bivši prvomestnik

beležniške zbornice, dr. Jernej Zupanc. Počasna, težka mu je bila zadnji čas stopinja, sklonila se mu je bila nekdaj vitka postava. Videlo se je, da bo kmalu končana pozemljska pot njegova. Sedaj ga ni več. Naši matuški beli Ljubljani manjka nečesa, ker je izginila iz nje častita postava doktorja Jerneja Zupanca. Za njim žaluje njegov rojstni kraj Martinji vrh pri Sv Lenartu nad Škofjo Loko, katerega je oblagodaril z mnogimi koristnimi napravami. Za njim žaluje ves slovenski narod, saj mu je bil pokojnik izmed največjih dobrotnikov; z drugimi prvoboritelji vred mu je pomagal ustanavljati najimenitnejše prosvetne zavode ter jih z radodarno roko krepko podpiral. S korenitim znanjem, ki si ga je bil pridobil po obširnem potovanju po tujini v mlajši dobi, je združeval prisrčno ljubeznivost. Plemenito srce je bilo v prsih rajnemu doktorju Jerneju Zupancu, in najodličnejša črta te plemenitosti je bilo njegovo rodoljubje. Zanetil mu ga je bil slavni profesor Čop. Starček, ki se je šolal istodobno s pokojnikom, nam je pripovedoval, kako je vsa šola oživela, ko je stopil v učilnico Čop. Pri njegovi uri je prosto dihala pod težo nemčevalnega sistema ječeča slovenska mladina ter se naslajala s poezijami Vodnikovimi in Prešernovimi, katere jim je čital in tolmačil Čop. Domovinska ljubezen, katere se je bil navzel Zupanc od tega velikana učenosti, mu je bila vodnica vse žive dni, nje ni zatajil tedaj, ko so vihrali krog njega hudi politiški boji, nje ni žrtvoval kakim dvomljivim višjim ozirom, z njo v srcu je legel na bolniško posteljo, s katere ga je rešila smrt. — Slovenski narod se mu je izkazal hvaležnega. Dr. Jernej Zupanc je bil častni član »Ljubljanskega Sokola«, »Narodne čitalnice« v Ljubljani, ki hrani njegovo podobo, in častni občan selške občine. Večen mu bodi spomin!

—šar.

Petdesetletnica slovenskega pesnika in narodnjaka. Dne 24. m. m. je minilo petdeset let, ko se je rodil na Gorenjem Otoku pri Radovljici dični naš Ivan N. Resman, in prav zato smo zopet v današnji številki priobčili par umotvorov njegove nevenljive muze, hoteč z njimi podati jubilarju neznaten, a iskren homagij. Saj ga je pošteno zaslužil ne le kot starina naših pesnikov in pisateljev, ki je sodeloval pri »Slov. Narodu« že za pokojnega Jurčiča, potem pri »Edinosti« in »Domovini«, pri celovškem »Slovencu«, v Stritarjevem in »Ljubljanskem Zvonu« — ampak menda še bolj kot kremenit značaj in neumoren narodnjak, ki je ustanovil ali pomagal ustanoviti več čitalnic ter začel prvi nabirati za Jurčičevo ustanovo »Slovenske Matice«. Nočemo se na tem mestu spuščati v oceno plodovitega pisateljskega delovanja; to storimo tedaj, ko pesnik sam, kakor menda že namerava, »raztresene svoje ude zbere« — toda že sedaj opozarjamo bodočega ocenjevatelja Resmanove muze, naj je nikar ne meri s šablonskim merilom, češ, da ni bila dostopna novim strujam, ki so dandanes zavladale med našim pesniškim naraščajem; Resmanovo muzo umeje in sodi pravično tisti, ki pozna in razumeje naš narod. Da je Resman res pristno naroden pesnik, dokazuje že to, da je že množina njegovih pesmic uglasbena po Foersterju, Gerbiču, Čerinu i. dr.

Izmed vseh drugih jubilarjevih vrlin pa naj poudarimo samo ono, ki ga pa v naših očeh najvišje povzdiguje kot človeka in narodnjaka: na tihem, skoro skrivaj, po svetopisemskem ukazu, da levica ne vedi, kar stori desnica, dejanski in s svojo vplivno besedo podpira in pomaga, kjer more, naši rodoljubni mladini in vsem onim pomoči potrebnim narodnjakom, od katerih si obeta kaj koristnega delovanja. Ako se samo vsi oni podpiranci hvaležno domislijo svojega

dobrotnika ob njega petdesetletnici, dojde slavljencu dovolj čestitk od blizu in daleč.

Svojega skromnega posvetila ne moremo boljše zaključiti nego s silno značilnimi kiticami, s katerimi je završil dični jubilar podlistek v »Slov. Narodu« z dne 23. m. m., v katerem si je napisal sam skromno, a jako primerno in dovtipno spominščico.

50.

Nisem doktor ne — profesor,
Čist značaj je moja čast . . .
V tujcih z roko kruh si služim —
Srce, um je doma last . . .

Mlad iskal sem v zlatih zvezdah,
Kje pač moj zaklad gori,
Kje utriplje srce moje,
Prašal sto in sto oči . . .

Našel zlata nisem v zvezdah . . .
Našel zlato pa srce . . .
Z mano čuti, z mano ljubi,
Z mano nosi vse gorje . . .

Sundečićeva slavnost v Kotoru se je izvršila dne 24. m. m. prav lepo in častno za toli zaslužnega pesnika »narodnosti in bratske sloge« med Jugoslovani. Slavljencu je došlo nad 400 telegramov in pismenih čestitk, počastila ga je deputacija ruskih visokošolcev, brez števila čestivcev iz Boke in Črne gore, italijanski kralj ga je odlikoval z višjim redom itd. itd. In vse to je našlo čilega in zdravega starčka (rojen je bil 6. julija 1825. l. v Golinjevu blizu Livna), ki še vedno poje in navdušuje mladi naraščaj za ideale, katerim je on služil, »a kako služio, zna mu Bog i znadu ljudi«. Njegova klasična dela (Vršidba, Krvava košulja, Milje i Omilje itd.[1]) so znana pač vsakemu izobraženemu Slovencu. Sundečić je dobro znan tudi čitateljem našega lista po svoji pesmi »Slovenki«. Lani je bival in se razvedroval dalje časa v divnem Bledu ter tedaj zapel:

»Oh bieli cviete iz bledskih gora,
Gdje sada moja boravi zora:
Slovenka — čedo prediela toga,
Slovenka — vila srdašca moga!«

Zgodovina slovenskega slovstva. III. del. — Drugi zvezek. Spisal profesor dr. Karol Glaser. V Ljubljani 1897. 8⁰. 177—338 str. Založila »Slovenska Matica«.

Prof. Glaser mi je v svojíh polemikah v minolem letu sicer odrekal sodbo o literarni zgodovini in deloma — vsaj zdelo se je tako — tudi tistim, na katere sem se skliceval in opiral v svojih nazorih; svaril je celo urednika tega lista pred mojimi ocenami in pozival druge sodnike, da se oglasijo v tem spornem vprašanju; vendar naj mi bode dovoljeno izpregovoriti še o letošnjem zvezku par besed. Tega ne storim, kakor bi hotel dokazati, da me prof. Glaser ni »ugnal«, temveč ker se III. del, o katerem sem govoril lani, tudi letos nadaljuje in mi je torej ostala pravica do končne besede.

V svoji obrambi je prof. Glaser v prvi vrsti poudarjal, da sodba o njegovem delu ne gre meni, na drugem mestu pa je preveč naglašal, kakor bi mu jaz delal namenoma krivico, in kakor bi mu ničesar ne hotel priznati. Prezrl je povsem, da sem vedno priznal obilni trud in veliki pomen njegovega dela, da

[1]) Glej: »Slov. Narod«, podlistek l. 1895., št. 249, 250. in 251. —

sem priznal vrednost njegove zgodovine tudi v ti nepopolni obliki; priznal sem torej vse, kar je bilo treba! Prezrl je, da sem govoril sine ira et studio, da sem sodil tako zgolj zato, ker naju ločijo najini načelno različni nazori glede namena in načrta literarne zgodovine. Ker je slovesno zatrjeval, da se ne da vrniti od svojega pota, je umevno, da je tudi letos ostal na istem stališču, in da je po stari metodi reševal svojo težavno nalogo.

Priznam, da je prof. Glaser nekoliko upravičeno vzkliknil napram očitkom V. Oblaka: »Potemtakem pa popiši, sirota, das geistige Leben, če moreš« (III. zvezek str. IV.). Res, težko je pisati zanimivo o slovstvu, ki se je gibalo do francoske revolucije le v ozkih mejah cerkvenih potreb in verskih bojev. Zakaj vse, kar se je pisalo in tiskalo dotlej, je imelo skoro izključno verski namen, da se uduši protestantovsko gibanje, katero so bili pričeli širiti Trubar in njegovi pristaši s spisi in knjigami, in proti kateremu je bilo treba nastopiti katoličanom z istim orožjem! — A če nam je francoska doba prinesla, kakor priznava Glaser sam (II. zv. str. 39.), »začetek izvirnega klasičnega pesništva, začetek pravega znanstvenega delovanja itd.«, tedaj bi bili smeli že tu pričakovati, da ubere prof. Glaser drugo pot. Toda recimo, da tudi ti začetki povestne književnosti — tako je menil Mencinger čisto prav! — glede svoje izvirnosti in mislovitosti niso bile na posebno visoki stopinji, ker je bilo povsod treba šele orati ledino in se boriti z jezikom, in zlasti ker so se najboljše sile porabile za praktične potrebe, ko je bilo treba spisovati: slovnice, abecednike, berila, katekizme itd., a pri tem težaškem poslu je pisateljem povsem nedostajalo pravega razuma za leposlovje (glej Prešernovo »Novo pisarijo«!) — toda navzlic vsem tem težkočam je provzročilo leto 1848. zopet novo gibanje. Ko so se pomirili boji na političnem in gospodarskem polju ter so se polegli prvi viharji, ko je začelo poganjati seme, ki se je zasejalo l. 1848., in donašati sadove, in ko se je začela po šolah in svobodnih društvih širiti splošna izobrazba, tedaj se je pripravljala tudi naši lepi literaturi pot, in nastopili so naši Jenki, Erjavci, Levstiki, Mencingerji i. dr. — neposredni predniki in deloma vrstniki slovenske literarne dobe κατ'ἐξοχήν — Stritarjeve dobe, kateri tudi Glaser pripisuje največjo važnost glede notranje vrednosti! (III. zv. str. I.). Ali se pa mari pri teh možeh tudi ni dalo opisati duševno življenje? —

Mesto obljubljenega IV. zvezka smo dobili letos konec III. zvezka, v katerem se nadaljuje krog »Slovenskega Glasnika« z Janežičem na čelu. Završen je razgovor o Marnu, in za njim so na vrsti naslednji pisatelji in pesniki: Cegnar, Umek, Jenko, Bilc, Kočevar, Vijanski, Trdina, Krek, Mencinger, Hrovat, Tušek, Erjavec in Levstik ter še nekaj drugih mož, ki so pa deležni samo drobnega tiska.

V prvi vrsti pogrešamo p o t r e b n e p r e g l e d n o s t i in s i s t e m a t i č n e r a z v r s t i t v e. Kakor se vidi, je bilo Glaserju za razvrstitev odločilno kronološko načelo; zraven pa je pisatelje vvrstil po glasilih, v katerih so sodelovali. Prav to pa je na škodo preglednosti celega dela. Sedaj ni jasno, zakaj je dr. Glaser vvrstil marsikoga v to skupino, ki naj sega samo do l. 1870., in ne v zadnjo dobo, dasi spada zlasti še živečih pisateljev glavno delovanje v poznejšo dobo — menda samo zato, ker so nekdaj sodelovali t u d i v »Slov. Glasniku«. To je pretesnosrčna sistematika, ki proizvaja včasih čudne prikazni. Marušič, ki še živi in piše, je zašel pred Slomšeka, baron Winkler, ki še deluje v pravnem slovstvu, je prišel v Jeranov krog; Mencinger, čigar znameniti »Abadon« je izšel l. 1893.(!),

ki nam je letos podal zanimivo »Hojo na Triglav«, in od katerega še pričakujemo marsikatero imenitno delo, je v krogu »Slovenskega Glasnika« in takisto Levstik, ki bi bil vsekakor vreden sam svojega odstavka spričo svoje vsestranske vplivnosti na razvoj naše poezije in proze.

Boljše bi bilo, da bi bil prof. Glaser združil pisatelje v posamezne skupine poedinih književnih strok. Nekaj mož bi se dalo združiti n. pr. v krog »praktičnih slovničarjev«, med katere bi sodili A. Marušič, ki je »celo v pesmi opeval jezikovno vprašanje« in še vedno deluje v ti stroki, nadalje: Hrovat, Šolar, Winkler in morda še kdo; skoro vsi ti so skrbeli in še skrbe za pravilno slovenščino v uradih in med narodom. Drugi bi prišli v druge skupine n. pr. kot »domači zgodovinarji« itd. Zlasti pa bi bilo želeti, da bi bil prof. Glaser vse one pisatelje, ki zastopajo leposlovje (beletristiko), obdelal skupno; seveda bi se bil moral v celoti odreči kronološkega načela. Tako bi se dosegla večja preglednost, in dobili bi zgodovino po sestavnih skupinah poedinih, zlasti glavnih strok, kakor si jo želi n. pr. Fékonja (»Dom in Svet« 1897), in kakor jo je obdelal tudi Šafařík.

Metodi, po kateri je zasnoval dr. Glaser prejšnje zvezke, je ostal zvest tudi v tem zvezku, toda dvomim, da je ta v prid njegovemu delu; in zato si usojam tudi letos ponoviti željo, da bi se prof. Glaser vsaj v zadnjem delu svojega velikega podjetja povzpel na nekoliko modernejše stališče. — Ko sem lani izrazil isto željo in zahteval psihološko metodo, ki je vendar dandanes že obče veljavna v slovstvenih zgodovinah, me je prof. Glaser smešil, ker sem izrazil svoje mnenje v prispodobi! Res je, da vsaka prispodoba malo šepa, torej je tudi moja malce šepala, v bistvu pa sem vendar trdil pravo.

Prof. Glaser navadno omeni pri vsakem literatu različne date, našteje potem njegova dela in poda včasih tudi njih vsebino. To je skoro vse, a to dandanes ne zadošča več. To je vnanje sestavljanje in zbiranje, ki seveda ni nič manj zaslužno, nego prava slovstveno-zgodovinska pragmatika, a slovstvena zgodovina to ni! Moderno raziskavanje slovstvene povestnice ne loči več umotvora od umetnika, temveč smatra oba za nerazdružno enoto, in umotvor razumemo šele tedaj, kadar spoznamo njegov postanek iz duševnega položaja umetnikovega. Ni torej dovolj, če se pove, da je ta ali oni pisatelj napisal to ali ono delo, temveč pokazati treba, kakšni doživki in dogodki so dovedli pesnika ali pisatelja, da si je izvolil baš ta motiv, in da ga je obdelal prav v ti ali oni obliki.

Tu ne velja izgovor, da se o proizvodih naših literarov to ni dalo izvršiti. O Mencingerju, tem duhovitem essajistu, bi se dalo vendar kaj drugega povedati, nego je povedal prof. Glaser, ki je napisal o njem pravzaprav le polovico strani — vse drugo je zgolj vsebina njegovih spisov — dočim je privoščil drugim, neznatnejšim literatom po cele strani. Kaj bi se dalo vse povedati o »Abadonu«! Tudi je prof. Glaser prezrl par Mencingerjevih spisov, n. pr. »Slavnostni govor« in originalno novelo »Cmokavzar in Ušperna«! Pri le-ti bi bilo treba tudi pripomniti, v kakšnih razmerah je nastala, in kateri namen je imela.

Ali pa poglejmo Jenka; kako navadno, šablonski je obdelan! »Slovenski Heine« bi pač bil zaslužil malo več pozornosti. Saj je Levec že pred devetnajstimi leti vedel toliko lepega in zanimivega povedati o njem v člankik o »Odličnih pesnikih in pisateljih slovenskih« (»Zvon« 1897. l.).

Obširna »priloga«, ki obsega preko 100 strani, nam podaje uradne razglase, vire, naslove knjig in naposled književnost ogrskih Slovencev (molitvenike, pastirske liste, pesmi) ter kratek »dodatek«. Pripomnje se mi ne zde povsem srečne; mnogokrat se v prilogi prav po nepotrebnem samo ponavlja, kar je bilo že povedano v glavnem besedilu, n. pr. o Medvedovem rastlinskem imeniku (202) i. dr. In pa še nekaj! Vse te obilne številke, katerih tu pa tam kar mrgoli, niti ne dosežejo svojega namena, ker je vse zmešano; številke v tekstu in v prilogi se ne ujemajo, in dostikrat dobiš v prilogi čisto kaj druzega, nego si iskal; mnogokrat sploh v prilogi ni številk, ki so v tekstu, in narobe. Tako prelistovanje in iskanje po knjigi sploh ni prijetno in postane le nepotrebna muka, če niti ne doseže svojega namena. Da te zmešnjave ni pisatelj kriv, ampak korektor, to že radi verjamemo, toda kaj to pomaga! — Imenik pisateljev je premajhen in nepopoln. Tako ne najdemo v njem n. pr. Tušeka, Šolarja, Winklerja itd., a mnogo manj važnih je vestno zabeleženih. Na str. 279. bi moral biti govor o nekem Jan. Stritarju, a na dotični strani ni tega pisatelja.

Da se je pri tako obširnem gradivu vrinila tudi kaka stvarna napaka, temu se ni čuditi. Pomota glede rojstnega leta drja. Mencingerja se je v slovenskih listih že popravila; tudi to sem že omenil, da je izpuščen tu pa tam kak spis. Opozorili so me tudi, da prof. Trdina ne stanuje v Bršlinu pri Novem mestu, temveč da biva in piše prav v Novem mestu, kjer ima svojo hišo, v Bršlin pa hodi le redno na izprehod. Takih podrobnih malenkosti bi se dalo še več omeniti, a umeje se samo ob sebi, da so pri takem delu neizogibne.

Toda poleg vseh ugovorov in očitkov nismo tako zagovedni, da ne bi priznali in omenili važne okolnosti, ki kolikor toliko izpričuje dr. Glaserja; uverjeni smo namreč, da mu je nedostajalo časa, da bi bil ves obilni materijal temeljito proučil ter si o vsakem delu in vsakem pisatelju ustvaril svojo sodbo. Zato je sicer njegova povestnica v svoji prvotni obliki nepopolna, a podatki, katere nam je zbral prof. Glaser — gotovo z velikimi težavami in napori — nam bodo dobri pripomočki za nadaljnje pragmatično prirejevanje literarne naše zgodovine. Glaserjevo delo ima torej tudi v ti obliki trajno vrednost, katere mu ne more nihče odrekati.

Ko se izdado razne korespondence naših slovstvenikov in se z njimi pojasni marsikaj v njih življenju in delovanju, in ko se napišejo tudi monografije, katerih ni doslej še skoro nič, ondaj bode tudi prof. Glaserju možno spopolniti svojo »zgodovino« ter jo dovesti do one dovršenosti, katero si želim jaz in z menoj mnogi drugi *Dr. Fr. Vidic.*

Samosvoje mesto Trst in mejna grofija Istra. Prirodoznanski, statistični, kulturni in zgodovinski opis. Spisal S. Rutar. Ljubljana, 1897. Izdala Matica Slovenska. II. snopič, str. 129—280.

V letošnjem snopiču nam pisatelj najprej opisuje šolstvo v Trstu, njegovi okolici in po Istri. Tabelarni razkazi o šolah in učencih so vzeti iz uradnih popisov, katere objavlja vsako leto šolska oblast na Primorskem. K strani 132., v. 1. i. d. bi se bilo lahko dodalo, da je največ kriv istrski deželni odbor italijanski, da je ljudsko šolstvo po slovanskih delih Istre na tako nizki stopinji.

V drugem odstavku nas pisatelj seznanja z raznimi dobrodelnimi zavodi, društvi in časopisi po Tržaškem in po Isri.

V tretjem odstavku govori pisatelj o narodni prosveti. Nadpolovica tega spisa je posneta po sestavku A. viteza Klodiča, natisnjenem v knjigi »Die österreichisch-ungarische Monarchie in Wort und Bild. Das Küstenland, Wien, 1891«. — Da je res tako, o tem naj se blagovolijo čitatelji sami prepričati, ako imajo rečeno knjigo pri rokah. Naslednja števila pred oklepi kažejo strani v Rutarjevi knjigi, v oklepih pa strani v prej omenjeni nemški knjigi: Str. 154 (234); 155 (236); 158 (237); 159 (238); 160 (239, 240); 161 (240, 241); 162 (241, 242); 164 (243, 244); 166 (244, 246, 247). — Rutar piše (str. 153, v. 34), da je papež Ivan VIII. dovolil leta 880., da se smejo Istrani in Dalmatinci posluževati slovanske liturgije. Pravzaprav je rečeni papež dal tistega leta meseca junija to dovoljenje moravskemu Svetopolku (glej mojo ‚Spomenico', str. 15, št. 13). — Str. 167, v. 4: Spinčič je postal profesor zgodovine na učiteljišču v Kopru, v Gorico je bil šele v začetku l. 1888. prestavljen. — Str. 162, v. 10. Namesto letnice 1664 naj stoji 1644. — Str. 166, v. 18: Namesto »Kalast« naj se čita »Kalac«. — Str. 154, v. 22: Namesto »Schnurff« ima Kopitar (Glag. Cloz. p. V) Schurff. — Str. 154, v. 19: Rutar rabi obliko »Brizah«. Pišimo rajši »Breisach«, ravno tako tudi (v. 21) »Maria-Stein«, ne pa »Marija Kamen«: Kje je meja, ako začnemo sloveniti imena tirolskih ali pa švabskih gnezd!

V četrtem odstavku nam pisatelj opisuje narodno nošo in narodna svojstva tržaških in istrskih prebivavcev. Nadpolovica tega spisa je posneta po Spinčičevem sestavku, ki je natisnjen tudi v knjigi »Die österreisch-ungarische Monarchie in Wort und Bild. Das Kütenland.« O tem naj se prepričajo čitatelji sami ter naj primerjajo strani: 172 (210, 211); 173 (212, 213, 214); 179 (214); 180 (216, 217, 218); 181 (218, 220); 182 (221, 222); 183 (222); 184 (222, 223); 185 (223, 224); 186 (225); 187 (226); 188 (227, 228); 191 (229); 192 (229, 230). — Pisatelj je pač na str. 166. pod črto navedel Klodičevo ime, na str. 192. pa Spinčičevo; naj bi bil tudi na drugih mestih vselej navedel vire, katere je prav tako uporabljal, kakor Klodičev ali pa Spinčičev spis. Zadnja polovica knjige obsega pregled tržaške in istrske zgodovine.

Po mojih mislih je ta opis premalo kritičen. Navedem naj tu nekatere napačne trditve, na katere sem naletel, ko sem čital dotični sestavek.

Str. 196, v. 15: Tržaški škof Frugifer (Trugifer) je vladal, kakor je razvidno iz odlomka neke listine, leta 547. (Izvestja muz. društva, VI, str. 153); ne ve se pa, je-li že leta 524. vodil tržaško škofijo. — Str. 196, v. 23: Geminijan ni bil škof, temuč samo presbiter. (Chron. Gradense, izdal Monticolo, Cron. Venez. I, str. 37; Chron. Venet, izd. v M. G. SS., XIV, str. 11; Danduli Chron., V, c. 11 pars 14, izd. Muratori Script. rer. Ital., XII, str. 94). — Cerkveni razkol radi treh kapitulov se ni pričel šele po l. 568., temuč že pred letom 558., kar je razvidno iz dotičnih pisem papeža Pelagija I. (Izvestja, VI, str. 155). — Str. 196, v. 29: Že l. 602. se je tržaški škof Firmin spoprijaznil z rimsko stolico, ne pa šele škof Ivan leta 751. (Izvestja, VI, str. 211), — Str. 196, v. 31: Rutar piše, da se je tržaški škof Ivan I. zameril plemiški vladi v Benetkah, ki je podpirala razkolnike. Omenim naj, da beneška vlada ni nikdar podpirala razkola radi treh poglavij; tudi tega še ne bi bila mogla storiti okoli l. 751, ker je bil imenovani razkol takrat že popolnoma zatrt. — Str. 197, v. 10; Karol Veliki je pač prišel leta 776. na Furlansko; noben zgodovinski vir pa ne trdi, da bi bil obiskal tudi Trst. Kaže se, da je ta bajka pobrana iz nemške Löwenthalove zgodovine tržaškega mesta, str. 15. — Str. 197, v. 11: Tržačan Fortunat je bil pač sorodnik (»consangui-

neus«) umrlemu gradeškemu patrijarhu Ivanu, nikakor pa ne njegov brat. (Danduli Chron. VII., c. 13, pars 23, izdal Muratori Script., XII., str. 152). — Str. 198, v. 14: Dotična listina je z dne 8., ne pa 1. avgusta. — Str. 234. je večinoma posneta po mojem spisu, tiskanem v Izvestjih, V, str. 184—186. Takisto sta strani 235. in 236. vzeti iz mojega spisa, tiskanega v Izvestjih, IV (1894), str. 49—57. Stavek (str. 234, v. 15 in 16) »zato naj plačajo Istrani za bodočo indikcijo (537/538) toliko davka v solidih« je napačno prepisan, ker istrski provincijali so dali rečenega leta kot davek vino, olje in pšenico, ne pa novcev. — Str. 235, v. 17: Namesto »akvilejski« naj se čita »gradeški«. — Str. 197, v. 21: Letnica 827 je napačna; moralo bi biti 828, kakor stoji na str. 237, v. 31. — Namesto »markgrofija« (str. 237, v. 31 in drugod) treba vsekakor pisati »mejna grofija« ali »mejna grofovina«; isto velja o besedi »markgrof«. — Pažiňatik (str. 242, v. 14 in Šuma (v. 33) sta na dotičnih mestih lastni imeni; treba ju je torej pisati z veliko začetno črko. — Str. 257, v. 14: Je-li Plinijev »Aegida« (bolje »Agida«) res sedanji Koper, ni gotovo. — Str. 257, v. 16: Namesto »Capraria« naj stoji »Capritana«. Izraz »Capraria insula« ima Dandulus. (Izvestje, VI (1896) str. 163, op. 50). Ako je imel pisatelj v rokah Jaffé, Reg. pont. Rom., I, ed. 1885, zakaj ni navedel za svojo trditev tudi številk 1680 in 1681.? — Str. 257, v. 21: Rad bi vedel, kako bi se dalo dokazati, da je imel Koper že lata 524. svojega škofa. — Str. 264, v. 35: Tu je čitati, da so okoli leta 555. ustanovili škofijo v Pulju; toda znani so nam puljski škofje iz prejšnjih dob, kakor Venerus iz l. 501., Antonius med l. 507 in 511. ter Isaacius iz leta 547. (Izvestja, VI, str. 151 in 153). — Str. 258, v. 29: Ne Oton II., temuč Oton I. je podelil dne 8. januarja leta 972. Isolo doždu Petru Candianu. (Böhmer, Regest., II., ed. Ottenthal, 1893, str. 235, št. 536). — Str. 267, v. 28: Pičen se ni nikdar zval »caput Sclavoniae« (sic!), pač pa navaja Chron. Venetum na dotičnem mestu Pičen, Krk in Osor, ki se nahajajo »in capite Sclavanie«. (Te besede stoje v M. G. SS., XIV. str. 14). Kaj pomenja na tem mestu »in capite Sclavanie«, kaže nam Chronicon Gradense, iz katerega je zajemal pisatelj beneške kronike. Chronicon Gradense (cod. G. III, 10 v knjižnici patrijarhalnega seminara v Benetkah, gl. Monticolo, op. cit. str. 43) ima naslednje besede: ». . . . et Dalmatię regiones, videlicet Veglensem, in Apsaro, in Pathena . . . .« Isti vir (cod. Vat. Urb. 440, glej Monticolo, op. cit.) pa ima: ». . . . sive Dalmatiae partes, videlicet in Vegla, in Apsaro, in Pathena . . . .« Pisatelj beneške kronike je to, kar je našel v gradeški kroniki, nekoliko prenaredil ter zapisal: ». . . . et in capite Sclavanie, quod est civitates nomine Pethena, alia Vegla, tercia Absaro . . . .«

Rutarjevo knjigo krasi več slik. Na koncu je načrt tržaške luke. Ker ima knjiga razen navedenih hib tudi mnogo vrlin, zato jo toplo priporočamo ter želimo, da bi jo čitatelji večkrat vzeli v roke. Kratek indeks, ki je knjigi pridejan, brez dvoma pomnožuje njeno vrednost. *Dr. Fr. Kos.*

Tretji koncert „Glasbene Matice". Pasijon po sv. Matevžu, zložil Joh. Seb. Bach. Glasbeni svet resne smeri je dandanašnji splošno prepričan, da ni boljšega krepila umetniškemu duhu, niti boljšega sredstva za njega blaženje, nego so Bachova dela. S čisto arhitektoniko in z največjo doslednostjo v razvrstitvi oblike druži Bach nedosežno globoko pojmovanje in določno karakteristiko. Zato priznavajo vse resne glasbene struje soglasno mojstra Bacha, ker nahaja vsaka izmed njih v njegovih delih svoj posebni ideal.

Vera je Bachu vir vse poezije in vednosti, iz nje se mu snuje vse njegovo mišljenje in ves njegov občutek. V nabožnih in za cerkev namenjenih skladbah podaja Bach najlepše svoje tvorbe. Med te je zlasti šteti najveličastnejše njegovo delo — Pasijon po sv. Matevžu. Mogočno kakor iz umetniški preprostih evangelijskih besed vpliva tragika mučeništva Zveličarjevega v Bachovi nesmrtni glasbi na vernega poslušavca. Elementarna moč oživlja delo in veže nase duha in srce. Koliko nravne velikosti javljajo v svoji preprostosti že sami recitativi, v katerih so vglasbene besede evangelija. V njih je obseženo neizčrpno bogastvo plemenite melodike in vzvišenega dostojanstva, nepregleden svet divne krasote. In v zborih, razdeljenih na dvoje, opremljenih z velečastnim šumom velikega orkestra, združenega s temeljnimi zvoki orgel, se kaže burni temperament skladateljev; s takim razsežnim aparatom izraža Bach najznačilnejše svoje krepko, oduševljeno mišljenje, svojo verno vdanost v Stvarnika, vse svoje čutje. Prvak v kontrapunktiki je našel Bach v teh svojih zborih pravi element, da zadosti svoji čudoviti sili tvorjenja. Biseri nežnega čuta so v pasijon vpleteni korali. Iz njih sevajo radost, bol in nada kakor iz rose, ki se blešči v jutranjem solncu na cvetu pomlajene prirode.

Proizvajanje Bachovega težavnega veledela je bilo v čast »Glasbeni Matici«. Zbor in orkester sta podala delo v popolnoma dostoji obliki pod zaslužnim vodstvom vodje g. Čerina, ki se je očividno energično zavzel za proizvedbo. Evangelijske besede je predaval v recitativih g. Razinger, ki je kot pevec-deklamator na najboljšem glasu, zanimivo in odlično. Vestno se mu je družil kot izboren baritonist g. dr. Stuhec. Manjšim, a nelahkim ulogam alta in soprana sta zadostili gospa Julija Ferjančičeva in gospica Mira Devova po svojih močeh s finim čutom. *—oe—*

Donesek k abecedni vojski. V Metelkovi zapuščini, katero hrani arhiv »Matice Slovenske«, je velik, debel, lepaku podoben rjavkast list, popisan na eni strani z nemškimi, v metelčici pisanimi verzi, ki se glase:

An

den krainischen Alphabetsverhunzer Franz Metelko
Professor in Laibach.

Der Aff' Metelko steckte Krain
Vor Jahren Nachts in Brand
Und freute sich dann ungemein,
Als Er's so helle fand —
Kommt Brüder! seht, was ich vermag!!
Ich, ich verwandle Nacht in Tag!!!

Die Brüder kamen gross und klein
Bewunderten den Glanz
Und alle fingen an zu schrein:
Hoch leb' der Aff' Metelko Franz!
Metelko Affe ist des Nachruhms werth!!
Denn Er hat unsre Gegend aufgeklärt!!!

V muz. arhivu v Ljubljani se hrani list s sledečimi — še neznanimi Vodníkovimi verzi:

Kitajſka Mazhaha
Vſak meſez zvedè,
Zhe ſe s' pol vode
In vina poliè.
Sa vesílo jo poſhle Vodník
Njé nemaren ſkrbník.

Pisava je precej velika in razločna. —
Na drugi strani lista stoji spodaj v kotu:

838.
Nr. 11.
B. Urschitsch.

Ivan Kunšič.

Slovensko gledališče. V zadnji tretjini gledališke sezone, t. j. meseca februarja in marcija smo imeli vsega skupaj dvaindvajset predstav. Med temi je bilo osem dramatiških, dvanajst opernih, a dva večera sta se predstavljali drama in opera druga poleg druge.

Med znamenitejše dramatiške predstave v tem času smemo šteti po pravici slovito Wilbrandtovo igro »Arija in Mesalina«, ki se je uprizorila prvič na našem odru dne 4. februarja. Ker nismo utegnili prisostvovati ti predstavi, se tudi v presojo te igre ne maramo sedaj spuščati; sicer se pa nadejamo, da se ta igra ponovi v prihodnji sezoni navzlic temu, da ni bila, kakor smo čuli od strani, po okusu našega toli izbirčnega občinstva. Drama, kakršna je »Arija in Mesalina«, se po naših mislih ne študira samo za enkrat.

Tudi »Narcis«, ki so ga igrali drugič dne 15. februarja, ni zbujal pri našem občinstvu zanimanja, ki bi ga bil zaslužil.

Še bolj pa se čudimo, da niti Benedixovo vesela igra »V ječi«, ki smo jo videli dne 3. marcija in ki je pred vsem zabavna, ni pridobila več gledavcev. Igra je sicer brez posebne pesniške vrednosti, a dičijo jo vse one lastnosti, po katerih se dramatični proizvodi nevadno prikupujejo širšim slojem občinstva. Moč te, kakor druzih Benedixovih iger tiči v situaciji, in dasi sloni vse dejanje na nekoliko neverjetnih premisah, ima igra vendar povsem tisti učinek, ki ga zahtevamo od dobre veseloigre.

Takisto nas je iznenadilo, da Shakespearjeva veseloigra »Kako se ženske kroté«, ki se je uprizorila 11. marcija, ni našla boljšega odziva pri občinstvu; obžalovati je to tem bolj, ker se je ta večer igralo res izborno.

Zato pa je bilo seveda gledališče primerno dobro obiskano dne 6. februarja, ko se je precej slabo igral »Lumpacij Vagabund«, in pa 6. marcija, ko se je predstavljala do skrajnjosti neslana in dobremu okusu naravnost v obraz bijoča burka »Robert in Bertram«.

Bolj nego z zadnjima dvema igrama in pa s »Krojačem Fipsom«, ki se je igral dne 10. marcija, smo bili spet zadovoljni z uprizoritvijo izvirnega igrokaza »Otok in Struga« (dne 12. marcija), ki se je po naših mislih le preveč odlašala, in ki naj bi vsekakor večkrat prišla na vrsto, kajti navzlic vsem nedostatkom, ki se kažejo skoro brez izjeme v vseh onih igrah, katerim je dejanje vzeto iz kakega romana ali kake povesti, in katerih se tudi v tem igrokazu ne manjka, je ta igrokaz vendar domač dramatiški proizvod, katerega se nam nikakor ni treba sramovati.

Najboljše je vsekakor prvo in drugo dejanje, dočim dramatiška moč igre v tretjem in četrtem dejanju vidno pojemlje. Vzrok temu je nekoliko snov sama na sebi, kajti ko se dejanje igre prične, je prava drama, ki obsega razmerje med baroneso Zoro in grofom Otoškim, že doigrana, in vse to, kar se vrši zdaj pred nami, je le pritikljaj oni prvi drami.

V romanu zadostuje, ako se iz pogovorov nastopajočih oseb zve ono, kar se je prej dogodilo, v drami pa je tako pripovedovanje le slabo nadomestilo,

S tem pa nismo hoteli reči, da bi se dalo v tem oziru kdo ve koliko prenarediti, temveč poudarjamo še enkrat, da se zbuja gledavcu včasih le želja, naj bi se na odru nekoliko več godilo in nekoliko manj pripovedovalo. In koncu bi bilo treba, kakor smo že namignili, vdihniti vsekakor nekoliko več živahnosti in dramatiške moči, kajti tisto opetovano prihajanje barona Konštantina, ki noče zdraviti otoških ljudi, pa je vendar zmeraj pri rokah, kadarkoli si ga požele in sicer celo prej, nego je sploh to v istini možno, ni le jako nedramatiško in neverjetno, temveč tudi radi tega neumestno, ker zbuja slutnjo, da dela baron drugače, nego misli, in da njegovo zatajevanje samega sebe ni tako iskreno in pristno, kakor bi se dalo misliti po njegovih besedah.

Sicer pa se nam ne zdi, da bi bil gospod Borštnik značaje, ki se nahajajo v povesti, katero je dramatizoval, kdo ve koliko izpremenil. Osebe, ki nastopajo v igri, so povsem Tavčarjevi junaki, in naj o istinitosti le-teh kdo misli že tako ali tako, vsekakor treba priznati, da so zanimivi in pač tudi možni.

Igra »Pike« se je uprizorila dne 22. marcija. To je igrica, ki jo zdaj pa zdaj radi vidimo. Isti večer smo videli tudi Krylova veseloigro »Medved snubač«, ki pa je dokaj slabejša nego istega pisatelja »Tretja hči«. Oba strica v ti igri sta duševno tako omejena, da se zbujajo človeku upravičeni dvomi, ali bi se dobili res kje taki strici, akoravno se nahaja v njiju značajih tudi nekoliko resničnih in brez dvojbe po življenju posnetih potezic. Kakor je videti, zna tudi Krylov pred vsem slikati ženske značaje, kajti Lila je v vsi svoji podobi, v svojem vedenju, mišljenju in govorjenju tako pristno-naravno dekle, da si pristnejšega ne moremo misliti. — Tudi Krylov nam je torej priča, da je res, kar trdijo, da namreč nobenega druzega naroda pisatelji ne znajo tako pogoditi ženskega srca in značaja nego ruski . . .

Večer dne 24. marcija je bil radi tega znamenit, ker je nastopil kot gost v ulogi »Revčka Andrejčka« gospod Borštnik iz Zagreba. Gospod Borštnik je igral to ulogo povsem naravno, brez vsake pretiranosti in z nekim ljubeznivim humorjem. Priznati treba, da je njegov »Andrejček« povsem izvirna, a radi tega ne nenavadna prikazen in je zlasti hvale vredna doslednost, s katero je izvedel značaj svojega junaka. Gospodu Borštniku se pozna, da stremi za moderno smerjo igravske umetnosti. Pač pa nam je v onih momentih, v katerih je treba ubrati nekoliko bolj prisrčne glasove, gospod Inemann v ti ulogi bolj ugajal . . .

Izmed oper se je pela v tem času dvakrat »Norma« in sicer dne 2. in dne 5. februarja. Dne 10. februarja se je ponavljala spet enkrat Traviata. To predstavo je počastil s svojo navzočnostjo Nj. cesarska visokost nadvojvoda Jožef Ferdinand. Prištevali bi jo k najboljšim predstavam, kar jih je podalo dozdaj naše gledališče, ako ne bi bila zlovoljna usoda hotela, da je bil tenorist popolnoma brez glasu. Komur je pri srcu ugled našega gledališča in je bil pri ti predstavi prisoten, ne bo »Traviate« poslušal več z neskaljenim veseljem . . .

Kot operno novost v tem času nam je omeniti komično-fantastično opero v treh dejanjih »Vesele ženske vindzorske«, ki jo je po Shakespearejevi veseloigri spisal dr. S. H. Mosenthal, poslovenil N. K., a uglasbil Oton Nicolai.

Prvikrat se je pela ta opera dne 18. februarja in sicer na korist zaslužnemu našemu kapelniku Hilariju Benišeku, ki se je pri ti priliki znova lahko prepričal, koliko simpatij uživa ne samo pri občinstvu, temveč tudi pri pevcih. — Ponavljala pa se je dne 24. februarja in pa dne 8. marcija.

Libretu te opere sta bila za podlago pravzaprav dva proizvoda velikega Shakespeareja in sicer prva in pa zadnja njegova veseloigra, t. j. »Sen v poletni noči«, ki jo je spisal leta 1594., in pa okoli letu 1600. nastala veseloigra, ki ima isti naslov, kakor opera sama.

Sicer pa je iz veseloigre »Sen v poletni noči« — in sicer iz prvega prizora četrtega dejanja te igre — posneta samo fantastična stran zadnjega dejanja opere; drugače pa se opira ves libreto na Shakespearjevo veseloigro »Vesele ženske vindzorske«.

Vse zanimanje v veseloigri takisto kakor v operi se suče okoli komične osebe Falstaffove, dasi se nam ne vidi on glavni junak; kajti Falstaff, ki nastopa tu, ni več oni duhoviti, humorja polni Falstaff, katerega značaj je Shakespeare v svojem Henriku IV. tako krasno pogodil, ampak je skoro povsem pasivna oseba, ki ne zbuja več smeha s svojim dovtipom, temveč le še s svojo zunanjostjo — bebec, ob katerem brijejo drugi svoje norce. Shakespearjevega Falstaffa je torej doletela podobna usoda, kakor Cervantesovega Don Quijota, ki je nazadnje tudi le še glupec, iz katerega se vsakdo lahko norčuje.

Glavni ulogi v veseloigri oziroma operi sta po naših mislih ulogi obeh »veselih žen«, kajti ves razvitek dejanja je zavisen od njiju bistroumne šegavosti in njiju načrta, po katerem se maščujeta nad moralno docela propadlim požeruhom radi njegove nesramne predrznosti.

Libretu se pozna, odkod izvira; kajti navzlic vsem izpremembam ga še vedno preveva nekaj Shakespearjevega duha; da, trdili bi skoraj, da je genij velikega pesnika prešel v godbo samo, ki je povsem duhovita, lepa in karakteristična, a pri tem lahko umevna.

Prvikrat v ti sezoni se je pela dne 1. marcija »Cavalleria rusticana« in pa od te opere po svojem značaju hudo kontrastujoča, a humorja polna Blodekova opera »V vodnjaku«.

Obe ti operi sta se zopet skupaj ponavljali dne 5. marcija. Tretjič se je pela potem še opera »V vodnjaku« dne 10. marcija, »Cavalleria« pa dne 15. marcija, ko se je uprizorila obenem — tudi prvič v ti sezoni — Parmova »Ksenija«, katera se je, kakor je videti, šele letos prav primililа občinstvu, kajti sprejelo jo je ne samo ta večer s pravim navdušenjem, temveč tudi, ko se je ponavljala dne 22. in 31. marcija. Ta zadnji dan je imel svoj častni večer priljubljeni tenorist Rašković, ki ostane tudi prihodnje leto še pri našem gledališču. Vsekakor šteje gospod Rašković ulogo Aleksija med najlepše svoje uloge.

Razen »Ksenije« se je pela ta večer tudi še druga izprememba tretjega dejanja iz »Trubadurja«, pa zadnje dejanje iz »Rigoletta«.

V celoti se je pel »Rigoletto« spet enkrat tudi dne 20. marcija.

Že čisto na koncu sezone je spravilo vodstvo našega gledališča še Kreutzerjevo opero »Prenočišče v Granadi« na oder, a gledališče precej prvič ni bilo dobro obiskano, menda zato, ker opera občinstvu že iz prejšnjih časov

ni bilo v dobrem spominu. Vsekakor je dejanje te opere res grozno dolgočasno in je gotovo mnogo krivo, da se bode ta igra navzlic lepi godbi težko obdržala na repertoarju.

Dne 2. aprila je bila še ena izredna prestava, in sicer se je uprizoril ta večer na korist štirim igravcem naše drame »Tambor v Puebli«. Pri ti priliki so se posamezni igravci res odlikovali, a zopet drugi navzlic svojemu častnemu večeru niso smatrali za potrebno, da bi se bili popolnoma prilastili svojo ulogo.

Listnica uredništva. Petrov: Poslane reči pričajo, da niste brez lirske žile, godne pa še niso in ne morejo biti. Čitajte, kaj smo pisali v listnici februarske št. t. l. n. pr. Vidu in Radu. — Stražan: Ne rečemo, da bi bile Vaše pesmice brez vsake cene, samo za »Zvon« niso. — Pošiljatelju pesmic: »Moja pesem«, »Moja cvetka«, »Devi«, »Na grobu« etc. Navadne, stokrat in stokrat že obdelane snovi brez krepke izvirnosti. Čitajte temeljito študijo Borutovo: »Moderno kritično stališče« v letošnjem »Zvonu«. — M—a: Vaša lirika diši nekoliko po »narodni« pesmi, in zdi se, da Vam verzifikacija ne dela prevelikih težav. Dandanes seveda ta lahkotni, brezskrbni »narodni« ton ne zadošča več, marveč treba je, da poet-umetnik izrazi svojo celo individualnost. Rime Vaše se ponavljajo prevečkrat, in apostrofa ne maramo več. Stritar ga je, kakor Vam mora biti znano, s svojo kritično šibo izpodil iz naše poezije za zmerom. Ogibajte se tudi tiste mere, ki jo je Vodnik rabil pred sto leti, n. pr:

»Je kaša zavrela,
Se trga kaj nit?
Moj sosed kaj dela?
Sem prašati sit« . . .

Zakaj Vam tako obširno odgovarjamo? Nekaj imajo Vaše pesmi na sebi, kar nam daje upati, da nam pošljete, ako boste napredovali in se hoteli učiti tehnike na dobrih vzorih, s časom kaj dobrega. Za sedaj objavimo o priliki Vašo zadnjo pesem, romanco »Ne joči se mi, dekle ti.« — V. Y.: Tudi Vam bi priporočali citirano Borutovo razpravo. In, ali Vam je znano, kaj pravi Goethe nekje v »Faustu«? . . . »Sitzt Ihr nur immer, leimt zusammen, Braut' ein Ragout aus And'rer Schmaus! Und blas't die kümmerlichen Flammen aus euerem Aschenhäufchen 'raus! Bewunderung von Kindern und Affen, Wenn Euch darnach der Gaumen steht, Doch werdet Ihr nie Herz zu Herzen schaffen, Wenn es nicht Euch vom Herzen geht«. — Ž.: Vi bi tudi radi nosili turban in podili svojega mladega Pegaza po jutrovskih pašnikih?! Resnica je, če se hoče človek pečati z nevsakdanjimi, »višjimi« problemi in vprašanji, ali če noče, da bi ga ljudje na prvi pogled »spoznali«, takrat navadno ne zadošča hodna, domača obleka, ampak dobro je v takih slučajih obleči kak tuj kostum, na lica pa si deti — krinko. Toda če pojdemo vsi zaporedoma v orient . . . ne vem, kaj bo potem? Nekaj poetov Vas mora vendar doma, na Slovenskem, ostati za »varihe« . . .

Štev. 6. V Ljubljani, dne 1. junija 1898. Leto XVIII.

Breme.

»Čedalje bolj je strma danes pot . . .
A kajkrat, kajkrat že sem hodil tod!

Ko mlad sem bil, ej, gori so v planine
Peroti me nosile iz doline!

Po ravnem, v breg — vse eno! Skok na skok!
K dekletu v vas, na delo — lahkih nog . . .

Osivel sem. Že plešasto mi teme.
Življenje samo težko mi je breme.

In breme to teži me, ah, teži;
Ko butara na plečih mi leži . . .

In če je težka butara, ni čuda.
E, leta to so moja, dnevi truda.

In vse, kar bridkega sem kdaj prebil,
In vse, kar grenkega sem kdaj užil:

Vse to tišči! . . . Kdo seže mi pod rame?
In kdo veliko breme mi odvzame?«

»»Jaz, starček, jaz sem prišla na pomoč!
Jaz snamem butaro ti kar gredoč.

Zares, dovolj že dolgo si jo nosil
In pomoči zaman ti nisi prosil . . .

Kaj gledaš me s steklenimi očmi?
Prikazen moja čudna se ti zdi?

A? . . . Žena sem ko kost in koža suha . . .
V bel prt zavita . . . Misliš, vidiš duha? . . .

Ne boj se me . . . nikar se me ne boj!
Bremena rešen zdaj si, revež moj . . .

Počij si, rešen butare trpljenja!
Počij si, rešen butare življenja!««

A. Aškerc.

Življenja borba.

Up, prevare, smeh in solze
In gigantično borjenje
Z lastnim srcem, s tujo zlobo —
Moje, tvoje je življenje.

Borba tvoje je življenje
Kakor vsakega človeka,
To določeno je v stvarstvu
Že od prvih vekov veka . . .

Kdor v ti borbi častno vztraja,
Naj ga lovor-venec kiti;
Kdor junak v ti borbi pade,
Nanj spomin naj bo častit ti!

Dolenc.

Bolnik.

Ptičica je drobna
Včeraj priletela
In na lipi v vrtu
Pesemco zapela.

Sobo mi je polnil
Lipe vonj duhteči,
Vreli skozi okno
Zvoki so kipeči . . .

Mlad bolnik obraz sem
Si zakril z rokami,
Postelj belo močil
Z gorkimi solzami.

Dolenc.

Človek.

K zvezdam človek se dviguje,
Zemlji v srce če prodreti,
Vse skrivnosti v tajnem stvarstvu
Če spoznati in umeti.

Nikdar ni dovolj! — Le dalje,
Vedno dalje hoče iti . . .
»Stoj!« — smehljaje smrt mu pravi —
»Prah sa mora v prah vrniti.«

Dolenc.

Sestanek na Rušah.

Spisal J. C. Trošan.

I.

Sedeli smo že precej časa v veliki, zakajeni sobi z nizkim stropom in rdeče pobarvanim pohištvom. Sekunda se je vlekla počasi za sekundo, in pivo se je kisalo v steklenicah. Od peči se je čulo nahodno, piskajoče smrčanje, in dvoje bosih nog je viselo ob zeleni lončevini. Na mizi je stala petrolejka, ki je vsaki hip ugasovala in zopet vzplamtevala z ozkim, trepetajočim plamenom; obrazi so se videli v njeni svetlobi trdi in bledi, kakor izklesani iz sivega mramorja.

Vsi trije smo bili tesno zaviti v zimske suknje; Bukovec se je stresal ter šklepetal z zobmi.

»Prokleto — kaj nič ne kurite?«

Izza mize je vstajala suha ženica in odgovarjala z vznemirjenim, nenavadno uslužnim glasom:

»Izvolite, izvolite . . . takoj vam postrežemo . . . Morda zahtevate še eno steklenico?«

Naslonila je zopet glavo na steno ter dremala s polodprtimi očmi.

Med mano in Bukovcem je sedel Jožef Tabula, žandarmerijski narednik s Strmice. To je bil človek velike, močne postave, z mirno odločnostjo v obrazu — sivoblede, ledene polti, rezkih, globokih črt, kosti širokih in vzbočenih; v očeh samih ni bilo nikakršnega posebnega izraza, a vsled golih, rdeče obrobljenih trepalnic se je zdelo, da leži na njih — kakor komaj vidna mokrota — nekaj polzakritega, otožnega. Govoril je malo, razgreval pa se ni nikdar; toda kar je

rekel, je dobilo hipoma poseben pomen, kakor da je hotel povedati z isto besedo vse kaj druzega, globočjega.

»Ni je smel umoriti . . . on ni imel pravice . . .« je ponovil tiho s svojim mirnim, monotonskim glasom.

Bukovec pa se je vznemirjal ter zamahoval z rokama.

»Pravico je imel! Dovolite, da vam razložim to stvar . . .«

Premaknil je stol, se nagnil bližje k Tabuli in iztegnil desnico.

»Odkar sta stopila pred oltar, ni imela več oblasti ne nad svojo častjo, ne nad svojim življenjem. Zakaj, če je zašla v lužo, je oškropila tudi njega. Ali čemu —«

Zganil je z rameni in prestavil svoj kozarec.

»Vsako razlaganje je tu nepotrebno. Vi razumete vse prav tako, kakor jaz — in zdi se mi, da tudi ne čutite drugače. Jaz . . . Boga mi, če bi se meni zgodilo kaj tacega — zdelo bi se mi, da mi gnije pol telesa . . . Ne videl bi ničesar druzega nego njen greh in svojo sramoto . . . To se pravi, če se na ljubezen samo niti ne oziramo ne . . .«

Bukovec se je razgreval bolj in bolj, Tabula pa je ostal miren in hladen.

»On ni imel pravice . . . To je navadna nesreča, kateri se ne da izogniti; podobna je elementarni nezgodi: — jokaj ali kolni, tu ni nikakršne pomoči . . . Ali je ubil s sekiro njeno nezvestobo in svojo nesrečo?«

Bukovec je zamahnil z roko ter ni ničesar izpregovoril. —

Ves razgovor se je nanašal na beležko v nekem dnevniku. Poročal je nekdo s suhimi besedami, kako je razjarjen kmet ubil s sekiro svojo nezvesto ženo. Stvar je bila opisana tako malovažno in na kratko, da ni zbudila v meni prav nič posebnega zanimanja. Bukovec je vzel list in je čital. Roka se mu je pričela tresti, in kri mu je stopila v obraz. Od tistega trenotka so postale njegove kretnje nervozne in nenaravne; govoril je s prisiljenim, previsokim glasom, hlastno, razburjeno in v presekanih stavkih; njegov prijetni obraz z zavihanimi, svetlimi brčicami in lepimi rjavimi očmi je bil zdajci videti zabuhel, vznemirjen.

Jaz sem nestrpno čakal, da se že razidemo; a trenotki so odhajali počasi, kakor bi vlačili za sabo težke verige, in vlaka ni bilo od nikoder.

»Jaz bi napravil isto — jaz bi jo ubil!« je hitel zopet Bukovec.

Vstal je razburjen in stopil par korakov po sobi, da je zažvenketala svetilka na mizi.

»Vi bi napravili isto?« je ponovil Tabula mirno in pogledal nanj z velikimi, hladnimi očmi. Bukovec se je zdrznil, in ustnice so mu zatrepetale, kakor da je hotel naglo odgovoriti. Del je klobuk na glavo in si ga pomaknil nizko na oči, da mu je zakrila senca ves obraz.

»Zdi se mi, da že lahko odidemo . . . Vi, zdramite se, da plačamo!«

Krčmarica je skočila kvišku, in izza peči se je dvignil rdeč obraz z razmršeno sivo brado; pogledal je zaspano po sobi, potem pa se je naslonil na gorke cunje nazaj. —

Stopali smo hitro po strmi poti proti kolodvoru. Noč je bila lepa in jasna. Na svetlem nebu so dremale zvezde v mirnem, belem svitu, daleč oddaljene druga od druge. Okrog nas, na obeh straneh — sama pusta, valovita krajina, pokrita s snegom; le tu pa tam je samevalo nizko drevo z golimi, črnimi vejami. Pod nogami je škripala tenka plast zmrzlega snega; včasih je zabučal veter v daljavi, prihajal je bližje z zategnjenim žvižgom in z ledeno silo zapuhal v obraz.

Visoko gori v hribu se je svetila luč, in par temnih poslopij se je dvigalo iz belega ozadja. Začul se je nedoločen topot in šum, rdeča iskra se je zalesketala na vzhodu, in pred kolodvorom so se premikale črne postave semtertja . . . Vlak je prihajal, in ropotanje koles in puhanje pare se je slišalo razločneje in glasneje.

Nad vrati dolgega, začrnelega poslopja je gorelo dvoje svetilk. Uradniki v službenih oblekah in s temnimi, resnimi obrazi so prihajali in odhajali; par ženskih s košarami in zavitki v rokah je begalo z zardelimi lici in nemirnimi pogledi po prostorni veži; velik, suh človek v črni, obnošeni obleki, z ugaslo cigaro med zobmi in majhnim kovčegom v roki je slonel ob zidu in gledal zaspano proti peronu.

Tabula se je poslavljal.

»Gospod Bukovec, če se peljete v Pogorje, se ustavite gotovo tudi na Rušah . . . tako za pol ure?«

Bukovec je stal med vrati, in luč mu je sijala ravno v obraz; zamežikal je z očmi, in neprijetna guba se mu je zarisala krog ustnic.

»Da, to je mogoče . . .«

»»Pozdravite mi ženo; ona je tam . . . za par dni.««

»Da, ona je tam . . .« je ponovil Bukovec brezglasno, stopil na kameniti prag in se obrnil v vežo.

Tabula se je zavil tesneje v svoj dolgi žandarmerijski plašč ter odhitel navzdol proti vasi. Njegova velika, temna postava se je

prikazovala na ovinkih vedno nižje, dokler ni izginila globoko v bregu. Doli v gostilnici je bila že ugasnila luč.

Izprevodnik je klical z zategnjenim glasom, in pohitel sem za Bukovcem, ki je bil že odšel na peron.

II.

V kupeju je sedela poleg naju mlada ženska, ki se je gotovo vozila že vso noč; njen obraz je bil zaspan in utrujen, obleka posvaljkana, črevlji prašni in odrgnjeni. Odzdravila je leno in prisiljeno, naslonila se v svoj kot in zatisnila oči.

Bukovec je odgrnil okno. Na vzhodu se je pričelo svitati; luna je vstajala, in zvezde so ugasovale v njenih svetlih, mrzlih žarkih. Daleč na okrog so se dvigali nizki holmi, goli in dolgočasni, samo tu pa tam poraščeni z redkim smrečevjem; globoko v kakšni dolini se je prikazala raztresena vas, pol zakopana v snegu. V mesečnem svitu se je izpreminjal neizmerni beli prt v čudovitih niansah; odskakovale so srebrne in smaragdne iskre, zalesketavali so se azurnomodri trakovi, prepregali vso ravan, trepetali in izginjali — se potapljali v svetlozelenih in lahnorožnatih valovih; bleščalo se je pred očmi, in sinje nebo in bela krajina s svojim snegom in z oddaljenimi temnimi gozdovi — vse se je spojilo polagoma v migljajočo, prozorno meglo.

Na postaji smreški je izstopila najina sopotnica. Ko sva ostala sama, je odprl Bukovec okno, in mali zastor je zafrfotal v ledenem nočnem vetru . . .

Hipoma se je obrnil k meni, in njegov obraz je bil nenavadno teman in prepadel.

»Tebi je vsa stvar znana; zakaj ne opomniš ničesar?«

Jaz nisem vedel, kaj bi mu bil odgovoril; on pa je stopil bližje k meni in me prijel za ramo.

»Povej mi, ali nisem najbolj zavržen človek na svetu? Ti si mi očital to na tihem, ko smo sedeli s Tabulo pri isti mizi . . . pritrdi! . . . Ko si mi pokazal tisto strašno notico — kaj si takrat mislil? . . . In zdaj, prijatelj — zdaj se peljem k nji, na dogovorjen sestanek . . .«

Hotel je dostaviti še besedo, a stisnil je ustnice ter se vrnil k oknu. Vlak je drdral po ozkem ovinku, in za par hipov je posvetil mesec v kupe. V dolini se je zaiskrila široka voda, in njeno šumenje se je spajalo z enakomernim ropotanjem koles v nerazločno bučanje.

»In Tabula ni zinil o tem ves čas niti besedice . . .«

»Ne, čemu bi bilo treba ravno škandalov?« je odgovarjal Bukovec s hlinjeno ravnodušnostjo; a videlo se mu je, da ga duši srd in sram. »On je vedel vse prav dobro; s svojim hladnim vedenjem me je hotel rezati kolikor mogoče globoko v meso; in to je napravil mojstrsko, nedosežno! . . . Naposled — jaz mu delam krivico! Kako je hotel ravnati drugače — leden filozof, kakršen je? On nima živinske krvi kakor tisti kmet . . . A vkljub temu njegova koža ni od železa; razjedlo ga bo od znotraj, na tihem . . . In krivda ni moja, Bog mi je priča . . .«

Pogledal sem ga osupel, on pa je zaprl okno in sedel na klop, meni nasproti.

»Njegova hladnost izvira tudi iz tega, da razume vso stvar najbrže bolje, nego vsi drugi — da jo vidi, kakršna je v resnici . . . Meni samemu ne more biti jasna, ker stojim sredi v vrtincu; tebi in komu drugemu pa še veliko manje . . . Ali je to ljubezen, kar je med nama? Kakor se je bilo začelo, in kakor se zdaj nadaljuje, ni bilo v vsem niti kapljice sreče; samo zaduhlo trpljenje, od prvega trenotka pa do danes . . . Takrat si jo videl sam — precej prvo leto po poroki. Če bi bil tisti čas kdo drugi na mojem mestu, bi se mu bilo prav tako zgodilo, kakor se je zgodilo meni . . . Spoznal sem iz njenih oči in iz njenih besed, da išče življenja drugod, in da raztrga o prvi priliki nenaravne vezi med sabo in svojim možem — tem mrzlim grškim kipom miru in poštenja. Ona je izmed tistih nemirnih duš, ki hočejo vsekakor izpremembe, razburjenja, in ki ne morejo živeti drugače nego v viharju. Kadar je priklenjena med štiri stene, v redne, vsakdanje razmere, se ji zdi, da je zapuščena in nesrečna — suši se in vene . . . Misliš si morda, da hočem s tem razlaganjem opravičevati sam sebe. Ne, jaz se ti zarotim še enkrat: krivda ni moja. Kar sem delal in govoril tiste prve nesrečne dni — vse je prišlo tako polagoma in samo od sebe, da sem se zavedel jasno šele takrat, ko sem jo pritisnil prvikrat na svoje prsi . . . Bil sem tako slep, da nisem videl, kaj se je godilo v nji, ko sem ji pripovedoval o veselem življenju tam zunaj v solnčnem svetu — ko sem ji posojal velikomestne romane, polne strastne ljubezni in romantičnih pregreh . . . Njen mož jo je nosil na rokah, ji izpolnil vsako najmanjšo željo — a ona tega niti zahtevala ni; zahtevala je življenja. Tabula je hodil po svojih službenih potih — ona pa je sedela doma in sanjala . . . A to ni moglo dolgo trajati; pričakovati je bilo vsaki trenotek, da si napravi njeno nezadovoljno hrepenenje svojo gaz — četudi siloma. Morda je slutila, kam jo privede ta pre-

povedana pot; a takrat že ni imela več nobene oblasti nad svojimi koraki . . . Koristilo pa ji je vsaj toliko — da zdaj ne sanja več . . .«

Bukovec se je prisiljeno nasmehnil.

»Kakor vidiš, je vsa stvar precej enostavna, in tako enostavno se bo tudi zvršila — danes se vidiva poslednjikrat; zdi se mi, da sva se naveličala oba — jaz in ona . . .«

Naslonil se je s komolcem ob okno in umolknil. Videlo se mu je, da je govoril ves čas pod vplivom težkega, neznosnega čuta, katerega se ni mogel iznebiti, in ki se ga tudi dotakniti ni hotel z najmanjšo besedo. Dokazati se je trudil sam sebi, da sloni vse na popolnoma naravnih in malenkostnih razlogih — skratka, da vse skupaj ni nič druzega, nego zoprno, prisiljeno razmerje, katero je treba končati — čim prej, tem bolje. Na obrazu pa se mu je poznalo, s kakšnim strahom in nemirom pričakuje zadnjega sestanka.

Iz vseh njegovih besed se je čulo mučno, nestalno razmišljevanje; ni si zaupal dovolj moči, da bi se osvobodil hitro in odločno svojega zoprnega stanja; zato je brskal po njem z vso bistroumnostjo in iskal »neizogibnosti«, s katerimi bi vsaj za silo opravičil sam sebe . . .

S krepkim sunkom se je ustavil vlak, in zunaj so se zableščale luči ljubljanskega kolodvora. Izstopila sva in odšla v mesto z lesenimi, težkimi koraki, oba razbita in utrujena. Dolga, temna kolodvorska ulica se je vlekla navzdol brez konca in kraja; par nizkih gostilnic se je svetilo iz teme, in iz neke kavarne so se čuli pijani glasovi.

Takoj po večerji sva se odpravila spat. Najina soba v hotelu je bila velika in mrzla; človek se je čutil še bolj tujega in osamljenega med temi temnimi, golimi stenami. Ugasnil sem svečo in legel na postelj. Leno in težko so mi padle trepalnice na oči, in prijetna toplota mi je objela telo; skrčil sem noge in se zavil tesneje v odejo. Kar sem bil doživel, se je začelo spajati in pretvarjati, konture so naraščale, in znani obrazi so se mi izpreminjali v karikature; jasnejše in bizarnejše so postajale te čudovite postave in prihajale so bližje . . . a v tistem hipu so se pogreznile, in odprl sem oči . . .

»Ti, ali spiš? . . . Jaz ne morem; mraz mi je — in zdi se mi, kakor bi ležal tam kje daleč, v kakšnem neznanem kraju . . . A glej, to sem ti hotel — —«

Njegova postelja je zaškripala; obrnil sem se v ono stran, in kolikor se je dalo razločiti, je sedel Bukovec ob zglavju in so opiral s komolcem v blazino.

»Če je ona nesrečna — jaz . . . jaz ne morem nič za to. Krivda ni moja. Nikogar nisem hotel pogubiti . . . nikomur nisem prigovarjal . . . da; sama naj bi se bila rešila, dokler je bilo čas . . . Ah — mrzlo je tukaj in neprijetno . . .«

III.

Pozno popoldne je že bilo, ko sva sedla v voz in se odpeljala iz mesta. V ravni vrsti so stale ob poti nizke, ravnokar dozidane hiše; v ozadju se je dvigal tu pa tam visok tvorniški dimnik; za gostim živim plotom se je prikazalo včasih prijazno belo poslopje z zelenimi okni. Onkraj mitnice pa se je pričela razgrinjati nedogledno dolga, snežena ravan, vse navzkriž prepražena z zamrzlimi jarki in na redko posejana z golim hrastovjem in nizkimi vrbami. Za kakim ovinkom je dremala zapuščena vas, umazana in dolgočasna. Vse zaprto in zaklenjeno; nikjer se ni oglasila živa duša. Zdaj pa zdaj je stopal kdo po cesti s težkimi koraki in zaspanim obrazom; ozrl se je zamišljeno in nezadovoljno ter se umaknil v stran . . .

Polagoma se je nebo temnilo in nižalo, in obzorje se je krčilo; zdelo se je, kakor da se zgrinjajo od vseh strani visoke sive stene, mrzle in vlažne. Veter je zapihal, in mokrota na laseh in sprijetih trepalnicah je pričela zmrzovati. Bukovec je potegnil odejo višje in vtaknil roke v suknjo, voznik pa je kričal nad konjem, ki je stresal z glavo in zibal enakomerno svoje svetlo, rejeno telo.

Ko smo dospeli do Ruš, se je bilo že popolnoma zmračilo. Na nekem oddaljenem hribu je zvonilo ave Marijo; tu pa tam se je zalesketalo majhno okno. Voz je zavil pred veliko enonadstropno poslopje z očrnelim zidom in visokimi vrati.

Izmotala sva se iz odej in stopila na cesto. Na pragu nama je prišel naproti gospodar. Njegov obriti, sivi obraz se je nabral v tisoč gubic, in dobrodušne oči so mežikale, kakor bi gledale neprestano v plapolajočo luč.

»Dolgo časa vaju že ni bilo k nam; kako se počutita? . . . Vstopita, prosim, da se ogrejeta; kakor se vidi, sta vsa prezebla . . .«

Odložila sva suknji in sedla za mizo. V gostilnici je bilo par kmetov, ki so se razgovarjali z glasnim hrupom in smehom. Majhen, suh človek v dolgi suknji in s polhovko na glavi je stopical po sobi z drobnimi koraki, postajal pred mizo in tolkel v dlani.

»Norčujete se iz mene . . . le norčujte se! Jernej, še en liter — še en liter najboljšega! . . . Jaz pa vam povem, da vam položim lahko pri ti priči tisočak na mizo! Kdo izmed vas more kaj tacega? . . . Položim ga vam takoj na mizo — kolika je stava?«

Silil je z vsem telesom v debelega, rdečeličnega moža, ki je gledal nanj nekako očetovsko, z dobrovoljnim smehom na širokih ustnicah.

»Le miren bodi, Šega, pa sedi; saj ti verjamemo . . . Kaj je tebi en tisočak? Zato boš dal nocoj še za par litrov!«

Jernej Demšar, gospodar, je prisedel k nama, se zibal na svojem stolu ter pripovedoval različne novice, ne da bi mogel povedati kaj posebnega; po svoji navadi se je prekinil vselej sredi stavka, povzdignil glas ter preskočil nenadno na kaj druzega, kar se mu je zdelo v tistem hipu tehtnejše in zanimivejše.

Mene se je lotila sentimentalnost. Včasih je pogledala v sobo gospodarjeva najmlajša hčerka, postala za trenotek poleg mize ter zopet izginila. Njene oči so bile še ravno tako otroške in idealne, kakor nekdaj; njene ustnice so se smehljale še vedno tako sladko in ljubeznivo . . . a moj Bog — kje so tisti časi, ko sem gladil s svojo roko te svetle zlate laske in božal ta vroča, mehka lica! . . . Zdelo se mi je, da je zavel po sobi duh vijolic, in da so posijali skozi okno žarki pomladnega solnca . . .

»Hana je zdaj pri nas,« je opomnil Demšar. »Nekaj bolehna je bila, pa je prišla, da se popravi; tukaj je menda boljši zrak . . . A jaz ne morem razumeti — morda je tu zraven kaj druzega . . .«

Videlo se mu je, da je hotel nekaj povedati; a umolknil je ter se zazibal na stolu. Bukovec pa se je naslonil nižje na mizo z napetim obrazom in nemirnimi očmi.

»Kako mislite? . . . Kaj se je zgodilo z njo? . . . No — oprostite . . .«

Kadar so se odprla vrata, se je vznemirjen zganil; nervozno pričakovanje se mu je poznalo iz vsake gubice na obrazu; kretal se je nenaravno in prisiljeno, odgovarjal pa je tako zmedeno in hitro, kakor da se je šele ravnokar zdramil iz neprijetnih sanj.

»Oho, kdo sedi tukaj? To je lepo od vaju . . .«

Bukovec je naglo vstal, Demšar pa se je ozrl po sobi kakor v zadregi ter se odstranil.

»Kam pa, oče? Prinesite vina . . . Ne, saj je Francka tukaj . . . Francka, hiti . . . pa še en kozarec zame!«

Tabulova soproga se je bila v zadnjem letu jako izpremenila; nje telo je bilo postalo močno in polno, ognjena, krasna rdečica ji je ležala na obrazu, vlažne oči so gledale motno in sanjavo; zdelo se je, kakor da leži pod mehkimi trepalnicami, globoko za mokrim pajčolanom čudovito, romantično življenje, do katerega še nikdar ni segel pohoten tuj pogled.

»Zdaj sem že teden dni doma . . . in dolgočasno je tukaj na Rušah. To so v resnici »Ruše«; tako puste zemlje ni na vsem svetu . . . razen na Strmici; tam je vse še bolj zapuščeno. Jaz sama ne vem, kako sem mogla tam živeti . . . A kod sta hodila vidva ves ta čas? Kaj je na Strmici novega . . . ali sta videla mojega moža? On mi nič ne piše; a to je naposled . . . torej pijmo!«

Izpraznila je kozarec ter ga postavila trdo na mizo.

»V gostilnici se človek vsega privadi, in vino je vrh tega izvrstno — ali se vama ne zdi?«

Kmetje so plačali in se poizgubili polagoma v vežo, odkoder se je čul še nekaj časa glasen vik in prepir; nekdo je izkušal zapeti z visokim hripavim glasom; zašel je vedno višje in višje, dokler ni zasopljen utihnil.

Rdečica na Haninem obrazu je postajala žarnejša in temnejša, njene ustnice so se bile vzbočile, oči pa so bile brez svetlobe, globoke in vlažne.

»Ali vidite mojo sestro? Prav taka sem bila jaz pred tremi leti . . . To se pravi — bolj vesela in samosvoja . . . Pomislite, samo tri leta je od tega — in meni se zdi, kakor da je preteklo že pol stoletja . . . Prav tu, kakor nocoj, sem sedela jaz — in tam na vašem prostoru, gospod Bukovec, tam je sedela moja mati . . . »Iz Lužarja ne bo nikdar nič,« je dejala, »pusti ga pri miru in daj svojo besedo Tabuli; on je pameten človek . . .« Lužar je bil takrat še študent, in jaz sem se malo kratkočasila z njim — kakor z drugimi; ne vem, ali je prišel kdaj do kakšne službe; pravijo, da je velik lump . . . Jaz sem se smejala in odgovorila: »No dobro; pa dam svojo besedo Tabuli; nazadnje je to vse eno . . .« Glejte, taka sem bila takrat. Jaz sem mislila vse kaj druzega . . . same neumnosti; zato me ni veliko brigalo, ali me dajo temu ali onemu . . .«

Demšar je odprl parkrat vrata, se ozrl po sobi ter zopet odšel. Plavooka Francka je pospravljala po mizah; hitela je, da so ji padale čaše iz rok. Včasih je pogledala k nam pol skrivaj in v zadregi, kakor da se nečesa sramuje.

Hana je pričela govoriti tiho, skoro šepetaje.

»Vi ne poznate teh ljudi; vsi gledajo tako prijazno in dobrodušno — a to so vragi! Sovražijo me — oče svojo hčer, sestra svojo sestro. Jaz dobro vem, kako gledajo za mano, kamor se prestopim... Oh, pa jaz se jih ne bojim . . . Jaz se ne bojim nikogar . . .!«

Bukovec je molčal, meni pa je bilo tesno in neprijetno.

»Ti, prijatelj moj, stopi za trenotek z mano; imam ti povedati par besed . . .«

Prijela ga je za roko, a takoj je sedla zopet nazaj, njene oči pa so gledale vanj široko in boječe.

»Zakaj si prišel? . . . Jaz sem te klicala, a ti ne bi bil smel priti . . . Ti nimaš sočutja z mano . . . Glej, jaz sem izgubljena, nobene poti ni zame več . . . Kakor je usojeno, tako moram živeti; to se ne da predrugačiti . . . Hotel si me iztrgati — a potem je bilo še strašnejše; pusti me, da poginem — sovraži me, kakor drugi, to bo najboljše . . .«

Demšar je stopil v sobo.

»Hana!«

»»Jaz ostanem tukaj! . . . Pijmo!««

Obstal je za trenotek na pragu, potem pa se je obrnil in zaloputnil vrata za seboj.

»Vrni se k možu!« je odgovoril Bukovec s tihim, neodločnim glasom. »Jaz te nisem hotel iztrgati nikomur; nikamor te nisem hotel privesti —«

Hana se je veselo zasmejala.

»Dovolj, dovolj . . . Ne govorimo takih neumnosti! . . . Kam smo zašli, moj Bog! . . . Nocoj bodimo veseli; to je zadnji večer, potem pa pričnemo tisto življenje — tik tak . . . tik tak . . . pusto in dolgočasno kakor ura . . . Zapojmo, gospod Bukovec, saj smo sami! Katero hočete? Vi ste včasih imenitno peli . . .

Oh kam bova vandrala
Vandrček moj? . . .

No? . . . Začnite vendar!«

Bukovec je poskusil, ali glas mu ni hotel iz grla; nakremžil je obraz in skomizgnil z rameni.

»Prepozno je; za naju bo skoro čas, da odideva.«

Hana je vstala, in njena pretirana razigranost se je hipoma izgubila.

»Torej pojdite! . . . Pa spomnite se včasih mene . . . Meni bo zdaj težko . . .«

Podala nama je roko, in ko sva se ozrla pri vratih, je sedela za mizo in gledala za nama z velikimi, motnimi očmi . . .

Temno in mrzlo je bilo, ko sva se peljala proti Pogorju. Oba sva molčala, voznik pa je dremal na svojem sedežu.

* * *

Spomladi sem srečal v Ljubljani narednika Tabulo in njegovo soprogo. On je hodil po tlaku visoko vzravnan, z mirnimi, enakomernimi koraki; na njegovem trdem, hladnem obrazu je ležalo nekaj sočutnega in očetovskega. Hana pa je shujšala, in zdelo se mi je, da sta bili njeni lici nekoliko splahneli; nje oči so bile široko odprte, kakor da bi gledale tja v daljnjo, krasno daljavo . . .

V aleji je poganjalo prvo zelenje, in solnce je sijalo na poslopjih v svojem najjasnejšem žaru.

Ženska in vino.

Ko vlada mi zvečer temina
V otožnih, mrzlih zimskih dneh —
Rad gledam v polno čašo vina,
Rad slišim zvonek ženski smeh.

Ljudje reko, da roka trese
Po vinu se jim drugi dan —
O, meni trese pa srce se,
In sen dobim po njem krasan.

Ljudje reko, da ženska mlada
In lepa — je možem le v greh —
O, če ima pa mene rada,
Igra veselje mi v očeh.

Zato, ti dekle mlado, krasno,
Napolni čašo še enkrat.
Obličje tvoje lepo, jasno
In vino to imam jaz rad.

Vojanov.

Moj vinski kot.

Kraj mesta tih mi hram stoji,
Obdan s prastarimi kostanji,
Kakor da bil bi v mirnem spanji
Nad vrati grozd rumen visi.

V tem hramu sladek trtni sok
V kozarcih zvonkih se svetlika
In v tožno lice radost slika,
Odganja skrb in teši jok.

A v vinu tem sto misli spi,
Sto misli vzvišenih in krasnih,
In iz njegovih kapelj jasnih
Modrost nebeška mi duhti.

Vojanov.

Gregor Aleksandrovič Potemkin. (1739—1791)

Spisal Ivan Steklasa

1. Potemkinova mladost in sreča.

regor Aleksandrovič Potemkin se je narodil v vasi Čiževi blizu Smolenska meseca kimavca leta 1739. Oče njegov je bil upokojen major in nebogat vlastelin. Umrl je že leta 1746., in tako je Gregor ali, kakor so ga zvali dete, »Gric« rano osirotel. Mati Darja Vasiljevna, lepa in pametna žena, se je preselila po smrti svojega moža z Gricem in drugimi otroki v Moskvo, kjer je živel sorodnik pokojnega Potemkina, Gregor Matvjejevič Kozlovskij. Bil je predsednik komornega zbora. Kot skrbnik malodobne dece se je zanimal posebno za Grica, kateri je hodil, ko je dorastel, z njegovim sinom v šolo vse do vseučiliških naukov.

Potem je prestopil mladi Potemkin na komaj urejeno moskovsko vseučilišče ter se posvetil naukom z vso gorečnostjo in vedoželjnostjo. Za nadarjenost in uspehe v naukih je dobil zlato svetinjo. Prav rad se je bavil celo svoje življenje s samostalnim znanstvenim raziskavanjem ter je vrlo mnogo in goreče čital. Še posebno rad se je razgovarjal z učenimi menihi o verskih vprašanjih, v katerih je bil vrlo zveden, in znal je na pamet vse znamenite izreke svetih očetov, pa tudi rimskih in grških klasikov. Ker je bil od mladosti vdan razmišljanju in pobožen, je mislil nekaj časa, da vstopi v samostan. To se pa vendar ni zgodilo, ker ga je preveč mamil posvetni sijaj, ki ga je videl pri neki priliki na dvoru cesarice Jelisave Petrovne (1741—1762). Izprevidel je kmalu, da si kot učenjak ne bi mogel steči velike slave. Pa saj je bilo na cesarskem dvoru med samimi ljubimci cesaričinimi toliko nenadarjenih in nespósobnih ljudi. Človek krepkih udov, visoke postave in telesne lepote se je lažje popel do visokih časti nego še tako učen mož.

Bržkone so bile te in enake misli vzrok, da je začel Potemkin zanemarjati vseučiliške nauke ter bil leta 1766. izključen z Novikovim vred radi »lenosti in nemarnosti«. In vendar je bil Novikov izmed najučenejših mož tistega časa, a tudi Potemkin ni bil brez znanja. Po tem bi se dalo soditi, da tedanji suhoparni in pedantni način predavanja na vseučilišču ni ustrezal živahnim duhovom nadarjenih

učencev, in tako so baš najbolj nadarjeni učenci izgubili veselje za nauke ter vsled tega zanemarjali predavanja. Krivo sodijo torej o Potemkinu oni nemški zgodovinarji, ki trdijo o njem, da je bil zares len in nemaren, pa tudi neotesan in nevesten človek; kajti Potemkin je res temeljito poznal staroklasično in francosko književnost ter bogoslovne znanosti.

Potemkin je popustil torej znanstveno polje ter stopil v dejansko vojaško službo. Po navadi tistega časa so ga zapisali, ker je bil še mlad, v konjiško telesno stražo kot oklopnika. Od tega časa se je lotil s posebnim zanimanjem izučavanja vojaške službe ter si je pridobil v nji kmalu toliko znanja kakor v bogoslovnih naukih. V kratkem je postal radi svoje velikosti in telesne lepote glasnik pri priljubljenem dedu cesarja Petra III., Jurju Holsteinskem.

Tisti čas, ko je prišel Potemkin v Petrograd, je bil posebno udoben za čestihlepne ljudi. Katarina II. (1762—1796) je potrebovala odločnih mož, ko se je povzdignila na prestol. Med njimi je bil tudi Potemkin, ki je dobil za svoje sodelovanje pri tem dogodku od Katarine lepo nagrado, namreč: 400 duš kmetov, čin podporočnika v telesni straži in pridvorno plemstvo. To so bile prve skromne nagrade za Grica, kateremu so se s tem izpolnile prve mladostne sanje.

Prvi najtežji korak — začetek — je bil storjen. Potemkin je bil zdaj znan vladarici, ki se je začela zanimati za dostojanstvenega konjika; saj se je povrh svoje lepote odlikoval tudi še s svojo naobraženostjo in bistroumnostjo. Mnogo pripovesti se nahaja v knjigah o tem, kako se je ponašal Potemkin v tem času pri dvoru, in čemu se je imel pred vsem zahvaliti za svoje povišanje. Pravijo namreč, da je umel mladi srečnež posnemati tuje glasove, pa je s tem večkrat zabaval Gregorja Orlova; to da je zvedela tudi cesarica ter zaželela, da se bolje upozna s tem veseljakom. Ko ga je Katarina kaj vprašala, ji je odgovarjal z njenim glasom in izgovorom, čemur se je ona sladko smejala. Pa tudi njegovi iznajdljivosti in smelosti je imela večkrat priliko se čuditi. Tako je nekoč Katarina vprašala Potemkina, ko so sedeli pri mizi, nekaj v francoskem jeziku, a le-ta ji je odgovoril po ruski. Sedel je za mizo pa tudi ugleden činovnik iz rodovine Polonijev. Le-ta je očital Potemkinu, da je podložnik dolžan odgovarjati svojemu vladarju v istem jeziku, v katerem je bil vprašan. Toda mladi plemič se vsled tega ni niti najmanje zmedel, namreč je odgovoril: »A jaz nasproti temu mislim, da je podložnik dolžan odgovarjati svojemu vladarju v jeziku, v katerem more izraziti verno svoje misli; ruskega jezika se učim že 22 let.«

Drugikrat je cesarica igrala karte z Gregorjem Orlovim. Potemkin pride k mizi, se opre nanjo z roko ter gleda v karte cesaričine. Orlov mu je šepnil, da naj odide. »Pustite ga,« je rekla cesarica; »vas ne moti!«

Ali slavohlepneža, kateremu se je nasmejala sreča s tako lepimi uspehi, je zadela grozna nesreča: oslepel je na desnem očesu. Tudi ta dogodek je bil povod najbolj sanjarskim pravljicam. Govorilo se je, da sta mu izbila oko v nekem prepiru grofa Orlova, toda bržkone si je bil sam kriv svoje nesreče. Zvali so ga od tega časa Alkibiada. Kaka zbadljivka je bila to za mladega gizdalina! Od tega časa se je vdal Potemkin popolni zdvojnosti; zdelo se mu je, da je vse izgubljeno: že zadobljeno zanimanje vladarice, a s tem tudi sijaj, slava in mogočnost. Celih 18 mesecev ni zahajal med svet, nego je bival doma v sobi z zaprtimi oboknicami ter občeval le s svojimi najbližjimi znanci. Ko so ga napadale zdvojne misli, je zaželel iznovič, da postane menih, ter je vrlo marljivo čital pobožne knjige. Slednjič se je pa vendar pomiril tudi s to telesno hibo, katera se je po trditvi vrstnikov malo opažala ter je le neznatno kazila njegovo lepoto. Z zavezanim očesom je začel zahajati v društva, a slednjič prišel tudi na dvor, kajti zanj se je zanimala še vedno cesarica Katarina. Orlovim to sicer ni bilo po volji, toda po zapovedi vladarice sta posetila nekega dne oba grofa puščavnika, češ, da ga dovedeta zopet na dvor.

»Striček«, pravi Gregor, »vladarica je zapovedala, da pregledava tvoje oko.«

Ali Potemkin ni hotel s početka ti zahtevi zadovoljiti; tedaj sta Orlova s silo snela obvezo z očesa ter se prepričala, da je njiju protivnik oslepel. »No striček,« je izpregovoril nato Gregor, »meni so pravili, da ti le kljubuješ . . . Obleci se; cesarica je zapovedala, da te pripeljeva k nji!«

Tako je prišel Potemkin drugič na cesarski dvor, kjer pa do zdaj sicer ni imel še nobenega vpliva. Samo toliko se more reči, da je bil on v tem času pogostoma na dvoru, da je zabaval vladarico s svojimi dovtipi ter se ji na ta način posebno prikupil.

Orlovi in njih stranka ga niso trpeli, ker se jim je bil že večkrat odločno uprl. Hoteli so ga zategadelj odstraniti s cesarskega dvora, a to se jim ni posrečilo. Vendar so sčasoma toliko izposlovali pri cesarici, da v tem času ni bil povišan v državni službi; šele leta 1768. je bil imenovan za komornika. Opravljal pa je Potemkin v

tem času prav različne službe ter bil celo član »velike komisije«, ki je imela sestaviti državni zakonik za celo Rusijo.

Leta 1769. je odrinil Potemkin po najvišjem dovoljenju k vojski kot dobrovoljec. Hotel je poiskati svojo srečo na bojnem polju; kajti na cesarskem dvoru je vse mrgolelo vsemogočnih spletkarjev in raznih tekmecev, ki so se trgali za naklonjenost vladaričino. S pismom, v katerem je izrazil svojo željo, da hoče služiti oboževani vladarici verno in zvesto do svoje smrti, je vzel slovo ter odšel nemudoma k vojski, ki je obsedala pod vodstvom kneza Golicina trdnjavo Hočim na Dnjestru. Ta prva vojska Katarine II. s Turki (1768—1774) se je odlikovala z velikimi zmagami ruskih čet posebno pod zapovedništvom grofa Rumjancova Zadunajskega, ki je bil zamenil Golicina. Znamenit poraz Turkov pri Lagi in Kaguli je dokončal to vojno za Rusijo z vrlo povoljnim mirom v Kučuk-Kajnardži (1774).

V ti vojni si je stekel Potemkin prve svoje lovorike. Že pod knezom Golicinom je sodeloval v mnogih bojih ter si zaslužil radi hrabrosti pohvalo zapovedujočega generala. Izurjen v konjiški službi, se je pokazal Potemkin pri teh prvih vojaških poskusih izvrstnega konjika. »Neposredno priporočam Vašemu veličanstvu hrabrost in izkustvo, katero je pokazal pri porazu moldavskega paše leta 1769. generalni major Potemkin; do tega časa se naše konjištvo ni izkazalo še nikjer tako spretno in hrabro, kakor zdaj pod zapovedništvom imenovanega generalnega majorja.« Tako je sporočil knez Golicin Katarini o podjetnem Potemkinu, ki je pokazal, kjerkoli je bilo treba, okretno hrabrost in vrlo odločnost v vseh samostalnih odredbah. Potemkinova četa se je kesneje še posebno odlikovala pri krvavi osvojitvi trdnjave Izmailske.

Toda sredi teh bojev je vleklo Potemkina nekaj neprenehoma z bojišča v Petrograd, na cesarski dvorec, k izvoru in sredotočju vsega veličja, milosti in bogastva. Tam je živela vladarica, katere naklonjenost je veljala več, nego pobeda ter osvojitev desetih trdnjav.

Potemkin je prispel v Petrograd že konec leta 1770. z odličnim priporočilom, ki mu ga je dal Rumjancov. Vendar zanj še ni prišel čas. Orlovi so bili še vedno najmogočnejši dvorjaniki, posebno še po sijajni Čezmenski zmagi (1770), katero je priboril sam Aleš Orlov. Vzdignili so se bili sicer proti njim ugledni Panini, ali brezuspešno. Bodoči ljubimec Katarine je bil dovolj oprezen, da ni začel borbe z njimi, saj bi se bila zdaj gotovo končala le z njegovim porazom.

Pač pa si je iskal zaveznikov na dvoru ter jih je tudi našel. Bila sta to dva dvorjanika, knjižničar Katarine Petrovin in Ivan Elagin.

Prvi je opozarjal cesarico na Potemkina s svojimi pesmimi, drugi je pa posredoval, da je mogel Potemkin dopisovati s cesarico. Karabanov sporoča, da je cesarica z zadovoljnostjo prebrala vsako pismo ter se prepričala, kako ljubezniva čuvstva in koliko hvale posvečuje Potemkin njeni osebi. Katarina je s početka dajala na ta pisma ustne odgovore, kesneje pa je prijela sama za pero ter začela z njim dopisovati. In odslej je raslo čuvstvo cesaričine blagonaklonjenosti naproti mlademu srečnežu brez prestanka. K temu so pripomogli ugodni dogodki. Ravno ko se je bodoči miljenec iznovič odlikoval pri Silistriji, kjer je zapovedoval celemu rezervnemu oddelku, so se v Petrogradu na cesarskem dvoru izpremenili dosedanji odnošaji njemu v prilog.

Turška je za ruske zmage Rusom naklonila grozno kugo; le-ta je zlasti v Moskvi provzročila velik strah in upor. Orlovim protivna stranka Ivanoviča Panina je uverila cesarico, da bi se morala izročiti poverljivi osebi vsa oblast, da reši to mesto skrajnje nesreče. Predlagal je za ta posel Gregorja Orlova, češ, da se ga tako reši; saj je čvrsto računal, da tudi njega pobere kuga. Toda hudo se je prevaril. Orlov je z veliko odločnostjo in modrimi odredbami res pomiril prebivavce ter zadušil celo to hudo bolezen. Slavodobitno se je povrnil v Petrograd. Celo slavoloke so mu postavljali. Vendar je začela kmalu po tem dogodku njegova slava temneti. Kot cesarski poslanec na kongresu v Fokšanah se je ponašal prav samooblastno naproti turškim zastopnikom, ker le-ti niso hoteli odobriti njegovih predlogov glede miru. Prenehal je zategadelj iznenada z dogovori ter se povrnil v Moskvo. To pa cesarici ni bilo po volji, in njen glasnik mu je izročil že na potu pismo, v katerem mu je bilo zapovedano, da se naseli v Gačini.

Ravno takrat je bil povišan Potemkin za generalnega lajtnanta spričo svojih odličnih vojnih činov. Brez dvoma je bil dobro poučen o vsem, kar se je bilo zgodilo v tem času na cesarskem dvoru, in je kar hrepenel, da pride v Petrograd. Njegov odhod je pospešilo pismo, ki mu ga je pisala cesarica sama. Že v početku leta 1774. je prispel on v Petrograd. V kratkem času je postal mogotec, kateremu so se ponižno klanjali ljudje, ki so ga še pred nedavnim smatrali le za povišanca.

A kaj je bilo povod ti rastoči naklonjenosti Katarine do Potemkina, naklonjenosti, katera je bila tako trajna, da je trajala do smrti mogočnega kneza? Pred vsem je umel Potemkin vzdržati pri cesarici zanimanje za svojo osebo, ne samo kadar je bil na dvoru,

nego tudi takrat, ko je bil odsoten. V svojih pismih ni nikdar skoparil z izrazi vdanosti, marveč je prikupljivo in spretno izjavljal svoja goreča čuvstva do oboževane vladarice. Tudi je slišala Katarina mnogo o vojaškem znanju in smelih podjetjih mladega junaka, o katerem so neprenehoma sporočali njegovi pristaši, kadarkoli je bil on na vojski. Vrhu tega nespretni minister Vasiljčikov ni znal izvrševati velikih osnov, s katerimi je stopila ravno takrat na dan genijalna vladarica. Teh ugodnih prilik se je Potemkin čvrsto oklenil ter se znal z njimi okoristiti skoraj do konca svojega življenja.

Med tem je dohajal tudi vedno redkeje Gregor Orlov na cesarski dvor. Da se prilizne cesarici, je pripeljal na dvor Potemkina, brž ko se je bil le-ta povrnil z bojišča. Želel si je s tem pridobiti poprejšnjo milost vladaričino. A dogodilo se je ravno nasprotno; Potemkin je kmalu iztisnil Orlova za vselej s cesarskega dvora. O odnošajih obeh cesaričinih ljubimcev so se širile kmalu potem razne pripovesti. Tako su pripovedovali, da je korakal nekoč Potemkin po stopnicah do cesarice, a Gregor Orlov je odhajal ravno od nje po istih stopnicah. Potemkin se obrne ves zmeden k svojemu drugu ter ga vpraša v naglici: »Kaj je novega na dvoru?« — »Nič« odgovori Orlov hladno, »vi greste gori, jaz pa doli.« In tako je bilo tudi v resnici; kajti Orlovi so izgubili od tega časa na cesarskem dvoru ves vpliv.

Osrčen po preprijaznem ponašanju Katarininem, je poprosil Potemkin, naj ga imenuje za generalnega pobočnika. Kmalu je dosegel, kar je želel, kajti že črez mesec dni je cesarica sporočila Bibikovu, da jo njegov drug Potemkin povišan do časti generalnega pobočnika. To se je zgodilo dne 1. sušca leta 1774.

To povišanje je provzročilo na dvoru med dvorjaniki in diplomati mnogo šuma. Pruski poslanec na ruskem dvoru grof Solms je sporočil svoji vladi o tem dogodku tako-le: »Kakor se vidi, postane Potemkin najvplivnejša oseba v Rusiji. Mladost, um in odločnost mu dajejo tak položaj, kakršnega ni užival niti Orlov.« In dobro je sodil ta državnik. Potemkina so od tega časa kar obsipali z bogastvom in častmi. Prejel je takoj v prvem času svojega povišanja ogromne vsote denarja, deset tisoč kmetov, mnogo biserjev in drugih dragocenosti. Leta 1774. je bil Potemkin že generalni šef, podpredsednik vojnega sveta in vitez reda sv. Andreja Prvozvanega (t. j. sv. Andreja apostola). Leta 1775., o proslavljanju miru kušukkajnardskega, je dobil že naslov grofovski, a meseca sušca leta 1776. je prejel po iskreni prošnji same Katarine od nemškega cesarja Josipa II.

tudi kneževski nazivek s pridevkom »prejasni«. Tuji vladarji so mu izkazovali svojo milost po posredovanju svojih poslancev v Petrogradu ter mu obenem poklanjali visoke odlike; le Jurij III., vladar »ponosnega Albiona«, ni blagovolil podeliti Potemkinu reda »Podveze«.

Milosti se pa niso delile samo Potemkinu, nego tudi njegovim sorodnikom. Mati njegova je bila izvoljena za dvorsko gospo; pa tudi sestre in druge sorodnice so se približale cesarskemu dvoru ter dobile tukaj svojo službo.

Slava mogočnega kneza je odmevala že prva leta njegovega povišanja po celi Rusiji. Moskovsko vseučilišče, ki je bilo »Grica« izključilo radi navidezne lenobe in nemarnosti, je proslavljalo novega dostojanstvenika v vzvišenih verzih. Sumarokov in Heraskov sta ga proslavljala v svojih pesmih kot mecenata. Metropoliti in vladike so se obračali nanj s ponižnimi pismi ter ga prosili priprošnje pri cesarici. Potemkin je bil tako dosegel svoj smoter, za katerim je hrepenel toliko časa.

(Dalje prih.)

Drobne pesmi.

Fantovska.

Sosedova »srček« kupila
Najlepši na sejmu je vsem;
»Za tebe kupila ga sem«,
Tako je sladko govorila.

Odvrnil sem fantič dekletu:
»Le drugim ta srca kupuj,
A meni še lepše daruj,
Ki ljubim nad vse je na svetu.«

Takoj me dekle je umela —
»Če tebi, moj fantič, je dam,
Kaj reva naj sama imam?«
Odvrnila je zardela.

»Poslušaj, jaz to-le svetujem:
Menjajva! — ti moje dobiš!
Če misliš, da škodo trpiš,
S poljubi te rad odškodujem.«

Za voglom.

Za vogel se ljubici skrijem;
Ko blizu dovolj postoji,
Krog vrata ji levo ovijem,
Zatisnem ji z desno oči.

Tedaj ugibala bo deva,
Kedo je predrzen tako,
Naj še si tako prizadeva,
Odtegnila roke ne bo.

Predolgo če bo ugibala,
Prisrčen poljub ji bom dal,
Potem pa takoj bode znala,
Kedo ji za voglom je stal.

Saj drug poljubiti nobeden
Te rože cvetoče ne sme;
Oj srečen tako je le eden,
Ki dal ji za to je srce.

Z.

Fata morgana.

Piše Evgen Štefanič.

(Dalje.)

XVI.

o so se v soboto večer vrnili z izleta Rošer, Dana, kaplan, Olga in Zdenka, vsi vroči, vsi glasni, veseli in oduševljeni, jim je povedala gospa Rošerica, da je prišel popoldne doktor Rodič z Nemcem, poštnim oficijalom, ter z bratom njegovim, profesorjem bogoslovja.

»Žal nam je,« so rekli smeje se izletniki, »toda pomagati ne moremo.«

»Ves svet nas je moral slišati, ko smo vriskali in peli gori na hribu svete Marjete. Oh, mama, ti ne veš, kaj se pravi biti tako med sabo, v družbi, v kateri se vsi razumejo, daleč od druzega sveta!« je pravila veselo Dana ter hitela spravljati nabrane poljske cvetice v veliko vazo.

Drugi so že sedeli za mizo.

»Če bi bili oni trije prišli včeraj, bi jih bili povabili na današnji izlet,« je rekel Rošer.

»Saj res, bila bi večja družba,« je odgovorila Olga.

»Pa morda ali skoro gotovo ne bi bilo tako lepo,« je podvomila Dana.

»Bog ve, kakov sitneš je oni profesor,« je dostavila Zdenka.

»Prav všeč mi je — seveda kolikor morem soditi po vtiskih za onih par minut, ko so bili tukaj; na prvi mah se vidi, da je kakor po zunanjosti tako po notranjosti pravo nasprotje svojega brata,« je povedala Rošerica.

»Rekli so, da pridejo jutri zopet k nam,« je dodala Rošerica, »ker sta ostala oba baje pri Rodiču.«

»Zamudili nismo torej ničesar,« je rekel Rošer.

»Ali je Rodič že za stalno tu?« je vprašala Olga.

»Menda že, kajti njegovo gibčno in urno mater sem videla danes večkrat hiteti skozi vas.« —

Kaplan Zorko je sedel ob koncu mize, držal roko na čelu in gledal Dano, ki je bila še vsa rdeča, a lasje so se ji usipali v neredu črez obe ušesi.

»Kaj premišljujete, gospod kaplan?« ga je vprašala Zdenka. »Ali je današnji izlet napravil tak vtisk na vas?«

»Neizbrisen seveda,« je dodala šegavo Olga.

»No, če že hočete vedeti — mislil nisem sedaj prav nič o izletu, ampak mislil sem, kaj bom povedal jutri ljudstvu raz leco, ker se nisem še nič pripravil.«

»Naznanite jim na ves glas, da ste hripavi,« je svetovala smeje se Olga.

»Rekli bi, da sem postal hripav na izletu; ne, res moram oditi, da vsaj malo premislim.« —

Ko je Zorko odšel, so šle Dana, Olga in Zdenka v Danino sobo, da bi si malo poravnale toalete.

Toda mesto tega opravila so sedle vse tri na mali elegantni divan ter se jele razgovarjati.

»Kako srečni ste bili danes, Dana!« je rekla Zdenka. »Kar primere ni med lanjsko in pa letošnjo Dano. Moj Bog, kako izpreminja sreča ali nesreča človeka!«

»Kaj vi veste o moji sreči? Kdo vam je pravil, da sem srečna?«

»Smešno!« je rekla Zdenka. »Saj je to vsem vidno; samo vašemu papa in mama je treba naočnikov, da bi to videla, ker sta preveč zaljubljena v vas.«

»Vidiš, Dana,« je dejala Olga, »kako malo sta oprezna; drugi tudi že vedo, in včeraj, ko sem bila v mestu v neki družini, so me vpraševali, sicer po ovinkih, toda vendar jasno o tem razmerju. Delala sem se, da ne vem ničesar, in rekla, da je le grdo obrekovanje.« —

»Kje, kje si slišala, povej, prosim te,« je silila Dana.

»O ne, greh se pove, grešnik pa ne, draga moja! To ti pa pač lahko povem, da so se nekatere gospodične kar zgražale, češ, da se more hči iz ugledne, dobre hiše izpozabiti tako daleč.«

Dana se je zasmejala s smehom, s katerim je posnemala prijetni, zvonki kaplanov smeh.

»Kdo bi si bil mislil pred letom kaj tacega!« je vzkliknila s smehom.

»Seveda,« se je oglasila Zdenka, »hčere iz uglednih, dobrih hiš se ne izpozabljajo tako daleč, ker iščejo le moža in ne srca in ne ljubezni, ker so odgojene večinoma tako šablonski, da jim ugaja le dobra partija — za srečno ljubezen so pa preglupe!«

»Oj ti ljuba naša Zdenka, kako je to lepo povedala!« je vzkliknila Dana. Poljubiva se — tako! še enkrat! pa reciva si odslej ti!«

»Jaz se sicer ne strinjam s takim ljubkovanjem s svetimi možmi, katere moramo prepustiti le Bogu — toda naj bo no, ker se že z Dano tikata, pa se tikajva še medve!«

Poljubili sta se Dana in Zdenka, potem so naglo vstale vse tri, se zavrtele veselo po sobi in se šele sedaj jele opravljati. —

Med tem časom je pravila Rošerica svojemu možu med drugim, da je bil pri Rodiču tudi Perič; videla jih je, ko so se pripeljali vsi trije v vas, a seveda se on ni pokazal z drugima dvema.

Po večerji je Zdenka, ne da bi jo bili prosili, odprla klavir in jela igrati narodne pesmi. Zdenka in Dana sta peli sopran, a Olga jima je sekundirala s svojim močnim altom, kateremu so pravili znanci in znanke navadno »nizki bas«.

»Koga onih treh prikleneš ti jutri nase?« je vprašala Dana Olgo.

»Jaz — Rodiča,« je le-ta odgovorila.

»Jaz bogoslovskega profesorja,« je rekla Zdenka; »a tebi, Dana, ostane le Nemec, hočeš ali nočeš.«

»O jaz ga ne potrebujem, ker upam, da pride tudi moj »bien aimé«!« je protestovala Dana. »Nemec naj ostane za rezervo.« —

Drugega dne so se druga z drugo spogledovale Dana, Olga in Zdenka pri kaplanovi propovedi, čudeč se predmetu njegovega govora. Kaj mu je zopet dalo povod k takemu govoru? so si mislile vse tri.

Govoril je namreč o zlobnih jezikih, ki z obrekovanjem učinijo toliko hudega na svetu. Obsodil jih je seveda v pekel, češ, da to je umor, ubojstvo, ker človek ne mori le z mečem, ampak tudi z besedo, s katero jemlje svojemu bližnjiku čast in dobro ime ter mu ruši zadovoljnost in srečo.

Govoril je živo, prepričevalno. Prav pod leco je sedela z upognjeno glavo, pobožno nagnjeno na stran — župnikova kuharica. —

Po maši je hotela Dana na pošto — ker je vedela, da vračajoč se srečajo Zorka. Hotela ga je vprašati, ali je imel novih povodov za tako propoved.

Srečale so ga prav pred župniščem.

»Nič, nič, prišlo mi je samo tako; dal sem nekak migljaj, ko bi imel kdo kakovo tako slabo misel,« je odgovoril Zorko na Danino vprašanje s prisiljeno veselostjo; a Dana je ni zapazila ter ga je povabila, naj pride popoldne, češ, da pridejo tudi oni trije.

Prišedši prejšnji večer z izleta, je dobil poziv, da mora v škofijo. Vedel je za gotovo, kaj to pomeni, in neka slutnja mu je pravila, da se bliža njegova sreča svojemu koncu.

Sklenil pa je, da ne pove Dani še ničesar.

XVII.

Zdravnik Rodič in profesor Nemec sta bila znana že z Dunaja, in dasi ondu nista občevala mnogo — Nemec je bil čudak in vedno najrajši sam — sta vendar drug druzega visoko čislala, in kadarkoli sta se sešla, ni bilo žal ni enemu, ni drugemu, in drug druzega sta bila vesela; vglobila sta se običnо v kako vprašanje, katero sta potem razpravljala na dolgo in široko. Gradiva se tako strokovno kakor tudi splošno izobraženima možema ni moglo nikoli primanjkati, dasi se njiju misli in nazori večinoma niso strinjali.

Če je bil še poštni oficijal zraven, sta običnо le molčala; kajti vedela sta, da ne moreta pričeti v njegovi navzočnosti resnega pogovora. Poštnega oficijala pogovor se je najraje sukal okolo lepih punc in pa denarja.

Profesor Nemec, videč kraj, kjer je bil nastavljen Rodič, se ni mogel dovolj načuditi naravni lepoti cele pokrajine, čistemu, zdravemu zraku ter prijetnemu vonju smrečnih gozdov, in žalostno je pripomnil svojemu bratu, da je pri njem v mestu pač malo ali nič na boljšem nego na Dunaju.

»Glej, profesor, ti veš, da se ne znam hliniti in delati poklonov,« je dejal Rodič; »pridi k meni. Tebi je res treba dobrega zraka, ker si še vedno slab; ostani, dokler se pokrepčaš popolnoma — meni boš pa krajšal čas, da ne bom toliko čutil velikega razločka med stolnim mestom in sedanjo samoto. Posebnih ugodnosti ne boš imel, ker pri meni ni še vse v redu, kakor bi moralo biti — toda kaj bi govoril, saj me poznaš: kar imam, to ti dam na razpolago od srca.«

In profesor Nemec je dobrodušno ponudbo radovoljno sprejel.

»Ta je pa lepa!« se je oglasil poštni oficijal. »Ali tako skrbiš za mojo dušo? Ako bi ostal pri meni, bi morda kako neumnost zabranil in si tako pridobil zaslug za dušno blaginjo svojega brata.«

»Za eno, ki bi ti jo morda zabranil, bi jih potem napravil deset hujših,« ga je zavrnil brat duhovnik; »izgubil sem nado, da te poboljšam!«

»Zamorca prati bi bilo škoda mila in truda« je rekel smeje se Rodič.

Poštni oficijal Nemec se je odpeljal še tisti večer, njegov brat je pa ostal pri zdravniku. —

Olga in Zdenka, osobito pa Dana so se že pripravljale, kako sprejmo popoldanske goste. Vse tri so se zarotile proti Nemcu, poštnemu oficijalu.

Okoli pete ure so sedeli Rošerjevi v lopi pri čaju, ko jim je prihitela hišna naznanjat, da sta prišla dva gospoda.

»Dva?« so se začudile obenem vsa tri dekleta.

V tem, ko je Rošerica ukazala hišni, naj jima odpre in ju spremi v salon, so one tri ugibale, koga vendar ni.

»Jaz pravim, da oficijala ni,« je rekla Zdenka.

»Jaz pravim, da ni profesorja,« je trdila Dana.

»Da je le doktor prišel!« se je smejala Olga.

Rošer in Rošerica sta takoj vstopila v salon, kjer sta stala mali čokasti zdravnik ter visoki in suhi profesor.

One tri so se pa hihitale v prednji sobi ter podile druga drugo naprej.

Prva se je izresnobila Olga ter vstopila naprej samozavestno in ponosno, za njo je plašneje stopala Zdenka, a nazadnje je vstopila še vedno se smejoča Dana. Rodič, Olga in Dana so se pozdravili srčno in veselo, mu predstavili Zdenko, a Rodič je vsem predstavil profesorja Nemca kot svojega gosta.

Pogovor je bil tak, kakor je običen pri prvih posetih. Vpraševali in pripovedovali so si o kraju, o vodi, o ljudeh in — last not least — o vremenu.

Dana je postajala nestrpna, ker ni bilo še od nikoder kaplana.

Olga ji je namignila ter ji stisnila roko, a hotela je reči: »Vidiš, onega ni, in prav je, da ga ni.«

Zdenka pa je pogledala najprej Olgo, potem pa Dano s pogledom, ki je izražal, da ji oba gosta ugajata, posebno ugajata.

Prijatelja sta hotela kmalu oditi, toda Rošer ju ni pustil; povabil ju je na južino v lopo na vrt.

»Naj grem kar naprej, da vama pokažem pot,« je rekel Rošer. Za njim je šel profesor Nemec z gospo Rošerjevo in Dano, katero je opazoval posebno ostro, potem pa zdravnik z Olgo in z Zdenko.

Ko so vsi sedli, je šepnila Rošerica Dani na uho, kaj naj ukaže prinesti. Ko je Dana izbirala vino in kupice ter postavljala vse na podstavnik, je stopil v obednico kaplan.

»O, tako pozno!« ga je očitajoč pozdravila Dana.

On jo je otožno pogledal, jo prijel za obe roki ter ju obdržal v svojih.

»Kaj vam je?« ga je vprašala.

»Nič — srečen sem sedaj!«

»Moj Bog, takega lica je človek, ki je srečen. Včeraj na izletu ste bili torej nesrečni, ko ste bili tako razposajeno-veseli!«

»Sreča se izraža na razne načine, Dana moja! — Ali so oni že tu?«

»Ne: so — sta.«

»Tako? Samo dva?«

»Da, zdravnik in profesor, ki je doktorjev gost na počitnicah.«

»Imeli bodete družbe vedno dovolj,« je rekel kaplan z nekim trpkim naglasom.

»Kaj meni mar družbe!« je odgovorila Dana malomarno.

Ko sta stopila v lopo, so bili vsi v prav živahnem pogovoru o narodnih stvareh, in ta pogovor so nadaljevali tudi potem, ko so onima dvema predstavili kaplana in je ta sedel zraven Dane.

Profesor Nemec ni govoril mnogo. Roke je držal križem na prsih, posegel je v pogovor le tu in tam, zato pa je tem pridneje opazoval in sam v sebi takoj klasifikoval vso družbo.

Najbolj je opazoval Dano radi svojega brata; toda ta ni videla tega, ampak bila je vsa zaverjena v kaplana ter vesela, da je bil pogovor živahen, ne da bi bilo treba mnogo govoriti tudi njima. A tanko opazujoče profesorjevo oko je kmalu razmotrilo prijateljstvo Danino in Zorkovo in kot poznavatelj človeških slabosti si je takoj tudi ustvaril sodbo o tem razmerju. Obraz se mu je stemnil, a sredi čela se mu je napravila globoka guba.

Ko se je kaplan ozrl vanj, je uprl profesor nanj tako dolg in predirljiv pogled, da je takoj izpustil Danino roko ter močno zardel.

Ko je solnce zahajalo, je Rošer predlagal, da bi šli v gozd do slapa.

Zdravnik je pravil, da je prišel v tem času že parkrat sam v gozd; njegovi lepoti da se ne more načuditi.

»Tudi narava je včasih nevarna,« je rekel profesor s svojim tihim in mirnim glasom; »ona ima mogočen vpliv na človeško srce ter ga napravlja sentimentalnega fantasta.« —

»Res je,« je rekla Zdenka; »toda da more narava tako vplivati na človeka, da imej človek sploh veselje opazovati naravo in jo uživati s sentimentalnimi očmi, za to treba, da živi ugodno, da ima vsega dovolj.«

»To je res, to nam svedočijo izleti,« je dostavila Olga.

»Koga zanima po dolgi hoji tudi najdivnejši razgled, dokler ne utolaži svojega sitnega želodca!«

»Ali to je naravno,« je rekel Nemec; »le tedaj, kadar smo telesno popolnoma krepki, le tedaj se more tudi naš duh vznesti.«

Dame so skrivaj nekako čudno ogledovale dolzega, suhega, bledega, vedno resnega profesorja, ki se ni nikdar smehljal.

Najbolj je ugajal Zdenki, zato je porabila priliko ter stopila na njegovo stran, in kmalu sta začela modrovati.

Tudi Olga z Rodičem je govorila le o resnih stvareh v resnem tonu; uvidela je takoj, da bi bil šaljiv pogovor s tem človekom neumesten.

Šalila se je le Dana z Zorkom, in z njima se je prav tako veselo in mladeniško zabaval in smejal tudi Rošer, menda samega veselja, ker je videl svojo ljubljenko tako zadovoljno. —

Ko so se poslavljali, je Rošer vabil prav vljudno zdravnika in profesorja, naj prideta skoro zopet.

Zdravnik je pa naprosil kaplana, naj bi se druzega dne peljal z njim in s profesorjem ter jima razkazal ves okraj.

»Pojutrišnjem!« je dejal kaplan glasno, da bi slišala Dana; »kajti jutri moram v mesto.«

Konec vasi je bila zdravnikova enonadstropna, na novo pobeljena hiša. Opravil jo je, kakor je dejal, le za silo.

Prirediti je dal čakalnico za »boljše« ljudi, ki je bila obenem sprejemnica in sicer v pritličju na levi strani vhoda. Na desni je bila kuhinja in zraven mala soba za kmetiške bolnike. Gori so pa bile tri sobe: materina, njegova in pa sedaj tudi profesorjeva.

Stara Rodičevka se je iz srca razveselila, ko je ugledala lično hišico v tako krasnem kraju. Brez mestnega šuma in hrupa, brez klepetavih ženic, si je mislila, bode sicer sprva malo čudno, a ko se privadi, se bode gotovo prav dobro v ti tihoti počutila.

Isti večer po večerji se je profesor takoj poslovil od zdravnika, češ, da je še z brevirjem na dolgu. O Rošerjevih in drugi družbi ni bilo med njima nič govora. —

Drugo jutro je prišel profesor Nemec v cerkev, ko je bil baš kaplan odmaševal. Ko sta se pozdravila, je rekel Nemec:

»Jaz pojdem tudi v mesto; ako se vam ne mudi, se popeljeva lahko skupaj takoj, ko odmašujem.«

Kaplan je rad privolil ter dejal, da ga počaka tam doli na Rodičevem vrtu.

Dana, ki je vedela, da pojde Zorko v mesto, je tiho vstala, da ne bi zdramila Olge in Zdenke, ter šla na vrt ob poti z malim ročnim delcem. Dasi je bila šele sedma ura, je bilo vendar že silno vroče, osobito tam pred hišo, kamor je solnce kar naravnost upiralo svoje žarke.

Dana je bila oblečena v svetlo, rožnobarvno satinasto obleko, ki se je od vratu spuščala bogato nabrana do tal. Črez pas je imela na lahko privezan temnozelen trak, a na glavi širok slamnik, okrašen z živordečim makom. Delala ni. Roke je imela sklenjene v naročju ter zamišljeno zrla predse.

»Pridi vendar že mimo, ti moj zlati, zlati Zorko,« je dejala šepetaje.

»Oh, da mora biti drag mojemu srcu! Oh pa kako ne bi bil, ko je tako ljubeznivo otročji, tako nedolžen, in ko mi je tako iskreno naklonjen! Nikogar se ne boji, povsod mi kaže očitno svoje simpatije,« si je dalje govorila Dana ter pogledovala tja gori po cesti, odkoder je imel priti kaplan.

Srce ji je jelo biti hitreje, ko se ji je prikazala tam na voglu ona črna, vihrajoča suknja, ki se ji je bila tako prikupila. Kri ji je šinila v glavo, in izza pasu je naglo vzela pisan, duhteč nagelj ter stopila k omrežju.

Ko je še enkrat pogledala, ali je njen ljubljenec že blizu, je šele videla, da to ni on, ampak profesor Nemec, in razočarana je vtaknila nagelj zopet za pas ter prijela delo, kakor da bi je hotela nadaljevati.

»Dobro jutro!« je pozdravil Nemec ter obstal.

»Zgodnji ste, gospica, in tako sami!«

»Oh, oni sta taki zaspanki, da ne žrtvujeta niti pol ure svojega sna tako lepemu jutru, kakor je današnje,« je odgovorila Dana ter si mislila: »Da bi vsaj skoraj odšel, ali da bi onega ravno zdaj ne bilo, ker mu ne bi mogla reči niti besedice.«

Nemec, ki je imel jako bistro oko in je svet prav dobro poznal, je Dano nekaj trenotkov gledal prav pomenljivo in svarilno, da je bila ta nanj prav huda. Zdelo se ji je, da čita iz njegovega obraza očitanje, in premišljevala je njegove tako otožno-mile oči, s katerimi jo je gledal malo prej, kakor bi ji hotel reči: »Škoda te je — kar delaš, ni prav, a temu nisi kriva ti . . .«

Pozdravil jo je resno in odšel.

Kmalu potem je zaslišala brze korake in, pogledavši tja gori po poti, je zagledala kaplana Zorka.

»Mudi se mi,« je rekel, ko sta se pozdravila ter si stisnila roki skozi železno omrežje. »Ali niste videla profesorja Nemca?«

»Prav zdaj je šel mimo in me je kar razjezil, ker sem od daleč mislila, da ste vi.«

»Hiteti moram, ker se odpeljeva skupaj v mesto; te ciklamne sem utrgal danes zjutraj v gozdu — za vas.«

»O, hvala lepa! Kako so krasni! Evo vam zanje nageljčka!«

»Ali se vidimo zvečer?« je vprašal on.

»Seveda, tu pri nas!«

»Dobro, na svidenje!»

Vtopila sta si za nekaj trenotkov oči v oči, potem je pa Zorko hitro odšel.

»Ah, ti si že imela sestanek!« je dejala tiho Zdenka, ki se je prikazala na vrtnih vratih, baš ko je Zorko odšel.

»Pst, da te kdo ne sliši,« ji je zapretila Dana.

»Kdo? Ko imajo vsi za to zadelana ušesa.

Kje je mama? Pozdravila bi jo rada, gospoda papa sem že. Oditi moram takoj.«

»Vidiš, zdaj se odpeljeta Nemec in kaplan; lahko se pelješ ti z njima.«

»Dobro bi bilo, ker bi si prihranila stroške za voz; toda kako hočeš, da se peljem sama med dvema duhovnikoma?«

Ko je Zdenka šla, da pozdravi Rošerja, ji je dejal, da naj počaka, da se odpeljejo vsi skupaj, in da je že sporočil, da bode dal on napreči svoj brak.

Zdenka je bila zadovoljna, Dana se ji je pa namuznila in pokimala z glavo, češ, kako jo zavida, toda upala si vendar ni reči očetu, da bi šla tudi ona rada z njimi.

Črez pol ure sta že nestrpno cepetala Rošerjeva vranca pred Rodičevo hišo, vprežena v lep, eleganten brak.

Rošer je skočil z voza ter glasno klical oba duhovnika.

Govorili so o različnih rečeh, kar jim je baš prišlo na misel in pred oči, ko so drdrali mimo polja, travnikov, njiv in vasi.

Ko so pa prišli do ceste, ob kateri je bilo na obeh straneh visoko zidovje, tedaj so vsi obmolknili.

Zdajci je izpregovoril kaplan: »Radoveden sem, kaj mi hočejo zopet v škofiji.«

»A, v škofijo vas kličejo?« je vprašal Rošer.

»Da, vedno je kakova sitnost — sitnosti dan na dan« . . . je mrmral kaplan ter dostavil jezno: »Naš stan pač ni zavidanja vreden!«

»Oho! kako pa govorite!« ga je pokaral profesor.

»Kako govorim? Ali ni morda res? Kaj pa imamo dobrega mi, bodisi v mestu, bodisi na deželi, da bi nas kdo zavidal? V gledališče ne smemo, na koncerte ne, ogibati se moramo vsake družbe,

ukazovati nam sme vsaka župnikova kuharica, in naj se človek ne bi jezil!«

Rošer se je nasmejal, toda pritrdil Zorku, a Nemec je zmajal z glavo in vprašal resno:

»Torej vi niste zadovoljni s svojim stanom?«

»Zadovoljen? Ob takih prenapetih strogostih se je pač kesal gotovo še vsaki duhovnik, da je duhovnik.«

»Prosim, jaz ne,« je rekel Nemec strogo. »In ko bi mi prišlo le enkrat na misel kesanje ali take besede, kakršne govorite vi, bi takoj raz sebe vrgel črno suknjo in ovratnik, ker se ne bi smatral vrednega, da ju nosim.«

Kaplan je zardel ter se ugriznil v ustnice in dejal nekoliko boječe:

»Vi lahko govorite tako, ker ne poznate naših razmer, in ker je v vašem semenišču vse drugače.«

Nemec mu ni odgovoril, gledal ga je le predirljivo, Zdenka pa je občudujoč uprla vanj svoje poglede.

Pod tem njenim pogledom, katerega je bolj čutil nego videl, je pobesil Nemec svoje oči.

Voz je jel močno ropotati; prišli so bili v mesto.

(Dalje prihodnjič.)

Nedolžnost.

Nedolžnost kakor pajčolan
Dekličje lice krije ti,
Kot zvezdi dve izza megle
Očesci tvoji sijeti.

Po trgu greš . . . In častniki
Po trgu promenirajo,
S pogledi poželjivimi
Za tabo se ozirajo.

»Kipeče, bujne prsi te?«
»»In fino rezani profil . . .««
»»»Samo, če bi obrazek njen
Tako otročji več ne bil!«««

A jaz bežim izmed ljudi
In glavo si z roko podprem
In mislim misli žalostne . . .
In predse nem skoz okno zrem:

Glej . . . tukaj . . . tamkaj . . . zvezdica
Z višine jasne vtrne se,
In ktera pade, več nikdar,
Nikdar nazaj ne vrne se —.

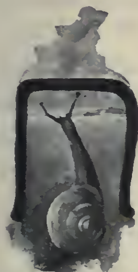
Aleksij Nikolajev.

Spomini na Janka Kersnika.

Spisal dr. Fr. Zbašnik.

I.

e vem, ali se godi še komu drugemu tako, kakor meni, ali ne: na znamenitih ljudeh me zanimlje vse, njih zunanjost, njih navade in razvade, njih dobre in slabe lastnosti, skratka, vse njih bitje in žitje.

Zato jaz životopisa kakega slovitega pesnika in pisatelja ne čitam z nič manjšim veseljem nego dela njegova, in pač malokdaj se zgodi, da bi se bavil s kakim slovstvenim proizvodom, da ne bi čital obenem tudi životopisa dotičnega pisatelja, in da ne bi izkušal dognati, v kakih okoliščinah in razmerah in pod kakim vplivom je bil dovršil umotvor, s katerim si naslajam dušo.

Seveda pri tem nimam v mislih one vrste životopisov, ki so nam jih vtepali v glavo svoje dni po šolah o nemških »duševnih velikanih«, in kateri so obsegali le malo istinitih potezic iz življenja dotičnih mož, a tem več praznih in neprebavnih puhlic.

Kar se je s takimi životopisi doseči nameravalo, se je sicer doseglo popolnoma: vsi nemški pisatelji in pesniki so se nam zdeli napol bogovi, a svoje domače duševne odličnjake, ki smo jim bili bližji, ki smo jih poznali morda celo osebno in jih nismo torej videli obdanih s tisto bajno glorijo in panegiriko — smo smatrali prav zategadelj za prave pritlikavce. In ker nam je nedostajalo včasih potrebne razsodnosti, smo tudi dela domačih pisateljev in pesnikov vse premalo cenili.

Menda je res nekaj istine v tem, kar trdi nekje Anastazij Grün, da so namreč veliki možje prispodobni visokim goram, ki se nam vidijo tem lepše, čim bolj od daleč jih opazujemo . . . Vendar pa mislim, da bi bilo povsem napačno, ako bi se postavili izključno na tako stališče in bi se bavili samo z duševnimi proizvodi svojih umetnikov, njih osebno življenje pa puščali popolnoma na stran; poglavitna stvar je pač, da dela svojih pesnikov in pisateljev prav umemo, to pa ni mogoče, ako ne poznamo skozi in skozi njih življenja.

Če bi šlo po moji želji, bi moral vsaki odlični mož spisati po Goethejevem zgledu svoj životopis. Kako lepo bi bilo, če bi nam bil Kersnik zapustil kaj sličnega! Pa seveda! Premlad je še bil in nemara tudi preponižen, da bi bil mislil na kaj tacega. No in ker

ni, sodim tako, da je dolžnost vsakega, ki je natančneje poznal našega Janka, da poda o njem svoje spomine, ki naj pripomorejo, da dobimo o njem prej ali slej celoten in popoln životopis, iz katerega bi odsevala jasno in plastično njegova podoba.

Te misli so me napotile, da sem spisal sledeče vrstice, ki ne obsegajo kdo ve kako važnih podatkov, pač pa semtertja kako značilno potezico iz življenja nam vsem tako dragega rajnika.

* * *

Kersnika sem spoznal jaz natančneje šele, ko sem bil v Gradcu na vseučilišču. Bil je prišel tisti čas v Gradec notarski izpit delat. To je bilo menda 1879. leta.

Videl sem ga bil pač tudi že preje v Ljubljani in dobro se še spominjam, kako mi je imponoval po svoji elegantni zunanjosti, ko je v tistih časih, ko so bila prišla v navado javna predavanja, predaval nekoč v čitalnici, če se ne motim, o narodnem pesništvu. Dobro vem tudi še, da je sedela med poslušavci tistikrat njegova nevesta, poznejе soproga njegova, in da so bili pogledi naši obrnjeni zdaj vanjo, zdaj nanj. Že takrat je torej zbujala Kersnikova oseba splošno zanimanje, a da bi ga bil natančneje spoznal, kot gimnazijec nisem imel prilike.

Sicer pa tudi v Gradcu nisem kdo ve koliko z njim občeval, dasi se je mudil pred izpitom precej dolgo ondi. Vendar pa sem stopil tačas z njim v dotiko.

Prihajal je rad k Triglavovim sejam. Društvo »Triglav«, ki je služilo prej zgolj zabavi, smo bili spravili tistikrat v slovstveni tir.

Mislim, da ne delam nikomur krivice, ako rečem, da sva bila gospod prof. Luka Pintar in jaz začela »delati zgago«, kajti tako so brez dvojbe označevali mnogi tedanji društveniki Triglavovi najino prizadevanje. Prišedši v Gradec s svojimi gimnazijskimi, zlasti tudi literarnimi ideali, sva čutila v sebi poklic reformatorjev ter sva smatrala za prvo svojo nalogo in dolžnost, da prestrojiva društvo »Triglav« v literarno društvo.

Seveda sva se vedla precej okorno, ko sva izkušala spraviti do veljave svoje nazore. O parlamentarnih oblikah midva novinca in novotarja še nisva imela dosti pojma, in tedanji Triglavov predsednik in sedanji odlični rodoljub štajerski, dr. Jurtela, je imel dokaj posla, da je pri debatovanju vzdržal red.

Morda je bila baš naju neparlamentarnost nekoliko vzrok, da je bilo proti najinemu prizadevanju mnogo odpora, a naposled se je

dobila vendarle večina za to, da postani »Triglav« tudi slovstveno društvo in da ne služi sami zabavi.

Na sporedu vsakega Triglavovega večera je bilo odslej kako leposlovno ali znanstveno predavanje, kateremu je sledila kritika, in zatem šele se je začel zabavni del.

Ko je zahajal Kersnik k »Triglavu«, sem jaz nekoliko večerov zapored čital neko svoje mladostno delce, in tako bi se imela nekega večera oglasiti tudi kritika o tem mojem berilu.

Toda kritike se ni hotel nihče lotiti, morda baš radi tega ne, ker je bil Kersnik prisoten.

Jaz sem bil menda živo uverjen, da kritika ne more biti drugačna nego ugodna; zato sem priganjal, naj se ugodi sprejetim pravilom, in ko se le še ni hotel nihče zglasiti za besedo, sem začel pretiti, da odidem, in da me ne bo nikdar več k »Triglavu«.

Zdajci zapazim, kako se je nagnil Kersnik k Triglavanu, ki je sedel poleg njega, ter mu zašepetal nekaj na uho.

Precej nato vstane ta od Kersnikove strani, se približa meni ter mi reče z dobrohotnim glasom:

»Zdaj bi menda več ne pisal tako!«

Sedaj sem zvedel, kar sem bil želel! Kritika je bila jako nežna, a jasna in uničujoča! . . .

Še mi je dobro v spominu, kako sem pod vtiskom teh besed obrnil dvakrat, trikrat pogled proti Kersniku; kajti nikakor nisem dvojil, da so bile te besede njegove. On pa je gledal na mizo predse . . . Slutil je pač, da so mi te besede zadostovale, in da so me tudi nekoliko zaskelele . . .

To pot je bil Kersnik zasekal moji samoljubnosti majhno rano, a napravil mi je drugič zopet veliko uslugo.

Nekoč smo sedeli v gostilnici skupaj. Bila nas je večja družba; menda smo se bili sešli baš Kersniku na čast.

Eden mojih tovarišev ga je imel že precej pod kapo. Vstajal in govoričil je neprenehoma ter ponavljal že neštetokrat vedno isti slabi dovtip.

Meni je to že presedalo. Ko ponovi torej zopet, kar je bil ponovil že tolikrat, pripomnim nekaj sicer dobrohotno, toda z namenom, da bi se zavedel, kako nadležen nam je; a njega razljuti ta moja opazka tako, da me začne obsipati z najhujšimi psovkami.

Jaz ne črhnem besedice, a Kersnik, ki je sedel na častnem mestu konec mize, se dvigne hkrati s sedeža, se skloni nekoliko črez mizo ter reče počasi in vsako besedo poudarjajoč:

»To — pa — vendar — ne gre!«

Meni se je videlo, kakor bi bil imel v prvem hipu mnogo hujše besede na jeziku, in to se je dalo sklepati tudi iz načina, kako je tiste besede izgovoril, a baš s tem je dosegel popoln uspeh; kajti tisti rogovilež se je brezpogojno pokoril, in mir je bil narejen . . .

Še enkrat sem bil s Kersnikom v Gradcu skupaj in sicer tisti večer, ko smo ga slavili zaradi srečno prebitega izpita ter obhajali obenem odhodnico njegovo.

Kersnik ni bil prišel v Gradec samo k izpitu, temveč porabil je to priliko ter se je ves čas resno učil; hotel se je seznaniti zlasti natančneje s prakso štajerskih notarjev, ker se je nadejal, da se bodo pri izpitu pred vsem nanjo ozirali. Res je prebil izpit z odliko.

Tisti zadnji večer smo bili najprej v gostilnici, iz gostilnice pa smo šli po običajnem redu še v kavarno.

Pili smo seveda na Kersnikove stroške. Celi večer je bilo jako živahno in veselo, dasi smo po drugi strani istinito obžalovali, da zapusti Kersnik Gradec. Kako bi tudi ne!

Saj je marsikatero materialno skrb med Triglavani pregnala Kersnikova dobrosrčnost! Temu je plačal kolegnino, drugemu je pomagal iz kake druge zadrege . . . Za vse take reči gentlemanski Kersnik ni imel spomina. Baš o ti strani Kersnikovega značaja bi se dala povedati mnoga lepa potezica . . .

Zadnji večer, ki smo ga preživeli v Kersnikovi družbi v Gradcu, je ostal meni tudi še iz nekega drugega vzroka v spominu. Ko sem se razstal s Kersnikom, me je doletelo, kar se mi ni prigodilo nikoli niti preje, niti pozneje: tisti večer sem bil aretovan obenem s tovarišem Matijo, ki je sedaj menda nekje sodni svetnik na Primorskem. No to je sicer jako navaden dogodek v dijaškem življenju, in ni, da bi ga dalje omenjal, da se mi ni baš radi prejšnje Kersnikove družbe globlje vtisnil v spomin z vsemi svojimi tragikomiškimi posledicami vred, in še danes mi je žal, da tega dogodka nisem nikdar pravil Kersniku, kakor sem bil sklenil; kajti on bi bil s humorjem, ki mu je bil vedno na razpolaganje, napravil iz njega brez dvojbe izvrstno humoresko. Toda prav nikoli nisem opomnil na to, kadar sem bil z njim skup. Pač pa mi je na dan njegovega pogreba stopil ves ta dogodek prav živo pred oči . . .

Čudno! V trenotku, ko se mi je srce krčilo bolesti in sem le s silo zadržaval jok; tedaj, ko mi je bilo mrtvaško petje na uho ter mi neusmiljeno pretresalo dušo; v trenotku, ko mi je pogled na najmlajše rajnikove otroke, ki so s tako prisrčno naivnostjo ravnodušno

motrili pogreb nenadomestnega jim očeta, polnil srce z nepopisnim sočutjem do teh nedolžnih bitij in obenem z najglobokejšo žalostjo: tedaj pa se mi je vračal venomer spomin na one smešne prizore ter mi provzročeval neko neskladje občutkov, vsled katerega mi je trpelo še bolj srce . . .

Pa seveda! Med pogrebom sem prehitel v mislih Bog ve kolikokrat vse one srečne trenotke, ki sem jih preživel kdaj s predragim skupaj; in tako se mi je obudil z njim vred tudi spomin na oni dogodek . . .

* * *

Tesneje nego tistikrat v Gradcu sem prišel s Kersnikom v dotiko, ko sem bil prideljen na jesen l. 1883. okrajnemu glavarstvu v Kamniku kot konceptni praktikant.

Postala sva takoj intimnejša prijatelja in začela sva se tikati, toda ne po običajnem potu, da bi bila pila preje bratovščino.

V tistih časih je bil začel Kersnik tudi že v politiko posegati. Jako dobro se še spominjam deželnozborskih volitev leta 1883., ko je nastopil Krsnik prvič kot kandidat.

Od začetka so bile razmere zanj jako ugodne. O kakem protikandidatu ni bilo slišati ničesar. Meni je bilo po precejšnjem delu okrajnega glavarstva voditi prvotne volitve, in izkušal sem precej pozvedeti mnenje volivcev, a nikjer nisem opazil, da bi se bilo kazalo proti Kersniku kako nasprotništvo. Šele v Šmartnem v Tuhinjski dolini sem zasledil, da se pripravlja po tihem nekaj zoper njega.

Tedanji ondotni župnik, mož, čigar gostoljubnost je slovela daleč na okoli, me je bil po zvršeni volitvi povabil, da sem šel z njim v župnišče na kozarec vina.

Naravno, da se je najin pogovor vrtel v prvi vrsti o bodoči volitvi.

Ko opomnim jaz, da bo izvoljen brez dvojbe Kersnik, zmaje gospod župnik z glavo ter mi jame pripovedovati, da je bil pred kratkim doma v Podpeči pri Lukovici, da je govoril ondi s Kersnikom, in da je le-ta res imel upanje, da zmaga, toda razmere da so se od tistikrat predrugačile.

To me je presenetilo in sicer tem bolj, ker je govoril gospod župnik tako, da sem moral sklepati, da Kersniku niti njegov glas ni gotov, akoravno se je moglo iz vseh njegovih besed posneti, kako zelo mu je pri srcu Kersnik, katerega je poznal že od mladih nog.

Nekoliko vročekrven, kakor sem bil tačas, sem se brž razvnel, morda bolj, nego je pristajalo političnemu uradniku. Rekel sem brez

ovinkov, da se čudim, kako more biti v domačem taboru kaka stranka, ki bi nasprotovala takemu poštenjaku in takemu odločnemu možu, kakršen je Kersnik. Poudarjal sem, da je vse, kar se morda očita Kersniku, neupravičeno, in da je smešno, če delajo njega sokrivega ali odgovornega za ono liberalstvo, ki se je pojavljalo v sedemdesetih letih. Proseč sem nagovarjal svojega gostilnika, naj ostane zvest Kersniku, dokler se mi ni nasmehnil ter mi dal zagotovilo, da se, kar se tiče njegove osebe, ni ničesar bati . . .

Kersnikovi nasprotniki so nastopili očitno šele na dan velitve. V prid je bilo Kersniku to, da si njemu protivna stranka tudi na dan volitve še ni bila na jasnem o svojem kandidatu. Nekoliko trenotkov šele, preden se je začela volitev, je dospela iz Ljubljane brzojavka, da je združiti glasove na kanonika Križnerja.

Zdaj šele se je začela prav agitacija. Takoj so bili razdeljeni volivci v dva tabora; v enem je kar mrgolelo duhovnih gospodov, v drugem taboru pa so bili zbrani kmetje, med katerimi je stal župnik, moj gostilnik.

Na tega so letele ostre puščice duhovnih tovarišev na nasprotni strani, a vse zbadanje in zabavljanje ga ni odvrnilo od njegovega sklepa. Obljubil je bil, da vztraja na strani Kersnikovi, in to obljubo je izpolnil brez dvojbe v zavesti, da je Kersnik vreden njegovega zaupanja.

Kersnik sam se je precej živahno sukal okoli volivcev. Toda dasi ga dobri humor ves čas ni zapustil, mu je vendarle nekoliko predlo; kajti izid je bil negotov, ker sta bili obe stranki precej enako močni; in vse je bilo zavisno od tega„ kam se nagne par volivcev, ki se še niso bili odločili, kakor je bilo videti, na nobeno stran.,

Katera stranka je imela pri volitvi udov v volilno komisijo večino, mi ni več znano; toliko pa še vem, da je tedanji okrajni glavar dr. Zaplotnik pri imenovanju treh udov, katero mu je v zmislu zakona pristojalo kot volilnemu komisarju, jasno pokazal, da njegove simpatije niso na Kersnikovi strani. Še očitneje pa je pričal o tem dogodek med volitvijo . . .

Kersnik, živahen kakor je že bil, se je rinil nekoliko naprej. Hotel se je postaviti tako, da bi bil imel vsakega volivca pred seboj. Za to je mislil, da je tem bolj upravičen, ker so si bili tudi od nasprotne strani vplivni gospodje izbrali take prostore.

Toda dr. Zaplotnik je videl samo njega; smatral je že samo njegovo prisotnost za vplivanje na volivce in odpravil ga je precej nemilo iz volilne sobe.

Kersnika je to glavarjevo postopanje precej potrlo in to ne brez vzroka; kajti kdor ve, koliko veljave in ugleda uživa okrajni glavar pri kmetiškem prebivavstvu, ta si lahko misli, kolike važnosti je lahko taka odredba v toli kritičnem momentu. In menda se ne motim, da se je Kersniku že tistikrat porodila v srcu do Zaplotnika neka mržnja, kateri je dal duška še tisto leto o priliki, ko je bilo posvetovanje o proračunu okrajne blagajnice. Seveda povsem se Kersniku nakana ni posrečila; kajti namesto glavarja sem vodil obravnavo jaz, in svojega nasprotnika torej Kersnik ni mogel gledati neposredno.

Kersnik je bil namreč pripravil zbrane zastopnike občin, da so po glavarju sestavljeni proračun odobrili le pod pogojem, da v prihodnje glavar ne bode več nadzoroval županstev po žandarmeriji tako, kakor dosedaj.

Zaplotnik je bil na to stran res predaleč zašel. Vsaki odgovor, ki ga je dobil od županstva, je poslal še žandarmeriji, češ, naj se izjavi o njega istinitosti.

Tisti protest, ki ga je bil narekel v imenu županov Kersnik, sem bil jaz brez pomisleka sprejel v zapisnik, ne da bi bil slutil, kaj bode sledilo iz tega. Kdo bi bil mislil, da se bo čutil glavar tako zadetega! Ko je prečital zapisnik, je srdit prisopihal nadme, grdo me oštevajoč, zakaj sem sprejel kaj takega v zapisnik, češ, da bi bilo čisto enako, naj bi bili župani proračun odobrili, ali ne.

No, kar je bil glavar tistikrat pri volitvi Kersniku pokvaril, sem izkušal s tem jaz popraviti, da sem nekatere omahljive volivce obdeloval toliko časa, da so se odločili voliti Kersnika.

Zmaga je bila na Kersnikovi strani. Sicer ni bila kdo ve kako sijajna, kajti Kersnik je bil dobil samo šest glasov več, nego njegov nasprotnik; toda kaj je delo to! Pri njegovih volivcih je vladalo večje veselje, nego če bi bil izvoljen enoglasno in bi se bila završila volitev brez borbe . . .

Križnerjevi pristaši so se zbirali po končani volitvi v Fischerjevi gostilnici, Kersnikovi pa so se šli k Staretu na vrt krepčat. Tjakaj sem prišel opoldne tudi jaz, in tu se je razvilo jako živahno življenje . . . Da se je mnogo napivalo, je umevno. Tudi iz ust preprostih kmetov se je čula tistikrat marsikatera krepka in navdušena beseda . . .

Kersnik je bil ves srečen in vesel, da mu je obraz žarel. Gotovo mu je ostal ta dan celo življenje v prijetnem spominu!

Ko je potem tisto leto presvetli cesar osrečil s svojim pohodom kranjsko deželo ter posetil tudi Kamnik, je stal pri sprejemu Kersnik

kot župan in deželni poslanec nu čelu vsem občinskim predstojnikom. Bil je preskrbel za vse župane črnožolte in trobojne trakove. Prve, ki so bili primerno široki, so si obesili črez ramo in prsi, druge pa so si pripeli okrog klobukov. Posebno lepo to ni bilo videti, ker so bili župani jako različno oblečeni in je bilo poleg krepkih, postavnih mož tudi nekaj pokvečenih in upognjenih starcev. Vsaj meni se ves prizor ni videl posebno okusen, in rekel sem Kersniku:

»Ti, malo preveč si jih našemaril!«

On pa se nasmehne in odvrne:

»Le pusti, je že dobro!«

Kersnik sam seveda je bil v fraku.

Predstavljanje se je vršilo na glavnem trgu v Kamniku. Razvrščeni smo bili ob vseh štirih straneh dokaj obsežnega prostora. Presvetli cesar je nagovoril vsakega posebe, le pri raznih mnogobrojnih deputacijah je doletela ta čast samo načelnika in voditelja. Toda dočim je malokomu zastavil presvetli cesar več nego dve, tri vprašanja, se od Kersnika kar ločiti ni mogel. Govorila sta dolgo, dolgo, in Njega veličanstvu se je kar videlo, kako mu ugaja krasni, elegantni mož.

Kersnik pa se je tudi vedel, da ga je bilo veselje gledati. Vsaki svoj odgovor na cesarjevo vprašanje je spremil z diskretnim smehljajem in pa s primernim poklonom . . .

Vsekakor nam je delal Kersnik čast pred cesarjem! —

* * *

»Oče elasticitete!«

Koliko je zaslužil Kersnik ta nazivek s tistim posebnim pomenom, s katerim se mu je prideval, je meni dobro znano, in mislim, da smem v tem oziru povedati svoje misli tem bolj, ker so se bili tisti, ki so mu ga bili nadeli, doteknili s tistim pridevkom kolikor toliko njegovega značaja.

Ko je Kersnik poudarjal, da treba v politiki pokazati semtertja tudi nekoliko gibčnosti in prožnosti, ni hotel reči s tem, da se sme včasih kaj od svojih načel popustiti, temveč imel je edino le taktiko pred očmi. Bil je prepričan, da se s samim ropotanjem ne doseže mnogo, in fin, kakor je bil, ni mogel razumeti, zakaj bi se tudi v politiki ne uporabljala finejša sredstva . . . Za finejšo taktiko se je ogreval tem bolj, ker se je bilo treba izkazati uslužnega tedanjemu deželnemu predsedniku Winklerju, o čigar čistem rodoljubju ni imel vzroka dvojiti. Zato se je tudi brez pomisleka oklenil »Ljubljanskega lista«, ki je bil začel izhajati kot napol oficiozno slovensko glasilo

Seveda se je dosegel s tem listom baš nasprotni uspeh, nego se je nameraval. Jaz sam sem sodeloval deset mesecev pri tem listu, podoben v tem Blažu Potočniku, ki je tudi deset mesecev urejeval »Ljubljanski časnik z uradnim listom.« Branil sem se sicer in ustavljal, dokler se je dalo, kajti čutil sem instinktivno takoj od začetka, da podjetje ne bode narodni stvari na korist. Toda moje uradne razmere so bile postale pod tedanjim mojim predstojnikom tako neznosne, da nisem mogel več strpeti, in da sem bil prisiljen zapustiti meni toliko priljubljeni Kamnik. A odprta mi je bila le ena pot — k »Ljubljanskemu listu« — S 1. januarjem 1885. l. sem prevzel faktično uredništvo tega lista. Odločen nasprotnik vsakemu domačemu razporu, sem občutil tem bolj breme, ki je slonelo na meni, dokler se nisem naposled popolnoma zgrudil pod njim . . .

Premalo je še preteklo časa in še prerahlo je zaceljena rana, ki jo je tačas zadobilo naše narodno-politično življenje, in zategadelj ne maram dalje iztikati po tedanjih dogodkih; toliko pa lahko rečem, da bi bila tudi v tem slučaju umestna prislovica: »Peccatur intra muros et extra«, in z mirno vestjo lahko trdim, da večinoma ni bilo upravičeno očitanje, ki je zadelo Kersnika in druge sotrudnike pri tem listu.

Da pot, katero je bil Kersnik nastopil v tistih časih v politiki, ni bila tako napačna, spričuje pač najbolj to, da so se pozneje sprijaznili z njegovo taktiko tudi tedanji nasprotniki njegovi, toda v takih razmerah, ko je bila vsekakor manj umestna; »duo cum faciunt idem, non est idem«. Da Kersnik v politiki ni iskal ne časti, ne gmotne koristi, o tem, mislim, je uverjen vsakdo. Da bi uživotvoril svoja načela, zato je utrpel marsikatero žrtev, a dobička ni imel nobenega.

Nekoč so mu namignili, da se mu nakloni lahko kako odlikovanje. Toda Kersnik je ogorčen vzkliknil: »Za Boga, pustite me pri miru!«

Da je šlo Kersniku res vedno le za načela, in da je bil vsaki hip pripravljen izpremeniti taktiko, to spričujejo besede, ki mi jih je nekoč pisal: »Tudi jaz uvidevam od dne do dne bolj, da je pametneje biti radikalen bik, nego vladni osel!«

Iz navedenih potezic pa se ne sme sklepati, da je bil Kersnik kdo ve kak politik. Oh ne, Slovenci sploh nismo rojeni diplomatje, in tudi Kersnik ni bil! »Bodite nedolžni kakor golobje in zviti kakor kače!« tega pravila, ki se nahaja nekje v sv. pismu, in ki je namenjeno menda baš politikom, se Kersnik ni držal; preplemenit in preodkrit značaj je bil, nego da bi se bil posluževal kdaj kake zvijače,

in da bi bil sploh kdaj kako drugače govoril, nego je mislil. Da, včasih ni vztrajal niti v oni rezervi, ki jo je zahtevala previdnost sama! Sicer pa te napake ni imel samo Kersnik, temveč opazoval sem jo tudi pri drugih naših možeh, ki so sloveli takoj po svojem prvem nastopu za prebrisane politike, pa so se šele po mnogih žalostnih izkušnjah privadili onim lastnostim, ki jih je treba politikom.

Kako naivno-zaupljiv je bil Kersnik, se je zlasti tistikrat pokazalo, ko je bil na tem, da postane deželni glavar. Upanje so mu dajali od raznih strani, in popolnoma se je že bil sprijaznil z mislijo, da si naloži novo breme. Pravil mi je nekoč, kaj je bil o ti stvari zvedel od tega ali onega. Smatral je vse, kar se mu je povedalo, za golo resnico, in ker so bile vse te novice zanj jako ugodne, je bil jako dobre volje. Meni pa, rojenemu pesimistu, mnogo vsega tega, kar mi je zaupal, ni nič kaj prijalo. Ko sem mu glede nekoga pripomnil: »Ali meniš, da je govoril, kakor je mislil?« mi je odvrnil on: »Oh, kaj pak! — O tem ni, da bi dvomil!« — Pozneje se je pokazalo, da je bila moja dvojba povsem utemeljena. —

Kersniku ni bilo kdo ve koliko na tem, da postane deželni glavar, pa vendar ga nikdar nisem videl tako nemirnega, kakor v tistih časih. Seveda bi bil v njegovem življenju vsekakor velik preobrat, ako bi se bil moral preseliti s predragega mu Brda v Ljubljano, in ni čuda torej, da ga je rešitev tega vprašanja vznemirjala. Sicer se je popolnoma zavedal, da bi bila to zanj lepa čast, ako bi prišel tako mlad na tako odlično mesto, in odklonil te časti ne bi bil, vendar pa se tudi nikakor ni maral zanjo trgati. In to je zopet v značaju našega Kersnika poteza, ki jo pri naših prvakih neredko pogrešamo.

Po mojih mislih je bila za Kersnika prava sreča, da ni prišel tistikrat v Ljubljano. Preveč je bil navezan na svoje Brdo, nego da bi se bil mogel z veseljem muditi kje drugje. To sem mu tudi v obraz povedal, in sam mi je pritrdil. Bil je tudi takoj miren, ko je bila stvar odločena.

Najbolj pa moramo glede na njegovo slovstveno delovanje odobravati, da ni bil postal deželni glavar. V tem dostojanstvu bi mu bilo težko preostajalo kaj časa za literarni posel, in lahko trdimo, da se prijatelji pripovedne njegove muze nikdar ne bi bili naslajali niti z »Jaro gospodo«, niti z »Očetovim grehom«, ako bi ga bila usoda iztrgala iz njegovega prejšnjega delokroga.

(Konec prih.)

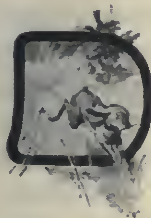

Kotanjska elita.

Spisal Premec.

(Dalje.)

III.

r. Makso Lovrin je imel v mestecu in okolici zelo razširjeno zdravniško prakso. Takoj, ko se je bil nastanil v Kotanju, so se mu bile posrečile nekatere nevarne operacije, in kmalu je zaslovel kot najboljši zdravnik.

C. kr. okrajnega zdravnika že tako nihče ni klical, ker je imel pri glavarstvu vezane roke, a dr. Bric se je bil popolnoma vdal pijančevanju. Ni ga bilo dneva, da ne bi bil vinjen, in spričo tega so se mu začele tresti roke, in obraz mu je zabrekel. Ni čuda, da je ljudstvo izgubilo zaupanje vanj. Posebno pa je k temu še pripomogla neka sitna preiskava, katera bi bila spravila dr. Brica skoro pod ključ. Stvar se je bila tikala neke delikatne zadevice. No, na srečo njegovo se je bila stvar potlačila takoj v začetku.

Takoj, ko se je naselil dr. Lovrin v Kotanju, sta se bila seznanila s Travnom. Ta je bil prinesel simpatije do doktorja s seboj že z onega večera v Ljubljani. Povabil je takoj Maksa, naj ga obišče večkrat v vili.

Toda ta je imel pomisleke proti rednemu obiskovanju Travnove obitelji. Prejšnje razmere njegove s sedanjo Travnovo soprogo so stale med njim in njo kakor visok, neviden zid in niso dopuščale neprisiljene zabave s Travnovko in njeno materjo. Makso še ni mogel pozabiti nekdanje svoje izvoljenke, bal se je utripov svojega srca, bal se, da ne bi mogel zakrivati čutov svojih napram nji, bal se vseh možnih, nedoglednih posledic.

Ko je bil prvič obiskal Travna, je čutil žareče poglede Matildine, da si ni upal dvigniti svojih oči. Pri odhodu je čutil tako mehak pritisk žametaste njene roke, da ga je izpreletela po vsem životu sladka groza, kakor v nekdanjih blaženih časih prve ljubezni. In instinktivno je spoznal, da Matilda ni srečna s Travnom, da ji je srce prazno in pusto in mrtvo do zakonskega moža. Tu je bilo treba torej pozornosti!

Makso je bil trden značaj, kakršnih je najti malo. Napram takim odnošajem je takoj sklenil, da ne bode posečal Travnovih brez po-

trebe. Čemu bi odpiral še nezaceljene rane sam sebi, čemu delal morda še hujši nemir srcu Matildinemu? Traven mu je ponudil svoje prijateljstvo, svoje zaupanje, in on se kot poštenjak ni drznil zlorabiti niti oskruniti tega zaupanja, ampak se ga je hotel izkazati vrednega.

Toda kadar Maksa ni bilo dolgo k njim, ga je kmalu Traven posetil in odvedel v vilo. Tam se je okoli Travnovke zbirala redno vesela in izbrana družba, in ko je bil Makso vveden v to družbo, se ji ni smel več odtegovati, sicer bi ga bili smatrali za neokretnega filistra. Zahajal je torej v vilo nekako primoran. A vsakikrat, kadar je došel tja, se je bolj prepričal, da je zakonska sreča Travnova — na razpotju.

In Traven? Ta je bil srečen, da je imela žena njegova toliko častivcev, srečen, da ji je mogel biti na uslugo z vsem, kar je poželela. Niti v sanjah si ni mislil, da nima ona zanj prav nič simpatije; saj je vedno pozorna proti njemu, dasi morda res nekoliko hladna. Ali kdo bi vedno govoričil samo o ljubezni? V dejanju se kaže ona najbolje!

Travna je skelelo samo nekaj. Z živimi bojami in z idealno domišljivostjo si je bil naslikal očetovsko veselje in hrepenel od dne do dne po trenotku, ko mu soproga to srečo napove. Toda tega le ni hotelo biti, a tretje leto, odkar sta bila poročena, se je že bližalo koncu.

In o tem je potožil nekega dne Maksu in ga prosil zdravniškega sveta in pomoči . . .

Nekega poletnega dne takoj po obedu je dobil Makso drobno, duhtečo posetnico, na kateri je bilo na eni strani ime Matildino, a na drugi nekoliko besed z dobro znanimi, drobnimi črkami njene roke.

»Blagovolite me obiskati takoj popoldne — bolna sem!«

Te kratke, navidezno hladne besede so takoj spravile Maksa iz ravnotežja. V tem hipu še normalno razpoložen, je postal na mah nervozen in nemiren. S trdimi koraki je premeril nekolikokrat sobo, sedel na divan, vstal, zopet sedel . . .

»Ne pojdem in ne pojdem!« je siknil naposled odločno. »Česa naj iščem tam? Traven mi je sinoči pripovedoval, da odide danes nekam, in da ga ne bode doma celi dan. Ona je tedaj sama doma! — Sama! — Ali je res bolna? — Komedija! — Počaka naj, da bode doma tudi on! — Jutri pojdem!«

In zopet je hodil in razburjeno korakal po sobi.

Danes se mu je nudilo, da bi bil lahko sam z njo, in jasno in očito je bilo, da je ona to tudi želela. Kaka lepa prilika! Kako bi jo izkoristil kdo drugi! Ako ne radi druzega, pa saj radi maščevanja! Pokazal bi, kako jo črti, kako jo prezira, kako jo . . .

Toda dalje ni mogel misliti.

»Ne pojdem in ne pojdem!« je siknil zopet.

»Čemu se delaš tako poštenega? Ali ni celi svet gola komedija? Ali ne slepimo drug druzega? Ali niso oni, ki se delajo poštene, največji lopovi? Ni-li vse licemerstvo, hinavščina, gola fraza, laž?! Čemu hočeš biti ti boljši od drugih? Ali si ti zamešen iz boljših snovi, nego so drugi? Ali ne polje tudi po tvojih žilah kri? — kri! — Bah, ne bodi neumen! Uživaj trenotek, ki se ti nudi; uživaj ga ti — ako ne, ga bode užival mesto tebe drugi, in smejal se ti bode, da si osel, tepec, ki ne poznaš sveta — da si nezrel fantast, ki bi rad preobrnil svet! Uživaj!«

Neki glas mu je govoril to, in Makso se je prijel za glavo, kjer mu je vse vrelo in bučalo, kakor v apneni peči.

»Ne pojdem in ne pojdem!« si je ponovil v tretje.

Stenska ura v podolgovatem, svetlem orehovem zapiralu je udarila dve.

Makso se je ozrl nanjo in obenem potegnil svojo žepnico ter primerjal obe.

»Res je, dve je — še je čas!« si je dejal.

Ali v tem hipu je sedel za mizo, vzel svojo posetnico in zapisal na zadnjo stran.:

»Milostna! Oprostite, danes ne morem — dolžnost me kliče k bolniku, ki potrebuje nujno moje pomoči. Torej jutri!«

Vtaknil je posetnico v zavitek, in že je hotel poklicati deklo, da jo ponese na določeni naslov, ko nekdo glasno potrka.

»Noter!«

Med vrati se pojavi dražestna oseba gospoda Štipka Leščnika.

»Uh, gospod doktor, kakšne stopnice! Torej nogo bi si bil kmalu izvil na njih! Torej jih dajte popraviti; zanikarni gospodarji to! Torej gospod doktor, kam pojdeva? Pri »Belouški« so prav zdaj nastavili nov sodček! Brr — kako to kri potolaži! Torej pojdeva?«

Pri vsaki drugi priliki bi bil doktor odklonil tako vabilo, a danes mu je prišlo prav. Želel si je nekoliko razvedrila. Gospod Štipko pa je nadaljeval:

»Uh, kakšna vročina tam zunaj! Blagor jim, ki so dobro rejeni, ki imajo torej mastne trebuhe! Vi veste, gospod doktor, kaj ne da,

taka-le mast hladi? Torej takim-le debeluhom ni po letu kar nič vroče? Torej pomagajmo si! Torej pijmo pivo; pivo debeli človeka, in prihodnje poletje že laže prestanemo to prokleto vročino! Torej ...«

Makso je bil v tem vzel klobuk in palico in si je natikal obligatne rumene rokavice.

»Kaj? Tristo pečenih miši! Še rokavice, gospod doktor? Torej... torej — ali ne veste najnovejših vesti? Danes sem pozvedel, da bodemo imeli v okolici velike jesenske vojaške vaje! Torej, zopet nova zabava, kaj ne, gospod doktor?« je še vedno besedičil gostobesedni gospod Štipko.

»Torej pojdiva, gospod kontrolor!«

Gospod Štipko ga je pogledal nekoliko od strani, natikal ozkokrajni svoj klobuk na debelo glavo z obema rokama in pogledal v zrcalo, kako mu stoji.

Potem se je obrnil na eni nogi, in stopala sta z doktorjem počasi po stopnicah.

»Torej« — nadaljevati ni utegnil, kajti beseda je zastala gospodu Štipku v grlu. Pred vrati je bil namreč zagledal — Travnovo kočijo, ki se je bila vprav ustavila.

Makso je prebledel.

Kočijaž pa je na kratko sporočil, da želi gospa Travnova takoj gospoda doktorja, ker je nekaj obolela.

Zdaj ni bilo moči odreči. Makso je že segnil v žep, da bi oddal pripravljeno pisemce; toda takoj je pomislil, kaj bi utegnil sklepati navzočni kontrolor, ako odreče.

Opraviči se torej gospodu Štipku in sede v kočijo.

»Prokleto! Da bi me bil vsaj vzel s seboj!« je zamrmral gospod Štipko in koračil počasi dalje v prahu, ki ga je provzročila nagla vožnja Travnove ekvipaže. In ta pogoltnjeni prah je podvojil žejo v gospoda Štipka grlu, in ko je sedel že za mizo pri »Belouški« ter si otiral pot izpod namazanih svedričastih las, je še vedno prhal in kašljal in vlival vase nečuvene množine na novo nastavljene motnorumene tekočine. —

* * *

Na nizkem, z rumeno svilo prevlečenem naslanjaču v svoji sobi je napol sedela, napol ležala gospa Travnova.

Težki, črešnjevo-rdeči, s pomarančnimi povprečnimi črtami in z orientalskimi okraski pretkani zastori so branili v sobo še tistim redkim solnčnim žarkom, ki so se hoteli vkrasti vanjo skozi priprte lopatice zeleno pobarvanih žaluzij, ter so tvorili hladeč polumrak. Po

sobi se je širil mamljiv, opojen vonj raznih esenc, ki tvorijo imenitni in skrivnostni del ženske toalete in — čarobnosti.

Gospa Matilda je bila oblečena v ohlapno domačo obleko iz svetlega, temno-kariranega mervilleuxja, katera je delala njeno polt še nežnejšo; na prsih je bila globoko izrezana, da se je že od daleč svetil kakor alabaster beli vrat. Okoli in okoli izrezka so bile pošite široke bele čipke, ki so se vile tudi nizdoli po prsih in obrobljale kratke, komaj do laktov sezajoče široke rokave, izmed katerih so zrle polne, bele, okrogle roke. Izpod dolgega krila pa so koketno gledali konci koničastih, svetlo-rumenih, atlasnih cipelic, opírajočih se na nizko, poblazinjeno podnožnico.

Gospa Matilda je bila še vedno lepa, dražestna žena. Glavo svojo z naivno-koketno frizuro je naslanjala v desnico, s katero je stiskala med dolgimi, belimi prsti svilen robec rožnate boje.

Na nizko belo čelo ji je legla komaj vidna senca, kakor bi jo mučila sitna skrb. A ko je semtertja uprla pogled na steno, kjer je viselo skoro do tal dolgo, z zlatim, širokim okvirom obrobljeno ogledalo, se je vselej skoro zadovoljno nasmehnila in pošepnila kakor nekdaj:

»Bomo videli!«

Toda minute so ji postajale dolge. Nestrpno je stresla včasih z glavo in vlekla na ušesa, da li ne prihaja kdo. Ko le ni hotelo biti nikogar, je ukazala napreči, in voz je zdrdral po doktorja . . .

Vendar!

Pred vilo se je bila ustavila kočija. Matilda si je naglo pogladila obleko, se naslonila v naslanjaču ter zaklopila oči. Delala se je mirno, a pri vsem tem ni mogla ubraniti, da se ji ne bi bile prsi nekolikokrat dvignile skoro krčevito.

Tedaj je oglasila hišna dr. Lovrina, ki ji je stopil v sobo skoro za petami.

Blizu vrat je postal in se nemo poklonil.

Ta polumrak, ta tišina, ta z opojno vonjavo nasičeni vzduh, a tam na mehkih blazinah na naslanjaču nebrižno, skoro leno sloneča krasna gospa, ki je povzdignila v tem trenotku proti njemu svoje velike, vlažno se svetleče, skoro proseče oči, a jih je takoj povesila kakor v naivni zmedenosti — vse to je vplivalo čudno na živce Maksove.

V neki nezavestni omotici, kakor v polusnu je stopil nekoliko korakov dalje in se ji je približal.

In tu so mu zableščali prav pred očmi njeni bujni, k uživanju vabeči, fino modelovani udje. In zavrtelo se mu je v glavi, in šepetal mu je neki glas:

»Glej, do tega imaš ti prvi pravico! Vse to je bilo nekdaj tvoje in je še lahko tvoje!«

Matilda je slutila, kaj se vrši v Maksu. Privzdignila je zopet oči, in v njih je bilo izraženo jasno:

»Zopet si moj, ne pobegneš mi več!«

Kakor slučajno, nehote in nevede se je sklonila napol pokoncu in razprostrla roke. Ustnice so se ji napol odprle v blažen nasmeh, in prikazali sta se vrsti drobnih, belih, krasnih zob.

In Maksu so se zašibila kolena; neka nepoznana, nepremagljiva moč ga je silila v njeno naročje — ni se ji mogel protiviti.

V tem hipu so se zaslišale stopinje na hodniku, rahle, zadušene stopinje. Nekdo je šel mimo vrat.

Ta sam na sebi tako ničevni slučaj je zdramil Maksa. Hipoma se je zavedel, se siloma otresel razkošnih misli, in samo eno mu je stalo pred očmi — dolžnost!

Skoro hripavo in trdo je izpregovoril:

»Milostna, zahtevate?«

Prestrašeno ga je pogledala. To ni bil več tisti človek, kakor še pred kratkim hipcem; to je bil zopet navadni, svoj posel izvršujoči — zdravnik.

Ponudila mu je prostor zraven sebe.

»Tega mi vendar ne odrečete, da ne bi vsaj trenotek sedli,« je izpregovorila skoro šepetaje s prisiljenim nasmehom.

In sedel je.

Nastal je neznosen molk.

»Gospod Lovrin«, je izpregovorila ona črez nekoliko časa. »Vi me sovražite, ali verujte mi, bolj sem vredna vašega — kako bi se izrazila? — vašega usmiljenja! Vi se smejete? — Glejte, prikovana na moža, katerega ne ljubim, katerega nisem nikdar ljubila in ga ne bodem nikdar ljubila — sem dolgo želela trenotka, da se pogovorim z vami iz oči v oči, da vam razjasnim iz prošlega življenja nekatere razmere, katere so storile iz mene to, kar sem. Ali odmikali ste se mi vedno — prosim potrpite, da izpregovorim! Ko bodete slišali iz mojih ust golo resnico, tedaj sem prepričana, da me ne bodete obsojali preostro, kakor me očitno obsojate zdaj! Danes je za to prilika!«

Makso je molčal, a ona je nadaljevala. Kolikor več pa je govorila, toliko bolj je bila razburjena in skrajnje nervozna.

»Oh, kolikokrat se spominjam še onega lepega časa, ko sem mlada, skokonoga, komaj šestnajstletna deklica nekega lepega dne srečala vas prvikrat v kotanjski čitalnici . . . Spominjate se še, da ste bili takrat v Kotanju na počitnicah pri svojem stricu, tedanjem sodniku, ki je kmalu potem umrl? . . . Bili ste takrat v prvem letu na vseučilišču . . . In pri prvem srečanju sem vas že ljubila, ljubila s prvo, neizkušeno, a pravo ljubeznijo! In ko ste mi črez dva dni potem pisali ono drobno pisemce, katero sem našla v knjigi, ki ste mi jo bili posodili — kako sem vztrepetala veselja in blaženosti — kako sem je poljubovala in skakala in plesala po svoji sobi! In prišla je moja mati in našla ono pisemce na mizi in — se veselila z mano . . . Tako ste začeli zahajati k nam — in bili so zame to najlepši časi! . . . In za vas?«

Vprašala ga je to tako mehko!

Toda Makso ni odgovoril ničesar. Tudi njemu so se pri tem lahkem, nežnem pripovedovanju zbujali lepi spomini. A slutil je, da je vse to pripovedovanje naperjeno na efekt, in da mu utegne biti nevarno.

»Vi molčite? Dobro! Tudi jaz hočem hitro preskočiti to dobo... Ljubila sva se oba, in komaj sem čakala dneva, da se vzameva. Videla se nisva potem več, a najina oddaljenost je netila toliko bolj najino ljubezen, in pisma sva si pisala teden za tednom . . . Ne bom vam torej zatrjevala, da je bila tedanja moja ljubezen prava in globoka!«

Zamislila se je nekoliko, a takoj nadaljevala:

»In tedaj je prišel v Kotanj Traven. Moj Bog, kako mi je bil zoprn ta človek! Toda začel je vztrajno hoditi za mano, in — podpirala in priporočala ga je moja mati. In to, kar vam povem zdaj, me gotovo oprosti v vaših očeh. — Moja mati je bila tako zadolžena, da se ni mogla nikamor geniti. Slednji dan so bili upniki nad njo, in včasih nismo imeli niti najpotrebnejšega v hiši. Saj veste — pokojnina je bila majhna, a mati moja je hotela med svetom nekaj veljati! In tako je bilo treba trošiti! Ko se je oglasil Traven, je bila ona vsa pokoncu. Nisem ga imela več miru pred njo, in dan za dnevom mi je slikala ugodnosti zakona s Travnom. Jaz sem mater ljubila in slednjič sem se ji vdala in — vzela sem Travna brez ljubezni . . . In zdaj, moj Bog, zdaj sem nesrečna, popolnoma nesrečna!«

Skrila je obraz v robec in zaihtela.

Toda Makso je ostal še vedno miren.

»Dotlej sem živela že še mirno, dokler vas nisem bila srečala v Ljubljani, ali od tedaj ga ni več miru v mojem srcu! Preveč čutim, kaj sem izgubila z vami! — In nesreča je hotela, da ste prišli v Kotanj — usoda mi vas je poslala pred oči, da dan za dnevom bolj občutim vso svojo — svojo nesrečo! — In vi, vi ste — tako hladni!«

Pogledala ga je s solznimi očmi, proseče, očitajoče.

A Makso ni povesil svojih oči. Dasi se ga je lotila pri teh besedah zopet ona razburjenost, vendar je zbral vso svojo energijo ter dejal počasi in resno:

»Čemu bi pogrevali te spomine, milostna? Ako menite, da sem vam imel kdaj kaj odpustiti, tedaj sem storil to že davno! Toda zdaj, zdaj imava vsaki — druge dolžnosti! Prepozno je zvoniti po toči! Najini poti sta se ločili, hodiva torej vsaki zase — pot poštenosti! Vi imate dolžnosti do moža — in te niso majhne — niso otročarija! Jaz imam dolžnosti do vsega človeštva! — Ne igrajva torej z ognjem! — Še nekaj! — Vi menite, da me še vedno ljubite. To ni resnično. Vi se samo mučite in mamite z iluzijami. Lotite se kakega resnega dela, potrudite se ustrezati v vsem svojemu soprogu in — vse vas mine! Poglejte ga, kako zlato dušo ima! Kako naiven, kako pošten je v svojih nazorih in vzorih! Niti od daleč se mu ne sanja, da bi utegnil biti svet tako popačen, kakor je v resnici. Njegove knjige in vi ste mu edino veselje, edino življenje. Celo družbo sprejemlje in vanjo zahaja samo spričo vas — samo, da vam priliko nudi, da se veselite in zabavate! — Ali vas ne bi pekla vest, ako bi temu možu uničili njegove ideale, ako bi ga spravili na rob zdvojenosti in obupa? Pomislite vendar!«

»Ah nič mu ne bode, prav nič,« si je mislila Matilda. »Preneumen je za to!«

Ali rekla ni ničesar.

Makso pa je še pristavil:

»Toda oprostite, milostna, da sem se drznil in vam to povedal. Nekdanji moji odnošaji napram vam me morda opravičujejo v to! — Klanjam se vam, milostiva!«

Poklonil se je hladno, vzel klobuk in odhajal.

A tedaj je planila k njemu ona, mu ovila žametasto-mehke roke naglo in krepko okoli vratu in naslonila glavo na njegovo ramo.

»Ali me moreš tako pustiti, ti trdi, trdi mož? Ali te res nič več ne veže na nekdanjo svojo Matildo? Govori! Ah, govori — samo besedico upanja mi vlij v prazno srce moje, in srečna bodem! In

nikdar več ne bode razgovora med nama o tem! Samo reci, da me še ljubiš! Makso!«

In stiskala ga je k sebi in položila svoje mrzlično-vroče ustnice na njegove.

In spet je gorelo v njem, in kmalu bi bil obnemogel. A tedaj je hipoma stala pred njim in železno svojo roko iztezala mu v svarilo — dolžnost.

»Ne morem!« je zaječal skoro obupno.

Tedaj se je pa nji izvil iz grla bolesten vzklik, katerega rodi samo skrajnja zdvojenost. Pahnila ga je od sebe in se vrgla zopet v naslanjač.

»Hinavec!« je sikala za njim . . .

Makso pa je stopal nizdoli po stopnicah, in nič lahko mu ni bilo pri srcu. Storil je svojo dolžnost, a pri vsem tem ni bil zadodovoljen sam s seboj.

Izmučen do skrajnjosti, niti razmišljati ni utegnil več; mehanski je korakal po prašni cesti, naglo, ne meneč se za neznosno vroče solnčne žarke, ki so pripekali, da je človeku hotelo biti slabo.

Dospevši v mesto, je zavil takoj k »Belouški,« da bi se nekoliko razvedril. Tam se je že z dvanajstim vrčkom piva »debelil« gospod Štipko, ki si je pri tem samoljubnem delu pa dal tudi opraviti z rdečelično, debelo hebo.

* * *

Severica je poslušala pri vratih ves nastop med Maksom in hčerjo; kakor senca je stala nepremično ob ključalnici in vlekla na ušesa. In tedaj ji je legel večkrat zadovoljen smehljaj na ustnice. Toda pri zadnji sceni, ko je Makso obvaroval tako trdno svoj značaj, je nakremžila obraz, in porogljiv izraz ji je šinil na ustnice.

»Oh, ta tepec!« je siknila in se naglo umaknila od vrat, ko se jim je bližal Makso. »Moj Bog, ali je res tako neumen, ali je tako grozen hinavec!« —

IV.

Makso se ni bil po ti sceni že nekoliko dni nič oglasil pri Travnovih. Ko ga le ni hotelo biti več na izpregled, ga je obiskal nekega dne Traven sam.

»Moj Bog, kaj smo vam storili, da nas ne obiščete kar nič več?« je vprašal Traven. »Moja soproga je vidno bolna, kar po cele dneve tiči v svojih sobah; a družbo, katera nas poseča, mora zabavati moja tašča in pa jaz sam. Vprašal sem jo, naj-li pošljem po vas, a od-

klonila je, rekoč, da ji nič ni, da se ji samo nič ne ljubi. Jaz pa smatram to za začetek kake hude bolezni. Obiščite nas vendar!«

In res se je bila Travnovke lotila po onem razgovoru z Maksom neka melanholija. Vdala se je bila popolnoma sanjavosti. Po cele dneve je presedela zamišljena in nebrižna za vse, kar se je godilo okoli nje. Nihče ni smel biti pri nji, celo mater je navadno skoro surovo odpodila, kadarkoli se je prikazala.

Pri tem je trpela tudi Severica. Dobro je vedela, kaj je hčeri — dobro vedela, da je skrajnje žaljeno njeno samoljubje, in da utegne imeti to slabe posledice, ako ne nastopijo kake druge, nenadne razmere. In pri tem jo je pekla vest, da je ona kriva vsega tega. Ko ji je namreč hči očitala po onih dogodkih v Ljubljani, da je ona kriva, da je izgubila Maksa, tedaj ji je sama mati — dasi prikrito in zavito — nasvetovala, da ima lahko tako na skrivnem še ljubavno razmerje z nekdanjim ljubimcem; saj Traven tega tako nikdar ne bode zapazil, ker je preveč — preprost. In tako je netila Severica sama v hčeri ogenj, kateri bi bil drugače morda pogasnil, ako bi bila znala vplivati na hčer z drugimi sredstvi. A to je storila samo zato, da je imela mir pred hčerjo, da ni poslušala vedno istega očitanja.

Toda Severica ni pomislila možnih posledic, ni pomislila, kako vedno večja strast razjeda Matildi srce. Kolikor bolj pa jo je preganjala Maksova podoba črez dan in po noči, toliko bolj je opuščala vse ozire na Travna, ki ji je postal sčasoma prava ničla, na čigar pogled pa se je tako navadila, kakor na pogled svojega kočijaža, ki jo je prevažal po izprehodih. In tako mu je iz gole navade, skoro nehote privoščila semtertja lepo besedo, se mu celo nasmihala, in Traven — je bil srečen! In dovolila mu je celo, da vpraša pri »doktorju« za zdravniški svet glede toliko zaželjenega smotra. —

Tako je bilo, ko je prišla Matilda do bridkega spoznanja, da se odbijajo ob Maksovem značaju vse njene umetalnosti. Tako nenaden, tako grozovit je bil učinek onega sokoba med njo in Maksom, da bi bila skoro zblaznela.

Traven je bil skoro obupan nad soprogino izpremembo in pričakoval je od Maksa dobrega sveta; zato je stopil ponj.

Makso ga je poslušal in takoj odšel z njim. Težka mu je bila ta pot, kakor morda še nobena v življenju. Vedel je, da je on kriv te nagle izpremembe, a on ni smel, ni mogel ravnati drugače, dasi jo je ljubil še vedno z vso nekdanjo ljubeznijo, katero je izkušal zatreti že tolikrat, a vselej zaman.

Zlovoljen in potrt je šel s Travnom.

Ko sta dospela v vilo, jima je stopila sama Severica nasproti, a Traven je odšel soproge prosit, da sprejme doktorja.

Toda Matilda ni hotela slišati ničesar. Odločno je izjavila, da ne sprejme nobenega doktorja. In Traven je šel potrt od nje ter poslal k nji svojo taščo; toda tudi ta se je vrnila, ne da bi bila kaj opravila, a poznalo se ji je, da ni bil baš prijeten nje nastop pri hčeri.

Makso se je ustavil še nekoliko časa, sedel s Travnom v vrtno lopo in mu priporočal, naj pripravi soprogo vsaj do tega, da zapusti svojo sobo, da se vsaj izprehaja po vrtu med zelenjem in cvetjem, da se morda popelje včasih na izprehod, ker drugače se utegne izcimiti iz takega njenega stanja prava pravcata melanholija, ona grozna, tihotapna bolezen, gotova predhodnica smrtonosne sušice. Priporočal je nazadnje tudi Severici, naj pazi, da ne bode hči vedno sama. Ako ni možno drugače, naj se ji včasih vsili in naj jo izkuša razvedriti. —

Ti nasveti so pomagali le malo, kajti Travnovka ni pustila do sebe. Navadna družba, ki se je zbirala v vili, je morala biti zadovoljna s tem, da se je vselej Matilda opravičila, da je bolna. In to je potrdil tudi doktor Lovrin, kateri je prihajal na Travnovo prošnjo večkrat v vilo, da bi se cela stvar ne videla, kakor bi se bila Matilda samo naveličala te nekdaj ji nad vse priljubljene družbe . . .

(Dalje prihodnjič.)

LISTEK.

† **Anton Majaron.** — Zopet nov grob! Položili smo vanj nadarjenega, plemenitega, ponosnega mladeniča, ki je preminil v najlepši dobi svojega življenja. Dne 2. maja smo pokopali v Borovnici Antona Majarona, pravnika in člana kluba realistov na Dunaju, o katerem je »Zvon« že lani poročal. S pokojnim A. Majaronom se je zgrudil v grob resen, moški, plemenit značaj, kakršnih je najti le malo. A s tem lepim značajem je družil Majaron tudi lep talent, od katerega smo smeli pričakovati še najlepših sadov. Poleg več krajših spisov, ki jih je prinesel iz njegovega peresa listek »Slov. Naroda«, je spisal v »Edinost« lepo zasnovano povest »Borovške gracije«, ki je zbudila občno pozornost; zbudila je tudi spričo občutljivosti prizadetih nekaternikov nekoliko hrupa, ki pa se je kmalu polegel. — Dasi mu je neizprosna smrt iztrgala iz rok pero, ko je je komaj zastavil, je vendar dokazal z vsemi spisi, kar jih je bilo natisnjenih, lep pisateljski talent. V vseh spisih Majaronovih biva realistično jedro, zdrav humor in prijetna ironija. — Bodi blagemu mladeniču blag spomin!

J. C. O.

Cvetje s polja modroslovskega. Kratek sestav glavnih modroslovskih naukov. Spisal dr. Frančišek Lampe. V Ljubljani. Tiskala kat. tiskarna. 263 str. v mali osmerki. — Knjižica obseza kratek

predgovor, vvod, in razpravlja tvarino v štirih delih: I. Najvišje resnice o umu in svetu. II. O nravni dobroti. III. Nauk o družbi in pravici. IV. O lepoti in umetnosti.

Pričujoča knjiga je tretja izmed modroslovnih del, s katerimi je toliko delavni in plodoviti pisatelj obogatil slovensko književnost. V nji razkazuje tvarino, s katero se bavi ona vzvišena veda, ki jo svetovni jeziki, posnemajoč nje ustanovitelje, stare Grke, imenujejo »filozofijo«, a mi s svojimi purističnimi težnjami »modroslovje«. Je-li ta izraz popolnoma prikladen, ali ne, ne bodemo na tem mestu raziskovali; gotovo je, da so stari Grki rabili besedo »filozofija« v pomenu vedoželjnosti in imenovali »filozofe« tiste može, ki so se po svojem nagnjenju bavili z razmotrovanjem kakršnekoli znanstvene tvarine. Od one stare dobe, ko še ni bilo imen posamičnim znanstvenim strokam, ker je bilo vse znanje sploh še premalo obsežno in radi tega nerazdeljeno — do današnjega dne, ko je veda razdeljena v nebroj različnih strok in podstrok, se je vedno polagoma pojem filozofije izpreminjal vzporedno z razvitkom vede sploh. Vobče smatra dandanes filozofija za svojo nalogo, da spravlja s pomočjo premišljevanja sadove različnih na izkustvu slonečih ved v medsebojno soglasje; a obdeluje tudi nekatere pojme, o katerih ni možno s pomočjo telesnih čutil, nego edino s pomočjo premišljevanja napredovati v spoznavanju, kakor n. pr. o duši, o zakonih mišljenja, o pravici, nravnosti, lepoti itd. Filozofija je torej potemtakem veda nad vedami, najvišja veda. Tako tvarino razlagati v poljudni obliki si more upati le pisatelj, kateri si je v svesti posebne spretnosti v poljudno-znanstveni pisavi. In tako spretnost je pisatelj v ti najnovejši svoji knjigi vnovič sijajno dokazal. Lahkotno, kakor skokonoga srna po goščavi, mu teče beseda, in terminološke težave, katere so prav v modroslovju posebno velike, ker je baš ta tvarina v našem jeziku še malo obdelana, zmaguje brez čutnih zaprek. Ugajali so nam n. pr. izrazi: »vzročnost« za »Causalität«, »pritika« za »Accidenz« i. dr. Z dobrim, srečno izumljenim strokovnim imenstvom pa se gladi tudi pot naslednikom v pisateljstvu iste stroke, in kolikor težje se je domisliti popolnoma prikladnih izrazov, toliko večja je zasluga pisateljeva.

Dosti manj pa se ujemamo z vsebino knjige. Takoj začetek predgovora nas je navdal s slutnjo, da nas čitanje knjige ne bo zadovoljilo. Ondukaj namreč pravi pisatelj: »V sedanji dobi se med olikanimi narodi razni stanovi . . . bojujejo medsebojno . . . Tako silno bojevanje kvari in pokončuje človeško družbo . . . Zakaj je tako? Ljudje . . . nečejo poznati prave modrosti . . . za pravo modrost pa je treba resničnega modroslovja.« In malo pozneje: »Pisatelj teh vrst si je prizadeval od nekdaj koristiti rojakom . . . s temeljitim modroslovnim in verskim poučevanjem.« Tu spoznavamo torej pisateljevo stališče. Njegovo modroslovje je v službi tendencije — blage tendencije, to radi priznavamo; a po naših pojmih je bistvo modroslovja objektivnost, iskanje resnice same na sebi, ne glede na to, je-li komu pogodu ali ne. Mislili smo prvi hip, da morda pisatelj besedo modroslovje rabi v kakem drugem pomenu; ali malo pozneje pove izrečno, da misli filozofijo, in kazalo na koncu knjige priča isto. Po našem mnenju se na bojujoče stranke ne vpliva z modroslovjem; to je nalog govorništva ali pa homiletike, ako treba napeljevati slušatelje k pobožnosti. Ciceron je bil modroslovec in govornik, a ni kot modroslovec otel Rima Katilinovcem, ampak kot govornik, in Menenij Agrippa ni miril upornih plebejcev z kako razpravo o izvoru človeške pravice, temveč s pripovedko o že-

lodcu. Tendencijozna argumentacija pristoja govorniku; ta ima namero pregovoriti slušatelja ter ga pripraviti do določenega mišljenja in dejanja, in vsaki razlog, ki mu koristi v dosego njegove namere, je dober, bodisi tudi sofističen in slepilen. Slava njegova ni odvisna od tehtnosti razlogov, ampak od uspeha pri slušateljih, in subjektivni razlogi so mu dostikrat rabljivejši, nego objektivni. Glavni argument nemških govornikov proti celjski gimnaziji je bil subjektiven: »Nemštvu je v škodo!« Pravi modroslovec išče resnice, mu je li pogodu ali ne, njega razlogi so edino objektivni, in le ono modroslovje je krivo, ki se tega načela ne drži . . .

Na str. 6. čitamo: »Vsak odrastli in zdravi človek ima um in pamet, zato tudi vsak misli in drugače ne more ravnati . . . Tudi je človeku dano, kako naj misli. Ne more namreč misliti drugače kakor po trdnem in določenem načinu.« A vendar pisatelj malo pozneje že govori o krivem in pravem modroslovju, in v odstavku I., 3. našteva vse polno krivih modroslovcev. Zakaj jih imenuje krive? Ker mu zaključki njih premišljevanja niso pogodu. Če niso mogli misliti drugače kakor po zakonu, potem nepovoljni zaključek ni njih krivda. Če pa je zaključek vsled tega nepovoljen, ker se jim je pripetila pri argumentovanju kaka pomota, ali ker so kak razlog prezrli, potem naj se ta pogrešek označi. Če učitelj učencu prečrta končni znesek računa, naj mu tudi podčrta ono napačno številko, ki je napačni znesek zakrivila. Kdor kakor naš pisatelj priznava nepremičnost zakonov o mišljenju, naj se njih proizvodom pokori, ali pa naj sploh zanika upravičenost modroslovja. Tako n. pr. stavi na indeks krivih naukov Fichtejev idealizem; mislеči in vedoželjni čitatelj bi tukaj rad vedel, kje da je zmota v argumentaciji Fichtejevi; čitatelju se hoče jasnosti in razvidnosti, ne pa »jurare in verba magistri«.

Kakor že gori navedene besede »z modroslovnim in verskim poučevanjem« pričajo, je izkušal pisatelj spojiti ali bolje zmešati modroslovje z vero. To se nam zdi nehvaležno počenjanje. Tu naj bi veljalo: »vsakemu svoje!« Kar je predmet vere, ostani vera; kajti kar se da neovržno dokazati, o tem ne pravimo, da to verujemo, ampak to vemo; če bi bila to vera, ne bi bila zaslužna in se ne bi smela šteti med božje čednosti. Kar pa se točno dokazati ne da, tega ne dokazujmo; kajti ponesrečen, t. j. neprepričevalen dokaz ne utrdi vere, ampak jo oslabi liki protidokaz, in po našem opazovanju je neumestno dokazovanje verskih resnic najhujši vzrok verske omahljivosti pri učeči se mladini. Tako je n. pr. tisto, kar se nahaja na str. 110. o neumrljivosti duše, gotovo izvrstno rabljivo za kako homilijo, a zahtevi o strogem logičnem dokazu ne zadostuje. Sicer pa nam je na tem mestu omeniti, da smo se nemalo čudili, da pisatelj glavnih naukov logike ni sprejel med »cvetje s polja modroslovskega«. —

Na str. 8. pravi pisatelj: »Nobena druga veda . . . ne razkrije toliko skrivnosti in ne ponudi toliko potrebnega znanja kakor modroslovje; ta veda stavi najtrdnejšo podlago za druge vede . . .« Tukaj se mora čitatelj čuditi, zakaj se potem po srednjih in višjih šolah namestu druge navlake ne uči le edino modroslovje; in ker ima ljudska šola nalogo, priskrbeti učencu najpotrebnejše znanje, zakaj da se ne uči že ondi modroslovje. Je pač narobe; strokovne vede so dandanes podlaga modroslovju, kolikor niso same del modroslovja; kjer je izkustvo dospelo do najvišjega klina svoje lestvice, ondi ti ponuja šele modroslovje svoja krila, da te povzdigne v daljnje višine. A tudi v sub-

jektivnem oziru so strokovne vede podlaga modroslovju, ker le-to zahteva toliko spretnosti v znanstvenem mišljenju, kakor si jo človek edino le more pridobiti po obilnem vežbanju v izkustvenih vedah. Gori navedeni stavki bi bili pač veljali za časa Sokrata in Aristotela, dandanes ne več. —

V predgovoru čitamo, da pisatelj tega spisa ni namenil samo »učenim, marveč vobče vsem Slovencem, ki radi mislijo . . .« Bojim se, da se »učeni« Slovenci, ako niso morda vzgojeni v sholasticizmu, upro ti filozofiji, ki je spisana nekako »in usum delphini«. Za neučene pa bi vendarle utegnil predmet biti preabstrakten in zato težko prebaven. Ako se motimo, in ako pisatelj doseže svoj na str. 9. označeni smoter ter res utrdi kolikor toliko modrost svojim bravcem, bomo odkrito veseli svoje zmote. *A. Š.*

Slovenske narodne pesmi. III. Snopič. Uredil dr. K. Štrekelj. Izdala in založila »Slovenska Matica«. V Ljubljani 1897.

Sijajna doba narodnega pesništva je minila. Časi, ko se je vse navduševalo zanje, ko so učenjaki in laiki v svojem romantičnem navdušenju občudovali ta biser vsakega naroda in videli v njem nekako poroštvo za boljšo bodočnost — vse to je za nami! Širši, tudi inteligentni sloji narodov se niti ne brigajo več za narodno pesništvo in sploh za narodno blago, in pozabljeno bi bilo že morda povsem, da se ga ne bi bila polastila strokovna veda, kateri je postal predmet učenega raziskavanja in razmotrovanja. To je vzrok, da dobivajo polagoma skoro vsi slovanski narodi po znanstvenih načelih urejene zbirke narodnih pesmi.

In taka podjetja so povsem upravičena; saj se vprav v narodnem pesništvu zrcali narodova duša, vse njegovo naziranje, mišljenje in čuvstvovanje v vseh položajih človeškega življenja. Narodne pesmi nam izražajo, kar je ustvarila narodova domišljivost, ter razodevajo, kaj čuti njegovo srce, in kaj misli njegova glava.

Sodeč po imenu, bi bilo misliti, da je narod, med katerim so razširjene posamezne pesmi, obenem tudi — avtor! To je sicer vobče res, toda le »cum grano salis«. Po psihologiji dognana resnica je, da se ne more pravzaprav govoriti o »narodovi duši« in torej niti ne o narodu — avtorju. Vsaka narodna pesem je individualnega izvora, a prišla je med narod, in prehajaje od enega do drugega individua, je postala sčasoma last vsega naroda, tako da se mora vendarle smatrati za izraz narodne celote.

Da se to zgodi, je treba raznih pogojev; zakaj vsaki narod ni zmožen ali vsaj ne enoliko zmožen za narodno pesništvo in tudi isti narod ne v vsakem času enoliko. Razlike ni toliko v postanku pesmi, nego v naziranju ali v razmerju, v katerem sta si narod in pesem. Prava narodna pesem more le vzkliti na podstavi primitivnih, toda enakomernih razmer, v katerih se čuti ves narod le kot enotno mogočno bitje, iz katerega se izlivajo pesmi kot izrazila notranje harmonije. Čim bolj napreduje kultura, ki ustvarja in pospešuje individualne razlike, tem bolj nestaje pogojev za narodno pesništvo, in tem bolj se mu izpodkopavajo tla; čim bolj se bližamo krajem, kjer so tuji vplivi, bodisi državni ali drugi, delovali na narod, tem bolj gineva narodno pesništvo; tako se je n. pr. v Rusiji najbolje in najčistejše ohranilo na daljnjem severu v najbolj oddaljenih gubernijah, kjer je bil narod vedno sam svoj, svoboden in varen pred tujim vplivom; tam sta tudi imela Ribnikov in Hilferding najbogatejšo žetev z »bilinami«, ker se je kmet trdno držal starih tradicij in ostal zvest navadam svojih

prednikov. In takemn kulturnemu in družtvenemu stanju je primerno tudi narodovo naziranje; v takih narodnih masah so vsi enaki, nihče se ne vzdiguje nad drugega, vsi tvorijo le eno organsko celoto. Joksim Novič, izborni poznavavec narodnega pesništva, pripoveduje, da pevci, ki so znali 100 in še več pesmi, niso hoteli nikdar priznati, da bi jih bili skovali sami, temveč so se sklicevali vedno na starejše, boljše pevce, od katerih so se jih bili naučili.

Zlasti jasno se kaže razvoj narodnega pesništva v Srbih, ker so se pri njih zajemale pesmi iz dobe, ko se niso samo reprodukovale, temveč se tudi na novo ustvarjale. Ko pa je začelo narodno pesništvo propadati, ker so se mu krčili pogoji za obstoj in postanek, so se ga polastili posamezni stanovi kot nekakega privilegija: iz narodnega pesništva je postal n. pr. v Nemcih tako zvani »Zunft-« in »Meistergesang«, v Malorusih so ga vzeli v zakup »banduristi«, v Jugoslovanih pa »slepi guslarji«, katerim je pesništvo nekak obrt.

Splošno se lahko reče, da je razliko v narodnem pesništvu določevala vedno usoda dotičnega naroda, izprememba med veselimi in srečnimi ali žalostnimi razmerami. Narod, ki živi v neugodnih odnošajih, ni imel zmožnosti, niti veselja do dolgih pesmi; krajšal jih je, in tako so nastale narodne balade, romance in legende, v katerih pa ni več tiste narodne sile in tistega narodnega duha, kakor v pravih epskih narodnih pesmih.

Iz teh kratkih, splošnih opazk so pač jasni razlogi, zakaj se v našem narodu ni moglo razviti narodno pesništvo tako bujno in krepko kakor drugod. —

Tretji zvezek slovenskih narodnih pesmi nam prinaša zopet lepo število pesmi (štev. 359—629). Dočim sta nam prinesla prva dva zvezka pesmi zgodovinske ali obče človeške vsebine, ima tretji zvezek zgolj pesmi legendarnega značaja: o smrti, o duši in njeni usodi, o življenju Marije; in pa vse dobe Kristusovega življenja se opevajo v naših narodnih pesmih. Razen tega pa se je spomnil narod ogromnega števila svetnikov: sv. Petra, Antona, Tomaža, Andreja, Arha, Lovrenu, Izidorja, Feliksa, Erazma, Miklavža, Lukeža, Jerneja, Peregrina, Jurija, Sofije, Jedrti, Kristine, Apolonije, Marjete. Zgodi se, da je ista snov po različnih krajih prenesena na razne svetnike.

Razmere, ki so bile krive, da do našega stoletja nismo imeli posvetnega slovstva, so odkazale najbrže tudi narodnemu pesništvu smer njegovega razvoja. Pod vplivom verskih bojev za reformacije in protireformacije se je vse mišljenje našega naroda osredotočilo v verskem življu; pozabil je narod svoje junake razen nekaj malih, a posvetil je svoje pevske sile asketiškim opravilom — opevanju brezbrojnih svetnikov.

Te pesmi so tako razširjene, da je bilo možno uredniku natisniti pri nekaterih obilico inačic, n. pr.: »Duša v pekel zavrnjena«, štev. 374—385 (12); »Marija in brodnik«, štev. 523—537 (15); »Sveti Izidor pastir — vojščak«, štev. 586 do 602 (17); »Jezus vrtnar in ajdovska deklica«, štev. 500—518 (19); »Marija, tica pevka in zamorska deklica«, štev. 544—570 (27)!

Legendarne pesmi so jako zanimive in imajo dokaj narodnega značaja. Vendar se mi zdi navdušena sodba dr. Lampeta (»Dom in Svet« 1898, št. 6.), da se šele tu vidi, kaj je poezija, malo pretirana. Res je, da so tudi v legendarnih pesmih biseri narodnega pesništva, a mnogo je tudi takih, ki so zgolj proza. Zanimiva je pesem o Judežu Iškarjotu. Tudi pristnega humorja se najde tu in tam. Kakor sem slišal, pridejo najlepše legende šele v prih. snopiču. —

Prof. Štrekelj je uredil III. snopič mojstrski po znanih načelih, ki so jih že pri ocenah prejšnjih zvezkov vsi strokovnjaki pohvalili in odobrili, in ki bodo izvestno tudi drugim narodom pri enakem podjetju vzor; dobili smo torej tudi letos vzorno urejen snopič narodnih pesmi, ki je nov kamen za zgradbo veličastne palače slovenske etnografije. Tudi razvrstitev se mi zdi prav umestna, ker so pesmi sorodne vsebine skupaj, kar je povsem upravičeno in potrebno. In tako pričakujemo željno nadaljevanja tega znamenitega dela, katero naj profesor Štrekelj tako srečno izvrši, kakor je je pričel. *Dr. Vidic.*

Dainkovo in Čopovo pismo do Šafařika. Objavlja dr. M. Murko. — V praškem »Muzeju kraljevine Češke«, za katerega se zapuščina duševnih velikanov bolj marljivo zbira nego pri nas, se nahaja tudi več slovenskih pisem, ki so jih naši buditelji pisali češkim. V zapuščini Šafařikovi se hrani samo eno iz mnogih pisem Kopitarjevih (z dne 18. aprila 1835. l.), eno pismo Dav. Terstenjaka (z dne 22. septembra 1858. l.), eno Dainkovo in eno Čopovo. Češka akademija znanosti sicer pripravlja izdajo cele ohranjene korespondencije Šafaříkove — kar je je na Slovenskem, bi bilo dobro naznaniti akademiji ali pa naravnost g. prof. dr. Konst. Jirečku na Dunaju — toda gotovo še dolgo ne bo zagledala belega dne in se seveda tudi takrat ne bo pri nas posebno razširila. Zaradi tega objavljam vsebino Dainkovega pisma, Čopovo pa v celini; kajti obe podajata zanimive doneske k zgodovini našega duševnega življenja. Posebno Čopa prelepo karakterizuje njegovo obširno pismo, iz katerega se vidi, zakaj je »velikán učenosti« »komaj zastavil . . . peró pred praznuvajoče«, ko so nam ga vzeli Save deroči valovi.

Dainko poroča dne 21. junija 1827. l. iz Radgone Šafaříku, da je zbral svoje »posvetne pesmi«, s katerimi Šafaříku [1]) ni napravil veselja, ker niso bile narodne, na poziv nižeavstrijskega vladnega svetnika Jos. v. Sonnleithnerja. To sicer že vemo iz predgovora k njegovim »Posvetnim pesmim«, da se je dela lotil »na povelenje sekretara igranjske družbe« [2]), ali tukaj nam priča, da je to »povelenje« bil javni oklic v dunajskem časniku »Oesterreichischer Beobachter« l. 1825., št. 247. Dalje pripoveduje Dainko, da ga je posebno razveselil Letopis Matice srbske in najbolj Karamzinov članek o veri starih Slovanov (l. 1826. v 3. zv.). O svoji novi abecedi proča Šafaříku:

»Prof. Suppantschitsch nennt es (das Alphabet) den Triumph unserer Orthographie, Kopitar tadellos, Dobrowsky recht getan, Regierungsrath Sonnleithner »wirklich gut gelungen«, Prof. Rask in Kopenhagen gut gewaehlt etc. Darf ich auch um ihre Meinung bitten?« Seveda je bil Dainko protiven metelčici in je javil: »auch Kopitar ist mit Metelko nicht zufrieden«. To je lahko trdil na podlagi Kopitarjevega pisma z dne 23. februarja 1825. l. (gl. I. Košan, slovenischer ABC-Streit, str. 5.).

Čop Šafaříku. Laibach, 6. Jänner 1834.

Verehrter Freund!

Wohl habe ich Ihr werthes Schreiben vom 4. August v. J. erhalten und mit großem Interesse gelesen; wie es aber gekommen ist, daß ich es so lange

[1]) Gl. Sebrané spisy III, 306, Gedichte der südslav. Lit. I, 84.

[2]) To je »Gesellschaft der Musikfreunde«, ki se torej ni zaradi tega ustanovila, da zbira narodne pesmi, kakor trdi g. prof. K. Glaser v »Zgodovini slov. slovstva« II. 175.

unbeantwortet gelassen habe — dieß zu erzählen und zu entschuldigen würde so viel Zeit und Raum erfordern, daß ich in gegenwärtigem Schreiben zu nichts Anderem käme. Ich muß also dießmahl bloß um Verzeihung bitten. Außer meiner natürlichen Indolenz und Verschiebungssucht, den Störungen und Zerstreuungen der Vakanz (als Reisen etc.) und meinen vermehrten Geschäften [n dodano] seit dem Anfang des Schuljahres (da ich neben meinen Bibliotheks-Arbeiten wenigstens den Winter hindurch viel Privatunterricht ertheilen muß, um mir etwas leichtsinnig zugezogene Bücherschulden etc. zu zahlen, was sich mit dem schlechten Gehalt von 800 fl. nicht thun läßt, war eine Hauptursache meines langen Stillschweigens die, daß ich Ihnen sowohl in Bezug auf Ihr Schreiben vom 4. August als auf Ihren Artikel über unser Schriftwesen im Časopis[1]) recht Vieles schreiben und dazu eine recht gelegene Zeit erwarten wollte, die aber natürlich niemals kam. Was ich Ihnen alles zu sagen gedachte, weiß ich nun von selbst nicht mehr; ich schreibe Ihnen also dießmahl nur was mir eben in die Feder kommt. Vor allem dieses: Das für mich bey Hartleben abgegebene Paquet mit Ihren »Lesekörnern« (für die ich besonders danke) habe ich richtig erhalten; noch früher aber kam mir, auf ihre Veranlassung durch Herrn v. Hamuljak[2]) gesendet, die Bibel von Katancsich durch Buchhändlergelegenheit zu, und doch habe ich bis nun gesäumt, den Herrn v. Hamulják davon in Kenntniß zu setzen, und ihm den Pränumerations-Betrag von 6 fl. C. M. zukommen zu lassen! Haben Sie also die Güte mich dießfalls bei ihrem Freunde zu entschuldigen, zugleich aber mir zu sagen, wie ich es nun hinsichtlich der 6 fl. zu machen habe.

Hinsichtlich der gewünschten ethnographischen Charte habe ich sonst noch nichts thun können, als daß ich mir vom Canonicus Stanig in Görz in einem Schematismus der dortigen Diöcese die Pfarren bezeichnen ließ, in welchen slawisch, in welchen friaulisch oder italienisch, und in welchen gemischt gesprochen wird. Eine ähnliche Bezeichnung von Kärnthen könnte am besten Hr. Jarnik machen; ich will mich deßhalb nächstens an ihn wenden; in Steyermark aber bin ich mit niemanden näher bekannt, der es thun könnte; daher rathe ich Ihnen, Herrn Murko darum zu ersuchen, der sich durch diesen Auftrag von Ihnen geehrt fühlen und denselben gern besorgen wird. — Den Brief würden Sie am besten an seinen Verleger (Greiner) adressiren. (Was Murko gegenwärtig treibt, weiß ich nicht; im vorigen Schuljahr wollte er das Jus studieren, aber er ist etwas unbeständig). Was die Diöcese von Triest und Capodistria betrifft, so ist sie (nach Bischof Raunicher) durchaus slavisch anzunehmen; nur in Triest und in den Städten Istriens wird gemischt gesprochen. Eine Charte, auf der ich Ihnen alles dieses genau bezeichnen könnte, existiert nicht; am beste[!] wäre dazu die von Floriantschitsch (nämlich für Krain und das Gebieth von Görz und Triest); allein sie ist wegen ihrer Größe unbequem und übrigens selten und kostspielig. Wenn sie in Prag irgendwo existiert, so ist Ihnen mit den bezeichneten Diöcesan-Schematismen geholfen. Ich bitte mir dieses zu melden.

[1]) T. j. Časopis českého Museum l. 1833., gl. sedaj P. J. Šafaříka Sebrané spisy III. 302—316.

[2]) Uradnik v Pešti, ki je bil posrednik za knjige posebno svojima rojakoma Kollárju in Šafaříku.

Mit Muchar bin ich gar nicht bekannt; auch seine Abhandlung über die Einwanderung der Slaven etc. kenne ich nicht. Murko wird Ihnen auch darüber die beste Auskunft geben können, da er Herrn Muchar (der Prof. der Geschichte und Philologie an der Grätzer Univ. ist) nöthigenfalls befragen kann.

In Admont bin ich nie gewesen, da es von der Wiener Straße weit entfernt ist, und noch viel weiter von hier. Das dortige »Alphabetum Sclavorum« zu sehen wäre ich begierig. Unter »vernacula« aber wird Muchar wohl Deutsches verstehen, da er ungeachtet seines slavischen Nahmens ein Stock-Deutschmichel ist, und dem Slaventhum gar nicht hold, wie ich höre.

Den 26. Februar.

Diese, wie Sie aus dem ersten Datum ersehen, vor mehr als $1^1/_2$ Monathen geschriebenen Zeilen sind liegen geblieben! Wollen Sie dieses welcher Untugend immer von mir zuschreiben, nur nicht der Gleichgiltigkeit für Sie, mein vortrefflicher Freund! Ich lebe diesen Winter in solcher Zerstreuung — Beschäftigung kann ich es gar nicht nennen — daß ich zu etwas Gescheidtem durchaus nicht kommen kann. Ausser den Bibliothek-Arbeiten thue ich nichts als Sprachlectionen geben, täglich ungefähr 5 Stunden, die mir aber mit der Hin- und Herlauferey etc. wenigstens 7 Stunden Zeit nehmen. Ich muß mir nähmlich diesen Winter dadurch jeden Monath mehr verdienen, als mein Gehalt beträgt. Ich hätte dieses zum Theil auf eine weniger schmähliche Art erreichen können, nähmlich durch Arbeiten für die Wiener Jahrbücher der Literatur, aber nach dem Bruche mit Kopitar ist an dergleichen nicht zu denken, woraus ich mir freylich um so weniger mache, da mir das halbe Faulenzen der Sprachmeisterey besser behagt, und am Ende auch einträglicher ist. Von literarischem Ehrgeitz aber findet sich ohnehin in mir nicht ein Funken.

Ich benütze die Gelegenheit, die mir die Reise meines Freundes Träger darbiethet, um Ihnen diese Zeilen zukommen zu lassen, denen ich das betreffende Fragment des oberwähnten Görzer Schematismus beylege. Etwas Ähnliches für Kärnthen und Steyermark hoffe ich nächstens von den Herrn Jarnik und Slomſhek zu erhalten.

Muchar's »Versuch einer Geschichte der slaw. Völkerschaften an der Donau, und die erste Einwanderung und Festsetzung der Slawen in der Steyermark, in Kärnthen und Krain zu bestimmen« steht in der »Steyermärkischen Zeitschrift, redigiert von J. v. Kalchberg, Dr. L. v. Vest, Fr. v. Thurnfeld, Dr. F. S. Appel, und herausgegeben vom Ausschusse des Lesevereines am Johanneum zu Grätz, 6tes Heft, Grätz 1825, im Verlage der Direction des Lesevereines am Joh.« (Seite 1—57; dann Fortsetzung im nächsten Hefte, welches ich nicht zu Gesicht bekommen).

Unsere Buchstaben-Angelegenheit ist bey der Studien-Hof-Comm. dahin entschieden worden, daß das Metelko'sche Alphabet ungeachtet der Bemühungen Kopitar's in den Schulen überall wieder abgeschafft worden ist, und nun natürlich auch sonst nicht leicht ein Buch mehr damit gedruckt werden dürfte.

Eine ähnliche Nase wird sich Kopitar höchst wahrscheinlich hinsichtlich der Zhbeliza hohlen; sein unglaubliches Censur-Gutachten über das vierte Bändchen derselben hat hier beym Gubernium selbst Indignation erregt, und wir haben nicht ermangelt, bey wiederholter Vorlage des Ms. dieses 4ten Bändchens der Zhbeliza dasselbe gehörig lächerlich zu machen, was beym Gubernium beyfällig aufgenommen wurde.

Hinsichtlich des Ptolemäus und Jornandes kann Ihnen unsere Bibliothek leider nichts Besseres biethen, als Sie dort haben.

Unter den Unrichtigkeiten, die sich in Ihrem Artikel über unser Schriftwesen eingeschlichen haben, bemerke ich unter anderen die, daß Sie S. 175 den (nunmehrigen infulierten Probft von Neustadtl in Unterkrain) A. Albrecht zum kräftigsten »podpůrec« des Metelko'schen ABC machen, obwohl ich in meinen Notizen nur gesagt haben kann, daß er der entschiedenste Gegner desselben ist.

S. 173 N. B. soll heißen Kuralt und nicht Huralt (obwohl das H moralisch nicht gerade unwahr ist). Der Mann ist gegenwärtig im geistlichen Corrections-Haus in Murau.

S. 170. Stanig ist nicht Stanik, sondern Stanizh; die Görzer schreiben Supancig statt Supanzhizh etc.

Daß Dr. Čelakovský die Redaction der böhm. Zeitung übernommen, ist gewiss ein großer Gewinn für Böhmen. Wir sind leider mit der böhmischen Sprache zu wenig vertraut, daß wir daran, und nahmentlich an der Wčela Česka den Antheil nehmen könnten, den sie verdient und bei Euren schlechten Wörterbüchern kann man Eure Sprache nicht lernen, wenn man auch noch so viel guten Willen hätte.

Ich hoffe wenigstens durch Herrn Träger wieder Nachrichten von Ihnen und dem Fortgange ihrer Arbeiten zu erhalten und bin mit unbegränzter Hochachtung

Ihr

ergebenster treuer Freund

M. Zhóp.

Pismo Fr. Prešerna — F. L. Čelakovskemu. Priobčil V. A. Francev. Prešernovo pismo, katero je natisnjeno spodaj, sem našel med dopisi F. L. Čelakovskega, ki so mu došli od slovanskih učenjakov in pisateljev, in ki so se ohranili žalibog v jako majhnem številu. Sedaj so last prof. praškega vseučilišča L. Čelakovskega, kateri mi jih je ljubeznivo dovolil uporabiti.

Gospodu Frenzetu Ladislavu Zhelakovskimu.

Blagorojeni Gospod,

dragi perjatel!

Vashe pismo in njegova perloshba me je tolkajn bolj razveselilo, ker bi ne bil nikoli mislil, de bodo moje pesmize, katerim je tukaj tolikanj nasprotnikov ostalo, med Zhehi tako gorkiga (warmen) sagovarjovza najdle. Vem szer, de hvala, ki ste me s' njo tako bogato obdarovali ni saslushena, vunder nam ni bla perjatlam slovenske literature sa to neperjetna, ker nam je porok vashe ljubesni do nashiga rodú, in nima drujiga namena, ko nam pevze isbuditi, kateri bi jo saslushiti vtegnili. Sarés je treba dramila mojim Kranjzam. V zhetertih bukvah buzhelize bote vidili de se shtevilo nashih tovarshov manjsha, in de tih nekaj, kar nas je ostalo, smo peshati sazheli. Poesija je do sdaj per nas vezhidel neobdelana ledina, s proso se sami duhovni okvarjajo. Jest imam she davno eno novelo osnovano, pa si zhasa ne vsamem, de bi jo sapisal. Kasteliz she dva leta Vodnikove pesmi, vse kar jih je rajnki sloshil, med njimi tudi ljudske od njega sbrane, kar jih ni prekosmatih na svitlobo dati obeta, kdaj pa obljubo

spolnil bo, se ne vé. Morebiti de Linhartovi dve komediji posnashiva, in do drujga leta obsorej natiskvati dava. Koroshki Slovenzi bodo s' enim svesikam ljudskih pesem na noge stopili, katere vam shé morebiti bomo s' perhodnjo buzhelizo poslati samogli. Meni ni nobena, kar sim jih bral dopadla. Napis ljudske pesmi (Volkslieder) se mi sdé je lash, ker niso pesmi med ljudstvam pete, ampak neslane puzhe, ki bi farji in terzjali (Bettbruder) radi s' njimi prave ljudske pesmi odrinili. Zhe v' prihodni buzhelizi ljudske pesmi is Smoletove bere pogreshili bote, mislite de jih je strahopesdlivi (sit venia verbo) zensor Zhop saterel. Smolé, sa kateriga ste prashali, je premoshen kupez, sa Kranjshino posebno vnét, in sraven dovolj poduzhen (sná lashko, franzosko in englendarsko do verhá) vunder bres posebnih pisarskih daróv. De nas Kopitar morebiti she bolj, ko saslushimo sanizhuje vemo is njegovih pisem Zhopu pisanih. V rokopisnih (Handschrift) sadnje buzhelize je sa tega voljo nasledijozhi Sonet stal, v' katerimu sim ga hotel Plinjove pravljize od zhevlarja, kateri per nas vselej tudi Kopitarstvo oskerbljuje spomniti:

Apél podobo na ogléd (Schau) postavi,
De bi resnizo slishal ne le hvalo
Sad skrit svesto poslusha kaj sijalo
Neumno, kaj umetni od nje pravi.
Pred njó s' kopíti zhevlar se ustavi;
Ker ogleduje drétar obuvalo, (Beschuhung)
Jermenov (meni) de ima premalo,
Kar on ozhita, (ausstellen) koj Apél popravi.
Ker pride drugi dan moj mosh kopitni,
Na mest deb' shel napréj po svoji poti,
Mezha. Wade. Ker zhevli so pogódi (in der Ordnung), mézh se loti,
Saverne (zurechtweisen) ga obrasnik imenitni
In tebe s' njim, ki nap'zhen (verkehrt) si ozhítar
Rekozh: le zhevlje sodi naj Kopítar.

Ker pa moshovu ni dano shal (shala Scherz) zhislati, (Zhop mu je Sonet poslal) sim ga nasaj usel, de ne bo mogel vsih »Slovanov patriarh« (tako imenovan od Shafařika) toshiti: »nemo propheta in patria«. Prejmite serzhno sahvalo sa poslane bukve. Shal mi je de jih ne morem sdaj s' nobenim kranjskimi namestniti. Zhe kaj na svitlobo pride, kar bi mislil, de bi Vam snalo vshezh biti, Vam bom s' veselo hvaleshnostjo poslal. Do sdaj she tako malo Vash jesik umém, de Vas morem prositi, Vashe liste, zhe me, kar si upati predersnem, she s' katerim bote osrezhili, po nemshko pisati. Ne samerite de tako posno odpishem. Pred bi bil pisal, al ker Vam je Zhop odgovoril, sim se bal, de bi Vam ne bilo ustresheno s' mojim listam, in sraven sim tako sanikarni pisar, de se mi je ljubesen s' nekakshino Gospodizhno v' Grad'zu le savolj tega poderla, ker sim ji premalokedaj pisal. Sdravi bodite in perporozhite me per Zhehih perjatlih slovenskiga jezika, posebno per Gospodu Palazkimu.

V Ljubljani 14 dan Brèsna 1833.

Vash

Sposhtovavez in perjatel

Dr. Fr. Sav. Presheru.

Slovensko gledališče. O letošnji sezoni nam preostaje le še nekoliko splošnih opazk.

Vseh predstav je bilo 70, in sicer 35 dramatiških in 33 opernih; dva večera smo imeli priliko, videti obenem dramo in opero. Dram je bilo 8 novih, in sicer 5 klasiških dram in pa izvirna slovenska burka »Napoleonov samovar«; opera pa nam je prinesla 4 novosti.

Iz domačega, oziroma slovanskega repertoarja je bilo vzetih 5 dramatiških predstav, in sicer so se po enkrat igrale igre »Napoleonov samovar«, »Otok in Struga« in »Medved snubač«, dvakrat pa »Tretja hči«.

Operne novine pretekle sezone pa so bile poljska opera »Halka«, »Verdijevi »La Traviata« in »Ples v maskah« in pa Nicolajeva »Vesele ženske vindzorske«.

Domača opera je bila Parmova »Ksenija«.

Ti suhi podatki osvetljujejo dovolj jasno delovanje in stremljenje vodstva našega gledališča. Zahtevalo se je v prejšnjih letih po nekod, da se neguj bolj drama, in mi sami smo bili izrekli željo, naj bi med opero in dramo vladalo vsaj ravnotežje.

Iz gorenjega poročila je razvidno, da intendancija ni bila gluha napram tem opominom.

Poudarjalo se je nekje tudi, da opereta povsod propada, da nima prihodnosti, in tudi mi smo bili med tistimi, ki se niso ogrevali zanjo.

Tudi na take želje se je ozirala intendancija, a baš to je bilo po mnenju druzih zopet napačno, in zlasti v predpustnem času so se čule opazke, kakor bi intendanciji nedostajalo potrebne agilnosti in razumevanja za časovne potrebe.

Druga leta se je intendanciji tudi očitalo, da spravlja na oder le preveč takih proizvodov, katerih vrednost je zelo dvomna, a letos je bil repertoar, kakor je videti, našemu občinstvu spet preresen.

Iz vsega tega se da sklepati, kako težko je ustreči zahtevam, katere stavi občinstvo do gledališča.

Še najbolj upravičena je menda pritožba tistih, ki so nezadovoljni s tem, da se ni spravilo na oder nobeno moderno delo.

Toda ne sme se prezreti pri tem, da je uprizoritev modernih iger zelo draga, da pa mora vodstvo našega gledališča ščediti. Tudi izkušnje, ki jih je imela intendancija do sedaj z modernimi igrami, je niso k temu izpodbujale. Naposled pa je treba upoštevati tudi to, de so naši igravci bolj sposobni za klasíško, nego za moderno dramo, in da bi jim bilo za moderne drame treba še obilo vaje in učenja. Seveda ni naperjena ta naša pripomnja proti vsem igravcem brez izjeme.

Kdor natanko premisli in preudari vse to, mora priti do spoznanja, da je zaslužilo naše gledališče v pretekli sezoni od občinstva več podpore, nego je je dobivalo.

Dotekniti se nam je tu pereče točke, katere bi se najraje izognili, ko se nam ne bi ta opustitev zdela škodljiva. Ne pomaga vse nič, treba je povedati na vsa usta, da je postalo naše občinstvo nasproti gledališču apatično; našemu občinstvu nedostaje ljubezni in navdušenja do stvari, ali — ker je, v našem slučaju isto — nedostaje mu rodoljubja.

Kje da tiče te neljube prikazni vzroki, o tem bi se dalo mnogo napisati, ali preskopo nam je odmerjen prostor, nego da bi se mogli spuščati na tem

mestu v tak razgovor. Toliko pa rečemo brez ovinkov: Kdor s katerimikoli izgovori obrača našemu gledališču hrbet, po naših mislih ni rodoljub.

Saj je mogoče, da je v taktičnem oziru tudi intendancija kaj zakrivila — in če je, mi tega gotovo ne odobravamo; a da se je mnogo trudila, da bi zadostila svoji nalogi, temu se ne da ugovarjati — in to je pred vsem odločilno.

Sicer pa sta intendancija in gledališče dva povsem različna faktorja. Osebe, ki so v intendanciji, so nam lahko simpatične, ali tudi ne; gledališče pa je navadno podjetje, katero po možnosti podpirati, je vsakega narodnjaka sveta dolžnost. Kujati se radi te ali one osebe ter škodovati stvari sami, se zdi nam otročje in pa — nerodoljubno.

Semtertja se čuje tudi očitajoči vzklik: »Eh, kdo bode gledal vedno ene in iste osebe na odru!« Tudi ta izgovor se nam ne zdi povsem veljaven. Res je, da se človek nekoliko naveliča, ko gleda leto za letom enega in istega igravca in pozna tako rekoč že vsako njegovo kretnjo, vsako njegovo navado in razvado. Toda treba pomisliti, da se na dvornem gledališču tudi ne menjujejo vsaki hip igravci! Vemo sicer, da primera nekoliko šepa; kajti ondukaj so pravi umetniki! Toda tudi umetnikove osebe se človek sčasoma naveliča, ako jo ima vedno pred očmi. Da se navzlic temu ondu ne čujejo take pritožbe, je pač vzrok to, da tu v prvi vrsti odločuje vendarle igra, a ne igravci. Zato pa bi se tudi ob naših neizogibnih razmerah ne smelo gledati toliko na menjavanje oseb, nego na napredek igravcev v izvrševanju naloge; takemu napredovanju podlaga pa je pred vsem pridnost.

Da je napredek možen, o tem so se pri posameznih igravcih prepričali pač vsi, ki zahajajo v gledališče.

Kjer ni opaziti nič napredka, ondu naj se postopa po naših mislih radikalno, in igravec, ki svojega poklica ne ume ali noče umeti, ki misli, da je za občinstvo, ki sedi pred njim, kmalu kaj dobro, naj se odstrani brez pardona in če bi tudi prišlo zategadelj gledališče za nekaj časa v zadrego.

Sicer pa, ali je naše gledališče res tako slabo? Morda se bode zdelo komu primerjanje našega gledališča neumestno, toda mi mislimo, da to ne more škodovati. Ker z Nemci tekmujemo, se moramo z njimi tudi primerjati!

Priznamo, da smo bili letos nekolikokrati v nemškem gledališču, to pa zlasti radi tega, da bi se prepričali, v čem nadkriljuje nemško gledališče naše, zlasti ker smo vedeli, da je nemško gledališče letos vseskozi bolje obiskovano, nego slovensko. Zaključek našega opazovanja je bil ta-le:

Moderna drama se je izvajala zares prav dobro, in zbudila se nam je želja, da bi se moglo tudi pri nas uprizoriti kaj tacega enako dobro. Zato naj tudi omenimo na tem mestu, da se nam vidi vsekakor potrebno, da storimo za dramo še nekoliko več, nego smo doslej. — Vse drugo pa, kar smo videli v nemškem gledališču, nas je zelo pomirilo in potolažilo. Bili smo na pr. tudi pri Costovem »Bratu Martinu«, za katerega se mi nismo nikoli posebno razgrevali, a šli smo ga gledat, ker je imel nastopiti kot gost Adolf Fröden, za katerega je bila naslovna igra baje spisana. Reči moramo, da smo se vračali iz gledališča oduševljeni — ne za nemško, nego za naše gledališče. Če bi našemu Inemannu ne delalo semtertja še neznanje jezika nekoliko težkoč, bi bil najmanj tako dober »Brat Martin«, kakor Fröden, a kar se tiče postranskih ulog, so jih naši igravci vseskozi bolje opravili, nego v nemškem gledališču.

In kaj naj porečemo šele o nemški opereti? — opere, kakor je znano, niso imeli. Mi smo se le čudili, kako morejo Nemci kaj tacega poslušati. Toda naši Nemci so previdni in ponižni ljudje; če jih pomiluješ radi borne operete, ti odgovore: »Moj Bog, to je pač vse po naših razmerah! Arme Leute kochen mit Wasser!« —

Nemci izprevidijo torej nedostatnosti svojega gledališča, a obiskujejo ga navzlic temu, ker vedo, da to zahteva njih ugled. Naj bi prišlo tudi naše občinstvo do takega prepričanja! . . . *Z.*

Pesmarica »Glasbene Matice«. Ob svoji 25letnici je izdala »Glasbena Matica« ličen zvezek, ki obsega izbor moških zborov slovenskega izvira pa tudi tujih skladateljev, ki so se udomačili. Zastopani so v zvezku zbori vseh onih skladateljev, ki so bodrili Slovence v jutranji zori njih narodne probuje, pesmi, ki so dolgo vrsto let ogrevale srca ljudstvu, ki se je bojevalo za svoj opravičeni obstanek. »Domovina«, »Naprej«, »Slovan«, »Slovenec sem« . . . to je oni značilni ton, v katerem so peli stari domoljubi. V zbirki so tudi zbori, katerih ni smelo manjkati v dobi, ko se je jelo socijalno življenje Slovencev šele razvijati, na nobenem sporedu — in nekatere čujemo še dandanes pri ljudskih slavnostih, ker so se toliko prikupili narodovemu srcu. Zbirka pa obsega tudi zbore iz prejšnje in novejši dobe ki so, po svoji misli in po svoji izvedbi skladbe določnega umetniškega pomena — nekateri visoke vrednosti, kakor zlasti skladbe Foersterjeve (nov je tu zbor »Domu«, ki se odlikuje po izrazoviti ritmiki, po lepih kontrastih zbora in solov in po kontrapunktiški izvedbi) — drugi pa manjše, posebno velika vrsta skladb »liedertafelske« smeri. Nadrobna ocena vseh teh skladb bi tu ne bila na mestu; pisalo se je o njih že neštevilnokrat. Večinoma so preje narodnostnega ali družbinskega pomena nego umetniškega. Sicer pa: če že sprejmemo s hvaležnostjo oni del knjige, ki obsega odlične skladbe, sprejmemo tudi ostalo v spomin na nedavno dobo, ko se je danilo na slovenskem obzorju, ko je še spavala zlata ptica umetnosti, ko se je le tihoma tu in ondi oglašala. —

Vendar bi pa nekaj ugovarjal.. Ker je izdala »Glasbena Matica«, ki reprezentuje v Slovencih čisto umetnost (saj v koncertih svojih jo goji), izbor umetniški neenako vrednih skladb, hoteč podati pregled glasbene literature v dobi 25 let svojega obstanka, bi bilo treba v kratkem vvodu pojasniti, zakaj se je privzela v zbirko ta in ona umetniški brezpomembna skladba, kakšen je njen pomen v drugem nego umetniškem pogledu, in umestno bi bilo razložiti, kako in kaj se je v rečenem razdobju pevalo, in kako so se sporedi po vsebini in pa po izvajanju razvijali; omenili naj bi se bili tudi tuji vplivi, ki so se pojavili pri posameznih skladateljih, o njih vzajemnem razmerju, in ne bilo bi niti odveč, zasledovati, kako so se razvile analogne razmere drugod, med Čehi, med Hrvati itd. S tem bi bila zadobila knjiga poleg praktiške vrednosti še pomen kulturno-historiškega spomenika, ki bi bil dostojnejši jubileja umetniškega zavoda, nego je zgolj, čeprav dobra — pesmarica. Bilo bi pač že čas, da se postavimo vendar že na višjo stopinjo!! Suhi životopisi, ki pa ne označujejo pomena poedinih skladateljev, in ki ne določujejo njih stopinje v literaturi, so morda dober materijal, pa tudi nič več nego le materijal. Da bi bila »Pesmarica« reprezentant današnjega razvoja slovenske glasbe, ne verjame vendar nihče iz odločilnih krogov, in ne bode tega trdil nihče, ki pozna razmere. Toda »Pesmarica« pride tudi v tujino, in tujcem bi bilo treba označiti sta-

lišče, raz katero jo je soditi. Označiti jo je treba tako, kakor sem jo jaz, le bolj nadrobno in z pozitivnimi podrobnostmi. *K. Hoffmeister.*

Hrvatske Narodne Pjesme: Skupila i izdala Matica Hrvatska. Odio prvi. Junačke pjesme. Knjiga druga. Zagreb 1897. Izdanje »Matice Hrvatske«. Ta krasna knjiga, katera je po istih načelih sestavljena, kakor prva knjiga narodnih pesmi, katero je hrv. Matica lani izdala, obseza na 455 straneh velike osmerke 72 junaških pesmi o kraljeviću Marku in v dodatku inačice vsem pesmim, bodisi v izvadku, ali pa v prozi. V ti knjigi je zastopanih 51 nabiravcev narodnih pesmi in 88 pokrajin in mest v oblasti Trojednice, Bosne-Hercegovine in Istre. Knjigo je uredil dr. Stjepan Bosanac. Cena knjigi je 2 gld. 50 kr., a za članove matičarje 1 gld. 50 kr. —

Dr. Fr. Musoni je priobčil v videmskem časopisu »In Alto«, letnik V., sestavek »Le terre slovene nel IX. secolo«, ki je posnet po spisu, kateri je bil natisnjen v »Spomenici tisočletnice Metodove smrti«. Znano je, da je to knjigo izdala leta 1885. »Slovenska Matica v Ljubljani. — Isti pisatelj je izdal lani delce »I nomi locali e l' elemento slavo in Friuli« (Firenze, Ricci). Glavni del, t. j. etimologovanje, razodeva sicer prav dobro voljo, a ne povsod potrebne temeljitosti. *Uśevica* izvaja n. pr. od *»uś* = pedochio, mesto od *uša* — jelša itd.« Z nekaterimi krajevnimi imeni pa že celo ne ve, kaj bi počél, n. pr. »Tanatavieli«, t. j. na Beli. Beneški Slovenci imajo navado, da pred krajevna imena postavljajo *ta(m) na*, *ta(m) za*, *ta(m) pred* itd.

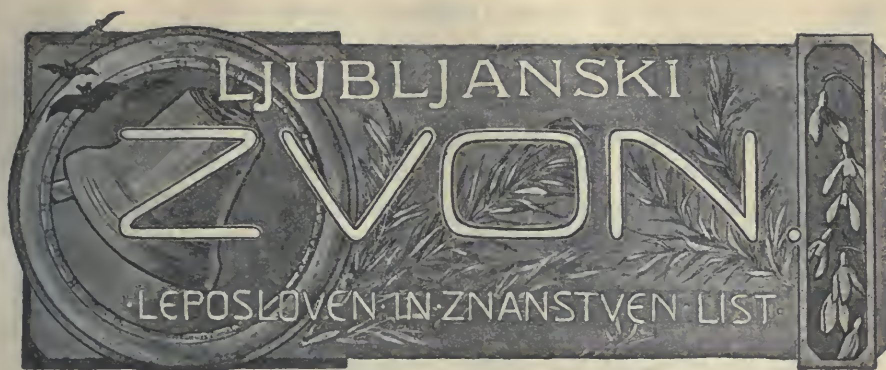
Listnica uredništva. R—v: »V logu«, »V gozdu«, »Črnogorki« nič za nas! — Dou: Neporabno. — Pod—ski: Prenaivno. Oblika Vaših verzov pa priča, da nič ne čitate, in da ste v formalnem oziru zaostali za najmanj 50 let. — Pošiljatelju »pesmic« »Divji lovec«, »Pomlad«, »Oj plovi«, »Ne daj«: Čisto neporabno. Vsebina večinoma nerazumljiva, ker slovenske slovnice ne znate. N. pr.: ustn*i* (gen. plur!) nam. usten, očes*i* (gen. plur!) nam. oči; obrob*an*, vpodob*an* namestu obrobljen, vpodobljen; »on kliče v vas vso mladen« — kaj je to? »Jezêro (sic!) to življenje je, Te vabi v dna okovi« . . . Kdo to razume? . . . — Zvezdan: »Uteha« nam ne pove nič posebnega. S solzami treba dandanes tudi v poeziji silno ščediti; saj veste, kaj pravi že Gregorčič, da se »svet solzam le smeje«. — »Ręketa« kaže lirski polet; z ozirom na bolj navadno misel, ki jo pesem izraža, pa je pol predolga! V takih rečeh treba sežetosti, koncentracije! Sintaktično pogrešna in vsled tega nejasna pa je že prva strofa:

»Prekrasna švignila raketa
V viharno, toli temno noč,
Oči slede ji, duša vneta
Prizor ta veličast*en* (sic!) zroč.«

Kam spada particip »zroč«? K očem ali k duši vneti? Nikjer ni na pravem mestu! . . . Odgovarjamo zato nekoliko obširneje, ker nam ravno ta stvarca daje upati, da nam pošljete morda kdaj še boljšega. —

Vi—cki: »Poeta smrt« je pač presentimentalna in romantično-anahronistična, »Zadnji trpin« pa je premalo konkreten in presplošen. Pošljite kaj boljšega!

Štev. 7. V Ljubljani, dne 1. julija 1898. Leto XVIII.

Pavliha na Jutrovem.

XI. Modri maharadža.

Črez dolgo let sva spet se sešla.
Pod Himalajoj tam nekje
Na kolodvoru sem ga našel.
Z menoj vred vlaka čakal je.

Široko sedel je na zofi,
Z zelenim turbanom pokrit,
V kaftanu svilenem in pestrem —
Moj maharadža Soliman.

Nad glavoj muhovnik je velik
Mu držal črn in suh evnuh
In neprestano hlad mu pihal
In branil sitnih ga je muh.

Takoj me spoznal je mogočnik:
»Hoho, Pavliha, dober dan!
No, sedi bliže!« me povabi
Ter seže mi celo v roko.

Ta roka drobna in okrogla!
Na prstu vsakem prstan zlat,
In ti briljanti, dijamanti —
Kako se to iskri, iskri!

In sedel tam sem mu nasproti
In knežji hvalil mu obed,
Ki užival ga pred nekaj leti
Za njega mizoj sem ga jaz.

In dobro del je maharadži
Moj prostodušni hvalospev;
Črez tolsto, rjavkasto obličje
Smehljaj sijal mu je sladak.

In pušila sva papiroske
Pa menila se to in to . . .
Zdaj mir po tvojih je deželah?
O maharadža! — vprašam jaz.

Saj veš, kako je bilo takrat,
Ko bil sem zadnjikrat tvoj gost:
Upor krvav divjal nekje je
V deželi gorski tiste dni.

Jaz sam sem boje videl tiste,
Saj sam potoval sem onod;
In vem, zakaj ubogo ljudstvo
Je vzdignilo se bilo tam.

Glad bil je kriv nemirov strašnih:
Premalo kruha — preveč ust!
O kaj ljudi pomrlo takrat
Od lakote je! To je strah! . . .

In zdaj spet mir je, kakor slišim.
In v kratkem si napravil mir!
O saj sem vedel, saj sem vedel —
Vladar je moder Soliman.

Gotovo dal si vstašem kruha,
Nasitil lačne si ljudi;
Zakladnice odprl si svoje,
Bogastvo razdelil med nje . . .

Potem pa vvedel si reforme
V deželah svojih, to se ve!
Izgnal krivičnost si za mejo,
Pravičnost posadil na tron.

In odložili so orožje
Uporniki, seve, sami;
Odpustil si jim veledušno . . .
Tako naredil ti si mir . . .

In topo gledal maharadža
In s trudnimi me je očmi;
In dolgočasil se je vidno,
Ko to govoril sem pred njim.

»Ha-ha, prijatelj moj, Pavliha!« —
Mi zagrohoče se na glas —
»Tako krotil bi ti upore?
Tako pri vas se dela mir?!

Ha-ha, ha-ha, ha-ha, ha-ha-ha!
Drugače delam mir pa jaz!
Čemu imam vojake svoje?
Čemu topove in smodnik?!

Moj ljubi, to je šlo prekrasno!
V par dneh zadušil sem upor:
Vse postrelit sem dal jih vstaše,
Do zadnjega vse dal pobit!«

XII. Hadži Hilmi.

Hadži Hilmi živel je pobožno,
Sveto živel je, bogaboječe.
Vsako leto je potoval v Meko,
Vsako leto šel na grob prorokov.
Čista bila duša je njegova,
Čista, kakor sneg na novo padli.
Lahka bila duša je njegova,
Lahka kakor ptička brzokrila;
Težka bila le so dobra dela,
Dela, ki jih Hilmi je ostavil.
Kajti mrtev že je hadži Hilmi,
Mlad umrl je, in pred leti tremi
Preselil se v raj je k Mohamedu...

Roma ljudstvo rado na gomilo,
Na gomilo Hilmija svetnika.
Zmerom zelen grob njegov je sveži,
Zmerom zelen in lepo obdelan.
Rož vsajenih je na njem dišečih,
Rož vse leto pisano cvetočih.
In dišava sladka in opojna,
Ki jo rože dihajo iz čašic,
Ni dišava to cvetlična zemska —
Čednosti so marveč ljubeznive
Lepe duše hadžijeve mlade . . .

Roma ljudstvo rado na gomilo,
Na gomilo Hilmijevo slavno —
Samo žensk ne vidiš nikdar tamkaj!
Nikdar ženska ne približa noga
Hadžijevi se gomili, nikdar.

Toda danes! . . .
Spet vse polno ljudstva.
Ob gomili množica se gnete.
Spet so prišli Hilmiju se klanjat
Romarji iz daljnjih krajev vztočnih.
Sami moški v pisanih kaftanih,
S pisanimi turbani na glavah;
Sami moški, mladi in pa stari,
Bogatini in pa siromaki.

Tod stojijo v krogu ob gomili
Pa molitve šepetajo tihe,
Prebiraje jagode na molkih.

Glej, kdo bliža romarjem se zdajle?
Dolga vrsta — žensk! Je-li mogoče?
Pristopile tiho so h gomili,
Snele z lic so jašmake si bele . . .
A! prekrasne romarice mlade!
Ena lepša, bogme, kakor druga.

»Kaj pomenja to, v proroku bratje?«
Vprašajo se romarji strmeči,
Sred molitve zmoteni obstavši.
Vseh uprte so oči v mladenke,
Ko uganko živo jih motrijo . . .

»Radovedni ste, pokaj smo prišle« —
Oglasi se romaric vodnica —
»Radovedni, moslemi ste dragi?
Prvikrat smo tukaj in pa zadnjič,
Prišle smo, da vam odgovorimo!

Mlade smo, kaj ne? in lepe tudi!
In še vam pogodu smo nemara . . .
Ni pogledal pa nas Hilmi mladi,
Lepi hadži, dokler je še živel.
Ni ozrl se nikdar v nas nobeno,
Ni pogledov vračal vročih naših,
Ampak hladno nas je on preziral!
A ljubile vse smo ga po vrsti!
Kajkrat pač smo srečale ga nalašč,
Kajkrat me za njim smo vzdihovale!
Vse to vedel Hilmi je pokojni.
Brez srca pa bil je lepi hadži,
Brez krvi je bil in pa brez čuvstva!
Vprašamo: bil to li cel je človek,
Ki ga ženska lepa ni genila?
Ki ni vedel, kaj je to — ljubezen? . . .
Zatajeval je prirodo samo
In grešil je zoper red njen sveti!«

To so rekle krasotice mlade,
Obrnile hrbet in odišle.

Nikdar niso romarji še čuli
Misli takih smelih in odkritih.
In najstarši so možje med njimi
Dvomiti res danes že začeli,
Dvomiti na tihem, a boječe:
Bil li res je pravi človek Hilmi?
Je-li svetec res pokojni hadži? . . .

XIII. Allah v zadregi.

Tedne tri že traje vojna,
Vojna divja in krvava.
Koder hodiš, sama groza!
Strah, trepet in beda vlada.
I deželo sultanovo
I državo šahovo je
Opustošil handžar bojni.
In kopita kruta konjska
Poteptala so livade,
Pomandrala polja žitna . . .
Padlo tukaj, padlo tamkaj
Že vojakov je veliko.
Vojna pa še nima konca,
Bil se ni še boj veliki,
Odločilni boj poslednji . . .
Kdo bo zmagal? Sultan Mehmed?
Ali Mirza-šah?

Koderkoli sem potoval
Po deželi Mehmedovi,
Džamije so bile polne,
Hodže brali so molitve.
Na kolenih pa klečalo
Ljudstvo je in pa molilo
In na ves glas je prosilo
Allaha za zmago slavno . . .
In potem sem šel v deželo
Mirzovo še tja sosedno:
Džamije so bile polne,
Hodže brali so molitve,
Na kolenih tudi tukaj
Ljudstvo je na glas prosilo
Allaha za zmago slavno! . . .

O ubogi ti moj Allah! —
Jaz na tihem sem si mislil —
Zdaj v resnici si v zadregi!
Komu zmago bi naklonil?
Prosi zanjo sultan Mehmed,
In šah Mirza prosi zanjo!
In seveda in seveda
Vsaki njiju ima pravo,
Vsaki njiju je nedolžen,
Če preliva kri zdaj ljudstvo.
Kriv ni vojne niti Mehmed
In ni kriv je niti Mirza.
Oh, oba sta miroljubna
In obadva sta pobožna.
In pa eden bolj ko drugi
Klečeplazi zdaj pred taboj
In berači te za zmago . . .
Ne, na tvojem mestu, Allah,
Jaz bi zdaj ne hotel biti . . .

A. Aškerc.

Napoleonov samovar.

Enodejanka. Spisal **Radoslav Murnik.**

Osebe:

Ivan Drenovec, bogat zasebnik.
Ljudmila, njegova hči.
Zlatoust Otrobar, meščan.
Ambrozija, njegova žena.
Peter Neroda, trgovec.
Vladimir Vernik, sodni adjunkt.
Juri Jesihar, meščan.

Kraj: malo mesto. — Čas: sedanjost.

Soba pri Drenovcu. — Srednja vrata, stol na desni in levi. Stranska vrata in stojalo za obleko na levi zadaj. Na desni spredaj, diagonalno proti levemu zadnjemu kotu dolga, zeleno pregrnjena miza s petimi stoli. Na mizi svečniki s svečami, knjige, kaseta, zvonec. Na levi spredaj zofa, obrnjena proti desnemu zadnjemu kotu; preproga; okrogla mizica, na nje vaza s cveticami; kraj zofe dva nizka stola brez naslanjal. Poljubno na stenah, na policah in križema po sobi razne starine: meči, sulice, sekire, ščiti, oklepi, puške, samokresi, majolike, žare, kipi, podobe, knjige, obleka, orodje.

Desno in levo veljaj igravcu.

Prvi prizor.

Vernik pri srednjih vratih. **Ljudmila** na levi.

Vernik. Ali ljubica —! Le verjemi mi, da bo prav!

Ljudmila (v dekliškem, nekoliko kratkem krilu, kito z rdečo zanko na hrbtu; kazavec hitro na ustnice). Pst! Ne tako na glas! Papa imajo zvečer društveno sejo in so take dni vselej silno razburjeni. Oprosti, ljubi moj Vladimir, bolje je, da . . . te ne vidijo.

Vernik (ji stopi bližje). Saj bi se jim samo predstavil in jih prosil, naj me sprejmejo v svoje »Društvo za starine«. (Jo prime za roko.) To jih bo vendar veselilo? — Ne, Ljudmila? (Ji poljubi roko.)

Ljudmila. Drugikrat gotovo, le danes ne! Zameril bi se jim, ako bi jih motil. Tam (z glavo proti levim vratom) v tretji sobi sede in si prirejajo svoje govore. — Ah, Vladimir, ako pridejo —! Ako naju zdajle takole najdejo —! (Mu odtegne roko in izbeži na sredo odra spredaj.)

Vernik (na levi za njo). Kar tako pa vendar ne pojdem! Ljudmila, naglo! (Jo poljubi.) A — to je bil sladak poljub! Takoj še enkrat . . . še večkrat! (Se poljubljata.)

Drenovec (na levi za odrom, srdito). Ljudmila! (Močneje.) Ljudmila! (Za odrom njegovi krepki koraki in jezne besede.)

Ljudmila (skoči med tem od Vernika; prestrašeno). Vladimir . . . to je papa! Ah — že gre! (Proti levi.) Tukaj sem, ljubi papa!

Vernik. Z Bogom, ljubica! (Hoče oditi.)

Ljudmila (ga zadrži). Prosim te, raje ostani; zdaj je že prepozno!

Drugi prizor.

Ljudmila na desni. **Vernik** sredi. — **Drenovec** z leve.

Drenovec (kriči). Ljudmila! — (Ju zagleda.) A . . . a . . . a! (Potegne naočnike na čelo in prihaja bližje.) Kaj se pa vidva tukaj gledata? (Roke na hrbet.)

Ljudmila (v zadregi; menca s predpasnikom). Ti se motiš, dragi papa!

Vernik. Klanjam se, gospod Drenovec! Dovolite, da se vam predstavim: Vladimir Vernik, adjunkt.

Drenovec (se zadere). Me prav veseli! — Hotel sem reči . . . to me kaj malo zanima! Pa tudi ne utegnem! Z Bogom, gospod adjunkt. (Se obrne proti levim vratom.)

Ljudmila. Dragi papa, ne bodi vendar tako osoren, lepo te prosim!

Vernik. Oprostite, ako sem vas motil! Prišel sem se vpisat v vaše »Društvo za starine«, o katerem sem slišal že toliko imenitnega. Prosim vas, gospod predsednik, da bi me blagovolili sprejeti med svoje člane.

Drenovec (ga gleda od strani). Moje društvo vam ni prav nič mar! (Glasneje.) Radi bi nas hodili zasmehovat semkaj in si dolgčas preganjat, kaj ne? O — poznam, poznam takele mlade ptičke! Ni še tega tako dolgo, da smo imeli enakega uda. (Se obrne k Verniku.) Same burke je hodil uganjat z nami! (Plane k veliki mizi, popade meč in škorenj izpod nje.) Vidite, tole tukaj (jezno) je meč slavnega kralja Matijaža, tole pa levi škorenj vrlega generala Lavdona! Vse pristno po zgodovinskih dokazih! Pa kaj je bilo to onemu mlademu petelinu?

Ljudmila. Ah — papa!

Drenovec. Izmislil si je, da je hodil s to sabljo rajni naš birič vrabce plašit, tale škorenj brez para pa da je zapustil kak razcapan berač za grmovjem.

Vernik. Čestitam vam, da imate tako lepe in redke stvari v svoji zbirki!

Drenovec (razkačeno). Lepe stvari? Kaj lepe stvari?! Koliko pa vi o tem razumete? (Gre z mečem nadenj.) Meni se zdi, da se norčujete že zdaj!

Ljudmila (se ga oklene) Ali ljubi papa! Nikar se tako ne huduj!

Vernik. Gospod Drenovec, meni gotovo ni do tega, da bi se norčeval!

Drenovec (vihti meč). Saj vam pa tudi ne bi svetoval tega! (Rine Vernika proti srednjim vratom.) Nič ne bo z nama, nič, očka! Priporočam se!

Ljudmila (proseče). Ah, preljubi moj papa!

Drenovec (jo oponaša). Papa! Papá-a! — Vsaj ti me ne draži!

Vernik (med vrati). Oprostite mi, da sem vas nadlegoval, gospod predsednik! Klanjam se! (Odide v sredi.)

Tretji prizor.

Drenovec. Ljudmila.

Drenovec (za Vernikom). Jaz tudi! (Ljudmili.) Ti, Ljudmila, pojdi, pojdi malo sem k meni! (Nese meč in škorenj nazaj.)

Ljudmila (za njim na levi). Kaj izvoliš?

Drenovec (prekriža roke na prsih, strogo). Kaj pa je bilo to? (Mlaskne večkrat z ustnicami, oponašajoč prejšnje poljube.)

Ljudmila (se obrne v stran, skloni glavo). Preveč me je sram, da bi ti povedala!

Drenovec (ji zažuga). Moraš! (Jo prime za laket.) Poglej mi v oči! Govori!

Ljudmila (sramežljivo, naivno). Ah — bonbone sem jedla! (Si zakrije obraz z rokami.)

Drenovec (godrnja). Bonbone? Bonbone! Ha! Ha! Čakaj, jutri ti kupim novo punčko! — Taka velika gospodična — pa še bonbone je! Ha! Ha!

Ljudmila. Ah, papa, ti ne veš kako so bili sladki! — Ne drži se vendar tako strašno jezno! (Se mu ovije okolo vrata.) Saj nisi tako grozno hud, kakor se delaš. (Ga gladi po licu.) Hu! Kako znaš grdo gledati! Kar strah me je!

Drenovec (maje z glavo na desno in levo; renči) M-m-m-m-m!

Ljudmila. Ne misli več na sejo in govore, bodi zopet dobre volje in zdaj pa poglej svojo Ljudmilo bolj prijazno! No —! Prav lepo me poglej!

Drenovec (kakor prej.) M-m-m! (Se nasmehne in jo pogleda.)

Ljudmila. Vidiš, zdaj že ne moreš več tako pisano gledati — hahahaha! — O . . . saj se že celo malo smejaš — bravo, hahahaha! Zdaj si zopet moj dobri, dobri papa! (Ga poljubi na čelo.) Takoj ti pripravim kavo. (Odide skokoma na levo.)

Drenovec. Ta prisrčni otrok ima res prav. (Njuha.) Čemu bi se pa pravzaprav kislo držal in sitnosti prodajal? Bodimo prav židane volje!

Neroda (potrka zunaj na srednjih vratih.)

Četrti prizor.

Drenovec. — **Neroda.** Pozneje **Ljudmila** z leve.

Drenovec. Le naprej!

Neroda (skozi sredo; plešast, redke kozje brade; hodi plazeče, vedno klanjajoč se: priliznjeno) Bog daj dober dan! (Odloži palico in klobuk na stolu pri vratih.)

Drenovec. Servus, Neroda! — Kaj si pa ti tako zgodaj prišel! Naša seja je šele ob petih!

Neroda. Vem, ljubi Drenovec! Toda ves dan mi že ne da miru — to se pravi, že od nekdaj ne —

Drenovec. Sediva! (Porine Nerodo na zofo in sede sam proti gledavcem na stolec, Nerodi na desno) Torej, kaj mi boš povedal?

Neroda (sladko). Ljubi moj Drenovec, ti si moj prijatelj?

Drenovec (pokima). Prijatelj!

Neroda. In ti me dobro poznaš?

Drenovec (nemirno). Poznam.

Neroda. Ali me hočeš torej poslušati?

Drenovec (vstane nevoljno). Ali te morebiti ne? No, ali bo kaj ali nič? (Sede zopet.)

Neroda (roke pred usta, Drenovcu v uho). Oženil bi se rad!

Drenovec. Tvoja glava, tvoj svet. (Se odmakne od njega.)

Neroda. Dolgo sem to reč premišljeval in naposled dejal: Pošten in premožen mož sem, mladostna vihravost me je že minila, in za ženitev sem dozorel dodobra; izberem naj si torej pripravno nevesto, lepo, mlado, pridno, iz dobre hiše . . . In res, kaj misliš, (hitro) katero sem si izvolil?

Drenovec (vstane in gre v ozadje po sulico). Ne zameri mi, dragi Neroda, to so privatne zadeve, ki mene ne brigajo kratkomalo nič. (Prinese sulico.) Oglejva si raje tole sulico!

Neroda. Imeti jo hočem na vsaki način, naj bo, kar bo!

Drenovec. Jaz je pa ne dam! Nikomur, po nobeni ceni!

Neroda. Preverjen sem, da je ne boš prodajal! Pa saj jo jaz tudi ne kupujem!

Drenovec. Tedaj jo zahtevaš kar tako zastonj?

Neroda. Ali, ljubi moj prijatelj, jaz — jaz jo ljubim iz vsega srca in vse življenje jo bom nosil na rokah. (Vstane, stopi Drenovcu na levo.)

Drenovec. Ha! Ha! Vsi ljudje bi se ti smejali. Saj je tudi pretežka zate. Pomisli, da je železna (tehta sulico), in sam kralj Nebukadnecar, silno močan junak, jo je le s težavo sukal, ko je gnal jude v babilonsko sužnost in razdeval Jeruzalem.

Neroda. A — ti govoriš o svoji sulici, meni pa je bila na mislih — tvoja hčerka Ljudmila! Rad bi jo vzel za zakonsko ženo.

Drenovec (osuplo.) Ti pa Ljudmila —? (Maje z glavo.) Ona je še premlada, preotročja! (Dene sulico na prejšnje mesto.)

Neroda (brzo). Zato sem pa jaz nekoliko starejši.

Drenovec. Počakajmo še par let!

Neroda (vsiljivo). Da pride med tem kdo drugi! (Ga prime za obé roki.) Drenovec, nikdar ne bo ne nji, ne tebi žal, ako mi jo daš. Pri meni bo živela kakor v devetih nebesih! Vsako najmanjšo in največjo željo ji izpolnim, ako mi bo le mogoče. Pomisli, da je ne-

izkušena, in da se lahko vjame v kako past, ker ne pozna zlobe tega sveta.

Drenovec. Hm, to je res. Ljudmili je treba resnega in skrbnega varuha, ker je tako živa. Jaz pa tudi ne morem vedno za njo čepeti in jo stražiti . . .

Neroda. No vidiš! Ali nisem jaz kakor nalašč za njo? (Mu položi desnico na ramo.) Daj, daj, (ga prime zopet za obe roki) obljubi mi jo, meni, svojemu najboljšemu prijatelju!

Drenovec (odločno). Dobro! Naj bo! — Bolje tako, kakor pa da bi se mi zapredla v kako tako imenovano nesrečno ljubezen in se zagledala v mladega metulja, ki se lovi povsodi, kamor ga veter zanese. (Mu poči v desnico.) Ljudmila bo tvoja tako gotovo, kakor si ostaneva prijatelja! (Kratko.) Stvar je urejena.

Neroda (se klanja). Hvala, hvala, tisočkrat hvala.

Ljudmila (z leve). Papa, tvoja južina je že pripravljena; ali izvoliš? (Nerodi.) O — dober dan, gospod Neroda!

Neroda (se neprestano in nerodno klanja).

Drenovec. (Nerodi.) Zdajle se lahko precej zmeniš z njo; jaz grem kavo pit. Ljudmila, le pridna bodi! (Odide na levi.)

Peti prizor.

Ljudmila. Neroda na levi.

Ljudmila (stopi čisto blizu k Nerodi; nagajivo). Čast mi je, da vas morem prav vdano pozdraviti, gospod Neroda! (Gre par korakov nazaj in se mu globoko prikloni)

Neroda (se zopet klanja). Dober dan, gospodična — klanjam se vam! Ah! Prečastita gospodična! Velerodna gospodična! Ah —!

Ljudmila. I kaj vam pa vendar je, da tako milo zdihujete? Pa tako nekam slovesno me pozdravljate? (Roke v bok; maje z glavo.)

Neroda (plašno). Gospodična, ali veste, kaj je — kaj je pamet?

Ljudmila (se smeje).

Neroda. E — ne, ne! Oprostite mi, prosim — hotel sem vam povedati nekaj čisto drugega!

Ljudmila. No . . . kaj pa —? Strašno sem radovedna!

Neroda. Ne zamerite, vi bi se gotovo radi omožili?

Ljudmila (živo). O takoj! Danes raje kakor jutri!

Neroda. Tako je prav, gospodična! In zato vam izjavljam, da se vam ponujam za — za — moža!

Ljudmila (ploska z rokami in udari v presrčen smeh). Gospod Neroda! — Hahahaha! — Bežite no, bežite — hahahaha — to je izvrstna šala! Vi ste rojen igravec! — Hahahaha! Vi bi mene vzeli? Vi — mene? Zakaj pa niste mislili trideset let prej na ženitev?

Neroda. Ker — ker — sem čakal vas!

Ljudmila. Hahahaha! Vedno bolje! Mene ste čakali — hahahaha — še preden — hahahaha, hahahaha — še preden sem prišla na svet! (Roke na prsi). Ah — vse me že boli od samega smeha! (Sede na stolec pri zofi).

Neroda (hitro). Moje besede niso šala! Gospod papa so mi že obljubili, da mi dajo vas za ženo.

Ljudmila. Lepo vas prosim, nehajte s svojimi dovtipi! Jaz vaša žena! Veste kaj, (vstane in stopi pred Nerodo) zdaj morava pa takoj malo zaplesati! Izvolite, gospod Neroda! (Prikloni se mu po moški k plesu)

Neroda (se ji umika). Kaj pa mislite, gospodična! Jaz — jaz da bi plesal —!

Ljudmila (za njim). No, no, ljubi gospod Neroda! Eno samo polko! Lepo, lepo prosim, gospod Neroda, pojdite! (Ga ujame.) No!

Neroda. Bojim se, da vam ne stopim na nožico in ne strem prstkov!

Ljudmila. Nikar se vsaj ne izgovarjajte! (Poskuša z njim plesati in ga vleče parkrat naokolo.) La-lálalá-la-lálalá-la-lálalála-lá . . .

Neroda (med plesom). To ni zame, pa ni! — Ponižno vas prosim, izpustite me vendar! — Komaj že diham! — Hu! Hu! Hu! Draga gospodična, jaz se bom še prehladil! — Sapa mi pohaja, joj — joj — ojoj! (Pade na stol.)

Ljudmila. Tako? Moj mož hočete biti, pa še plesati ne znate?

Neroda. Znam že . . . pa nočem! (Si briše pot raz obraz.)

Ljudmila. Ne znate ne! O — lep ženin! Ženin brez polke! Smejajmo se! Hahahaha! Hahahaha!

Šesti prizor.

Ljudmila. Neroda. — Drenovec z leve.

Drenovec (v sredo). Kakšne pogovore pa imata vidva? I — kaj pa je tebi, Neroda, da sopihaš tako čudno?

Ljudmila. Polko sva plesala, ali — po pravici rečeno, gospod Neroda se je le drsal za menoj. — Papa, ali si me res obljubil temu čudnemu mladeniču za ženo?

Neroda (hitro). Res, gospodična, res. (Shrani robec.)

Drenovec. Obljubil sem te mu kot svojemu prijatelju in ostanem mož beseda! Njegova boš! Vesela bodi, da dobiš tako pametnega in varčnega soproga!

Ljudmila (na jok) Ali papa —! To ni mogoče! jaz ga ne maram! (Sede k veliki mizi, si zakrije obraz z robcem in se joka.)

Drenovec. Glej jo no! Treba se ti je jokcati, punčka mala!

Neroda (se ji je približal in ji položi roko na ramo). No, no, gospodična, no, no! Ne jokajte se!

Ljudmila (se ga jezno otrese). Ne maram ga ne, in če bi bil od samega zlata! — Ah . . . raje umrjem . . . in — in . . . pokopali me bodo . . . in . . . (Se joka.)

Drenovec. Kaj pa! In zagorski zvonovi ti bodo peli (Jo oponaša.) Húhuhu — húhu . . . jemnasta vendar, kako je vse to skupaj žalostno!

Neroda (kakor prej). Ljuba moja gospodična!

Ljudmila (vstane togotno; hitro). Nič ‚ljuba' ne! Nič ‚vaša' ne! (Si briše oči in se siloma pomiri; samozavestno) Niso ne še svatje zbrani za naju dva! Vaša ne bom nikdar ne, slišite? (Zacepta z nogami.) Ne in ne in stokrat ne! Tudi jaz ostanem mož beseda! Klanjam se vam, mladeniški gospod ženin! (Se prikloni.) Veste kaj? Hahahaha! Plesati se učite, plesati! Hahahaha! Pa kaj plesati! Molitvenik v roke pa pokoro delat! Z Bogom, ženin brez polke! Hahahaha, hahahaha! (Odide na levi.)

Sedmi prizor.

Drenovec na desni. **Neroda.**

Drenovec (vzame tobačnico). No, vidiš, kakšna ti je! Ali ti nisem pravil, da je še vsa otročja? (Njuha.)

Neroda. Kako naglo se je pojokala!

Drenovec. Ona naredi vse tako hitro. To dekle ti je kakor strela! Dosti opravka boš imel z njo, preden jo ukrotiš! No — početkoma se vsaka brani.

Neroda. Bolj pogostokrat se ji bom moral pokazati; polagoma se bo potem že zaljubila vame. — Zdaj se pa priporočam. (Gre po klobuk in palico.)

Drenovec. Ostani še teh par minut do seje tukaj.

Neroda. Ne utegnem, ker moram zaradi pošte v štacuno. Toda stoj —! Nekaj bi bil kmalu pozabil! Vesela novica zate, Drenovec!

Vedno si želel dobiti kako relikvijo Napoleona prvega — in v moji hiši stanuje gospod, ki ima Napoleonov samovar. Neki Anglež mu je ponujal štirideset tisoč zanj!

Drenovec (veselo). Odloži, odloži in govori, ljubi Neroda! (Mu hoče odvzeti klobuk in palico.)

Neroda. Ne, ne, hvala lepa! Saj ti lahko vse kratko povem! Oni gospod je rekel, da bi rad pristopil našemu društvu, in jaz sem mu svetoval, da naj gre takoj k tebi s tistim dragocenim samovarjem.

Drenovec (razburjen). Hvala, hvala! (Ga prime za roko.) In kako je ime temu srečnemu možu?

Neroda. Vladimir Vernik, adjunkt.

Drenovec. Kaj —? On —! (Bega z velikimi koraki po sobi.) A — to je preveč! A — to je od sile! O ima . . . on — pa ravno on!

Neroda. Kaj se pa vendar tako razburjaš?

Drenovec (se postavi brzo predenj). Neroda! Reci mi, da sem (kratko) tepec! — Reci mi, da sem butec, lepo te prosim, Neroda! — Gospod Vernik je bil pred kratkim tukaj pri meni, in jaz — jaz sem ga tako rekoč pahnil skozi vrata. O — zdaj ga ne bo več nazaj. (Koraka zopet gori in doli.) Seveda ne . . . saj ni neumen!

Neroda. Čakaj no, Drenovec, to prav lahko popravimo. Pa jaz malo k njemu skočim in ga pogovorim, če je le doma. Stavim kaj, da se vrne precej semkaj; prej ne odjenjam.

Drenovec (mu poda roko). O ti blaga duša, ne morem se ti zadosti zahvaliti. Bodi tako dober in stori mi to. — Vidiš, jaz sem ga zavrnil, ker ne maram mladih ljudi v hišo. Saj razumeš . . . zaradi Ljudmile!

Neroda. Zaradi Ljudmile se nič ne boj! Gospod Vernik mi je sam povedal, da je že zaročen, in me prosil, naj tega ne povem nikomur, ker njegova ljubezen ne sme na dan. V Ljubljani nekje je izgubil srce, kakor mi je pravil. — Torej ni več nevaren!

Dreuovec. Potem je vse dobro. Samo glej, da ga sem spraviš!

Neroda. Z največjim veseljem! Na svidenje pri seji! (Odide v sredi.)

Drenovcc. Servus! Servus!

Osmi prizor.

Drenovec. — Pozneje **Ambrozija** skozi sredo.

Drenovec (sam). Da bi se le res vrnil! (Njuha) Ne verjamem... Preveč sem ga užalil, in mladi ljudje so občutljivi! — Tega je kriva le moja nagla jeza. (Shrani tobačnico; roke sklene na hrbtu.) Pa Napoleonov samovar ima! Hm . . . da bi bil jaz to prej vedel! — Zdaj pa le rokavice na roke, Drenovec!

Ambrozija (malomestno, staromodno oblečena, plane pred Drenovca in maha nervozno s solnčnikom). Kje pa je? O — vi sami ste ga skrili!

Drenovec (se ji umika, čudeč se). Dober dan, gospa Otrobarjeva!

Ambrozija (vedno za njim, razkačena). Naravnost k vam jo je potegnil. Ha! Mislil si je, da ga ne najdem! Dobro vem — Tukaj je! Kam se je potuhnil?

Drenovec (se umika). Kdo, gospa, kdo?

Ambrozija (za njim). Kdo! Kdo! Kaj še vprašujete! Moj mož! (Zavihti solnčnik nad Drenovcem.) Ves popoldan ga že iščem po gostilnicah in krčmah.

Drenovec (sam zase). Ta je še hujša kot jaz! (Glasno.) Gospoda Otrobarja ni bilo nič tukaj. Prosim, bodite malo bolj vljudni z menoj, saj vidite, da sem prijazen človek! (Se umika.)

Ambrozija. Zapeljivci so vsi prijazni — in vi zapeljujete mojega moža!

Drenovec (se umika). Jaz zapeljujem vašega moža?

Ambrozija (kriči). Nikar ne tajite! Čemu pa so vam tiste vaše neumne »seje«? Zato, da imate izgovor za pijančevanje! Vsi ste enaki! Toda jaz svojega moža ne pustim več v tako razuzdano druščino. —

Drenovec. Oho! Dovolite mi, gospa, to je pa malo preveč!

Ambrozija (vihti zopet solnčnik) Premalo, premalo! (Kriči na vse grlo) Jaz bi jih vam vsem že dobro povedala, pa ne morem, ker sem se ravno prej od same jeze ugriznila v jezik, in pa ker sem bolna na pljučih.

Drenovec (zase). No, Bog se usmili, kadar je ta zdrava! (Glasno.) Sprejmite izraz mojega odkritosrčnega sočutja; želim vam iz vsega srca, da bi se prav kmalu ozdravili na pljučih kakor tudi na jeziku.

Ambrozija (ljuto). Kaj? Norčevali se pa ne boste z menoj! Midva se bova že še enkrat pisano pogledala! (Leti proti srednjim vratom.) Aha —! (Posluša) To so njegovi koraki! (Se postavi na levi pri vratih

in vzdigne solnčnik, da bi udarila.) No — le čakaj, ljubi mož! Tega dneva mi ne pozabiš zlepa!

Drenovec (hiti za njo) Stojte — lepo vas prosim! (Ji lovi solnčnik.)

Vernik (potrka zunaj).

Deveti prizor.

Ambrozija na levi. **Drenovec** na desni. — **Vernik** skozi sredo.

Ambrozija. O — le naprej! Le naprej!

Vernik (odpre vrata in ujame solnčnik, s katerim je bila zamahnila Ambrozija.)

Drenovec (srdito Ambroziji). Ali ste obsedena ali kaj! Zdaj mi je pa že zadosti vaše zabave, madame sans gêne! (Verniku.) Oprostite, dragi gospod, saj ni bilo vam namenjeno! Blagorodna gospa so se izvolili le malo zmotiti.

Vernik. Pardon, milostiva! (Se ji prikloni.)

Ambrozija (piha med tem od jeze). To sta mi vidva nalašč naredila! Vsi ste zmenjeni zoper mene! (Roke v bok.) Pa kateri moški je bil kdaj kaj prida? Za drugo niste na svetu, kakor da nas ženske jezite in mučite. (Jima žuga.) O . . . le potrpite, mi se bomo že še spet videli! (Odhaja. Obstane zopet.) To je — nesramno! (Odide v sredi.)

Deseti prizor.

Drenovec. Vernik.

Drenovec (ploskne z rokama). Hvala Bogu, huda ura je minila. (Mu dene klobuk na stojalo, prime Vernika pod pazduho in gre z njim k zofi. Med tem:) Jako drago mi je, da ste me zopet počastili, gospod Vernik! Prosim, sedite!

Vernik. Hvala, gospod predsednik! (Sede na zofo.)

Drenovec (sede na stol, Verniku na desno). Nikar mi ne zamerite, da sem bil početkoma morebiti prehladen proti vam! Moj prijatelj Neroda vas mi je dobro priporočil; zdaj sem preverjen, da niste izmed tistih mladih gadov, ki radi burke uganjajo, ampak, da imate blago srce, ki ljubi —

Vernik (hitro). Da jaz ljubim iz vsega srca — (vzdihne) Ljudmilico!

Drenovec (sumljivo). Kaj ste rekli?

Vernik. A — nič! Zaletelo se mi je, oprostite mi!

Drenovec. Gospod Neroda mi je tudi povedal, da imate Napoleonov samovar! O vi presrečni človek! Čestitam, čestitam! (Mu poda roko; veselo, razburjeno.) Kje pa ste ga dobili? In kje ga hranite?

Vernik. Doma. Naročil sem, da mi ga pošljejo sem k seji, kjer vam bom vse povedal — saj se smem nadejati, da me sprejmete v svoje »Društvo za starine«?

Drenovec. Našemu društvu bo le na čast, da bo imelo takega člana. (Potegne naočnike z nosa na čelo.) Ako izvolite, vam takoj pokažem svoje starine. (Vstane.)

Vernik (vstane). Vi ste preljubeznivi!

Enajsti prizor.

Drenovec na desni. **Vernik** sredi. — **Ljudmila** z leve.

Ljudmila (rdečo rožo na prsih; vstopi hitro na levi). }
Drenovec. To je moja hči Ljudmila. } (Obenem.)

Vernik. Ali gospodične vendar ne bomo šteli med starine? (Se ji prikloni.)

Ljudmila (odzdravi hladno). Ali me nisi klical, papa?

Drenovec. Nisem — toda le tukaj ostani. Dobili smo novega društvenika, gospoda Vladimirja Vernika!

Ljudmila }
Vernik } (se priklonita).

Drenovec. Mojo zbirko si je prišel ogledat — čaj no! — kje pa so moji naočniki? (Obrnjen proti desnemu zadnjemu kotu, išče naočnike v miznici velike mize. Med tem:) Ljudmila, dokler jih ne najdem, pokaži ti gospodu pristavu, kar misliš, da mu bo najbolj ugajalo!

Ljudmila (komično poudarjajoč). Prosim, izvolite, gospod Vernik! (Ga povabi za seboj pred zofo spredaj na levo. Poluglasno.) Pomisli, Vladimir! — Stari oderuh Neroda me je ravnokar zasnubil — in papa so mu me obljubili!

Vernik (nji na levi, gleda proti Drenovcu). Naj! — Nič se ne boj, ljubica! (Ji vzame rožo in jo sebi vtakne.) Zdajle ne gledajo sem — en poljub! — Hitro! (Jo poljubi.)

Ljudmila (se plašno ozre na Drenovca). Pusti me, Vladimir!

Drenovec (razmetava in rožlja po predalu) Kam sem jih pa vendar vtaknil?

Vernik. (Ljudmili roko okoli vratu). Brž, brž, ljubica! Še enkrat! No! (Jo poljubi.)

Ljudmila (kakor prej). Ah, kako si ti predrzen!

Vernik. Trije morajo biti, drugače nič ne velja! (Jo poljubi.) Živio!

Drenovec (kakor prej). Gospod Vernik, ali vas moja Ljudmila dobro zabava?

Vernik (navdušeno). O — izborno, divno! To se ne da popisati, gospod predsednik! Kaj takega more človek le čutiti! (Šegače Ljudmilo z njeno kito po obrazu.)

Ljudmila (se tiho smeja).

Drenovec (kakor prej). Veseli me, da se ne dolgočasite! To so zanimljive stvari, kaj ne?

Vernik (ognjevito). Prezanimljive! (Prime Ljudmili obraz v obe roki in ji gleda v oči.) Jaz bi jih ves dan gledal in občudoval — (jo objame) — in pritiskal na srce. (Se poljubujeta s prav čvrstimi mlaski.)

Drenovec (se naglo obrne proti njima). Ljudmila, Ljudmila — ali mi ne greš?

Ljudmila }
Vernik } (skočita narazen, še predno ju je videl.)

Drenovec (žuga Ljudmili). Ali že spet bonbone ješ? Kaj bo pa gospod Vernik mislil o tebi, ti! sladkosneda! — Pomagaj mi, da najdeva naočnike!

Ljudmila. Hahahaha! Saj jih imaš nad očmi, na čelu!

Drenovec (potegne naočnike na nos). Ti presneta reč vendar, saj je res! Ali mi nisi mogla tega prej povedati? — Tako, gospod adjunkt, zdaj pa lahko takoj začneva! Ljudmila, ti pa pojdi in pripravi vse za sejo; moji člani pridejo takoj! (Vzame kaseto z mize.)

Ljudmila (se prikloni in odide na levi). }
Vernik (ji namežikne). } (Obenem.)

Drenovec. Tukaj imam redke dragocenosti. Vse pristno! (Odpre kaseto, bere z lista na pokrovu in pokaže vsako stvar.) Vodnikov svinčnik! — Valvazorjeva rokavica! — Tintnik, ki ga je zagnal Martin Luther za satanom! — Pero Shakespearjevo! — Šivanka kraljice Kleopatre! — Manšeta kralja Menelika! — In Kolumbovo jajce! Kaj pravite?

Vernik. Jaz ne morem najti pravih besed in se samo čudoma čudim! Čestitam vam, da hranite take redke posebnosti!

Drenovec. O — saj imam še več takih stvari. Pa kaj je vse to proti Napoleónovemu samovaru! — Toda — (Posluša.)

(Krepki koraki in glasne besede za odrom.)

Vernik. Nekdo prihaja.

Drenovec (veselo). Aha —! To so udje našega društva! (Dene kaseto nazaj, pogleda na uro.) Pet je! (Odpre srednja vrata.) O — dobro došli! Izvolite, gospoda!

Dvanajsti prizor.

Drenovec. Vernik. — Skozi sredo: **Neroda, Jesihar** (rdečega vinskega obraza, štrleče, kratke, sivkaste brade; pipo v žepu, predolgih hlač) in **Otrobar** (cilinder po strani, dolgih pesniških las, visečih brkov, z rdečo kravato, črno suknjo z dolgimi škrici, z modrim ali kariranim telovnikom, z belimi hlačami, desna hlačnica je zadaj za črevelj zatlačena, črevlji rumeni; glavo drži po strani ali kvišku, kadar govori; genialno, vzvišeno kretanje). Pozneje **Ljudmila** z leve.

Neroda (sladko). Sluga sem! (Na levo.)

Jesihar (vinjen, ne pretirano; hodi široko; govori razgrajalno). Dober dan, slavni ljudje! (Na desno.)

Otrobar (tudi nekoliko natrkan; se med tem odkrije in vrže lase nazaj na tilnik; na desno spredaj).

Vernik. Dober dan! (Na levi spredaj).

Stoje:

Drenovec
*

Jesihar * * Neroda
Otrobar * * Vernik

Drenovec (predstavlja). Gospod Vernik, adjunkt — gospod Jesihar — gospod Otrobar!

Jesihar. Jaz sem zmeraj v opoziciji in uganjam obstrukcijo!

Otrobar (počasi, mirno in dostojanstveno; desnico na srce).

Jaz sem tisti čudni duh,
Ki je poln predpustnih muh! (V sredo, proti občinstvu.)
Od nog do glave
Prav zale sem postave,
Pisane in bele. — (Kazavec na čelo.)
Kako bom soldat,
Ko dan se zaznava? (Obraz proti stropu.)
To mi, ljub'ca, povej, povej! — (Stresa glavo, brani z roko.) In ne šivaj
Sarafana več! (Obstane nepremično. Pozneje se prikloni.)

Vernik / *Jesihar* / *Neroda* (obenem) Dobro, gospod Otrobar! Dobro! Prav dobro!

Drenovec (Verniku) Gospod Otrobar je največji pesnik našega mesta in govori samo v verzih že priznane veljave. Le v najhujši sili

si pomaga z izvirno prozo. — Zdaj pa prosim, gospoda moja, odložite in sedite! Vino bo takoj tukaj.

(Odlože na stojalo.)

Jesihar. Pet litrčkov dobre merice sva ga že danes popoldne z Otrobarčkom, toda moja žeja — ostane stanovitna in značajna, kakor nalašč za dober zgled.

Sedejo za veliko mizo:

Jesihar *   * Vernik (na gornjem koncu)

Drenovec *   * Otrobar

Neroda *

Ljudmila (z leve s štefanom vina in kozarci). Dober dan, gospoda! Tukaj sem vam prinesla vina, da bodo vaši govori tekli tem gladkeje! (Verniku na levi; postavlja na mizo, nataka; med tem: O — gospod Otrobar! To je pa kaj lepo, da ste nas obiskali tudi vi!

Otrobar. Sem dolgo upal in se bal! (Plašno.)
Slovo težko sem ženi dal. (Vstaja.)
Raztresene sem ude zbral
Trudne — pozne — ure že . . . (Tleskne s palcem.)
Bliz Triglava
Čolnič plava,
Solnce mrka,
Luna trka,
Da ne morem . . . spat' doma! (Sede.)

Ljudmila
Vernik
Drenovec
Neroda
(mu ploskajo). Dobro, prav dobro! (Smeh.)

Ljudmila (stiska skrivaj Verniku roko.) Hahahaha! Saj vendar ni še tako pozno, gospod Otrobar!

Otrobar. Luna sije . . . (Vstaja, se opira na mizo.) Noč je temna!
Kralj ubežni iskre kuje,
S konja skoči — in umre! (Se prikloni in sede.)

Vsi (se mu smejajo in ploskajo).

Ljudmila (razdeli kozarce). Ta je vaš, gospod Otrobar! — Zdaj pa nočem več motiti. (Se prikloni, odide na levo.)

Trinajsti prizor.

Prejšnji brez Ljudmile.

Otrobar (vstane vzdigne kupico). Kedor je možak,
Strupene se kupe ne brani!

Vsi. (vstanejo, trkajo s čašami). Živio! Slava našemu društvu! Živio! (Pijo, sedejo.)

Drenovec (vstane, potrka s kozarcem na mizo). Slavni zbor! Potrjujoč sklepčnost, otvarjam petnajsto redno sejo našega »Društva za starine« in vas prisrčno pozdravljam. Besedo ima naš podpredsednik, tajnik in blagajnik, gospod Neroda, da nam prebere zapisnik prejšnje seje. (Sede, nalije kozarce.)

Neroda (liste pred seboj, svinčnik v roki; vstane). Velesijajni zbor naj mi blagovoli oprostiti, da sem pozabil spisati zapisnik. Prihodnjič ga prinesem z današnjim vred. (Sede.)

Drenovec (vstane). Slavni zbor! Javljam vam, da želi pristopiti našemu društvu nov član, gospod adjunkt Vernik. Ako ima kdo od vas kaj zoper to omeniti, naj vstane. — — Ker so vsi zadovoljni, pozdravljam našega mladega uda in upam, da se bo kmalu udomačil v našem krogu in nam vrlo pomagal pri naši težavni nalogi.

Vsi (kakor prej).

Štirinajsti prizor.

Prejšnji. — Ljudmila z zavitkom skozi sredo.

Ljudmila. Oprosti, papa! (Verniku na levi.) Nekdo je prinesel tole za gospoda Vernika. (Odda zavitek Verniku.)

Vernik (vstane, izmota iz zavitka samovar in ga da Drenovcu). Prosim, gospod predsednik — Napoleonov samovar! (Sede.)

Drenovec (vstane, ogleduje spoštljivo samovar; razburjeno). Slavna gospoda! Na veliko čast in nepopisno veselje mi je, da vam morem javiti veselo novico!

Jesihar. Čujmo! Čujmo! (Naliva pridno Otrobarju in sebi.) Posluh!

Drenovec (ginjeno). Ta dan bo zapisan z zlatimi črkami v zgodovini našega društva, ki tako bujno procvita in se tako rapidno širi, kakor smo videli ravnokar danes. Zastonj bi se trudil izraziti čuvstva, ki me navdajajo. Razodenem naj vam le, da je to — sam — pravi — Napoleonov samovar!

Neroda | *Jesihar* | *Otrobar* } (glave skupaj; ogledujejo samovar) A! A! A!

Ljudmila | *Vernik* } (si namežikujeta med tem).

Neroda (desnico kvišku). Prosim besede!

Drenovec. Imate jo! | *Ljudmila* (odide na levi). } (Obenem.)

Jesihar. Živio konec! Živela obstrukcija! Živela opozicija! (Pije.)

Petnajsti prizor.

Prejšnji brez Ljudmile.

Neroda (vstane; govoreč trka s svinčnikom na mizo). Velesijajni zbor! Po društvenih pravilih smo vsako relikvijo temeljito preiskali, je li res pristna ali ne? Šele potem jo je sprejel, oziroma kupil naš častiti gospod predsednik za zbirko. (Sede.)

Vernik (vzdigne desnico). Prosim besede!

Drenovec. Izvolite! (Gladi samovar.)

Vernik (vstane). Zahvaljujem se vsem skupaj za prijazni sprejem v društvo in prosim, da otvorimo debato o pristnosti Napoleonovega samovara.

Jesihar (pije z Otrobarjem). Živio konec! Živio konec!

Drenovec. Otvarjam debato. Kdo želi govoriti? (Napolni kozarce.)

Jesihar (kriči). Jaz, jaz! — Jaz sem generalni govornik ‚pro'!

Drenovec. Gospod Jesihar, tajnikov namestnik in revizor, bo govoril.

Jesihar (vstane). Namreč — slavna gospoda! Ako dobro premislimo vse, kar smo danes slišali, precej vidimo, da ne more biti drugače! To se vam gotovo čudno zdi — meni pa še bolj! Zato hočem danes govoriti o važnih razmerah, sebi na veselje in domovini na čast!

Neroda (vmes). Ali pa tudi narobe!

Jesihar. Tudi narobe bom govoril, ker sem Jesihar in imam besedo. Glavna stvar je, da vam povem kaj lepega, kar ni za vsaki dan! (Vzdigne kupico.) In v to dvigam čašo in kličem: Bog nam daj zdravje in pravo pamet! (Izpije.)

Vernik. Izborno! Čestitam!

Drenovec (maje z glavo). Kdo želi besede? — Gospod Otrobar, naš knjižničar in revizor, ima besedo.

Otrobar (vstane). Naš maček je ljub'co imel,
Lepo ji je žvižgal in pel! (Patetično.)
Prišel je domu ves zaspan —

Drenovec. Prosim, bolj stvarno!

Otrobar. Prišel je domu ves zaspan,
Razpraskan in pošvedran,
Ko mežnar odzvonil je dan! (Tleskne s palcem, sede.)

Jesihar (si nalije med tem). Prosim, jaz še nisem vsega povedal! (Vstane.) Namreč — slavni zbor! Komaj se pogreta kultura iznebi precejene zarobljenosti, že čutimo navdušeno božjast naših bližnjih občutkov v oblicah — kakor tudi oglata špirala absolutnega napredka ne sme iztrohneti v črne zemlje hladnem krilu, zakaj to vse skupaj (udari na mizo) je največja neumnost, katero si moremo misliti, in v to ime dvigam čašo (dvigne kozarec) in kličem: Živio konec! (Izpije in sede.)

Drenovec. Prosim, bolj stvarno!

Neroda. Tamle samo pijo; da bi pa kaj pametnega bleknili, tega pa ne!

Otrobar (vstane; jovialno). Naša! — Naša —

Drenovec. Posluh, gospoda!

Otrobar. Naša mačka je mlade imela,
Enkrat štiri, enkrat pet —

Jesihar. Konec debate!

Drenovec (hitro). Ako gospod govornik noče govoriti stvarno, mu bom moral odtegniti besedo!

Otrobar (maha z rokami). Ha, prišel je stari maček — (Tleskne s palcem, sede.)

Jesihar. Živio konec! (Naliva.)

Drenovec. Ker gospod govornik govori le o nekih mačkah namesto o Napoleonovem samovaru, mu vzamem besedo. — Gospod Vernik, prosim!

Vernik (se je med tem skrivaj smejal, naposled roko vzdignil; vstane). Gospoda moja, oprostite, ako moj govor ne bo tako dovršen, kakor so bili vaši. — Znano vam je, da je bežal Napoleon I. po zadnj bitki ob Berezini na malih saneh nazaj na Francosko. Mraz, napori, bolezni, kozaške sablje, vse to mu je uničilo velikansko armado.

Otrobar. Al' dneva ne pove nobena pratka;
Molče trobenta pesem sladka,
Da noč in dan dolgost je kratka! (Tleskne.)

Drenovec. Prosim, da gospoda adjunkta ne motite! (Napolni kozarce.)

Vernik. Napoleona je hudo zeblo, in zato si je večkrat čaja skuhal v temle samovaru, katerega je pozneje blizu meje zamenil za druge stvari nekemu poljskemu kmetu. Od tega pa je dobil samovar moj stari oče.

Drenovec. Izvrstno! Samovar je pristen! Živio! (Vzdigne kupico.)

Vsi (vstanejo, trkajo, pijo). Živio! Živio! Slava!

Šestnajsti prizor.

Prejšnji. — Ambrozija skozi sredo.

Ambrozija (pri vratih, roke v bok, gleda jako srdito).

Otrobar (obsenči oči z roko, kakor da bi se mu bleščalo; navdušeno).

Prišla devica rajske je lepote! — (Tleskne s palcem.)
Žlahtna roža Rozamunda,
Kaj pa je tebe treba bilo? (Vstaja počasi.)

Ambrozija (predenj). Kaj imaš tukaj opraviti? Kje imaš ves denar?

Otrobar. Šel je po svetu, Bog ve kam,
Tebe in mene ga je sram!

Drenovec. Oprostite, gospa, vi motite našo sejo! (Resno.) Gospod Otrobar je redni član našega »Društva za starine« in se tukaj z nami vred posvetuje —

Otrobar. — V sloveči pravdi od oslovske sence. (Kima.)

Ambrozija. Lepo društvo je to! (Otrobarju.) Takoj se izbrišeš iz te zapeljive tovarišije! Ves dan samo piješ in postopaš! Sram te bodi! (Drenovcu.) On je izbrisan!

Jesihar (se je med tem vselej smejal, kadar je kdo nehal; nazdravi Ambroziji s kupico). Živio konec!

Ambrozija (Jesiharju). Kaj? (Kriči na vse grlo.) Zapeljivec! Sramujte se!

Jesihar (jezno). Mene pa že ne boste zmerjali, saj nisem vaš mož! Slavni zbor! Nujno predlagam, da sprejmemo častitljivo Otrobarico z Napoleonovim samovarom vred med stare relikvije.

Ambrozija (razkačena; hitro Otrobarju). Ako nisi v petih minutah doma, že veš, kaj te čaka! (Zažuga, odide skozi sredo).

(Sedejo.)

Otrobar (stoji). Slavni zbor! Moja mila ženica — mi je blagovolila — ravnokar — vljudno naznaniti, da me čaka doma — delikatno pečen — kopun in zeljnata salata. (Se ziblje, vinjen; govori v presledkih.) Uvažujoč veliko važnost tega — nepričakovanega kopuna — upam, da — se boste — akomodi (poudarja težko vsaki zlog) akomodirali — mojemu naziranju — in blagohotno — oprostili, ako grem — večerjat. (Ob presledkih spušča glavo trudno na prsi.) Na svidenje! (Odide se opotekajoč po cilinder in skozi sredo.)

Vernik
Drenovec (obenem). Na svidenje! Na zdar!
Neroda

Sedemnajsti prizor.

Jesihar. Drenovec. Neroda. Vernik.

Jesihar. To je zdrava fantazija! Doma ga bo žena lasala, on si bo pa mislil, da kopuna je!

Drenovec. Prosim, gospoda! — Želi še kdo besede?

Jesihar. Kaj pa! (Vzdigne roko, vstane, se odkašlja.) Namreč — slavni ljudje! Mi smo se danes tukaj — zbrali! (Pri besedi »zbrali« udari vselej po enkrat z roko na mizo, vsaki pot močneje.) Ali uganete, kaj da premišljujem zdajle, ko takole tukaj stojim sredi našega društva? — Tole premišljujem, da smo se mi prav veličastno — zbrali na tem kraju! In jaz lahko nadaljujem svoje premišljevanje in vam priporočam, da se tudi jutri zopet — zberemo! Pa . . . zakaj smo se mi danes tukaj — zbrali? Tako vprašam morebiti po pravici, jaz, Juri Jesihar, ki tudi nekaj vem, čeprav nisem študiral na Dunaju, ker sem doma ostal. Navzlic temu mi ne bo nihče oporekal, da smo se na ta in ta način tukaj — zbrali! In jaz upam, da se nismo zadnjič — namreč tukaj — zbrali!

Neroda (nevoljno). Saj vemo! To smo že desetkrat slišali! Jaz nočem zapisovati takih neumnosti! — Na dnevni red!

Jesihar. Kaj ste slišali? Tukaj smo se — zbrali, pa nič ne pomaga!

Drenovec. Prosim, govorite stvarno! (Vzame zvonec.)

Jesihar (se ujezi). Zbrali smo se, pa je! Ali ni to stvarno? Ali ni to resnica? Neroda mi je nevoščljiv, da znam tako lepo govoriti! In resnice noče nihče slišati! Resnico in pravico zatirate! O — hanba! Živela opozicija!

Drenovec (zazvoni). Prosim, le mirno! Saj ste nam že povedali, da smo se zbrali. Dobro. Torej naprej!

Jesihar (vedno bolj razjarjen). Naprej! Naprej! — Kaj naprej! Položimo roko na srce in vprašajmo se drugič in povejmo enoglasno, zakaj smo se mi pravzaprav danes tukaj —

Neroda. Mož se ga je pošteno nalezel!

Jesihar. Kaj? Nalezel? (Plane proti Nerodi.) Ti preklicani oderuh, ti mi očitaš kapljico vina, ki še tvoja ni? Vidite, kako se drži! Kakor čuk na palici!

Vernik (vstane, stopi k Jesiharju).

Drenovec (zvoni med tem). Mir, slavni zbor!

Neroda (vstane, maha z roko). Vrzite ga ven, pijanca!

Jesihar. Ti kvatrna kavka! Slepar! Goljuf!

Drenovec (zvoni). Mir, slavni zbor! Mir!

Vernik (drži Jesiharja). Gospod Jesihar! Gospod Jesihar!

(Obenem.)

Jesihar (se oprosti; k stojalu). Zdaj še mene izbrišite! Jaz sem razžaljen! (Vzame klobuk; pri vratih.) Zbrali smo se pa vendarle! (Odide v sredi.)

Osemnajsti prizor.

Prejšnji brez Jesiharja.

Drenovec. Slavni zbor! Ako se zdaj nekoliko ozremo naokolo, takoj z žalostjo opazimo, da nas je zmeraj manj. Prosim torej, da se to ne ponovi, če ne nas bo kmalu premalo!

Vernik. Gospod Drenovec! (Vzame samovar.) Da vas nekoliko odškodujem za bridke današnje izkušnje, vam poklanjam Napoleonov samovar v dar! (Mu da samovar.)

(Med sledečim razgovorom se postavijo sredi odra tako, da stoji *Neroda* na desni, *Drenovec* sredi in *Vernik* na levi.)

Drenovec (razburjen; jako veselo). Ali je mogoče! (Vzame samovar; Verniku na desno; ginjeno.) O — kako naj vam to povrnem! Zdaj je moja zbirka popolna! Nobene stvari ne sprejmem za takim darilom več vanjo. To je najlepši dan mojega življenja! Stotera vam hvala, gospod pristav! Vi ste mi ljubši kakor pravi rodni sin!

Vernik (resno). Gospod Drenovec! (Si podasta roke.) Vzemite me torej vsaj za zeta! Jaz ljubim Ljudmilo in ona mene.

Neroda (plane pokoncu, stopi Drenovcu na desno.) Kaj? Za ta zanikarni samovar? Bog ve, kdo ga je imel, samo Napoleon ne!

Drenovec (svareče). Pazi, Neroda, kaj govoriš! To je pravi Napoleonov samovar!

Neroda (obupano). Humbug! Napoleon ga niti videl ni nikoli nikjer! Nikar se vendar ne daj tako grdo goljufati, Drenovec! Komur je kaj treba, pa ti prinese kaj starega železa ali druge šare in te nalaže, da si rumen in zelen!

Drenovec (hladno). Že prav, gospod Neroda, zdaj mi je pa dosti! Najino prijateljstvo je pri kraju! Obljubil sem vam Ljudmilo tako gotovo, kakor si ostaneva prijatelja. (Mrzlo.) Tedaj ne boste nikdar moj zet!

Neroda (jezno, na ves glas). Gospod Vernik, vi ste se že v Ljubljani zaljubili!

Vernik (mirno, z nasmehom). Da! V gospodično — Ljudmilo!

Neroda (naredi neumen obraz). A-a! (Silno srdito.) Izbrišite me iz društva! (Odide hitro v sredi.)

Drenovec No, no, prava reč! Pa nove člane dobimo! Ha! Ha! To je osveta.

Devetnajsti prizor.

Drenovec na desni. **Ljudmila** z **Vernikom** na levi.

Vernik. Druge člane, da, gospod Drenovec! Ljudmila in pa jaz hočeva osnovati novo društvo in vas prav lepo prosiva, da nama blagohotno dovolite to nujno ustanovitev!

Ljudmila (skoči Drenovcu okolo vratu; proseče). Ah . . . ljubi, ljubi papa!

Drenovec (se je brani; na smeh, hudomušno). Kje pa imata pravila?

Vernik (hitro). V srcu —!

Drenovec. Ljudmila, ti me še zadušiš! Pusti me . . . vendar . . . saj vama — dovoljujem!

Ljudmila (skoči k Verniku). Vladimir! (Ga objame.)

Vernik. Zdaj vas pa kar enoglasno imenujeva za našega častnega člana! (Se mu prikloni in mu poda roko.)

Drenovec. A — to je pa preveč! Kako sta vendar vidva dobra z menoj! Hvala lepa! Hvala lepa!

Ljudmila
Vernik. } (se z glasnimi mlaski prav pridno poljubljata).

Drenovec (jima žuga). Aha —! Aha —! To so torej tisti vaši — bonbončki!

Dvajseti prizor.

Prejšnji. Skozi sredo **Otrobar,** na desnem komolcu in kolenu oprašen, cilinder po strani; oči miže, na obrazu mu igra blaženo top nasmeh, desna roka visi mrtva ob strani. **Jesihar** maha z levico. Oba držita drug drugega nerodno pod pazduho in se opotekata proti sredi odra.

Jesihar (precej. ko vstopita). Namreč . . . slavni ljudje —!

Drenovec. Ojoj —! Ta nesrečni človek bo že zopet govoril, govoril! (Si zamaši ušesa z rokami in se obrne v stran).

Ljudmila
Vernik } (se jima smejata).

Stoje:

Otrobar* *Jesihar
Drenovec* *Ljudmila
*Vernik

Jesihar (široko razkoračen, tleskne s palcem; navdušeno). Zbrali smo se pa vendarle! Živio konec!

Po besedi »zbrali« jame padati zagrinjalo.

Moja maksima.

Od mehkih rok, od belih rok
Kot Lakoont ovit
Pijem strastno iz ust ji strup
Kot sladki pikolit,

V očeh ji niso Kerubim
In niso Serafim,
In Lucifer samo, a jaz
Njegov sem pobratim.

Kako žari obrazek ji
Kot v dnu pekla plamen,
A jaz v tem plamenu gorim
Na veke pogubljen.

Pač lepa, rajska kača si,
Mehka in živa ti,
In blaženstvo je, ljubica,
S teboj prebivati.

Pa bodi, kača, ljubica,
A jaz Laokoont,
Trojanci pa zijajo naj
Na nas in Helespont.

Zor,

Spomini na Janka Kersnika.

Spisal dr. Fr. Zbašnik.

II.

(Konec.)

dor bi iz moje gostobesednosti sklepal, da sva s Kersnikom Bog zna koliko občevala, bi se zelo motil. Preživela sva le semtertja kratko četrt ure skup, bodisi, da je zanesel mene kak uraden poset na Brdo, bodisi, da se je zglasil on v moji pisarnici, kadar je prišel po kakem opravku v Kamnik, zlasti kadar se je udeležil seje okrajnega šolskega sveta.

Ob takih prilikah pa sva si dopovedovala s prav nervozno naglico drug drugemu, kar sva si imela povedati, in tega navadno ni bilo malo . . .

Najdalj časa sem prebil z njim skup že potem enkrat, ko nisem bil več v Kamniku, temveč v Radovljici. Radovljica je gotovo lep kraj, in pogled na veličastne gorenjske velikane morda od nikoder ni lepši, nego baš od ondod; vendar pa je mene še vedno vleklo nazaj v priljubljeni mi Kamnik. Prvi kratki dopust, katerega se mi je posrečilo izprositi, sem porabil, da sem krenil tja, kjer sem bil preživel tako lepa leta. Tudi izvirek kamniške Bistrice, dasi sem ga videl že večkrat, sem hotel spet enkrat obiskati. Baš ta moja namera pa mi je naklonila srečo, da sem se zopet sestal s Kersnikom. Bivši okrajni sodnik v Kamniku in sedanji svetnik v Ljubljani, gospod Julij Polec, je v naglici aranžiral ves izlet ter hkrati pozval Kersnika, da naj se nam pridruži. In res je dospel na veliko veselje moje določeni dan na vse zgodaj v Kamnik s svojim bratrancem in, če se ne motim, z dvema sinkoma. Tako smo se vzdignili na pot: vseh skupaj deset oseb.

To je bilo v sredo dne 6. septembra 1893. leta. Dan je bil krasen, da si nismo mogli krasnejšega želeti. Planinski zrak je bil čist in krepek, in ko sem ga srkal vase, se mi je zdelo, kakor bi mi tekla sveža studenčina po grlu v pljuča in prsi. Snežniki so bili čisti, da jih je bilo veselje gledati. Ni čuda torej, da se nam je brala vsem zadovoljnost in radost na obrazu . . .

Kersnik je bil ves čas našega potovanja nenavadno vesel in dobre volje. Govorili smo o vseh možnih stvareh, a pred vsem

seveda smo se divili raznim prirodnim krasotam, ki so se odpirale našim strmečim očem. Zamudili smo se nekoliko na mostovžu, ki drži črez penečo se Belo, posetili seveda divjeromantični »Predasel« ter se čudili moči vode, ki je ondi prejedla živo skalo ter si izlizala skoz sam kamen tako globoko strugo. Tudi na Kraljev hrib smo stopili.

Kraljev hrib je neznatna visočina, na katero dospeš s steze, ki vodi v Bistrico, prej nego v petih minutah.

Poprej so hodili ljudje leta in leta k izvirku Bistrice, ne da bi bil kdo vedel za ta krasni griček, in zasledili so ga šele pred nekolikimi leti, ko so postavili na njem lovsko kočo.

Kdor obišče kamniško Bistrico, naj nikar ne zgreši tega grička! Z njega se ti odpre vprav čaroben razgled na bližnje gorske velikane. Dočim se kažejo od daleč s planjave samo sivi vrhovi snežnikov, jih vidiš s Kraljevega hriba prav od vznožja, in ne moreš se načuditi velikosti, s katero se dvigajo od tal naravnost proti nebu. Odtod tudi lahko prav presodiš razsežnost Kamniških planin, ko imaš pred očmi obenem njih vznožje in grebenje . . .

Na Kraljevem hribu — kjer stoji, kakor že omenjeno, lovska koča — smo se mudili precej dolgo; kar nismo se mogli nadiviti velikanskim krtinam, ki so kipele tu pred našimi očmi v sinje visočine, in šli smo šele dalje, ko smo si jih bili natanko ogledali skozi daljnoglede.

Pravo veselje pa se je pričelo seveda šele pri izvirku, kjer se nismo krepčali samo z ledeno, kristalno-čisto Bistrico, temveč tudi z rujnim vincem, katerega smo imeli morda več s seboj, nego je bilo neobhodno potreba.

Preživeli smo nekaj prelepih ur v krepilnem gorskem zraku in v prekrasni naravi. Brezčuten bi moral biti, komur tu ne bi prekipevalo radosti srce, in kogar ne bi prešinjala zavest o veličastvu stvarstva. Na eni strani te poživlja pogled na nebotične višave, na drugi strani ti venomer bije na uho bobnenje bistrega potoka, prijetno te mameč.

Vdali smo se popolnoma prirodnim užitkom. Kar valjali smo se pred kočo po travi v neki dobrodejni strplosti ter srkali in srkali ta nebeški zrak, ki nam ga je donašal prijazen vetrc doli z jasnih višin.

Le prehitro nam je potekel čas . . .

V planinski koči, ki stoji pri izvirku Bistrice, je tudi knjiga za tujce, v katero smo se uvekovečili tudi mi. Celo naravno je bilo, da nas je v tem divnem kraju obsenčil duh poezije; in tako je na-

pisal menda najprej Kersnik par vrstic v knjigo, za njim pa še jaz to-le četverovrstično kitico:

Na ustnih smeh, a v srcu bol,
Nastopam zopet pot nizdol!
Sicer grem v lepe kraje,
A tu ostal bi raje . . .

Kersnikovih vrstic se ne spominjam več. A toliko vem, da je dal v njih duška svoji izredni veselosti ter izrazil z njimi željo, da bi mogel še več tako lepih dni preživeti tukaj . . ,

Od tistikrat nisem bil več v kamniški Bistrici. Kadar pridem zopet tja, si gotovo prepišem Kersnikovo kitico. Toda bojim se skoro tiste poti! Kako živo mi bo Kersnik pred očmi in kako mi bo kalila veselje zavest, da njega ni več med živimi! . . .

Iz Bistrice nazaj grede sva imela s Kersnikom literarne pomenke. Natančneje sva govorila tačas o povesti »Jara gospoda«, ki je baš izhajala . . .

* * *

O svojem slovstvenem delovanju Kersnik navadno ni rad na dolgo in široko razpravljal; name je napravilo celo vtisk, da o njem sploh ne govori rad. Vendar pa je včasih kar sam od sebe kaj izdal . . .

Ko je pisal svojo povest »Rožlin in Verjanko«, so dohajala uredništvu »Ljubljanskega Zvona« vprašanja, zakaj je povest tako naslovljena. Tudi jaz si nisem vedel tega naslova prav tolmačiti in zelo rad bi bil vedel, kako namerava pisatelj spraviti v sklad vsebino povesti z nje naslovom . . .

Zato si nisem mogel kaj, da ga ne bi bil nekoč vprašal:

»Kako pa nameravaš končati to . . .?

On me pogleda tako nekako dvomljivo, privzdigne nekoliko rame, se zasmeje takisto po svoji navadi in, zasukavši se od desne na levo — kar je med pomenkom često storil, mi reče:

»Zakaj vprašuješ?«

»No — naslov!«

»Da, naslov!« reče in se popraska. »Ta mi dela zdaj preglavico! . . . »Te težave se iz početka nisem nadejal . . . Zdaj še nič ne vem, kakšen bo konec . . .«

»Stvar se bode morala skoro tragično izvršiti,« pripomnim jaz.

»Mislil sem že na dvoboj,« odgovori on, »a tega dvoboja je že povsod preveč!« . . .

V tem hipu se oglasi nekdo drugi, ki je bil priča tega pogovora, ter pove svoje mnenje glede konca povesti, a Kersniku ta po-

menek hkrati ni več ugajal; obraz se mu stemni, in skoro nejevoljen odvrne:

»A! Bom že videl . . .»

Glede iste povesti mi je pripomnil pri drugi priliki:

»Začel sem jo pisati neposredno pod vtiskom, ki ga je napravil name Tolstega roman »Vojna in mir«.

Jaz ga v prvem trenotku nisem razumel, kajti med »Rožlinom in Verjankom« pa »Vojno in mirom« nisem mogel najti niti najmanjše sličnosti, a stvar se mi je razjasnila takoj, ko je še pristavil:

»Tu sem hotel enkrat pokazati ljudi take, kakršni so v resnici...«

Bodoči ocenjevatelj Kersnikovih spisov naj to izpoved Kersnikovo uvaži pri sodbi, ki mu jo bo izreči o prejšnjih in poznejših njegovih delih! —

O »Jari gospodi«, o kateri sva govorila, kakor sem že gori omenil, pri tistem izletu v kamniško Bistrico, mi je razodel, kaj je namerjal z njo, to se pravi, izdal mi je namen, ki ga je imel, pišoč to povest, zlasti pred očmi.

Sicer pa to ni edina Kersnikova povest, ki je tendencijozna, toda znal je pisati Kersnik tako, da je dosegel sicer vselej popolnoma svoj postranski namen, a čitatelju svoje tendencije vendar ni nikdar vsiljeval, in vsaka njegova povest ima, tudi ako odšteješ in ne razumeš Kersnikove posebne tendencije, sama ob sebi dovolj absolutne, umetniške vrednosti. —

Manjše povesti je posnel Kersnik navadno po resničnih dogodkih.

V povesti »Kako je stari Molek tatu iskal« je naslikal nekega kmeta iz Moravške doline, katerega sem tudi jaz dobro poznal, tako izborno, da sem takoj vedel, ko sem prebral povest, koga je imel pred očmi; ko sem ga nekoč vprašal, sem-li pogodil pravo, mi je smeje se pritrdil.

Sujet za »Kolesarjevo ženitev« mu je dal bivši okrajni glavar W.; povedal mu je nezgodo, ki ga je bila nekdaj doletela, ko je kolesaril, in Kersnik jo je porabil za omenjeno povest, katero je poslal najprej »Družbi sv. Mohorja«; toda tam niso prav vedeli, kam z njo, in so mu jo vrnili. Kersnik je meni nasproti sam priznal, da ni prav primerna za omenjeno družbo; nato je bila natisnjena v »Zvonu«.

O »Očetovem grehu« mi je znano toliko, da se mu je rodila ideja za to povest nekoč, ko je bil na lovu. Ko sem mu radi te povesti čestital, mi je pravil z vidnim veseljem, da mu je došlo radi nje od raznih strani priznanje, a pri ti priliki mi je razodel, da namerava sedaj zapustiti kmetiška tla ter poseči zopet v višje kroge.

Tačas nisva slutila ni jaz ni on, da je bil »Očetov greh« njegova labodnica! —

Da je Kersnik snoval še razne načrte, in da bi bil obogatil naše slovstvo še z marsikaterim lepim delom, o tem ni dvojbe. Sam mi je povedal, da namerava spisati veselo igro; hotel je izdati tudi, za piruhe, kakor je opomnil, zbirko krajših povestic, katere je imel v duhu menda že vse zasnovane in jih je bilo treba le še spisati . . .

Najdalje in najtemeljiteje pa se je bavil v mislih z »Desetnico«, ki je imela postati, kakor mi je večkrat zatrjeval, njegovo poglavitno delo. Je li nosil vso snov za ta svoj roman samo v glavi, ali pa so se ohranile tudi kake beležke, mi ni znano. Vsekakor bi bilo jako obžalovati, če bi bil vzel Kersnik vse, kar je imel za to delo že zbranega in osnovanega, s seboj v hladni grob . . .

Ker je Kersnik l. 1894. odložil pero tako naglo, tako nepričakovano, se je vnela o tem neka polemika v naših časopisih . . . Jaz sem govoril z njim o ti stvari, in sicer mi je povedal sam od sebe, ne da bi ga bil vprašal, vzrok, zakaj se je odtegnil »Zvonu«. Žalilo ga je namreč, kakor mi je rekel, da se je izvršila izprememba pri »Zvonovem« uredništvu brez njegove vednosti.

Dasi s tem še ni naravnost ovržena trditev onih, ki pravijo, da se Kersnik ni zlagal z novostrujarji, se pa iz njegove izpovedi vendar le da kolikor toliko odločno sklepati, da ni nehal pisati radi tega, ker je krenil »Zvon« pod novim uredništvom na nekoliko drugo pot, nego jo je hodil dosedaj. To spričujejo tudi vrstice, ki mi jih je pisal lani o novem letu. Želeč mu veselo novo leto, sem ga jaz izpodbujal, naj se oglasi zopet v »Zvonu«. Odgovoril mi je iz Kranja, kjer se je tisti čas mudil radi bolezni, ter med drugimi rečmi o ti stvari pisal doslovno tako-le: »Letos že spet kaj spišem, dosedaj sem bil pa res tak, da se mi ni čisto nič ljubilo«. —

Iz tega je razvidno, da se mu je bila nejevolja že polegla, in da se ni ravno pomišljal stopiti v kolo novostrujarjev . . .

* * *

Nekaj, kar mene posebno zanimlje, kadar čitam kak slovstven proizvod, je vprašanje, kako je prišel pisatelj na dotično idejo. In vedel bi rad, kako je vršil in popolnjeval svoje delo; je li imel idejo, preden je prijel za pero in začel pisati, že popolnoma v duhu zasnovano, ali pa si je ustvaril najprej le v glavnih potezah načrt ter podrobnosti sproti izmišljal in izdeloval; da, zanimlje me celo, je li pisatelj pisal svoje delo zdržema, ali pa v presledkih in

je li njegova navada, da posveti redno vsaki dan po nekoliko časa svoji umetnosti, ali pa je izvrševanje njegovega umetniškega poklica zavisno od umetnih vtiskov — po Schillerjevem izreku, da se umetnik pokarja višjemu povelju: »er gehorcht der gebietenden Stunde« . . .

Ko sem nekoč opomnil Kersniku, da mene pisarniško delo utrudi tako, da mi je nemožno zraven pisati še kaj druzega, rekel je:

»O, eno uro vsaki dan se lahko piše!«

Iz tega bi človek sklepal, da je Kersnik več ali manj vsaki dan kaj leposlovnega pisal; toda sploh je znano, da je pisal za vsako »Zvonovo« številko sproti in sicer navadno šele tedaj, kadar mu je že tekla voda v grlo, in kadar se že nikakor ni dalo več odlašati.

Tem bolj se je čuditi, da so vse njegove povesti v celoti tako lepo zaokrožene in dovršene!

Nekoč se je bil njegov rokopis — pri kateri povesti, ne vem že več — izgubil. Pravil mi je, kako sitno se mu je zdelo, pisati izgubljeno nadaljevanje znova: »kajti« — je pripomnil — »vedel nisem že čisto nič več, kaj sem bil napisal« . . .

Kako lahko se res pozabijo posamičnosti od danes do jutri, to bi lahko potrdil menda vsaki pisatelj. Kolikokrat se prigodi človeku, da drugi dan ne ve nadaljevati stavka, katerega je bil v sredi prekinil prejšnji dan iz kateregakoli vzroka, češ, da ga bo drugi dan nadaljeval tako, kakor si ga je bil zasnoval v mislih že tako prikladno; toda vse naše prizadevanje, da bi se domislili, kako smo nameravali izpeljati zasnutek prejšnji dan, je zaman, in večkrat nam je treba po več stavkov čitati, da to, kar proizvaja naš duh danes, prilagodimo onemu, kar je bilo spisano že včeraj . . .

Toda motili bi se, ako bi sodili, da je Kersnik na svoje povesti mislil samo tačas, kadar je prijel za pero. Jaz sem nasprotno popolnoma prepričan, da je imel vedno vse polno osnutkov v glavi, in da je neprenehoma o njih razmišljal in preudarjal.

Sicer nisem nikdar opazil Kersnika, da bi si bil kdaj kaj zapisaval ter delal beležke, kakor je nekdo poročal o njem, a videl sem često — kar gotovo tudi drugim ni ostalo prikrito, ki so občevali z njim — da je kar sredi pomenka obmolknil, se kam zagledal ter nekaj trenotkov stal ali sedel, zamišljen in strmeč, kakor se ne bi zavedel, kje da je.

Pri takih prilikah sem nehote dejal sam pri sebi: Aha, ti je že zopet prišla kaka dobra misel! . . .

In uverjen sem popolnoma, da se o tem nisem motil, in da Kersnik v takih hipih ni bil razmišljen, temveč da se je bavil intenzivno s svojimi posebnimi mislimi . . .

Brez dvojbe je dozorevalo v Kersnikovi glavi še marsikaj, in Bogu bodi potoženo, da ni moglo dozoreti!

* * *

Nisem tako smel, da bi se spuščal v oceno Kersnikovih povesti, katerih večinoma tudi nisem čital zdržema, temveč le sproti, kakor so izhajale v »Ljubljanskem Zvonu«. Ako bi jih hotel kritikovati, bi jih moral nalašč še enkrat temeljito preučiti.

Sicer pa pričakujemo tako oceno od kompetentnejše strani, odkoder nam gotovo tudi dojde — ako ne v »Zvonu« kot drugi del tistega tako lepo započetega spisa o Kersniku, pa kot vvod k zbranim Kersnikovim spisom, katere nam obeta »Slovenska Matica«.

Navzlic temu pa naj mi bo dovoljeno prijaviti nekatere svoje misli, ki so se mi zbujale, ko sem čital o svojem času Kersnikova dela.

Da je Kersnik eden prvih naših prozaikov, o tem ni dvojbe.

Zato se je zdela meni Stritarjeva sodba — dasi se drugače rad pokorujem njegovim izjavam — prenagljena, ko je postavil mladega in res jako nadobudnega pisatelja nad najboljša naša dosedanja pripovednika, katerih eden je seveda Kersnik. Ne sme se prezreti, da je pisal le-ta povsem v drugem gênru, nego tisti mladi pisatelj; baš radi tega je bilo po moji misli tisto vzporejanje neutemeljeno.

Zlasti glede karakterizovanja se bodo imeli naši mladi pisatelji še mnogo učiti pri Kersniku. Niti Jurčič ni znal s tako malimi sredstvi ustvarjati tako istinitih, tako plastičnih značajev, kakor Kersnik; par potezic in par besedic iz njih ust, pa ti stopi njih oseba tako živo pred oči, da se ti zdi, kakor da bi ti bili že stari znanci! —

Seveda je nedostatkov gotovo tudi v Kersnikovih povestih. Meni n. pr. njih premala razsežnost nikdar ni bila prav pogodu. Po snovi bi bila mnogokatera Kersnikova povest lahko roman, ako bi bila dovoljno razpredena; tako pa treba večino njegovih povesti radi lahkotne, da ne rečem površne izvršitve, prištevati novelam. Ti in oni se pač pozna, da so bili posamezni nje deli preveč odmerjeni po »Zvonovih« številkah.

Tudi tehnika Kersnikovih povesti, dasi sama na sebi izborna, se mi zdi nekoliko preenolična.

»Poseči nam je nekoliko let nazaj« — ta ali vsaj podoben izraz se nahaja večkrat v njegovih povestih.

* * *

Kersnikove povesti se gibljejo vse na rodnih tleh. Priznal mi je sam, da bi mu bilo mučno opisavati n. pr. kak kraj, katerega ni v istini videl na svoje oči. Znano je, da delajo nekateri pisatelji tudi drugače; po izkušnjah, ki jim jih je podalo življenje, si ustvarjajo sami svoje ljudi, in takisto si po potrebi prikrajajo kraj in svet, kjer se vrši njih povest . . .

Kdor bo ocenjeval Kersnikove spise, bo moral tudi zasledovati, kako in v čem je Kersnik napredoval; določiti bo moral značaj njegovih povesti.

Sicer je istina, da je bil Kersnik takoj od začetka realist. Toda med Goethejevim in Zolovim realizmom na pr. je tako velikanski razloček, da se da med tema krajnikoma razločevati nešteto stopinj realizma, in v resnici se nahajajo tudi v Kersnikovih povestih različne nuance realističnega pripovedovanja.

To se nam takoj jasno pokaže, ako primerjamo, postavim, njegov roman »Cyclamen« s kako njegovih poznejših povesti, n. pr. s povestjo »Očetov greh«.

V »Cyclamnu« ni težko dognati, da služijo pisatelju razne osebe v ta namen, da nam skozi njih usta razlaga svoje nazore, in dostikrat je naravnost očito, da so misli, ki jih izreka n. pr. dr. Hrast, Kersnikove misli, oziroma, da dr. Hrast govori prav tako, kakor bi govoril Kersnik sam, če bi bil v njegovem položaju.

V »Očetovem grehu« pa zopet naravnost čutimo, kako se je Kersnik približeval oni vrsti realizma, ki je Zoli vzor, in ki obstoji v tem, da se izgubi pisateljeva individualnost popolnoma v ozadje, da pisatelj nikakor ne izdaja svojih čuvstev, da ne kaže niti simpatij niti antipatij do svojih junakov, temveč da s popolno ravnodušnostjo in brez vse osebne deležnosti opisuje to, kar so v resnici videle njegove oči, da tako rekoč življenje portretuje . . .

Kersnik se je zmeraj trudil, da bi napredoval z duhom časa. Čital je mnogo in se učil: poznal je vse najnovejše slovstvo. Ne samo da je imel sam krasno knjižnico, katero je bil začel leta 1893. z veliko vnemo urejevati, kakor sem posnel iz nekega pisma, ki mi ga je pisal v Radovljico, temveč bil je tudi v zvezi z neko družbo, če se ne motim berlinsko, ki mu je proti plačevanju gotovih prispevkov dopošiljala za čitanje najnovejše slovstvene proizvode . . .

Baš radi tega pa, ker je Kersnik stremel po napredku, ni izključeno, da bi bil zdaj, ko se je one vrste realizem, ki smo ga označili zgoraj, preživel, in ko se zopet od vsakega pisatelja zahteva pred vsem, da nam podaje v svojih spisih sam sebe, t. j. svojo notranjost, krenil zopet na drugo pot . . .

Dasi pa se je Kersnik učil, dasi si je prizadeval, da bi stopal vzpored z epohalnimi literati drugih narodov, vendar jih ni hlapčevsko posnemal in ni v svojih spisih nikdar zatajil popolnoma svoje individualnosti, svoje osebnosti.

To se vidi pred vsem na načinu njegovega spisovanja, ki je ostal v bistvu neizpremenjen do konca. On si ni nikdar prisvajal tistega modernega sloga, za katerim se skriva dandanes v vseh slovstvih toliko duševne revščine in plitvosti, temveč njegov slog je ostal, kakršen je bil, značilen, skladen z njegovo individualnostjo.

* * *

S tem sem povedal menda vse, kar sem si bil namenil povedati. In zdaj mi bodi dovoljeno le še par besed o svojem razmerju do Kersnika.

Da sva si bila prijatelja, to je posnel čitatelj lahko že iz vsega, kar sem tu napisal; toda to, kar sem čutil za Kersnika jaz, ni bilo samo prijateljstvo, temveč tudi neko višje spoštovanje. Navzlic vsi njegovi prijaznosti in vljudnosti se ne spominjam, da bi se bil zavedal kdaj poleg katerega drugega človeka tako živo, nego poleg njega, da stojim daleč pod njim v vsakem oziru . . .

In potem še nekaj: bil sem ponosen nanj, kakor še nikdar na nobenega človeka! Ne v tem zmislu, ker je bil moj prijatelj, in ker sem si res smel kaj domišljati na njegovo prijateljstvo, temveč z narodnega stališča.

V nam sovražnem taboru je imel Kersnik več in hujših nasprotnikov, nego se vobče domneva, pač radi tega, ker jim je bil vsled svojih izrednih lastnosti posebno nevaren. Seveda jim tudi on ni prizanašal, če je bilo treba.

Značilno za njegovo vladno prijaznost, katero so mu toliko očitali, je to, da ni živel z nobenim načelnikom političnega okrajnega oblastva v kdo ve kako prijaznih odnošajih. Skoro z vsakim je izvojeval kak boj. O dr. Zaplotniku je bil govor že zgoraj. Še manj pa se je razumel z Zaplotnikovim naslednikom, dr. Russom; tega je n. pr. v nekem prizivu, tikajočem se mostu na moravški cesti črez Radomljo, neusmiljeno raztrgal. Jaz sem ta priziv, ki ga je napravil

Kersnik v imenu cestnega odbora, čital večkrat z veliko slastjo. V njem je pokazal, v kako obili meri je razpolagal z ironijo in sarkazmom, in obžalovati je le, da te svoje moči tudi v svojih spisih ni bolje uporabljal . . .

Kot politični uradnik sem imel večkrat priliko čuti, kako so se zadirali v Kersnika; a pri takih prilikah, če se že nisem mogel potegniti zanj, sem si mislil vsaj po tihem: Reveži! Kaj ste pač vi vsi skup njemu nasproti! Pokažite koga, če ga imate, ki je njemu enak! —

Ta moj ponos je segal tako daleč, da sem ga vselej, kadar sva se sešla, z istinitim veseljem meril od nog do glave. Pa saj je bila tudi res že njegova zunanjost veličastna in na vso moč prikupljiva!

Kdor ga je poznal, in kdor ljubi naš narod, ne more nič iskrenejšega želeti, nego da bi nam poslalo nebo še več po svoji zunanjosti in po svoji duševni zmožnosti tako odličnih mož, kakor je bil Kersnik!

Drobne pesmi.

Dežju.

Megla zavija hrib in plan;
Prši, prši dežek droban . . .
Le rosi, dežek, iz megle,
Poživi travnik in polje!

Pa željo, prošnjo mojo čuj:
»Nikar se curkoma ne vsuj!
Da ljubljeni bo fantič moj
Do mene mogel še nocoj!

A, ko bo moj prestopil prag,
Takrat utrgaj se oblak,
Poplavi vse, razderi pot,
Da mogel več ne bo odtod!«

Na vrtu.

S cvetovi in listi kostanja
Večerna se sapa igra;
Mladenič na klopici sanja
O sreči srca in sveta.

Srce bi ustvarilo rado
Iz sveta vesoljnega — raj,
A samo zagreblo je nado,
Da bilo bi srečno kedaj.

Tiha sreča.

Ko bil bi jaz planinar
In planšarica ti,
Sama bi v tihi koči
Živela srečne dni.

Da otok nenaseljen
Leži sred morskih dalj,
Kraljica ti mu bila,
In jaz mu bil bi kralj.

Z.

Fata morgana.

Piše **Evgen Štefanič.**

(Dalje.)

XVIII.

o so izstopili, so se pozdravili ter razšli vsaki po svojih opravilih. Oni trije brez Zdenke so si napovedali sestanek za šesto uro popoldne, da se odpeljejo zopet skupaj domov.

Rošer je imel mnogo posla in se je moral prav podvizati, da bi izvršil vse opravke do napovedane ure. Urno idočega ga sreča popoldne v glavni ulici Perič. Ko mu je Rošer odzdravil, je hotel hitro mimo njega, toda inženir mu je prišel naproti s takim veselim, vedrim, smehljajočim se licem, da se je Rošer moral ustaviti.

Perič je takoj povedal, da je imenovan po »prokteciji visokih oseb« za mestnega inženirja. Rošer mu je čestital in dostavil, da ima on, Perič, vprav fenomenalno srečo.

»In zakaj je ne bi imeli, gospod Rošer, ko smo še tako mladi in tako veseli!« je vzkliknil Perič.

Govoril je z Rošerjem, kakor se ne bi bilo nič dogodilo, ali kakor da bi bilo razmerje z Rošerjevo rodbino še vedno takisto prijazno kakor nekdaj.

Ker mu je Rošer omenil, da se mu mudi, se je Perič naglo obrnil ter se ponudil, da ga spremi.

Zapazil ni, da to Rošerju ni baš všeč, ampak mu je jel hlastno praviti, da se mora braniti na vse pretege, da ga skrbne mamice ne ulove v mreže, ki mu jih nastavljajo one in njih nadobudne hčerke. Vabijo ga sedaj sem, sedaj tja, toda on da ne mara nikamor, ker — ker — se je obotavljal Perič, menda nalašč, češ, da bi Rošer mislil, da meni, kako mu je nemožno pozabiti Dane. Rošer pa je rekel:

»Ker, no, ker ste menda stalen gost »pri Lizi«.

»Pač ne samo tam!« je odgovoril inženir, navidezno nekoliko užaljen, ter dodal: »Čemu pa bi tudi hodil po hišah, kjer stavijo na tehtnico vsako besedo, kjer opazujejo vsaki pogled ter je človek, če se le zine beseda »ljubezen«, že zaročen. Saj je vendar še lepih punc in žena, s katerimi ni treba takoj sklepati zakona.« —

Perič je bil rdeč, oči so mu bile izbuljene, in iz njih so švigale poredke iskre.

»Ali ste danes praznovali svoje imenovanje?« ga je vprašal hudomušno Rošer.

»Da, prav sedaj, ko sem vas srečal, smo vstali od mize.« —

»Zdelo se mi je nekaj takega,« je dejal Rošer z najnedolžnejšim glasom ter mu ponudil roko v pozdrav; potem se je naglo poslovil in stopil v vežo svoje lepe dvonadstropne hiše sredi mesta.

V veži je postal, ko je Perič odšel, ter rekel sam sebi: »Moj Bog, kaka sreča, da je moja Dana ušla temu domišljavemu in razuzdanemu fantalinu, ki nas je začasno vse preslepil. No!« — je mislil, stopajoč počasi po stopnicah — »tudi dobra lekcija! Hvala Bogu in zdravemu instinktu moje hčerke, da se je izteklo brez škode!«

Perič je bil prejšnji dan res imenovan za mestnega inženirja, dasi se poleg vse svoje domišljavosti sam ni nadejal take sreče. Zato pa je moral tudi danes pri napitnicah večkrat slišati bolj ali manj prikrito čestitko, da ima on, Perič, pač več sreče nego pameti.

Odkar ni zahajal več k Rošerjevim, in odkar mu je Dana na njegovo dolgo pismo odgovorila, da naj se ne trudi, ker bi bil vsaki poskus zastonj — tedaj je jel živeti kakor prej, a o svoji »nedolžni golobici«, je govoril le še drugim v zabavo in posmeh ter se s tem delal duhovitega »pri Lizi« in drugod, kamor je zahajal po svoji stari navadi. Razen svoje stroke ni znal nič druzega, a se tudi ni bavil z ničimer ter čital le par humorističnih časopisov; sam pa je razpolagal z obilico neslanih, podlih commis-voyageurskih dovtipov, katere je razprodajal pri vsaki priliki, tako da so jih njegovi znanci znali že na pamet . . .

Oficijal Nemec, ki je često srečal Periča, je zavidal tega srečneža. V svojem nikdar zadovoljnem, sebičnem in mefistofelskem srcu si je mislil: »Evo ti poosebljene neumnosti in sreče; ne mučijo ga niti skrbi, niti želje, ne vznemirjajo ga nobene misli . . . In kdo ve, ali mu ne prileti še kaka neumna bogata goska tako nenadejano kakor sedaj dobra službica.«

Le-ta zadnja misel je Nemca, ki ni po ničemer bolj hlepel nego po bogati nevesti, navdajala še s posebno trpkostjo in zavistjo. Zategadelj je bil tudi skrajno nezadovoljen v »malem gnezdu« — kakor je sam imenoval malo mesto — ker je kmalu spoznal, da tu bogate neveste ne more dobiti. Želja po bogastvu, sijaju in razkošju, ki ga je opazoval in okušal v imenitnih hišah, po katerih je nekdaj poučeval, mu ni dala miru; mučila ga je po dnevi in po noči, a ti želji

se ni ustavljal, niti je krotil, ampak jo celo negoval in netil z neko čudovito fatalsko gotovostjo, češ, da se mu ta želja mora izpolniti.

Ko se je vrnil neki večer, kmalu potem, ko ga je bila Dana zavrnila, domov, je dobil na mizi pismo od svoje ostavljene ljubice. Premišljeval je nekaj časa, bi li pismo odprl in je čital, ali bi je vrnil neodprto ali zažgal. Naposled prereže naglo rob in sname iz zavitka dve gosto popisani poli ter čita.

S kraja ga je lepo prosila in mu budila spomine, katere je bil on že davno ravnodušno pokopal; zatem ga je rotila in mu obenem zatrjevala, kako ga še vedno ljubi, kako misli o njem in samo o njem; potem je prešla na dete in pisala o njem materinsko milo, a govoreč o njem, se je čedalje bolj razburjala, dokler mu ni naposled zapretila, da se gotovo osveti, ako bi se on oženil z drugo.

». . . Bodi prepričan, da to niso le prazne besede, ampak da, kar obetam, tudi izpolnim« — tako je završila list . . .

Ko je tisti večer legal v posteljo, se je jezil sam nase, da ga je ljubkovanje z ono deklico dovedlo v take neprilike. V postelji ležeč, je premišljeval, kako bi se rešil iz hude zadrege; res je sklenil še tisto noč, kaj mu je storiti.

Zjutraj je potem še pregledal in popravil vrstice, katere je bil sinoči sestavil, da jih pošlje v časnik, ki je bil v boljših krogih najbolj razširjen.

In že drugi dan je prinesel tisti dnevnik to-le dobro premišljeno ženitno ponudbo: »Mlad uradnik lepe, prijetne vnanjosti, omikan in olikan, se želi oženiti s prav bogato vdovo ali dekletom. Ker mu je največ do tega, da bi bila srečna oba, ne vpraša niti po lepoti, niti po letih, ampak edino le po dobrem, plemenitem srcu.«

Vedel je dobro, da radi »dobrega srca« se oglasi marsikatera nelepa in ne več mlada žena, ker se nikomur v srce ne vidi.

In ni se varal. Izmed petih mu došlih ponudb je izbral najbogatejšo nevesto, ji odpisal, da se mu je prikupila že po svojem slogu, ter je takoj začel dopisovati z njo. Bila je nad štirideset let stara vdova — nekdaj lahkoživka. Mož ji je bil umrl, ko je imela šele petindvajset let, a potem se ni hotela več možiti. Sedaj je pa želela po večletnem burnem, razkošnem življenju dobiti moža — slugo, nad katerim je hotela izvrševati svoje gospostvo na podlagi svoje gmotne dote. In potuhnjena Nemčeva pisma, katera so bila videti tako ponižna, so ji svedočila, da je naletela na pravega, s katerim bode živela mirno življenje v kakem mirnem zavetju; kajti svet ji je že presedal.

Ko se je Nemec odpeljal v mesto, kjer je bivala vdova, ter se prepričal o realnosti njenega imetja, sta se natihoma zaročila in sklenila, da se poročita takisto natihoma že jeseni.

Nekega dne pa, ko se je je nadejal najmanje, ga je posetila v uradu. Naglo je moral dobiti kolego-namestnika, ostaviti urad in iti z njo.

Bila je visoka, za žensko previsoka, pa stasita. Lase in obrvi si je črnila, da so napravljali ugoden kontrast z njeno belorožnato poltjo in modrimi očmi.

O Nemčevi zaroki ni tačas še nihče vedel. Ko pa sta tisti dan zaročenca šla skupaj skozi mesto, se je zgodilo Nemcu, kar se navadno pripeti vsakemu, ki ne želi srečati znancev.

»Druge krati prehodim lahko vse mesto, ne da bi srečal kakega znanca, osobito ne, če ga iščem,« se je jezil in klel na tihem sam pri sebi Nemec; »a danes mi jih sam vrag vodi naproti.«

Pravil je sicer znancem, ki so ga srečavali ter ga vpraševali po oni dami, da je le-ta neka daljna sorodnica, a to ni pomagalo čisto nič; kmalu so vedeli vsi, da je Nemec zaročen.

Ko je videl, da ne more prikriti prav do poroke svoje zveze, a ni hotel, da bi njegov brat zvedel stvar po drugih, tedaj se je podvizal ter mu naznanil svojo zaročitev, ko ga je profesor posetil, pripeljavši se z Rošerjem, kaplanom in Zdenko v mesto.

Profesor je bil tačas — kakor čestokrat brez pravega vzroka — baš prav slabe volje ter je to novico sprejel kar najhladnokrvneje.

XIX.

Ko so se vozili Rošer in njegovi znanci iz mesta nazaj, je bil kaplan zamišljen in pobit — izgovarjal se je pa, da je utrujen; profesor se je pa le iz uljudnosti silil govoriti z vedno živahnim Rošerjem.

Dospevši v vas, so se ustavili pred Rodičevo hišo, in Rošer je čakal, da bi ona dva poklicala zdravnika, ter da bi šli vsi skupaj na Rošerjev dom na imenitne postrvi, katere je bil pripeljal Rošer iz mesta.

Kaplan se je izgovarjal nekaj časa, da ne more z njimi, češ, da ima še opraviti brevir, toda ker je Rošer le silil, je obljubil, da se vrne takoj, ko pogleda, ali je v župnišču kaj novega.

Ko so že davno vsi sedeli pri Rošerjevih v obednici, a kaplana še vedno ni hotelo biti, tedaj ni mogla Dana več strpeti; oddalila se je počasi ter namignila Olgi, ki je gledala za njo, naj ostane.

Zunaj v veži se je tiho naslonila na vrata ter nestrpno poslušala, ali se že ne slišijo Zorkovi koraki.

Večer je bil lep, hladen, in nebo jasno, polno zvezd, toda brez meseca. Žabe so regljale v glasnem zboru, in murni in cvrčki so se oglašali enakomerno.

Iz obednice doli je slišala nerazločne glasove in tu in tam smeh; iz kuhinje je slišala cvrčanje jedil, sporekanje med deklami, gori po hodniku pa je hodila Rošerica.

Dolgo je tako stala v temni veži, ne da bi se odzvala, ko jo je gori na hodniku klicala Rošerica. Čula je Dolenčeve korake in se ni hotela ganiti.

Srce ji je utripalo, in vse njeno bitje je sililo naproti prihajajočemu, toda ganila se ni.

Šele, ko je vstopil, mu je stopila nasproti in ga vprašala:

»Kje ste bili — Zorko?« ga je vprašala z rahlo očitajočim glasom.

»Kaj bi vam prikrival, Dana? Najine tihe sreče je konec — jaz moram od tod,« je dejal z zamolklim glasom, iz katerega pa je razločno zvenela pridušena trpkost.

Ko pa sta slišala, da nekdo prihaja, sta se naglo razšla; on je stopil v obednico, ona pa dalje gori v svojo sobo; hotela in morala je biti sama.

»Da bi se šalil?« je premišljevala sama s seboj. Zato je bil njegov glas preresen, a da bi ji povedal naravnost tako grozno resnico, se ji tudi ni zdelo možno.

»Razumela sem ga slabo,« si je zopet mislila. — Pomudila se je še nekoliko v svoji sobi, da njen prihod takoj za kaplanom ne bi zbudil preveč pozornosti, potem pa je šla, nekoliko pomirjena, k drugim v obednico.

Ko je tiho prisedla k Olgi nasproti kaplanu, je nadaljeval zdravnik Rodič začeti pogovor:

»Drugače ne dosežem ničesar, ako jih ne zatožim — in tožil jih bom gotovo, ker je to že drugi slučaj.«

»Ali, ljubi gospod doktor, kaj pa mislite doseči s tožbami?« se je oglasil Rošer. »Pač nič drugega nego to, da vas bodo ljudje gledali še bolj pisano, da se vas bodo še bolj bali in vas kleli!«

»Ali to je vendar moja sveta dolžnost; ako jo izvršujem, morem in moram le koristiti tem nespametnikom. — Današnji slučaj je bil hujši od prvega, kajti da so me poklicali za časa, bi bil otrok prav gotovo ozdravel, sodeč po simptomih, katere so mi navedli. Lečili so ga sami, neka babica mu je zagovarjala bolezen; ko so uvideli,

da to nič ne pomaga, so ga jeli kneippati po navodilih neke knjige. Ko pa je bil otrok že skoro mrtev — in so se bali kazni, ako umrje brez zdravnika, tedaj so pritekli pome, in ko sem jim povedal, da z otrokom ne bo nič, so se spogledavali, kakor bi bili hoteli reči: No, vidite, saj smo rekli, da tudi doktor nič ne zna! Dva taka slučaja v par dneh, odkar sem tukaj -- to je vendar preveč!«

»No, oni starec,« je rekel Rošer, »je res bolehal že dolgo, in na jesen umirajo navadno taki že dolgo hirajoči bolniki. Bog ve, kako dolgo se vam ne bo treba sedaj več jeziti, ker v našem izredno zdravem okraju zboli le redkokdaj kdo.«

Kaplan je bil žalosten in pobit, kar je potrjevalo Dani, da je pač res, kar ji je dejal.

Srce se ji je stiskalo pri ti misli, in dejala je trdo z nenavadnim glasom:

»In za otroka, gospod doktor, je tudi boljše tako; Bog ve, kaj bi ga bilo še čakalo na svetu, da ste ga vi ozdravili, tako je vsaj rešen vseh muk in vsakega trpljenja.«

Rošer jo je strmeč pogledal; tako nenavadne so se mu zdele Danine besede, in posvaril jo je:

»Kako pa govoriš, Dana!«

»Tako, kakor mislim, papa! Ali je res vredno, da se toliko brigamo za enega človeka življenje? Tako življenje je pač mala stvar, ki ne izpremeni ničesar na svetu.«

Rošerja so te besede, govorjene s posebnim rezko-trpkim glasom, zadele še huje; bile so mu popolnoma neumljive tem bolj, ker je bil vajen videti svojo hčer že dolgo le veselo. Tem bolje pa sta Danino govorjenje umela Olga in profesor Nemec, katerima ni ostala prikrita kaplanova pobitost. —

Vstopila je Rošerica ter prisedla, krščenici sta pa jeli pripravljati mizo za večerjo.

Ko sta krščenici odšli in so bili za trenotek vsi tihi, se je je oglasil profesor Nemec.

»Rodič, Rodič, ti kot zdravnik ne bi smel biti tako idealen! Ali si nisi ob raztelešanju trupel utrdil živcev?«

»Idealen? To se ne pravi biti idealen; jaz hočem le izkoriščati svojo vedo drugim v prid . . . Da sem se varal, to sem uvidel že na Dunaju in sedaj sem se tu vnovič uveril. Toda upam, da me skoro mine ta kriva ali, kakor ti praviš, idealna vera, z le-to pa mi izgine kakor fata morgana menda tudi tisto koprneče čestihlepje, s katerim sem namerjal utešiti obenem svojo samoljubnost ter po-

speševati blaginjo svojih bližnjikov, zlasti svojih rojakov. Kadar pa se to zgodi, tedaj postanem navaden filister, kakršni so malone vsi zdravniki na deželi.«

»Oženiti bi se morali,« je jovialno opomnil Rošer, »potem bi manj mislili na svoje poslanstvo kot zdravniški mesija.«

Rodič mu ni odgovoril, a Rošerica je dejala:

»Saj se bo; ali misliš, da je unesel svobodno srce zapeljivim Dunajčankam?«

»Do zdaj sem, milostiva, res malo utegnil misliti na take reči«, je odgovoril Rodič; pri tem je pogledal Olgo, ki mu je sedela nasproti, ter zapazil njeno zdravo barvo.

Rošer pa se je obrnil h kaplanu ter ga vprašal:

»Hej, kaj pa je vam, da ste tako tihi? Saj to ni vaša navada.«

Ne da bi bil čakal odgovora, je nadaljeval gospodar:

»Zdi se mi, kakor da nam je mesto vzelo vso dobro voljo — meni sicer ne, toda vama dvema.«

»Jaz sem malo vreden za zabavo in družbo,« je pripoznal profesor sam . . .

Večerja je bila na mizi, in začelo se je ponujanje. Profesor Nemec je sedel poleg Rošerice ter je moral vselej zajeti prvi. V tem, ko je čakal, da zajmejo vsi drugi, je dejal, da bi pretrgal molk:

»Moj brat mi je danes povedal, da je zaročen, in da se kmalu poroči.«

»Ah, oho, a!« so se začudili vsi, a Olga je položila vilice, s katerimi je hotela zajeti, nazaj na veliki krožnik.

»Ali je zaročenka domačinka?« je vprašala črez trenotek.

»Ne — iz Gradca je menda,« je odgovoril profesor ter si mislil: »Glej, taka mala stvarca, pa jih je tako vznemirila!«

»Bravo, čestítam!« je dejal Rošer.

»Meni? Meni pač ni treba čestitati — kvečjemu, da bom s svojim bratom morda zadovoljnejši, nego sem bil doslej — ako ga zakon izpametuje.«

Zatem je zopet prenehal razgovor, in slišalo se je le nepreglasno rožljanje nožev in vilic. Olga in Dana sta se pomenljivo pogledali, a Rošerica je naposled rekla:

»To je pa šlo jako hitro.«

»Ne vem, kako jo je dobil —« je rekel s kislim obrazom profesor. In zopet se je slišal nekaj trenotkov le decentni žvenket jedilnega orodja in posodja.

»Saj pa je tudi najboljše tako« — se je zareklo črez nekaj časa Rošerju, a takoj se je spomnil, da je bilo prav dobro, da z Dano in Peričem ni šlo tako hitro, in naglo je dostavil:

»Vselej seveda tudi naglica ni pridna.« —

Hišna je nosila jed za jedjo na mizo, in Rošerica je gostom pridno nakladala, v tem ko jim je Rošer prav tako marljivo natakal kupice. Obrazi so se bolj in bolj razjasnjevali, oči so jim jele žareti; vsi so postajali glasnejši, in pogovor je bil vedno živahnejši.

Tudi na kaplanovem obrazu se je umaknila polagoma ona grozna pobitost; jel se je mešati v pogovor, pri sebi misleč, češ:

»Kaj pa hočem? Ali sem mari res mislil, da bode tako večno trajalo? . . . Zagorje pa tudi ni daleč, in prav mnogokrat jo bodem lahko videval . . .«

Doktor Rodič je pogledoval Olgo ter se čudil njenemu dobremu humorju, s katerim je znala odbiti vsaki napad; tu je bila kakor v svojem elementu; njena dialektika je bila vprav briljantna ter je celo čemernemu profesorju izvabila semtertja kak rahel smehljaj.

Rošerica pa je opazovala Dano, ki se ji je zdela nekam čudna; krog ustnic ji je bil legel nenavaden, ironski, skoro hudoben izraz. V nji pa je tudi vse kipelo, osobito ko je videla, da je tudi kaplan oživel z drugimi vred, da je postal kar mahoma ves drug, zato je dejala glasno in strupeno:

»No, gospod kaplan, ali ste že povedali, da ste prestavljeni?«

Vsi so pogledali strmeč najprej Dano, ki je bila zardela do las, potem pa kaplana.

»Časa je še dovolj za take neprijetne misli,« je rekel kaplan; »vsaj še ne pojdem tako hitro!«

»Ali je to res? ali je mogoče?« se je čudil Rošer.

»Res — v Zagorje — toda šele novembra ali z začetkom prihodnjega leta, ker je zagorski prosil, da sme ostati na starem mestu dotlej, dokler ne bode na njegovem domu zgrajena hiša, v kateri misli živeti sedaj, ko je upokojen.«

»Do tedaj se pa lahko še vse preobrne,« je tolažil Rodič.

»Izpremeniti se ne da nič več,« je odgovoril kaplan; »toda časa je še, da se še kaj pogovorimo in poveselimo — za žalovanje bo potem še dovolj časa!«

Pogledal je Dano s svojim najmilejšim pogledom, da ni mogla drugače, nego da ga mu je vrnila s takisto milim, ljubim pogledom in se mu nasmehnila tako nežno, da mu je zaigralo krog srca.

»Zakaj pa so vas prestavili tako hitro, ko ste tukaj komaj leto dni?« — je vprašal Rodič.

»Niso mi povedali, zakaj; rekli so le, da je zagorski upokojen, mene pa niso vprašali, sem-li zadovoljen z Zagorjem ali ne.«

»Privilegij in protekcija — kakor povsod,« je modroval Rošer, ki ni slutil pravega vzroka.

»Govorili so o mnogih drugih krivičnih in samovoljnih naredbah višjih oblasti; kaplan se je posebno ogreval ter popolnoma pozabil profesorjeve lekcije na vozu. Računali so, kako daleč je do Zagorja, ter uvideli, da ne bo možno, da bi se tako često videvali. Pri teh pomislekih se je pa tudi kaplana lotevala neka srditost, ki je pa Dano veselila, in tako se je naposled umirila. —

Ko so odhajali, je bil kaplan zopet tako potrt, da mu je morala pošepetati: »Pogum, pogum!«

Ko je prišel Zorko v svojo sobo, je bil toliko razburjen, da še dolgo ni mogel zaspati.

Profesor Nemec pa je vzel naglo, ko je bil sam v svoji sobi, brevir v roke in jel čitati; vmes pa je mislil o kaplanu in o mnogih nevrednih svečenikih; a stopala mu je pred oči tudi Dana ... Toda siloma se je zopet zdramil ter čital, a med vrstami je mahoma zagledal Zdenkine velike, umne oči, ki so ga zjutraj gledale tako občudujoč in pritrjujoč.

Stresel je glavo, da bi se iznebil nove prikazni; pokleknil je in jel moliti.

(Dalje prihodnjič.)

Brez miru.

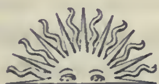
Gore in doline
Temna krije noč,
Na prirodo trudno
Lega sen cvetoč.

Glasna vtešil grla
Pticam je večer,
Po vasi zatvoril
Sleherno že dver.

Brez miru le potok
Črez polje šumlja,
Brez miru le listje
V logu šepeta;

Brez miru v višave
Duh moj hrepeni;
Kaj so mu daljave,
Kaj temne noči ...!

Borut.

W. E. Gladstone.

Spisal Fr. Svetič.

ne 19. velikega travna t. l. je izdihnil na svojem posestvu Hawardnu v visoki starosti mož, katerega smemo prištevati najbolj slovečim dušnim delavcem tega stoletja. In med temi delavci je bil Gladstone morda najmarljivejši. Malokdo je živel tako bogato življenje; človek bi dejal, da je bil Gladstone izmed tistih redkih mož, katere previdnost božja pošlje zdaj pa zdaj na svet, da z nenavadno, neverjetno marljivostjo in vztrajnostjo pri duševnem delu zadoščajo za dolg ogromne množine tistih, ki ne delajo nič. Kot triindvajsetleten mladenič je že stopil na javno pozorišče, in od tedaj naprej si ni privoščil več počitka in celih šestdeset let je delal za domovino in človeštvo; šele, ko je dosegel petinosemdeseto leto, ga je primorala huda bolezen, da se je umaknil, ali najbrže s tiho nado, da se mu ne bode treba dolgo odtegovati svojemu mnogostranskemu poslu. Z njim je izginila s svetovnega prizorišča ena izmed najbolj znanih in imenovanih, najbolj slavljenih in seveda tudi mnogo napadanih oseb. Čitatelj novin bode sedaj pogrešal v listih Gladstoneovo ime, katero se je zadnjih šestdeset let pač tako pogosto, rekel bi vsaki dan nahajalo v časopisih, prav kakor n. pr. Bismarckovo.

Nič manj nego štirikrat je imel Gladstone krmilo britanskega kraljestva v rokah; poprej in v presledkih pa je bil sedaj finančni minister, sedaj »državni tajnik« za naselbine in ves čas svojega javnega delovanja je bil neutruden kot parlamentarec, govornik in agitator za svobodomiselno stvar.

Ko se je bil ločil od toryev in se pridružil liberalni stranki, je postal takoj njen voditelj in je ostal njena glava do svoje smrti, čeprav je začasno odložil voditeljstvo in se posvetil modroslovnim in jezikoslovnim, včasih celo bogoslovnim vedam. Dorastel v konservativni okolici in vzgojen v torystiških naukih, je bil Gladstone v prvem času svojega parlamentarnega delovanja tory, toda še kot toryevec se često ni strinjal z nazori svoje stranke ter pokazal pri tem ali onem vprašanju svobodno in samostalno mišljenje, govoreč in glasujoč proti svojim tovarišem v imenu pravice in človekoljubja. Čim resneje in temeljiteje pa se je zaglabljal v državne in družabne probleme, tem bolj se je vdajal duhu časa, ki nalaga vestnemu državniku kot najimenitnejšo dolžnost skrb za blaginjo in svobodo

širjih slojev narodovih. Njegovo ljudomilo srce ga je približalo ubožcem in stiskancem; zapustil je za vedno vrste sebične bogatinske stranke in odsehmal je posvečeval svoje sile narodu in človeštvu; postal je liberalec v najlepšem pomenu besede, ne »liberalec«, kakršne poznamo pri nas. Gladstoneov liberalizem je bil take vrste, da so ga napadali ne samo njegovi konservativni nasprotniki na Angleškem in drugod, ampak tudi naša »liberalna« glasila na Dunaju in v Budimpešti, posebno takrat, kadar se je mož z zgovorno besedo in spretnim peresom potegnil za turške kristjane; takrat so bile »liberalne« novine vse na strani Gladstoneovega tekmeca Disraelija.

Kot finančni minister v Abardeenovem in kasneje v Palmerstonovem ministrstvu je zaslovel Gladstone s svojo davčno prenaredbo, katero je znal izvesti tako, da je odpravil nekaj sitnih davkov ter razbremenil ubožnejše obdačence, obenem pa vendar v red spravil britanske finance in zmanjšal državni dolg. Ko je bil po svojem prvem ministrskem predsedovanju odstopil l. 1874., je izjavil na shodu v Birminghamu z veseljem in ponosom, »da je odstop njegove stranke časten, ker zapušča tak prebitek v javnih blagajnicah, kakršnega še ni bilo, in da je tak poraz sijajnejši od zmage.« —

Pravicoljubu in narodovemu prijatelju Gladstoneu je bilo posebno pri srcu razširjenje volilne pravice. Po njegovem naporu se je znižal l. 1866. census tako, da se je povišalo število britanskih volivcev za okroglih 400.000. Še večji uspeh je imel l. 1884., ko se je sprejel njegov novi volilni zakon, po katerem je dobilo okoli dveh milijonov britanskih državljanov svojo najimenitnejšo pravico. Gladstone se je z vsemi silami trudil še za celo vrsto svobodomiselnih predlogov, katere pa je parlament odklonil, n. pr. razdržavljenje cerkve, omejitev oblasti gorenje (gosposke) zbornice; predlog, naj bi se poslancem plačevale dnevščine; svobodnejši položaj katoliške cerkve na Angleškem, prepoved kupovanja častniških služb, okrajšanje delavskega časa i. dr. Pri vsaki priliki se je potegoval, da se zboljša položaj narodovih množic, in da postane dosežno tudi ubožnejšim slojem to, kar je do sedaj pristopno samo malemu številu privilegovancev. Pogumno se je sprijel s sistemom, ki je na svobodnem Britanskem bolj razvit in ukoreninjen nego na kontingentu. Ogromno narodno premoženje je tam večjidel v rokah razmeroma kaj majhnega števila srečnih bogatinov. Celo poslanske klopi so dosežne samo tistim, ki imajo dovolj novcev, da si najmejo pristašev. Vendar na Angleškem ni prehudih socialnih kriz, morda zato, ker

ima kraljestvo v prostranih in bogatih naselbinah po celem svetu dovolj pripravnih ventilov.

Še večji pogum je pokazal Gladstone s tem, da se je usmilil nesrečnih Ircev. Z vsem ognjem, da ne rečem, z nekako plemenito strastjo je zastavil svoje moči za korenito zboljšanje žalostnih razmer na Irskem. In da se razume, kaj se to pravi, in koliko pogumnega prepričanja in volje je bilo treba za tako početje, je premisliti samo to, da je bilo anglosaskemu plemenu neusmiljeno zatiranje in odiranje po narodnosti in veri tujih mu Ircev večstoletna, globoko ukoreninjena tradicija. Angleži, ki so spravili Irce v pravem pomenu besede na beraško palico, pač še dandanes zaničujejo in črtijo prebivavce »zelenega otoka«, kakor n. pr. pri nas Nemci zasmehujejo in sovražijo Slovane, pred vsemi Čehe. Kar je nemškemu Dunajčanu v burkah in anekdotah tipični češki »Wenzel«, to je Angležu irski sodržavljan »Paddy« (Patrik). — Gladstone se ni ustrašil predsodkov angleške družbe; v zadnjih letih mu je bila najimenitnejša naloga pomiritev in zadovoljitev irskega naroda. Sedaj si pa mislimo pri nas državnika nemške narodnosti, kateremu bi bila resno pri srcu enakopravnost slovanskih narodov, in kateri bi pri svojih rojakih obudil pravicoljubje, da bi bili po svoji večini pripravljeni dovoliti drugim narodom odločevanje v svojih rečeh! Ni čuda, da se naši »liberalci« niso mogli sprijazniti z nazori liberalnega angleškega državnika.

Najpreje je Gladstone skrbel, da se kolikor moči zboljša žalostno gmotno stanje irskega ljudstva. Posrečilo se mu je vvesti nekaj preosnov; uveljavil je zemljiški zakon za Irsko, padla pa sta predloga, da se preuredi zakupništvo, in da bi vlada pokupila in razkosala velika posestva na Irskem. In ko je predložil Gladstone zakon, naj se na Irskem vvede samouprava in zopet otvori v Dublinu poseben parlament (»home-rule«), je sprejela sicer spodnja zbornica ta predlog s precejšnjo večino, gorenja zbornica pa ga je odbila. Manj zanesljivi člani liberalne stranke so se bili ločili od Gladstonea in se kot »unijonisti« zvezali proti njemu s konservativci; Gladstone je preveč zaupal njih liberalnemu prepričanju in jih izkušal prehudo. Kajpada, v časih, ko cvete izkoriščanje gospodarski šibkejših slojev po močnejših, v časih, ko centralizem duši prostejše gibanje posameznih delov državnih, je bilo v očeh konservativcev in celo manj zanesljivih liberalcev drzno in opasno počenjanje Gladstonea, ki je izkušal gmotno pomagati Ircem, jim zrahljati spone in dati nekoliko besede v lastnih zadevah. Očitali so Glad-

stoneu, da nepremišljeno razdira edinost in celokupnost britanskega kraljestva. Mož pa si ni dal iztrgati prepričanja, da imajo ne le posamezniki, ampak tudi narodne in verske individualnosti pravico do svobodnega dihanja, in da je bolj koristno državi, ako se sporazume s skupinami, katerih ne more raztopiti, in katere ji delajo težave in jo slabe s svojim odporom, ki raste s pritiskom.

Prav tako kakor notranja politika Gladstoneova je bila tudi njegova zunanja politika v soglasju z njegovimi pravičnimi in ljudomilimi načeli. »Izšolani« diplomat bi morda sodil, da je bila zunanja politika Gladstoneova slaba stran, da je prepuščal čutom preveč vpliva ali kaj takega. Nasprotniki so mu očitali, da ima v zunanjih opravilih nesrečno roko, in da je on kriv nekaterih neuspehov angleške politike za časa njegove vlade. Humanski Gladstone se je tudi v zunanji politiki pogumno postavil v nasprotje s svojimi rojaki in z načelnim staliÅ¡čem angleških vlad napram zunanjim vprašanjem. Angleži vobče ne morejo zatajiti anglosaske in normanske grabljive in brezobzirne narave. Zatiranim narodom pomagati z besedo ali z dejanjem ni angleška navada. In kako malo so izbirčni v pomočkih, kadar gre za dobiček, ali kadar se sprimejo z nasprotnikom, je znano iz zgodovine. Gladstone je častna izjema. Oglasil se je zoper krimsko vojno; predlagal je tudi, da se javno s parlamentovskim sklepom obsodi način vojevanja na Kitajskem. Še več: ko so se vzdignili turški Slovani, je bil Gladstone njih najboljši zaščitnik in je delal zanje z besedo in s peresom. »Neizustne« Turke pa — »the unspeakable Turk« — in njih grozodejstva je obsojal s svetim srdom ter pisal brošure — n. pr. »Bulgarian horrors« — v katerih je ljubeznive Osmane in obenem njih zagovornike, posebno Disraelija, živo ožigosal pred angleškim in drugim omikanim svetom. Pa še nekaj več: Gladstone, on, Anglež, se je strinjal — horribile dictu! — z Rusi, ko so začeli dejanski nastopati proti tlačiteljem balkanskih narodov. To je bilo skoro preveč za angleške rojake in drugo »omikano« Evropo. Turško gospodarstvo na Balkanu je bilo Angležem »noli me tangere«; evropskemu »ravnotežju« na ljubo se ne bi smel nihče vtikati v notranje razmere štambulskega carstva, niti se preživo zanimati za usodo uboge raje. Kdo bi bil pričakoval, da mogočni angleški državnik povzdigne svoj glas za turške kristjane ter izjavi s srditimi besedami, da je turško gospodarstvo evropski škandal, da ta državnik obsodi popustljivo stališče velesil napram turškim grozodejstvom in se z ljubeznijo potegne za krščanske trpine na Balkanu, dokazujoč, da je skrajnji čas, da se Turek odpravi iz

Evrope, in da se Balkan izroči balkanskim narodom? Kak anahronizem, se dandanes potegovati za kristjane pod mohamedanskim jarmom in klicati Evropo na boj proti Azijatom, kakor v davnih časih, ko je bil krščanski zapad solidaren nasproti mohamedanstvu, in ko je bila še živa krščanska ljubezen in je kristjan prihajal na pomoč kristjanu proti moslimu.

Gladstone torej ni bil državnik, kakršnih smo vajeni; kajti da bi državnik uravnaval svoje postopanje po zahtevah pravice in človekoljubja, to je prav redko. Vsiljuje se mi misel, da bi ga primeril z Bismarckom, njegovim največjim sovražnikom na državniškem torišču. Bismarck je dovršil brez dvoma večje delo, ker mu je bilo nemško carstvo šele ustvariti in potem utrditi proti domačim in zunanjim neprijateljem; sprijemati se je moral z močnimi sosedi pruske in nemške države, in da je dandanes Nemška močna znotraj, mogočna zunaj, je seveda njegova zasluga. Gladstone pa je prevzel iz rok svojih prednikov državen organizem, ki je bil v stoletjih utrjen in urejen kakor dobro sestavljen in namazan stroj, ki gladko teče; njemu ni bilo premagovati zunanjih ovir pri državniškem poslu, on tudi ni mnogo dejanski nastopal na vnanje. Glede diplomaške modrosti radi priznavamo Bismarcku prvo mesto; vendar bi se smel Gladstone, kakor mislim, pokazati tudi poleg Bismarcka. Morda je imel celo širje obzorje in višje, naprednejše ideje o državnem in sploh človeškem življenju; njegove deloma izvedene, deloma nameravane preuredbe so dokaz razsvetljenega duha in plemenitega srca. Blagi Gladstone ni poznal sovraštva, maščevanja in spletk, Bismarckova zgodovina pa je polna sile in brezobzirnosti, jeze in sovraštva, stiskanja in preganjanja. Je-li izrek: »Sila pred pravico« res Bismarckov, ali ne, je brez pomena; r a v n a l se je gotovo po njem.

Gladstone je izmed najmilejših in najsimpatičnejših zgodovinskih mož, in dejal bi, da tudi o njem velja, kar se je reklo o Titu, da je »amor et deliciae generis humani«. — Vkljub najčistejšemu liberalizmu se je držal celo življenje nekih konservativnih načel, o katerih je bil prepričan, da so koristna za posameznika in za družbo. Tudi v tem se kaže samostalnost njegovega duha. Premišljeval je mnogo o medsebojnem razmerju cerkve in države (prim. njegovo razpravo: »The state in its relations with the church«) in prišel je do spoznanja, da bodi država urejena na versko-nravstveni podlagi. Gladstone je bil ves čas svojega dolgega življenja veren kristjan in celo pobožen mož. Rad se je bavil tudi z bogoslovskim raziskavanjem,

ki je pri Angležih zelo priljubljeno; to je angleška posebnost, in menda ni nikjer toliko posvetnjakov-bogoslovcev nego na Angleškem.

Kot pravi humanist se je Gladstone obilo pečal s starimi klasiki in si je tudi kot učenjak v jezikoslovni stroki pridobil sloveče ime. Najljubši predmet mu je bila »homerologija«, kakor je sam pravil. O Homerju in starogrških odnošajih je napisal več zelo čislanih knjig. Toda kot razumen, praktičen Anglež se ni ukvarjal samo s kritiko tekstov, niti si belil glave zgolj s »konjekturami«, ampak preiskoval in presojal je starogrške državne, družabne in rodbinske odnošaje, po katerih se je grški narod povzpel do slave in velikosti. Gladstone je mislil pri svojem preiskovanju na koristno stran in premišljeval je, kaj bi se dalo posneti iz starogrškega življenja in v prid obrniti za sedanjost. Vidi se, da Angležu veda ni mrtva in ne samo breme za možgane. Znanemu »temeljitemu« narodu bi bila morda angleška šolska učenost nezadostna; toda Angleži so imeli svojega Bacona in Benthama in so kmalu razumeli »utilitarizem« v vedi. Sicer pa so tudi Nemci v novejšem času krenili na drugo pot.

Približal sem se koncu tega sestavka, ne da bi bil omenil z besedico tudi zmot in slabosti Gladstoneovih; samo hvalil sem ga in slavo pel njegovim redkim prednostim. Ali je to nepristranska sodba? ali je bil Gladstone kar čist vzor brez madeža? — Kajpada je imel tudi svoje slabosti, saj je bil človek — oprostite to vsakdanjo frazo! — Da odkrito povem: jaz ne vem, katere napake je imel, katerim zmotam je bil vdan. Tem bolje. Saj nisem poklican, da bi poudarjal, kaj ga je vrstilo med druge ljudi, ampak kaj ga je odlikovalo. Vsekakor je Gladstone tudi za pesimista zelo tolažljiva prikazen v ti solzni dolini, in najnovejši pokopanec v Westminstrski opatiji se vsekakor odlikuje tudi med preslavnimi sopokopanci, in njegovo ime se bode svetilo tudi poleg imen največjih sinov zavidanja vredne Britanije.

Ulomki.

1.

Da sem lahek ptiček,
Bi razpel peroti;
V pesmi glasni vzplaval
Ljubici naproti.

Pel bi ji na jutro,
Pel ji celi danek,
Pel bi ji po noči
V vseblažilni sanek.

Srpoš.

Kotanjska elita.

Spisal Premec.

(Dalje.)

V.

Take so bile razmere, ko so neko jutro zbudili prebivavce v Travnovi vili bučni glasovi vojaške koračnice. Vmes se je slišalo enakomerno teptanje na stotine nog, prhanje častniških konj in peketanje njih kopit, od zadaj pa ropotanje voz.

V vili je vse hitelo k oknom in na vrata.

Spodaj pa se je vrstila mimo vrsta za vrsto trudnih, zaprašenih vojakov, svetile se v jutranjem solncu sablje častnikov, rdeli potni obrazi navadnih vojakov, razgreti od težkih pušk in napolnjenih telečnjakov.

In te pisane, velike druščine nikakor ni hotelo biti konec.

Traven je stal na vrtnih vratih ob cesti in zrl z zanimanjem ta slikoviti prizor.

Ko je bil že skoro ves polk mimo njega, je Traven namah videl pred seboj mladega častnika, ki je jezdil mimo njega, hipoma ustavil konja in ga pazljivo motril.

«Tristo — menda se vendar ne motim?« je vzkliknil nadporočnik Pavel Pavlovič. »Gospod profesor Traven?«

Traven ga je takoj spoznal.

Veselo je stopil k njemu in mu podal roko.

»Dobro došli v našem mestecu, gospod nadporočnik! Toda, kako to, da prihajate s tem polkom?«

»Oh, usoda, usoda!« je viknil Pavlovič. »Že dve leti je, kar sem premeščen semkaj. In tako romam po svetu — kakor Ahasver, prav kakor Ahasver! Toda, na svidenje, profesor!«

»Posetite me, tukaj stanujem,« je pristavil Traven.

»Izborno, izvrstno! Kdo bi si bil mislil, da najdem tukaj starega znanca! Hvala za vabilo — bržčas je izkoristim že nocoj!«

In razšla sta se.

Pavlovič je izpodbodel konja, in ta je šinil dalje, da se je kar prašilo za njim.

Od zgoraj v vili pa se je tačas odmaknila od okna Travnova soproga Matilda. Videla je, da se soprog pogovarja s tujim častnikom, in to je zbudilo v nji radovednost, brez katere ni bila niti ona.

Takoj nato je stopil v njeno sobo Traven. Ali ona je čakala, da ji pove sam novico.

Zato se je malomarno kakor sicer naslonila na naslanjač, in oni trudni izraz ji je zopet legel na lice, ki je bilo že nekoliko časa vedno bledo.

»Pomisli, dušica,« je dejal Traven vstopivši, »starega znanca sem našel zdajle med častniki!«

»Kdo pa je?« izpregovori polglasno in leno ona.

»Nadporočnik Pavel Pavlovič. Najino znanje je že precej staro. Še kot kadet je bil pri polku v P., kjer sem služboval jaz, in slednji večer smo se shajali skupaj v kavarni. Mladi mož se mi je bil takrat zelo priljubil, in prav vesel sem, da sem ga zdaj naletel. Povabil sem ga na večer k nam! Torej, dušica, kaj ne, da se tudi ti udeležiš nocoj te družbe? Nočem te siliti, ali dobro bi ti delo!« je dejal rahlo Traven in se ji približal.

Matildi pa je bila tedaj šinila nova misel v glavo.

Oko ji je za hip zažarelo, in skoro vesel izraz ji je šinil po obrazu.

»Ali pride tudi doktor Lovrin?« je vprašala naglo.

»Skoro gotovo,« je menil Traven.

»Dobro — morda pridem doli!«

Kdo je bil zdaj srečnejši od Travna?!

Pristopil je k ženi, ji pogladil lice in ji sedel nasproti v mehki naslanjač.

* * *

Mrak je bil legal po dolini, in hladnejša sapica je zibala dozdaj razbeljeni vzduh.

V vrtni lopi Travnove vile pa so sedeli: Traven, dr. Lovrin, nadporočnik Pavel Pavlovič, Severica in Matilda. Črez dolgo je bila prišla zopet v družbo.

Matilda je bila videti nocoj izredno dobre volje. Sedela je prav zraven nadporočnika, da se ga je skoro dotikala.

Pavel Pavlovič pa je pripovedoval zgodbe svoje, odkar se nista bila videla s Travnom. Znal je pripovedovati izborno in šegavo, in Matilda ni obrnila oči od njegovih ust.

In vsaki hipec se je veselo zasmejala.

Za Maksa se niti ni zmenila, kakor da ga ne bi bilo v družbi. Severica je premišljevala, kaj pomeni nocojšnje vedenje Matildino; razbijala si je glavo in res — prišla do pravega zaključka.

»Ljubosumnega hoče storiti Maksa in mu s tem vrniti razžalitev!« je mislila sama pri sebi ter — privoščila Maksu to sladko čutilo.

»Tu je pretesno v ti lopi,« je menila Matilda, ko je nehal pripovedovati Pavlovič. »Pojdimo raje po vrtu do večerje!«

Vstali so.

Tedaj je ponudil Pavlovič Matildi roko, in ta se je takoj brez obotavljanja naslonila obnjo.

In stopala sta naprej, a ostala družba je postajala, si ogledovala različne nasade in se pogovarjala.

»V taki tihoti, v takem idilskem miru, milostna, v takem bi hotel živeti! Ah, kako vam zavidam! — Ali naše nestalno življenje je podobno ciganskemu; oprostite, milostna, da se drznem izpregovoriti pred vami to plebejsko besedo!« je govoril poltiho nadporočnik Pavlovič in ji pri tem večkrat pogledal v velike, sanjavo zroče oči.

»Ah, kako srečen mora biti človek, ki sme zraven takega posestva imenovati svojo tako ljubeznivo, tako dražestno, tako krasno gospo,« je nadaljeval in ji krepkeje stisnil žametasto roko.

In ona mu je ni odtegnila.

Za velikim jasminovim grmom se mu je ostavila noga, kakor nehote.

In postala sta.

»Moj Bog, kaj vam je, gospa? Ali so vas morda celo besede moje razžalile, da imate solzne oči?«

Res je bila stopila Matildi solza v oko, sama ni vedela, spričo česa.

»Ah, nikakor ne, gospod Pavlovič,« je dejala naglo in segnila po robec, da se obriše. »Ali spomnila sem se . . .«

Toda on ji ni pustil govoriti, niti si otreti solze.

Naglo se je sklonil ter ji s poljubom posrkal kapljo, ki ji je že bila pripolzela na lice.

Zardela je pod tem žarkim poljubom, se zopet oprijela njegove roke, in stopala sta dalje; kajti bližali so se glasovi izmed zaostale družbe.

»Gospod nadporočnik, tukaj semle pojte, tukaj je krasno!« je zaklical Traven.

Matilda in Pavlovič sta se obrnila in stopala proti onemu kraju.

»Ali vas smem večkrat obiskati?« je hušknil Pavlovič.

Njegovo oko je viselo žareče in koprneče na nji.

Ozrla se je k njemu, in pretreslo jo je, kakor bi bila zavela ledena sapa raz gorske robove.

Takoj je povesila oko in odgovorila tiho, a naglo, da je jedva razumel:

»Kadar vam drago in vam dopušča čas . . .«

Pridružil se jima je Traven.

A zadaj sta stopala Severica in Makso.

»Kaj ne, gospod doktor, lep in zanimiv mož, ta Pavlovič?« je vprašala zlobno Severica in se ozrla v Maksa.

Makso je čutil, kam merijo te besede. Nasmehnil se je porogljivo in dejal popolnoma mirno, skoro ciniški:

»Prav pravite, gospa, izredno interesanten mož!«

* * *

Odzdaj je bil Pavlovič vsakdanji gost pri Travnovih.

Matilda ni več počepala v svoji sobi; njena otožnost je bila izginila, rdečica se je zopet pojavila na njenih licih, in postala je zopet prejšnja, lepa in dražestna gospa. In proti Travnu je začela biti še bolj pozorna, celo laskala se mu je včasih in radovoljno in z nasmehom se je lotila zdravljenja, katero ji je bil ukazal dr. Lovrin. — Celo taka skrb za soproga se je je lotila, da mu je svetovala, naj se večkrat razvedri, naj začne zahajati tudi v mesto med znance, naj gre včasih celo v Ljubljano, da obišče stare prijatelje. In Traven je v vsem lepo slušal lepo in ljubljeno svojo soprogo; kakor v vsem, ji je tudi v tem ustregel, in tako se je dogajalo, da je včasih vstal res v mestu še pozno v noč, in da je prišel domov, kadar je poslala soproga kočijo ponj.

V tem času se je seveda Matilda kaj izborno zabavala s Pavlovičem, ki je stavil ves prosti čas nji na razpolaganje.

Sprva je hotela Matilda s tem dražiti Maksa; hotela mu je pokazati, da so na svetu vendar še moški, ki je ne prezirajo kakor on. In ako se ji je zazdelo, da je včasih Maksu šinila temna senca preko čela, da je bil videti nekako ljubosumen, tedaj je bilo njeno veselje popolno.

Ali igrala se je z ognjem!

Pavlovič je bil lep in strasten mož. Kaj čuda tedaj, da je ginila v občevanju z njim Maksova podoba vedno bolj iz njenega srca, da je nazadnje gospodoval v njem edini Pavlovič. Samo kakor v snu, od daleč, ji je še včasih zasvetil spomin na Maksa — liki zvezda — rešilnica mornarju . . .

In zlobnih jezikov ni bilo treba iskati, da so si začeli sikati v ušesa najnovejše dogodke v vili in slastno obirali kost, ki se jim je tu ponudila.

Take vesti so seveda naposled prišle na ušesa tudi Maksu. Ta jih s početka ni verjel, ker jih je imel za golo obrekovanje; kajti sam ni bil opazil ničesar, kvečjemu kak žareč pogled med Matildo in nadporočnikom, kak slučajen dotikljaj njiju rok in take malenkosti. Ali vse to je pripisoval le temu, da se hoče Matilda njemu osvetiti . . .

Toda oni večer, ko je videl, ob kaki uri je zapuščal Pavlovič vilo, in je tudi vedel, da je bil tisti večer Traven v Ljubljani, tedaj so mu padle luskine raz oči. In to ga je tako razburilo, tako pretreslo, da bi bil kmalu provzročil največji škandal in si uničil celo svojo eksistenco.

Edini Traven ni videl nič, ni slišal nič. Živel je v takem zadovoljstvu, kakor še nikoli, in Maksu in svojim ožjim prijateljem je pripovedoval včasih o svoji sreči.

(Dalje prih.)

LISTEK.

Prvi slovanski časnikarski shod, poroča Ivan Kunšič.[1]) Velikanska, veličastna je bila slavnost Fr. Palackega minole dni v Pragi, pomenljivejša pa še veliko bolj radi tega, ker se je pri ti priliki vršil prvi shod slovanskih časnikarjev v Avstriji, ki je bil velike važnosti za razvoj slovanskih narodov. Mi Slovenci pa smemo biti še posebe ponosni, da je temu pomenljivemu shodu predsedoval Slovenec, Ivan Hribar; njegovim zmožnostim, energiji in znanju slovanskih jezikov se je zahvaliti, da se je shod vršil gladko in točno v veselje in čast vsega Slovanstva. Shod se je vršil dne 19. m. m. popoldne na staromestni radnici; udeležilo se ga je 138 časnikarjev slovanskih. Predsednik je bil Ivan Hribar, prvi podpredsednik Michal Chyliński, glavni urednik »Czasov« v Krakovu, drugi podpredsednik pa dr. Šime Mazzura, glavni urednik »Obzorov« iz Zagreba. Predsednik je pozdravil prisotnike najprej slovenski, potem češki, poljski, ruski in hrvaški. Na vrsti so bila najprej zanimiva poročila o žurnalistiki raznih slovanskih narodov. Karel Salva je poročal o tisku slovaškem, dr. Aleks. Mitrović o srbskem, dr. Š. Mazzura o hrvaškem, Gregor Kupčanko o maloruskem, za Andreja Gabrščeka E. Klavžar o slovenskem, dr. Ant. de Beaupré o poljskem, za Jož. Kummerja JUC Kronbauer o češkem. Potem so prišle na vrsto resolucije, o katerih se je od začetka živahno razpravljalo, vendar so se sprejele z malimi izpremembami — izpustila se je zadnja, t. j. šesta o prepovedi poštnega vvoza. Sklenilo se je končno še, da se bode vršil prihodnji shod drugo leto v Krakovu. — Shod je trajal črez pet ur; gotovo je, da se v tem kratkem času o mnogih važnih in potrebnih rečeh ni moglo govoriti. Pa

[1]) G. Ivan Kunšič, stud. phil., je zastopal na Palackega slavnosti v Pragi »Ljubljanski Zvon« — na prošnjo urednika, ki je bil službeno zadržan. G. Kunšiču izrekamo pri ti priliki na ti vljudnosti iskreno zahvalo!

če se ne bi bilo doseglo nič drugega, storjen je vsaj začetek skupnega slovanskega dela, tako da smelo rečemo: Dne 19. rženega cveta l. 1898. ni bil le položen temeljni kamen za spomenik velikega Palackega, ampak tudi temeljni kamen veliki slovanski organizaciji, ki poraste od leta do leta v večjo duševno silo slovansko.[1])

Slavje stoletnice rojstva Františka Palackega je združilo konec minolega meseca vse stranke in vse sloje češkega naroda in pa vse slovanske narode, da so izkazali čast spominu moža, mimo katerega ni v novi češki zgodovini slavnejšega in zaslužnejšega.

Pred 100 leti, v dan 14. junija 1798. l., je bil rojen v tihi moravski vasici, v Hodslavicih, pod veličastnim Radhoštom František Palacky, najznamenitejši buditelj in vodnik svojega naroda. Kdor je posetil češkoslovansko narodopisno razstavo v Pragi, njemu je v spominu zibelka, v kateri je nekdaj pod streho nizke hišice zibala v spanje svojega sina uboga žena vaškega učitelja, nevedoč, kaj da bode njen sin svojemu narodu, narodu, ki je bil takrat pogreznjen še v topo nezavednost, od vseh zavržen, in ki se je dozdevno bližal le svojemu neizogibnemu pogubljenju. Saj so bili takih nazorov celo možje kakor Dobrovský, ki je še l. 1825. izrazil v prijateljskem pogovoru z grofom Sternberkom svoj obup nad češkim narodom. A mladega 27letnega Palackega so razvneli taki nazori h krepkemu odporu, in zavrnil je takrat Dobrovskega, kateremu je očital, zakaj da ne izdaja svojih del v češčini, z znanimi pomenljivimi besedami: »Bodemo-li vsi taki, bo pač zamrl češki narod od duhovnega gladu; jaz saj bi smatral, čeprav bi bil ciganskega rodu, in še takrat, če bi bil zadnji tega rodu, za svojo dolžnost, da storim vse, da se ohrani o njem v zgodovini človeštva saj časten spomin.« In po teh besedah se je ravnal: vse njegovo življenje je bilo navdušeno delo za rešitev in povzbudo češkega naroda.

Ob jako ugodnih okolnostih je prišel Palacký l. 1823. v Prago potem, ko je bil dovršil študije na požunskem liceju in je več let poučeval v plemenitaških rodovinah na Ogrskem. Seznanil se je v Pragi z Dobrovskym in po njegovem posredovanju z grofoma Gašperjem in Frančiškom Šternberkom; to znanje je bilo za njegovo bodočnost odločilnega pomena. Že prej je bil Palacký narodnostno probujen; prelagal je na češčino Ossiana, pisal je za časopis »Krok«, izdal je skupaj s Šafaříkom »Početke češkega pesništva, zlasti prosodije« in bavil se je poleg leposlovja tudi s češko zgodovino. Zlasti ga je zanimala husitska doba; saj je bila i Palackega rodovina češkobratovska in je vztrajala v ti veri na tajnem do leta tolerančnega patenta, kateri jo je prisilil, da se je priglasila k avgsburškemu izpovedanju. Palacký je prišel v Prago le, da prouči vire husitske zgodovine, toda grofa Šternberka sta ga pridržala za trajno, ko sta mu naročila, naj spiše zgodovino njih rodovine. S tem spisom je bil Palacký krenil na pot, na kateri je izvršil pozneje svoje nesmrtno delo. Prišel je pa Palacký v Pragi v tesno zvezo in v stalno dotiko s prvimi zastopniki češke dežele, posebno s češkimi plemenitaši in si je pridobil s takim občevanjem jasen pregled političkih razmer, in le-to ga je usposobilo sčasoma za duševnega voditelja vse češke politike.

---

[1]) Sprejete resolucije in pa podrobnosti o referatih, nasvetih i. dr. priobčimo na platnicah »Zvonovih«.

Ime Palackega je spojeno z življenjem vsega češkega naroda. Saj je Palacký razkril češkemu narodu njegove slavne zgodovine pravo jasno podobo, posegel je pa tudi dejanski v razvoj najnovejšega obdobja češke zgodovine. Iz obsežnega in žilavega njegovega delovanja v predmarčni dobi naj poudarimo samo, da je bil on ustanovitelj »Časopisa Češkega Muzeja« in glavni soudeleženec pri ustanovitvi »Matice češke«; imela je pa le-ta za širjenje češkega zavedanja nepregleden pomen in je bila dolgo dobo središče vsega češkega prizadevanja. In ko se je l. 1848. probudil češki narod tudi politiški, se je Palacký udeležil tega delovanja toli odlično, da je stopil po obnovi avstrijske ustave l. 1860. že kot priznani vodnik na čelo politiške češke čete. Ni pa pozabil skrbeti i za druge stroke narodnega življenja; posebno češko pisateljstvo je Palackemu dolžno hvalo za ustanovitev pisateljskega društva »Svatobora«, katero je ustanovil Palacký.

Da, popolnoma si je zaslužil Palacký častni priimek »oče narodov«!

Poleg vsega svojega politiškega in drugovrstnega delovanja je pa gradil Palacký neprenehoma svoje največje epohalno delo, svojo »Zgodovino češkega naroda«. V ti »Zgodovini« je spisal Palacký na podstavi mnogoletnega, razsežnega in skrajno marljivega proučevanja domačih in tujih virov strogo vednostno in v klasiškem slogu češko preteklost od prvih početkov pa do dobe Habsburžanov. Vplivalo je to delo, posebno pa popis husitske dobe, na vse narodno življenje velikansko. Narod je v ti zgodovini prvič sam sebe spoznal; videl je šele sedaj, kakšna mu je preteklost, kako je bil deležen napredka obče prosvete in omike, in kakšno stopnjo zavzema spričo svoje zgodovinske preteklosti v vrsti drugih narodov. Ni je knjige, ki bi imela toliko globokega in trajnega vpliva na češko narodno gibanje, kakor Palackega zgodovinsko veledelo, katero je bilo njegovim vrstnikom kakor nova prikazen, kakor evangelij novega zavednega narodnega življenja.

Ime Palackega žari nad češko preteklostjo; svetilo je mnogo let kot zvezda vodnica sedanjemu boju za češke narodne pravice, bode pa tudi večno ohranjeno v spominu hvaležnega češkega ljudstva.

»Květy«.

Knjižna naznanila. Z ocenami knjig, ki nam jih dopošiljajo gg. pisatelji ali založniki, smo nekoliko zaostali spričo vedno nam nedostajajočega prostora. Ako pa kake poslane nam knjige iz kateregakoli vzroka ne moremo takoj primerno oceniti, je preje niti ne naznanimo, ker sodimo, da je za prvo potrebo dovolj obveščeno občinstvo po kratkih naznanilih, ki jih prinašajo o vsakem književnem pojavu naši dnevniki, zlasti popolno »Slovenski Narod« pod zaglavjem »Književnost«. To načelno postopanje pa se nam je od neke strani očitalo kot namišljeno preziranje nekaterih knjižnih podjetij. Da se temu, četudi neupravičeniemu očitku ognemo, naj naznanimo tu vendar na kratko vse knjige in knjižice, ki so nam doslej došle, a jih še nismo nič omenili, pridržujoč si nekaterih obširnejšo oceno za pozneje, a nekaterih sploh ne ocenimo, ker jih ne bi mogli oceniti — ugodno, a nočemo z neugodno, dasi pravično ocenitvijo škodovati podjetjem, ki so sicer vrlo zaslužna. Sapienti sat! —

Slovenske knjižnice Gabrščekove je med tem časom priraslo že dokaj številk. Snopič 57—59 so prinesli »Povesti s potovanja« Ane Řehakove (v prevodu A. Dermôte in J. Kunšiča) in »Korotanske povesti« Gabriele Preissove (v prevodu Dermôtovem). — V snopičih

62—63 je izšla v prevodu Vinka Vinića povest Ljube Babića (Gjalskega): »Márica«. — Snopiča 73. in 74. pa sta nam prinesla kar dve izvirni drami, namreč Ivana Benka :Strahomir«, izvirno dramatiško igro v petih dejanjih, in Milovanovo »Mlado Zoro«, romantiški igrokaz v treh dejanjih (glej njiju oceno v 126. in 127. letošnji številki »Slov. Naroda«). — Snopič 75. pa je pričel Jana Klecande epizodo iz laške vstaje leta 1848. — »Na bojišču« — ki jo je »iz češčine po drugi izdaji poslovenil« Ivan Rejec. — Ista podjetna založarnica je izdala M. M. Hostnika »Ročni rusko-slovenski slovar« (str. 378) in istega pisatelja »Kratko slovnico ruskega jezika« (str. 85).

Kosijeve »Zabavne knjižnice za slovensko mladino« je izšel VII. zvezek (str. 47) s slično vsebino kakor prejšnji.

Iz založništva Janeza Giontinija nam je došlo kar dvoje knjig, namreč »Sto narodnih legend«, ki jih je slovenski mladini in preprostemu narodu v pouk in zabavo nabral in priredil Anton Kosi (str. 234), in pa povest »Na različnih potih« — primerna dečkom od 11. do 14. leta — ki jo je nemški spisal Franc Frisch, a »za Slovence priredil« znani pisatelj Janko Leban, nadučitelj na Trebelnem pri Mokronogu.

Isti pisatelj (Janko Leban) je priredil in izdal pri J. Krajcu v Novem mestu dr. Antona Pogaćnika (zdravnika v Gorici, specialista za pljučne bolezni) razpravo »o jetiki, sušici ali dêri« (str. 42, cena 25 kr,, po pošti 28 kr.); knjižica se dobiva pri lastniku Janku Lebanu).

V Petrograd. Potopisne črtice. Po svojem opazovanju in po raznih virih sestavil Ljudevit Stiasny. V Gorici 1898. Tiskal in založil A. Gabršček, 304 str., 16⁰, cena 72 kr. — To je naslov knjigi, katera je kot 69.—72. snopič Slovanske knjižnice izšla pred nekaterimi tedni.

Pisatelj pravi v »predgovoru«, da so tuji pisatelji pač že mnogo pisali o Rusiji, toda njih spisi so se bavili največ s senčnimi stranmi ruskega življenja, o hvalevrednih lastnostih ruskega narodnega značaja so raje molčali. Tudi Slovenci poznajo Rusijo in Ruse premalo. — Pisatelj je opisal nekatere dele ruske države nekoliko po svojem opazovanju, nekoliko po raznih virih. V knjigi čitamo, kako se je vozil iz Belgrada po Donavi navzdol, dokler ni prišel do ruske meje pri Reni. Od tod je potoval nekoliko po železnici, nekoliko po svojem kolesu, dokler ni prišel v Odeso. Iz tega mesta se je obrnil proti jugovzhodu na krimski polotok, kjer je videl več znamenitih krajev. S Krima se je obrnil proti severu ter prišel v Ukrajino med Maloruse. Odtod se je napotil proti Moskvi, potem v Nižnji Novgorod ter nazadnje črez Rybinsk v Petrograd.

Pisatelj je zanimivo narisal to in ono. Posebno rad se je pomudil pri šolah: tu in tam tudi pri cerkvah. Zlasti radi ga poslušamo, kadar nam pripoveduje kaj takega, kar je njega samega doletelo na potu.

Fr. Kos.

Ottův Slovník Naučný. Leta 1829. so se združili Palacký, Jungmann in Presl, da bi izdajali velik enciklopedičen slovar v češkem jeziku. L. 1830. je bila ustanovljena češka »Matica«, da bi podpirala izdavanje dobrih čeških knjig. A mnogo denarja se je izdalo za Jungmannov slovar in za Šafařikove »Starožitnosti«; vrhu tega pa je nedostajalo tudi znanstvenih moči za tako veliko podjetje. L. 1844. in 1845. so se začele v »Matici« zopet priprave in isto tako l. 1850.—52., ko je zastavil Palacký svoje moči, da bi »Matica« začela z delom,

za katero je bila zlasti ustanovljena. Sestavil se je popolen seznamek člankov, in tudi rokopisi so bili deloma že pripravljeni, a dobra stvar ni uspela. — Palackega prizadevanje ni rodilo sadu!

L. 1859. pa se je začel s pomočjo omenjenih priprav pod Riegrovo redakcijo izdajati »Slovník Naučný«. Kober, lastnik celega podjetja, je preskrbel redakciji bogata sredstva (potrebno knjižnico, prostore, stalne plače za glavne delavce v uredništvu itd.). — Riegrovega »Slovnika« je izšlo 11 zvez. (X. in XI. obsegata dopolnila). Prva knjiga ima letnico 1860, zadnja 1874. Ko je po letu 1860. stopil Rieger v politično življenje in delovanje, mu je nedostajalo časa za uredništvo, in od IV. knjige je je vodil J. Malý — »spolniredaktor«. Motto jim je bil: »V práci a vědění — je naše spasení«.

Redakcija je gledala, da bodi »Slovník« češko delo, samostojni članki domačih sil, ne navadne kompilacije. Da je bilo mnogo težav, je samo ob sebi umevno; saj je bilo to prav tako podjetje v malem narodu, ki si je jedva priboril nekaj kulturnih zavodov. Tudi javnost je nasprotovala, da se je moralo uredništvo braniti v IV. in X. zv. A delo je vendar napredovalo in je bilo končano po petnajstletnem neumornem, napornem delu in trudu. Sodelovalo je 247 sil! Zlasti važni so članki o slovanskih narodih od Jagiča, Perwolfa i. dr., po katerih je posneto tudi »Slovanstvo« naše »Matice«. Toliko o prvi izdaji »Slovnika Naučnega«.

Pokazala pa se je sčasoma potreba, kontrolovati veliko delo ter je popopolniti v marsikaterem oziru. Saj je med tem časom napredovala vsaka stroka znanstva, in marsikatero vprašanje je dobilo povsem drugo lice. Podjetni knjigar Otto v Pragi je torej prevzel povsem novo izdajo tega monumentalnega dela: »Ottův Slovník Naučný. Illustrovaná encyklopaedie obecných vědomostí. Majitel, vydavatel a nakladatel J. Otto.« Prvi sešitek je izšel 15. januarja l. 1888., a meseca februarja t. l. je bilo delo pri XIII. zv.

Podjetje je zasnovano na najširši podlagi, in prvaki literarnega delovanja slovanskega so obljubili svojo pomoč. Nad 500 sotrudnikov je tiskanih v prospektu, a pozneje se jih je oglasilo še nekaj. Za motto ima delo:

Qui scit, ubi sit scientia,
habenti est proximus.

V prospektu se čita med drugim: »Národ, kterýž dovede samostatně si pořiditi a všeobecné potřebě podati výbor všech vědomostí lidských, národ takový dokazuje co nejjasněji, že se již zmocnil celeho pokladu vědeckého od století nastřádaného a osvědčuje co nejzřejměji, že patři mezi národy kulturni, na výši moderní vzdělanosti stojící.

Proto snaha redakce a nakladatelstva k tomu se ponése, aby Ottův Slovník Naučný, stoje na výši naší doby pokročílé, podával výsledky vědeckého bádání a všestranného tohoto pokroku ve formě lahodně, i širšímu obecenstvu přístupné. Při tom ovšem přihliženo bude především a dostatečnou měrou k věcem slovanským vůbec a k našim českým věcem zvlaště« . . .

Moj namen ni poročati o velikem delu samem, kolikor ga je doslej izšlo, in ki zasluži tudi s strani Slovencev največjega zanimanja, temveč opozoriti sem hotel svoje rojake na članke, ki se tičejo našega naroda. V XIII. zvezku prinaša »Slovník« pod skupnim zaglavjem »Jihoslované« tri članke o Slovencih: »Národopis« (str. 365—367), »Jazyk slovinský« (str. 391—397) in »Dějiny slo-

vinské literatury« (str. 403—421); vsi ti članki so iz spretnega peresa našega neumornega prof. dr. Murka!

V narodopisnem oddelku poroča g. pisatelj o prvotnih in današnjih naselbinah slovenskih, podaja statistične date, omenja zgodovinske in verske odnošaje in razvija nekak političen program za bodočnost slovenskega naroda ter misli: »Zřižení království Slovenie« . . . bylo by možné jen na základě práva národnostního. Temu však přičí se (nasprotuje) již autonomistický a federalistický programm Čechů, Poláků a Chorvatů. Při provedení úplné autonomie »království a zemí« vedlo by se Slovincům zle, poněvažd maji ve svých rukou jen Krajinu a na sněmě gorickém drží se v rovnováze s Vlachy.« Za Slovence v drugih deželah pa bi se moralo urediti kakor za Nemce na Češkem . . .

V drugem članku podaja dr. Murko pregledno karakteristiko slovenskega jezika v glasoslovnem in oblikotvornem oziru, omenjajoč vsa dosedanja važnejša, v to stroko spadajoča dela; bavi se s klasifikacijo slovenskih narečij, govori o zgodovinskem razvoju jezika in njega vvedenju v urade in šole ter omenja naposled zgodovino slovenskega pravopisa. Oba članka sta pisana temeljito, jedrnato in jako pregledno.

Najzanimivejši pa je vsekakor tretji članek — kratka, pregledna »zgodovina slovenskega slovstva«. V splošnem vvodu omenja dr. Murko, da je bila slovenska literatura do II. pol. XVIII. stol. večinoma cerkvena, do 1595. l. protestantska, potem pa do 1765. katoliška; novo življenje pa je prinesla doba evropskega prosvitljenja in demokratskih idej francoske revolucije, katere vpliv so spoznali tudi Slovenci za Napoleonove vlade. V teh letih pa je začela vplivati tudi nemška romantika, ki pa je prodrla šele l. 1830., ko se je zbral krog pesnikov okoli »Čebelice«. Njih nastop in pesniški plodovi Prešernovi tvorijo epoho v slovenskem prerojenju, ki je bilo pod vplivom severoslovanskim, zlasti češkim. Poglobilo se je to delovanje z novimi svetovnimi idejami: z nastopom Stritarjevim in njegovih sodobnikov. Pravi realizem in naturalizem pa se širi šele v poslednjih letih.

Dr. Murko je vzel naslednjo razdelitev: »doba reformatorsko-protestantska«, »doba katoliškega slovstva«, ki je dobila pravo moč s prihodom jezuitov v Ljubljano (1590), »doba prosvitljena in predromantična« (1765—1830), »doba romantično-narodna od Prešerna (1830) do l. 1870.« in »najnovejša doba od Stritarja (1870).

Predaleč bi zašel, ako bi hotel navesti vse opazke, katere omenja dr. Murko naštevajoč razne pisatelje in pojasnjujoč razvoj vsega delovanja, omejiti se hočem torej samo na važnejše. Zlasti zanimivo in posebne hvale vredno je, da pojasnjuje dr. Murko pri vsakem važnejšem pisatelju njegovo odvisnost od tedanje duševne struje ali od posameznih pisateljev. Tako omenja n. pr., da je imel Linhart svoje domorodno mišljenje od Klopstocka, in da je v njegovemu duhu spisana tudi njegova »Zgodovina«. Zoisa imenuje po pravici središče vsega tedanjega literarnega delovanja v Ljubljani; Volkmer je pel v duhu Gellertovem, Gleimovem in Lessingovem.

L. 1830. se začenja v Slovencih mogočno literarno gibanje, »odpovidající úplně české vlastenecké škole«; stalo je pod vplivom češkim, poljskim in srbskim: »Mocně působily srbské národné písně Vukovy a slovanské Čelakovského, Šafařikova »Geschichte der slavischen Sprache und Literatur«, »Časopis českého Musea«, Čelakovského básnická činnost na lublaňský a Kollárova

na hradecký (graški) kroužek, Mickiewicz a vůbec polská literatura na oba prostřednictvím polských emigrantů«. Ker so se učili tudi tujih, zlasti romanskih jezikov, je dobila literatura ne samo narodni, temveč tudi svetovni obraz; tako ima Prešeren vse romanske in germanske, da, celo orientalske oblike; l. 1822. sta dala Rückert in Plasten Nemcem gazele, in l. 1833. nam jih je dal že tudi Prešeren . . .

Zanimiva je karakteristika Prešernova, katero zaključuje Murko: »Jedním slovem: nevelká kniha Prešérnových »Poezií« je celou slovínskou poetikou . . . Prešéren se učil od lidu — a v národním duchu při vši velké básnické vzdělaností a formální rozmanitosti a virtuosnosti spívána jest každá jeho báseň (pesem) . . . Tim způsobem obešel nebezpečenství romantismu a stal se národním a realistickým básníkem jako Čelakovský a jiní slovanšti romantikové« . . .

Precej obširno razlaga pomen Bleiweisovih »Novic«, o katerih pravi, da so »pravým repertoírem slovinské literatury«. Dobro je označil avtor tudi Koseskega s paralelo o Schillerju ter poudarja zasluge Janežičeve, ki je razširil literarni in znanstveni obzor Slovencev z izdajanjem prvega literarnega lista in prve zbirke domačih in tujih pesniških in beletriških plodov«. — O Levstiku pravi, da je nastopil zoper Koseskega ter sledil Prešernu in njegovim učiteljem: Rückertu, Platenu in zlasti Goetheju, kmalu pa tudi Heineju. S Prešernom se ne more meriti glede duševnega obzorja in bogastva oblik, a preseza ga v plastiki slik iz narave in življenja slov. naroda; nedosežno je to v otročjih pesmih, »pro které málo podobných básniků psalo ì ve velkých literaturách« . . . Pri Jenku se vidi vpliv Kollarjev: »Jenko jest silný milostný a vlastenecký lyrik v národnim duchu a prosté národni formě, ali velký pessimista v duchu Byrona a Heinea.« — O Jurčiču pravi, da je bil »v líčení domácího života realistou.«

O Stritarju je izrekel jako laskavo sodbo, da je »najobsahlejši slovinský spisovatel«; podaril je svojemu narodu pesmi vsake vrste, novele, romane, dramatične obrazce, kritično-literarne študije, satire in humoreske. »Všude vystupuje jako muž s evropským rozhledem (obzorjem) a slovanským srdcem, jenž hlásá (oznanuje) svým krajanům, že musí ctiti uměni a zvláště poesii, která ma byti »paní« a ne »služkou«, vážiti si ideálů světla, pravdy a slobody . . .« Učil se je Stritar od prednikov, vendar glede čutstvene sile ne doseza Prešerna in Jenka, niti glede naivnosti Levstika, pa prekaša jih glede svetovnega obzorja in pa z lahkim in polnoglasnim jezikom . . . »Velký idealista pohoršil (jezil) se zvláště Zolou a v posledních létech pozoroval s nechutí (nevoljo) jak se naturalistické proudy chytají také mladých slovinských spisovatelů.« Zadnje menda ne bode treba prehudo jemati, ker je Stritar že sam večkrat pokazal, da se je sprijaznil z novo strujo, in da se ustavlja le njenim izrodkom! —

Gregorčič je refleksivni, elegični in idilični lirik, ki se čuti nesrečnega v svojem stanu ter hrepeni po svobodi . . . Kontrast nežnočutečemu Gregorčiču pa je bojeviti Aškerc, katerega imenuje Murko prvega znamenitega pesnika v kulturni zgodovini štajerski in ga jedrnato ocenjuje. »Njegova največja zasluga je, da je realist ruskega tipa v slovenski poeziji in da vvaja v njo vsa človeška vprašanja. V poslednjih letih nastopajo, kakor nekdaj Gregorčičevi tudi Aškerčevi učenci, ki »kažejo že s svojimi ruskimi psevdonimi (Nikolajev, Saveljev, Mihajlov!), da prodira vpliv ruskega realizma tudi v Slovence«. —

Dobro bi bilo, da bi bil gosp. pisatelj pri vseh pesnikih omenil izdajo njihovih pesmi, n. pr. Funtek, Gestrin, kakor je storil pri nekaterih. Če je

omenil Lujizo Pesjakovo in Pavlino Pajkovo, zaslužila bi tudi Márica, da se imenuje. Saj je glede kvalitete svojih spisov vsaj istovredna z omenjenima dvema, zlasti pa še od nje mnogo pričakujemo, ker je marljiva in se uči.

Omenivši Tavčarja, Kersnika i. dr. se spominja tudi slovenske »moderne«: »Od r. 1895. objevují se u mladých spisovatelů silné naturalisticki proudi. Najvíce vynikají v »Ljublj. Zvonu« Radosl. Murnik, ostrý a důvtipný satirik, Karol Dolenc a Fran Govékar, jehož román »V krvi« (1896) vzbudil silnou polemiku proti »novostrujarům, jimž se však již nyni musi přiznati, že piší stkvělym (sijajnim) slohem«.

O »Dom in Svetu« pravi, da se v njem pridno neguje pesništvo z nabožno-moralno in didaktično tendenco; med njegovimi pesniki bi bilo treba omeniti tudi Hribarja. — Končno govori Murko še o dramatični in znanstveni literaturi.

Z veseljem moram konstatovati, da je dr. Murko sijajno rešil svojo nalogo. Za to nam jamči že njegovo ime; Murko je literaren historik v najidealnejšem pomenu besede, ki zna pisati tako, da zbudi v vsakem zanimanje; on pozna temeljito vse slovanske in nemško literaturo, kar je že večkrat in z večjimi deli dokazal. Njegovi članki v »Slovniku Naučnem« so velezanimivi, jedrnati in pregledni. Bratom Čehom je naslikal naše kulturno in duševno življenje tako, da smemo biti zadovoljni. Zato je izvestno povsem upravičeno, da sem navel o glavnih pisateljih njegovo sodbo, ki bode marsikoga zanimala, komur »Slovnik« sam ne pride v roke.

Dr. Murko je torej podal Čehom pregled slovenske literarne zgodovine; dobimo li tudi mi kdaj od njega zgodovino slovenskega slovstva?!

Dr. Vidic.

»Prosvjeta«, ki izhaja v Zagrebu, in katero smo v našem listu že večkrat priporočali, je prinesla v svojem VI. letniku za Slovence zelo zanimivo zgodovinsko študijo Ban Ivan Vitovac (sp. E. Luszowsky). Prav toplo jo priporočamo našemu naraščaju zgodovinarjev, ki je začel vendar »tandem aliquando« krepko nastopati. Gospodu pisatelju pa moramo očitati, da se ni potrudil ter poiskal slovenskih imen za Ossiach, Gurk, Radmannsdorf, Sann, Montpreis, Rohatsch itd., da ne govorim o Sannecku, Wallenburgu, Herbergu, Königbergu itd., ki imajo tudi slovenska, čeprav manj znana imena. — V istem letniku je priobčil Fr. S. Kuhač za primorske Slovence zanimivo študijo o italijanskem glasbeniku Tartiniju (* v Piranu 1092, † 1770), ki je sprejemal v svoje skladbe hrvaške narodne napeve, samo da jih je prilagodil in priredil po zahtevah italijanske glasbe, ne da bi s tem plagijate delal. Znano je, da je Kuhač nekaj enakega v Haydnovih skladbah dokazal.

Mislim pokojnicama hrvatskim pedagozima i učiteljima. Sveska prva. Spjevao Ljudevit Varjačić. Dio čistoga prihoda namijenjen je spomeniku Ivana Filipovića. U Varaždinu. Troškom i nakladom pisca. 1898. 12° 60 str. Cijena 30 novč.

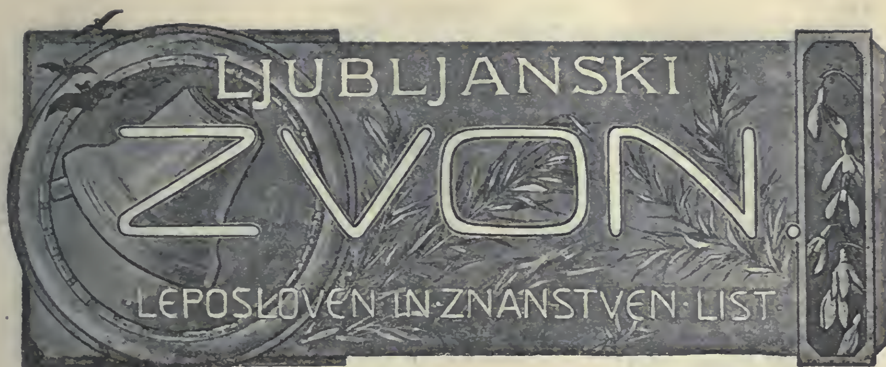
Listnica uredništva. B: »Zvon« je objavil zadnjič nekaj Vaših dekadentnih pesmi, ker bije v njih prava in nežna lirska žila. Ker ste nam spet poslali nekaj stvari v tem »modernem« žanru, naj Vam pojasnimo svoje stališče glede te najnovejše lirske oblike! Najradikalnejši dekadentje se ne brigajo ne za metrum, ne za stik. Tako smo čitali lani v češkem časopisu »Naše doba«, in dr. Förster je v našem listu objavil temeljit essay o dekadenci. V formalnem oziru je po našem mnenju dekadenca nekaka reakcija proti puhlemu formalizmu, ki je gledal

in še gleda v prvi vrsti na gladko sestružen in politiran verz in zvonek stik, v drugi vrsti šele na duh, na vsebino. Tako so se rodile tiste historične stalne lirske oblike, o katerih je že večkrat govorila naša listnica. Vsakdo, ki je spisal kak »sonet«, »ritornel«, kako »sestino«, ali kako se še zovejo vse te umetne umetnosti, je mislil, da je njegov izdelek že zarad oblike lirika, poezija. To je seveda čudna zmota! Pravi liriki in poetje sploh se niso nikdar uklanjali formalizmu. »Duh je, ki si ustvari obliko«, bi lahko rekli. Poleg drugih vzrokov je tudi najnovejša dekadentna struja nekak protest proti vsaki formalistični pedanteriji v stihotvorstvu. Toda — sunt certi denique fines! Naj povemo na kratko! Vse naše listnice počenši z l. 1895. pričajo, da nismo nikakršni formalisti, in da ne pripoznavamo nikakršnih »stalnih« oblik.

Prepričani smo, da v poeziji nikakor ni neogibno potreben stik, zlasti v epiki ne. Stik ima vobče dvojen pomen. Prvi je muzikalni in je na svojem mestu posebno v takih pesmih, ki se pojo; drugi pomen stika pa je, da markira kako misel ali pointo v verzu. Zato pa tudi ni vsaka beseda v verzu vredna, da bi se »stikala« ali »rimala«; zato pa stik, kakor je že Stritar svoj čas to reč prav po domače razlagal, ni zgolj pusta igrača. Vendar stik ni neobhodno potreben niti v liriki. Tisti poetični aroma, ki se v pravi liriki in v poeziji sploh niti analizirati ne da, ampak ga moremo samo občutiti in uživati, je pristopen duši, ki je sploh sposobna uživati poezijo, tudi brez vsakega uho božajočega stika. Tudi kak določen verz ni baš predpisan; ni neizogibno potrebno, da bi moral imeti verz ravno toliko in toliko stopov. Ni potrebno, da bi morala imeti kaka kitica ravno toliko in toliko verzov, ker delitev kake pesmi v strofe že a priori ni potrebna. Ne pripoznavamo absolutne veljave »asonanc« in »aliteracij«.

Tako daleč se strinjamo z vsemi svobodnimi stikotvorci, z vsemi antiformalisti in tudi z »dekadenti«. Toda nekaj pa vendar poudarjamo in pripoznavamo: to je nekak razviden in dosleden ritem, ki daje verzu pravo življenje. Lepo tekoč ritem (metrum) je baš tisto, po čemer se razlikuje poetična beseda (da ne rabimo izraza »oblika«) od tako zvane »proze«. Tisti pravi entuzijazem, tisti pravi duševni polet provzročuje v sestavljanju besed neko določeno, redovito valovanje, neko skladnost in neko »mero«. Besede pa se pravemu poetu izlivajo v ritmično soglasje same od sebe. Ritem (metrum) sam pa je zopet tisti konj, ki »nosi« poeta in njegovo dikcijo. Ako se torej završe še metrum, kakor so ga zavrgli nekateri ekstremni dekadentje, v čem se potem razlikuje poetična dikcija od tako zvane proze? Po ti poti, ki so jo nastopili najskrajnejši dekandentje, pridemo v pravo metrično anarhijo ter zaidemo v nasprotni ekstrem! Formalistom je bila in je stalna, pedantična verzna in strofna oblika skoro prvi znak poezije, najekstremnejšim dekadentom pa je pravo obeležje pristne poezije — kaos. Tu se dotičemo dekadentske poezije seveda samo z ozirom na verzifikacijo; o idejni strani te tako zvane moderne struje govoriti ni danes naš namen, niti ni prostora v listnici. Priporočati smo hoteli slovenskim dekadentom samo to, naj ohranijo v svojih verzih vsaj še poglavitni moment pravega verza, to je metrum, ki izražanju poetične misli ne jemlje svobode — kar potrjuje menda dovolj zgledov iz svetovnih literatur in tudi iz naše domače . . .

Štev. 8. V Ljubljani, dne 1. avgusta 1898. Leto XVIII.

Gizela.

Zložil Aleksij Nikolajev.

1.

Pod tvojim oknom, Berta,
Sem šel sinoči;
Pozdravili so me
Na njem cvetovi.
Ah, tvoje cvetke
Me še poznajo, draga,
Le — ti me nečeš! . . .

2.

Nad gore večerna zora
Lahno je vstajala,
V aleji pod kostanji
Si ti se sprehajala.

In s tabo starejša sestrica
In mlajša je bila,
A z vami vsemi tremi
Bila je gospa mama.

Starejši ponosno tako se
Oči utrinjajo —
Poteze krog ust na Stuart
Marijo spominjajo.

In tvoja mlajša sestrica
Je kot krilatec čist —
Ne, lepšega ni naslikal
Nikdar Murillov kist.

A ti, a ti, Gizela,
Si-li mu bila model,
Ko vstvarjal je »na prestolu
Madonno« Rafael? . . .

Nad gore večerna zora
Lahno je vzhajala,
A meni v srcu ljubezen
Je tiho vstajala.

3.

»Jaz zvedela sem, da ste pesnik.« —
»»Tako?««
»In čitala vaše sem pesmi.«
»»In kako vam ugajajo, gospica?««
»Ugajajo močno zares mi,

Posebno, kar tiče se lirike;
A oprostite — vaša satira . . .
Kaj mislite res, da svobodni razvoj
Umetnosti dogma ovira?

Na Miltona pomislite, Danteja,
Na Shakespearja in Calderona . . .«
In v svoja sladka usteca
Vtaknila je košček bonbona.

Da, verujte, čitatelji cenjeni:
Kot so nje razmotrivanja pusta,
Tako so sladka, in še mnogo bolj
Nje limono-bonbonasta usta . . .

4.

Pod zeleno lipo pa fantje
Prepevajo na glas:
»Stoji, stoji Ljubljan'ca,
Ljubljan'ca, dolga vas . . .«

A meni vzletijo misli
V Ljubljan'co, dolgo vas,
In iščejo, kje bi uzrle
Predrage deve obraz.

In tam na poljanski cesti
Ob okencu jo uzro:
Odeva jo belo krilo,
Z roko je podprla glavo;

Pred njo pa leži bel listič,
Na njem je napisan sonet . . .
Ah — klasično mrzlo ji pravi,
Kak jaz za njo sem vnet.

A misli moje nad mirno
Glavo ji plavajo
In lica in usteca rožna
Ji poljubavajo . . .

5.

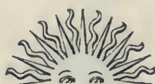
Ah, ta krasna, krasna noč . . .
In jaz ljubim Albertino,
Ljubim jo iz vsega srca,
Ljubim jo iz duše vse.

Ne veruj mi, ne veruj mi!
Kaj so mari mi koncerti,
Kaj so mari izprehodi,
Kaj prijateljice tvoje!

Kaj je ves ljubljanski dolgčas!
Hladne so besede moje,
A srce te ljubi, ljubi . . .
Ne veruj mi, ne veruj mi!

6.

A zdaj ti povedati moram:
Gizela — ne ljubim te —
Jaz ljubim le Albertino,
A ona — mene ne!

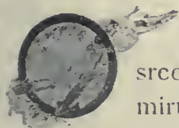

Moj prijatelj.

Spominščica. Spisal **Osamelec.**

In vsi dragi so mrtvi . . . mrtvi.

Turgenjev.

srce človeško! — O neumljive želje, tajne slutnje, nikdar mirujoče hrepenenje in stremljenje srca človeškega! . . . — Srce človeško, v vek nemirno, hrepeneče vedno po sreči, želeče si vedno nekaj tajnega, neznanega, mora imeti nekaj ali nekoga, da se ga oklene z vsemi svojimi silami, z vso svojo mogočno, vročo, kipečo strastjo . . . nekoga, komur zaupa svoje misli, upe, načrte in težnje svoje . . .

Vsakdo, komur utriplje v prsih dovzetno, čuteče srce, komur ni dano takorekoč že po rojstvu — od narave — srce kameneno in brezčutno, komur ni zamrlo, odrevenelo, omrzelo in okamenelo v resni, težki in mučni borbi za obstanek, za vsakdanji kruhek . . . vsakdo, komur ga niso strli nesreč viharji, divjajoči in besneči krog njega, komur ga niso še docela ohladili življenja ledeni valovi, dreveči ga samovoljno, svojeglavno po svetu semintja: vsakdo torej, komur se še ni srce popolnoma zakrknilo in zaprlo svetu in človeštvu, išče sreče, zadovoljnosti, miru — ljubezni! —

Ljubezen! . . .

Koliko se — žalibog — greši s to besedico, kolikokrat se zlorabi na najnevrednejši način, kolikokrat služi le za ogrinjalo, s katerim se zakriva, pokriva in skriva nekaj popolnoma druzega, nego ljubezen! —

In vendar je ljubezen — prava, čista, sveta ljubezen — največji dar nebes, je najblažje, najplemenitejše, najvišje čuvstvo človeškega srca. Često in za marsikoga je edina vez, ki ga veže s svetom in življenjem. In marsikdo bi moral sovražiti človeštvo, ki mu je na ta ali oni način prizadelo dokaj zla in gorja, marsikdo bi se z gnevom in ogorčenostjo obrnil od človeškega društva, ko ga je spoznal v vsi njegovi nagoti, praznoti, lažnivosti in perfidnosti, ko ga ne bi vezalo na to društvo vsaj eno bitje, katero spoštuje radi plemenitega srca in kristalnočiste, nedotaknjene duše, katero ljubi z vsem ognjem vročega srca.

Poseben pojav mogočnega hrepenenja srca človeškega po bitju, ki z njim sočuvstvuje in ga ljubi, je prijateljstvo — ono nesebično, čisto, vzvišeno prijateljstvo, kakršno sta opevala velika pesnika prijateljstva in bratske ljubezni: Balzac in Lafontaine.

In tako prijateljstvo je za marsikoga edina cvetka na življenja brezplodnem, suhem drevesu . . .

Dan za dnevom srečujemo ljudi, ki so nam že na prvi pogled nesimpatični, zoprni. Ne da bi nam storili kaj žalega, ne da bi imeli kak poseben, tehten vzrok, se od njih oddaljevati, se jih izogibati, se vendar trudimo z neko nervozno vztrajnostjo, da ne pridemo z njimi v ožjo dotiko. —

So nadalje ljudje, katerih ne mrzimo, niti ne sovražimo, niti ne zaničujemo, kateri nam niso niti simpatični, niti nesimpatični — kateri so nam popolnoma indiferentni, in proti katerim smo mi takisto indiferentni in mrzli . . . Morda občujemo z njimi — kratko ali pa tudi dalje časa. A ko se odstranjujemo od njih, ne porečemo niti: »Kako ljubezniv, zabaven, duhovit je vendar . . .« niti: »Kako okoren, glup, smrtno dolgočasen je!« —

In slednjič srečujemo ljudi, ki so nam simpatični takoj pri prvem sestanku. — Morda niti nismo z njimi občevali, morda le kratek čas, par trenotkov — morda smo izpregovorili z njimi le mimogrede par besedic, morda smo jih slišali govoriti le s kako tretjo osebo; a vendar se nam je prikupilo celo njih bistvo, njih vedenje, njih govor — kratkomalo: simpatični so nam . . .

Da, možno je, da se vede kdo z nami mrzlo, celo osorno, a vendar ga ne moremo prezirati, ne moremo mu odreči svojih simpatij . . .

A tudi simpatije so lahko kaj različne.

Ali se porode v trenotku za trenotek, ali v trenotku za dalje časa, morda za celo življenje. Ali pa se razvijajo počasi, okorno, te-

žavno — a te so navadno močne, trdne in stalne; zrastejo takorekoč iz majhnih, šibkih kali v mogočna debla.

O, naša srca vodi močnejša roka, in višja volja vlada srcu človeškemu in njegovim čuvstvom! —

* * *

To je bilo še za dijaških let. —

Stanovala sva — mislim namreč sebe in Ivana — v istem poslopju, Ivan v drugem, jaz v prvem nadstropju.

Dan za dnevom sva se srečevala na stopnicah, na hodnikih. Pozdravljala sva se, izpregovorila morda včasih par vsakdanjih besed ter šla vsaki svojo pot, ne meneč se več drug za drugega . . .

No, meni on ni bil nesimpatičen, baš nasprotno! A na tesnejšo, ožjo vez, na prijateljstvo v pravem pomenu še tedaj nisem mislil. —

Zgodilo se je pa nekoč, da sem izustil v večjem društvu na pol nepremišljeno, na pol iz namena, hoteč mu kljubovati, par besedic, ki so ga žalile, ki so ga morale na vsaki način žaliti.

Ko so bile izgovorjene, sem se brž pokesal svoje nepremišljenosti in svojega neplemenitega čina. A bilo je prepozno!

»Sedaj bode vzkipel,« sem mislil ter pričakoval rezkega odgovora, jeznega navala.

A ne! Molčal je in me le pogledal z dolgim, nemim, a obenem tako vprašujočim in očitajočim pogledom, da sem se v srce sramoval prejšnjih besed. —

Ko bi me vsaj zavrnil! Da bi mi vendar očital mojo krivdo! Ni dvoma, da bi se bil potem umiril; malce bi se bil opravičil, dostavil kako sarkastično opazko. Potem pa bi bil vsekakor miren.

A tako! —

Ne, tega nisem mogel strpeti! . . . To me je vznemirjalo, me razburjalo, me skelelo in peklo . . . peklo . . .

Ne, nemožno mi je bilo, to moro dalje nositi! —

In napotil sem se k njemu . . .

O, utripalo mi je srce, utripalo, ko sem polagoma stopal po ozkih stopnicah v gorenje nadstropje — ponižen, skesan — prosit odpuščanja!

Ne da bi sedel, mu povem, zakaj sem prišel. Z nekolikimi besedicami še enkrat očrtam svoje dejanje, ne da bi ga olepševal, ne da bi se izgovarjal. Priznam mu, da se sramujem te neplemenitosti, ter ga prosim, naj pozabi neljubi dogodek.

Lahno se nasmehne, mi ponudi mehko, tanko roko ter odgovori z jasnim, nekoliko tihim, melanholskim glasom:

»Jaz sem vam odpustil takoj v istem trenotku. Bodite mirni... Sicer pa upam, da še postaneva prav dobra prijatelja!« —

O, ali sva postala! . . .

* * *

Preteklo je leto dni. —

Ivan je še obiskoval gimnazijo — zadnje leto — jaz sem bil že na vseučilišču . . .

Pol leta sva bila že ločena, ko se mi slednjič vendar ponudi prilika, da posetim prijatelja. —

Večer je bil.

Hitro, z utripajočim srcem sem stopal po dobro znanih, ozkih stopnicah, katere je le motno, na pol razsvetljevala majhna umazana svetilka, pritrjena na očrnelo, nekoliko vlažno steno v ozkem kotu, kjer so se zaobračale stopnice.

Nervozno potrkam na rjavo barvana vrata.

»Naprej!«

Odprem.

Ivan je sedel pri majhni mizici, na kateri je stala nizka svetilka z velikim papirňatim senčnikom.

Bil je zaglobljen v študije.

Pri mojem vstopu je obrnil kodrasto glavo malce v stran . . .

»Ivan!«

Skoči pokoncu, pogleda pazno proti vratom ter vzklikne:

»Ah . . . ti!« . . .

Potem pa mi stopi par korakov naproti . . .

Pozneje sva si pripovedovala razne podrobnosti izza zadnjih mesecev, o katerih si nisva mogla natanko dopisovati . . !

Marsikaj sva imela drug drugemu povedati. —

Pozno je že bilo, ko sva še sedela pri oknu, katero sva odprla navzlic mrzli, ledeni zimi . . .

Bila je jasna, mesečna in mrzla noč, kakršne so navadno konec decembra meseca . . .

Nebo je bilo jasno, temnomodro, posuto z nešteto množico zvezd — večjih in manjših, svetlih in motnejših, katere so se pa spričo mesečine docela izgubljale v čudoviti modrini neba, da jih je zapazilo oko šele črez dalje časa. —

Na strehah sosednjih hiš se je v bledi mesečini lesketal zmrzli, trdi, kristalizovani sneg. Le tu in tam je prerezaval občo belino kak

ozek, črn rob — konec strehe . . . Visoki dimniki so črtali po blesteči, razsvetljeni sneženi odeji dolge, temne sence . . .

Krog svetilnic, v katerih so mirno in enakomerno brlele plinove luči, se je zbiral in kopičil lahen par. Ovijal je svetilnice liki svetel, blesteč, prozoren venec . . .

Ulice so bile mirne, tihe, mrtve. Le včasih je, oprezno prestavljajoč nogo pred nogo, korakal po polzkem trotoarju kak gospod, vračajoč se iz bližnjega kluba, zavit v debel, s toplo kožuhovino obšit plašč. Počasni, trdni, previdni koraki so budili jek v bližnjih ulicah...

Izza kakega ogla se je za trenotek prikazal stražnik, pregledal ulico, zarožljal s sabljo po tlaku, zakašljal, si drgnil prezeble in otrple roke ter spet izginil za oglom . . .

Od drugega konca ulice se je prizibal bradat delavec, zakasnel v gostilnici, kjer je pustil denar, katerega je bil po dnevu težko in z znojem prislužil. Opotekaje se s strani v stran, je korakal tesno ob hišah, da se je lahko naslonil ob zid, ko so ga vinski duhovi nagibali preveč v stran . . . S hripavim, jecljajočim in grgrajočim glasom je govoril v polupretrganih stavkih čudno zmeden monolog, hoteč si potolažiti očitajočo vest in si vliti v premrzle žile moči in poguma, da se z osornostjo, z divjimi kletvicami ali pa tudi dejanski odkriža doma plakajoče žene in kruha prosečih, polunagih, gladnih otrok . . .

»Ivan!«

»Kaj?« —

Molčim nekaj časa.

Nisem vedel, kako bi mu na najnežnejši način — da ga ne bi vznemiril in užalil — povedal, kaj me je težilo že celi večer, in kar sem bil opazil takoj pri prvem sestanku. —

»Ivan . . . izpremenil si se močno! . . .

Nisi-li bolan? . . . In zakaj mi nisi nič pisal?« . . .

»Ni nevarno . . . Obilo dela in truda . . .

»Ne vznemirjaj se . . . Spomladi bode spet bolje . . .«

»Da bi le res bilo!«

Na lahno sem vzdihnil.

On pa je bil celo miren. —

Nastala je daljša, globoka tišina . . .

Vglobila sva se vsaki v svoje misli, se zazibala v spomine, se prepustila slutnjam, se vznemirjala pred nekim nevidnim zlom . . .

V sosednji hiši, nekje v pritličju, je sviral nekdo na gosli. Zveneči, tožeči, proseči in hrepeneči zvoki so zveneli elegiški, lahno

in milo v tiho, mirno noč ter se harmonski spajali s tajno, mehko nočno tišino, izgubljajoč se v nji, polagoma, lahno zamirajoč . . . Onkraj ulice je nekdo hrupno zapiral okno . . . Nekje v bližini je zaškripal v vratih ključ . . . Semkaj z zvonika so se zibali iz lin nizki, polni, zamolkli, trepetajoči udarci, oznanjajoči enajsto uro . . .

Proti jutranji strani se je utrnila raz azurni obok velika, svetla zvezda ter šinila hitro kakor misel preko obzorja, črtaje za seboj dolgo, svetlo pot . . .

— Ivan se je zagledal v čudovito modrino neba. —

Črez dalje časa mi nasloni glavo ob ramo, zameži ter tiho vzdihne:

»Čuješ . . . dozdeva se mi, da bodem skoro tam . . . tam gori!«

»Ne govori tako, dete! . . . Trepetam že pri sami misli, da bi te mogel izgubiti . . .«

»Zakaj? . . . Ne bode na veke . . . Spet se vidiva . . .«

Vdano skloni glavo ter tiho, polagoma, z lahno trepetajočim glasom zašepeta:

»Fiat voluntas eius…!«

* * *

Jeseni, po maturi, se je Ivan odločil za semenišče . . .

Oviral ga nisem, ker sem ga poznal kot nepopačenega, čistega, skromnega in pobožnega mladeniča.

Mislil sem, da morda najde, oddaljen od sveta, njegovega šuma, vrvenja in drevenja, srčni mir, katerega sem jaz zaman iskal . . .

Često mi je pisal, da mu včasih srce sicer koprni in hrepeni po svetu, sili v prostost in življenje, da pa vendar vobče ni prenesrečen.

In veselil sem se, da ne trpi preveč, da se ne čuti prenesrečnega . . .

In minevali so dnevi . . . tedni . . . meseci . . . Minila je jesen s svojimi dolgočasnimi, meglenimi dnevi; minila zima z mrzlimi burjami in divjimi meteži. Hitro je izginila pestrokrila, rožnata pomlad, in za njo je prišlo poletje z vročimi, dolgimi dnevi . . .

— Ivan je ležal že dva meseca bolan doma.

Posetil sem ga prve dni junija, ker me je že parkrat pismeno prosil, naj vendar skoro pridem.

. . . Sedel sem ob postelji.

Okna so bila poluzastrta z zelenimi roletami. Sobo je polnil dremoten, lahen somrak . . .

Mrzla, trepetajoča, skoro prozorna desnica bolnikova je počivala v moji.

Mirno je ležal ter počasi, globoko in težko dihal. Včasih je otlo, suho, na kratko zakašljal.

Oko, veliko, modro, svetlo in vlažno je upiral vprašaje, otožno vame. Lice mu je bilo bledo, še nežnejše nego poprej — tanka, snežnobela koža prozorna, da so razločno prosevale modre žile ob sencih . . .

Na mali mizici tik postelje je hitro kakor za stavo, a vendar vedno enakomerno tikala majhna zlata žepnica svoj monotonski:

»Tik, tik, tik . . .«

V majhni, elegantni, zeleni kletki ob oknu je nemirno skakljal razposajen kanarček, rival kratki kljunček skozi medene šibice, se vratolomno pozibaval na rdečem obročku ter včasih glasno, s tankim glasom začivkal.

»Veruj, brate, bolje bode . . . skoro bode bolje« — sem tolažil mladega bolnika.

»Ah, ne govori tako! — Saj tega sam ne veruješ . . .«

— Molče sem ga poljubil na belo čelo . . . Kako mrzlo, kako ledeno je bilo! . . .

»Veš,« je pričel po kratkem molku s tihim, trepetajočim glasom — »življenje ima vendarle nekaj lepega, nekaj vabljivega, nekaj mamečega . . . Ko se človek mora ločiti od njega, šele tedaj to prav spozna, dasi ga tudi poprej ni nikdar posebno mikalo, nikdar zadovoljilo, nikdar osrečevalo . . .«

Roka mu je trepetala v moji.

Iz poluzaprtih oči sta mu privreli dve veliki, svetli solzi ter mu polagoma lezli po podolgovatem, bledem, izmučenem licu. —

»In vendar . . . vendar . . . kaj bi mi življenje še dalo, kaj bi mi moglo še dati? . . . Oh, ničesar . . . prav ničesar! — A sedaj najdem vsaj mir. Od sedaj mi ne bodo več mučili srca dvomi, ne več besnele v njem strasti . . . Ne bode ga več vznemirjalo hrepenenje po nečem višjem, nedosežnem, nejasnem . . . O, inquietum est cor nostrum, donec requiescat in Te, Domine . . .! — Inquietum . . . inquietum« — je še zašepetal poluglasno, vzdihnil ter utrujen zaklopil oči, da sta se dve vrsti dolgih, črnih trepalnic spojili v eno . . .

Na nezdravo rdečih ustnicah se mu je za trenotek zazibal lahen, žaloben nasmeh. —

Tajna tišina je spet zavladala po sobici . . .

— Iz učilnic — Ivan je bil sin nadučiteljev — so zveneli tanki, sveži, zategli otroški glasovi . . . Nekje na cesti je glasno, polukričeč

govorilo par brbljavih, jezičnih ženic. Njih visoki, hripavi, hitri, hreščeči glasovi so nedoločno, pretrgano prodirali v bolniško sobo . . .

Nekje za šolo je plakalo dete . . .

Voz je prihitel po cesti . . . Voznik je poknil z bičem . . . zakričal z neuglajenim glasom nad ženami, stoječimi sredi ceste, robato zaklel . . . in voz je hitel dalje . . . Ropot njegov se je slišal le še nedoločno, otlo . . . vedno tiše in tiše . . .

— Na oknu je duhtel rožmarin, in v majhnem, do polovice z vodo napolnjenem kozarcu se je namakala rumenkasta teja, katere listi so padali drug za drugim na zid, odkoder jih je veter tresel na cesto . . .

Onostran ceste se je tiho, sanjavo šumljaje v lahnem pišu zibalo srčasto listje širokovejnate, stare lipe . . .

Vzduh v izbi, nekoliko razgret in napojen z reskimi vonjavami raznih zdravil, me je težil, mi stiskal prsi, me opajal . . .

Rad bi bil govoril, tolažil bolnika, a nisem imel dovolj moči.

Kakor gora mi je ležalo nekaj nerazjasnivega na prsih. Srce mi je ledenelo, otrpevalo, sluteč, da se morda skoro ločiva — za vselej!

Nekaj čudno tajnega, nenavadnega, do tedaj mi neznanega me je pretresalo, me vznemirjalo, strašilo, mamilo in me polagoma opajalo.

Dozdevalo se mi je, da veje in plove po mali, polutemni sobici, v tem dremotnem, tihem miru dih smrti . . .

— Spomnil sem se, kako sem otrok videl na mrtvaškem odru najdražje mi bitje — mamico . . . Pred dušo mi je priplaval spet njen bledi, upadli obraz z osinjelimi ustnicami, s trdno na veke zaprtimi očmi . . . njene tesno sklenjene trde, otrple roke. —

Zdajci pa se mi je zdelo, da leži na odru — ne mamica, ampak on — Ivan — s takisto bledim obličjem, s tesno zaprtimi očmi, s sklenjenimi, ozkimi, voščenimi rokami, z osinjelimi ustnicami . . . miren . . . tih . . . vdan . . .

Črez bledo, nežno lice mu je bil razlit nekak čaroben odsev tihe, nadzemeljske sreče . . .

Na trdno, ozko, tesno stisnjenih ustnicah se mu je še zibal lahen, poluzamrl smehljaj . . .

— In krog odra, s katerega črno, žalno, resnobno opravo so bile pestre, raznobojne, sveže cvetke in zeleni venci v živem kontrastu, so plamtele dolge, tanke sveče ter s svojim mehkim, a vendar rezkim in ščemečim vonjem še bolj razgrevale in nasičale sobico, že itak prenapolnjeno z vonjavo svežih, duhtečih cvetic . . .

Zdaj in zdaj je vstopil kdo nekamo oprezno, tiho, na pol boječe, na pol radovedno, v črno opremljeno, mistiški razsvetljeno sobo . . .

Pokleknil je, pomolil na kratko za dušo pokojnikovo, mu pokropil bledo, mirno, nežno lice . . . se pokrižal . . . pregledal cvetice in vence ter tiho, resno spet odšel . . .

. . . Sveče so plamtele . . . dolgi, ozki, proti vrhu ostri plameni so se lahno zibali, trepetali . . . Ta ali oni je včasih jasneje zablisnil . . . visoko zaplapolal . . . pojemal . . . se spet večal . . . skoro popolnoma zamrl . . . A takoj je spet jasno, visoko vzplamtel, lijoč zlatobojno, čarobno, mistiško svetlobo po bledem mrliču . . . po črnem okrašenem odru . . . po beli, prozorni tančici . . . črez cvetje in črez vence . . .

Vroči, raztaljeni vosek je polagoma kapljal na male skledice črnih svečnikov . . .

Cvetice so opojno duhtele in duhtele . . .

A mladi mrlič sredi njih je pokojno, tiho in zadovoljno spaval, mirno in srečno snival . . .

— Docela so me premagale in omamile te temne, mrzke prikazni razgrete, razburjene domišljivosti, ti moreči spomini in težeče, vznemirjajoče me slutnje . . .

Ničesar drugega nisem videl, ničesar slišal. —

A zdajci vztrepetam, spustim bolnikovo roko ter planem pokoncu . . .

Grobno tišino v sobi je prekinil gromek, rezek, tanek pok, in zategel, trepetajoč, zveneč in brneč glas se je zazibal po težkem vzduhu . . . zvenel tiše in tiše . . . polagoma se oddaljujoč — se izgubljajoč ! . . tiho, mirno zamirajoč . . .

Na goslih nad posteljo je bila počila struna . . .

— Mladi bolnik je prestrašeno odprl velike, vlažne oči . . . Črez bledi obraz se mu je razlila lahna, bolna rdečica.

Težko sopoč je zrl nekoliko trenotkov gosli, nepremično strmeč.

Potem pa si je zakril obraz, zakašljal ter bridko zaplakal. —

Ko sem se poslavljal, sem mu obljubil, da ga v kratkem spet posetim.

A nisem ga videl več! —

* * *

Tiste počitnice nisem šel domov. Le včasih sem naredil kak daljši izlet iz mesta, ali pa sem za par dni obiskal kakega znanca ali sošolca. —

»Je-li prišlo kaj pisem?« vprašam staro hišnikovo ženo, ki je bila obenem moja strežnica, ko je ravno razobešala na dvoru perilo;

po večdnevni odsotnosti — bil sem pri nekem kolegi na deželi — sem se bil ravno vrnil spet v svoje stanovanje.

»Da, da — nekaj jih je — med njimi tudi mrtvaški list . . . odkod, nisem pogledala . . .«

»Mrtvaški list! — Mogočni Bog, ko bi bil . . .«

Ne, ne — tega si nisem upal, nisem hotel misliti do konca . . . A vendar mi je neka težka, mrzka slutnja napolnila v trenotku celo bitje. — Streslo me je . . . zazeblo me . . .

Z grozničavo hitrostjo drevim v svojo sobo, preskakujoč dve, tri stopnice . . .

Tresoč se, vtaknem ključ v ključalnico . . . zaškriplję . . . in vrata se odpro na iztežaj . . .

Skočim k pisalni mizici, pograbim list, ga razgrnem . . . ter berem poluglasno — od začetka hitro, nervozno . . . a čim dalje, tem počasneje, pretrgano:

»S potrtim srcem javljamo, da je danes dne 21. julija po dolgi, mučni bolezni . . . mirno . . . v Gospodu . . . za — zaspal — — — — — — — — — — — — — — — —«

Ustrašil sem se lastnega, otlega, hripavega in zadušenega glasu, težkega kakor jeklo, nenaravno, mrtvo zvenečega . . .

Mirno, nepremično, kakor okamenel sem stal ob mizi . . .

Ovršnik, katerega v razburjenosti nisem bil niti odložil, mi je polagoma zlezel raz trepetajočo roko, in palica mi je s hruščem padla na tla. —

Krepko, trdno sem držal v trepetajočih rokah črnoobrobljeno poročilo ter nepremično in topo zrl na debeli, lesketajoči tisk.

Ustnice so se mi gibale, a nikakršen zvok ni prodrl iz njih . . .

Za nekoliko časa se mi je začelo spet vračati življenje v otrple ude.

Ječe sem se zgrudil na stol. — Glavo, v kateri mi je vrvelo in šumelo, sem naslonil na mizo ter zajecal:

»Mrtev! — Mrtev! — Mrtev! —«

Spet sem razgrnil zmečkani list ter bral:

»S potrtim . . . . dne 21. julija . . . .«

»Dne 21. julija . . .« zamrmram, kakor da ne bi vedel, kaj in zakaj govorim. — »In danes je 25. — Torej prepozno!« —

»Ivan . . . nikdar več te ne vidim . . . Nikdar več . . . nikdar . . .«

In spet sem topo zrl predse. —

Zaplakal bi bil rad, a solz ni bilo, niti ene ne.

Le nema, divja bol mi je divjala v srcu — bol po onem, ki sem ga ljubil bolj nego rodnega brata — bolj nisem ljubil nobenega človeka na svetu — niti preje, niti pozneje nikoli!

* * *

Bilo je mrzlega, vlažnega in deževnega jesenskega dne v drugi polovici oktobra, ko sem polagoma korakal proti vaškemu pokopališču pri sv. Miklavžu, da bi vsaj enkrat videl grob Ivanov . . .

Naletaval je gost, kakor proso droben, mrzel dež.

Po cesti so stale velike luže. Ilovnata zemlja je bila globoko premočena in razmehčana. Rumeno, žilavo blato se je v velikih kepah prijemalo obuteli, ki se je globoko vdirala v ilovico . . .

Po ti blatni cesti, ravno mimo pokopališča je peljal majhen, suh, gladko obrit kmetič voz drv. Skrbno je ovijal raztrgano, mokro obleko krog mršavega, koščenega telesa. Glasno, s hreščečim glasom je proklinjal blato in vola ter z dolgim, tankim bičem neusmiljeno udrihal po živini, da so se delali na mokri, rdečkasti dlaki voloma debele proge . . .

Velo, rumeno, dolgo listje koruzinja, ki je stalo v velikih razstavah na pricestnih njivah, je zašumevalo z rezkim, trdim, ostrim šumom, kadar je silneje zavel mrzli sever ter metal in drevil po strani deževne kapljice v visoke, debele snope . . .

Po polju so se trumoma pojale vrane, se zaletavale druga ob drugo, leno krilile in mahale z velikimi, mokrimi perotmi . . . se dvigale nekoliko v zrak . . . spet sedale na ogone in v razgone ter grdo, hripavo kričale in krokale . . .

V vasi pod pokopališčem se je tu in tam valil iz majhnih, lesenih dimnikov sivkast, tanek dim, se dvigal v velikih kolobarjih v višino ter se polagoma izgubljal — —

Pokopališče je bilo tako, kakršen je na deželi navadno kraj večnega miru: Ozko, skopo odmerjen prostorček z zidom, debelim, kakor da bi veljalo stražiti jetnike.

Raz nizki zid se je luščil črnikavi, mokri omet. Opeka je od vlažnosti gnila in razpadala . . . Po straneh in po grebenu je po zidu bujno rastel mah in druga zelenjad . . .

Vrata so bila brez ključalnice in odprta. —

Vstopim.

O, tožno je bilo to grobišče — zapuščeno, osamelo, zanemarjeno je bilo! —

Velike, bujne koprive so se ščeperile ob zidu; mrzlo jesensko vreme jih je bilo že nekoliko poparilo in osušilo..

Gosta trava je obraščala grobovje, bodljikovje, in plevel je kril nizke, nesimetrično razvrščene gomile, zimzelen se je plazil širom po njih . . . Nekatere so bile na eni strani višje, na drugi pa so se polagoma izgubljale v navadni površini.

Križi na grobovih — ne kameneni, ne dragoceni, ampak neumetno, surovo iztesani iz desk ali izdelani iz tankih, ravnih brezovih debel, na katerih se je lesketala mokra bela skorja . . . okičeni s starimi, razpranimi, zabrisanimi in obledelimi podobicami svetnikov — so vtiskali celemu kraju še bornejši, otožnejši značaj. — Ti siromašni spomeniki so se nekateri nagibali na stran, nekateri pa so že ležali na vlažni, mehki zemlji — polugnili in polagoma razpadajoči v prah in blato . . .

Krog nizke, očrnele mrtvašč̌nice so ležale stare deske izkopanih rakev — prhle, mehke, neprijetno vonjajoče, ginoče in izgubljajoče se polagoma v črni prsti . . .

Le v sredini pokopališča — ob velikem, rdečem križu, na katerem je visela neokusno, grobo izdelana podoba Križanega, obledela in osivela v teku let — sta šumeli dve vrbi in dve cipresi; plakale so za mrtvimi, za katerimi kmet ne utegne plakati . . .

Tukaj je bila tudi gomila Ivanova — še sveža, rumena . . . a vendar na veke zaprta! —

Mokra trava ob grobu je bila poteptana, z blatom pomešana . . . Na gomili je ležalo par uvelih vencev; cvetovi so se bili že osuli, listje je bilo orumenelo, zgrbljeno in zvito.

— Gosti, drobni dež je padal s tihim, enakomernim, otožnim škrebetanjem na podolgovate liste vrb in cipres; njih veje so se klanjale nizko h grobovom . . .

— Naslonim se ob deblo ciprese . . .

Obraz si zakrijem z rokami . . .

»Ivan . . . brate . . . predragi . . .!« . . . Zaplakam . . . zaihtim . . .

Nad nama so šumele vrbe in ciprese . . .

Iz Prljekovine v Rim.

Satura. Spisal J. F.

je da je Prljekovina, tega menda večina Slovencev ne ve; saj je zanimanje za geografijo slovenskih dežel med nami sploh majhno, o tem priča dovolj ponovljeno vabilo odbora »Slovenske Matice« na naročitev novega stenskega zemljevida. No, na tistem zemljevidu, če zagleda kdaj beli dan, dobi gotovo odlično mesto Prljekovina, vinorodna deželica med Ljutomerom, Ptujem in Radgono na slovenskem Štajerskem. »Od obraza do obraza« večina cenjenih bravcev tega spisa bržkone celo ne pozna Prljekovine; kajti Slovenci so že od nekdaj, kakor uči slavnoznani Andrej Pajk v svojih po Jurčiču objavljenih »Spominih starega Slovenca iz francoskih vojsk« — »največ malovedeži in ničvedeži, ki se niso ozrli črez deveti prag«; če pa že kam potujejo, hitijo, pozabivši slovanski svet, rajši za Goethejevo Mignono »in das Land, wo die Pomerantschen blühen«. A koliko prednost bi imelo potovanje v deželo, »kjer čebula cvete«, med lükarje, v deželo »lükovega morja«, t. j. v Prljekovino, ki ima to svoje zadnje ime od besede »prlje«, katera rabi tam za Ptujem namesto »prej«. Koliko solz bi brez težave izvabila ostra vonjava lukova na potovanju v blaženo Prljekovino onim mladeničem, ki v tožnih pesmicah dokazujejo svojo srčno bol radi nezveste drage, a zaman, ker — solz ni! Ves srečen bi potem tak mladenič za prvim pesnikom slavne Prljekovine — za Volkmerjem, ki je opeval tobak — zapel slavospev luku: »O ti luk, ti žlahtna trava!«

Naj mi pa nihče ne zameri, če je to besedičenje vodeno, uvažujoč okolnosti, v katerih živim; zares meni in marsikomu, ki biva z menoj tu v megleni, hladni Ljubljani, daleč od Prljekovine, bi pač ne škodoval ognjeviti sok ljutomersko-jeruzalemsko-ptujske trte, ki greje kri, vnema domišljivost — ne domišljavosti, ampak ono bujno Miklošičevsko domišljivost, ki ostro razločuje, česar topo oko ne vidi, genialno druži, kar se nam zdi »toto genere« različno; da, Miklošič se je gotovo razvil ob krasoti divne Prljekovine!

Toda kam sem zagazil! Hotel sem le reči, da pomilujem vse tiste, ki ne poznajo slavne slovenske Prljekovine; obžalujem zlasti, da je neznana onim gospodom, ki črez »ἕρκος ὀδόντων«, črez »plot plemenitih svojih zob« spuščajo debele, a često prav nerodne zabavljice na zastopnike slovenskega naroda. Ti gospodje bi se namreč

v Prljekovini naučili bolj izbrano zabavljati; naučili bi se psovk, ki imajo globoki svoj vir v zgodovini ter pričajo o »temeljitem« zgodovinskem znanju onega, ki jih premišljeno rabi. »Kalavin!« — tako bi kmalu donelo po kranjski prestolnici namesto vsakdanje »s . . . . .«. To vam je psovka, cvet vseh psovk — kalavin, t. j. debeloglavi kalin, fantalin! Beseda je nastala po ogrski vokalni harmoniji iz »kalvin«, ki pomenja pristaša kalvinske vere, obsegajoče med slovenskimi Prekmurci na Ogrskem še dandanašnji nekaj župnij. Kot psovka je bila sprva naperjena zoper inoverce prav kakor pri nas dobro znani izraz, da kaj smrdi »kak lüterš-vera«. Sicer pa je po Prljekovini tudi »Taljan« — ti Ta'jan, ti — psovka za žide in nevernike, prav kakor bosenski »Vlah« prvotno znači človeka romanske narodnosti (Lah), a rabi kot psovka različnim inovercem . . .

Da »bera besedi« bo večja, ne bo napačno, če iz onih slovenskih vasi, ki leže onstran Radgone ob ogrski in nemški meji, v to torbico izbranih psovk sprejmem tudi to-le: »Ti si Plavec, zato si tak divjak«. Ta psovka je zgodovinska ter nas spominja, da so se v 13. stoletju v okolici radgonski naselili čudsko-turski Kumani (gl. Pajkove »Črtice iz duševnega žitka štajerskih Slovencev«, str. 189.) ali Plavci, ki so od 10. do 12. stoletja pustošili južno Rusko, in katerim so pravili Rusi »Polovci« . . .

Toda vrnimo se v Prljekovino, katere vrli stanovniki ne znajo samo psovati, ampak tudi hvaliti. »To ti je kruc!« je n. pr. prlješka pohvalnica možu-junaku. Davno že ni več krucev ali v ogrski obliki — Kurucev, ki so blizu pred 200 leti razsajali po ljutomerskih goricah; toda njih spomin še živi v ti besedi, ki pomeni pogumnega, podjetnega moža, kakor kranjski »kerlc« znači krepkega fanta, a izhaja iz nemškega »Kerl«, katerega ni nihče drugi provzročil nego sam Karl Veliki. Zgodovinski dogodki, ki segajo močno v usodo narodov, se zapišejo z jeklenim peresom v njih spomin, in ko izginejo vsa druga poročila, preostanejo še besede kot glasniki preteklih dob! — Čast vam, Kruci, da nam rabi vaše ime za označevanje moške kreposti! Uveljavili ste se nam, in mi smo vas spoštovali — smo vas morali spoštovati; nehote smo dali vašemu imenu ta lepi pomen; to je sila pravega junaštva, da ga priznavajo drugi . . .

Že rimski zgodovinar Tacit govori (Germ. c. XLVI) o narodu Venetov (»Veneti«), ki so bivali vzhodno od Germanov. S tem imenom se najprej v zgodovini omenjajo Slovani; Germani so jih tako imenovali in po njih Rimljani. To je isto ime, ki še dandanašnji rabi Nemcem v poznamenovanje dveh vejic slovanskega dre-

vesa, namreč lužiških Srbov in pa nas »Vindišarjev«. — Perwolf je v »Archivu f. slav. Phil.« (IV., 63 sl.) ime »Veneti, Vendi, Wenden« lastil slovanščini, češ, da je ta beseda slovanskega izvora in sicer izvedena iz korena *vent (vętj), ki je dandanes ohranjen samo še v komparativu »večji« (stsl. vęštij); Veneti, Vindi bi torej bili »veliki« — velikani! Krasno! Kako nam pomaga etimologija, ta divna hčerka nebes, a tolikokrat zapeljana! Če se vse podere, ta steber še stoji! — Torej mi velikani! Če nas psujejo z »Vindišarji«, zakaj bi se čutili žaljene? Ali ni lepo, biti Vindišar — velikan? — No, zdaj sem pa pošteno zavezal jezik vsem klevetnikom našega imena! Naj nas le imenujejo »velikane«; morebiti nas s svojim namišljenim psovanjem predramijo ter zbude v nas vseh željo, da postanemo, kar še nismo, če ne že velikani, pa vsaj strahu in spoštovanja vredni zastopniki svojih pravic, vsaki do zadnjega moža! —

Kdor etimologom noče pritrditi, da so Veneti, Vendi — velikani, bo pa morda vsaj verjel izpeljavi imena »Antes« od istega korena *vent. To je bilo v 6. in 7. stoletju po Kr. ime vzhodnih Slovanov, današnjih Rusov. No, da so Rusi velikani, o tem je dandanes prepričan pač ves svet, tudi brez etimologov in navzlic onim učenjakom, ki zatrjujejo, da iz *vent v slovanščini ne more postati *ant. —

Po drugi strani pa si usojam kot resen narodopisec vendarle podvomiti, da bi si bili Slovani sami nadeli ime po korenu s pomenom »velik«! Slovani se čutimo vse preponižne in smo vsled tožne minolosti le prevečkrat še do dna srca uverjeni, da je gospostvo usojeno drugim, a nam le podložnost. To trditev mi zopet podpirajo Prljeki, katerim je vsaka gospa — »nemška ženska«! O ti žalostni resnici nas uverja sploh naše gosposko ženstvo, katero po vseh slovenskih mestih in trgih še vse preveč nemški kramlja.

V tem oziru so mnogo večji drugi narodi, ki sami sebe in svojo prosveto v nebo kujejo, sami sebe občudujejo in ne čakajo, da »njih vrednost in pomen pripoznajo s proste volje drugi zemljani, da »vidi tujče krasne čine, se zavzame iz daljine«. Lastna hvala smrdi Prljeku »kak lüterš vera«. Res, iskrena skromnost diči Prljeka kakor vse druge Slovane; toda jako dvomim, ali kaj koristi dična ta lastnost v krutem boju za obstanek, ki ga bijejo narodi med seboj.

V starih časih seveda, ko je odločevala še surova sila, smo po pravici občudovali divje, junaške Obre; odtod nam znači »obrin« velikana, prav kakor rabi v staroslovenskih spomenikih v pomenu »orjak« beseda »spolinъ ali »ispolinъ«, posneta bržkone po nekem nekdaj ob spodnjem Donu bivajočem narodu »Spalaei«; isti pomen

ima »vlatь«, katerega izvajajo ali iz imena Ptolomejevih Οὐέλται, ali iz imena slovanskih Veletov (Vilcov), ki so nekoč bivali med Labo in Odro; Miklošič pa je v (lex. palaeosl.) s to besedo celo primerjal slov. »lat« (Krek, Einleitung, p. 252).

In Bolgari, staro turško pleme, ki si je konec sedmega stoletja po Kr. podjarmilo podunavske Slovene — ali niso tudi ti Slovanom tako imponirali, da so le-ti po njih imenovali svoje plemiče Boljare ali Bòjare? Sicer pa so se baš zmagoviti Bolgari silno hitro potopili v slovanski povodnji, ne da bi bili današnjim Bolgarom kaj mnogo več zapustili nego svoje ime (gl. Mikl., lex. palaeoslov. pod besedo »boljarinъ«). —

Iz imena »Bulgarus« pa je nastala tudi francoska beseda »bougre«, psovka podlemu človeku! Toda današnji Bolgari naj se ne izpodtikajo ob nečastni izpremembi prvotnega pomena, ampak potolaži naj jih zgodovina te besede, ki je sprva Francozom značila »bolgarskega« krivovernika, potem krivovernika sploh in končno zanikarneža. Bolgarski krivoverci, s katerimi so se bili Francozi v srednjem veku tako dobro upoznali, da so sprejeli njih ime v svoj jezik, so bili tisti Bogomili, ki so se od desetega stoletja počenši razširili kot mogočna verska stranka manihejskega značaja po celem slovanskem jugu, od Črnega do Jadranskega morja. Bogomili so bili v opoziciji zoper oficijalno bizantinsko versko obredje ter so si pridobili najširše sloje zlasti preprostega ljudstva, in po poljudnosti in živahni nazornosti svojih naukov so močno vplivali na razvitek narodnega slovstva. Toda tudi po knežjih palačah so si pridobili veljave. Ta verski pokret se je iz južnoslovanskih pokrajin raztegnil črez Italijo na Francosko, kjer so se pojavili Bogomili kot Patareni, Katari, Albižani, Waldovci ter dali državnim in cerkvenim oblastim v 12. in 13. veku dovolj opraviti (Rački, Rad jugoslavenske akademije, knj. VII., VIII., X.). S temi francoskimi krivoverniki pa je bilo v zvezi poznejše versko gibanje na Češkem, in v le-tem nam je zopet iskati kali protestantovstva. Da so torej vso to dolgo vrsto krivih ver sprožili Jugoslovani ter na ta način zasnovali zanimiv in imeniten del srednjeveške zgodovine, tega so se dobro zavedali Francozi, imenujoč krivoverstvo po njega začetnikih Bolgarih (prim. Du Cangea, pod zaglavjem »Bulgari«); francoska psovka »Bougre« nam je o tem bistra priča.

Ker pa bi mi kdo utegnil ugovarjati, da ni posebna slava prožiti in širiti krivoverstvo, da je to herostratovsko delo, zato moram Bolgarom po drugi poti čast rešiti. — Znane so »bugarštice«, hrvaške narodne pesmi z dolgimi vrsticami in stalnimi refreni; znano je, da

znači »bugariti« toliko kakor tožno pevati; da pa imajo te »bugarštice« svoje ime baš od Bolgarov, v tem se ujemata Miklošič in Jagić. Miklošič misli, da so Bolgari kot preprosti pastirji gojili med Srbi in Hrvati, med bolj bojevitimi svojimi sosedi, otožno strujo petja — od tod ime bugarštícam — žalostinkam; a Jagić domneva (Arch. IV., 240; VII., 520), da je beseda pomenila najprej otožno melodijo, domačo ob bolgarski Marici, ki pa se je priljubila tudi dalje na zapadu ter tukaj po svoji domovini dobila ime.

Bodisi to tako ali drugače, posrečilo se nam je vsekakor Bolgarom pridobiti slavo pevoljubnega naroda ter na ta način »rešiti« čast slovanskega plemena, kateremu pred desetletji nismo vedeli niti natančnega števila.

Lepo doni ime »Slovan«; ni bila samo Bohoriču neovržna izpeljava od »slave«, tudi Kollarju je dobro služila, in še mi se z njo naslajujemo. Bridka kapljica v čašo naše slave pa nam kane, ako se spomnimo, da sosedi z našim imenom imenujejo sužnja: Sclave, esclave, schiavo! Nemila usoda zgodovine je hotela, da smo dali temu zaznamenovanju povod — in »Na potujčeni zemlji« bi lahko peli ne le po ravni Furlaniji in snežnih goličavah vzhodnih Alp, nego tudi širom velike Nemčije — povsod je stopal pred stoletji Slovan — suženj. Da se nam ta madež opere, da postane kdaj naše ime častni znak svobode, kakor se slavni Frank lahko ponaša s francosko besedo »franche« (svoboden) in italijansko »franco«, v to pomozi Bog! A Bog ne daj, da bi se nam godilo kakor staremu plemenu »Σκαμάρεις«, ki je po Šafařiku — brez Miklošiča — dalo ime staroslovanskim »skomrahomъ« — »praestigiatoribus« . . .

»Skomraše! moriš nas, moriš!« mi doni že od vseh strani na uho. Od vseh? Od vseh nikakor ne, kajti vsi bravci »Zvonovi« niti ne umejo besede »moriti« v tem pomenu, namreč v pomenu »dolgočasiti do skrajnjosti«. V tem pomenu je beseda prav dijaškega izvora, skovana med slovenskimi dijaki, ki v izumevanju »krepkih« izrazov niso nič manj plodni nego njih nemški tovariši. Kolikokrat se sliši med njimi ta beseda v takih položajih, v kakršnem je bil svoje dni tenkočutni Horac na »sveti cesti v starodavnem Rimu« (sat. I. 9.) — »umorjen« je šel s torišča, ker se mu je nadležnež vsiljeval. Pa tudi sicer se sliši pogosto ta »morivka«, kjer ni tolike nevarnosti, kjer »morilni« meč ni tako nabrušen; svoj čas vsaj smo se vseučiliščniki čutili »umorjene« skoro pri vsaki pametni ali nespametni »govoranci«, ki nas je le zadrževala, da nismo dovolj zgodaj

prestopili k zadnji in najimenitnejši točki vsake dijaške zabave — h »krokanju« . . .

No, zdaj me pa že samega obhaja bojazen, da sem res začel »moriti« potrpežljive bravce, in da bodo odslej vsi jezikovno plodni Slovenci zmerjali po meni, ki sem Prljek, vse dolgočasne »morivce« Prljeke — kakor imenujejo Francozi in njih bratje Italijani prave morivce »assassine« po herostratovsko znanih ljudeh iz sprednje Azije, namreč po neki srednjeveški versko-politiški stranki iz zapadne gorate Perzije in iz Libanona, ki se je od 11. do 13. veka odlikovala po svoji bojevitosti in neustrašenosti ter se pod načelstvom »starca z gor« dala rabiti za zavratne umore — za posel roparskih »assassinov« . . .

Poslavljajoč se od dragega bravca, ki mi je potrpežljivo sledil po polju različnih ved, zgodovine, zemljepisja, etimologije, politike in se zdaj po obilem trudu izvestno čuti »umorjenega«, ga najvljudneje vabim na kapljo Prljekovca, ki ga točijo kot Ljutomerca ali Zavrčana. Le-to izborno kapljico pijoč, se bova pošteno znesla nad Nemci, ki so nam žlahtnega Zavrčana prekrstili v »Sauritscherja« — pravi »lucus, a non lucendo«, toda narobe! . . .

Tako sva priromala iz Prljekovine, četudi ne v Rim, odkoder se božja pot pri nas zove »romanje« (Roma = Rim), pa vsaj do čaše prljekovskega vina — in to menda tudi ni nič napačno: »Primum bibere, dein philosophari«! potrdiva tudi midva lahko z rahlo, toda pomembno izpremembo znanega reka, na katerega se je nedavno skliceval neki govornik v našem parlamentu.

Ne vem, kdo bolj je tožen.

Ne vem, kdo bolj je tožen,
Škrjanček ali jaz?
Ko meni kakor njemu
Zastaja v prsih glas —

Škrjančku več leteti,
Več peti ni mu moč',
Ker zemljo mrak objema,
Ker nanjo pada noč . . .

Veselo z vami peti
I meni noč ne da,
A noč ta bolj je huda,
Ta noč na dnu srca.

Aleksandrov.

Fata morgana.

Piše Evgen Štefanič.

(Dalje.)

XIX.

ezgoda, pravijo, pride redkokdaj sama. Marsikdo je pač že okusil resnico tega izreka. Posebno po lepih, srečnih trenotkih bodi človek vedno pripravljen na nenaden, neprijeten obrat usode. — Zdenka, ki je že bila vajena, da jo je usoda tepla, se je čestokrat v svojih najveselejših trenotkih prestrašila, sluteč, da je čaka »za jedan časak radosti hiljada dana žalosti.« . . .

Odkar je bila njenega očeta zadela bolezen, je imela revica le malo lepih ur. Dokler je bil Pavel živ, se je naslajala z njegovimi pismi ter se zabavala z odgovori in še potem je prebirala ob obupnih trenotkih kaj rada njegova pisma, ki so še vedno lahno vonjala po finem tobaku. Pritiskala jih je k obrazu ter dolgo dihala vase oni lahni vonj, ki jo je omamljal ter storil, da je pozabljala, da ga ni več.

Ko je pa odložila liste, se je nemo zagledala v praznoto ter se trpko zavedala vse svoje zapuščenosti.

Njeno žalostno stanje so pa še večale gmotne skrbi. Hrabro se je morala boriti za svoje matere in svoj obstanek ter s svojim zaslužkom skrbeti za obe. Ker je bila preponosna, da bi komu pripovedovala o svoji revščini, so mislili ljudje, da jima je rajni Smolar kaj zapustil. Vendar je morala svoji materi večkrat na novo povedati, kako je pravzaprav, ker je njo že zapuščal spomin in se je mnogokrat jezila radi slabe hrane, stanovanja in obleke. —

Ko se je ono jutro pripeljala Zdenka od Rošerjevih v mesto, se je silno začudila, ko je našla stanovanje zaprto in matere nikjer.

Obstala je pred zaklenjenimi vrati in premišljevala, kam je neki šla mati, ko ji je bila vendar preskrbela vse potrebno za dva dni, predno se je odpravila k Rošerjevim.

V isti hiši pod streho je stanovala revna žena, ki je Smolarki in drugim nosila vodo, jim umivala posodo in snažila tla.

Le-ti je bila Zdenka pri odhodu naročila, naj pogleda črez dan včasih k materi, ali česa potrebuje, po noči pa naj spi v sobi poleg nje.

Urno, z nemirnim srcem je stekla Zdenka pod streho k postrežnici, a baš, ko je hotela potrkati, ji je le-ta stopila naproti. Zagledavši Zdenko, je nabrala obraz v surove poteze, jo zaničljivo od strani pogledala ter rekla: »Vaša mati je v bolniščnici.«

Zdenka je v prvem trenotku videla le nje zaničljivi obraz ter čutila, kako trd je njen glas, zato jo je vprašala z nagubanim čelom:

»Kako pa mi govorite?«

»Kakor znam,« je rekla kratko ženica ter hotela oditi, toda Zdenka, kateri je za surovim glasom prišla v spomin ženina beseda, »bolniščnica«, jo je prijela trdo za roko in dejala mirneje:

»Kaj ste rekli, kje je moja mama?«

»V bolniščnici, sem rekla; sinoči, ko mene ni bilo doma, je šla z doma, in ker je gluha, jo je povozil voz.«

Zdenka je prebledela. Zdelo se ji je, da ne more biti res, kar ji je žena povedala tako indiferentno; zato je vprašala še enkrat boječe:

»Ali je prav res?«

»Če ne verjamete, pa pojte vprašat!« je odgovorila žena in odšla.

Zdenka je zdirjala po stopnicah navzdol. — V veži pri vratarju je že bilo zbranih več ženskih.

Ko je šla mimo njih, so vse na glas zamrmrale, in ena je še zakričala za njo:

»Lepa hči, ki se hodi zabavat po izletih in pušča staro, gluho mater samo!«

Zdenka se ni ozrla. Čutila je, da žena govori resnico, a vedela je tudi, da, ako bi jo ljudje mogli umeti in bi jo natančno poznali, je ne bi obsojali s tako trdimi besedami.

Tekaje po ulicah, se je izkušala Zdenka opravičiti sama pred seboj ter si utešiti očitajočo vest. Govorila si je: »Moj Bog, saj bi morala znoreti, morala bi propasti, ako si ne bi privoščila po tolikem trudu in naporu malo razvedrila. Čutim, da je moj duh že itak oslabel, moji živci so skrajnje napeti, in nesreče so me potrle duševno skoro do obupa . . . In ako ne bi bila šla k Rošerjevim, bi bila po opravkih kje drugod, da, včeraj bi bila morala učiti oni dve v Gosposki ulici . . . materi bi se bila med tem takisto lahko pripetila nesreča — saj vse, kar se nam godi, to nam je že usojeno od nekdaj . . .

Ko je stopila v bolnico v vežo, jo je kaj neprijetno dirnil oni duh, ki je lasten vsem bolnicam, in ki nam navdaja srce s tesnobo. Hotela je urno mimo vratarja, a ta ji je zastavil pot, češ, da to ni navadna ura za pohode.

Ko je njemu srečno ušla, se je sprla na hodniku s strežnico, ki ji ni dovolila k bolnici, ker ni bila ura za posete k revežem-brezplačnikom.

»Saj to je moja mati — ali ne razumete — moja mati!« je kričala obupno Zdenka, ki ni imela prej nikoli opravka v bolniščnici ter ni znala za pravila glede posetov.

Na njeno srečo je prišel baš zdravnik, jo peljal v svojo sobo ter ji napisal par vrstic, s katerimi ji je dovolil pristop k bolnici vsaki dan ob katerikoli uri.

Komaj se mu je zahvalila, pa je že zbežala v sobo, kjer je med mnogimi drugimi nesrečnicami ležala njena mati.

Ko je Zdenka prišla k nji, je privzdignila bolnici glavo, jo pritisnila k sebi ter jo poljubovala brez konca in kraja.

»Ali, Zdenka, ti me zadušiš,« je ječala starka.

— »Kaj je bilo, kaj je, mamica, sladka moja mamica?« je kričala Zdenka med poljubi svoji materi na gluho uho, potolažena, ker se ji starka ni videla, da bi bila slaba.

Ko jo je Zdenka izpustila ter jo gledala tako milo, je rekla stara Smolarka:

»Vidiš, naše sedanje stanovanje meni nič ne ugaja« — in vzdignivši nekoliko glavo, je pihnila zaničljivo: »Fej! toliko postelj in stene brez slik, kaj poreče oče? Ni-li prišel s teboj, saj sta vendar odšla skupaj?«

Zdenka je komaj zadrževala solze, ki so ji zalivale oči.

»Ali, mama, ti si v bolniščnici — očeta ni več, on je v nebesih ...«

»Toda kako se je to zgodilo, povej, zlata moja, povej!«

Starka se je malo zamislila, gledala okoli sebe z nestalnimi očmi in dejala:

»Glej jo glavo neumno, glej! Dolgo je že, odkar je oče umrl, a jaz sem sinoči padla — no, saj si videla, ko so me pobrali in nesli sem. Vidiš, da me nisi ti spomnila, ne bi niti znala, da sem v bolniščnici.« —

Zdenka jo je zopet poljubila, ji dela ustnice prav na uho in jo vprašala:

»Kam si se udarila, mamica? Povej, pokaži!«

»Ah, aj!« je zastokala starka, ko se je hči nehote dotaknila bolnega mesta na nogi, odgrinjaje bolno mater.

Prestrašena je Zdenka odskočila.

Starka jo je pogledala s svojimi medlimi, rdečimi očmi in rekla:

»Ali se doziš, ker še ležim? Saj je pa tudi res sramota, da sem še v postelji, ko je že tako dolgo dan.« —

Pregenila je noge, kakor bi hotela vstati, in zopet je glasno zastokala.

Pristopila je strežnica, pokrila bolnico in rekla Zdenki:

»Uboga žena ima nogo grozno zateklo; ko so jo prinesli sem, ji je kost pod kolenom kar štrlela iz mesa. Njeno stanje je jako opasno — rezali ji bodo nogo, ali ker je stara, težko da prestane operacijo.«

»Čemu bi rezali, morda tako tudi ozdravi!« je dejala Zdenka, naglo migaje z očmi, da se ji ne bi ulile solze.

»Ne ozdravi!« je rekla odločno žena, ki je že videla nebroj takih slučajev in potoke solza; nji se je zdela prav navadna stvar, ako umrje taka starka, ki se je ponesrečila spričo onemoglosti in gluhote.

»Mama, ali te hudo boli?»

»Nič, prav nič, lahko vstanem in pojdem kar s tabo domov; mimogrede pa še stopiva v delavnico k očetu.«

Rekši je zopet zgenila nogo, tedaj pa je zastokala še glasneje nego prej. Bolečina, ki je starki izvila preje par kratkih glasov, je trajala zdaj dolgo; stokala je vedno glasneje ter naposled celo vpila.

Zdenka je bila kakor iz uma. Gladila je materi lice in čelo, a kadar je le-ta silnejše vpila, je bežala od nje do hladnokrvne strežnice, debele ženske s trdimi, kuštravimi, kodrastimi, gabnimi lasmi.

»Ne morem pomagati« — je dejala ta mirno na vprašujoči, proseči Zdenkin pogled ter si brisala s tolstega obraza pot z velikim modrim predpasnikom.

Čim silnejše je bilo vpitje, tem nesrečnejša je bila Zdenka. Bežala je iz sobe; na hodniku je zopet srečala zdravnika, majhnega, ljubeznivega, prijaznega moža.

Potožila mu je v pretrganih stavkih, kako se je materi shujšalo.

»Pogum, pogum, gospica!« je dejal ljubeznivo zdravnik. »Mislili smo, da bi jo operirali, toda . . .«

»Toda?« — je vprašala Zdenka s široko odprtimi očmi, ko je zdravnik prenehal.

»Se nam ne zdi potrebno, da bi jo mučili še bolj. Trpela tudi tako ne bo dolgo, ker se je vsled one nezgode nje srčna hiba shujšala.«

Zdenka je obmolknila ter le urno migala s trepalnicami, da bi tako zabranila pot silnim solzam.

Ko je hotel zdravnik oditi, ga je vprašala s tresočim glasom:

»Kaj hočem storiti?«

»Poglejva k nji!«

Stara Smolarka ni več ječala, in to je Zdenki olajšalo srce.

»Ukažite, gospod doktor, oni ženi, da smem ostati tu,« je prosila tiho Zdenka, ko sta se približala starkini postelji.

Mati je pogledala hčer in zdravnika ter rekla:

»O Pavel, ti?! Oprosti — ali jaz te še vedno tičem kakor tačas, ko si bil še majhen pri nas v delavnici. — Glej vse te mrliče — povej, ali so vsi ti umrli danes?«

»Pst, pst!« je dejal zdravnik s strogim obrazom in s prstom na ustnicah; potipal ji je žilo in srce ter dejal:

»Mrzlico ima hudo, a ko jo mine mrzlica, mine vse! Prav mrzlici se morate zahvaliti, da ste jo še slišali govoriti.«

Zdenki so se udrle dolgo zadržane solze, in ihteč je pokleknila poleg materine postelje . . .

Doktor je odšel, in v sobi je bilo nekaj časa vse tiho, da se ni čulo drugega nego glasno hropenje stare Smolarke in smrčanje, stokanje in ihtenje drugih bolnikov.

»Sama, sama, na vsem širokem svetu sama!« je govorila sama sebi Zdenka, a njeno telo se je krčevito treslo.

Ko je tako ihtela nekaj časa, premišljujoč svoje gorje, je privzdignila mehka roka njeno glavo, in Zdenka je zazrla mirni, hladni obraz gospe Vronske.

»Zvedela sem zdajle po časopisu o nezgodi vaše matere in pohitela sem takoj semkaj; a dolgo me niso pustili noter,« je odgovorila Vronska otožno vprašujočim Zdenkinim pogledom.

Zdenka je vstala, jo hvaležno pogledala ter ji molče stisnila roko.

Pristopila je strežnica, da bi dala bolnici izpiti zdravilo.

»Pustite to meni,« jo je prosila Zdenka, toda ona je naglo namočila oblat v vodi, privzdignila spretno starki glavo ter ji vlila zdravilo.

»Pojdite zdaj k nam, Zdenka; Vronski me je vprav poslal, da moram hitro po vas — pojdite! —«

»In moja mati?« je ihtela Zdenka.

»Popoldne pridete zopet — z vašimi živci ne morete prebiti tu. In kaj, ko bi jo prenesli na dom?«

»Zdravnik je dejal, da je to nemožno.»

Starka se je zopet oglasila, a njene besede niso imele več nikakršnega smisla, tudi ne, ko jo je Zdenka vpraševala.

Zdajci popade gospa Vronska Zdenko ter jo odvede siloma s sabo. —

A že črez nekaj ur je hitela Zdenka zopet v bolniščnico, ker ni mogla strpeti v negotovosti. Našla je mater mirno spečo, in to jo je močno potolažilo.

Ko pa je prišel zdravnik ter starki potipal žilo in srce, je razložil Zdenki tudi ono mirno spanje, češ, mrzlica ponehuje, a z njo ponehuje tudi življenje — in skoro preneha vse . . .

Zdenka je zopet pokleknila poleg postelje ter si zakrila obraz v posteljno odejo.

Mirno speč, ne da bi bila Zdenka vedela, kdaj, je izdihnila stara Smolarka za veke. —

Zdenka je šla k Vronskima, a Vronski sam je skrbel za vse, kar je bilo treba, Zdenka pa je vsilila Elzi nazaj oni petdesetak, s katerim bi bila imela iti na Pavlov grob, češ, naj bo za pogrebne stroške in za žalno obleko.

XX.

Ko so prišli Rošer in Dana, Olga, profesor Nemec in kaplan Zorko k pogrebu stare Smolarke, so prigovarjali Zdenki, naj bi šla takoj z njimi za nekaj časa. Zdenka je pa menila, da mora radi nekih opravkov v mestu gotovo še celi teden ostati, potem pa da porabi njih ljubeznivo vabilo. Bivala je pri Vronskih ter tekala z gospo Elzo vse dneve po mestu, da bi razprodala pohištvo in nekaj vrednostnih slik. Ohranila si je le najpotrebnejše stvari, katere je dala prenesti k Vronskim.

Utrujeni in spehani sta se vračali na večer ter posedali druga poleg druge na divanu.

Tako sta sedeli tudi na predvečer Zdenkinega odhoda k Rošerjevim.

Elza je bila z glavo oprta na naslanjalo modernega kanapeja, in Zdenka je opazovala njen lepi profil in krasne lase, ki so se ji spuščali preko malih ušes ter jih skoraj popolnoma zakrivali.

Zdenka je iztegnila roko ter z njo pobožala Elzo od čela proti ušesu.

»Moja dobra, dobra prijateljica — zlata gospa Elza!«

Vronska jo je strmeč pogledala, ker je Zdenka dejala te besede z nekakim pomilovalnim glasom.

»Tako dobra, tako vzgledna žena, pa . . .«

»Kaj pa?« je vprašala Elza ter se vzravnala na naslanjaču.

»Pa sem jih — tiste ljudi; kar od enega do drugega sem šla, da jim povem, da to ni res.«

»Kaj ni res?«

»Kar govorijo o vas zlobni jeziki,« je rekla Zdenka ter zrla prodirno gledajoči Elzi naravnost v obraz, da je le-to zalila rdečica črez in črez.

»In kaj govorijo ljudje?« je vprašala prisiljeno.

»Da — ah že dolgo je tega, odkar sem slišala, pa vam nisem hotela povedati, in vam tudi zdaj nočem, ker se mi — smilite . . . Od druge strani pa zopet želim, da izvesta vi in vaš soprog — da bi zamašil vsaj on usta tem zlobnim klevetnikom!«

»Povejte, povejte,« je silila Elza v zadregi, ne da bi pogledala Zdenki v obraz.

»Govorijo — pravijo« — je jecljala Zdenka, ki se je prestrašila Elzine razburjenosti in se je je polotila grozna slutnja o resnici tiste govorice.

»No, no« — je silila malo Elza.

»Pravijo — da vi in Vronski nista . . . poročena . . .«

Elza se je prisiljeno zasmejala in precej mirno dejala:

»Kako morejo reči kaj takega?«

Zdenko je pa zadela Elzina zadrega, njen odgovor in silna rdečica vprav v srce kakor oster meč, in mahoma je pozabila vse zagovarjanje, s katerim je branila nekdaj Vronsko dvojico pred teto Emo in nečakinjo Mino.

»Povedala sem vam o tem,» je dejala Zdenka, gledaje Elzi vedno v obraz — »zato, da bi Vronski ustavil tako govoričenje.«

»Pojdiva k njemu!« je rekla Elza ter tekla naprej v pisarnico Vronskega.

»Ti, čuj, kaj pravijo ljudje — ha, ha, ha — da nisva — ha, ha — da nisva poročena — da sem jaz le tvoja ljubica — ha, ha, ha!« se je prisiljeno smejala Elza ter se postavila pred Vronskega. Zasmejala se je še enkrat hripavo-prisiljeno, potem pa naglo zbežala iz sobe.

»Kdo pravi to?« je vprašal Vronski Zdenko, ki je bila takisto v zadregi kakor on.

»Čula sem že od več ljudi in se jezila ter se z njimi tudi sprla radi tega — zdaj pa sem to povedala Elzi, da bi vi naredili konec takim zlobnim govoricam.«

»Hvala, hvala!« — je rekel Vronski, a Zdenka sedaj ni dvomila več.

Pri večerji so vsi trije molčali o tem, a Zdenki se je zdelo, da ji mora vsaki grižljaj obtičati v grlu, dasi se je vsega doteknila prav malo.

Ko je legla, ni dolgo, dolgo mogla zaspati. Misli so se ji sukale vedno le okoli Vronskih ter jo mučile pozno v noč . . .

»Kaj pa, če to ni res, in je ona zardela le od jeze, da se more o nji govoriti kaj takega — kaj, če je bila njena zadrega le tisto nji navadno mučno stanje, iz katerega si ne zna pomagati? — Toda ne, ne — to je bila gola izpoved, ne pa običua njena boječnost; potrdila mi je s svojim vedenjem, da je res — dasi bi bila jaz prisegla, da so oni jeziki samo zlobni, in da grdo lažejo . . . Sedaj si tudi lahko tolmačim njeno vedenje proti njemu — Vronskemu, proti kateremu je vzkipevala za neznatnosti in se vedla celo pred drugimi neolikano — gotovo zato, ker je ni še poročil . . . Zakaj ne? Ljubi jo; živi le zanjo; da je ne ljubi, bi bil gotovo že davno od nje zbežal, ko tako razsaja nad njim . . . Morda je bil že prej zvezan s kako drugo? . . . Toda ne, ne — nikakor ne! Vronski tega ne bi mogel« . . .

Tako je Zdenka zopet in zopet premišljevala, a v srcu ji je bilo strašno hudo, ker je bila to zanjo nova prevara.

Drugo jutro si je prizadevala Zdenka kolikor možno prikriti svojo zadrego v občevanju z Vronskima, toda proti svoji želji in na svojo nevoljo se jima ni mogla zahvaliti tako presrčno kakor sicer ter se je odpeljala k Rošerjevim.

XXI.

Pri Rošerjevih je bila Zdenka prvi dan le bolj sama zase, bivajoč večinoma v mali prijazni sobi z razgledom na polje in gore. Slonela je ob oknu dolgo, dolgo ter gledala v daljavo ter je tako pozabljala nekoliko svoje gorje.

Ko se je prejšnji dan semkaj vozila, ji je bilo grozno hudo, ko je mislila, da je sama — na vsem širokem svetu tako strašno sama . . . Ko je tako dalje časa razmišljevala svoje obupno stanje, se je vzbudilo v nji ono njeno navadno kljubovanje.

»In vendar hočem živeti« — si je govorila — »boriti se hočem — upreti se neizprosni usodi, in če me tudi stare v tem boju . . . Ali je to sramota, ako ženska, ki se lahko preživi s poštenim delom, ostane sama? Ali je to večja sramota, kakor če mož ostane sam?«

Potolažila se je nekoliko s temi refleksijami, toda vedno in vedno si je ponavljala besedo: sama — sama — in ta ji je zvenela nekako strašno po ušesih.

Ko so jo pa pri Rošerjevih vsi tako gostoljubno in prijazno sprejeli, kakor je bila že njih navada — ko sta jo Dana in Olga presrčno objeli — tedaj se je razlila vsa njena rezka žalost v nekako mehko resignacijo, in vse njeno trpko kljubovanje se je raztopilo v olajšujočih solzah.

Drugi dan njenega bivanja pri Rošerjevih ji prinese popoldne Olga debelo pismo. Ker je bila le-ta poznala Vronske pisavo, je rekla: »Glej, glej, kaj ti neki piše tako obširno? — Ne vidi se ji, da bi bila tako zgovorna ali mnogopisna.«

»Ostani, in čitajva skupaj — zanimalo te bode,« je dejala Zdenka ter odtrgala rob na zavitku. Iz zavitka se je usulo več gosto popisanih pol; primaknila se je nekoliko bliže kratkovidni Olgi, in obe sta čitali tiho, vsaka zase:

»Gospica Zdenka!

Včeraj sem Vam hotela povedati vse — a nisem mogla, ker ste me tako nenadejano spravili preveč v zadrego. Videla sem takoj, da sem se izdala, in da bi zaman tajila, ko ste mi itak brali resnico raz obraz . . .

Zdenka! Oni ljudje niso lagali — res niso lagali! Jaz nisem Vronskega žena, ampak le ljubica njegova. Oni strupeni jeziki so mi vzeli sedaj edino tolažbo — Vas, edino prijateljsko dušo; zato jih sovražim iz vsega srca, a lagali niso . . .

Na kolenih Vas prosim odpuščanja, da sem Vas varala tako dolgo; toda ko sem Vas spoznala, sem hotela, da bi mi bila le učiteljica, katero plačam, in kateri nisem dolžna nobene izpovedi. Vi ste pa bili z mano tako ljubeznivi, ste se me — gotovo ne po mojem prizadevanju — s toliko ljubeznijo oklenili, da je nikakor nisem pričakovala. Vaša ljubezen mi je neizrečeno dobro dejala, in bala sem se, da jo izgubim, ako Vam povem resnico. Ko sva postali prijateljici, sem skrbno čuvala tajnosti svojega življenja in Vas varala le iz bojazni, da bi Vas ne izgubila . . . Toda čujte vse!

S svojimi stariši, z enim pravim ter z enim polubratom sem živela v gosto obljudenem, umazanem predmestju prav revno, kakor žive običnο ljudje v takih predmestjih. Oče me je ljubil, jako ljubil, a na mojo nesrečo je umrl, ko sem imela komaj devet let.

Mati me ni ljubila. Večkrat sem si belila glavo z mislijo, kako je možno, da mati ne ljubi svojega otroka, svoje krvi . . .

Zvedela in ugenila nisem ničesar; le toliko vem iz ravnanja svoje matere, da me ni ljubila.

Moj polubrat, starejši od pravega brata, se je oženil, in ko je dobil prvega otroka, me je izročila mati njemu za pestunjo, zato da ji nisem bila na poti, ko se je omožila v drugo. Ostavila me je na milost in nemilost surovi ženi mojega polubrata, kateri je sicer videl, kako nemilo ravna z menoj, a ni imel poguma, da bi ji bil kdaj kaj rekel; bal se je je kakor jaz, ako ne še bolj. — Koliko sem pretrpela tam v osmih letih, tega si ne morete misliti, in jaz Vam ne morem in ne maram vsega povedati . . . V šolo so me sicer zapisali, a pošiljali so me le malo — samo tedaj, kadar jim nisem bila doma neizogibno potrebna. — Izmed vseh predmetov mi je vezenje ugajalo najbolj, in tudi doma sem vezla, kadar sem le mogla, bodisi tudi v malovredne cunje. Ko je to zapazila žena mojega brata, me je dala nekaj mesecev učit vezenja; dolgo mi veliko pouka poleg prirojenega veselja itak ni bilo treba. Vi ste se večkrat čudili ti moji umetnosti, toda niste vedeli, da sem si s tem nekdaj služila denar. Zaslužila sem toliko, kolikor se pač da zaslužiti s takim delom, a vse sem morala oddati nji, ki mi je rezala kruh očitaje, da ga jem zastonj, da ga kradem njenim otrokom, dasi mi ga je rezala tako tenko, da je bilo videti skozenj. In dočim so vsi drugi ob nedeljah imeli pri kosilu vino, samo vino, ga je nalila meni toliko, da je bilo pokrito dno, potem pa je dolila toliko vode, da je od črnega vina nastala nekaka neokusno-motna tekočina . . .

Ko sem hodila po opravkih po mestnih ulicah v svoji prekratki, pretesni, ubožni obleki, se je za mano marsikdo ozrl ter zašepetal: »Kako je lepa!« . . .

Tako me je srečal na ulici tudi Vronski ter šel za mano. Da se mu ognem, sem stopila v neko štacuno. On me je pa čakal zunaj ter šel za mano prav do doma. Od tedaj sem ga videla tudi večkrat na dan pod svojim oknom. Ni bil več posebno mlad, a meni je ugajal. — Začel me je na ulici nagovarjati in potem spremljati. Peljal me je večkrat — v sladičarnico nisem marala nikoli — v gostilnico, kjer me je veselo in zadovoljno gledal, kako sem si tešila glad z okusnim, tečnim mesom in krepilnim vinom. Ponujal in kupoval mi je, česarkoli sem si le poželela.

Ko mi je predlagal nekega dne — po mnogih prisegah, da me prav kmalu poroči — naj odpotujem z njim, sem privolila in bila tako njegova. Ko sva se vrnila, je najel tu lepo stanovanje, kupil pohištvo, in živela sva kakor mož in žena, toda sama zase, umikajoč se vsakemu občevanju.

Jaz sem ga vedno nadlegovala in priganjala, naj vendar izpolni svoje obečanje ter me poroči, on je pa vedno odlašal, izgovorjaje se, da je še vedno odvisen od svojega strica milijonarja, od katerega ima skoro ves dohodek, brez katerega ne bi mogel živeti tako, kakor je bil od nekdaj vajen; ta stric mu ne bi nikoli dovolil take zveze.

Zvedel je pač ta stric, da živi njegov nečak z menoj, a tega mu ni zameril, samo da ostane najino razmerje tako, da me spodi lehko, kadar hoče . . . Koliko sem pretrpela v tem času! No, saj ste mi čestokrat pravili, kakšna sem bila, ko ste me spoznali: rumena, suha, žalostna, prava podoba obupa — in čudo ni. Z njim sem se prepirala vsaki dan, in po noči, kadar nisem mogla spati, so me obhajale izkušnjave, naj ga zadušim, naj ga ubijem tako sladko hropečega.

Toda tudi on ima redkokdaj vesele trenotke; črv, ki gloje v mojem srcu in v moji vesti, ne da miru niti njemu. Mučim ga in zbadam, kar ga najbolj morem, da si tako olajšujem svojo vest. Včasih se že sama čudim, da imam toliko moči nad njim, in res mora velika biti njegova naklonjenost do mene, sicer bi bil že davno pobegnil od mene.

Ko sem Vas spoznala, mi je življenje postalo vsaj nekoliko prijetnejše; saj sem si vedno želela dobre, sočutne prijateljice. Izpovedala Vam nisem povesti svojega življenja, ker sem se bala, da me ne bi zavrgli. Prikupili ste se tudi njemu — Vronskemu; vvedli ste mene in jaz njega v nov, nama čisto neznan krog ljudi, kjer sva mogla, vsem dotlej neznana, igrati dostojno ulogo . . .

Kadarkoli pa sva iz take družbe domov prišla, so se ponovili med nama zopet isti prizori, katerih ne bom opisovala; saj ste bili nekaterim sami priča in po njih ste vedno obsojali le mene.

Toda vi ste videli le male, nedolžne prizore — kadar se mi je vzbudila vest ter mi očitala, da nisem za pošteno družbo, da sem po božjih in posvetnih zakonih izobčena iz poštene družbe — ko sem videla, da beže in se pred menoj skrivajo ljudje — ko sem zapazila Emino in Minino vedenje — tedaj so bile med nama vprav infernalne scene . . .

Zdenka! Poznam Vas; dasi vem, da ne bodete ravnali kakor Ema in Mina, vendar se v moji druščini menda ne bodete hoteli več prikazati med ljudi. Težko tudi, da pridete še kdaj k meni. Srce se mi trga ob ti misli — razumem pa vendar, da mora biti tako.

Ko se vrnete v mesto in si najmete sobico, mi naznanite, da Vam pošljem pohištvo in vse, kar imate še pri meni.

Rotim Vas pa pri Vaši naklonjenosti do mene, ne pravite nikomur o moji sramoti.

S solznimi očmi Vas še enkrat prosim: odpustite, odpustite nesrečni

Elzi.« —

Ko sta Zdenka in Olga prečitali pismo do konca, sta se izrazno pogledali. Zdenka je imela solzne oči, podbradek se ji je tresel, in mahoma je udarila v zamolkel jok.

»Edino zavetje, edina zaslomba, edina tolažba moja, edina nada v moji osamelosti — izginila je še ta — izginila!« . . . je tožila v solzah Zdenka.

Dana, ki je med tem časom klicala že večkrat prijateljici na vrt, je jela v okno metati prodec, in Zdenka je prosila Olgo, naj stopi ona na vrt k Dani in naj njo pusti malo samo.

Kakor vselej, kadar je bila žalostna, je legla Zdenka tudi sedaj na divan ter, pokrita z lahkim predpasnikom črez obraz, tiho jokala.

A baš solze so ji olajšale srce in jo umirile; otrla si jih je, odkrila predpasnik ter srpo 'gledala predse. Misel se ji je podila za mislijo po glavi; gledala je nepremično predse in mislila dolgo, dolgo — se zgražala in stresala ob teh mislih.

Mračilo se je. Z vrta je prihajal v sobo prijeten vonj razcvétlih jesenskih rož in čivkanje ptičev, ko so se spravljali spat v vejevje.

Urno in odločno je Zdenka vstala z divana ter dejala glasno, spremljaje besede z odvažnim kretanjem:

»Mora biti, mora! — Da bi se sedaj odtegnila, to bi bila malodušnost, podlost. — Jutri zgodaj moram odtod k nji; čaka me težko, a plemenito, dobro delo, in zmagati moram!« . . .

Stekla je, vesela svojega sklepa, po stopnicah in odtod na vrt, kjer sta bila Olga in profesor Nemec v tihem, važnem pogovoru.

(Dalje prihodnjič.)

Drobne pesmi.

Kam?

Ko gredo lastovke odtod,
Otožen kličem jim na pot:
»Oj drobnih ptičic roj,
Kako bi rad s teboj!«

Nato pa sebe vprašam sam:
»Odtod želiš, pa veš-li kam?«
Pogled povesim nem;
Kam — tega sam ne vem.

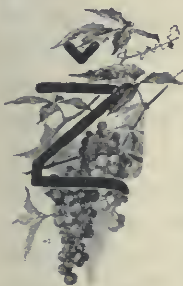
Z.

Gregor Aleksandrovič Potemkin. (1739—1791)

Spisal Ivan Steklasa.

II. Potemkinove osnove in njegova mogočnost.

e prve dni svojega povišanja je pokazal Potemkin, da noče biti pri dvoru le nekako orodje; takšna uloga se je videla slavohlepnemu in ponosnemu knezu malo dostojna — nego on je hotel upravljati državne zadeve sam kot edini državnik na celem dvoru. Vendar pa svojih drugov pri vsem tem ni preziral, niti jim ni bil zaviden, če so izvedli kaj dobrega. Tako je dovolil, da se je izdatno povišala vojska Zadunajskega, ter mu prepustil popolno svobodo v vseh vojaških podjetjih. Ker je poznal moč Nikite Panina, se mu je pokazal prav uslužnega ter izročil bratu njegovemu poveljstvo, da dokonča razpravo s Pugačevci. V temu času so bili po njegovi osnovi zatrti tudi zaporoški Kozaki.

Bržkone se je seznanila že sedaj tudi vladarica z obširnimi osnovami Potemkinovimi o vojni s Turško, o ureditvi ruskih pomejnih krajev na jugu, o poselitvi Nove Rusije, o razširjenju Rusije do Črnega morja ter o ruski oblasti na njem. Radi teh velikih osnov je bil imenovan Potemkin že leta 1774. za generalnega gubernatorja Nove Rusije.

Edini nevarni protivnik Potemkinu je bil Zavadovskij. Katarina ga je pozvala obenem z Bezborodko leta 1776. iz pisarnice generala Rumjancova za svojega tajnika. Osebna naklonjenost vladaričina do Zavadovskega je hudo žalila Potemkina; kajti ni mogel trpeti takšnih tekmecev. Radi tega je odšel za nekaj časa iz prestolnice, in mislili so že vsi, da je zdaj odzvonilo njegovi mogočnosti. Toda, ko se je povrnil, je razpršil nemudoma kot zmagovavec vse spletke sovražnikov ter zavladal zopet sam na celem dvoru. Prepričan o svoji neodoljivosti in neizpremenjeni milosti vladaričini, se je Potemkin smelo lotil največjih, seveda deloma tudi neizpeljivih osnov, za katere drugi njegovi vrstniki niso imeli niti sił, niti poguma, niti razuma.

Ena takih osnov je bil tudi tako zvani »grški projekt«, ki ni zanimal samo Katarine, nego je bil strah za celo Evropo. Potemkin je bil uverjen, da se da popolnoma izvesti, ter je mislil, da se nahaja

tudi za to ogromno podjetje dosta ljudskih žrtev v ogromni Rusiji. Vse, kar je knez snoval in izvajal na jugu Rusije, je bilo samo pripravljanje za to ogromno osnovo, po kateri je hotel osvojiti vso Turško, vzeti Carigrad, vstopiti med ploskanjem naroda v cerkev sv. Sofije, povzdigniti tamkaj sv. križ ter izpremeniti osmanlijsko prestolnico v središče ogromnega krščanskega cesarstva. Le-te misli je razvijal Potemkin natanko v obširnih zapiskih cesarici ter jih zagovarjal v razgovorih z višjimi činovniki v sejah državnega sveta in neprestanih dogovorih s samo cesarico. Treba je omeniti, da je v kneževih zapiskih to vprašanje obdelano prav na široko. V njih ni bilo izpuščeno nič, kar bi bilo moglo oživotvoriti ta projekt: niti nada v splošni vstanek od Turkov zatiranih Slovanov, niti odločnost in brezuvetna hrabrost ruske vojske, niti možnost, da se druge države umirijo s tem, da se jim vržejo kake nagrade za njih popustljivost.

Da so te osnove silno zanimale tudi vladarico, to se razvidi iz njenih zapiskov in razgovorov; gotovo tudi ni brez pomena, da je dala svojemu vnuku, ki se je narodil ob času, ko se je najživahneje razpravljalo o grškem projektu, ime Konstantin, in prav v slavo tega dogodka je bila sestavljena spomenica, na kateri je bil naslikan Sofijski hram v Carigradu in Črno morje z zvezdo, ki se sveti nad njim. Isto stremljenje proseva tudi v napisu, ki je bil postavljen v čast Potemkinu na slavoloku v Carskem selu po osvojitvi Očakova, ko se je vračal v Petrograd: »Ti v pleskah (med ploskanjem) vnideš (vstopiš) v hram Sofije!« Spričo svoje domišljivosti je Potemkin gledal v duhu že celo vrsto novih mest in bojnih luk ob severni obali Črnega morja; rusko zastavo, ki se ponosno vije na ostrogih trdnjav, na mnogoštevilnih bojnih ladjah in trgovskih barkah; ladje, ki prehajajo brez vsake zapreke skozi Bospor in Dardanele v Sredozemsko morje ter raznašajo povsodi slavo Katarine in ruskega imena, obenem pa donašajo rodni zemlji bogastva ter zadavajo spoštljiv strah sosednjim državam. V Potemkinovem duhu so se že vzdigovale namesto puščav brezštevilna mesta s krasnimi cerkvami in zgradbami, zatemnjujoč s svojim sijajem največje graditeljske spomenike evropske.

Toda druga vojna s Turki je njemu očitno dokazala, da je mnogo lažje izmišljati lepe načrte, nego jih dejansko izvajati. Pri vsem tem pa to, kar je storil knez v teh krajih, dokazuje njegovo bistroumnost in točno razumevanje državnih koristi. Brezkrvno zedinjenje Krima, tega čudesnega polotoka, s Tamanjo in krajev prikubanskih je najvažnejša zasluga Potemkinova za rusko državo. —

Položaj Rusije na jugu ob tem času ni bil v nobenem pogledu tako varen, kakor bi bilo misliti o tako mogočni državi. Ruske meje so bile precej oddaljene od Črnega morja, kjer tudi še ni bilo pravega ruskega brodovja; ob ustjih Dnepra, Dnjestra in Buga je stala cela vrsta jakih turških trdnjav. Krim (Tavrida), četudi vsled mira v Kučuk-Kajnardži osvobojen vrhovne oblasti turške, je bil v istini še vedno pokorno sredstvo v rokah turških poslancev ter je ob vsaki priliki grozil Rusiji kot zaveznik Turške, posebno še, če je pretila nji vojna. Ruse so nadlegovale hajduške čete budžaških in nogajskih Tatarjev. Vse to je činilo, da je bilo zedinjenje Krima važna državna potreba. Znano je, da se je izvršilo to zedinjenje le z oprezno politiko in razumnimi odredbami Potemkinovimi brez prelivanja krvi leta 1783. Potemkin je spretno upotrebil nerede, ki so se godili na Krimu; kana Šagin Gireja, nad katerim so imeli Rusi pokroviteljstvo, je z obljubami pridobil, da se je odrekel svojih pravic do Krima. Le-ta je bil potem zedinjen z Rusijo, a važnejše točke so bile zasedene po ruski vojski. Obenem so pomirili Rusi tudi budžaške in nogajske Tartarje ter si jih podvrgli.

Mnogo se je zanimal Potemkin za Novo Rusijo ter je vse storil, kar je bilo prikladno za nje preosnovo in uredbo. Marljivo je dopisoval s poslancem na turškem dvoru, se zanimal za odnošaje v Moldaviji in na Vlaškem, posebno pa še za položaj onih slovanskih dežel, ki so bile podložne Turkom. Poskrbel je tudi, da se zavarujejo ruske meje proti napadom divjih prebivavcev ob Kavkazu ter se dogovarjal o predaji gruzinskega cesarja Harakleja. Toda osnove o zaokrožbi in utrditvi ruskih mej nasproti turškemu cesarstvu so se izvedle šele tik pred smrtjo kneza Potemkina. V drugi turški vojni (1788—1791), za katero so se pripravljali Rusi prav dolgo, so osvojili važne turške trdnjave: Očakov, Izmail, Akjerman in Anapa. A njih osvojitev ni bila lahka, in Rusi so morali biti zanje orjaške bitke.

V tem času je prebil Potemkin dolge mesece v Novi Rusiji, kjer se je izvajala ena izmed njegovih ogromnih osnov z največjo hitrostjo: osnovala so se mesta Ekaterinoslav, Nikolajev in Herson. Herson, utemeljen leta 1778. na ustju dneprovem, je bil opredeljen za ladjišče, kjer so se kmalu tesale mnogoštevilne ladje za bodoče črnomorsko brodovje. Zgrajeno je bilo tudi krasno pristanišče, sedanji Sebastopolj; pripeljali so v južne kraje mnogo naseljencev, ki so v kratkem izpremenili južne stepe v bogate poljane. Razume se, da tudi tukaj ni bilo izvedeno vse, kakor je Potemkin

mislil in želel. V glavnem mestu Nove Rusije, v Ekaterinoslavu, katerega obseg se je odmeril na 300 štirjaških vrst, so se imela sezidati sodišča, kakršne so bile stare bazilike, postaviti trgovski dvori kakor propileje v Atenah ter mnogi glasbeni zavodi po grški osnovi. Stremljenje kneževo po ogromnih stavbah se je pokazalo najjasneje v osnovi za velikansko cerkev v tem mestu. Hotel je namreč Potemkin sezidati cerkev, ki bi bila podobna cerkvi sv. Petra v Rimu, pri tem pa je ukazal »dodati po en aršin (= 0·711 *m*) k vsem razmeram rimskega kolosa,« da bi nadkrilil celo ta največji božji hram na zemlji. Temelj tega hrama, kateremu seveda ni bilo usojeno, da se izvede, služi zdaj za ogrado znotraj njega sezidane cerkve.

Vse to, kar je bilo dogotovljeno, je vrstnike kneževe na Ruskem in na tujem presenečalo, ko so gledali ob potovanju Katarine po teh krajh vsa ta čudesa, nastala kakor po kakem čarovniku v sicer pustem predelu. Vsa ta čudesa so pa dokazovala odločnost in podjetnost kneza Potemkina. Posebno se je še knez ponašal s črnomorskim brodovjem, katero je sam osnoval, proseč vladarico, naj to podjetje še posebno podpira, češ, da Rusija bode na jugu le tedaj mogočna, kadar bode celo Črno morje v njeni oblasti. »Jaz Te prosim«, je pisal Potemkin cesarici, »da se ozreš na to mesto (Sevastopoljsko luko); saj tu je slava Tvoja izvirna, tu Ti je ni treba deliti s Svojimi predniki; tukaj ne slediš po stezah drugega . . .«

Izvedba vseh teh čudes v vrlo kratkem času je stala ogromnih žrtev. Protivščine, s katerimi se je bilo boriti pri dovršitvi načrtov, so bile tudi ogromne; toda Potemkin ni bil izmed onih ljudi, ki se plašijo velikih težav in žrtev. — Zanimivo je, kako sta sodila o teh podjetjih nemški cesar Josip II. in francoski poslanec pri ruskem dvoru, grof Segur, ki sta oba videla po Potemkinu preobraženo Novo Rusijo. »Mi,« pravi cesar, »na Nemškem in Francoskem ne bi smeli početi tega, kar delajo tukaj. Vladar robom zapoveduje, in robovi delajo; ne plača jim nič ali pa prav malo, slabo jih hrani, a oni se vendar ne tožijo . . .« Je-li pa bilo v zapadni Evropi v tem času zares kaj bolje nego v Rusiji? Mi resnobno dvojimo. Tudi na evropskem zapadu je cvetlo takrat še tlačanstvo, a zares žalostni so morali biti družtveni odnošaji, ki so ravno v tem času provzročili grozno francosko revolucijo. Francozi in Nemci pač niso imeli razloga, da bi se bili rogali tedanjemu družtvenemu redu na Ruskem; pomislimo le na razuzdano življenje na francoskem kraljevskem dvoru in pa na nemške vladarje, ki so svoje podložne lovili ter jih za drag denar prodajali Angležem za vojaško službo. Za dela, ki jih je osnoval

Potemkin, so mu pošiljali iz domačih mest krdelo potrebnih mojstrov, a za roboto so upotrebljevali tamošnje prebivavce in vojake. — Za Rusijo so bila ta podjetja brez dvoma velikega kulturnega pomena, a žrtve, ki so se žrtvovale zanja, niso bile za vselej izgubljene. Prihodnjost Rusije je bila odvisna od napredka na njenem jugu; Potemkin je to dobro razumel ter se je radi tega žrtvoval za te osnove.

Kot predstojnik v vojaškem svetu in kot dober poznavavec vojaških stvari se je zanimal knez precej s početka, ko je bil povišan, posebno za vojaštvo. Poznal je dobro konjištvo, a še posebno se je proslavil z uredbo neredne konjice: knez je sestavil mnogo polkov iz črnomorskih in donskih Kozakov, katerim je bil sam ataman. Lahkokonjski polki so s svojo prikupljivostjo zanimali tudi vladarico in njeno sijajno spremstvo ob potovanju po Krimu in Novi Rusiji. Sicer pa vojaški zapovedniki, ki so služili takrat v ruski vojski, niso odobrovali, da je knez preveč negoval konjištvo na škodo pehoti. Enoglasno pohvalo pa si je pridobil Potemkin celo pri nasprotnikih s tem, da je olajšal vojakom težave glede obleke in orožja. Mi si niti ne moremo misliti, koliko težav je imel prenašati vojak tega časa ne samo na Ruskem, nego tudi po ostali Evropi. Težko orožje in ozka obleka je mučila vojaka posebno pri težavnih pohodih; velika muka je bila tudi za vojaka, ker si je moral lase kodrati, s pudrom potresati in v kite plesti. Potemkin je te nedostatke bistro spoznal ter v posebnem zapisku glede tega povedal mnogo resničnega. »Čemu vojakom kite?« pravi on. »Vsakdo mi mora pritrditi, da je bolj zdravo glavo prati in umivati, nego jo obkladati s pudrom, salom, moko, lasnicami in kitami.« »Vojaki ruski,« pravi sorodnik knežev, »ne bodo nikdar pozabili, da jih je knez s striženjem las rešil bolezni na glavi in pa stroškov za pudranje.« Tudi je Potemkin poskrbel, da bi se odstranile hude kazni, ki so se takrat rabile v vojski; obenem se je hudo protivil prestrogi vojaški disciplini in naglemu korakanju pri vojaških vajah. Celo neki protivnik, ki je sicer Potemkina najhuje obsojal. — S. R. Voroncov — ga je pohvalil radi tega, ker je vvedel udobno in podnebju prikladno obleko za vso vojsko. Toda le-te ljudomile izpremembe, katere je vvedel Potemkin, se niso vzdržale dolgo. Car Pavel I. je po smrti Potemkinovi nemudoma vse polajšave uničil ter vvedel zopet stari strogi red, ki je trajal tudi še pod carjem Nikolajem I. —

V tem času je dosegla sila mogočnega kneza svoj vrhunec; kajti Katarina se je naslanjala mimo mnogih drugih svetovavcev le na »svojega kneza« kot na »kamenito goro« ter ga povpraševala za

svet v vseh državnih in osebnih zadevah. O tem nam pričajo v poslednjem času v ruskih zgodovinskih časopisih objavljena pisma, ki sta si jih pisala Katarina in Potemkin. Tukaj ni mogoče navesti niti vsebine iz teh zanimivih zgodovinskih listin; vendar pa nam je splošno omeniti, da se more le po njih razsoditi, kako ljubeznivo se je ponašala vladarica nasproti knezu, in kako jako je cenila njegovo nadarjenost in državniško spretnost. — O raznih pojavih Potemkinove mogočnosti v tem času bi se mogli napisati celi zvezki; videti je bila neomejena. On je odstranil nekdaj tako mogočne Orlove, Panina in Černiševa. Celo najnevarnejši protivnik, bogati, naobraženi in umni A. R. Voroncev, ki je postojano vedno obsojal skrivaj kneževe osnove za njegove odsotnosti, je hitro utihnil, kadar se je Potemkin oglasil. — Vse zadeve s tujimi dvori so se opravljale le s kneževo vednostjo; a ravno tako je vplival tudi na vsa notranja dela. Protivil se je zvezi s Prusijo; reševal financijalna vprašanja — seveda ne vselej državi na korist; posredoval je med Katarino in »mladim dvorom« (Katarininim sinom Pavlom in soprogo njegovo Marijo Würtemberško); sodeloval je tudi pri dogodkih, ki so provzročili drugo delitev Poljske. Pred njim se je zvijal gibčni Segur, se klanjal oholi Garris, a obiskovale so ga tudi kronane glave. Kako so mislili takrat o veljavi kneza Potemkina njegovi vrstniki, vidimo iz zapiskov dveh njegovih znancev. »Vsa Rusija,« govori Helbig, »in sosednje države so trepetale, videč, da je zavisna usoda celih narodov od samo tega človeka.« — »Vpliv Potemkinov«, je pisal leta 1790. nadvojvoda Richelieu, »presega vse pojme o neomejeni mogočnosti. On carstvuje na vsem prostoru med Kavkazom in Donavo ter deli oblast z vladarico v ostalem delu države.« Proti Potemkinu zares ni bilo zakonov, niti senata, niti ministrov; le njega beseda je veljala.

(Dalje prihodnjič.)

Drobne pesmi.

Koketki v cerkvi.

Pokaj pa ti si prišla v cerkev?
Da svoj obraz bi nam kazala?
Ko vse odstranil bi ti praške,
Menda iz cerkve bi zbežala!

Seveda, to je zdaj moderno,
Dajati s tem Gospodu slavo,
Da sredi cerkve se ustaviš
In gledaš po ljudeh zvedavo!

Z.

Kotanjska elita.

Spisal Premec.

(Dalje.)

VI.

va dni potem so zapuščali zgodaj v jutro vojaki Kotanj. Na predvečer je še šumelo in vrvelo po mestecu, kakor v panju, kadar rojijo čebele. Vse kotanjske gostilnice so bile polne, a poln je bil tudi vsaki drugi kot v mestu.

Po samotnih izprehajališčih je bil videti mnogokateri zaljubljeni parček, a skoro povsod le uniforme in beli predpasniki. Pojavila in potrdila se je tedaj tudi v Kotanju privlačna sila med Arom in Afrodito, ki jo opeva že Homer.

Dr. Lovrin je vprav prihajal od nekega bolnika, ko je slišal na vratih neke predmestne hiše ta-le zanimivi razgovor:

»Ali mi bodeš kaj pisal, Nande?« je vprašala rdečkasta debeluška nizkega, širokoličnega korporala, ki je imel kakor lisičja dlaka rdeče, kratko pristrižene lase in pod nosom na vsaki strani po dve takisto ščetinasti, skrbno zavihani brčici.

»Seveda ti bom! Ali mi ne veruješ?«

»Pa če ti ne?«

»Pa ti rečem — primejkuš, da ti bom?«

»Ah Nande, to ni zadosti!«

»Kaj pa še hočeš, Anica?«

»Reci še kako drugače!«

»Kako?«

»No, še kako drugače kakor primejkuš!«

»Pa rečem — primojduš, da ti bom!«

In zdaj se je Anica hvaležno nasmejala. Zadovoljna je bila s tem, kar je slišala, in naslonila se je na svojega Nandeta.

In nasmejal se je tudi dr. Lovrin in hitel dalje.

Moj Bog, koliko takih pogovorov se je vršilo nocoj! . . .

No, drugo jutro se je zgodaj oglasila tromba na raznih krajih mesta, in vojaki so hiteli skupaj na mestni trg. Tam se je bila zbrala tudi neštevilna množica ljudstva.

Kmalu so se vojaki razvrstili, godba je zaigrala cesarsko pesem, ki je donela počasi in slovesno po jutranjem hladnem vzduhu.

A takoj nato je zadonela vesela koračnica. Zaslišali so se zvonki poveljni klici, četa za četo se je začela pomikati, sprva s kratkimi koraki in počasi, a skoro zatem s polnimi in hitrejšimi.

Kmalu je izginila za ovinkom vrsta za vrsto. A kotanjska dekleta so se vračala s težkimi srci na dnevno delo, katero je bilo pač ta in še nekateri poznejši dan prav malo vredno . . .

Vse je odšlo.

Ne — eden je bil ostal in ta je bil — Pavel Pavlovič.

Traven je bil sklenil z njim pravo pravcato prijateljstvo. Niti najmanjši sum ni bil vstal v srcu njegovem proti nadporočniku. Matilda je bila celo soprogu potožila, kako dolgočasno bode zdaj, ko odidejo vojaki. In tedaj je čutil Traven dolžnost, da pridrži Pavloviča vsaj še nekoliko časa. Ponudil mu je tedaj stanovanje v vili, in Pavlovič je ponudbo sprejel. Prosil je mesec dni dopusta in ga tudi dobil, ker velike vaje so bile za letos končane. —

V vili je tedaj ostalo življenje neizpremenjeno. Oglašala se je skoro slednji dan navadna družba: sodnik Perko, njegova soproga in hčere, davkar, kontrolor Štipko, veletržčev sin Raven in sestri njegovi: dve vdovi, ena po finančnem nadkomisarju, druga po advokatu dr. Lemutu, in še nekoliko drugih. Celo dr. Bric se je včasih prikazal, a postaral se je bil v tem času za celo desetletje. Samo dr. Lovrina ni bilo nič več od onega večera, ko je bil doživel tisti neprijetni dogodek; kadar ga je hotel imeti Traven pri sebi, je moral vselej sam ponj stopiti, in še takrat je imel navadno vse polno izgovorov. Kadar ga je Traven vabil, je navadno odgovarjal:

»Ako mi bode možno, se odzovem!«

Toda po navadi ni bilo možno.

Najboljše se je godilo Severici; hči ji ni nikdar več očitala ničesar, kajti živela je vedno v neki omotici in pustila je mater na miru, da je le-ta delala, kar se ji je ljubilo . . .

Tako je potekal dan za dnevom, in bližal se je tudi konec dopusta nadporočniku Pavloviču.

* * *

»Ah, to so pikantne novice, kaj ne, gospoda? Kdo bi si bil mislil! Hm, ali kaj se hoče, ljudje smo vsi, ljudje, in vsi imamo svoje slabosti in vsi imamo svoje konjiče, katere zajahamo ob vsaki priliki! Kaj ne, gospod Traven?«

Tako je govoril tisti večer pred odhodom Pavlovičevim sodnik Perko, pušeč mirno smodko in ozirajoč se smehljaje po Travnu, ki se je premikal nemirno na svojem sedežu.

»To ni verjetno, to ni nikakor verjetno,« je odgovoril Traven. »O tem sem popolnoma prepričan. Pri nas se ne dogaja kaj takega — to bi bil samcat, redek slučaj, prava bela vrana — ako bi bil resničen!«

»Hm, še vedno oni stari, nepoboljšljivi idealist! Tebe ne izpreobrne niti — življenje!« meni sodnik. »Toda to, kar sem povedal, je resnica. Danes govori o tem že celo mesto. In koliko časa se je prikrivalo in zakrivalo!«

»Torej kako se je to dogodilo? je vprašal gospod Štipko.

»Hm — to je bilo prav lahko. Moža ni bilo nikdar doma; vozaril se je po svojih kupčijah, in kadar se je vračal, pa je bil še tistikrat poln sladkega vinca. Ona pa ni bila samo lepa, majhna in vitka plavolaska s sanjavimi, velikimi, vedno mokro se bleščečimi očmi, ampak tudi strastna, koketna in črez mero živa. Saj je lazil za njo še gospod Štipko, predno je vzela sedanjega moža, trgovca Roglja.«

Gospod Štipko je naredil kisel obraz in se zagledal v tla.

»No, ta Rogelj ni samo pijanec, ampak je tudi že ves trhel in medel, da se ga komaj še drži duša. Kako naj bi ona zadovoljno živela s takim možem? In Rogljev prvi komi — no, ta pa ni bil tako neumen, da ne bi bil zapazil onih malih, zakonskih razmeric med svojima gospodarjema; bil je pretkan in čeden človek! Ko ni bilo Roglja doma, ga je nadomeščal — on. Toda — saj veste, kaj pravi nemški pregovor o črvu — neki večer ju je mož zasačil. Vrnil se je bil z nekega pota nenadoma — menda je že dobil odkod kak migljaj — in —«

»Ah, ah!«

»No, mislite si lahko nadaljnji nastop. On je divjal, zamahnil s palico in udrihal po obeh. Toda tedaj se je spomnil nečesa boljšega. V sosednji sobi je imel namreč samokres. Kakor besen je dirjal ponj, toda — mislite si — vrnil se ni z njim!«

»Kaj pa se je bilo zgodilo?« vprašajo vsi naenkrat.

»Ona ni bila izgubila glave. Kakor hitro je videla, da je prešel mož v drugo sobo, je hitela za njim in — čujte — naglo zaklenila duri za njim.«

»Ha, ha, ha! Ha, ha, ha!«

Vse se je smejalo, samo Traven je zrl resno pred sebe in mrmral:

»Neverjetno, neverjetno!«

»Hm,« nadaljuje sodnik mirno, »med tem ko je jetnik rogovilil in razsajal po sobi, je ona spravila povsem ravnodušno svoje reči

skupaj, se preoblekla, vzela čedno in okroglo vsotico iz blagajnice. Med tem se je bil odpravil tudi ljubček komi. In pristopila sta k vratom in se ganljivo poslovila od ljubeznivega moža, ki se je zaman penil in si ustnice grizel. — Ko se je bila zbudila hišna spričo neznosnega ropota in prišla odpirat Roglju, tedaj že ni bilo ljubeznivega parčka nikjer več. — No, pozneje je pripovedoval Rogelj, da mu je odšla gospa »na zrak« k nekim sorodnikom, in da je odpustil iz službe komija. Vsi smo mu verjeli. Toda pred nekaj dnevi se je bil sprl s hišno, in ta je takoj raznesla čudno dogodbico.«

»Ah, ah!«

Traven je mrmral še vedno svoj: »Neverjetno, neverjetno!«

Pavel Pavlovič pa je dejal:

»Naravno, prav naravno!«

Traven ga je strmeč pogledal ter umolknil.

»Moj Bog, gospoda, na žene je treba paziti in nobeni preveč ne zaupati,« je dejal sodnik ter hudomušno pogledal Travna.

Krasen večer je bil, in sedeli so zunaj vile v vrtni lopi.

»Ah torej vendar, vendar!« je vzkliknil Traven in hitel naproti Maksu Lovrinu, ki se je bil pojavil v tem hipu na vrtni stezi.

In prisedel je k družbi še Makso.

Kmalu potem so dospele v lopo še gospe: Travnovka, sodnica, vdovi nadkomisarka in Lemutovka in pa Severica.

Travnovki je šinila po obrazu neka senca, ko je zagledala v družbi Maksa. Hladno in le, kolikor zahteva etiketa, ga je pozdravila.

»Ah, novice, same novice — milostne! Torej —« je omenil takoj gospod Štipko.

»Res je, res je, ta popačeni današnji svet!« je vzkipela vdova Lemutovka. »Moj Bog, kaj smo že vse čuli dan za dnevom, samo odkar so nas zapustili vojaki! Ah, ti moj Bog!«

Vsi so postali pozorni. Zopet nekaj novega!

»Kaj pa je zopet?« vpraša gospod Štipko.

»Moj Bog, ali ne veste? — Štiri dekleta — v predmestju —. In soproga peka Bolca, soproga mestnega tajnika, soproga lekarnarja — moj Bog — pri vseh teh so dobili možje pisma« — pogledala je Pavloviča — »pisma častnikov!«

Pavlovič si je pogladil brado in se glasno nasmejal.

»Ah, ah!« je vzkliknila vsa družba.

»To pač ni verjetno,« dejal je zopet Traven. »To so gotovo same izmišljotine ljudi, ki nimajo drugega dela. Kako hudobni so jeziki!«

Makso je pogledal Pavloviča in videl, da se je ta kakor slučajno dotaknil s komolcem roke gospe Travnove.

Neki tesni čut se ga je polastil.

»Kako se norčujeta iz ubogega Travna!« si je mislil in skoro jezno pogledal Travnovko, ki je bila v istem hipu obrnila oči k njemu.

Takoj je zapazila, kaj se godi v Maksovi duši; zato je takoj in nekam hlastno dejala:

»Gospoda, lep večer je, izprehodimo se nekoliko!«

»Saj res!« so pritrdili nekateri in vstali.

Tudi Travnu je bilo ljubo, da se prekinejo taki pogovori.

Razšli so se tedaj po vrtu; toda v ozadju so bila tudi vrata, vodeča na pot, ki se je vila navzgor po vinogradih.

»Kam krenemo?« je vprašal Pavlovič, vodeč gospo Travnovko.

»Proti vrhu; ključe imam slučajno s seboj,« je dejal Traven.

Na vrhu vinogradov je stala sredi male planjavice zidanica, nizka, skoro okrogla hišica z nekaterimi majhnimi, gosto zamreženimi in skoro vedno zaprtimi okni. Tu v zidanici so bile nakopičene vinske posode, in tam so spravljali ob trgatvi grozdje in ga mastili in stiskali v vino, ga pretakali in pili. Globoko pod zemljo pa so se širile hladne kleti, kjer so leta in leta hranili rujno vinsko kapljico. Okoli zidanice je bila mehka, zelena trata, in na nji so rasli v dolgih vrstah košati kostanji, pomešani z rogovilastimi orehi, da po letu od daleč niti zapaziti ni bilo nekoliko začrnelega zidovja, ampak da se je videla samo skupina bujnega in sočnega zelenja.

Tjakaj je tedaj krenila družba.

»Torej gospod profesor ima ključe s seboj,« je opomnil gospod Štipko gospe sodnici in Severici, katerima se je bil pridružil. »Torej vse kaže, da nam ti ključi nocoj še na iztežaj odpro predale!«

»Kako duhovito!« je menila ironski sodnica.

»Gospod kontrolor je lahko vedno duhovit, toda vselej noče biti,« je pritrdila Severica.

Pavlovič in Travnovka sta stopala naprej po nekoliko strmi poti, za njima obe vdovi z gospodom sodnikom, za temi gospe sodnica in Severica z gospodom Štipkom, a nazadnje Traven in Makso.

Makso je bil nocoj kaj redkobeseden; nekam zamišljeno je stopal poleg Travna, ki je postal skoro vsaki trenotek, pristopal k posameznim vinskim trsom, jim privzdigoval široko listje in kazal Maksu debelojagodno belo, rdečkasto in črno grozdje, ki se je kupoma svetlikalo v dolgih grozdih in viselo skoro do tal.

Tako sta nekoliko zaostala za drugo družbo.

»Gospod doktor, obiščite nas vendar večkrat,« je dejal hipoma Traven. »Ob vsaki priliki vam to ponavljam in vas prosim, a vi nočete ničesar slišati. Posebno zdaj, ko odide Pavlovič, bode pri nas zopet dolgočasnejše. Pridite, prosim vas, večkrat — posebno sedaj, ko se bliža moja žena veselemu dogodku; potreboval bodem često vašega izkušenega sveta.«

»Kdaj pa odide?« vpraša Makso skoro nehote in razmišljen.

»Pojutranjem!«

»Hvala Bogu!« je šepnil Makso sam pri sebi in komaj slišno.

A Traven ga je vendar čul in razumel. Strmeč se je ozrl vanj in se ustavil.

»Torej je moja sumnja vendar resnična?« je dejal resno. »Vi nas ne posečate zaradi Pavloviča? Žal mi je, gospod doktor, zelo žal. Toda ali ne smem vedeti, od kod izhaja med vama ta mržnja? Pavlovič je, kakor sem že rekel, poštena duša, kakršnih se ne najde baš mnogo!«

»Oprostite, gospod profesor, da vam ne odgovorim na to vprašanje. Toda — toda želim vam, da se ne bi nikdar ne pokesali spričo zaupanja, ki ga stavite v onega Pavloviča!« je odgovoril Makso in stopal dalje.

Travna je nekaj pretreslo; osupnil je in ni vedel, kaj bi odgovoril.

»Toda, pustimo to,« je dejal Makso, »družba je že daleč pred nami — glejva, da jo dohitiva!«

In res, že od daleč so nizdolu odmevali nekateri glasovi; gospoda Štipka »torej« jima je zadonel vsaki hip na uho in zraven smeh sodničin in Severičin.

»Ta-le pot je krajši,« je dejal Traven nekam razmišljen. »Kreniva po njem in prej bodeva na vrhu nego oni.«

In zavila sta v stran ter stopala po ozki stezi navzgor. Nobenemu se ni ljubilo govoriti; Traven je stopal naprej in razmišljal o zadnjih besedah Maksovih. Oba, Pavloviča in Maksa je imel za — trdna, moška značaja, za skoro nadvsakdanja človeka, vzvišena nad navadne malenkostne spletke. In vendar je moralo biti med njima nekaj, kar ju je razdvajalo. Vsaj Makso je moral imeti neke predsodke proti Pavloviču; Bog ve, kakšni so ti predsodki? Ali je morda Makso bolj malenkosten, nego si ga slika on, Traven? Ali je pa morda Pavlovič kaj zagrešil proti Maksu? — Tu se je Travnu ustavila nit razmišljanja. Na nobeno vprašanje si ni mogel odgovoriti in, sam s seboj nezadovoljen, je stopal dalje.

Po mehki travi, kakor po razkošnih preprogah, se je šlo navzgor, in niti stopinje njiju ni bilo čuti. Ker sta oba molčala, je bilo, kakor bi se premikali proti vrhu dve senci.

Ko sta dospela na vrh, si je otrl Traven pot raz čelo, kajti nagla hoja in neka nezavestna razburjenost sta ga bili segreli in nekoliko utrudili.

»Odpočijva si nekoliko,« je dejal Maksu in pokazal na leseno klop, ki se je stiskala ob sprednjem zidu. »V tem dojdejo tudi drugi, saj jih je nekaj že slišati za ovinkom!«

Sedla sta.

S klopice je bil krasen razgled po dolini, kjer so bile raztresene vasi in sela, posamezne kmetije in hiše. Iz nizkih koč se je vil gost dim, katerega je raznašala rahla sapa po vzduhu, a na uho so pluli od vseh strani glasovi večernega zvonjenja.

Kostanji nad njima so šumeli, semtertja je cepnil kak dozorel plod v travo, a nekaj nočnih hroščev je že brnelo po zraku.

Tedaj se je ozrl Traven tja doli po poti, ki se je vila proti kletem, in katere je bilo videti precejšen kos tja do ovinka.

V tem hipu sta se prikazala na ovinku Travnovka in Pavlovič.

Traven se je zganil, napel oči in strmel tja doli.

Onadva pa sta stopala počasi drug zraven drugega, vodeč se za roke, in v tem hipu se je Pavlovič celo sklonil proti nji in — se dotaknil njenih ustnic.

Makso, ki se je bil tačas zagledal nekam drugam, je začutil namah krepek, skoro krčevit pritisk Travnove roke na svojih prstih.

»Pojdiva v klet,« je dejal hripavo Traven. »Tukaj naju ne sme nihče najti!«

Makso se je ozrl tja doli in molče za Travnom izginil v klet.

Traven pa je s tresočo roko prižgal svečo. V kleti je imel vso pripravo, steklenice, kozarce, stole in kar je treba.

Pristopil je tedaj k sodu, natočil kozarec in ga ponudil Maksu; nato je natočil drugo čašo sebi in jo naglo zvrnil v grlo . . .

Kmalu nato je dospela k poslopju ostala družba. Ko so videli vrata odprta, so vstopili in se čudili, da so že tu našli Travna in doktorja.

Traven je postavil na prosto malo mizo, donesel liter najboljšega in kozarce, in nato je družba posedla.

Gospod Štipko, sodnik in Pavlovič so skrbeli za zabavo družbi. Toda Traven in doktor sta vedno molčala ali prav na kratko odgo-

varjala, zato je bilo videti vse nekam prisiljeno; in še tedaj, ko so izpraznili nekatere kozarce, ni hotelo postati živahnejše . . .

Predno je družba zopet odšla navzdol, je prijel sodnik čašo in napil na zdravje gospoda nadporočnika, ki pojutranjem odide.

In trčili so s Pavlovičem vsi, ne izimši Travna . . .

Bila je že noč, ko so se vračali k vili; pot jim je razsvetljeval okrogli, bledolični mesec, ki je mirno plul med belkastimi, semtertja se trgajočimi oblaki. Iz vinogradov so se pa oglašali črički z otožnimi svojimi glasovi.

Traven je hodil s soprogo in taščo, Pavlovič se je bil pridružil sodnici, gospod Štipko in sodnik pa sta imela posla z vdovama.

Pri vili so se razšli.

»Na svidenje še jutri večer!« je klical za odhajajočimi Pavlovič in pomenljivo pogledal Travnovko, ki je pri tem pogledu prebledela in povesila oko . . .

* * *

Traven nocoj ni mogel spati. Premetal se je semtertja po postelji, in današnji dogodki so mu vrveli po glavi. Spomnil se je besed Maksovih, ko ga je svaril pred Pavlovičem. In danes mu je bilo usojeno, da se je prepričal na lastne oči, da je imel Makso prav s svojim svarilom. In kako je bil že nocoj dejal sodnik? »Na žene je treba paziti in nobeni preveč ne zaupati!« Ali je bil celo on kaj zapazil? . . . In stopilo mu je pred oči vse dosedanje dejanje in nedejanje njegove soproge. Res je bila morda semtertja malo lahkomiselna, toda slabote na nji ni bil zapazil. Ali je morda taka hinavka? . . . Konec njegovega razmišljanja je bil, da ni hotel verjeti žalostne resnice. On, prileten mož, ki je bil svoje življenje posvetil študijam, ki se nikdar ni vtikal v tuje razmere — on je imel o svetu in življenju svoje prepričanje, prepričanje, ki se nikakor ni ujemalo z resnico. Ljudje, ki so vrveli okoli njega, so mu bili vsi poštenjaki, vsi pravi angeljci, o katerih si ni drznil misliti najmanjše hinavščine. Bil je v tem pogledu še vedno dvajsetleten dečko. Ni čuda torej, da je slepo zaupal v zvestobo svoje žene, da ni videl in slišal, kar so že davno ugibali in vedeli mnogi drugi; niti na misel mu ni bilo prišlo, da bi ga utegnila ona varati. Izkušal si je torej dokazati, da so ga morda prevarile svoje oči, da v somraku ni bil prav videl, da se je Pavlovič morda slučajno sklonil proti njegovi soprogi; da se vodita za roke, to pa tako ni nič hudega, to je samo nedolžno veselje — samo prijateljstvo!

In kolikor bolj je razmišljal, toliko trdneje je bil prepričan, da jima dela krivico, da so ga bili prevarili njegovi čuti. In obljubil si je, da popravi jutri svoje nocojšnje nekoliko čudno obnašanje proti njima . . .

Ko je zatisnil utrujene oči že proti jutru, so ga začele mučiti težke sanje. Stal je zopet zgoraj vrh vinogradov ter zamaknjen gledal po okolici. Toda v tem hipu je začul za seboj pridušen smeh, polu-glasno šepetanje in glasno, vedno in vedno ponavljajoče se poljubovanje. Ozrl se je. V mehki travi sta sedela njegova soproga in Pavlovič in se objemala in poljubovala in uživala vse razkošje razkošne ljubezni. In bilo mu je, kakor bi se bila hipoma doteknila mrzla, ledena roka njegovega srca, da se mu je krčilo in vilo v neznosnih bolečinah. Opotekel se je in omahnil na klopico, na kateri sta sedela sinoči z Maksom. In tedaj se je navzgor iz doline privila lahka meglica in zagrnila ljubkujočo dvojico; a še iz te rahle, neprozorne tančice je bilo slišati neprestano grljenje . . . Traven je privzdignil glavo, in v tem trenotku se je razpršila megla, a zraven njega je stal Makso in z zaničljivim posmehom kazal na ona dva. In kakor bi bil zrastel iz tal, se je nedaleč od njiju pojavil sodnik, za njim sodnica, a nato cela vrsta znancev in neznancev, in vsi so kazali ostentativno in porogljivo tja na trato; zagnali so strašanski krohot, da mu je pretreslo mozeg in kosti.

Zaječal je grozno, a v tem hipu se je zbudil in gledal prestrašeno okoli sebe. Na čelu mu je stal obilen pot, in tresel se je po vsem životu. Šele polagoma se je pomiril . . .

V kotu je še slabo brlela nočna svetilka, a skozi napol zastrta okna so že silili v spalnico prvi prameni vzhajajočega solnca.

(Dalje prihodnjič.)

Kaj ne, da čuden sem.

Kaj ne, da čuden sem,
Oj dekle moje,
Ko vračam zopet se
V naročje tvoje,
Ko pridem k tebi spet
Po dolgi poti
In gledam kot nekdaj
V oko ljubo ti?

A dekle, dekle ti,
Ti bolj si čudno,
Ker meni ne pustiš,
Da glavo trudno
Ti k prsim naslonim,
Da čujem bolje,
Če drobno srce ti
Za me še polje,
Če v njem še jaz živim . . .

Aleksandrov.

Fr. Palacký.

(Ob stoletnici njegovega rojstva napisal dr. **Fr. Vidic.**)

ollár, Šafařík, Palacký! V malo letih smo slavili zapored stoletnice treh znamenitih mož, ki so vsaki po svoje dvignili narod češki iz mrtvila ter mu pokazali pot do razvoja in boljše bodočnosti.

Po bitki na Beli gori je propadalo češko narodno življenje, in to propast je še zlasti pospešila nesrečna tridesetletna vojna. Toda svobodne naredbe prosvetljene dobe, ki so razširile med avstrijskimi narodi toliko dotlej vezanih sil, so zbudile tudi slovaške protestante, in ti so tedaj podarili jadnemu narodu češkemu genialne in prezaslužne može: Kollarja, Šafaříka in Palackega.

Pesniki in učenjaki, kakor Dobrovský, Čelakovský, Jungmann in drugi so pomagali slovstvu in jeziku do veljave. A narodi, ki so se po valovih francoske revolucije povzpeli do samostalnosti in jasnega spoznavanja svojih smotrov, so živo želeli obuditi spomine in ideale srečnejših minolih časov ter so začeli zasledovati slavno svojo preteklost. Zato jim je postala zgodovina, ki je posredovala med žalostno sedanjostnjo in lepšo minolostjo, prva in najvažnejša veda. Tudi češka zgodovina, ki hrani v svoji davnini toliko nevenljive slave, je učakala svojega spasitelja, ki jo je obudil k novemu življenju. Ta buditelj češkega naroda in njegove stare slave je bil Palacký. To je bil mož izredno bistrega in kritičnega duha, neumorne marljivosti; a poleg tega ga je navdajala nepopisna navdušenost in ljubezen do naroda in domovine. Spričo navedenih lastnosti je postal pravi organizator prosvetnih teženj in smotrov svojega naroda, tako da ga je le-ta po vsi pravici imenoval »svojega očeta«.

Palacký se je rodil dne 14. junija 1798. l. v Hodslavicah, neki vasi na Moravskem. Njegov oče, protestantovski učitelj, ga je poslal l. 1809. v Trenčin v šolo, kjer je veliko čital in postal fanatičen protestant; l. 1812. pa je prišel na licej v Požun. Za češčino se v tem času ni posebno brigal, niti ga ni navdajal pravi narodni čut. Potujoč nekoč v Požun, je moral ostati v Trenčinu; tu mu je njegov nekdanji gospodar pokazal tedanje češke literarne proizvode, ker jih ni povsem razumel. A tudi Palacký mu ni mogel pomagati; to ga je silno razjezilo, tako da se je strastno poprijel češčine ter krenil pozneje sam na pisateljsko polje.

Palacký sam je razločil v »Doslovu« k »Radhostu« svoje literarno delovanje na tri dobe; prva mu sega od l. 1817. do 1823., ko se je samostojno bavil s filozofskimi in estetiškimi deli; v drugi dobi od 1823. l. do 1848. l. se je posvetil izključno zgodovinopisju; v tretji dobi, t. j. od 1848. l. pa do smrti pa je zašel na politično polje.

Palacký je hotel postati pesnik; čital je Klopstocka, prevajal Kleistov »Frühling« in zlagal elegije. Tudi Vukove narodne pesmi je dobil v roke; zato je tudi sam zbiral v počitnicah narodne pesmi in drugo narodno blago. A kmalu je spoznal, da pesništvo ni njegovo torišče, in zato mu je sklenil dati slovo ter se posvetiti znanstvu, dasi za to ni imel dovolj temeljitih študij. Pesniško delovanje je završil s spisom »Počátkové českého básnictví«, katere je izdal skupno s Šafaříkom. Ta spis je provzročil pravo revolucijo na češkem literarnem polju; v njem sta razodela Palacký in Šafařík nazore, katerih sta se bila navzela od Klopstocka in Herderja. Tožila pa sta že v tem pesniškem delu, da Čehi nimajo nič znanstvene literature, in zato sta sama krenila na to pot.

Kot domači učitelj v aristokraških družinah se je učil Palacký estetike, logike in metafizike po Kantovem sistemu. Ko se je preselil s svojimi gojenci na Dunaj, je spoznal Dobrovskega in Kopitarja.

V Jeni sta v ti dobi študirala tudi dva Slovaka, Jan Benedikti in Kollár. Vračajoč se l. 1819. domov, sta se ustavila za nekaj dni v Pressburgu ter se tu sestala s Palackým in mu vcepljala nazore, katerih sta se bila sama navzela v Jeni. Palackemu je bila zgodovina že poprej draga in mila, in takoj po svojem prihodu v Pressburg si je kupil Pelclovo »Novo kroniko češko« ter se kot potomec čeških bratov v prvi vrsti zanimal za husitovsko dobo; sedaj se je seveda navdušil za to vedo še bolj, ko sta mu Benedikti in Kollár razkladala njeno važnost in imenitnost. In res se je po tem sestanku v Palackem zvršil imeniten preobrat, katerega je priznal tudi sam, češ, da je šele izza tega časa začel zgodovino opazovati z višjega stališča ter čitati knjige, nanašajoče se na zgodovino in politiko, med drugimi Ludnove in Woltmannov »Inbegriff der Geschichte Böhmens«. Zato je sklenil spisati tudi sam za Čehe občno zgodovino, in nekoliko dni pozneje je pisal, da si postavlja za smoter svojega življenja pragmatično zgodovino češke zemlje, kličoč: »O by mi požehnal Bůh shůry, abych život svůj vlasteneckému snažení tomuto posvětiti mohl; aby uskutečnil ve mně onen ideál spisovatele a vlastence, jejž ustavičně nosím v prsou svých«.

Za svoj načrt se je Palacký resno pripravljal, in njegove študije so tako napredovale, da je že l. 1820. začel pisati razpravo »o zgodovini in zgodovinopisju«, katere pa menda ni dokončal. Iz l. 1822. se nam je ohranil pregled češke literarne zgodovine; zanimiva je njegova sodba, da nedostaje češkemu slovstvu narodnega kolorita, ki bi mu dal samostojnost in individualnost, češ, da Čehi so se pač vedno kazali prav mnogokrat učenjake in domoljube, toda redkokdaj — Čehe. Zavračal je tudi porogljivo očitanje nasprotnikov, češ, da hoče tak »narodič« razviti svoj jezik do sposobnosti znanstvenega organa; kajti — je klical Palacký klevetnikom češkega naroda — tudi češki jezik je sposoben za visoko stopinjo znanstvene kulture.

L. 1823. je obiskal Palacký Prago, da bi tu proučil vire in spomenike za zgodovino husitovske dobe. Takoj drugi dan ga je peljal Jungmann k Dobrovskemu, »k božjemu patrijarhu«, s katerim se je bil Palacký že l. 1821. seznanil. Palacký je odslej često zahajal k Dobrovskemu, in ti poseti so bili zanj velike važnosti; Palacký se je namreč pri Dobrovskem učil čitati stare listine, se učil paleografije, diplomatike in historiške kritike. Dobrovský pa ga je v tem času določil za češkega historiografa; seznanil ga je z izbornim poznavateljem češke zgodovine, z grofom Fr. Sternbergom. — Tedaj je menil Hormayr izdati »Taschenbuch für vaterländische Geschichte«, v katerem naj bi izšel tudi rodopis grofov Sternbergov. In to delo so izročili Palackemu, ki je svojo nalogo na splošno zadovoljnost rešil ter prišel tako v ožjo dotiko z izobraženim aristokratom. Pri tem pa je dobil Palacký tudi priliko, da je praktično uporabljal to, kar se je bil naučil od Dobrovskega; delal je po arhivih ter spoznaval njih zaklade.

Nekega večera (20. dec. 1825) so si prišli navzkriž pri grofu Fr. Sternbergu mlajši in starejši s svojimi nazori. Grof P. Sternberg je tožil o brezbrižnosti občinstva; Palacký mu je pritrjeval in pri tem prijemal Dobrovskega, ker ni spisal nič češkega. Ko je Dobrovský ugovarjal, naj se o znanstvenih predmetih ne piše češko, je vzkipel Palacký, češ, da bi češki narod moral kmalu poginiti, ako bi vsi tako mislili in delali, ter je vzkliknil: »Jaz pa, če bi bil tudi ciganskega rodu in tudi zadnji njegov potomec, bi smatral za svojo dolžnost storiti vse, du mu ostane vsaj časten spomin v zgodovini človeštva«. Fr. Sternberg je potegnil s Palackim, in Gašper Sternberg je takoj pri slovesu zahteval predloge glede muzealnih časopisov, ki se naj ustanovita. Palackemu so poverili izdajanje starih letopisov

čeških; v ta namen so mu bili odprti vsi arhivi, in l. 1826. so res začeli izdajati »Časopis češkega muzeja«, Palackega pa so imenovali za njegovega urednika. S tem so Palackega za vselej pridobili Čehom in češki zgodovini, in uredništvo »Muzejnika« ga je pomaknilo v središče literarnega življenja češkega.

(Dalje prihodnjič.)

Stari Kiš.

Stari Kiš sedi
Sredi izbe svoje,
Gladi mačico
In poje:

»Jaz sem te spoznal
Po beli dlačici,
Jaz sem te spoznal
Po tvoji nežni tačici.

Tvoja mati
— Bog ji greh oprosti —
Če je greh bil — zanj
Je trpela dosti.

Pa so rekli,
Da me nima rada,
Ko mi je ušla — a kaj!
Ni-li to navada?
Jaz sem star bil,
Ona lepa, mlada.

Norca so se delali,
A jaz sem plakal,
Vendar sem jo ljubil
In sem čakal, čakal.

In sem čakal, čakal . . .
Ne zaman:
Kako si upadla, bleda,
In pogled solzan! . . .

In zdravníki
Ji zdravila dajejo;
Ko odhajajo,
Z glavo majejo.

Dete krasno
Porodila je —
Meni v srce zora
Zasvetila je . . .

Le zvonite! Le zvonite . . .
Z vsemi: »tinka — tonka — tinka!«
Ženko mojo pokopljite —
Saj imam še sinka!

Pa skrivaj so šepetali,
Sinček moj,
Ha — neumnost — da jaz nisem
Oče tvoj.

Potlej, da umrl si,
Mi dejali so,
Krsto — ha ha! — prazno
Pokopali so.

Jaz pa od pogreba
Sem prišel,
Ti na pragu mojem
Si sedel.

In jaz sem te spoznal
Po beli dlačici,
In jaz sem te spoznal
Po tvoji nežni tačici!«

Aleksij Nikolajev.

LISTEK.

Prof. dr. V. Jagić, velikega Miklošiča veliki in najslavnejši učenec in naslednik, je slavil dne 6. julija t. l. svojo šestdesetletnico v ozkem krogu svojih sorodnikov in svojih učencev. Mož je torej povsem skromno in tiho proslavil ta dan, dasi bi ga bil lahko z ozirom na svoje stališče praznoval slovesneje. Kajti Jagić je med živečimi slavisti liki velikan ter obladuje s svojim znanjem vse stroke in dele slovanske filologije. Taka vesoljnost je postala jako redka in bode še redkejša; na eni strani brani preobilo gradivo, da bi mogel proučiti vse dele ogromne tvarine, na drugi strani pa se pojavlja seperatizem, ki odgojuje »bohemiste«, »poloniste« i. t. d. mesto slavistov. Jagićev duh pa obsega celo velikansko poprišče slovanske vede!

»Ljublj. Zvon«, kateremu je bil prof. Jagić vedno naklonjen in mu je to tudi pokazal s tem, da mu je poslal nekatere beležke, se je slavnega jubilarja spominjal že l. 1886. ter je tačas navedel glavne podatke iz njegovega življenja in nebroj naslovov njegovih učenih razprav.

Jagić, ki je z Račkim in Kukuljevićem ustanovil ugledno znanstveno glasilo »Književnik«, je pripravil temelj, na katerem je Strossmayer ustanovil jugoslovansko akademijo; bil ji je tudi marljiv član ter je z obilnimi razpravami v »Radu« in z izdajami starih hrvaških pisateljev pospeševal razvoj znanstvenega slovstva.

Ko je ban Rauch odslovil Jagića iz državne službe, je ostal še nekaj časa v domovini, potem pa je poskusil svojo srečo v tujini; bil je profesor na vseučiliščih v Odesi, Berlinu in Petrogradu, odkoder je prišel na Dunaj za naslednika Miklošiču. Odhod iz domovine je bil Jagiću le v prid, ker se mu je na ta način razširilo duševno obzorje in se razvilo njegovo obsežno znanje. V Berlinu je ustanovil l. 1876. vrlo znani »Archiv für slavische Philologie«, ki hrani v svojih 20 zvezkih bogat zaklad literarnih, zgodovinskih, filoloških in etnografskih razprav ter nebroj ocen in naznanil. Velik del tega velikanskega gradiva je potekel iz peresa Jagića samega. Izbornega paleografa se je pokazal Jagić z izdajami starih spomenikov, n. pr. z izdajama »Codex Zographensis« (1879), »C. Marianus« (1883) i. dr.

L. 1887. je prišel Jagić na Dunaj in tu nadaljuje Miklošičevo delo, tako da je tudi pod Jagićem ostalo dunajsko vseučilišče središče slovanske filologije. Pod njegovim vplivom se je ustanovil seminar za slovansko filologijo, kakršnega nimajo nikjer drugod. Jagić in ob njegovi strani prof. Jireček, najboljši poznavatelj zgodovine balkanskih dežel, sta pridobila slovanski stolici na dunajskem vseučilišču največji ugled tudi med širšim svetom.

Jagić je član mnogih akademij in zlasti na dunajski akademiji zavzema vplivno in ugledno mesto.

Jagić je že podaril nebroj krasnih plodov znanstvenega raziskovanja; in sedaj, ko je že slavil svojo šestdesetletnico, je še vedno čvrst, krepak in gibčen navzlic osivelim lasem, in duh njegov je veder in čil. Zato se smemo od njega nadejati še obilo sadov, zlasti večjih del, za katera je poklican spričo svoje univerzalnosti edino le on; med njimi zlasti željno pričakujemo »Očrta slovanske filologije« (»Grundriss d. slav. Phil.«).

Kakor je bil Miklošič, tako je tudi Jagić dika in ponos dunajskega vseučilišča; med obile njegove nekdanje in sedanje učence in častivce, ki niso pozabili nanj, ampak so mu iskreno izrazili svojo vdanost, hvaležnost in ljubezen — naj se vvrsti tudi »Ljubljanski Zvon« z željo, naj bi Jagić še dolgo vodil usodo slovanske filologije, katere prvi zastopnik je, in naj bi mu bilo usojeno še mnogo let uspešno in plodovito, kakor doslej, delovati na slavni stolici Miklošičevi.

Štirideset napevov za šolske pesmi v Koprivnik - Majcenovi »Začetnici«. Na svetlo dal Anton Kosi, učitelj v Središču. Cena 25 kr. V Ljubljani, 1898.

Med učnimi predmeti ljudske šole ima petje najbolj združevalno moč. Po svoji vsebini je pesem v dotiki z zemljepisom, zgodovino, s prirodopisom, po svoji obliki tudi z jezikovnim poukom. V urah, ki so določene za ta učni predmet, se mora pesemsko besedilo razlagati in učiti. Velik olajšek je torej učitelju, da ima k pesmim, ki so v čitanki, primernih napevov. Zato je Kosijevo delce našim učiteljem gotovo dobro došlo. Gospod Kosi se je pa tudi potrudil, da bi zadostili njegovi napevi vobče svojemu namenu. Napevi so večinoma melodiozni, kar je za petje po sluhu neizogiben pogoj. Tudi nimajo ravno prevelikega glasovnega obsega, intervali niso pretežavni, niti preveliki, napevom je pridejan drugi glas, kar olajšuje učitelju spremljanje z glasbilom (instrumentom); ta drugi glas spremlja prvega večinoma v »poljudnih« intervalih (v terci in seksti). Ako še dostavim, da se napevi vobče ujemajo z besedilom, sem povedal, kar je sploh hvale vrednega.

Gosp. Kosi pa prosi v predgovoru svoje tovariše, naj mu blage volje naznanijo svoje opazke, ter dostavlja, da bode za vsako utemeljeno grajo iz srca hvaležen. Bodi mi torej dovoljeno, da ugodim tudi jaz ti prošnji.

Glede na jezik le eno opazko; namesto: *v Koprivnik-Majcenovi »Začetnici«* bi se moralo pravilno reči: *v Koprivnikovi in Majcnovi »Začetnici«.* — Gosp. izdajatelj je vvrstil napeve, kakor so menda v »Začetnici«; bolje bi bil storil da bi jih bil razporedil, kakor so lažji in težji. — Za »tempo« bi bilo ostati pri italijanskih izrazih, ki imajo vsled stoletne rabe določeno veljavo, katero pozna vsaki učitelj z učiteljišča. Nekateri izdajateljevi izrazi izražajo vse drugo nego čas; treba bi jih bilo nadomestiti s primernejšimi — če že noče italijanskih — ter jih po veljavi vvrstiti v predgovoru. — Ritem je pri napevih, ki naj se pojejo po sluhu, važnejši nego melodija, ker si le-to otroci mnogo lažje zapomnijo nego ritem; zato bodi ritem preprost in v posamnih melodiških oddelkih dosleden. Gosp. izdajatelj se pa menda te potrebe ne zaveda, ker ritem izpreminja brez vzroka, n. pr. v št. 1. v tretji (popolni) meri (taktu), v št. 2. v predzadnji meri itd. — Popravljaje nekoliko gorenjo splošno pohvalo, želim, da skrči g. izdajatelj v prih. izdaji nekaterim napevom glasovni obseg. Več nego ene oktave ne bi smeli obsegati napevi, ki so namenjeni ljudskošolskim začetnikom. Pri nekaterih napevih bi bil umesten obseg ene kvinte ali sekste zarad slušnih in glasovnih predvaj. Za otroke v ti starosti je najprimernejša glasovna lega v »enočrtani« oktavi. »Dvočrtani« *d* in *e* ali celo *f* je previsok za ta otroška grla. — V predgovoru jo čitati: ». . . . drugi glas . . . je namenjen za učiteljevo spremljanje na goslih.« Stereotipna opazka v enakih pesmaricah! Toda kaj naj izda glas enih gosli proti, recimo, 50 otroškim? Da bi bili na ti šolski stopinji tako izurjeni pevci, da bi mogli peti drugi glas, kakor si domišlja

g. izdajatelj, se mi vidi jako dvomno; nemožno pa je, da bi peli otroci take starosti glasove »male« oktave, kakor jih ima drugi glas v teh napevih. »Malega« *fis* (str. 17. in 25.) pa tudi gosli nimajo. — Ako bi pa mogli otroci peti pridejani drugi glas, bi ga bilo treba na nekaterih mestih zastran pevnosti premeniti; naj navedem le predzadnjo mero v št. 24. in 5. mero v št. 34. — Slednjič še kratko opazko glede na pravopis. V $^6/_8$ meri se rabi četrtinska stanka (pavza), če se prične z naglašenim (1. ali 4.) mernim delom; ni torej pravilno vezati z njo 2. in 3. ali 5. in 6. mernega dela (št. 20. in 34.). V št. 37. mora stati četrtinska stanka namesto cele in ravno tako pred zadnjim ponavljajem. V št. 21. naj se izpusti zadnja mera, predzadnja pa naj se popolni z osminsko stanko. Številu 14. bi bolje pristojala $^6/_8$, številu 22., 23., 26. in 27. pa $^3/_8$ mera. —

Toda navzlic tem in še nekaterim drugim malenkostnim nedostatkom sme gosp. izdajatelj upati, da bode »njegova zbirčica pospeševala pevski pouk pri otrocih-začetnikih.« *Iv. M—a.*

Izvestij naših srednjih šol nam je došlo letos le malo, in pribaviti smo si jih morali večinoma sami, da moremo o njih izpregovoriti kako besedo. Tako malo je še pri nas udomačena vsega omikanega sveta navada, da bi se iz spoštovanja do javnega mnenja javnim glasilom dostavljali prosti izvodi vsake publikacije. Sicer pa razen izvestja nižje gimnazije v Ljubljani, v katerem je objavil neumorni naš prof. Rutar zopet zanimivo razpravo »Solin in njegove razvaline« (17 str.), ne nudijo vsa letošnja šolska poročila nič takega, kar bi utegnilo zanimati »Zvonove čitatelje«. — Prof. Peruška nemško razpravo v nemškem izvestju višje gimnazije ljubljanske »Die Aberkios-Inschrift. Eine orientierende Skizze« (35 str.) naj omenimo zategadelj, ker jo je gospod pisatelj, kolikor je nam znano, ponudil »Slovenski Matici«, a ta je kot preveč strokovnjaške ni mogla sprejeti; nato jo je prof. P. priredil nemški za izvestje. — Ljubljanske velike realke poročilo ima na čelu Albina Belarja spis: »Über Erdbebenbeobachtung in alter und gegenwärtiger Zeit und die Erdbebenwarte in Laibach«, ki je dosti obširen (43 str.), a po svedočbi tovariša-strokovnjaka tudi dosti širokousten ter se odlikuje po neki neslanosti; nosi namreč na čelu sliko, kažočo »Instrumenten-Zimmer« potresne opazovalnice ljubljanske, a sredi nje podobo potresnega opazovavca v dolgem favstovskem talarju — menda Belarja samega; s tem se je g. pisatelj res — uvekovečil. — Po naznanilu »Slov. Naroda« sodeč, je menda prav zanímivo (?) izvestje slovite gimnazije celjske, toda nam ni prišlo pred oči. — Gimnazija kranjska, ki je imela to leto že pet razredov, pa letos ni kar nič izvestja izdala in ga menda tudi prihodnje leto ne bo. Ne vemo, ali ji je naša lanjska opazka o nje neumestnem nemškem programu sapo zaprla ka-li? Ako jo je res, nas to prav veseli, ker nam to priča, da tudi pri nas javno mnenje še kaj velja.

Še neka splošna opazka glede naših izvestij nam je na jeziku, in nočemo je zamolčati; tiče se pa vnanje oblike jezikovne v onem skromnem delu, ki je odmerjen slovenščini. Zdi se ne samo nam, ampak tudi drugi so nam povedali isto misel, da ta uradna slovenščina v šolskih izvestjih ni navadna slovenščina naših boljših leposlovnih listov, ampak nekako drevena, napetolična, in da se ji že od daleč vidi šolski prah, in nje nemški ali morda tudi latinski podstavki so kaj razločni. Da, da, štil je duša vsakega jezika, a iz šolske štilistike se ga ne naučiš!

Spinčič Bogomir dr. Slovenischer Sprachquetscher. Gründliche und leichtfassliche Methode die slovenische Sprache theoretisch und praktisch in sehr kurzer Zeit ohne Fehler gut lesen, schreiben und sprechen zu lernen. Mit einem Anhange von Gesprächen, Spracheigenheiten, Sprichwörtern und einer reichhaltigen Wortsammlung in deutscher und slovenischer Sprache. Nach besten Quellen bearbeitet von — — Wien 1896. Verlag von A. Wenedikt & Sohn. Druck v. B. Hornung in Wien. 135 str.

Slava nebrojnih »trihtarjev«, ki vlivajo učenost vseh jezikov pridnim ljudem v glavo, je tako velika, da mi gotovo vsakdo odpusti, če o nji dalje ne govorim; na enako »dobrem« glasu so različni »kvečerji«. Tudi ta »Slovenischer Sprachquetscher« je dodobra pokvečil lepo slovenščino, ki se javaljne komu priljubi po ti knjižici. Že v vvodu samem nas preseneti pisatelj s svojo veliko učenostjo; pravi, da je napisal prvo slovensko slovnico Jernej Kapital, za katerim slede slovničarji kakor Janežič, Slomšek, **Pečnik**, in naposled Miklošič s Sketom. Pa poslušajmo ga rajši v originalu: Das slov. Gebiet ist von den dominierenden deutschen und ital. Völkern ganz umschlossen. Die in Slovenien liegenden Städte sind vorherrschend deutsch. Der Geographie(!) nach wird in Krain und Kärnten(!) vorwiegend slov. gesprochen. Die erste krainerische (slov.) Grammatik schrieb 1805(!) Barth. Kapital(!!) . . . dann folgen Janežič, Slomšek(!), Pečnik(!), Miklošič und J. Sket.« — Ti glavni odlomki iz kratkega predgovora govore dosti jasno o »kapitalu» ki ga najdemo v knjižici. — Proti koncu pripoveduje, kako je izgovoriti različne glasnike *č*, *š*, *ž* i. t. d., ter pravi o *ž*: sprich: *scht!!!*

Omeniti vse nepravilnosti in napake bi bilo potemtakem čisto nepotrebno; v zabavo omenim samo nekatere:

Stran 5. gen. sing. lepeg*u* občana, acc. lep*i* občan.
» 6. » » lep*a* jerebic*a*,
» 8. òni, òne, òna — manjka »so«,
» 11. pasem, paseš — »pase« manjka,
» 12. pri tebe(?),
» 15. *d*risto m. *t*ri sto i. t. d.

Zanimive stvari se dobe tudi v frazeologiji in pogovorih, ki so večinoma posneti po Pečnikovi slovnici slov. jezika, ki je izšla v znani zbirki Hartlebnovi »die Kunst der Polyglottie.«

Na strani 20. čitamo: *Hlače pomeriti = züchtigen, norce pasti = Narrenposten(!) treiben.*[1]) Naš *r* je v mnogih besedah dobil češki klobuk: *střd, střm, sřp, vřs* i. t. d.

Po vseh navedenih hibah te knjižice je sklepati, da je bila jako malomarna korektura, pri kateri bi se bilo dalo veliko popraviti, da bi bila knjižica vsaj nekoliko porabna; tako je pa ne more nihče priporočati. — Na zadnjih stranch je nekaj beril, ki so dosti pravilno natisnjena. *J. Kunšič.*

Slovanska knjižnica. Kot snopič 78.—81. »Slov. knjižnice« je izšla ravnokar — dne 27. m. m., vprav o priliki abiturientskega koncerta v »Narodnem domu« v Ljubljani — 375 str. obsegajoča knjiga pod zaglavjem: »Na razstanku«.

---

[1]) V istem času s tem Sprachquetscherjem je izšel istega pisatelja slovnik: »Slov.-deutsches u. deutsch-slov. Taschenwörterbuch«.

Spisali so jo slovenski velikošolci. Cena 1 gld. — Ker si za to številko nismo utegnili lepe knjige temeljito ogledati, zabeležimo za sedaj samo na kratko nje zanimivo vsebino. J. M. Aleksandrov (tudi »Zvonov« pesnik) je priobčil »Mlade pesmi« (do str. 44.); Puc Dominik prozaične »Silhuete« (do str. 119.); Feodor Sokol (takisto »Zvonov« pesnik) kito pesmi pod naslovom »Prvo cvetje« (do str. 137.); Ivan Prijatelj daljšo povest »Brez vesla« (do str. 269.); Jakob Volјč (že znan po drugih pesniških proizvodih) šest pesmi (do str. 281.) in naposled Frančišek Grivec vrsto (8) člankov o »Ruskem realizmu in njega glavnih zastopnikih« (do konca). — Že po dosedanjem pregledu prijateljem leposlovja zbirko »Na razstanku« lahko najtopleje priporočamo; nji bode menda tudi v priporočilo, ako si dovolimo indiskretnost ter povemo, da nekaj njenega pesniškega gradiva je iz »Zvonove« miznice (zgoraj omenjenih »Zvonovih« pesnikov), a »Zvonovo« uredništvo ga je drage volje odstopilo »Slovanski knjižnici«.

Biserojla, jasna vila. Bajka iz postonjske pečine. Speval Ivo Ivanovič Bučar. To je naslov 181 str. obsezajoči knjigi, ki sta jo tiskala in založila Kleinmayr & Bamberg. Cena 1 gld. — To kratko naznanilo zadoščaj za sedaj namesto popolne ocene, ki nam dojde iz veščega peresa.

Ruski slovar in ruska slovnica. Sestavil prof. M. M. Hostnik. Jezik velikega ruskega naroda je našel v zadnjih desetletjih pot v vse olikane evropske kroge. Ruščine se uče Germani, uče se je Romani, dasiravno to učenje njim ni nikakor lahko; kajti le z največjim naporom more Neslovan prodreti v ogromno poslopje ruskega jezika. Takoj v začetku prizadeva v ruščini Neslovanu težave povsem lastni sistem izgovarjanja, katerega izprva niti pojmiti ne more; brez pravilnega izgovora pa mu je slovnica skoro nedostopna. Vrh tega kmalu iznenadi tujca nestalno naglašanje, za katero, bi skoraj rekel, ni pravila. In vprav naglašanje je v ruščini tako odločilno, da brez pravega naglaska pokaziš besedo popolnoma; kajti izreka vokalov se po naglašanju bistveno izpreminja. Poleg vse te težave pa še tuja, popolnoma neznana pisava, katere se novinec po pravici ustraši; šele z dolgotrajno vajo si pridobiš neko spretnot v čitanju.

In vkljub vsem tem težkočam ima ruščina med Neslovani veliko prijateljev.

Če si je torej ruščina še med Neslovani pridobila toliko simpatij, koliko bolj se je moramo okleniti mi Slovani! Velike važnosti je ruski jezik za vse Slovane in še posebe za nas Slovence. Na podlagi ruščine se mora razviti pri nas kulturno delo, narodni preporod, na njeni podlagi se mora izvršiti — emancipacija našega duha od tujih vplivov, od tujih spon! . . . Ves živelj naše boljše družbe je tuj, naša inteligenca misli po tuje, govori po tuje in — dela po tuje. Tega ji seveda ne smemo zameriti, ako pomislimo, da smo vzrasli ob tuji vzgoji, v tujih študijah, da smo tako rekoč prenasičeni in prepojeni s tujstvom. Zato pa nam je treba reorganizacije, treba nam je družabnega preporoda. Le-ta pa se mora zvršiti v ozkem soglasju z onim sorodnim plemenom, katero je najmanj okužil tuji duh; kajti najčvrstejšo in najpreprostejšo individualnost so si med vsemi Slovani ohranili gotovo Rusi.

Učimo se ruščine zlasti v sedanji dobi, ko nas hoče pogoltniti tuja povodenj, sedaj ko nam odrekajo tuji »učenjaki« vsako pravico do bodočnosti; učimo se tistega slovanskega jezika, kateremu edinemu so isti »učenjaki« mi-

lostno dovolili eksistenco v bodočnosti. Uče naj se ruščine naši pisatelji; oni so zlasti poklicani, da izobražujejo narod, da ga vodijo po pravi poti prosvete, da ga privedejo do preporoda. Vrh tega imajo naši mladi talenti v Rusih nesmrtne vzore, pisatelje in pesnike, ki uživajo svetovno slavo; imena, kakor Tolstoj, Turgenjev, Dostojevskij, Puškin, Lermontov se blešče v vrstah duševnih velikanov vseh časov in narodov. Njih dela bi moral še zlasti vsaki slovenski pisatelj čitati v izvirniku. Sramotno je za nas, ako se zatekamo k večjidel slabim nemškim prevodom in se tako kakor nalašč odtegujemo slovanskemu vplivu.

Da, sramovati bi se morali zlasti pred Nemci, ako bi zanemarjali učenje ruščine. Pomislimo le, da prizadeva nam nje učenje veliko manj težkoč, nego Neslovanom. Ruski glasovi so našim sorodni, ruska skladnja je podobna naši skladnji, ruski naglas je razen malih izjem naš naglas. No, pisava! Seveda, cirilica! — Za Boga, tudi ta nas ne sme plašiti! Cirilica je vendar take važnosti za vse Slovane, da bi jo moral vsaki olikani Slovenec znati. Kako malo truda nas torej stane, in pridemo do onega živega studenca, ki je krepčal trudnega starčka Turgenjeva v prognanstvu.

Zlasti pa ne moremo dovolj priporočati našemu narodnemu ženstvu, naj se po dovršenih šolskih študijah poprime ruskega jezika. S pridnostjo bo raslo zanimanje, in polagoma prodro tudi naše dame v duh ruskega jezika in ruskih pisateljev, priljubi se jim ruska knjiga tako, da mahoma izginejo iz njih budoarjev in salonov omledni nemški romani.

No, dosedaj nam učenje ruščine res ni bilo posebno prilično. Imeli nismo sredstva, ki je pred vsem potrebno učencu, namreč — učnih knjig. Majarjeva slovnica ni bila veliko vredna in je bila vrh tega pošla že zdavnaj. Živo smo torej potrebovali pripravne slovnice in dobrega slovarja.

Ti želji je sedaj ustregel znani naš rojak M. M. Hostnik, profesor na Ruskem. Izdal je v Gorici pri tiskarju Gabrščeku »Ročni rusko-slovenski slovar« na X + 378 straneh in »Kratko slovnico ruskega jezika« na 85 straneh. — Poslej nam ne bo več treba hoditi k Nemcem na posodo po slovnice in slovarje . . .

Hostnikov slovar je diferencijalen slovar. »Besede, ki so obema jezikoma lastne, so torej izključene; dodane so samo tiste, ki imajo razen slovenskega šče (!) poseben pomen v ruskem jeziku«. V slovarju so zastopane dalje samo osnovne besede, izvedenke le takrat, kadar se ne dajo razložiti iz slovenščine.

V tem se je prof. Hostnik držal prave mere in treznega preudarka. Umno je združil zlasti pri posameznih predlogih, ki so v slovanskih jezikih posebno v sestavi z glagoli jako važni, vse razlike med slovenščino in ruščino s tem, da je natanko obrazložil pomene predlogov v sestavah. S tem se je ognil ponavljanju istih osnovnih glagolov v raznih sestavah; a tisto ponavljanje bi bilo gradivo znatno pomnožilo, stvari pa prav malo koristilo.

Glede slovenskih značil treba priznati, da jih je prof. Hostnik prav dobro pogodil; njih pomen se navadno z ruskim popolnoma ujema; vrh tega so zajeta iz živega jezika, so gibčna in naravna. Markantna so tudi ruska rekla, ki označujejo rabo ruskih besed, primerni so izreki iz Puškina, Gribojedova, Krylova, Deržavina. Največjega pomena pa so ruske prislovice; v njih je prava moč narodnega jezika in narodnega duha, iz njih tudi natančno zapazimo, kako narod rabi kako besedo. Te prislovice naj bi se bile potem vzporedile z našimi do-

mačimi. Na nekaterih krajih se je gospod sestavljatelj tudi držal tega pravila; umestil je v tekst nekaj prav značilnih slovenskih pregovorov. Mislim pa, da bi jih bil dobil tudi za ostale ruske. Nikakor pa ne morem odobravati, da bi se ti pregovori in izreki iz klasikov puščali neprevedeni, kar se je tudi semtertja zgodilo.

Glagoli so vvrščeni v slovar v nedoločnikovi obliki. Prav je, da je pridejal gospod sestavljatelj zraven nedoločnikov še sedanjikove oblike; te bodo posebno dobro služile začetnikom, ker jim je na ta način označena cela sedanjikova sprega. Pohvaliti treba tudi, da je sprejel g. pisatelj med glagolske oblike tudi deležnike in velevnike. Poleg dovršnih glagolov so v oklepajih tudi nedovršni.

Pri samostalnikih je označen povsod tudi genetiv, pri nekaterih tudi več sklonov, kar je zlasti radi naglašanja praktične vrednosti.

Vkljub temu, da ima slovar naslov »ročni slovar«, obsega vendar obilo gradiva. Splošno smemo reči, da so Hostnikovi prevodi kratki in določni; semtertja nam je g. sestavljatelj celo na prav originalen način razložil pomen ruskih besed v različni zvezi (primeri povestico o Bismarcku in njegovem kočijažu). Nekateri izrazi pa se mi vendar zde prisiljeni.

Med večinoma kratkimi razlagami pa je tudi nekoliko preobširnih pojasnil; pod ‚поповщина‘ nam je g. profesor povedal skoro celo zgodovino te verske sekte, še »lže-episkop« Ambrosij je omenjen.

G. sestavljatelj si tudi ne more kaj, da ne bi včasih malce pojezikoslovil; zlasti mu ni po volji Miklošič, s katerim tudi v slovnici večkrat po nepotrebnem polemizuje.

Med slovarsko gradivo je slednjič zašlo tudi obvestilo, da je neko rusko pesem poslovenil M. Hostnik v Slov. Svetu za 1895 . . .

Slovar ima tri priloge. V prvi je zbral g. prof. besede, ki imajo v ruščini drug pomen nego v slovenščini. Zelo pametna misel! — Zanimiv je seznamek krstnih imen v domačih oblikah, takisto v laskavem in zaničljivem pomenu. Prav porabna je tretja priloga, v kateri sestavljatelj pojasnjuje mere, uteži in denar. —

Slovnica je razdeljena na osem delov, ima v začetku precej obširno in temeljito pojasnjevanje o izgovarjanju črk in na koncu prilogo, v kateri je nauk o »pravopisanju«.

Ne spustimo se v potanjši razgovor omenjenih slovniških oddelkov; le vobče naj priznamo, da bode slovnica dobro služila onim Slovencem, ki imajo jasne pojme o slovniški teoriji. Ne moremo pa prikriti želje, naj bi bil sestavljatelj vvrstil med posamezne odstavke še več zgledov in sestavkov za vajo; kajti taki zgledi večkrat boljše pojasnijo stvar nego še tako natančna pravila. Zlasti pri sintaksi bi bilo želeti nekoliko več primerov iz ruskega govora, ker se ruščina v skladnji vendar precej razlikuje od slovenščine.

Glede naglasa se popolnoma strinjam z g. prof. Hostnikom, da je namreč ruski naglas slovenskemu najbolj podoben, zlasti našemu dolenjskemu; na str. 28. navedeni izgled pa se je g. sestavljatelju ponesrečil. —

Sedaj pa »last, not least« — Hostnikova pisava! Zadnji čas smo se vsaj nekoliko združili v vseh listih in knjigah v enotno pisavo. Gospod sestavljatelj pa se suverenski ne ozira niti na Pleteršnika, niti na koga drugega. On piše: *brevno* za *bruno*, *často* za *često*, *želti* za *žolti*, *srdce* za *srce*, *skvoz* za *skoz*, *prazdno*

za *prazno, pogomneš* (?) za *pogumnež, motulj* za *metulj, s kem* za navadni *s kom, šče* za *še* i. t. d.; nekoliko označujejo njegovo pisavo že gori doslovno navedeni stavki . . . Učeni g. profesor naj pomisli, da ni nič lažje, nego si ustrojiti svojo teorijo ter na nje podlagi podirati obstoječo konvencionalno pisavo; toda pomisli naj tudi, kam bi prišli, ako bi si vsaki pisatelj privoščil svojo pisavico. Hvala Bogu, da je zdravi inštinkt narodov doslej še vselej prešel na dnevni red črez take pravopisne športe!

Tudi se mi zdi potrebno opomniti, da je g. prof. vvedel v slovnico nekoliko preveč ruskih izrazov; ali misli g. sestavljatelj, da se bodo ti izrazi bolj razumeli nego slovenski lokalizmi, katerih se tako ogiblje (gl. predgovor)? Mislim, da ne. Tudi ne vem, zakaj bi vvajali v slovnico nove ali zastarele tehniške izraze, ko so se vendar Janežičevi udomačili. Zato mislim, da bo boljše, če ostanemo pri svojem »sklonu«, »padež« pa prepustimo Latincem in Nemcem . . .

Toda to so malenkosti; splošno treba priznati, da sta Hostnikov slovar in njegova slovnica važen pojav, znamenito delo v naši literaturi. Do našega občinstva pa je, da seže z vsem zanimanjem po ti prekrasni knjigi, katera ne sme ostati brez uspehov . . .

Zunanja oblika dela vso čast našemu podjetnemu Gabrščeku, kateri sme biti ponosen na tako lično delo, kakršnega ne bi bila mogla menda natisniti nobena slovenska tiskarna. Tisk je jasen in razločen, cirilske črke so lepe in se lahko čitajo; vse tiskarsko delo se je jako posrečilo, in tudi tiskovnih napak ni preveč. *Semjon Semjonovič* + *B.*

Nekaj o Prešernovi »Novi pisariji«. Vsaki izobraženi Slovenec pozna »Novo pisarijo«; posamezni izrazi in celi verzi te duhovito zasnovane in bistroumno razpeljane satire nam rabijo spričo splošne umljivosti že kot citati in za jako primerno orožje, če se je treba hitro odkrižati sitnega nasprotnika.

Kako prikladno se dajo citirati krepki in značilni začetni verzi:

»Da zdaj, — ko že na Kranjskem vsak pisari,
Že bukve vsak šušmár dajè med ljúdi,
Ta v prozi, óni v verzih se slepari, —
Jaz tudi v trop, — ki se potí in trudi
Ledino orje naše poezije, —
Želim se vriniti, se mi ne čudi.
Prijatel! uči mene pisarije!
Kakó in kaj ušeč se Kranjcem poje,
Odkrij mi proze naše lepotije.« [1])

Da so ti verzi čisto originalno Prešernovi, o tem doslej pač nihče ni dvomil; tem bolj ostrmimo, ko beremo čudno podobni začetek prve Goethejeve »poslanice«: [2])

»Jetzt, da jeglicher liest und viele Leser das Buch nur
Ungeduldig durchblättern und, selbst die Feder ergreifend,
Auf das Büchlein ein Buch mit seltner Fertigkeit propfen,
Soll auch ich, du willst es, mein Freund, dir über das Schreiben
Schreibend, die Menge vermehren und meine Meinung verkünden,

[1]) Po Jurčičevi-Stritarjevi izdaji.

[2]) Goethe's sämmtliche lyrische Gedichte. Herausgegeben und mit Anmerkungen begleitet von Fr. Strehlke (v zbirki: Hempel's Classiker-Ausgaben).

Dass auch andere wieder darüber meinen, und immer
So ins Unendliche fort die schwankende Woge sich wälze.«

Nihče ne more tajiti velike sličnosti Prešernovih in Goethejevih besed; ne more se pa tudi nihče dolgo oklepati misli, da bi bila ta sličnost slučajna; zdi se marveč, kakor da imamo tu pred seboj original in dobro prestavo, da je Prešeren vedoma ali nevedoma tu posnel nemškega pesnika. Vsaj o začetku »Nove pisarije« je to gotovo res, v nadaljnjem razvoju tega pesmotvora bi seveda tako ozke sorodnosti z nemško poslanico zaman iskalí; Goethe razlaga doktrinarno — kakor je primerno poslanici — da zastonj izkušamo preobračati ljudi s knjigami in z lepimi nauki, češ, človek posluša in sliši vedno le to, kar mu ugaja, in se da pač v svojem prepričanju potrditi, ne da si pa tujih misli vsiljevati; Prešeren nam pa kaže v živahnem razgovoru in z zasoljeno ironijo napačne nazore o umetnosti.

Poslušajmo Goetheja (v. 11. sled.):

»Edler Freund, du wünschest das Wohl des Menschengeschlechtes,
Unserer Deutschen besonders und ganz vorzüglich des nächsten
Bürgers und fürchtest die Folgen gefährlicher Bücher; wir haben
Leider oft sie gesehen. Was sollte man oder was könnten
Biedere Männer vereint, was könnten die Herrscher bewirken?«

Vv. 22. sled.:

»Was man leichter entwirft, ist leicht zu verlöschen,
Und viel tiefer präget sich nicht der Eindruck der Lettern,
Die, so sagt man, der Ewigkeit trotzen. Freilich, an viele
Spricht die gedruckte Kolumne; doch bald, wie jeder sein Antlitz,
Das er im Spiegel gesehen, vergisst, die beweglichen Züge,
So vergisst er das Wort, wenn auch von Erze gestempelt. —
Reden schwanken so leicht herüber, hinüber, wenn viele
Sprechen und jeder nur sich im eigenen Worte, sogar auch
Nur sich selbst im Worte vernimmt, das der andere sagte.
Mit den Büchern ist es nicht anders. Liest doch nur jeder
Aus dem Buch sich heraus, und ist er gewaltig, so liest er
In das Buch sich hinein, amalgamiert sich das Fremde.
Ganz vergebens strebst du daher, durch die Schriften des Menschen
Schon entschiedenen Hang und seine Neigung zu wenden« . . .

Na prvi pogled morda ne zapazimo v Prešernovi »Pisariji« nič takega, kar bi nas spominjalo tega Goethejevega modrovanja; toda ostreje motrečim, nam ne more ostati prikrito, da uči drugi del »Pisarije« vendarle isto resnico, katero poudarja Goethe v svoji poslanici, namreč resnico, da naravnost poučno, moralizovalno slovstvo, kakršnega si želita Prešernov »pisar« in naslovljenec (adresat) Goethejeve poslanice, je nesmiselno.

Ko pa slišimo Goetheja govoriti o različnem pomenu govorjene in tiskane besede (vv. 22. sled.), se še zlasti spomnimo nehote Prešernovih vrstic:

»To govori se, kar na jezik pride,
Pogóvor, ko na úho več ne bíje,
Ko zjutranja meglà se v nič razide;
Kar v bukvah je natisnjenega, vpije,

To bratec! med učene gre lingviste,
In priča od jezika lepotije.«

Vendar ne smemo prezreti, da izkuša Goethe pomen tega razločka znižati ali celo ovreči, Prešeren pa ga naglaša kakor Schiller v znanem prologu k Wallensteinu:

»Denn schnell und spurlos geht des Mimen Kunst
Die wunderbare, an dem Sinn vorüber,
Wenn das Gebild des Meißels, der Gesang
Des Dichters nach Jahrtausenden noch leben.
Hier stirbt der Zauber mit dem Künstler ab,
Und wie der Klang verhallet in dem Ohr,
Verrauscht des Augenbliks geschwinde Schöpfung,
Und ihren Ruhm bewahrt kein dauernd Werk.«

Če se ne oziramo na »Nove pisarije« začetek, sorodnost med Goethejevim in Prešernovim umotvorom pač ni tako tesna, da bi smeli radi tega med njima že konstatovati zgodovinsko zvezo in odvisnost; saj se podobne misli v podobnih odnošajih lahko rodijo v različnih glavah; tako bi bilo samo ob sebi verjetno, da so slične slovstvene razmere in nakane Goetheju in (dobrih trideset let pozneje) Prešernu izvabile slično sodbo o našem slovstvu — toda začetek! Sličnost začetnih verzov se ne da umeti, če ne mislimo na zgodovinsko odvisnost.

Prešernovo »Pisarijo« smo imenovali satiro, in po vsi pravici: ridendo docet — ironija ji je sredstvo, in s tem sredstvom pobija učenec uspešno napačne nazore pisarjeve. Ironije pač vobče pogrešamo pri Goetheju; njegova poslanica se zdi človeku resen proizvod v resni obliki;[1] le v vrstici 14. in 15. mahne pesnik, kakor se vidi, enkrat po nasprotnikih:

»Was sollte man oder was könnten
Biedere Männer vereint, was könnten die Herrscher bewirken?«

Tem besedam pristavlja Strehlke: »Offenbar schwebten dem Dichter doch nur Verschärfung der Censur und ähnliche Maßregeln vor.« Da se je Goethe taknil cenzure, ironski poudarjajoč nje pomen, nas živo spominja na razmerje med Prešernom in njegovim cenzorjem, ki nastopa v »Pisarij« kot oblasten »pisar«.

Že zgoraj smo navedli besede Strehlkejeve, da se ne sme prezreti ironija »in dem folgenden Gedicht«, to je v drugi Goethejevi poslanici, ki je s prvo v ozki zvezi; oni prijatelj, kateremu je Goethe v prvi poslanici razodel svoje misli o poučnem slovstvu, bi bil sicer s tem odgovorom že zadovoljen:

Str. 262.:

». . . so möchte
Meinetwegen die Menge sich halten im Leben und Lesen

[1]) Strehlke pravi sicer (str. 257.): »Die Ironie, die sich in der Behandlung det ganzen Stoffes in diesem und namentlich in dem folgenden Gedicht zeigt, ist nicht immer erkannt worden.« Vendar oporekajo temu drugi razlagatelji, glej M. W. Götzingerja »Deutsche Dichter« I., str. 644: »Der verständige Leser wird bald herausfühlen, dass das, was der Dichter dem würdigen Freund schreibt, im vollkommenen Ernste seine durch Erfahrung und Reflexion gewonnenen Ansichten und Empfindungen anspreche.«

Wie sie könnte; doch denke dir nur die Töchter im Hause,
Die mir der kuppelnde Dichter mit allem Bösen bekannt mecht.«

Kdo bi v tem »prijatelju« Goethejevem, ki tako nežno skrbi »für die Töchter im Hause«, ne spoznal brž Prešernovega pisarja, boječega se balad in tragedij, češ:

»Da bi Kranjíce strupa 'z njih ne pile,
Ljubezni sladke, ki srce zapelje,
Bi z Romejevo Juljo ne čutile.

Toda Goethe svojega prijatelja hitro potolaži; dekletom naj se namreč knjige sploh ne dajejo v roke, za dekleta je dovolj drugih opravil — naj opravljajo klet, kuhinjo:

»Wünscht sie dann endlich zu lesen, so wählt sie gewisslich ein Kochbuch,
Deren Hunderte schon die eifrigen Pressen uns geben.«

Vkljub Götzingerju in Viehoffu (Goethe's Gedichte, I., str. 369.) se ne morem sprijazníti z mislijo, da bi to bilo resno in pravo prepričanje Goethejevo in ne ironija; potemtakem se pa ta druga poslanica po glavni misli in ne po nje ironski smeri dodobra sklada s Prešernovo »Pisarijo«; vendar bi pričalo o neosnovani samovoljnosti, če bi hoteli samo spričo te splošne podobnosti dalje sklepati; opravičevati se da tako primerjanje le z ozirom na začetne verze.

(Konec prih.)

Kopitarjeva knjižnica. Hvaležno delo bi bilo pregledati vse knjige Kopitarjeve, ki so prišle v ljubljansko licealno knjižnico, pred vsem pa določiti natančno njih število, omeniti važnejša dela in iztiske. Pred dražbo Kopitarjeve knjižnice je izšel na Dunaju poseben katalog njegovih knjig, ki je doslej neznan, vsaj nihče ga še ni omenil. Najbrže so njegovi iztiski jako redki; enega hrani arhiv »Slovenske Matice« v Ljubljani z napisom: »Verzeichniss der in der Verlassenschaft des Herrn Bartholm. Kopitar, k. k. wirklichen Hofrathes, ersten Custos der k. k. Hofbibliothek, k. k. Bücher-Censors, Ritters des königl. preuss. Verdienst-Ordens und Mitgliedes mehrerer gelehrten Gesellschaften, gehörigen werthvollen Bücher und Handschriften, grösstentheils sprachwissenschaftlich, vorzüglich in allen slavischen Sprachen, welche den 1845 Vormittags in den gewöhnlichen Licitations-Stunden, und an den darauf folgenden Tagen, in der Stadt Nr. 1100 (Bürgerspital), 1. Hof, 6. Stiege, im 3. Stock rechts, gegen baare Bezahlung öffentlich versteigert werden.

Wien 1845. Zu haben à kr. bei Jakob Bader in der Strobelgasse, und Math. Kuppitsch in der Augustinergasse.« — Knjižica obsega 51 str. in štev. knjig (nekatere v več iztiskih) 932 + 146. Poleg tega iztiska se nahaja v arhivu »Matice Slovenske« najbrže od prof. Marna popisan list, na katerem se med drugim bere: . . . »der gesammte Kopitarsche Büchervorrath

beträgt Nr. 932
» 146

1078 Werke
199 Duplicate

nur 979 Werke — mit Einschluss der Manuscripte.«

Vse te knjige so bile kupljene za 1400 gld. srebra po zaslugi Mih. Kastelca (Kopit. Spomenica str. 16.). — Poleg mnogih Kopitarjevih knjig, ki imajo njegove opombe, kakor n. pr.: iztisk Dobrovskega. Instit. ling. slav. dial. vet. so najvažnejši rokopisi, med temi bi zaslužila pozornost št. *929.* (v tisk. katalogu): »Ein Paquet mit Fragmenten, auf Schreibpapier und Pergament.« Št. *932*: »Anlage zu einem slavischen Wörterbuch auf einzelnen Blättern. 12 Paquete. Angelegt von Barth. Kopitar.« — Poslednji je najbrže oni staroslov. slovnik, katerega je Kopitar pripravljal skoro trideset let. Zaslužil bi gotovo, da ga kdo natančneje pregleda in prouči in o njem poroča. Najbrže bi se med temi in drugimi papirji našlo tudi kaj pisem. *J. Kunšič.*

Der Süden. Drage volje smo dali na platnicah današnje številke prostor oglasu omenjenega novega lista ter mu iskreno želimo prav mnogo uspeha. Toda usojamo si podvomiti, ali bo dosegel svoj glavni namen, hoteč »razširjati poznanje naših razmer izven slovenske in hrvaške domovine«. Med našimi prijatelji takega poznanja pač ni treba razširjati, a našim neprijateljem tak skromen listič-polumesečnik, pa naj si izhaja v središču države, pač ne pride do živega. V ta namen bi trebalo uglednega dnevnika, in tu bi bolje kazalo si osvojiti staro firmo, to je kupiti kak starejši nemški list, ki že dalje časa izhaja in ima že svoje stalno občinstvo, nego pa ustanavljati novo glasilo, katero pri današnjih napetih razmerah že pri porodu ovirajo nešteti predsodki. Tu nasvetovani načrt bi se seveda dal izvršiti le z obilnimi gmotnimi sredstvi.

»Hrvatska Matica« je razposlala poročilo o redoviti glavni skupščini dne 26. junija l. 1898. Predsednik, vseučiliški profesor Tadej Smičiklas, je pozdravil navzočne upravičene članove in potem izrekel neke misli o smeri »Matičinega« delovanja, posebno v izdajanju narodnih pesmi in gojitvi beletristike. Naposled je omenil one rodoljube, ki so se v prošlem letu spomnili »Matice« z darovi in volili; dr. Aleksander Vuščić, odvetnik v Križevcih, je ostavil »Matici« 6000 gld., dr. Janko Čakanić polovico vsega svojega imetka in mnogi drugi . . . Iz poročila tajnikovega smo posneli te-le podatke: Za leto 1898. se tiskajo te-le knjige: 5. zvezek Hoićevih slik iz občega zemljepisa, v katerem bode opisana edino Rusija; Ivana Rabra »Povest najnovejšega časa« (od leta 1815.—1875.); dra. Antona Lobmayra poljudna knjiga »Človek in njegovo zdravje«; prof. Milivoj Šrepel je za tisk priredil in z vvodom spremil »Izbrana dela Antona Nemčića«; dr. Ivan Gostiša je prevedel in z vvodom spremil manjši povesti Henrika Szienkiewicza. »Matica« kani izdati pripovest Janka Leskovarja »Sence ljubavi«, Silvija Kranjčevića »Izbrane pesmi«, na novo natisniti Jos. E. Tomića pripovest »Zmaj od Bosne« in še eno ali dve drugi knjigi. — Tretji zvezek »Hrvatskih narodnih pesni« bode obsegal prvo knjigo, »muhamedovskih nar. pesni« v redakciji prof. dr. Luke Marjanovića. V klasični biblioteki pa izda »Ksenofontovo kiropedijo« v prevodu prof. St. Senca in »Rimsko književnost in latinski jezik«, ki ju je po T. Hirtu in O. Weiseju priredil Milivoj Šrepel. —

Članov je imela »Hrv. Matica« l. 1897. vsega vkupe 11.061. (464 manj nego l. 1896.). To število je za hrvaški narod častno. Redovitih dohodkov je imela »Matica« 49,241 gld. 46 kr., med njimi podporo deželne vlade v znesku 1200 gld. — Za knjige je izdala 29.808 gld. 36 kr., 12.042 gld. 68 kr. vložila v glavnico, 2000 gld. v zaklad za podporo hrv. književnikov, 1277 gld. 5 kr. v amortizacijski zaklad za »Matičino« hišo, preostanek je razpoloživ imetek.

Temeljna glavnica je sestavljena iz »Matičine« hiše v vrednosti 90.000 gld. in 68.184 gld. 36 kr. v gotovini in v vrednostnih papirjih. — Zaklad za podporo hrvaških književnikov in umetnikov ter njih vdov in sirot znaša 11.412 gld. 31 kr. Književni zakladi grofa Draškovića, Dušana Kotura, Adolfa Veberja in Tereze Tomašićeve znašajo 34.192 gld. 15 kr.; k temu pripada še novi zaklad dra. Vuščića 6000 gld. Zaklad za izdavanje nar. pesmi znaša 2905 gld. 88 kr., zaklad klasične knjižnice 5.453 gld. 95 kr., zaklad za moderno knjižnico 1467 gld. 93 kr. in zaklad za hrv. skladbe 775 gld. 46 kr. —

Za predsednika je izbran zopet g. kr. prof. Tade Smičiklas, v književni odbor gg. Fran Folnegović, Evgen Kumičić, dr. Luka Marjanović, v gospodarski odbor dr. pl. Marković in Anton Eisenhuth.

»Hrvatski Matici« čestitamo na silnem napredku in plodonosnem delovanju.

R. P.

Svet. Ćorović. Iz moje domovine. Crtice. U Mostaru. Izdanje i štampa izdavačke knjižarnice. Paher i Kisića 1898. 168 strani ozke osmine. Cena? (V cirilici). Hercegovski pisatelj je napisal 16 slik iz ožje domovine mostarske. V njih je napisal slike iz življenja mostarskih pravoslavnih in muhamedovskih žiteljev. Te slike so samo načrti v glavnih potezah. Čitajo se vrlo lahko, nekatere se dojimajo prav ugodno, n. pr. »Na susret«, »Mali prosjak«, »U noči«, »U oči božića«, druge so pač prazne.

Mustafa Rešid. Bujukderska Venera. Sa turskog Hasan-Fehim Nametak. U Mostaru. Izdanje i štampa izdavačke knjižarnice Paher i Kisiča. 1898. 27 str. 10⁰. (V cirilici). Pikantnemu naslovu ne odgovarja vsebina neznatne povestice. Bolj bi bil prevoditelj ustregel čitateljem, da je prevedel iz turške književnosti kak komad, ki se bavi s turškimi prilikami in opisuje Turke in Turkinje namesto Parižane, čeprav se vrši skromno dejanje v Carigradu. *R. P.*

Hošek Ignác, O poměru písní národních k místnímu nářečí (O razmerju narodnih pesmi h krajevnemu narečju). V Praze, 1897, 8⁰. 23 str. Nákladem české akademie cís. Frant. Josefa pro vědy, slovesnost a uměni (Rozprav třídy III. ročníku VI. Čislo 4). — Vsakdo, ki je nabiral narodne pesmi, se je gotovo prepričal, da se jezik posebno onih narodnih pesmi, katere narod res še poje, razlikuje od jezika, ki se govori v dotičnem kraju; bliža se knjižnemu jeziku. O tem se je uveril poročevavec v Bledu in Bohinju; na vprašanje, zakaj drugače pojo, nego govore, je dobil odgovor, da je tako lepše. Ta posebnost pa se ne javi samo pri nas, ampak pri vseh narodih. V imenovani razpravi je sestavil Ign. Hošek glavne razločke med jezikom narodnih pesmi in med navadno govorico, v vzh. češkem narečju svojanovskem (v Vítojvsi in Rozhozni) ter je prišel k tem zanimivim zaključkom: 1.) Jezik narodnih pesmi, nabranih v imenovanih vaseh, je zmes knjižnega jezika in krajevnega narečja, pa tudi posebnosti drugih, sosednjih narečij ali celo po analogiji tvorjenih — drugače popolnoma neznanih — oblik in besed. 2.) Jezik narodnih pesmi se vedno izpreminja, isti pevec rabi v raznih dobah razne oblike in besede. 3.) Jezik narodnih pesmi ni zanesljiv material za dialektološke študije.

Štev. 9. V Ljubljani, dne 1. septembra 1898. Leto XVIII.

Pavliha na Jutrovem.

XIV. Moteno zborovanje.

Čim dalje lepše . . . To je krik in vik!
Narašča šunder po dvorani širni.
Kot prožne žoge odletavajo
Najlepše psovke že od ust do ust . . .
In zdaj — in zdaj — vzdigujejo pesti,
Grozeč pristopajo drug k drugemu.
In tintnik tam-le zdaj leti po zraku;
Peroti je dobila črna stvar.
A zdaj zabliskal se je handžar gol!
Vihti nad glavami ga nekdo v gneči . . .

Zaščegetala me je radovednost —
In vprašal sem soseda poleg sebe:
»Kje smo, efendi? Mar v kavarni bučni?
Bazar je morda to-le ali krčma?
Napili so možje se šerbeta?
In zdaj divjajo . . . kaj?«
»»Haha, haha!««
Na glas se sosed mi je zasmejal . . .
»»Res, vam se vidi, da ste tujec tu!
Pri nas pač bili niste še nikdar,
V deželi slavni indijski deveti . . .
Državni zbor je to, prijatelj moj!
Naš parlament! . . . Vi majete še z glavoj?
Kaj, ne verjamete, gospod Pavliha?
Moj ljubi, glejte te obraze vi!
Inteligenca! — A? In noše premotrite!

Gosposki dragi, svileni kaftani!
Poslanci smo, zastopniki smo ljudstev
In narodov dežele te velike!
Tu sklepamo prevažne vam reči
O blagostanju domovine naše;
Za ljudstev srečo se potimo tu
In za napredek in prosveto splošno
In za omiko brigamo se resno.
O, to je trud«« . . .
In nič več nisem slišal,
Kaj pravil mi zgovorni je možak.
Naraščal trušč in hrum je strahovito;
In par poslancev se je spoprijelo . . .
Zaušnic težkih slišim plesk na plesk . . .
In handžarji že spet se bliskajo.
Rdeči fesi, pestri turbani
Lete iz kota v kot . . .
Stoj, kaj je to?
Glej, vse utihne kot okamenelo!
Kdo, kot bi trenil, je naredil mir?
Vsi kot začarani strme poslanci.

V dvorano prišla truma je ljudi
Na tihem, neopazovana z ulic.
V zmešnjavi splošni so pozabili
Zapreti vrata stražniki in vhod
Zabraniti predrznežem . . . Ta smola!
In zdaj stoje ti državljani čudni,
Ti neposlanci, nepoklicanci!
Možje razcapani in bosonogi,
Polnage žene z deteti na rokah,
Iztezajoč dlani na vsi strani,
Molče proseč po zbornici sijajni
Ponižne miloščine . . . Ta nesramnost!
Pa res! Da upajo si ti berači
Tu motiti prevažno zborovanje!

XV. Kako je molil sultan Akbar v svoji dvorni džamiji.

O moj Allah!
Pričakoval težko že si Akbarja — je-li?
Glej, ponižal sem se, pa prihitel sem k tebi
Počastit te in molit
Za par kratkih trenotkov
V tem svetišču prekrasnem,
Ki sem jaz ga sezidal!
Kje na svetu, te vprašam,
Imaš džamijo lepšo,
Nego ta-le je moja?

Veličanstvo ti moje
Sto pošilja pozdravov
Pred prestol tvoj v nebesa!
O, saj vem, da najdražja
Vseh molitev na svetu

Je molitev ti moja!
O, saj vem, da najljubši
Izmed smrtnikov tvojih
Ti je sultan preslavni,
Ti je sultan pobožni
In pravični in sveti:
Ti je Akbar mogočni,
Ti je Akbar bogati!
Mar je čast to za tebe,
Če te suženj umazan,
Če te pârija moli,
Če te delavec moli,
Če te moli berač?

Ah, težave imava,
Je-li? midva z vladarstvom!
Dan na dan, dan na dan
Ti oskrunjajo čast
In ime najsvetejše
Neumiti jeziki.
Mene, mene pa žali
Sužnjev množica drzna.
In uporniki lačni in nagi
Mi oskrunjajo prestol
In mi trgajo žezlo
Dragoceno, iz zlata kovano,
Na katerega osti
Se iskri dijamant,
Iz pesti! . . .

O moj Allah!
Odpustiva za danes,
Ko praznujemo selamlik sveti,
Velедušno razžalnikom drznim
In klevetnikom najinim starim!
Oh, odpusti jim v mojem imenu
Vsem zaslepljenim grešnikom! Amen.

A. Aškerc.

Kadi se njiva . . .

Kadi se njiva razorana . . .
Po razgonu koraka kmet,
Zajema v sevnici semena,
Po brazdah meče ga gredoč.

In željno, zdi se, in pohotno
Sprejemlje zemlja seme to;
Vsesava v krilo ga skrivnostno,
Kjer zlati bode klil zaklad . . .

Kadi se njiva razorana,
Po brazdah seme seje kmet . . .
A mislec seje misli svoje,
Po dušah živih seje jih.

A. Aškerc.

Za zabavo.

Spisal **Laščan.**

Ob robu gozda je plela Molčinova dekla Rezika proso. Vroče junijsko solnce ji je žgalo obraz in črez komolec gole, zalito-okrogle roke. Marljivo je drezala z ostro pralico v korenine osata, regrata in drugih nepotrebnih rastlin in jih rvala iz zemlje ter jih metala na kup, kjer je takoj vse uvenilo, zažgano od pekočih solnčnih žarkov. Včasih je tudi s prsteno delavno ročico potegnila po lepem, povsem pravilnem, le nekoliko zagorelem obrazku, kakor bi si hotela obrisati pot, kar pa ni doseglo zaželjenega namena; saj je bila roka takisto potna, kakor obraz. Sčasoma se je privadila tudi ščegetanju, katero so ji provzročali curki potu, ki so se ji polagoma, v malih presledkih spuščali raz čelo doli po polnih, rdečih licih, preko male, polne bradice v bujno, vroče nedrije. Nič več se ni brisala. Podvojila je le svojo pridnost, da bi pletev še danes dokončala.

Majhna, zasušena, prstena kepica je padla v tistem hipu pedenj daleč prednjo.

Dvignila je glavo in se ozrla, toda uzreti ni mogla ničesar; na polju blizu okrog ni bilo videti nobenega človeka, v gosto leskovo grmovje pa, katero se je razraščalo komaj deset korakov nad njivo, ni mogla natančno pogledati. Naposled ji je prišlo na misel, da je bilo vse morda le navaden dozdevek, in je plela dalje.

Toda že zopet!

Ozrla se je drugič v leskovo grmovje in prav napela je velike rjave oči, da bi zapazila nagajivca, ki jo draži.

Toda široko leskovo perje se ni dalo prodreti z očmi, čeprav so bile Rezikine oči tako lepe, da so celo moško srce lahko prodrle.

Napela je pozorneje ušesa, da bi ji morda kak šum razložil, odkod pada prst in drobni kamenčki.

Pa ni duha, ni sluha!

Parkrat jo je že priganjala radovednost, da bi bila stopila v tisto gosto grmičevje, poiskala hudobneža in ozmerjala lenuha in postopača, ki nima o tako lepem vremenu drugega posla, nego da nagaja mirnim, delavnim ljudem. Toda s to prvo mislijo ji je šinila po drobni, čedni glavici hkratu tudi druga: kaj pa, če bi bila to kaka nastavljena past, morda bi jo kdo rad zvabil v ono grmovje?

In zopet se je premislila in je plela dalje.

Zdajci pa ji je priletel v bok precej debel kamenček s tako močjo, da je skoro zakričala. To jo je ujezilo. Postavila se je na noge, otresla s krila prst in prah, stisnila v desnico pralico, levico pa položila na čelo, da se ji ni tako bleščalo; tako je nekaj časa molče zrla v grmovje. Črez nekaj časa pa se je spustila proti leščevju; toda kake štiri korake pred goščavo je hipoma obstala, kakor bi se bala dalje.

»Kdo pa si, da nimaš drugega dela, kakor postavati in ljudem nagajati — kaj?«

Odgovora ni dobila. Čula je samo malo šumenje, kakor bi kdo odmaknil vejo.

»Sram te bodi, sram, da veš!« je kliknila Rezika razjarjena; baš tedaj pa, ko se je hotela nazaj obrniti, se je razgrnilo pri tleh vejevje, in skozi napravljeno luknjo se je pojavila smehljajoča glava, zatem pa še dvoje slokih, ozkih ramen, oblečenih na pol gosposko.

»O, saj sem vedela, da ni nihče drugi; kdo drugi pa ima sedaj čas postopati in se potikati po gozdu, ko je toliko dela in tako vreme!«

Malomarno se je obrnila nazaj na ono mesto, kjer je bila prestala pleti.

»Čakaj no, Rezika, malce postoj, samo malo — nekaj ti imam povedati . . .!«

Smehljajoči obraz mladeničev je postajal pri vsaki besedi otožnejši, bolj ko se je dekle oddaljevalo od njega.

»Slišiš, Rezika, pojdi no sem, tako rad bi ti nekaj povedal!» je poskušal oni drugič, ležeč na trebuhu, pol pod grmom, pol na planem.

»Meni nimaš ti čisto nič povedati, kar s poti se mi poberi — ti nemarnež grdi, neusmiljeni! Zakaj si s tako močjo vrgel kamen?«

Počenila je zopet v proso in se jezno obrnila nalašč v nasprotno stran.

»Ali si huda, Rezika?«

Pričakoval je zaman odgovora.

»Moj Bog, jaz te nisem mislil zadeti, ponesrečilo se mi je . . . ali slišiš, Rezika!«

Glas mu je postajal mil, proseč, vendar se ni dekle čisto nič zmenilo zanj.

Ko mu dolgo ni hotela nič odgovoriti, je tudi on obmolknil, oddaliti se pa vendar ni mogel; čutil se je že zadovoljnega, da je mogel saj iz tolike daljine opazovati bujno, krasno rast in mehki, polni obrazek Molčinove Rezike, ki je bila sicer navadna, ubožna dekla, a poleg tega vendar najgorše dekle v vasi.

To je pa nji presedalo, da se oni noče pobrati iz grmovja, dasi bi bil lahko opazil, kako ji je zoprn in nadležen. Šinilo ji je tudi v glavo, kaj bi se lahko izcimilo iz tega, če bi kdo opazil onega v njeni bližini; to bi se lahko na nos naneslo njenemu Andrejcu, in Bog ve, kaj bi bilo potem . . . Radi take gosposke jetike, ki utegne vsaki hip izkašljati svojo mlado, grešno dušo, se pa vendar noče zameriti svojemu Andrejcu, ki je tako čvrst, vrl in pošten fant, in katerega ima tako rada. Premišljevala je, kako bi onega v grmovju za vselej odpravila od sebe; saj ji že celih štirinajst dni ne da miru — kar se spet oni oglasi prav milo in mirno:

»Jej, kako si lepo rdeča v lica — kakor jagoda taka si, Rezika!«

To je bilo zanjo kakor nalašč. Ploha psovk se je usula iz ust:

»Ti gotovo nisi tak in nikdar ne boš — postavač nemarni! Radi tega si bolan, ker nič ne delaš in pohajkuješ po gozdu, pa poštene ljudi nadleguješ; sram te bodi! Škoda časa, ki si ga porabil po šolah, pa se nisi toliko priučil, da bi vedel, kaj je lepo, in kaj ni, kaj prav, kaj ne . . .«

To pa je bilo za mladeniča preveč. V bleda, bolehna lica mu je šinila sraga krvi, v motno oko mu je pljusknila solza, katero pa je naglo z robcem obrisal. Zlezel je nazaj v grmovje, v srce pa mu je sedla globoka žalost. Počel je razmišljati svoj položaj.

On, edinec bogatega trgovca, posestnika, gostilničarja in c. kr. poštarja, sam izučen, vreden vsega spoštovanja, povsod ugleden — le ona sama, navadna, zamazana dekla ga zaničuje, zmerja, peha od sebe — ona, ista, katero samo on ljubi. Koliko sto in sto drugih deklet bi se čutilo srečnih, ako bi katero vprašal za roko; ta pa, katero ljubi resnično, globoko, ta ga zaničuje, prezira! O, usoda!

In ni-li tudi nje škoda, da se vdaja umazanemu, po konjih smrdečemu hlapcu, kateri je vrhu tega še prav nič rad nima, ampak jo bode danes ali jutri poskušal zapeljati in jo bode na cedilu pustil; in vdaja se mu baš radi tega, ker je Andrejec slučajno zdrav, krepak, rdeč fant, ker mu krivec najlepše pristoja, in ker zna najglasnejše zavriskati . . . Prokleto! Zakaj ni on tak? Ali more kaj za to? Prokleto! — prokleto!

Temnozeleno, široko leskovo perje je trgal z obema rokama in ga mečkal v belih nedelavnih rokah, da se mu je cedil zeleni sok med prsti.

Prokleto!

* * *

V soboto zvečer pa, ko je vasoval Andrejec pri nji, mu je povedala vse . . . vse! Kako lazi za njo poštarjev Nande, da ji ne da nikjer miru, in naposled še, kako ga je ozmerjala in izpovedala zadnjič tamkaj gori pri gozdu.

»Še enkrat naj se drzne . . . jaz mu že uro navijem . . . kosti mu polomim . . . Ti naduha ti gosposka« . . . se je hudoval in pridušal Andrejec.

Še dolgo se je jezil, kaj bode vse napravil s poštarjevim Nandetom, ako se še kdaj drzne približati njegovi Reziki. Prvo pa, kar je uresničil, je bilo to, da je staremu natvezel, kako Nande lazi za Molčinovo Reziko. In še tisti dan je ostro, trdo prijel stari svojega sina.

Sama sta bila na pošti; Nande je nekaj pisal, stari pa je hodil s samozavestnimi, mogočnimi koraki gori in doli.

»Tako ne bo nič, kakor sedaj počenjaš; lotiti se ti bo česa poštenega. Vaditi bi se moral v vsem gospodarstvu, pa le na pošti presedevaš; za vse drugo si bolan . . . To ni nič! Učiti se moraš pred vsem trgovine, to nese . . . drugače mi lahko zapraviš vse . . . vse! Tega pa ne pripustim; jaz sem se moral mučiti celo življenje . . . hraniti, varčevati — trudil sem se vedno . . .«

Polagoma je pričel stari iztresavati nauke. Spočetka je govoril mirno, in sin je čutil že neko zadovoljnost, češ, saj ne bo nič hudega; kar je v hipu stari prešel na drugo stvar:

»Praviš, da si bolan? Tako, hm! Pa slišim o tebi častne novice . . . častne, hm, da — da vse noči okrog laziš, da —«

»To ni res, oče!« je viknil Nande jezno in vstal s stola. Bleda lica so mu malce pordela: »Sicer pa, da je tudi res, vprašal ne bi nikogar — star sem dovolj!«

Poštar je nekaj časa kar strmel ter molčal. Navajen je bil pokorščine od vseh, sosebno pa od sina; da se mu je pa danes Nande toli ponosno po robu postavil, to ga je spravilo v zadrego. Razburjen je prehodil parkrat molče sobo, naposled pa se je ustavil pri oknu.

»Tudi govore o tebi, da se pehaš za babami — posebno za neko umazano, malopridno deklo —«

Stari se je ozrl od okna v sina s polnim pogledom, le-ta pa je bil prvi hip v zadregi in je obmolčal.

»No — kaj praviš pa na to, ti vrli, pridni, pokorni sin? Kaj?«

Očetov glas je postajal zopet močan spričo naraščajoče razjarjenosti in navidezne zadrege sinove.

Nande pa se je boril s premišljevanjem, kaj bi bilo najumestneje odgovoriti. Razburila ga je bila psovka »malopridna dekla«, toda izdati se ni hotel, vedoč, da bi se bilo zaman prepirati z očetom, ki je bil grozen v svoji togoti. Izprevidel je, da bi se še najbolje izhajalo z zvijačo. Posilil se je v smeh.

»Ha, ha — celo to so vam že nanesli na nos, ha, ha! Ljudje so pa res dobri, prav dobri; celo to . . . Nekoč sem se pošalil . . . tako seveda, za kratek čas . . . za zabavo . . . ha, ha!«

To je vrlo vplivalo na starega.

»Za zabavo . . . za zabavo . . . za kratek čas . . . tako, tako?! . . . No, tudi za zabavo mi nimaš takih reči počenjati! Razumel? . . .«

Toda šinila mu je v glavo zopet misel na trgovino, in odšel je s pošte. —

Nande je bil bled od jeze.

»Prokleto, da bi le vedel, kdo mi je to napravil — ustrelim ga, prav gotovo ga . . .«

Proklinjal je vse . . .

Od onega časa pa ni stari nikdar ničesar očital Nandetu; še poučeval ga ni nič več, kakor ga je sicer. —

Nande ni več lazil za Reziko, dasi je ni mogel pozabiti. Premagoval se je na vse možne načine, dasi mu je bilo to silno hudo. Mudil se je večinoma na pošti, drugače je pa lazil po gozdu, zlasti po jelovem, da bi si v svežem zraku okrepil prsi, kakor mu je svetoval zdravnik . . . Vendar pa se mu ni hotelo zdravje prav nič obrniti na bolje, še hujšalo se mu je od dne do dne; pokašljeval je vedno, lica so mu bledela in se sušila, oči se udirale . . .

* * *

V enem mesecu se je bila Rezika docela izpremenila; rdeča, polna lica so ji bila splahnila in dobila nedoločno barvo, preje napete, rdeče ustnice so se bile zategnile, posinjele, okrog njih pa se zarisale ostre, ravne črte . . .

Iz vesele, smehljajoče, živahne dekline je bila hkratu postala postarna ženska z vedno ozbiljnim obrazom.

Po zgoraj omenjenem dogodku je bilo postalo njeno znanje in občevanje z lepim Andrejcem bolj in bolj intimno, in jezikave babice po vasi so si vsakovrstne reči sikale in šepetale. Poslednji čas pa jo je jel hipoma zanemarjati in se ji izmikati; naposled pa se je umaknil popolnoma ter šel v službo v oddaljeno vas, kakor da bi bil slutil, da mu ima Rezika nekaj neprijetnega povedati. Vse to je preje živahno dekle spravilo skoro do obupa.

V ti stiski se je obrnila do neke starejše izkušene tovarišice za svet. Povedala ji je vse o razmerju do Andrejca, ki jo je sedaj na cedilu pustil, mimogrede se pa dotaknila onega dogodka s poštarjevim Nandetom.

Potem pa sta pretresavali, kako bi se dalo najbolje ukreniti.

»Najbolje bo,« ji je pravila ona, ki je bila za tak nasvet dovoljno izkušena in pokvarjena, »da se lotiš Nandeta . . . Z Andrejcem ni nič; prvič: te ne mara, drugič: denarja nič . . . A Nande — ta te ima rad, vrhu tega ima premoženje — če sedaj še ne, črez nekaj časa ga bo gotovo imel . . . skratka: njega se drži!«

Spočetka se je Rezikina preproščina protivila takemu nepoštenemu početju — saj je bila le zapeljana, a ne toliko pokvarjena; toda zgovornemu prepričevanju in dokazovanju propadle tovarišice se je naposled vdala ter sklenila slušati njene nasvete.

Čas pa je priganjal. —

Nekaj dni potem sta se srečala Reza in Nande v mraku na samem za vasjo. Nande je bil sklenil, da je ne ogovori; toda ko se ji je približal na tri korake, ko je videl nje smejoči se obraz, zazrl nje še vedno lepe oči, ki so bile odkrito, drzno uprte vanj — tedaj je bil pozabljen prejšnji sklep.

Ko mu je pa ona sedaj celo prijazno, ljubeznivo odgovarjala, je bil Nande nebeško srečen. Saj ni vedel, kaj se je bilo poslednji čas pripetilo z njo; seveda je mislil, da je še vedno tisto nepokvarjeno, pošteno, ponosno dekle — ta Rezika.

Dolgo časa se nista mogla razgovarjati, kajti po poti z njive se je bližal voz; obema pa je bilo ljubše, da ju nihče ne zapazi.

Prosil jo je v hipu, če sme zvečer priti še kaj malega povedat, in nato je ona tako na pol prikimala.

Takoj potem pa je čutil Nande, ko se je vračal domov, da ga nič več prsi ne bole, da laže diha, in tudi kašljati ni hotel več; pri večerji pa je bil zgovoren, celo preklepetav. Potem pa je nekam izginil.

Ko pa je bilo vse po vasi potihnilo, se je boječe, oprezno priplazil tja pod okno Molčinove hiše. Pa le ta kašelj, kako mu je nagajal. Tako ga je ščegetalo po prsih, a zakašljati ni hotel nikakor.

Pristavil si je meter visok količ in se previdno povzpel do okna, oprijemši se za oknjak. Rezika ni spala, takoj je bila pri oknu.

Svojega pripovedovanja pa ni mogel nikdar zvršiti Nande tisti večer; dasi je revež stal samo na eni nogi in še na ti le tako za silo, da mu je popolnoma otrpnila, se mu je vendar zdelo nebeško prijetno.

Ura za uro je potekala . . .

Lahna, poletna sapa je včasih po malem zašustela po vejah bližnjega oreha, in vsakokrat je tedaj tudi zalajal kak vzdramljen pes na vasi — drugače pa je bilo vse tiho . . .

Na gorenjem koncu vasi se je začulo fantovsko petje.

Nande je napel ušesa.

Petje se je vedno bolj bližalo, razločiti je bilo že vse podrobneje.

Nandetu ni bilo nič kaj ugodno okoli srca. Od Rezike se ločiti zdajle, ko ni še prav nič zaspan, in je baš najprijetneje — tega nikakor ne mara. Toda ko bi prišel v fantovske pesti! . . . Umolknil je za hip in premišljal.

Petje je prihajalo bližje in bližje . . .

Razločili so se že posamezni glasovi. Nande in Rezika sta oba hkratu spoznala Andrejčev glas, ki je »naprej« pel:

»Je pa davi slan'ca padla« . . .

Vsakega izmed njiju so obšli različni občutki, toda za dolgo premišljevanje ni bilo časa; nekaj je bilo treba hitro ukreniti.

»Skrij se!« je v strahu pošepnila na oknu sloneča Rezika.

»Kam?« je zmeden povpraševal Nande, in kolena so se mu pričele šibiti.

». . . Je vse rož'ce pomorila
In vse žlahtne travice . . .«

Tako je odmevalo že prav izza bližnjega ogla.

Sedaj se je bilo treba odločiti.

»Oh, naj no grem v sobo, Rezika!« je hitel in silil Nande v srčnih stiskah.

Obenem pa se je bil že vzpel na zeleno pobarvani oknjak, podrl z nogo prislonjeni količ, ki ga bi bil lahko izdal kakemu bistrovidnemu fantu, ter je smuknil v sobo.

Sedel je na posteljo ter privil Reziko k sebi.

Fantje pa so peli pod oknom gredoč in dalje po vasi in še daleč tam izven vasi.

Četrt ure pozneje pa zopet ni bilo čuti nič drugega, nego samo šumenje sape po listju in tu pa tam kako hripavo lajanje koleričnih ščenet.

Nandetu pa tisti večer le ni prišlo več na misel, da bi šel zopet stat na količ pod okno. Čemu tudi, ko je bilo takole pri postelji poleg Rezike sedeti prijetneje in vsekakor varneje, nego viseti ob zelenem oknjaku.

Šele, ko se je prikazala zora na vzhodu in je že tu pa tam zavriskal kak kosec, se je poslovil Nande, da drevi zopet pride . . .

* * *

Tri mesece pozneje pa so Molčinovi odpovedali Reziki službo.

Jej, to je bilo govoričenje po vasi.

Postarne, hinavsko-pobožne device pa so imele sedaj na perilih obilo snovi za svoj ljudomili posel.

»Oh, oh, kaj se vse dandanes zgodi na svetu! . . . Tale poštarjev Nande je pa le revež, čeprav ima vsega obilo; bolan je ubožec — živel tako ne bo dolgo — sedaj ga gre pa še ta razuzdanka zapeljat — oh, oh, križani Bog!«

Farizejsko sočutje so izražale vaške klepetulje druga drugi s kolikor možno živimi in drastičnimi vzkliki.

In potem so vse glasno in goreče milovale jetičnega Nandeta, natihoma pa le prav iz srca privoščile oholemu poštarju grozno sramoto.

Andrejec pa je med svojimi tovariši zbijal mrzke dovtipe in tudi širšemu občinstvu je rad pravil, naj Rezika otroka le zanese k poštarjevim, da bi bilo pa vendarle prav, če bi ga krstili za Andrejca . . .

Vse te govorice so naposled prišle na uho tudi Nandetu; ko se je prepričal o njih istinitosti, je naglo propadal. Vidno je ginil od dne do dne; celo stari je s strahom opazil, da bo njegov edinec pač le še malo časa tlačil travo.

To je bilo baš pred pustom. Zdravnik je Nandetu nujno svetoval, da bi bila zanj najboljša Opatija, kjer si morda vendarle utegne ukrepiti porušeno zdravje.

Oče je hitro privolil. Vso skopost in trdosrčnost so vendar premagali očetovski občutki; kajti sina je trdi mož vendar iskreno ljubil, dasi tega ni kazal, in sedaj, ko je videl, da sinu v istini preti nevarnost, se mu nobena gmotna žrtev ni zdela prevelika. — O razmerju sinovem do Rezike po vsi sreči še ničesar ni vedel.

Dober mesec pozneje — meseca sušca — je sedel stari poštar na klopi pred hišo na malo gorkem solncu, ko se je prijavil sodni sluga iz trga, daleko znan in daleko viden po svojem rdečem nosu in zamazani, mastni in prašni uniformi.

»To-le, gospod poštar, radi vknjižbe . . . to-le radi one dražbe v rovtah . . . to-le v zadevi proti Repiču . . . to-le . . .«

Z jako važnimi opazkami je vročal sodni sluga poštarju celo kopo pisem in listov; le-ta se ni najmanj čudil množini vročil, ko je bil vedno zapleten v različne pravde in sodbe in dražbe . . .

»To-le . . . to-le . . .«, je stokal birič dalje z varčnim kancelijskim obrazom, »to-le je pa za vašega sina za — gospoda Ferdinanda!«

Poštarju se je spričo zanimanja in silne radovednosti zgubančilo čelo; segnil je hlastno po podanem papirju in pričel natikati naočnike.

Birič je menda slutil, da se bliža nevihta, in se naglo poslovil.

Poštar mu ni utegnil niti odzdraviti, tako se mu je mudilo s čitanjem vabila k sodišču za njegovega sina Nandeta. Spočetka je menil, da je pozvan le za pričo, a kmalu se je uveril, da je nekaj drugega — »v zadevi Rezike B-ove, bivše dekle pri Molčinu, radi priznanja očetovstva . . .«

Grozovito je ta nenadna novica zašumela starcu po glavi; njegova nada, njegov edinec . . . za katerega se je mučil vse življenje . . . pa se mu je tako izpridil!

Poštar je kar podivjal ter besno proklinjal.

Sam ni vedel, nad kom bi se dovolj znesel.

Tekel je v hlev nad hlapce, potem v kuhinjo, nato nad natakarico, nazadnje na pošto in zmerjal in psoval je povsod in vsakega, pa proklinjal . . .

Ko pa se je zavedel, je oddal telegram v Opatijo . . .

Potem pa se je pričel domišljati vsega . . . Kako je Nandeta nekoč učil, ga svaril in navajal na pravo pot; domislil se je pa tudi,

kaj mu je bil tedaj rekel sin, ko ga je prijel radi Rezike, s čim se je bil izgovoril.

»Za zabavo . . . za zabavo! Prokleto!«

Pričel je sam s seboj govoriti, ko se je domislil onega Nandetovega vzklika, in se je znova razburil do viška . . .

* * *

Toda poštarjevih nezgod še ni bilo konec; najhujše ga je še čakalo. Na oni telegram ni dobil od sina nič odgovora, črez nekoliko dni pa je dobil od hotelierja v Opatiji, pri katerem je bival Nande nujni telegram, naj se požuri, ako hoče še videti sina živega . . .

Kmečka balada.

Ej, jaz pa pojdem na semenj,
Jaz fantič mlad,
Da kupim svoji ljubici
Tam prstan zlat;

Da kupim svoji ljubici
Srce sladko —
Morda potem me rajše kaj
Imela bo . . .

»»Ej fantič, le ne hodi na
Semenj nikar!
Poslušaj starca, kaj ti dem:
Zapij denar!

In kadar proti mraku že
Boš ves pijan,
Gorjačo stisni grčavo
V krepko si dlan;

Potem po stezi k viru — veš —
Napoti se,
In kdor jo spremljal bo, njega
Poloti se!

Oj župnik, župnik, trdi mož!
Zvonovi ne pojo . . .
Pogrebcev par . . . in tiho ga
Tja v kot neso . . .

Aleksij Nikolajev.

Narodna pesem.

Ne maraš šopka, ljubica,
Iz vrtnih rož spletenega
In zate narejenega,
In zate narejenega?

Ne maraš šopka lepega,
Da deneš si ga na srce,
Ker meni roke krvave,
Ker meni roke krvave?

Oj ljubica, oj deklica,
Ne veš, da teče meni kri,
Ker trni vrtnic so ostri,
Ker trni vrtnic so ostri?

A če to veš, a če to znaš,
Čemu pa šopka braniš se,
In bolj hudo ti raníš me,
In bolj hudo ti raniš me?

Aleksandrov.

Nekaj o človeškem glasu in govoru.

Spisal dr. Jos. Rakež.

»Kako skrivnostno moč ima v sebi človeški glas, to se mi zdi še vse premalo znano. On vzbuja simpatije in antipatije, kakor morebiti samo še oko človeško . . .«
Stritar v »Dunajskih pismih«.

venečo sapo, ki prihaja iz naših prsi skozi grlo na vzduh, zovemo — človeški glas. Tega glasu ni moči popolnoma posnemati z nobenim mrtvim glasbilom; zakaj to ni gola sapa, ni prazen zvok — le-ta sapa je napojena z našo nravjo, nasičena je z vsemi pojavi, ki se razigravajo v naši duši. Glas je najboljše in najpopolnejše orodje našega mišljenja in čuvstvovanja; ljubezen in črt, veselje in žalost, nadeja in strah se zrcalijo v njem.

Zatorej je bila že pri starih Rimljanih »viva vox« jako v čislih in sicer dosti bolj nego dandanes, ko je Gutenbergova iznajdba znižala človeški glas na polovico nekdanje veljave. Najslavnejši učitelj govorništva, Kvinktilijan, povzdiguje na vso moč slavo »živega glasu«. Njegovi predpisi o izobrazbi glasu in govora so jako obsežni in temeljiti.

Kvinktilijan je razdelil človeški glas v deset vrst; razločuje namreč čist in hripav, mehak in raskav, tenek in poln, trd in gibčen, zveneč in mrmrajoč glas. Ta razdelitev velja še dandanes, zakaj glas vsakega človeka se da za silo vvrstiti v gori naznačene predele. Toda med ogromnim številom ljudi, ki prebivajo v naši solzni dolini, se zelo težko najdeta dva, ki bi imela čisto enak glas. »Kolikor glav, toliko misli,« pravi pregovor; z isto pravico smemo trditi: kolikor grl, toliko različnih glasov.

Človeku rabi glas za govor in za petje. Med govorečim in pevajočim glasom je velika razlika; ne samo glede na visočino in jakost, nego tudi glede na kakovost (timbre) glasu sta govor in petje dostikrat zelo različna pri istem človeku.

Presenečeni včasih strmimo, kako se odurni in neprijetni glas, ki ga ima nekateri človek v naravnem govoru, pri petju izpremeni v potok prijetnih, milo donečih melodij.

Razlika med govorom in petjem biva v tem, da pri govoru uporabljamo le malo število zvokov in sicer brez ozira na muzikalno

razdelitev časa. Nekateri tudi sodijo, da je med govorom in petjem isti razloček, kakor med hojo in plesanjem; petje je poezija glasu.

Govor in petje sta različni, rekel bi, nasprotni si vrsti človeškega glasotvorstva. V sredini med njima kot nekaka vez je deklamacija in tako zvani recitativ. Najlepši primer v tem smislu je način, po katerem slepi »guslar« predava ali poje srbske junaške pesmi. Tudi je znano, da marsikateri govorniki, zlasti propovedniki, govore svoje stavke z ritmiškim padcem. In slavnostni govor starih Rimljanov je bil, kakor pravi Ciceron, nekako »zamolklo petje« (cantus obscurior).

Toda predaleč smo zašli, kajti v letem spisku nameravamo razpravljati le o govorečem glasu in o govoru sploh.

Človeški glas obsega navadno dve oktavi do dve in pol oktave. Toda obseg govorečega glasu je večinoma jako neznaten; poprečno uporabljamo le tri do štiri zvoke. Zvočna lega, ki jo nehotoma rarabimo za navadni govor, zavzema isto višino, v kateri najložje in brez truda govorimo in se naš govor najbolje sliši. Seveda je tudi v drugih višinah moči govoriti, toda le z vidnim naporom.

Ženski glas je navadno za oktavo višji. Toda tudi moški glas ima včasih ženski značaj, narobe pa slišiš tu in tam na cesti branjevko, ki se prepira s tako nizkim in vztrajajočim glasom, da bi se z njim zlahka ponašal operni basist.

Krepak človek z lepo obokanim oprsjem ima — seveda brez ozira na druge okolnosti — gotovo močnejši glas, nego šibak, nežno vzrasel človek.

V starosti peša in slabeva glas ter izgublja svojo moč in lepoto. Toda tudi v tem pogledu so ižjeme. Slavni starec Gladstone, ki je do najnovejšega časa z mladeniškim ognjem razvijal in zagovarjal svoje plemenite ideje in načrte, ni radi ničesar bolj vreden občudovanja, nego radi mogočnega in sonornega glasu svojega, ki si ga je ohranil do skrajnje starosti. —

* * *

Kaj je človeški govor? Odkod izvira ta prečudni pojav, ki nas usposablja, da v malo trenotkih podajemo drugemu človeškemu bitju natančno podobo o tem, kar se godi v sedežu naših misli, v možganih; kateri je skrivnostni izvor teh vzrokov, ki sleherno misel našo doneso na naše ustnice? —

Govor je v najožji dotiki z našimi dihalnimi organi. Da nastane umljiv govor, zato je treba več bistvenih pogojev.

Ti pogoji so:

1. Gibajoča moč, t. j. zračni tok, ki prihaja iz nabreknjenih pluč v grlo ter ondu piše skozi glasilno vrez.

2. Pravilni tresovi glasotvornic v glasilni vrezi.

3. Resonanca ali odmev v plučih, v ustni in nosni duplini.

4. Artikulacija, t. j. pretvarjanje glasov. Zvok, ki se porodi v grlu, se mora pretvoriti v razumljiv govor.

Glasotvorne prvine spadajo v dve vrsti, v nepretrgane in pretrgane.

Pri govoru izpreminjajo ustnice in z njimi vred tudi ustna doplina svojo obliko.

Pretrgajoče prvine se ustvarjajo s tem, da se zračni tok za trenotek pretrže. To se zvrši s pomočjo neba ali jezika ali zobovja.

Znani zdravnik za bolezni v grlu, Marell Mackenzie je označil nastanek glasov z nastopno pesniško prispodobo:

»Potok se vije po široki strugi, približajoč se zdaj temu, zdaj onemu bregu. Mirno teče ter brez šuma vali svoje vodovje dalje. Zdajci mu zastavi pot tu majhen otok, tam zopet skale različne velikosti. Prej mirni potok se pretvori v šumeče slapove in hrumeče vrtince.« —

Ni treba razkladati, da je potok zračni tok, ki se pretvarja v govor; mirno tekoče, nepretrgano valovje je podobno nepretrganim glasovom — samoglasnikom in spirantom — šumeči vrtinci pa so oni konsonantje, ki jim fiziologi pravijo eksplozivni glasovi ali hipniki.

* * *

Glas človeški se silno izpreminja; odvisen je od našega telesnega in od našega duševnega položaja.

Dolgotrajna bolezen izpremeni glas v tih šepet. Glad in nedostatek tečne hrane vplivata znatno na govor — glas postane tenak in votel.

Jezen človek ima raskav glas; naopak vpliva ljubezen in sočutnost — po nji dobi tudi oduren glas nekaj nežnosti in prijetnosti.

V obilici veselja, jeze in strahu glas popolnoma onemi, on obtiči v grlu — »vox faucibus haesit«, je rekel Vergilij.

Na najvišji stopinji dovršenosti stoji oni govornik, ki umeje govoreč posnemati vse te različne vplive človeške nravi ter ima vendar poleg tega svoj glas popolnoma v oblasti.

Tukaj je tudi umestno, da izpregovorimo nekaj o napakah in nedostatkih govora.

Nekatere izmed njih izvirajo iz slabe navade, iz malomarnosti in smešne prisiljenosti, drugim so vzrok razne bolezni v grlu, v ustni in nosni duplini. — Take napake so n. pr. jecljanje, nosljanje, šepetanje in mrmranje.

Če opazujemo različne ljudi, ki imajo kako napako v svojem govoru, tedaj najdemo med njimi bistvene razlike; ta napaka ima svoj izvor v grlu, ona zopet v nedostatnem gibanju neba, jezika ali ustnic.

Vzrok jecljanju je neki krč v jeziku. Na tri tisoč ljudi pride en jecljavec. Večina jih pripada moškemu spolu. Dostikrat je jecljanje posledica akutnih bolezni, n. pr. davice, škrlatice i. t. d. Tudi močen in hipen strah vpliva v tem smislu. Brez dvojbe pa je jecljanje večkrat tudi podedovano.

Jecljavec huje jeclja, ako vidi, da ga opazuješ. Naopak pa marsikdo, ki pri naravnem pomenkovanju ne more vladati svojega govorila, prav dobro govori kak slavnosten govor ali deklamacijo, ki se mora glasno in počasi predavati.

Ako človek, ki je doslej gladko govoril, hipoma prične jecljati, je to največkrat znak, da se prijemlje bolezen možganov.

Šepetanje in mrmranje običajno izvira iz slabe navade ali smešne prisiljenosti. V nekaterih, pa le redkih slučajih je res jezik nekamo predolg; njega konec torej zlahka nehotoma zahaja med zobe ter kvari govor.

Ako je prekratka vez, ki pripenja jezik na dno ustne dupline, ne more dotičnik umljivo govoriti. Na ta nedostatek je sosebno pri novorojencih treba paziti; kajti zlahka se mu odpomore z neznatno zarezo — »jezik se mu podreže«.

Komur je nosna duplina od zadaj zamašena, ta noslja; *m* izgovarja kot *b*, *n* kot *d*. Vsakomur, ki je že imel kdaj močan nahod, je znana ta neprilika iz svoje izkušnje.

Bolezni, ki pačijo glas in govor, so mnogobrojne in mnogovrstne.

V grlu dostikrat ohrome one mišice, ki natezujejo in zbližujejo glasotvornice. To se zgodi zlasti tedaj, kadar se prereže ali pa odtrže oni živec, ki vodi k dotičnim mišicam.

Izrastki — polipi — na glasotvornicah delajo glas hripav in brezzvočen. — Brezmerno uživanje alkoholskih pijač, neredna hrana, takisto dolgotrajne vnetice, jetika i. t. d. provzročajo, da glasotvornice odebele — glas postaja raskav in oduren.

Ako otečeta bezgalki v žrelu, glas nekamo votlo doni.

Dostikrat oboli tudi nebo. Po hudi davici ohrome nebne mišice. Zlasti zadnji del neba z malim jezičkom vred ima zapirati ustno du-

plino od nosne dupline. Ako ohromi njega mišičje, ne more več izpolnjevati svoje naloge ter visi v grlu nalik mlahavemu jadru. Spričo tega biva govor nejasen in nerazločen.

Ako se jezik ognoji ali pa oteče, ni moči govoriti. Temu je dostikrat vzrok brezmerno kajenje in žvečenje tobaka, ali pa tudi slabi, škrbinasti zobje.

Ako nam nedostaje spodnjih zob, tedaj mrmramo. Homerjev »zobni plot« — hérkos odónton — je torej važen pogoj za razločen govor.

* * *

Prava izobrazba človeškega glasu je umetelnost, ki je dandanes ne poznamo, ali vsaj ne gojimo več v polni meri. Z občudovanjem čitamo v starih grških in latinskih klasikih, kako skrbno in vztrajno je likal svoj glas vsakdo, ki je hotel postati količkaj imeniten ter vpliven govornik. Seveda ni smeti pozabiti, da je v starih časih živa beseda bila dosti večjega pomena, nego v našem papirnatem veku, v veku časopisov in knjig.

Glasovna izobrazba pa v starem veku ni bila samo duševna, nego tudi, in sicer v prvi vrsti — telesna. Bolj nego borivci za svoj poklic so se vadili telesno oni grški in rimski mladeniči, ki so se pripravljali, da nastopijo kdaj govorniški oder. Slavni Demosten n. pr. je krepil svoja pluča s tem, da je, navkreber gredoč, deklamoval verze; govoril je ob morskem obrežju ter izkušal prevpiti viharne valove, da bi bil pozneje kos ljudskim viharjem v narodni skupščini; ker se mu je zaletaval jezik in ni mogel izgovarjati *r*-a, si je deval pri govorniških poskušnjah kamenčke v usta . . .

Tudi Ciceron se je v potu svojega obraza pripravljal za javni poklic; več let je potoval od kraja do kraja ter se učil pri najboljših retorskih učiteljih svojega časa. In z železno vztrajnostjo je dospel v svoji stroki do najvišje stopinje dovršenosti. Treba pomisliti, da je bil mož majhne in šibke postave; in vendar je svoje govore predaval s tolikim zanosom, s toliko umetelnostjo, da si znanega velikanskega učinka njegovih govorov iz golega njih besedila niti približno ne moremo raztolmačiti.

Fata morgana.

Piše Evgen Štefanič.

XXI.

(Dalje.)

Zdenka ju ni marala motiti v preživahnem pogovoru, zato je odšla tiho po prstih in zavila ob voglu hiše v gozd.

Na prvi klopici za mostičem je sedela Dana z ročnim delcem v naročju, Rošer je pa z dvema možema iskal in gledal, kje bi se dala brez škode posekati dva lepa mlaja za procesijo, ki je bila tod običajna osmega septembra.

Ko je Dana zagledala Zdenko, je pritekla k nji in ji pošepetala: »Ostani pri meni zdaj, ko oni odidejo.«

Zdenka je molče prikimala, in obe sta sedli na klopico ob visoki smreki.

Rošer z vaščanoma se je zdaj približal klopici, zdaj zopet oddalil, in dasi so bili že davno izbrali primerni drevesi, je vendar še ostal v gozdu, ker je onima naročeval nekaj dela.

»Kaj se neki Olga in Nemec pogovarjata tako skrivnostno?« je vprašala Dana Zdenko.

»Pripoveduje mu menda o svojem bratu,« je menila Zdenka ter vprašala:

»Ali pride kaplan sem?«

»Morda, pa ne vem gotovo,« je odgovorila Dana.

Oni trije so odšli. V gozdu je bilo zopet vse tiho; Zdenka je bila zamišljena, a Dana nestrpna, tako da sta molčali obe, a stresli sta se pri vsakem najmanjšem šumu.

Zdenko je ob ti tišini zopet obšla otožnost; naslonila je glavo ob dlan ter nekako željno srkala vase gozdno samoto in tihoto, ki se je tako dobrodejno strinjala z njeno notranjostjo.

»Nekdo prihaja,« jo je zdramila Dana.

»Več jih je,« je rekla Zdenka, ko je bila vzdignila glavo in slišala več glasov.

Črez mostiček so prihajali Olga, profesor Nemec in Rodič.

»Evo, tu-le sanjarita,« je dejala Olga, ko je zagledala Zdenko in Dano.

»Ali misliš, da se v gozdu samo sanjari?« je vprašala Dana; »glej, da sem delala, dokler je bilo videti.«

Zdenki se tudi zdaj ni razjasnil obraz; jela se je čutiti nekako tuja in zapuščena kot edina nesrečnica med temi, kakor je mislila ona, zgolj presrečnimi ljudmi.

Olga se je takoj oklenila Dane, se jela šaliti z njo in jo ljubkovati ter, misleč na kaplana, ji govorila dvoumno.

Zdenki je bilo to danes strašno sitno. Nasmehovala se je nekako nervozno-porogljivo, potem pa stopila trdo k profesorju in ga vprašala:

»No, gospod profesor, ali se ne bojite, da postanete sentimentalen fantast, ko med nas zahajate?«

»Dobro sem zavarovan proti taki bolezni, gospica; filozof sem, in zategadelj govori in prevladuje v meni vedno le razum.«

Mehanski in nevede sta se med tem pogovorom oddalila od drugih ter sedla na klopico, kjer sta prej sedeli Dana in Zdenka.

Ko jo je Rodič videl, je dejal Olgi:

»Ali vi ne sedete?«

»O, jaz tako obsedim!« je odgovorila Olga, šaleč se kakor obično s svojim samskim stanom.

»Zakaj? Pride že tudi za vas čas, ko vas kdo vzdigne,« je odgovoril resno Rodič.

»No, to je pa huda lekcija,« si je mislila Zdenka.

Profesor Nemec, ki je bil jako ljubezniv in nenavadno fin družabnik, je hotel popraviti neljubo situacijo ter se je oglasil:

»Gospica Olga, doktor je danes strašno slabe volje; kmetje so ga hudo razjezili.« —

»Zapazila sem že nekaj takega,« je odgovorila Olga.

»Zdravnik je namreč sanjaril« — je nadaljeval profesor, ko so jima oni trije sedli nasproti — »da postane tu nekak apostol, ki prinese luč prosvete med nevedno ljudstvo; ubožec si je izslikal svojo nalogo kot najidealnejšo, zato so taki slučaji, ki so drugim le vsakdanje stvari, njemu že prestopki«.

»Kaj je bilo že zopet,« je vprašala Dana.

»Nič posebnega — zdravila, katera je on zapisal bolniku, so izlili skozi okno ter lečili bolnika z domačimi zdravili.«

»Pri nas je korajža, pri vas je pa ni!« je pripel črez mostič sem kaplan s šopkom korčkov v gumbnici. Gladko obriti, sedaj zardeli obraz mu je žarel od veselja, iz oči mu je odsevala radost, življenje in mladeniški ogenj.

Povabili so ga bili nekam na krst, in dobro vince, s katerim so poslavili imenitni dogodek, ni bilo brez vpliva.

»Povsod sem vas iskal in vpraševal po vas,« je dejal vsi družbi.

»Ali ne veste, da je to naš »refugium?« je dejala Olga.

»Naprej, naprej! Kaj bi sedeli tu-le,« je silil kaplan. »Idimo do slapa! — Glejte luno, ki je ravnokar izšla, ali nas prozaičnih prozaistov je nihče ni opazil. Glejte jo, kako se nam smehlja izza smrek!«

Vsi so se vzdignili; in — potrjujoč resnico, da se enako rado druži z enakim — so se kaplan, Olga in Dana sestali v eno skupino, a drugi trije zopet v drugo.

Rodič je le molčal ter gotovo niti poslušal ni filozofovanja profesorja Nemca in Zdenke.

In čudo! Profesor Nemec, ki je navadno govoril vedno le malo in le toliko, kolikor je bilo potrebno, je zdaj Zdenki na dolgo in široko razlagal različna vprašanja, kajti govoril je z njo tako lahko, kakor doslej še z nobeno žensko. Ona pa mu ni zgolj pritrjevala, ampak mu tako dolgo ugovarjala, dokler je ni o kakem vprašanju dodobra prepričal. Pri tem je pa široko odpirala oči ter nepremično zrla v daljavo.

Nedolžni in v ženski družbi popolnoma neizkušeni profesor Nemec je pa Zdenko strmeč gledal ter bil nevede kar zamaknjen vanjo. Zdenki ni bilo težko uvideti, da je to mož blagega, plemenitega srca in kristalnega značaja . . .

Oni trije spredaj pa so bolj ali manj duhovito dovtipkovali ter se prav radostno smejali.

Ko je pa Dana iznenada omenila kaplanovega premeščenja ter hotela postati otožna, je zapel Zorko s svojim globokim, melodioznim basom, da je kar odmevalo:

»O srček ti moj,
Nikar ne žaluj,
Veselo zavriskaj, zapoj!«

In Dana se je morala hote ali nehote nasmehniti . . .

Pri slapu se niso ustavili, ker je Dana menila, da jih doma gotovo že pričakujejo.

Olga, hoteč pustiti Dano nekoliko samo z Zorkom, je stopila k Rodiču ter šla z njim naprej. Toda poleg njega stopajoč, je popolnoma pustila svoje obične šale in podajanje ter govorila z zdravnikom resno; vpraševala ga je po zdravnikih-znancih ter potem prešla na zdravilstvo, vedoč, da to Rodiča najbolj zanima.

Za njima sta šla Zdenka in profesor Nemec, živahno se razgovarjajoč o bistvu ali nebistvu »usode«.

Počasneje sta stopala za njima kaplan in Dana z roko v roki.

»No, ali pojdeva oba v samostan, Dana?« je vprašal on.

Odgovorila mu ni takoj.

»Če pojdete vi, Dana,« je nadaljeval milo, »pojdem jaz tudi«.

»In kaj potem? Videvala se itak ne bodeva več.«

»Res, Dana, videvala se ne bodeva več, toda pripravljala se bodeva na drugo, prihodnje, boljše življenje, v katerem se snideva za večno tam gori — ali hočete?«

»Ne vem — taka stvar se ne more odločiti tako naglo.«

Molčala sta nekaj časa.

Ko so bili konec gozda, je postal kaplan nekoliko ter ji dejal milo:

»Dana!«

»Čevo vam nužno?« ga je ona šegavo vprašala z rusko frazo, katero je on čestokrat rabil v pogovoru.

»Poljubčka nužno!« je odgovoril on naglo ter jo v istem hipu poljubil na ustnice.

Pospešila sta potem korake in, glasno govoreč, dospela do drugih.

XXIII.

Ko so prišli pred Rošerjevo hišo, sta se hotela profesor Nemec in Rodič posloviti, ko zakliče Rošer izza vrtnega omrežja.

»Nič ‚z Bogom‘, nič ‚lahko noč‘!«

»Kjer je že toliko ljudi, sta lahko še dva; le noter, gospoda, le noter!«

Mali Nikola Rošerjev, ki je moral za kazen skoraj vse počitnice ostati v mestu, ker je imel preskušnjo iz enega šolskega predmeta, je bil sedaj obenem s profesorjem Vidom nenadoma domov prišel; z njima sta pa bila prišla tudi Josip Vid, sedaj absolviran jurist, ter oni parfumovani lajtnant s skrbno zaokroženimi brčicami in v debelo podloženi, tesno se oprijemajoči uniformi. Domenjeni so bili vsi štirje, da skupno iznenadijo Rošerjeve.

»Večer je lep, a hladen, gospoda, idimo noter!« je vabil Rošer, ki je bil med tem pristopil k družbi . . .

V obednici je bila že miza pripravljena za večerjo, in kakor bi se to umelo samo ob sebi, so posedli prostore tako, kakor so bili prišli po dva in dva: Zorko in Dana, Rodič in Olga, Nemec in Zdenka so sedeli na eni strani mize, na drugi pa oba Vida, lajtnanček in Nikola; gospodar in gospodinja pa sta bila vsaki na enem koncu mize.

»O, kako mi je žal, da pojdete od tod!« je dejal profesor Nemec tiho Zdenki; zdelo se mi bode odslej tu vse pusto in prazno.«

»Saj me komaj poznate,« je rekla Zdenka.

»Res, pa meni se zdi, kakor bi se poznala že prav dolgo.«

»Meni tudi!« je pritrdila Zdenka.

»Pa saj se vrnem; le sedaj moram v mesto, ker me nekje potrebujejo.«

»Mene morda ne bo več tu, ko se vrnete,« je rekel Nemec.

»Pa pisali mi bodete?« je vprašala Zdenka. »Vaša pisma mi bodo v zabavo in pouk.«

»Rad, samo dolgočasen vam bodem. No, pa saj vam res ne bi škodilo nekoliko filozofije in malo več vere; potem bi bili ženska po mojem vzoru.«

»Lepo vas prosim,« se je razvnela Zdenka, »ali mislite, ker se ne ogrevam za neke stvari, ki so po mojih mislih postranske formalnosti, da zato nimam vere?«

»Ko bi jo imeli, bi bili zadovoljnejši in srečnejši, nego ste videti.«

»Vi je torej tudi nimate, ker ste vedno tako otožni.«

»Oho!« je dejal glasno profesor, se vzravnal pokoncu ter zopet postavil vilice na mizo. »Tega ne smete reči! Otožnost je v moji naravi!« . . .

Vsi so bili sicer v živahnem pogovoru drug z drugim, a zapazili so nehote, kako je profesor vzkipel; umolknili so za hip ter se vsi ozrli nanj.

Ko je bilo tako nekaj trenotkov vse tiho, je vprašal Rošer mladega lajtnantčka:

»Kaj ste prinesli iz Trsta novega?«

Lajtnantček se je zaničljivo nasmehnil ter dejal:

»Bah — Trst! Dolgočasno gnezdo za nas vojake!«

»Dolgočasno v Trstu?« se je začudil jurist Vid.

»Ženske so tam strašno puste!« je odgovoril poročnik.

»Vi ste po drugih krajih vajeni pač drugačnih sprejemov nego v Trstu,« je ironski priteknila Olga.

»Obupati bi morali, ako bi bilo za nas povsod tako, kakor je v Trstu.«

»Kako, zakaj to?« je pozvedoval Rošer.

»I, zato,« se je posmihala Olga, »ker se Tržačanke niti ne ozrejo, kadar srečajo kakega vojaka; najsi bodo častniki tudi sami bogovi, v Trstu nimajo sreče. In kakor se gosposke Tržačanke ne zmenijo za častnike, takisto se tudi preprosta mestna dekleta in okoličanke ne bratijo z vojaki.«

»Tržačanke kažejo s tem pač, da so brez vsega okusa,« je dejal pomilovalno lajtnantček ter si ponosno vihal svoje brčice.

»Mislim pa, da kažejo, da so bolj modre, ker se ne pečajo z Martovimi sinovi, ki niso vzeli duhovitosti v zakup — seveda izimši navzočne gospode Martovce!« se je norčevala Olga.

»In vi, ki se bavite s slovenskim slovstvom, gospica, bi lahko vedeli, da igramo prav mi Martovci v slovenskem slovstvu velevažno ulogo; godi se nam prav kakor Cezarju: pridemo, vidimo, zmagamo!«

»Morebiti, da je tako; saj se gotovo tudi v Trstu nekateremu izmed vas nasmeje sreča, vsaj pri nekih ženskih,« se je rogala Olga.

»Odkod tolika antipatija do vojakov? Saj so vendar naši mladeniči brhki ljudje,« je dejal Rošer Olgi.

»Pri Italijankah izvira antipatija bolj iz političnega nasprotja,« je važno razlagal poročnik. »A preprosta dekleta se vojakov ogibljejo, ker nočejo biti ‚soldatinke' . . .«

Nemec in Zdenka sta pričela zopet tih razgovor, in naposled je zopet vse drugo obmizje šepetalo le tiho.

Med večerjo je govoril le Nikola, ki se je kaj postavljal, da je preskušnjo srečno prebil, in bil je ves srečen, misleč, da zanima njegovo pripovedovanje vse obmizje. Pripovedoval je, kako je varal tega in onega profesorja, kako je moško odgovoril temu, kako energično je zavrnil onega. Ni slutil, da ga poslušajo le zato, ker se nobenemu ni ljubilo pričeti svojega pogovora . . .

»Ali vas smem posetiti, ko pridem v mesto?« je vprašal profesor Nemec Zdenko, ko se je poslavljal.

»Veselilo me bode,« je le-ta odgovorila. »Stanujem v Gosposkih ulicah, št. 4, pri Vronskih.«

»Dana, ali pojdete v samostan?« je vprašal kaplan Dano ob slovesu.

»Pojdem,« je odgovorila ona odločno.

Zunaj je bilo svetlo kakor po dnevu.

Profesor Nemec je bil neobično živahen ter je predlagal zdravniku:

»Pojdiva se še malo izprehajat; tako krasno je nocoj.«

Zdravnik je privolil, in krenila sta kakor navadno proti najlepšemu kraju, proti gozdu.

Nekaj časa sta hodila molče drug poleg drugega. Nobena sapica ni pihljala, noben list se ni majal, le njiju koraki so glasno odmevali v toliki tišini, in oba sta se parkrat ozrla, meneč, da gre kdo za njima.

»Jutri moram zopet v mesto k bratu,« je izpregovoril profesor.

»Kaj mu hočeš že zopet?« je vprašal zdravnik.

»Popraviti mora neki greh; Olga mi je vse povedala in me prosila, naj vplivam nanj, dokler je še čas. Kakor ti je znano, se hoče on poročiti, a kjer je prej služboval, je zapustil ljubo in otroka.«

»Kaj se hoče, ko so pa dekleta tako neumna,« je menil zdravnik.

»Poznam jaz svojega brata; tudi mi je Olga pravila, da je dekle pošteno in iz poštene rodbine, da se zdaj ubija noč in dan z delom, da preživi sebe in otroka, ker njeni nočejo nič več o nji vedeti.«

»Dvomim, da kaj opraviš; kako naj se odreče bogate neveste, ko vendar znaš, kako on hrepeni po bogastvu, od katerega pričakuje vso svojo srečo.«

»Bodemo videli,« je rekel profesor, in zopet sta oba molčala nekaj časa.

»Kako pa ti misliš o Olgi?« je vprašal črez nekaj časa zdravnik profesorja.

»Vsa čast ji; blago srce, razumna glava!

»To bi bila žena, kaj?«

»Zate ne, dragi moj, zate ne,« je ugovarjal profesor.

»Zakaj pa ne?« je dejal malo užaljen Rodič. »Ali nisem zdravnik?«

»Vem, vem — zadržka ni radi tebe, toda ona se noče možiti. In ko bi se tudi hotela, zate vendar ne bi bila pripravna. Le pomisli: ona je vajena bivati vedno med svetom, vedno v družbi, ti pa tičiš najrajše zakopan v svoje knjige. Pripravnejša bi bila zate Zdenka.«

»S to nisem govoril vsega skupaj niti deset besed, a zdi se mí, da je presamosvoja, preveč — emancipirana.«

»Ne, emancipirana ni — le ponosna je, ker se boji, da je bol ne potlači; sirota je, ki živi ob svojem delu, zato je njen značaj bolj utrjen nego drugih.«

»Poskusim vendarle pri Olgi — tako od daleč, diskretno,« je rekel tiho, skoro sam zase Rodič.

»No, pa daj,« je rekel profesor; »videl bodeš, da ti poreče, da ji je njena svoboda pri tako ugodnih razmerah, kakršne so njene, ljubša nego še tako slaven zdravnik; sirota Zdenka bi ti pa bila vse svoje življenje hvaležna, če jo rešiš skrbi in strahu pred bodočnostjo. — Bližaj se ji ter jo opazuj; moral jo bodeš spoštovati in kmalu tudi ljubiti.«

Ko je profesor Nemec tako Zdenko priporočal in hvalil, mu je postajalo tako milo in mehko okolo srca, ker je čutil, kakor da je opravil plemenito delo.

»Da bi jo kdo osrečil, jo rešil morilnih skrbi,« si je mislil profesor, »in Zdenka bi postala najpohlevnejša žena; izginila bi njena trma in vsa navidezna emancipiranost« . . .

Cerkvena ura je zdajci jela biti počasi polnoči, in njeni glasovi so veliko slovesneje odmevali nego po dnevu. — Prijatelja sta pospešila korake proti domu.

»Veš kaj?« je dejal zdravnik, ko je odpiral vežna vrata, »naš kmet je pa vendar še grozen nazadnjak!«

»Ali misliš, da je italijanski ali nemški kmet kaj bolj prebrisan?« se je hudoval profesor. »Pomisli, ljubi moj, ko bi kmet pohajal univerzo, ne bi bil kmet. Ti ga ne smeš soditi s svojega stališča. Da se pa naši prosti ljudje še niso odrekli starih nazorov in tradicij — in seveda tudi starih vraž in urokov ne, radi katerih se jeziš ti in se bode jezilo še mnogo zdravnikov za teboj; to ima, s splošnega narodnega stališča sodeč, svojo slabo, pa tudi svojo dobro stran. Ako naš kmet ne bi bil tako konservativen, nas Slovencev že davno ne bi več bilo.«

»Saj sem vedel, da jih boš ti zagovarjal,« je godrnjal zdravnik ter šel v svojo sobo.

Profesor Nemec pa ni legel takoj; sedel je na divan in se zamislil. Priznati si je moral, da mu Zdenka ugaja, morda celo preveč ugaja; prav zato je bil Rodiča opozoril nanjo, da bi tako potolažil svojo tenko vest . . .

Od Zdenke je prešel na svojega brata. »Kaj naj storim, ako me brat ne bi hotel slušati? Kako naj pomagam ubogi materi in otroku!«

Spomnil se je, da se je on sam prav nad takimi grehi v izpovednici najbolj zgražal. In zdaj je istega zagrešil njegov rodni brat!

Zakril si je obraz z rokami. Črez dolgo je vstal in rekel poluglasno:

»Izgubljeno ni še vse — še je čas!«

XXIV.

Drugo jutro je bila Zdenka prav praznične volje, kakor vsaki človek, ki se napravlja na dobro delo . . .

Dasi so bili Rošerjevi z njo prav prijazni in dobri, je vendar nekako zadovoljno vzdihnila, ko je sedla na voz in je ta zdrdral doli po vasi.

Olga in Dana sta ji obe bili prav srčno naklonjeni, toda Zdenka si je vedno umišljala, da se tudi pri njiju potrjuje istina, da vleče

enako k enakemu, češ, da Olga in Dana izkazujeta več simpatij znankam, ki so bile bogate kakor oni sami, nego nji ubožni Zdenki; zdelo se ji je, da bogate prijateljice celo na drug način objemata in poljubujeta nego njo. Včasih se je pač tolažila, češ, da je te različnosti v vedenju Olginem in Daninem kriva ona sama, ker je proti njima prehladna, preresnobna in preponosna, da bi se klanjala zlatemu bogu. Dasi bi se bila včasih kaj rada ovila Dani ali Olgi okoli vratu ter si s tem utešila svojo srčno bolest, vendar tega ni nikoli storila, češ, da bi se utegnila njena sentimentalnost tolmačiti drugače.

Sedaj pa se je peljala k Elzi, ki je bila proti vsem enako hladna in boječa; upala je, da ji izpolni najsrčnejšo željo ter jo zveže z Vronskim zakonito ter ji tako pridobi zopet srčni mir . . .

Ko je prišla v Elzino stanovanje, je našla le deklo doma. Le-ta ji je povedala, da gospa baš zdaj odide z brzovlakom k svojemu pravemu bratu, a gospod da jo je spremil na kolodvor.

Zdenka je hitro pogledala na uro ter naglo zdrknila po stopnicah na ulice, poklicala izvožčka, mu velela na kolodvor in ga prosila, naj se podviza.

Na postaji je res še našla Vronsko dvojico. On je imel solzne oči, ona je pa kar ihtela; baš sta se objemala in poslavljala, ko je pristopila Zdenka.

»Nikar, gospa! Vi se vrnete — takoj!« je zaklicala Zdenka z najodločnejšim glasom.

»Ne, jaz pojdem k bratu.«

»Ne smete — morate nazaj! Videli bodete, da bode v kratkem vse dobro.«

Vronski je gledal Zdenko radostno strmeč ter vzkliknil:

»Glej, Elza, vrni se — še je čas!«

»Idite, Elza — jaz ostanem z vama — vrnite se,« je prosila Zdenka.

Prijela sta jo Vronski in Zdenka vsaki za eno roko ter jo skoro siloma odvedla s kolodvora. Elza se je pa otožno-boječe s solznimi očmi nasmihala zdaj enemu, zdaj drugemu.

Ko so prišli do voza, je odšel Vronski po svojih opravkih, Elza in Zdenka sta pa sedli zopet na voz.

»Kaj ste storili, Zdenka? Ali vas ni strah in sram v moji bližini?« je vprašala Elza, še vedno grozničavo ihteč.

»Nikakor . . . nego prišla sem prav zategadelj, da se stvar čim prej — popravi!«

»Nemožno,« je stokala Elza.

»Nobena reč ni nemožna, tudi vaša zadeva bi se bila lahko že preje uredila, a Vronski — saj veste, kakšni so moški v tem pogledu — se je bil popolnoma vdal razmeram, se privadil takemu življenju, se privadil vednim prepirom ter postal naposled apatičen napram vašim hladnim, otožnim pogledom. Jaz vem, da je on izmed tistih pasivnih ljudi, ki se boje vsake vznemirjenosti in izpremembe v svojem življenju; take ljudi treba kar najodločneje prijeti.«

»Sinoči sem mu razodela, da sem se vam izpovedala, pa je bil hud zato; dejal je, da bi bila morala molčati sedaj, ko ste bili vi odpotovali.«

»Dobro, da ste mi povedali, sicer bi bili Bog ve kako dolgo še nosili ta težki kamen na srcu.«

»Kaj mislite ukreniti?« je vprašala Elza.

»Govorili bodeva doma,« je rekla Zdenka, ko sta bili že blizu doma.

Tu ji je Zdenka naglo, kakor je bila sploh njena navada, razložila svoj načrt ter v svojem optimizmu menila, da se gotovo izide vse srečno in gladko tako, kakor je ona želela. Toda Elza jo je žalostno zavrnila, češ, da se je nadejala bolj realnega načrta.

»Pustite sanjarjenje, Zdenka; da bi midva izposlovala za svojo poroko dovolitev njegovih sorodnikov, tega ne pričakujte od teh trdih aristokraških src. Da bi bila tu le iskra nade, bi bila že jaz izprosila milost. Edino, kar je možno storiti, bi bilo, da se poročiva tajno. Enkrat sva že poskusila, in on je res že dobil nekaj potrebnih dokumentov iz domovine — saj veste, da je Vronski ruski podanik; toda obvestiti treba tudi tukajšnjega ruskega konzula, in le-ta je pa njegovega strica Javorskega intimen prijatelj« . . .

Ko je opoldne prišel Vronski domov, jima je Zdenka tako govorila, kakor bi bila o tem že davno obveščena, in kakor bi se to umelo že samo ob sebi. Vronski je obetal, da stori vse, kar bode v njegovi moči, da se stvar poravna, in da je že pisal v domovino po liste, katerih je še treba — sicer ne on sam, pač pa njegov prijatelj . . .

Odslej ni Elza niti delala, niti igrala na klavirju, niti pela; posedala je po cele ure zdaj tu zdaj tam, vse misli so se ji vrtele ob istem predmetu: kdaj bode vendar že prava zakonska žena, kdaj se ji že vendar izpolni najbolj vroča želja, ko bode lahko s smelim obrazom in z glavo pokoncu zahajala v vsako družbo . . . to bode najsrečnejši trenotek njenega življenja. Niti Zdenka je ni mogla za dalje nego za trenotek zbuditi iz razmišljevanja.

Ko je prihajal domov Vronski ali Zdenka od lekcij, je bilo prvo vprašanje Elzino:

»Kaj je novega? Ali so prišli že papirji?«

Dolgo so bili vsi odgovori negativni, in Elza bi bila že obupala in zopet zbežala, da je ni vedno in vedno zadržala Zdenka.

Nekega dne je Zdenka, ki je znala rusko, povedala Elzi, da so vse potrebne listine shranjene v Vronskega pisalni mizi.

Elza, ki je poznala Vronskega bolje nego Zdenka, je vedela, da bode stvar zdaj še dolgo zavlačeval, ker mu je največ do tega, da se ne bi zameril stricu.

In res, ko ga je Elza začela opominjati, naj vendar že svoj ukrep prijavi ruskemu konzulu, ki mu potem tudi da izpričevalo o samskem stanu — Vronski je bil pravoslaven — tedaj se je zvijal na razne načine.

»Vidite, Zdenka, on noče — noče — tak je kakor njegovi sorodniki . . . Tisti prokleti denar mu je vse — jaz nič, nič! —

Ko bi mi bil res vdan, se ne bi bal nikogar; živela bi lahko ob njegovem zaslužku brez strica, ko bi hotel živeti skromneje . . .« Tako je tožila Elza.

Tudi Zdenka je govorila na srce Vronskemu, toda ta se je izgovorjal, češ, da bi kmalu zvedel njegov stric, čemu si je dal napraviti izpričevalo o samskem stanu; bogati aristokrat Javorski da pač ve, da živi on, njegov nečak, na veri z Elzo in mu tega niti očital ni, toda samo s tem pogojem, da ostane zveza taka, kakršna je, zaroko pa da smatra za »mesalianso«.

Ko je nekega dne prišla Zdenka od lekcij domov, ji je dekla izročila listič, na katerem je bilo zapisano:

»Morala sem oditi, ker vem, da je to edino sredstvo, ki morda prisili Vronskega, da dobi potrebni list. —

Oprostite! Elza«.

(Dalje prihodnjič.)

Pravilnost našega knjižnega jezika in „stara slovenščina“.

Spisal Fr. Ilešič.

epremakljive so besede (Miklošičeve), katere je dvakrat povedal v uvodu knjige ‚Vergleichende Lautlehre‘ na VII. in XI. strani, da namreč »stara slovenščina vsem slovanskim jezikom brez izimka v sebi hrani pregloboko pravilo«. Če to velja za vsa narečja, mora še posebno za slovenščino, poleg bulgarščine prvo hčer čestitljive matere. Zato naj bi se zdanji naš jezik *učil, pretresal in sodil vedno le na stalu starega jezika*; vse drugo modrovanje je prazno. Kdor hoče iskati novi slovenščini pravil, pa stare ne zna, tak le golomiši! Lahko je razumeti, koliko bi nam pridovalo, *ko bi se stara slovenščina po učilnicah posadila na mesto, kakoršnega je vredna* . . .«

Poln toplega zanimanja za razvoj slavistike in občudujoč velikega Miklošiča, je napisal te stavke naš Levstik l. 1862., naznanjujoč slovenskemu razumništvu Miklošičev slovar »Lexicon palaeo-slovenico-graeco-latinum« (Zbrani spisi V. 29).

Kakor pa na vsako oceno leti sum, da ni docela nepristranska, če jo je provzročila srčna vnema in prevelika navdušenost za ocenjevano stvar, tako je tudi našega sicer hladno razumnega in razsodnega kritika pri onih besedah spravila s treznega motrišča pregorka ljubezen do našega jezika in njega gojitve. Kdo ne bi pristal njegovi trditvi, da nam je bila prava slovnica šele mogoča po dokončanih Miklošičevih študijah! Dandanes, dobrih trideset let pozneje, ko duhovitega Grimma slovanskega že ni več med nami, vidimo, da je gola resnica, kar je takrat Levstik napisal; takisto neovržne so tudi Miklošičeve besede, da nam hrani stara slovenščina najgloblje pravilo za vse slovanske jezike. Toda kar je Levstik dalje sklepal in izvajal iz Miklošičeve trditve, to se mi zdi prenagljeno ali vsaj v tolikem obsegu neveljavno. Nikakor ne morem docela pritegniti zahtevi, naj se zdanji naš jezik uči in presoja vedno le na stalu starega jezika, niti se ne strinjam s trditvijo, da bi pouk v slovenščini po naših šolah imel mnogo več uspeha, ako bi se stara slovenščina poučevala v širši meri.

Brez dvoma je tudi Levstik tako pisal le trenotkoma, presenečen po čudovitih uspehih Miklošičeve učenosti; kajti kako bi si

sicer ta njegov nauk zlagal z drugimi njegovimi nazori o jezikovni pravilnosti, ki jih je jasno določil v »Napakah slovenskega pisanja« (1858, Zbr. sp. IV. 21—86) in v polemiki »Gospodoma kritikoma« (Zbr. sp. IV. 86—150), v raznih razpravah o izdaji slovensko-nemškega slovarja, v »Odgovoru odprtemu pismu« (Zbr. sp. IV, 161 do 195). Le-tu se je odločno obrnil zoper vse pisatelje in pisce svojega časa, kateri so brez potrebe segali za posebnostmi sorodnih slovanskih narečij ali pa so po stari slovenščini vkovali naš jezik v težke arhaistične verige. »Koliko let je, kar je bilo naše slovstvo tako daleč zabrelo, da nismo vedeli, ali smo krop ali voda? Pisalo se je časi malo po ruski, časi malo po ilirski ali češki. Nekteri je tudi s kakim staroslovenskim ocvirkom zabelil svojo neslastno pičo, češ naj bo po starini duh imela« (Zbr. sp. IV. 107).

Zgoraj omenjene krive nazore so imeli torej pravzaprav Levstikovi nasprotniki n. pr. Hicinger; toda semtertja je tudi Levstiku samemu zdravi razum premotila ljubav do starega jezika, da je arhaizoval in sistemizoval. Vobče pa se je vendar posrečilo elementarni sili, s katero je baš on vplival na razvoj našega književnega jezika v šestem desetletju tega veka, da je onim zmotam izpodbil podlago — vse zaman seveda za one trdokornike, ki še dandanes v svojih slovniških razpravah kličejo »prastarine« na pomoč.

Iz pomislekov, ki sem jih izrekel o zgoraj navedenih Levstikovih besedah, se je porodila sledeča razprava, v kateri se bomo bavili s tema-le vprašanjema: Ali je res, da je pravilnost našega jezika odvisna od stare slovenščine (Cirilo-Metodovega jezika), in ali naj se uči in presoja naš jezik le s tega stališča? Drugič: Kako vrednost ima pouk stare slovenščine na naših srednjih šolah?

I.

Torej pravilnost v jeziku! »Pravilnost v jeziku? Govori raje o brezpravilnosti,« mi poreče kdo, »saj ni v našem jeziku nobenega pravila, nasproti, tu govore tako, par korakov že drugače; vsaka vas ima svoj glas . . .«

Res je, res, kar praviš, dragi prijatelj; tako na gosto se menjavajo narečja naše ljube slovenščine, da ni mogoče o enotnem slovenskem jeziku govoriti. Najprej naj pripomnim, da se glede raznoličnosti nikakor ne razločuje od katerega drugega jezika; saj si menda že slišal, da je prepostega Tirolca govorica nemškemu gorenještajerskemu kmetu vprav nerazumljiva »čiribirščina« — in vendar sta oba Nemca — istrski Lah ne govori baš tako kakor pristni Toskanec,

in francoski seljak iz provençalskih pokrajin ne noslja do pičice tako kakor lahkoživi Parižan — i. t. d. po svetu.

Še več! ne samo da v različnih vaseh iste župnije različno govore — tudi v isti vasi opazuješ lahko razlike po hišah, rodbinah; neredko je v ti obitelji posebno priljubljena ta oblika, ta beseda, v drugi ona. Spominjam se iz svoje domovine, da so naši sosedovi besedo »ponedeljek«, ki se je nam glasila »pondelek«, izgovarjali kakor »p*e*ndelek«, da je moj tovariš, doma šest hiš dalje, pravil »góra«, jaz pa »góre = zgoraj. Da celo isti glasnik ne zveni enako iz ust vseh vaščanov, ampak da kaže njega izgovarjanje drobne nuance, to uide vsakemu, ki posebe ne pazi na tanke podrobnosti, in čigar ušesa niso izvežbana za to, ali resnica pa je le.

Potemtakem ima pravzaprav vsaki človek svojo govorico, svoj jezik, ne samo tisti, ki »posebno« ali »čudno« izgovarja, kakor pravimo, ampak tudi vsaki normalno govoreči človek.

Naučili smo se sicer kot otroci govoriti od svojega obližja, posebno od svojih staršev, bratov in sester in tako sprejeli njih jezik za svojega; toda pri tem smo dodali nekaj tudi iz lastne individualnosti, ker posnemajoč nismo mogli slišanih glasov natanko ponoviti, ampak le približno po svojem grlu, svojih govorilih. Na ta način smo si ustvarili svoj govor, ki se morda neznatno ali vendar le razločuje od govora našega trajnega obližja. Kakor pa se razločuje izgovarjanje osebe *A* od izgovarjanja osebe *B*, tako se razločuje izgovarjanje osebe *B* od izgovarjanja osebe *C* i. t. d., pri čemer naj nam značijo črke čim dalje proti koncu alfabeta tem dalje vsaksebi bivajoče in tam manj med seboj občujoče osebe. Razlike *A*—*B*, *B*—*C*, *C*—*D* . . . *M*—*N* navadno niso znatne — če kdo nima ostrega posluha, jih niti ne opazi; lažje pa je že opaziti razliko med osebama *A*—*N*, zlasti če si mislimo, da je razdalja med njima precej velika, če biva *A* v eni vasi, *N* pa v drugi; med takima osebama konštatuje celo manj tanko uho različno narečje.

Nekak »continuum« ali nepretrganost neznatno različnih individualnih govorov je narečje vsake pokrajine, nepretrganost ne v podobi e n e č r t e, ampak »continuum« v sliki kroga; kajti govor se ne izpreminja le v smeri *A* ➻ *N*, marveč tudi v smeri A ➻ N_1, A ➻ N_2 i. t. d. — skratka: od vsake osebe izhajajo liki od kamenčka, ki ga vržeš na površje mirne vode, valčki jezikovnega vpliva na vse strani — da le ne pride čoln, ob katerem se razbijejo — izhajajo na vse strani kakor žarki od lųči.

Je-li sredstvo, ki ga morajo prodreti ti jezikovni žarki, na vse strani enako »gosto«, uporno, oziroma prodorno, tedaj se kaže moč onega vpliva tudi na vse strani enako; toda kakor se luč različno širi skozi zrak, steklo, papir i. t. d., a nepremagljiva ovira sta ji les in skala — tako nalete tudi jezikovne posebnosti kakega narečja, razširjajoč se na razno »gostoto« svojega sredstva, ali — da govorim bolj po domače: jako raznoliko je občevanje, in silno raznovrsten je promet med različnimi soseskami in pokrajinami. A baš občevanje in promet sta tisto sredstvo, po katerem se razširja jezik, pa tudi njega posebnosti.

Intenzivnost občevanja in prometa pa je zavisna od raznih faktorjev in zlasti tudi fizičnih; bogate ravnine n. pr. pospešujejo promet, a visoke gore in široke reke obtežujejo medsebojno občevanje ljudi. V le-tem slučaju se narečje narečju ne prilikuje, ampak vsako hodi svojo pot: »continuum« je pretrgan. Zato ima v goratih krajih vsaka dolina svoj govor, in ondod se narečja bolj razločujejo nego po ravninah, kajti tu se selo dotika sela, in promet je neprenehoma živahen; celo naravno pa je, da obhajajo popotnika nova čuvstva, ko »pride črez goro«, kajti tam v drugi dolini je zares »nov svet« . . .

Pa četudi ni takih vnanjih ovir, ki zapirajo jeziku pot, se vendarle narečja ne izpreminjajo v natančno koncentričnih krogih, tako da bi se vse posebnosti enega narečja nahajale na vse strani enako daleč na okrog, nego ena posebnost seže često preko druge, bodisi da imata obe isto ali pa različno središče. Okrožje besedice »prlje« (= prej) se ne krije z okrožjem besede »zvara« (= mleko); koder govore »krüh«, ne govore tudi povsod »bia« (= bil), ampak tudi »bio«. Ker pa se krogi narečij križajo in presekujejo, zato je skoro nemogoče točno odgovoriti na vprašanje, kako naj po narečjih delimo kak jezik, nego preje je treba potanje določiti razdelitveni princip, to se pravi, določiti posebnost, po kateri naj delimo. Na splošno vprašanje, katera so narečja slovenskega jezika, se ne da kar enostavno odgovoriti, pač pa n. pr. na vprašanje: kako se razlikujejo naša narečja glede na odsev starih poluglasnikov (ъ, ь). Na vzhodnosevernem (slovenskem) Štajerskem in Koroškem je iz poluglasnikov povsod nastal *e* (teknóti, dén), drugod je v nenaglašenih slogih ostal poluglasnik, v naglašenih se okrepil v *a*, v nekem beneškem narečju, ki se bliža v tem oziru hrvaščini, je *a* vseskozi njega zastopnik. Drugačna razdelitev pa se nam pokaže, če se oziramo na odsev starega *ę* ali *ě*; v tem pogledu se n. pr. koroška narečja naslanjajo na gorenjska in primorska.

Toda vkljub pomešanosti dialektičnih posebnosti, ki kakor silno zapletena mreža preprezajo vsakega jezika torišče, se vobče vendarle da dognati naravna, neprisiljena razdelitev in sicer s tem, da se družijo v skupine narečja, ki so glede prav mnogih bistvenih posebnosti med seboj enaka, a od vseh drugih različna. Tako je za praktične namene prav dobra in dejstvom poprek primerna znana razdelitev slovanskih jezikov po Dobrovskega načelih, dasi ni strogo znanstvena, ker se vrstne razlike »severnoslovanskih« jezikov nahajajo tudi v južnoslovanskih narečjih (»mo*d*liti«, »*vi*gred« i. t. d.). Sploh kdor preveč razločuje in razdeljuje, dostikrat le umetno razsekuje to, kar je naravno zvezano.

Da, naravno zvezana so vsekdar narečja istega jezika; kje je konec enega in začetek drugega, se pogosto ne da točno povedati. Kje govori zadnji človek slovenski, kje prvi hrvaški, to je nesmiselno vprašanje; slovenščina in hrvaščina prehajata tako polagoma druga v drugo, da bi jima zaman iskali določene meje, takisto na štajerko-kajkavski, kakor na primorsko-čakavski strani. Ta nepretrganost južnoslovanskih narečij se potem nadaljuje črez Bosno in Srbijo proti Bolgariji in Makedoniji, in makedonska govorica je taka, da si često v zadregi, ali bi jo proglasil za srbščino ali za bolgarščino; tudi po Šleziji v mnogih krajih govori narod neko »slovanščino«, ki ni niti odločna češčina niti poljščina. — Slovanski jezikoslovci — glede južnih Slovanov posebno Jagić in njegovi učenci — so v zadnjih letih neovržno dokazali, da slovanska narečja na vseh koncih in krajih prehajajo druga v drugo, da je ves slovanski svet veleobsežen »continuum« narečij, katerega so le Madjari v dve veliki polovici pretrgali ter zakrivili, da ni prehodnih narečij med slovenščino in češčino ter poljščino; da, navzlic madjarski zagozdi se ne da tajiti, da se štajersko-koroška narečja bolj bližajo češčini nego, recimo, kranjska (*dl*, *e* za ъ, ь). Slovansko morje, v svoji sredini imaš otok, ki ovira redovito valovanje tvojega vodovja!

Morje narečij, slikovito se giblješ, neprestano se izpreminjaš! »Pánta rheî kaì udèn ménei« — ta duhoviti izrek grškega modrijana velja tudi tukaj; niti v prostoru, niti v času nima živi jezik stalnosti. Jezik je govor, jezik so krilate besede, ki se ne vrnejo več za »plot zobovja«, ko so ga zapustile, a niti isti človek iste besede dvakrat zaporedoma ne izusti popolnoma enako. Ali je torej čudo, da se vsaki jezik v stoletjh izpremeni? Nego veliko čudo je, da se govor poleg tolike nestalnosti vendar tako počasi izpreminja.

Toda še tako neznatne razlike se v teku stoletij nagomilijo tako, da se iz narečij razvijejo samostojni jeziki, ki zopet razpadejo v narečja in pozneje v jezike. Najlepši primer za ta neprestani jezikovni razvoj so indoevropski jeziki.

Tako se preobrazujejo jeziki vedno in vedno, saj je ta preobrazba utemeljena v bistvu jezika, in kakor se je vršila v davnini, odkar ljudje govore, tako se vrši še sedaj, in tako se bo vršila, dokler bo kaj govorečih ljudi na svetu:

»Što je bilo, prošlo 'e veće,
Što ima biti, još nie toga;
A što je sada, za čas neće
Od prošašća ostat svoga:
Na hipu se vrieme vrti. —

Gundulić.

No, radi teh večnih izpremememb ni treba obupati modernemu jezikoslovcu o možnosti trdnega, eksaktnega spoznanja; saj se tudi v izpremembah kažejo pravilnosti, zakoni; o tem pričajo premnoge kratke in dolge razprave, drobne in debele študije o narečjih — z gotovimi, pozitivnimi rezultati brez špekulativnega ugibanja in domnevanja — kakor so pozitivni nauki prirodopisnih in prirodoslovnih ved. Le-te vede so dandanašnji vseskozi empirskega značaja; njih zastopniki opazujejo posamezna dejstva, ne taje ničesar; kar jim pride pod oko novega, vse morajo »na znanje vzeti«, nič jim ni »nepravilno«.

Bila bi sicer zastarela misel, smatrati jezik za organizem, vendar je delo jezikoslovsko prav podobno prirodopisni metodi: priznavati mora dejstvo vseh narečij in njih posebnosti, se jih lotiti brez predsodkov in »sivih teorij«, zgolj opazujoč in empirski izvajajoč zakone, po katerih se vrše opazovane izpremembe. »Slovničarjeva naloga ni nič drugega, nego da znanstveno urejuje jezikovne pojave ter jih ne taji, če mu hodijo v križ s kako teorijo,« pravi nesmrtni Miklošič; jezikoslovec torej nima živega jezika krotiti, ampak se mu dati poučiti, ne mu »nagajati«, ampak mu »ugajati«, kakor pravi šegavi Levstik (Zbr. sp. IV, 68), in med nepoklicane goste bi morali šteti onega, ki bi svojevoljno hotel prirezavati in ščipati to, kar je naravnim potom nastalo, ki bi popravljal narečje; zagrešil bi isti greh kakor naravoslovec, ki bi se spotikal nad kako živalsko ali rastlinsko vrsto, češ, da ni prav ustvarjena, in da bi morala biti taka in taka. Ni-li narečje prirodni element, v katerem preprosti narod živi in se giblje, se smeje in joče, se veseli in trpi; z njim soli svoje

dovtipe, z njim izraža svojo modrost v krepkih pregovorih in svoja srčna čuvstva v nežnih pesmih.

Vsako narečje je torej popoln jezik, ki ima svoje merilo samo v sebi: to merilo so njegove lastne posebnosti, njegovi lastni zakoni. Ne bi bilo umestno govoriti o pravilih narečij namesto o zakonih; pravil narečje nima, pač pa zakone. Med zakonom in pravilom je namreč razlika; pravilo je zakon s pristavkom, da se po njem hočemo ravnati ali naj se ravnamo. Pravila poznajo torej praktične, normativne znanosti — logika, etika — ki hočejo doseči z njimi svoje namene, ne poznajo pa jih teoretične vede, ki zasledujejo resnico ne glede na nje uporabo.

V teoretičnem, znanstvenem jezikoslovju nam je torej govoriti le o zakonih, pravila pa uči — praktična slovnica.

(Dalje prihodnjič.)

Adrija.

I.

O Adrija, kako naj te objame,
Kako naj te poljubi pogled moj!
Ti si kot deva, ki si venec sname
Na dan poročni z dražestnoj rokoj.

Kakor se ženinu oko zavzame,
Ko jo zagleda nežno pred seboj:
Tako si, Adrija, razlila name
Razkoši svojih pisani nebroj.

A več, kot svetlih je zvezdic na nebi
In več, kot ladij jadrnic na tebi,
Morje, ti v srcu želj rodilo si.

O srce, kaj si mi morje postalo,
Da bodeš nove želje pokopalo,
Kot nekdaj stare potopilo si? . . .

II.

Da, srce moje, ti si širno morje;
Kako mračno si bilo nekedaj,
A ko ti je vzcvetel ljubezni maj,
Si bilo val, ki gibki čoln ga orje.

A ko se pomračilo je obzorje,
Oj kakšno si bilo mi do tedaj,

Ko v nje očeh zagledalo si raj,
Da, to so bili časi tvoje glor'je.

O Adrija, jaz v nedrija sem bil
Zamaknjen takrat mehko valovanje,
Poslušal strastnih ustnic zdihovanje . . .

Na tiste grudi, sladki njen profil
Spominjaš me, šepet, ki sem ga pil
Iz njenih ust — na one kratke sanje.

III.

Zefir gladino morja valoví,
V srce pa čuvstva silijo neznana,
Ki prej si vedno klicalo: Nirvana!
V obupu nemem zdihovalo si.

O žena, kar tvoj pogled govori,
Ki speš z menoj iz šumnega pristána,
Kot svetega apostola Ivana
Skrivnost' opisati mogoče ni.

Samo to vem, da kar je bilo prazno,
Sedaj blesti nasproti mi prijazno.
Življenje mi je bilo dolga noč.

Življenje dan je, hitro končujoč,
Poln straha, poln nadej in pol nemira
Kot širno morje, gnano od zefira.

IV.

Naj pijem, žena, vase tvojo rast,
S pogledom me demoničnim umori,
Končaj z besed sladkostjo, o govori,
Povej, odkod imaš-li to oblast?

Kako da vzbujaš v meni tako strast?
Povej mi, kaj si? Kača li na gori?
Skrivnostna sfinga na egiptskem dvori,
Li angelj, zlodej li, vodeč v propast?

Li mrzli led, li ogenj končujoči,
Li kamen, trst se vedno zibajoči,
Li morda vse, li morda nič, povej!

Ah Bog si vedi, to le pač odslej
Za trdno vem, da ljubim te brez mej,
Da ni brez tebe mi živeti moči.

V.

O noč brez sladkega miru in spanja,
V nemirih strastnih hrepenenj prečuta!
Kot ure za minuto se minuta
Je vlekla enolično brez nehanja.

»Nocoj te bom čakala kraj zidanja
V bližini morja. Tam je pot nasuta,
O poti pa stoji samotna uta.«
Tako je rekla dražestna kot sanja.

Rad vedel bi, kaj te oči žarijo,
Rad slišal ust nebeško harmonijo.
Ah grudi . . . Pojdi, šepeta mi zlodi.

Nikar, de angelj . . . Hipec srečen bodi . . .
Nikar, de angelj . . . Vživaj . . . A potlej? . . .
Molči, beži peklenski farizej.

VI.

Nikar, nikar, dejal je angelj čisti,
No to ni bil morda krilatec božji,
A bil je moj vodnik, sodnik najstrožji
Po mojem Odrešitelju, po Kristi.

Bila si, ljuba, ti moj angelj tisti,
Ne kakor sveti Mihael v orožji,
Ne, kot Prečista z rožicoj v podnožji
Ob liliji visoki, ozkolisti.

Pokazala si nase: Bodi mož!
Dejala si, kaj li pozabil boš
Na lilijo in rožo svojo milo?

Ne, ne, preljuba moja! Drugih rož
Ne bo plamteče mi srce ljubilo,
Ni drugih lilij s pesmimi častilo.

VII.

Ha ha, ha ha, ha ha, ha ha, ha ha . . .
Poglejte ga, sovražnika polička,
Kako se z mano rad o vzorih prička,
Poglejte ga svetnika, vzor-moža.

Ah! Stopi vendar na realna tla,
Ni baba vredna ene kaplje cvička,
Le varaj jih, ne bodi brat oslička,
Ha ha, ha ha, ha ha, ha ha, ha ha . . .«

»»Miruj, miruj, ne smejaj se tak' grozno,
Prijatelj moj, ker že je nekam pozno,
In čuj, prijatelj, kaj ti jaz velim,

Da rajše v višjih sferah se hladim,
Kot da bi na realnih tleh peklenskih
Se cvrl in pekel ob pohotnih ženskih.««

VIII.

Da! . . . Ljubi, duša, in v krepost verjami
I z dvomi se nikar nikdar ne muči
In, hrepeneč strastno vsekdar po luči,
Veruj, da tam izvira . . . nad zvezdami.

Tam biva On, vesoljni Bog nad nami,
V rokah so mu do vseh skrivnosti ključi,
Ki rad jih da — le trudi se, le uči,
Le ljubi s srcem, glavoj in rokamí!

In smrti . . . ni! . . . Jaz videm le življenje,
Ljubezen večno vidim krog in krog;
Saj če te, duh, neskončno hrepenenje,

Ah, če te je v nebo poklical Bog:
Glej, vzklilo je telo v lepo zelenje,
Kot rožica krasi dehteči log.

Kette.

Kritikom.

Srce mi je morja širina mirna
In duša je morja globoko dno,
Skoz steklo vanj ne seže ti oko,
Celo gladina bo ti neprezirna,

Profesor moj. Ej, ladija prešerna,
Ti skupaj zbito, zmašeno telo,
Le glej, da te vihar razdel ne bo,
Prej, ko zasije zvezda ti večerna.

Pa zvezda ve za morja poti vse,
Pa zvezda ve za strastne vse viharje,
Za čuvstva misli, skušene brodarje;

A glej, kako naj ti pristan odpre,
Kako naj, te valov, neviht obvar'je,
Ko zvezda-ljubica le vame zre . . .

Kette.

Kotanjska elita.

Spisal Premec.

(Dalje.)

VI.

raven je naglo skočil iz postelje, se oblekel in hitel na vrt, da se naužije čistega zraka.

Po drevju in po grmovju so se že preletovale jate ptičev, in lahek veter se je poigraval z lesketajočim, nekoliko že orumenelim listjem. Kako dobro je del ta hlad, ta sveži vzduh njegovim tesnim prsim, njegovi težki glavi! Siloma se je hotel otresti sinočnega prizora in nocojšnjih sanj, katere mu še zdaj niso popolnoma odbežale — a vse zaman! Za vsakim grmom, za vsakim drevesom, za vsakim ovinkom mu je domišljivost pričarala pred oči obraz soprogin in Pavlovičev, in vselej ju je videl skupaj in vselej združena v sladkem poljubu ... Gladil si je z desnico čelo, stresal z glavo in se izkušal vtopiti v prirodne krasote, a vsaki list, vsaki živobojni cvet vrtnih rož — vsaka stvarca se je hipoma izpremenila v podobo preganjajočih ga obrazov.

Traven ni mogel več strpeti. V glavi mu je razbijalo kakor v kovačnici, žile so se mu bile napolnile s krvjo, in ves obraz mu je bil zabrekel. Tresel se je od bolesti in notranje razburjenosti. Tedaj je pa pristopil k potoku in s periščem zajemal vode ter si močil in močil vroče sence.

To mu je nekoliko pomoglo; počasi mu je odleglo, in začel je vsaj nekoliko mirneje preudarjati. Po dolgem razmišljanju je res prišel zopet do zaključka, da so ga bile sinoči prevarile oči.

Šel je v svojo sobo in vzel knjigo v roko. Vglobil se je v branje, a pri tem ga je premagala nenavadna utrujenost in zaspanost, in oči so mu lezle skupaj. Skoro je zadremal na naslanjaču; knjiga mu je zdrknila na tla, desnica mu je omahnila nizdolu ob naslanjaču, a levica je podpirala glavo ...

Med tem so se bila dvakrat odprla vrata; soproga je bila pogledala v sobo, a ko je videla, da Traven spi, ji je legel zadovoljen smehljaj na rdeče ustnice.

A tam v njeni sobi se je vršilo neko hlastno, skrivnostno spravljanje, premetavanje in zopet spravljanje ...

Pavlovič pa je nemirno hodil po svoji sobi semtertja ...

Šele proti poldnevu se je zbudil Traven; spanec ga je bil nekoliko okrepčal, in pri obedu je bil celo nekako dobre volje.

»Jaz pojdem za nekoliko časa v mesto; tam obiščem dr. Lovrina, a zatem se zglasim v čitalnici. Ali greste z mano?« je vprašal Traven Pavloviča.

Ta se je izgovarjal, da mora še nekaj pisati in za jutri pospraviti svoje reči; potem pa je pristavil:

»Toda za vami pridem — morda črez kaki dve uri, ko odpravim vse. Tudi jaz bi si rad še enkrat ogledal vaše imenitno mestece — kje se dobiva?«

»V čitalnici«.

Ako bi bil Traven natančneje opazoval svojo soprogo, tedaj bi bil zapazil na nji neki nemir, ki se je pojavljal po celem njenem telesu; vsaka žilica njenega obraza je utripala v čudni razburjenosti; roka se ji je tresla, ko je držala žlico ali vilice, a potem je s prsti krčevito stiskala beli mizni prt, kakor bi ga hotela predreti. Njeni odgovori so bili kratki in glas tesen, skoro hripav.

Toda Traven je bil preveč sam zamišljen v svoje skrbi, zato ni zapazil ničesar. Šinila mu je sicer mimogrede misel v glavo, da morda ostane Pavlovič doma samo spričo njegove soproge, toda hipoma se je je otresel; mehkobna njegova čud ni strpela dolgotrajne razburjenosti, saj mu je enaka sitna misel provzročila že dovolj bolesti in nemira nocojšnjo noč in danes in vse to — po nepotrebnem. »Ako kateri med zakonskima ne zaupa drugemu, sam ni vreden zaupanja«, je tolažil sam sebe, se poslovil, vzel klobuk in palico in počasi odhajal po stopnicah.

V tem je bila vstala tudi Severica in odšla naprej v svojo sobo, kjer se je prepustila obligatnemu poobednemu spancu.

Pavlovič je zapustil jedilnico takoj za Travnovko.

»Kakor nalašč,« ji je pošepnil, ne da bi bila slišala Severica.

Travnovka je prebledela, da je bila v lice kakor novopobeljen zid . . .

* * *

Popoldne je sedelo v kotanjski čitalnici nekaj gospodov okoli podolgaste, skoro iz kota v kot segajoče mize, na kateri so ležali v neredu razni novo došli časopisi, a nekatere so držali prisotni gospodje široko razprostrte; ta jih je primikal prav blizu svojim kratkovidnim očem, da se jih je z nosom skoro dotikal, oni zopet jih je tiščal tako daleč od sebe, da se je videlo, kakor bi se bal, da se mu ne zapraši kak odstavek v oči; temu so se pri branju napol

odpirale ustnice, kakor bi požiral besedo za besedo, oni pa jih je imel trdo stisnjene ter žvečil med njimi konce svojih brk, a oči so mu bile izbuljene, strmeč v črni tisk, kakor bi ga bil kdo za vrat tiščal. Nekateri je pri vsaki vrstici majal z glavo ter bil vedno videti osupel, ta je z napol glasnim vzklikom pogledoval črez list in svoje naočnike soseda, a onemu je krožil velepomemben nasmeh okolo ustnic pri čitanju vsake novice, pri vsaki še tako resni, češ, saj smo že naprej vedeli, da bo tako.

V bralni sobi je bilo vse tiho. Slišalo se je samo šumenje preobračanih listov, semtertja suho odkašljevanje in pa drsanje, prekladanje nog s kolena na koleno. Ob šipe nekega okna se je zaletavala čebela, ki je bila po nesreči zašla v to čudno učeno družbo in je zdaj z neutrudno trmoglavostjo silila na prosto; ko je uvidela, da ne opravi ničesar, se je naposled odločila ter resolutno odbrenčala pod strop, kjer se je v enomer semtertja vrtela, dokler ni po svoji neprevidnosti ali kratkovidnosti padla v stekleni cilinder ob stropu viseče, široke svetilke; tu se je nazadnje umirila in vdano pričakovala nadaljnje usode. Po mizi se je izprehajalo nekoliko muh, ki so na belih časopisih puščale umazane sledove.

Raz stene so nemo zrle zlatookvirjene, z belim, črez in črez tudi že črnopikastim tulom zamrežene podobe Vodnika, Prešerna in Bleiweisa ter izpopolnjevale skupno z »imenikom čitalniških udov« okrasje bralne sobe . . .

Kotanjski kaplan, gospod Juri, ki je bil obenem glasovit kritik, je prvi odložil iz roke nemško »Reichspost«, prijel s palcem in kazavcem za konec debelega svojega nosu, napihnil nosnice, prhnil skozi nje in jih zopet stisnil, da so na lahko vibrirale kakor strune, po katerih se potegne z lokom; takoj nato je šinil z razprostrtimi debelimi prsti med redke, dolge, valovito mu po tilniku se vijoče lase, na katere je bil posebno ponosen. Kmalu zatem pa je potegnil s plosko desnico po licih, da bi se prepričal, ali se bode treba morda še nocoj obriti.

Gospod Štipko, ki je bil v tem tudi odložil svoj list in je to zapazil, je dejal hudomušno:

»Torej škoda vaše brade, gospod kaplan, da si je ne smete pustiti rasti. Kako gosta in lepa bi bila! Zakaj niste šli rajši za kapucinca?«

Gospod Juri je šegavo vzdihnil:

»Ah, prav imate, gospod kontrolor; toda, kar je, pa je. Ker je pa sedaj sam ne potrebujem, ali hočete, da vam jo posodim?«

Gospod Štipko se je kislo nasmejal.

Tedaj je pa Traven vzel v roke nemški ilustrovan list, ki je ležal pred njim na mizi v debelih zelenih platnicah.

Takoj se je obrnil gospod Juri k Travnu.

»Ali čitate vvodni roman, gospod profesor?«

»Da, dozdaj sem prebral vse!«

»Kako vam ugaja?«

Gospod Juri je iztegnil tja črez mizo svoj dolgi vrat in nestrpno čakal, kaj poreče Traven.

»Gospoda profesorja sodbo vemo že naprej,« je odgovoril gospod sodnik. »Ali niste slišali pred par leti njegovega predavanja o »francoskem naturalistiškem romanu«? — Ah da, saj res, takrat vas še ni bilo v Kotanju!«

»In istega mnenja sem še dandanes,« je dejal Traven resno. »Kar sem prorokoval tistikrat, to se je zgodilo do pičice; to nam priča glasno ta-le roman!«

»Torej kako sodite?« vpraša nestrpno kaplan.

»Povest se sodi sama; v vsaki vrstici veje pretirana nenravnost, skrajnja pohujšljivost. Napisana je samo zato, da budi v bravcih strast, da neti ogenj poželjivosti v njih in jih odvaja od — poti poštenosti. To je prava pravcata strupena doba! Žal, da so se te strupene rastline zasejale že tudi med naše leposlovje ter ga prete popolnoma prepreči, kar nam bode seveda grozno škodovalo na dosedanjem našem ugledu med drugim slovanskim svetom!«

»Res je, prav res je; vidite, tako mislim tudi jaz, gospod profesor! In srčno me veseli, da najdem tudi med posvetnjaki moža, ki se strinja z mojimi nazori!« pravi gospod Juri samosvestno in zavije parkrat oči, da je bila od njih videti sama belina. »Ah, moj Bog, ti moj ljubi Bog, kam smo že zašli tudi mi Slovenci?! Take pojave je treba zatreti v kali; kaj takega se ne sme dopustiti, da bi se razširilo med našim nepokvarjenim ljudstvom. Vsa dovoljena sredstva je treba porabiti, da se prepreči še večje zlo!«

Sodnik in še nekateri drugi so se porogljivo nasmehnili.

Gospod Štipko pa je vprašal:

»Kako pa hočete to začeti? Torej?«

Gospod Juri zopet preobrne oči in sklene roke na prsih; potem pa izpregovori počasi in z najslajšim svojim glasom:

»Ali ne veste, kako pravi sveto pismo? — Ako te pohujšuje tvoje oko, je izderi in je vrzi od sebe! Ako nas torej pohujšuje katerikoli časnik, ali z njim drugače ravnajmo? Ergo — proč z njim!«

»Menda vendar ne iz čitalnice?« vpraša dr. Lovrin, ki je dozdaj molče poslušal ves razgovor.

»Ne samo iz čitalnice — odvsod! Agitacijo je treba začeti proti takim strupenkam — živahno agitacijo. Dovolj imamo Slovenci drugih poštenih in nepopačenost Slovencev varujočih listov!«

Gospod Juri se je oddahnil in pogledal po strani brhko natakarico, ki je bila ravno stopila v sobo. Takoj ji je pomigal k sebi, in kakor slučajno se je dotaknil njene bele roke in podržal svojo zraven nje, ko ji je naročal, s čim naj ga postreže.

Sodnik je sunil pod mizo z nogo dr. Lovrina in Štipka, in vsi so se namuzali.

»Ah, gospoda, nadaljujte svoje kritike; človek bi vas kar poslušal, ne da bi kaj jedel,« je dejal ironski sodnik, ko je odšla natakarica. »Kaj pa pripovedna tehnika naših mladih naturalistov — kako vam ta ugaja?«

»Oh, moj Bog, ta je pač izborna! Kaj takega še nismo čitali Slovenci! Vredna bi bila pač drugih snovi! Koliko bi naši realisti in naturalisti lahko koristili, ako bi hoteli prav porabiti svoje talente, ako bi nas hoteli povzdigovati s svojimi deli nad vsakdanji prah, da bi nam kazali človeka, kakršen bi moral biti, da bi nas blažili in poučevali!« je odvrnil gospod Juri patetiški.

»Toda nekateri trdijo, da so najboljše povesti tiste, ki so vzete iz življenja, ki nam slikajo ljudi, kakršni so v resnici, češ, da le take povesti imajo stalno vrednost,« je menil sodnik.

»Res je, življenje, resnično življenje nam slikaj pisatelj,« pravi Traven. »In prav spričo tega, ker nam naše naturalistične povesti ne slikajo resničnega življenja, prav spričo tega ne bi smele v slovstvo!«

»Ne slikajo istinitega življenja? Kako to?« jih je vprašalo več hkratu.

»Gospoda moja, naši realisti, naturalisti, veristi — ali kako bi jih že imenovali — bi morali opisovati naše življenje; a takega življenja, kakršno nam slikajo oni, vsaj ni še med nami Slovenci, mi ga ne poznamo! Ti ljudje, ki se nam slikajo tukaj, niso Slovenci, niti niso istiniti ljudje; to so žalostni junaki, ki so zrasli samo v prebujni domišljivosti pisateljevi. Med nami je znano prešestvo samo po imenu, samo po oni zapovedi, ki pravi: ne prešestvuj! Naše žene so vzorne, naše gospodične takisto, in možje naši — so značajniki. Kdor hoče torej, da nam spiše dobre povesti, mora pisati samo v tem smislu. To mislim, da je zdaj dokazana stvar!«

»Res je, istina! Gospod profesor ima prav!« je živahno pritrjeval gospod Juri.

»Moj Bog, kaka zaslepljenost,« sikne sodnik svojemu sosedu na uho. »Doma ga žena vara, da že vrabci o tem čivkajo — a njemu je vsaka ženska poosebljena nedolžnost, zvestoba in skupina vseh čednosti . . .«

V istem trenotku so se odprla vrata, in med njimi se je pojavila — Travnova hišna; v obraz je bila silno bleda, a rdeče pege na ti bledici so jasno pričale, da je skrajnje razburjena in usopljena spričo nagle hoje.

Traven se ustraši in plane kvišku; kajti bilo je nenavadno, da bi ga prišla klicat hišna.

»Za božjo voljo, kaj pa je?«

Tudi Makso je prebledel; preletela ga je neka grozna sumnja.

Ona pa je naglo in vsa zasopla komaj izpregovorila:

»Stara gospa doma umira — sama; mlade gospe pa že nekaj časa ni doma, odpeljala se je na izprehod. Moj Bog, to je strašno!«

Traven naglo pograbi klobuk in palico, prime krčevito Maksa za roko, in šla sta v največji naglici proti vili, da ju je hišna komaj dohajala.

Oni v čitalnici so zrli za njima, dokler jima nista izginila izpred oči.

»Izvrsten gospod, ta Traven,« je dejal kaplan. »Škoda, da stanuje tako daleč, večkrat bi ga posetil.«

Ostala družba je molčala, a sodnik je pristopil k oknu, bobnal s prsti po šipah in mrmral:

»Res izboren človek, samo škoda, da je tako tako — neumen!«

(Dalje prihodnjič.)

Gazela.

Duša se mi širi razigrana,
Srce čuvstva mi polne neznana.
Glej, bleste se milijoni kapljic,
Oj kako prekrasna si poljana!
Kakor dijamanti mlade deve
Zrna tam po cvetkah so nastlana.
Ljubica, iz spanja se prebudi!
Kaj si zjutraj mi tako zaspana?
Vedno tožiš mi po dijamantih;
Vzemi tukaj dva si za — uhana!

Maksimilijan.

Fr. Palacký.

(Ob stoletnici njegovega rojstva napisal dr. Fr. Vidic.)

(Konec.)

uzejski časopis je izhajal v obeh jezikih, v češkem in nemškem. Palacký je o novem društvu izrekel sodbo polno navdušenja za narod in domovino: društvo bodi nositelj narodne prosvete, in zgodovina bodi Čehom zrcalo prave vzorne narodnosti. — Češka izdaja je dobila naslov »Časopis společnosti vlasteneckého Museum v Čechach«.

Nemška izdaja, mesečnik, ni uspevala, ker ni imela dovolj naročnikov; zlasti na Nemškem so se malo brigali zanjo — bilo je tam samo 6 naročnikov! — kakor so Nemci sploh prezirali vse, kar je izšlo pod avstrijsko cenzuro. Nemška izdaja se je torej prelevila v »Jahrbücher des böhm. Museums« (1830); a niti ta izpremememba, niti navdušeni članek, katerega je sam Goethe na prošnjo grofa G. Sternberga priobčil v prvem njih letniku (v berlinskih »Jahrbücher für wissenschaftliche Kritik«), nista mnogo pomagala, in že drugo leto je nemška izdaja zaspala.

Tembolj pa je napredovala češka izdaja, katero je Palacký previdno in izborno urejeval. Začel se je ogibati diletantizma v znanstvu, češ, vse, kar se priobči, bodi dovršeno in dobro. Seveda si je s svojimi iskrenimi nameni nakopal tudi mnogo bridkosti. — Zanimanje za češki jezik, za njegov razvoj in napredek mu je provzročilo razne jezičarske boje; nekateri so zahtevali, naj se piše knjižna češčina 16. stoletja, drugi pa so zopet preplavljali jezik z neologizmi. Tem neprilikam so se pridružile razne črkarske vojne, tako da se je Čehom godilo nekako tako kakor nam. Uredništvo torej ni bilo lahka stvar; treba je bilo na tem mestu moža krepke volje, izredne zmožnosti in pa priznane veljave, da bi spravil literarne sile v pravi tir. In Palacký je bil tak mož; opetovano (1827. in 1832. l.) je povzdignil svoj glas ter pozival svoje rojake od nepotrebnih in malenkostnih prepirov na resno delo, rekoč: »Izkušali smo staro Češko vvesti v novo Evropo in le-to v oni udomačiti«.

Ker se je Palacký protivil malenkostnim polemikam in mu je bilo le do resnega, stvarnega dela, se je mnogim zameril, in celo sotrudnikov mu je začelo nedostajati; bilo jih je sicer mnogo, a

uprli so se uredniku — Palackemu — med njimi celo: Jungmann, kateremu se je bil Palacký zameril, ker ni priobčil njegovega napada na starega prof. Nejedlega; Kollár je bil užaljen, ker Palacký ni maral sprejeti njegovih diletantovskih filoloških razprav in se mu je celo drznil popravljati njegove stihe i. t. d.; Čelakovskemu pa itak ni bil Palacký nikdar simpatičen. Tako se je zgodilo, da je moral II. in III. letnik spisati Palacký skoro sam. Toda vztrajal je, in prav to mu je zopet pridobilo ugled in zaupanje; zmagali so njegovi nazori, in sotrudniki so se zopet vračali. In prav Palackega zasluga je bila, da so ostali najznamenitejši slovstveniki v Pragi, in da se je tu koncentrovalo znanstveno delovanje. Ko se je Šafařík naveličal življenja v Novem Sadu, ga je Palacký l. 1833. zvabil v Prago s tem, da mu je preskrbel po denarnih zbirkah med aristokrati gotovo plačo, dokler ne bi dobil druge stalne službe, in sprejel ga je v Pragi kakor Mesijo! . . .

Dasi je osnoval Palacký l. 1826. in 1837. jako obširen program za muzejski časopis, mu vendar to še ni bilo dovolj; začel je misliti na ustanovitev kake akademije ali slične znanstveno-literarne družbe. Obenem se mu je porodil že leta 1829. načrt za češko znanstveno enciklopedijo; kajti uverjen je bil, da treba širiti omiko tudi med narodne mase. Nabral je bil res že 28 sotrudnikov, razdelil uredništvo posameznih strok, a to podjetje se je vsakikrat izjalovilo, dasi se je Palacký vedno in vedno zanje ogreval ter ga je (l. 1832.) nazval »življensko narodno vprašanje«. Šele Riegrov »Slovník Naučný« (1860—1874) je obistinil Palackega načrte.

Muzejski časopis je priobčeval sicer znanstvene spise vseh strok, vendar je Palacký obračal svojo pozornost vedno bolj na zgodovino. Tačas so češki stanovi potrebovali in iskali moža, ki bi nadaljeval Pubičkove »Chronologische Geschichte Böhmens«, ter so l. 1827. poverili to delo Palackemu; l. 1831. pa so mu naročili, naj spiše češko zgodovino v 4—5 zvezkih, za kar da bo dobival 1000 gld. letne plače. Cesar Franc sicer ni potrdil njegovega imenovanja za deželnega zgodovinopisca, ker ni hotel, da bi bil protestant uradni zgodovinar, a Palacký je dejansko ta posel opravljal že od l. 1831, dasi je bil potrjen šele l. 1839.

Tako je dosegel smoter, o katerem je pred leti sanjal v Pressburgu. In bil je povsem na svojem mestu! Narodno navdušenje, veselje in ljubezen do domoljubnega dela, njegova vztrajnost, temeljita znanstvena izobrazba, kritična žila in bister razum — vse te lastnosti so dičile Palackega ter ga usposobljale kakor nalašč za tako delo;

saj je gojil vedno tako idealne misli o zgodovini ter verno spoštoval zvanje zgodovinopisčevo. »Historik ima visoke in velike dolžnosti, ki mu morajo biti tako svete, kakor profesorju dogmatike ali inkvizitorju svoje«. — Tako se je nekoč razjezil nad cenzorjem, ko mu je hotel popravljati Husa, češ, v zgodovini naj se ne zasledujejo nikakršni stranski nameni, in pisati treba zgolj resnico.

In Palacký je bil res vesten historik; iskal je virov po domačih in tujih arhivih ter spravil toliko zgodovinskega gradiva na dan, da se mu je čuditi. Opravil je delo, katero bi bilo drugod, kakor je sam dejal, naloga cele akademije. Objavil je dolgo vrsto znamenitih virov in spomenikov, n. pr. »Libri confirmationum« i. t. d. Najdbe v vatikanskem in v drugih italskih arhivih je registroval v posebnem spisu »Literarische Reise nach Italien« (1838); stare kronike češke je kritikoval v spisu »Würdigung der alten böhmischen Geschichtsschreiber« (1830). Našteti bi se dalo še mnogo manjših del in publikacij, ki jih je izšlo nekaj v muzejskem časopisu, nekaj pa drugod; z njimi si je utiral pot za svoje najznamenitejše delo.

Konec l. 1832. je začel pisati prvi del nemško pisane zgodovine, ki naj bi obsegala v 5. zv. češko zgodovino do najnovejše dobe, do l. 1836. (l. 1839. in l. 1842. je izšel drugi del in l. 1845. prvi zvezek tretjega dela, obsegajoč husitovsko dobo). Pri tem je imel Palacký hude boje s cenzuro, ki mu je nagajala pri karakteristiki Husovi in Jeronima Praškega in mu ni pustila slikati popačenosti duhovščine v 14. stoletju. V ti dobi pa je začel — in sicer v Italiji! — spisovati tudi prvi del svoje zgodovine v češkem jeziku, ki se pa ni mnogo razlikoval od nemške izdaje. Od l. 1845. do l. 1848. je proučeval češko krajepisje ter kot plod svojih študij izdal »Popis kralovství Českého« (1848). Spomladi l. 1848. pa je izšel tudi 1. del »Dějin« v češkem jeziku — petindvajset let po njegovem prihodu v Prago! Spoznal je, da mu dela ne bode možno dovesti dalje nego do l. 1820., in postavil si je za mejo leto 1826., hoteč, če bi bilo še kaj časa, obdelati na novo in temeljiteje starejši del. Poleg glavnega dela je izdal še nekaj manjših v »češkem arhivu«, in v izdajah dunajske akademije i. t. d. Konec svojega življenja je izdal tudi svoje drobne spise: »Radhost« (v češkem jeziku, l. 1871.—1874.) in nemške »Gedenkblätter« (1874) in obrambo svojega delovanja v spisu »Zur böhmischen Geschichtsschreibung« (1871).

Palacký v svoji zgodovini ni samo suho, kronološko našteval zgodovinskih dogodkov in dejanj, temveč jih je pragmatiški pojasnjeval, razlagal in vezal ter jih prepletal s svojo filozofijo in svojimi

idejami, tako da je njegovo delo jasno zrcalo duševnega in kulturnega napredka češkega naroda, kateremu kaže pravo sliko njegove preteklosti, a obenem tudi pot do boljše bodočnosti. In to je največja zasluga Palackega, da je s svojim delom vcepil Čehom zavest, kaj so, in kaj naj postanejo.

S tega stališča je Palackega izborno ocenil sloviti prof. dr. Masaryk v članku »Franz Palacký als Geschichtsphilosoph und als Politiker«, ki ga je priobčila dunajska smotra »Zeit« (z dne 18. junija t. l.) in v prevodu tudi »Nova doba«. Masaryk je razložil Palackega idejo o češkem narodu in o avstrijski državi. S tem, da si je Palacký izkušal posamezne zgodovinske dogodke pragmatiški tolmačiti, si je iz zgodovine češkega naroda ustanovil svoj narodni program — na podlagi zgodovinsko-filozofskih teorij.

V predgovoru k zadnji knjigi svoje zgodovine je razložil Palacký glavni smoter in namen svojega podjetja. Hotel je popraviti sodbo katoliške reakcije o preteklosti češkega naroda! Protireformatorji so namreč označili češko reformacijo kot blodnjo, katere naj bi narod bilo sram. Palacký pa je dokazal, da je to zgodovinska laž, da je bila češka reformacija največjega pomena za duševni razvoj češkega naroda; dognal je, da je bilo reformacijsko gibanje, katero je bil provzročil Hus, in ki je doseglo svoj višek v zvezi čeških bratov, svetovno-zgodovinskega pomena; da je s tem pojavom valovanje svetovne zgodovine doseglo svoj vrhunec — svojo plimo — a protireformacija je bila oseka — prava zgodovinska krivica in nazadovanje. Prvotno, preprosto krščanstvo — je dokazoval Palacký — bi bilo človeštvu povsem zadoščalo, a srednjeveška cerkev da ga je pokvarila, češ, da je nauke Kristove prestrojila v zamotane, svobodnemu umu nasprotujoče dogme. In zato se je naposled odcepil del cerkve — protestantizem — a to veliko delo je učinek češke reformacije. Res se je sicer krščanstvo razdvojilo spričo husitovskega in po njem provzročenega protestantovskega gibanja, toda tudi ozdravelo je po tem gibanju. Temu dualizmu podtika Palacký dva principa: Katoličanstvo mu je vera v avtoriteto, protestantizem pa vera svobodnega razuma; reformaciji pripisuje zato tudi večjo popolnost, češ, da sloni na morali, ne na dogmah . . .

Palackega zgodovina se končuje z bitko pri Mohaču (1526); dalje je ni razvil, ker je bil prepričan, da bode narodu zadoščala slika najsijajnejše in najznamenitejše dobe ter ga navduševala k nadaljnjemu napredovanju. Po bitki pri Mohaču (1526) se je združila Češka z Avstrijo, in posledica te združitve je bila, da so začeli za-

tirati češko reformacijo. In tu je bil zopet Palacký s svojo zgodovino kažipot, kažoč na nasprotje med katoličanstvom in protestantovstvom, nasprotje med reformacijo in protireformacijo, med politično samostojnostjo in odvisnostjo, češ, da baš v tem nasprotju je kal češkega preporoda!

To navidezno zagonetko je rešil Palacký s pomočjo nemške filozofije in zlasti verske filozofije Kantove, pri katerem temelji vera tudi na morali; sprejel je tudi Herderjeve humanitetne ideje, in baš tu je našel spravo vseh nasprotij, češ, da v humanizmu 18. stol. se pojavlja zopet staročeška ideja, ki je v ti novi obliki pred vsem etiškega in narodnega pomena; sedanji češki »preporod« da ni nič drugega nego obnovitev reformacijskega gibanja, tembolj ker so bili najznamenitejši »preporodniki« — Kollár, Šafařík, Palacký — protestantje.

To je bila Palackega zgodovinska filozofija, in na nji je slonel tudi njegov politični program, ki ga je skoz in skoz prevevala ideja humanizma. Kot politiški vodja je nastopil l. 1848. in je ostal do svoje smrti. Zgodovinar in filozof pa — politiški vodja!

Že Herder je spojil idejo humanizma z narodnostjo; njegovi češki učenci pa so pridružili tema idejama še politiko, ker je bil tedaj baš narodno-politiški moment največjega pomena in se je v njem koncentroval sploh ves preporod. Na humanitetnih idejah je torej Palacký zgradil svoj narodno-politiški program, dokazujoč, da se baš humanizem ne bori samo za pravice posameznikov, temveč tudi za pravice narodov, in da baš humanizem zahteva narodno enakopravnost. Ta pa ni seveda možna na stari centrališki podlagi, in zato je bila federacija Palackemu državnopravni ideal; federalizem je torej znak njegovega programa, katerega je sicer v teku let različno izražal, a vodilna ideja mu je bila vedno ista. L. 1848. mu je bil federalizem povsem naroden, l. 1865. se je v razpravi »Idee des Staates Oesterreich« potegoval za zgodovinsko-politiško individualnost, boječ se dualizma, ker Nemcem in Madjarom ni zaupal, in 1872. l. je bolj naglašal slovansko stališče; dosleden pa je ostal v tem, da se je vedno protivil vsakršnemu nasilnemu centralizovanju . . .

Tako je razjasnil Massaryk Palackega zgodovinsko in politično filozofijo. »Prava njegova zasluga je, da je svetovno-zgodovinski pomen češkega razvoja pojasnil zgodovinski in zgodovinsko-filozofski, da je zgradil most iz preteklosti v sedanjost, da je spojil sedanjost s preteklostjo.«

Vpliv češke zgodovine Palackega je bil vsestranski. Ker je bil sam navdušen Čeh in iz vseh njegovih spisov žehti vroča ljubezen do naroda, domovine, zato so tudi povsod njegova dela budila narodno zavest. Često je dal Palacký duška svojemu narodnemu čuvstvu in tudi v pisanju do frankfurtskega parlamenta je izrekel moške besede: »Jaz sem Čeh rodu slovanskega in z vsemi skromnimi silami, ki jih imam, in ki jih premorem, sem se posvetil povsem in na veke službi svojega naroda«.

Tega moža spomin so Čehi dostojno slavili v Pragi od 17. do 22. junija, veličastno, dostojno takega moža, in vsi slovanski narodi so poslali svoje najboljše zastopnike — najimenitnejše znanstvenike in politike. Postavili so mu spomenik v »Pantheonu« velikega narodnega muzeja, v kratkem po se bode tudi na javnem prostoru dvigal njegov kip, znak hvaležnosti češkega naroda. Vse to pa dela čast tudi češkemu narodu samemu, ker je pokazal, da ve ceniti svoje velmože.

A še častnejše so zvršili Čehi na drugem polju svojo dolžnost. Ob omenjenem slavju je namreč izšlo neštevilno razprav, člankov, brošuric, knjig in zbornikov, v katerih so pretresali Palackega ideje ter jih širili med narodno maso. In to je po mojih mislih najpristojnejša proslavitev manov velikega Palackega. Seznanjati narod z idejami njegovih velikih mož in delati v njih smislu, to je naloga potomcev!

LISTEK.

Koseskega slavnost. Ni ga zlepa glede na našo slovstveno zgodovino znamenitejšega kraja, nego je prijazna brdska okolica na Gorenjskem; ondi je v lepi Vrbi zagledal luč sveta originalni pesnik in učenjak dr. Jakob Župan; na slikovitem Brdu je tekla zibel našemu ljubljencu Janku Kersniku; prijazne Spodnje Koseze pa so nam rodile pesnika, buditelja in dramitelja Ivana Vesela Koseskega, čigar spomin se je ondod letos slavil. Dne 12. kimavca t. l. poteče sto let izza njegovega rojstva. Da se dostojno proslavi ta imenitna stoletnica, so napravili njegovi rojaki in častivci prelepo slavnost, ki se je vršila v rodni pesnikovi vasi, v Spodnjih Kosezah, 14. dan m. m.

Ob desetih dopoldne je bila služba božja v domači cerkvici, kjer je navdušeno propovedoval prof. Tomo Zupan in v vznesenem govoru postavil mladini za zgled Koseskega kot pravičnega, domoljubnega in za naš narod velezaslužnega moža. Po cerkvenem opravilu pa so se zbrali častivci Koseskega pri njega rodnem domu; tam je govoril slavnostni govor dr. Fr. Detela, sam rojak mo-

ravški. Živo je opisal Koseskega življenje in pesniško delovanje ter z ognjevito besedo slikal nenavadni, veliki kulturni in politiški vpliv, ki so ga imele za preporod našega naroda Koseskega pesmi. Po pravici je poudarjal in obširno označeval politiško delovanje Koseskega v Trstu v burnem času oseminštiridesetega leta; tedaj je prav on kot vrl Slovenec in obenem zvest Avstrijec veliko pripomogel, da se ni to mesto izneverilo avstrijskemu orlu. Po govoru se je odkrila lična spominska plošča, narejena iz domačega moravškega črnega kamena. Na plošči pa je v zlatih črkah ta-le napis:

V tej hiši se je rodil
12. kimovca l. 1798.
slovenski pesnik
IVAN VESEL — KOSESKI,
umrl v Trstu 26. sušca l. 1884.

Biti slovenske krvi, bodi Slovencu ponos!
Ob stoletnici rojstva postavili rojaki.

Koseskega slavnost je bila izmed najveličastnejših, kar se jih je letos zvršilo po slovenskem svetu. Udeležil se je je — kar se nam zdi posebno imenitno in opombe vredno — prosti narod iz okolice v nebrojnem številu, in nastopilo je lepo krdelo narodnih deklet v narodni noši — prav v smislu lepih besed Koseskega: »Svetu pokažite lik domače navade in misli«. Zastopana so bila seveda tudi naša odlična društva: Matica Slovenska, Slov. pisateljsko društvo, Glasbena Matica i. t. d. Prispelo je tudi mnogo odličnjakov iz Ljubljane.

Sploh se je cela slavnost prav harmonski završila ter napravila najpovoljnejši vtisk. Kdor ve, kako so Koseskega v polupreteklih časíh izrabljali kot strankarskega pesnika, kdor pomni tistih strastnih bojev, v katerih so ga po eni strani v zvezde kovali, po drugi strani pa v prah teptali, ta je pri slavnosti pač lahko zadovoljen opazoval, kako se je v teku nekolikih let hudo nasprotje ublažilo ter so raznovrstni častivci tega in onega politiškega prepričanja soglasno — »sine ira et studio« — spoznali veliki zgodovinski pomen Koseskega. Še pred dvajsetimi leti kritika o njem nimalo ni bila ustanovljena, ampak se je ekstremno nihala semtertja. Je pač tako: sodba vrstnikov je redkokrat pravična. — Z objektivnega zgodovinskega stališča bo pisan tudi članek o Koseskem, ki nam je obljubljen za prihodnjo številko iz odličnega peresa.

P + B

»Na razstanku«. Spisali slovenski osmošolci. Gabrščekova »Slovenska knjižnica« (snop. 78–81). V Gorici 1898. Cena 1 gld.

Tako zvani leposlovni almanahi so dandanes drugod prišli nekako iz šege; pri nas jih itak ni bilo veliko izšlo. O beletrističnem zborniku pa, ki so ga pod zgornjim zaglavjem na svetlo dali nekateri naši abiturienti, izjavljamo takoj, da nas je razveselil. Saj priča ta knjiga, da je naša srednješolska mladina po večini — in sicer najboljši nje člení — še vedno idealna; in takšna treba da je, ako naj pozneje v zreli dobi z uspehom dela za svoj narod na kakem prosvetnem polju. Knjiga priča, da je med vrstami naših gimnazijcev marsikateri pesniški in pisateljski talent. Ta-le avtorska imena, prava in izmišljena, bodo morebiti svoj čas še imenitne pisateljske tvrdke med nami; pesníške peroti se utegnejo temu in onemu mlademu duhu še krepko razviti, in upajmo, da bode marsi-

kateri izmed teh mladih mož svoj čas bogatil domačo književnost z zrelimi plodovi svoje muze. Nekateri med almanahovimi pisatelji morebiti pozneje, v življenju, pač ne bodo več pisali níti pevali, bodo pa zato delali na kakem drugem kulturnem poprišču, svojemu narodu v prid in čast. Almanah »Na razstanku« je dalje v nekem oziru tudi plod intenzivnejšega gojenja naše materinščine ter boljše in svobodnejše učne metode na naših srednjih šolah. Celi ljudje pa bomo Slovenci seveda šele takrat, ko dobimo gimnazije in druge srednje šole s slovenskim učnim jezikom ter svoje vseučilišče. Upamo tudi, da ni več daleč tisti trenotek, ki razsveti odločilnim krogom pamet, in spoznajo, da je pravzaprav vendarle velik nesmisel, če mora mladenič na gimnazijah mrtvim jezikom žrtvovati več zlatega časa, nego pa učenju živega materinskega jezika, s katerim in v katerem bo moral v življenju misliti in čutiti, ki bo njegova — logika in psihologija. Pa povrnimo se spet k almanahu!

Med mladimi avtorji so trije, ki so pred kratkim časom baš v »Zvonu« začeli objavljati svoje prvence, to so: Aleksandrov, Feodor Sokol in Jakob Voljč. Dom. Puc, J. Prijatelj in Fr. Grivec so vsaj nam homines novi. Prvi trije so, kakor dosedaj v »Zvonu«, takisto v almanahu objavili pesmi, ostali trije pa spise v prozi. Puc in Prijatelj sta beletrista, Grivec je literaren essayst. Knjiga je torej po vsebini raznovrstna in zato zanimiva. Ker se bodo, kakor smo že rekli, ti mladi talenti šele sedaj, ko stopijo v življenje, začeli razvijati in spopolnjevati, zato seveda ne kaže, da bi se že sedaj pisala obširna kritika o njih spisih. Take obširne kritike pač mladi gospodje pisatelji sedaj sami ne pričakujejo.

Med pesmimi najdeš prav nežnih in lepih reči. Nekako bolj preprostonarodne dikcije se drži Voljč. Najbolj plastičen je in na epsko plat se nagiblje Sokol; plodoviti in nežni lirik Aleksandrov pa bi tu in tam rad koketoval tudi z dekadenco. Pri vseh treh pesnikih pa dobi čitatelj, ki ima za poezijo dovzetno dušo, marsikak svetel biser, ki bo ugajal njegovemu naturelu, njegovemu duševnemu razpoloženju; saj lirika je subjektivna reč. Lepi epski kosi so tudi Aleksandrova »Romanca« in »Dalila«, Sokolovi satiri »Za domovino« in »Bog ga živi!« ter Voljčev »Izdajavec«. Aleksandrovu se pozna, da je hodil v šolo k Lermontovu; to dokazuje najbolj njegov dialog: »Knjigotržec in poet«. V ti pesmi se je slovenski pesnik v dikciji in v marsičem drugem naslanjal na Lermontovo satiro: »Žurnalist, čitatelj in pisatelj» (»Журналистъ, читатель и писатель«). — Tega ne omenjamo iz kakega zlovoljnega razloga; saj je naravno, da se začetniki neredkokdaj naslanjajo na razne vzore, in šele sčasoma se osamosvoje. Tu se tudi brž pokaže, kdo je resničen talent, in kdo samo dober posnemovavec. Kdor se namreč nikdar ne more osamosvojiti, kdor kot umetnik (poet, glasbenik i. dr.) ne more hoditi na svojih nogah, kdor nima svoje individualnosti v umetniškem ustvarjanju, ta seveda niti pravi umetnik ni; ni bil in ne bode nikoli, naj stori, kar hoče! Pravi umetnik najde po nekaterih poskusih kmalu samega sebe in ostane sam svoj. Takega umetnika (poeta) imenujemo potem po vsi pravici izvirnega, ker je on sam sebi vir, od nikogar odvisen, on sam zase, edinec, brez »alter ego«-ta. Razume se pa samo ob sebi in je povse naravno, da se morata dva umetnika (pesnika), ki obdelujeta eno in isto snov, morebiti z isto tendenco, srečati in dotekniti v kaki točki, v kaki misli. Vkljub temu še lahko vsaki zase ostane originalen. Saj »duo cum faciunt idem, non est idem« . . .

Puc in Prijatelj sta pokazala s svojimi beletrističnimi spisi, da imata lep pripovedni talent. Pucove črtice so res to, kar znači naslov silhuete: lahkotno,

le v obrisih, v feljtonističnem slogu, deloma v humorističnem žanru na papir nametane senčne podobe. Prijatelj pa je poskusil daljšo povest, ki ji je dal ime »Brez vesla«, ker se nekatere osebe v ti povesti kakor brez vesla premetavajo po valovih življenja. Snov je pisatelj vzel iz naše slovenske sedanjosti, ko se porajajo nove politične in socialne stranke in nastopajo novi voditelji. Vidimo narodnjake, krščanske socialiste — če se ne motimo — ter socialne demokrate. Za kulisami teh strank se gode razne spletke. Prijatelj nam je dal pogledati tu in tam tudi v dušo dotičnih junakov in junakinj, kjer se odigravajo hude borbe. Prijatelj in Puc znata gladko pripovedovati, in to je prvi pogoj dobremu novelistu; slog in dikcija sta pri obeh dobra. Razume se pa samo ob sebi, da imata sedaj še premalo svojih izkušenj, zato pa tudi njiju spisi še ne morejo imeti tiste izvirne, jedrnate vsebine, ker jima nedostaje glavne reči — življenja; vse to pride šele s časom. Upati pa smemo po pravici, da bodéta oba mlada beletrista podarila književnosti še dovršenih spisov, saj nam Slovencem je baš v sedanji dobi dobrih novelistov krvavo treba. Ko stopita v življenje, se bosta oba dalje razvijala, se bosta učila po dobrih vzorih, zlasti pri globokih dušeslovcih Rusih; oba bosta napredovala, saj poglaviten pogoj uspešnemu napredovanju nosita v sebi oba, namreč — talent!

Almanah sklepa Fr. Grivec z jako skrbno in razborno sestavljenim essayem o ruskem realizmu in njega glavnih zastopnikih. Ta feljton dela abiturientu g. Grivcu čast, ker priča, da se je že zgodaj začel ozirati po svetovnem književnem obzorju, da je že premišljal o idejah, ki gibljejo in gonijo peresa modernim beletristom, zlasti našim bratom Rusom, katerih leposlovna dela z največjim zanimanjem uživa ves izobraženi svet.

Summa summarum: almanah »Na razstanku« dela res čast svojim sestaviteljem. Pogumno naprej! *A. Aškerc.*

Biserojla, jasna vila. Bajka iz postojnske pečine. Speval Ivo Ivanović Bučar.

Kakor si je bil izbral Funtek za pesniško snov pripovedko o »Godcu«, tako je obdelal Bučar pripovedko, ki se baje pripoveduje med hrvaškim narodom o postojnski pečini. Vila Biserojla ima ondukaj svoje bivališče. Vhod v pečino stražijo in branijo različna zlobna božanstva. Na Soviču, postojnskem gradu, vlada knez Borut; njegova soproga Darinka mu porodi hčerko Dragomilo. V preveliki radosti se zareče mati, naj bi bila »lepši nego jasna Vila, slajši nego njen pogled«; s tem pa si nakoplje jezo rojenic, ki proročijo detetu lepoto, a poleg tega tudi zgodnjo smrt. Starka Vračara pove pripomoček zoper urok užaljenih rojenic. Takrat, ko se bode Dragomila možila, mora ženin na kresni večer deliti štiriperesno deteljo, ki mu odpre pot v Biserojlin grad ter ga obenem stori nevidnega; v gradu mora izluščiti iz stene biser, katerega naj nosi potem na sebi Dragomila; varoval jo bode vsake nezgode.

Nedaleč od Postojne, na slavinskem gradišču, pa je grad Borivoja, župana Borutovega. Skoro ob istem času kakor Borutu se rodi tudi Borivoju sinček Gojko. Tudi njemu usodijo rojenice viteško junaštvo, silno moč, a končno vendar tudi nesrečo. Dragomila in Gojko se zaljubita drug v drugega. Iz slavinskega gradu pridejo Gojkovi snubači v Postojno. Borut pove Gojku, kaj je usojeno Dragomili; toda le-ta hoče vsekakor za ljubljeno nevesto izpolniti usodni pogoj, ki jo reši nesreče. Posreči se mu res dobiti na kresni večer štiriperesno deteljo in z njo se odpravi v Biserojlino bivališče. Lahko vara straže, ki so bile

ob vhodu, saj ga nihče ne vidi. Ko je že izluščil biser, ga omami krasni kraj tako, da spusti deteljico na tla. Izgubljen je, ker še vsakega je doslej vila, ki ga je zalotila v svojem gradu, začarala v kamen. Toda on se ji smili; našla je v njem »svojih sanj podobo« in — zaljubi se vanj.

V prvih trenotkih opojne sreče pozabi Gojko vse: nevesto, stariše in ves gorenji svet. Kar začuje v Biserojlinem objemu glas Dragomile, ki ga kliče.

Gojko hiti k izhodu in se odzove svoji nevesti; ko ga ona začuje, skoči v prepad k njemu, in oba se izpremenita v Pesjana. Tako se je izpolnila sodba rojenic. — To je na kratko povedana vsebina Bučarjevega speva.

Verzi, ki teko dosti gladko, so zloženi v četverostopnih trohejih, ki se pesmim junaške vsebine najbolj prilegajo. In taka je tudi Bučarjeva »Biserojla«; kajti pesnik pelje čitatelja v tiste davno prošle čase, ko smo imeli Slovenci še svoje kneze in župane, ko smo o sebi in svojih koristih še sami odločevali, ko smo še bili na zemlji svoji svoji gospodarji. Ves spev preveva domovinska ljubezen in narodni ponos. Živo se je zamislil pesnik v one čase, ko so naši dedje darovali še Svetovidu in Svarogu, ko je imel vsaki gozd, vsaka livada, vsaki studenec svoja božanstva, ko so praznovali praznik rastočega in doraslega solnca, ko je vladala še ona slovanska gostoljubnost, katere dandanes pri nas zaman iščeš.

Ne tajimo, da se čita »Biserojla« precej prijetno; zlasti se je pesniku posrečilo opisovanje starodavnih šeg in navad ob različnih prilikah, n. pr. praznovanje kresnega večera in snubitev Dragomile. Lepo nam je tudi opisal postojnsko pečino, po kateri nas vodi od kapnika do kapnika, ter nam jih po vrsti vse navede in opiše. Izdatno se je tudi okoristil v »Pristopu« s slovansko mitologijo, navedel množino božanstev, vil, rojenic i. t. d. ter razložil vseh opravila in njim posvečene reči, dasi v »bajeslovnem imeniku«, ki je na koncu pridejan, g. Bučar sam priznava, »da so strokovnjaki iz kataloga kritične vede izbrisali dokaj tistih bajeslovnih likov; toda on nam je želel podati pesniško sliko, a nikakor ne eksaktne raziskave.« Tu ima g. Bučar prav; v estetiške namene utegne rabiti tudi apokrifna mitologija; in če se pesniku posreči, da zbudi čitatelju ali čitateljici ista čuvstva, katera so navdajala njega pri spevanju, tedaj bode gotovo on s tem uspehom zadovoljen. In če se ne varamo, je ta uspeh g. Bučarju posebno pri našem rodoljubnem ženstvu zagotovljen.

Sedaj pa še — last not least — Bučarjev jezik! Bojimo se, da mnogi obsodijo »Biserojlo« samo radi jezika, glede katerega je g. B. vedoma krenil svojo pot, rabeč »pogosto izraze, ki se pri nas kaj redko, v srbo-hrvaščini pa običajno nahajajo,« češ, »da bi bilo jako koristno za razvoj našega jezika, ako bi se — kolikor moči — bližali južnim svojim bratom.« — Nočemo sesti za kateder ter g. Bučarju razkladati iz polupreteklih časov naše svetovne zgodovine, kako so se doslej izjalovili še vsi poskusi, zbližati po njegovem načinu slovanske brate med seboj, in da treba zaželjeno zbližanje čisto drugače pospeševati; odpustimo mu mešanico, do katere ga je zapeljala zlasti tudi navdušenost za jezik južnih naših bratov, tembolj, ker tisto mešanje ne zasekava preživo v vso dikcijo, ter mu drage volje pritrdimo, da je ta jezik »nad vse krasen in čudno obilen.« Želimo le, da se ne bi obistinila naša bojazen, da utegne jezikovna mešanica v »Biserojli« mnogokoga odvrniti od nje čitanja.

B—r—k.

V Marijinem Celju. Zgodovinske in potopisne črtice. Spisal in izdal dr. A. Medved, c. kr. prof. v Mariboru. 1898. Str. 173.

V ti knjižici popisuje znani rodoljub, govornik in pisatelj g. dr. Medved slovečo romarsko cerkev, Marijino Celje na Gorenjem (nemškem) Štajerskem. Vvrščene pridige slave v retorskih ditirambih patrono te cerkve — Marijo. Vsebine se ne dotikamo, ker spada pravzaprav v bogoslovsko stroko. Nekaj drugega pa nam pri ti priliki prihaja na misel, česar ne moremo zamolčati. Pokaj, vprašamo, roma pač leto za letom na stotine — če ne morebiti na tisoče — Slovencev v nemški Štajer, čemu nosijo naši ljudje svoj in naš denar v nemške kraje, ko imamo vendar dovolj lepih in tudi slovečih romarskih (Marijinih) cerkva doma na Slovenskem?! Poreče nam seveda kdo, da so takšna božja pota mednarodna, da prihajajo v Marijino Celje romarji skoro vseh katoliških narodov avstroogrskih. To je istina. Vemo tudi, da uživa v marijinoceljski cerkvi naš jezik popolno ravnopravnost. Vsi ti momenti pa še vendar ne opravičujejo, še manj pa morejo siliti naše ljudi, da bi morali nositi slovenski kapital nemškim krčmarjem, voznikom in trgovcem gornještajerskim, ko je vendar boljše, da ostane tisti kapital doma med rojaki. Ne zdi se nam torej posebno srečna misel, da še g. dr. M. s svojo knjižico dela reklamo za nemško Marijino Celje. Saj Marija je vendar povsod ena in ista, torej jo Slovenec lahko časti tudi v Petrovčah, na Brezjah ali drugje, in molitev v Marijinem Celju gotovo ni več vredna, nego v kaki slovenski romarski cerkvi. Na ljudstvo, ki baje rado hodi — zlasti s slovenskega Štajerja — v Marijino Celje, se nikar ne izgovarjajte! To romanje se je začelo v tistih časih, ko je bil provincijalizem še veliko močnejši, nego dandanes, to je bilo takrat, ko je ljudstvo poznalo le Štajerce, Kranjce, Korošce i. t. d., skupnega slovenskega ozemlja pa se ni skoro še nič zavedalo.

Zato pa je menda ravno inteligencija med ljudstvom, da ga poučuj, da ga vodi v novem narodnostnem duhu! Naloga prirediteljev raznih romarskih vlakov in božjih poti bi torej tudi bila ta, da bi napeljavali maso slovenskih romarjev v domače kraje. Pri takih prilikah bi se naši ljudje tudi med seboj bolje spoznali; saj se slovensko ljudstvo še vse premalo pozna med seboj, čeprav njegovo ozemlje ni baš razsežno. Kadar hočejo naši romarji preko domačih mej, no pa jih vodite v Marijo Bistrico na Hrvaškem, na Trsat ali kam na Češko. — Te misli so nam silile v pero ob pogledu na lično dr. Medveda knjižico, a prosimo, naj se sprejmo z dobro voljo, ker smo jih tudi mi zapisali z najboljšim namenom. — *Romar.*

Izvestje »Glasbene Matice« za leto 1897/8. Sestavil društveni tajnik Ivan Bele. — Po večletnem presledku je izdala »Glasbena Matica« o preteklem društvenem in šolskem letu izvestje, ki je hkratu spomenica o prvi petindvajsetletnici društvenega obstanka in pa spomenica o društvenega zbora znamenitem in pomenljivem koncertnem potovanju na Dunaj. O petindvajsetletnem delovanju »Glasbene Matice« je podal tajnik gosp. Bele točen in jasen pregled v obliki feuilletonskega spisa, v katerem razodeva in objasnjuje svoječasne politiške in socialne smeri in odnošaje, ki so vplivali na ustanovitev, oziroma na razvoj društva; prav srečno in pravilno je označil g. Bele namene, ki so navdajali ustanovitelje in voditelje društva. Zanimivo berilo je spis o društvenih dunajskih koncertih dne 23. in 25. sušca l. 1896.; le-tu je zabeležena na podlagi poročila takratnega društvenega tajnika dr. Foersterja kronika o nepo-

zabnem, za društvo in za slovenski narod sploh toli častnem pevskem izletu. Pridejana je zbirka tedanjih kritik dunajskih časopisov — cela vrsta ocen, ki so za društvo in za slovensko glasbeno stremljenje najlaskavejše. Pridejan je slavnostni prolog, ki ga je zložil Stritar za prvi zahvalni koncert, dalje Funtkov pesniški pozdrav, posvečen pevcem ob povratku z dunajskih koncertov, ponatisk fotografije zmagoslavnega zbora in pa imenik pevcev in pevkinj, ki so pri teh koncertih sodelovali. Ta po g. Beletu izvrstno urejena spomenica bode vsem udeležencem prijazen spomin na tiste slavne dneve, našim potomcem bo pa uspešna glasiteljica slave, ki si jo je priborila »Glasbena Matica« po umetniškem svojem stremljenju.

Izmed ostale vsebine, kî se nanaša na preteklo leto, opozarjamo na pregledno poročilo o stanju glasbene šole v Ljubljani in novoustanovljene podružnice v Novem mestu. V ljubljanski glasbeni šoli je obiskovalo pouk o splošni teoriji 82 učencev in učenk, pouk o harmoniji 5, zborovo petje 180, pouk v solo-petju 16, pouk v igri na klavirju 182, pouk v igri na goslih 25 in pouk v igri na cellu 4 učenci. Vseh gojencev je bilo spočetka šolskega leta 309, konec leta 298. V novomeški glasbeni šoli je dobivalo pouk o teoriji 55, v zborovem petju 48 gojencev; v ígri na klavirju se je učilo 17, v igri na goslih 10 učencev. Te številke govorijo glasno o pomenu društvenih šol. — Omeniti treba končno še zbirko vzporedov koncertov in glasbenih večerov »Glasbene Matice« v Ljubljani v zadnjih štirih letih in pa zbirko vzporedov onih koncertov, ki jih je priredila »Glasbena Matica« v Novem mestu. — Izvestja, katero dobe društveni člani kot darilo, velja za nedruštvenike izvod 50 kr. *—oe—*

Nekaj o Prešernovi »Novi pisariji«. (Konec.) Po sokratovski ironiji in dialoški obliki pa nas Prešernova zabavljica spominja osme satire italijanskega dramatika Alfierija (1749—1803); to je spoznal nekdo že l. 1833. (glej »Illyrisches Blatt«, št. 7., str. 27.). Tista italijanska satira je naslovljena »I pedanti« (Poesie originali di Vittorio Alfieri da Asti. Piacenza 1810. Volume II. Str. 58. sl.) ter nam kaže bistre glave mladeniča, ki se čisto kakor Prešernov učenec na videz klanja otrplim nazorom oblastnega učitelja-starca. Evo je:

Pistoclerus.
Iam excessit mihi aetas ex magisterio tuo.

Paedagogus.
Magistron' quemquam discipulum minitarier?[1])

Plautus, Bacchides. Act. I. Sc. 2. v. 40—44.

Ed io gliel dico, che il Verbo Vagire
Non è di Crusca: usò il Salvin Vagito;
Ma, a ogni modo, Vagir non si puo dire.[2]) —

---

[1]) *Pistokler.*
Že sem odrastel tvoji šoli.

Pedagog.
Učitelju da bi smel kateri učenec pretiti?

[2]) In rečem mu, da se glagol »Vagire« (= stokati) ne nahaja v Kruski (velikem slovarju florentinske akademije »della Crusca«); Salvin je rabil »Vagito«; toda »Vagir« se na noben način ne more reči. —

Grazie a lei, Don Buratto; ebbi il prurito
D' usar questo Verbaccio in un Sonetto,
Per me' schernire un vecchio rimbambito. —

Me' per lei, ch' ance in tempo a me l' ha detto!
Se non, l' opra ed il tempo ella perdea;
Che con sì fatta macchia, addio Sonetto.

Ben sò, ch' ella Pedanti ha noi chiamati;
Poi c' è venuto il Signorino al jube,
Dopo i primi suoi versi canzonati. —

Don Buratto, pietà: sgombri ogni nube
D' ira grammatical dalla dott' alma,
»E armonizziamo in concordanti tube.«

Tardi, è ver, mi addossai la dura salma
Grammatical; ma non ch' io mai spregiassi
Del purgato sermon l' augusta palma: [1])

V naslednjih kiticah pravi, da mu je, ker je hotel z malo besedami dosti povedati, slog postal tesen in kratek; nasprotnik pa ga svari, naj sam sebi ne šteje v zaslugo, kar je le napaka, in naj imenuje svoj slog naravnost »zoppo« (šepastega), posebno:

Ai tanti uccisi articoli ella pensi,
E a' suoi Pronomi triplicati a vuoto,
Ne al tener sempre i suoi Lettori intensi . . .

E all' ostinato mio superbo voto
Di non chieder consiglio, nè accettarlo
Se non se da Scrittor per fama noto:

Dico ben, Don Buratto? E questo è il tarlo
Che inimicommi la insegnante schiera,
Al cui solenne Imperatore or parlo.

Ma via, si ammansi; io non son piu quel ch'era:
Molle son fatto, ed umile, e manoso;
La mi cavalchi da mattina a sera.

---

[1]) Hvala Vam, gospod Buratto (marijoneta); hotel sem rabiti to grdo besedo v sonetu, da bi osmešil nekega starca, ki je postal zopet otrok. —

Srečen ste, da ste mi to še o pravem času rekli! Sicer bi bili trud in čas izgubili. Kajti s takim madežem — z Bogom, sonet!

Dobro vem, da ste nas pedante imenovali; potem pa je gospodič prišel celo do zaukazovanja (iube) takoj po prvih svojih verzih.

Gospod Buratto, milost: razpršite vse oblake slovniške jeze od svoje učene duše, in »potem se bova zedinila na soglasnih trombah«.

Pozno sicer sem si naložil težko breme slovniško; toda ni res, da bi kdaj preziral divno zmago očiščenega jezika.

Io sto ad udirla, d' imparar bramoso;
La non mi celi alcun dei begli arcani,
Ond' esce il grave scrivere ubertoso.[1]) —

Nato mu najprej zabičuje pravila o jeziku, zlasti se zaletava v prekratki slog; premalo mu je tudi oseb v tragediji . . .

»Che son elle codeste impertinenti
Tragedie, in cinque, o in quattro personaggí,
Insultatrici delle antecedenti?«

češ, saj je iz prejšnjih dob toliko lepih dram, ki so drugače in vzgledno upravljene vprav kakor grške, ali

»Che moderni! che razza di saputi!
Voler tutto rifare, andando al breve
Spogliato di quei fregj a noi piacuti![2])

O dramatičnih kontrastih govoreč, pravi:

Ombra vuolsi, ombra molta; indi è il contrasto,
Personaggio, che basso e inutil pare,
Agli altri accresce, e senza stento, il fasto.[3]) —

Teh besed se poprime mladi nasprotnik »pedantov« in jih ironski obrne:

Ombra sia, Don Buratto; ombra Lunare
S' anco a lei piace: ecco, abrenunzio seco
Ogni luce, che sia trappo Solare.

Vo rifar mie tragedie in manto Greco;
Strofe, Antistrofe, ed Epodo, e Anapesti,
Tutto accatando dall' Ellénio speco:
— — — — — — — — — — — — —

E alle corte, a monstrarle in quanta stima
Io 'l tenga, innanzi che il mio dir finisca;

---

[1]) Na toliko zamolčanih členkov mislite, na zaimke brez potrebe nakopičene in na to, da vzdržujete svoje bravce vedno v napeti radovednosti . . .

In na svoj trdovratni sklep, da nikogar ne vprašam za svet in ga od nikogar ne sprejmem razen od pisatelja, ki je že na glasu.

Kaj ne, da je res, gospod Buratto? In baš to mi je nakopalo jezo šolniške zadrge, s katere slavnim poglavarjem ravnokar govorim. Toda pomirite se; nisem več isti, ki sem bil: postal sem mehak, ponižen in uslužen: jezdite me od jutra do večera.

Stojim pred Vami, da Vas poslušam, želeč se učiti; ne prikrivajte mi pa nobene onih skrivnosti, po katerih prihaja tehtna pisava plodovita.

[2]) O ti moderni pisatelji, o ta zarod lažipametnikov, ki hočejo vse prenarediti in bodo v kratkem oropali vse one lepote, po kateri nam je dopadala.

[3]) Senca mora biti, mnogo sence; odtod prihaja kontrast. Oseba, nizka in na videz nepotrebna, vzvišuje druge brez težav. —

Do 'l mio Sonetto al acuta sua lima
Che inibisce sì bon, che l' uom Vagisca.[1])

Vzporednosti med to satiro in našo »Pisarijo« ni možno tajiti: tu in tam učenec in učitelj; učenec se skromno ponižuje, proseč, naj ga učitelj pouči o tem in onem, oblastni učitelj samooblastno razlaga o obliki in vsebini dobre poezije, obsoja moderno strujo; naposled se dela učenec, kakor da ga je »mojster« docela prepričal, ter obeta, da hoče natanko izpolnjevati njegove »zlate« nauke.

Kdor še vrh tega pomisli, da sta obe satiri pisani v tercinah, ta pač ne dvomi, da je Prešeren poznal Alfierijevo zabavljico. Seveda ne izgubi »Nova pisarija« radi tega ne pičice svoje vrednosti.[2])

F. I.

Dott. Giuseppe Loschi, Resia, paesi, abitanti, parlate. Firenze, M. Ricci, 1898. — Aprila t. l. so imeli italijanski zemljepisci, etnografi, toponomastiki i. t. d. svoj kongres v Firenci in dali natisniti svoje preiskave v smotri »Rivista geografica italiana«, anno V. (1898). Profesor dr. Loschi — isti, ki je izdal tudi slovensko slovnico za Italijane — je dal natisniti v tem zborniku delce o Reziji, ki obsega sicer le 38 strani, a je vendar najbolj dovršeno in popolno, kar jih je do sedaj izšlo o Reziji in Rezijanih. Literatura o tem predmetu je zdaj že ogromna, počenši od Potockega (»Die Slaven im Thale Resia«, Vaterländische Blätter, 1816) in Dobrowskega (»Die Slaven im Thale Ręsia«, Slavin 1834) pa do najnovejše Baudouinove publikacije »Materjali dlja jugoslovjanskoj dijalektologiji i etnografiji«. Sanktpeterburg 1886—1894. Le-to ogromno in monumentalno delo je izdala cesarska akademija sanktpeterburška, in že doba osmih let kaže, s kolikimi težavami se je moral boriti g. izdavatelj. Baudouin je živel med ljudstvom, čigar jezik je proučeval in si ga tako popolno prisvojil, da so ga Rezijani smatrali za svojega domačina in ugibali, da je on njih rojak Franc Kündija, ki je baje padel v bitki pri Sadovi.

In vkljub temu priznava Baudouin sam, da je njegova transkripcija rezijanske govorice le subjektivna, da se je ravnala bolj ali manj po njegovi osebni razpoložitvi in njegovem zdravju, po dnevni toplini, po bolj ali manj jasnem izgovarjanju njegovih pripovedovavcev i. t. d., in to tem bolj, ker on nima muzikalnega posluha. In vendar je našel v petih vaseh in nekolikih zaselkih (vkupno 3700 duš) nič manj nego deset različnih govoric. Baudouin misli, da so Rezijani poslovenjeni Turanci; pri ti priliki napominja na Obre in Bolgare, ki so se z Langobardi vred priselili na Furlansko. On razločuje tri rezijanska plemena, ki so se od raznih krajev in morda tudi v raznih dobah v Reziji naselili.

---

[1]) Naj le bo senca, gospod Buratto; lunin mrak, če hočete; odpovem se z vami vred vsaki luči, ki preveč sveti.

Hočem popraviti svoje tragedije in jih preobleči v grški plašč; strofe, antistrofe, epode, anapeste in vse hočem prenarediti po grškem vzorcu.

Skratka, da Vam pokažem, kako Vas spoštujem, dam svoj sonet pod vašo ostro pilo, ki tako dobro pili, da človek pod njo ihti.

[2]) Italijanski tekst mi je pojasnjeval gospod Laharner, c. kr. profesor na tukajšnji realki; zato mu tem potem izrekam najtoplejšo zahvalo.

Zanimivo je zvedeti, da imajo Rezijani tudi grške izraze, n. pr. jerej (joerö) — ἱερεύς — duhovnik; celo rumunske, n. pr. rumunit — govoriti: »Ti stòlbaski (Stolvičani) rumuníjo ruspíh (zarobljeno), ánu ti nívaski (Nivčani) rumuníjo dòlc (sladko)«. Od 60 do 99 štejejo po francoskom načinu n. pr. »trikrat dwájsti, tríkratdwájsti nu dàn (61), tríkratdwájsti nu dwánijst (72), štírikradwújsti (80)« i. t. d. »Zelen« (zoeloen) pomeni zeleno, modro in višnjevo barvo. Če hočejo izraziti, da je nebo višnjevo, rečejo »kölör di ájer« = zračna barva.

Rezijani nimajo svoje književnosti; edina njih tiskana knjiga je »Resjanskii katichisis«, katero je izdal prvikrat Baudouin v Varšavi l. 1875, a drugikrat Loschi v Vidmu l. 1894. z novim pravopisom. Zato pa imajo Rezijani svoje malo narodno slovstvo, ki obsega razne pripovedke, pravljice, basni in pesmi. Med pripovedkami je omeniti one, ki pojasnjujejo izvor Rezijanov, med pravljicami pa zlasti živalske, v prvi vrsti one pravljice o zviti lisici; potem o sv. Alešu, o hudobni materi, ki je znana tudi na Tolminskem i. t. d. Iz pripovedk zvemo vse polno krajevnih imen rezijanskih, tudi priimke posameznih hiš. G. Loschi nam je podal na trinajstih straneh več zgledov narodnega slovstva rezijanskega; izmed pesmi prinaša pa samo dva kratka prevoda, ko bi jih bil prav lahko več priobčil po zbirki »Ella von Schoultz-Adaïewski, Chansons et airs de danse, recueilles dans la vallée de Résia« v Materijalih za jugosl. dialektologijo (St. Peterburg 1891).

Iz Loschijevega peresa je zemljepisni in zgodovinski pregled od str. 5. do 16. Zlasti hvaležni smo mu za opis šeg in navad ter javnega življenja in mišljenja Rezijanov. Posebno nošo imajo le še ženske, moški se oblačijo kakor njih sosedje. Rezijani imajo tudi svoj posebni narodni ples, »rezijanko«, katero plešejo o velikih praznikih, n. pr. o sv. Jurju, o sv. Vidu, o »Šmarni misi« in »Mali misi«. Moški mislijo najbolj na to, da bi si pridobili »lipe kràjcerje«, ker bogatina vse spoštuje, siromaka in pijanca pa zaničuje.

Na posebnem listku je moral g. Loschi opozoriti na veliko število tiskarskih napak in nedoslednosti v slovanskih besedah, katere je zakrivila florentinska tiskarnica; toda tudi v italijanskem besedilu jih je zadosti (»parla tadegli altri«). — Mi smo mu iz srca hvaležni za trud in za spoštovanje, s katerim govori o »grande famiglia slava«. *S. R.*

Šol nam dajte. Spisal D. L. Selski. Ponatisk iz »Slovenskega Lista«. Ljubljana 1898. Tisk J. Blasnikovih naslednikov. Str. 28. — V prid zdravega narodnega radikalizma, katerega nas Nemci vedno in vedno uče, a se ga mi še nismo prav nič prisvojili — bi omenjeno brošurico našim mlačnim rojakom prav toplo priporočali.

Stimmen aus Bosnien. Organ für Politik, Volkswirthschaft und Literatur. Tako se imenuje tednik — izide vsako soboto — ki je pričel izhajati m. m. v Sarajevu pod uredništvom našega rojaka, znanega leterata Fr. Selaka. V došlem nam priporočilu pravi izdajatelj sam, da je namen listu, »da poda zanesljivo sliko duševnega življenja, posebno pa književnega napredka južnih Slovanov. Pogosto bode govora tudi o mojih milih rojakih Slovencih.« — Že ime izdajatelja, duhovitega essaysta, nam je porok, da se bo obetani program v istini izvrševal, in res se je že pričela v 2. številki serija feljtonov slovstvenega obsega pod zaglavjem: »Slovenische Dichter«. Med duhovito razmotrovanje o razvitku in žitku našega naroda in naših veleumnikov so vpleteni nemški prevodi klasičnih naših poezij. — Na drugih mestih prinaša isti časopis

prevode hrvaških in srbskih pesnikov (Preradovića, Jovanovića, Milakovića). — Vse to, kar smo tu povedali, menda dovolj priporoča »Bosenske glasove« razumniškim našim krogom.

Nove skladbe. »Planinska«, moški zbor Ant. Foersterja na besede J. N. Resmana, je izšla kot priloga zadnji številki »Planinskega Vestnika«. Zbor je pisan v pristni obliki koračnice ter ima vsa svojstva, da postane popularen. Krepki ritem koračnice, lahko umljiva, sveža melodika in dražestni končni refren — la, la, la — kar vabijo k petju in k čvrstemu korakanju. Zbor je pisan v prav lahkem slogu. — Pri svojem letošnjem koncertu v Celju je proizvedlo »Slov. pevsko društvo v Ptuju« kot novost L. Pahorja mešani zbor »Domovini« (besede S. Gregorčiča). Ti s častnim darilom obdarjeni skladbi v ožjih krogih že poznanega skladatelja — ki je uradnik južne železnice na Rakeku — prisojamo v vrsti dobrih slovenskih skladb odlično mesto. Pahorjeva »Domovina« ni po navadni šabloni ustvarjena, ampak je plod resnega, glasbeno zanimivega vznosa, vseskoz plemenitega izraza. Ker je harmonski nenavadna, zadobi po menjajočih se tempih slikovitost, živahnost pa po gibčnih, fino ritmovanih vložkih. Skladbo priporočamo vsem izšolanim zborom. — Besede Aleksandrovljeve pesmi »Kaj ne, da čuden sem«, katero je prinesel naš list v zadnji številki, je uglasbil dr. Benjamin Ipavec za moški čveterospev v lepo ubranem, lahno se gibajočem, sanjavo zabarvanem spevu. Fino izvršen, bode čveterospev odlična točka koncertnih vzporedov. Skladba je posvečena ljubljanskemu kvartetu »Iliriji«. — Janez Laharnar je namenil za letošnje cesarske slavnosti dva moška zbora. — »Jubilejska kantata« in »Moja Avstrija« — pod naslovom »Glasi radosti«. Pisana sta v najložjem, vendar učinljivem slogu. Za prvi zbor sta tudi pribavljena ženska glasa ad libitum. *—oe—*

Narodne slavnosti. Minoli mesec je pretekel v znamenju narodnega slavja. Ne spada v okvir našega programa, poudarjati veliki pomen poedinih slovesnih shodov, zlasti ljubljanskih, ki so se taknili najvitalnejših vprašanj naše narodne organizacije in narodnega napredka. Toda ne moremo si kaj, da ne bi z veseljem poudarili, da se je v večini zvršenih slavnosti lepo pojavila ideja narodne celokupnosti, ki sicer v javnem življenju ne sme nikjer na dan in je bila doslej vedno le imaginarna — prava pravcata vladikovina »in partibus infidelium«. V tem pogledu so bili shodi dijaški, učiteljski in županski trajnega pomena. — O Koseskega slavnosti poročamo na drugem mestu. — »Curiositatis gratia« bodi povedano, da smo dobili za Čehovinovo slavnost v Branici dve — nemški vabili.

Božena Němcová in Matija Majar. — Pisateljica svetoznane »Babice« [1]) je dopisovala med drugimi tudi M. Majarju. Dr. Čenčk Zíbrt, docent kult. zgo-

[1]) Najprej je bila Babička — Babica preložena v slovenščino od Cegnarja l. 1862.; l. 1863. v ruščino (E. Petrovska; ruski prevod je doživel kakor slovenski že drugo izdajo l. 1871.); l. 1870. v hrvaščino (L. Maříková), l. 1881. v francoščino (Jos. Koppová); l. 1883. v lužiščino (Fil. Rézak); l. 1885. v rumunščino (prof. dr. Urban Jarnik: Bunica de Bojena Němcova, Kaduša diu limba boema); v nemščino od Ant. Smitala; l. 1891. v angleščino (Ana Gregorova v Kawaunee v Sev. Ameriki). — Čeških izdaj je doživela 13, med temi 2 ilustrovani.

Pis.

dovine na češki univerzi, je že l. 1895. v »Češkem Lidu« priobčil nekatere doneske k njenemu životopisu, v letošnji julijevi številki časopisa »Květy) (letn. XX., knj. XLI., str. 54.—69.) je pa natisnil mnogo njenih dopisov (Z dopisů Boženy Němcové), ki se hranijo v češkem muzeju. Med temi so trije listi pisani Majarju — in to listi št. 19., 20. in 21. Prvi list, pisan 1. aprila 1857. l., je naslovljen: Jeho Blahorodí Pánu panu Mayerovi, faráři v Gerljachu(!); drugi list ni datovan, tretji pa je z dne 21. oktobra 1857. l. in je v originalu pisan v cirilici. — Němcová se je seznanila z Majarjem po svojem možu, ki je bil nekaj časa pri colnem uradu v Beljaku.[1]) Temu je Majar izročil za Němcovo popis narodnih slavnosti v Ziljski dolini (žegnanje), katerega je potem ona izdala češki v »Čas. čes. mus.« (Sebrané spisy, zv. 9., str. 97. in sl.). Nekatere druge stvari je priobčila v časopisu »Škola a Život«. Nekaj narodopisnih Majarjevih črtic je predelala češki in jih izdala pod naslovom »Báječný přírodopis« (Sebrané spisy, d. 8). Narodnega blaga se tičejo večinoma tudi ti trije listi.

Ivan Kunšič.

Olaf Broch, znani švedski učenjak-slavist, ki je že v »Archivu für slavische Philologie«, zv. XVII. in XVIII. priobčil razpravo[2]) o narečju ogrskih Rusov, je izdal popis vzhodno-slovaškega narečja, kakor se govori v Dubravki in Falkusu (v komitatu zemplinskem), s karto in popisom okolice ungvarske: »Studien von der slovakisch-kleinrussischen Sprachgrenze im östlichen Ungarn«. Videnskabsselskabets Skrifter. II. Historisk-filosofisk Klasse 1897, Nr. 5. Kristiania 1897, str. 76. — Tuji učenjaki pišejo razprave o naših slovanskih narečjih, proučujejo govorico našo — in mi? — Čas bi bilo, da se posebno Slovenci lotimo sistematičnega proučevanja svojih velezanimivih narečij in zbiranja narodopisnega materijala, da nam ne bodo mogli očitati, da so o nas največ in najbolje pisali — tujci.[3])

J. K.

Prof. T. Florinskij. Kritiko-bibliografičeský obzor novějših trudov i izdanij po Slavjanověděniju. Kiev 1898, str. 41 (odtisk iz univ. Kijev. Izv.). — Poleg drugih čeških in hrvaških del ocenjuje prof. Florinskij tudi Štrekljevo izdajo Slov. narodnih pesmi (I. in II. zv.) in Glaserjevo »Zgodovino slovenskega slovstva«. Štrekljevo knjigo hvali, posebno njegovo metodo, pa tudi o Glaserjevi zgodovini govori pravično: . . . »Sistematičen svod zgodovinsko-literarnih faktov s podrobnimi biografskimi in bibliografskimi opombami in podatki. Popolnost je glavni značaj knjige, ki je neizogibno potrebna vsakemu, ki se zanima za slovensko literaturo. Toda Glaser ni razkril umstve-

---

[1]) gl. Vinc. Vávra, »Božena Němcová«, str. 151., 152.

[2]) Obe razpravi izideta skoro skupno v ruskem jeziku. *Pis.*

[3]) Med mlajšimi tujimi učenjaki, ki pridno študirajo različna slovanska narečja, velja omeniti Fina, dr. Jos. J. Mikkolo, prvega profesorja slavistike na utrakvistični (finski in švedski) univerzi v Helsingsforsu, znanega že po razpravi: Berührungen zwischen den westfinnischen und slavischen Sprachen. Helsingsfors 1894. Zanima se posebno za kašubščino, o kateri je napisal do lanskih »Izvěstij« imperat. akad. v Petrogradu: Několjko zamětok po kašub. govoram. — Letos se mudi v Pragi in proučuje češčino. *Pis.*

nega in duševnega življenja slovenskega naroda, kakor se zrcali v literaturi, ni določil, kako in koliko in v čem se kaže vpliv tuje prosvete in tujih literatur v literaturi slovenski. Taki nalogi, kakor se vidi, ni bil avtor kos, nekaj radi tega ne, ker Slovenci še nimajo monografskih del o posamnih dobah, pisateljih i. t. d.« *K.*

Gebauerjeve monumentalne historične slovnice češkega jezika (Historická mluvnice jazyka českého) izide skoro drugi zvezek tretjega dela — konjugacija. Doslej je izšlo glasoslovje (I) in deklinacija (III, 1). — Za tisk je že tudi pripravljen popoln staročeški slovnik, ki izide takoj, če ga bode hotela založiti češka akademija. *K.*

Velik slovnik poljski, »Slownik języka polskiègo«, bodo začeli izdajati v Varšavi: Jan Karłowicz, Adam A. Kryński, Wladystan Niedzwiedski. Obsegal bo 4 dele in 4000 str. Za vsako stroko (zoolog., bot., mineral., mat., kem., fiz., astron., filoz., pravosl. i. t. d.) je določen poseben sotrudnik. Staropoljski del piše A. Kryński, narečja Jan Karłowicz, etimologijo Baudouin de Courtenay i. t. d. Pričakovati je, da bo to vobče najboljši in najpopolnejši slovanski slovnik. *J. K.*

Egiptovski slovnik. Z denarno podporo nemškega cesarja izda berlinska akademija skupno z monakovsko velik egiptovski slovnik, ki bode obsegal kolikor možno vse besede hieratskih, hieroglifskih in drugih napisov in virov. Glavni sotrudniki so: Ebers, Erman, Pietschmann, Steindorff. *K.*

Listnica uredništva. Samo V—jev: Vaše pesmi kažejo talent, ki ste ga nemara podedovali! Jezik imate precej v oblasti. V tehniki bo treba seveda še šole. S preobilno rabo nepotrebnih akcentov ne kaže posnemati — Levstika. Sicer pa se menda ne motimo, če pričakujemo od Vas s časom še prav lepih stvari. Razen prve »Davi«, kjer se Vam je primera v prvih verzih ponesrečila, so druge dostojne za naš list. Pišite samo takrat, kadar Vas sili srce! Festina lente!

Slovenskim pisateljem!

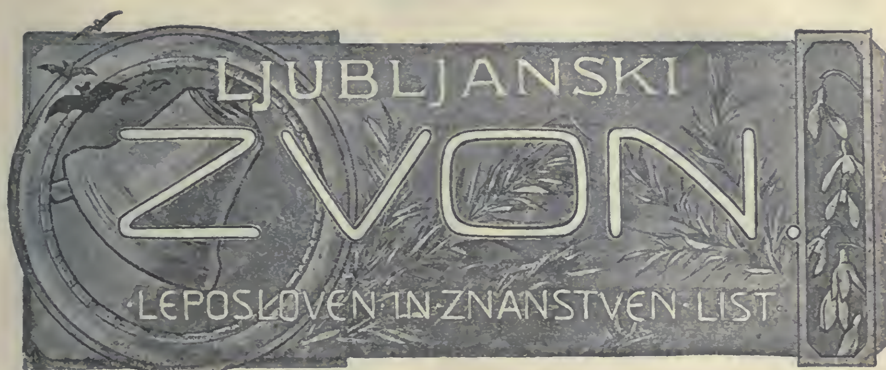
Učiteljsko društvo za ptujski okraj je pred nekaj leti od raznih p. n. častivcev dičnega, nepozabnega Slomšeka nabralo 200 kron kot nagrado za najboljši spis o ‚Slomšeku kot pedagogu‘. Ker po razsodbi ocenjevavcev takrat ni bilo za nagrado primernih spisov, se je vložila zgoraj omenjena vsota v Ptujsko posojilnico ter bo narasla do prihodnje stoletnice Slomšekovega rojstva (26. dne novembra l. 1900.) na 300 kron. Opozarjamo torej s tem potom p. n. slovenske pisatelje in častivce slavnega pedagoga na to nagrado z domoljubne prošnjo, da se že zdaj lotijo hvaležnega dela, katero bo uvekovečilo v preprosti in lahkoumevni besedi tega za štajerske Slovence toli zaslužnega moža.

Učiteljsko društvo za ptujski okraj.

Meseca julija 1898.

Za odbor:

Fr. Žiher.

Štev. 10. V Ljubljani, dne 1. oktobra 1898. Leto XVIII.

Patra Feliksa zdravilo.

Mesta, trge ruši sultan
Sulejman, car turški slavni.
Sela pali in pustoši,
Mnogo belih pade gradov.
Dalje dere vrag osmanski,
Ko povodenj se razliva
Črez gorice vinorodne
Črez poljane žitorodne.

V Mariboru, mestu lepem,
Bere maše pater Feliks;
Moli k Bogu ljudstvo plaho,
Da nadloge mu odvrne.

Megla krije v jutru polje,
Polje širno mariborsko . . .
Tiho čete so osmanske
Na prostranem taborišču —
Slavni sultan spi nemirno.
Pot mu krije bledo čelo,
Bledo čelo, lica bleda.
Huda bol mu tare truplo,
Sivolaso muči glavo.
Hekimov je broj krog njega,
Tajne leke mu varijo,
Da bi trpko bol izgnali,
Ohladili glavo žgočo.

Krive sablje zarožljajo,
Zableste se v zlatem solncu —
Straže vjele so vohuna . . .
Ta vjetnik je pater Feliks,
Pater Feliks, stari lečnik,
Ki slovi po mestu celem,
Da bolezen zvrači vsako.
Privedo ga k paši Sali.
Mrko patra gleda paša,
Z ostro sabljo ob tla bije:
»Glavo hočem ti razklati,
Truplo vreči psom na cesto!
Toda čuj me in pomisli:
Prosta pot ti je in varna,
Če ozdraviš Sulejmana,
Vojske naše gospodarja.
Dober lečnik ti si, slišim!«
Dolgo misli pater Feliks,
Misli dolgo in premišlja . . .
Pazno gleda Sulejmana,
Turške vojske gospodarja.
Reče pater paši Sali:
»Sultana ti pač ozdravim,
Toda leka nimam s sabo!
V belem mestu, domu svojem,
Tamkaj hranim dobre leke!«

In odšel je pater Feliks,
Vrnil brž se — mož beseda.

*

»Slavni hekim, hekim stari,
Dobro tvoje je zdravilo!
Kdo ti dal je moč visoko,

Bridko meni bol izgnati,
Ohladiti glavo žgočo?
Paša Sali, daj cekinov
Hekimu sto mošenj težkih!
Ti pa, dragi, stari hekim,
Še prinesi mi zdravila,
Da se šejtan upokoji . . .
Daj, še več mi daj krepčila!
Z zlatom plačam ti rumenim
Rad zdravila vsako čašo!
Evo tisoč ti cekinov,
Tisoč daj mi zanje — čašic!«

In prinese mu veliko
Pater Feliks s sabo leka.
Sužnji štirje komaj, komaj
V šator so mu ga znosili . . .
Brž, ko sultan je ugleda,
Pravi patru ves radosten:
»Allah, Allah! Stari hekim!
Je zares li vse zdravilo,
Kar blesti se krasno tu-le
V steklenicah teh zelenih?
Kaj ti pravim, modri lečnik —
V Istambul se pelji z mano,
Tam moj hekim boš najvišji!
S srebrom rad ti plačam službo,
Z zlatom plačam ti zdravilo.
Odaliske boš mi lečil
In vezirje moje slavne!
Redov dam ti jaz demantnih . . .
Videl morje boš bizantsko,
Polno ladij obloženih.
Ženske gledal belolične,
Črnooke, črnolase . . .
Ne žaluj mi po domovju!
Večkrat pridem še v te kraje
In na vsaki poti moji
Boš me, hekim modri, spremljal,
Da spet vidiš dom svoj stari!«
— Pater Feliks ugovarja,
Med Osmane iti noče.
Sultanu se čelo zmrači,
Čelo zmrači, kri vzkipi mu . . .
Z okom trene paši Sali —
In Osmani prihitijo,
Polože na zemljo patra,
Vklenejo ga v lance trdne . . .

*

Gosta megla krije cesto,
Prah vali se proti nebu.
Glej, Slovencev četa verna
Tam koraka proti Turku.
Sprime vojska zdaj se z vojsko,
Jeklo se ob jeklu kreše.
Allah! vpije turško grlo,
Boga kliče ljudstvo naše . . .
In za Turkom pada Turek . . .
Strah obide Sulejmana,
Z vsem pobegne, kar mu drago.
Bliskajo se, v divjem begu
Svetle podkve konj osmanskih.
Med begunci vsemi prvi
Sulejman je — slavni sultan!
In zaklade dragocene
Vozi voz za njim drdraje . . .
Pater Feliks, stari hekim,
Pelje se na vozu zvezan,
Poleg njega pa zdravilo,
S kterim zlečil bil je Turka.

*

V Istambulu v dvoru belem
Spi nemirno spanje sultan.
Pot mu krije bledo čelo,
Bledo čelo, lica bleda.
Hekimov je broj krog njega,
Čudne leke mu varijo,
Da bi šejtana izgnali.
Težko diše bolni sultan.
Trudna glava, trudno srce . . .
Huda bol mu stiska prsi;
Žge spomin ga krute bitke,
V kteri zgubil na stotine
Svojih srčnih je Osmanov . . .
Dal privesti si je patra,
Da edini on ga zleči,
Kakor zlečil ga pred bitko. —
Feliks dal mu je zdravila,
Ki ga hranil je pri sebi.
Mnogo velel mu je piti,
Da se vmiri trudna glava . . .
Da mu zgine iz spomina
Slavna zmaga vernih gjavrov
Tam na polju mariborskem. —
Sultan srebal je zdravilo,
Srebal je — jeruzalemca,
Ljutomersko vince zlato.

Vojánov.

Zakaj nisi bil mož?

Spisal **Josip Kostanjevec.**

I.

Norca so se delali,
A jaz sem plakal,
Vendar sem jo ljubil
In sem čakal, čakal.
Aleksij Nikolajev.

se mrtvo je še bilo okoli hiše. V vrhovih orehov, jablan in hrušk, izmed katerih se je svetlikalo belo poslopje, je zaspano-otožno šustelo od suše pordelo listje, a v deblih dveh dolgih, vitkih jagnedičev blizu ceste je semtertja zaškripalo, da je bilo slišati, kakor bi se bila oglasila v daljavi hripava vrana. Po vzduhu je vela hladna, sveža sapa, a nad okolico se je razpenjalo jasno, azurno nebo, na katerem je dremala še zadnja bleda zvezda . . . A vse še zaspano . . . zaspano!

Kar se zasliši v vejevju droben, zategel glas, takoj za njim drugi, tretji, četrti — nastane vrišč in žgolenje, prhutanje od veje do veje, in z glasnim šumom in naglo kakor nevihta se zapodi krdelo vrabcev na bližnje, lepo obzidano gnojišče. Vežna vrata se cvileče odpro, v njih se prikaže zaspana dekla ter stopica s škafom do bližnjega vodnjaka . . . Kmalu nato prikorači izza hiše mogočno in z visoko povzdignjeno glavo, na kateri se je bleščal škarlatasto-rdeči veliki greben, hišni petelin-paša. Prestopivši na dvorišče, se ozre ponosno in z vidnim veseljem po kurah in kuricah, ki so ponižno stopicale za njim v nekem ljubkem neredu, sekajoč z debelimi kljuni okoli sebe

po užitnih rastlinah in drugih rečeh, ki so je jim pojavljale na potu. Ko je bila cela druhal na dvorišču, puhne petelin-paša prvi na gnojišče, se pretegne nekolikokrat, vzpne vrat ter zapoje iz vsega grla. In za njim priskačejo tja gori tudi kokoši, a mednje se drzno pomešajo glasni vrabci . . .

Iz hleva se hipoma zaslišijo zategli, mukajoči glasovi, ta višji, oni nižji, a vmes veselo in hrupno rezgetanje konjsko, podobno gromkemu smejanju . . .

Gori v prvem nadstropju se hkratu odpre na stežaj okno in loputne ob zid . . . v njem se prikaže zmršena, razkuštrana glava, se zasvetlika bela srajca in goli laket . . .

Prvi pramen vzhajajočega solnca zatrepeče na višku jagnedičev, za njim se usuje celo morje svetlobe, zapleše nad listjem, migljajoč, se tresoč, se spuščajoč po strešni opeki, blešči ob belih zidovih, maneč oči in potapljajoč se nižje, vedno nižje . . . Vsa okolica se je kopala v mladih, mlačnih jutranjih solnčnih žarkih.

In vse je bilo živo . . . živo! . . .

Josip Lesnik je s sklonjeno glavo v svojih zelenih, z rdečimi rožami pretkanih cipelah počasi korakal v prvem nadstropju po sobi gori in doli. Dospevši do okna, se je kakor utrujen obrnil in premeril pot do vrat. Ko je strmel tam nekoliko časa zaman v svetlo, medeno kljuko pri ključalnici, kakor v nadeji, da jo zdajci nekdo pritisne, da se v tem hipu pojavi nekdo v okviru visokih vrat — se je razočaran zopet polagoma zavrtel na nizki peti ter stopal proti oknu. Tako se je vračal zaporedoma od okna k vratom, a odtod zopet k oknu . . .

V sredini sobe sta stali dve postelji, ena tik druge; desna je bila odgrnjena, in izpod odeje sta bleščali beli rjuhi, viseči ob vznožju črez rob postelje skoro do tal, a leva postelja je bila nedotaknjena. Videti je bila nekoliko višja od prve, in odevalo jo je z dolgimi, belimi čipkami obrobljeno, vezeno volneno pregrinjalo, ki se je spuščalo nizdolu črez stranico postelje.

Ob desni steni nad svetlo-likanim četvernim predalnikom, prav nad porcelanastim, rožno-belim kipom lurške matere božje je visela v črnem, modernem okvirju ženska podoba. Kazala je oprsje mlade, komaj dvajsetletne žene z izredno sanjavim izrazom v velikih, modrih očeh. A na lepem, podolgastem obrazu sta se pod tanko, skoro prozorno poltjo prelivala kri in mleko. Drobne, dolge, bele roke so držale zaprto knjigo, v kateri je nekako na sredi tičal kazavec levice, dočim je na sredincu bleščal svetli poročni prstan v družbi drugega

z draguljem okrašenega prstana. Črez vse podobe je bila razlita neka čudna milina, in videlo se je, da jo je slikal pravi umetnik...

Pred to podobo se je zdajci ustavil Josip; roke je imel trdo sklenjene na hrbtu, in oko se mu je vsesalo v krasno obličje. In kolikor bolj se je uglobil v opazovanje podobe, toliko hitreje in vidneje so mu strepetavali in se stiskali prsti na rokah. Oko pa se mu je odelo v motno, skoro neprozorno meglico . . .

»Zakaj si mi to storila?« se mu je izvilo naposled glasno iz prsi, in žalostno je sklonil glavo.

In bilo mu je, kakor bi ta »zakaj« odmeval od vseh štirih sten.

Odstopil je od podobe in se glasno in bridko nasmejal.

»Zakaj? . . . ha-ha! . . . Zakaj?«

Pristopil je k ogledalu, ki je viselo nad umivalnikom, po katerem so še motno bleščale debele kaplje vode od umivanja.

»Zakaj?«

V ogledalu se je zazrcalila njegova bradata glava.

In prijel se je za prvi šop dolge brade in ga natančno motril; vmes so bile pač še nekatere črne niti, a večino jih je bilo — belih. Izpustil jih je in prijel in motril šop na drugi strani. Tudi tukaj je bil že zapadel sneg! — Joj, in tudi na glavi ob sencih! Kakor bi se bil črez noč namazal z jazbečevo mastjo!

In koža na čelu? Odkod so se vzele vse te brazde? Pred dobrim tednom je bilo to pač še vse gladko, vse sveže, vse napeto — vsaj zdelo se mu je, da je bilo — a zdaj?

Josipa je zazeblo; stresel se je.

»Zakaj?«

»Ha-ha — zato!«

Ril je s prsti po laseh in mešal z njimi po bradi.

Ozrl se je še enkrat po podobi, oblekel počasi jopič ter odšel po stopnicah.

Iz kuhinje je stopil v malo sobo, ki je bila obenem navadno obednica; tam je sedel za okroglo. z modrim prtom pregrnjeno mizo.

Dekla je donesla zajutrek počasi, z drsajočimi koraki.

A Josip je zrl predse v belo skodelico, kjer je nad rumeno pijačo plavala debela, mastna smetana. Njegov duh je bil odsoten, in niti zapazil ni, ko je cepnila muha v kavo; šele, ko je bilo celo površje posuto s črnimi, migajočimi telesci, je porinil skodelico od sebe, si natočil kozarec vode, izpil ter odšel na dvorišče . . .

Stopil je v hlev. Takoj pri vratih je prežvekovala lepa, visoka in dobro rejena »breza«; ozrla se je po gospodarju, iztegnila vrat ter v pozdrav zamukala.

Josip je pristopil k nji, ji položil desnico na hrbet ter jo gladil po svetleči dlaki, a krava je zakrivila vrat proti njegovi levici in mu lizala bele prste.

»In še je ni! — Vidiš, brezika, še vedno je ni! — Kolikrat je pristopila i ona k tvojim jaslim! Kolikrat te je gladila njena ročica! In vidiš, ni je več . . . nič več je ne bo!«

Še je položil roko med zakrivljena roga, a takoj je stopil dalje do bližnje »rumenke«, do »rdečke«, do vseh v dolgi vrsti stoječih ljubljenk, in vsaki je ponavljal:

»In vidiš, ni je več . . . nič več je ne bo!« . . .

Tako je prišel tudi na konjsko stran in tudi tam gladil in tipal iskra svoja belca.

In tudi njima je govoril, vsakemu posebe:

»In vidiš, ni je več . . . nič več je ne bo!«

Živali pa so ga gledale, kakor bi ga razumele, kakor bi čutile tesnobo njegovih prsi, bridkost njegovega srca . . .

Ko je bil zopet na dvorišču, noseč iz hleva pest ovsa, se je ustavil na sredi, in posnemajoč nehote glas svoje žene, je vzklikal naglo in zaporedoma:

»Pit, pit, pit! — Pit, pit, pit!«

Cela truma kokoši je prihitela proti njemu in planila po ovsu, ki se je usipal iz njegove roke.

»Pit, pit, pit . . . in vidite, ni je več . . . nič več je ne bo!« . . .

Začel se je ozirati proti oknom v prvem nadstropju. Zdaj, zdaj se prikaže ona v njih okvirju, zdaj, zdaj se mu nasmehnejo njena črešnjeva usta — zdaj, zdaj ga pogreje žar iz njenega očesa . . .

Toda zgoraj v prvem nadstropju je vse nemo, vse pusto, vse temno . . .

In temno je tudi v duši njegovi . . .

Vedno in vsaki hipec si je ponavljal:

»Kako sem jo ljubil . . . Kako jo še ljubim! . . . In vse bi ji odpustil — hipoma bi pozabil vse bridkosti, ki mi jih je provzročila, samo da se vrne, da se vrne! Ali ni je več . . . nič več je ne bo!« . . .

II.

»Naša Pavlinica, kako je lepa; pa kako pridna in nikakor ne prazne glave! Saj je obiskovala šolo v mariborskem samostanu in kuhati se je učila pri »Slonu« v Ljubljani. Ah, kakšne močnate jedi vam napravi! — Enkrat morate pri nas obedovati, da se sami prepričate! — Pa je tudi ne damo vsakemu! — Koliko se jih je že zglasilo in si izkušalo pridobiti njeno srce — toda zaman. Res, noče ona vsakega, pa je tudi mi ne damo vsakemu!« . . .

Tako je pri vsaki priliki poudarjala gospa Mlekužica, soproga bogatega trškega peka Mlekuža. Posebno je to glasno govorila v vsaki družbi, v kateri je bil tudi Josip Lesnik, že nekoliko prileten samec, ki je imel lepo svoje posestvo četrt ure od trga ter je štel tudi okroglih petdeset tisočakov gotovine, kakor je to vedel že vsaki otrok. A zraven je bil mehek kakor vosek in dober kakor kruh . . .

In Mlekužica se je vedela vselej približati Josipu ter je čestokrat s poudarkom rekla:

»Ne, ne damo je vsakemu — a nekomu bi jo pa le dali!«

In vselej je ljubeznivo pogledala Josipa, pomenljivo pomignila z obrvmi in vnovič začela naštevati vrline svoje hčerke . . .

No, zgodilo se je, da je Josip res nekdaj obedoval pri Mlekužu. In obed je bil slasten, a najbolj so ga sladile zares krasne oči lepe Pavlinice.

Odzdaj so se začeli medsebojni poseti; postarni, predobri Lesnik je često prihajal k Mlekuževim, in med njim in mladostno, dražestno Pavlinico so se izmenjavali zaljubljeni, pomenljivi pogledi, rahlo stiskanje rok in naposled tudi nežno poljubovanje in sladko grljenje . . .

V kratkem se je bilo napravilo, da je postala Pavlinica gospodinja na Lesnikovini . . .

* * *

Hoj, to je bilo potem tam idilsko življenje! —

Koliko bi vedele povedati stare smreke, koliko košate bukve in širokovejni kostanji v lesu za poslopjem; koliko mehki mah pod njimi, koliko potok, vijoč se in živo šumljajoč po zeleni trati, koliko ptice v grmovju, veverice in polhi v vrhovih, koliko v senčno zatišje stisnjena jelova klopica!

Kako pomenljiva so ta srca, vrezana v mehki, sočni lub ponosnih dreves! Kako pomenljive te stopinje, vdrte v drobni, rjavi pesek po gozdnih stezah, in pohojena trava na zelenih osredkih!

Živela sta neko vzvišeno, idealno, nepretrgano ljubezen v vedni sladki omotici, in Josip si ni bil nikdar nadejal sreče, kakršno je našel pri Pavlinici. Zato je pa tudi ljubil svojo soprogo brezkončno, strastno, skoro blazno . . .

»Ako bi jo zdaj izgubil, bi moral zblazneti, ali pa umreti,« si je dejal večkrat in pazil nanjo bolj, nego na svoje oko . . .

* * *

Nekega dne se je v ovinku pod Lesnikovino neobičajno oglasil poštni voz. Mršava rjavca sta počasneje, nego navadno vlekla v oblak zagatnega prahu zaviti težki voz, ki je se kmalu nato ustavil pred vhodom na Lesnikovo dvorišče.

Iz voza je skočil mladenič, katerega je Lesnik, ki je bil prihitel, takoj z radostnim vzklikom objel in poljubil ter potem potisnil skozi vhod.

Poštni voz je zdrdral dalje, a Josip je v tem hipu že predstavljal došleca Pavlinici, rekoč:

»To je dragi moj bratranec, slikar Doran, ki nas je včeraj obvestil, da nas poseti!«

In Pavlinica je slikarju podala svojo ozko, belo roko ter mu pogledala v obraz. In ta obraz je bil tako nenavaden, tako prikupljiv in izrazit, da je njeno oko osuplo obviselo dalje časa na njem.

»No, Pavlinica, pa poljubiti se morata tudi«, je dejal Josip; »saj je to prvi sorodnik, ki nas je obiskal!«

Pavlinica je zardela, pogledala Josipa, se vnovič ozrla po slikarju, a takoj pristopila in mu ponudila svoje črešnjevo-rdeče, sveže in polne ustnice.

Slikar se je pripognil in mehanski položil svoje ustnice na njene. A tedaj je šinila njemu in nji po vseh udih kakor elektriški tok neka slast ter se jima razlila po žilah, in zmešana sta oba povesila glavo.

»Ha, ha,« se je zasmejal dobrodušni Josip. »To je bilo krasno!«

Sam ni vedel, zakaj je bilo krasno, a Pavlinica je čutila, da je bilo nebeško.

Hoj, kako ves drugačen je bil ta poljub, negoli poljub Josipov, ki je bil tako navaden, tako vsakdanji, da se ga ni niti zavedala! Poljub slikarjev pa bode pomnila, dokler bode živa! . . .

Molče so stopali v hišo, kjer je bilo že v obednici pripravljeno kosilo; kajti bilo je prav opoldne.

Po použitem slastnem obedu je nosil Josip na mizo podolgovate buteljke; kmalu so vsi trije rdeli kakor zrele breskve, in slikarjeva zgovornost je rasla od trenotka do trenotka. Vedel je mnogo, pripovedoval je izborno, in vsi trije so bili skrajnje zadovoljni.

»Ha, ha, to je pa res krasno, res krasno! Hvala, da si nas obiskal,« je vzklikal Josip vedno in vedno in zdaj pa zdaj izginil v sosednjo izbo, kjer je imel razpostavljeno svojo vinsko zalogo.

Ko je vnovič šinil za male duri, se je slikar hipoma pripognil k Pavlinici; oči so mu plamtele, ustnice so mu komaj vidno strepetavale.

»Ali se ne spodobi vsaj še en poljubček, draga sestrična?« je dejal šepetaje in ji stisnil ustnice, da so se ji zaokrožile kakor rožni popek.

»Ne . . . ne več . . .« je hitela ona in razburjena zavihavala konec belega namiznega prta . . .

* * *

Drugo jutro je dejal Josip Doranu:

»V trgu imam opraviti na sodišču, opoldne se vrnem. Ako nočeš z mano, ti bo razkazala Pavlinica naše posestvo. Upam, da se ne boš dolgočasil!«

In odpeljal se je, slikar pa je ostal doma . . .

Komaj pol ure po odhodu Josipovem je stala Pavlinica pred Doranom v lahni izprehodni obleki z belim širokokrajnim slamnikom na kodrasti glavi in z rdečim solnčnikom v roki.

Krenila sta za hišo po peščeni poti tja proti temnemu lesovju, ki je upogibalo visoke svoje vrhove v lahni sapi, kakor njima v pozdrav.

In vstopila sta v ono svetišče ljubezni, katero je tolikrat sprejemalo v svoje naročje Pavlinico in Josipa.

Pavlinica je bila razmišljena; njene misli so blodile Bog ve kod, in niti ni pazila, s kom se izprehaja. Čisto je zabila, da stopa zraven nje kdo drugi in ne Josip. — V ti razmišljenosti je prijela nehote Dorana za roko. Hipoma se je glasno zasmejala in se spustila v tek nizdoli po mehki stezici med rdečeplodnim malinjem, ki je otresalo srebrno roso po njeni in po obleki slikarja, katerega je vlekla za sabo.

Šele globoko doli na malem osredku sta se ustavila, vsa zasopla in rdeča.

In Pavlinica je od veselja zaploskala, iztegnila roke po tilniku Doranovem in ga privila k sebi.

Slikar je omamljen zaklopil oči in strastno pritisnil svoje ustnice k njenim, da je bolečine viknila.

A tedaj se je tudi zavedela; poljub ta jo je pozval v realnost, in spomnila se je, da ni zraven nje Josipa.

Osramočena se je opotekla ob bližnje deblo in prestrašena je zrla v slikarja, ki je stal nepremičen, prepadel.

»Moj Bog, kaj si bodete mislili o meni?« je dejala hlastno in sklonila glavo.

Doran se je zganil, pristopil k nji in namesto odgovora jo prijel za roko ter ji poljubljal dolge, bele prste . . .

III.

Slikar se je vedel udomačiti pri Lesniku. Sprva je nameraval, da ostane samo kakih osem dni, a pretekli so bili že trije tedni, in še se ni odpravljal.

Zjutraj so se navadno vsi trije skupno šetali po gozdu, popoldne pa je vpregel Josip svoja belca, in vozarili so se po bližnji okolici...

»Doran, naslikaj mi Pavlinico; ne mudi se ti nikamor. Do jeseni, ko odideš v Pariz, je še daleč, in do tistikrat lahko dovršiš delo!« je opomnil nekega dne Josip.

In črez nekoliko dni, ko je slikar dobil potrebno pripravo, se je začelo delo.

V prostorni, visoki sobi v zadnjem koncu hiše, z razgledom na temni les, je Doran priredil svoj atelier.

In vsako popoldne je tam sedela na nizkem fauteuilu Pavlinica in sanjavo zrla v slikarja, čigar roka je švigala po razpetem platnu.

V kotu na divanu je medtem polegal Josip in mirno pušil svoje cigarete ter spuščal dimove kolobarčke proti stropu, kamor se je navadno zagledal.

Doran pa je nepremično motril te fine potezice na Pavlininem obrazu in črtal in črtal in vlival v delo svojo dušo . . .

Ko sta pa bila včasih sama, je položil slikar paleto iz rok in prisedel k Pavlinici. Njegova desnica se je počasi ovila njenega pasu, njegova glava se je približala njenemu obrazu, in oči so se ujele z očmi.

»Bojim se vas,« je dejala vselej ob takih prilikah ona. »Kako ste čudni, ko me tako gledate . . . Moj Bog, sama nočem biti več z vami!«

Ali njena usta so legala . . . njene ustnice so koprnele po njegovih . . . in v blaženstvu je vzdrhtevala, kadar so se je doteknile.

In čestokrat se je zalotila pri misli, da bi vendar že zopet bila rada sama z njim . . .

* * *

Slika je bila dovršena, in ponosen je bil nanjo Doran, zaljubljen vanjo Josip, in vsa srečna Pavlinica.

Po daljši debati je bil sliki odkazan prostor v spalnici, in obesili so jo, kolikor se je dalo, slovesno na desno steno nad kip Matere božje . . .

V štirih dneh je imel oditi Doran.

Trebalo je tedaj še enkrat posetiti vse priljubljene prostore in kotičke v lesu, trebalo se je posloviti od lepih sanj, ki sta jih sanjala Doran in Pavlinica v ti čudoviti samoti.

A zgodilo se je, da je bil tretje popoldne pred odhodom Josip odsoten po nujnih opravilih.

In Doran in Pavlinica sta zopet sama stopala v les. Pod nogama jima je šumelo prvo odpadlo rumeno in velo listje, in semtertja se je že iztezala kaka gola veja nad njiju glavama. In visoka trava na osredkih je bila polegla, med suhimi njenimi bilkami se je svetlikal vlažni, kodrasti mah. Drevesna debla so bila preprežena z vlaknato, redkolistnato srobotovino, katere šopnati cvetovi so viseli na nji kakor bela preja na preslici. Molče so smukali ptiči po grmovju, in po vzduhu je semtertja zašumelo tako otožno, tako jesensko. Vsa narava je čutila, da ji pojema moč, vse je bilo nekam utrujeno, dremavo.

Tudi Pavlinica je hipoma začutila neko utrujenost, neko izmučenost, in neka pereča bol ji je izžimala mlado srce. Naslonila se je ob Dorana, in počasi in molče sta stopala do znane jelove klopice.

Roko v roki sta sedela, nema, zamišljena . . .

A ko je solnce zahajalo za nizkimi, rjavimi griči, so njegovi zadnji prameni božali v tesnem objetju združeno dvojico in lili svoje zlato na njiju mladi telesi.

Po lesu je zapihala ostrejša sapa in jima hladila razžarjena lica.

In sklonila se je Pavlinica kvišku, vstala ter se vstopila pred Dorana.

»Vzemi me s sabo, kamorkoli pojdeš — brez tebe mi ni živeti!«

Povesila je vdano svojo glavo in umolknila.

A slikar se je ustrašil. Planil je pokoncu, prijel jo za roke ter viknil:

»Pomisli . . . pomisli . . .«

Ali ona je zmajala z glavo.

»Prepozno je, da bi pomislila . . . vzemi me . . . dekla, služabnica ti bodem . . . vzemi me!«

V bližini se je oglasila šoja, naglo, zaporedoma, in njen glas je bil podoben zlobnemu smejanju.

Stresla sta se oba.

A Doran je dejal skoro nato:

»Dobro — ker tako hočeš!« . . .

Dogovorila sta natančno ves načrt begu, pretehtala to in ono težkočo; a ko sta bila blizu doma, je bilo že vse urejeno . . .

* * *

Prišlo je popoldne, ko se je Doran odpravljal. Josip je ukazal napreči, a hotel je sam odpeljati sorodnika na bližnjo postajo. Zložili so prtljago na voz pod sedeže, in konja sta že veselo teptala tla in ostrila ušesa.

V sobi pa so v slovo zadnjič trkali vsi skupaj z vitkimi čašami, v katerih se je penila ognjena tekočina.

Slikar je bil razburjen, roke so se mu tresle, in na čelu so se mu prikazovale in izginjale velike rdeče lise. Naglo je vlival vase pijačo, a to mu je notranji ogenj le še bolj netilo.

Pavlinica pa je bila čisto mirna. Malomarno je zrla skozi okno na voz in konja in se včasih nasmehnila. Bilo je, kakor bi bila duša njena odsotna, kakor bi se misli njene izprehajale drugod, daleč od tod v jasnih višavah . . .

Doran in Josip sta stopala k vozu.

Pavlinica pa je ostala na pragu in slikarju podala desnico. A Josip je dejal zopet, kakor prvi dan slikarjevega poseta:

»No, Pavlinica, pa poljubiti se morata tudi!«

Nekaj kakor pomilovanje, a zraven tudi srd do tako brezskrbnega in kratkovidnega moža se je vzbudilo v njenem srcu — toda samo za hipec, in že so se njene ustnice zaokrožile na nasmeh. Pogledala je slikarja ter rekla:

»Pa drugič, ko nas vnovič posetite!«

Obrnila se je, zaklicala z zvonkim svojim glasom »z Bogom« ter izginila v veži.

Josip pa je pognal . . . —

Po odhodu obeh je šla Pavlinica v sobo in pisala; popisala je malo stranico, površno pogledala drobne vrstice in zložila pismo v rožnat zavitek ter ga potisnila v miznico. In začela je spravljati najpotrebnejše stvari . . .

Takoj nato je stopila na dvorišče, klicala kokoši in jim potresla zrnja, pomenkujoč se z njimi. Odtod je prasnila v hlev, iz hleva v različne shrambe, povsod kličoč svoj »z Bogom!«

V tem se je stemnilo. Listje v jagnedičih je trepetalo, iz gozda se je oglasila sova, in nekje tam na vrhu je parkrat zalajala lisica...

Josip se je vrnil precej pozno in našel soprogo že v postelji.

IV.

Ko se je drugi dan zbudil Josip iz svojega trdnega spanja, se je začudil, da ni več Pavlinice na sosednji postelji.

Pretegnil se je nekolikokrat, si pogladil zmršeno brado, potegnil z rokami preko oči ter naglo skočil iz postelje.

Odprl je okno na dvorišče. Nad okolico je ležalo dolgočasno, svinčeno nebo, na katerem so se zbirali oblaki. Nobena sapica ni zibala drevesnega listja, nobenega glasu ni bilo čuti od nikoder. Tako čudno, tako mrtvaško tiho je bilo naokoli!

Josip je poslonel na oknu ter čakal, da zagleda morda kje Pavlinico, ki je imela ob tem času vedno opraviti s kokošmi; toda ni je hotelo biti na dvorišče. Tudi iz hiše se ni razlegal nje zvonki glas, in hlapec in dekla, ki sta navadno zjutraj glasno govorila, opravljajoč vsaki svoje delo, sta šla parkrat nemo, plazeče se črez dvorišče.

Josip se je ozrl; zdelo se mu je, da so se otvorila vrata spalnična, toda zagledal je le svojo senco, ki se je tresla na belo pobarvanih obojih. Ni je bilo nje, ki je vsako jutro priskakljala na prstih do njega, iztegnila po njem svetleče roke in, držeč ga za obe lici, mu pritisnila žarek poljub pod dolge, še zmršene brke.

Ta nenavadna tihota mu je tesnila prsi.

Tedaj je pa zagledal na mizi list, naslovljen nanj od roke Pavliničine.

Hlastno, a z neko bojaznijo ga je odprl.

In čital je:

»Dragec moj!

Hvala Ti lepa na tolikih lepih uricah, ki sem jih preživela s Tabo! Kako dober, kako sladak si bil vedno z menoj. Da, Ti celo nisi bil moj mož — bil si mi veliko več, bil si moj — brat! Poljubi najini so bili zares bratovski in sestrski — to sem začutila stoprav takrat, ko si mi veleval, da naj poljubim Tvojega bratranca! — Kak razloček! — Sam si kriv, da sem spoznala to razliko, da sem se zavedela, da si v resnici le — moj brat! — In, kakor veš, sestra in

brat ne moreta biti vedno skupaj; lahko pride druga ljubezen, ki ju razžene narazen! In taka ljubezen je prišla tudi name . . . Zato se od svojega brata poslavljam, ne morda s težkim srcem, pač pa s sladko zavestjo, da mi tudi nadalje še ostane njegova bratovska ljubezen!

Z Bogom! — Naposled Te še prosim: ne išči me in ne pozveduj po meni! Presrčno

Tvoja

sestrica

Pavlinica.«

Josip je strmel predse, si grizel nohte in drsal s koleni, z drugim ob drugo.

»Ha, ha, za njo, za njo!« je naposled vzkliknil in hotel vstati.

»Ha, ha, za njo, za njo!« je vzkliknil drugič in tretjič, a pri vsem tem je obsedel na svojem prostoru, in glava mu je zlezla nizdolu na roko.

Nepremično je presedel celo dopoldne . . .

Popoldne pa je napregel in se odpeljal v trg. Zglasil se je pri tašči; v kratkih stavkih in pretrgano ji je povedal svojo povest ter ji predložil Pavliničin list. Ni mu bilo treba praviti, kako je zdvojen, kako je nesrečen, saj je to prejasno dokazovala vsaka potezica na njegovem licu, vsa njegova postava.

Pričakoval je od tašče vsaj dobrega sveta, morda tudi nekoliko pomilovanja in sočutja.

A ko je končal, je pomolčala debeluška pekovka nekoliko časa.

Skoro pa se je dvignila raz svoj sedež, vprla roki v bok ter se ustopila predenj s plamenečimi očmi in visoko povzdignjeno glavo.

In sikala je:

»Prav, prav se ti godi! — Zakaj pa nisi bil mož? — Ali ne veš, da ženska ni ustvarjena za enoličnost? — Tisto vedno ljubkovanje, tisto vedno prenašanje na rokah — to ji je bilo nazadnje že preosladno! — Izpremembe je bilo treba; vsaki teden vsaj enkrat si se moral z njo spreti, pa naj si jo tudi pretepel — in lažje bi bila vse prestajala, bolj bi te bila ljubila . . . Že vsaj nekoliko skrbi si imel stresti na njeno glavo! — Prav se ti godi! — In zdaj si nam napravil tako sramoto! — Moj Bog, moj Bog, kdo bi si bil mislil! Ubogi moj otrok!«

Zakrila si je oči z rokami, sedla na divan in začela na glas jokati. A vmes je še vedno vikala:

»Prav se ti godi! Zakaj pa nisi bil mož?«

Josip ni vedel, kaj bi storil. Sram ga je začelo biti, in otresel se je za hipec svoje prirojene dobrosrčnosti in rahlosti; planil je kvišku, prijel stol, na katerem je sedel, ter ga zalučil v kot, da se je stresla soba . . .

Nobene besede ni zinil ter naglo odšel po stopnicah.

Ko je prišel domov, je stopil najprej v svojo spalnico in se ustavil pred sliko svoje soproge; hipoma je prebledel, skrčil pesti in pograbil izprehodno palico, da bi sliko razbil.

Ali podoba ga je gledala tako milo, tako ljubeznivo . . . v srcu se mu je začelo mehčati, palica je padla iz roke . . . naslonil se je na predalnik in — plakal . . .

* * *

Ko se je po trgu raznesla govorica o begu Josipove soproge, je bilo takoj v vsaki družbi govorjenje samo o tem. Vse se je smejalo in zbijalo šale na stroške Josipove.

Ta pa je vedno čepel doma in čakal, da se vrne ona.

»Vse bi ji odpustil — samo da se vrne, da se vrne!«

To si je ponavljal in si še ponavlja tisočkrat na dan, kajti Pavlinice le še ni, le je še noče biti od nikoder.

In Josip se stara od dne do dne; brada mu je že vsa siva in koža na čelu in licih gosto nagubančena. Tudi oko je že izgubilo prejšnji svoj blesk. Vsako jutro kliče kokoši, posnemajoč glas Pavliničin, posnemajoč nehote vsako njeno kretanje; vsako jutro obiskuje krave in konje in vedno jim še pravi:

»In vidiš, še je ni . . . nič več je ne bo!«

Nikakor se ne more otresti one melanholije, ki se ga je polastila, ki se ga drži in oklepa, kakor trta svojega droga. Tako globoka ljubezen, združena z neobičajno rahločutnostjo je pač le Josipu Lesniku prirojena!

In ako ga kdo obišče, ga Josip ne izpusti zlepa. Na dolgo in široko mu pripoveduje o svoji zakonski sreči in nesreči. In včasih celo že govoriči o revolverju in samomoru.

Pač nastopijo včasih trenotki, ko se zaveda svoje nemožatosti, in takrat bridko vzklikne:

»Zakaj nisi bil mož?«

Toda kmalu se pogrezne v svojo melanholsko resignacijo, in zastonj mu kličejo njegovi prijatelji, katerih je vedno imel in jih še nekaj ima:

»Bodi mož!«

Gregor Aleksandrovič Potemkin. (1739—1791)

Spisal Ivan Steklasa.

II. Potemkinove osnove in njegova mogočnost.

(Dalje.)

ogočni in bogati, lepi in razkošni knez je bil pravi ljubljenec ženskih, posebno slavohlepnih in bogastva željnih Evinih hčer. In zares je bil konec 18. veka, ki se je odlikoval s tolikim številom mehkužnežev in razuzdank, ravno knez Potemkin izmed najsijajnejših in najmogočnejših Don Juanov. Knez je imel brezštevilnih romanov s krasoticami raznih narodov in stanov. Zategadelj ga je imenoval neki vrstnik »kneza tmine«.

Ker ni znal brzdati svojih strasti, nego je hotel ustreči vsem svojim željam, se je naužil vsega v preveliki meri, kasneje pa ga je mučil vsled prenasičenja strašen dolgčas. Sredi veselih drugov se je čutil osamljenega, kajti v duši svoji ni nahajal toliko plodotvorne sile, da bi si bil z njo preganjal duhomorno praznoto, in kakor poje Lermontov v neki krasni pesmi, je bil »on edini mračnega in praznega dvorca ničemurni vlastelin«. Potemkin je zategadelj prav pogostoma izkušal težo duševne praznosti in ničnosti. Ob takih prilikah se mu ni upal nihče približati; sam pa si je preganjal puščobo s čudnimi navadami, muhami in celo z norostmi. Večkrat se je valjal neumit, neoblečen in nepočesan po cele mesece v svoji spalnici; ali pa se je vdal pretirani pobožnosti in včasih celo vražarstvu. Večkrat ga je popadla kar iznenada strašna dušna tesnoba. Tako je bil knez nekoč pri mizi jako vesel, ljubezniv in prav zgovoren; kar je obmolknil, postal zamišljen in žalosten, naposled pa je rekel: »More-li biti človek srečnejši od mene? Vse, kar sem želel, vse se mi je po volji izpolnilo: hotel sem činov in redov — imam jih; ljubil sem igro — zaigral sem neštete vsote; ljubil sem gostbe — dajal sem krasne in razkošne; cenil sem drage obleke — imel sem jih toliko in takšnih, kakršnih in kolikor jih ni imel še noben srečni človek — skratka: vsem svojim strastem sem ustregel s polno mero«. Ko je te besede izpregovoril, je razbil porculanski krožnik na drobne kosce, pobegnil v spalnico ter se zaprl. — Da bi se raztresel, je imel okoli sebe vedno mnogo zabavnikov, izmed katerih je posebno poznan

neki Mosé, ki je zabaval kneza s svojimi izmišljotinami in dovtipi. Prav rad se je knez razgovarjal tudi z razkolniki in drugoverci, katerih je bilo vedno nekoliko v njegovem spremstvu.

Med slabimi navadami Potemkinovimi je treba omeniti tudi te, da on, ki je trošil na burke in zabavo neizmerne vsote, ni rad plačeval svojih dolgov ter tako večkrat unesrečil siromašne upnike. Kadar se je kateri upnik prijavil knezu, je le-ta hitro poklical svojega tajnika Popova ter ga po navadi vprašal, zakaj ni dolg izplačan, potem pa je dal dogovorjeno znamenje, naj se dolg plača ali ne.

Tako se je ponašal knez ne samo v Petrogradu, nego tudi v Novi Rusiji in v Krimu, kjer je večjidel bival od početka osemdesetih let. Tukaj je razvijal vkljub vsem svojim muham in trmam nenavadno delavnost. Trebalo je izvesti čim preje grški projekt, za katerega so se trošile ogromne vsote. Do vladarice so dohajala že poročila tudi o neuspešnosti teh del in o nepravilni denarni upravi. Nekateri mislijo, da se je hotela Katarina radi tega osebno prepričati o resničnosti teh glasov, a to ni verjetno; ravno v tem času je bil knez še v posebni milosti in mnogo odlikovan s čini, denarji in posestvi; v Petrogradu mu je poklonila cesarica dva dvorca in sicer dvakrat, ker ju je prvikrat prodal. Imel je že vse ruske redove, a ko je bil utemeljen red sv. Vladimira, je postal knez prvi njegov vitez. V začetku leta 1784. je bil imenovan za generalnega vojnega maršala, za predsednika vojaškega zbora, za generalnega gubernatorja krimskega in za predstojnika zbora kavalirske garde. Verjetnejše je torej, da se je odločila vladarica za potovanje na jug na prošnjo kneza samega, ki jo je hotel iznedaditi z novim carstvom, katero je on povzdignil v teh krajih; morda je pa hotela tudi podražiti Turško in se sniti z vladarji sosednjih držav.

III. Potemkinovo slavje za potovanja Katarine II. na jug in njega nasledki.

O tem potovanju se je govorilo v dvorskih krogih že leta 1784., pripravljali pa so se zanj vse do leta 1787.; toda šele, ko je prenehala na jugu huda kuga, se je odpravila cesarica na pot. Med tem se je tudi Potemkin skrbno pripravljal za svoje slavje ter potrošil iznova ogromne vsote; a ni dovolil, da ima pri tem kaj posla Rumjancov, upravitelj Male Rusije, skozi katero je vodil pot na jug. Ni ravnal tako brez razloga; hotel je pokazati vladarici, kako umen upravitelj je on, in kako krasno so urejeni njemu poverjeni kraji v razmerju z zapuščeno Malo Rusijo.

In uspel je zares sijajno. Cesarica je odšla z mnogobrojnim spremstvom iz Carskega sela 7. prosinca leta 1787. »pogledat svoje malo gospodarstvo«, kakor je ona šaljivo rekala. Potemkin jo je sprejel v Kijevu, kjer je ostala precej dolgo, dokler so se dogotavljale priprave za sprejem. Na Dnepru se je stesalo več desetoric razkošnih ladij po ruskem okusu, na katerih se je moglo voziti do 3000 ljudi. Najrazkošneje sta bili urejeni ladji »Dneper« za cesarico in »Bug« za začetnika tega čudnega zgodovinskega prizora; na »Desni« pa je bila napravljena ogromna obednica, kjer je cesarica dajala sijajne gostbe. Zidali so Ekaterinoslav, polepšavali Kremenčug, utemeljevali nova mesta, očistili Dneprske slapove ter zbrali cele trume Jatarjev, Kirgizov, Nogajcev in Turkmenov, da bi cesarico sprejele in pozdravljale na raznih mestih, skozi katera je imela potovati. Potemkin je poskrbel tudi za glasbo, katero je prirejal glasoviti glasbenik Sarti, ter sestavljal sam besedilo za pozdravne govore veliki vladarici. Na slavoloku na Perekopu se je bleščal po zapovedi Potemkinovi napis: »Predposlala strah in prinesla mir«.

Mnogoštevilne ladje so se svečano zibale po Dnepru, obdane od vseh strani s šalupami in čolni. V nekaterih lepših mestih so se zaustavljali popotniki. Gledali so bregove, ob katerih se je gnetel praznično oblečeni narod, so streljali s topovi, užigali umetelni ogenj in se vršile vojaške vaje. V Ihanovi se je sešel s Katarino poljski kralj Stanislav Ponjatovski, katerega je sprejel Potemkin prav prijazno. Brez dvoma je bilo prijateljstvo Potemkinovo vzrok, da se je Ponjatovski vzdržal še nekoliko let na poljskem prestolu.

Od Kremenčuga se je začelo pravo slavje Potemkinovo, kajti ta kraj je bil že pod njegovo upravo, in tu se je videla velika razlika proti drugim pokrajinam. Posebno je hvalila cesarica na novo urejene konjiške čete. Za cesarico je bil prirejen v Kremenčugu krasen stan z vrtom. Pisma, ki jih je pisala Katarina svoji snahi in drugim osebam, so bila polna oduševljenja; vladarica je bila očarana od vsega, kar je videla. In vendar so je šele v Krimu pričakovala prava čudesa. Za Kremenčugom se je sešla Katarina s cesarjem Josipom II., ki je potoval pod imenom grofa Falkenšteina. Četudi je bil Josip II. strog kritik Katarine II. in še posebno kneza Potemkina, je vendar presenetilo tudi njega marsikaj, kar je videl na tem potovanju. V Herson se je pripeljala Katarina v krasni kočiji, v kateri je sedela z Josipom in Potemkinom. Tu ti je bila trdnjava, zavarovana z velikim številom topov; na ladjedelnici so bile tri dogotovljene ladje — vse to na mestu, kjer je bila pred 8 leti sama pusta stepa. — Pravijo,

da je bila cesarica nenavadno oduševljena, ko se je pripeljala v mesto skoz »paradni vhod«. Josip II. in njegovi sopotniki so pa pač stikali po vseh kotih mesta ter seveda našli tudi precej nedostatkov v izvršitvi mestnih utrdb, pri novoizdelanih ladjah i. t. d.

Čudesna priroda na Krimu in krasno Črno morje sta še silneje delovali na vladarico. Njena pisma, ki jih je pisala odtod ob ti priliki, so polna slavospevov čarobniku Potemkinu. Na potovanju po Krimu je obdajala kočijo, v kateri se je vozila cesarica, najlepša tatarska telesna straža; Potemkin jo je sestavil od samih Murzov, in le-teh sijajna obleka je navdušila celo skeptika Josipa II. —

Toda najlepši prizori so se godili v Inkermanu. V nalašč za cesarico sezidanem dvorcu so pri obedu hipoma odgrnili zaveso, ki je branila razgled z balkona; kakor na mig so se umaknili Murzi in Kozaki na stran, in gledavci so zagledali krasno Sebastopoljsko luko, kjer je stalo do sto večjih in manjših ladij — začetek slavne črnomorske mornarice. Začeli so streljati iz vseh topov. Katarina je vsa oduševljena nazdravljala z vnetim obrazom.

Po obedu se je odpeljala cesarica z Josipom II. v Sebastopolj na posebni ladji, katero je bil naročil Potemkin v Carigradu in ki je bila popolnoma enaka sultanovi. Josip II. je bil kar presenečen, ko je videl luko, in prepričan je bil o veliki njeni bodočnosti. Kesneje pa je pisal o tem dogodku tako-le: »Cesarica je oduševljena, ker se je moč Rusije tako povzdignila. Knez Potemkin je v sedanjem času vsemogočen, in ne more si človek misliti, kako se mu klanja vse, kar je okoli njega«. A v krdelu teh častivcev je bil tudi sam cesarski pisatelj.

V Akmečetu (Simferopolju) so videli potniki vrt, ki je bil urejen po angleškem okusu, a v Karaonbazaru prekrasen dvorec, obdan z vrtom, vodometi in umetnimi slapovi, v bližini prvega pa še drugi lepši dvorec za cesarico. Na večer pa so bili vsi presenečeni po čarobnem umetelnem ognju iz 300.000 raket. — V takem razkošju je potovala Katarina po Krimu, da se je nehote spominjala pripovesti iz »Tisoč in ene noči«.

In ravno radi tega sijajnega potovanja so oponašali Potemkinu marsikaj, kar se še dandanes bere in veruje, četudi ni resnično. Res je, da je Potemkin v to svrho potrošil ogromne vsote denarja. Kar pa pripovedujejo v svojih spisih protivniki sijajnega kneza, je popolnoma neverjetno. Tako poznani Holbig ni mogel pojmiti, odkod toliko vasi in dvorcev ob glavni cesti, ter je napisal v svojem poročilu, da so bili to le gledališki uresi; odtod one v zgodovini to-

likokrat spominjane, v pregovor prišle »Potemkinove vasi«. A vendar je dobro znano, da je Potemkin ravno v Krimu dal postaviti mnogo vasi in vanje nastaniti doseljence, posebno ko so se Tatarji začeli izseljevati na Turško. A radi splošne varnosti so bile te vasi razmeščene ob glavni cesti, kakor je bila navada tudi v Slavoniji posle turškega gospostva. »Potemkinovih vasi«, kakršne si predstavljajo mnogi še dandanes, pa v resnici nikdar ni bilo. Zavidni Nemec se je hotel s tem poročilom le osvetiti vsemogočnemu knezu. Takisto so kriva poročila o čredah živine, katere so po trditvi omenjenega poročevavca gonili po noči z enega kraja na drugi, kakor tudi v vojaških skladiščih, po katerih se je mesto moke nahajal le pesek. Le o »zgonu naroda« h glavni cesti je poročilo deloma verjetno; pa saj se to godi še dandanes celo v najnaprednejših državah, kadar potuje vladar po svoji državi.

Kesneje je bilo v teh krajih seveda dosti žalostnih nasledkov omenjene kulturne prenapetosti; Tatarji so se krdeloma izseljevali, krasni vrtovi in dvorci so propadali, bolezni so gonobile naseljence i. t. d. Tudi je ostalo mnogo osnov, katere je zamislil knez, neizvedenih, a v tem, kar je bilo storjeno, je bilo povsod opaziti Potemkinovo odločnost, dalekomiselnost in podjetnost vkljub vsemu ugovarjanju njegovih klevetnikov.

Potemkin je prejel ogromne nagrade še pred odhodom vladarice, od katere se je ločil v Harkovu. Dolgo potem so še odmevali glasovi o tem potovanju po Rusiji in ostali Evropi. Katarino so namreč spremljevali mnogi poslanci tujih držav, ki so raznesli po vseh krajih poročila o mogočnosti in sijaju »kneza Tavrijskega«; ta častni nazivek so mu namreč nadeli za velike zasluge, ki si jih je bil stekel v Krimu ali Tavridi, kakor se je v starem času zval ta polotok. Toda boljša nagrada so bila zanj pisma vladarice, ki dolgo ni mogla pozabiti, kar je videla. Le-ta pisma jasno rišejo vtiske, ki jih je Katarina prejela na potovanju, kakor tudi njeno iskreno in globoko zahvalnost staremu svojemu ljubljencu.

Toda za tem veselim in krasnim potovanjem, ki je zahtevalo mnogo denarnih žrtev, je sledil žalosten in krvav konec: nova vojna s Turki, proti katerim je moral Potemkin sam prevzeti zapovedništvo. Ruski odnošaji s Turško so bili že zdavnaj napeti; izguba Krima in drugih krajev ob Črnem morju, nenavadna delavnost in očitne osnove gubernatorja Potemkina, ki je bil preustrojil vojsko, iztesal brodovje, zbral množino topov in drugega orožja v njemu poverjenem kraju — vse to je dražilo Turke. A potovanje Katarine same so proglasili

Turki za izzivanje. Poslanci tujih držav razen zastopnika nemškega cesarja Josipa II., n. pr. angleški, francoski in pruski, katerim ni bilo povoljno povišanje Rusije ter prav neugodna možnost, da osvoji le-ta celo Črno morje in Carigrad — so podpihovali turško vlado. Dne 13. velikega srpana leta 1787. — kmalu po odhodu Katarine iz Krima — je bil ruski poslanec Bulgakov v Carigradu zaprt v dvorec s sedmerimi stolpi; dne 7. kimavca istega leta pa je sledila napoved vojne z Rusijo. Iz tajnega dopisa Katarininega do Potemkina se vidi, kakšna posebna pooblastila je dobil knez že l. 1786. glede turške vojne; njemu je pripadla glavna uloga v vodstvu vojske in v vseh drugih vojaških stvareh; ruskemu poslancu Bulgakovu je bilo zapovedano poročati obenem cesarici in Potemkinu, in po odredbah Potemkinovih se je imel poslanec vedno ravnati. Brez pretiranosti se mora reči, da je edini Potemkin imel odločiti, naj se vojna začne, ali pa odvrne z modro politiko ali s primernim popuščanjem. Tačas, ko je knez razkazoval cesarici in njenim sopotnikom lepe in prijazne kraje na ruskem jugu, je bil morda spočetka tudi sam prepričan o svojih silah; toda ko se je približevala nevarnost, je menda sam začel dvomiti o hitrem uspehu zasnovanega vojaškega podjetja. Iz pisem in razgovorov med knezom in cesarico je razvidno, da je hotel podaljšati mir s Turki, samo da bi mogel med tem dobro urediti brodovje in vojsko. Zategadelj ga po pravici obsojajo zgodovinarji, ker je ravnal tako ošabno, četudi je sam dvomil, da-li je dosti pripravljen; kajti na ta način je Turkom dal ugodno priliko.

Kaj čuda, da se je začela ta vojna prav žalostno za Potemkina, kajti ruske čete niso mogle nikjer napredovati. Knez je izgubil pogum ter hotel izročiti poveljništvo Rumjancovu. Najhujši udarec je bil zanj, ko je huda burja pokončala velik del ruskega brodovja, kateremu je zapovedoval Vojnovič. Katarina ga je bodrila v svojih pismih, naj vztraja, češ, da se bode vse na bolje obrnilo. To je pomagalo. Vrh tega so se okolnosti na bojišču vsaj deloma izboljšale; mornarica je pregnala Turke z važnih postojank, a Suvarov je odbil napad Turkov na Kinburn tako odločno, da je bil to za sovražnika pravi poraz. Smotra vojne v l. 1787. — osvojitve Očakova — pa Rusi niso dosegli, kajti ta trdnjava se je držala do konca leta 1788. Cesarica je bila silno nestrpljiva ter je vedno popraševala v pismih, kdaj bodo že osvojili Očakov. Mnogi niso razumeli, zakaj se Potemkin ni tako dolgo odločil za napad na to trdnjavo. On je razjasnil to obotavljanje sam, češ, da ne bi rad gubil ljudi z dvojnim napadom, in da bi raje z obsedanjem prisilil sovražnika na predajo. Čuden je

bili zares v svojih nazorih ves Potemkin in ves njegov značaj čisto nepreračunljiv. Za velike svoje osnove v Novi Rusiji in v Krimu je žrtvoval na tisoče ljudi, a zdaj, ko je imel dokončati grški projekt ter pokončati starega sovražnika — zdaj mu je bilo žal vojakov, in celo najgenialnejšega vojvodo tedanje vojske Suvarova je obiral radi njegovih smelih napadov, ki so ga seveda vselej stali velikih gubitkov. A med obsedanjem, ko bi se bil imel baviti z resnimi vprašanji, se je vdajal zdvojnosti, in da bi se razvedril in potolažil, je zbral okoli lepo urejenega šatorja vsaki večer ogromni orkester pod vodstvom Sartijevim; prirejal je gostbe in svečanosti — a vse to je trajalo tedne in mesece.

Toda tako ni moglo dolgo ostati: v Petrogradu so protivniki Potemkinovi ostro govorili proti njegovim osnovam; celo cesarica sama je bila včasih z njim nezadovoljna. Potemkin se je moral naposled odločiti za napad na Očakov ter ga je tudi izvedel. Obljubil je vojakom ves plen, celo topove in blagajnico, če osvoje trdnjavo. Po strašnem klanju je bil Očakov osvojen dne 6. grudna 1788. Bila je strašna zima; pravijo, da se je kri, ki je tekla iz ran padlih vojakov, takoj strdila. Potemkin je ves čas, dokler je trajala borba, ki je imela odločiti njegovo slavo ali pa sramoto, sedel na topovki s podprtimi rokami ter neprenehoma govoril: »Gospod, pomiluj!« Klanje in ropanje je trajalo po mestu tri dni. Plen je bil ogromen; Potemkin je dobil med ostalimi dragocenostmi krasen smaragd, velik kot kurje jajce; podaril ga je v spomin zmage cesarici.

Poročilo o osvojitvi Očakova je proizvedlo v Petrogradu neizmeren vtisk: nasprotniki Potemkinovi so morali utihniti, a cesarica se je silno vzradovala, saj so se zdaj sijajno izpolnile nade, ki jih je stavila na »druga in učenca«. — Potemkin je osramotil svoje sovražnike. Katarina mu je pisala prav prisrčno pismo, v katerem se mu je zahvalila za njegov trud pri ti veliki zmagi. Pozabljene so bile zdaj vse bridkosti, strašne žrtve, na tisoče padlih vojakov; in čast kneza in cesarice je bila zdaj rešena.

Po osvojenju Očakova je preživel Potemkin nekoliko časa v Kersonu, kjer se je popravljalo brodovje, ki je bilo v zadnjih pomorskih bitkah hudo poškodovano. Odtod pa se je odpravil v Petrograd. Tu so ga sprejeli s slavjem, ki gotovo ni bilo manj svečano nego nekdaj Marijevo v Rimu po zmagi nad Cimbri in Tevtoni. Pripravljali so se dolgo na ta slovesni sprejem kneza zmagovavca. Med drugim so sklenili tudi razsvetliti mramorna vrata v Carskem selu.

Visoko nad vrati, ki so bila okrašena z bojnim orožjem, je bleščal napis iz Petrovega ode: » Ti z bleskom vnideš v hram sv. Sofije!« Katarina je bila zdaj prepričana o bodočih uspešnih podjetjih kneza Potemkina. »On bo še letos v Carigradu,« je govorila večkrat Hrapovickemu. Cesarska pesnikinja je napisala v slavo kneževega prihoda verze, ki proslavljajo rusko zmago pod Očakovim ter izražajo nado, da je zdaj Rusom odprta pot po Bugu in Dnepru v Črno morje. Precej po zmagi je sprejel Potemkin za nagrado red sv. Jurja prvega reda — odlikovanje, ki so ga do tistih dob dajali le največjim dostojanstvenikom. Njegov veliki vpliv na vladarico in neomejeno zaupanje Katarinino v zmagonosnega vojskovodjo — oboje se je pokazalo še posebno s tem, da sta bili Potemkinu izročeni obe vojski, ukrajinska in ekaterinoslavska, tako da je on postal polkovodec vseh vojaških sil na jugu in jugozapadu. Zaslužni in nepravično žaljeni Rumjancov Zadunajski se je precej za tem umaknil na svoje posestvo v Mali Rusiji.

Med tem je odšel Potemkin iznova na bojišče že dne 5. velikega travna 1789. To leto so se Rusi posebno odlikovali s slavnimi vojaškimi podjetji na jugu: z osvojitvijo Bender, Fokšan in Akermana ter z znamenito zmago Suvarova pri Rimniku. Od tega časa je bil Potemkin prav prijazen s Suvarovim ter ga je priporočal cesarici, da ga nagradi po njegovih zaslugah. Prepuščal je od tega časa tudi vsa težavna opravila večjidel nadarjenim svojim generalom, pred vsem Suvarovu, potem pa tudi knezu Repninu ter Ušakovu, sam pa je preživel del leta 1789. in skoraj celo leto 1790. daleč od vojske; prebival je nekaj časa v Jaših, kesneje pa v Benderih. Njegovo stanovanje je bilo nenavadno krasno; okoli njega je bil zasajen vrt po angleškem okusu. Na bojiščih se je prelivala kri, odmevalo zdihovanje in zdvojno vpitje, okoli kneza pa je carjevalo nenavadno razkošje in veselje; glasbenik Sarti je zabaval občinstvo vsaki dan z dvema glasbama, okoli Potemkina se je vil roj krasotic, prirejali so se baleti, plesi, gledališke predstave in razne druge zabave.

Toda vkljub sijajnim zmagam je bil položaj ruske vojske v osvojenih, pa opustošenih krajih tako težaven, da je Potemkin sam začel razmišljati o miru. Po zimi leta 1789.—1790. se niso vojevali, nego so ves ta čas porabili za mirovne dogovore, ki pa so bili brezuspešni, ker Turška, podpihovana od tujih držav, ni hotela ničesar popustiti, niti količkaj uvažiti ruskih zmag. Potrebno je bilo tedaj pokoriti to upornost Turške ter ji vzeti zadnjo zaslombo njene

vojske — trdnjavo Izmail. Za to delo je bil izvoljen odločni, brezobzirni Suvarov.

Osvojitev Izmaila se šteje med najznamenitejše vojaške dogodbe leta 1790. ter spada obenem med najstrašnejše v vsi zgodovini. Spočetka je mislil Potemkin, da se bode trdnjava vdala brez velikega odpora; toda to se ni zgodilo. V vojaškem svetu so nato odločili, da se osvoji z naskokom. Vsi vojaški veljaki onega časa so trdili, da je tako strašno delo nemožno. Pravijo, da je Potemkin, ko je bil napad že sklenjen, zapovedal Suvarovu, da še malo počaka, kajti smilili so se mu vojaki. Drugi pa trdijo, da je bil Potemkin proti svoji volji izzvan, da se je odločil z enim udarcem osvojiti Izmail. Potemkinu je namreč prorokovala gospa de Witt iz kart, da se bode posadka v Izmailu predala črez tri tedne; le-ta se pa nasmeje ter pravi: »Jaz znam bolje prorokovati nego vi!« In v tem trenotku je poslal Suvarovu zapoved, da osvoji Izmail z naskokom, pa naj stoji, kar hoče. Suvarov je pohitel nato pod zidovje izmailsko ter poslal vojsko, ki se je že vračala, na svoje poprejšnje mesto. Dne 3. grudna jo je on iznova sam razmestil. Štiri dni se je dogovarjal brezuspešno s turškim zapovednikom o predaji. A zjutraj dne 11. grudna leta 1790. je sporočil Suvarov Potemkinu tako-le: »Ni jačje trdnjave niti brezupnejše obrambe, nego je izmailska, ki je padla pred prestol Nj. veličanstva v krvavem napadu. Najponižneje pozdravljam Vašo svetlost!«

Strašno in skoro nemožno delo je bilo končano. Poročilo o slavni zmagi je odnesel cesarici Valerijan Zubov, brat Platonov. Med Potemkinom in Suvarovim pa je prišlo radi tega znamenitega dela do hudega prepira. »S čim moram nagraditi vaše zasluge, grof Aleksander Vasiljevič?« je vprašal Potemkin junaka, ko sta se sešla.

»Z ničimer, knez,« je odgovoril razdraženo Suvarov; »jaz nisem trgovec in nisem prišel semkaj trgovat; razen Boga in vladarice ne more mene nihče nagraditi!«

Ta odgovor je kneza hudo razdražil; pobledel je ter odšel.

Pred zmagovitimi pomagači Potemkinovimi so padale na jugu dotlej nepristopne trdnjave druga za drugo — a tam na severju se je vzdigoval proti knezu protivnik, ki mu je postal kmalu nevaren. To je bil Zubov, katerega vpliv na cesarskem dvoru je hitro rastel. Potemkin je dobival o vsem tem točno poročila, ali ni mogel zabraniti, da ne bi bil vplival Zubov že zdaj na mnoge odloke, kateri niso vedno ustrezali željam mogočnega kneza. Le-ta, dasi bi bil

moral ostati na mestu, ker je bilo po osvojitvi Izmaila pričakovati od Turške predlogov za mir, in dasi vladarici odhod njegov z bojišča ni bil posebno po volji, je vendar odšel v Petrograd meseca svečana leta 1791. To je bilo poslednje njegovo potovanje v prestolnico; kajti osvojivši trdnjavo Izmail, je izgubil obenem bitko z Zubovim. (Konec prih.)

Sanje.

Premnogokrat sem sanjal že,
Da pred menoj stoji
Podoba krasna, gleda me,
Vabljivo se smeji.

Ves strasten, da bi jo objel,
Razpnem roke po njej;
Tedaj pa padati sem jel . . .
Tja dol . . . naprej . . . naprej . . .

In spet jo vidim sliko to,
Krasnejšo ko kdaj prej;
Prevzela dušo mi je vso,
Da tožen zrem po njej . . .

In padam, padam spet na dno . . .
Al' sanjam, al' bedim? . . .
Če sanjam, ah, kaj bo z meno
Tedaj, ko se zbudim? . . .

Feodor Sokol.

Ženske.

Trdnjave vas zovejo Nemci,
O nekih naskokih golče,
Vso kažejo s tem bojevitost,
Vse svoje junaško srce . . .

Trdnjave pa nam se ne zdite,
Ah, kdo naj primerja tako!
Ne, ptičice ljubke ste, nežne,
Med cvetjem žgoleče sladko . . .

Privabiti ni vas baš lahko,
Poredne, koketne stvari!
Če slednjič pa v kletko zletite,
Hej, kdo naj popiše slasti! . . .

Ljubeče vam božamo lice,
Objemljemo mehko telo . . .
Če nam pa — al' vam — kdaj dovolj je,
Spustimo vas spet pod nebo . . .

Feodor Sokol.

Pa zakaj? . . .

Kadar pridem v njega hišo,
Me pozdravlja preprijazno,
Klanja se mi, stiska roko,
Pa mi hvali vince razno . . .
Pa zakaj?
I, si misli: ta prihaja
K meni slednji dan po dvakrat,
Če zračunim konec leta,
Lep dobiček bo do takrat . . .

Jaz pa mislim: če bi vedel,
Kaj prihajam tako zvesto,
Kar prijel bi me za roko,
Pa postavil me na cesto . . .
Pa zakaj?
I, če le za hip izgine
V vežo, v hram, pa v klet po vino,
Koj drživa se v objetju
Z njega hčerko Albertino . . .

Feodor Sokol.

Kotanjska elita.

Spisal Premec.

(Konec.)

VII.

raven in Makso sta hitela v vilo, vsa zasopla in vroča, da jima je tekel curkoma pot po obrazih. Hišna pa je spotoma pripovedovala, kako se je bilo to pripetilo.

»Stara gospa je spala — kakor po navadi — v svoji sobi, a med tem je ukazala mlada gospa napreči, da se popelje na izprehod, in da se zraven odpeljejo na kolodvor tudi reči gospoda Pavloviča, češ, da ne bode imel jutri sitnosti z njimi. Pomagala sva s hlapcem vse naložiti na voz. V tem je mlada gospa nekaj pisala in nesla v sobo gospe mame; napisala je bila menda, kam je odšla, in kdaj da se vrne. Skoro nato sta se odpeljala gospa in gospod nadporočnik. Ko sem dobro četrt ure potem v veži nekaj pospravljala, slišim iz sobe stare gospe grozen vzklik, naglo pohitim tja — a gospa je ležala na divanu in grozno preobračala oči. Groza me je obšla, in naglo sem tekla po vas, gospod!«

Travna je obšla grozna sumnja.

Hlastno je vlekel Maksa za seboj. Ko sta dospela v vilo, sta preskakovala po tri, po štiri stopnice, dokler nista dospela v sobo Severičino.

Ta je ležala na nizkem divanu in se ni genila. Med prsti je tiščala zmečkan bel list papirja.

Makso je pristopil k nji. Takoj je videl, da je tukaj zaman vsa človeška pomoč — Severico je bila zadela srčna kap . . .

Dočim si je Makso dajal opraviti okoli Severice, je izginil Traven iz sobe in po hodniku kakor brez glave taval dalje v Pavlovičevo sobo. Srce se mu je treslo in silno tolklo, da je čutil njega udarce celo v vratu; oddahniti se je moral, predno je prijel za kljuko. Zdaj ni več dvomil, da je sinoči prav videl, ko je Pavlovič poljubil njegovo soprogo. Hipoma mu je bilo jasno vse. Spomnil se je naenkrat nekaterih malenkosti, ki jih je bil slučajno včasi zapazil, katerih pa se mu ni zdelo vredno, da bi jih bil razmotroval. Kar namah se je zavedel, kako neumno je bilo vse njegovo zaupanje; vse človeštvo, do katerega je imel tako trdno vero, se mu je hipoma zazdelo gnusno,

v tem trenotku so se mu porušili vsi ideali, in namesto njih se mu je prikazala sama gola, ostudna istinitost.

Stresel se je; za hipec se je vzdramil kakor iz omotice, in tedaj se je zopet ukradel slab žarek upanja v njegovo srce, kakor se ukrade solnčni žarek v sobo skoz droben presledek temnega zastora. In oddahnil se je.

Odprl je vrata v Pavlovičevo sobo; tedaj pa je izginil oni žarek, in obdala ga je še hujša, še gostejša tema!

Odstopil je za korak, se prijel za glavo in poluglasno vzkliknil — v sobi je bilo vse razmetano, vse v največjem neredu.

In ni mu dalo miru, dokler se ni prepričal o vsem.

Planil je naglo v sobo svoje soproge, a tudi tam je bilo vse razmetano, vse v največjem neredu!

Grozna bolest mu je prešinila telo; oči so se mu izbulile, senci so mu neprestano utripali in roke se mu tresle.

In oprijemati se je moral za zid, ko je tako potrt lezel dalje v svojo sobo. Ko je odprl vrata, mu je zazevala najprej nasproti — odprta blagajnica. Hripavo se je nasmejal ter pristopil; manjkalo je v nji večje vsote in skoro vseh vrednostnih papirjev.

Soba se je zavrtela okoli njega, stopil je proti mizi, a kolena so se mu šibila.

Tedaj pa je zagledal na mizi droben, popisan listič; vzel ga je v roke. Strmečemu vanj, so mu plesale črke pred očmi kakor rogajoči se škrati; iz vsacega kota so mu štrleli nasproti isti odurni, porogljivo se krohotajoči obrazi, katere je bil zrl preteklo noč v sanjah.

Stresel je z glavo, iz prsi se mu je izvil krčevit vzdihljaj; noge ga niso hotele več držati in — telebnil je z vso močjo na tla. Pri padcu pa se je zadel z glavo ob ostri rob mizne noge, in curek rdeče krvi je brizgnil po pisani, s cvetjem pretkani preprogi . . .

Ko je kmalu nato dospel Makso do njega, ga je vzdignil in nesel kakor otroka na bližnji divan ter ga je izkušal obuditi k zavesti.

Vzel mu je iz roke listič in bral poluglasno:

»Pri Tebi nisem uživala sreče, po kateri sem hrepenela! Oprosti tedaj, da je iščem drugod! Ne kolni me, pač pa mi odpusti — usoda je hotela tako!

Matilda.«

Makso se je bridko nasmehnil.

Ko je videl pred seboj ležečega, bolestno zvitega Travna — njega, ki si ni upal razžaliti najmanjšega otroka — tedaj ga je obšla

nepopisna žalost, da se mu je delala tema pred očmi, obšlo ga je največje usmiljenje; solza za solzo mu je kapala iz oči, ko si je dajal opraviti s Travnom.

»Prehuda, prestrašna kazen za tako zaupanje!« je mrmral v enomer sam s seboj . . .

* * *

Tisti večer sta se izprehajala v Trstu po peronu na postaji južne železnice lajtnant Josipovič in nadporočnik Ljubič ter pričakovala brzovlaka. Sablji sta jima rožljali po tlaku in se jima zapletali med noge, katere sta spričo tega vsaki hip visoko privzdignila in hitila na stran, zdaj na levo, zdaj na desno; pri tem pa sta se koketno vila in obračala na vse strani ter predrzno zrla v vsako gospodično, ki jima je prišla blizu . . .

Ko je pridrčal vlak in so se potniki usuli proti vhodu, sta se postavila tik vrat in motrila vsakega prišleca. In tedaj sta tudi zagledala že od daleč Pavloviča, ki je prihajal skoz izhod — z visoko — elegantno damo.

Josipovič se je zdrznil in dregnil s komolcem Ljubiča.

»Vrag — častna beseda — piramidalno! Ali ga ne vidiš? — Kaj sem bil prorokoval? Častna beseda!«

Ljubič, ki je bil v istem trenotku zagledal Pavloviča, pa je siknil: »Impertinentno!«

Mimo njiju gredoč, jima je Pavlovič v naglici stisnil roko, in oblasten nasmeh mu je krožil okoli ustnic.

Takoj nato je pomogel gospe v eleganten, pokrit voz, imenoval ulico in hišno številko, in izginil je voz, a njega ropotanje po trdem mestnem tlaku se je še dolgo čulo.

»Častna beseda! — Še čudne reči boš videl! — Ona je tudi tukaj, z otrokom — že dvakrat je vpraševala po njem! Častna beseda — oči si bodeta izpraskali!« je govoril Josipovič Ljubiču, ko sta stopala v mesto . . .

VIII.

Drugo popoldne je razkazoval Pavlovič Travnovki imenitnosti tržaške. Ko sta si bila že ogledala najvažnejše reči, sta se še odpravila na izprehod proti ljudskemu vrtu.

Travnovka je stopala molče zraven nadporočnika. Nehote so ji silile vedno misli tja daleč v vilo — tja v senčni gaj pod zelena drevesa — tja med solnčnate, grozda polne vinograde . . . In po široki, z drobnim, belim prodcem posuti vrtni poti je videla v duhu z ozkimi koraki korakajočega suhljatega, neznatnega moža, ustavlja-

jočega se pri vsakem drugem koraku in brišočega si solze iz medlih, že skoro izjokanih oči . . . Tam je sanjala o sreči in si je slikala življenje zraven moža, o katerem je mislila, da ga ljubi nad vse. A ko je zapustila s tem možem domovino, zapustila soproga in mater, ko je zavrelo okoli nje šumno, tuje življenje — tedaj so hipoma izginile vse iluzije, in začutila se je samo, tako samo!

Moj Bog, kakšna je bila prva njena noč v tujini! Pavlovič je bil poskusil, da bi jo razvedril, a vse zaman! Kakor mora ji je leglo na prsi in ji ni pustilo niti sopsti; neki glas ji je pravil, da je storila korak, ki bode zanjo usoden. In začela je natančneje razmišljevati o svoji lahkomiselnosti. Spanec ji ni hotel na oči celo noč. In konec njenega razmišljanja je bil, da se je namah zavedela, da njena ljubezen do Pavloviča ni istinita, da je gola fikcija, izvirajoča iz žaljenega samoljubja. Prikazal se ji je Makso, in strahoma se je zavedela, da ljubi samo njega — samo njega na vsem širokem svetu.

Stresla se je in prisiliti se je hotela, da bi pozabila vse te vsiljujoče se ji spomine, da bi mislila samo na onega, zaradi katerega se je tako daleč izpozabila. In res se je črez dolgo zopet prisilila, da je sama sebe pregovorila za trenotek, da ljubi Pavloviča, a da je ljubezen do Maksa sama fikcija. Tako ji je minila prva noč v vednih dvomih in duševnih bojih, in šele proti dnevu je bila zatisnila oči. A ko se je zbudila, si ni upala več premišljevati; kakor v neki omotici je ždela in se vdala v svojo usodo.

Pavlovič je videl, da je treba v tem slučaju razvedrila, dasi se ni prav upal v mesto z njo, ker ga je bil posvaril neki prijatelj že danes zjutraj, rekoč: »Ti, varuj se — tista je tukaj! Bodi previden!« — vendar se je bil popoldne odločil, da jo pelje v mesto nekoliko v razvedritev.

Zdaj sta torej stopala proti ljudskemu vrtu.

Ona je bila še vedno redkobesedna, vedno zamišljena in je odgovarjala prav na kratko, tako da se je Pavlovič že začel jeziti . . .

Toda prav ko sta bila zavila proti vratom ljudskega vrta iz neke stranske ulice, je stala pred njima, kakor bi bila zrasla iz tal — tuja ženska, ki jima je zastavila pot.

Pavlovič je prebledel.

Hotel se je ženske ogniti in je stopil na stran. Toda v tem hipu je krenila na isto stran tudi tujka.

Še predno se je Travnovka do dobrega zavedala, se je usula nanjo in na Pavloviča ploha ne baš izbranih priimkov.

Pavlovíč se je strahoma oziral, ali jih kdo ne opazuje, toda ulica je bila slučajno prazna. Stopil je tedaj naglo naprej in potegnil Travnovko za seboj.

Toda tujka se ju je držala kakor klop kože in stopala vedno ob njiju strani.

Moj Bog, kaj je morala Travnovka vse slišati! Srce ji je krčilo v prsih, in tema se ji je delala pred očmi. Zdaj je zvedela, da ima Pavlovič s to osebo otroka, da jo pa zanemarja, ko se vedno peča z drugimi, zdaj s to, zdaj z ono . . . In takemu ničvrednežu se je vdala ona!

A tujka ni samo oštela Pavloviča, ampak se je obrnila proti Travnovki. Kakšni so bili priimki, katere je morala le-ta preslišati! Rdečica se ji je menjavala na obrazu z mrtvaško bledoto, in vendar si ni upala tujki odgovoriti niti besedice. Najraje bi se bila pač vdrla v tla!

Pavlovič se je razjezil in hotel odpraviti žensko z grdo; toda tu je bil slabo naletel! Začela se je peniti, in dočim je prej govorila rahlo in skoro tiho, je zdaj vprla roke ob bok in začela vpiti glasno in nepretrgano.

Toda tudi to ni bilo dovolj! Od besed je prestopila k dejanju, in — Pavloviču je zazvenela okoli ušes krepka zaušnica.

Pavlovič je bil v strašni zadregi; ne daleč od njih je prihajalo nekaj ljudi, in tedaj je že mislil Pavlovič, da je po njem.

Toda v hipu je pridrdral mimo njih prevožček. Pavlovič se hipoma odloči in migne prevozniku, naj ustavi. Ko se je to zgodilo, si je kar sam odprl vrata in izkušal noter spraviti še Travnovko!

Toda ta se ni ganila z mesta; bleda in prepadla je stala na mestu kakor pribita in si ni želela v tem hipu drugega nego smrti.

Pavlovič ni dolgo premišljal; velel je kočijažu, naj vozi ter hotel hitro zaloputniti duri za seboj. Toda v tem trenotku je skočila k njemu tujka in sedla zraven njega.

Konja sta potegnila, in šlo je dalje.

Travnovka je še slišala tujko, katera se je glasno in surovo zasmejala, da je tako prevarila Pavloviča.

Travnovki se je zazdelo, da se je zbudila iz težkega sna, ko se je zavedela in je videla, da je sama na mestnem tlaku. Toda tukaj ji ni bilo stati. Počasi in s tresočimi se koleni je stopala dalje v mestni vrt, in tu je takoj utrujena omahnila na prvo bližnjo klop.

Prva njena misel je bila: »Ne — nazaj k njemu ne — nikdar več! Raje umrem na ulici!«

Naslonila se je na klopi in srpo zrla predse. Mimo nje so vrveli veseli ljudje, skakali otroci, nad njo je šumelo drevje, a od daleč se je slišala iz neke gostilnice vesela godba . . . vse veselo, vse praznično, samo v njeni duši črn obup! . . .

Ura je potekala za uro, a ona je še vedno sedela na istem prostoru, bleda in nepremična kakor sadrov kip . . .

Pozno je že bilo, ko se je oprijela s tresočo se roko klopnega naslonila in vstala. In lezla je nazaj v mesto, izmučena in strta, in tam je blodila po ulicah naprej — vedno naprej. V glavi pa ji je razbijalo, in vest jo je pekla, da se je vsaki hip krčevito stresla.

Ne — tega življenja ne more več prenašati! Koliko gorja je navalila na svoje ljudi, koliko sramote usula na svoj dom! In pri vsem tem je še mislila, da bode mogla biti srečna? Oj ne — Bog je pravičen, in strašna njegova sodba! Predno se je bila nadejala, jo je zadela roka njegova, a zdaj je strta in uničena za veke!

Samo živeti noče več! Prevelik je greh, da bi se kdaj odpustil! Nehote so jo zanesle noge na morski breg. Črez morje sem je vela rahla sapa, in na malih, pljuskajočih valovih so se zibali parniki, ladje in čolni, lahno kakor labodi. In valčki so šumeli, in to šumenje ji je sililo na uho z nekim tihim, tajnim in sladkim šepetanjem, vabeč in po sili vlekoč jo tja v hladno, skrivnostno globočino.

Zavila je na dolgi Sv. Karla ključ. Tam na koncu sta stali kameniti klopi; utrujena je sedla na prvo in se zamislila. Celo njeno življenje se je naglo podilo preko njenih duševnih oči — kratko življenje, a polno zmot, polno duševne nezavesti! In posebno zadnji akt tega življenja! Kako nedostatna je pač bila njena moralna moč, da je padla tako globoko! . . .

Nad mesto je legel mrak, in le še malokatere utve so krožile nad sinjo, temno-zeleno morsko planjavo. Iz nekaterih parnikov, ki so zdaj pa zdaj hripavo požvižgali, je silil kvišku temno-sivi dim. Semtertja so že vzplamtevale luči po luki, in tudi Sv. Andreja svetilnik se je že obračal in zažareval . . .

Kolikor bolj je legal mrak na naravo, toliko temneje je postajalo v njeni duši.

Sklonila je glavo, grozna bolečina ji je bila prešinila ude, zobje so šklopotali, in pretresal jo je mraz, da je vzdrhtevala, kakor šiba na vodi. A v srcu ji je nastalo tako prazno, tako mrtvaško tiho, kakor v neznani, neizmerni in temni puščavi.

Ne — tega ni moči več prenašati!

Stopila je prav ob rob: život se ji je nagnil naprej — še trenotek in —

V tem hipu je za njo zamolklo zažvižgal neki parnik.

Nehote se je ozrla. A tedaj ji je vzplulo oko dalje tja črez mestne hiše, in iz rahle meglene tenčice se je zableščal zvonik cerkve sv. Antona. In zazdelo se ji je, kakor bi jo vabil k sebi, rekoč:

»Sem pojdi! Tu je mir — tu tolažba — tu odpuščanje!«

In kakor raztopi solnce jutranjo meglo, ji je raztopil ta pogled obup in ga izpremenil v tiho srčno žalost.

Obrnila se je in stopala s težkimi koraki proti cerkvi, ki je bila odprta.

Vstopila je, in tu jo je objel vlažen hlad.

Po cerkvi je bilo vse prazno, samo cerkovnika je bilo slišati, ki je nekaj popravljal po zakristiji.

Pred velikim oltarjem je otožno brlela zelenkasto-rdeča večna luč.

Matilda je sedla v klop. Ustnice so se ji začele gibati, in iz srca ji je puhtela vroča molitev proti nebeškemu prestolu. In sedela je dolgo, dolgo. Naslonila je težko glavo v sklenjene roke; skozi prste so silile grenke solze — izprva počasi, a vedno nevzdržneje...

Ko je zapustila črez dolgo časa cerkev in stopila na razsvetljeno ulico, je bila nekoliko potolažena, a tudi tako izmučena in trudna, da se je jedva držala pokoncu.

Poiskati si je hotela prenočišča. Iz obljudene ulice je zavila v samotnejšo. Njene stopinje so otlo odmevale od visokih hišnih zidov.

Kar se je rahlo nekdo dotakne, ji roko položivši na rame.

Prestrašena se vzdrami iz svojih misli, prebledi še huje in glasno vzklikne:

»Makso!« . . .

Res je bil doktor Lovrin. Takoj, ko je bil Traven toliko okreval, da ga je mogel pustiti samega, in ko je domačim ljudem naročil vse potrebno, se je odpravil v Trst, kamor je dospel takoj zjutraj. Ko je bil pozvedel Pavlovičevo stanovanje, se je takoj napotil tja in hotel Pavloviča pozvati na dvoboj. Toda doma ni bil našel nikogar. Zato je blodil po mestu semtertja ves popoldan do zvečer, dokler ni slučajno zapazil Travnovke, ko je stopila iz cerkve. Tedaj je stopal za njo, dokler se mu ni zdel čas ugoden, da jo ustavi . . . Odpravil se je bil v Trst brez vednosti Travnove, hoteč preprečiti ves škandal. Ljudje še niso o njenem begu vedeli ničesar, zato jo je hotel na vsaki način dovesti zopet Travnu. Poznal je Travna in vedel, da ji takoj vse odpusti, ako se vrne skesana. In ako bi se tudi ne dale

med njima ustanoviti več prejšnje razmere, vendar bi se bila dala morda vsaj vsa stvar prikriti.

In Makso si sam ni mislil, da mu bode tako lahka ta naloga. Molče sta stopala z Matildo do bližnjega hotela, kjer je zahteval Makso zanjo in zase po eno sobo.

Spremil jo je v njeno sobo; tam ji je začel prigovarjati, da se vrne jutri z njim domov, ker še nihče ne misli, kaj se je zgodilo, in ker ji soprog gotovo vse iz srca odpusti.

Matildi so se med Maksovim pripovedovanjem udrle solze po bledih licih, in razodela mu je vse, kar se je bilo danes z njo dogodilo, in njeno kesanje je bilo istinito. In posegla je v svoji povesti celo nazaj in pripoznala svoje zmote.

Iz te dolge in mučne samoizpovedi, katero ji je olajševala samo velika naklonjenost do Maksa, je le-ta šele spoznal, kako je bil indirektno baš on veliko vzrok, da se je bila spustila na opolzlo pot; a privadila bi se bila vkljub temu Travnu, zlasti odkar se je čutila mater, da ji ni baš on pripeljal Pavloviča; a tudi potem je spočetka s Pavlovičem hotela le dražiti Maksa.

Po Travnovkini odkriti izpovedi se je Maksu odvalil težak kamen od srca.

»Še ni vse izgubljeno«, je vzkliknil; »toda pojdite z menoj — takoj jutri!«

Ni odločno rekla, da ne; še obotavljajoč se, je vprašala:

»Kaj pa pravi k temu mati moja?«

Makso se zdrzne. Bil je pripravljen na to vprašanje, vendar ga je presenetilo; molčal je.

Ona je zapazila njegovo zadrego in takoj sumnila kaj hudega. In silila je vanj, dokler ji ni povedal, kaj se je bilo zgodilo.

»Mrtva?! In jaz sem kriva njene smrti!«

Grozno je zaječala in si začela puliti lase. In vrgla se je na divan in se premetavala semtertja v divji bolesti in se vila in krčila, da jo je bilo groza gledati.

Makso je slonel bled in z resnim licem pri mizi. Vedel je, da tukaj ni pomoči; zato je ni izkušal niti tolažiti, ampak jo je prepustil bolečini, dokler se sama ne umiri.

Ona pa je ječala, da bi se bila morala smiliti zidu.

Toda hipoma je planila zopet kvišku. Lasje so se ji bili razvozlali in se ji neredno usipali po ramenih; opotekala se je po sobi ìn jokala in z glavo tolkla ob steno.

Makso še ni bil videl takega obupa.

Pristopil je k nji in jo začel tolažiti, kakor je vedel in znal.

Ko je minil prvi grozni napad, se je nekoliko potolažila. A tedaj je hipoma hotela oditi v Kotanj, da bi videla še svojo mater, predno jo zagrebejo.

Toda Makso ji je povedal, da ne pride nocoj noben vlak več, in tako se je morala vdati do jutri.

Ko se je nocoj poslovil Makso od nje, ji je še rekel:

»Moja soba je takoj zraven vaše. — Zdaj se pa umirite in počivajte!«

* * *

Bilo je že proti jutru, ko zasliši Makso neko trkanje ob steno. Takoj skoči s postelje; naglo se odpravi in prihiti v sobo Matildino.

Kmalu se prepriča o vzroku; včerajšnja njena razburjenost, njena telesna in dušna izmučenost sta uničevalno vplivali na njeno sedanje stanje. Ni še preteklo pol ure, ko je — povila — mrtvo dete.

Telesne in duševne bolesti so jo zdaj popolnoma uničile. Vse prigovarjanje Maksovo je bilo zastonj, zastonj vsi zdravniški njegovi sveti; ni se dala utolažiti. Edino upanje, katero jo je še vezalo na to življenje, ji je bilo splavalo po vodi . . .

K vsemu trpljenju je pritisnila še pljučnica, posledica včerajšnjega prehlajenja.

Makso je takoj spoznal, da bode tukaj rešitev težka, skoro nemožna . . .

Takoj je hitel brzojavit Travnu, naj pride nemudoma v Trst.

Sam pa si je dal ves dan opraviti okoli bolnice, poklical še drugega zdravnika in izkušal na vsaki način rešiti dragoceno življenje...

* * *

Bilo je proti večeru. V temni sobi, kjer je ležala gospa Travnovka, je bilo vse tiho. Makso si je bil pristavil stol k postelji in opazoval bolnico.

Bolezen je neznansko hitro napredovala. Zdaj je že bil prepričan, da tu ni več pomoči, in da bolnica niti ne dočaka drugega dne. Neznana bridkost mu je prešinjala srce, ko je videl pred seboj strto, po lastni krivdi strto življenje, katero bi še lahko samo sebe in druge osrečevalo. In nehote so se mu vsiljevali v spomin nekdanji dnevi in vsa njegova ljubezen do tega bitja, ki leži zdaj pred njim slabotno in uničeno. Ni jima bilo usojeno, da bi se bili združili njiju poti. Bog ve, kakšno bi bilo njeno življenje, ako bi se bilo

združilo z njegovim! Makso si ni upal dalje razmišljati; zbral je vse sile, da bi ji olajšal vsaj zadnje trenotke! . . .

Matilda je ležala napol sedeč, napol ležeč na blazinah svojega ležišča. Oči so ji bile srpo uprte v strop in široko otvorjene. Mrtvaška bledica je pokrivala njeno lice, ki je bilo strašno prepadlo in uvelo. Njene roke so se mehanski poigravale z belo rjuho in jo stiskale med belimi prsti, kakor bi jo hotele raztrgati.

Telo ji je pretresal mraz, in vedno teže je dihala. Bolezen se je bližala s strašno, neizprosno hitrostjo svojemu koncu . . .

Tema pa se je vedno niže, vedno globlje spuščala po sobi, da so se že jedva razločevali posamezni deli pohištva.

Matilda je bila vedno slabejša. Makso je večinoma sedel tik ležišča. Ko je tako zrl v to bolestno obličje, ga je mučila samo misel, da Travna ne bi bilo še o pravem času. Tudi bolnica ga je nestrpno pričakovala.

Kar se zaslišijo koraki pred sobo; vrata se natihoma odpro, in Traven se je po prstih bližal ležišču. Zvedel je bil že vse spodaj od hišne.

Matilda je uprla svoj že skoro obstekleli pogled vanj. In v tem pogledu je bila izražena iskrena prošnja za odpuščanje.

Prijel jo je za mrzlo roko in čutil mrtvaški hlad.

Ona se je z zadnjo močjo sklonila proti njemu, mu izpulila roko in se ga za hip ovila okoli vratu.

»Odpusti, odpusti!« je ihtela.

In Traven je položil ustnice svoje na njeno čelo, in solze so se mu ulile po licih in kapale na njene lase.

In začele so ji polzeti roke z njegovega tilnika, in ustnice so se ji šepetale:

»Odpustita oba!«

Začela se je agonija. Prsi so se ji krčevito dvigale, nekolikokratov je še grozno in otlo zaječala, a kmalu ji je legel blažen nasmeh okoli ustnic, in — ni je bilo več.

Traven in Makso sta klečala ob postelji in glasno ihtela . . .

* * *

Štiri dni pozneje je bil zopet pokoncu ves Kotanj. Pripeljali so bili iz Trsta Travnovko in jo položili v družinsko rakev. To je bil v nekolikih letih že četrti pogreb, ki se je vil izpred Travnove vile.

Po mestecu so krožile različne in čudno pokvarjene govorice o ti smrti in o smrti Severice; toda gotovega ni vedel nihče, ker Makso in Traven sta trdo molčala.

Dr. Bric, ki je bil ta dan posebno vinjen, je dejal po pogrebu v čitalnici z največjim cinizmom:

»Kaj sem mu bil povedal oni večer pri pojedini, nekaj dni pred poroko? — Ako mu ta ni otresla idealov, tedaj mu jih ne bode nobena več! — Natakarica, še pol litra! — Hm, prav se mu godi!« —

* * *

Traven je odpotoval še tisti dan, in še zdaj ga ni domov. Pravijo, da se niti ne misli vrniti več v Kotanj, in da je vila na prodaj.

Makso, ki je še vedno samec, oskrbuje vilo, in tako se še včasih zbere v nji navadna družba, nji na čelu Makso in sodnik. A tudi gospoda Štipka ne pogrešajo zraven, dasi je zadnji čas nastopil kot resen zakonski kandidat; zagledal se je bil v novo učiteljico, in tako je pričakovati, da bode vsaj za nekaj časa utihnil njegov »torej«. —

Makso in Traven sta hotela obračuniti s Pavlovičem, toda tega več ni bilo treba in tudi več ni bilo mogoče; kvitirati je moral. Tudi njegova mera je bila naposled polna, in radi dolgov in zadnje nečastne razmere ga je naposled doletela že davno zaslužena kazen.

Nje podoba . . .

Plamtečega lica, iskrečih oči
V svetišče srca sem prodrl;
Za podobo podoba tam v prahu leži . . .
Za svetnikom svetnika sem strl . . .

Iz svetišča ves ničev sem lišp posnel,
Odstranil te kipe premnoge,
Potem z novim cvetjem sem stene odel,
Zagrnil jih v nove preproge . . .

V slovesnem sprevodu postavil nato
V oltar sem podobo nje krasno,
Pokleknil drhtečega srca pred njo,
Zrl verno v obličje ji krasno.

Tako se mi tukaj vse rajsko zdaj zdi,
Tu molim in vriskam in pojem!
Oj mrzki maliki predolgo ste vi
Sedeli v svetišču tu mojem! . . .

Feodor Sokol.

Pravilnost našega knjižnega jezika in „stara slovenščina“.

Spisal Fr. Ilešič.

(Dalje.)

e je stvar taka, če ima vsako narečje pravico do obstanka ter je »pravilno« in nobeno ni krivo, kje je pa potem ono splošno občilo, rabljivo in umljivo, vedno enako? oni jezik, ki je edino pravilen v knjigi? Kajti dejanske potrebe vsakdanjega življenja zahtevajo stalnega, skupnega sredstva, s katerim izražamo svoje misli in se umevamo med seboj, drugače bi nastale zmešnjave kakor pri babilonskem stolpu. Sicer bi Gorenjec Celjanu ne prinesel kamena, če bi ga ta-le poprosil opeke, pač pa bi dal panonski Ščavničan kranjskemu rojaku pravi pravcati fižol, ako bi ga le-ta vprašal po grahu, in Ljutomerčan se ne more načuditi Ribničanu, pripovedujočemu, da njegove krave — blagor tebi, srečna ribniška dežela! — molzejo kar mleko (okoli Ljutomera »mleko« pomeni »smetano«).

Iz takih zmešnjav, ki bi bile morda prav porabne v »komedijah« in šaloigrah, ki pa ne kažejo, kadar gre za velike, resne svrhe v resni igri celokupnega narodnega delovanja, iz takih zmešnjav nam pomaga knjižni ali pismeni jezik.

Kaj ne da, malo čudna sta ta izraza: »knjižni jezik«, »pismeni jezik«; saj to, kar je tiskano ali pisano, sploh ni jezik, ampak to so samo znamenja, ki v nas budijo spomin na žive, govorjene besede; in sploh je govor prvotnejši nego pisava, ki se je veliko, veliko pozneje izcimila. Zato bi bilo menda natančnejše reči »občno govorjeni jezik«, nego »knjižni jezik«. Toda bodi dovolj, da konštatujemo to nedostatnost tehniške terminologije, ter sprejmimo izraz, ki se je iz tehtnih vzrokov čisto udomačil.

Med narečji torej, brez katerih ni in ne more biti nobeno večje jezikovno okrožje, naj posreduje knjižni jezik kot splošno občilo, vsem enako umljivo in priljubljeno, stoječe takorekoč nad strankami; stranke, te so seveda v tem slučaju narečja in ljudje, ki jih govorijo. — Drugod se strankarstvo odpravi in doseže enotno postopanje ali s tem, da si ena stranka s presilno svojo močjo pribori popolno zmago nad vsemi drugimi, ki potem izginejo v ozadju — ali jo pa kaka mogočna roka povzdigne v solnčne višine bogato

obloženih miz — druge preminejo, kakor v solncu izgine sneg — ali pa se sklene »kompromis«, sprava.

Tako nekako se poravnavajo tudi razlike, strankarstvo med narečji, iz katerih nastane knjižni jezik.

Prvič je možno, da obvelja kako narečje kot knjižni jezik samo po svoji moči, ki si jo je pridobilo po slovstveni svoji imenitnosti, po svojem prvenstvu. Prvi pisatelji pišejo povsod, kjer se slovstvo naravno razvija, seveda svoje narečje, ne imajoč nič drugih zgledov pred očmi; a s svojimi, četudi morda okornimi prvenci utro pod nastopnikom, ki jih hote ali nehote slede kot vzornike knjižnega jezika (prim. našega Trubarja). — Toda odločilni so še nekateri drugi momenti. Najstarejši grški pesniki in pisatelji so večinoma pisali jonski, a naposled so se oklenili Grki atiškega narečja kot skupnega knjižnega jezika — menda pač zato, ker se je to narečje ponašalo z najbogatejšo p r o z o — to ti je bila sila, kateri so se drugi Grki radovoljno klanjali. — Kar je bilo Grkom atiško narečje, to je Italijanom »la dolce lingua di Toscana«, v katero sta izlivala svoje čute Petrarca in Dante, v kateri je širnim krogom pripovedoval svoje »novelle« Boccaccio. — Rimljanom je pomagala politiška premoč, da so uveljavili svoje narečje kot knjižni jezik vsemu tedanjemu zapadnemu svetu; vsaki Rimljan je poznal pred vsem eno mesto, namreč Rim (Urbs), in kakor sta govorila Ciceron in Cezar, tako govoriti se je zdelo lepo in imenitno tisoč in tisoč rimskim podanikom, tudi če niso bili po rodu Rimljani. — Kar pa je bil Rimljanom Rim, to je dandanes Francozom Pariz, to krasno sredotočje finega sveta in domovina knjižne francoščine (langue de la Cour, Budmani, Rad, 80 S) . . .

Druga pot do knjižnega jezika pa je ta-le: Kaka duševna sila protežira kako narečje, je podpira z n a m e n o m, da bi udušila druga narečja ali vsaj zabranila njih tekmovanje. To ni čisto naraven, organski razvoj, ker daje smer v n a n j a sila; toda to nasilje se dogaja često. Po duševni sili — po milosti in razsodnosti odločilnih mož — ne spričo svoje slovstvene jakosti — se je popelo že marsikatero narečje do časti knjižnega jezika. Med slovanskimi narodi so po ti poti dospeli do pismenega jezika Rusi in Srbi; pri obojih so izobraženi, razboriti možje s premislekom popustili knjižno mešanico cerkvenega (staroslovenskega) jezika in domačih narečij ter ustanovili poljudno narodno slovstvo v živem, dasi dotlej neslovstvenem govoru (Lomonosov, Vuk Štefanović). »Štokavsko« narečje, ki rabi Srbom v knjigi izza Vuka, so izvolili tudi hrvaški »Ilirci« v tridesetih letih tega veka za hrvaški pisni jezik, in oklenil se ga je tudi naš Vraz,

kateremu je zategadelj naš Prešeren — dasi po krivici — očital, da je uskok . . .

Tak postanek knjižnega jezika, dasi provzročen po silnem vplivu mogočnega reformatorja, je vendarle še najbolj naravski; kajti tak knjižni jezik, ki je skoro identen s katerim narečjem, torej z živo govorico katerega kraja, črpa baš iz tiste žive govorice narodove — liki Antej iz matere-zemlje — vedno nove, žive sile. Najboljši priči za to resnico sta nam Vukova srbščina in pa Dantejeva italijanščina — toskanščina.

Proti naravni sili omenjenih književnih jezikov so mnogo bolj umetnega značaja oni, ki so nastali po kompromisu, po spravi med narečji, ki so torej nekaka mešanica različnih narečij; taki jeziki niso nikjer živa govorica preprostega naroda. V to vrsto knjižnih jezikov spada skoro le knjižna nemščina, ki se pač nikjer ne govori med prostim narodom.

Tak kompromis med slovanskimi jeziki so v prvi polovici tekočega stoletja namerjali skleniti naši najboljši rodoljubi, hoteč ustvariti ali zvariti skupen slovanski knjižni jezik in na ta način slovstveno zediniti vse Slovane. Kdo ne pozna domoljubnega prizadevanja Matije Majarja Ziljskega, trudov Razlagovih? Stvar ni imela uspehov. Taki ponesrečeni poskusi nam vsiljujejo vprašanje: Kaj je bilo vzrok, da se Slovani niso mogli popeti do skupnega knjižnega jezika? Je-li bila tega kriva velika razlika med narečji?

Na prvi pogled bi morda res človek tako sodil, kajti poljščina in češčina n. pr. sta od južnoslovanskih jezikov precej oddaljeni. Vendar, če globlje premislimo, pravi in edini vzrok to ni; saj med zelo različnimi narečji lahko zavlada skupen knjižni jezik. Zato imamo dovolj primerov; omikani Furlan, čigar domače narečje se bistveno razločuje od pismene italijanščine, govori in piše le toskanščino. Provençalci so se že zdavnaj podvrgli pravi francoščini, dasi je njih domača govorica bolj španjolščina nego francoščina. In kaj šele Nemci?! Nizonemci s svojim narečjem ne morejo umeti ni gorenjenemškega prostaka ni nemškega omikanca, ki govori knjižni jezik; in po pravici zatrjuje sam Herman Paul, da se dolenja nemščina od gorenje nemščine bolj razločuje nego kak severnoslovanski jezik od svojih južnih bratov.[1]) Da so se vkljub temu na slovanski zemlji razvile druge

[1]) Principien der Sprachgeschichte, str. 365. — Ne vem, spričo kakih razlogov more g. dr. Murko v Let. »Mat. Slov.« 1897, pag. 211 trditi: ». . . pojma nemški in slovanski nista vzporedna. Ne ujemata se tudi ne pojma germanski

razmere nego na nemški, da so Nemci združeni pod skupnim knjižnim jezikom, da pa so Slovani razkosani na toliko jezikov, temu je potemtakem iskati vzrokov drugod, največ v njih vnanji in politiški zgodovini.

Jezik, v katerem so bile pisane knjige sv. Cirila in Metoda in njiju naslednikov, se je razširil kot knjižni jezik črez velik del slovanskega sveta ter si je ohranil to oblast mnogo stoletij; imeli so zares skupen knjižni jezik Srbi, Bolgari, Rusi; poprijeli bi se ga bili gotovo tudi Čehi, Poljaki in mi, da niso prihruli Madjari ter razcepili slovansko deblo kot heterogenska zagozda, katere ni mogla iztisniti prožnost slovanskih narodov — največja nesreča za Slovane, kakor je po pravici trdil že Palacký. Ta dogodek je največ kriv, da se je naša knjižna solidarnost pokopala — za vedno!

Cirilov-Metodov jezik dandanes seveda več ne bi mogel služiti za knjižno slovanščino — bila bi prestara »prastarina«; saj se niti pri Srbih niti pri Rusih ni mogel vzdržati črez izmak preteklega veka, ko je njih slovstvo pognalo sveže, močnejše kali iz narodnega življenja in jezika.

Odkar so se v našem stoletju slovanska plemena začela zavedati svoje sorodnosti, se je prečestokrat razpravljalo o skupnem slovanskem jeziku, ki bi nas docela vzporedil sosedom Nemcem. Znano je, da se je vsako tako prizadevanje izjalovilo; izjalovilo bi se bilo v dejanskih naših razmerah tudi tedaj, če dotični reformatorji ne bi bili ustvarjali umetnim potem skupnega jezika, ampak bi bili za skupno knjižno slovanščino proglasili kako živo slovansko narečje, recimo ruščino, in če bi slovanski narodi živeli vsi v lepi bratovski ljubezni med seboj. Zakaj?

Prvič zato, ker so si nekatera slovanska plemena, zlasti Poljaki in Čehi, medtem ustvarila samosvojo bogato prosveto in literaturo; in drugič zato, ker so se manjša narečja borila nasproti namerjanemu vseslovanskemu književnemu jeziku za svoj obstanek. Le-ta zadnji vzrok je odločeval posebno pri nas Slovencih, ko je šlo za ilirstvo. Takrat Slovenci omikanih stanov razen duhovščine sploh nismo imeli, Slovenec je bil le kmet; kmetiško ljudstvo nam je bilo torej treba vzgajati in hraniti, če smo se hoteli rešiti narodne pogube. Ta vzgoja preprostega, kmetiškega naroda se seveda ni mogla vršiti drugače, nego na podlagi poljudnega, čisto domačega jezika; prej nego bi

in slovanski, ampak slovanski jeziki in narodi stoje v sredini med nemškimi in germanskimi.« Bilo bi mi drago, če bi nam hotel naš učeni rojak svoje stališče o priliki razjasniti in utemeljiti.

se bilo naše kmetištvo privadilo srbohrvaščini ali ruščini, bi ga že bilo pogoltnilo — nemštvo, ki je že tedaj prežalo na naš narod.[1]) Če bi bili imeli Slovenci dovolj omikanih slojev, da bi bil njih obstanek obenem obstanek našega naroda — brez nevarnosti bi se bilo lahko sprejelo tuje narečje v naše knjige; izobraženci bi si ga bili brž prilastili, in v nekaterih desetletjih bi bilo prodrlo tudi v širše plasti narodove. Varno in uspešno bi se vršil tak razvoj v mirnih časih, ko se ni bati raznarodovanja, in pa v ugodnejših zemljepisnih razmerah, ako bi trgovina, sploh promet in prosveta spajala ves slovanski svet, ko bi Slovan na Slovana bil navezan i z gmotnimi i z duševnimi vezmi . . .

Čili duh ilirstva je rahlo skalil smrtni mir narodnega življenja po naših krajih, potem pa je zopet odplul, ker ni mogel stalno osvojiti Kranjcev, Štajercev, Korošcev i. t. d. Le-ti planinski Slovani so se kmalu potem združili pod praporom »slovenskega« knjižnega jezika. Slovenski knjižni jezik — uboga para! kolikokrat so ti drzni tujci že očitali, da nisi naših gora sin! Poglejmo torej, kje imaš domovinsko pravico, in koliko časti si dosegel v ti suknji, v kateri te poznamo.

Trubar iz Raščice na Dolenjskem je jel okoli l. 1550. prvi pisati slovenske knjige. Pisal je, kakor piše vsaki človek, ki ali sploh piše prvi v kakem jeziku, ali pa ni »pismen« ter ne pozna nobenega pisnega jezika, ki bi mu rabil za vzorec — pisal je, kakor je govoril, torej dolenjsko narečje. »Kadar ta slouenski jezig se pousod glih inu v eni viži ne govori, drigači govore z dostimi besedami Krainci, drigači Korošci, drigači Štajerij inu Dolenci tar Beziaki, drigači Krašouci inu Istriani, drigači Krouati. Ob tu smo mi letu naše delu v ta krainski jezig hoteli postauiti, zadosti riči uolo, ner več pag, kir se nom zdi, de ta tih drugih dežel ludi tudi mogo zastopiti«. Tudi sotrudniki Trubarjevi so pisali dolenjski, ker so bili Dolenjci razen Krelja, ki je bil iz Vipave doma ter je pisal poseben jezik; pa že izdajatelj druge izdaje njegove postile (iz l. 1567.) jo je prenaredil in prepisal »v pravi slovenski jezik«. Z Bohoričevo slovnico in z

[1]) Tu si usojamo izreči svoje pomisleke proti g. pisatelja razlogu; priznamo ga glede ruščine, nikakor pa ne glede srbohrvaščine. To nam pritrdi vsakdo, ki ve, kako lahko občujejo s Srbohrvati preprosti naši ljudje, ki zahajajo v ondotne kraje (Hrvatarji, vinski in živinski kupci, lesotržci itd.). Bati se je bilo edino nenaklonjene vlade, kateri bi bila dobro došla pretveza, češ, če nočete svoje slovenščine, pa imejte nemščino, ki je že itak vpeljana v šole in urade.« *Prip. uredn.*

Dalmatinovo biblijo (1584) je dolenjsko narečje dobilo veljavo knjižnega jezika. To veljavo nam potrjuje najboljša knjiga katoliške dobe, Hrenovi »Evangeliji inu listuvi«, ki so v oblikah in pisavi uravnani po Bohoričevi slovnici ter se naslanjajo na Dalmatinov prevod sv. pisma; in Kastelic, dasi rojen Notranjec, se je vendarle trudil pisati čisto dolenjščino, češ, ker je le-ta pripoznana kot knjižni jezik. Iz 18. veka navedimo značilne besede štajerskega Slovenca, a »kranjskega« pisatelja Hasla, ki pravi: »Jest nisim noben vučeník tiga kraynskiga jezika, ja nisim enkrat en rojeni Kraync, ampak le en Slovenc iz celanskiga mesta na Štajerskem ...« Tudi Hasl torej daje kranjščini čast knjižnega jezika.

Konec 17. in v prvi polovici 18. stoletja so postale kranjsko-slovenske knjige silno redke; Bohoričeva slovnica je bila pozabljena, oče Hipolit o nji ni nič vedel, dokler ga ni nanjo opozoril ljubljanski tiskar Mayr. Nič bolje se ni godilo očetu Marku; ko je le-ta samovoljno prestavljal mejnike slovenskega jezika, se ni nič več oziral na stare pisatelje in njih jezik, katerega slovniški ni poznal, ampak pisal je popačeno, kakor se je govorilo v mestu ljubljanskem, in pa po svojih muhah. Marko Pohlin je torej preziral knjižni jezik, katerega se je oklenil šele Pohlinov razsodni učenec Vodnik, znova pišoč poljudno kranjščino; docela pa je izpodbil teoretiški Markovo novotarstvo Kopitar, ki je za svojo slovnico dobro izčrpal kranjsko slovenščino. Takisto sta kranjski slovnici Vodnikova in Metelkova; kranjski je pisal tudi Ravnikar, češ: »Vsaki pametni Krajnc more sam želeti, de se v bukvah saj čista Krajnščina perhrani«.

Drugod po Slovenskem se do Pohlinove dobe sploh ni nič pisalo; na Štajerskem se je najprej oglasil Volkmer, in za Vodnikove dobe so delovali slovničarji Zelenko, Šmigoc, Danjko in pa več političkih pesnikov, ki pa v slovstvenem pogledu niso napol toliko vredni kakor Vodnik ali Japelj ali celo Prešeren. Na Koroškem je bil prvi pisatelj Gutsman, ki se je celo upiral Pohlinu, na Primorskem pa Stanič.

Iz vsega tega je pač jasno, da so do našega stoletja slovensko knjigo gojili in zastopali zgolj kranjski pisatelji — najprej in najbolje Dolenjci — zato je bila čista kranjščina tudi knjižni jezik. V prvi polovici tega veka pa so dobivala vzhodnoštajerska narečja tem večji vpliv, čim bolj so se udeleževali ondotni rojaki narodne probuditve in se zanimali za splošno slovensko stvar,[1]) in čim bolj je

[1]) Prim. vvod Murkove slovnice!

imponirala slovenskemu svetu genijalna bistroumnost Štajerca Miklošiča. Miklošič je seznanil Slovence s staro slovenščino, in naši vrli rodoljubi so bili kaj veseli tega jezika, ki se je pisal že pred tisoč leti; starejša ko je bila kaka beseda in oblika, dražja jim je bila. In tako so začeli dajati prednost nekaterim vzhodnoštajerskim oblikam pred dosedanjimi kranjskimi, ker so bolj podobne staroslovenskim, n. pr. »lepega« namesto »lepiga«, »z bratom« namesto »z bratam«. Po tem načelu je spojil l. 1854. Janežič »kranjski« jezik Vodnikov s posebnostmi vzhodne slovenščine ter nam tako podal prvo slovnico slovenskega knjižnega jezika; a za njim ga je kaj vneto gojil France Levstik.

Do najnovejše dobe torej zasledujemo zavest, da je dolenjščina pravilni knjižni jezik, in to radi tega, ker so v tem narečju pisali prvi in odlični pisatelji; dolenjščina je in mora torej biti glavna podlaga našega knjižnega jezika tudi še dandanes, dasi so dobila spričo vseslovenske zavednosti tudi druga narečja svojo pravico. V istini je jezik po naših knjigah v glasoslovnem pogledu dolenjski, le v oblikoslovju kaže nekaj sledov vzhodne slovenščine. Slovenski knjižni jezik se je razvijal polagoma iz zgodovinskih dogodkov in razmer, ne kakor srbščina ali hrvaščina, ki sta kar črez noč postali to, kar sta; njegove korenike segajo daleč tja v preteklost — v 16. vek. To stališče brani najdosledneje p. Stanislav.

Ali pa to ni zopet »prastarina«? Nikakor ne! Vobče se je slovenščina od takrat, zlasti v glasoslovnem obziru, jako malo izpremenila, tako da je jezik 16. stoletja dandanes še popolnoma umljiv. Sicer pa treba uvažiti, da knjižni jeziki, ki se naslanjajo na zgodovinsko dobo kakega narečja, tudi niso mrtve okamenine, ampak da se izpreminjajo korakoma po živi govorici, ki jim je neusehljiv vir, iz katerega srebajo vedno nove moči. Če se na ta način zgodovinski knjižni jezik vedno organski poživlja, tedaj se ni bati, da bi razdalja med njim in narečjem postala kdaj prevelika, zlasti ker tudi knjižni jezik po konservativnosti svoji zadržuje prehitro izpreminjanje vsakdanje govorice tem bolj, čim bolj se širi z omiko vred med ljudstvom po knjigah . . .

Po vsem tem razmotrovanju pa tudi trenotek več ne dvomimo, kaj da je v knjižni slovenščini pravilno: namreč to, kar je dolenjsko, osobito dolenjsko iz 16. veka, ko se je naše slovstvo zasnovalo ter se je spočel naš knjižni jezik. —

Sklicujemo se pa v prepornih slučajih tudi radi na staro slovenščino ali, kakor pravi Levstik, zabeljujemo svojo pisavo z ocvirki staroslovenskimi, češ, saj je sv. Cirila in Metoda jezik najstarejša oblika našega jezika.

Kdor tako utemeljuje današnjo pisavo, ta zavzema docela krivo stališče. Prvič bržkone Cirilova in Metodova slovenščina sploh ni vznikla na današnjih avstrijskih tleh, ampak v Makedoniji; če je to res, potem sploh ni slovenščina v sedanjem smislu te besede. Potem pa, če bi tudi še veljala Kopitarjeva in Miklošičeva hipoteza o domovini tistega jezika, ondaj bi ga mogli smatrati le za prednika panonsko- (ogrsko-) slovenskih narečij, nikakor pa ne onih narečij, ki so postala v novi dobi središče slovenskega življenja. Naposled bi imel tisti, ki bi hotel današnji knjižni jezik prikrojevati po kopitu devetega stoletja, takisto krive nazore o jezikovni pravilnosti kakor, recimo, nemški slovničar ali slovstvenik, ki bi želel oblike novega jezika izpodriniti s staronemškimi. Jezik 9. stoletja ne more biti odločilen za naše čase, nam je merodajen le jezik novega slovstva; in to se je začelo s 16. vekom.

(Konec prihodnjič.)

Ne joči se mi, dekle ti.

Ne joči se mi, dekle ti,
Odpri mi okence, odpri!
Tvoj fant je mojo ljubo vzel
In zdaj že ženin je vesel.

Naj jo ima, naj bo vesel,
Saj on mi dekle je prevzel,
In tebe pustil je tako —
Oj dekle, dekle, kaj še bo!

Pa ljuba je pustila me,
Kaj naj zdaj delam sam brez nje?
Zdaj ti si sama, jaz sem sam,
Kaj bo iz tega, sam ne znam.

Ne joči se mi, dekle ti,
Ne joči in ne boj se me! —
Saj jaz ne morem nič zato,
Da z nama prišlo je tako. —

Milena.

Ciganka.

Ciganka črna mi igrala
Na citre v mraku je lepo
In zapeljivo se smehljala,
Lokavo zrla mi v oko.

Očaran dolgo časa gledal
To citrajoče sem dekle,
Pa mi je vrag srce premotil —
V ciganko sem zagledal se.

Vojanov.

Fata morgana.

Piše Evgen Štefanič.

(Dalje.)

XXV.

Bil je že oktober — dolgočasen, deževen oktober. Od Rošerjevih je dobivala Zdenka le od začetka svojega bivanja v mestu tu in tam kako razglednico, ko so se je spominjali na kakem izletu ali na obedu. Tedaj so bili podpisani vsi, in včasih je stalo zapisano v kakem kotu s prav majhno, ponižno, lično pisavo Vladko Nemec. Sedaj pa ni bila že precej časa nič slišala o njih.

Profesor Nemec, ki si je podaljšal počitnice, proseč odpusta radi slabega zdravja, je bival še vedno pri Rodiču, in dasi je pogosto zahajal v mesto, vendar Zdenke ni nikoli obiskal. Njena podoba mu je prihajala prečestokrat v spomin, in prav zato se je je ogibal. Isti dan kakor Zdenka se je bil tudi on pripeljal v mesto k bratu; hudo sta se sporekla ter naposled celo sprla.

»Radi neumne punce naj bi bil jaz vse življenje nesrečen berač!« se je jezil poštni oficijal. Odškodoval jo bom, kakor zakon zahteva, ali poročiti se z njo, bi bila sedaj največja budalost!« —

»Toda jaz povem tvoji nevesti vso stvar, da uvidi, kako si nesramen — naj potem tudi ona tebe odslovi.«

»Ona, ki ima nekoliko širje obzorje nego ti, ki pozna svet malo bolje nego ti — vem, da se ti bode le posmehovala.«

»Če je tako,« je rekel profesor ogorčen — »potem sta res drug drugega vredna; toda zapomni si, da brata nimaš več — ne — ga nimaš več!«

»Dolgočasni moralist,« je siknil oficijal med zobmi — »dolgočasni, naivni moralist!«

Profesor Nemec je res sporočil o stvari bratovi nevesti ter se skliceval na njeno dobro žensko ime, toda ona mu je hudomušno odgovorila:

»Bodimo, kakor uči sveta krščanska vera, usmiljeni, prizanesljivi ter pozabimo, kar je bilo!« . . .

O vsem tem je obvestil profesor Nemec tudi Olgo; le-ta je od svoje strani pozvedovala po ostavljenem dekletu, kajti profesor je hotel po Olginem posredovanju pošiljati redno podporo . . .

Poštni oficijal se je poročil že sredi oktobra, se odpovedal službi ter šel s svojo ženo na potovanje, potem pa se odločil, da prevzame velikansko njeno gospodarstvo.

Na poročni list, katerega je poslal svojemu bratu, ni dobil nobenega odgovora.

* * *

Ko je bil Rodič nekoč z Olgo sam, jo je vprašal, prav nerodno zardevši gori do las, ali si ona ne želi mirnega življenja na deželi — tako na strani kakega dobrega moža, recimo zdravnika.

Olga se je nasmehnila naivnosti Rodičevi, potem pa je rekla s šaljivim glasom:

»Na Danini strani bi me pač mikalo živeti skupno v idilskem zatišju, a moškega nisem še srečala takega . . . Davno bi že lahko bila upokojena bodisi na deželi, bodisi v mestu, ko bi bila hotela,« je pristavila Olga samozavestno.

* * *

Ko je bila Elza odpotovala, ni mogla Zdenka več ostati sama pri Vronskem. Le-ta se je bil kar razjokal, ko je bil prišel oni dan domov in Elze ni več našel. Zdenka ga je tolažila ter mu prigovarjala, naj dobi prej ko prej potrebni list. Hitro je uporabila zdaj priliko ter šla pogledat k Rošerjevim, a ostati je mislila pri njih le dva dni.

Listje po drevju je rumenelo, in senčnice, preprežene z divjo trto, so bile že rdeče. Na vrtu so rasle le še astre in martinke, katerim pravijo ljudje mrtvaške rože. Izmed ptičev so bili zaostali samo vrabci, ki so drzno čivkali med drevjem.

Zdenka je našla Dano zelo pobito, Rošerica je pa komaj zadrževala solze, ko jo je ob prihodu pozdravila s poljubom; celo veseli in živahni Rošer je bil videti slabe volje. Olga, ki bi bila morala odpotovati že davno, je morala tolažiti zdaj tega, zdaj onega.

Gimnazijec Nikola je bil kmalu po svojem prihodu zasačil Dano, ko se je baš poslavljal od nje kaplan, jo objemajoč in poljubujoč, ter je ta dogodek z resnim obrazom in s svojimi opazkami prijavil Rošerju in Rošerici.

Iznenadena roditelja nista Dane zmerjala, a dala sta ji skoro molče in le s pogledi ter solznimi očmi razumeti, da ju njena prevara boli. Dani je bilo to tiho očitanje hujše nego še tako ostro oštevanje; bila je radi tega od dne do dne bolj otožna in pobita.

Jela je zopet goreče moliti, osobito za svoja roditelja; zopet je prelistovala in čitala pobožne knjige, a misli na Zorka se vendar ni mogla iznebiti.

Odkar ga je obvestila, da stariši vedo vse, je prišel še parkrat k Rošerjevim, toda Rošer in Rošerica sta bila proti njemu tako hladna, da so to občutili vsi prisotniki. Nestalo ga je popolnoma, a z Dano sta si tu in tam pisala kak droben listek s par besedami.

Odkar je Dana jela misliti na samostan, ni več popustila te misli; želela si ni ničesar bolj nego miru — samostanskega miru, kjer bi se vsaj v molitvi združevala z njim, katerega je tolikanj ljubila.

Kako ga je ljubila, je vedela šele sedaj, in dasi jo je bol njenih starišev hudo pekla, dasi ji je bilo res iz srca žal, da jim je provzročila toliko žalost, se vendar ni kesala niti za trenotek, da je z Zorkom preživela toliko lepih ur — da, naslajala se je celo ob teh spominih . . .

Profesor Nemec in Rodič nista sicer naravnost zvedela, kaj se je bilo zgodilo, toda slutila in uganila sta pravo, osobito Nemec, ki je dobro poznal razmerje med Dano in Dolencem. Zategadelj ni bilo več pri Rošerjevih tiste neprisiljenosti, in edina Olga je še oživljala družbo.

Ko je sedaj prišla še Zdenka, jo je Olga takoj obvestila o vsem ter je priznala, da gledajo Rošerjevi tudi njo že nekoliko neprijazno, češ, da je znala za srčne vezi med Zorkom in Dano; zato da se sedaj pripravlja na odhod, tembolj, ker bode sedaj njena namestnica Zdenka, ki bode Rošerjevim gotovo prav ljub gost, osobito, ker o nji ne vedo, ali ji je bila znana vsa stvar . . .

Na večer pred svojim odhodom je sedela Olga z Dano v Danini sobi. Zunaj je bilo megleno, deževno vreme, v sobi pa somrak. Sedeli sta pri oknu druga drugi nasproti.

»Obljubi mi, Dana, da jim ne nakoplješ tolike žalosti — obljubi mi, da ne pojdeš v samostan!«

»Saj me poznaš — lehko veš torej, da ne morem drugače,« je odgovorila Dana.

»Kako da ne? Poglej mene!« je ugovarjala Olga. »Nisem je sicer imela, toda lehko bi bila imela tudi jaz kako nesrečno ljubezen — nekateri morda celo mislijo kaj takega — in vendar živim med svetom. Tako lahko živiš tudi ti, vdana ljubim spominom na Zorka, ne da se zakoplješ v samostan. Le premisli dobro, dokler je še čas;

ko bodeš notri, bode zastonj vse kesanje in vse zdihovanje po zlati svobodi.«

»Ne, ne, ne premislim se več; ako je bila ta ljubezen greh, tedaj mi bode samostan za pokoro, ako pa ni bila greh,« je dejala Dana, »tedaj se hočem ondi pripravljati za drugi svet. Dvakrat se ne more ljubiti tako, kakor sem jaz ljubila; našla sem v ti ljubezni vso ono srečo, o kateri sem le sanjala in čitala v romantiško-idealnih spisih. Živela sem in ljubila ter užila v ti ljubezni največ sreče, sreča pa ni stanovitna, ni trajna; vedela sem dobro, da pride skoro konec najine poezije — vedela že prej, nego naju je Nikola izdal. S tem je izginil moj sladki sen o ljubezni, katerega si ne maram in ne morem več ustvariti.

»Ali nič ne misliš na stariše? Pomisli, kak udarec bode zanje to!« jo je pogovarjala Olga.

»Navadijo se tudi na to in gotovo se vdajo, ko jim povem, da najdem v samostanu svojo srečo,« je trpko odgovorila Dana.

Olga se je morala zadovoljiti, da je pač storila svojo dolžnost, odvračaje Dano od misli na samostan; toda uspeha ni imelo njeno prizadevanje nobenega . . .

Drugo jutro se je Olga s težkim in žalostnim srcem pripravljala na odhod. Ko je bila že gotova, je stopila v Danino sobo, kjer je našla Dano pod svetim razpelom klečečo in molečo. Pristopila je k nji, jo prijela za roko ter jo vzdignila. Molčali sta obe ter si z roko v roki gledali v solzne oči.

»Za koga si zdajle molila?« je vprašala črez nekaj časa Olga.

Ne da bi ji odgovorila na to vprašanje, je dejala Dana:

»Povej mi, ali ni to nesrečna usoda, da sem morala baš jaz gojiti tako prepovedano ljubezen? Kdo je kriv, da je bil tako drag mojemu srcu, kdo je kriv, da je baš on razumel, kakšne ljubezni je meni treba? Vidiš, tu-le pred razpelom klečim in molim že dolgo; molim tudi, da bi vendar mogla spoznati svoj greh; pravijo mi — in tudi ti si med njimi, da je bil to velik greh, a meni se vendar vest noče vzbuditi. Kako je to, da morem tako mirno klečati in moliti, ne da bi mi vest količkaj očitala — prav tako, kakor tedaj, ko sem še bila nedolžno dete? Ne, ne, ljubezen moja ni bila greh — bila je moja sreča, Olga! In nimam-li tudi jaz pravice do nekaterih srečnih trenotkov?«

»O Danišče, Danišče moje!« je z nežnim glasom odgovorila Olga, objemajoč svojo prijateljico, »mnogo bi ti lahko ugovarjala, pa nočem te žaliti v zadnjih trenotkih, toda svetujem ti še enkrat: ostani

pri svojih stariših — daj, da odide Zorko, in videla boš, da ga pozabiš prej, nego si sama misliš.«

Dana je molče odkimala.

V tem hipu je vstopila dekla ter naznanjala, da je voz že naprežen, in Olga je zbežala se poslavljat od vseh drugih.

Pri vozu so stali Zdenka, profesor Nemec in Rodič.

Vsi so še enkrat presrčno pozdravili Olgo, potem pa je ta velela pognati.

XXVI.

Ko je profesor Nemec zagledal Zdenko takoj drugo jutro po njenem prihodu, se mu je proti njegovi volji razjasnil obraz, okoli srca pa mu je bilo za nekaj trenotkov nepopisno prijetno. Približal se ji je ter ji podal roko, potem pa se je naglo zopet zresnil in bil kakor običrio hladen.

Srečal jo je potem parkrat v gozdu, vselej prisedel k nji, in vsakokrat sta bila kmalu v živahnem pogovoru. Kadar je pa od takih pogovorov prišel domov, so mu presedale vse knjige, in mikalo ga je le ven — ven proti Rošerjevim in v gozd, in najsi je bilo vreme megleno, vlažno in neprijetno.

Sam nase je bil nevoljen, a ker to ni nič pomagalo, je rekel neko opoldne zdravniku:

»Zahvaliti te moram za tvojo ljubeznivo gostoljubnost, a jutri odidem.«

Zdravnik se je nekoliko začudil ter ga vprašal:

»Petnajst dni imaš še časa — kam se ti torej že mudi?«

»Preti mi nevarnost, dragi moj — jaz se ji umaknem, dokler je še čas!«

Rodič je še bolj osupnil, ker si ni mogel misliti, kaka nevarnost bi pretila profesorju.

»Da, da, nevarnost!« je le-ta resnobno trdil. »Doslej sem vedno mislil, da imam svoje srce zavarovano s sedmimi oklepi; doslej sem se vedno lahko ponašal, da me ni še premotilo nobeno žensko lice niti za trenotek — a sedaj vidim nevarnost in se ji raje umaknem, ker sem premoški, da bi gojil ali vzbujal v nji — — v Zdenki — brezuspešne in nesmiselne utopije . . . Jutri se odpeljem naravnost na Dunaj.«

»Zdenka? A? Zdenka?« se je čudil Rodič.

»Da — Zdenka! — Študiraj jo ti, doktor — a takoj, ker ne ostane dolgo več tu. — Srečen boš z njo, a glej, da osrečiš tudi njo, ker je vredna sreče!«

Doktor Rodič se kar ni mogel načuditi nepričakovani novici, in profesorjevo razodetje se mu je zdelo skoro neverjetno.

Ko je profesor hotel oditi v svojo sobo, mu je dejal zdravnik: »Popoldne se vendar pojdeš poslavljat k Rošerjevim?«

»Seveda,« je odgovoril profesor ter odšel.

Pred vrati je naletel na staro Rodičevko, ki mu je baš hotela prinesti celo kopico došlih pisem.

»No, gospod profesor, imeli bodete kaj odgovarjati,« je živahno dejala ženica, vročaje mu pisma ter si popravljaje vratni robec.

»Odgovarjal bodem, pa ne tukaj, mamica, ker jutri odidem!«

»I, pa vendar ne! — Oh, kako mi je žal! Naš Hinko je imel doslej vsaj nekoliko družbe in ni bil tako čemeren, poslej bode pa zopet pust . . . Jaz sem mu že namignila, da bi moral vzeti to-le bogato Dano, pa« — Tu je umolknila starka ter mahnila z roko po zraku, hoteč s tem reči: saj me tako ne sluša.

»Bo že, bo že,« jo je tolažil profesor ter vstopil v svojo sobo . . .

Med pismi, ki jih je bil prejel profesor, je bilo tudi Olgino; pisala mu je, da se je ustavila pri svaku in zopet videla nesrečno dekle, ki jo je bil ostavil njegov brat. Okrevala da je sicer nekoliko, a podpore potrebuje vendar še vedno, ker si z delom še ne more dovolj zaslužiti; pisala da je Nemčevi ženi, a ta ji je odgovorila surovo, skoro nesramno.

»Vi ste dobri« — je okončevala Olga svoje pismo — »zato vem, da Vam bode največje veselje, pomagati ti ubožici . . .«

Na pridejanem malem lističu ga je pa zahvaljevala za poslano gmotno podporo nesrečna zapuščenka.

(Konec prihodnjič.)

Skrb.

Roke križa mladi aga,
Roke križa, pridno moli.
Toliko ni aga mladi
Molil prejšnji čas nikoli.

Aga, tihih tvojih vzdihov
Vzroki so mi dobro znani:
Agica skrbi te lepa,
Ki sedi ob tvoji strani.

Divna agica je tvoja,
Čarobne oči so njene;
V agico se vsak zagleda,
Kogar njen pogled zadene.

Moli, mladi aga, moli,
Prosi vedno Mohameda,
Da se agica ti krasna
Tudi v koga ne zagleda.

Vojanov.

Švedski pesnik — po rodu Slovenec.

Priobčil A. Aškerc.

Dne 7. septembra t. l. se je mudil v Ljubljani slavnoznani švedski pisatelj, avtor mnogoštevilnih spisov in knjig o Slovanih — g. Alfred Jensen. Ogledaval si je našo lepo se razvijajočo slovensko stolico in hvalil vsestranski napredek, ki ga je storilo naše mesto, odkar ga je bil videl zadnjikrat pred potresom. Zanimal se je tudi za našo narodno nošo ter kupil v neki tukajšnji prodajalnici pristno slovensko, z zlatom bogato obšito »avbo«. Pri čaši črne kave v »Narodni kavarni«, katere okusnemu slovenskemu slogu se ni mogel nadiviti, mi je pravil naš skandinavski prijatelj, ki je s svojimi prevodi iz Prešerna dokazal, da tudi našo slovenščino dobro razume, o svojem potovanju po slovanskem svetu. Pokazal mi je tudi Svatopluka Čecha epos »Adamité«, ki ga je ravnokar prevajal na švedski jezik . . .

»Apropos« — me pogleda gospod Jensen, kakor da se je nečesa domislil — »apropos, ali ste že kdaj slišali, da je sedanji prvi švedski lirik vaš rojak?«

»»Moderen švedski poet da bi bil po rodu Slovenec?!««

»Gola istina! Vsaj Ljubljančan je gotovo. Njegovo prvotno ime pa priča, da je tudi slovenskega pokolenja . . .«

»»Ali je mogoče?«« vprašam. »»Kako se piše?««

»Snoilsky — grof Karel Snoilsky!«

»»To mi je bilo docela neznano!... Toda Snoilsky ... Snoilsky... hm, oprostite, ni baš slovensko osebno ime; preje bi pripadalo kakemu severnemu Slovanu«« — začel sem jaz dvomiti.

»No, kaj hočete«, pravi g. Jensen, »če pa naš grof sam trdi, da so bili njegovi pradedje doma pod Triglavom, in če je pred več leti na Vašo belo Ljubljano zložil prekrasno — odo!«

Tem argumentom seveda nisem mogel več oporekati, tem manje, ker so prihajali iz ust tako resnega moža, učenjaka in dobro verziranega slavista. Toda — kako priti stvari do dna? Kako bi mogel zvedeti kaj več o tem — slovenskem Švedu?

Gospodu Jensnu je samemu dobro delo, ko je videl, kak vtisk je napravil name s svojim zanimivim odkritjem. Povedal mi je popolno adreso grofa Snoilskega, in takoj drugi dan sem mu pisal v — Stockholm . . .

Dne 19. t. m. sem imel že odgovor v rokah; pesnik grof Snoilsky mi je pisal iz Eisenacha, kjer se je mudil, bržčas na letovišču . . .

Predno podam čitateljem »Zvonovim« sila zanimivo pismo grofa Snoilskega v izvirniku in v prevodu, ki mi ga je preskrbel g. Jensen, naj postavim tu sem kratko literarno črtico o tem švedskem pesniku.

Gospod Jensen mi piše:

»Grof Carl Snoilsky je bil rojen l. 1841. Dovršivši vseučiliške študije, je stopil v državno službo, postal kancelijski svetnik v uradu za vnanja dela in je bil nekaj časa diplomat v inozemstvu. Kmalu pa se je prostovoljno odpovedal diplomatski karieri ter se umaknil v zasebno življenje. V tem času je živel v Draždanih in v Berlinu. Pred nekaterimi leti pa ga ja imenoval kralj Oskar, ki ga posebno časti in ljubi, za višjega državnega bibliotekarja; to visoko službo opravlja še danes.

Že v študentovskih letih je bil znan kot pesnik. In ko je potoval na jug, si je utrdil svojo pesniško veljavo z izvrstnimi soneti in drugimi ognjevitimi lirskimi pesmimi popolnoma. Čimdalje bolj pa se je obračala muza njegova k narodno-domoljubni poeziji, in njegove krepke in polnoglasne pesniške podobe iz časov Gustava Adolfa in Karla XII. so mu priborile v literaturi ime najnacionalnejšega lirika[1]) švedskega.

Njegova zbirka: »Svenska bilder« (Švedske slike) obsega karakteristične epsko-lirske poezije z zgodovinskim koloritom v mojstrski obliki — dika švedske poezije, najnarodnejše, kar ima dosedaj švedska lirika.

V njegovih delih, ki obsegajo najmanj šest zvezkov, vlada plemenit ton in pravi svobodomiselni polet.[1]) Snoilskega muza se nikakor visokomerno in hladno ne umiče novejši socialni struji, ampak ima odprte oči za moderni duh časovni.

Kot člen švedske akademije — »eden iz osemnajstorice« — si je utrdil svoj literarni ugled še bolj in velja sedaj za najprvega domoljubnega lirika.[1])

Kot človek je grof Snoilsky — mož krasne zunanjosti — preprostega, finega, simpatiškega značaja, nenavadno priljubljen in spoštovan.«

* * *

Pismo pesnika grofa Karla Snoilskega v švedskem originalu:

---

[1]) Vse podčrtal g. Jensen sam.

»Eisenach, 19. September 1898.

»Herr[1]) *Archivar Aškerc*

Laibach.

»Såsom Ni ser af öfverskriften, befinner jag mig för närvarande på tysk botten, der Edert till Sverige adresserade bref först i dag kom mig tillhanda; häraf dröjsmålet med svaret!

Herr Alfred Jensen har alldeles rätt i sin uppgift angaende min slägts härstamning från Laibach; men några närmare uppgifter kan jag tyvärr icke gifva. Se här i korthet det lilla jag sjelf vet derom:

Min äldste kände namnfrände, Hans Snoilshik (så skrefs namnet) adlades af konung Mathias 1610, och detta diplom är ännu i min ego. Samtidigt med dene Hans, som tjenat i krig mot turkarne, lefde tvenne andra personer af samma familj; den ena var professor i Leipzig, der han utgifvit ett par teologiska disputationer på latin; af den andre, hvilken var luthersk prest, finnes porträtt i kopparstick, der han i omskriften kallas Labacus, eller föde i Laibach. Hurn dessa tre medlemmar af familjen sinsemellan voro befryndade, vet jag dvek icke, och alla försök att genom svenska Legationen i Wien anskaffa närmare upplysningar, hafva varit fruktlösa. Jag kan tillägga, att de ifrågavarande förfäderna alla använde den slaviska namnformen Snoilshik. Sålunda, när en bland dem uttryckligen kallar sig boren i Laibach, är det troligt att slägtens vagga stått vid foten af Terglov.

Hvad dess öđen på svensk grund beträffar, vill jag här blott i korthet nämna, att Georg Snoilsky (så skrifves namnet numera) användes af Gustaf Adolf i egenskap af diplomat samt adlades af Christina 1651. Hans ättling i 3 = e led blef såsom Riksråd och Admiral förlänad med greflig värdighet af Gustaf III 1771. — Det är från honom jag direkt härstammar.

När jag 1882 kommande från Triest, med hustru och son passerade genom det vackra Laibach, upprann idén till det lilla poem, Herr Jensen talar om. Jag gläder mig åt han vänliga löfte att vilja öfversätta det, och beder Eder godhelsfullt meddela honom, jemte min förbindliga helsning, att jag, så snart jag i nästa veçka återkommit till Sverige, under Eder adress skall sända en afskrift af ifrågavarande poem, hvilket jag nu här i Tyskland icke har tillhands.

Med utmärkt högaktning

Carl Snoilsky.«

Prevod se glasi:

»Eisenach, 19. septembra 1898.

»Gospod arhivar Aškerc

v Ljubljani.

Kakor razvidite iz nadpisa, bivam sedaj na nemških tleh, kjer mi je Vaše na Švedsko adresovano pismo prišlo v roke; vsled tega se je moj odgovor zakasnil.

Gospod Alfred Jensen ima čisto prav, kar se tiče njegove trditve, da moj rod izhaja iz Ljubljane, kakih natančnejših pojasnil Vam pa, žal, ne morem podati. Tukaj na kratko tisto malo, kolikor jaz sam o tem vem.

[1]) Tudi v švedskem jeziku. *Priobčevatelj.*

Moj najstarejši znani, po imenu sorodni (ženšev) Hans Snoilshik[1]) *— tako se je pisalo ime — je bil od kralja Matije leta 1610. povzdignjen v plemski stan, in dotična diploma se nahaja še v mojih rokah. Vrstnika tistega Hansa, ki je služil v vojni proti Turkom, sta bila dva moža iste družine; eden je bil profesor v Lipsiji, kjer je izdal par bogoslovskih disputacij v latinskem jeziku; drugi je bil luteranski duhovnik. Tega drugega se še hranijo bakrorezni portreti, na katerih se imenuje »Labacus« ali v Ljubljani porojen. Kako so bili ti trije členi ene družine (Snoilshekove) med seboj v sorodstvu, pa mi ni znano, in vsi poskusi, da bi s posredovanjem švedskega poslaništva na Dunaju kaj več zvedel, so ostali brezuspešni. Dostavljam, da pišejo vsi dotični pradedje slovansko imensko obliko Snoilshik. Ker se torej eden izmed njih izrecno naziva »Labacus«, Ljubljančan, je verjetno, da je zibel tega rodu tekla ob vznožju Triglava.*

Kar se tiče usode rodu (Snailshekov) na švedski zemlji, naj omenim tu samo na kratko, da je bil Juri Snoilsky — tako se piše to ime odsihdob — diplomat v službi Gustava Adolfa II. ter od Kristine l. 1651. povišan v plemski stan. Vnuku njegovemu v tretjem kolenu, ki je bil državni svetnik in admiral, je podelil kralj Gustav III. l. 1771. grofovstvo. Od njega izhajam jaz naravnost.

Ko sem se l. 1882., prišedši iz Trsta s soprogo in sinom, vozil mimo lepe Ljubljane, spočela se je ideja tiste male pesmi, ki jo omenja g. Jensen. Veselim se njegove prijazne obljube, da hoče on pesem prevesti, in prosim Vas najvljudneje, da mu poveste — pristavljaje moj pozdrav — da Vam, čim se povrnem prihodnji teden na Švedsko, pošljem na Vašo adreso prepis dotične pesmi, ker je tukaj na Nemškem nimam pri rokah.

Z odličnim spoštovanjem

Carl Snoilsky.«

* * *

Grof Snoilsky obeta v svojem prijaznem pismu, da mi pošlje, ko se povrne na Švedsko, dotično odo na našo belo Ljubljano. Kadar pesem dobim, jo objavim za sklep tega članka v »Zvonu« v izvirniku ter dodam še prevod, ki ga izvršim s pomočjo g. Jensna.

Že sedaj pa izrekam našemu švedskemu prijatelju, g. Alfredu Jensnu, v svojem kakor gotovo tudi v imenu č. čitateljev »Ljubljanskega Zvona« ter vseh rodoljubov, ki se zanimajo za domačo književnost, iskreno zahvalo.

(Konec prihodnjič.)

[1]) Oblika Snoilsh*i*k je brez dvoma pristno slovenski Snoilš*e*k = Znojilšek. Snoil*sh*ik je pisano tudi z bohoričico, ker Švedi ne poznajo *sh* . . . Zanimivo bi bilo zvedeti, če se nahaja v kaki krstni knjigi na Slovenskem (Kranjskem) to ime? V imenu zanimive stvari same prosim kar na tem mestu vsakogar, ki bi mi mogel kaj natančnejšega povedati o Znojilšekih: piše-li se še danes kje kak Slovenec tako in kje itd.? Zlasti se obračam do gg. župnikov, da bi pogledali za tem imenom po matrikah . . . *Priobčevatelj.*

Cesarica Elizabeta.

Kot jubilejsko številko smo namerjali prirediti 12. snopič sedanjega letnika; to skrb nam je otelo — grozno zlodejstvo, nečuveno v povestnici narodov.

Z vsemi drugimi jubilejskimi načrti vred je pokopana tudi jubilejska številka Zvonova. —

Dne 10. septembra je ob prekrasnem Lemanskem jezeru v gorati Švici laški anarhist Luccheni umoril našo preblago in veleizobraženo cesarico Elizabeto, ljubiteljico in pospeševateljico umetnosti in znanosti, oboževateljico pesnika Heineja, podpornico sirot in ubožcev.

Nikakor nočemo pomnožiti dolge vrste nekrologov, s katerimi je naše časopisje dostojno izrazilo globoko sožalje našega naroda — nočemo streči našim čitateljem z ponavljatvijo vseh onih podatkov, ki so jim vsi predobro znani iz dnevnikov in tednikov, pač pa s ponosom poudarjamo, da je naš narod tudi o ti grozni priliki dostojno tekmoval z vsemi drugimi rodovi širne Avstrije. Ne le, da naše ruzumništvo in naše časopisje nista prav nič zaostajali za drugimi, tudi naš preprosti narod je dal krepkega odduška bridkim svojim čuvstvom. Tudi ti naši vdanostni pojavi so bili — kakor vsi prejšnji — samonikli, iskreni!

Ako pa nam kaj more ublažiti trpkost našega narodnega življenja, to nam jo gotovo ublažijo plemenite besede cesarjeve zahvale; kajti navdaja nas ponosna zavest, da med »njegovimi narodi«, katerim je namenjena prekrasna zahvalnica, nismo najzadnji. Res je, da so v širni Avstriji mogočnejši narodi, s katerimi se mi glede števila in vplivnosti niti od daleč ne moremo primerjati — toda v svesti smo si, da prav naš narodič, kakor je bil najprvotnejša podlaga monumentalni zgradbi naše cesarjevine, je takisto še vedno imeniten vogelni kamen v ti zgradbi. Lastimo si torej cesarjevo zahvalo z zanosom in ponosom!

LISTEK.

Prirodopis rastlinstva za nižje razrede srednjih šol. Spisal Alfonz Paulin. S 308 podobami. Strani 267. Cena trdo vezani knjigi 3 K 20 h. V Ljubljani. Natisnila in založila Ig. pl. Kleinmayr & Fed. Bamberg. 1898. — V nemških izvestjih muzejskega društva l. 1897. je priobčil prof. Paulin sestavek o ameriški rastlini Erechthites hieracifolia Raf., ki se zadnji čas naseljuje po Evropi in se je prikazala tudi že na Kranjskem, in pisatelj sam jo je zasledil na Dolenjskem. Baš to svojo najdbo je opisal v imenovanem sestavku ter z njim pokazal, da ima temeljito znanje naše flore, pa ne na podlagi stare definicije, ki pravi: »Botanice est scientiae naturalis pars, cujus ope felicissime et minimo negotío plantae cognoscuntur et in memoria retinentur.« Prof. Paulin je novodoben naravoslovec, ki ve, da rastlinstvo v svoji neskončni raznoličnosti ni brezpravilna zmešanina, nego je modro urejen celoten živ ustroj, v njem pa so vse rastline med seboj v tesni vzajemnosti in zavisnosti, in vsaka rastlina je v svojih delih tako prikrojena, da doseže svoj namen v težkem boju za obstanek. Tisočerim oblikam tega boja ustreza enolika različnost rastlinskih organov, in kar priča sv. pismo o človeku, rekoč: »lasje na glavi so vam šteti«, in tako osvetljuje modrost v ustroju človeškega telesa — je takisto veljavno glede rastlin: vsaki lasec na njih ima svoj namen, je na pravem kraju, se razvije ob pravem času in v primerni obliki. Radi pa pritegnemo, da ni vsakdo, ki pozna rastlinstvo z označenega novodobnega stališča, s tem že tudi usposobljen, da bi spisal elementarno šolsko botaniko. Treba je, da ga vodijo pripoznana in utrjena pedagoška načela, in da jih je sam imel priliko umno zrševati v šoli.

Prof. Paulin združuje pravo strokovno znanje z izkušnjami večletne šolske prakse, in zatorej je izšla iz njegovih rok knjiga, ki se sme imenovati vsestransko odlična. Vsebina je izbrana in razvrščena po najboljših vzorcih, zlog kolikor moči preprost in primeren duhu slovenščine, terminologija kaže v marsičem napredek, ki je vreden, da ga pozdravljamo s posebnim veseljem. Seveda ne smemo prezreti, da je bila pisatelju že uglajena pot v slovenski botaniški literaturi, šolski in izvenšolski. Tu naj omenimo le dve poglavitni deli: Tušekov »Prirodopis rastlinstva za spodnje razrede srednjih šol« je izšel v prvem izdanju že l. 1864., in širšim krogom je marljivo in skrbno opisal »Naše škodljive rastline« prof. M. Cilenšek v knjigah družbe sv. Mohorja v l. 1892.—96.

Prvo poglavje Paulinove botanike je kakor v Pokornyjevi-Tušekovi »popis najvažnejših rastlinskih vrst« in zavzema štiri petine vse knjige. Pisatelj je uporabil naravni sestav v obliki, ki je sedaj med znanstveniki veljavna, začenjajoč z najpopolnejšimi rastlinami ter okončujoč z najenostavnejšimi rastlinskimi bitji. Drugo poglavje pa ne govori le »o glavnih delih cvetočih rvstlin«, nego pisatelj je iz svoje volje pristavil nauk »o razplodbi, razmnožitvi in razširjatvi cvetnih rastlin«. Ta nameček je prav posebna vrlina Paulinove knjige.

Opazovanje in popisovanje rastlin namreč je in bode vedno poglavitna naloga botaniškega pouka na nižji stopinji. O izobraževalnem in vzgojevalnem namenu tega početja na tem mestu ne bomo govorili. Vsaki učitelj botanike pa mi pritegne, da so one šolske ure njemu in mladini najprijetnejše, nujuspešnejše in najpobudnejše, v katerih učenci zvedo kaj o biologiji opisanih rastlin. Biologija je povsem novodoben oddelek v rastlinoslovju ter nas seznanja o

vnanjih odnošajih rastlinskega življenja, učeč, kako so rastline ustrojene, da si pridobe hrano, da se varujejo škode, s kakšnimi uredbami si zagotavljajo zarodek zdravega semena, s kakšnimi pomočki raztresajo plodove in semena, da morejo na primernih krajih kaliti. Neskončna je obilica sredstev, s katerimi je opremila narava deco florino, predno jo je postavila na torišče, kjer se bije neprestani ljuti boj za obstanek; neizmerno mično pa je tudi, ta sredstva zasledovati, spoznavati in se jim diviti. Prof. Paulin se je spomnil znanega učnega načela A. Komenskega in je naši šolski mladini posladil učenje botanike s tem, da sporoča v svoji knjigi zlasti o razplodbi in razširjatvi rastlin. Nauk o oprašitvi in o čudovitem vzajemstvu med cvetjem in žuželkami je vpletel na primernih mestih že med popise rastlin, strnil pa ga je v kratek in jasen pregled v svojem primečku v drugem poglavju na koncu knjige. Tudi žužkojede in zajedave rastline so omenjene in popisane.

Tako se je popel pisatelj od golega popisovanja oblik do razumevanja njih opravil v življenju rastline, kolikor je možen in dopusten ta nauk v nižjih razredih. Kar se v ta namen v šoli porabi več truda in časa, to se stoterno poplača z veseljem, ki ga vzbuja učencem globokejše spoznavanje in reševanje mičnih, a lahkih ugank.

Dasi smo knjigo skrbno pregledali, nismo našli bistvenih pomanjkljivosti. Na str. 138. se je pač vrinila majhna pomota. Knjiga tu pripoveduje o žuželkah, ki prenašajo plod od cveta do cveta širokolistne kukavice (Orchis latifolia), in pravi, da žuželka, ki je prinesla s seboj pelodni grudici, butne v cvetu z njima ob brazdo »ter se ju iznebi«. Istina pa je ta-le: Pelodni grudici sta zloženi iz malih, rahlo sklenjenih skupin pelodovih zrnc; le one skupine, ki se dotaknejo brazde, obtiče na-nji ter se odločijo, ko se žuželka umakne, da bi odletela s cveta. Ena pelodna grudica torej utegne oprašiti več brazd.

Posebna vrlina knjige so tudi mnoge, skrbno izvršene podobe. Naštetih je 308, a večina jih kaže po več posameznih likov. Med temi je dosti diagramov, ki so vstavljeni, da more učenec hitro in lahko pregledati število in medsebojno lego cvetnih delov enega cveta. Tisk je zelo skrben, papir dober, podobe so postavljene kolikor moči tik besedila.

Vidi se, da sta se pisatelj in založnik vsaki po svoje potrudila, da bi nam podala vsestransko dovršeno delo; bodita uverjena, da se jima je to posrečilo.

Ferd. Seidl.

K novi izdaji Prešernovih poezij. [1]) Po kakih načelih naj bi bila urejena nova izdaja Prešernovih poezij, o tem se je v tem mesečniku že precej veliko napisalo. In ni čuda, če se vsi izobraženi sloji našega naroda zanimajo za to, kakšna bode pač ta nova, krasna ilustrovana in obenem kritična izdaja. Čeprav je bil Prešeren sin pretekle in že zdavnaj premagane romantiške dobe, vendar

---

[1]) Za Vl. Levca in prof. Peruška nazori, ki smo jih po načelu »audíatur et altera pars« zaporedoma objavili v »Zvonovem listku«, dajemo drage volje prostora tudi še tretjemu glasu o bodoči Prešernovi izdaji — audiatur et tertia pars! — in to tem raje, ker je odlični pisatelj teh opazk tudi sam pesnik, in ker o njih zlasti poudarja stališče pretežne večine bodočih kupovavcev nove Prešernove izdaje — kupovavcev, ki ne bodo čitali Prešernovih poezij s kritiškim očesom, ampak se bodo hoteli z njimi estetiški naslajati. In pa uvaževati treba resnične besede, s katerimi je sklenil g. pis. svoje pripomnje: »Več oči več vidi«.

je ostal naš, je ostal pravi narodni poet; njegova pesniška muza je ostala za nas še vedno mlada in lepa. Pesniški genij njegov se je takorekoč amalgamoval z našim kulturnim bistvom — tako, da si našega prosvetnega slovenskega preporoda še misliti ne moremo brez Prešerna. Napredovali smo izza Prešernovih časov v marsičem; napredovali smo tudi v poeziji na marsikatero stran; ker smo sinovi novega časa, smo napredovali v novem socialnem, modernem duhu . . . Če je pa jezična oblika Prešernovih verzov neredkokrat pomanjkljiva — ali je on kriv tega? Pomislimo, kakšen je bil naš jezik tiste čase! Kdo je govoril takrat naš jezik? Kmet pri svojem delu in pa — duhovnik v cerkvi, drug nihče. A Prešernov veliki genij nam je ustvaril tudi pesniški jezik, pesniško dikcijo. Na usta Prešernova je narod naš prvikrat izpregovoril s takšnim umetnim, pesniškim jezikom, ki so ga tudi smela slišati mnogo bolj razvajena in fina ušesa visokoizobraženih sosedov naših. Prešernova pesem je bila prva »vox humana«, prva svobodna misel iz slovenskih ust. Prešeren je naš Puškin in Lermontov, naš Mickiewicz, naš Čelakovský in Erben, naš Preradović in Vraz; v nekem oziru je tudi naš Petöfi . . .

Dasi je, kakor smo rekli, romantik od temena do pet, se vendar ni postaral. Svoj čas sovražen od modrih filistrov in borniranih nazadnjakov, je dandanes ljubljen in čislan ter visoko spoštovan povsod, koder se govori ne samo slovensko narečje, temveč, koder se govore slovanski jeziki sploh. Vsi ga ljubimo in občudujemo našega Prešerna, vsi: staro- in novostrujarjí, pa zato se vse zanima, kdaj in v kakšni obliki in obleki pride na svetlo nova izdaja njegovih poezij . . .

Nekateri hočejo, da bodi nova izdaja Prešernovih poezij takorekoč fotografski podobna prvi izdaji iz leta 1847., ki jo je uredil avtor sam; drugi hočejo, da naj se popravi jezik Prešernov naravnost po dandanes veljavnih slovniških načelih. To sta dve skrajnosti, kar se tiče jezika. Po mojem mnenju leži tudi tu pravo nekako na sredi.

Za »fotografski« enako izdajo nisem. Nova izdaja ne bo namenjena samo učenjakom v jezikoslovne študije. Prizanašajte nam z jezikoslovjem v beletristiki! Nova izdaja se priredi marveč — to je že l. 1897. temeljito pojasnil in dokazal v »Zvonu« str. 316. i. d. g. prof. Perušek — zato, da se v dostojni zunanji obliki čimbolj razširijo njegove poezije med Slovenci in drugimi Slovani; nova izdaja naj olajša uživanje Prešernove muze; novo izdanje je naravnost potrebno, ker prve in Stritarjeve-Jurčičeve izdaje ni več dobiti, Fischerjeve mikroskopske izdaje pa človek navadno brez povekšalnega stekla ne more lahko čitati. —

Ako pa izdaste Prešerna povsem v prvotni jezični obliki brez vsake spremembe, bi utegnile nekatere zastarele oblike morebiti motiti zlasti neučenega čitatelja in mu kaliti estetiški užitek. Jaz bi bil torej zato, da se n. pr oblike, kakor: p e r, s i m, o s r e d i k, v s i m, z a p u š e n a, s p o m i n j, l j u b č i k, d e, p e v i c, v u n d e r, z B o g a m, z m e r a m, p e t i k, j e z, o č e s o v itd. popravijo v sedaj veljavne oblike: p r i, s e m, o s r e d e k, v s e m, z a p u š č e n a, s p o m i n, l j u b č e k, d a, p e v e c, v e n d a r, z B o g o m, z m e r o m, p e t e k, j a z (ego), o č e s . . . Tudi dialektni lokalizem »kogá« namesto k a j (V k o g á si tak zamišljen« — »k o g á mi je pernesla pevska žila«) bi se moral modernizovati v pravilni k a j. Takisto bi se imele pridevniške oblike, n. pr. l e p *i* g a, lep*i*mu popraviti povsod v pravilno obliko: l e p *e* g a, l e p *e* m u itd. Končnica *-am* v daj. množinskem in orodniku ednin. mošk. in srednj. spola bi tudi lahko dobila

povsod, koder ni na poti rima, moderno formo. Mislim, da bi Prešeren, tako »popravljen«, ostal še zmerom Prešeren. Glavna stvar je dikcija, duh; črka je mrtva. Da se pa more kak starejši beletristik dandanes uživati, v ta namen menda tudi drugi narodi popravljajo do neke meje dotične avtorje v jezičnih oblikah; vse drugo puščajo pri miru. — Smela in morala bi se v novi izdaji opustiti tudi naglasna znamenja, ki jih ima prva izdaja skoro na vsaki besedi! Kolikor je meni znano, teh nepotrebnih akcentov ni zaznamoval Prešeren sam, ampak njegov korektor . . .

Jurčičeva-Stritarjeva izdaja se precej bliža mojemu idealu nove izdaje; v nekaterih rečeh pa je bil šel Levstik, ki je to izdajo urejal, predaleč, ker je popravljal Prešernu tu in tam tudi tekst. Primerjal sem to izdajo z besedilom prve izdaje in se prepričal letos na svoje oči, da je Levstik Prešernovo dikcijo, žal, pogostokrat pokvaril! [1])

V predgovoru nove izdaje bi se moralo povedati, koliko in v katerih oblikah se je popravila v jezičnem oziru prva izdaja . . .

Končno naj se dotaknem tukaj še razvrstitve poezij samih; tega momenta, kolikor jaz vem, se dosedaj še nihče ni dotaknil.

V Jurčičevi-Stritarjevi izdaji iz l. 1866., v kateri smo mi »mladi« po večini čitali Prešerna, se začenja na strani 219. »Dostavek neňatisnjenih, in tudi že kdaj kje natisnjenih, toda dozdaj še ne zbranih (Prešernovih) pesmi.«

Ta dostavek obsega lirske in epske in to izvirne ter prevedene poezije.

Jaz sem odločno za to, da se poezije tega »dostavka« vvrste po svojem značaju v tiste rubrike, v katere je Prešeren sam razdelil svoje poezije. Izvirna lirska pesem »Zdravica« bi se morala torej v novi izdaji vvrstiti med »Pesmi« (lirske); pesem prigodnica »Janezu Hradeckemu« bi se vvrstila menda najprimerneje med »Različne poezije«; sonet: »Ljubezni tiranija« pa bi prišel kam na primerno mesto med sonete; poezije epskega značaja: »Nuna«, »Zarjavela devica«, »Sveti Senan«, »Nebeška procesija«, »Pesem od zidanja cerkve na Šmarni gori« in »Šmarna gora« pa spadajo med »Balade in romance«, prevodni odlomek »Parizino« bi jaz dal natisniti n. pr. kar za »Leonoro«, ki je tudi prevod.

Drobiž v dostavku: »Napis na grobu Matije Čopa«, »Na Linhartovem grobu«, »Na Franceta Julijana grobu«, »Uganki«, »Božje in hudičeve hiše v Lj.«, »Bog«, »Repiču«, »Slomšeku«, »Ničemuren up«, »Čudni dihur«, »Novičarjem« in kar se je še takih »iveri« našlo v zadnjem času, pride seveda pod zaglavje »Zabavljivi napisi«. Ta oddelek naj bi se menda raje postavil za »Krstom pri Savici«, ker je najmanj važen, t. j. sam ob sebi sicer važen za poznavanje socialnih in literarnih razmer v Prešernovih časih, toda gotovo najmanjše poetične vrednosti. Ako pa bi se hotel »Krst pri Savici« obdržati vsekakor na koncu izvirnih slovenskih poezij Prešernovih kot velik epski monument, potem bi prišli pomnoženi »Zabavljivi napisi«, boljše pod skupnim zaglavjem »Napisi«, pred »Krstom pri Savici«.

---

[1]) Primeri jako instruktivni članek g. Vladimirja Levca v »Zvonu« 1896. l. na str. 451. in 152., kjer je neovržno dokazal, da je bil res Levstik tisti, ki je Prešernov tekst v Jurčičevi-Stritarjevi izdaji — »popravljal«.

Pís.

Kot dodatek ali dostavek bi se natisnile za »Krstom pri Savici« potem vse Prešernove nemške pesmi, izvirne in pa njegovi nemški prevodi svojih poezij. Slovenski prevodi Prešernovih nemških pesmi pa — to je menda jasno — nikakor ne spadajo v novo izdajo. Nemške izvirne Prešernove pesmi pa vsekakor sodijo v novo (salonsko) izdajo, ker nam bodo popolnjevale duševno podobo, čeprav so pisane v tujem jeziku. Kdor hoče poznati celega pesnika in človeka Prešerna, ta mora poznati vse njegove izvirne poezije, torej tudi nemške, ker so tudi te zanj takisto značilne kakor slovenske . . .

Toliko v blagohotno uvaževanje uredniku nove izdaje Prešernovih poezij. Saj »več oči več vidi«. *A. Aškerc.*

Razstava Germovih slik. V deželnem muzeju v Ljubljani je razstavil m. m. naš mladi rojak, g. Jožef Germ, serijo svojih portretnih študij. Kdor se količkaj zanima za slikarstvo, kdor je že kdaj užival umotvore raznih mojstrov kista in barve po galerijah velikih mest in kdor je bil šel gledat Germove slike, mora pritrditi, da je naš Germ pravi umetnik. Izmed razstavljenih slik — vseh skupaj jih je 32 — je največ portretov živečih oseb ali tako zvanih študij »po živih modelih«. S temi prvimi proizvodi svojega čopiča je torej g. Germ že pokazal, kam ga vleče njegova muza: k upodabljanju človeškega obličja kat' exohén. Ne zanima ga toliko krajina, priroda, v kateri človek živi, ne zanima ga niti toliko noša, nego izbral si je najzanimivejši del človeškega bitja, del, iz katerega odseva notranjost, duševnost, naš pravi »jaz« — namreč glavo človečjo, človeško obličje. Zgodovina umetnosti pozna slikarje, ki svoj vek skoro niso drugega slikali nego portrete. Dober portretist mora biti pa seveda tudi slikar historiških slik in pa žanrist. Kdor se je vglobil v katerega izmed razstavljenih Germovih portretov, mora reči, da zna naš belokranjski rojak često imenitno na platnu »zadeti« človeški obraz. Saj je tukaj glavna stvar: prenesti dušo, individualnost modelovo na platno. To je skrivnost barv. Kdor to zna, ta je mojster. Po soglasni sodbi tistih, ki so videli »Germa«, je med njegovimi podobami veliko del, ki bi jim pristojal epitheton »dovršena«. Naš umetnik pa je seveda prepameten, da bi mislil, da je že zdaj na vrhuncu; žalil bi ga, kdor bi mu rekel, da ne bo več napredoval. Ali najstrožji presojevavec mora reči, da dela g. Germu že ta prva razstava čast.

Ko stojite pred portretom: »V molitev vtopljen« (št. 18.), ali se vam ta slika ne zdi triumf realističnega slikanja? Ali ta starec ne živi in ne diha pred vami, molitve šepetajoč?

In portret operne pevke, gospodične S., ali pa n. pr. gospe dr. M-ve — niso to biserji pastelnega slikanja?

Kako vam ugaja plastična glava dremajočega meniha? Živo, resnično — kaj?

Toda, čemu bi se spuščal v detalje! Kdor je ogledoval slike z razumom in srcem, ta ve, kaj je »lepo« in srečno izvršeno. Vobče se priznava, da zna g. Germ tudi z lučjo spretno ravnati. In baš svetlobo, solnčno in umetno, prikazati z barvami, oziroma slikati predmet v svetlobi, ki ga obseva — to baje ni igrača. V Germovi razstavi smo videli sujete v solnčni svetlobi in tudi v umetni luči (n. pr. »Mati pri mrtvem dečku«). Neka posebnost se kaže pri Germu že sedaj, da slika nekatere portrete na zelenem ozadju, med cvetlicami i. t. d. Nekaj ženskih portretov smo videli v takem »milieuu«. Morebiti ima

ravno z ženskimi portreti tudi največ sreče; saj kaj bi moglo biti hvaležnejše za kist portretistov, nego lep, mlad, svež ženski obraz? . . .

Naš umetnik, ki je otvoril svoj atelijer v Pragi, ima vse tisto v sebi, kar mora imeti vsaki dobri sin muz: poleg resničnega talenta namreč veliko ljubezen in navdušenje za umetnost samo, nemirujoče hrepenenje po čimdalje večji dovršenosti in neprestanem napredku. Kot zvest rodoljub bi g. Germ gotovo rad posvetil svoj kist narodu svojemu ter slikal žanre-slike iz našega narodnega življenja, slike iz naše zgodovine. Vse to je še umetniško neizčrpano, vse še čaka čarovnega čopiča, ki nam pokaže naše življenje, kolikor je v njem kaj posebnega, ki nam pokaže našo zgodovino v barvah. Ali ni dovolj hvaležnih snovi iz naše reformacijske dobe, iz te vse premalo in preenostransko ocenjene dobe, ki je rodila našo kulturno slovensko individualnost?! Kak velikan je Trubar! Kako plastično se s svojimi vrstniki, z Dalmatinom, Vergerijem in drugimi vzdiguje izza zgodovinskega obzorja, visoko držeč svobodno zastavo našega preporoda . . . In turške vojne in »stara pravda« s pestrimi bojnimi prizori, s srditimi bitkami in tragičnimi katastrofami . . . ali ni tu dovolj snovi historiškemu slikarju? Potem naš drugi preporod pod vplivom francoske okupacije . . . simpatična podoba Vodnikova, Zoisova . . . Dalje naše tretje »vstajenje« sredi tega stoletja . . . Prešeren in Bleiweis in Slomšek . . . Kje ste slikarji slovenski, ali vse to ne miče vaše fantazije?

O, verjamemo, da je že marsikateri izmed naših mladih slikarjev, umrlih in živečih, premišljeval o vsem tem. Toda če bi bil tudi sposoben umetnik-rojak, da bi bil slikal nam lastno zgodovino, upasti mu je moral pogum, izgubiti je moral veselje do dela, ko je videl, da Slovenija nima bogatih mecenov, ki bi take slike, take **naše** umotvore kupovali. Ali mislite, da bi Neslovenci ali celo Neslovani hoteli kupovati »našo zgodovino«?

Umetnik pa mora — živeti! In čim večji umetnik je, tem večje potrebe ima in tudi zasluži, da ima svojo eksistenco popolnoma utrjeno. Samo, ako je gmotno nezavisen, dela, kar sam hoče, k čemur ga sili njegov genij. Po naročilih pa dela navadno le — rokodelec.

Slovenskemu umetniku torej pogled v bodočnost ni baš mikaven, ni vabljiv in ne vzpodbuden.

Upajmo pa, da se te neugodne razmere izboljšajo vsaj toliko, kolikor jih more narod naš, t. j. razumniki njegovi izboljšati. Upajmo, da se bodo naši omikani sloji začeli vendar bolj zanimati tudi za naše nadepolne slikarje in kiparje... Veselilo nas je slišati, da so nekaj portretov Germovih naročili in kupili nekateri naši rodoljubi. Ogromna večina razstavljenih slik pa je še nerazprodana.

A. Aškerc.

Slovensko gledališče. Nenavadno zgodaj so se odprla letos vrata našega Talijinega hrama.

Imeli smo prvo slovensko predstavo že 21. septembra, a druga leta se je začelo slovensko gledališče navadno šele meseca oktobra.

Ta zgodnji začetek smatramo za pojav posebne energije in samosvestnosti našega gledališkega vodstva, in baš teh lastnosti je treba pred vsem možem, ki stoje na čelu podjetja, ki je izmed najvažnejših narodnih osnov.

Ko je bilo v pretekli sezoni naše gledališče večkrat tako slabo obiskano, da se je morala zbuditi nevolja vsakemu resničnemu rodoljubu, se nismo ničesar bolj bali, nego da ne bi intendanciji našega gledališča pošel pogum, in

da ne bi glede na neugodne gmotne razmere omejila dosedanjega svojega delokroga ter skrčila gledališkega repertoarja.

To bi bil najhujši udarec, ki bi mogel zadeti naše gledališče! To pa zlasti spričo tega, ker je še vedno smatrati slovensko in nemško gledališče za dve kolikor toliko si nasprotni podjetji, ki tekmujeta ter se borita za prvenstvo.

V umetniškem oziru tako tekmovanje gotovo ni slabo; nasprotno, konkurenca bi vplivala kakor povsod tako tudi tu blagodejno ter bi pospeševala razvoj obeh gledališč, da le procvit vsakega gledališča ne bi bil tako zelo zavisen od gmotne podpore, in da bi le ponujala Ljubljana dovolj pogojev za obstanek dveh gledališč! Toda ni teh pogojev, to se pokaže prej ali slej.

Zlasti pa preti slovenskemu gledališču resna nevarnost, ker se baš pri nas nahaja le premalo onega vzornega rodoljubja, po katerem se tako silno odlikujejo n. pr. Čehi, in ker imamo baš mi le premalo takega občinstva, katero bi nekoliko silila v gledališče tudi narodna zavednost in požrtvovalnost.

Da je pri nas posečanje gledališča precej odvisno od tega, kaj gledališče nudi, o tem smo se lani lahko prepričali tudi pri nemškem gledališču; akoravno je bila hvala, ki se je pela nemškim predstavam v uradni »Laibacherici« većinoma pretirana — zlasti operetne predstave so bile jako slabe — treba vendar priznati, da je nemško gledališče glede raznovrstnosti repertoarja in pa glede kakovosti dramatiških predstav v primeri s prejšnjimi leti nekoliko napredovalo.

Zato je bilo edino pravo, da je tudi intendancija našega gledališča le še bolj napela svoje moči ter poskusila vse, da povzdigne gledališče še na višjo stopinjo, nego je bilo dosedaj.

Hvaležni ji moramo biti za to tem bolj, ker njena naloga res ni lahka.

In baš težkoče, s katerimi se je boriti vodstvu našega gledališča glede dobave primernega repertoarja in glede pridobitve sposobnih igravskih moči, prezre naše občinstvo le prerado. Nemško gledališče ima na to stran neprimerno lažje stališče.

Pri nas še ni dovolj, da se kupi pravica za uprizoritev kake drame ali opere, temveč treba je dobiti in plačati še prelagatelja. In kaj de ravnatelju nemškega gledališča, ako se mu izneveri in zruši pogodbo kak igravec, ali ako se pokaže, da je kateri igravec nesposoben; v dveh, treh dneh so mu spet nove moči na razpolaganje. Pri nas pa je to drugače!

Že od opernih pevcev treba zahtevati, da govore čisto slovenščino, koliko bolj pa je to neizogibno v drami! Toda odkod dobimo slovenščine zmožnih igravcev?

Človek bi skoro trdil, da je to nekak poseben znak slovenskega značaja, da se nam rodi tako malo igravcev. Pač se ponašamo z nekaterimi igravci — umetniki, a ti so spet za nas preveliki, tako da izvršujejo svojo umetnost v tujini; toda kako je to, da imamo tako malo srednje dobrih, našim razmeram primernih igravskih moči? Ali jih morda vendarle premalo zasledujemo in premalo negujemo? . . .

Pri dosedanjih naših razmerah si ni težko misliti, v kakšno zadrego lahko spravi gledališko vodstvo brezvestnost enega samega igravca. In taki neljubi in nelepi slučaji se pri našem gledališkem osebju, žal, le prepogosto ponavljajo! Res je in prav je, da umetništvo hodi tudi za kruhom; toda naši igravci, zlasti naši diletantje naj bi si bili vendar tudi v svesti, da s svojim poslom izvršujejo idealno narodno nalogo. Žal, da je tako malo najti tega idealnega zanosa!

Kakor je videti, goje menda nekateri naši igravci mnogo manj nego katerikoli drugi naši umetniki svojo umetnost vsled one notranje potrebe, ki mora biti vsakemu umetniku poglavitni nagíb in bodrilo. Ni še dolgo tega, ko so morali naši pesniki in pisatelji popolnoma zastonj pisati, in kako slabo se plačujejo še dandanes! Če bi cenili in razvrščali naše umetnike po honorarjih, ki jih jim donaša njih umetnost, no potem naši igravci daleč nadkriljujejo vse druge naše umetnike!

Toda razmere so pač take, in naše občinstvo jih mora upoštevati. Gledališče stane denarja, prav mnogo denarja, in zato je dolžnost vsakega rodoljuba, da je po svojih močeh podpira. Nikdar nismo mogli umeti izgovorov, s katerimi se izkušajo otresti nekateri mlačneži in malomarneži te svoje dolžnosti. Prav je sicer, da tudi vodstvo gledališča izkušaj kolikor možno ustreči željam občinstva: toda vsaki razsodni človek mora vendar izprevideti, da so tu gotove meje na eno kakor na drugo stran, in da vseh v vsakem oziru nikdar ni moči zadovoljiti. In pa tisto zahrbtno zabavljanje, ki je tako nepristojno omikanemu človeku, naj bi že vendar prenehalo! Saj imamo dovolj časnikov, v katerih povemo lahko vsaki svoje mnenje!

Nasprotno pa naj se naše gledališko vodstvo ne zadovoljuje z zavestjo, da je popolnoma storilo svojo dolžnost, ter naj nikar docela ne prezira one vrste kritike, ki jo opravlja občinstvo v zasebnih pogovorih. Po naših mislih je celo treba, da intendancija vedno in vedno pozveduje, kako sodi občinstvo o gledališču in o njenem delovanju, in radovoljno naj bi dala pojasnila, kjer ga je treba. Na ta način bi se odpravilo marsikako nasprotje ter izpodbila tla marsikateremu obrekovanju . . .

Našemu občinstvu je do zdaj zlasti nedostajalo — in to smo, če se ne motimo, nekoč že poudarjali — tislo navdušenje za gledališče, brez kakršnega ne more uspevati pri nas nobeno narodno podjetje. Zdi se nam, da naše občinstvo doslej še nikdar ni prav uvažilo, da je gledališče prosvetni zavod izredne važnosti; kajti drugače nam je nedoumna ravnodušnost, ki se je do zdaj javila nasproti našemu gledališču. Da se navdušujemo za vseučilišče, to se vidi vsaj nam nelogiško in neskladno, ker si težko mislimo narod, ki bi imel svoje vseučilišče, pa ne bi imel svojega gledališča. Znanost in umetnost moreta procvitati druga poleg druge; vseučilišče bodi mesto, kjer se nam razodeva vrhunec človeške vede, kjer spoznavamo bistvo človeškega uma, gledališče pa bodi kraj, kjer naj nam stopa pred oči višek človeške umetnosti, kjer naj se naslajamo s cvetom poezije, kjer naj občutimo, karkoli je kdaj občutilo človeško srce... Kakor se spopolnjujeta duh in srce, tako naj se spopolnjujeta vseučilišče in gledališče! . . .

Vemo, kake misli prešinjajo pri teh opominih naše črnovidce; brez dvojbe se spominjajo ubožnosti naše dramatične umetnosti, in kak zlovoljnež bo poudarjal, kako majhen uspeh so imeli doslej vsi naši izvirni dramatiški proizvodi. Toda vsi ti ugovori nam ne omajejo vere, da je pri nas tudi tu napredek možen, in da pridemo, ako vztrajamo, prej ali slej do domačega gledališkega repertoarja takisto kakor do svojega vseučilišča . . .

Izrekli smo že nekje prepričanje, da ni možno, da Slovenci, ki so pokazali vendar za vse druge umetnosti primerno lep talent, baš za dramatično umetnost ne bi imeli nobene sposobnosti. Samo potrebne samosvestnosti in pa dobre volje nam nedostaje! Res je sicer, da se dosedanji poskusi niso Bog ve kako

posrečili, a to ne sme oplašiti precej naših pisateljev in ne sme navdati našega občinstva takoj z malodušnostjo. Pomisliti treba, da, kdor hoče pisati dobro dramo, mu ni dovolj, da je rojen umetnik, ampak da mora imeti veliko, veliko gledališke rutine, a to si pridobi šele polagoma z mnogim trudom, naporom in — vajo! . . .

S posebnim veseljem smo čuli novico, da je letos doslej prejela intendancija našega gledališča nič manj nego sedem ízvirnih del. To je vendar nekaj! In če se obnesejo od doposlaníh sedmih le trije proizvodi, smo že lahko zadovoljnì. O teh igrah sicer še ne moremo govoriti, ker jih ne poznamo, pač pa si že danes usojamo nekoliko besed izreči o predstavah izvirnih del.

Malokatera zloba nam je bolj mrzka nego hinavščina. In hinavščino smo opazovali doslej v našem gledališču še vselej, kadar se je predstavljalo prvič kako izvirno delo: strašansko, skoro divje ploskanje, glasni klici, ki so pisatelja prisilili, da se je pokazal na odru, poklonitev venca pisatelju — vse to je bilo doslej obligatorno pri takih predstavah; kadar pa se je igra ponovila, je bilo gledališče — prazno! Nam se zdi tako početje — da se milo izrazimo — nelepo! Vsaj v gledališču bodimo odkritosrčni, ako že v navadnem življenju ne moremo izhajati brez licemerstva. Kako uslugo pa napravimo s tem pisatelju, če ga najprej tako pretirano proslavljamo, potem pa mu pravo mnenje pokažemo s tem, da njegove igre več ne posetimo? Ne moremo si misliti pisatelja, ki bi bil tako otročje-lakomen take navidezue slave, a bi se mu vihal nos radi tega, ker ni dobil venca; nasprotno pa gotovo boli in peče pisatelja, ko izprevidi, da se je občinstvo norčevalo iz njega! —

Opustimo torej vse tisto neupravičeno in pretirano slavje, pa gojimo raje nekoliko več istinitega spoštovanja do pisatelja in njegovega umotvora! Napačno bi bilo, ako mu ne bi dali dokazov svojega priznanja, a držimo se pri tem nekih mej, kajti vsako pretiravanje je smešno in provzroči neizogibno reakcijo.

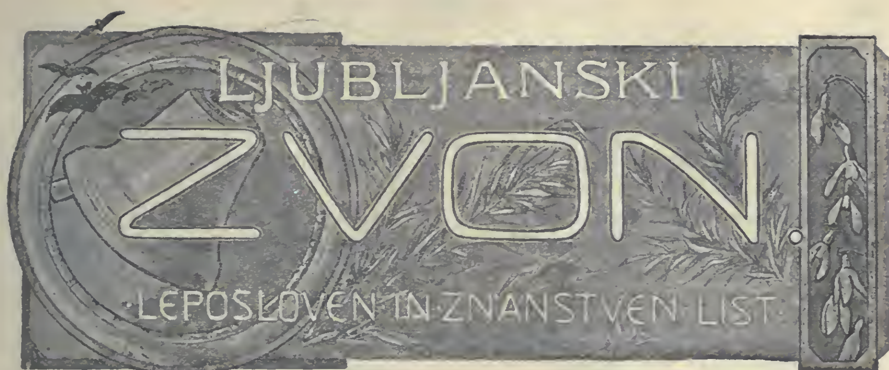
Takisto pa tudi ne obsojajmo brezobzirno! Preden izrečemo sodbo o kakem delu, dobro preudarimo vse, da ne storimo komu krivice. Nikar ne prezrimo, v kako težavnih razmerah pišejo brez izjeme vsi naši pisatelji; uvažujmo, da n. pr. milijonarja Sudermann in Hauptmann, ki ne poznata vsakdanjih skrbi, in ki se s celo dušo lahko posvetita svoji umetnosti, tudi lažje podasta kaj dovršenega in popolnega, nego katerikoli naših pisateljev, ki skoro brez izjeme vsi porabijo svoje boljše moči v borbi za vsakdanji kruh.

Bodimo hvaležni našim pisateljem za to, da se žrtvujejo, zlasti tistim, ki nam podajo kak dramatiški proizvod; kajti baš ti imajo najmanj dobička in najmanj plačila za svoj trud. Bodrimo jih k daljnjemu delovanju s tem, da zahajamo pridno k predstavam njih del; kajti le tedaj moremo zahtevati, da napredujejo ter se povzpevajo više in više . . .

Seveda nam je bila pri teh opominih le bolj sodba občinstva v mislih; **kritika** sama se mora postaviti tudi nasproti domačim proizvodom na bolj absolutno stališče. Vendar lahko razvidijo naši pisatelji že iz tega vvodnega razgovora, da nam pero vodi čista ljubezen do stvari, in da bo tudi našo kritiko prevevala vedno dobrohotnost do one meje, ki se da spraviti v sklad s popolno objektivnostjo in pa seveda tudi z našimi načeli o umetnosti; a ta načela — to smemo poudarjati — so jako liberalna in nikakor ne pedantovska.

Z.

Štev. 11. V Ljubljani, dne 1. novembra 1898. Leto XVIII.

Pavliha na Jutrovem.

XVII. Skrbni radža.

O presrečni ti radža Vangiso!
Kako lepo deželo imaš!
Raj ustvaril je Brahma ob Gangi —
Domovina je tvoja ta raj.

*

Bil sem gost njegov včeraj. Povabil
Na zajutrek me bil je v svoj konak.
In razlagal vladar mi je stari
Svoje sitne državne skrbi . . .

»Čuj, Pavliha!« — mi reče gostitelj,
Pogoltnivši kapuna tolst kos —
»Ti sveta že pol videl si, praviš?
In ta svet je pokvarjen — ni res?«

Žal, tako je, moj radža! — jaz
vzdihnem,
Izpraznivši kozarec do dna —
To-le vince pa tvoje ni slabo . . .
Toda on nadaljuje svoj govor:

»Da, prav praviš! Ta svet je izprijen
In hudoben, brezbožen je ves!
In sam satan, sam satan iznašel
Ta peklenski pogubni je tisk.

Le poglej na primer žurnaliste!
S čim ti mažejo beli papir:
Nič ni sveto ljudem tem na svetu,
In povsod že svoj vtičejo nos!

Kjer se koli kak kadi moj zmoti —
Kdo ne zmoti se včasi — kaj ne? —
In kjerkoli zgodi se krivica,
V časopisih vse čitaš lahkó!

In vso krivdo valijo na vlado
In pristranost očitajo ji
Pa k pritožbam mi ščujejo ljudstvo,
Češ: ‚Enaka pravica za vse!‘

O vse, vse pač vedo ti mazači:
Kam izginil je davčni denar;
Kako plačo dobiva kak paša,
Kako plačo ti vleče kak šejh.

Kritikujejo vsako napravo!
In celo in celo in celo —
Ne verjameš, kako so predrzni! —
Niti harem moj ni jim več svet!

Izračunali že so natanko,
Kaj na leto za žene izdam . . .
O, Pavliha, ta svet je res zloben
Ter pokvarjen, brezveren je ves!

In zato se bojim jaz za ljudstvo,
Da okužijo časniki ga;
Da iz knjig liberalnih zapadnih
Bi napredka pogubil ga strup!

Pa zato zdaj zaplenim vsak časnik,
Ki krivičnost je kako razkril,
Ki resnico objavil je golo
In pa harem opravljal je moj . . «

O moj radža! — sem vzkliknil navdušen —
Res, najskrbnejši ti si vladar!
Ideal si mi vseh idealov! . . .
»Stoj!« — prestriže mi radža besedo —

»Stoj, ker nisem povedal še vsega! . . .
Sam sestavil seznam sem vseh knjig,
Ki razširjajo misli svobodne,
Knjig domačih in tujih seznam.

In na vrata tam mestna velika
Dal pribit sem svoj važni razglas;
In slovesno prečital pred ljudstvom
Vpričo mene ga moj je glasnik.

In še s svojim pokazal sem prstom
Na ta indeks podložnikom sam
In pa strogo ljudem prepovedal
Tiste knjige sem čitati bil.

In nato zagrmeli topovi
In pa godci zagodli so tuš;
In po džamijah vseh so molili
In slavili veliki ta dan« . . .

* * *

In ko segal mu ginjen sem v roko
In jemal sem od njega slovo,
To sem čutil: Ta radža Vangiso
Preizvrstno za ljudstvo skrbi.

In gredoč sem prečital na vratih
Tam seznam prepovedanih knjig
In vse kazni dodane na koncu
Sem z bojaznijo svetoj prebral.

In nagledati nisem se mogel
Razglasila prekrasnih potez . . .
Ah, te črke umetno zavite!
Ko bi jaz tako pisati znal! . . .

Ko pa romal potem po deželi
Sem Vangisovi lepi okrog,
To sem gledal in čudil se, čudil
Nepokornim podložnikom tam!

V vsaki hiši so čitali skoro
Prepovedane knjige samo,
Ah, in žalili skrbnega radžo,
Ki pred strupom jih takim svari . . .

XVIII. Bakšiš.

Šel črez Zlati rog po mostu,
Romal spet sem v lepi Stambul.
Komaj, komaj sem se rinil
Skozi ljudstva gneče pestre
In kričeče mimo mene.
Paše v zlatih uniformah
In v bogatih plaščih šejhi,
Tujci, ki jih znosil veter
Iz dežel je vseh po svetu;
In berači goli, lačni
In pa lepe odaliske,
Belolične, črnooke,
V jašmakih se skrivajoče
In zato le še krasnejše . . .
Vse je plelo se, vrtelo
Mimo gor in dol po mostu.
Zdelo se mi je, da sanjam,
In da gledam vztočno bajko:
»Tisoč eno noč« . . .

Toda tam ob kraju mosta
Sreča derviš me umazan
In razcapan in raztrgan.
Masten čepel mu je turban
Na obriti stari glavi;
Padala je siva brada
Starcu skoro do pasú.
Ta me vzdramil je iz misli.
Zabolelo me je srce.
Smilil še mi siromak je.
Segel v žep sem in ponudil
Piaster bel mu, majhen bakšiš.

Toda slabo sem naletel
In grdó sem se opekel!

Hotel ni ga, hotel ni ga
Bakšiša od mene vzeti
Filozof ta lačni s ceste!

Umeknivši velo roko,
Pod kaftan jo skrivši naglo,
Čudno derviš me pogleda,
Gleda ostro me in pravi:
»Pljuni v morje, o Pavliha,
Pljuni v morje tu črez priroč!
Bode li se kaj poznalo?
Glej to morje, glej to morje,
Neizmerno in globoko —
Siromaštvo je, uboštvo,
Ki razliva se po svetu.
Kaj utone siromakov,
Koliko jih potopi se
V morju totem hip za hipom!
In zato ne pljuvaj v morje!
Ne pozna se, kamor pljuneš.
In ti raje ne razdavaj
Bakšiša med siromake;
Ne pozna se v bede morju« . . .

XIX.[1]) Na sultana Osmana manevrih.

Piščečih cigaret se vlači dim,
Ko siva megla plava po šatoru.
In glasno pogovarja gost se z gostom;
Vmes pade tu pa tam kak slan dovtip.

In miza stoče pod bremenom težkim,
In noge skoro že se ji šibe;
A polnih skled in polnih steklenic
Donašajo še zmerom sužnji v šator.

In same znance skoro vidim tu!
Kdo bil bi mislil, res, kdo bil bi mislil!
Mogúl Džegan sedi na voglu tam-le
In maharadža Soliman mu vštric!

Na desni moji radža je Vangiso
In baš nasproti meni Azim šah . . .
In pa sijajno spremstvo to! Ah, ah!
Kam, v kako družbo zašel si, Pavliha?

*

»No, kaj molčiš?« — na desni slišim glas —
Gostitelj sultan Osman sam me vpraša —
»Kako so ti ugajali manevri?
In sklep današnji — a? Kako? Povej!«

Jaz:

Prekrasno! . . . Dasi sem utrujen ves,
Vesel sem, da sem videl zdaj od blizu
Najvišje, kar si dosihdob izmislil
Napredujoči je človeški duh!

[1]) Nadaljevanje morebiti v prihodnjem letu. *A. A.*

Prekrasno in izborno! To seveda!
Čestitam ti, čestitam iz srcá,
Da tudi ti s sosedi hodiš vštric
Ter veš, kaj bistvo je prosvete prave.

Izbral si pravo pot! Po poti tej
Dovedeš ljudstvo svoje k sreči pravi;
Razbistriš um in požlahtníš mu dušo
A z zlatom mu napolniš prazni žep.

Naprej, naprej, prijatelj, do vrhunca!
Kosarne zidaj raje, ne pa šol!
Pa saj ti sam razumeš časa duh,
Problem družabni razvozlavaš dobro.

In kakor rekel sem: Le več topov
In pušk in sabelj in pa vojnih ladij!
Makar za to potrošiš mi vse davke . . .
To glavna stvar je, tvoja prva skrb!

Četudi ljudstvo strádalo bo kruha
Telesnega in pa duševnega:
Imej le svet moj dobri pred očmi —
In ti kot sultan slovel boš moderen! . . .

Še nekaj! — Tiho naj ti to povem,
Da gostje slišali ne bodo naju —
Sosede vse povabil si k manevrom . . .
Oprosti, modro to se mi ne zdi!

Ta šah in ta mogúl, ta maharadža —
Iskreni li in zvesti so ti vsi?
Kaj, če napade kteri te črez noč?
In vsi poznajo zdaj skrivnosti tvoje!

Sultan:

No da le zadovoljen si z menoj!
Pohvala tvoja me vzpodbuja k delu!
Po poti tej korakal bodem dalje
In ljudstvo svoje osrečaval jaz.

A kar se gostov tiče, si — naiven!
Ne boj se, ljuba duša! Hahaha!
Ne veš, zakaj sem bil povabil jih?
Ah, na zabavo, samo na zabavo!

In če me sosed kak pozove v boj?
Kaj misliš, da jaz sam borit se pojdem
In kri prelivat? Kaj? . . . Zato so drugi . . .
V stran misli črne! Trčiva! Pij! Jej! . . .

A. Aškerc.

Dogodek.

Spisal Karel Dolenc.

Gospod Bobek — »Bobek« so ga namreč zvali po očetu, ki se je žc po svojem očetu pisal za Bobka, pri krstu pa so mu dali za patrona in zaščitnika v vseh dušnih nadlogah velikega svetnika Frančiška Salezija — torej gospod Frančišek Salezij Bobek se je prebudil neko soboto ravno ob sedmih zjutraj. —

No, da se je gospod Frančišek Sal. Bobek prebudil, to še ni »dogodek«. Prebudijo se tudi drugi ljudje. Da se je vzbudil neko soboto zjutraj — tudi ne. Da se je prebudil ob sedmih, je bil že na pol dogodek; druge dni se je prebudil namreč že dosti prej . . .

Ko se je gospod Bobek prebudil — besedi »gospod« je pripisoval »gospod« Bobek veliko važnost in pri vsi svoji čudoviti skromnosti je bil neprijetno dirnjen, če je kdo pri njega ogovoru to besedico opustil — ko se je torej gospod Bobek prebudil, je polagoma raztegnil po ozki postelji suhe ude svojega kratkega telesa, parkrat pomežikal z malimi sivimi očmi, pogledal proti oknu ter strmeč zamrmral:

»Glej ga no, solnce se ju tudi že »zguncalo««.

»Guncanje« in njega izpeljanke so bile namreč silno elastičnega pomena v besedišču gospoda Bobka; pomenila je ta beseda vse, kar je hotel gospod Bobek, takisto kakor nekateri operirajo z besedo »onegav«.

». . . in v sobo mi sije« — je pomislil ter se čudno začudil, da včeraj ni spustil rolet, ali da ni zaprl žaluzij.

A hipoma se je spomnil vzroka tega izrednega, nenavadnega dejstva. Vzrok je bil namreč dogodek, ali pravzaprav je bil vzrok šele posledica dogodku.

Drevi je pil namreč gospod Bobek nenavadno veliko — seveda se mora smatrati to vse relativno — prišel je domov precej natrkan; tako se je bilo zgodilo, da je pozabil spustiti rolete ali pa zapreti žaluzije.

Da bi gospod Bobek pil — pil celo skoro črez mero, to je bil tudi že skoro dogodek, ali vsaj izreden slučaj; pravi dogodek, ki je provzročil ta izredni slučaj, pa je bi ta-le:

»Dan poprej — petek je bil praznik — so bili v glavni letni seji izvolili gospoda Bobka za tajnika m . . . ske podružnice družbe sv. Cirila in Metoda . . .

Kakor bi bil kdo pritisnil kje pod posteljo na kako nevidno električno gumbo ter bi električni tok prizadel gospodu Bobku v hrbet silen sunek, tako hitro je ta planil pri spominu na včerajšnji dogodek pokoncu.

Obsedel je v postelji, si podprl glavo, katere redki, tanki lasje so se ob koncih že belili, ob obe roki ter se zamislil . . .

Tajnik!

Nekak čuden, topel počutek se mu je razlil po celem telesu.

Čutil je, kako se mu od srca zlivajo gorki, hitri toki krvi, in v glavi mu je zašumelo; po vsem telesu pa mu je postalo nekako voljno, in vse žile so mu bile hitreje . . .

Tajnik! — Kdo bi si bil to mislil.

Obriti obraz se mu je nabral v prijazne gubice . . . Res, tega si ni mislil nikdar — niti on sam ne in menda tudi drugi ne.

In v tem tiči ravno pomen te volitve!

Kako so se kolegi čudili — pardon! — gospodje kolegi! ker, ako je gospod Bobek mislil o kolegih, je mislil o njih vedno kot »gospodih« — kako ga je ta in oni zavidno pogledoval!

O, spominja se tudi, kako osupel obraz je delal celo dr. Vidovic, ko so proglasili Bobka za tajnika; nemara je mislil, da sam zavzame to mesto — a propadel je. Pameten človek! A vendar — če se stvar pogleda bolj s kritičnim očesom — dr. Vidovic niti ne sodi za tajnika. Profesor — taki ljudje so baje navadno raztreseni in razmišljeni! — Novoizvoljeni tajnik se je popolnoma pogrezal v svoje fantazije. In pri tem je postajal — pač menda prvič v življenju — skoro ponosen sam nase . . .

In mislil je dalje:

Ali vzemimo n. pr. gospoda Cizeljna! On si je bržčas tudi nekaj takega domišljeval, da postane tajnik ali kaj sličnega. A Cizelj gotovo tudi ni pripraven mož za to; premlad je, nima izkušnje! Kajti treba pomisliti: tajnik je pravzaprav glavna oseba pri društvu . . . No, predsednik — za predsednika so izvolili zbrani udje dr. Hrena, ker vedo, da ima denar, a je brez žene in brez otrok — izvolili so ga torej za predsednika iz »višjih ozirov«, to se pravi radi »materije«, da bi pokril to in ono, kar je treba pri društvu . . . Sicer pa predsednik res ni težko biti; včasih se kje podpiše, pri zborovanjih govori slavnostni pozdrav — tri, štiri stavke . . .

A tajnik —! Blaginja in neblaginja društva je pravzaprav v njegovih rokah. In pri zborovanjih — kdo pa govori in poroča o delovanju društva! Tajnik! —

Novoizvoljeni tajnik je hitro dvignil glavo ter prestrašeno bulil v zrak — proti stropu . . .

Govoriti? — Bog nebeški, celi dolgi govori — z vprašaji in klicaji in pomišljaji in retorskimi frazami in z efektnimi prehodi in pretresujočim koncem . . .

Gospoda Bobka je začelo tresti, kakor bi v pozni jeseni brez suknje sedel na širnem polju, črez katero vejejo in brijejo ledeni jesenski vetrovi . . .

Ne — govora — dolgega, umetnega govora še ni govoril gospod Bobek svoje žive dni nikoli . . . Sedaj pa bi ga moral . . . O . . . o . . . tajništvo . . . tajništvo! —

A polagoma se je gospod Bobek zopet pomiril. Celo smehljal se je spet — prijazno in zadovoljno . . .

»Čemu bi se bal?« — je tuhtal v svojem srcu ter se veselil srečne misli, ki ga je rešila vsega strahu — »čemu bi se bal? — Če bi res moral kdaj govoriti, pa mi napravi govor — seveda lepo pisan na bel papir — kolega gospod Čuš. Pet šol ima — to se pravi, v peti šoli je obtičal — a jaz imam le dve — in v drugi sem padel, kar pa ostani širšemu občinstvu prikrito do sodnjega dne . . . Ni čudo torej, če g. Čuš zna govoriti, kakor bi bral iz knjige — iz aktov. In kake besede, kake podobe, kake periode! Človek včasih niti ne umeje, kaj da pravzaprav hoče reči! Ta mi napiše govor, ter se ga naučim — gospodu Čušu pa plačam pol litra vina . . . Dobro!«—

Tako je novi gospod tajnik srečno rešil in možato zaključil to točko . . .

Sladko in zadovoljno se smehljaje, je zlezel s postelje ter se začel oblačiti . . .

* * *

Toda dovolite, da vas natančneje seznanim z gospodom Bobkom, novoizvoljenim tajnikom slavne podružnice m... ske družbe sv. Cirila in Metoda.

Gospod Bobek je bil privaten uradnik. — Ker sem si izbral ravno privatnega uradnika za predmet te črtice, mi morda to zamerijo nekateri privatni uradniki, češ, da privatni uradnik ni zato na svetu, da bi služil v privatno zabavo privatnih pisateljev in privatnih bravcev . . .

Toda, stojte — prosim — in pomislite: S takim očitanjem bi mi delali veliko krivico. Saj nam gospod Bobek ne služi toliko v zabavo — ne, on je v prvi vrsti le predmet našega sočutja in naših simpatij.

Že, da je privaten uradnik, vzbuja v nas sočutje. Sočutje nam provzroča nadalje dejstvo, da je od njegovega rojstva preteklo triinštirideset let.

Simpatije nam vzbuja v sedanjih časih redka lastnost, katero je hvalil na njem sam šef, strogi in mrki dr. Zajec — da je namreč gospod Bobek vesten delavec in vseskozi pošten in zanesljiv služabnik.

Da, vesten delavec je bil gospod Bobek.

Že četrt ure pred časom, ki je bil zaznamovan na tablici na durih pisarnice kot uradni čas, se je šetal po ulici pred hišo, v kateri je bila pisarnica. Pet minut pred določeno uro je bil že pred vrati.

In potem je sedel v pisarnici na stari, široki stol, nagnil glavo in zgornji del malega telesa nad akte ter se popolnoma zamislil vanje.

No, vsaki človek ima nekaj, kar daje njegovemu življenju neki smoter, neko zadačo, nekaj, kar več ali manj izpolnjuje njegovo življenje, da ni povsem brezmiselno, povsem puhlo, prazno. Pri enem je denar oni smoter, ki ga vodi pri vseh njegovih dejanjih, drugega navdušuje ljubezen do domovine — včasih sta tudi oba ta smotra tesno spojena! Tretjemu ogreva in solnči njegovo življenje ljubezen do deve — četrtemu ljubezen do samega sebe — do svojega telesa.

No, gospodu Bobku so dajali potrebne snovi za življenje — akti! Iz aktov mu je velo nasproti nekaj tako prijetnega, nekaj tako oživljajočega, da so se mu pri branju in pisanju in prepisovanju teh aktov prsi dvigale visoko in mladostno, kakor se dvigajo bolniku v balzamskem vzduhu smrečjega gozda tik mirnega gorskega jezera . . .

S kako ljubeznijo je preobračal gospod Bobek vse te papirje, s kako ljubeznijo je študiral in proučeval poedine stavke, posamezne besede, vsako črko! In prepisoval je vse s še večjo vnemo in s ču-

dodelno svojo roko je slikal na papir črke, da mu je od veselja poskakovalo med akti ostarelo srce . . .

Ko so prihajali ljudje, se je le stežka obrnil od aktov, le stežka je odgovarjal raznim vprašanjem pravdarskih kmetov. In ko je gledal temu ali onemu v obraz, se mu je dozdevalo, da je ta ali oni obraz le kak akt, da so oči črke, nos črka, usta črke, ušesa črke — vse same črke, lepe ali spačene — kakršen je bil ravno obraz . . .

In kako miren, kako tih, kako vdan je bil v svojo borno usodo ta privatni uradnik. Nikdar nevoljen, nikdar jezen — o ošabnosti njegovi tudi nihče ni mogel nič povedati; nikdar ni nihče slišal, da bi se s kom prepiral, nikdar ni na robate govore razjarjenih kmetov odgovarjal enako robato . . .

»Oče« — je rekal pri takih prilikah s svojim tihim, skoro boječim glasom — »oče, čemu se jezite? . . . čemu? . . . vas vprašam . . .«

Pogledal je za hip razjarjenemu, kričečemu kmetu v obraz — ter je povesil oči, kakor bi bil on kriv gneva in jeze kmetove.

Več pa navadno ni govoril — vobče mu je bilo govoriti težko in neljubo.

Nekoč se je pritepel v pisarnico nepoštenjak-strokovnjak. Vtihotapil se je v sobo gospoda dr. Zajca, ki je bil ravno odsoten, in prisvojil si je na mizi ležečo žepnico, do katere po naravnih in božjih zakonih ni imel niti najmanjše pravice. A veliki pes dr. Zajca, ki je v uradnih urah vedno ležal v sobi, ga je zapazil ter skočil iz kota k njemu. Tat se ni mogel in upal ganiti; niti ure si ni upal položiti na mizo, kjer je ležala poprej, ker je pes stal tik njega, prežeč nanj in pripravljen, da ga zgrabi pri najmanjši sumni kretnji.

Ko je gospod Bobek slišal psa mrčati in renčati, je kot zvest uradnik pogledal v drugo sobo.

Hitro je spoznal ves položaj. Psa je s pomirjevalnimi besedami spravil v kot; potem pa je tiho in pohlevno sprejel od presenečenega tatu uro, jo položil spet na mizo ter je prijateljski del možu:

»Pes ne trpi rad tujih ljudi v pisarnici.«

Rekel je in spremil nevabljenega gosta do vrat . . .

Pil gospod Bobek ni ali vsaj mnogo ne.

Le včeraj se je radi nepričakovane volitve izpozabil ter pil nekoliko vrčkov preveč. Posledica tega pa je bila, da je pozabil, ko se je vrnil od shoda, zapreti žaluzije ali pa spustiti rolete, ter legel spat . . .

* * *

»He — gospa Vuga, prinesite kave.«

»Takoj! — Je že dolgo pripravljena,« se je odzval visok glas iz bližnje kuhinje.

Gospod Bobek, ki se je bil med tem že umil in oblekel, je spet priprl vrata ter sedel na staro, že vrlo odrgnjeno in obledelo zofo...

»Danes ste dolgo spali, gospod Bobek,« je hitela s piskajočim glasom gospodinja Bobkova, Vugovka, še predno je prav odprla vrata.

»Hm . . . hm . . . res malo dlje . . .« Gospod Bobek je govoril malomarno, samozavestno ter se leno naslanjal ob rob zofe.

Gospodinja — visoka, suha, že dokaj priletna žena — se je nemalo začudila . . . »Kaj pa je to?« si je mislila ter pazno pogledovala svojega stanovnika . . .

»Veste . . . to je danes izjema . . . Včerajšnji dogodek je vzrok tega . . . veste . . .«

»Kaj? . . . Kako? . . . Kak dogodek? . . . Res, sinoči ste se pozno vrnili.

Bila sem že dolgo v postelji . . . Čudila sem se.«

»Hm . . . hm . . . čudila . . . Saj je res bilo nekaj nenavadnega...«

Gospod Bobek, ki je že poprej govoril pretrgano in v nedovršenih stavkih, je naredil tukaj daljši odmor ter zadovoljno zrl v osuplo gospodinjo, ki je radovedno in težko pričakovala, da ji naznani izredni dogodek, ki je bil vzrok njegove pozne vrnitve.

Gospod Bobek se je slovesno dvignil z zofe, se iztegnil, da je bil videti večji, nego je bil v resnici, ter je dejal polagoma in poudarjajoč vsaki zlog:

»Torej vedite, gospa Vuga, da so me sinoči izvolili za rednega tajnika tukajšnje podružnice slavne družbe sv. Cirila in Metoda . . .«

Zmagonosno je zrl v gospo Vugo, kakor bi pričakoval, da to povsem pretrese vest o njegovi novi časti.

Gospodinja pa si je globoko oddehnila.

»Da le ni bilo nič hujšega . . . Bala sem se, da se vam je pripetila kaka večja nesreča.«

Gospod Bobek je odprl oči in usta; kar streslo ga je.

»Glej jo no« — si je mislil — »nikakršnega vtiska ni naredila nanjo vest o moji novi časti. Kako more pri tem izrednem dogodku ostati tako mirna! In govori še celo o neki večji nesreči, kakor bi moja izvolitev že sama ob sebi bila tudi nesreča . . . Nič ne ume! Ta ženska pamet!«

In glasno je dejal po nekolikih hipih:

»Veste, gospa Vuga, vi tega ne umejete . . . Čakajte, poučim vas, natanko vas poučim o vsem tem.«

In začel je pripovedovati o včerajšnjem dogodku; z vznesenimi besedami je opisoval in razkladal pomen tajnika za društvo . . .

Kava je postajala mrzla ter se prepregala z rjavo kožo . . . tajnik je govoril in govoril in se pri tem vedno bolj razgreval . . . gospa Vuga je poslušala ter se čudila, da je njen gospod stanovnik postal hipoma tako izredno zgovoren, kar je samo ob sebi tudi bilo že skoro dogodek . . . čas pa je potekal . . .

Tin . . . tin . . . tin . . .

S tankim glasom je odbila ura — osem!

»Ha!« je bolestno viknil gospod Bobek, planil pokoncu ter se prijel kakor uničen za redke, ob koncih že osivele lase. — »Osem! Ob osmih bi moral biti že v pisarnici!«

Pograbil je klobuk ter bežal iz sobe. Vrat ni utegnil zapreti...

In tako je prišel tisto soboto privatni uradnik gospod Bobek na velik čud dr. Zajca deset minut prepozno v pisarnico.

Dasi šef ni zahteval kake motivacije te zamude, mu je Bobek vendar skrušen in ves potrt razložil vzrok, t. j. ves dogodek; tedaj se je dr. Zajec, sicer strog in mrk, nasmehnil ter menil dobrovoljno:

»Dobro . . . dobro, gospod Bobek. — Nič se ne vznemirjajte radi tega.«

A navzlic temu se je gospod Bobek vznemirjal. Celo akti ga danes niso posebno veselili. Parkrat je zapisal mesto e — l — in enkrat je pomočil pero tako globoko v črnilo, da mu je kanila debela kaplja na akt, kateremu je bilo treba pripisati samo še datum.

Gospod Bobek se je začel zgražati sam nad seboj in nad svojo čudno razmišljenostjo.

Živo je čutil, da je vsa pozemska čast le breme, in da provzroča le skrbi . . .

* * *

»He — he, prijatelj dragi, čestitam ti . . . Pri moji veri, iz srca ti čestitam . . . In do zemljice črne se ti klanjam, amice carissime... he . . . he . . .«

Gospod Čuš si je s srčnim zadovoljstvom vihal redke, a nenavadno dolge brke ter se smehljal srečno in veselo, da so se mu usta neobično razširila.

Videlo se mu je, da si je danes privoščil že precejšnjo merico »dobrega«.

Gospodu Bobku je bilo skoro malo sitno, da sta se sešla. Vedel je, da Čuš rad zbija neslane šale in dovtipe, ako mu vinski duhovi zlezejo v možgane . . .

A Čuš je bil izredno dobre volje . . . Govoril pa je — kakor v takih položajih navadno — zmedeno in brez vsakega logičnega stika . . .

»Odkod te prinaša usoda in sreča junaška, gospod tajnik . . . Izredna čast to, tako med nama povedano, veš, tako entre nous . . . izredna čast . . . Čestitam, visoko si se popel . . . Kdo bi si mislil...«

Samozavestno in zadovoljen sam s seboj si je gladil rdeči, široki obraz ter z zakajenimi očmi zrl v gospoda kolega. —

»Iz pisarnice prihajam,« je mrmral ta ter se skrivaj oziral naokrog, v katero stran bi najlažje ušel polpijanemu Čušu.

»Ho . . . ho . . . iz pisarnice! — Ob šestih! — Saj vendar ob petih zapirate!«

»Bilo je neko nujno delo. Sicer pa še ni šest — polšest!«

»Šest ali polšest! — Pol ure — bagatelnost! . . . Kaj, ali se hočeš radi pol ure prepirati? Kaj je pol ure v človeškem življenju, kaj v neizmernem oceanu časa? Kaj? te vprašam . . . Nič, ti pravim, prav nič. — Kaplja v morju, neviden atom v vesoljnem stvarstvu . . . Pol ure! — No, sicer pa se zbok pol ure ne bodeva pričkala in radi take smeti ne razdirala in rušila svojega srčnega prijateljstva . . . Kaj — he?«

Tajnik je pokašljeval.

Čuš pa si je po tem govoru z veliko rdečo rutico počasi obrisal čelo in obraz, dasi mu ni bilo ravno vroče. Hotel je pokazati »chic« in kolegu dati časa, da pomišlja o njegovih globokoumnih besedah. —

Črez nekaj časa pa je nadaljeval patetično in vzneseno:

»Kaj ti pravim, prijatelj ljubi, solnce mojega življenja in luč mojih oči — kaj ti pravim, dragi moj tajniče? . . . Ali ne bi bilo pametno, da si greva namočit malo grli in se malo pokrepčat? — Obenem pa lahko slovesno in dostojno proslaviva tvojo izvolitev za tajnika naše slavne podružnice . . . Bog jo živi! Vivat, floreat, crescat!«

Čuš se je navduševal — radi te vsakdanje pijače, si je mislil na tihem.

A gospod Bobek je ugovarjal:

»Denar, moj dragi gospod kolega, denar!»

»Kaj denar — mamon! Ali se ne sramuješ! Kdo bode tako nizko in filistrsko mislil! Saj nisi čifut! — Sicer vem, da ga imaš. Če pa ga nimaš pri sebi, še tudi ni največja nesreča. Pa bova pila

na kredo, saj naju poznajo. To ti je našega ničvrednega življenja najvišja filozofija . . . Ves naš mladi rod se je oklepa . . . Pa to je vse neumnost, vse piškavo, vse gnilo — naš mladi zarod namreč mislim in njegovi nazori. Vrag jih vzemi! — Pojdi, k Zelenjaku greva, k »Cvetoči lipi« . . . Pol ure hoda je sicer do tja — a krasno vino . . . kakor šampanjec . . .«

Gospod Bobek bi se bil sicer rad obranil sitnega tovariša. A pomislil je na načrt, katerega je iztuhtal zjutraj, da se bode namreč zatekal h govorniškemu talentu Čušvemu, ako bi moral kdaj govoriti v javnem zborovanju.

Ta pomislek je bil odločilen. Na pol radovoljno, na pol prisiljen je šel z natrkanim kolegom.

* * *

Pri Zelenjaku še ni bilo mnogo gostov, ko sta dospela tja Bobek in Čuš. Le par delavcev je sedelo v prvi sobi. —

A polagoma so gostje prihajali v obilnem številu. Drugo sobo so zasedli večinoma trgovski in rokodelski pomočniki in nekaj boljših delavcev . . .

Vino Zelenjakovo je bilo res dobro — pravi Ljutomerčan.

Čuš ga je z navdušenjem srkal — čakajte, ta beseda ni primerna, ni na pravem mestu — ne — pil ga je v dolgih, mogočnih požirkih.

»To je vino, to!« — je hvalil vsakikrat, ko je odložil čašo. — »To poživi dušo. Kar novo življenje čuti človek po žilah.«

In da bi še bolj čutil to novo življenje, je vedno in vedno spet prijemal čašo. — In dvignil jo je često proti oknu, zaprl levo oko, z desnim pa je kritično motril cekinasto-belkasto tekočino. Cmakal je z jezikom, da bi izrazil svojo zadovoljnost, ter pil in pil. In da bi vse svoje misli, vse čute, celega človeka koncentriral v pijači, je pri pitju zaklopil oči ter sedel mirno in nepregibno kakor mramornat kip. Le glava se mu je počasi in malce dvigala.

A gospod Bobek je pil polagoma, s pomislekom.

To pa je Čuša, kateremu so vinske moči bolj in bolj silile v možgane, razjezilo.

»Ali si filister, da ne piješ,« je kričal ter gledal z jeznim, ogorčenim pogledom. »Res, sedaj vidim, da si filister — povsem vsakdanji, proklet filister!«

In pogreznil se je v globok molk, poln svete jeze in nizkega zaničevanja.

A črez nekaj časa je začel zopet psovati:

»Glej to zgago! Še danes ne pije! . . . Za tajnika je izvoljen — in niti ne pije ne!«

»Pamet, prijatelj, pamet! Saj pijem. — A ni vsakdo enake čudi; ta pije hitreje, drugi bolj polagoma. Različne čudi!«

Čuš je zaničljivo mahnil z roko ter mrmral:

»Vrag po čudi! Kaj je čud? Neumnost!«

A polagoma se je vendar pomiril z le bolj prisiljeno jeznim in nevoljnim glasom:

»No — pa se ne drži kakor kisla Minka ter si ga privošči!«

Hipoma pa se je spomnil, da mora danes plačati Bobek. In navdušil se je pri ti misli ter zakričal glasno, kakor bi bil na sejmu:

»Bog te živi! — Bog živi tajnika! Živio!«

In s hripavim basom je intoniral:

»Kol'kor kapljic, tol'ko let
Bog nam daj na svet' živet' . . .«

Gostje so ga po strani pogledovali ter se zaničljivo nasmihali. A Čuša to ni oviralo, da ne bi bil dal odduška svoji navdušenosti v mogočni pesmi . . .

Po sobici se je že celi večer sukala brhka Lenčka.

Čuš pa je rad imel take majhne, drobne stvarce, obraza nežnega kakor ravnokar dozorela breskva, ust rdečih kakor jagode in oči, kakor jih ima tankonoga srna . . .

Vedno jo je torej lovil za mehko ročico ter jo rotil:

»Lenčka, jaz te ženim! Duše mi, da te ženim! — Kaj se smeješ? Lepšega ne dobiš . . . ali misliš, da ga dobiš . . . he? Fant pa sem, fant — kaj ne Lenčka? — In denar tudi imam . . .«

Lovil jo je za malo roko ter ji hotel pogladiti mehko ličece, a Lenčka se mu je izmuznila kakor mucka.

»Kaj boš se to onegavila, Lenčka! — Ali se me morda bojiš? Kaj bi se me bala, saj sva že na pol ženin in nevesta . . .«

Hipoma pa ga je pograbila sveta jeza, da se smeje Lenčka tudi drugim tako zveneče in sladko kakor njemu. In začel je besneti:

»He — ti — Lenčka — čuješ! To ti pravim, okrog onih bledoličnikov jetičnih tamkaj se mi nič dosti ne suči . . . Tega ne trpim!«

In v potrdilo, da tega ne trpi, je udaril s stisnjeno pestjo po mizi, da so čaše zažvenkljale. In začel je zabavljati jetičnim komijem in mojstrom-šivankarjem.

A oni so ga grdo pogledovali ter dajali v ne baš posebno klasični nemščini odduška svojemu gnevu . . .

Čuš in Bobek pa sta ga zopet pila in pila . . .

Polagoma pa je Čušu zlezla težka glava na mizo.

»Zaspan . . . pre-presneto-to sem za-span,« je mrmrljal še komaj slišno; potem pa je začel smrčati.

Na gospoda Bobka je že tudi močno vplival oživljajoči Ljutomerčan. Bil je že prav dobre volje; nič se ga ni več branil. Po zgledu kolege gospoda Čuša je praznil čašo za čašo.

»Lenčka!« je oblastno zaklical, ko je bil liter prazen. — »Še enega — celega!«

Lenčka je prihitela.

Smeje je gledala spečega Čuša ter hudomušno vprašala:

»Ali spi?«

In pri tem se je nasmejala tako otročje razposajeno, da sta se ji naredili na ovalnem, mehkem licu dve čudovito zapeljivi jamici.

Gospod Bobek se je z divljenjem zagledal v ti jamici — gledal je sicer le z desnim očesom, levo pa je zaklopil, ker je sicer videl dve Lenčki — pogrezal je kalni pogled v rjavkaste oči Lenčkine, ki so se tudi smejale kakor ves obraz. Njene mehke, rdeče ustnice pa so se kar krožile za poljub . . .

In tisti hip je satan grešnega poželjenja obsedel pijanega Bobka. Ovil je roko krog tankega pasu Lenčkinega ter začel grliti s sladkim glasom kakor ljubezni pijan golobček:

»Lenčka . . . Lenčka . . . srce moje!«

»Pustite me no . . . no — ali . . .«

»No — no— kaj boš to, srček moj! — Kako si lepa, Lenčka, kako si lepa!«

»No, bodite vendar mirni!«

Hotela se mu je izviti, a Bobku je dajalo v obilni meri zaužito vino izredno moč. Trdno je pritiskal dekle k sebi ter grgoljal s hripavim glasom:

»Lenčka . . . en poljub . . . samo en poljub! Lenčka — jaz te ljubim . . . ljubim . . .«

Vstajal je raz stol, tiščoč jo vedno k sebi, ter se je hotel popeti do njenega lica.

»Pustite me!« je kriknilo dekle. Vila se je v njegovem objetju, a zaman se je trudila, da bi se ga ubranila.

»Lopov!« — »Nesnaga pijana!« — »Vrzite ga ven!« — »Ven!« — so se zaslišali ogorčeni, a obenem škodoželjni in zasmehljivi glasovi od drugih miz. Gostje so vstajali. — A gospod tajnik in privatni

uradnik Bobek, katerega je povsem premagala strast, ni ničesar videl in ničesar slišal.

Hipoma se ga je oklenilo kakih šest ali osem rok.

In predno se je prav zavedel, so ga položili ne baš posebno lahno v rosno travo pred gostilnico. Na glavi je začutil še par prav težkih in žilavih pesti, na suhem hrbtu pa par sunkov s trdimi petami in podplati.

Za njim pa so prinesli še Čuša, ki je — pijan in zaspan jecljal z grgrajočim glasom:

»Ali se že peljemo?«

Mislil je najbrž, da ga prijatelji neso na voz, kar se mu je pijanemu že večkrat pripetilo. —

»Tu ležita, mrcini pijani, nesramni!« so se norčevali elegantni gospodiči in se z grohotom vračali v sobo.

Gospod Bobek se je ječč in vzdihajoč vzdignil, skorej docela iztreznjen.

»Oh . . . oh . . . to vino, to vino me je zapeljalo . . . In ta vražja Lenčka! — Bog se smili!«

Tako tožeč, si je otipaval ude suhega telesa, ali so še pač vsi celi. No, celi so še bili. A od padca in od strahu je bil ves nekako odrevenel . . .

Jezno je brcnil — kar je bilo sicer popolnoma proti dobri in mehki naravi gospoda Bobka — s koncem šolnov pijanega druga, kateri ga je zapeljal v to nesrečno hišo.

»Vstani, klada pijana! — Domov pojdeva!«

»Ha« — je mrmral ta v spanju — »hlad je . . . Izvrstno se ohladim!«

»Pa se hladi, malopridnež!« je mrmral gospod Bobek.

In kakor duh je izginil v temo in noč.

Iz gostilnice pa je zvenel za njim prešeren, razposajen smeh in glasna govorica . . .

* * *

Temna noč je z mehkim ovojem tesno ovila vso zemljo, kakor skrbna mati tesno ovije malega otroka s tankimi, voljnimi plenicami.

Gospod Bobek je videl le par korakov pred seboj . . . Dalje pa je bilo povsod, kamorkoli je pogledal, kakor gost, neprodiren zid teme in megle, ki se je pa vedno umikal pred njim, ko je polagoma korakal po cesti.

Ta zid, ki ga je — liki jetnika temne stene ječe — obdajal okrog in okrog, je stal vedno v isti daljavi od njega. In baš radi

tega se mu je dozdevalo, da ne pride dalje, da prestopa vedno na istem mestu. A vendar se je oddaljeval od gostilnice. Kričeči, polpijani glasovi so mu v nočni tišini pljuskali le še nedoločno na uho . . .

Tu in tam je stal ob cesti kak belkasto-umazan kamen, kak pobarvan lesen kol, katerega obris pa je videl le nedoločno in zabrisano, dokler ni stal prav zraven.

Trava ob cesti je bila rosna; Bobek je to čutil, ker je često stopil v travo, in rosa mu je močila obutel, ki je postajala bolj in bolj mehka, težka in mrzla . . . No, ta rosa — to niso bile solze, ki jih plaka zemlja pri slovesu solnca, ne, to so bile solze jeze in gneva, da je mrka noč premagala jasni, topli dan. In sedaj se ji privija mrzla nočna tmina, da trepeta kakor nedolžna deva v sovražnem objemu nasilnega trinoga . . .

Glasi, ki jih je slišal Bobek še nekoliko časa iz gostilnice, so bili že popolnoma zamrli . . .

Tiho je bilo okrog njega, mrtvaško mirno, mrzlo, pusto in neprijetno.

In ta neprijetna pustost okolice in meglene noči mu je polagoma legala v srce, v dušo . . .

In ko je tako v tihi noči počasi, s sklonjeno glavo korakal ob robu vlažne ceste — sam, oddaljen od vsega življenja in vsakega čutečega bitja, je nehote začel premišljati o svojem življenju.

In polagoma mu je postajalo jasno, kako grozno pusto je njegovo življenje, da nima ne smotra, ne namena . . . Sam stoji na svetu — brez ljubeče žene, brez otrok, za katere bi delal in se trudil, brez prijateljev — sicer pa v prijateljstvo nikdar verjel ni; brez potreb je sicer, a tudi brez veselja . . . dela od zore do mraka — a za koga . . . da, za koga? Čemu trud, čemu vse življenje . . . O to življenje brez namena! —

Neki nov element, neki smoter je dala njegovemu življenju izvolitev za tajnika. Zanj je bila »dogodek«, ki ga je dvignil nad vsakdanjost.

A tudi ta izvolitev mu je bila le v nesrečo, je bila pravzaprav tudi vzrok neumnega »dogodka« z Lenčko . . .

Dozdevalo se mu je, da je zanj že minil čas, ko bi lahko dal svojemu življenju neki namen — da pravega trenotka ni porabil . . .

No, sedaj je brez smotra, brez vsake velike ideje, ki bi ga gibala, ga vodila, mu dajala novih misli, novih osnov, novih moči za njih izvršitev . . .

In nekoč se izgubi brez sledu, kakor se kapljica vode izgubi v ti vlažni megli okrog njega . . . Brez sledu! Nihče ne bo žaloval za njim, nihče se ga spominjal, nihče mu zasajal potočnic na grob . . .

Da, da — to je življenje brez namena, brez smotra . . .

In v srcu je čutil gospod Bobek grozno zapuščenost in praznoto.

In petinštiridesetletni mož je postal sredi ceste, se prijel za glavo ter vzdihnil globoko in žalno — kakor bi hotel spet priklicati odbeglo mladost, minola leta . . .

* * *

Par dni pozneje je naznanil gospod Bobek predsedniku podružničnemu, da odloži čast in posel tajnika . . .

Tu in tam se je še kdo pošalil z gospodom Bobkom radi njegovega tajništva, a ta je molčal na vse zabavljice . . .

Spet se je povsem posvetil zaprašenim in nezaprašenim aktom, med katerimi mu enakomerno poteka življenje brez vsakršnih vzburjajočih dogodkov sicer, a tudi brez — namena! —

Jesen.

Oj šumi, šumi, les, šumljaj, šumljaj,
Potoček moj, oj sapica, pihljaj!
Trpi mi zapuščena duša, vzdiše,
Jaz mislim, mislim, v gozd grem tiho, tiše . . .

»Pozdravljen! Si-li ti, moj ljubček, kaj?«
Strmeč in plašen se ozrem nazaj,
Ne vidim nič! . . . V obraz mi vetre piše
In vznaša listje više, vedno više.

Kam greš, jesen? Nekoliko postoj!
»Na jasni jug jaz grem, v toplejše kraje,
Na dvor zeleni, beli gradič svoj.

Krog oken, vrat visi sadje najslaje,
Tam krasne so noči.« Jaz grem s teboj,
O starka ljuba, tam bi bil najraje!

Mihael Mihajlov.

Gregor Aleksandrovič Potemkin. (1739—1791)

Spisal Ivan Steklasa.

IV. Potemkinov konec.

(Konec.)

lavnostno potovanje Potemkinovo v Petrograd se je vršilo tako sijajno kakor po osvojitvi Očakova. Svečano so ga sprejemali po vseh večjih mestih, a cesarica mu je poslala naproti grofa Bezborodko, da ga pozdravi. V Petrograd je prispel dne 28. svečana leta 1791. Katarina se je sicer blagovoljno ponašala nasproti knezu, ki je bil sedaj že postaren, vendar je sčasoma opazil z njene strani nekako tajno hladnost, ki je bila bržkone posledica neprestanega obrekovanja njegovih nasprotnikov, posebno še Zubova. Znano je, da knez sploh ni trpel kovarskih protivnikov, nego je pokončal vsakega ter ga čim preje odstranil z dvora; ni tedaj nič čudnega, da je hotel storiti tako tudi z Zubovim. Toda to pot ni uspel, in vkljub vsi njegovi mogočnosti se je vendarle počasi povzdigoval nevarni protivnik. Sicer je cesarica še vedno izpolnila mnogokatero željo svojega vernega druga, toda njegova moč je vendarle slabela, posebno od onega časa, ko je moral oditi zopet na jug, dočim je Zubov ostal pri vladarici, in le-ta je nahajala veliko tolažbo v prijaznih razgovorih s človekom, ki ji je bil nov. Treba je tukaj omeniti, da je postarna cesarica v tem času pogostoma pobolevala; žalil jo je jadni položaj države, izmučene po tolikih vojnah, vnanje spletke in pa odpor Turške proti mirovnim pogodbam. Razdraževali so jo pa tudi domači odnošaji, posebno nesporazumljenje z »malim dvorom«. Prav verjetno je, da so se Katarini sčasoma priskutili preveliki načrti Potemkinovi; ona si je želela miru in pokoja, a strašile so jo nove osnove. Ni čudno torej, da so se pojavili pri nji znaki nezadovoljstva; vendar pa je bila pri vsem tem knezu še vedno dosti naklonjena ter ga je obsipala z udvornostmi, nagradami in podarki.

Med tem je obhajal knez krasne svečanosti v Tavrijskem dvorcu, kamor je vabil odlični svet, da se naužije radosti in veselja. Za samo eno tako zabavo, kateri je prisostvovala tudi cesarica, je potrošil pol milijona rubljev, a govorilo se je o nji ne samo v Petrogradu, nego po celi Rusiji. Ta zabava je bila labodja pesem sijaj-

nega kneza osvojene Tavride, kajti kmulu potem je moral vzeti slovo od petrograjskega društva in ljubljene cesarice. Le-ti ni bilo po volji, da se mudi knez tako dolgo v Petrogradu. Bilo je dosti raznih govoric, zakaj ni odšel Potemkin tako dolgo na bojišče. Trdili so, da je hotel osnovati v krajih, katere je otel Turkom, posebno carstvo, v katerem bi vladal on pod vrhovno oblastjo Rusije. Toda to ni bil pravi vzrok; knez se je mudil zlasti radi Zubova, najhujšega tekmeca na dvoru, in Potemkinu je bilo več do zmage nad Zubovim nego nad samimi Turki. Tako so potekali v ti borbi dnevi in tedni, na bojišču so morali pa mesto Potemkina zapovedovati drugi poveljniki. To je knezu mnogo škodilo, in protivniki so ga začeli vse huje napadati. Vrsta slavnih zmag, med katerimi je bila glavna dobljena nad vezirjem pri Mačini dne 28. svečana, je naposled kneza zdramila; tedaj se je pa tako razburil, da je zmagovitemu generalu celo očital njegove uspehe. Izprevidel je, da na tak način izgubi ves ugled, ko se pokaže, da namesto njega lahko kdo drugi dokonča vojno in sklene tudi mir.

Potemkin se je moral vdati; razsrjen radi svojega nestalnega položaja pri dvoru, mučen in vznemirjen s pekočo zavestjo, da je iztisnjen, je odšel iz Carskega sela dne 24. malega srpana l. 1791. Gotovo ni slavni knez Tavriški še nikdar čutil toliko bridkosti in ponižanja, kakor prve dni tega svojega progonstva, saj mu je bila cesarica sama ukazala, da mora nemudoma oditi k vojski . . . Nikdar več ni videl prestolnice, ki je bila tolikokrat priča njegove slave in mogočnosti.

Toda bilo bi krivo, ko bi se trdilo, da je Katarina čisto izpremenila ravnanje nasproti svojemu dragemu knezu, tudi še dalje mu je bila dobrotnica; veliko število najbolj laskavih in bodrečih pisem je letelo za knezom, bržko je odšel iz Petrograda. Tolažila ga je še posebno od onega časa, ko ji je sporočil, da ga napada huda bolezen; svarila ga je v pismih, naj se varuje in čuva svoje zdravje na težavnem potovanju.

Potemkin je vkljub svoji bolezni nenavadno hitro prispel v Jaše; le osem dni je potreboval od Carskega sela. Pravijo, da je bil strašno razdražen radi mirovnih pogodb, katere je bil sklenil knez Repnin s Turki; vendar se je kmalu potolažil, četudi se je nekaj časa mislilo, da se razbijejo mirovni razgovori, ker je Potemkin zahteval med drugimi pogoji tudi nezavisnost Moldavije, za Vlaško zlajšanje davka, za Rusijo pa Anapo. Toda Rusi so bili strašno zadeti

po vojni, Turška pa je na bojišče znova postavila 200.000 mož na desnem bregu Donave nasproti Brajli, in mir se je moral skleniti.

Vendar Potemkinu ni bilo usojeno, da bi bil on sklenil ta mir; smrt se mu je brzo približevala.

Trpel je med boleznijo hude težave in duševno vznemirjenost. Pri takih napadih je vsemogočni knez, ki je bil sicer tako oblasten, iskal pri Bogu zavetja ter spisal tudi pobožno molitev Spasitelju v čast. Razni slučaji so povečevali knezovo klavrnost ter mu vsiljevali slutnjo o bližnji smrti. Sredi velikega srpana je umrl brat velike knjeginje Marije Feodorovne, princ Württemberški. Knez je bil za pogrebom, a ko je šel po dokončanih molitvah iz cerkve ter velel, naj pride njegova kočija, so mu pripeljali pogrebni voz. Knez je ves prestrašen odskočil. Kmalu potem so ga odpeljali že bolnega v Jaše. Na tem potu je določil pooblaščenca za mirovni sestanek. V Jašah se mu je bolezen shujšala. Od tukaj je pisal Repninu, da je po dolgotrajnem trpljenju popolnoma oslabel. »To mesto«, pravi v pismu, »napolnjeno s človeškimi in živinskimi trupli je bolj podobno grobišču nego človeškemu prebivališču. Bolezen me je popolnoma izmučila.«

V Petrogradu, v cesarskem dvorcu, pa je cesarica z nemirom sledila razvitek bolezni starega druga. Kadar je čitala poročila zdravnikov, se je včasih bridko razjokala. K bolniku je prišla tudi njegova ljubljena sorodnica Branicka, ki ga ni zapustila do smrti . . . Knezu je postajalo vse huje in huje; toda dasi je imel zbran okoli sebe cel zbor zdravnikov, vendar ni mnogo maral za njih svete, ampak je še sam pospeševal svojo bolezen s tem, da je mnogo jedel, si polival vročo glavo z mrzlo vodo ter se jezil radi malovrednih reči kakor nestrpljiv otrok.

Dne 27. kimavca je zapustil Potemkin Jaše, katere so se mu zdele pravi grob, ter šel v komaj dogotovljeni Nikolajev. Pred odhodom je še podpisal že s prav oslabelo roko cesarici poslednje pismo, katero je pa ona sprejela že po njegovi smrti. Glasi se tako-le: »Matuška, najmilostivejša vladarica! Ni mi možno več prenašati muk, samo ena rešitev mi še ostaje — da zapustim to mesto; zatorej sem ukazal, da me odpeljejo v Nikolajev. Ne vem, kaj bo z menoj. Odidem, da se rešim. Verni in zahvalni podanik Potemkin.«

Knez ni prispel v Nikolajev. Na prvi postaji, kjer je bilo naznačeno prenočišče, so mu priredili svečan sprejem, toda iz kočije se je slišalo žalostno zdihovanje: »Duši me, vroče je!« Rano v jutro so odpotovali dalje (kneza je spremljevala namreč po navadi mno-

goštevilna družba); toda komaj so se oddalili nekoliko vrst, je že bolnik zaukazal, da se ustavijo. »Zdaj pojdemo nekam,« je izpregovoril — »jaz umiram! Vzdignite me iz kočije; naj umrem na tleh!« — Po drugih poročilih držal je bolnik v rokah sv. podobo, jo poljubljal, jo oblival s solzami ter neprenehoma zdihoval: »Bog moj, Bog moj!«

Danilo se je. Razprostrli so preprogo, prinesli blazino ter položili nanjo kneza. Zdaj ni nič več govoril, nego samo stokal. Kmalu potem je silno zdihnil, se iztegnil, in ni ga bilo . . . Kozak iz spremstva je prvi povedal, da knez umira, in umirajočemu so zaprli oči na večni spanec z zamazanimi bakrenimi denarji . . .

Vtisk o nenadni smrti mogočnega kneza je bil izreden. Cesarica je nekoliko dni prejokala. Grof Esterhazi je pisal svoji soprogi o tem dogodku: »Spričo smrti kneza Potemkina nosi tukaj vse žalno obleko. Cesarica ni nobenkrat izšla; eremitaž (zabav v zimskem dvorcu) ni bilo; ona celo navadnih iger ni igrala v notranjih sobanah.« V pismu do Grimma in drugih oseb pa tudi v razgovorih je kazala Katarina iskreno in globoko žalost za pokojnim knezom. Mnogim izmed dvornikov je smrt Potemkinova dobro došla, med njimi tudi kronanim glavam, n. pr. Stanislavu Ponijatovskemu, ki se je bal osnov mogočnega kneza glede Poljske . . .

Naj še omenimo, kako so pisali o Potemkinu po njegovi smrti. Mason, dasi ni bil njegov slavitelj, trdi o njem, da je bil izreden človek, velikan, ki je vse nadkrilil. »On je sezidaval, pa tudi razruševal,« pravi Mason, »včasih zmešal vse, a tudi oživljal vse. Kadar je bil odsoten, so komaj govorili o njem; ko se je pojavil, so gledali samo njega. Imenitni njegovi protivniki, ki so igrali pri vojski neko ulogo, če je bil knez odsoten, so pobegnili domov, bržko se je on povrnil; kajti poleg njega niso imeli nobenega ugleda.« — »Kar se mene tiče,« je pisal Rostopčin S. R. Voroncovu, »sem oduševljen radi tega, da je dan smrti njegove gotov, dočim nihče ne ve dneva, ko se je porušil rodovski kolos.« »Veliko drevo je padlo: bil je izreden človek,« govori o njem moskovski metropolit Platon. A pismo cesarice Katarine do Grimma — krasna nje nadgrobnica — se glasi tako-le: »Strašen udarec me je zadel — moj učenec, moj drug — da, lahko rečem — moj malik, knez Potemkin Tavriški — umrl . . . Bil je to človek velikega uma, redkega razuma in plemenitega srca. Z njim ni nihče znal ravnati, on pa je umel divno upravljati z drugimi.«

Veseli pa so bili smrti slavnega kneza njegovi sorodniki, ki so dobili ogromno njegovo zapuščino — črez deset milijonov vrednosti

in pa neštevilne umetnine. Cesarica pa je sama izplačala mnogo dolgov, katere je imela od pokojnika zahtevati državna blagajnica, češ, da je imel knez mnogo potrebščin, in da je večkrat trošil sam svoj denar za državne potrebe.

Katarina je tudi o Potemkinovi smrti izdala svečano pismo, v katerem so se navedla zaporedoma vsa njegova podjetja. To pismo se je shranilo v cerkvi v Hersonu, kjer je bilo tudi ukazano postaviti mramoren spomenik knezu Tavriškemu.

Truplo pokojnega kneza so odpeljali iz stepe v Jaše, odkoder so ga po svečanih mrtvaških obredih odpravili v Herson. Tukaj so ga položili v rakev cerkve sv. Katarine. Na mestu, kjer je umrl Potemkin, so postavili kesneje spomenik.

Toda kakor je bilo v usodi mogočnega kneza vse nenavadno, tako se je tudi zgodilo, da je bil tudi njegov spomenik v Hersonu v cerkvi sv. Katarine pokončan, a rakev zasuta z zemljo. Odeško društvo za zgodovino in starine je preiskalo leta 1873. grob Potemkinov. Našli so v gomili skrinjico, v kateri je ležala knezova črepinja; na zatilku so se videle vitice temnorjavih las; razen tega je bilo še nekoliko drugih kosti. V rakvi so dobili tudi še ostankov lesene in svinčene krste ter tri od biti sešite zvezde reda Andrejevega, Vladimirjevega in Jurjevega. To je bilo vse, kar je ostalo od mogočnega kneza, ki je nekdaj očaroval svet s svojo razkošjo in sijajnostjo! — Ne pozabimo še povedati, da so Potemkinu v Hersonu, ki ga je utemeljil on sam, povzdignili leta 1836. spomenik z javnimi doneski iz vse Rusije.

Izdajavec.

Nevzdržno me vabi tvoj duh in tvoj cvet . . .
Oh, naj te utrgam, cvetica prekrasna!
Na prsih gojil bom in nosil tvoj cvet,
Skušnjava ti sladka, skušnjava opasna!

A ti se umičeš, dekle, pred menoj!
Kaj gledaš me ostro — tako porogljivo? . . .
Ah, zabil na prstan sem ta-le bil svoj,
Ki veže doma me na staro koprivo . . .

Márica II.

Fata morgana.

Piše Evgen Štefanič.

XXVI.

(Konec.)

stega dne popoldne sta sedeli Zdenka in Dana pri oknu ob cesti ter šivali.

Dana ji je pravila, kako jo je Olga odvračala od samostana; nato je Zdenka še krepkeje nego Olga pobijala Danino namero.

»Oh, da me ne razumete!« se je jezila Dana. »Česa naj pa še želim? Ali nisem živela srečno? Kratka doba res, a bila je srečna. Za pokoro ali pa za zahvalo — kakor hočeš — hočem odslej živeti Bogu.«

»Le glej, da se protí starišem ne pregrešiš,« jo je svarila Zdenka. »Meni se vse zdi,« je nadaljevala le-ta, »da se Zorko ne zapre v samostan.«

»Zakaj govoriš tako? Ali ga sodiš tako slabo?« je vprašala Dana.

»Slabo ne — a on ni kriv, da je izmed tistih ljudi, ki se kmalu vdajo v vsaki položaj; sam ne more nič za to, da je po naravi veseljak, kakor si ti sanjarka!« —

»Ti misliš torej, da o njem velja: Nov kraj, nova ljubav! In misliš, da njegova ljubezen do mene ni bila istinita, ne tako globoka kakor moja?«

Hišna, ki je prišla naznanjat, da sta doli profesor Nemec in zdravnik, je rešila Zdenko, da ji ni bilo treba odgovarjati; zato je le-ta vstala naglo in veselo, Dana pa nevoljno.

V obednici sta že sedela gosta z Rošerjem in Rošerico.

Jesensko solnce je bilo pokukalo skozi oblake, se vanje uprlo ter jih nekoliko razgnalo. Vsi so veselo zrli to izpremembo skozi okno.

»To je vam poslednji pozdrav!« je rekel Rošer profesorju.

»Porabim trenotek in se grem poslavljat od krasnega gozda, kjer sem preživel toliko lepih ur,« je melanholski dejal profesor, vstal in hotel oditi z Rodičem.

»Pa pojdiva še medve,« se je oglasila Zdenka ter vprašujoče pogledala Dano in njene stariše.

Ko so oni štirje odšli, je dejal Rošer svoji ženi:

»Gotovo se zopet srečajo v gozdu z onim, ki vedno ondu čepi in menda premleva svoje spomine. — A ti še vedno nisi naznanila Dani, da mora zopet na Dunaj — glej, da ji vsekakor to poveš nocoj!«

»Bodem ji!« je odgovorila kratko in žalostno Rošerica. —

Na mostiču jim je res prišel naproti kaplan z malim otrokom ob roki.

»Ah, to je Stana, poštarjeva Stana! Kako je zlata!« je vzkliknila Dana ter vzdignila štiriletno deklico visoko v zrak in ji poljubljala obraz.

»Bila je pred hišo, ko sem šel mimo,« je razlagal Zorko, »pa je klicala za mano: »Kam gleste, gospod paklan?«« —

»Kako ljubeznivo dete!« je rekla Zdenka, božaje ji goste temnokostanjeve lase.

»Kdo si ti, kako ti je ime?« ,je vprašal nekoliko nerodno profesor.

Stanka pa je vedno gledala le v Dolenca.

Le-ta jo je vzdignil, ji poljubil koralna usta in jo bodril:

»Povej no, Stana!«

»Poštarjeva Stana sem,« je dejalo dekletce, se izvilo kaplanu iz naročja ter bežalo na mostič ter jelo metati kamenčke v potok, veselo vzklikajoč ob vsakem pljusku.

Vsi so nekaj časa molče gledali srečno stvarco.

»Glej, paklan, in ti, Dana, kako daleč zalučim ta kamen,« je ogovarjalo dete onadva, ki ju je poznalo bolje od drugih.

Rodič, ki je spričo Nemčevega razkritja radovedno ogledoval Zdenko, je zapazil, da je res interesantna. Hotel se ji je pridružiti, a ni vedel, o čem bi začel govoriti, da bi jo zanimalo.

Rešil ga je Nemec, ki je velel, naj bi šli še malo dalje, stopil k Zdenki na drugo stran in začel razgovor o — srečni otroški dobi.

Dana je uporabila priliko ter se oddalila nekoliko s kaplanom, ob katerem je skakljala tudi Stana.

»Danes vas ni bilo k maši!« je začel Zorko.

»Ne — in včeraj sem bila pri župnikovi maši —«

»Videl sem vas!«

»Vi ste izpovedovali.«

»Da, videl sem vas ter opazil vsako vaše kretanje, Dana.«

Ona je molčala.

»Ali so vam kaj rekli doma?« je vprašal zopet on.

»Rekli mi niso ničesar, a hujše, nego da bi mi kaj rekli, je njih pomenljivi molk,« je dejala žalostno Dana . . .

Ko je profesor Nemec razvil pogovor med Rodičem in Zdenko, je pristopil h kaplanu ter ga vprašal, ali se že pripravlja na odhod. Ostal je do slapa in nazaj ves čas pri njiju ter bil zadovoljen, ko je slišal, da se Rodič in Zdenka razgovarjata tako živahno, dasi bi jo bil on srčno rad sam poslušal in se z njo razgovarjal.

* * *

Ko je na večer Rošerica ukazala Dani, da pojde na Dunaj k teti, je nastal med materjo in hčerjo neljub prizor, ker se je Dana naravnost uprla, rekoč: »Ne, mama, ne pojdem na Dunaj — jaz pojdem v samostan!«

Radi solz, katere je mati prelila o nepričakovanem razkritju svoje hčere, in radi besed, s katerimi ji je očitala v prvi jezi nedopustno ravnanje, ni mogla tisto noč Dana dolgo, dolgo zaspati . . .

Drugo jutro je odpotoval profesor Nemec ter obljubil Zdenki, da ji bode pisal redno; a ona mu je morala obljubiti, da mu bode takisto redno.

Rošerica je pa poklicala Zdenko k sebi in ji rekla:

»Kaj bi se ubijali z lekcijami, ki vendar niso nič gotovega! Ljuba Zdenka, ostanite tu pri nas vsaj nekaj časa Dani za družabnico.«

Po teh besedah je sedla, potem povlekla Zdenko bliže k sebi ter nadaljevala:

»Saj veste, kaj je bilo! Mi smo hoteli poslati Dano na Dunaj, a ona noče iti — gotovo ne, dokler je on še tu. Moral bi bil že oditi, pa je menda nalašč stvar zavlekel. Prosim vas, pojdite k njemu in ga prosite v mojem imenu, naj vendar že gre — potem pa izbivajte nji misel na samostan; kajti ta nesrečni otrok ne odneha, dokler se mu ne izpolni, kar si je ubil v glavo. Edinka je bila, pa je bila vedno vajena, da smo ji izpolnili vsako njeno željo — vajena, da ji nismo nikdar ugovarjali . . .«

Tu se je spustila Rošerica v jok.

»Kaj je vendar prišlo na misel ti nesrečnici! Moj Bog, moj Bog, kdo bi si bil le upal misliti kaj takega!« je tarnala dalje nesrečna mati . . .

Popoldne po kavi je hotela Dana iz hiše, ker se je bilo napravilo lepo vreme, toda Rošerica ji je rekla kolikor možno milo:

»Danes moraš ostati doma! Glej, ena naju mora v klet, kjer pretakajo vino, ena pa mora biti tu; a vas, Zdenka, prosim, da mi odnesete ta priporočena pisma in denar na pošto.«

»Prav, mama!« je rekla nekoliko osuplo Dana, ko je slišala, da pošilja Rošerica Zdenko na pošto. —

Zdenka je bila že prej pismeno naznanila kaplanu, da mora z njim govoriti, ter ga je naprosila, naj jo počaka na mostiču.

Našla ga je res že na mestu, naslonjenega ob leseno ograjo, zamišljeno zročega v mali potok pod seboj. Ko mu je povedala, kar ji je naročila Rošerica, je dejal nevoljno:

»Saj pojdem pojutrišnjem — v četrtek pojdem, zato pa naj nikar ne mislijo, da bode s tem Dani kaj pomagano; ona in jaz oba« ...

Umolknil je.

Zdenki se je jel smiliti, in že se je skoro kesala, da ga je imela za površnega sangvinika, videč, kako je potrt. Iskala je prikladnih besed, s katerimi bi ga bila tolažila, a ker ni našla boljših, je dejala, kakor je slišala Dano že večkrat govoriti:

»Saj vas čaka še drugo boljše življenje«.

Kaplan je globoko vzdihnil, izročil Zdenki za Dano srčne pozdrave ter šel dalje v gozd, Zdenka pa domov.

V sredo zvečer se je prišel kaplan kar na kratko poslavljat od Rošerjevih. Gospa mu niti velela ni, naj sede. Pozdravili so ga vsi, tudi Dana, kar na kratko.

Drugo jutro je stala Dana z Zdenko že zgodaj pri oknu. Nebo je bilo oblačno, in iz nizkih in težkih oblakov je škropil droben dež.

Ko je pridrdral kaplanov voz mimo, sta odprli okno in ga pozdravili še enkrat; voz pa je hitro oddrdral dalje, da je blato okrog koles visoko odskakovalo ter tudi Zorkovo črno suknjo škropilo.

Dana ni hotela o teti in o Dunaju nič vedeti, a stariši, ki so bili vajeni, da je niso silili k ničemur, so pustili, da je ostala doma. Vabili so jo ob lepem vremenu sem in tja, a nje ni veselilo nikamor. Bivala je najrajša sama v svoji sobi, in tudi Zdenka, kateri sta bila Danina roditelja naročila, naj bo kolikor možno mnogo z njo, ji je bila nadležna; Zdenkina vsiljivost je zbujala Dani neko antipatijo, katero je Zdenka dobro občutila . . .

Od dne do dne je Dana pričakovala, kdaj ji bode vendar Zorko pisal, a ker je zaman pričakovala, mu je naposled pisala sama, ker je mislila, da se on morebiti boji.

Njegovemu odgovoru se ni mogla načuditi; pisal ji je sicer tudi dosti o ljubezni, jo tolažil, a — kar bi bilo njenemu bolnemu srcu najbolje delo — svoje boli, svoje neutešenosti ni niti omenil. Kot »postscriptum« pa je dostavil:

»Vdajva se, vdajte se Vi, kakor sem se moral jaz! Nadejam se, da ste tudi Vi ostavili misel na samostan; saj menda obema ni bila prav resna; bilo bi pač za oba škoda, ako bi se zaprla za vedno.«

Dana mu ni pisala več. Zaskelelo jo je v srcu, in pribežala je k molitvi, iščoč v nji tolažbe. Dolgo je ni mogla dobiti, a ko se je šla izpovedat, ko je slišala ostro, a dobrosrčno izpovednikovo svarilo, ko je klečala po izpovedi pred podobo Matere božje, tedaj se ji je dozdevalo, kakor da je prišel angelj z nebes, ji otel veliko, veliko težo od srca in ji prinesel tolažbe. Postala je zopet ona pobožna Dana, kakršna je bila pred letom, predno se ji je prikazala sreča, omamljiva, a kratka kakor fata morgana. V vsako svojo molitev je vpletala željo, da bi Bog genil njene stariše, da bi ji brez hudovanja dovolili v samostan.

* * *

Doktor Rodič je prihajal le malo in le mimogrede k Rošerjevim, in tu se je bavil večinoma le z Zdenko, ki mu je bila skoro edina za družbo.

Pravil ji je, da tukajšnje bivanje ni zanj, da pojde zopet na Dunaj, kjer mu je bolj odprta pot k napredku. Kmetje, da ne morejo izhajati z njim, a on ne z njimi.

Nekega dne je pa prinesel doktorjev sluga drobno pisemce za Zdenko.

V par vrsticah ji je naznanil Rodič, da mu je všeč, da ga je nanjo opozoril že profesor Nemec, pa da jo tem potom vpraša, ali bi mu hotela biti družica za vse življenje.

Zdenka se temu pismu ni mogla načuditi ter je naslov ogledovala zopot in zopet, misleč, da ga je sluga zgrešil; toda ni bilo pomote, pismo je bilo res zanjo.

Odgovoriti mu ni hotela takoj. Premišljavala je sama, kaj naj bi storila. O kaki ljubezni zanj ni čutila v sebi ni sledu, a simpatičen ji je bil vedno ta originalni zdravnik, in to — si je mislila Zdenka — je dovolj za srečen zakon.

»In kaj še premišljujem!« je vzkliknila sama pri sebi.

»Ali ne bom tako rešena svoje osamelosti in skrbi za obstanek. Ali ni sama božja previdnost, ki ne ostavi sirot, ki mi pošilja tega rešitelja! . . .«

In napisala mu je še tisti hip par iskrenih vrst, ne da bi mu hlinila ljubezen, a obetala mu je, da ga hoče osrečiti, porabiti vse svoje moči v to, da ga osreči, kakor je on njo.

Dane tudi ta nepričakovana vest ni vzdramila iz čuvstvene otrplosti in ni se ti novici niti čudila.

XXVII.

Pretekla so bila tri leta.

Na Rošerjevem vrtu so rasle in cvetle cvetice kakor nekdaj — saj je zanje skrbel vrtnar — in v drevju so še vedno žgolele ptice, v gozdu je bilo še zmeraj tako prijetno, in slap je šumel še vedno tako ljubko kakor nekdaj.

Priroda je sledila svoje neomajne zakone, za zimo je prihajala pomlad, za poletjem zopet zima . . .

Veseli in živahni Rošer je bil v tem kratkem času osivel in se silno postaral.

Danini prošnji, naj bi ji dovolili vstop v samostan, se nista roditelja kakor običajno dolgo ustavljala, a prosila sta jo, naj počaka še eno leto, in če bode črez leto dni gojila še isto željo, tedaj naj gre v božjem imenu.

Vse leto je bila Dana le bolj sama; molila je, pomagala siromakom in obilo darovala za cerkve, a ko je leto minilo, je bila njena želja še bolj goreča nego pred letom dni.

Olgo, ki jo je prosila, naj vendar opusti svoj sklep, je zavrnila rekoč: »Ne misli, da grem v samostan radi njega! Ne — žene me vanj nepopisna želja, in upam, da bom tam najbolj srečna. Vsakdo nima toliko poguma kakor ti, ko se sama šališ s starim devištvom. Ko bi jaz ostala med svetom, bi se morala poročiti, a dostikrat sem ti dejala, da me zakonsko življenje ne le ne mika, ampak da se pred njim kar zgražam!« . . .

Toda za Rošerja ni bil to edini udarec.

Sin Nikola res ni bil posebno nadarjen, toda ako bi se bil hotel učiti, bi bil lahko izpolnil očetu najiskrenejšo željo ter si pridobil doktorsko diplomo; a Nikola se ni hotel, navzlic vsem pripomočkom vendarle ni uspeval. Naposled je priznal starišem kar naravnost, da ga šola ne veseli, in Rošerju ni preostalo nič drugega, nego da ga je dal v trgovino ter s tem zakopal edino svojo nado . . .

Profesor Nemec in Zdenka si sicer nista redno dopisovala, kakor sta si bila obljubila ob slovesu, a dopisovala sta si vendar semtertja. Njegova pisma so bila posebno lepa in zanimiva, polna plemenitih misli. Poleg filozofovanja sta si tu in tam poročala o znancih ter si pripovedovala o njih, kar je bilo zanimivih novic.

Prav iz teh pisem, pisanih v raznih dobah, posnamem nekaj odlomkov, v katerih je govor o znancih naše povesti.

* * *

Iz profesorjevega pisma:

. . . Brat mi nič ne piše, a zvedel sem po drugih ljudeh — reči moram na svojo žalost — da ga zakon ni poboljšal. Kdo ve, ako bi bil imel morda drugačno ženo . . .?

Doma ima neki pravi pekel, ker se je ona na njegovo nesrečo baje zaljubila vanj ter ga iz ljubosumnosti — ali pa iz zgolj kapricijoznosti? — nepopisno muči; povsod hoče z njim; a to je seveda njemu največji križ, ker je upal, da bode užival bogastvo po svoji volji, in se nadejal, da je ona taka, da bode hodila svojo pot, kakor on svojo. Včasih ji odpotuje kar nenadoma, a predno se v novem mestu še dobro zave, mu je že za petami.

Prav se mu godi!

Naj bi se tako godilo vsakemu, ki greši tako, kakor je grešil on...

* * *

Iz Zdenkinega pisma:

. . . Naposled sta se Vronska vendar poročila! Poroka je bila v K. na Ruskem. Dolgo je trajalo, a nazadnje se je vendar izpolnila njena srčna želja.

Bo-li dolgo srečna?

On si pa tistega lista o samskem stanu vendar ni preskrbel; prosil je svojega izpovednika, s katerim se dobro poznata, naj mu da list, s katerim bi bil on — izpovednik — porok, da je Vronski svoboden. Izpovednik mu je obljubil, da bode pisal naravnost v K., kamor je Vronski že prej poslal potrebna dokazila.

Ko sta pa Vronska dospela v K., ondotni popje še niso imeli lista od izpovednika ter ju niso hoteli poročiti; ker pa so imeli o Vronskem najboljša poročila, so sami brzojavili izpovedniku, a odgovora le ni bilo. Ona sta pa med tem strašno trpela.

Ker sta se Vronska popu tudi izpovedovala, kako sta doslej živela, je bilo onemu vrlemu možu samemu do tega, da ju skoro poroči. Rekel je drugemu popu, mlajšemu kolegu:

»Kar priseže naj! — Kaj mislite?«

Mladi pop je odkimal in dejal:

»Lahko, da on nima nikakšne vere, in priseže po krivem.« —

Stari pop je pa pripomnil, da ima o Vronskem najboljša poročila, da se je uveril tudi sam, da je veren, in da se mu sploh vidi mož-poštenjak.

Poklical je Vronskega iz prve sobe, kjer je čakal, v svojo.

»Ali hočete priseči, da ste svoboden — na evangelij — slovesno — tam v cerkvi?«

»Stokrat, če je treba!« je hitel Vronski ter del roko na srce in zrl popu naravnost v obraz.

Šli so v cerkev, kjer je res prisegel Vronski v pričo več ljudi, ki so se sešli tako naglo, kakor bi bili zrasli iz tal.

Po prisegi na evangelij je bila takoj poroka, ki je po pravoslavnem obredu trajala celo uro . . .

Veseli me, da je Elza rešena; nadejam se tudi, da bo on zdaj bolj zadovoljen z Elzo, ki gotovo postane vsa druga ženska; saj se ji je izpolnila najgorkejša želja . . .

* * *

Iz Nemčevega pisma do Zdenke:

. . . Moj brat me je posetil. Čemu, ne vem, ker jaz mu pač ne morem pomagati. Odkar sem bival pri Vašem sedanjem možu in sem Vas spoznal, ga nisem več videl.

Pravil mi je na dolgo in široko o peklu, ki ga ima doma spričo svoje ljubosumne žene; tajil pa vendar ni, ko sem mu rekel, da morda njena ljubosumnost ni brez vzroka. Dejal je, da bi rajše imel svojo prejšnjo službo in svobodo nego tako življenje; toliko poguma pa vendar le nima, da bi se odrekel udobnosti, ki mu jih daje njeno bogastvo.

Igri se je tudi že vdal . . .

* * *

Iz Zdenkinega pisma:

. . . Moj Bog, kdo pa je srečen?

Posetila sem Elzo — in veste, kaj mi je rekla? »Življenje mi je neznosno dolgočasno; skoro da je bilo prej bolje, ker sem vsaj imela tisto skrb, tisti up in strah, ki sta me bodrila in vzdrževala.«

Ko sem jo radi te blasfemije oštela, se mi je razjokala v naročju. Nepopisno je nesrečna, ker nima otrok; zato jaz nikoli k nji ne pripeljem svoje Zdenke s sabo, ker se skoraj sramujem — bojim se biti srečna pred njo . . .

Vprašam Vas, kdo je srečen? Pač, Perič, tisti nekdanji Danin zaročenec, je menda srečen; živi vedno imenitno in igra tu-le v našem mestu pri dekletih vedno imenitno ulogo. Slišala sem sicer, da tiči do grla v dolgovih, a to ga nič ne moti; on je vkljub temu vesel in uživa, in radost in sreča mu sijeta vedno z obraza.

Dana menda ni srečna; obiskali sva jo z Olgo. Olga! Se je li spominjate? Še vedno je tista vesela, dovtipna družabnica, blaga in dobra duša . . . Olga in jaz sva torej vprašali mlado nuno, je-li

srečna, a Dana je naju pogledala s tako milim pogledom s tistimi svojimi lepimi, velikimi očmi, da naju je kar zabolelo.

Kdo je najsrečnejši od vseh najinih znancev, ki so se shajali pri Rošerjevih?

Rošer in Rošerica siromaka pač ne, Dana ne . . . Vi? Pojdite, pojdite! Vi bi bili lahko, a vedno o čem tožite . . . Moj mož? On pravi, da je z mano zadovoljen, a zadovoljen ni sam s seboj; menda sam ne ve, kaj hoče; želel bi menda iznajti sredstvo, da ne bi nihče več umrl . . .

Kaplan Dolenc? Saj se spominjate, kaj nam je pravil njegov tovariš, kaplan v bližnji vasi, ki ga je spremil od nas — od Rošerjevih — v Zagorje. Ob vhodu v vas stoji polugosposka hiša; na oknu te hiše je radovedno gledalo novega kaplana lepo mlado dekle; ko jo je Zorko zagledal, je dejal svojemu kolegu: »Tu se bomo mi še prav dobro imeli.« In ima ter zabava se baje dobro . . .

Olga? Ka mislite o nji? O, ona je pač vedno vesela — je-li pa tudi srečna, dvomim. Kadar jo vprašam o sreči, mi pravi: »Kadar storim kako dobro delo, tedaj sem najbolj srečna.«

In jaz? Pst! Molčati moram. No, na uho Vam vendar lahko povem, da sem zadovoljna, in často hvalim Boga, ki me je rešil na tak čuden način morečih skrbi . . .

* * *

Iz odgovora profesorja Nemca.

. . . Vprašujete, kdo je srečen? Jaz pravim, da nihče, ker sreče sploh ni. Vsakdo izmed nas ima pač v svojem življenju nekaj srečnih trenotkov. Večinoma imamo pa vsaki svoj križ, in najsrečnejši je oni, ki zna ta svoj križ prenašati najbolje. Videli ste pri svojih znancih, da je vsaki nekaj časa mislil, da je ulovil srečo, a ko se je komaj zavedel — je ni bilo več — izginila je! . . .

* * *

Zdenkino pismo do prof. Nemca.

Bog moj, gospod profesor — Rodič je nevarno obolel. Doktorji odkimavajo z glavo, toda ne, ne — to ne sme — ne more biti — on mi ne sme umreti — čujete, ne sme umreti! Vi, ki ste tako pobožen, čist kakor angelj iz nebes, mašujte, molite za njegovo zdravje — prosim Vas! Dalje ne morem — umiram od strahu . . .

* * *

Iz Zdenkinega pisma do profesorja Nemca.

. . . Zdravniki še nič ne vedo; vedejo se tako čudno dvoumno, da me je kar groza. Ste-li molili, maševali zanj? Molite, mašujte — prosim!

Zdravniki pravijo, da je hud legar; Hinko sam pravi, da mu je nekoliko odleglo, toda menda samo zato pravi, da me tolaži . . .

* * *

Zdenka profesorju Nemcu.

Umrl! Razumete-li ves pomen — ves obup te besede! Umrl! Legar mu ni prizanesel. O sreča, moja tiha sreča, tudi ti si bila le fata morgana! . . .

V tovarni.

V tovarni delopust zvoni . . .
Namazati je suhe stroje —
Med tem naj delavec skrbi,
Kot more, za kosilce svoje . . .

Sočivja lonček sinka sta
Prinesla ravno za očeta,
A tu s tovarnarjem gospa
Iz sence na obed prišeta . . .

»Poglej rdeča lica ta —
Poglej no krepka ta otroka.«
»»Saj treba mladega blaga —
Očetu peša zdaj že roka . . ««

Ivan N. Resman.

Svidenje.

Bona sera! Bona sera!
Ah, kako slučajno!
Tu kot lani vidim letos
Vas in isto sliko bajno.

Spet ta vrt, ta godba,
Iste lahke, fine toalete,
Pa, ah, prosim izvolite
Z mano v vrste tja neštete.

A kako, oj signorina,
Vi, ah, vi in pa zadrega!
Ah, aha, kaj ne tam oni,
Ki baš po monoklju sega . . .

Bravo, bravo, on bankir je,
Prilike so le nektere —,
A pardon, zdravstvujte —
»Una birra cameriere!«

Aleksandrov.

Pravilnost našega knjižnega jezika in „stara slovenščina“.

Spisal Fr. Ilešič.

(Konec.)

isto drugo vrednost pa ima stara slovenščina, če gre za *znanstveno razlago* novoslovenskih oblik; v to svrho nam je kot najstarejša zastopnica slovanskih jezikov vrlo rabljiv pripomoček, ki nas spremlja daleč nazaj v preteklost, liki bister vir globoko v osredje gora — a ne samo rabljiv, ampak tudi neobhodno potreben; kajti slavist, ki stare slovenščine ne pozna, »le golomiši«.

Znanstvene razlage ne smemo zamenjati s pravilno pisavo; baš v tem so se pregrešili večkrat naši slovničarji, da so pravilnost našega jezika sodili po starem. Še pred kratkim me je poučeval nekdo, da je pač pisati »vsak«, a ne »vsak*i*«, češ, ker se ta beseda v stari slovenščini pregiba kot zaimek, torej v imenovalniku brez *i*; odgovoril sem mu seveda, da je to za novo slovenščino čisto brez pomena, da bi se poleg staroslovenskega »vsakъ« dandanes vendarle lahko pisalo »vsaki«, če bi tako velevala današnja narečja. In takih staroslovenskih ocvirkov se je nekaj sprejelo v naše slovnice in v našo pisavo.

Staroslovenska (etimološka) je pisava »*vz*prejeti«, staroslovenska je razlika med »*v*liti« in »uliti« (Cvetje, VIII, 11).

»Iztuhtalo« ali skovalo se je pravilo, ki se uporablja še dandanes, da naj se v edninskem mestniku samostalnikov moškega in srednjega spola (debel na ъ in *o*) za *c, j, č, š, ž* piše *i* mesto *u*; to pravilo — ali pravzaprav »krivilo« ni utemeljeno niti v zgodovini slovenskega jezika niti v današnjih narečjih (Oblak, Archiv XI., 530 sequ.); res se menjavata v stari slovenščini mestnikovi končnici *ě* in *i* pod vplivom prednjih soglasnikov, a pomisliti je treba, da obe končnici, *ě* in *i*, ustrezata v novi slovenščini glasu *i*, a mestnik na *u* je potekel iz *u*-jevskih debel.

Da so genetivi pluralis na *-ij* (ljudi) zgolj staroslovenski, tega ni treba več dokazovati.

V desetem letniku »Ljubljanskega Zvona« je učil pokojni Lendovšek tako-le: »... jedninski tožilnik zaimena »ono« je »je«, ne pa *njega*, ga, ker so zadnje oblike vzete *neopravičenim* potem iz

možkega spola«. Dalje bereš tam: »Za tožilnik množinski velja navadno njih, jih, toda to je rodilnik množinski; le prve oblike so pravilne.« . . . To so čisto napačni nazori o jezikovni pravilnosti; zakaj bi tlačili jezik 16. stoletja in današnji jezik v staro suknjo cerkvenega jezika, ko pa povsod silijo palci in komolci na dan? Ako je oblika ga zares v večini sprejeta namesto je in njih namesto je, potem ima kot »fait accompli« pravico do obstanka, kakor vse, kar je spričo svoje sile obladalo.

Dolgo časa je bila velika zmešnjava v pisavi trpnega deležnika druge vrste: dv*i*g*n*en — dvig*nj*en; zdaj pišemo pravilno dvig*nj*en, ker so glagoli po nedoločnikovem deblu prešli v analogijo četrte vrste; toda Lendovšek pravi na str. 440. »Lj. Zv.« IX: »Meni bi bolj prijala prvotna oblika, ker so v mnogih slučajih *n* v govoru ne omehčuje, in ker bi se tudi po ti obliki glagoli druge vrste lože razločevali od glagolov IV. vrste.«

Da bi lažje razločevali? Kdo? učenci in jezikoslovci ali ljudstvo? Za šolarje in učenjake vendar jezik ni ustvarjen, ljudstvo pa, ki govori jezik samo zato, da umeje in da je umevano — ljudstvo doseže ta svoj namen tudi, če govori samo glagole četrte vrste, in bi gotovo izhajalo lahko tudi brez druge vrste. Italijani in Francozi dandanes nimajo skoro nobene deklinacije, a kar nič ne pogrešajo obilnega oblikoslovja latinskega; angleške slovnice se naučiš v eni uri, in vendar je v tem jeziku, kjer se oblike tako malo ločijo, pisal Shakespeare, in ona razvpita kitajščina, ali ni i ona posoda visokih misli? In vendar ima same »korene«. Če jeziku ginejo oblike, je to dokaz, da jih ne potrebuje, da so mu nepotreben balast; in po izgubljenih oblikah jezik nikakor ne pride v zadrego, ampak jih takoj nadomesti z dovoljnimi sredstvi, n. pr. s sestavami, posebno s predlogi (il padre, del padre, al padre), z besedosledjem, ki je zato strogo določeno v onih jezikih, kateri nimajo bogatega oblikoslovja, n. pr. v francoščini. Iz umirajočih oblik klije novo življenje, izguba oblik jeziku ni v pogubo. To premišljevanje bi utegnilo iztrezniti one jezikoslovce iz polupretekle dobe, katere je mamilo le izobilje oblik, in ki so se s pomilovanja vredno sentimentalnostjo ozirali v one baje silno srečne čase, ko so indoevropski jeziki obilovali z oblikami, imajoč množino sklonov in aoristov.

Kdor natančneje zasleduje zgodovinski razvitek raznih jezikov, temu se vsiljuje prepričanje, da preobilica jezikovnih oblik le ovira ono gibanje, kateremu ima jezik služiti kot sredstvo, t. j. gibanje in

tok misli; učeč se novega jezika, ki je z oblikami bogat, pazimo večkrat le nanje, a misli nam uhajajo.

Da so najboljši naši slovničarji tako radi hodili po pomoč v davno preteklost, v staro slovenščino, temu se ne bodemo čudili, če uvažimo, kako skrajnje siromašno je bilo ob njih času vse naše narodno življenje, in kako boren naš knjižni jezik; kaj čuda, da so pri teh žalostnih razmerah našli edino tolažilo v minolosti. Baš to je značilno za romantike kateregakoli naroda, da se od sedanjosti obrnejo v stare čase; a dandanašnji, ko smo se nekoliko okrepili, ko prenašamo že ostrejšo sapo dejanskih razmer, ko smo si razbistrili pogled tudi za bodočnost — sedaj ne smemo zgodovine samo študirati, ampak jo moramo tudi ustvarjati, dandanašnji ne smejo več doneti obupni klici: »Čuvajmo svoje prastarine«!

Govorili smo doslej o »knjižnem« jeziku in mislili pri tem na splošno občilo izobraženih narodov, katero jim rabi pred vsem v govoru. A v našem knjižnem jeziku je obsežena tudi pisava; saj se slovenska pisava poprek ujema z govorom, ali — da govorimo terminološki — slovenska pisava je vobče fonetiška, t. j. za vsaki glas imamo posebno, a vedno isto znamenje — nič več in nič manj! Da, nič več; baš zategadelj se naša pisava silno odlikuje, recimo, od nemške, v kateri izraža nekatere glasove po več znamenj skupaj (*sch*), in od drugih še bolj etimoloških pisav. Ali je pa tudi res, da ne pišemo manj znamenj, nego govorimo glasov? Kdor bi to trdil, ta bi se hudo motil; naj le izgovori besede: p*e*s, š*e*st, p*e*ta, sn*e*g ... isto znamenje *e* izraža različne zvoke; ravno tako ni istega *o* slišati v besedah stol, pot. Sploh se nobenega jezika pisava ne sklada z govorico tako popolno, da bi se dala vsaka najmanjša glasovna nijansa označiti s posebnim znamenjem. Te nedostatnosti v pisavi pa v živem jeziku za navadno rabo niti ne občutimo; kakor ve Italijan, kje da mu je *c* kot *k*, kje pa kot *č* brati, tako ne dvomi tudi Slovenec, da mu je *e* v navedenih slučajih različno izgovarjati. Tako je Gaj, hoteč vsa srbohrvaška narečja združiti v enem knjižnem jeziku, vvedel za staroslovenski *jat* iz češčine *ě*, češto, znamenje bodo brali ekavci, ijekavci, ikavci vsaki po svoje. Tudi mi zaznamenujemo *jat* samo z navadnim *e*, a izgovarjanje po narečjih ni enotno; vzhodni Štajerec govori sneg z ozkim enoglasnim *e*, Dolenjec snejg ali celo snajg, Gorenjec in Korošec snieg, Rezijan celo snig; če torej damo izgovarjanje vsakemu na prosto voljo, bode vsakdo čital jezik iz knjig po svojem narečju, in kljubu edinosti v pisavi bomo še vedno raz-

druženi v govoru. Baš to pa je pri nas še obžalovanja vredna resnica, da pišemo skupni jezik, govorimo pa večjidel narečja.

Zato nam je poleg že precej utrjenega pravopisa nujno treba še posebnega »pravorečja«, poleg ortografije še ortoepije. Na to ortoepijo bi se morali ozirati zlasti v šoli, pravilno izgovarjanje bi morali brezpogojno zahtevati učitelji. Naj pojasnim to potrebo z nekaterimi posebno očitnimi primeri.

O tavtosilabskem *l*-u se je že mnogo pisarilo; dasi se ta glas še vedno različno izgovarja, kaže vendar le vse, da obvelja manj pravilna izreka kot čisti *l*, zlasti ker se je le-te poprijelo tudi že gledališče, imenitno središče in gojišče našega jezika — prav kakor mu je že pred leti svetoval Levstik (IV. 180): »Naša misel je, da ko bi mi Slovenci dobili kdaj svoje gledališče, morali bi mi pri glagolih »l« na koncu vedno čisto izgovarjati, kar bi uže zdaj priporočali tistim gospodom in gospodičinam, ki miloradno časi igrajo v čitalnici . . .«

Tudi ni čitati v nobeni slovnici, kako se izgovarjaj tavtosilabski *v*; severni in vzhodni Štajerci čitajo besede: o*v*ca, brato*v*, pe*v*ce*v*: o*f*ca, brato*f*, pe*f*ce*f*. Za moje uho je štajerska izreka mnogo krepkejša izreka nego izreka: o*u*ca, brato*u*, pe*u*ce*u*, a priznam, da pravice v knjižnem jeziku *f* pač nima.

Močno nas tudi razdvaja naglas; Štajerci iz bližine hrvaške se po naglasu precej ločijo od kranjskih svojih rojakov; Pleteršnikov slovar nam kaže sicer dolenjski (torej merodajni) naglas, toda od slovarja do prakse je še dosti daleč.

Težko in neradi se privadijo v Ljubljani dijaki pravilnemu izgovarjanju, ne le da med seboj govore pristno »kranjščino«, še celo v šoli jih je težko pripraviti do tega, da ne bi zdaj pa zdaj zašli malce v narečje. Ako se to godi vedoma, kaže nizkoten lokalni patrijotizem, katerega bi trebalo mladim duhovom dodobra iztrebiti, toda kako, ko ga je še obilo najti pri najboljših odraslih kranjskih sinovih. Sploh nam Slovencem še silno nedostaje zavedne narodne vzajemnosti, in oni naši gospodarji, ki so nas — sebi v prid, a nam v škodo — tako lepo razcepili na Kranjce, Štajerce itd., so z uspehom svoje politike lahko popolnoma zadovoljni; kajti mi sami še dandanes zadovoljno akceptiramo njih »divide et impera«. — Sploh je ravno v ljubljanski prestolnici silno mnogo nelepe, neortoepske govorice, in celo med učitelji-slavisti so končnice deklinacij le na papirju! To je res nevesela prikazen, in skrajnji čas je, da je nestane, da ne bode več upravičena pritožba, kakršno sem slišal pred

kratkim od neke Ljubljančanke, da se knjižne slovenščine niti med omikanimi Slovenci ni možno naučiti.

Iz drugih pokrajin slovenskih nimam mnogo izkušenj; da pa je v Ljubljani in na Kranjskem sploh v tem pogledu potrebno izdatno zdravilo, o tem ni dvomiti. Sicer pa se ne smemo preveč čuditi, da se baš tu, v domovini našega knjižnega jezika, več greši proti pravilni izreki nego na mejah, ker ondu čutijo in smatrajo knjižni jezik za — domači govor, za katerega jim ni treba nobenega pravila, češ, da jim je zadostno ravnilo jezikovno čuvstvo samo; tam ob mejah pa, kjer je ljudem knjižna govorica nekoliko bolj tuja, nedomača, tam takoj iz začetka govore učenci z zavednostjo oblike knjižnega jezika. Godi se nam končno v tem pogledu prav tako, kakor Nemcem, ki priznavajo, da mi lepše in pravilnejše govorimo nemški nego Nemci sami.

Zdaj nam je jasno, zakaj n. pr. štajerski kmet iz knjige bere čisti *l*, zakaj isti *l* štajerski govorniki izgovarjajo tako natanko, dasi ga menda izgovarjajo v domači govorici zvečine tudi drugače; govoreč namreč knjižni jezik, se odpovedo docela prirojenemu jezikovnemu čuvstvu, ki jih spaja z domačim narečjem, in zategadelj jih le-to ne more motiti. Sicer pa je res in tudi naravno, da so ob jezikovnih mejah oblike mnogo bolj ohranjene nego v središču, kajti tu se izza pogostne rabe kakor vsaka druga reč preje skrhajo in izbrusijo.

II.

»Lahko je razumeti,« pravi Levstik, »koliko bi nam pridovalo, ko bi se stara slovenščina po učilnicah posadila na mesto, kakoršnega je vredna«. Mi smo o Levstikovi trditvi podvomili; kar nič nam namreč noče v glavo, s katere strani bi ta pouk imel toliko haska, in mislim, da ta hasek ni jasen nobenemu učitelju, ki je kdaj v sedmi in osmi šoli otepal z dijaki stare aoriste in imperfekte.

Če naj presodimo vrednost kakega učnega predmeta, treba nam je najprej vedeti, v kakšen namen da služi; vprašamo torej: čemu se uči po gimnazijah stara slovenščina? Ali da vzgojimo dobre pisatelje? Na to je menda mislil Levstik, ko je trdil (V., 343), »da bi moral vsak slovenski pisatelj vsaki dve leti vsaj jedenkrat prebrati kakšen staroslovenski rokopis, n. pr. Nestorja ali Supraselski kodeks ali kaj jednacega«. Toda česa bi se pri tem čitanju naučil? staroslovenskih oblik? Gotovo; toda kaj mu pomagajo te pri novoslovenskem pisateljevanju, ker pravilnost našega jezika ni odvisma od stare slovenščine, kakor smo dokazali v prvem delu. In če bi tudi radi teme-

ljitega znanja tega jezika pisal najpravilnejše oblike, ali bi bil radi tega že dober pisatelj? Nikakor ne; kajti dobrega pisatelja imenujemo onega, ki lepe misli gladko izraža, ki podaje lepo vsebino v lahkem, neprisiljenem slogu — slog pa ne obstoji iz pravilnih oblik, ampak je nekaj čisto drugega.

Ali pa si pridobimo slog in tanek jezikovni čut po teh starih kodeksih, ki se tako suženjski naslanjajo na grške originale? Koliko več se naučimo, če proderemo v notrino narodne govorice, in ako se zaglobimo, ko imamo dandanes že lepo literaturo, v najboljše naše pisatelje.

Sploh pa je treba ločiti znanstveno popolnoma naobraženega jezikoslovca, ki si je po temeljiti vglobitvi v tajnosti stare slovenščine v resnici poostril čut za bistvo slovanskega sloga — od diletanta, kateremu je jezik zgolj skupina oblik in pravil, a ne čuti duha nad njimi. Levstik, ki nam je iz neokretne, neuglajene pisave naših prednikov izklesal gladko prozo, je seveda izvrstno poznal staro slovenščino in jo nehote drugim priporočal, videč, koliko je njemu samemu koristila — seveda bolj kot slovničarju nego kot prozaistu; pri tem je pa zabil, da v učilnicah in sploh pri laikih tako globoka jezikovna izobrazba ni možna, a da diletantizem ne prinaša toliko koristi, nego jemlje moči.

Da je Levstik pred tridesetimi in več leti toliko priporočal staro slovenščino ali — recimo — sploh jezikoslovne študije, to je vseskozi umljivo; dokler namreč Slovenci nismo še imeli nobenega zares dobrega prozaista, se je vsaki pisatelj moral takorekoč »ab ovo« učiti ter slovničariti; dandanes imamo že dobre proze dovolj, in taka proza, umetniška po obliki in vsebini, pri mladem naraščaju neizmerno več doseže nego dolgočasne urice starih aoristov in slovnice sploh. O Levstiku samem piše prof. Levec (V. 349): »Levstik ni bil samo slovničar, bil je tudi izboren stilist. In ta živi vzgled njegove jedrovite proze je izdal več, nego njegovi sicer zlati nauki.«

Baš te dni je prinesel »Lj. Zvon« vest, da dobimo v kratkem Levčev »Pravopis«; s tem delcem menda dodobra preneha sisifsko delo onih naših slovničarjev-diletantov, ki so doslej trošili svoje moči s slovničarjenjem; jezik bodi odsihdob le predmet teoretiškemu razmišljevanju jezikoslovcev-strokovnjakov.

Da bi pouk stare slovenščine po srednjih šolah mogel imeti namen formalnega izobraževanja, kakor ga imata, recimo, latinščina in grščina, nato ni misliti, in na to tudi Levstik ni mislil; saj je sedma in osma šola za ta smoter čisto neprimerna doba, in pomisliti treba,

da se stara slovenščina le površno poučuje, in da potemtakem v napreženem, do skrajnje meje napetem duhu ubogih dijakov ta pouk ne pusti nobenih sledov, nobenih vtiskov.

Morda pa je pouk stare slovenščine po drugi — stvarni — strani v zvezi s poukom klasičnih jezikov, ker namreč čitamo slovstvene spomenike v izvirnikih; gimnazija ima namen splošnega izobraževanja in je pripravljalnica za strokovne študije, ne za praktično delo: gimnazijci naj se vadijo znanstvenemu mišljenju ter spoznavajo vire naše prosvete; v ta okvir gimnazijske izobrazbe poleg klasičnih jezikov potemtakem sodi tudi pouk v stari slovenščini, kažoč nam porod in prvotni razvoj slovanske kulture, kakor so nam grški in latinski klasiki prvi viri današnje prosvete sploh. Toda se li to res doseže? Gotovo ne s staro slovenščino, ker učenci niti pet tiskanih strani ne preberejo; kako naj iz tega skromnega štiva spoznajo staro prosveto? Vrhu tega pa je staroslovenska književnost vseskozi nabožne vsebine, ker je imela namen, krščanstvo med Slovani širiti in utrjevati; zato je sicer nje nastanek najslavnejši kulturni čin slovanske zgodovine, a njena skoro izključno nabožna vsebina je vobče malo zanimiva in malo važna za onega, ki zasleduje razvoj slovanske prosvete.

Nekateri zagovornik staroslovenskega pouka na srednjih šolah pa bode morda z važnim obrazom poudarjal obilico oblik, pestro izpremembo glasov, skratka oblikovno razvitost stare slovenščine, ki je bila že v devetem stoletju prikladna posoda vzvišenih krščanskih resnic — češ, kateri evropski narod ima iz devetega stoletja toliko literaturo v takem jeziku, ki ne zaostaje v okretnosti za grščino! Vsaki Slovan gotovo s ponosom zre na svoj rod, ko se zave te resnice; zato pa je treba, da mladina spozna in temeljito prouči stari sveti jezik, v katerem nam je došlo krščansko blagovestje . . .

Toda ako kdo tem našim novim razlogom prigovori, češ, da se dijak te imenitnosti stare slovenščine niti ne zmisli, ker ga jezi težava in množica oblik — kako naj se mu branimo, zlasti če še pristavi, da obilica oblik ni nikakor prednost kateregakoli jezika — kako naj se mu odrežemo? Sapo nam je zaprlo!

Iz te zadrege nas menda reši Levstik, dasi smo ga doslej tako dosledno pobijali. »Prva reč« — pravi Levstik — »je, da umejemo Slovenci, kar pišejo Hrvati, in da umeje Hrvat, kar piše Slovenec. To pa tudi ni tako težko; le treba je, da se učimo jezika na pravej podlagi stare slovenščine . . .« To je torej baje konkretni uspeh sta-

roslovenskega pouka, ki ne prinaša sadu le učenjakom, ampak tudi pisateljem in sploh omikancem slovanskim!

Žal, da moramo stari slovenščini odreči tudi to namišljeno korist; realisti, kakršni smo, smatramo to korist za takisto iluzorno in fantastično, kakor domišljivost onih privržencev staroklasične filologije, ki si od latinskega pouka obetajo praktične koristi za lahno in brzo učenje — romanskih jezikov. Mi, ki iz izkušnje poznamo to stvar, vemo, da je tako učenje romanskih jezikov preko latinščine strašanski ovinek — okolo hrbta v žep, in da je najboljše takoj od kraja pričeti z romanščino samo (italijanščino, francoščino). In takisto bi bilo neizmerno več vredno, ako bi se na srednjih šolah slovanskih poučeval namesto stare slovenščine kar naravnost tisti bratovski jezik, ki je po dejanskih razmerah najbolj potreben — pri nas seveda hrvaški.

S tem smo pri kraju. Žal nam je le, da smo morali od začetka do konca nasprotovati Levstikovim nazorom glede stare slovenščine; toda: amicus Levstik, sed magis amica — veritas!

V parku.

Mrači se.
Lahno, lahno
Gube se kulise
Pred dušo temno,
En hip, še en hip,
En utrip
Je telo.

Kostanji molčijo.
Ah, skoraj bo noč,
Skoraj v harmonijo
Neslišnih glasov
Duh kot nov
Plul bo sanjajoč,
Pojoč . . .

V prvem žarki
Gori zvezda že,
Že listi po parki
Počasi blede,
V svojo skrivnost
Dušo tope . . .
O radost!

Že s svetlobo rožno
Se zliva mrak,
Kak nervozno
Trepeče zrak . . .
Tu sem, tu
Kot eter lahak,
Brez glasu . . .

Ivan Sistov.

Kako so sveži bili, kako nežni cveti...

Silhueta.

Spisal **Karel Senčar.**

sakikrat, ko se budi zunaj po zimskem mrtvaškem spanju novo življenje, ko zavejejo tople pomladne sape, ko začno pluti po drevesih življenja topli sokovi — se tudi človek čudovito prerodi, prenovi, omladi . . .

In v teh jasnih in svežih, teh toplih in vonjivih pomladnih dneh mi neka posebna slast zapolje po žilah, ko sedem po večurnem delu k široma odprtemu oknu ter zrem venkaj na vrt . . .

Na vrtu cveto kostanji.

Med gostim, velikim zelenim listjem trepetajo v čistem zraku podolgovati cvetni grozdi. Mladega cvetja tanki, nežni lističi se bele med debelim, podolgovatim listjem. In zafira lahne sapice nežno poljubljajo cvetove, se na lahno dotikajo listja, da tiho, tajno šumi v vrhovih . . .

Neka mehka otožnost mi v takih trenotkih vsekdar lega v srce. Neka tiha melanholija se me polasti ter mi čara pred dušo podobe iz preteklih dni, ko so takisto cvetli kostanji . . .

Cvetli so — a cvetovi so se osuli — osuli . . .

No, napol otrok sem še bil — v šestem gimnazijskem razredu — mladenič dolgih, kodrastih las in lahke duše; neznani so mi še bili življenja boji, življenja nadloge, življenja trpljenje . . .

Stanoval sem konec mesta v mestnem kopališču.

Tik stene našega poslopja, pod okni moje sobice je leno tekel oni meni tako priskutni potok, ki je bil vedno napol kalen, in katerega je prijatelj Čuk nazval nekdaj docela primerno »Kalužnico«.

Onkraj potoka pa je bil drevored z vitkimi, visokovrhnimi kostanji in drogi.

Ko se spominjam teh kostanjev, ko mi stopajo pred mračno dušo ti pestro-zeleneči vrhovi, ko si domišljam, da se zibljejo onkraj potoka cvetni grozdi — tedaj se mi pogreza duša nazaj v tople, solnčne dni cvetne mladosti, in za hipe se mi vrnejo ona blažena leta tihe sreče in mirnega zadovoljstva, čistega življenja in neskaljenega srčnega veselja . . .

A ko se zamislim v dni onega zelenja, onega nežnega cvetja, mi vstaje pred dušo dvoje oseb, katerih žalostne tragedije tiha priča

sem bil jaz, opazujoč ju iz svoje sobice, izza onih zastarelih, obledelih džutovih zaves na malih oknih . . .

* * *

Ko je kopnel sneg, je »Kalužnica« narasla; jezno je bobnela pod mojim oknom ter me motila, ko sem deklamoval Homerjeve verze.

A črez par dni se je že nekoliko umirila; padala je ter tekla zopet leno, in nje voda je bila zopet zabrisano umazane boje . . .

In veje kostanjev so poganjale popke.

Raz vedro nebo je pripekalo zlato solnce ter dajalo življenja soku v drevesih hitrejši tok. In kakor da koklja s svojo toploto življenje mladim piščetom, tako je solnce božje porodilo s svojim toplim sojem nešteto cvetov.

O tem času sem odpiral okna ter z veseljem in s kipečo radostjo dihal vase sveži pomladni zrak . . .

Takoj po obedu sem redno slonel pri oknu. Knjiga je mirno ležala pred menoj na blazinici; učil se ravno nisem s posebno vztrajnostjo, raje sem gledal.

Gledal sem raje v svet ter sanjaril in snoval naklepe.

Gledal sem v svet — to je, strmel sem v »Kalužnico«, opazoval kostanje onkraj potoka, motril bele, z drobnim, presejanim prodcem posute poti mestnega šetališča.

Šetavcev pa navadno o tem času ni bilo na izprehajališču. — A vkljub svoji sanjavosti in razmišljenosti sem nekoč začel opazovati, da prihajata dan za dnevom o tem času v drevored dva mlada človeka, krasno dekle in mladenič kakih šestindvajsetih let.

Navadno sta se parkrat pošetala po belem potu med kostanji, potem pa sta sedla.

Ne vem, ali je bil le samo slučaj, ali pa jima je bila klop nasproti mojemu oknu priljubljena iz kakega posebnega vzroka — a sedela sta navadno na tisti klopici.

No, lepa ni bila ta klop. Bila je iz navadnega smrečjega lesa in že očrnela je bila; a ko sta se vili dolgi mladenkini kiti črez staro nje naslanjalo, ko ji je visela nežna, obla ročica črez začrnelo nje prečnico, se je zdela tudi meni ta povsem vsakdanja klop obdana z nekim tajnim čarom.

Skrivaj sem opazoval izza džutovih zaves mladi parček.

Gledal sem ju, kako sta se ljubila, gledal, kako sta si stiskala roke, kako sta se naslanjala drug na drugega, kako sta si zrla v oči . . . In gledal sem ju, kako sta se liki golobji par na strehi na-

gibala drug k drugemu, kako sta se jima zbliževali glavi in se jima ustnice spajale v poljub . . .

Nad njima pa so cvetli kostanji. In nežni cveti so se tiho šepetaje zibali nad njima.

Mladca pa sta se menda pogrezala v sladke misli, v osrečujoče sanjarije o življenja in ljubezni pomladi . . .

* * *

Polagoma pa se je drevored začel oživljati.

Prihajala je gospoda iz mesta; prihajale so bledolične, sanjavo zroče deve; prihajali so dijaki z malimi, na stran potlačenimi klobuki, pušeč papiroske in prešerno se smejoč . . .

Tedaj pa sta ljubimca odhajala — roko v roki, zroč si v svetle, od ljubezenske strasti razpaljene oči, občudujoč drug drugega . . .

* * *

To se je ponavljalo dan za dnevom. —

A nekaga dne ju ni bilo več. —

Moj Bog, kako smo vsakdanji, kako majhni, kako navezani na zemljo, po kateri lazimo, na ljudi, katere gledamo vedno v svojem obližju, katerim smo se privadili, kateri so nam — rekel bi — tako že nekako domači.

Da, v tem se kaže vsa naša slabost, vsa naša nesamostalnost, da si nismo sami dovolj, da moramo nekaj imeti, s čimer si zadovoljujemo nemirno srce, in da čutimo takoj nekako praznino, ako izgubimo to mamilo. V tem se kaže vsa naša banalna malenkost, da nam srce vedno hrepeni po onem, čemur smo se privadili, čemur smo se prilagodili . . .

I jaz sem pogrešal onih sestankov, katerih tihi opazovavec sem bil doslej.

Ne — sestankov samih nisem pogrešal. Pogrešal sem le — njo!

Nisem je več videl.

In kako je vsa duša moja hrepenela po nji! Kako sem ure in ure postajal za džutovimi zavesami ter zrl črez potok na klop, ki je bila ali prazna, ali pa so sedeli na nji tuji, neznani ljudje.

In često sem naslanjal vročo glavo ob blazinico na oknu ali pa ob mrzlo steno, da bi utešil hrepenenje, ki mi je gorelo v duši, da bi umiril fantazijo, ki se mi je bavila le z njeno podobo.

In zakaj?

Sem jo li ljubil?

Ne vem. — A mislim, da ne.

In vendar! — Nekaj kakor mehka poezija mlačnega pomladnega večera mi je zavelo pri spominu nanjo v moji duši.

In mislil sem često in često nanjo. In mislil sem na kostanjeve cvete, ki so se zibali nad ljubečima. — In mislil sem, kako so nežni, kako sveži bili ti cvetovi . . .

* * *

Minili sta dve leti. —

Pomlad je bila . . .

Posedal sem v svoji sobi pri suhoparnih knjigah, zunaj pa je budila Vesna novo življenje — življenje tako krasno, pestro in veselo.

Kostanji so zeleneli in cvetli. Šetavci so z zadovoljstvom zrli v široke vrhove ter se naslajali s krasoto kostanjevega cvetja. —

Tedaj sem zopet dan za dnevom slonel ob oknu ter gledal v svet. —

In nekega dne sta spet prišla.

On je bil bolan; ona ga je vodila, in močno se je naslanjal in opiral nanjo.

Bil je bled in kašljal je. Tudi ona je bila bleda; zamišljeno je zrla na pot predse. Le zdaj in zdaj, ko je bolnik krčevito zakašljal ter se ustavil ter se z vso lahko težo svojega izžetega telesa naslonil nanjo, ga je pogledala s skrbnim in nekam boječim pogledom v upadli, bledi obraz.

In spet je povesila oči . . .

Kake trikrat, štirikrat sem ju videl, potem pa ju spet ni bilo več.

* * *

Brezposelno sem hodil po mestnem trgu.

Na trotoarjih, ob prodajalnicah in na sličnih križiščih so postajali ljudje.

V zvoniku so skladno zveneli in brneli zvonovi.

»Pogreb« — sem mislil. Polagoma sem stopal po tlaku, da bi pričakal izprevod.

Polagoma so zavili iz široke ulice.

Prikazal se je križ, črno oblečeni izprevodniki, voz, duhovniki, pogrebci.

Žalno so zveneli zvoki mrtvaških pesmi.

Za krsto je korakal že postaren gospod. Nanj se je naslanjala vitka, mlada žena, ovita v tanki, do tal segajoči pajčolan.

Plakala je.

Ko so polagoma stopali mimo mene, sem jo spoznal; bila je znanka iz drevoreda.

* * *

In spet je prišla, sama, črno oblečena.

Sedla je na klop ter zaplakala, zaihtela.

Vse telo ji je drhtelo. Solze so ji polzele med prsti po obli, beli roki proti črnim rokavom tanke obleke . . .

Veter je majal široke vrhove ter otresal rdečkasto-bele cvetove; nežni lističi so se kakor igraje vrteli v vzduhu, se sipali na plakajočo mlado ženo, padali v vodo, na katere površju so se polagoma pomikali dalje po kalni »Kalužnici«.

Mlada žena pa je plakala pod kostanji.

Šele črez dalje časa je odšla. —

Proti večeru pa je nastala burja; veje kostanjev so se vile pod mogočnimi sunki jeznega viharja ter sipale raz sebe mlado cvetje...

Po burji se je ulila ploha.

In naliv je trgal nežne cvetne lističe ter jih metal na pot, v blato, v umazano-rjavo »Kalužnico«.

In ko je ponehala burja, ni bilo na drevju nič več belih cvetov; v blatu so bili pokopani, in redki šetavci — večinoma delavci — ki so se vračali po ti poti, so jih neusmiljeno gazili s svojimi velikimi, težkimi črevlji . . .

Iz svoje sobice sem zrl v mokro zelenje kostanjev, med katerim so se zibali grozdi brez lističev. Gledal sem zamišljen blatno pot, motril mokro, z odpadlim listjem krito klop.

In spominjal sem se mladenke, spominjal se njenega ljubimca — spominjal pomladnih poldnevov pred dvema letoma — spominjal, kako so tedaj pestro cvetli kostanji . . .

In tačas se mi je prvič vsiljevalo spoznanje, da se tudi našega življenja sreča ospe kakor nežni cvet kostanjev. Temna otožnost se mi je kakor z nekim mokrim ovojem tesno oklepala vznemirjenega srca.

In v duši mi je zazvenel oni stari, znani motiv:

»Oj, kako so sveži bili, kako nežni cveti . . .«

Adam Mickiewicz.

Spisal **Fr. Vidic.**

a Prago je prišel Krakov, za Palackim — Mickiewicz! Značilno je, da so pri vseh slovanskih narodih skoro ob istem času nastopili možje-geniji, ki so bili epohalnega pomena za napredek dotičnega naroda ter so postali vidni mejniki v njegovem razvoju. Tudi nastop Mickiewiczev in njegovega delovanja je v zvezi z obnovitvijo in preporodom vseh slovanskih literatur ob začetku 19. stoletja. Pet mesecev po Mickiewiczu se je rodil Rusom Puškin, in črez dve leti smo dobili Slovenci svojega Prešerna, dočim so dobili Čehi že malo prej svoje preporoditelje.

V ti dobi se je izvršila korenita izpremememba v življenju poljskega naroda. Po propadu poljske države so se odpirale ljudem oči, duševno obzorje se jim je širilo, in prevladovati je jel demokraški element.

Dočim so bile politiške razmere skrajnje žalostne, se je začela baš tedaj sijajna doba poljskega pesništva. Pospeševal je ta preporod nastop romantikov, ki so napovedali odločen boj klasicistom. Romantika pa je postala narodna in se je opirala na narodno pesništvo in na slavno minolost, katero so bili pred kratkim časom položili v grob. Skoro ob istem času so se pojavili Ukrajinci: A. Maleczewski, Zaleski, Goszczýński in pa Mickiewicz s svojimi Litavci. Dasi je bil tudi med Ukrajinci marsikateri talent, je bila vendarle zlasti Mickiewicza in njegovih pristašev zasluga, da so bili premagani klasicisti, ki so se gibali v pretesnih mejah ter se preveč vdajali posnemanju tujih vzorov . . .

Na božični večer l. 1798. se je v stari litavski rodovini Rymvid-Mickiewicz v vasi Zaosje pri Novogrodku v guberniji Minsk rodil največji poljski pesnik — Adam Mickiewicz. Njegovi stariši so se kmalu preselili v Novogrodek, kjer je bil oče odvetnik. Adam je bil drugi sin v rodbini. V starosti petih let bi se bil skoro ponesrečil; padel je namreč varuhinji skozi okno in obležal nezavesten na tleh, a hudih posledic ni bilo. V šolo je hodil v Novogrodku k Dominikancem, ki so mu zbudili veselje in ljubezen do uka, pa mu tudi vcepili ono nabožno mišljenje in nagnjenje, ki se je pri njem često pojavljalo, sedaj krepkeje, sedaj slabeje.

L. 1812. je bil kot štirinajstleten deček priča Napoleonovega vojevanja z Rusijo. Kakor so Poljaki sploh mnogo pričakovali od Napoleona, tako se je tudi Mickiewicz navdušil zanj in je postal strasten Napoleonovec; marsikatero mesto v njegovih delih spominja na to dobo.

Prišel je potem (1815) na vseučilišče v Vilno, kjer je bil njegov stric Jožef Mickiewicz dekan naravoslovske fakultete; tu je proučeval stare klasike, Homerja in Pindarja, pa tudi novejše literature. Velik vpliv so tu dobili nanj profesorji Grodek, Lev Borovski in zgodovinar Lelewel.

Mickiewicz je bil s početka sam klasicist, a valovje, katero je vzbudila romantika, mu je izpodkopalo te nazore, in začel je pisati idilske, sentimentalne balade in romane in bajke. A tudi romantiškega naziranja se je polagoma nekoliko iznebil in tedaj je v pogovoru s prijateljem pesnikom Odynjcem določil svoje stališče v poeziji; le-to je bilo nekaj realistično, nekaj versko, vir poeziji mu je bila narava in resnica.

Sedaj je marljivo pesnikoval, in balada je sledila baladi. Zlasti se je razvila njegova plodovitost, ko je po končanih študijah zapustil Vilno in prišel v Kovno za učitelja latinščine. S svojimi prijatelji v Vilni pa je ostal v najtesnejši zvezi.

Vzrok njegove produktivnosti v Kovnu (1820—23) je bila ljubezen, ki je vzklila v njegovem srcu do plavolaske Marije Wereszczakove; kajti kakor vsaki pravi pesnik je ustvarjal Mickiewicz le tedaj, kadar ga je prevzelo navdušenje, strast. Toda ta ljubezen zanj ni bila srečna; Marija je bila živahno, veselo dekletce, ki je rado čitalo njegove pesniške proizvode, a vnela se je za drugega. Stara pesem: »Mladenič dekle je ljubil, ki si voli druzega« . . . Poročila se je z grofom Putkamerjem.

To je bil za Mickiewicza hud udarec; bil je ves zdvojen in obupan, hotel se je dvobojevati s svojim tekmecem in mislil je celo na samomor. Bil je, pravi Pypin, v podobnem položaju kakor Goethe proti Loti in Kästnerju; izgubil je veselje do življenja, do knjig, ki so mu bile sedaj celo zoprne. Zanimal ga je samo Byron, katerega je oboževal. Potem pa je, kakor Goethe, izlil vso svojo užaljeno ljubezen v pesniški umotvor ter se tako iznebil morečega, mučnega položaja: poveličal je svojo ljubezen v 4. delu velike, dovršene, dasi nekoliko nejasne tetralogije »Dziady«, katere pravo jedro je v 4. delu.

Med tem so izšle njegove balade in romance (1822) s predgovorom »O poezyi romanticznej«. Obenem je napisal epos »Graźina«,

kateremu je podložil litovsko snov; po svoji preprostosti in dovršenosti je »Grażina« pravi umotvor.

S temi proizvodi je nastopil Mickiewicz dejanski proti klasicistom ter si priboril sijajno zmago. Slediti se sicer da vpliv zapadnih evropskih literatur na Mickiewiczevo pesnikovanje; n. pr. v baladah Schillerjev, Bürgerjev, Žulovskega, v epski poeziji Walterja Scotta in v »Dziadih« vpliv Goethejevega »Fausta« in Byronovega »Manfreda« in »Keana«; vendar je bil vseskozi originalen, naroden pesnik — prav kakor naš Prešeren navzlic vsem romantiškim vnanjostim.

Konec l. 1823. je prišel Mickiewicz zopet v Vilno. Ondu so se namreč prijatelji-dijaki tesnejše združili kot »Filareti«. Toda vlada je skrbno opazovala to dijaško gibanje in kmalu sumila nevarnost in zaroto; začele so se torej preiskave, in posledica je bila, da jih je mnogo romalo v zapor, a druge so iztirali ali pa poslali v vojake.

Mickiewicz je imel še dosti sreče. Po kratkem zaporu se je bil namenil v Odeso; službe, katere se je ondu nadejal, sicer ni dobil, a ostal je vendar nekaj časa v Odesi, ker so ga v vseh družbah ljubili in čislali. Od ondod je posetil Krim, in kot plodovi tega potovanja so potem l. 1826. izšli v Moskvi njegovi »Sonety krimskie« z Goethejevim geslom:

»Wer den Dichter will verstehen,
Muss in Dichters Lande gehen«

ter posvečeni njegovim »towarzyszom podrózy krimskiej«. Nekoliko spominjajo »Krimski soneti« na Petrarko, a odlikujejo se vsi po krasnih slikah, bogatih mislih in dovršeni obliki.

V Moskvi je napisal (1827) »Konrada Wallenroda«. To je njegovo najboljše delo prve dobe. »Wallenrod« in »Oda do młodosci«, ki je bila prava marzeleza, sta mnogo pripomogla k vstanku l. 1830.

Mickiewicz je v Rusiji mnogo občeval z uglednimi osebami; Polevoj ga je povabil, da sodeluje pri »Telegrafu«, knez P. A. Vjazemskij je bil njegov prijatelj, in nekaj literatov, med njimi brata Kirijevska, Baratinskij, Polevoj, Ševyrev, Sobolevskij, mu je pri slovesu podarilo lepo kupo v spomin. Sicer pa je Mickiewicz ohranil prijateljske zveze z Rusi tudi pozneje, ko je očitno nastopil proti Ruski.

Konec 1827. l. je prišel v Petrograd. Tukaj je pogosto zahajal v hišo dvorne pianistinje Szymanovske in seznanil se je z Žukovskim, Puškinom in Šiškovim. Sploh je bivanje v Rusiji ugodno vplivalo na Mickiewicza; navzel se je novih vtiskov in spoznaval nove razmere.

Ko pa je postalo bivanje v Rusiji zanj nevarno, so se potrudili prijatelji, da bi ga čim preje spravili drugam; priskrbeli so mu potni list, v katerem je bil označen kot »célèbre poéta polonais«. Dne 13. maja je nastopil pot iz Kronstadta; črez Berlin je krenil v Draždane, kjer ga je čakal Odyniec. Oba sta posetila v Weimarju tudi Goetheja; le-ta je mladega pesnika sicer z veseljem sprejel, a prave prisrčnosti ni bilo med njima; prevelika je bila razlika njiju izobraženosti, kajti ne da se tajiti, da je razpolagal Mickiewicz le bolj s površnim znanjem.

Odtod sta prijatelja potovala ob Renu proti jugu — črez Splügen, kjer se je v iskrenih besedah zopet spomnil svoje Marije — dalje v Milan, Benetke, Florenco, in meseca novembra sta bila v Rimu. Mickiewicz je posetil tudi Neapol, Sicilijo in Švico. Največ se je mudil v Rimu, kjer je našel par poljskih rodbin, s katerimi je stopil v ožjo dotiko; med njimi je bila tudi njegova zaščitnica iz Ruske, kneginja Volkonska. V Rimu je doživel tudi svoj drugi ljubavni roman. Grof Ankwicz je bival s svojo hčerko Henrieto Evo na jugu radi njenega slabega zdravja; ker je Mickiewicz pogosto zahajal v njegovo hišo, se je razvilo med njim in Evo ljubavno razmerje. Oče ni maral nič slišati o ti zvezi, ker Mickiewicz ni imel uglednega družabnega stališča; vendar bi se bil nazadnje vdal, a tedaj ni bilo Mickiewicza več v Rimu. Brez pomena za Mickiewicza pa tudi ta roman ni bil; pobožna grofica in njena prijateljica sta mogočno vplivali na dovzetnega pesnika, tako da se mu je zopet zbudilo tisto versko čuvstvovanje, ki ga je navdajalo v mladosti.

Med tem je dne 29. novembra 1830. l. buknila revolucija v Poljski. Mickiewicz jo je zasledoval le od daleč, a njegov drug Odyniec je pohitel domov. Tudi Mickiewicz bi se bil le prerad udeležil boja za svobodo domovine, a razne okolnosti so ga zadrževale. Dne 19. aprila 1831. l. pa je nenadoma zapustil Rim, in od tega časa se je začela nova doba njegovega življenja — doba polna trpljenja, bede in skrbi.

V domovini so nastopile izza ponesrečenega vstanka žalostne razmere; vse, kar je moglo, je zapustilo Poljsko in iskalo v tujini zavetja. Tudi za literaturo ni bilo doma več mesta. Vendar je Mickiewicz prav v tem času ustvaril dve mojstrski deli: tretji del že omenjene tetralogije »Dziady« in pa epos »Pan Tadeusz« v 12 spevih, svoje najbolj dovršeno delo. Dne 2. februarja je pisal Odynjcu: »Včeraj sem zvršil Tadeja v 12 velikih spevih: mnogo pustega, pa tudi mnogo dobrega; najboljše, kar je v njem, so slike iz narave, iz

naše domovine in iz domačih običajev.« Glavni motiv, ki prepleta celo delo, je staro sovraštvo med Poljaki in Rusi, ki pa je slikano povsem objektivno. Vtisk, ki ga je naredil »Pan Tadeusz« na Poljake, je bil velikanski. Čudno je, da Mickiewicz sam ni smatral »Tadeja« za svoje najboljše delo, temveč je višje cenil »Dziady«, in vendar je bila ta tetralogija kmalu pozabljena, dočim mu je »Tadej« priboril trajno slavo.

Po kratkem bivanju v Draždanih se je preselil v Pariz. Tu se je čutil osamljenega in tedaj se je spomnil pianistinje Szymanovske in njenih hčera, s katerimi je svoj čas v Petrogradu mnogo občeval; sredi leta 1834. se je poročil s Čelino Szymanovsko. Spočetka je živel srečno, pozneje pa so ga nadlegovale rodbinske nezgode. Iz te dobe je delo »Pierwsze wieky historii polskiej«, ki pa je izšlo v Parizu šele po avtorjevi smrti (1868), in nekaj francoskih dram, ki pa niso imele uspeha. L. 1839. je dobil stolico za latinsko literaturo na protestantovskem vseučilišču v Lausani, in 1840. l. so mu izročili predavanja o slovanskih literaturah na novo ustanovljeni stolici velike šole »College de France«. S tem imenovanjem je bil rešen materialnih skrbi in lotil se je sedaj z navdušenjem svojega posla. Njegova predavanja so zbudila mnogo zanimanja, in med njegovimi slušatelji so bili možje kakor Michelet in Quinet. A sčasoma je to zanimanje pojenjavalo, ker je Mickiewicz zašel s pravega pota; oklenil se je bil namreč tako zvanega »tovjanizma« ali »mesijanizma«. To je bila neka verska sekta, katero je ustanovil Tovjanski, kateri je učil, da pride človek, drugi Mesija, ki bode osvobodil narod in domovino. Ker se je Mickiewicz od mladosti nagibal k misticizmu, se je hitro poprijel novih nazorov in jih začel oznanjati tudi v svojih predavanjih. Posledica je bila, da so mu vzeli stolico, kar je imelo zanj žalostne materialne nasledke. Obenem mu je obolela žena na umu; dasi je tačas ozdravela, se ji je vendar bolezen povrnila, dokler ni umrla l. 1855.

Ko se je začela krimska vojna, je potoval Mickiewicz v Carigrad, da bi pomagal osnovati poljske legije, ki naj bi se borile proti Rusom. A težave na potu in razne neugodnosti v Carigradu so mu oslabile zdravje, in dne 28. novembra 1855. l. je umrl v tujini. Njegove zadnje besede so bile: »Povejte mojim otrokom, naj žive v ljubezni med seboj«.

Njegovo truplo so prepeljali v Pariz in z velikim slavjem so ga pokopali kraj njegove žene v Montmorenciju.

* * *

Mickiewicz je bil pesnik-genij, ki je vse boli in vse trpljenje svojega naroda pretrpel tudi sam v svoji duši, a vsa ta čuvstva je izlil v pesniške umotvore. Zato pa je vseskozi naroden pesnik, in narod, čitajoč njegove pesmi, najde v njih samega sebe, svoje boli in svoje nade. In ker vsa njegova dela prešinja pristna, iskrena ljubezen do domovine, zato ni nobeden poljski pesnik bolje nego Mickiewicz vedel vzdramiti svojih rojakov k spoznavanju samega sebe in jih tolažiti v žalostnih dneh, ko so najboljši poljski sinovi tavali izgnani po tujini liki sinovi prokletega naroda.

In Poljaki vedo ceniti svojega pesnika-prvaka. V Poznanju so mu postavili l. 1859. spomenik, letos pa se je v spomin stoletnice njegovega rojstva dvignil veličasten njegov kip v Krakovu. — Slavili so že torej Čehi svojega Palackega, Poljaki svojega Mickiewicza — a nas Slovence še čaka lepa naloga, da dostojno proslavimo svojega Prešerna ter pokažemo, smo ga li bili vredni!

Utrinek.

Polna svetlih sanj
Noč sloni nad zemljo,
Mesec gori nad njo,
Dvoje očes zre vanj.

»V moji deželi ni cest,
Na mojem nebu ni zvezd,
V mojih očeh — tema,
V moji duši — bolest . . .«

. . . Kaj je to švignilo
Z neba na zemljo skoz noč?
V duši trpeči nenadoma
Nekaj se silnega dvignilo: Moč!

Glej, in ceste se križajo
Vsepovsod, vsepovsod . . .
Voli — svobodna je pot!
Zvezde nebeške se bližajo,
Čuvajo potnika zmot . . .

Oto Zupančič.

Jesen.

Jesen . . . Jesen . . .
Odpada list . . . odpada cvet,
Ta čudni ples!
V vrtincu veter list in cvet
Drevi pač do nebes. —
In solnca žar hladan
Poljublja vrt in log
Zaman . . . Zaman . . .
Glej, vetra dih studen
Podi že prve nam kosmiče,
Pobeli griče . . .
Jesen . . . Jesen . . .

Maksimilijan.

Švedski pesnik — po rodu Slovenec.

Priobčil A. Aškerc.

(Dalje.)

isto popotno, naši Ljubljani posvečeno pesem, ki jo je bil v zadnjič objavljenem pismu obljubil poslati, mi je grof Snoilsky med tem res doposlal iz Stockholma.

Pesem se glasi v švedskem originalu tako:

Laibach.

Den älskades hufvud
Emot min axel stödt,
I knä't den lille gossen,
Som slumrat in så sött,

Så har jag suttit länge
I järnvägs-kupén
Alltse'n Triest i morse
Vid dagens första sken.

Vid viken den vinblå
Jag sett Miramar;
Bland klippor af dolomit
Nu iltåget far.

Oss italienskan lämnat
Vid sista station.
Nu äro vi i Krain
Bland slaviskt språk och ton.

Där ser jag i dalen
En täck liten stad,
Längst borta en snötopp
Bland berg i dimblå rad.

Sloveniska flickor,
En vacker solbrun svärm,
Med mörkröd duk om pannan
Och uppvikt lintygs-ärm,

På rika ängar räfsa
Det doftande hö —
I dalen sydländsk färgglöd,
Vid horisonten snö!

Hvem är du, stad, där söder
Och nord hvarann gå mot?
Baedeker lärdt upplåter
Två läppar af högröd cloth:

Jo, staden heter Laibach
Och Terglou denna alp . . .
Alldeles! Tack orakel,
Som mig på tråden halp!

Ha, Laibach — om den staden
Mig syns jag något vet,
En nedrig kongress jag minnes,
Dock det var intet det.

Det rör mig helt personligt,
Det minne Laibach väckt —
Från Laibach ha utgått
Mitt namn och min släkt.

Utur papistisk träldom,
Allsköns förtryck och våld
En man kom lyckligt undan
I blågul fanas sold.

En dosis sydlandssol
Till reskost han tog;
Där Terglou visar vägen
Mot Nordens snö han drog.

Nu, leende vackra Laibach,
Du öppnar din famn,
Som ville du återbörda
Mitt krainer-namn.

Ditt sydliga arf kanhända
Hos mig går igen ibland,
Men, tro mig, intet rycker
Mig från mitt svenska land.

Fast haf och fjällar skilja,
Där har jag min rot;
Är hemma mera än mången,
Som sätter där sin fot.

Det land, där en lärka höres,
Det kallar hon för sitt.
Mā andra pā marken tvista
Om mitt eller ditt!

Lāt māngen pā egen torfva
Fritt göra sig bred!
Trots alla gärdsgārdar, klingar
Ur rymden sāngen ditned.

Min tanke och min sāng
Gā pā svensk melodi;
Till Sverge är jag bunden,
Fastän som lärkan fri.

Din blir jag icke, Laibach!
Du hörde mitt skäl.
Med dina gröna luckor
Och hvita hus, farväl! — —

Men bäst jag fantiserar
Här i min fönstervrā,
Nu uppslā sina ögon
De älskade tvā.

Och frān min gosses läppar
Nu morgonfriskt sprang
Mitt sprāk, mitt eget sprāk
Med segrande klang.

Točni slovenski prevod:

»Ljubljana.

Ljubljenke (žene) moje glava počiva ob moji rami, na kolenih mi sinko spava sladko . . . Tako sem dolgo sedel v kupeju, od Trsta sem, ko se je začel svitati dan. V sinji luki sem videl Miramar; med dolomitskimi skalami leti zdaj brzovlak. Na zadnji postaji nas je ostavila italijanščina . . . Sedaj smo na Kranjskem, in slovanski jezik nam zveni na uho. Tam-le v dolini vidim čedno, neveliko mesto; v daljnji daljavi se vzdiguje izmed (drugih) hribov v meglenosivi vrsti visok gorski vrh. Krdelo lepih slovenskih deklet, lic zagorelih od solnca — na glavo so si dele temnordeče robce in si zasuknile rokave — grabi po sočnatih travnikih dišeče seno. Dolino barva južni solnčni žar, tam na obzorju je sneg! . . .

Kdo si ti mesto, kjer se srečavata jug in sever? Učeni Bädeker odpira svoje ustnice iz rdečega klota: Da, to mesto je Ljubljana, a Triglav je tisti-le planini ime . . . Tako je! Hvala ti, orakelj, da si mi priskočil na pomoč!

Ha, Ljubljana! Dozdeva se mi, da nekaj vem o tem mestu. Spominjam se nekega sramotnega kongresa . . . ne, pa vendar . . . to ni tisto!

Čisto osebni so ti spomini, ki si mi jih vzbudila, Ljubljana: Iz Ljubljane izhajata moje ime in pa moj rod . . .

Iz papistovske sužnjosti, izpod jarma in nasilstva je bil pribežal neki mož srečno v službo modrožolte[1]) zastave. S seboj je bil prinesel (v krvi) južnega solnca nekaj. Triglav mu je kazal pot proti severnemu snegu.

[1]) barvi švedske zastave.

Sedaj odpiraš, lepa, smehljajoča se Ljubljana, svoje roke, kakor da bi hotela zopet nazaj dobiti moje kranjsko ime. Južna dedščina tvoja se nemara razodeva včasih v meni.

Toda verjemi mi: Nič me ne odtrga več od švedske domovine moje!

Čeprav ločijo gore in morje . . . Tam imam korenine svoje; tam sem doma bolj, nego marsikdo, ki tam živi. Domovino svojo imenuje škrjanček tisto, kjer ga poslušajo; pa naj se prepirajo drugi po svetu o tem, kar moje je in tvoje! Pa naj se marsikdo na svoji zemlji ščeperi! Vsem uzdam (zadržkom) vkljub glasi se pesem iz višine...

Misel moja in pesem moja imata švedsko melodijo; na Švedsko sem privezan, čeprav (zdaj) svoboden ko škrjanec! Tvoj ne postanem več, Ljubljana! Slišala si razloge moje . . . (Mesto) s tvojimi zelenimi oknicami in belimi hišami — z Bogom! . . .

Pa med tem, ko fantaziram tu v kotu pri oknu, sta odprla svoje oči moja ljubčka (žena in sin).

In iz ust sina mojega je zazvenel sedaj svež (krepak) ko jutro — jezik moj, moj materni (švedski) jezik z zmagoslavnim glasom . . .«

* * *

Mislim, da ta zanimiva, v nekaterih partijah krasna in globoko občutena pesem ne potrebuje nikakršnega komentarja. Da je ostala dikcija izvirnikova, kolikor le mogoče, skoz in skoz neizpremenjena, sva prevedla pesem z gospodom Jensenom v nevezani besedi.

Za dušeslovca, etnografa, folklorista in morebiti celo za politika je ta pesem pravi »dokument.« Kdor bi namreč mislil, da človek ali ljudstvo, ki svoj prvotni (materinski) jezik zamenja s kakim povse tujim jezikom, s tem ‚ipso facto' na sebi in v sebi — kakor z gobo na tabli — izbriše tudi zadnji sled svoje prvotne narodne individualnosti, ta bi se sila motil! Črez skoro tristo let še čuti slavni švedski pesnik, grof Snoilsky v sebi kri slovenskih Znojilšekov, kar v svoji lepi pesmi tako odkritosrčno in naravno sam priznava. »Blut ist ein ganz besond'rer Saft«, pravi Goethe in izraža s temi kratkimi besedami globoko resnico.

In milo se nam stori, ko kliče Ljubljani mimogrede v slovo: »Z Bogom! Tvoj ne morem biti več! Za večne čase sem navezan na Švedsko, kjer je že moj prvi praded našel gostoljubno zavetje pred svojimi preganjavci, in kjer jaz sedaj sam uživam večjo socialno in politično svobodo, nego bi jo morda užival kot Slovenec v Ljubljani«...

Ali mu moremo zameriti, če grof S. zdaj ni, ne more in noče biti več Slovenec?

Je-li morda sam kriv? Ne. Krivi so le »protireformatorji«, ki so iz naših krajev pregnali njega ter z njim vred še več drugih inteligentnih mož . . .

* * *

Grof Snoilsky torej, opiraje se na plemiške diplome svojih pradedov, sam trdi v prozi in v verzih, da njegov rod izhaja iz Ljubljane, oziroma, da je slovenskega pokolenja. Pradedje njegovi, piše švedski pesnik, da so bili slovenski Snoilshi(e)ki.

Kakor smo že videli iz njegovega pisma, datovanega z dne 19. sept. iz Eisenacha — in bodemo pozneje še videli — pozna grof Snoilsky med svojimi pradedi oziroma imenskimi sorodniki tri Janeze Snoilsheke.

Zgodovina naše reformacije je poznala dosedaj le enega Snoilsheka, Janeza Snoilsheka namreč! Ta Janez Snoilshek je brez dvoma tisti, o katerem piše grof Snoilsky v svojem pismu, da je bil luteranski duhovnik.

Kdo je bil ta Janez Snoilshek? Oglejmo si najprej tega!

Najtemeljitejši poznavatelj naše reformacijske dobe, slavnoznani dr. Th. Elze [1]), piše v svoji knjigi: »Die slovenischen protestantischen Gesangbücher des XVI. Jahrh. Venedig. 1884.« o tem našem Snoilsheku na straneh 36—38. tako: »Janez Snoilshik je bil porojen v Ljubljani l. 1568.; zarana je izgubil svojega očeta Blaža (Snoilsheka). Adam Bohorič ga je bil vzel l. 1583. s seboj v Wittenberg. Obiskaval je od l. 1584.—1586. šole v Schulpforti, študiral od l. 1587.—88. v Wittenbergu, bil 1588. do 1590. »collaborator« na deželni stanovski šoli v Ljubljani, je dobil l. 1590. dopust in vseučiliško štipendijo ter dokončal svoje študije l. 1590.—91. v Jeni, kjer je postal magister. Potem je bil imenovan za pridigarja v Ljubljani; bil je l. 1594. cerkveni in šolski nadzornik; oženil se je s Suzano Spindlerjevo, hčerjo umrlega superintendenta, Krištofa Spindlerja. L. 1598. ga je deželni knez pregnal s Kranjskega, in Snoilshik je bežal h grofu Jurju Zrinjskemu na Hrvaško (v Čakovec, Varaždin, Nedeljišče . . .). L. 1599. se je povrnil na skrivaj na Kranjsko, kjer je bival pri nekem gospodu Pečoviču v Šmartnu pri Landšprešu in je komaj ušel, da ga niso

[1]) Hvalo izrekam g. prof. drju. Sketu, ki me je prvi opozoril na vir, iz katerega zajemam te podatke. *Priobčevatelj.*

ujeli.[1]) Ženo njegovo so l. 1599. izgnali; mater njegovo in sestro pa je škof Tomaž Hren vrgel v ječo, ker se nista hoteli dati pokatoličaniti. Janez Snoilshik sam je pobegnil na grad Čretež (Reutenburg), kjer je dosegel l. 1600. od deželnih stanov odpust z odškodnino, izpričevalo in priporočilo. Nato je šel v Tubingo (1602), bil od l. 1602. do 1609. učitelj v Sontheimu v grofovini Limburški, l. 1609.—1615. pa je bil pridigar v Hernalsu pri Dunaju. Umrl je l. 1617.

Janez Snoilshik je zložil dve slovenski cerkveni pesmi, ki sta natisnjeni v knjigi: »Ta celi katehismus, eni psalmi inu teh vekshih godov, stare inu nove kerszhanske pejsni od P. Truberja, S. Krellia, Jurja Dalmatina inu drugih sloshena inu s' dostemi lepimi Duhovnimi Pejsmi pobulshane . . . v Tibingi. 1595.«[2])

Ena tistih pesmi se glasi:

»Ena Peifsen super vse Sovrashnike te Vere,
vti vishi, kakor ta Nemshka. Mag ich vnglück
nicht widerstahn. Skusi Jo. Snoil:

Nesrezhi tar nemilosti,
Na tem sveti,
[Se nemorem vbraniti],
Taku viner vero imam,
Boga prou snam
To hozhem ohraniti,
Bug vse vidi,
Hozhe tudi,
Konzhati te,
Kir mi hote,
Njega bessedo vseti.

Jest sim shibak kakor sgul prah,
Satu me strah
[Cilli hozhe podreti],
Pak vejm de vsiga svetu muzh,
Le ena nuzh,
Mora vsaj konaz vseti,
Kakor je vezhnu
Tu je mozhnu,
Per tem stoym,
Se neboym
De bi mi bilu vmreti.

---

[1]) Gosp. prof. Vrhovec me je opozoril na sodni protokol mesta ljubljanskega (»Gemainer Statt Laybach Gerichts-Protokoll«) iz l. 1599., nahajajočega se z drugimi sodnimi protokoli vred v mestnem arhivu; v tem sodnem zapisniku stoji na str. 120. tudi to-le:

»Shnoyelschekh (sic!), lutherischen Predikanten willen, so gestert (= včeraj, 25. avgusta) selbst fünfter (= on sam in štirje drugi) gewesen, und trutziglich mit Jauchzen von dannen gerennt, auch zu melden«.

[2]) »To so bile« — piše Elze l. c. — »poslednje pesmi slovenske evangeljske cerkve na Kranjskem. Malo let pozneje jo je zatrla protireformacija nadvojvode (pozneje ces.) Ferdinanda (II.). Predikante so pregnali, cerkev in pokopališče so jim vzeli in porušili, biblije, pesmarice, katekizme in molitvenike pa zaplenili in požgali; kdor se ni maral pokatoličaniti, je moral ostaviti deželo . . .«

Vsa rezh en kratik zhas terpi,
Satu meni
[Stoy Gospud Bug na strani],
Gleday na to nujo mojo,
Kakor tvojo,
Pred vso sylo me brani
Zhe lih nevejm,
Kadaj prozh grem,
Svet kadar hozh
Bug je mogozh
Ta me gvishnu ohrani.

Jest smerti nemorem vyti.
Mi je yti,
[Volnu zho se podati].
Ako se mefsu lih v' grobi
Vse resdrobi,
More spet gori vstati,
Preminjenu,
Zhistu, vezhnu.
Per Ozhetu
V' tim shivotu,
Kaj bi se hotel bati.

Tu bodi od mene dalezh,
Nemaram vezh,
[Zho se vuzhit prou vmreti]:
De bom perpraulen to uro,
S' terdno vero,
Christusa se perjeti.
Saj si ti moj,
Inu jest tvoj,
Jest sim vshe prost,
Tvoja britkost
Dela, de morem pejti.

Saj mi je Ozha tebe dal,
De si plazhal,
[Na krishi vse spravil]
Hudizha, smèrt si tí satèrl,
Kir si sam vmerl,
Stom me k' lebnu perpravil.
Lubesan je,
Sturila vse,
De nas je Bug
Is sred nadlug
U' Vezhni leban postavil.«

V latinskem jeziku je zložil pesem v distihih: »In Marrucium Momum Zoili filium«. Pod to pesmijo se podpisuje »M. J. Snoilshik, Labacensis, Carniolanus«.

Vrhu tega je Snoilshik poslovenil Lutrov mali katekizem (oziroma komentar tega katekizma). To delce nosi zaglavje: »Katechismus doctoria Martina Luthra. Sred nekoterimi vproshnami kakor bodo teiste v' ti karshanski Cerqui v' Syrendorffi v dulajnim Oesterrejchi dirshane . . . snou tolmazhen na Slovenski ali krajnski jesik skusi Jansha Snoilshika . . . v Tibingi 1595.« [1])

* * *

Grof Snoilsky pozna tri slovenske Snoilsheke. Poslal mi je izpis iz švedskega življenjepisnega slovarja, ki ga tu objavljam v prevodu:

»V »Švedskem biografskem slovarju«, novi seriji, X. knjigi, str. 31. i. d. čitamo:

»Snoilsky. Je baje neki star ogrski plemenitaški rod; toda v ogrskih virih, ki naštevajo vse deželne plemiške družine, imena »Snoilsky« ni najti. Ime niti ni madjarsko. Vendar so prišli na sled nekemu luteranskemu ogrskemu državljanu, ki ima isto ali vsaj po-

[1]) Dr. Th. Elze: »Die slovenischen protestantischen Druckschriften des XVI. Jahrhunderts. Venedig. 1896, Stran 18., 19.

dobno se glaseče ime —: to je Christof Snolschi v Požunu. Pri njem se je bil namreč l. 1657. v tem mestu nastanil švedski poslanik, ko je potoval preoblečen. Primeri: »Claes Rolamb, opis mojega potovanja v Carigrad. Tiskan v Stockholmu 1679.«

Bolj resnična utegne biti trditev, da pleme Snoilskih izhaja s Kranjskega. V prvi polovici XVII. stoletja nahajamo tri Snoilske ali Snoilsheke tega kranjskega plemena; vsi trije imajo krstno ime Janez (Hans, Johann).

1. je Janez (Hans) Snoilshik starejši. Hamburškega pastorja Bernharda Raupacha zgodovina: »Erläutertes Oesterreich« ga navaja na več mestih.

(Tu sledi zdaj življenjepis slov. reformatorja Janeza Snoilsheka, kakor ga že poznamo iz Elzeja. Potem pa čitamo v leksikonu dalje)... »Leta 1615. pa so ga predstojniki njegovi odstavili od službe, ker je na nedostojen način (»in respektwidriger Weise«) ugovarjal, ko je bil neki Juri Bayer — kakor se dozdeva, ne posebno ugleden mož — potrjen (»poklican«) za duhovnika ... Vrstniki njegovi hvalijo tega Snoilsheka, da je bil »krščanski pobožen, svet, spreten in jako zaslužen mož«. Podoba njegova je bila urezana l. 1613. v baker; pod portretom se čitajo besede sv. ap. Pavla, II. 1., verz 6—8. Morda je hotel s tem citatom označiti trpljenja polno usodo, ki ga je bila zadela ...

2. Janez Snoilshik mlajši. V neki pripomnji imenuje Raupach v svoji že navedeni knjigi tudi tega, mlajšega Snoilsheka, da ga čitatelj ne bi zamenjal s starejšim.

Ta Janez Snoilshik mlajši je bil tudi v Ljubljani porojen. Študiral je na wittenberškem vseučilišču ter imel tam l. 1621. disputacijo: »De nomine Dei tetrogrammato«. En semester l. 1624. je opravljal posel dekana filozofske fakulte wittenberške. L. 1626. je postal pridigar in profesor hebrejskega jezika na heilbronnski slavni »knežji šoli«. (Samostan Heilbronn, Mittelfranken na Bavarskem). Ko so Tillyjevi vojaki to šolo razrušili, je bil baje Janez Snoilshik mlajši — glej: »J. F. Bertramova Analecta Ostfrisica« — poklican za pridigarja na sever v Ostfriesland. Od ondod pa so ga prestavili v Essen, kjer je umrl l. 1620., dne 20. aprila v 62. letu svoje dobe. Ta Janez S. mlajši je l. 1620. pozdravil Šveda Petrejusa z neko latinsko pesmijo. (Primeri nemški prevod tega Šveda slavne knjige o Rusiji, izdane v Lipsiji l. 1620.) ...

3. Tretji Janez (Hans) Snoilshik je bil vojak. Ker se je v vojni proti Turkom odlikoval s hrabrostjo, ga je povzdignil, kakor priča

še ohranjena diploma, dne 25. avgusta 1610. kralj, poznejši cesar Matija, v plemiški stan. Bržčas je ta vojak Snoilshik oče pradedu švedskega plemena Snoilshekovega — oče ministrskemu rezidentu Jurju pl. Snoilskemu. To domnevanje potrjuje še to, da se dotična diploma od nekdaj hrani v družini« . . .

Četudi nam je žal, da je vnuk naših Snoilšekov zdaj za nas Slovence izgubljen, vendar smo ponosni, da je odličen, v nekem oziru prvi švedski lirik sedanjosti po rodu — Slovenec!

* * *

Imenik vojvodine Kranjske pozna troje Znojile; Znojile leže v okraju litijskem, v občini Kotredežu, v okraju zatiškem, v občini Krki, in pa v okraju kamniškem, v občini Podhruški. Iz enih teh Znojil izvirajo naši Znojilšeki; v katerih je pa bil doma praded švedskega pesnika grofa Snoilskega, tega seveda ni moči dognati.[1])

[1]) Ako o tem predmetu dobim še kakih podatkov, jih priobčim v decembrski številki, sicer pa se smatraj ta odstavek za konec.

Priobčevatelj.

LISTEK.

Slovensko gledališče. Kakor smo omenili že zadnjič, se je pričelo slovensko gledališče dne 21. septembra. Predstavljala se je ta večer Viktorja Leona igra »Omikanci«.

Pisatelj, ki je sam to igro označil kot »sliko iz življenja«, je hotel z njo ožigosati ono prezirnost, katero kažejo često tako zvani omikanci proti nižjim slojem ljudstva, obenem pa tudi osmešiti tisto povsem napačno sramežljivost takih omikancev, spričo katere dostikrat rajše stradajo, nego da bi se poprijeli kakega koristnega dela, ki po njih mnenju ne odgovarja njih omiki.

Igra je torej tendencijozna, a radi tega še ni satira. Pisatelj ima prej humoristično, nego satirično žilo. Sploh pa obeta igra v razsnutku več, nego končno nudi. Poglavitno dejanje je suhotno, a je prav spretno prepleteno z raznimi epizodami. Značaji so dobro risani, in nekateri prizori dihajo pristno življenje. Toda nahaja se v igri tudi marsikaj neverjetnega; stariši, ki verjamejo svoji hčeri brez vsakega pomisleka, da je dobila petsto goldinarjev predplačila na bodoči svoj zaslužek, so več kot naivni. In baš v tem tiči slabost igre, da je nje nadaljni razvitek odvisen od takih neverjetnosti.

Sicer je igra vseskozi jako zabavna, in zategadelj mislimo, da se bode še večkrat lahko ponavljala . , .

Pri ti predstavi so debutovale tri nove moči: gospoda Deyl in Prejac in gospodična Vračko. Gospod Deyl, po rodu Čeh, je simpatičen človek in je pokazal lepo igravsko spretnost, in gospod Prejac, Hrvat, se nam je prikupil s svojo povsem naravno igro; oba gospoda sta prav dobro vladala s slovenskim

jezikom. Gospodična Vračko uloge Eme ni igrala slabo; pokazala je precej pri prvem nastopu potrebni pogum, a videlo se ji je vendar le še nekoliko preveč, da je prišla ravnokar iz dramatične šole, in da ji je vedenje, kretanje in govorjenje priučeno. Pa saj se kaj drugega od začetnice niti ne more pričakovati. Sčasoma ji že preide umetnost v kri in meso! —

Drugo dramatiško novinko smo imeli dne 23. septembra; videli smo prvikrat na našem odru »Gospoda ravnatelja«, veselo igro v treh dejanjih, ki sta jo francosko spisala Aleksander Bisson in Ferd. Carré.

Pisateljema je bilo resno do tega, da spišeta satiro in sicer satiro na izvestne odnošaje, ki vladajo pri oddajanju uradniških služb menda ne samo na Francoskem, temveč pač tudi v drugih nam bolj bližnjih državah. Toda v igri pogrešamo glavno lastnost, katero mora imeti vsaka dobra satira, namreč duhovitost. Tega nedostatka sta se pisatelja brez dvojbe zavedala in izkušala sta si pomagati s pikantnostjo, pa sta zašla pri tem v pretiravanje in deloma v trivialnosti. Take stvari se vrše po naši misli vendarle nekoliko drugače, nego nam jih predstavljata pisatelja, in izrazi kakor »jarčica svojemu petelinčku« nikakor niso dovtipni, temveč naslani, ki sodijo v kako beznico, ne pa na oder. Pikantnost bodi fina, drugače ni mesta zanjo v gledališču! Sicer pa pisatelja v izbiranju sredstev, s katerimi bi si rada pridobila občinstvo, sploh nista bila posebno izbirčna, in zbok tega se približuje njijin umotvor že bolj glumi. Tako, poleg tega tudi že jako obrabljeno sredstvo je na primer to, da pride na koncu gospa Mariolle po obrazu namazana na oder.

S to našo sodbo pa nismo hoteli izreči, naj se ta igra več ne uprizori: želeli bi le, da se semtertja še kaj ublaži ter finejše izvede . . .

Dne 25. septembra so bile na vrsti »Jurčkove sanje«, češki spisal J. K. Tyl. »Jurčkovim sanjam« se pozna Nestroyev vpliv, vendar so povsem izvirno delo. Za bajni del igre je porabil pisatelj prav spretno pravljico o kralju Matjažu, v nje realističnem delu pa smo čuli nekaj prav jedrnatih dovtipov — s kratka: »Jurčkove sanje« so prav dobra narodna igra, zdrava hrana za nedeljsko občinstvo.

V ti igri je debutoval prvikrat v večji ulogi novi naš komik, gospod N. Housa, prav srečno. Od njega se nadejamo še marsikatere vesele ure.

Prav dobra igra je »Martin Smola« ali »Kinematograf«, ki sta jo spisala Oskar Blumenthal in Gustav Kadelburg, in ki smo jo videli prvič na našem odru dne 9. oktobra t. l. — dobra namreč, ako jo smatramo za to, kar hoče biti sama, in ako od nje ne zahtevamo več, nego smemo zahtevati od glume. V glumi ima slučaj neomejeno vladarstvo, in vsa umetnost pisateljeva obstoji v tem, da zna slučaj vedno v pravem času in pa v takih okoliščinah poklicati na pomoč, da ne preoblada neverjetnost. Vse to se je pisateljema v ti burki izredno posrečilo, dasi sta semtertja izkoristila tudi neokretnost glavnega junaka.

Igrali so dobro, samo gospod Danilo, ki se je hotel povzpeti enkrat iz tiste vsakdanjosti, v kateri se nam vedno kaže kot igravec, jo je temeljito zavozil, kajti njegov Rus Boris Menski je govoril s pristno — madjarskim naglasom. Ali pa je bil gospod Danilo tako hudomušen, da je hotel namigniti s svojim poudarjanjem, naj bi bil prelagatelj namesto Rusa raje uprizoril kakega Madjarja? No, potem se skoro zlagamo z njim, ker mislimo, da je vsekakor več vzroka, norčevati se iz Madjarjev nego iz Rusov. Ker je igra itak lokalizovana,

bi bila utrpela tudi tu izpremembo, dasi bi bilo potem nestalo onih »dvanajstih popov«, ki so vzbudili precej smeha.

Za mašilo so porabili dne 11. oktobra enodejanko »Sama med seboj«, poleg (?) francoskega prevel xy.

Ali zasluži to delce nazivek vesele igre, katerega si nadeva, o tem se nam ne zdi vredno pričkati; sploh bi rekli, da to niti igra ni, ker ta proizvod obsega le sam samcat monolog blebetave ženice, ki se samo radi tega ne pretrga, ker je močnejša zakonska polovica — pisatelju ne ljubo — bolj bojazljiva in vdana, nego so v resnici zakonski možje.

Isti večer smo se seznanili z zanimivim delom mladega, a jako nadarjenega hrvaškega pisatelja, Srgjana pl. Tucića. Igrali so prvič njegovo dramo v enem dejanju »Povratek«.

Snov te igre ni Bog ve kako izvirna; žena, ki porablja odsotnost moževo za to, da se zabava z drugim, je bila že res često predmet raznim slovstvenim proizvodom, in podoben predmet imamo, če hočete, v »Cavalleriji rusticani«. A baš v tem, da je znal gospod pisatelj v svoji drami obdelati ta vsakdanji predmet tako, da igra zanimlje gledavca od konca do kraja, in da ga pisatelj takorekoč sili k pozornosti, baš v tem se kaže njegova izredna sposobnost in nadarjenost.

Začetek igre sicer ni posebno dramatiški. Pripovedka berača Daka je sama na sebi precej zastarelo sredstvo za pospeševanje dejanja, kakršno je rabilo svoj čas Anzengruberju in drugim, in vendar ne moremo pisatelja grajati, da je pričel s to pripovedko! Imel je pri tem svoj poseben namen, in ni mu bilo toliko do tega, da spravi s pripovedko dejanje v tek in pravi tir, temveč da spravi gledavca v ono razpoložitev, katera se mu vidi potrebna. Ne smemo namreč pozabiti, da se godi dejanje na božični večer, a božičnega večera si v kmetiški hiši brez pripovedke niti misliti ne moremo! Po naši sodbi ima ta pripovedka le bolj namen, da bi ustvarila potrebni »milieu«, in ako pisatelj s primernim »milieujem« vzbudi v gledavčevi duši pravo razpoložitev, tedaj tudi mi takim pripomočkom ne odrekamo umetniške upravičenosti. Je-li pa neizogibno, da se vrši dejanje, ki se nam v ti igri predstavlja, baš božični večer, to je seveda drugo vprašanje, in ni, da bi ga morali ravno mi rešiti . . .

Pravo dejanje v igri se pravzaprav prične šele tedaj, ko nastopi Ivan, mož nezveste Jele; odslej se razvija dejanje mah na mah, dokler ne dospe na višek tedaj, ko zasadi Ivan tekmecu nož v srce ter sikne svoji ženi one tako značilne besede: »Gorje ti, ti bodeš živela!« Gledavcu zastaje sapa, in krči se mu srce spričo teh s pravim mojstrstvom izdelanih prizorov! . . .

Ko Ivan izda, da je prostovoljno vtaknil roko v stroj, da se torej ni ponesrečil, takrat pač nastane neka disharmonija v našem čuvstvovanju; a ker bi z analizo te disharmonije prišli navzkriž s pristaši one slovstvene struje, h kateri spada pisatelj, tedaj raje zamolčimo vse pomisleke, tembolj, ker bi se dali navesti psihološki momenti »pro et contra«.

Značaji so vzgledno risani, zlasti glede Ivana in Katre ne bi imeli ničesar pripomniti; tu nam je vse jasno. Pač pa se nam vidi poparjenost Jelina ob moževem prihodu, ki je zelo podobna kesanju, in ki bi bila Ivanu lahko takoj vzbudila sum, če bi le bil ta nekoliko manj zaupljiv — v nekakem protislovju s frivolnostjo, s katero naposled pripozna, da je bila ljubimka umorjenega Stanka; verjetnejše bi bilo, če bi se Jela svojemu možu nasproti

vedla nekoliko drugače . . . Vobče pa se nam zdi, da je gospoda pl. Tucića umotvor bolj slika iz življenja, nego drama, ali če hočemo, to, kar nam podaje gospod pisatelj, je zadnje dejanje pretresljive žaloigre. Zakaj nam je pridržal prejšnja dejanja? Zmožnost, katero nam je pokazal s tem, kar nam je podal, nam jamči, da bi bil brez težave ustvaril izvrstno celotno dramo!

Vsekakor čestitamo bratskemu narodu hrvaškemu na tem novem talentu, in želja nas obhaja, da bi se tudi nam skoro porodil enako nadarjen dramatik!

V ti igri, ki se je ponavljala dne 13. oktobra ter tačas dosegla isti veliki uspeh, kakor pri prvi predstavi, so pokazali naši igravci, da so se tudi že uglobili v duh modernih iger, in to se nam zdi vsekakor vredno poudariti. Zlasti gospa Danilova (Katra), kateri se pač prilegajo pred vsem patetične uloge, nam je ta večer podala nov dokaz svojega lepega in obsežnega talenta. Gospodu Danilu pa se je pri reprizi smrtni prizor precej izjalovil. Hotel nam je, kakor se nam je zdelo, pokazati, da se bavi tudi s patološkimi študijami, a bolje bi bil storil, ko bi bil to opustil. Ne glede na to, da se ne ogrevamo posebno za verizem v takih prizorih, mora gospod Danilo pomisliti, da on ni kak Zacconi, in bi mu že zategadelj svetovali, naj v prihodnje spet umira nekoliko hitreje in mirneje, četudi morda manj resnično, ker v takih hipih dostikrat en sam neroden gibljaj pokvari ves vtisk, ki ga je namerjal doseči pisatelj . . .

Operna novinka je bila dne 29. septembra in potem 1., 4. in 9. oktobra »Aida«, velika opera v štirih dejanjih, spisal Ghislanzoni, glasbo zložil Giuseppe Verdi. Boj dveh ženskih za ljubezen istega moža ni predmet samo te opere, saj je podobna snov podstava »Afričanki« in morda tudi še kaki drugi operi; toda priznati treba, da je dejanje v »Aidi« bolj dramatiško, nego v katerikoli drugi igri, tako da je že samo na sebi dovolj zanimivo. Glede glasbe v »Aidi« pa je sodba že davno sklenjena: »Aida« velja za najpopolnejše operno delo Verdijevo, in poslavil se je morda le še s svojo Manzonijevemu spominu posvečeno skladbo »Requiem« bolj nego s to opero.

Nekateri trdijo, da je krenil Verdi s to opero v Riharda Wagnerja tir; morda — toda tudi nestrokovnjaško uho lahko čuti, da se Verdi navzlic Wagnerjevemu vplivu ni izneveril sam sebi, kajti tudi v »Aidi« nam povsod udarjajo na uho oni posebni, tako značilni Verdijevi akordi, le s tem razločkom, da v »Aidi« ni toliko kričeče zvokovne barvnosti, kakor v nekaterih prejšnjih njegovih skladbah, in da se je Verdi sicer tudi v »Aidi« okoristil z raznimi sredstvi, katera mu nudi orkester, toda diskretneje ter s finejšim okusom. Da je porabil Verdi v ti skladbi tudi nekoliko orientalskih motivov, le še povečuje njeno dražest. Vsekakor nudi »Aida« izreden glasbeni užitek, a treba jo je slišati večkrat, kajti le polagoma se zasledijo v nji vse divote.

Dne 13. oktobra pa smo čuli prvič Parmovo »Staro pesem«, katero so Zagrebčani že lani s toliko pohvalo sprejeli.

Tekst tega glasbenega dela, to naj povemo takoj, nam nikakor ne ugaja, in čudimo se, da si ga je šel iskat gospod skladatelj tja doli v Italijo; spisal je namreč libreto Guido Menasci, libretist »Cavallerije rusticane«. To, kar nam nudi tekst, so tri same na sebi dražestne slike, ki so tudi v zvezi druga z drugo, a imajo to napako, da se ne razvijajo stoprav pred našimi očmi, ampak se nam pokažejo takoj kar gotove. S tem je povedano vse; v Menascijevem delu pogrešamo dramatičnosti! Na odru se mora nekaj pred nami izvršiti, dejanje se mora pred našimi očmi razvijati, a to, kar vidimo v »Stari pesmi«, so samo tri

»žive podobe« brez pravega življenja. Sicer se nam »Stara pesem« predstavlja kot dramatična romanca, ne kot opera. To je prav pošteno, toda radi te poštene označitve ni nič sposobnejša za oder.

Glede glasbe same se mi ne moremo spustiti v strokovno oceno, pač pa nam bodi dovoljeno, da izrečemo o nji sodbo, kakršno bi izrekel menda vsaki lajik. Nekaj treba vsekakor priznati Parmovim skladbam: da niso namreč pristopne samo ušesu, temveč tudi srcu! Baš ta lastnost Parmove glasbe pa se nam vidi velevažen nje kriterij; le-to, kar izvira iz srca, najde spet pot v srce! Kdor zna in more vplivati na naše čuvstvovanje, ta je pravi umetnik; zato mislimo, da pretrdo sodijo tisti, ki smatrajo gospoda skladatelja zgolj za eklektika. Res, da se nam zdi v Parmovih skladbah semintja, kakor bi nam doneli nekako znani zvoki na uho, a tako se vsaj nam godi često tudi, ko čujemo glasbo drugih skladateljev. V glasbi je menda pač ravno tako, kakor v slovstvu; kdor čita mnogo, naleti često na že znane stvari in to ne samo v »listkih« naših političnih časopisov, kjer se neredkokrat drzno ščeperi pristno plagijatovstvo, temveč to se nam tudi dogaja pri priznanih pisateljih in sicer ne samo naših, temveč tudi drugih svetovnih literatur. Da bi si gospod Parma kdaj vedoma izposodil kaj, tega si že celo ne moremo misliti; kdor samo zbira in kompiluje, ne poda nikdar v tako lepo celoto ulitih proizvodov, kakor nam jih je podal g. Parma že več. Možno, da se mu dozdaj še ni posrečilo, da bi se bil otresel vseh tujih vplivov — saj to tudi ni tako lehko, bodisi v katerikoli umetnosti — toda vsaj nam se je zdelo, da se baš v ti najnovejši skladbi prikazuje Parmova individualnost že v ostrejših in jasnejših obrisih nego v prejšnjih delih, in kar nič ne dvojimo o tem, da se gospod Parma prej ali slej popolnoma osamosvoji.

To vse pa je, kakor smo že rekli, nestrokovnjaška sodba, sodba lajika, ki sodi umotvor samo po tem, kako je vplival na njegovo srce. Teh vrst tudi nikakor nismo napisali, da bi polemizovali s komerkoli, a videlo se nam je potrebno, povedati svoje mnenje radi tega, ker vemo, s kako nezaupnostjo se sprejme pri nas vsako izvirno delo, in kako zadostuje ena sama grajalna opazka, da vse plane po umetniku ter obsodi in zavrže njegovo delo. Bodimo veseli, da imamo Parmo, a oni drugi, ki čutijo v sebi sposobnost za uglasbovanje, naj ne sodijo in obsojajo Parme, nego naj z njim — tekmujejo! Našemu narodu bo to le na korist! —

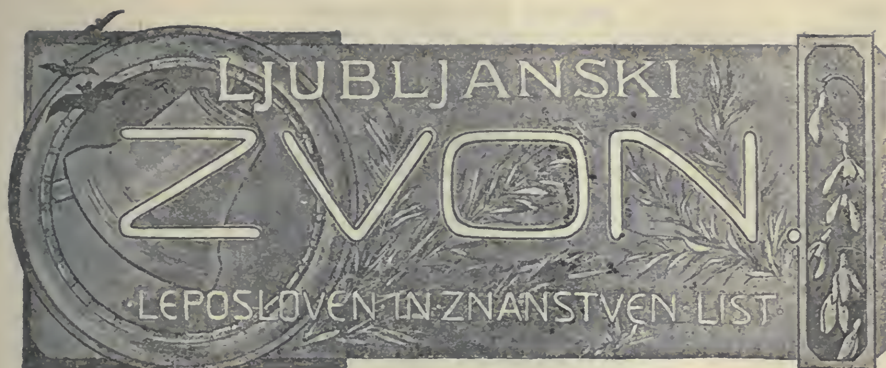
Dne 15. oktobra so ponavljali »Staro pesem« ter peli obenem istega skladatelja »Ksenijo«. *Z.*

Flajšhans Václav dr., Knihy české v knihovnách švédských a ruských. Výtežkem z cesty, kterou 1896—1897 s podporou České Akademie a Svatoboru podníkl. Sbírka pramenův ku poznání literarního života v Čechách, na Moravě a v Slezsku. Vydává III. třída České Akademie. Skup. třetí. Práce bibliografické. Čislo 2. —

Najmlajši zagovornik kraljedvorskega rokopisa, o katerem je izdal nedavno med publikacijami češke akademije popoln seznam vseh besed, popisuje svoje potovanje za češko knjigo po švedskih in ruskih knjižnicah. Čitatelj lahko zve, kakšne knjižnice ima severni evropski svet; pisatelj pa je popisal 51 rokopisov čeških od XIV.—XIX. stol. v ruskih knjižnicah, 9 rokopisov XIII.—XVIII. stol. v švedskih knjižnicah, 13 prvotiskov in 87 ostalih del.

K.

Štev. 12. V Ljubljani, dne 1. decembra 1898. Leto XVIII.

Moj Bog! . . .

Il faut que tout homme trouve
pour lui — même une possibilité
particulière de vie superieure dans
l' humble et inévitable réalité quotidienne.

Maeterlinck.

I.

Ko pride noč, sodruga fantazije,
In mir objame polje in gore,
Se raz podobe moje galerije
Spominov temni zastori spuste.

In duh se med spomini lahno vije,
In moje ranjeno drhti srce;
In pozna ura v tihi noči bije,
In vedno še oči v temo strme.

Tako pred Bogorodico trepeče,
Sedaj vstajaje, a sedaj vmiraje,
Do jutra sebe gonobeči plamen.

O da bi tudi ti, srce goreče,
Ob grobu zadnje že bilo postaje
In vzdihnilo že k nji poslednji amen!

II.

A tu ni govora o koncu, ni . . .
Globoko brezno zije pred menoj
In liro mojo, ki na dnu leži,
Zakriva z nepremaganoj temoj.

Le malo strun napetih je na nji,
In skoz temo duha še mali broj
Le malo — malokdaj se oglasi
Z obupa polnoj, žalostnoj tožboj.

O demon zanikavanja, čemu,
Čemu mi jemlješ dneva svetlo luč,
Da tava duh po temi brez miru? . . .

Spoznanje kje je, demon, kje je ključ
Do sreče? . . . Tvoje peklo bodi raj
In tvoja noč me rezsvetljuje naj? . . .

III.

O Bog svetlobe, stvarnik harmonije,
Tvoj izgubljeni sin je zopet tu.
O daj mu izgrešenega miru
V bližini svoje svete domačije!

O naj mu žarek milosti zasije
V tem osamelem, osamelem dnu
Srca in duše, da po dvojnem zlu
Zapoje zopet prejšnje melodije.

Glej, menil sem, da mogel bi živeti
Brez tebe kdaj, brez svojega Boga;
A naj li rastejo vonjivi cveti

Brez solnca sredi jasnega neba?
Zato prešini me, o Bog, zaneti
Mi večni žarki ogenj dnu srca.

IV.

V puščavi si v podobi megloviti
Bil Izraelcem verni kažipot,
V plamenu te je gledal, o Gospod,
In blisku svetlem njih vodnik častiti.

A v Palestini nisi hotel priti
Pred njih oči, in samo iz dobrot
So dolgo te spoznavali povsod,
Dokler te niso jenjali ljubiti.

A vse drugače sem te videl jaz,
Ko zrl sem en trenotek ti v obraz
Tedaj, ko si, nebeški gospodar,

V očesi njeni blagi, nežni, krotki
Prišel, ah da, v tem blaženem trenotki
Postalo ti je srce žgalen dar.

V.

Tam v svitu nepozabljene mladosti
Sem videl te, ah, toli — tolikrat,
Ko v majnikovo noč si poln sladkosti
Hitel med kore svetlih mirijad.

Ko zdaj si prišel v strašnih strel hitrosti
Ljubeči Bog svoj narod kaznovat,
A zopet izpregledal mu slabosti
In v rosnem jutru vzbudil novih nad.

Ko gnali so nebroj z gora pastirji,
In prišel je nad gore drug nebroj,
Tedaj sem posedeval pri klavirji

In razgovarjal se ljubo s teboj.
Kako sem ljubil te, o harmonija,
O Bog, o Stvarnik, o sveta Mesija! . . .

VI.

A glej, odtrgali, odstranili so me
Od prsi sladkih, ljubljenih tvojih
In strašno pač okanili so me,
Rekoč: »Spoznavaj ga odslej iz knjig!« . . .

O glupost, ki z njo ranili so me,
O njih dokazi, vrag odnesi jih!
In s hipotezoj hranili so me,
In zamorili v srcu slednji vzdih . . .

Brez dogem in brez vaših energij
Sem vedel bolje nego zdaj nekoč,
Da On je vir vseh zemeljskih moči,

Da v slednjem žarku, plamenu in zvoku,
Magnetnem toku in rastlinskem soku
Deluje v mislih On, prvotna moč.

VII.

O Ti! . . . O kdo? . . . Ah, neizraženi
In neizrazni, naj srce te čuti
Ne v sladki, čudokratki te minuti,
Ne, večno kakor tvoji blaženi.

Ne samo v burji nevtolaženi,
Ne samo tam v asketski trdi kuti,
Ne samo z ljubicoj v samotni uti,
Ko čevrljamo trije neopaženi.

Ne, vekomaj povsod. Kot dete borno,
Ki tu-le mirno, a s teboj zgovorno
Si bere drobnih cvetov po livadi,

Naj vekomaj i jaz s teboj živim . . .
»Čuj, dete! Kam hitiš? Čuj, angelj mladi!«
No, detece beži, a Bog gre z njim. —

VIII.

Kaj, ti bežiš? Čemu-li? Pred hlimboj?
A svojega Boga se ne bojiš?
V naravi lepi se tak varen zdiš,
V resnici misli svojih, otrok moj?

O prav imaš. I jaz sledim takoj
V resnice svetli, jasni paradiž,
In daj mi krono ali daj mi križ,
O svet, ponudi mir mi ali boj:

Ednako! . . . Luč je samo edna, edna
In več kot ednega življenja vredna
In več kot edne, več kot edne smrti.

Prej bil podoben barki sem potrti,
A zdaj le jadra, ladja, mi razvij,
Ne boj se mi viharjev in peči! . . .

Dragotin Kette.

V jesenskem gozdu.

Raz drevje list za listom trudno
Na pot pred mano odletava,
Ko vmirajočih trepetanje
Skoz gozd šumljanje plaho plava.

Težko vmiranje to je zreti . . .
Naj vihra raje bi prihrula,
In v eni sami divji noči
Besneča sila gozd osula!

Težko vmiranje to je zreti
Pogrezovanje to v temoto;
Strt raje v eni sami vihri,
Strmel v življenja bi praznoto . . .

Ivan Šorli.

Kosček življenja.

Spisal **Makarij Novoselec.**

I.

li govoriš resno, Karel?« je viknila obupno in pristopila korak bližje njega.

Stal je pri oknu ter bobnal s prsti po motnorosni šipi. Dvignila je roke proti njemu, a on je malomarno skomizgnil z ramo ter dejal zaspano, komaj slišno:

»Popolnoma resno, Minka!«

Mehanski so se ji povesile roke, a konci njih prstov so podrhtevali. Trdo je stisnila drobni ustnici drugo ob drugo ter sklonila glavo.

Bila je mlada, komaj dvajsetletna ženska, nežnega, a nekoliko upadlega obraza in srednjevelikega stasa. Njeni gosti, rjavi lasje so se vlažno-rumenkasto svetlikali ter v svedričastih kodrih ovijali nizko, belo čelo, izpod katerega je bliskalo dvoje modrih, velikih in globokih oči, obkroženih z dolgimi svilnatimi trepalnicami.

Nastal je nekoliko časa molk.

Tedaj je pa adjunkt nehal bobnati. Obrnil se je od okna, pristopil k obešalniku ter začel oblačiti svoj moderni, elegantni ovršnik.

»Tako, tako, Minka,« je govoril skozi zobe in gledal v tla. »Jaz ti nisem kriv — verjemi da ne! — Kaj si se pa pečala z onim —?«

Adjunkt ni utegnil nadaljevati, kajti že je bila ona pri njem. Zravnala se je pokončno, mu pogledala v obraz ter dejala odločno in trdo:

»Molčite! — Tega sami ne verjamete! — To so le izmišljotine, s katerimi se me hočete otresti! — Dobro, a jaz sem vam ne vsiljujem!«

Prisiljeno se je nasmejal.

»S tem pa še vendar ni rečeno, da ti ne bodem prav nič pomagal,« je odgovoril počasi, s poudarkom in z nekim komaj vidnim mefistofelskim smehljajem okoli ust. »Nasprotno! Za tvoje usluge te hočem odškodovati!«

Potegnil je listnico iz žepa ter privlekel iz nje dva čisto nova stotaka.

»No, s tem mislim, da si lahko zadovoljna — tem bolj, ker bode tudi oni moral — pomagati!«

In še vedno se je ironski smehljal.

Nji je pa temna rdečica zalila lepo lice — rdečica jeze in sramote; skrčila je pesti, udarila z drobno nogo ob tla ter viknila:

»Ne bojte se tožbe ter spravite svoj denar! — Toda zdaj ven, ven! — Take nesramnosti ne morem prenesti! — Ven!«

Prijela ga je za rokav ter ga tirala do izhoda. Njeni prsti so se bili krčevito oprijeli njegovega lakta in zapustili vlažno-motne sledove na sivkastem ovršniku.

Adjunkt je naglo spravljal stotaka in stopal zraven nje kakor jagnje, rdeč v obraz in vrat ter z napol zaklopljenimi očmi, kakor bi se bal popolnoma videti svojo sramoto.

Ko je bil na ulici, je pritisnil klobuk globoko na oči ter si pogladil nekolikokrat z drhtečimi prsti rdečo ščetinasto brado . . .

Minka je globoko zdihnila in obstala sredi prazne sobe. Sama ni prav vedela, kaj je bila ravnokar učinila. Mize v gostilniški sobi, kjer se je bil dovršil nastop z adjunktom, so zaplesale okoli nje, in stemnilo se ji je pred očmi.

Sedla je na bližnji stol ter naslonila glavo v levico; telo se ji je začelo konvulzivno zvijati kakor pod težkimi udarci; desnica ji je ležala iztegnjena po mizi, in široki rokav se ji je bil zavihal višje, da se je zableščal beli, okrogli laket, na katerem so vztrepetavale in migljale modre, skozi prozorno polt odsevajoče žile . . .

Starinska ura v dolgi, rumenobojni omari je udarila tretjo uro popoldne, ko je pridrsal v sobo Minkin oče, gostilničar Brvar, ki se je bil v tem hipu prebudil iz običajnega popoldanskega spanca.

Globoko je še zeval, držeč desnico pod usti ter popravljajoč si z levico okroglo čepico na veliki, sredi temena se svetleči pleši.

»No, dekle, ali se zdaj spi?« je dejal glasno in prijel Minko za ramo. Le-ta se je bila z rokami na mizo naslonila ter skrila vanje razžarjeni obraz; sedaj je hipoma planila pokoncu ter kolikor mogoče izkušala prikriti svojo razburjenost.

»Zvečer bodemo imeli napovedane goste, torej treba začeti pripravljati!«

Minka se je stresla ter boječe uprla oči v starca; a te oči so bile rdeče obrobljene, in v kotih se je držal sled posušenih solza. Lasje so se ji usipali razvozlani in zmršeni po tilniku, in njena obleka je bila v neredu.

Brvar jo je gledal nekoliko časa molče in pozorno, rekel pa ni nič.

Minka pa si je hlastno popravila toaleto ter odšla v kuhinjo pripravljat z materjo za goste, ki so bili za nocoj napovedani iz Trsta . . .

* * *

Drugi dan pa je moral Brvar sam streči laški brbljajočim Tržačanom, ki so mu hoteli narobe obrniti hišo znotraj in zunaj. Bili sta dve družini z majhnimi in velikimi otroci, a vmes že dve odrasli hčeri, katerima sta sledila stopinjo za stopinjo njiju zaročenca, eden dolg kakor prekla, a suh kakor jesenska muha; drugi pa rdečeličen in zabuhel debeluh z majhnimi, vedno krmežljavimi očmi in redkimi, rdečimi lasmi . . .

Minka pa je bila izginila, in z njo je bila izginila vsa njena obleka . . .

Mati Brvarica se je v kuhinji trudila, in obilen pot ji je curljal po debelih, nagubanih licih; med potne kaplje pa so se semtertja mešale tudi solze ter črtale nove brazde na ostarelem obrazu.

Semtertja je pomolil Brvar glavo skozi vrata v kuhinjo in dejal s trdim, osornim glasom:

»Kaj sem ti bil pravil, stara? Kje si imela oči? — Proklete babe, slepe!«

In stresel je vselej z glavo in gledal srepo v tla . . .

II.

Bilo je več mesecev prej v pozni jeseni, ko je neko popoldne izza neprestanega deževja nenadoma preplavil vso okolico Močilnik, sicer neznaten in skromen potoček, ter je silil tudi v Brvarjevo gostilnico. Preteklo noč je nepretrgano deževalo, a zjutraj se je bilo izjasnilo, in po vzdušju je vršela burja ter otresala z drevja še ono

peščico pozabljenega listja, ki se je jetično komaj še vzdrževalo na dolgih, škrtajočih vejah. Tem manj se je kdo nadejal bližajoče se nesreče, ko je začel že itak narasli potok proti poldnevu poganjati vedno večje in kalnejše valove. Črez dobre pol ure je že bobnenje valov preglašalo burjo; peneč se in besneč so se zaganjale vode v trdne stebre mostu, da je le-ta vztrepetaval in ječal pod njih silo. Nedolgo potem se je razlilo vodovje črez bližnje loke in travnike liki jezero, iz katerega je kmalu štrlelo le semtertja nekoliko trsov, grmov in sadnih dreves, dokler ni tudi grmičevja zagrnilo vedno naraščajoče vodovje, a vidni so bili samo še vrhovi dreves, ki so se kakor z zadnjo silo spenjali in vzdržavali nad rjavim in motnim ogromnim vodnim zrcalom. Jata vran in škorcev je preplašena prifrfotala od nekod in hotela sesti na drevje sredi vode; a že ko se je spuščala nižje in podrhtevala s perotnicami ter se skoro dotikala z nožicami zibljočih se privršnih vejic, se je zdajci premislila ter plula kakor črn oblak dalje proti vrhu v solnčnih žarkih se kopajočega nasprotnega nizkega griča . . .

Vse ljudstvo je bilo pokoncu. Moški, nekateri bosi in z visoko zavihanimi hlačami, drugi pa kar obuti in popolnoma oblečeni, so iznašali v varno zavetje različno blago iz nizko ležečih preplavljenih hiš ter pri tem delu vpili in kleli, da niso drug drugega razumeli; drugi pa so s smehom in z raznimi burkami in neslanimi prostaškimi šalami in dovtipi lovili v zadrge in z dolgimi drogi bruna, deske, sodove, poljske pridelke, celo prasiče, ki jih je Bog ve kje pobrala in donašala voda... Dekleta in žene so z visoko podpasanimi krili stale ob vodi, ali celo v nji ter poprijemale in znašale na kup to, kar so jim podajali moški; venomer so regljale in kričale z visokimi, hreščečimi glasovi. Vmes so jokali nedorasli otroci, ko so videli svoje stariše in druge dorasle osebe v takem položaju. A vsi, moški in ženske, v vodi in zunaj vode, so z otroci vred kmalu začeli šklopotati z zobmi; razmočena obleka se jim je tesno ovijala okoli prezeblih udov, da so bili videti kakor strašila v prosu in jim je koleno skoro bilo ob koleno. —

In vendar je bilo treba vstrajati, mnogo se je še moralo rešiti!

Na nizki višini nad Brvarjevo gostilnico je stalo mnogo gosposkih gledavcev, ki so vendar dobili s tem prizorom nekoliko izpremembe v enolično in dolgočasno trško življenje. Med njimi je bil tudi novi sodni adjunkt Karel Sova, ki je bil v trgu šele štirinajst dni. Malomarno je slonel ob deblu starega oreha ter pušil smodko; ni se menil za nikogar, ampak oči so mu tičale vedno tam doli nad

množico, ki je lovila in kričala. A niso se mu smilili ti ljudje, ki so prezebali, katerim je pretila vrhu tega še neizogibna škoda — ne, on niti mislil ni na to! V tem trenotku, ko je vse druge pretresal strah, ko jim je mozeg preletala groza, ko je nad njimi plavala smrt s svojimi črnimi krili, v tem trenotku je on s slastjo opazoval — razgaljene noge vodo gazečih mladenk!

Tam doli pri Brvarju je stala na pragu Mina ter je plala vodo, ki je silila v vežo. Njeno krilo je bilo visoko podrecano, a malih, skoro otročjih nog so se oprijemali premočeni čreveljčki, izza katerih so tesno objemale prosojne belo-rdeče nogavice fino oblikovani gleženj. In pod temi nogavicami je slutil adjunkt krasno nogo, in njegovo orlje oko je zapazilo blesteči, nežni, rožno nadahnjeni inkarnat njenih mišic. In adjunkt je sklepal in ugibal dalje in dalje — in strast mu je napolnila dušo; njegovo srce se je v tem hipu vnelo v nečisti, a žgoči, vse zapreke gazeči ljubezni!

Minka se je pripogibala zdaj na desno, zdaj na levo, vedno zajemajoč z majhnim vedrcem in izlivajoč ga daleč od sebe. Pri tem delu se je nekoliko utrudila, in rdeče rože so vzcvetle na njenih licih . . .

Adjunkt se je počasi ločil od oreha, leno pozdravil navzočne ter stopical doli proti gostilnici; tam je stopal mimo Minke v vežo ter v kotu sedel na jelovo mizo, na kateri je samotarilo nekoliko praznih steklenic.

Črez nekoliko časa je morala Minka mimo njega. Njeno mokro krilo se je zadelo njegovih nog, in vlažni duh premočenega krila mu je udaril v nos.

Pogledala ga je s svojimi velikimi očmi in hotela mimo njega. Toda adjunkt je v naglici ujel njeno roko ter jo pritisnil na ustnice; a roka je bila mrzla in vlažna, da ga je zazeblo.

Ona pa se je razjezila:

»Kaj vam je šinilo v glavo, gospod adjunkt? Poljubljajte svoje vrstnice, a nas preprosta dekleta puščajte na miru!«

Zasmejal se je rezko ter ujel drugo njeno roko. Že je hotel pritisniti tudi to k ustnicam, ko mu je zazvenela na licu krepka zaušnica.

»Tako — ker besede nič ne pomagajo!«

Stekla je v kuhinjo in puščala za sabo umazan voden sled, ki je curel izpod njenih stopal.

Adjunkt je prebledel, a kmalu se je premagal ter mrmral:

»In vendar bodeš moja!« . . .

Voda je začela kmalu nato upadati, in Brvar in Brvarica sta pristopicala iz kleti, kjer sta že pripravljala razne varnostne naredbe. V gostilnico je tudi prišlo mnogo prejšnjih, zlasti gosposkih gledavcev, in Minka, ki se je bila v tem preoblekla, je nosila na mizo četrtinko za četrtinko. Za vsakega je imela prijazno besedo ter se odzvala raznim šalam, samo adjunkta ni niti pogledala.

Vendar ji je ta precej siknil na uho:

»Da se jeziš, je dobro znamenje!«

In drugič:

»Iz sovraštva se izcimi ljubezen!«

Ona mu ni odgovorila, a pri srcu ji je hipoma postalo tesno, da bi se bila najraje razjokala . . .

III.

Adjunkt je češče in češče zahajal v Brvarjevo gostilnico. Kadar je imel količkaj prostega časa, so ga videvali, kako je počasi in z umerjenimi koraki, z obligatno smodko v ustih in drobno paličico v roki stopical po dolgi samotni ulici proti gostilnici. Tam je navadno sedel vedno na enem prostoru v mali stranski sobici za okroglo, vsaki dan s svežim prtom pregrnjeno mizo ter srebal Brvarjev cviček četrtinko za četrtinko. Oče Brvar ga je bil vesel, a Minka se ga je vidno ogibala; ako je le mogla, je prepustila postrežbo očetu ter se oddalila. Toda adjunkt je potrpežljivo čakal; bil je iz svoje ljubezenske prakse trdno uverjen, da mu pade Minka neki dan kakor dozorel plod v naročje.

In res se Minka ni čutila trdna pred njim; dasi si je ponavljala stokrat na dan, da on ni zanjo, dasi je vedela, da njegovo laskanje in vsiljevanje ne more izvirati iz prave ljubezni, ji je vendar nekaj šepetalo v njeni notranjosti: »Kaj pa, ko bi me vendarle ljubil?« In rada je poslušala ta glas, in v samotnih urah — po noči v postelji in črez dan pri delu — se je vedno vdajala sanjarjenju, katerega središče je bila neprestano njegova podoba. Tako ga je ljubila, še preden se je popolnoma zavedela. A ko je prišla do tega spoznanja, se je prestrašila; njena zdrava pamet je premagala srce, in ogibala se ga je vedno odločneje in dosledneje.

Adjunktovo bistro oko je kmalu zapazilo to izpremembo v vedenju Minkinem. Kadar mu je donesla včasih vina, in je njen pogled za hipec moral obviseti na njem, tedaj je v njenem očesu nehote in nevede vzplamtelo nekaj, česar si niti ni bila v svesti, a adjunktu je

to odkrilo, da ptičica že sedi v kletki. In mencal si je roke samega veselja . . .

Bilo je nekega zimskega večera, ko je adjunkt zopet sedel sam pri Brvarju. Brvar se je bil nekaj prehladil in je moral ostati v postelji; Brvarica je bila kakor po navadi v kuhinji, a Minka je morala delati druščino adjunktu.

Ta je sedel v kotu ter se zviral na stolu, da je bilo videti, kakor bi visel med dvema stenama. Iz svoje smodke je puhal goste oblake vonjivega dima, a na ustnicah mu je krožil navadni prezirljivi smehljaj.

Minka je sedela pri peči ter pletla dolgo črno nogavico. Bila je v zadregi in ni si upala dvigniti pogleda proti adjunktu.

Nastal je dolg molk.

Tedaj je pa adjunkt zazeval, situacija mu je postajala predolgočasna. In zevaje je izpregovoril komaj razumljivo in z deklamatorskim glasom:

»Želela si, da bil bi molk,
In bil je molk med nama dolg . . .«

»Toda zdaj prekiniva ta molk in pomeniva se kaj pametnega!«

In vstal je s svojega sedeža ter stopical s kratkimi, komaj slišnimi koraki proti Minki.

Ta se je stresla. Slutila je, da je prišla njena ura, in proseče je dvignila svoje oko proti njemu.

A on se ni menil za njeno zadrego, niti ni hotel poznati njenega dušnega stanja.

Pristopil je hlastno k nji, da je vroča njegova sapa kakor curek gorke vode dehnila v njen razžarjeni obraz, ter je položil levico okoli njenega belega tilnika. A z desnico ji je privzdignil glavo ter ji zrl naravnost v oči, ki jih je izkušala zaklopiti, a so vendar ostale odprte ter strmele vanj kakor v strahu in trepetu . . .

Poskusila se mu je izviti, a v tem hipu je začutila njegove mrzlične ustnice na svojih; sladka in opojna omotica ji je napolnila žile, in iz oči ji je izginil izraz strahu ter prepustil mesto blaženosti in vdanosti . . .

In nevede in nehote mu je morala vrniti poljub! Adjunkt pa je šepetal:

»Saj veš, da si moja! Saj veš, da samo tebe ljubim na vsem širokem svetu!«

Kako rada mu je verjela zdaj vse, kar ji je govoril! A vendar je še vprašala:

»Ali mi prisežete?«

»Kolikorkrat hočeš, dete moje! Takoj tukaj naj se pogreznem živ v zemljo, ako ni res!«

* * *

In začela se je med obema ona sladko-opojna ljubezen z vsemi svojimi milinami in bridkostmi, z vsem onim upom in strupom, z vsemi nadejami in hrepenenjem, z vso ljubosumnostjo in nerazsodnostjo . . . Minka se je bila vdala adjunktu z dušo in telesom, živela je samo njemu in zanj! A tudi on jo je ljubil, a ljubil jo je — po svoje!

Adjunkt je bil zdaj pri Brvarju kuhan in pečen. Stopinjo za stopinjo je sledil Minki, ob vsaki najmanjši priliki sta visela drug ob drugem, menjavajoč poljube in stiskajoč si roke.

In Brvarjevi gostje so si začeli sikati na ušesa različne tajnosti in podrobnosti te ljubezni, in po trgu se je že razširila govorica, da sta adjunkt in Minka zaročena.

Brvar je tudi vse to zapazil ter dejal svoji stari:

»Bodeš videla, da iz tega ne bode dobrega! Takim ne gre za zakon! — Posvari punco, naj ga pusti, dokler je še čas!«

A Brvarica, kateri je silno laskala misel na zeta-adjunkta, ga je tolažila:

»Morda jo pa vendar vzame!«

In niti ona, niti on nista omenila nikdar ničesar proti Minki. Bilo je, kakor ne bi bila videla in slišala ničesar. A Brvar vendar nikdar ni gledal adjunkta s preveč prijaznim očesom. Slutil je v njem rušitelja svoje sreče! —

* * *

V tistem času je prišel v trg mlad zdravnik, ki je tudi takoj začel zahajati v Brvarjevo gostilnico. Proti Minki je bil zelo vljuden in občeval je z njo prav prijateljsko. Večkrat sta bila sama skupaj, in videti je bilo, kakor bi nastajala med njima neka intimnost.

Adjunktu, ki je bil v tem že izpil najslajši del te ljubezni in se je bil Minke že nekako naveličal ter ga je že jezilo vedno zbadanje njegovih vrstnikov, je bilo tisto govoričenje o Minki in zdravniku vprav voda na njegov mlin. Nalašč je večkrat izostajal ter ju puščal sama skupaj. Natihoma si je mel roke, ko je videl, da mu gre vse tako lepo po sreči, in da se je bode otresel na tako lep način. Vrhu vsega si je še dal pisati pismo, v katerem mu je nekdo razodeval razne podrobnosti o zdravniku in Minki ter njega — ad-

junkta — nazival tepca in slepca, češ, da ima že sedaj vse lastnosti dobrega zakonskega moža . . .

In s tem pismom se je odpravil k Minki . . .

A prav tisti dan se je zgodilo, da mu je Minka razodela, da nosi pod srcem sad njegove ljubezni! —

Adjunkt je osupnil; nekaj ga je čudno pogrelo v prsih. A takoj se je otresel vsake sentimentalnosti ter s čudovito smelim in škodoželjnim nasmehom pokazal Minki svoje ponarejeno pismo.

»Torej vidiš, da oni sad menda vendar ne bode samo moj!« je rekel malo ledeno ter pristopil k oknu, kjer je začel bobnati s prsti po šipah.

In nastala je ona scena, ki je provzročila, da je Minka zapustila stariše in dom.

S črnim obupom v prsih je zapustila svoj dom ter šla v daljnji, nepoznani svet! —

Adjunkt je bil lahko zadovoljen! —

IV.

Prešlo je dvajset dolgih let.

Neko poletno popoldne sta po prijaznem štajerskem trgu stopala dva orožnika v popolni službeni opravi s svetlima, v solncu se lesketajočima bodaloma na težkih puškah. V svoji sredi sta imela vklenjenega komaj dvajsetletnega mladeniča, ki pa je bil videti strašno zanemarjen. Njegova obleka je bila raztrgana in preohlapna, da se mu je ovijala okoli drobnih nog, a pod zarjavelim, ponošenim klobukom je tičalo črnikasto, upadlo, na videz starikasto obličje z nestalno zročimi, temnimi očmi. Okoli ustnic mu je krožil zaničljiv posmeh, ko so se ljudje ustavljali ter ga zijali.

»Tatu peljejo!« je vpilo nekaj dekel na ulici, in takoj so drli iz hiš vsi, kolikor jih je bilo pri domu, da bi videli od obličja do obličja onega, ki je bil sinoči vdrl v neko trško prodajalnico.

»Jej, kako je še mlad!« so vikali nekateri.

»Ta pride še na vešala,« so trdili drugi.

A oni, ki niso mogli na ulico, so zrli skozi okna ter delali svoje opazke.

Orožnika pa sta stopala z vklenjencem dalje, vedno enakomerno, s trdima, nepremičnima obrazoma, ne ozirajoč se niti na levo, niti na desno.

Črez nekoliko časa sta zavila v stran ter prestopila prag okrajnega sodišča . . .

V svoji pisarnici je tačas sedel ter podpisaval dovršene akte sodni svetnik — Karel Sova. Mož se je bil postaral, kajti na glavi se mu je svetlikalo le še malo redkih, a skoro docela sivih las, ki so bile tako počesane, da so zakrivale na temenu se svetlečo plešo.

Ko je bil opravil vse akte, je vstal s svojega sedeža ter pristopil k oknu, mimo katerega je gnala kalna reka svoje pljuskajoče valove; zagledal se je na nasprotno stran, kjer so bile ječe, katerim je prav pristajalo začrnelo zidovje in mala, gosto zamrežena okna. — Po strehi so se izprehajali golobje, popolnoma beli, črnolisasti, rjavi z belimi čopastimi glavicami, a vsi rdečenogi, brhki in gosposki kljunčkajoč se in poletavajoč nad vodo, da so njih kreljuti metale hitro izginjajoče in zopet ponavljajoče se sence na okno in odtod v sobo . . .

Iz razmišljanja ga vzbudi birič, ki mu naznani, da sta orožnika pripeljala tatu.

Svetnik ga veli takoj dovesti; zaslišati ga je moral sam, kajti adjunkt je bil ravno na dopustu.

Po običajnem naznanilu orožniškega voditelja in ko je navzočni pisar pripravil dotično polo, se je obrnil sodnik zdajci proti tatu ter ga vprašal s svojim rezkim glasom:

»Kako se pišete?«

Tat je molčal ter zrl v tla.

In svetnik je moral ostreje ponoviti svoje vprašanje.

Tedaj je pa oni privzdignil glavo ter dejal s hripavim, debelim glasom:

»Karel Brvar!«

Sodnik je hipoma prebledel, oči so se mu izbulile in uprle v tatu, kakor bi ga hotele prebosti. In stoprav tedaj je na tem obrazu hipoma zazrl že davno znane poteze, spomine iz davno minolih časov, in prav nič več ni dvomil, koga ima pred seboj . . .

»Odpeljite ga,« je dejal komaj slišno, ko se je nekoliko oddahnil od prve neprijetne osuplosti. »Zaslišim ga jutri!«

Odpravil je tudi pisarja iz sobe ter zaprl vrata; sedel je za mizo, podprl glavo z roko ter se ni ganil dolgo, dolgo . . .

* * *

Davno je že bila odbila polnočna ura, ko je svetnik Sova še vedno nepremično slonel na oknu svoje spalnice ter zrl v tiho poletno noč. Mesec na nebu je nerazločno razsvetljeval različne na dvorišču nakopičene predmete, a drevesa, rastoča ob zidu, so metala

dolge, čudne sence po bližnjih poslopjih. Iz sosednjih, ravnokar pokošenih travnikov je duhtela seč, a po vzduhu je semtertja zafrfotal kak netopir, da je bilo slišati nejasno in nerazločno prhutanje njegovih letal. Od daleč so na uho udarjali pljuskajoči valovi reke, a iz samotne hiše ob cesti se je glasilo v dolgih odmorih pasje lajanje. Iz temnega trškega zvonika se je z otožnim in zateglim glasom odzival čuk . . .

Svetnik ni videl in ni slišal ničesar. Njemu so blodile po glavi težke in mučne misli, ki so mu polnile možgane kakor raztopljen, vrel svinec, da mu je bilo čelo razbeljeno in žile na sencih zabrekle.

Celo njegovo življenje mu je stopalo počasi pred oči, in posamezni dogodki v tem življenju so se jasno črtali v duši njegovi. Ni bil baš mikaven ta pogled nazaj na dolgo vrsto zmot in prevar; a pred vsem ga je strašil in pekel spomin na ono dejanje, za katero bi bil dal vse svoje premoženje, da ga ne bi bil zagrešil.

Pred več leti se je bil poročil in živel je srečno s svojo pohlevno zakonsko polovico. Dobila sta več otrok, in družba soprogina in otrok mu je bila omehčala srce. Prej, kot epikurejski samec, je vedno smatral otroke samo za nepotrebno zlo! A sedaj, ko jih je imel sam, ko mu je samo majhen smehljaj na nedolžnem obrazku, samo droben, nerazumen glas malega deteta utegnil pregnati skrbi in čemernost od srca, je začel soditi drugače; svet se mu je videl boljši in lepši in skrb za dobro vzgojo otrok izmed najsvetejših nalog človeškega življenja. In koliko skrbi in truda so mu zadajali ti otroci! Dasi je pazil nanje z najtanjšim očesom, dasi je mislil, da pozna vsako žilico njih bitja, se je vendar včasih prevaril, ko je nenadoma zapazil na njih kako napako, ki mu je delala skrbi za prihodnjost, morda več, nego je bilo treba. Kakšni morajo biti stoprav otroci, ki nimajo starišev ali dobrih odgojiteljev, kakšni morajo biti stoprav — nezakonski otroci! Pri ti misli se je vselej stresel, in temna senca mu je legla na dušo. Šele sedaj je spoznal, koliko zagreše oni, ki imajo vse to za igračo, ki lahkomiselno polnijo svet s takimi sirotami, a jih potem prepuščajo, da rastejo kakor kopriva za zidom! —

In koliko slučajev je doživel v svoji praksi, kjer so najžalostnejšo ulogo igrali — nezakonski otroci!

In tudi danes je imel pred seboj tak slučaj. A ta slučaj ga je zadel toliko huje, zadel kakor strela z neba, ko je videl pred seboj — rodnega svojega sina kot izmeček človeštva! . . .

Vsi uradniki so že bili zapustili pisarnico, ko je svetnik vstal ter zahteval ključ do ječe. V srcu mu je še tlela iskrica upa, da je bila morda vendarle sama prevara, da morda tat vendarle ni bil oni, za kogar ga je imel v prvem hipu. Saj od onega dne, ko je bila Minka pobegnila, ni bil nič več slišal o nji, in prav mogoče je bilo, da je dete takoj umrlo; sicer bi se bila vendarle oglasila!

Šel je v ječo ter prosil po poti Boga, da bi mu prizanesel to najhujšo šibo. Toda v ječi se je le prekmalu prepričal, da je vse žalostna resnica. Iz povesti, ki jo je izvabil iz jetnika, je pozvedel vse podrobnosti in tudi to, da je nekdanja njegova ljubimka umrla na porodu. Nje sin je prišel k Brvarju, a stara dva sta ga razvadila. Brvar je vrhu vsega začel od žalosti piti in igrati ter je zapravil še pred smrtjo velik del svojega premoženja. Mladi Karel je bil prepuščen sam sebi — postal je pohajač, a nazadnje tat! —

Popolnoma uničen je stopal svetnik iz ječe proti domu. Najhuje so ga pa bile zadele besede jetnikove, ko je proklinjal nepoznanega svojega očeta kot vzročnika vse svoje nesreče . . .

Prišedši domov, se je svetnik takoj zaprl v svojo spalnico, ne da bi bil pogledal katerega svojcev, katerim je izkazoval sicer vedno toliko laskanja in dobrikanja. Sprva je stopal s težkimi koraki po sobi, a nazadnje je nepremično slonel na oknu — prava podoba skesanega grešnika! —

Ura je bila dve, ko se je spravljal spat, a v srcu je bil sklenil, da bode po izvršeni kazni skrbel za nesrečneža ter ga pripravil do poštenega kruha . . .

* * *

Toda svetniku tudi zdaj ni bil usojen dolgotrajen počitek. Komaj je napočil zor, in že je nekdo pozvonil na durih. Svetnik je takoj slišal ter skočil iz postelje in pomolil glavo skozi okno.

Spodaj je stal birič ves zasopel in prestrašen.

»Za božjo voljo, gospod svetnik — morda ga še rešimo!«

»Kaj pa je,« se je prestrašil svetnik.

»Tat, ki so ga včeraj pripeljali, se je v celici obesil s svojim pasom na križ pri oknu!« . . .

Pismo iz Ljubljane.

Pisal A. Aškerc.

islana gospodična!

»Kaj je kaj novega v Ljubljani?« — ste me vprašali v zadnjem pismu.

Hm, »novega« bi bilo marsikaj. Mesto se prenavlja takorekoč od tedna do tedna. Nove hiše rasto iz tal; po izložnih oknih vidite tu pa tam tudi kaj novega, žal, da ne novih knjig slovenskih . . . Kaj novega! . . . Ker Vas poznam, vem, da ima beseda »novo« v tem slučaju pregnanten pomen: nekaj posebno zanimivega novega, nekaj »višjega« novega . . . Kaj ne da? Razumem.

Potrpite, takoj Vam povem nekaj res »novega«. Upam, da Vas utegne zanimati, kar je zanimalo mene. To sem Vam bil te dni srečal na ulici našega mojstra-kiparja, gospoda Alojza Gangla. Saj ste že videli, kakor ste mi pravili, njegovega »Vodnika« . . .

»Ali bi smel videti jaz enkrat tisto Vaše svetišče, v umetniškem žargonu imenovano »atelier«, kjer ustvarjate svoje kipe, kjer vdihujete mrtvemu kararskemu mramorju življenje?« — sem vprašal mojstra.

»»Zakaj ne?«« — mi reče gospod Gangl. — »»Če utegnete, idite kar z menoj, in ker vem, da vas zanima tudi moja umetnost, ustrežem drage volje vsi radovednosti vaši.««

In šel sem z njim.

Z Valvazorjevega trga nekje sva jo zavila v ozko ulico. Prestopiva prag neke starinske hiše ter se popenjava po takisto starošegnih stopnicah. Razni koridori . . .

»Tukaj!« reče mojster Gangl.

Z nadvratnega nadpisa sem razbral, da stopam v šolsko dvorano, kjer se predava učencem obrtnih šol plastika, kiparstvo.

Dalje! . . . in tu sva — v atelieru Ganglovem namreč.

Ali ste že bili kdaj v kakem slikarskem ali kiparskem atelieru, gospodična? Težko.

Če ste v svojem stanovanju navajeni na simetrično razstavljene predmete, na pedantovski red; če Vas vznemirja vsaki prašek, ki ga ugledate na kaki stvari: potem si nikar ne želite videti kdaj kakega takšnega-le umetniškega kota!

Ni Vam jih bolj nerednih in zanikarnih, vsakršni »dobri«, sitni red po sobi prezirajočih ljudi, nego so slikarji in kiparji; kakor sem

slišal praviti, žalibog, tudi nekateri pesniki in pisatelji niso baje ni za las boljši! Ta uporni duh, ta neprestana trdovratna opozicija proti vsaki pedantnosti in proti vsakemu filistrskemu redu tiči umetnikom vseh narodov in časov menda že v krvi . . . Po stenah vidite obešene ali prilepljene razne narisane anatomske študije: glave, noge, roke in druge dele človeškega telesa. Vmes Vam visi kak posnetek iz gipsa; na kakem klinu spet vidite kak naguban kostim, kak fes ali turban, kako z zlatom obšito slovensko žensko »avbo« ali kako drugo brezimno draperijo . . . Na oni-le steni tam je pribita velika ženska pahljača, pod njo in okoli nje pa je vse polno fotografij, večinoma lepih žensk. Saj veste, da te vrste ljudje brez ženskih obrazov tako rekoč ničesar delati ne morejo. Je že tako! Lep ženski obraz, lepo žensko telo jim je, tako mi je pravil že marsikak umetnik, poosebljena, utelešena lepota . . . Tam-le v kotu razširja svoje zelene veje egiptovska palma, ki pa je suha. V »senci« njeni samuje kaka študija iz gipsa ali voska . . . Po tleh so razgrnjene preproge . . . Po raznih stojalih stoje z rutami pokrite plastične umetnine . . .

Tako; zdaj sva se nekoliko orientovala v tem skrivnostnem delališču. Takoj Vam pa moram povedati, da stojiva v atelieru slovenskega kiparja, a ne morda v atelieru kakega Francoza, Angleža, Laha, Poljaka, Čeha, Nemca ali Rusa. Gotovo ste že videli v tistih velikih ilustrovanih žurnalih notranjščino bogato, da, potratno opremljenih svetišč takih umetnikov, ki imajo na razpolaganje milijone, katerim razni meceni izpolnjujejo vsako željo . . . Tam je seveda drugače! Ne pozabite pa, gospodična, da morajo naši slovenski slikarji in kiparji, tudi kadar si urejajo svoje ateliere — kuhati z vodo . . .

* * *

Komaj sem se bil nekoliko ogledal po zanimivem kotu, kjer se je vse mešalo in kopičilo v tistem umetniškem ženijalnem neredu, me privede g. Gangl k nekemu stojalu in dvigne pokrivalo. »Madonna in stellis« . . . reliefen umotvor na snežno-belem mramorju, razveseli moje oči![1]) Marija z detetom Jezuščkom na rokah pa

[1]) Razen kipov, ki sem jih videl v atelieru, je ustvaril g. Gangl seveda še več drugih. Gotovo Vam je znana plastična skupina »Tragedija in komedija«, ki stojita v dolbinah zunaj na zidu ljubljanskega gledališča. Ako bi Vam pa bila ta dva kipa pregola, pojdite na blagoslovljena tla k Sv. Krištofu, poiščite gomilo rajne gospe Murnikove, pa si oglejte ondi klasični nagrobni relief v mramorju. Ako pa bi se Vam ljubilo še dalje, potujte v Djakovo. Na pročelju Strossmajerjeve katedrale najdete tudi delo Ganglovega umetniškega dleta.

sv. Janez. Kako krasno, kako resnično, kako dražestno! Take reči se ne dajo »opisati«, to treba videti s svojimi očmi, treba gledati dolgo, dolgo ter uživati z vso dušo. Potem čutite, da je to res umetnost!

»Ali ste delali ta kip po naročilu ali tako zaradi umetnosti, zaradi snovi same?«

Mojster me pogleda in pravi:

»»Vidite, tako me je vprašal tudi neki visok cerkven dostojanstvenik, ko sem mu bil pokazal ta kip. Hotel je vedeti, s kakim namenom sem naredil to stvar. In povedal sem mu vzrok, povod, zakaj sem se bil lotil tega dela.

V prvi vrsti sem delal ta kip zarad snovi same. Predmet, s katerim se je pečalo že toliko vpodabljajočih umetnikov pred menoj, me je mikal sam ob sebi. S tem verskim kipom sem hotel pa tudi pokazati, da kipar, ki se je dosedaj pečal samo s posvetnimi snovmi, takisto zna ustvariti tudi kaj religioznega. In zakaj ne? Da tudi jaz to znam, to sem s tem-le umotvorom, upam, dokazal. S tem reliefom iz verske sfere sem pa tudi hotel pokazati našim odločilnim krogom, recimo, našim cerkvenim predstojnikom, da tudi slovenski umetnik zna narediti kak religiozen kip, in da ni neobhodno potreba, da bi morali take stvari naročati na tujem . . .««

»To ste jim dobro povedali. In — zakaj n. pr. dotični visoki cerkveni dostojanstvenik ni kupil tega umotvora, čeprav mu je bil všeč?« sem pripomnil jaz.

»»Rekel je, da nima dovolj denarja . . .««

In oziral sem se spet po drugih stojalih . . . Kdo je pa ta-le junak!

Pred menoj stoji doprsen kip v naravni velikosti. Nelepa glava izraža moški ponos, plemiško zavest, celotni vtisk kipa pa je hrabrost, resnoba, celo duhovitost. Pa saj tik tega doprsnega »portreta« stoji isti mož v vsi velikosti na podnožju — seveda v zmanjšani meri. V levici drži knjigo, desnico pa izteguje od sebe kakor človek, ki komu kaj poklanja, daruje, posvečuje. Mož je gologlav, oprsje mu tiči v viteškem jeklenem oklepu, na nogah ima do kolen segajoče nogavice, obut je v salonske črevlje; ob strani mu visi dolga sablja.

In kdo je ta vitez? me vprašate, gospodična. Stavim, ne vem, koliko, da ste že uganili, da je to avtor slavne knjige »Ehre des Herzogthums Krain«, Valvazor! . . .

»Model imate torej že gotov« — rečem jaz, občudujoč viteškega junaka na stojalu — »ali smem vedeti, kdaj bo stal na Muzejskem trgu?« . . .

Bridko se mi nasmehne mojster in pravi:

»»Kakor vam utegne biti znano, je naročilo ta kip naučno ministrstvo. Model je seveda že gotov; leto in dan mi že stoji tu-le. Ministrstvo ga je tudi že davno odobrilo . . . pa kaj hočete? Da pripravim kip za livarnico, ga moram narediti od glave do nog v naravni velikosti. Za tako delo potrebujem pa visoke delavnice, kjer bi mi prihajala svetloba od zgoraj, in takšne delavnice v Ljubljani nisem mogel dozdaj še nikjer dobiti! Rojenice mi, žal, niso bile nasule v zibel zlata, da bi si sam zgradil kiparski atelier, od drugod pa ne dobim pomoči.

Slovenska umetnost še pač nima svojih mecenov . . .««

»»Toda, pustiva te lamentacije,«« pravi gospod Gangl, »»pokažem vam raje še nekaj drugega, kar vas utegne najbolj zanimati, in zaradi česar ste, tako slutim, tudi želeli videti moj atelier . . .««

* * *

Ves radoveden, iz umetniškega navdušenja radoveden pristopim k nekemu zagrnjenemu predmetu sredi sobe. G. Gangl mi odgrne svoj umotvor, in kdo, mislite, gospodična, je stal pred menoj?

Prešeren, pesnik Prešeren, živ, čeprav mi je zatrjeval gospod Gangl, da je to le doprsni kip pesnikov iz belega kararskega mramorja v naravni velikosti.

Sedel sem na nizek stolec našemu doktorju-poetu baš nasproti . . . in gledal sem ga in užival . . . Škoda, da Vas ni tukaj, gospodična! Takega Prešerna še niste videla. [1])

Da, takšen je gotovo bil! Nekoliko podolgovata, pristno slovenska, »gorenjska« glava, nekoliko nagnjena na levo stran . . . Dolgi lasje, padajoči na tilnik . . . Visoko, duhovito čelo, raven, na sredi malce vzbočen nos . . . Ustnice — kako bi rekel? — nekako bolestno stisnjene. Pomenja-li to resignacijo, trpkost usode? . . . Draperija na oprsju je takšna, kakršno ste že videli na običajnih njegovih slikah . . .

---

[1]) Dovolite, da dostavim tu-le še neko anekdoto. Ko je bivši višji nadzornik obrtno-umetniških šol, dvorni svetnik Exner, bil prišel pred nedavnim časom tudi v Ganglov atelier, da vidi osnutek Valvazorjevega spomenika, mu je pokazal g. Gangl tudi Prešerna.

»Ein lyrischer Kopf!« je vzkliknil Exner — in ko so mu spremljevavci povedali, da je to tudi res glava lirskega pesnika, je rekel: »Veste, jaz ne znam slovenski, vaš pesnik mi je neznan in me tudi čisto nič ne zanima kot takov; rečem vam pa kot nepristranski tujec in kritik, da sem videl že veliko lepih doprsnih kipov, toda takšnih, kakršen je ta-le (Ganglov Prešeren), pa še prav malo!«

In te oči . . . Ali pa more kipar v mramorju, v brezbarvnem kamenu tudi očem dati značilen izraz? Da to more storiti, vidim na tem »Prešernu«. Te kamenite oči res »gledajo« — kam in kaj?

In to čelo! To plemenito, zamišljeno čelo s tisto rahlo jamico nad levim očesom . . .

Gledam ga in gledam . . . Motrim ga od spredaj, motrim ga od strani, od leve, od desne . . .

Ne morem se ga nagledati! Mrtvi, hladni mramor je oživel; če ga pogledam od strani, se mi zdi, da je to obličje, to čelo, ta nos prozoren kakor alabastrsko - bela polt ženske . . . Zdi se mi, da se pod to-le nežno-belo poltjo pretaka tudi kri po žilah . . .

In sedel sem »mu« nasproti in ga gledal. Čisto sem bil pozabil na mojstra Gangla, ki je slonel za mojim hrbtom, vesel in ponosen na svoje delo. Kaj neki se godi v tem-le trenotku za tem-le poetičnim čelom? Katera pesniška misel dozoreva zdaj-le? Katera pesem se spočenja v njegovem duhu? Kateri verz mu sili baš zdaj-le na jezik?...

»Sem dolgo upal in se bal,
Slovo sem upu, strahu dal;
Srce je prazno, srečno ni,
Nazaj si up in strah želi« . . .

To? Ali morda:

»Luna sije, kladvo bije« . . .?

Ali:

»Oblak ne ve in val ne kam,
Kam nese me obup, ne znam . . .«

Ali:

»Nosil bom življenja pezo,
Dokler zmaga sreče jezo
Zadnja ljub'ca — bela smrt« . . .?

Ali:

»Nezvesta, bodi zdrava« . . .?

Ali:

»Kje bratoljubja si videl oltarje« . . .?

Ali:

»Kaj pa je tebe treba bilo,
Dete ljubo, dete lepo!
Meni mladi deklici,
Neporočeni materi« . . .?

Ali:

»Kdo ve
Kragulja odgnati, ki tare srce
Od zore do mraka, od mraka do dne« . . .?

Ali:

»Prijatli, obrodile
So trte vince nam sladko,

Ki nam oživlja žile,
Srce razjasni in oko;
Ki vtopi
Vse skrbi,
V potrtih prsih up budi« . . .?

Ali pa se snuje za tem čelom zdaj-le kak dražesten sonet, kaka nežna gazela? . . . Morda pa gledajo Prešernove oči kak prizor iz »Povodnjega moža«, iz »Turjaške Rozamunde«, iz »Svetega Senana« . . .? Morebiti gleda tistega nesrečnega godca v romanci »Ženska zvestoba«, ali pa spremlja »Orglarja« v tihi gozd . . .? Morebiti jemlje zdaj »Slovo od mladosti«? . . .

Kaj pa, ko bi pesnik zdaj-le **pesnil**[1]) svojo duhovito in osoljeno satiro na nasprotnike svoje muze? . . .

»Balade pet' je mlatva prazne slame,
Je reč pohujšljiva in zapeljiva . . .
Romanca je s tragedijo škodljiva . . .
Teh in sonetov in zdravic ne piši!
Sovraži vse to muza sramežljiva.
Poj rajši to, kar treba je pri hiši,
Za hleve treba, treba je na polji,
Poj to, kar kmet in meščan s pridom sliši!« . . .?

Ali pa si izmišljuje kakega hudega »sršena«, kako ostro »pušico« na svoje vrstnike, ki jo »jutri« pokaže v veseli družbi? Mogoče. Kdo bi mogel to uganiti? . . .

»»Ali ne uganete, kaj se godi v tem trenotku za pesnikovim čelom, kaka čuvstva napolnjujejo zdaj njegovo dušo«« . . . S tem nenadnim vprašanjem me vzdrami iz moje zamaknjenosti gospod Gangl.

»»Jaz pa vem, kaj muči zdaj Prešernovo srce; vem, s katero snovjo se peča; vidim podobo, ki jo gleda zdaj tudi pesnik . . .««

»Vi kot njegov ustvaritelj nemara že veste to« — rečem jaz... »Ali smem tudi jaz to vedeti?«

»»Prešeren stoji zdaj na Bledu«« — mi pravi g. Gangl — »»on stoji na strani Črtomira, borečega se za svojo domovino . . . ne, nisem prav povedal . . . Prešeren je v tem trenotku tisti Črtomir

[1]) Predlagam, da bi se vendar že enkrat poprijeli edino pravega in pravilnega izraza »**pésniti**« za pojem: pesmi zlagati (**dichten**). Samo brezokusnost in nevednost sta mogli zvariti nestvor »pesnikovati« iz samostavnika pesnik. Ali pa so očetje tega dolgega, nerodnega glagola morda mislili na predstavo: pesni »kovati« (»Verse, Lieder, Gedichte schmieden«?). Čehi imajo glagol básniti; začnimo še mi odslej pojem vsega pesniškega delovanja (lirskega, epskega in dramatskega) izražati s pristno-slovenskim, iz besednega korena izhajajočim kratkim in lepim glagolom: **pésniti**!

sam. Naj pa izdam tudi besede, ki zdaj-le našemu mramornatemu Črtomiru-Prešernu plavajo na ustnicah, in katere sem tudi jaz imel na mislih, ko sem ustvarjal ta kip . . . te besede pa so:

»Menj strašna noč je v črne zemlje krili,
Ko so pod svetlim solncem sužni dnovi . . .««

* * *

Težko sem se ločil od Ganglovega ateliera, kjer sem videl toliko zanimivih umetnin; težko sem se ločil od njegovega mramornatega, realistično-idealnega »Prešerna« . . .

Govorilo se je, da namerava tega »Prešerna« kupiti neko slovensko društvo — kar bi bilo res najprimernejše; toda, kakor Vam priča moje pismo, stoji »Prešeren« še zmerom pri Ganglu. Imata se pač rada ta dva, pa ne moreta narazen . . . Škoda bi pa bilo vsekakor, če bi iz kakršnihkoli vzrokov »Prešeren« kakega dne odpotoval kam na tuje . . .

Toliko za danes, čislana gospodična!

Kadar najdem spet kaj »novega«, Vam sporočim. Do tedaj pa — zdravstvujte!

Utrujen.

S črno gardino zagrnil sem okno,
Masko ledeno sem vrgel z obraza —
Od razočaranja, od hrepenenja
Truden do smrti.

Stal sem na cesti le za trenotek,
Med harlekini v belih manšetah,
Polišineli v suknjah modernih,
Prav tam na korzu —

Ali za Boga, jaz sem utrujen!
Kaj je ostalo v njih? — roke so prazne,
Ah razočarano, prazno je srce,
Željno počitka . . .

S črno gardino zagrnil sem okno,
Masko ledeno sem vrgel z obraza . . .
Glej — in zdaj vstajajo, tiho prihajajo
Sence iz groba.

Davno pozabljene sence nejasne
Stopajo predme z lahnim korakom
In na razpaljeno čelo polagajo
Roke mi hladne.

Tiho, boječe, čuj! že zazvenele
Sentimentalne so strune nad mano,
Mehki vijolični duh se je dvignil
Iz vaze nevidne . . .

Oj tam nad tihimi, temnimi gozdi
Dviga se harfa od zemlje do neba
In doteknila se roka je moja
Strune drhteče —

Rože na vrtu so dvignile krone,
In zašumeli so temni gozdovi,
Zatrepetala srebrna koprena
Luninih žarkov . . .

Ivan Cankar.

Zimski žarki.

Zložil Oto Zupančič.

1.

Nad mestom belim dremlje težek,
Oblačen dan.
Po ulicah se opotekam jaz,
Obupa pijan.

. . . Ti bela lilija
V ograjku varnem na zelenem holmci!
V srebrno čašico svetlobo zlato
Si stregla ob žarečem solnci.

Ti verovala si
V nebeški raj
In v njega blaženost,
Njega sijaj
Nekdaj, nekdaj . . .

A zdaj, a zdaj . . .

Nad mestom belim dremlje težek,
Oblačen dan,
Po ulicah se opotekam jaz,
Obupa pijan.

2.

In nikjer, nikjer tolažbe
Duši ni potrti.
Stud v življenju, gnus v nasladah —
A po smrti?

Bo-li duh v višine vzplaval,
V blaženi, razkošni Eden?
Bo-li po teminah taval,
Luči željen, a nevreden?
Bo-li pod gomilo spaval
Sen nevzdramen, pokoj veden?

Ah, ne dajte mi pištole —
Jaz sem preveč radoveden . . .

3.

Divje polje duša moja,
Sili k tebi — daleč, daleč —
Albertina.

In oblaki hudourni
In vetrovi šumni, burni
Dušo mojo spremljajo
K tebi, Albertina.

Okna so zažvenketala,
Vzganile so se gardine,
Luč na mizi je vgasnila —
Duša moja planila je
K tebi, Albertina.

Ti si moja, ti si moja!
Kaj trepečeš? Ti si moja!
Daj, napolni vnovič čašo,
Da se peni, da iskri se —
Vriskajoča duša moja
Pije jo na dušek ves.

In pijana spet se vrne
Ven, v viharja črno grozo,
In pijana blodi z vetrom
Nad šumečimi lesovi,
Nad bučečimi valovi
Prosta, prosta!

4.

Vrt mojih sanj je ležal pred menoj,
Želja cvetočih in kipečih nad,
Nad njim so letali mrakovi črni.
A jaz sem plakal in iztezal roke,
Bil se na prsi, padal v rosno travo —
Zaman — izgnan:
Iz teme bliska se kerubov meč!

Jaz hočem, hočem!

V visokem loku je zakrvavel
Polnočni vzduh . . . Mrakovi so zbežali,
S perotmi plašno frfotaje . . .

Vrt mojih sanj je ležal pred menoj:
Plameni so podili se po njem.
Aj, to je bila divja orgija,
To bil je bakhanal nebrzdanih strasti!
Deviške brezice — kako žare!
Parfumovane tamariske in
Aristokratsko samujoče teje

Udale so se vročemu objemu.
In v nunskih srcih spokornic cipres
Zavrelo je pregrešno poželjenje —
Proč samostanska halja, pajčolan!

— — — — — — — — —

Minilo je. Pepela vročega
Si trosim na razmršene lase.

Ni treba, kerub!
Čemu nazaj na pusto pogorišče?!

5.

Kot bi viseli zlati sadovi,
Jasni sadovi z golih vej . . .
Kot bi vabili in se ponujali:
Trgaj in jej!

Trgal bom trgal z rokami željnimi
Jasni, zlati sad,
In utešil bom svojega srca
Koprneči glad.

Absintsko-meglen večer na Ringu.

Luči, luči! Bisernih žarkov!
Več, še več! Do vrha!
Dajte mi čašo polno svetlobe —
Ex! To se pravi: do dna!

. . . Srce, ti moje mlado srce,
Ne obupuj!
Dokler si lačno, dokler si žejno,
Vase veruj!

Ah, ti bori . . .

Ah, ti bori, moji bori
Vnovič zaduhteli so,
Glasno na zeleni gori
Ptički jim zapeli so. —

Vnovič skozi temne veje
Solnce je prodiralo,
Vedno slabše, počasneje,
Kakor da bi vmiralo. —

In potočka pesmi rahle
V dalji so pojemale,
Vetrnice se nadahle
Ob-njih so objemale.

Ah, pihljali so, vršali
Vetrci lahno, lahno —
Tiho bori tu so stali,
Plul mir božji nad zemljo . . .

Aleksandrov.

Vera.

Spisala Zofija Kvedrova.

edelja v oktobru.

Orumenelo listje, sivo podnebje, vlažno vzdušje... Megle se vlačijo po hribih in se cunjasto razpretezajo v dolino. Dež lije izpod neba in monotonski šumi po strehah. Jesen polni vzduh, se ziblje v medlem rumenkastem, negotovem svitu popoldanskem in napolnjuje dušo z vso ono praznoto in zapuščenostjo, s katero je zastrla naravo.

Neizrečena puščoba mi lega v dušo. Videla sem nekoč sliko »Sivo na sivem«: Velika plan se je širila, posuta s pečevjem in kamenjem, a nad njo so visele v fantastnih kopah megle; neka rumenkasta svetloba je prihajala od nekod in objemala stvari s svojim medlim mrtvaškim . . . svitom. Vsa slika je dihala grozno otožnost in zapuščenost; bilo mi je, kakor da bi vame strmela skozi megle upadla lica bolnikov, kakor da bi bile mrtvaške kosti raztresene po planjavi . . .

Ta tožni jesenski dan me torej spominja one slike; mraz mi leze v kosti in mozg, in srce je pusto in prazno — tako pusto in prazno, da začutim fizično bol, kadar pogledam venkaj v sivi deževni dan.

Ne morem trpeti teh deževnih jesenskih dni; to enakomerno vršanje dežja mi razburja živce, in ta žalostni, tožni polusvit, to sivo obnebje, ta umazana cestna kalužnica, ta neprijetna meglena vlaga se mi vjeda v dušo kakor jeki osamelih src . . .

Pred menoj stoji fotografija: Fin, nežen profil, velike, vprašujoče, hrepeneče oči, majhne, bolestno zategnjene ustnice in gladko, odločnost kažoče čelo z majhno gubico med obrvmi. Da, taka je bila moja Vera!

Bil je ravno tako otožen, ravno tako medel, blaten, deževen dan, kakor danes. Prišla je bila k meni v sivem dežnem plašču, brez dežnika. Voda ji je curela od klobuka in ji kapala na lica, ki so gorela v hehtiški rdečici. Krila so se vsa blatna in mokra vlekla za njo in puščala mokre sledove po tleh.

»Grozno mi je, grozno« . . . je hitela in vila roke.

Nisem se je upala vprašati, tako divje-otožno je bilo nje lice.

»To življenje — tako življenje!« je stokala in gledala venkaj v dež.

»Oh, ti ne veš, kako mi je . . .« je siknila med zobmi, se sesedla na stol ter si pritiskala mokre, mrzle prste k čelu.

»Tako ne morem več živeti, tako življenje je hujše nego smrt!... Ha ha, pa kako sem neumna! Česa li treba — samo malce poguma!« —

Sedela je nekaj časa nepremično, a hipoma je skočila kvišku in jela hoditi po sobi.

»Veš-li, kaj nameravam?« me je vprašala in, ne da bi čakala odgovora, nadaljevala z nervozno hitrostjo:

»Poznaš-li dr. Hanuša?«

Prikimala sem.

»Nocoj s polnočnim vlakom pojde na Dunaj in jaz z njim.«

»Ti?!« sem se začudila.

»Da, jaz! — kaj potem!?«

»Ali Draškovič?«

»Moj mož Draškovič?! Ne boj se, potolaži se z vinom in hišnami!«

Bila sem presenečena. Dr. Hanuš je bil lep, duhovit človek. Vedela sem, da pogosto zahaja k Draškoviču, toda tega si ne bi bila nikdar mislila.

»Kaj praviš? Svetuj mi!« je dejala in se ustavila pred menoj.

»Ne hodi!«

»In zakaj ne?«

»Pomisli: ljudje . . . mož . . . morala!« . . .

»Ha, ha, ljudje . . . ti škodoželjni, hudobni ljudje . . . ta moj ljubeznivi, pijani mož in ta morala . . . ta neumna, bedasta morala« . . .

»Toda pomisli.«

»Toda pomisli, pomisli!« me je oponašala. »Seveda pa je to morala, da naj se pustim poljubljati in objemati svojemu vinjenemu možu, katerega se je malo prej oklepala kaka natakarica! Pojdi mi s to zastarelo moralo! Stariši so ga mi izbrali za moža, zdaj pa naj jaz živim z njim še celo dolgo življenje! Naj služim njegovi mesenosti, trpim njegovo surovost, ko bi bila lahko srečna . . .«

»Srečna? Dvomim. Da je človek srečen, je treba mnogo.« —

»Mnogo? Nimam-li svojega premoženja? Ali ni dr. Hanuš bogat? Česa mi bo manjkalo!?«

»Denar ni sreča! — Denar imaš, a manjka ti še dosti. Občutljiva si, vsaka beseda te žali. Pomisli, kako te bodo grdili ljudje, kako te prezirali. Divji zakon bodo nazivali vajino razmerje — tebe imenovali njegovo metreso!«

»Res, res!« je dejala obupno, a takoj zopet dvignila glavo:

»No, naposled, kaj me briga vse to! Ali misliš, da nimam moči, da se popnem nad vse te predsodke? Greh je morda — hm, bodi! Ali pa to ni greh, ko proklinjam dan na dan usodo, ki me je prikovala na tega človeka! In če to ni greh, pa je pregrešna usoda, ki je tako z menoj ravnala, in jaz ne grešim, ampak usoda!«

Tiho je strmela predse. Zunaj je dež bil ob steklo, v sobi pa se ni čulo drugega nego njeno težko, globoko dihanje.

»Naj-li grem?« se je vpraševala poluglasno.

»Da, pojdem,« si je odgovorila po dolgem presledku in stopila predme.

»Kaj me gledaš tako?« me je hripavo vprašala. — »O odtod moram — in zakaj ne z dr. Hanušem na Dunaj?! . . . Ljudje in svet in vse — kaj meni to! O ne bojim se nikogar!« —

Stisnila je pesti ter se ponosno kvišku sklonila.

»Vse zaničujem, vse. Življenje se mi gabi!«

Jela je hoditi po sobi, in jaz sem molčala.

Vsi njeni vzkliki so imeli tako nekaj divje-obupnega na sebi, da so mi segali v dno duše.

Hodila je s trdimi, odločnimi koraki semintja, od okna do vrat in od vrat do okna gotovo četrt ure.

Mene je že vznemirjala ta hoja; nje bledi, fini, a nepopisno obupni obraz mi je razburjal srce, in neki mrzličen trepet mi je prešinjal ude. Zdelo se mi je, kakor da stojim pred grozno, a neizogibno katastrofo.

Hipoma se je ustavila, uprla obe roki v zid in zaplakala tako bridko, tako divje, da mi še danes spomin na tisti jok reže srce.

Nisem si upala stopiti k nji, niti ne dihati, ampak pridrževala sem sapo ter poslušala ta grozni obupni plač. Nikdar ne pozabim onega dne in onega joku. Stala je nepremično, samo pleča so se ji dvigala; glava ji je bila nazaj upognjena, da je gledal obraz proti stropu. Iz prsi pa so se trgali pretresujoči, mozg in kosti prešinjajoči vzdihi, tako obupen plač, da se mi je smilila, kakor še nikdar nobeno živo bitje.

»Oprosti mi!« je vzdihnila črez nekaj časa, se obrnila in sedla k mizi.

»Tako sem nesrečna,« je šepetala in si brisala obraz.

»Prav imaš, ne pojdem s Hanušem,« je dejala. »Kaj mi pomaga on!? O jaz sem duševno tako razdejana, vse je tako raztrgano in strto v meni, da potrebujem neizrečeno, neizrečeno dosti, da bi ozdravela. In Hanuš mi ne more dati toliko! . . . O jaz potrebujem sreče

— velike, divje sreče, ki bi mi pretresla vsaki moj živec ter mi napolnila vso mojo dušo, ki bi bila velika ko veseljnost in močna kakor smrt!« . . .

»Ne, ne zame ni leka,« je ponavljala, in ustnice so se ji zategnile v bolesten, jedva viden posmeh. Zobje so se zablesteli izpod ustnic in dajali obrazu še bolj trpeč in otožen izraz.

»Pusti me, da se malo izpočijem,« je prosila in se naslonila na divan. Zatisnila je oči in bila je tako lepa v ti nemi, otrdeli bolesti, da sem molče strmela v njen obraz.

Moj Bog, kako je bila lepa!

Zunaj so se začuli koraki, nekdo je potrkal na vrata; čula sem pač, a bila sem mnogo preveč zamišljena, nego da bi se bila takoj zavedela in odzvala.

»Nekdo trka,« se je oglasila Vera ter vstala.

»Prosto!« sem dejala mehanski, in takoj nato je vstopil v sobo. — Draškovič, Verin mož.

Bože moj, kak je bil ta njen mož! Iz napihnjenega obraza se mu je bralo, da se vdaje pijači, debele ustnice so pričale o surovem, favnovskem značaju, a iz oči mu je odsevala glupost. Poznala sem ga že dolgo, a še nikdar se mi ni zdel tako oduren, tako vreden zaničevanja.

Moj Bog, in Vera je bila njegova žena! —

»Pardon, da motim,« je začel s svojim zoprnim, ubitim glasom. — »Doma so mi povedali, da je šla Vera k vam, pa sem prišel še jaz« — obrnil se je proti meni, a Veri je dejal:

»Moj prijatelj je prišel iz Zagreba, veš, dušica, pokazati mu te moram! — O to bo gledal in me zavidal! No, seveda, kako bi se nadejal, da imam kaj tako finega,« se je ciniško smejal ter zadovoljno potipal Vero po rami . . .«

»O, jaz moram imeti vedno kaj posebnega, kaj ne, Verica,« je nadaljeval ter potegnil Vero k sebi.

Zdrhtela je za trenotek, potem pa pustila, da jo je objel in poljubil; videla sem, kako ji je lice otrdelo, ko se je dotaknil njenih ustnic in je začutila neprijetni vinski duh, ki je puhtel iz njega.

»Oprosti, zdaj grem,« je dejala meni ter mi pomolila roko, ki je bila mrzla kot led.

Nje mož je še zakričal med vrati hreščeče: »Klanjam se!« — in potem sem bila sama . . .

Sto misli mi je rojilo po glavi, sto čutov mi polnilo srce. Sedla sem k oknu in zrla venkaj v dež, ki je pral strehe in tlak in cesto . .

Pozno sem se zbudila drugo jutro. Glava mi je bila težka, in trudna sem bila, da sem komaj vzdigovala roke. Zunaj je še vedno nalival dež. Bilo je žalostno in pusto, in kar dušila me je nepopisna melanholija deževnega dne. Razmišljeno sem se opravila, stopila k oknu in brezmiselno strmela v oni medli, negotovi, dolgočasni dnevni svit. Zajutrek je stal na mizi, a meni ga ni bilo možno použiti; niti doteknila se ga nisem.

Vedno in vedno sem morala misliti na Vero.

Zunaj na hodniku se je začula hoja, in takoj nato so se odprla vrata moje sobe. Ustrašila sem se.

Draškovič je stal pred menoj; brisal si je pot z obraza in mahal z rokami.

»Moj Bog! Nesreča, nesreča! . . . Vere ni! Je-li pri vas, ste jo li videli? . . . Moj Bog, ta nesreča!« . . . je vzdihoval in vpraševal.

»Za Boga, kaj pa je?« sem hitela v strahu.

»Kaj, kaj?! Vere ni nikjer! Včeraj popoldne je bila doma . . . Zvečer sem šel s prijateljem malo v kavarno — moj Bog, saj veste, če koga kdo obišče . . .! Prišel sem malo pozno domov in nisem gledal, kje je ona.. Zjutraj se zbudim . . . nje nikjer! . . . Pokličem hišno, kuharico, pa nobena nič ne ve. Pravijo, da je odšla takoj za menoj, in da se ni vrnila! . . . Moj Bog, kaj-li je to? Ali veste?« . . .

V hipu mi je šinila misel: Vera je odšla z dr. Hanušem. Čudno se mi je zdelo, da je odšla kljub ukrepu, ki ga je bila včeraj naposled storila.

»Ali veste kaj, ali veste?« je silil vame Draškovič.

»Imam-li pravico jo izdati,« sem se sama vpraševala ter si odgovorila, da je nimam.

»Povejte, ali ste jo kaj videli — veste-li kaj?« je nestrpno izpraševal Draškovič.

»Ne, ne vem,« sem mu odgovorila.

Naposled se je Draškovič vendarle naveličal in odšel, in zopet sem bila sama.

Torej je vendar šla, sem si mislila, in bilo mi je hudo.

Razmišljena sem hodila po sobi, postajala pri oknu in premišljevala vse dogodke prejšnjega dne.

Moj Bog, koliko je pač prebila ta uboga Vera. Tožila mi je sicer malokdaj, a vedela sem vendar, da ni srečna. Premišljevala sem, kako različno deli usoda svoje darove; Veri n. pr. je bila dala, kar more osrečiti: blago dušo, plemenito srce in lepo zunanjost, a vendar ni bila srečna . . .

Okoli desetih dopoldne zaslišim zopet ropot pred vrati svoje sobe in sama pohitim odpirat, a prestrašim se, ko ugledam Draškovičevo hišno pred seboj, bledo ko zid.

»Kaj pa je, za božjo voljo?!«

»Takoj pridite k nam — grozna nesreča, gospa . . .«

Meni je legla težka slutnja na srce. V naglici oblečem plašč in zdirjam po dežju k Draškovičevim . . .

»Zgoraj v gospejni sobi« — zajeclja hišna, ko sem jo pogledala v veži.

Zletim po stopnicah, po hodniku ter planem v sobo. Kolena so se mi šibila, in hitro sem morala sesti na bližnji stol.

Črez postelj je ležala Vera, oblečena, kakor je bila prejšnji dan pri meni, a vsa mokra in blatna in — brez življenja. Policijski komisar je stal zraven nje in zdravnik, Draškovič pa je slonel pri mizi in topo zrl predse.

»Samomor — nedvomno« je dejal zdravnik in odpenjal Veri plašč.

Obleka je bila okrvavljena, lasje zmršeni, a mrtvaški obraz miren in veličasten. Zgornja ustnica je bila privzdignjena, in videli so se mali, beli zobje. Vsa ta vitka, lepa postava brez življenja, strta in uničena, ležeča na postelji je bila neizrečno mila in otožna: bela, fina polt, pod katero pa se ni več pretakala kri, krvave, goste obrvi nad zaklopljenimi očmi — a vse to v okviru mokre, blatne obleke — to je bilo tako žalostno, da mi je trgalo srce . . .

»V logu so jo ravnokar našli ter policiji naznanili. Kot soprogo čislanega meščana smo jo takoj semkaj prepeljali« . . . tako nam je poročal komisar.

Draškovič pa je klical nad hišno:

»Konjaka mi prinesi takoj! Slabo mi je do duše! No, kaj se obotavljaš? Konjaka, konjaka!«

Mene je bolelo srce.

Zunaj je nalival dež, se usipal tudi tedaj, ko so odpeljali Vero na pokopališče. Niso je pokopali z zvonjenjem niti z duhovnikom.

O vi pusti, tožni, deževni jesenski dnevi, kako mi segate v dušo, kako mi trgate srce! Tako sivi ste, tako prazni, tako dolgi! Zjutraj se jamete mračiti in potem umira od jutra do večera vaš medli, žalostni svit.

Ti sivo, pusto deževje, ne mori mi duše s svojim enakomernim šumom, s svojo mrzlo, neprijetno vlago! — Sovražim te! —

Vseučilišče v Ljubljani.

Spisal dr. Milivoj Savič. [1])

ko premišljujemo težnje za ljubljansko vseučilišče, katero je sedaj na dnevnem redu in mora ostati dotlej, dokler se ne odloči na to ali ono stran, tedaj nam nehote stopi pred oči celi kompleks naših narodnih postulatov. Od 1848. l. nam je zajamčena »svoboda«, od 1860. l. »ustava«; izza tega leta pošiljamo navdušeni poslance v parlament, a oni nam vedno in vedno poročajo ali tudi ne poročajo o svojem »delovanju«. Neko dobro posledico je provzročila ustava, namreč to, da se je povišal kredit vlade ter države spričo državljanskega poroštva. No mi Slovenci smo imeli z drugimi »manje vrednimi« narodi avstrijskimi vred doslej bore malo dobička od ustave . . .

Toda kaj bomo tožili? Tožbe same ne pomagajo nič. Poglejmo si brez strahu ves svoj položaj, celo slovensko vprašanje, ki se nam zlasti sedaj zopet vsiljuje z vseučiliškim vprašanjem vred. Sicer se pri tem ne bodemo mogli povsem izogniti politiškemu razmotrovanju, toda postavimo se takoj izprva na višje filozofsko stališče. —

Za globlje razmotrovanje o univerzi nam treba poseči nekoliko dalje. —

[1]) Iz početka sem bil namenjen sestaviti tudi zgodovinski razvoj našega vseučiliškega vprašanja; bolj pa ko sem o tem razmišljeval, bolj sem čutil nedostatek pragmatiške kulturne in politiške povestnice našega naroda, zlasti od francoske revolucije dalje. Šele kadar naši povestničarji to vrzel zamaše, bode možen nepretrgan pregled tega vprašanja. Glede statistiških podatkov pa se je v novejšem času pri nas, hvala Bogu, toliko storilo, da jaz ne bi mogel menda nič posebnega dodati, temveč le objavljene članke premlevati. Tu nam je zlasti na misli izvrstna spomenica, ki je bila nedavno izročena naučnemu ministrstvu po državnem zboru (gl. »Slov. Narod« z dne 19. oktobra t. l. in sl.) in pa utemeljevanje dr. Majarona glede ustanovitve slov. vseučilišča v deželnem zboru kranjskem dne 11. februarja 1898. l.; omeniti bi bilo treba tudi govora gg. Voduška in Majena na letošnjem shodu velikošolskem (gl. »Slov. Narod« z dne 24. avg. 1898), dalje spis g. Sotlana v »Novi Dobi« br. 3., moj članek v »Slov. Narodu« z dne 3. novembra 1898 i. t. d. Zanimivo in preimenitno je dejstvo, da je »faktično v Ljubljani od l. 1810. do 1813. delovala popolna akademija (univerza), in da še v l. 1848. nahajamo na istem mestu filozofsko, teološko ter medicinsko-kirurško šolo, katerim sta se l. 1848. pridružili tudi dve slovenski stolici za avstrijsko kriminalno civilno pravo (prim. navedeno »spomenico«).

Takšno kulturno podjetje, kakršno je vseučilišče, je možno le tam, kjer se vse sile narodove razvijajo svobodno; tak razvoj pa je zopet le možen v urejeni državi. V urejeni, moderni državi smo, hvala Bogu, toda naše narodne sile se ne morejo svobodno razvijati, niti gmotne, niti duševne; kajti naši odločilni državniki so se vedno, tudi odkar je ustava v veljavi, držali le Macchiavellijevih načel, ne pa načel pravega politika, kakor jih je tako jasno očrtal že pred več nego dvetisoč leti nedosežni Aristotel. Macchiavellijev »Il principe« daje še vedno signaturo našemu javnemu življenju; to mi vsi, katerim je usoda naklonila, da smo udje »manj vrednih« narodičev, vidimo, slišimo in čutimo v gmotnem in duševnem pogledu.

To vse se dogaja izza l. 1867. Toda zapadni slovanski narodi se tega svojega položaja izprva niso niti prav zavedali; celo Palacký je šele po dolgih bridkih izkušnjah malo pred 1867. l. spoznal in izprevidel, kam vse meri. In ker se omenjeni neugodni položaj zapadnih avstrijskih Slovanov doslej ni bistveno izpremenil, tedaj je dandanes, ko se nagiblje l. 1898. h koncu, vprašanje: »Kaj bode z nami?« takisto pereče, kakor je bilo tačas, ko ga je zastavil dalekovidni Palacký . . .

Trije veliki kulturni tipi so v Evropi: romanski, germanski in slovanski. Sociološka resnica pa je, da se veliko sil gubi in mnogo škode nastaja vselej in povsod, kjer udarjajo raznolični kulturni, bolj ali manj si nasprotni tipi drug ob drugega.

Malo slovensko ozemlje pa je vprav bojišče vseh treh kulturnih tipov — s tem je povedano vse.

Bojišče, pravimo s premislekom, in ne gostoljubno in prijazno torišče skupne evropske civilizacije. Zakaj je tako, zakaj toli sovražno pljuskajo in udarjajo valovi različnih kultur drug ob druzega, tega ne bodemo tukaj preiskovali, to zagonetko prepuščamo sociologom, ki je doslej poleg vse bistroumnosti niso rešili; faktum je, da naša soseda brezobzirno izkoriščata svojo premoč in da navaljujeta na nas z gmotno in duševno presilo, da nas tuja obrtnost in trgovina vedno huje oklepata in kruto ovirata naravni razvoj naših narodnih sil. Tlak pa zbuja po naravnem potu protitlak — to ni samo fiziški, ampak tudi moralni zakon, ki ima svojo veljavo ne le v razmerju posameznikov, nego tudi v življenju celih narodov.

Da Slovenci sami zase nismo kos presilnemu fiziškemu in kulturnemu navalu, to je pač jasno; zato pa ali vpijemo po ravnopravnosti in pravici, ali pa si iščemo jačjih prirodnih zaveznikov. Na ravnopravnost se sklicujemo že mnogo let — zaman; to sklicevanje

ima sploh samo pomen in uspeh v ugodnih političnih odnošajih, sicer pa je naivno in čisto brezuspešno; predolgo smo že tolažili narod z ravnopravnostjo, »ki nam gre po božjih in človeških pravicah«; poleg vseh protestov naših narodnih voditeljev naš narod nazaduje in slabeva vsestransko, in od same dobrote »božjih in človeških pravic« ga bode skoraj konec. Ali ne vemo ali pa si nalašč prikrivamo, da nam niti najprijaznejša vlada ne more pomagati, dokler je mogočni in velikanski nje birokraški aparat v rokah naših narodnih nasprotnikov. In tako se dogaja — ne da bi mi mogli zabraniti — da presilni sosed otimlje našim kmetičem slamnate koče ter si na njih mestu gradi svoje tovarne. In v tem bednem položaju nam niti nič ne morejo pomagati naši sokrvniki na jugu, ki so sicer res v ugodnejših politiških razmerah, a so v socialno-kulturnem pogledu na veliko nižjem stališču nego mi, tako da poleg vseh neugodnosti vendar mi eksportujemo njim dokaj inteligence, a ne narobe oni k nam . . .

In vendar, vkljub tem žalostnim našim zunanjim in notranjim razmeram, vkljub silnemu, že več nego tisoč let trajajočemu pritisku premogočnih sosedov se iz naših dežel slišijo krepki glasovi po slovenski izobrazbi, slovenski prosveti — po slovenskem vseučilišču.

Ti pojavi so silno imenitni in veseli; značijo, da naše ljudstvo še vedno hrani zdravo, pristno jedro narodnega značaja. Germansko-romanska kultura in nekultura se je skozi stoletja vlivala našemu ubožnemu, nekulturnemu ljudstvu, a naše preprosto ljudstvo se je je izza Tasila in Valhuna instinktivno, po nekakem prirodnem nagonu vedno izogibalo in se je še dandanes izogiba in se ji ustavlja, akopram se naša inteligenca skoro potaplja v nje mogočnih valovih, prav kakor je plemstvo naše najpreje pustilo na cedilu preproste svoje rojake ter se vdalo frankovsko-bavarskemu vplivu. Toda na čast naši inteligenci treba priznati, da se le-ta, ko si je pribavila višjo izobrazbo v tuji — nemški, italijanski — obliki, dandanes pošteno trudi, da bi pridobljeno omiko prelila v domačo obliko ter jo oživila z narodnim duhom; in v ti prenovljeni, narodni obliki podaja naša inteligenca tujo, zapadno-evropsko prosveto milemu narodu, hoteč le-tega privesti k onemu smotru, ki mu je namenjen od prirode. Vkljub vsemu blesku zapadne kulture se i našemu narodu i inteligenci naši zbuja hrepenenje po samorodni kulturi; zlasti našemu prostemu narodu, ki še ni oblizan od moderne zapadnjaške kulture, mrzi nasilstvo in brezobzirni individualizem, ki je značilen beleg one kulture; v srcih preprostih Slovencev še žari ljubezen do bližnjega in altruizem, ki je bistven znak slovanske kulture. S tem je pa

tudi jasno obeleženo našega naroda stališče med trojimi evropskimi kulturnimi tipi: naš narod ne more biti nič drugega nego to, kar je: slovanski in njegova kultura ne drugačna nego slovanska...

Razume se, da se naš narod v trdem boju za obstanek, ki se med celimi narodi takisto kruto bije kakor med posamezniki, ne more ohraniti svojega bistva drugače nego z delom in s prosveto; ustavljamo se uspešno škodljivim tujim vplivom le tedaj, če je vsaki izmed nas ali vsaj večina izmed nas — narodna masa — vsaj toliko naobražena, kakor so naši sosedje; kulturno delo bode Čehom spas, je vedno poudarjal Palacký — kulturno delo bo tudi naš edini spas. Zato pa hočemo vseučilišče.

Ali naj navedem razloge za to po »božjih in človeških pravicah« upravičeno zahtevo? Ali naj analizujem, kako zgodovinsko pravico imamo do vseučilišča? kako prirodno? kako z avstrijskega stališča? To vse so storili naši ljudje, poklicani možje, že večkrat. Jaz samo pravim: pustite nas, mogotci, da se po svoje gibljemo! pustite nas, da se brez ovir razvijamo, da svobodno živimo! Tudi mi se hočemo — da govorimo z imenitnim Čehom — »narodno izžiti« . . .

Nihče pač ne bo pričakoval, da bi Slovenci sami tekmovali z Nemci, Angleži, Rusi i. dr. na kulturnem in svetovnem polju. Toda nas ni sram, da smo — mali Slovenci; če smo mali in slabi, no, potem nas pa ne zavirajte, da bodemo kdaj tudi veliki in mogočni — veliki in mogočni po načinu, ki nam ga je odkazala priroda in previdnost božja!

Da pa se prirodni etiški smoter našemu narodu zopet jasno pokaže, da bode le-ta deležen prave, sebi primerne kulture in sreče, prave svetovne sile in slave — to bode baš zadača ljubljanskega vseučilišča!

»Naša univerza« ni prazno geslo, s katerim bi si ta ali oni častihlepnik ali koristolovec hotel pridobiti popularnost v svoje sebične namene; »naša univerza« tudi ni bojni krik za fanatizovanje lenih mas, »naša univerza« je izraz kulturnih in etiških, gmotnih in duševnih interesov našega naroda. — Poleg vsega tega se dobro zavedamo svojega neugodnega stališča, ki je liki tristranska piramida naklonjeno na trojno kulturno polje, tako da naši izobraženci brez posebne težave lahko zdrknejo na eno ali drugo ali tretje polje in je res velika večina njih doslej polzela in se potapljala v germanščini in romanščini; niti si ne zavezujemo oči in ne zapiramo ušes nasproti resnici, da gotove granice in pokrajine posredujejo prehod od enega kulturnega tipa k drugemu, in da je baš slovenska zemlja

na taki granici ali celo na tromeji različnih kulturnih vplivov, in zategadelj radi priznavamo, da bo ljubljanska univerza kolikor toliko odprta romansko-germanskemu kulturnemu vplivu. Poleg vsega tega pa smo vendarle prepričani, da bodemo svojemu vseučilišču udarili svoj pečat na podlagi dosedanjega svojega kulturnega dela; a naobratno bo bodoče naše vseučilišče mogočno pospeševalo in razvijalo specifiški značaj naše kulture ter ji pomagalo, da se bolj in bolj osamosvoji ter reši romanskega in germanskega jerobstva, približujoč jo kulturi drugih slovanskih narodov ter ustvarjajoč na ta način slovensko vrsto splošnega slovanskega kulturnega tipa . . .

Seveda se ne smemo varati, da ostanejo brezuspešni vsi naši akademiški pozivi na moralno čuvstvovanje današnjih mogotcev, češ, naj nam vendar puste svobodni razvoj — brezuspešni, ker moderna zapadnjaška politika ne pozna morale v javnosti; treba bo še mnogo boja, trdega boja, in boriti se nam bo z istim orožjem, ki rabi našim gospodarjem. Toda pri tem bojevanju vendar ne pozabimo, da najsolidnejše orožje je naporno kulturno delo, ki bodi naše geslo, in pa nikdar ne izgubimo iz oči velikega smotra slovenske kulture: altruizma. Na surovo stališče golega nasilja se ne ponižajmo; zmagamo trajno le tedaj, če spejemo za velikim etiškim smotrom z etiškimi sredstvi . . .

Najhujše nasprotnikovo orožje, s katerim nas zasekava v živo, je njegova razvita obrtnost, trgovina in duševna nadvlada. Zategadelj pa je takisto važna kakor univerza gospodarska naša emancipacija. To so bistro uvideli najrazsodnejši izmed čeških in poljskih politikov ter so res že vsaj zasnovali, kakor se čuje, v naši monarhiji nekaj slovanske gospodarske politike v velikem slogu. Da pa bode ta gospodarsko-političa zasnova uspešna, k temu treba malo več nego dosedanje šablonske vede, ki si jo pridobi naše razumništvo po izvoženem tiru gimnazijske in velikošolske izobrazbe; dokler si ne prisvojimo znanosti in spretnosti v modernem finančnem gospodarstvu, dokler v tem pogledu ne umemo vsaj del tega, kar mojstri-židje, dotlej bodemo inferiorni i gmotno i duševno; saj vidimo, da usodo milijonov evropskih narodov odločuje peščica milijonarjev ali milijardarjev, ki so si svoje imetje pridobili le s finančnimi operacijami; in tako tudi nad slovanskimi množicami gospodujejo ekonomsko premeteni sosedje . . .

Hkratu z gospodarsko emancipacijo pa se mora pričeti duševna emancipacija. Da se pa uspešno zvrši duševna osamosvojitev, brez katere se gospodarska niti misliti ne da, baš to bode namen naše

univerze! Da nam nemška vseučilišča za naše razmere ne zadostujejo, je razen drugod že navedenih razlogov razvidno tudi iz tega dejstva, da smo izmed vseh Slovánov v Avstriji zlasti mi Slovenci že po svoji prirodni legi poklicani, da posredujemo med zapadnjaškim svetom in slovanskim jugom in iztokom; in če je res, da je Avstrije prihodnost na jugu in iztoku, tedaj se ne da tajiti, da bodemo baš Slovenci prevažen faktor pri ti kulturni misiji avstrijske monarhije. A ne dajmo si izviti iz rok te imenitne naloge, ki še čaka našega sicer tako malo upoštevanega naroda, nego se že sedaj pripravljajmo nanjo z vso resnobo in z največjim naporom; in eno izmed najimenitnejših sredstev, da se usposobimo za to kulturno misijo, bode — naše vseučilišče . . . Saj vidimo, kako navaljujejo Nemci iz vseh nemških pokrajin na iztok in v Srbski, Bolgarski, Turški in celo v Palestini pridobivajo tla za svojo obrtnost in trgovino; seznanjajo se v ta namen ne samo s slovanskim pismom in slovstvom, ampak tudi s turškim, arabskim, armenskim, perzijskim, in s ponosom so poudarjali nemški časniki o potovanju nemškega cesarja v Palestino, da nemška kolonija v Carigradu ni samo najštevilnejša nego tudi najuglednejša.

Res so naši državniki doslej bili vedno tako nespametni, da so sicer spoznali, da Avstrija naravski gravituj proti jugovzhodu ter pomikaj svoje težišče v ti smeri, a spričo nepremagljive slavofobije niso hoteli priznati, da v celi Avstriji za omenjeno misijo ni prikladnejših pionirjev, nego so vprav Slovenci baš spričo svojega položaja na meji treh glavnih evropskih kulturnih tokov. Dočim se z ogromno rusko literaturo, z rusko znanostjo in umetnostjo, ki je v mnogih ozirih že prekosila bogastvo germansko-romanskega duha, prav pridno bavijo in iz nje črpajo Nemci v Berlinu, Angleži v Londonu in Francozi v Parizu, so nam Čehom in Slovencem naši nemški gospodarji šteli tako zabavo v greh ter jo celo stigmatizovali z mrzkim, hudobnim nadevkom »panslavizma«, ki je v sredi tako prazen kakor strah, a okolo kraja ga nič ni, vendar pa je našim neprijateljem dobro došel, da ga nekaj iz hudomušnosti, nekaj pa iz babjevernosti in radi slabe vesti izkoriščajo proti nam kakor rimske matere Hanibalov strah. Hvala Bogu, tudi panslavizem je samo še za politične otroke, in prav je, da se Čehi in Slovenci brez obzira na neprijateljske denuncijacije sedaj intenzivneje seznanjajo z rusko mlado, prirodno-krepko prosveto in to tem lažje in tem bolj brez skrbi, odkar so tudi odločilni krogi spoznali, da so češki in slovenski interesi popolnoma identni z avstrijskimi in se le-ti tudi ne križajo več z ruskimi . . . To zbliževanje naših prosvetnih teženj s kulturo

drugih slovanskih rodov bo izmed glavnih zadač ljubljanskega vseučilišča, a le-tega ustanovitev bi bila začetek našega preporoda, naše renesanse!

Ljubljansko vseučilišče! S svetim pismom bi lahko rekli: »Ljubljana, bela Ljubljana! ti nisi izmed najmanjših mojih hčera.« Važna zadača ti je usojena! Ti si naravno izhodišče iz germanskega in romanskega sveta na slovanski jug in iztok! Po tvojih tleh — mimo starodavne Emone — so hrumeli Gotje i Huni i Vandali v solnčno Italijo, in mimo tebe meri zapadnjaška struja na iztok — »Drang nach Osten!« Do tebe je, Emona-Ljubljana, da ne ostaneš otok v ti struji, nego da se kar najbolj okoristiš s svojim ugodnim položajem!

Zimska silhueta.

Z gora črez plan — s poljan v gore
Snežene megle se pode.

Drse po gladkih tleh sani —
Za njimi gladen vran kriči . . .

Ah, srečni pari v njih sede,
Skrivaj si stiskajo roke . . .

Na drsališču par in par
Frči ko veter v kolobar . . .

Gori v očeh jim vroča strast,
Igra krog ust bohotna slast . . .

A vdova v bajtici čepi,
Obupno v mrzlo peč strmi.

Srce ji trga glad otrok —
Peščice moke ni za sok . . .

I. N. Resman.

Kadar smrt mi grob izkoplje.

Kadar smrt mi grob izkoplje,
Vanj vrzite listov velih;
Spomnite se drobnih pesmi
Z mojim srcem vred zvenelih! —

Na gomilo položite
Trnjev venec s cvetko malo;
Naj spominja vas življenja,
Ki en sam je cvet pognalo! —

Prisadite dve cipresi,
Eno spredaj, drugo zadej,
Kot spomin na zvesti srci,
Ki ljubili sta brez nadej.

In gomili okrašeni
Ni-li treba spomenika?
Zanj darove nabirajte!
Ko njih vsota bo velika,

Razdelite jo ubogim:
Brat, recite, bratu nudi.
Dražji bode spomenik mi
V živih srcih ko na grudi —

Sigma.

Rezika.

Spisala **Zofija Kvedrova.**

e, he, oče Pegan! Kako pa pazite na Reziko?« je ogovoril mlad fant starikavega moža v zamazani delavski obleki.

»Kaj praviš?« se je odzval le-ta ter je malo nejevoljno pogledal fantinu v obraz.

»Kaj pravim! Kaj drugega, nego da ste mi res dober, prav dober oče, če pustite hčeri, da se takisto peča s tistim našim nadpaznikom, ki ima vas tako na piki. Ha, ha! Menda je zato tako robat z vami, ker je z Reziko bolj sladak«, se je smejal mladenič surovo.

Staremu Peganu so se zaiskrile oči pod košatimi sivimi obrvmi, in roka se mu je stisnila v pest.

»Fant, pazi se — stari Pegan ne pozna dosti šal, in moja hči je predobra, da bi jo tak nebodigatreba vlekel črez zobe!«

»Nebodigatreba! No, no, menil sem, da se zlepa pomenim z vami; če pa nočete, je pa tudi dobro! — Sicer pa dobite morda kmalu kakega nebodigatreba v hišo — vi in Rezika!«

Po teh besedah se je fant hitro obrnil ter izginil za bližnjim voglom, stari Pegan pa je pretil za njim:

»Naj te le dobim v pest — zrahljam ti kosti, da ti preide vse veselje, otresati svoj jezik nad poštenimi ljudmi!« —

Še vedno malo razburjen, je korakal proti domu, in njegove nagrbančene obrvi so pričale, da se ne snujejo vesele misli za starim, nagubanim čelom.

* * *

Bil je delavec, ubog delavec! Nikdar ni čutil nezadovoljnosti s svojim stanom, a zdaj v zadnjih dveh letih jo je čutil, bridko čutil. Prišel je nov nadpaznik odnekod iz Švice. Slovenskega ni znal skoro nič, a z delavci je postopal surovo do kraja. Stari Pegan je bil ob vsi svoji ubožnosti zaveden in postaven človek in od prejšnih paznikov navajen ljudomilega ravnanja. A ta novi nadpaznik je delal z delavci kakor z živino. Drugi delavci niso imeli poguma, da bi se mu bili uprli, a stari Pegan ni mogel molčati, zato ga je Švicar še bolj gulil. Ko ne bi bil imel hčere, bi bil vse skupaj pustil, a zanjo, za svojo Reziko, je pretrpel vse!

Rezika je bila jako šibko dekletce, in zato ni oče dovolil, da bi se bila mučila s težkim delom; gospodinjila mu je doma, mu nosila kosilo v tovarno in mu prala obleko. Bila je sicer šibka, a vendar lepa; nekaj gosposkega je bilo na nji, in Pegan jo je ljubil, kakor je sovražil Zipplerja, svojega nadzornika v tovarni . . .

Malo počasneje je pritiskal oni večer na kljuko vežnih duri nego sicer; neka neprijetna slutnja mu je bila legla na srce. In čudno — sedel je za mizo ter večerjal priljubljene žgance z zeljem, a danes pa mu niso nič šli v slast, in jedel je mehanski, ne da bi vedel, kaj deva v usta. Misli so mu nehote uhajale k temu, kar mu je bil malo prej namignil oni mladi delavec.

»Rezika — ne — ne morem verjeti!« —

Poklical jo je z imenom, in plaho je prišla iz kuhinje.

»Zakaj ne večerjaš z menoj?«

»Ne morem, ni mi dobro.«

Pogledal jo je, in zdela se mu je bleda in upadla.

»Pa vendar k meni sedi!«

Sedla je na klop k njemu, a ni mu pogledala v oči. Sedela sta tiho in zamišljeno. Hkratu je Pegan vprašal skoro boječe:

»Poznaš-li Zipplerja?«

Zardela je močno in plaho odgovorila:

»Poznam«.

Njega je pri ti besedici neka groznica izpreletela po životu — vedel je v istem trenotku, da je res, kar je trdil oni mladič.

»Poglej mi v oči!« je ukazal.

Povzdignila je svoje goste, temne obrvi in uprla velike vlažne oči vanj; a v istem trenotku jih je povesila, se mu vrgla na prsi in zaihtela:

»Oče, oče!« . . .

Njemu je tisti hip zaščemelo po kosteh; zdelo se mu je, da čuti, kako se mu nekaj groznega ujeda v dušo. Dvignil je roko, da bi jo pahnil od sebe, pa zasmilila se mu je v dno srca, in božajoče ji je pogladil lase.

»Je-li res?«

»Oče, res . . .«

Molče sta stala drug ob drugem. Nazadnje je on omahnil in se stokaje zgrudil na klop.

»Povej mi vse!« je jecljal.

In ona je stala pred njim in mu pripovedovala s solzami:

»Oh, oče, že dolgo je hodil za menoj, pa jaz ga nisem marala . . . bala sem se ga . . . Tedaj pred tremi meseci . . . ko ste se vi sprli z njim . . . je dejal, da vas spodi . . . če . . . in jaz . . . jaz sem se bala za vas . . .«

Molče je gledal v tla.

»Ali ga imaš rada, dekle?« je kriknil črez nekaj časa ter planil kvišku.

»Ne, ne« — je jokala ona; »nisem se ga mogla ubraniti. Dejal je tedaj . . . jaz sem bila sama doma . . . samo, če ga poljubim, potem vas pusti . . . in . . .«

»O ta volkodlak!«

»Pa spat pojdi, Rezika!« je dejal namah mehko, položil svojo žulavo, raskavo roko na njene mehke lase, potem pa je planil skozi vrata.

* * *

Drugi dan so našli delavci nadzornika Zipplerja ubitega pred tvornico, stari Pegan pa se je sam naznanil sodišču. — »Ni mi žal,« je ponavljal; »ubil mi je hčer!« — Rezika je res umrla, še preden so očeta odpeljali v Gradišče ob bistri Soči, kjer naj premišljuje, kako se sme ali ne sme braniti čast svoje hčere . . .

Zipplerju pa so delavci položili na krsto ob svojih stroških nekaj vencev ter se »in corpore« udeležili pogreba — ali na višji migljaj, ali iz proste volje, o tem nočemo razsojati.

Bratu Josipu na grob.

(† 12. septembra 1898.)

Zavel vihar je s severa
Ko smrt hladan,
Drevil se dalje, dalje tja
Na južno stran.

Boječe, tožno zrl za njim
Sem črez gore: —
Ta sapa zadnji cvet požge! . . .
Gorje, gorje! . . .

In pal je cvet ko snežec bel,
Sred rahlih sanj se je osul — — —
Vihar raznese še pepel! . . .

O ne! to cvetje ne zamre,
V dom čistosti ga presade,
Z njim prestol božji okrase!

Ivan Šorli.

Ivan Ilešič, slaven vojak.

Spisal Fridolin Kavčič.

van Ilešič je bil porojen dne 1. dec. l. 1808. v Vilovljaku blizu Ptuja kot sin jako ubožnih kmetiških roditeljev. Početne šole je obiskoval v Ptuju, a svoje študije je nadaljeval v Mariboru, kjer so ga iz četrtega gimnazijskega razreda k vojakom potrdili. Služil je kot prostak pri domačem 47. pehotnem polku grofa Kinskega. Oče moj, kateri je bil na mariborski gimnaziji Ilešičev sošolec, ga je nekoč vprašal, kako da se v vojaški suknji počuti? Ilešič se je z veselim obrazom odrezal: »Zadovoljen sem, sedaj mi vsaj ni treba stradati; če je komisni kruh tudi trd, dober je pa le, in dovolj ga imam!«

Ilešič je že na gimnaziji slovel zaradi lepe pisave; spričo te so ga kmalu odredili v polkovno pisarnico, kjer je tudi za polkovnega imetnika grofa Kinskega pisaril tedenske izkaze. Baš ti krasno pisani izkazi so provzročili, da ga je grof Kinsky zahteval za svojega pisarja. Kinsky, ki je bil vojak stare avstrijske korenine, je kmalu spoznal vrline svojega pisarja; Ilešičevo lepo vedenje, njegova odkritosrčnost, nadarjenost in vrli značaj — vse to mu je pripomoglo, da ga je Kinsky dne 16. aprila l. 1841. po trinajstletnem službovanju imenoval za podlajtnanta v svojem polku.

V desetih letih je postal stotnik pri 53. polku (hrvaškem). L. 1853. mu je cesar podelil vojaški zaslužni križec. Ko je dne 9. decembra l. 1854. postal major, so ga premestili k 50. polku. Od tega polka je prišel kot podpolkovnik k polku barona Šokčevića št. 78. — Pri tem polku sem služil tudi jaz šest let, in starejši častniki so se Ilešiča še dobro spominjali. Tako mi je podpolkovnik Friderik vitez Schildenfeld pripovedoval, da je tačas, ko je bival 78. polk v Benetkah, prišla mati Ilešičeva, posetit svojega sina. Ilešič, takrat podpolkovnik, je vodil svojo osivelo mater, preprosto slovensko kmetico, pod pazduho po beneških ulicah. Že ta dogodbica ga nam kaže kot plemenitega moža . . .

Dne 9. julija l. 1862. je bil premeščen k štajerskemu polku št. 27., čigar poveljnik je bil vojvoda Württemberški. Tedaj se je udeležil Ilešič l. 1864. schleswig-holsteinske vojne ter je vodil v bitki pri Overseeju dne 6. februarja l. 1864. prvi bataljon z izredno hrabrostjo. Z silovitim navalom se je zapodil 1. bataljon v sovražnika in ga potisnil v Sankelmarkerjev gozd. Ilešiču je bil pri tem na-

skoku ustreljen konj, na katerem je jezdil, in tudi njega samega je težko ranila sovražna svinčenka.

Ko je bil dne 8. februarja polkovni poveljnik vojvoda Württemberški imenovan za generala, se je v pismeni odhodnici poslovil od svojega polka; pri tem se je Ilešiča tako-le spominjal: »Nach dem Gefechte bei Oversee habe ich, da der tapfere Herr Oberstlieutenant Johann Illeschütz an der Spitze meines Bataillons im Kampfe schwer verwundet worden war, das Regiments-Commando, selbst verwundet, der Führung des H. Major Baron Haugwitz übergeben . . .«

Že dne 8. februarja, dva dni po bitki pri Overseeju, je imenoval cesar Ilešiča brzojavnim potom za polkovnika in poveljnika 27. polka, toda ni mu bilo usojeno, da bi bil kdaj kot polkovnik svojemu polku načeloval . . . Dne 12. marcija istega leta mu je podelil cesar tudi red železne krone 3. reda. Veliki vojvoda meklenburški mu je pa poslal svoj vojaški zaslužni križec.

Z bojnega polja je nameraval ranjeni polkovnik Ilešič v domovino potovati, da bi se ondi izlečil; toda strašne bolečine so ga prisilile, da se je ustavil v Berlinu, kjer je že dne 13. junija umrl. Dne 17. junija mu je priredila berlinska pruska posadka veličasten vojaški izprevod. Pruski princ Albreht, feldmaršal Wrangel, vsi v Berlinu nameščeni generali in častniki so spremili našega junaka na pokopališče . . .

Dne 25. novembra l. 1864. je dospel 27. polk na povratku v Avstrijo v Berlin. Precej po dohodu v Berlin, naravnost s kolodvora je korakal polk na invalidsko pokopališče, kjer je bil pokopan Ilešič. Pruski invalidi so stali z gorečimi bakljami kot častna straža okolu groba. Grobni spomenik je bil z lavorovimi in hrastovimi venci nakičen. Polk se je ustavil pred spomenikom, godba je zasvirala žalostinko, in polkovni poveljnik je zapovedal: »k molitvi« . . .

Ta veličastni, ganljivi trenotek je ostal vsem navzočnim vojakom nepozaben, in marsikateremu njih so se porosile oči pri spominu na umrlega dičnega polkovnika, ki je bil v mladih letih slovenski pastir.

Ilešič je bil plemenit značaj, strog, a pravičen in dobrohoten oče svojim podložnikom, preprostega vojaškega vedenja. — Ko sem pred leti nabiral gradivo za Ilešičev življenjepis, sem se obrnil tudi do višjega častnika (Hrvata), ki je bil nekdaj Ilešičev podložnik, a tačas feldmaršallajtnant; prijazno mi je odgovoril, in ker nam njegovo pismo Ilešiča prav dobro označuje, sem si ga od konca do kraja zabeležil in ga o priliki na primernem mestu objavim.

Pruski generallajtnant Beyremann mi je sporočil, da je Ilešičev grob dobro oskrbljen. Poraščen je z zimzelenom. Grobni spomenik je 1 *m* 10 *cm* visoka, iz sivega mramorja izklesana kocka. Na zahodni strani ima napis: »Johann Illeschütz, k. k. oest. Oberst«. Pod napisom je izdolben križ in datum »13. Juni 1864«. Spodaj je v basreliefu izklesan lavorov venec.

Ironija.

Spisala **Zofija Kvedrova**.

pisarnici advokata dra. Ščetine je stal starikav kmet ter sramežljivo vrtel klobuk v roki.

»Oh, gospod, ali res ne bi mogli počakati s prodajo še kak mesec? Zdaj je ravno najslabši čas; črez kakega četrt leta bi dobil kje kaj denarja na posodo; prodal bi gozd in vse bi plačal. Sedaj pa res ne morem in ne morem. Zaradi borih petih sto goldinarjev me pa menda vendar ne boste spravili na boben. Prav lepo prosim, da še malo potrpite.«

»Ali, dragi moj! Povedal sem vam že, da to ni v moji roki. Vidite, jaz sem ravno tako odvisen od ljudi kakor drugi; kar mi naroče, to moram storiti. Mešiček je naročil, da se ne sme preložiti prodaja, in jaz moram storiti tako, kakor on zahteva.« —

»Moj Bog, moj Bog!«

»Verjamem vam, da vam je hudo, toda jaz res ne morem pomagati, če bi tudi rad. Pojdite še enkrat k Mešičku, mogoče se vendar omehča.«

»Pojdem. Pa z Bogom, gospod doktor! Ne zamerite, da vam delam sitnosti!«

»Z Bogom! Dobro opravite! Samo ne pozabite mi priti povedat, če Mešiček dovoli, da se prestavi. Prodaja bo že črez pet dni, in vložiti moram še prošnjo, da ne boste imeli stroškov, če pridejo k vam.«

Kmet je žalostno prikimal z glavo in odšel k Mešičku. Skrbelo ga je, in več nego enkrat se je ustavil po poti.

»Raje bi šel na Svete Višarje po bosih kolenih« — je godrnjal predse — »nego da imam take skrbi in taka pota!«

Pa prišel je slednjič vendar do visoke hiše bogatina Mešička. Še enkrat si je globoko oddahnil, zbral ves svoj pogum in stopil v kuhinjo, kjer je debelo kuharico prav ponižno vprašal, kje so gospod.

»Na onem koncu so« — je dejala, ga peljala po veži k drugim vratom, mu velela, naj si dobro osnaži črevlje, in mesto njega potrkala na vrata.

Neki debel, nerazumljiv glas je zarenčal notri, kuharica je odprla vrata ter odšla, kmet pa je boječe vstopil.

»Dober dan vam Bog daj« — je nagovoril vljudno debeluhastega gospoda, ki je čepel za mizo.

»No?« — se je oglasil le-ta nejevoljno.

»Pri doktorju Ščetini sem bil. Dejal je, da bo črez pet dni prodaja.«

»Pa bi bili plačali.«

»Oh, gospod, saj bi bil rad, res rad. Pa zdaj je tako trda za denar. Samo nekaj mesecev če me še počakate; jeseni se mi bo že kaj prekrenilo, prodam nekaj lesa iz gozda . . .«

»To bi bili lahko storili že prej; jaz ne čakam več. Saj sem vas terjal štirinajst dni, preden sem tožil!«

»Oh, gospod, počakajte me vendar še malo, vsaj en mesec; otroke imam, družino . . .«

»He, he! Kaj me briga vaša družina! Denar hočem! Veste, kako je bilo, ko sem hotel kupiti konja od vas, onega sivega žrebička, he!? Ali ga niste prodali še tisti teden, ko sem ga jaz gledal, he!?«

»Ali, gospod, jaz sem dobil zanj stoinpetdeset goldinarjev, vi ste mi pa ponujali samo sedemdeset!«

»Meni nič mar! Zapomnil sem si!«

»Pa počakate me vendar, kaj ne, gospod?«

»Vraga bom čakal, ne vas!«

»Ali, gospod . . .«

»Ne delajte mi sitnosti, drugače pokličem hlapca. Kdo me sili, če nočem čakati?! Nihče! Denar hočem, drugega nič. Saj je moje, pošteno sem ga posodil, pošteno ga hočem nazaj!«

Kmet ga je še parkrat poskusil pregovoriti, a ker je postajal Mešiček čimdalje osornejši, je stisnil zobe in odšel.

Zvečer je bilo v slovenskem dnevniku čitati: »Za družbo sv. Cirila in Metoda so darovali«: »Gospod Josip Mešiček 25 gld. Blagemu darovavcu gre še za to posebna hvala, ker je »to darilo že drugo v kratkem času.« Na koncu pa je bilo tiskano z raztegnjenim tiskom: »Bog živi vrlega rodoljuba in posnemovavce njegove!«

Da, da, Bog živi blage požrtvovalne rodoljube take vrste, kakor je gospod Mešiček, ali pa: Bog nas jih čuvaj!

Švedski pesnik — po rodu Slovenec.

Priobčil A. Aškerc.

(Dalje in konec.)

rof Snoilsky mi je medtem poslal dosedaj na Slovenskem še neznano fotolitografsko sliko slovenskega predikanta Janeza Snoilšeka, ki je bil zložil dve slovenski nabožni pesmi, in ki je umrl v Hernalsu leta 1617. Portret kaže lepega, inteligentnega moža s polno brado. Pod podobo so besede iz lista sv. apostola Pavla Tesaloničanom, kakor sem jih bil že omenil v zadnji številki »Zvonovi« . . . Prosil sem bil grofa Snoilskega tudi, naj mi pošlje prepis tiste diplome, s katero je bil kralj Matija vojaka Janeza Snoilšeka povzdignil v plemiški stan. Toda grof Snoilsky mi je odgovoril, da ni truda vredno prepisovati te listine, ker ni v nji niti z besedico omenjen rojstni kraj Snoilšekov. Dodal mi je pa opis plemiškega grba Snoilšekovega; ker bi si vsaki čitatelj itak ne mogel prav predstaviti tega grba, zato naj raje oputim dotični opis . . . Nato sem tudi prostovoljno resignoval na dotični prepis diplome.

Toda nekaj drugega je bilo pri tem prišlo vmes. Grof Snoilsky piše sedaj ime svojega pradeda, vojaka Janeza plem. Snoilšeka, drugače nego v svojem prvem pismu iz Eisenacha; prej je bil pisal Snoilšik, sedaj pa: »Snoilszkhy«. Takoj sem mu razodel svoje dvome, če misli, da je Snoilszkhy in Snoilshik ena in ista oseba, ter če je prepričan, da je Snoilszkhy — Slovenec? Če gledamo ime »Snoilszkhy« z etimološkega stališča, to je seveda Snoilszkhy = Znojílski isto kakor Snoilšek = Znojílšek. Resnica! Toda jaz sem vendar nekoliko podvomil, češ, ime na -sky bi utegnilo biti n. pr. tudi poljsko . . . Da te moje pomisleke razprši, mi je pisal grof Snoilsky dne 29. m. m. posebno pismo, ki naj ga objavim tukaj v prevodu:

. . . »Vi menite torej, da bi utegnila neslovenska imenska končnica (-sky), ki jo nosi od kralja Matije poplemeničini Snoilszkhy, dajati povod dvomom? Jaz mislim, da je čisto gotovo, da imamo tu eno in isto družino pred seboj. Saj je ime prepodobno! Razlika v končnici tudi ne pomenja dosti, če pomislimo, kako muhasta je bila ortografija XVII. stoletja. Težko je tudi, da bi bil nemški pisar poznal slovenske jezične oblike . . . Madjarsko to ime (Snoilszkhy) gotovo ni. Odkod naj bi bilo prišlo? Gotovo pa tudi ne izhaja s Poljskega, ker so živeli Švedi takrat v smrtnem so-

vraštvu s Poljaki. Najmočnejši dokaz pa nam podajajo švedske plemske genealogije. Te so bile sestavljene v minolem stoletju po podatkih dotičnih (švedskih) družin samih. Sicer so ti podatki često pogrešni in nekritični; v tem slučaju pa jim smemo popolnoma verjeti, ker je izrečno zapisano: »Ta šele na Švedskem poplemeničeni (naturalizovani) minister-rezident Jur. pl. Snoilsky je sin nekega Janeza Snoilšeka, profesorja v Heilbronnu.« Ta (profesor) je seveda Janez Snoilšek mlajši, čigar življenje nam je znano (iz raznih avtorjev). Genealogija ga le zamenjava z Janezom Snoilšekom starejšim, zakaj S. mlajši je bil z Jurjem S. iste starosti.

Dalje govore genealogije: Juri Snoilsky je bil ogrski plemič. Tu imate istega Janeza S., ki ga je bil kralj Matija povzdignil v plemiški stan kot izhodno točko! Genealoški podatki o heilbronnskem Snoilšeku, znanem Slovencu, so se morale vendar v zvezo spraviti s tistim Jurjem pl. Snoilskim, ki je nosil ogrsko, od kralja Matije mu podeljeno plemstvo. Poudarjam, da ta Juri pl. Snoilsky, bivši minister-rezident v Reznu (Regensburg), še ni bil grof; ta naslov je dobil šele njegov vnuk, admiral Janez pl. Snoilsky . . . Da so bile vse te osebe med seboj v sorodstvu, o tem sem popolnoma prepričan; samo to še ni dognano, čigav sin je bil Juri pl. Snoilsky. Je-li bil sin vojaka, ali duhovnika? V prvem slučaju je bil duhovnik (Janez S. starejši) njegov stric ali pa njegov ded.

Ogrsko plemstvo Janeza Snoilskega (Snoilšeka) vas, upam, ne moti. Saj to pomenja le, da je bil Matija kralj ogrski; pa saj je Kranjska tudi spadala pod Matijevo krono? . . .

Radoveden sem, kaj porečete o mojem dokazovanju . . .«

Tako mi je bil pisal grof Snoilsky in tako sklepa svoje pismo, v katerem vnovič poudarja svoje slovensko pokolenje.

Preden končam, naj priobčim tukaj še mnenje slavnega preiskovavca naše reformacije, gospoda drja. Th. Elzeja. Naprosil sem ga bil, naj mi pove, če mu je kaj znano o sorodstvu švedskih grofov Snoilskih z našimi predikanti Snoilšeki.

Dr. Elze je bil tako prijazen pa mi je odgovoril dne 9. oktobra iz Benetk tako:

». . . Ko je bival (Janez Snoilšek namreč) v Turjaku, so pisali njegovo ime tudi »Hans Snagilschekh« in celo »Hans Snoilschekh«, drugače pa zmerom »Snoilschek« ali Snoilschik; Snoilschik se podpisuje tudi sam.

V drja. Maksa Hoffmana knjigi »Pförtner (Schulpfortner) Stammbuch 1543—1893, Berlin 1893, na strani 48., št. 97. stoji (Snoilšek)

dne 6. januarja 1584. l. tam (ko je bil prišel z Adamom Bohoričem star. v Wittenberg) vpisan kot »Johannes Schnolschik«, kjer pa je v oklepih dostavljeno »**Snolski**«, kar spominja na Snoilskega. Toda, odkod prihaja ta pridevek? Ali je to dostavil inskribovanec sam? [1]) Mogoče je, da so to poljsko imensko obliko dostavili pozneje, in da so tu Snoilšeka zamenjavali s kakim Poljakom. Ali pa so jo provzročili švedski grofje sami? In opirajo ti svoj rod baš na to mesto? Kakor se mi je čuden zdel ta dostavek, tako neverjetno se mi vidi, da bi švedski grofje Snoilski izhajali od slovenskega evang. predikanta Snoilšeka. Še bolj neverjetno je, da bi bil kralj Matija predikanta Snoilšeka povzdignil v plemski stan. Če so torej podatki grofa Snoilskega resnični (!), potem ima v mislih kakega drugega [2]) Snoilšeka kakor predikanta S. [3]) Kakega drugega Snoilšeka pa jaz pri svojem večletnem preiskavanju na Kranjskem nikjer nisem bil našel.«

Meritorno sodbo o vsem tem prepuščam našim slovenskim zgodovinarjem. Subjektivno pa sem popolnoma prepričan, da ima grof Snoilsky prav. Družina njegova je morala imeti gotovo tehtne razloge, da je osnovala svoj rodovnik na Slovencu Snoilšeku. Ker je vnanja »slava« našega v preteklih dobah še bolj nego danes preziranega in teptanega slovenskega ljudstva ni mogla mamiti, je morala imeti familija pesnika grofa Snoilskega in mora imeti, kakor so razvideli čitatelji, še zdaj samo stvarne, zgodovinske razloge, da tako odločno proti vsem dvomom in pomislekom poudarja svoje slovensko pokolenje . . .

Sicer pa pogrofljena družina Znojilšekov-Znojilskih ni edina slovenska družina na Švedskem. Gosp. prof. Rutar je bil objavil v »Izvestjih muzejskega društva« l. 1895. na str. 261. nastopno zanimivo črtico:

»Slovenski plemiči Nagerschigg. Mittheilungen der k. k. Central-Commission f. Kunst- und hist. Denkmale, 1896, str. 227, prinašajo člančič: »Der Stiegerhof bei Villach« (v resnici se ta nahaja pri Tehantniku blizu Sv. Štebna). To posestvo je imela nekdaj rodovina Nagerschigg, rodom iz Nagorice nad Podkloštrom, kjer žive Slovenci protestantske vere. Prvotno se je imenovala ta rodovina Paul in imela gradiča »Nagerschigghof« ter »Fuggerau«, sedaj pri »Ribiču«,

[1]) Prav lahko! *Opazka priobčevatelja.*

[2]) Vojaka Snoilšeka . . . *Priobčevatelj.*

[3]) Tega Jan. Snoilšeka omenja po Elzeju seveda tudi dr. Glaser v »Zgodovini slov. slovstva« I. 122. *Priobčevatelj.*

južno od Zilice. L. 1598. jo je povzdignil cesar Rudolf II. v plemiški stan z omenjenim predikatom. Najmlajši sin Volbanka Pavla, Zaharija, je moral zaradi vere z brati, otroki in nečaki zapustiti svoje posestvo in domovino ter se je preselil l. 1608. na Švedsko. Njegovi potomci žive še sedaj v Štokholmu kot švedski plemiči.«

Ko bi se le o vojaku, Janezu pl. Snoilšeku [1]), moglo kaj več zvedeti!

[1]) Č. gospoda: župnik Vrhovnik in pa notar Rahné me opozarjata, da so na Kranjskem še ene Znojile, namreč v občini lukoviški v okraju kamniškem, v fari brdski. Gospod Vrhovnik tudi dostavlja: »V teh Znojilah se nahaja tudi hišno ime Znojilec (Snoiuiz) že l. 1689« . . . *Priobčevatelj.*

LISTEK.

Petdeset let na prestolu.

Jutri bode petdeset let, odkar je zasedel naš presvetli vladar prestol svojih slavnih pradedov.

Nebroju častivcev, ki se pohite poklanjat v teh slovesnih trenotkih Njega veličanstvu, osivelemu v vladarskih skrbeh, pod zlato krono in škrlatnim plaščem, se pridružimo tudi mi — ne, kakor smo svoj čas namerjali, s slavnostno, ob izredni priliki na izreden način opremljeno, umetniški izdelano jubilejno številko, katero je preprečil kakor vse druge ponosno-vesele vdanostne pojave žalostnega spomina dogodek — nego zgolj z naslednjimi skromnimi vrsticami, pisanimi z našega posebnega stališča; a tudi te skromne vrstice postanejo — kakor vse druge spominščice o dolgem slavnem vladanju Njega veličanstva — nehote same ob sebi slavospev preblagemu, premodremu vladarju. . . .

»Inter arma silent musae« — v svesti si te zlate resnice in hoteč biti zaščitnik gmotne in duševne prosvete svojih podanikov, pospeševavec obrtnosti in umetnosti, slovstva in vede, je hotel biti naš svetli cesar vedno tudi pravi mirovni vladar, in gotovo ni bila njegova krivda, da je ironija usode baš za njegovega vladanja provzročila, da so najhujši vnanji in notranji viharji pretresali starodavno in staroslavno našo državo od enega konca do druzega; med bojnim gromom je zasedel prestol, a še večkrat pozneje je moral, dasi nerad, potegniti bojni meč. A iz teh krutih in ljutih viharjev je otela Njegova vladarska modrina nepoškodovano dediščino svojih prednikov . . .

Zakaj se teh vladarskih vrlin njegovih dotikamo mi, ki nam je zlasti pri srcu gojitev domače duševne prosvete? Zato, ker hočemo poudariti, kako je premodri vladar vedno stremil za mirom, željč in hoteč, naj se v mirnem tekmovanju razvežejo vse sile raznih njegovi vladi poverjenih narodov; in dasi načeloma ni nikoli s silno roko motil prirodnega razvoja narodnih sil, je vendar včasih kakor skrben oče, ki vse otroke enako ljubi, dobrohotno posegel vmes ter ščitil proti silnejšim mogotcem tudi šibkejše narodiče — med njimi tudi

nas, in dobrodejni upliv mogočnih besed, da Slovanov ni smeti pritiskati na steno, smo kolikor toliko občutili tudi mi. Saj je s političkim in drugim gmotnim napredkom v najtesnejši zvezi tudi dušni pokret. — In baš naš list je tudi živa priča te resnice; ko se je po onih pomenljivih besedah izvršil politiški preobrat v tostranski državni polovici, je nekam oživelo vse naše narodno življenje; a med drugimi pojavi prerojenega narodnega življenja je vzniknil tudi — »Ljubljanski Zvon« kot plod narodnega našega preporoda!

Kot mirovnemu vladarju, kot zavetniku malih šibkih narodov, kot pospešitelju vede in umetnosti kličemo tudi mi presvetlemu vladarju k jutrišnjemu slavju:

„Bog ohrani, Bog obvaruj nam cesarja!“

Dr. Gottfried Muys †. Dne 4. m. m. je umrl v Ljubljani po daljši bolezni v 70. letu svoje starosti g. dr. Gottfried Muys, c. kr. knjižničar v p. Ne spominjamo se ga v svojem listu samo zategadelj, ker je bil dolgo vrsto let (od 1865. do meseca avgusta 1897. l.) predstojnik tukajšnje c. kr. študijske knjižnice, ki je ali bi vsaj imela biti naravski največji in najimenitnejši književni zavod slovenski, in pri kateri je že službovalo celo vrsto mož, katerih imena so tesno spojena z našim slovstvom (Čop, Miha Kastelic, Kosmač, Levstik), nego tudi zategadelj, ker smo pokojniku naravnost veliko narodno hvalo dolžni za — Levstika. In po pravici ga je zategadelj še za življenja njegovega javno zahvalil Levec, pišoč, da poleg Wagnerja in Miklošiča je tudi Muys napel vse moči, da je naučni minister meseca kimavca leta 1872. Levstika imenoval za skriptorja (Levst. Zbr. sp. V, 326), in da »v obupnem stanju, v katerem se je nahajal Levstik leta 1871. in 1872., mu je bil rešitelj najprej Stritar . . . in potem dr. G. Muys. Oba gospoda naj mi oprostita, če ju tukaj očitno v misli jemljem, a oba sta vredna slovenske hvaležnosti, da sta nam takrat otela Levstika.« (Zbr. sp. V, 340). — Levec trdi še več: »Da je prišel Levstik drugič v Ljubljano in to do stalne službe, to je edina zasluga njegovega prijatelja dr. G. Muysa, in to trditev bi lahko podprl z mnogimi pismenimi dokazi, ki mi jih je g. dr. Muys dal na razpolaganje. Ko je bil namreč l. 1872. umrl tedanji skriptor Juri Kosmač, se je obrnil dr. Muys do deželne vlade z obširnim poročilom, v katerem je svojega prijatelja Levstika predlagal za skriptorsko mesto ter svoj predlog podprl s tem, da je Levstik korenito znanstveno izobražen mož, v slovenščini in slovanskih jezikih pa pravi veščak. Končno je nasvetoval, naj deželna vlada povpraša Miklošiča, kaj on meni o Levstiku. Miklošič, povprašan od deželne vlade, je izjavil, da za skriptorsko mesto v Ljubljani ne pozna boljšega moža, nego je Levstik. To pa dr. Muysu še ni bilo dovolj. Obrnil se je do svojega dobrega znanca, tedanjega finančnega ministra pl. Pl., ter mu toplo priporočil svojega prijatelja, za katerega je storil tudi Levstikov tedanji načelnik Wagner, kar je bilo v njegovih močeh. Miklosič, Wagner in pl. Pl. so vplivali na naučnega ministra Stremayrja, da je službo podelil Levstiku, dasi je imel ta nekega jako nevarnega tekmeca« (Levst. Zbr. sp. V, 341).

Smatrali smo za dolžnost napram manom Levstikovim in pa tudi Muysovim, da obudimo ob le-tega smrti reminiscence, zabeležene po vernem svedoku, osebnem znancu in prijatelju Levstikovem, ter jih objavimo tudi širšemu občinstvu, Čast, komur čast. Dasi trd Nemec in čudak, se je izkazal pokojnik

poštenjaka napram Levstiku, in čudno je, da je med njim in Levstikom, ki ni bil nič manj čudak, vladala harmonija ves čas njiju sodelovanja do Levstikove smrti. —

O pokojnikovem življenju smo posneli iz tukajšnjega uradnega lista z dne 7. m. m. naslednje podatke. G. Muys je bil rojen v Crefeldu v Porenski, je pohajal vseučilišče v Bonnu, kjer se je tudi po dovršenih naukih habilitoval za privatnega docenta ter je predaval iz svetovne zgodovine; a l. 1859. ga je tedanji naučni minister grof Leo Thun pozval na vseučilišče v Lvov. Le-tu je bil Muys štiri leta redni javni profesor svetovne zgodovine. Leta 1865. je bil imenovan za predstojnika tedanje licealne knjižnice v Ljubljani, je dobil »ad personam« naslov c. kr. knjižničarja ter je ostal v ti službi dotlej, dokler je meseca avgusta l. 1897. stopil v zasluženi pokoj. — Dr. Muys je bil sploh jako učen mož; učenjaški je bil proučil več jezikov, poleg nemščine tudi hebrejščino, grščino, latinščino, francoščino, španščino, angleščino, holandščino. A tudi v drugih strokah, zlasti v zgodovini je bil temeljito podkovan. Izredno je bilo tudi njegovo bibliografsko znanje, spričo katerega je bil zlasti sposoben, da je popolnoma uredil izročeno mu ljubljansko knjižnico, pomnoženo pred več nego sto leti z obilimi knjižnimi zakladi tačas odpravljenih kranjskih samostanov; in kot vešč strokovnjak je tudi strokovnjaški popolnjeval ljubljansko knjižnico, zlasti odkar mu je bila pomnožena državna dotacija. — Tako piše Laibacherični poročevavec; vendar se nam zdi, kolikor smo moža poznali, da je bil baš kot knjižničar prevelik pedant in da je premalo uvaževal, kako ulogo bi morala igrati ljubljanska knjižnica kot najimenitnejši ali pravzaprav skoro edini knjižni zavod slovenski; dal Bog, da bi njegovi nasledniki bolje spoznali ta pomen knjižnice ljubljanske! — Sicer pa ‚de mortuis nil nisi bene', in tako naj po Laibacheričnem poročilu samo še pripomnimo, da je bil pogreb splošno čislanega in spoštovanega pokojnika veličasten ter se je vršil ob mnogobrojni udeležbi. ‚Brjaki' smo ga nazivali, ‚Večna marela!'

Družbe sv. Mohorja knjižni dar za l. 1898. je krasen. Članovi prejmo razen vsakoletnih knjig (Koledar za l. 1899., Slovenskih večernic 51. zvezek) in nadaljevanja večjih zbornikov (Lampetovih »zgodb sv. pisma« 5. snopič in Rohrmanovega »poljedelstva« 2. snopič) še »veliki katekizem ali krščanski nauk«, katerega »izvirnik so potrdili vsi avstrijski škofje, zbrani na Dunaju dne 9. aprila 1894« in pa — pièce de résistance letošnjega darila — prof. J. Apiha »spomenico ob 50letnici cesarjeve vlade«. »Naš cesar« – to je naslov spomenici — je na vnanje in notranje res krasno posvetilo slovenskega naroda presvetlemu našemu vladarju. Že vnanje lice je dostojno izredne slavnostne prilike, ki je porodila spomenico; kajti natisnjena je v veliki osmerki na finem papirju ter okrašena z mnogimi podobami, iz najboljših nemških del ali pa posnetimi po izvrstnih slikah in fotografijah, nekaj je pa tudi izvirnih podob (risali J. Germ, P. Markovič, J. Jager). A vsebina nikakor ni zaostala za vnanjo obliko. Že ime g. pisatelja, ki je znan po svoji trudoljubivosti, resnobi in vestnosti, nam je porok za »Našega cesarja« temeljitost; kdo bi bil med nami bolj sposoben opisati petdesetletno vladanje z ozirom na Slovence negoli avtor imenitne knjige: »Slovenci in l. 1848«? Zato pa Apihova »spomenica« ni samo strokovnjaški, a vendar čisto poljudno in živo pisana slika veselih in žalostnih dni v dolgi vladarski dobi našega presvetlega cesarja, nego je obenem tudi verno zrcalo žalosti in veselja

premilega našega naroda, zgodovina »prve petdesetletne dobe slovenskega narodnega stremljenja«. Z eno besedo: Apihova spomenica »Naš cesar« je vprav monumentalno delo, s katerim si je dična naša družba vnovič osvetlila lice. — O ti ali oni izmed drugih letošnjih Mohorjevih knjig morda še prinesemo svoj čas obširnejšo oceno; za sedaj le še toliko, da tudi vse druge knjige so dostojne naslednice svojih prednic, čedne po vsebini in obliki, notranji in vnanji. Med leposlovnimi izdelki v »večernicah« in »koledarju« nahajamo poleg nekaterih novih imen tudi umotvore znanih in priznanih pisateljev in pesnikov, med njimi tudi nekaj Zvonovih (M. Opeka, A. Medved, Premec, P. Bohinjec, Fr. Meško, I. Trošt, J. Barlè, Žaljski, A. Koder itd.). — Napram toliki zaslužni hvali se nam zdi skoro malenkostna opomba, ki nam je na mislih in ki se tiče jezika. Želeti bi bilo namreč po našem mnenju, naj bi se tudi Mohorjevih knjig jezik v prihodnje popolnoma prilagodil Pleteršnikovi pisavi, katere se je oklenil tudi naš list in katera se sprejme po prof. Levca prireditvi tudi za uradno pisavo. S tem bi se preprečile tudi nedoslednosti v jeziku raznih Mohorjevih knjig istega leta, kakor se na pr. letos jezik v katekizmu malce razlikuje od drugih knjig. — Nadalje si usojam izraziti slavnemu odboru željo ali misel, ali ne bi bilo umestno po Lampetovem prevodu prirediti posebne izdaje ilustrovanega sv. pisma s samim besedilom brez razlage; po naših mislih bi sodila taka izdaja, ilustrovana, čedno vezana, ne le v kmetiške koče, ampak tudi v sprejemnice slovenskih patricijev, kakor najdeš tudi po salonih nemških katoličanov Alliolijevo sv. pismo z Doréjevimi ilustracijami; z obširnim, dostikrat suhoparnim komentarjem, katerega je često več nego besedila, pa si take salonske izdaje niti misliti ne moremo. Tudi ljudsko, ceneno izdajo bi trebalo prirediti po Lampetovem prevodu; saj katoliškega prevoda v knjigotrštvu niti dobiti ni, in laik, kateremu se je baviti s svetim pismom, si mora pomagati s prevodom angleške svetopisemske družbe. — Pohvaliti moramo slavno družbo pa še posebno radi točnosti, s katero pošilja vsako leto knjige svojim družabnikom, in katera bi bila lahko v zgled drugim sličnim zavodom slovenskim; baš tudi ta natančnost lepo priča o smotrovitem delovanju Mohorjevega odbora. Zategadelj pa se nam zdi popolnoma odveč, nadlegovati z »dobrimi sveti in nasveti« slavni odbor, ki je že vsestranski dokazal, da je popolnoma kos svoji nalogi, in nam ne preostaje druzega, nego, kolikor je v naši moči, delovati na to, da se še poveča krog Mohorjevih družabnikov in da tudi prihodnje leto zopet naraste število Mohorjanov. Zategadelj pa se obračamo vnovič do svojih čitateljev, ki zvečine pripadajo »boljšim krogom«, z iskreno, nujno prošnjo, naj gotovo pristopijo, če še niso, dični družbi. Uverili smo se namreč, da jih je baš med našimi inteligentniki še mnogo, ki niso Mohorjani, ne iz brezbrižnosti ali apatije, nego ker mislijo, da je Mohorjeva družba zlasti namenjena nižjemu narodu; a ta misel je kriva, nego naše geslo mora biti, da bodi vsaki zavedni Slovenec tudi član Mohorjeve družbe.

»Za vseučilišče v Ljubljani.« Spomenica. Izdal dr. Danilo Majaron. Izkupiček je namenjen »Naši Straži«. V Ljubljani. 1898. Samozaložba. Tiskali Blaznikovi nasledniki. — Vsebino te velevažne spomenice so prinašali preteklo poletje naši dnevniki. Spis razlaga temeljito, jasno in menda tudi za nasprotnike naših narodnih kulturnih teženj dovolj prepričevalno vse razloge, ki govore za to, da se čim preje ustanovi za slovenski narod tako potrebno vseučilišče v Ljubljani, ki je naravno narodno središče vseh po raznih deželah razkropljenih

Slovencev. Spomenica se je, kakor znano, že predložila na kompetentnem mestu na Dunaju. Sedaj bi bilo pa tudi treba, da se razširi med vse sloje našega naroda, da jo čitata gospod in kmet. meščan in vaščan, da jo preštudirajo zreli možje kakor naša učeča se mladina ter da si jo k srcu vzame tudi naše rodoljubno ženstvo! Vsebino te spomenice bi si moral osvojiti ves naš narod tako, da bi v nji izražene zahteve postala javna, občna volja, ki bi z elementarno močjo silila z vsemi pravnimi in ustavnimi sredstvi na to, da se nam dovolí, kar hočemo imeti. Ako hočemo veljati na svetu za moderno prosvetno ljudstvo, treba, da se naš lepi jezik glasi tudi z vseučiliške katedre, treba, da se v maternem jeziku izobražujejo naši juristi, filozofi in bogoslovci . . . Agitacija za vseučilišče prisili odločujoče činitelje pa tudi posredno, da se nam otvorijo čim preje neogibno potrebne slovenske srednje šole. Na delo! Vsaki narod je sam svoje bodočnosti — kovač. *A. Aškerc.*

»Slovenische Dichter«. Pod tem naslovom je bil spisal naš rojak g. Selak v svojem v Sarajevu izhajajočem tedniku »Stimmen aus Bosnien« serijo feljtonov. Finočutni in duhoviti kritik je ocenjal v njih spise Prešernove, Stritarjeve, Levstikove, Gregorčičeve in Aškerčeve. — »Stimmen aus Bosnien« priporočamo našim rodoljubom, društvom in kavarnam. * * *

Aškerc v švedščini. Znani, v našem mesečniku že večkrat omenjeni švedski pisktelj Alfred Jensen, je prevedel na švedski jezik doslej že štiri epske pesmi Aškerčeve, in to: »Pevčev grob« (»Songarens graf«), potem pa tri indske legende: »Pramločo«, »Krišno« in »Grešnika« (»Syndaren«). Te prevode je bil prinesel meseca sept. in okt. Göteborški dnevnik »Handels-och Sjöfarts-Tidning«. V tem listu je bil g. Jensen tudi priobčil kratek feljton o Aškercu . . . O priliki ponatisnemo na tem mestu kateri prevod; o g. Jensenu, vrlem prijatelju Slovanov, pa izpregovorimo v »Zvonu« v kratkem kaj več.

»Martin Krpan« v nemškem prevodu. To imenitno Levstikovo humoresko, ki jo je bil pred leti na ruski jezik prevedel prof. Hostnik, je ponemčil g. Selak v letošnji, dne 15. oktobra izšli številki lista »Stimmen aus Bosnien«. Prevod je vzoren. *A. Aškerc.*

Ilustrovana slovenska poezija. Galerije slik domačih umetnikov mi Slovenci še nimamo. Pri nekem uglednem ljubljanskem meščanu, ki ve ceniti umetnost, pa sem videl pred kratkim nekaj takega, kar bi se smelo imenovati nekak narodni slikohram v miniaturi. Dotični izobraženi meščan je znan s slikarjem Karpellusom, ki je ilustroval poezije Prešernove, pa je pri njem naročil celo vrsto zanimivih slik in risb. Nisem se mogel nagledati lepih podob, visečih po stenah. Štiri podobe predstavljajo prizore iz slovenskih narodnih pesmi; to so: »Pegam in Lamberg«, »Kralj Matjaž«, »Ravbar« in »Lepa Vida«. Karpellus je motive dotičnih epskih pesmi tako klasično upodobil, da bi jih ne bil mogel menda nobeden drug slikar boljše! Ko gledaš te slike drugo za drugo, se živo spominjaš lepih naših narodnih pesmi, in tu šele spoznaš, kak dragocen zaklad leži v teh na videz preprostih spevih za upodabljajočega umetnika! — Izmed modernih pesmi naših je ilustroval Karpellus tri, namreč Prešernovega »Ribiča«, podpisančevi legendi »Pramločo« in »Mea culpa« ter Gregorčičevega »Ujetega ptiča«. Poleg teh motivov sem videl še portret Erjavčev in pa oljnato sliko, ki predstavlja hip, ko ugleda Kolumb Ameriko. Zares zanimiv domač muzej! *A. Aškerc.*

I. koncert Glasbene Matice. Spominu Nje veličanstva pokojne cesarice Elizabete je posvetila Glasbena Matica prvi svoj redni letošnji koncert. Združila je s tem svoje pevce in narodno občinstvo k žalni manifestaciji, ki je bila po svojem globokem učinku topel izraz resničnih lojalnih čuvstev. Pod vsega priznanja vrednim vodstvom g. prof. Hubada sta se izvršila »Žalobna koračnica«, zložena na smrt junaka po Beethovnu kot drugi del tretje njegove simfonije »Eroica«, in pa Mozartov »Rekviem«, skladbi, ki ju je Glasb. Matica proizvajala že v lanski sezoni, a ponovila sedaj v duhu novega vodje. Proizvedba je bila izborna in dostojna prvega glasbenega zavoda slovenskega, uspešna spričo vestnega študija, pri katerem si je bil vsaki sodelujočih v svesti hvaležne svoje naloge. Posebno je omeniti zbor, ki se je odlikoval po brezhibnem, fino egalizovanem in strogo disciplovanem petju, po katerem je zadobil mogočni rekviem pravi umetniški izraz globoke svoje vsebine. V solistih, gospicah Stropnicki in Radkiewiczevi, članih ljubljanske opere, in gospodih Pacalu in Nosaliewiczu, članih dunajske opere, je imel zbor znamenite sotrudnike. Njih kvartet je plemenit, glasbeno strokovno izobražen, v glasovnem oziru blagodoneč in mladostno krepak. — Svoje dobro ime si je Glasbena Matica kot koncerten zavod na novo utrdila, in želimo ji pod zopetnim vodstvom g. prof. Hubada kar največ sijaja. — *—oe—*.

Slovensko gledališče. V zadnjih štirih tednih smo imeli pet dramatiških predstav. Najznamenitejša je bila Sardoujeva »Fedora«, ki so jo uprizorili dne 21. oktobra, in v kateri je nastopila kot gostinja odlična umetnica zagrebškega gledališča, gospa Borštnikova.

Je li nameraval Sardou tudi v »Fedori« ustvariti kaki igravki na ljubo paradno ulogo, kakor je to storil v mnogih drugih svojih dramah, nam ni znano; a če premislimo, v kako kontrastnih položajih nam kaže v ti drami glavno junakinjo, in kako obilo nudi uloga »Fedore« igravki priliko, pokazati svoje zmožnosti; če dalje upoštejemo, da je vse dejanje osredotočno v »Fedori«, in da služijo vse druge osebe, izimši morda edinega Ipanova, le bolj za štafažo: tedaj treba skoro reči, da je bil Sardouu tudi, ko je pisal »Fedoro«, eden poglavitnih namenov, storiti uslugo kaki živeči igravki. Vendar Sardouu navzlic temu ne moremo očitati, da ne bi bil pisal iz srčne potrebe; kajti akoravno je pisatelju tudi v »Fedori« kakor skoro v vseh drugih delih njegovih glavna stvar zunanjost, akoravno njegova čudovita gledališka rutina, s katero nam predočuje zunanje dejanje, preveč prevladuje duševno življenje njegovih junakov, nahajamo vendarle v njegovih delih tudi obilico pristnih pojavov človeške duše iu človeškega srca.

V »Fedori« nam je hotel podati Sardou tudi kos modernega ruskega življenja. Koliko se mu je to posrečilo, o tem mi ne moremo soditi, vendar se nam zdi, da tega ni storil na podlagi lastnega opazovanja, temveč na podlagi tega, ker je o Rusih čital, a taka informacija je malo zanesljiva.

Igrali so Fedoro, ako prezremo malenkosti, prav dobro, in to je gotovo lep napredek našega gledališča, kajti francoska drama zahteva več igravske spretnosti nego kateregakoli drugega naroda dramatiški proizvodi. Gospo Borštnikovo, ki je igrala, kakor smo že povedali, naslovno ulogo, je odlikovalo občinstvo z burno pohvalo in to po vsi pravici. Nam ugaja ta umetnica zlasti v momentih ekstaze, v hipih, ko treba dati duška prekipevajočim čuvstvom, bodisi žalostnim, bodisi veselim. Sicer pa govori gospa Borštnikova za naš okus ne-

koliko prehlastno in izpreminja nam tudi nekoliko premalo glas; to izvira pač tudi odtod, da si prizadeva, da bi ostala vedno naravna v igri kakor v govoru, kar je samo na sebi gotovo hvalno. — O gospodu Inemannu se nam je zdelo, da se mu uloga Ipanova ni posebno prilegala, a navzlic temu jo je obladal. Najbrž ga je pri igri motila tudi nekoliko skrb za režijo; kajti dostojno uprizoriti na našem odru tako igro, ni majhna stvar. — Tudi drugim igravcem ne bi imeli kaj očitati, in nas je zadovoljil ta večer zlasti gospod Danilo, ki nas je iznova prepričal, da je mnogo boljši reprezentant nego igravec.

Razen te drame so ponavljali 18. oktobra »Martina Smolo«, dne 1. novembra je bila na vrsti neizogibna Raupachova žaloigra »Mlinar in njegova hči«, a dne 12. novembra so uprizorili prvikrat v ti sezoni priljubljeno Moserjevo-Schönthanovo veselo igro »Vojna v miru«. Priljubljeno, smo rekli; toda ta hvala ne velja o našem občinstvu, kajti ni pred leti, ni to pot ni napolnilo gledališča, kar je tem bolj obžalovati, ker so jo res dobro igrali, ako izpregledamo nedostatek, da bi bili lahko igrali semtertja še nekoliko živahneje. Nas je posebno veselilo to, da nam naši igravci ta večer niso podali nekaj povsem šablonskega, kar se v igrah te vrste le prevečkrat dogaja, da smo temveč v posameznih ulogah zasledili tu in tam marsikatero izvirno potezico.

Izmed dam je imela glavno ulogo g. Polakova, v kateri ji je bila dana prilika, da je dokazala, da njena umetnost ne obstoji samo v zunanji spretnosti, da zna temveč, če treba, poseči tudi nekoliko dalje ter ubrati pravi glas tudi za to, kar se v srcu godi. Tudi druge dame so jako dobro igrale. Izvrsten je bil g. Inemann kot pl. Reif-Reiflingen. Takisto so bili gospodje Housa, Prejac, Verovšek, Lovšin, Danilo in Deyl na svojem mestu. — Izvrsten in vsestranski igravec postane sčasoma gosp. Housa, ako bo tako priden, kakor je bil do sedaj. Seveda bo moral paziti, da ga pohvala, katero žanje, ne zapelje v pretiravanje. — Gospod Prejac nam je zmeraj dobro došel, če le zna svojo ulogo, in ta večer jo je znal. — Gospod Verovšek, katerega letos še nismo omenili, lepo napreduje. —

Tudi jako lepih opernih predstav je bilo v omenjeni dobi pet. Dne 23. oktobra so ponavljali Parmovi skladbi »Staro pesem« in »Ksenijo«, dne 27. in 29. oktobra pa so peli po daljšem premoru zopet »Martho«, romantično-komično opero v 4 dejanjih, ki jo je spisal W. Friedrich, a uglasbil Fr. pl. Flotow. Zakaj se imenuje ta opera romantična, nam ni prav umevno. Da se je zljubilo tako visokima damama, kakršni sta lady Harriet Durham in njena zaupnica Nancy, da sta se »udinjali« iz same razposajenosti za dekli, ni samo na sebi čisto nič romantično neverjetnega, in je bilo zlasti v tistih časih, v katerih se dejanje te opere vrši, povsem možno; kajti nekdaj je imela visoka gospoda drugačno zabavo, nego jo ima dandanes, in tudi drugačne nazore o tem, kaj se spodobi in kaj ne. Sicer pa nahajamo baš v »Marthi« nekoliko s prav pristno realistiko risanih prizorov.

Da »Martha« do našega občinstva nima privlačne sile, nam je bila in nam je še bolj zagonetka zdaj, ko so jo peli tako izvrstno. »Martha« ima vse one lastnosti, ki jih mora imeti kako operno delo, da se priljubi širšim krogom: dejanje je zanimivo in zabavno, godba lahka, prijetna, graciozna, prav kakor Auberjeva, čigar vpliv na Flotova se ne da tajiti, in katerega čuti pač vsakdo sam, ki je slišal kdaj Auberjevega »Fra Diavolo«. —

Dne 4. novembra so peli še enkrat »Aido«, dne 14. novembra pa prvič v ti sezoni »Halko« . . .

Letos imamo nekoliko novih opernih moči, s katerimi smo lahko zadovoljni. Gospodična Stropnická, nova primadona, je elegantna ličnost z naravnim, neprisiljenim vedenjem. Njen glas ima prijetno mehkobo in je zlasti v srednjih legah zvonek. — Altistka, gospodična Radkiewicz, se odlikuje po živahni igri in ima obsežen alt, ki je posebno v nižini polnodoneč in vprav mogočen. — Gospodična St'astná, druga sopranistka. je drobcena, a brhka in ljubka prikazen, ki ima več glasu, nego bi ji ga prisvajali na prvi pogled.

Dne 8. in 10. novembra pa so peli prvikrat na našem odru »Klarico na vojaških vajah«, opereto v štirih dejanjih, francoski spisala Raymond in Mars, uglasbil Roger, poslovenil Ivan Cankar. — Se li nazivlje to delce tudi v izvirniku opereta, ne vemo, a toliko vemo, da tega nazivka ne zasluži; kajti »Klarica« ni nič drugega nego navadna, s precej robatimi sredstvi delujoča gluma, prepletena s pevskimi točkami. Mi nismo mogli niti v dejanju, niti v glasbi te »operete« zaslediti kaj prístno francoskega svojstva. Samo način, kako »zafrkavata« pisatelja vojaštvo, je menda francoski.

Estetiške vrednosti je »Klarica« približno iste kakor »Opernball«, za katerega je delalo podjetništvo nemškega gledališča toliko reklame; toda v moralnem oziru »Klarica« ne seže nikjer tako nizko kakor »Operni ples«. Z estetiškega stališča bi se torej čisto nič ne jezili, da je pustílo naše občinstvo »Klarico« na cedilu, ako ne bi bil skoro v istem času tako zelo vlekel v nemško gledališče »Operni ples« ne samo Nemcev, temveč tudi — Slovencev!

Z.

Hrvatska Matica je razposlala svoj »Izvještaj za upravnu godinu 1897«. Članovi se pozivljejo, da svoje prinose za leto 1898. (3 gld.) plačajo najkasneje do polovice meseca decembra t. l. blagajniku Hrv. Matice. Knjige za leto 1898. se začno razpošiljati okoli novega leta. Članovi dobodo 9 knjig; razen teh izda Matica še troje knjig v svoji zalogi, med njimi 3. zvezek Narodnih pesni (1. del muhamedovskih junaških pesmi). *R. P.*

Pjesme Mihovila Nikolića. Zagreb 1898. Tisak dioničke tiskare. V osmerki. 61. strani. Cena 60 kr. — **Vladimir Jelovšek.** Simfonije. MDCCCLXXXXVIII. Ne prodaje se. — V 4º.

Uredništvo je dobilo na oceno dve zbirki mladih pesnikov. Poedinim pesmim pridejane date svedočijo, da sta oba pesnika začela pesniti leta 1894. Za početnika sta zbirki zadosti skromni po številu; saj navadno mladi pesnikí stresajo stihe iz rokavov. Očitno je, da sta zbrala vsaki samo cvet svojih pesniških izdelkov, čeprav se vidi, da se jima je mudilo ponuditi svetu celokupne plodove triletnega pesnikovanja.

»Pjesme« Mihovila Nikolića se predstavljajo v lepi elegantni vnanji obliki; format knjige, papir in tísk, kakor tudi pesniška oblika so preprosto otmeni. Pesniku so vzor francoski klasiki in romantiki, kar svedočijo pogostni francoski citati, naslovi in prevodi iz pesnikov francoskih. Knjiga je posvečena »Sanjarskoj njezinoj mladosti«. Čigavi mladosti? Brezdvomno onega ženskega bitja, katero je njegovo srce izgubilo in za katero izgubo bridko plače skoro v vseh pesmih. Je li to ona Slovenka, kateri poje na 11. strani, ali gospica Lj. Š.? Kdo bi to uganil? Življenje mu daje samo »boli in solze«. Ali te prenaša z mirno,

topo resignacijo. Nikjer ni besede niti misli, ob katero bi se mogel spotekniti dobro vzgojen človek. Ali nikjer tudi ne srečaš nove misli. Pesniku je geslo: »aimer, prier, chanter: voilà toute ma vie . . .«

Vse drugače se nam predstavlja Vladimir Jelovšek v svojih »Simfonijah«. Že vnanja oblika ti bode v oči: format — četvorka, papir — višnjevkast pa muzikalni naslov »Simfonije« z dolgo rimsko letnico in opazko: »Ne prodaje se«. Strani niso paginovane. Pred pesmimi je opazka: »U tiskari Dragotina Benka u Petrinji mjeseca rujna 1898 tiskano u 333 egzemplara. Prvih 9 egzemplara ima sliku autorovu.« Našemu uredništvu poklonjeni eksemplar nosi številko 152. — Število izvodov je brez dvojbe pomenljivo. Tudi trikrat troje prvih eksemplarov s sliko pesnikovo je nekaj tajinstvenega. Dalje lapidarna posveta: »Zofki«. Vsebina pa je tale: »Ex« in »In«. Tu vidimo jasno, da sta našla pota na hrvaški Parnas simbolizem in okultizem modernih pesnikov. Težko je odkriti misli, ki so tako tajno izražene. Ako se ne varamo, je hotel pesnik v oddelku »Ex« priobčiti one pesmi, kakršnih ne bode več pel, v »In« pa novo smer svoje poezije. Omenjena vnanja oblika je po naših mislih vsiljiva, ekstravagantna.

Kaj pa vsebina? V »Uskrsu« toži pesnik, da je ljudstvo nezvesto postalo svojemu osvoboditelju, vendar izreka nadejo, da bode njegov hrvaški rod v bodočnosti srečen. — V »Memento« proslavlja vojnega begunca, ki se noče boriti proti svojim bratom, a pogine od krogle, iz bratovske puške izstreljene. — V »Fin-Commencement« se grozi palačam gosposkim, ko bodo gladniki se jim osvetili za stare krivde. — V »Stari bajki« opisuje bedo siromakov, dočim birokrati pri vinu slavijo blagovitost naroda. — V »Prvem snijegu« opisuje žensko nezvestobo otmenih in siromašnih krogov. — V »Stari pjesmi« kaže brezuspešnost človeških naporov; preden se povzpne človek do svojega ideala, ga strmoglavi demon v nič. — V »Tamjanu« priča o propadu čiste duše, katero so peklenski demoni spalili na žrtveniku, kjer je gorel tamjan (kadilo), ki je naposled omamil čisto dušo, tako da je poginila na veselje demonov . . .

V prvem delu se je držal pesnik dosedanjih pesniških oblik in slika (rime), v drugem delu se je otresel teh starokopitnih spon; kakor titan se dviga v pesniškem zanosu v stihih brez mere, brez slika, a včasih se plazi po umazanih tleh vsakdanjih prozajskih fraz in izrazov, preklinja okove, ki ga vežejo na zemljo, in svojo nemoč, zavrača nasprotnike, ki so sami razuzdanci, ki gazijo v moralnem blatu, pa tudi on sam priznava svoj cinizem, svoje sestanke v beznicah, svoje pohotne napade, in v teh opisih ni kar nič izbirčen z besedami. Tu je najti vsega nekaj: socializma, verizma, naturalizma in tudi pornografije — vse v bombastno donečih, nejasnih besedah, iz katerih jasno odseva samo težnja piščeva za originalnostjo . . .

Mi prvemu in drugemu pesniku ne odrekamo talenta, temveč jima priznavamo lep zaklad pesniške zmožnosti, ali pota, po katerih sta udarila, nam ne ugajajo. Simpatični Nikolić naj se povzdigne iz prošlosti v sedanjost, Jelovšek pa naj uzda svojega pesniškega šarca, da ne zaide zopet v trnje in kaluže.

R. P.

Molba. Rieči Slave Šojata. Uglasbio Karlo Pienta. Iz naklonosti posvećeno Karlovčankam. Čist prihod namienjen je za spomenik Rade Lopašića u Karlovcu. Cijena 50 novč. Komisionalna naklada knjižare dioničke tiskare v Zagrebu. — To ljubko

pesem je zložil za eno grlo s spremljevanjem klavirja v Ljubljani živeči skladatelj, ter jo priporočamo tudi zaradi svrhe, kateri je namenjen čisti prihod.

R. P.

Pogovor Besnome Rolandu sa kritičkim pogledima na tehniku srpskoga stiha. Napisao dr. Dragiša Stanojević. Beograd. Štampano u državnoj štampariji kraljevine Srbije. 1898. m. 8°. 103. str.

Ta knjižica je prišla našemu uredništvu, in mi bi jo bili po časnikarski dolžnosti objavili brez nadaljnjih razmatranj, ako nas ne bi na to spodbujala deloma vsebina knjižice, ki obsega nekatere stvari, ki utegnejo zanimati tudi Slovence, deloma pa prilika, da izpregovorimo nekoliko besed o društvu, s čigar izdanji je imenovana knjižica v zvezi.

Srbi imajo v Novem Sadu svojo Matico, toda ona je povsem drugače zasnovana negoli Matica Slovenska ali Hrvatska. Njeni članovi so doživotni, in torej ni čudo, da mogo precej visoko vstopnino plačati samo imovitejši rodoljubi in tako postati deležni publikacij Matičinih. Veliki uspeh Matice Hrvatske je pobudil rodoljube srbske v kraljevini, da osnujejo slično društvo v slične svrhe, in tako se je ustanovila l. 1892. »Srpska književna zadruga«. Vsako leto izdaje svoje »kolo knjig«. Da se slovenski čitatelji, katere bi zanimalo zvedeti, kake knjige izdaje zadruga, seznanijo z njimi, naj navedem tu naslove: Prvo kolo (1892): Život i priključenija D. Obradovića. I. 2. S mora i sa suva. (Potopisne) črtice dra. M. Jovanovića. 3. Davorije J. S. Popovića (poezija). 4. Bakonja Fra-Brne. (Povest). Napisal S. Matavulj. 5. Dramatski spisi K. Trifkovića I. 6. Istinska služba, napisal J. N. Potapenko, prevedel M. Gj. Milićević. 7. Istorija srpskoga naroda, napisala Lj. Kovačević in Lj. Jovanović I. — Drugo kolo: Život i priključenija D. Obradovića. II. — Memoari prote Mateja Nenadovića. — Dva idola. Napisal B. Atanacković. — Kameno doba. Napisal J. Žujović (znanstveno delo). — Prve žrtve. Pripovedka iz srbske prošlosti, napisal A. Gavrilović. — »Iz prirode«. Manjši spisi znanega prirodopisca dra. Jos. Pančića. — »S francuskog Parnasa«. Prevodi francoskih pesnikov od Vlad. J. Jovanovića. — Tretje kolo (1894): Antologija dubrovačke lirike. — »Tamo amo po istoku«. Potopisne črte dr. M. Jovanovića. I. »Pesme« Jovana Ilića. — Dramatski spisi K. Trifkovića II. — »Vodenica na Flosi«. Angleški roman Gjorgja Eliota. Prevedel A. Nikolić. I. in II. — Istorija srpskoga naroda. II. — Četrto kolo (1895): Basne D. Obradovića. — Druga pevanija Zmaja Jove Jovanovića. I. — Niz starijih pripovedaka. — Tamo amo po istoku. II. »Bijesni Rolando«. Spisal L. Ariosto, prepeval dr. Stanojević. I. — »Tartif« in »Tvrdica« (»L' avare«), komediji od Molièra, prevedla J. Gjorgjević in dr. Vl. Gjorgjević. »Iz nauke o svetlosti«, napisal Gj. M. Stanojević. — Peto kolo (1896): Basne Obradovića II. — Druga pevanja Zmajove Jovanovića II. — »Slike iz seoskoga života«, napisal Gj. M. Stanojević. — »Todor od Stalaća«, tragedija od Miloša Cvetića. — »Bijesni Rolando« II. — »Devajtis«, roman od M. Rodziewiczove, prevedel iz poljskega Nikola Manojlović Rajko. — »Knjiga o zdravlju«, srbsko izdanje priredil dr. Milan Jovanović-Batut. — Šesto kolo (1897): »Žitije Gerasima Zelića«. — »Bosančice«. Pripovedke Mite Živkovića. — »Gorski car«. Roman Fr. Rankovića. — »Bijesni Rolando«. III. in IV. — »Karlo XII. od Voltaire-a. Prevedel St. Novaković. — »Podzemne vode« od dra. Sv. Radovanovića. — »Zavjet«. Drama Sime Matavulja.

Kakor vidijo čitatelji sami, neguje Zadruga ne samo beletristiko in to vse vrste njene, nego ponatiskuje tudi stare znamenite knjige, katere se že težko

dobe; ponuja prevode znamenitih klasičnih del različnih literatur in modernih romanov, ne zanemarja pa niti popularnega znanstva in praktičnih potreb vsakdanjega življenja, kar svedoči »Knjiga o zdravlju«. — Morebiti ne bi bilo napačno, ako bi tudi »Matica Slovenska« usvojila in postavila v svoj program izdavanje znamenitih pesniških in znanstvenih del tujih slovstev. Tudi izdavanje praktičnih knjig, potrebnih v vsakdanjem življenju, ne bi bilo napačno. Seveda nam poreče kdo: saj tuje stvari, posebno nemške, lahko vsakdo v izvirnikih čita in jih dobi ceneje nego v slovenskem prevodu. Ta izgovor je ničev. Pri nas je le navada, da kateri morebiti sam na sebi pametni izrek tiramo do skrajnosti. Tako je beseda Stritarjeva, da le izvirni spisi bogate književnost, zamorila prevajanje iz tujih literatur. Škoda je očitna. Ne samo, da mnogi izobraženci, posebno mladina, slovenske knjige rajše in ložje čitajo nego nemške, treba tudi udomačiti napredne moderne umotvore in z njimi vred napredne ideje v naše otročje slovstvo. Največja škoda pa je ta, da s to našo nebrižnostjo napram svetovnim slovstvom silimo izobražence, da se pogreznejo v čitanje nemških knjig in zanemarjajo slovenske. Saj treba vendar priznati, da je dober prevod priznane knjige večje koristi, nego slab izvirnik . . .

Zadruga je brojila do zdaj povprečno 6500 članov in kupcev. Izdala je knjige, ki bi izdane v knjigarnicah stale nad 870.000 dinarjev (frankov), zadruga pa je potrošila nekaj nad 300.000 dinarjev, a tu gre odračunati glavnico 48.000 dinarjev, katero je prihranila v prvih šestih letih, in književno zalogo v vrednosti 70.000 dinarjev. Poslednja postavka je, kakor to vemo iz sličnih postavk pri »Slovenski Matici«, večinoma imaginarna, saj sta uvideli Slovenska in Hrvatska Matica, da ne gre tiskati dosti več izvodov, nego je članov društva, ker knjige kupujejo večinoma tisti ljudje, ki so tudi članovi takih književnih društev. Zadruga je imela dohodkov l. 1892. 44.360 dinarjev, l. 1893. 39.030, l. 1894. 40.338, l. 1895. 49.268 in l. 1896. 57.939 dinarjev. Zadruga izda vsako leto sedem do osem knjig z več nego sto tiskanimi polami; za njene članove je njih cena na leto 4 dinarje, za nečlanove stoje knjige 7 dinarjev.

Kakor to drugače biti ne more, so se pojavili poleg pohvalnih ocenjevavcev tudi ostri kritiki. Enemu ni bila sestava odbora všeč, drugemu knjige, tretjemu to in četrtemu ono. Tudi proti prevodu Ariostovega »Besnega Rolanda« se je vzdignil imeniten kritik, sam Marko Car, ki je kot Dalmatinec in znavec italijanskega in srbskega jezika in kot ugleden pisatelj obsodil Stanojevićev prevod. Mi se ne bodemo bavili z vprašanjem, ali je bil srbskemu občinstvu potreben prevod Ariostov; o tem so mnenja različna. A tudi ostale očitke je prevodivec po našem mnenju v gori imenovani knjižici dosti srečno zavrnil. V knjižici govori najprej o pesniku Ludoviku Ariostu, katerega Italijani imenujejo »divino« (božanstvenega). V tem životopisnem načrtu pa se je pisatelj ene iznebil, ki je vredna, da se postavi na smeh; pravi namreč, da Schiller, Goethe in Victor Hugo (čudo, da ni pritegnil še Shakespearja) niso »divini«, ker se niso »obesmrtili jednim glavnim delom svojim, u koje bi bio sasut sav njihov genije«; »divino« da je Petrović Njegoš, pesnik »Gorskega vijenca«. Čast in poštenje Petroviću Njegušu in njegovemu »Gorskemu vencu«. Ali v svetski literaturi sta i on i Ariosto skupaj nekaj komolcev nižja od Goetheja, čigar »Faust« sam brez ostalih nesmrtnih del mu zagotavlja večno slavo. Italijani imenujejo v svoji zanesenosti tudi druge mojstre tretjega in četrtega reda »divini«, kamoli ne bi Ariosta. Klanjamo se Ariostu, toda še veliko bolj Schillerju in Goetheju in

tudi Viktorju Hugou. — Govoreč o idealu, pravi: »U indiskom fakiru, u glupom turskom nizamu,[1]) koji se svaki dan klanja Bogu i Proroku, koji se svaki dan seća svoga tvorca i opija duhovnim zanosom, više ima ideala i duhovnoga života, nego u prosvećenom čivti kapitalističkoga društva, kome je sav ideal: trbuh i kesa«. Zakaj pa je nizam turški glup? Ako bi bil dejal »besni derviš«, bi imela prispodoba kaj smisla, ali zakaj bi bil nizam glup, tega ne umem; vsaj ne zato, ker se vsaki dan klanja Bogu in Proroku? — Ako misli g. Dragiša Stanojević resno, da je avstrijska vlada (saj to je menda ona carevina, o kateri govori na str. 6. in 7.) s širjenjem novega pravopisa Vukovega hotela podkopati pravoslavje, potem ima mnogo naivnosti in bujno fantazijo. Baš pravoslavni Srbi v kneževini so se najbolj bali porepljenja, in kdor nasprotno trdi, postavlja istino na glavo.

Sicer pa nas ne zanimajo njegove opombe o spevu in prepevu Ariostovem, temveč druge pripomnje v njegovem pogovoru, ki so včasih prav originalne.

Na strani 21. trdi kar naravnost, da diftongov ni, češ, da se oba diftonška vokala sicer »sliveno« (zlito), a vendar dvozložno izgovarjata, in da je pogrešno računati dva vokala kot en zlog. To nasilno trpanje dveh vokalov v en zlog kvari ritem, in teh pogreškov da sta polna nemški in italijanski jezik... Nasproti temu si usojamo opomniti, da so diftongi popolnoma utemeljeni v glasoslovju, a govoriti o »slivenom ali ipak dvosložnom izgovarjanju dvaju vokala« je prazno cepidlačenje. Druga stvar je, da diftongi nikakor ne povišujejo jeziku lepote, in da torej nikakor ni odobravati onega stihotvorstva, ki dopušča »zev« med dvema besedama, od katerih se ena končuje z vokalom, druga začenja z vokalom.[2])

Tudi v ti trditvi se strinjamo s pisateljem, da bi se morali naši pesniki ogibati takega besedosledja, da se prejšnja beseda končuje na več konsonantov in druga začenja z več konsonanti n. pr. »čist zvon«, »radost, slava«; take besede, kakor sta »čist« in »radost«, naj pridejo pred besede, ki se začenjajo z vokalom ali vsaj s takim soglasnikom, pred katerim jih je lahko izgovarjati.

Srbski jezik je jako ritmiški, ker ima mnogo naglasov; zato ni težko delati stihov. Stari klasični jeziki so imeli malo ritma; kdor je torej besede znal razvrščati v primeren ritem, ta je bil pesnik. Pri Srbih (in tudi Slovencih) ima jezik dosti ritma, zato ni težko delati stihov; ker pa vsakdanja stvar nima cene, zato je treba srbskim stihom »slika« (t. j. »rime«). V tem obziru pa so srbski pesniki »razmaženi« (razvajeni) na veliko škodo srbskega stiha in srbskega jezika, ki ga mrcvarijo. Kriva sta temu nemarnost vobče, posebno pa kritika, ki se ne dotika teh stvari, ker je v Srbih navada, da se mojstrski vzajemno klevetajo, ali pa vzajemno slavijo . . . Tout comme chez nous! Tudi mi Slovenci imamo malo nepristrastne, objektivne, strokovnjaške kritike. Zatorej se posebno mlajši pesniki posmehujejo »formalistom«, in vendar je pesniška oblika bistveni del vsake umotvorine. G. Stanojević je svojih 39.000 tisoč stihov z malimi izjemami po svojih strogih zakonih rimanja dovršil.

---

[1]) Ta beseda pomenja »vojaštvo«; menda je hotel reči »insanu«=ljudstvu.

[2]) O tem je glede slovenske poezije pravo zadel Škrabec, priporočujoč našim pesnikom sinicezo mesto hiata, a dosedaj so bile njegove besede glas vpijočega v puščavi; se pač vidi, da naši pesniki zlagajo pri pisalni mizi svoje verze, ki so zategadelj preračunjeni bolj za oči nego za ušesa... *Ured.*

Ti zakoni so: 1.) Akcenti se morajo slikovati n. pr. tráva + gláva. Pogrešen in kakofonski pa je slik: tráv a + slàva. 2.) Glasovi pred akcentom ni treba, da bi se slikovali, n. pr. junáka + seljáka je pravilen slik. 5.) Od akcenta do kraja besede se morajo vsi glasovi, torej vokali, konsonantje, akcenti in nenaglašeni zlogi slikovati, n. pr. rôd + hôd, pròlijevâ + odòlijevâ. Sicer pripušča g. Stanojević nekoliko izjem, vendar pa so zakoni slikovanja, ki jih on postavlja, jako strogi, in slovenskim pesnikom se jih ni gotovo treba strogo držati; vsekakor pa se pesniki marsikaj iz njih lahko nauče v korist slovenskega stihotvorstva. G. Stanojević sicer priznava, da se je sam nekolikokrat zagrešil zoper te zakone, in sicer pravi on, da »hotimice«, češ, da mu bodo slabi sliki svedoki, da so obenem tudi grdi. Tega mu pač ne verjamemo. V primeri z ogromnim številom pravilnih slikov je nepravilnih tako malo, da mu vsakdo rad pregleda nekoliko slabih slikov, katere je upotrebil za silo.

Prav dobro zavrača (str. 39. i. d.) Stanojevič tudi one pesnike, ki mislijo, da je, »licentia poetica«, kadar delajo jeziku in akcentom silo, daljšajo in krajšajo besede, menjajo vokale, kujejo nove besede, ki ne odgovarjajo zakonom jezikoslovskim itd. ter završava to poglavje z besedami: »Latini niso rekli: »poetis omnia licent«, ampak: »stultis poetis omnia licent« . . .

Ker je oblika glavna stvar v poeziji, zato ne veljajo nič pesniški prevodi od besede do besede. V takih prevodih mora mnoge sile pretrpeti ali oblika ali pa jezik, ki ima večinoma vse druge zakone, nego tisti, iz katerega se prevaja. Ker pa je torej mogoče samo eno stvar doseči, bodisi obliko ali pa dobesedni smisel, in ker je v poeziji oblika pretežnejša od samih besed, zatorej naj prevodivci obračajo glavno pozornost na obliko, vsebino pa naj svobodno s svojimi besedami prepevajo. Celo v prozi bi bilo koristno se držati tega pravila. (str. 52.)

Na naslednjih straneh razvija pisatelj svoje misli o srbskem in ruskem jeziku, ki so vredne, da jih tu v kratkem navedemo. Nemci se rogajo Slovanom, da nimajo skupnega jezika; kar še ni, pa bo, meni pisatelj. Slovanski narodi morajo v svojem interesu sprejeti ruščino kot občeslovansko občilo. Razlogi, zakaj baš ruski jezik, so se že tolikokrat naglaševali, da jih ni treba ponavljati; samo z ruskim jezikom Slovani lahko odbijejo nemški »Drang nach Osten«, samo velik, mogočen in razširjen jezik more dati razdrobljenim Slovanom orožje, s katerim se morejo ubraniti številno in kulturno pretežnejšim narodom. Tudi Srbom — tako pravi pisatelj — niso Madjari in njih nasilstvo nevarni nego oddaljeni Nemci, ako bodo Srbi kulturo dobivali naravnost od Nemcev. — Ta misel je jako zdrava, toda mi dvomimo, da bi se kmalu uresničila. Baš Srbi in Bolgari, ki so samostojni, bi mogli v tem obziru drugim Slovanom z dobrim zgledom prednjačiti, a v najnovejšem »nastavnem planu« (naučnem načrtu) za srednje šole kraljevine Srbske je nemški jezik obligatni predmet, francoski relativno obligatni, o ruskem pa ni spomina ni . . . Čeprav pa bi Slovani sprejeli ruščino kot občeslovansko občilo, zato vendar ne bi pustili svojih lastnih narečij — meni Stanojević — nego bi si pri vsem tem ohranili svojo individualnost, a se okoristili z jezikom mogočnega ruskega naroda, čigar slavno bodočnost in silo v Evropi in Aziji slika pisatelj z bujno fantazijo; Srb bi potem s svetovnim ruskim jezikom lahko potoval od Alp do Vladivostoka . . .

Huda rana na našem narodnem telesu — uči dalje Stanojević — je tuja odgoja, katero uživajo ne samo deca višjih stanov nego tudi srednjega in v ne-

katerih pokrajinah celo kmetiškega stanu. Zato so imenitne besede pisateljeve, ki zahteva, da bi se Srbi (pri nas velja isto še mnogo bolj) morali med seboj posluževati edino le domačega jezika; tujega jezika pa bi se morali učiti le toliko, da bi se mogli koristiti z literaturo (posebno z znanstveno) velikih kulturnih narodov, in kolikor je v nujnem prometu s tujci potrebno; inače bi se morali izobraziti v svojem jeziku; ker le taka vzgoja rodi edinstvene, izrazite značaje . . . Vse zgolj istina!

Političnih nazorov Stanojevićevih ne bodemo razmatrali, ker se v mnogočem z njimi ne moremo nikakor zlagati, posebno ker se pisatelj ni mogel zdržati, da ne bi vsiljeval pravoslavja in političnega srbstva ostalim Slovanom na jugu. Pač pa se strinjamo s pisateljem v tem, da bi se morali vsi Južni Slovani poprijeti štokavščine kot književnega jezika in sicer resavskega narečja, ne hercegovskega; s tem narečjem bi se laglje sprijaznili Slovenci in Bolgari, ker je glasovno bližje imenovanima plemenoma nego južna ijekavščina, ki je po mnenju pisatelja tudi Srbom samo v vezanem govoru pripravnejša, ne pa v prozi . . . Pri ti priliki pisatelj z velikim zanosom govori o srbskem narodu, srbskem jeziku in srbski narodni književnosti: Ta narod da je sicer nepismen, a njegovo narodno slovstvo je polno globoke filozofije in misli o človeštvu, društvu, državi, o nebeškem in zemeljskem carstvu, dočim je vsebina nemških narodnih pesmi podla (prim. »četverovrstičnice«!). Srbom da ni treba književnega jezika, da se med seboj razumejo, kakor Nemcem, ki se morajo v šolah učiti jezika, katerega nihče v narodu ne govori, zato da se med seboj razumejo; ker s svojo narodno govorico se Nemci v Švici in v Pomorju ne bi bolje razumeli nego Francozje in Tatarji; pač pa Slovenec in Bolgar umeta Srba in obratno, ne da bi se bila učila posebnega občila . . . V tem zanosu je zašel Stanojević pač nekoliko predaleč. Smešno je tudi, kar govori na strani 62., češ, da se v srednji Evropi govori največ francoski, nemški in — srbski. Mi se divimo črnogorski hrabrosti, toda trditev: »Nemačka vojska je prva — posle crnogorske« je vendar izraz prevelike domišljavosti. Tudi beseda o Bismarcku: »Ovaj glupi junker« bi utegnila preje škoditi nego koristiti gospoda Stanojevića ugledu.

Dosedaj seveda skupni književni jezik za vse južne Slovane — ki ne bi bil samo koristen, nego tudi možen — spada med utopije in sicer največ zaradí različnih političnih okolnosti in tudi zaradi neumnega prepira, kakšno ime naj ima ta jezik. Srbi radi očitajo Hrvatom, da so jim le-ti ukradli jezik. Tudi če bi priznali, da so vsi štokavci Srbi, kar pa ni tako meni nič tebi nič dognana resnica, se ne bi Hrvatom moglo očitati, da so ukradli jezik Srbom, ker ako so sprejeli v knjigo narečje, katero govore pretežno Srbi, zato še niso vzeli jezika, ki je vsem Južnim Slovanom skupen. To očitanje je tako neumno, kakor bi bilo neumno, ako bi kak Saksonec očital Bavarcu, Švicarju ali Prusu, da so mu le-ti ukradli jezik. Ako bi vsi Južni Slovani sprejeli isti knjižni jezik, bi bila samo dva slučaja glede na ime mogoča: ali bi vsako pleme ta skupni knjižni jezik imenovalo s svojim plemenskim imenom »slovenski, hrvaški, srbski, bolgarski«, ali pa bi morali sprejeti skupno ime, in to bi bilo »slovensko,« ne morebiti, kakor da bi Slovenci nametali svoje plemensko ime drugim plemenom, nego zato, ker se je v stari dobi govorica vseh teh plemen imenovala »slověnska«, ne samo naša slovenska, ampak tudi srbska, dubrovniška, hrvaška, slavonska in bosenska . . .

V poslednjih oddelkih se brani pisatelj proti napadom M. Cara in govori o prevodu, o akcentih na slikih, o komentarjih, o imenu »Rolando« in o izdanju samem . . . Na strani 87. trdi pisec, da more kako stvar presojati in kritikovati samo tisti, ki je sam kaj takega ustvaril, torej črevlje samo črevljar, slike samo slikar, pesmi samo pesnik. Tu se pač moti gospod Stanojević, posebno glede na umetnost. Umetnost ima svoj izvor ne v znanju nego v čuvstvu. Znanja in tehniške spretnosti nima vsakdo, čuvstvo pa ima vsakdo. Ako si kdo estetiški t. j. čuvstveni okus ugladi, takisto lahko sodi kakor kak strokovnjak sam, kak vtisk dela kak umotvor na čuvstvo; torej more soditi o sliki ne samo slikar, nego tudi drug estetiški naobražen človek, ali je lepa ali ne; slikar povrh tega še lahko pove, ali so barve trajne ali ne. Glasbo lahko sodi tudi neglasbenik, saj inače ne bi nihče mogel govoriti, ali je kompozicija lepa ali ne, ako ne bi bil slučajno sam glasbenik. In kje bi bila celo meja med umetniki? Ali bi mogel manj darovit slikar, glasbenik, pesnik presojati bolj darovite slikarje, glasbenike in pesnike? Naposled bi človek, ki ni pesnik, sploh ne smel izreči sodbe, ali mu ugajajo pesmi kakega pesnika ali ne, nego bi se moral najprej obrniti do kakega pesnika, ki bi mu potem povedal, ali se ima dotičnemu pesniškemu delu čuditi ali ne, ali ga ima visoko ali nizko ceniti . . .

Omenili smo že pisateljevo teorijo o diftongih. Kot kuriozum naj omenimo še, da imenuje češki *ř* mešanico od *r* + *ž*, da trdi, da nima noben narod toliko glasov kakor srbski, da je iz stsl. ѣ postal najprej *je* potem *i* in naposled *ije*, torej: b*ě*lo, bj*è*lo, b*í*lo, b*ije*lo. Tu se pač lahko reče, da ne sme vsakdo o vsem soditi; saj filologija je znanstvo, ne umetnost. *R. P.*

Slovanský přehled«. Sborník statí, dopisův a zprav ze života slovanského. Pod tem zaglavjem je začel to jesen češki pisatelj Adolf Černy izdajati mesečnik, katerega ime že označuje njegov program. Pravzaprav bi bili po številnosti najbolj poklicani Rusi, da bi izdajali takšno vseslovansko kulturno revijo. Toda dosedaj se je pokazalo, da tam, žal, niso ugodna tla za takšna časniška podjetja. Razlogi so različni in izobraženim čitateljem ne neznani . . . Zato pa z veseljem pozdravljamo novi »Slovanský přehled« bratov Čehov, saj so baš oni že od nekdaj najglasneje poudarjali prosvetno vzajemnost slovansko v poeziji, v knjigi in v žurnalistiki. Rajni Edvard Jelinek je nekaj let izdajal svoj »Slovanský sborník«. Ta list je bil prenehal. a zopet se je javila potreba lista s podobno namero in nalogo. »Spoznavajmo se!« — po tem zlatem geslu se hoče nova revija ozirati na vsa slovanska plemena z enakim zanimanjem, premotrovati hoče vse sočasno življenje slovansko, kakršno stopa na dan v literaturi, v znanosti, v umetnosti, v politiki, v strujah socialnega gibanja, v najnovejših svetovnih vprašanjih itd. . . . Za svoje resno delo si je izbralo uredništvo dve zvezdi-vodnici: ljubezen in resnico. Samo resnični, objektivni dopisi, temeljito preštudirane in dobro premišljene razprave morejo koristiti listu in stvari sami. Dosedaj sta izšla dva zvezka, v katerih čitamo med drugimi zanimivimi članki tudi več dopisov o Slovencih. O naši literaturi (o našem časnikarstvu) piše naš češki prijatelj g. Lego. List se naroča v Pragi pri založniku Šimačku. Celoletna cena 3 gld. 20 kr. *A. Aškerc.*

Jakov Petrovič Polonskij, znamenit ruski pesnik, eden izmed epigonov Puškinovih, je umrl dne 30. oktobra v Petrogradu. Rojen l. 1820. je bil vrstnik Majkova, Feta in Bjelinskega. *A. A.*

Ob ispitanijah voobšče, perevodnjih že (pa) v osobennosti. N. Solčavskago. Otdelnyj ottisk iz »Filologičeskih zapisok.« Voronež. 1898. — To brošuro je izdal in doposlal naš slovenski rojak Solčavski (Štiftar), profesor na ženski gimnaziji v Kalugi. V nji razpravlja o izpitih na ruskih gimnazijah; dokazuje, da so te izkušnje nepotrebne, ter da jih v takšni obliki, kakor so se vršile dosihdob, ne more odobravati nobeden pameten pedagog. Pisatelj govori obširno in prostodušno o preobloženosti učeče se mladine ter priporoča na koncu, da bi se ruske srednje šole kolikor toliko — mutatis matandis — reformovale po sistemu avstrijskih srednjih šol . . . *A. Aškerc.*

Evropske knjižnice. V naših časnikih se je to poletje povodom razgovorov o bodočem ljubljanskem vseučilišču razpravljalo tudi vprašanje o tukajšnjih knjižnicah, o številu knjig i. t. d. Naj priobčim tu štatistiko o največjih evropskih bibliotekah, kakor jo je prinesla pred kratkim praška revija »Naše Dobe«. Po ti štatistiki šteje:

Britisch Museum v Londonu 1,800.000 tiskanih knjig, 100.000 glasbenih del, 50.000 rokopisov in 45.000 listov. — Bibliotheque nationale v Parizu 1,934.154 del, 2,600.000 zvezkov, 250.000 map, 100.000 manuskriptov, 250.000 slik. — Publičnaja biblioteka v Petrogradu 1,155.000 zvezkov, 19.000 map, 80.000 slik in fotografij, 26.000 rokopisov, 42.000 avtografov, 4800 listov. — Rumjancevski muzej v Moskvi 700.000 tiskanih knjig, 2300 cerkvenih del, 6000 slovanskih in 850 tujih rokopisov, avtografov pa 4500. — Kraljevska knjižnica v Berlinu 980.000 zvezkov in 30.000 rokopisov. — Dvorna knjižnica dunajska 515,505 zvezkov, 23.000 rokopisov in 3000 map. — Vseučiliška biblioteka dunajska 373.982 zvezkov ter 536 rokopisov. — Univerzitetna knjižnica v Moskvi 146.284 zvezkov. — Vseučiliška knjižnica v Pragi 284.979 zvezkov in 3857 rokopisov. — Muzejska knjižnica kraljestva češkega v Pragi 196.500 zvezkov in 4427 rokopisov. — Vseučiliška knjižnica v Berlinu 150.000 knjig.

A. Aškerc.

Listnica uredništva. Razni nujni posli so nas zadržavali, da posameznim pesnikom-začetnikom že dolgo nismo odgovarjali na tem mestu. Kar je godnega in dobrega, pride itak polagoma v list . . . Ostale že pripoznane pesnike pa prosimo, naj nam oproste, ako z ozirom na omejeni prostor našega mesečnika dozdaj ni moglo še vse, kar so nam že zdavnaj poslali, priti na vrsto! . . . . . Vse čislane pošiljatelje poezij pa prosimo, naj odsihdob ne pišejo vsakega verza začetka z veliko črko, nego naj delajo velike začetnice na početku verzov le takrat, kadar to zahteva logična interpunkcija ali sintaksa. Tako pišejo pesmi že zdavnaj na pr. Čehi in večina drugih narodov. Ta način pisanja je edino naraven, pameten in — moderen . . .

Sedemnajstletna doba „Ljubljanskega Zvona“.

Spominščica od prijatelja in vseletnega naročnika njegovega.

Kakor je res, kar trdijo naši slovstveniki, da se je slovensko slovstvo izza svojega preporoda vidno in tako naglo razvijalo, da se njega razcvet poslej že ne more več meriti po stoletjih, nego po desetletjih — takisto je gotovo res, da tako razdobje v razvitku našega slovstva — najnovejše — je utemeljil »Ljubljanski Zvon«. In sedaj ob letnem obratu, ko nastopa ta leposlovni in znanstveni list že osemnajsti tečaj ter zrem tu pred seboj celo skladalnico krasno vezanih njegovih letnikov, ki so drug poleg druzega postavljeni — prava narodna garda — dika in ponos vsaki narodni knjižnici: je gotovo umestna in mikavna prilika, da se prijatelj domačega slovstva, brez katerega gojitve si pravega rodoljubja niti misliti ne moremo, ozre na to sedemnajstletnico ter jo premeri še enkrat v duhu od konca do kraja.

Sedemnajst let! Pravijo, da niti sto let ni veliko v življenju celega naroda; toda v današnjem hitroživem, dejstvovitem času je videti, kakor bi se bila ta stara maksima ad absurdum dovedla. Izza l. 1848. nam kaže skoro vsako desetletje posebno razdobje našega političnega, socijalnega in takisto slovstvenega življenja z ostro obrisanim značajem. Od l. 1848. do l. 1858. so »Novice« verno ogledalo vsega narodnega življenja; od 1858. do 1868. je bilo duševno naše žitje osredotočeno v »Glasniku«; od l. 1870. do l. 1880. pa je dajal — izimši žalostni socijalni in literarni »interregnum« 1871.—1875. — pravec slovstvenemu razvitku Stritar z dunajskim »Zvonom«.

Pravi narodni slovstveni pokret je v tesni zvezi z drugim, zlasti političnim in socijalnim napredovanjem narodovim. L. 1879. so bile iz vladarjevih ust izpregovorjene besede: »Slovanov ni smeti ob steno pritiskati«, in l. 1881. se je preselil »Zvon« z Dunaja v Ljubljano. Dočim je dunajski »Zvon« navzlic vsebnim vrlinam urednikovim skoro za sušico umrl, se je krepko razvilo v Ljubljani, v naravnem središču slovenskem, spričo izpremenjenih razmer ne samo politično časopisje, temveč tudi leposlovno, in zlasti »Ljubljanski Zvon« se je mahom dvignil, ves prerojen kakor Fenis, in pod praporom Jurčičevim in njegovih zvestih pristašev, Kersnika, Levca in Tavčarja, se je hipoma zbralo mnogobrojno krdelo sotrudnikov; kar čudili smo se tačas, da premoremo toliko čvrstih pesnikov in pisateljev za različne panoge leposlovja. In dobili smo namesto Stritarjevega, zadnje leto že močno reduciranega »Zvona« znatno povečan »leposloven in znanstven list« v tisti prikupljivi obliki, ki se je naročnikom tako omilila, da se je večina njih še dandanes ni naveličala, nego se jim zdi še vedno najumestnejša — pričela se je slovstvena doba »Ljubljanskega Zvona«, ki do današnjega dne še ni zaključena! —

Končno sodbo o »Ljubljanskega Zvona« delovanju, o njegovem slovstvenem in sploh prosvetnem vplivu izreko pozneje kdaj naši potomci. To malo zadostilo pa si sme »Ljubljanski Zvon« že lahko sedaj privoščiti, da se z zadovoljstvom ozre v preteklo dobo sedemnajstih let ter konstatuje, da je v teh letnikih nakopičenega toliko krasnega, deloma klasičnega gradiva, zastopanih toliko deloma genijalnih pesnikov, pisateljev in mislecev, da je že sedaj dovoljena trditev, da je ime »Ljubljanskega Zvona« v najtesnejši zvezi z novim, na-

dobudnim razcvetom slovenskega slovstva in sploh slovenske prosvete. Ne le, da najdeš v vsakem izmed sedemnajsterih letnikov obilico biserov leposlovne umetnosti v vezani in nevezani besedi, temveč tudi imena tu zastopanih pisateljev, katerih, žal, že dobršen del ni več med živimi, te pouče, da je bil »Ljubljanski Zvon« izza svojega postanka tisto naravno središče, v katerem so se kakor solnčni žarki v pališču zbirale vse naše najboljše pisateljske sile.

Zato pa je celo ruzumevno, da je »Ljubljanski Zvon« od začetka pa do današnjega dne določeval pravec našemu hitro se razvijajočemu slovstvu, deloma po načelu: ‚exempla trahunt‘ — s svojimi vzornimi poezijami in spisi — deloma pa indirektno — s svojo kritiko.

In te naloge se drži »Ljubljanski Zvon« še dandanes, in kakor je videti, se je je še tesneje oprijel; še vedno si prisvaja vpliv, s katerim hoče tudi v bodoče določevati tok našemu literarnemu razvoju. Ta vzvišeni smoter je jako naraven, tako sam ob sebi razumeven, da je celo nezavisen od oseb, katerim je njega izvršitev poverjena. Ako bi tudi iz katerihkoli vzrokov zdajci prenehal »Zvon«, hipoma bi se porodil njega namestnik z enakim smotrom, z enako smerjo. Razmere so močnejše nego posamezniki; Jurčiču, duševnemu očetu »Ljubljanskega Zvona«, je rano izvila bela žena iz rok prapor, pod katerim je bil zbral skoro vse tedanje najboljše pisatelje; mnogo izmed teh je že izstopilo iz vrste »Zvonovih« sotrudnikov, bodisi za vselej — »Zvon« sam je moral, črno obrobljen, zabeležiti njih odstop — bodisi, da so bili prisiljeni, drugim svrham posvetiti svoje duševne sile: toda »Zvon« je brez škode pretrpel vse te izgube; saj so se brzo spet nadomestile. Naše slovstvo je samorašča, samotvorno, krepko se razvijajoča rastlina; namesto enega usahlega ali odpadlega cveta jih požene več. Zato pa trdimo: brez lista kakor je »Ljubljanski Zvon« ne bomo Slovenci nikoli več!

Zato pa »Ljubljanski Zvon« lahko zaupljivo zre v bodočnost, niti se mu ni bati škodljive konkurence. Saj je celo naravno, da so se poleg »Zvona« osnovali in se gotovo še osnujejo novi listi; saj to ustreza prirodnemu načelu delodelja, po katerem si listi razdele in opredele preobsežni program narodne prosvete, sledeč vsaki svojemu posebnemu specifiškemu programu. In res se že tudi Slovenci ponašamo z raznimi špecijalnimi strokovnimi listi, z ilustrovanimi zabavniki, športnimi listi, politično-beletrističnimi revijami, almanahi itd. A vseh teh književnih podjetij ne smatraj »Zvon« za konkurente, nego za kolege, ki ga razbremenjujejo ter mu omogočujejo, da se lahko bolj in bolj omejuje na svojo pravo zadačo. — Katera bodi ta zadača, smo že zgoraj jasno povedali.

Rekli smo, da zadnjo dobo slovenskega slovstva izza l. 1880. po pravici imenujemo dobo »Ljubljanskega Zvona«. V tem dejstvu je obsežen že tudi »Zvonov« smoter in program: »Zvon« dajaj pravec našemu kulturnemu, osobito literarnemu napredku z zgledi — z vzornimi poezijami in spisi v svojem zabavnem in poučnem delu — in z besedo — v svojem »listku«.

Le-ta program je izražen tudi na čelu »Zvonovem«: »Leposloven in znanstven list«. Navidezno, samo navidezno onemu programu nasprotuje drugi del naslova; kajti po pravici so si »znanstvenost« vsi »Zvonovi« uredniki — z malimi izjemami — tolmačili »cum grano salis«. Strogo znanstvo je internacijonalno in kot tako neposredno prav malo vpliva na razvoj narodnega življenja. Naše narodne sile pa so preskromne, da bi jih mogli brez škode trošiti v prospeh mednarodne vede, ki naj jo goje veliki narodi. Naši učenjaki naj posvečujejo svoje moči najpreje v prid — šolskega našega slovstva . . .

Sedemnajstletna doba „Ljubljanskega Zvona“.

Spominščica od prijatelja in vseletnega naročnika njegovega.

S tem pa nikakor ne tajimo, da se da tudi stroga veda porabiti v leposlovne svrhe, dasi le indirektno. Čitatelj je že uganil, da nam je tu na mislih umetniško, leposlovno, ali če hočete feljtonistično obdelovanje znanstvenih problemov; to obliko mi želimo znanstvenemu delu »Zvonovemu«, njegovim poučnim spisom, ki postanejo na ta način pristna lastnina narodnega slovstva.

Naj mi naši učenjaki ne ugovarjajo, da tako poljudno razpravljanje vednostnih predmetov je njih poniževanje, češ, da se morajo pri tem napram prostemu občinstvu nalašč delati naivnejše, nego so. Ne tako! Jaz si mislim poljudno, feljtonistično obdelovanje znanstva obenem kot umetniško delo, ne pa kot zmikanje z znanstvene višine. Učenjaki, naši kakor drugi, so navajeni, da se v svojih razpravah ozirajo zgolj na stvar, na snov, a prav nič ali malo na obliko, po starega Katona načelu: »Rem tene, verba sequentur«. In vendar je oblika pri vseh prirodnih kakor umetnih stvorih takisto bistvena, kakor njih ideja. S tistim oblastnim preziranjem lepe oblike pa dosežejo učenjaki, da so morda njih dela grozno temeljita, a vsakemu drugemu, nego strokovnjaku neužitna. Edini povestničarji so se po Schillerjevem zgledu dokopali do prepričanja, da zgodovinska učena razprava utegne biti in bi morala biti obenem umotvor, s katerim se naslajajo tudi širši krogi, ne da bi bila s tem nje temeljitost kaj prikrajšana. Na podoben način je naš Erjavec, kakor v Nemcih Brehm, izrabljal prirodopisno vedo v leposlovne svrhe. —

Naj ne mislijo naši učenjaki, da je takov posel ložji, nego zgolj strokovnjaško spisovanje. Učenjak-beletrist ne bodi nič manj učenjak, a obenem tudi umetnik; a kot umetniku mu ni dovolj, da kar najtemeljitejše prouči učeno tvarino, nego potem ga čaka druga nič manj važna naloga, da pribavi tej tvarini pristno umetniško obliko; a pri tem oblikovanju mu je treba istega zanosa in vzleta kakor vsakemu umetniku, kadar poraja in ustvarja svoje umotvore. — Kdor pritrdi tem našim nazorom, tudi prizna, da je velikanska razlika med takim učenjakom-umetnikom in navadnim suhoparnikom. Seveda treba uvažiti, da vsakemu ni dan tisti umetniški temperament; kajti Horacijev »poëta fit« velja gotovo tudi o takih učenjakih-umetnikih, a hvaležni narod jih vvršča med svoje priljubljene in zaslužne književnike. — Takih učenjakov-umetnikov želimo kar največ »Zvonu«, in tudi te vrstice imajo namen, mu jih še več nakloniti, nego se mu jih je že v istini priklopilo; a suhoparnikov se je njega urednik, kakor je videti, že do dobra sam otresel.

Proti zgoraj označeni smeri, katere se je manj ali več vsaki dosedanji urednik »Zvonov« držal, in katera je tudi po naših mislih prava, se pa pojavljajo še druge vrste očitki, in morda si pridobimo »Zvonovega« uredništva zahvalnost, ako je nanje opozorimo ter mu priskočimo proti njim na pomoč. — Nekaterim se namreč vidi »Zvon« preveč eksklusivno slovenski; po njih nazoru naj bi bil »Zvon« literarna smotra z obširnim obzorom, ki naj ne bi prinašala zgolj pripovednega beriva, s katerim tolažijo nekateri naročniki nenasitno svojo

čitoželjnost, nego tudi več takega gradiva, iz katerega bi se izobraženi človek lahko poučil, sosebno o onih strokah, katere Slovenci povsem zanemarjamo, namreč prirodoslovje in socijalne znanosti (narodno ekonomijo itd.); poleg tega pa naj bi »Zvon« tudi poročal o umetnosti in literaturi vseh izobraženih narodov, da bi izobraženi naročniki vsaj zvedeli, kako je z umetnostjo in literaturo v Nemcih, Francozih, Italijanih in seveda tudi v Slovanih. Tako se mi je potožil — ni dolgo tega — izobražen »Zvonov« sotrudnik in naročnik: »Jaz ne znam češki in bi vendarle rad kaj zvedel o posameznih pojavih pri Čehih, o katerih nemški meni dostopni viri molče. Mene in, mislim, mnogo izobraženejših Slovencev bi take stvari bolj zanimale, nego še tako imenitne novostrujarske povesti . . .«

Menim, da odgovarjam navedenim pritožbam prav v smislu uredništva samega, ako izrečem mnenje, da bi uredništvo gotovo rado samo ustreglo obojnim zgoraj izrečenim željam, toda pod više navedenimi pogoji, namreč, da bi vsi tisti prirodoslovni, socijološki, ekonomski in drugi poučni sestavki ustrezali zgoraj postulovanim leposlovnim zahtevam; takisto bi se lahko tudi podajali pregledi modernih slovstev v beletristično završenih feljtonih — s čimer bi bilo tudi lepo ustreženo načelu »variatio delectat«. Zatorej obračaj res uredništvo svojo pozornost zlasti tudi na to, da si pridobi večje in večje kolo beletristično pišočih strokovnjakov. Priznamo, da se je v tem oziru že nekaj storilo; a videti je, da je uredništvu na razpolaganje veliko več pripovednega negoli leposlovno poučnega gradiva. Je pač, žal, še vedno pretežna večina naših strokovnjakov te misli, da sta učeno in pa leposlovno spisovanje kontrarna, nezdružena pojma! —

Resno pa svarimo uredništvo, da bi s posamičnimi obširnimi naznanili in ocenami seznanjalo svoje občinstvo o umetnosti in literaturi tujih narodov. Tako razkosano poročevanje, ki bi se izgubljalo v podrobnosti, čitateljem vendar ne bi moglo pribaviti celotne podobe o kaki literaturi in umetnosti, a požrlo bi trikrat več prostora, nego ga ima »Zvon« v sedanjem obsegu za ta oddelek na razpolaganje. —

Neomahljivo zvest svoji prvi in glavni zadači, dajati pravec domačemu slovstvenemu gibanju, mora »Zvon« pred vsem v svojem listku gojiti kritiko domačih slovstvenih in umetniških pojavov. Srajca nam je bližja nego suknja!

Ne tajimo pa, da prej ali slej — po zgoraj omenjenem načelu delodelja — postane neizogibna »Slovenska smotra« s tistim programom, ki ga je preje navedeni naročnik in kritikovavec »Zvonov« namislil »Zvonu« samemu.

Naposled damo »Zvonu« še en dober svet na pot pri nastopu novega osemnajstega tečaja, naj vrši srečno kakor doslej zadačo, ki ni nič manj važna nego ona, ki smo jo preje obširno očrtali — namreč, da nadaljuje svoj »lov« po novih talentih, kateri je tudi sedanjemu uredništvu doslej šel precej uspešno izpod rok. Saj je ta celo prvi izmed trojnih poslov, ki jih prisoja zvonu že stari pregovor: »Vivos voco, mortuos plango, fulgura frango«.

Od odbora »Slov. Matice« nam je došel ta-le poziv:

P. n.

Pred enim letom se je obrnil odbor »Slov. Matice« s sledečim pozivom, kateri je bil objavljen tudi v vseh slovenskih časopisih, na društvene poverjenike:

»Kozlerjev »Zemljevid slovenskih pokrajin« je v zalogi »Slovenske Matice« že pred nekaj leti popolnoma pošel. Povprašuje se pogostoma po njem, a Matica ga nima več na razpolaganje.

Odbor se je zatorej odločil, da Matica izdaj nov »Stenski zemljevid slovenskih pokrajin« s slovensko terminologijo v merilu 1—200.000 na štirih listih. Skupna velikost vseh štirih listov bi imela 146 *cm* dolžine in 155 *cm* širine. Zemljevid bi bil izdelan natanko tako, kakor generalna karta c. in kr. vojaškega zemljepisnega zavoda, in bi imel poleg praktične tudi znamenito znanstveno vrednost.

Po proračunu Hoelzlove tvrdke na Dunaju, s katero je Matica v dogovoru, bi stalo 3.000 izvodov novega »Stenskega zemljevida« 6.000 gld. Če se pa naroči le 1.000 izvodov, stanejo 5.000 gld. in vsacih 100 izvodov, pozneje naročenih, 180 gld.

Cena je torej, če se že prvotno naroči večje število, neprimerno nižja, in stane potem 1 izvod le 2 gld.

Odboru je do tega, da pridejo društveniki, ki se za to stvar zanimajo, do lepega, porabnega in tudi v zemljepisnem oziru dovršenega zemljevida, ki bi jim izvrstno ustrezal na potovanju po slovenskih krajih, v šoli pri pouku, v uradu pri raznovrstnih poslih in doma pri branju slovenskih knjig; zakaj v njem bi bili vestno zabeleženi vsi količkaj znameniti slovenski kraji po vseh slovenskih deželah, tako da bi popolnoma nadomeščal jako razširjeno in priljubljeno nemško generalno karto.

Zatorej prosi podpisani odbor vse p. n. gospode poverjenike, naj blagovolijo s priloženo naročilno polo vsaki v svojem okraju nabirati naročnike na »Stenski zemljevid slovenskih pokrajin«.

Naroči se lahko vsaki Matičin društvenik ali nedruštvenik. Zlasti pa prosimo gg. poverjenike, naj na naročevanje povabijo tudi krajne šolske svete, društva in javne, zlasti občinske urade.

Naročilna pola naj se vrne odboru obenem z imenikom udov za prihodnje leto.«

Zdaj po preteku enega leta, ko so vsi poverjeniki poslali imenik društvenikov za l. 1897., je primeren čas, ozreti se na uspeh zgoraj omenjenega poziva.

Odbor mora, žal, izjaviti, da uspeh ni povoljen. Niti polovica zgoraj označenega števila naročnikov se ni odboru prijavila, bodisi ker nekateri poverjeniki naročilnih pol sploh niso vrnili, bodisi ker se, kakor so pokazale vrnjene pole, kaže za vso stvar premalo zanimanja.

Ker je odboru resno de tega, da se to prekoristno vprašanje vendarle končno reši ugodno, ponavlja do zaostalih poverjenikov vljudno prošnjo, naj mu že skoro pošljejo nabiralne pole.

Ker se da pa precej zanesljivo sklepati, da tudi z ostalimi polami ne bo doseženo za zalaganje potrebno število, se obrača odbor tudi do vseh nepoverjenikov, ki se za to vprašanje zanimajo, naj mu gredo na roko in naj nabirajo v svojih krogih naročnike.

Glede nabiralnih pol se je obračati na upraviteljstvo društvene pisarnice, ki daje tudi potrebna pojasnila.

V imenu odbora „Slovenske Matice“:

Predsednik: Fr. Levec s. r.

Odbornik: S. Rutar s. r.

Upravništvo „Mladosti“ nas je naprosilo, naj priobčimo v našem listu sledečo „Objavo“:

Čast nam je objaviti sl. občinstvu, da je gospod Vladoje Schmidt-Jugović izstopil iz upravništva „Mladosti“.

Obenem prosimo, da bi se privatni dopisi na osebo urednikovo strogo oddelili od uredovnih; poslednje prosimo, naj se odpravljajo na uredništvo, dotično odpravništvo

„Mladosti“

Dunaj (Wien), I. Wollzeile 20.

Na Dunaju, 1. februarja 1898.

Uprava smotre „Mladost“: Guido Jeny. Dušan N. Plavšić.

Vedeževavka. V prvem zvezku letošnjega »Zvona« je poročal velecenjeni pisatelj dr. Josip Vošnjak, kako je neka vedeževavka čitala skozi zaprto pismo, kar je napisal prof. Grasset ter poslal dru. Ferroulu. Čitala je neki par vrst kar »par distance«, kakor so pripovedovali častniki in dr. Vošnjak:

Slučajno sem pred kratkim dobila v roke Figaro z dne 6. januarja t. l. ter čitala, da je dr. Grasset sam pisal v Semaine Medical, da kontrolni poskus je bil popolnoma brez uspeha.

V komisiji so bili sledeči možje: Bertin-Sans, šef fizikalnih del na medicinskem oddelku, Guibal, advokat, Meslin, profesor fizike na modroslovnem oddelku, in Grasset, ki je šel v Narbonne, kjer ga je čakal dr. Ferroul.

Vedeževavka je imela čitati prvič „par distance“ kakor prvikrat skozi zaprt zavitek, drugič skozi zapečateno pismo, katero je držal eden navzočnih toliko časa, kolikor je ona hotela, toda ne da bi ga izpustil iz rok. Kar je bilo notri pisano, ni vedel ni dr. Ferroul, ni komisija.

Toda oba poskusa sta imela negativen uspeh. Vedeževavka ni znala čitati ničesar.

Márica.

Z Dunaja smo prejeli sledeče naznanilo visokega c. kr. ministrstva za bogočastje in nauk:

Razpisujejo se štipendije za nadepolne umetnike, katerim nedostaje sredstev za nadaljnjo izobrazbo. Zategadelj se pozivljejo po kraljevinah in deželah, zastopanih v državnem zboru, oni umetniki s poprišča pesništva, upodabljajočih umetnosti in muzikalne kompozicije, kateri se mislijo potegniti za tako štipendijo — naj vlože svoje prošnje pri svojem deželnem predstojništvu in sicer vsaj do 1. majnika t. l.

Prositi smejo le samostojno ustvarjajoči umetniki; izključeni so vsakteri umetniški učenci in umetniški rokodelci.

V prošnji naj prošnjik razloži:

1) Kako se je likal, in kakšne so njegove osebne razmere (rojstni in domovinski kraj, starost, stan, bivališče, gmotne razmere i. t. d.);

2) kako namerja uporabiti državno štipendijo za nadaljnjo izobrazbo;

3) naj priloži umetniške poskuske, katerih bodi vsaki posebe obeležen z imenom izdelovavčevim.

Na Dunaju, dne 28. februarja 1898.

C. kr. ministrstvo za bogočastje in nauk.

Došlo nam je: Deveto letno poročilo »podpornega društva za slovenske visokošolce na Dunaju« (Na Dunaju 1897. Izdalo in založilo društvo. Str. 24). Nadalje smo prejeli od p. n. g. J. Pukla, predsednika imenovanega društva, beležki, v katerih je objavljena dolga vrsta velikodušnih daril, ki so jih društvu poslali rodoljubni, ljudomili prijatelji bedne naše mladine. Obžalujemo, da nam tesni prostor našega lista ne dopušča, da bi od konca do kraja objavili poslani nam zaznamek vseh plemenitih darovateljev in darovateljic, a tolažimo se s tem, da tem samim ni toliko do javnega

priznanja in očitne proslave; saj jim je najlepše plačilo in zadostilo za vse radovoljne žrtve sladka zavest, da, kar store za ubožno našo mladino — cvet našega naroda — store za narod sam! —

Iz poročila je razvidno, da je bilo v ti dobi vseh dohodkov 1533 gld. 4 kr., a vseh stroškov 1089 gld. 75 kr. Podpirancev je bilo 50, a podpirateljev in sicer rednih udov 34, dobrotnikov 364, podpornikov 68 in 1 ustanovnik.

—— •••

Pole s podobami za šolo in dom.

Družba za razmnoževalno umetnost na Dunaju je poslala uredništvu Zvonovemu nastopno vabilo:

Družba za razmnoževalno umetnost na Dunaju začne to jesen izdajati pole s podobami za šolo in dom. Že naslov kaže, da je veličansko in daljnogledo podjetje postavljeno na široko, poljudno podlogo, in da hoče dvema koreninama našega kulturnega življenja dajati skromne, ali krepke hrane. Šoli naj bodo pole s podobami v prid, ker podajejo obilico nazornega gradiva z vseh znanstvenih polj v sistemni in umetni obliki, domu pa, ker imajo namen, v tesno zvezo združiti duševno zanimanje mladine in starine ter pri odraslem rodu znova poživiti veselje do uka. Kakor hoče podjetje služiti umstveni omiki, hoče tudi igraje in potihoma pripraviti tla za občezdravo umetnostno čuvstvovanje in razumevanje, česar v naših časih tako pogosto pogrešamo.

Visoko c. kr. ministrstvo za bogočastje in nauk je podjetju družbe naklonilo najskrbnejšo pozornost in, popolnoma uvažujoč njegov obsežni pomen za šolstvo, komisiji strokovnjakov naročilo, naj preizkusi glavne poteze vsega podjetja in pa nadzira posamezne stopnje izvrševanja, vedno ozirajoč se na vse umetnostne in odgojevalne zahteve. Na vabilo družbe pa se je z veseljem oglasilo celo krdelo odličnih umetnikov iz vseh delov avstrijsko-ogrske monarhije, da se bolj in bolj zamislijo in uspešno vglobijo v težavne naloge, ki se jim stavijo. Samo skupno delovanje umetnosti in pedagogike, preudarjeno ustrezanje znanstvene izkušnje in umetnostnega tvorjenja je moglo biti porok, da bodo pole s podobami za šolo in dom tudi res na vse strani ustrezale svojemu namenu.

Da naj šola obilneje kakor dosedaj abstraktno in teoretično razlaganje poživlja, dopolnjuje ali nadomestuje s pripomočki nazornega pouka, to vedno glasneje in odločneje zahteva novodobna pedagogika. Izobrazni vzor našega časa hoče imeti pravšne, trdno določene predočbe čutnih prikazni in dogodkov na svetu. Da se pa gibljiva fantazija, ta preslastni dar mladosti, ne vklene zgodaj že v spone, ampak le vodi na prava pota, nazorni pouk ne sme biti suhoparen in dolgočasen. Tukaj hočejo pole s podobami za šolo in dom začeti svoje plodovito delovanje. One ne prinašajo kakega mrtvega izrezka iz narave in okornih rekonstrukcij zgodovinskih dogodkov, ampak žive, umetniške umotvore, iz katerih more fantazija

dobivati hrane. In prav zato, ker podajejo z individualnega in umetniškega stališča zasnovane podobe, ki se smejo po vsi pravici imenovati umotvori, so te pole poleg svojega poučnega smotra namenjene tudi odraslim za vir obilnega umetniškega užitka.

Prav sebi na škodo je umetnost našega časa — izvzemši samo angleško in morebiti tudi francosko — prepustila napravo podob za mladino obrtnosti; a le-te izdelki nimajo navadno nikake umetniške vrednosti in kažejo, če so že boljši, nekako hlapčevsko pravilnost. Ko bi bilo treba v najdovzetnejši starosti vsaditi kal za občezdravo umetnostno čuvstvovanje, katero edino more biti podloga srečnemu razvoju umetnosti, se mora naša mladina zadovoljevati s proizvodi dvomne umetnosti, katere škodljive vplive je treba v zrelejši dobi premagati z nekim estetičnim očiščevanjem. Glede knjig in pol s podobami za mladino je treba krepke in korenite preustroje. Družba za razmnoževalno umetnost si šteje v čast in dolžnost, tukaj nastopiti kot voditeljica. Ona zameta načelo, katero ustanavlja za mladino neko drugo, manj vredno umetnost, kakor za odrasle, in se malomarno zadovoljuje s pohvalo mladine. Pole s podobami, ki jih ona izdaje, hočejo biti pristni, resni in pravi umotvori in nočejo biti sojeni z nobenim drugim merilom, kakor tistim, s katerim očiščen in omikan okus meri kak umotvor. S tem pa jim je dana lepa naloga, mladino in starino vabiti k enakim umetniškim nazorom.

Sosebno za dom namenjeno in zlasti za tisti del ljudstva, ki nima časa in prilike izobraževati se drugače, je posameznim polam na zadnji strani pridodano besedilo v vseh avstrijskih jezikih, in to povsod tam, kjer prinaša podoba oblike ali dogodke, katerih ni lahko umeti brez nekega znanja. Ogledovavec naj s podobo obogati ali oživi svoje znanje, ker ga bode veselje nad podobo izpodbujalo natančneje pozvedeti, kaj predočuje. In z druge strani naj ga besedilo napotuje, trdneje v se sprejeti podobo, kakor je to mogoče samo s površnim ogledovanjem. S tem besedilom bodo pisane ali črne pole s podobami zahajale v najdaljnejše kote in konce avstrijskih dežel in črez meje naše monarhije. Upamo, da se bodo s silo, s katero, kar je lepo in dobro, slednjič vedno le zmaga, kakor ljuba in draga svojina trdno udomačile v šoli in na domu, katerima so namenjene.

Gg. slovenskim pisateljem in pesnikom!

Kakor druga gledališča proslavi tudi slovensko gledališče v Ljubljani jubilej 50letne vlade Veličanstva cesarja Franca Jožefa I. s sijajno slavnostno predstavo. Kakor druga gledališča pa naj bi uprizorilo takrat tudi slovensko gledališče izvirno slavnostno igro, ki bi bila umestna za to svečano priliko. Zategadelj pozivlje podpisani odbor dramatičnega društva v Ljubljani vse gg. slovenske pisatelje in pesnike, da spišejo za omenjeno slavnostno priliko igro, katere snov bi bila vzeta iz slavne zgodovine Habsburžanov sploh ali specijalno iz dramatičnih dogodkov bogate dobe našega presvetlega vladarja. Odbor ne stavi gg. pisateljem nobenih mej, a prosi jih, naj bi se pri izboru dramatične snovi ozirali kolikor toliko na večstoletno razmerje Slovencev do visoke cesarske rodovine. Odbor prepušča gg. pisateljem tudi glede oblike ali pesniške vrste povsem svobodne roke, da spišejo torej ali zgodovinsko dramo, ali simbolistično pravljico, ali venec alegoričnih slik z vsem možnim sceničnim aparatom. Vendar pa naj se preračuni obseg dela — ki se seveda nagradi — tako, da pri uprizoritvi ne bo presegalo $1^1/_2$ ure.

Gg. pisatelji naj blagovolijo doposlati rokopise svoje jubilejne igre vsaj do 15. septembra 1898. leta.

V Ljubljani, dne 23. maja 1898.

Odbor dramatičnega društva v Ljubljani.

Slovenskemu narodu.

Ponosni smo Slovenci na prirodne lepote naše domovine. Ponosni smo na svoj jezik, ki sega s svojimi divnimi oblikami v one davne čase, ko sta sveta brata Ciril in Metod oznanjala Slovenom veličja božja v domači besedi. Ponosni smo na nepregledno število junakov, ki so umirali za cesarja in domovino na bojnem polju. Ponosni smo na veleume, ki so se proslavili v raznih vednostnih strokah. Ponosni smo na vse tiste može, ki so s svojim vzornim delovanjem in z uma svetlim mečem omogočili, da se sedaj naš narod po pravici lehko prišteva prosvetljenim narodom.

Položi na skodelico svetovne kulturne tehtnice poezije doktorja Franceta Prešerna, in nepristranski sodnik mora reči: Slovenski narod je zbok teh poezij vreden drug velikim kulturnim narodom.

Doktor France Prešeren — naš slavec, ki si opeval v nedosežnih pesmih ljubezni sladkost in njene bridkosti — naš Orfej, ki so Te nebesa poslala, »otajat Krajna našega sinove, njih in Slovencev vseh okrog rodove z domač'mi pesmam'«, — naš voditelj, ki si »nam srca vnel za čast dežele, med nami potolažil razprtije in spet zedinil rod Slovenšč'ne cele« — propovednik Slovanstva, oznanjujoč nam, da »največ sveta otrokom sliši Slave«, — prorok naš, ki si kakor Jeremija lil solze domovinske ljubezni radi naše tožne minolosti, videč, kako »na tleh leže Slovenstva stebri stari, ječe pod težkim jarmom sini Slave«, ter v duhu gledajoč, kako »vremena Kranjcem bodo se

zjasnile, jim mil'še zvezde, kakor zdaj sijale« — doktor France Prešeren, stvaritelj našega lepega slovstva, naš veliki, neprecenljivi pesnik, na Tebe je ponosen naš narod.

To je pokazal, ko Ti je l. 1852. postavil na grob kameniti spomenik. To je razodel l. 1872., ko je odičil Tvojo rojstno hišo s spominsko ploščo. To je osvedočil, ko je proslavil Tvoj spomin z obeliskom, dvigajočim se na obali Blejskega jezera, katerega krasoto si tako vneto opeval. To je pokazal, ko je eno najživahnejših ulic ljubljanskega mesta imenoval s Tvojim slavnim imenom. Davnoletna namera pa, katere uresničenje pričaj vesoljnemu svetu, kako se slovenski narod ponaša s svojim ljubljencem doktorjem Francetom Prešernom, in kako mu je hvaležen, se — žal — dosedaj ni še izvedla — namera, da bi se našemu največjemu pesniku postavil dostojen spomenik v slovenskem stolnem mestu — v beli Ljubljani.

Dne 8. februarja prihodnjega leta poteče petdeset let, odkar v zemlji domači njegovo truplo leži. Dne 3. decembra l. 1900. pa mine sto let, odkar se nam je porodil doktor Prešeren na visokem Gorenjskem, v okolici slovenskega raja.

Rojaki, v spomin njegove stoletnice naj se dvigne na enem ljubljanskih javnih trgov bronast spomenik doktorju Francetu Prešernu. Dvigne naj se mu v Ljubljani, ki je mati »zemlje slovenske, predrage dežele«, v onem mestu, kjer je naš ljubljeni pesnik preživel največji del svojega življenja, kjer je zložil svoje najlepše pesmi.

Slovenski narod, tvoje lepo slovstvo — sad XIX. stoletja — sloni na Prešernu; lepše ne moreš skleniti stoletja svojega narodnega in slovstvenega vstajenja, kakor če z dostojnim spomenikom poslaviš svojega pesnika velikana.

Rojaki, izkažite se radodarne, da se uresniči l. 1900. ta naša plemenita namera!

Slovenke, vašo lepoto je opeval dr. France Prešeren, nabirajte zlasti ve darove za njegov spomenik!

V Ljubljani, dne 7. maja 1898.

Odbor za nabiranje prispevkov za Prešernov spomenik.

Prijateljem slovenske mladine!

V založništvu podpisane tiskarnice je izšel I. zvezek **Zabavnih listov za slovensko mladino**, ki ga je izdalo »Društvo za zgradbo učiteljskega konvikta«, kateremu pripade čisti iztržek prodanih izvodov.

I. zvezek, ki stane 40 kr. (po pošti 5 kr. več), podaje slovenski mladini lepo povest »Pri stricu«, ki jo je spisal priznani pisatelj-učitelj Ivo Trošt.

Prosimo prijatelje slovenske mladine, slavna šolska vodstva i. t. d., da se blagovole poslužiti nabiralne pole ter naročiti po prav mnogo I. zvezkov te mladinske knjižnice.

V Ljubljani, meseca vel. travna 1898.

Tiskarnica R. Miličeva.

Resolucije prvega slovanskega časnikarskega shoda.[1])

I. O vzajemnih interesih avstrijsko-ogrskih Slovanov.

Zastopniki javnega tiska slovanskega habsburške monarhije, zbrani v kraljevskem glavnem mestu Pragi dne 19. rženega cveta 1898. l. z namenom, da bi se spoznali med seboj, uveljavili slovanski tisk in določili načela publicistične obrambe skupnih interesov slovanskih narodov v ti državi izjavljajo:

Vkljub različnim interesom, katere določuje posebni položaj vsakega slovanskega rodu zase v našem cesarstvu, imajo vsi skupaj — i kar se tiče splošnega človeškega napredka in civilizovanih narodov dostojne eksistence, i kar se tiče njih jezikovnega sorodstva, i kar se končno tiče fakta, da vsi spadajo v enotno, na podlagi historičnih aktov pod žezlom habsburške dinastije ustanovljeno društvo narodov — nekatere interese, ki so vsem skupni; zlasti pa:

Državljanom slovanskih narodnosti naj se povsod in popolnoma podeli politična svoboda in državljanske pravice. Prizna naj se pa ta enakopravnost ne le teoretično, temveč naj se tudi praktično respektuje in dejanstveno izvršuje;

poskrbi se naj, da bodo slovanske narodnosti mogle takisto rabiti in gojiti svoj jezik, kakor vse druge narodnosti, tako da bo v vsem javnem življenju, v šolstvu, literaturi in umetnosti njih jezik na podlagi istih prav imel isto prostost, kakor jo imajo jeziki ostalih narodnosti;

na podlagi državljanske enakosti kakor tudi jezikovne enakopravnosti naj se da vsem narodom slovanskim pravo samostalnega, svobodnega razvoja, da lahko napredujejo v prosveti, narodnogospodarski blaginji in socialnem oziru.

Udeležniki shoda, priznavajoč skupnost teh interesov, si obetajo, da se bodo v njih obrambo in izvršitev vzajemno podpirali; da bodo — seveda ne zoper svoje prepričanje in čuvstvo — odbijali vse, kar deli posamezne slovanske narode in rodove v habsburški monarhiji.

Udeležniki shoda — v svesti si, da kakor slovanski narodi v naši državi nikjer ne zahtevajo svojega gospostva in nadvlade svoje nad drugimi narodnostmi, takisto zavračajo vsako nasilje drugih nad seboj in se bodo vztrajno borili zoper isto, zahtevajoč zase in za vse enako svobodo in enako pravo — bodo delovali povsod na to, da bi se uveljavil proti napadom srditega sovraštva in nasilja povsod duh narodne in verske ljubezni in miru med narodi tako, da bi se razcvitala habsburška država, da bi postala krepka zaščita politične svobode vseh svojih v svojem razvitku svojepravnih narodov, katerim naj da državna uprava take pogoje, da bodo narodi lahko procvitali v duhu napredka in človeške prosvete, da bo njih gospodarska blaginja rasla in vse njih sicialno življenje dospelo do popolne človeške dostojnosti.

II. O tiskovni svobodi.

Zastopniki javnega tiska slovanskega v habsburški monarhiji, zbrani v kraljevskem glavnem mestu Pragi dne 19. rženega cveta 1898. l., obsojajoč sploh vsako zatiranje javnega tiska, naj se že isto godi tako, da se zakon prezira, ali da se zakon razvija ali pristransko razlaga, izjavljajo, da ne odjenjajo stremiti za popolno tiskovno svobodo, in to tako, da naj se ne proglasi samo po postavi, temveč se tudi praktično v resnici izvršuje. Konkretni predlogi, ki merijo na izboljšanje sedaj veljavnih tiskovnih postav, naj se podajo, ko pripravljalni odsek o njih izreče svojo sodbo, dotičnim zakonodavnim zborom.

[1]) Glej »Listek« na str. 440. današnje številke.

III. O varstvu gospodarskih interesov.

Shod slovanskih novinarjev v Pragi, dne 19. rženega cveta, izjavlja, da se mu zdi nujno potrebno, da bi si Slovani podali roko, da skupno branijo tudi svoje gospodarske interese. Do tega nas vodita dve poti: vsestranski razvoj naših gospodarskih in rokodelskih del, katera hočemo z vso silo podpirati, in obramba lastnega truda in njega sadu. Dasi ne priznavamo, da bi vsakdanje gospodarske teorije bile veljavne za vse čase in razmere, za vse države in narode, vendar priznavamo, da, če pomislimo, kako sili v naše dežele bolj in bolj tuji, inozemski kapital, čigar namen je, polastiti se vseh naših izdelkov in nas prisiliti do tega, da bi morali biti mi njegovi konsumentje, nam je treba nasproti gospodarskemu tlaku inozemskemu izkoristiti misel, ki je podlaga varstveni carini. Ta potreba je toliko večja, kolikor manj store naše vlade za to, da se zapreči gospodarska invazija od zahoda v avstrijsko-ogrske dežele. Proglašujemo, da bomo z vso močjo in vsemi pripomočki delali na to, da se slovanski izdelki pomnože in spopolnijo, da bodo slovanski konsumentje pri enaki popolnosti in ceni izdelkov in pri istih plačilnih pogojih dajali prednost slovanskim izdelkom. Na ta način upamo navaditi slovanske produktivne sile na zdravo tekmovanje s tujo produkcijo. Z isto pozornostjo hočemo skrbeti za to, da ne bi jemal tuji kapital našemu slovanskemu kmetijstvu zemlje izpod nog, da bi slovanska zemlja, dasi se njeni posestniki menjajo, ostajala v slovanskih rokah. Da se to doseže, je treba ne samo finančnih sredstev, temveč tudi tega, da naše narode navdušujemo za gorečo ljubezen do rodne zemlje, katera je naša domovina.

IV. O pravi informacijski in poročevalni službi.

Shod slovanskih novinarjev arstrijskih dežel je prepričan o potrebi tega, da se ustanovi med novinarji slovanskimi v Avstriji zaveza, ki ima namen organizovati pravo informacijsko in poročevalno družbo novinarsko. Ustanovitev take zaveze, ki ima namen vzajemno informovati slovanske časopise nepristransko in pravično, je neizogibno potrebna; delovanje njeno bo obsegalo službo novinarsko na podlagi vzajemne zamene zanesljivih poročil, pa tudi po modernih potrebah organizovano hitro in pomenljivo službo poročevalno.

Ker se je pripravni komite v svojih sestankih ozval na različne v tem v tem oziru sestavljene predloge, odobruje shod, da ta odbor še dalje deluje v tem smislu, da definitivno razpravlja o teh predlogih in jih končno tudi izvede.

V. O pokvarjenih topografskih imenih in korespondenčnem uradu.

V slovanskih časopisih se nahajajo pogosta topografska, osebna in druga imena s slovanskih krajev pisana tako, kakor so jih preložili ali pokvarili tuji jeziki; to pa se posebno dogaja v poročilih uradne korespondenčne kancelije dunajske, katera pošilja svoje brzojavke samo v nemškem jeziku.

Da se ta nemarnost odstrani, si prizadeva shod, da bodo njegovi udeleženci kolikor mogoče delali na to, da bi uredništva slovanskih listov, ki črpajo iz novin in tekstov tujih jezikov, skrbela posebno za to, da se ohranijo prvotna slovanska imena topografska, krstna in rodna, da bi se v vseh slovanskih deželah izdali krajepisni slovniki, ki bodo obsegali prava, prvotna slovanska imena, osebna in krajevna.

Dalje proglaša shod: Korespondenčni urad se pozivlje, da v svojih filialkah v glavnih mestih posameznih slovanskih dežel skrbi za poročila tudi v slovanskih jezikih. — Shod izraža željo, da bi se uredniki slovanskih časopisov skrbno ogibali tujih izrazov, posebno takih, za katere so v slovanskih jezikih že primerne besede.

Družba sv. Mohorja.

Slovencem letos ob godu mogočnih zaščitnikov slovenskega naroda in posebnih varuhov naše slavne družbe sv. Mohorja in Fortunata pač ne moremo podati lepšega naznanila in, rekli bi, voščila od onega, da šteje družba sv. Mohorja letos **77.131 udov.** Ko je lani število udov padlo za 3687, so se tega veselili neprijatelji naši. Kratko je bilo njih veselje; tem iskrenejše in večje pa je naše veselje letos, ko je število Mohorjanov napredovalo za **5591**, to je še 1904 ude več, nego jih je bilo l. 1897.

Hvala za to Bogu, ki je zopet dal dobri stvari krepko rast; hvala posebno tudi požrtvovalnim poverjenikom, ti glavni opori naši; hvala vsem, ki so se na ta ali oni način trudili za napredek družbe!

Udje so razdeljeni po posameznih škofijah tako-le:

	l. 1898:		l. 1897:				
1. Goriška	8.832	—	7.547	—	torej	več	1185
2. Krška	5.803	—	5.509	—	»	»	294
3. Lavantinska . .	24.442	—	22.507	—	»	»	1935
4. Ljubljanska . .	30.891	—	29.119	—	»	»	1772
5. Tržaško-koprska	3.885	—	3.683	—	»	»	202
6. Sekovska . . .	544	—	479	—	»	»	35
7. Somboteljska .	313	—	309	—	»	»	4
8. Zagrebška . .	564	—	602	—	»	manj	38
9. Senjska . . .	206	—	174	—	»	več	32
10. Poreška . . .	104	—	121	—	»	manj	17
11. Videmska . . .	164	—	199	—	»	»	35
12. Razni kraji . .	535	—	450	—	»	več	85
13. Amerikanci . .	718	—	681	—	»	»	37
14. Afrika in Azija .	130	—	150	—	»	manj	20
Vkup:	77.131	—	71.540	—	torej	več	5591.

Iz družbenega odbora naj omenimo še sledeče: Na mesto iz Celovca odišlega odbornika č. g. provizorja M. Ražuna so izvolili dne 13. febr. t. l. celovški udje v smislu § 5. al. 1. družbenih pravil za odbornika č. g. predmestnega župnika Ant. Mikuluša v Celovcu.

Rokopisov se je družbi v minolem letu doposlalo 38. Odbor je v seji dne 28. junija sprejel sledeče: 1. Dr. Jož. Pavlica: »† Alojzij Matija Zorn«, knez in nadškof goriški. Življenjepis. — 2. A. Medved: »Dar sprave«. Legenda. — 3. Pet. Bohinjec: »Kako je Svederc zadrugo osnoval«. Poučna dogodba. — 4. Dr. Jožef Vošnjak: »Streljanje proti toči«. — 5. Fr. Ks. Meško: »Petelin in

gosjak«. Slika iz vasi. — 6. Fr. Kocbek: »Slovenski pregovori, prilike in reki«. — 7. Fr. Podbor: »Živalske bolezni, katere prehajajo tudi na človeka«. — 8. Isti: »Gospodarske drobtinice«. — 9. Iv. Podboj: »Naš cesar vrh Javornika«. — 10. H. Z.: »Vremenski prerok«. — 11. Fr. Finžgar: »Stara in nova hiša«. Povest. — Štiri povesti se vrnejo gg. pisateljem, da jih popravijo in primerno prenarede.

V Celovcu, na dan sv. Mohorja in Fortunata 1898. leta.

„Der Süden“.

Na Dunaju izhaja od dne 1. julija nov list pod zaglavjem »Der Süden. Organ für die politischen, culturellen und wirtschaftlichen Interessen der Kroaten und Slovenen«. Namen mu bode poglavitno ta, razširjati poznanje naših razmer izven slovenske in hrvaške domovine.

Tak list v središču države je Slovencem in Hrvatom živo potreben. Naš narod trpi poglavitno pod tem, da se v njemu sovražnem časopisju širijo kriva poročila o nas ter dosedaj ni bilo glasila, v katerem bi se taka poročila pobijala.

Odpor v domačem časopisju pa ni izdal, ker je le-to premalo razširjeno in drugorodcem neumljivo.

Novo utemeljeni list bode tedaj imel nalogo, da bo kratko, pa odločno in dostojno pobijal krive glasove, katere širijo o Slovencih in Hrvatih protivna jim glasila. Nasproti pa bode list tudi domače kroge poučeval o dogodkih, ki se tičejo zlasti naroda slovenskega in hrvaškega.

List se bode načelno izogibal domačemu strankarstvu in prepiru ter zastopal narod v celoti.

Začne se izdajati kot polumesečnik, a da se izpremeni v tednik, bode odvisno od občinstva.

Ker bode bolj redko izhajal, bode lahko tvarina njegova izbrana. Da se bode v pravem duhu vodil, zato daje poroštvo oseba izdajatelja, gospoda Jakoba Pukla, v časnikarstvu izkušenega, dobro poznanega in tudi izven slovenske domovine čislanega rodoljuba.

Cena listu znaša 2 gld. 50 n. za celo, 1 gld. 25 n. za pol leta. Uredništvo in upravništvo: »Wien, I. Plankengasse 4.« — Na željo se pošlje list brezplačno na ogled. —

Proti dekadenci!

V julijevi št. »Zvonovi« smo pisali letos v »listnici« o metriški anarhiji, ki so jo provzročili tako zvani dekadentje v poeziji. Ker so bili pri nas nekateri sicer nadarjeni možje tudi začeli posnemati tuje dekadente, smo bili v tisti »listnici« povedali svoje mnenje. Čitatelje prosimo, naj prečitajo dotično »listnico«, ako jih stvar zanima. Proti ti moderni metriški anarhiji pa se je začela tudi že drugod reakcija; zdrava pamet je zmagala. Tako n. pr. je prinesla stuttgartska »Neue Zeit« z dne 30. julija tekoč. l. članek »Eine Umwälzung der Lyrik?« Ta članek je zelo zanimiv, ker se popolnoma strinja z našimi nazori, izrečenimi v imenovani »listnici«. Nekaj stavkov je skoro dosledno enakih nekaterim stavkom naše »listnice«. Naj pojasnimo čitateljem najvažnejše dele tega članka! Kritik H. Ströbel piše med drugim:

»Nach Storm ist Rhythmus und Klangfarbe des Verses ein Mittel, die Stimmung zu reproduziren, ihr einen präzisen, adäquaten Ausdruck zu verleihen. Nur dann, wenn ich die Stimmung, aus der ein Poem geboren wird, in die genau entsprechende Form giesse, vermag ich auch eine meiner Stimmung ähnliche, resp. gleiche Stimmung bei dem Leser hervorzurufen.

Paul Ernst[1]) glaubt nun der Hilfsmittel des Verses, des Rhythmus und der Melodie, entbehren zu können. Er will sich mit Andeutungen begnügen, statt des Akkords schlägt er einen einzelnen Ton an, statt der Melodie bedient er sich des Rezitativs, statt der Farbensymphonie giebt er ein Paar Farbenklexe. Auch mit diesen kärglichen Mitteln mag es ihm glücken, Stimmung zu erzeugen, aber ob er die gewollte oder eine so tiefe Stimmung erzeugt, das ist sehr die Frage.

Dass man überhaupt auf den Gedanken kommen kann, auf Reim und Rhythmus und das kunstvoll geprägte Wort zu verzichten, erklärt sich aus der Sucht nach Befreiung von der Schablone und der Konvention, nach echter, reiner, individueller Stimmungspoesie. Wenn man dabei nur das Kind nicht mit dem Bade ausschütten wollte!

Es ist ja unverkennbar, der Reim und der Rhythmus werden von dem Poeten oft als unbequemme Fesseln empfunden. Manch Einer klagt, dass der Gedanke, das Bild sich oft nach dem Reime richte, statt umgekehrt der Reim nach dem Gedanken. Und doch liegt in dem Goetheschen Worte, dass sich gerade in der Beschränkung der Meister zeige, eine tiefe Wahrheit. Reim und Rhythmus bewahren vor zerfliessender Breite, sie zwingen zur Konzentration und erhöhen dadurch die Wirkung des Wortes. Und wenn man darüber klagt, dass Reim und Rhythmus die »natürliche« Wortfolge und Satzkonstruktion veränderten. so vergisst man, dass auch schon der Affekt dieselbe Wirkung hat. Poetische und pathetische Prosa wird unwillkührlich und ganz »natürlich« rhytmisch, wodurch doch hinlänglich bewiesen ist, dass der Rhythmus nichts gekünsteltes und willkürlich Erfundenes ist, sondern lediglich der Ausfluss des Bemühens, einer Stimmung, sei es Träumerei, Vision oder Leidenschaft, den entsprechenden Ausdruck zu geben. Dass es rhythmische Formen giebt, die nur der einen Sprache entsprechen und die deshalb, auf eine andere Sprache übertragen, dieser Gewalt anthun, ist ganz selbstverständlich. In der Feindschaft gegen Vers und Reim liegt deshalb ein gesunder Kern, die Reaktion gegen pedantischen Formenzwang u. ästhetische Schulfuchserei.

Wir sagten das bereits einmal an einer anderen Stelle in dieser Zeitschrift, dass das Kennzeichen des echten Lyrikers die Originalität ist. Die Ori-

---

[1]) Ta nemški poet je izdal namreč pred kratkim zbirko svojih poezij pod naslovom »Polymeter«. »Pesmi« nimajo ni rim ni ritma; »verze« mu je naredil pravzaprav le stavec. Zoper ta višek dekadence polemizuje Ströbel v »Neue Zeit«.

ginalitätshascherei ist deshalb aber noch lange kein lyrischer Befähigungsnachweis. Das sollten auch Paul Ernst und Holz bedenken, bevor sie sich anschicken, die Revolution der Lyrik zu vollziehen. Denn wenn sie auf Reim, Rhythmus und das bezeichnende Wort verzichten, was bleibt dann von ihrer neuen Lyrik noch übrig, als die nackte, triviale Prosa?!

Die neue Lyrik Paul Ernsts ist nicht eine Lyrik für moderne, differenzirte, poetisch veranlagte Geister, sondern für Leute, die zu faul und zu unfähig sind, sich Kunstgeschmack und Kunstverständniss anzueignen, die kaum dumpfe und dunkle Empfindungen haben und sich damit begnügen, die wenigen Saiten ihrer Gemüthsskala dann und wann einmal in Schwingung versetzen zu lassen. Der Wilde reagirt schon auf das kunstlose Geräusch primitivster Saiteninstrumente, während eine Beethovensche Symphonie und ein Bachsches Oratorium nicht trotz, sondern gerade wegen ihrer kunstvollen Form Gefühl und Phantasie des musikverständigen Hörers entfesseln und beflügeln.

Wir behaupten also: Die kunstlose Lyrik Paul Ernsts regt nicht mehr, sondern im Gegentheil weniger zu poetischer Mitarbeit an, sie ist nicht reicher, sondern ärmer an Stimmungen und Motiven, sie erweitert nicht das Stimmungs- und Stoffgebiet der Lyrik, sondern verengert es . . .«

Tu izjavljamo še enkrat, da smo bili mi v citirani »listnici« in smo po prepričanju veliko liberalnejši, nego je ta nemški kritik. Mi menimo namreč, da edino neobhodno potreben je *ritem*, vse drugo se lahko prezre.

Nekaj zgledov iz te nemške dekadence:

Sonnenschein,
Gaukelt mein Glück mit Schmetterlingsflügeln.
Sonnenschein,
Aehrenfeld, schwere Aehren,
Sonnenschein,
Gaukelt mein Glück mit Schmetterlingsflügeln.

Ich liege lang auf dem Hügel.
Zwischen den Steinchen Brockenmoos
Und dünne Gräserchen, die überhängen.
Eins hat oben ein leuchtendes Pünktchen.
Hinter dem Gewirr, gegen den Himmel,
Die Blätter einer kleinen Klatschrose,
Sonnendurchschienen.

K ti kitici pripominja pisatelj:

Hier, wo der Verfasser wirklich Reim, Rhythmus und den sprachlichen Ausdruck verschmäht hat, ist er »Dichter« nur von des Setzers Gnaden. Denn wenn die einzelnen Zeilen wie Prosa gesetzt worden wären, so würde diese Prosa kein Mensch für ein Gedicht halten, nicht einmal für besonders poetische Prosa!

Als was stellt sich denn diese neue Lyrik im Grunde dar? Als eine Verballhornung der schon seit Hölderlin und Goethe gebrauchten »Freien Rhythmen« und »Gedichte in Prosa«, als eine zerhackte Prosa, die, wenn sie überhaupt einen poetischen Gehalt besitzt, demselben nur den verpönten Mitteln der alten Vers- und Reimpoesie zu danken hat! Und das nennt sich dann eine Umwälzung der Lyrik!

Sehr möglich freilich, dass diese »neue Lyrik« zahlreiche Anhänger findet. Wer Verse und Reime drechseln wollte, der musste doch immerhin Sinn für Rhythmus und einen relativ reichen Wortschatz besitzen; das ist jetzt ein »überwundener Standpunkt«! Je weniger Worte, je mehr Gedankenstriche, desto »moderner« ist diese Poesie, die das unbequeme Geschäft des Dichtens völlig auf den Leser abwälzt. —

Pred kratkim je tudi zagrebški »Obzor« prinesel članek zoper dekadenco.

»Zvonov« listničar.

Znanstvena predavanja za narod.

Za znanstveno izobrazbo preprostega naroda, delavca in rokodelca, so začeli bolj in bolj skrbeti; nudi se tudi širšim masam prilika, da si pridobe naknadno izomiko, katere si preje niso mogle prisvojiti spričo neugodnih razmer. In preprosti narod hvaležno in radovoljno porablja to priliko. Tako se širi prosveta med ljudstvom, tako prinaša trud izobražencev najlepši sad.

Na Dunaju prireja društvo za ljudsko izobrazbo že dolgo vrsto let po vseh mestnih okrajih po zimi vsako nedeljo in praznik predavanja iz najrazličnejših znanstvenih strok, a često tudi koncerte, v katerih se proizvajajo klasična glasbena dela. Udeležba je vedno obilna, vstopnice pa se dobivajo brezplačno. Delavska društva si snujejo tečaje za francoščino in angleščino, katere pohajajo njih člani na večer, po napornem dnevnem delu. Tako se budi v narodnih masah ukaželjnost, in v istini je poleg množice neizobražencev v delavskih krogih veliko število prav inteligentnih in izobraženih moških in ženskih, ki bi osramotili marsikaterega poluizobraženca izmed naših tako zvanih boljših krogov, ki smatrajo nižje sloje za neumno množico.

Da bi omogočili sistematiška predavanja o nekaterih znamenitejših znanstvenih strokah, so ustanovili na Dunaju predlanskim »vseučiliške tečaje za narod«, ki trajajo od srede oktobra do božiča, potem pa od božiča do velike noči. V teh tečajih predavajo vseučiliški profesorji o raznih predmetih ter se potem o njih razgovarjajo s slušatelji; in predavatelji ne morejo prehvaliti vneme in pozornosti, niti se prečuditi bistroumnosti in dovzetnosti svojih učencev. Za celo vrsto takih predavanj znaša vstopnina krono, za uboge pol krone; naučno ministrstvo pa je dovolilo 6000 gld. podpore. — Na prošnjo zasebnikov ali društev se prirejajo tudi drugod taki krožki, ako se pokrijejo stroški; tako sta si izobraževalno in delavsko društvo v Kremsu in pa katol. rokodelsko društvo v Badnu pribavili vsako svoje predavanje.

Vsi ti tečaji izborno uspevajo; lani je bilo 58 tečajev s 6172 slušatelji, letos pa 60 s 7465.

Obiskovalo je: medicinske tečaje 2488 slušavcev (lani 2238); naravoslovne 2624 (lani 1793); zgodovinske 649 (lani 987); slovstvene in kulturnozgodovinske 1028 (lani 852) in pravoslovne 373 (lani 229). Ti tečaji se bodo nadaljevali in izpopolnjevali na jesen.

V Pragi priredé letošnjo jesen vseučiliške tečaje za češki narod po vzoru dunajskih; v Petrogradu so sklenili, da bodo prirejali črez zimo slične krožke iz raznih znanstvenih strok.

Ko sem lani na kratko v »Edinosti« sporočil o teh tečajih, sem nasvetoval, naj bi pri nas poskusili s podobnimi predavanji. »Slovenski List« je veselo pozdravil ta nasvet, tudi »Slovanski Svet« ga je pozneje z neko beležko priporočil; a nasvet, kakor je videti, je ostal nasvet. Toda ni treba takoj obupati; dobro reč treba večkrat povedati, če jo vedno in vedno poudarjaš, se je nekaj polagoma vendarle ljudi prime. Zato mi bodi dovoljeno, da v »Ljublj. Zvonu« vnovič opozorim na to važno stvar ter razložim na kratko svoj načrt.

Med Slovenci taka predavanja sicer niso povsem nova; saj so bila nekdaj običajna v ljubljanski čitalnici v postnem času, na korist »Narodne šole«, in tudi v »katoliški družbi« ljubljanski jih je bilo nekaj. Toda vsa ta predavanja so bila le bolj slučajna in skromna, morala pa bi se premišljeno zasnovati ter

sistematiški izvrševati. Ne le v Ljubljani, temveč po vseh večjih krajih, zlasti po takih, kjer je večje število delavcev, naj bi se prirejala. V ta namen naj bi se povsod združili možje, ki so sami temeljito izobraženi v kaki stroki, pa hočejo to svojo izobraženost obrniti v prid milega svojega naroda. Predmete za predavanja naj bi si razdelili po strokah, predavanja pa naj bi bila v zimskem času kolikor možno vsako nedeljo ter se vršila v prostorih kakega društva, katero jih v blagi namen gotovo rado da brezplačno na razpolaganje. Snovi za nasvetovana poljudna predavanja bi bile lahko jako raznovrstne; zlasti pa naj bi se predavatelji ozirali na zgodovino slovanskih narodov, podajali poslušavcem zemljepisne in kulturne slike o slovanskih deželah, čitali in razlagali najznamenitejša slovanska slovstvena dela v dobrih prevodih, razpravljali osnovne nauke v narodnem gospodarstvu, o pravoslovju, o higieni, vzgojeslovju i. t. d.

Ali tako narodno poučevanje pri nas ne bi bilo možno? Profesorjev, odvetnikov, zdravnikov ter drugih za blaginjo naroda istinito navdušenih razumnikov, ki so povsem kos vsaki svoji stroki, se nam ne manjka. Samo začetek je težak; krepke iniciative bi bilo treba — moža manjka, ki bi pričel.

Taki tečaji, ako bi se prav in previdno uravnali, bi se pri nas gotovo takisto obnesli, kakor so se drugod. Seveda bi bil prvi neizogibni pogoj, da bi bili pristopni najširšim slojem naroda; nikakor ne bi smela biti vstopnina višja nego 10 kr. za eno predavanje, in razmerno cenen bi moral biti tudi cel ciklus. Ker rodoljubni predavatelji za svoj trud seveda ne bi zahtevali nikakršne nagrade — to je po naših mislih »conditio sine qua non«! — bi se tudi z ono malo vstopnino zlahka pokrili stroški, katerih bi bilo seveda kolikor toliko. Prebitki pa, ako bi jih bilo kaj, naj bi se porabili za kako dobrodelno narodno podjetje.

Fr. Göstl.

„Der Süden“.

Prejeli smo 6. številko edinega glasila v nemškem jeziku za koristi hrvaškega in slovenskega naroda. Tudi ta številka ima prílogo. Vsebina je zopet jako zanimiva in bogata. List »Der Süden«, ki so ga ustanovili državni poslanci hrvaškega in slovenskega naroda, zastopa odločno koristi in težnje imenovanih dveh narodov. A mimo tega se bori ta časopis dosledno za slovansko vzajemnost, ki nam jamči, da se naši narodni ideali prej ali slej vendarle izpolnijo. List »Der Süden« ima pa tudi nalogo, da seznanja tuji svet z našimi odnošaji in težnjami ter da pobija neresnico, katero o nas vedno trosijo neprijateljski nam časopisi židovsko-nemški, madjarski itd. Odkriva pa tudi grozne krivice, ki se nam i Hrvatom gode. Od nas je odvisno, da zagotovimo obstanek temu neustrašenemu sobojevniku na publicističnem polju, ter da mu podamo tudi sredstva za ojačenje in potrebni razvoj. Na Slovenskem je še v mnogih imovitih rodbinah, v kavarnah, gostilnicah nemških, Slovencem in Slovanom sploh protivnih listov. Odstranimo ta židovsko-nemški otrov in se naročimo na list »Der Süden«. List izhaja dne 1. in 15. vsakega meseca z obilno in zanimivo vsebino. Ker se dobe še številke od meseca avgusta, znaša naročnina do konca leta samo 1 goldinar. Uredništvo in upravništvo je na Dunaju I., Plankengasse 4.

Velecenjeni gospod urednik!

Skoro že nisem več mislil na spisek o poljudnih znanstvenih predavanjih, katerega sem Vam bil poslal spomladi. Veseli me, da ga ste priobčili; obetam si — morda preoptimistiški — vendar nekaj sadu od njega. Škoda, da me niste popreje obvestili o svoji nameri; poslal bi Vam bil nekaj novejše statistike o letošnjem poletnem tečaju; morda pa vsaj naknadno prijavite nekaj teh podatkov.

Vseučiliških kurzov na Dunaju je bilo doslej 186, slušavcev 20.660. — V dosedanjih treh letih je obiskovalo slušateljev razna predavanja o zgodovini 2423; o književnosti in umetnosti 2836; o pravoslovju 845; o zemljepisju in narodopisju 364; o naravoslovju 4547, o teoretiški medicini 3999; o praktični medicini 2606; o matematiki in tehničnih stvareh 1514; o modroslovju 585. Številke dovolj pričajo, kako umestni so krožki. —

Za zadnjič sem omenil, da se slična predavanja prirejajo tudi drugod. Kakor v marsičem, so nam tudi v tem Čehi lahko za zgled; letos so o Palackega slavju prirejali po vseh čeških krajih tudi poljudno-znanstvena predavanja. Takisto so jih priredili na stotine pri »manifestacijah«, prirejenih v prilog češke velike šole na Moravskem.

Ali ni baš sedaj prekrasna prilika, da se tudi pri nas uprizorijo manifestacije za slovensko nadsodišče in vseučilišče po vesoljnih krajih slovenske domovine? Pri takih shodih bi se vedno lahko tudi porodila poljudno-znanstvena predavanja iz raznih strok. In ne bi li mogli mi poslaviti stoletnice Prešernove na sličen način, kakor so Čehi Palackega stoletnico? Svoj čas smo prirejali tabore, ki so imeli velikanske uspehe za narodno probuditev; ali ne bi bili dandanes takisto potrebni in koristni? Poleg političnih govorov se bi lehko hkratu vršila znanstvena predavanja.

Tako bi se delovalo med prostim narodom širom naše domovine. V velikih mestih pa naj bi se osnovala stalna predavanja, kakor sem to že večkrat in zadnjič v »Lj. Zv.« razložil.

Tudi take krožke so si oživili Čehi, in »Slovan« jih je pred kratkim priporočal tudi dunajskim Čehom.

Dasi pri nas politika in malenkostni prepiri absorbujejo skoro vse moči ter jih odvračajo od uspešnega dela, vendar upam, da se prej ali slej le uresniči moj nasvet.

F. Göstl.

Naznanilo.

Častitemu občinstvu naznanjamo, da je »Narodna tiskarna« v Ljubljani izročila

L. Schwentnerju,

knjigotržcu v Ljubljani, na Dvornem trgu št. 1,

v izključno razprodajo **Jurčičeve zbrane spise,** letnike in posamezne številke **„Ljubljanskega Zvona“ ter vse knjige, ki so izšle v založbi „Narodne tiskarne“.**

Zaznamek knjig, ki so na prodaj:

Josipa Jurčiča zbrani spisi, zvezek I. do XI., broširan, à 60 kr., elegantno vezan à 1 gld. — »Ljubljanski Zvon«, letniki II., III., V., VI., broširan à 3 gld., vezan v Bonačeve platnice à 4 gld. 20 kr.; — letnika VII. in VIII., broširan à 4 gld., vezan v Bonačeve platnice à 5 gld. 20 kr. — letniki IX. do XVIII., broširan à 4 gld. 60 kr., vezan v Bonačeve platnice à 5 gld. 20 kr. — Posamezne številke »Ljubljanskega Zvona« po 40 kr. — Zbirka zakonov. I. Kazenski zakonik, vez. à 3 gld. — Zbirka zakonov. II. Kazenski pravdni red, vezan à 2 gld. 80 kr. — Zarnikovi zbrani spisi. I. zvezek, broširan à 50 kr. — Dr. Nevesekdo: »4000«. Povest, broš. à 50 kr. — A. Aškerc: Izlet v Carigrad, broš. à 20 kr. — Turgenjev: Otci in sinovi. Roman, broš. à 50 kr. Štiri novele, broširan à 20 kr. — Beneš-Třebizsky: Blodne duše. Roman, broširan à 70 kr. — Lefebvre: Pariz v Ameriki, broširan à 50 kr. — Stat nominis umbra: Časnikarstvo in naši časniki, broširano à 40 kr. — Tolstoj: Knez Serebrjani. Roman, broširan à 70 kr. Dva romana, broširano à 70 kr. — Halévy: Dnevnik, broširan à 15 kr. Razne pripovedke, broširane à 40 kr. — Dve povesti, broširan à 25 kr. — Theuriet: Undina. Povest, broš. à 20 kr. — Souvestre: Vilenski brodnik. Povest, broš. à 15 kr. — Jurčič: Listki, broš. à 15 kr. — Gregorčičevim kritikom, broš. à 30 kr. — Avstrijski patrijot: »Parteiwesen der Slaven«, broširano à 50 kr.

☞ L. Schwentner sprejemlje in oskrbuje tudi naročila na vse modne žurnale, na vse domače in tuje časnike ter knjige.

Vabilo na naročbo.

Prihodnje leto nastopi »Ljubljanski Zvon« svoj XIX. tečaj. Devetnajst let! — dolga doba v življenju časopisov, ki so dandanes, prav kakor ljudje sami, hitroživi in obenem tudi kratkoživi, in »tempora mutantur, et nos mutamur in illis« velja takisto o časopisih kakor o ljudeh. Tudi naš list se ni mogel ubraniti tem prirodnim zakonom, in dasi je vsekdar vestno varoval svojo individualnost, svoj značaj in si ga je tudi ohranil do današnjega dne, so se vendar v »teku let« tudi v njem in ob njem izvršile neizogibne izpremembe. Kaj je tudi naravnejše nego to: stari sodelavci preminejo ali opešajo in odstopijo, drugi, novi, mladi, čilejši nastopijo.

Še važnejše nego osebne pa so stvarne izpremembe. Izza tiste dobe, v kateri se je bil izvršil imeniten preobrat našega narodnega razvoja, in v kateri se je tudi porodil naš list, hitreje in močneje pulzira naše narodno življenje; za to je najvernejša priča naše časopisje, ki se izza tiste dobe čudovito razrašča, za to je priča tudi naš list sam. Ustanovljen kot »leposloven in znanstven list«, naj bi gojil poleg poezije in leposlovne proze tudi znanstvo vseh strok in poleg leposlovne in umetniške tudi znanstveno-strokovno kritiko — skratka: »Zvon« naj bi bil naš zabavnik, naša »revija«, naš »arhiv« itd. In spočetka je tudi stregel ti preobsežni nalogi, kakor je pač mogel, in nam je menda tudi zadostoval.

Da pri tem ni mogel ostati, je naravno, in po prirodnem razvitku so se tudi v nas porodili razni strokovni listi, katerih ni nikakor smatrati za škodljive konkurente našega lista, nego za dobrodošle sodelovavce na našem prosvetnem polju, na katerem so si oni po načelu delodelja izbrali svoj posebni omejeni delokrog ter s tem znatno, a dobrodejno razbremenili naš list. In po naravskem razvoju naše, če še tako skromne prosvete bo treba takih sodelovavcev še vedno več; naš list bo gotovo med prvimi, ki jih veselo pozdravi. Tako že sedaj n. pr. nemilo občutimo potrebo literarne smotre, katere posebna zadača bo ta, da seznani naše rojake z napredkom in z novimi strujami raznih svetovnih, zlasti pa slovanskih slovstev (prim. novoustanovljeni češki »Přehled«).

A že sedaj, ko še dobršen del bremena, ki ga bo morala prevzeti tista »Smotra«, sloni na naših ramenih, moramo že misliti na omejitev svojega delokroga, ki je bil spočetka toli obsežen in je tudi še sedaj preobširen.

V prvi vrsti je jasno in ne potrebuje nobenega dokaza, da gojitev strogega znanstva mora ostati izključena iz našega programa; tega načela smo se že vsa zadnja leta držali ter želi za to toliko priznanja, da kar nič ne dvomimo, da smo tu na pravem potu. Sicer pa smo o potrebi lepe umetniške oblike znanstvenih in poučnih spisov že tako jasno povedali svoje misli, da bi bila v tem pogledu vsaka beseda odveč. Ne bo pa odveč, ako na tem mestu poudarimo,

da bi se v nas zlasti še životopisje lahko dvignilo s sedanjega, še vedno kronistovskega, naivno panegiriškega na višje pragmatiško stališče, katero bi se opiralo po eni strani na strogo znanstveno vsebino, po drugi pa na umetniško lepo obliko. —

A tudi kritika »Zvonova« se ne more več raztezati na vse domače slovstvene proizvode, katerih je vkljub našim malenkostnim razmeram vedno več, nego se bode morala bolj in bolj utešnjevati na ocenjevanje leposlovnih in takih del, s katerih presojevanjem bo moči vplivati na pravec našega slovstvenega stremljenja!

Niti glede bibliografije, katera zavzema dobršen del našega »listka«, ne more biti »Zvonu« do absolutne popolnosti, nego bolj in bolj se bode moral omejevati na oznanila leposlovnih in pa takih del, ki se vsaj posredno tičejo lepega slovstva. Kakšen pomen bi tudi imelo, ako bi »Zvon« vestno zabeležil vsako slovensko brošuro in brošurico, vsako »poročilo« in »vabilo«, ki je kje zagledalo luč sveta, zlasti ko vsaki književni pojav točno sproti zabeležujejo naši dnevniki, in ko prinese kolikor moči popolno »bibliografijo« vsako leto Slovenske Matice »letopis« . . .

Skratka: uverjeni smo, da smo v popolnem soglasju s svojimi čitatelji, ako izrečemo prepričanje, da naravni razvoj našega slovstva tira naš list bolj in bolj na leposlovno polje. Če je pa to spoznanje resnično, ondaj treba vse storiti, da »Zvon« kolikor moči varuje svoje moči razcepljenja ter jih kolikor moči osredotočuje na onem polju, ki je njegovo pravo torišče — na leposlovnem. Gojitev leposlovja in leposlovne kritike, to bodi naš program!

Zato pa se tudi s tem »vabilom« ne obračamo toliko do p. n. naročnikov in čitateljev, katerih kolo je ostalo menda od početka našega lista pa do današnjega dne bistveno neizpremenjeno in nam ostane — upamo — zvesto tudi za naprej — nego obračamo se do čislanih svojih sodelovavcev, zlasti učenih in strokovnjaških naših sotrudnikov, s prošnjo, naj bi se z nami vred bolj in bolj potrudili, ustreči zgoraj označeni leposlovni smeri našega lista, ter naj nam bi vsaki po svojih močeh pomagali, krepko zasnovati ono pri nas še tako zanemarjeno stran umetniško-znanstvenega slovstva — poljudno-znanstveni feljton. Naj bodo z nami vred prepričani, da s to koncesijo do poljudnosti ni za korak ne spolznejo s svojega vzvišenega znanstvenega stališča, pač pa s pomnoženim trudom in z večjo skrbnostjo, ki je v ta namen potrebna, povzdignejo svojega duha plodove na višje — umetniško stališče.

Po takih nazorih je možno dati tudi najsuhoparnejšim resnicam prijazno lice in okusno, užitno obliko ter spraviti v prikupljivi feljtonski obliki v leposloven list suhe bibliografske podatke . . .

Nadejajoč se, da spoštovani sotrudniki popolnoma pritegnejo tem našim nazorom ter se jim tudi dejanski odzovejo, jim kličemo: Na veselo svidenje v novem letniku!

